

Plano 1774 1775

51

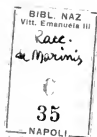
COLLECTIO
LATINORVM SCRIPTORVM

CVM NOTIS.

TAVRINI

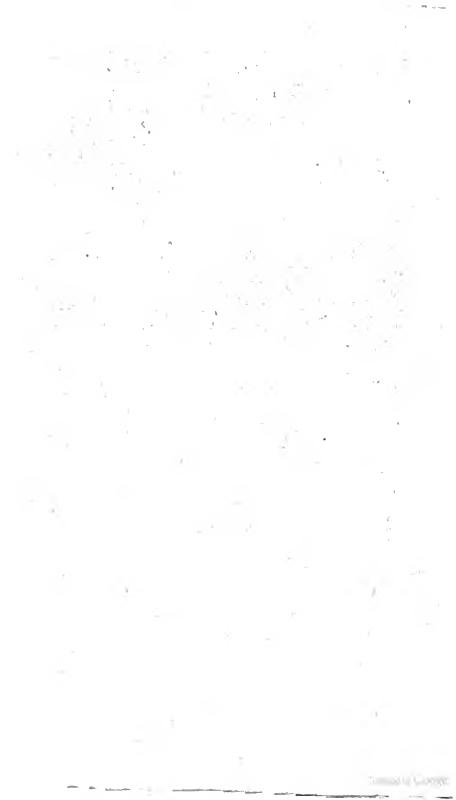
MDCCLXXII

PER IOSEPHVM POMPA.

Rec. de Menius C. 35

C. PLINII SECVNDI
HISTORIA NATVRALIS

R.D. 11.2
CAII

PLINII SECVNDI

HISTORIA NATVRALIS

EX RECÈNSIONE J. HARDVINI

ET

RECENTIORVM ADNOTATIONIBVS

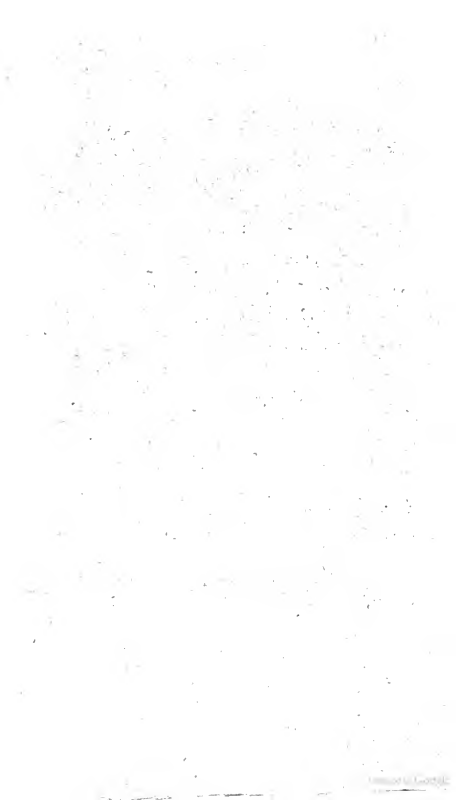
TOMVS OCTAVVS.

AVGVSTAE TAVRINORVM

EX TYPIS IOSEPHI POMBA

ANNO MDCCCXXXII.

PARS QVINTA

CONTINENS

MATERIAM MEDICAM

EX ANIMALIBVS

CVRANTE

JO. B. F. STEPH. AJASSON DE GRANDSAGNE.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXVIII.

I.

Dictae erant omnium rerum naturae, inter caelum ac terram nascentium, restabantque quae ex ipsa

Si medicae historiae incunabula eodem animo atque animalium ac plantarum historiam contemplari velis, non sine quodam molestiae sensu inuenies ea supervacuis saepius tentamentis, gravibus ineptiis perniciosisque erroribus contaminari, veritatis luce nonnumquam carere, et paucissimis experimentis usu comprobatis stabiliri. Dum Aegypti filia et alumna nobilis, antiqua illa Graecia splendidam scientiarum arthamque laudem ubique diffunderet, fabularum et mythorum tenebris involuta dubios moliebatur, gradus Therapeutica, lenta temporum et studiorum progenies. Tunc enim feminarum inter manus saepissime versabatur: quod si in controversiam vocaretur, Circes, et Medae fama aetatum victrix hodie etiam fuisse comprobaret. Pluribus iam elapsis saeculis, nuper tardiori adhuc et impeditiori gressu ad novas

opes et auxilia comparanda procedebat. Nam sapientiae naturae normam aspernati, medicaminum effectus male scrutati, et morem noxium iurandi in verba magistri servantes medici per diuinam annorum seriem vituperanda aestuarunt dubitatione, et longe tantum philosophos secuti sunt. Non igitur mirandum est, si, dum Vespasianus et Titus habenas imperii moderarentur, celeberrimi Plinii eruditus eximiusque liber non potuerit omnem minime medicinae caliginem depellere; si scriptoris perit secundissimum, at nimis credulum, nimis prodigiorum avidum ingenium, opinionibus vulgi abreptum aliquando in errorem fuerit, et boni histar Homeri, quandoque somniores inter et rudes observationis ipse dormitaverit. H. CLOQUET. — Hic in libro Noster de iis phrarmacis sermonem habet, quae ipsius tempore usurpa-

tellure fodiuntur, si non herbarum ac fruticum tractata remedia auferrent transversos, ex ipsis animalibus quae sanantur, reperta maiore medicina. Qui ergo dixerimus herbas, et florum imagines, ac pleraque inventu rara ac difficilia, iidem tacebimus quid in ipso homine prosit homini, caeteraque genera remediorum inter nos viventia? quum praesertim,

bantur ut plurimum, et ea animantibus hostia erant quorum morbis medendum fuit. De usu agit, quum interno, tum externo. Medicaminum species vel series duplex: quarum prior illa pharmaca continentur quae praxis invenit; altera vero, quidquid superstitiosa somniavit antiquitas. Noster saepissime, dum de his agit, Criticus, historicum dumtaxat sese praestat, ubi circa priora versatur. Caeterum medicaminum series tota in tres partes abire videtur; prima scilicet quae animalium solidae partes suppetunt; secunda quae ex humoribus derivata; tertia demum quae ex animantibus integris veniunt. Durat et in therapeutica hodierna animalis substantia non unus usus. Ergo quum examinandum sedulo sit nobis, quatenus illa quae Nostro placent, experientia approbet, et ratin sauciat, nec inutilis sane esset experientiae et ratinis discrimina ac convenientias narrare, aestimare: sed quum plerumque, ubi de physicis rebus tractandum est, deficientibus tibi oris, minime aliquis valeat eo scientiae devenire, ad testimonium solum provocabimus atque auctororum experientiam, qui felicissime in id artis incubuerunt. At.

I. *Remedia auferrent transversos.* Voss. *transverso*. Alter *transverso*. Sic lib. XXI, 4, *trahatione quoque*, ut *ritet*, optime *ocytalini*que provenit; lib.

XXIX, 3, *donec candida fiat ac translucida*. Eodem lib. c. 4, *distinguenta linea alba et transversum altera*; lib. XXI, 7, *glebes paucae translucetibus*, ibidemque *translucidus et odoratissimus*; lib. XXXIII, 6, *candidae niementesque, non tamen translucetes*. Eodem cap. 9, *depressa an elata, traversa an obliqua*; lib. XXXV, 11, *adversum eum pignit, non transversum*; lib. XXXV, 14, *trahatam tamen magis mirabantur*; lib. XXXVIII, 8, *maculosi atque non translucidi*. Sic omnibus his locis liber optime. Gaon. — Caeterum si de sensu requisiveris, agi et auferri transversum dicitur, quum veluti vi se impetu quodam ab instituto deflectitur. Livius: *Abstuleruntque velut de spatio Graeciae res immixtae Romanis: non quia ipsas operae picturum esset perscribere, sed quia*, etc. Et in celeb. Prologo Laberius: *Necessitas... cuius transversos impetum Multi effugere voluerunt, pauci potuerunt*. At.

Quid in ipso homine prosit homini. Quod si, ut ait Cicero, Tusc. I, cap. 22, nihil maius est, nihil utilius homini quam se noscere, i. e. *animum* nam; non membra, aut staturam figuramque noscere; ego censeo nihil prius, nihil foedius ignorantia, superstititione, credulitate, vel fraude illorum, qui affirmant in homine remedia homini vivere, et infra conditionem animalium Regem ipsum ani-

nisi carenti doloribus morbisque vita ipsa poena fiat. Minime vero omnemque insumemus operam; licet fastidii periculum urgeat; quando ita decretum est, minorem gratiae, quam utilitatum vitae respectum habere. Quin immo externa quoque, et barbaros etiam ritus indagabimus. Fides tantum auctores appellet. Quamquam et ipsi consensu prope iudicata eligere laboravimus, potiusque curae rerum, quam copiae institimus. Illud admonuisse perquam necessarium est, dictas iam a nobis naturas animalium, et quae cuiusque essent inventa (neque enim minus profuere medicinas reperiendo, quam prosunt praebendo): nunc quae in ipsis auxiliantur indicari, neque illic in totum omissa. Itaque haec esse quidem alia, illis tamen connexa.

II. Incipiemus autem ab homine, ipsum sibi exquiritur, immensa statim difficultate obvia. Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, ut viventibus poculis,

manuum deprimunt. Indignatur quidem sanae mentis vir, quotiescumque circulatorum, pharmaceutriae, scigae, et hoc omne veteratorum infamium genus, qui hominem praescribunt in remedia eadem resoli ac hircundina, bofonas, rubetas, angues, lacertas, lupos, vulpes, canas, rures, etc. Sordent igitur nobis, et contemnimus haec ridenda amuleta, quorum quis omnino proscribendus est, sive ab iguaro medico iubeantur, sive ea invocet atque adhibeat infelix, qui non minus animo quam membris aeger, nihil omittit quod ad se sanandum pertinere credat. Temporibus tamen Plinianis ignoscendum. II. CLOQUIT.

Fides. Ad obtinendam fidem auctores tantum invabit appellare.

Neque. Neque in tralatione anima-

lium, ea remedia, quae ex his pendenda sunt, penitus a nobis sunt praetermissa. IIARD.

II. Sanguinem quoque gladiatorum bibunt. Idem Septimius Florentis in Apologetico, Aurelianus, lib. I, celerum pass. cap. de epilepsia: *Gladiatoris iugulato, qui occiderat, et confoderat, eius sanguine prolebat motus vel in victoriae signum, vel ut sic immotus ac interitus effundendo hominis sanguini assuesceret. Qui vero calidum morbo perabantur, eum adhuc calidum ex plaga manentem sorbeant, ut remedium nisi moli praestantissimum.* Vile Lipsium, Saffurnal. lib. II, cap. 22. DIL: — Sanguinem. Cels. III, 23, de comitali morbo: *Quidam iugulanti gladiatoris calido sanguine epoto, tali morbo esse liberantur: apud quos mi-*

comitiales morbi: quod spectare facientes in eadem arena feras quoque horror est. At hercule illi ex homine ipso sorbere efficacissimum putant calidum spirantemque, et una ipsam animam ex osculo vul-

serum auxilium, tolerabile miserius malum fecit. Tertull. in Apol. c. 40: Item illi, qui munere in arena noxiorum iugulatorum sanguinem recentem avida siti comitali morbo medentes auferunt, ubi sunt? Sic etiam Caes. Aurelianus. L. Chron. cap. 4, de epilepsia. Simile istud remedium est, quod Scribon. Largus affert, comp. 18: Item ex igne gladiatoris iugulati particulam aliquam navies datam consumant. Quaeque eiusdem generis sunt, extra medicinae professionem cadunt, quamvis profuisse quibusdam visa sint. HARD.

Et viventibus poculis comitiales morbi. Apographon nostrum, ut bibentibus populis comitiales morbi. Legendum reos, ut procul sint comitiales morbi: nam verbum bibentibus, glossulam, ut dicunt, interlinealem fuisse puto. PINZ. — *Et viventibus poculis comitiales morbi.* Sic Gelenius, quum ederet: ut bibentibus populis procul sive comitiales morbi. Pintianus reddit: ut procul sint comitiales morbi extito tū bibentibus: quum in scripto reperisset: ut bibentibus populis comitiales morbi: quod etiam in Chifflet, notatum. Quatuor penes nos: ut bibentibus procul sint comitiales morbi. Praestantissimus: ut viventibus populis comitiales morbi. Coniicio: sanguinem quoque gladiatorum bibunt, ut iuvantibus poculis, comitiales morbi. Fortasse morosum minus alicui videretur: ut iuvantibus poculis comitiales morbos. Sed quia omnes scripti faciunt tū morbi, et id dictum Plinii talis congruit, illud praefero. Comitiales morbi,

inquit, id est, comitali malo adfecti, sanguinem quoque bibunt gladiatorum, tanquam iuvantibus poculis, adversus eius morbi dritatem. Gronov. — *Viventia pocula* elegantissime translatione vocata, quae calentem adhuc et quasi spirantem sanguinem continerent: quod et habere in se vitam, et praestare haurientibus eam videbatur: plane ut animam ipsam et salutem sorberi in ipsis crederes. *Pi, ventib.* Sic libri omnes, tum editi, tum exarati manus, quos vidi, quoque non vidi. Eadem sententia dixit idem paulo ante Plinius: nec tacebimus quid in ipso homine prosit homini, ceteraque genera remedium inter nos viventia. Quod qui non animadvertit, has voces variis modis sollicitant: Pintianus extritū v. *viventibus*, Gronovius, ut *iuvantibus poculis*: Ille audacius paulo: ingeniosius iste, quam verius. Adde his ea quae diximus in not. prioribus. HARD. — Bene Harduin. quanquam in hoc fallitur, quod pocula credit cum cystitis evovovov at h. l. pro potionibus sumendum, me iudice, est. Ergo gall. verte boissons vivante. AZ.

Sanguinem quoque gladiatorum bibunt. . . quod spectare facientes, etc. Quae Plinius imprecatur hoc loco, possis iure tuo contra quosdam et nuperis temporibus regere qui falso medici nomen sibi circumdederunt, dum iubent, forte post Celsum, Tertullianum, et Scribonium Largum, sanguinem bibi e vena exeuntem, quasi epilepsiae id barbariae genus necetur. Unde id falso Ludovico

nerum: quum plagis ne ferarum quidem admoveri ora fas sit humana. Alii medullas crurum quaerunt, et cerebrum infantium. Nec pauci apud Graecos, singulorum viscerum membrorumque etiam sapes dixere, omnia persequuti usque ad resegmina unguium: quasi vero sanitas videri possit, feram ex homine fieri, morboque dignum in ipsa medicina: egregia hercule frustratione, si non prosit. Adspici humana exta nefas habetur: quid mandi? Quis ista in-

XV iam seni obiectum a criminantibus fuit. Sed id laudatum a quibusdam, res est in dubium nequaquam vocanda, et etiam certiorem nos fecit juvenis doctissimus Bouchet, non modestia minus commendandus, quam perpulchris circa epilepticos observationibus. Commentarius, sagacitatis et doctrinae specimen grande, et praemio in concursu litterario donatum, pauca tamen continuit e numerosissima exemplorum suppellectili quas ipse colligenda de hoc morbo curavit. Ad, et cf, volumen, cuius haec inscriptio est: *L'épilepsie considérée dans ses rapports avec l'aliénation mentale*. Lut. Paris. 1826. A3.

Fas. In Reg. 1, *fas sit humanus*, in Reg. 2 et Ch. *mor sit humanus*. Quid magis strideat, arbitri esto legentium. HARN.

Alii medullas crurum quaerunt. Nostris fere temporibus, medullam osium hominis, more linimenti, ut oleum emollientia ac penetrans, commendat Guettard. Qui nunc hoc exemplum sumere non timeret, maximo esset explodendus eachiano, quum sciant cuncti, illam virtute medullas bubulae, equinae, suillae, cervinae, ovillae, caprinae nullo modo antecellere. H. CWOZKE.

Singulorum viscerum .. sapes di-

xere. Quum olim Cannibales (fas sit hoc nomine Anthropophagos vocitasse), viatores interrogarent de variis carnis humanae saporibus, hi respondere Europaeorum omnium durissimos Hispanos, et in deliciis maxime calcaneum. Nec satis scio, an ulli Hispanorum, ingravescente belli paene ultimi incendio, captivos dente attingerint, quos saepissime assandos curaverant. Quanquam alicui sciscitanti (Blanqui, *Voyage en Espagne*), quid sciret miles Gallus, rusticus vir responderit: *Nescimus, nam ad conopraeda iactabatur*. Pauci anpi effluxerunt, ex quo Versaliis reus ante tribunal constitutus est, foede famosis Léger, quem manifestum et humanae carnis esse, et, intra trucidatorum viscera ignem capite, humani sanguinis epoti, iudices morte mulctarunt, et medici dementem pronuntiavere. Conf. D. D. Georget, quem extinctum morte ante diem loget scientia, libros de Amentium medicina legali. Lutet. Paris. 1825. A3.

Morboque dignum, etc. Simulque morbo dignum fieri, qui tam crudeli medicina utatur. HARN.

Adspici ... nefas habetur. Vnde et apud veteres anatomicae rei ignorantia medicina laboravit. A3.

Quis ista invenit ostenta? Hic Pin-

venit ostenta? Tecum enim res erit, eversor iuris humani, monstrorumque artifex, qui primus ea condidisti: credo, ne vita tui oblivisceretur. Quis invenit singula membra humana mandere? qua coniectura inductus? Quam potest medicina ista originem habuisse? Quis veneficia innocentiora effecit, quam remedia? Esto, barbari externique ritus invenerint: etiamne Graeci suas fecere has artes? Exstant commentationes Democriti, ad alia noxii hominis e capite ossa plus prodesse: ad alia, amici et hospitis. Iam vero yi interempti dente gingivas in dolore scarificari, Apollonius efficacissimum scripsit: Miletus, oculorum suffusiones felle hominis sanari. Artemon calvaria intercepti, neque cremati, propinavit aquam e fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem suspensio interempti

tianus: Scribo, *Quis ista invenit?* Ostanes. De Ostane Mago, et Plin., alibi saepe, et Suidas, et Dioscorides passim et omnes. Confirmatur haec lectio verbis statim sequentibus: *Tecum enim res erit*, etc. PIET.—Falso. Nam id quare Ostani potius quam magicae rei inventori Zoroastro (vulg. Zoroastri), datum a Plinio? Tam memento magorum eo tempore artem non eam fuisse quam postea sagae et circulatores colere mendacii et vanitatis plenam sophiam. As.

Quis. Quis effecit, ut innocentiora iam veneficia videri possint, quam remedia talia? HAAS.

Scarificari. MSS. omnes, Reg. Colb. aliqui *scarisari*. H.—*Dente gingivae in dolore scarificari*, etc. Hodie quoque usitata res medicis est gingivarum scarificatio eiusdem gratia curationis; sed acuminis instrumenti chirurgici operatio sit, nec dentem applicant hominis qui violenta morte diem clausit. As.

Miletus. Reg. 2, *Meletus*. Cl. Meletus. Forle *Medius*, ut diximus in Auctorum Indice. At Reg. 1, *Miletus*. HAAS.

Oculorum suffusiones felle hominum sanari. Tobias historiam, vel pueri, novimus, quem angelus felle sanavit piscis cuiusdam, quem, si pervelis nosse, suadeo ichthyothelogistas addeas, speciem et genus tamen statuisse haudquaquam visos. Equidem dubito, quidquid auctoritatis praefecerant tradita a maioribus, placere hodie physiologis tale quoddam pharmacorum genus. As.

Artemon. Et Scrib. Larg. comp. c. 2, ad comitalem morbum, comp. 16: *Sunt et qui sanguinem ex vena sua misurum bibant: ut de calvaria defuncti ternis cochlearia sumant per dies triginta.* Q. Serenus, Cap. 58, de comitiali morbo pag. 461: *Peracterea pluvias hominis quos calva supina Excepit proiecta sinu, commovere prodest.* HAAS.

catapotia fecit, contra canis rabiosi morsus Antaeus. Atque etiam quadrupedes homines sanavere: contra inflationes bouum, perforatis cornibus inserentes ossa humana: ubi homo occisus esset, aut crematus, sili-ginem quae pernoctasset, suum morbis dando. Procul a nobis nostrisque litteris absint ista. Nos auxilia di-cemus, non piacula: sicubi lactis puerperarum usus mederi potuit, sicubi saliva, tactusve corporis, cae-teraque similia. Vitam quidem non adeo expetendam censemus, ut quoquo modo trahenda sit. Quisquis es talis, aequè mori etiam, quam obscenus vixeris, aut nefandus. Quapropter hoc primum quisque in remediis animi sui habeat: EX OMNIBUS BONIS, quae

Not. Nos ex homine, inquit, re-media quaeremus dumtaxat vulgaria, et parata facilia: Sicubi lacte mulie-rum, sicubi aliquo tali opus fuerit: caetera quasi piacula vitabimur. II.

Tactusve corporis. Magnetisimi nunc assertores ingerunt sacerdotes Aegy-ptios magnetismi apprimere gnaros, quem ad sanandos morbos non semel transtulerant. Hinc et si quem scro-phulosum (saniatio certa) tangeret modo sistralis rex vel imperator: quae quidem dos magna, postquam ab imperatore Vespasiano ad nostra ferme tempora fluxit, Galliarum re-gibus propria diu, repente cessit, maiestatem usurpante democratia. *As.*

Aequè mori etiam, quam obscen-us. Pintianus e cod. suo probat *quam obscenus*: ut et est in Vossiano: ta-men ea particula locum hic habere non videtur. Hoc enim dicit, non magis fore, ut mortem effugiat, qui proferre vitam sibi videatur obscen-us aut nefandus ob Thyesteas epulas aut ob hominem impensum, quam si mansisset purus et anima sancta atque

istius culpae intacta, descendisset ad manes. Recte igitur *quam* vel *cum* inde fecerunt. Facilius ferrem *tò quam*; si *tò etiam* abesset. *Gnos.*

Vitam quidem... aut nefandam. De-clamatorie, etiam quum in haec co-rollaria desinit quae ratio approbat. Ergo has medelas illa de causa anuo-vendas dicit, quod piacula sint, et talibus auxiliis incolunem obscopia aut nefandia annumerat. Bella sane peroratio! ergo haec auxilia sunt at incolumem aliquem effecere? Quid obscenitatis ergo habent, aut nefa-rii piaculi? quid scelestis, bone vir, ai interemptum vi, suspendio, aut quolibet modo, ego dentibus, ossi-culis, carne minorem fecerim? Nil, me iudice. Sed non eadem responsio, ai dicerem: Quid absurditatis, si ex interemptorum vi, suspendio, aut suicidio quolibet, nec crematorum, reliquis credatur posse utiles tunc medelas? *As.*

Ex omnibus bonis... tempestiva morte. Etascenta libertate apud Romanos, subito grassata est doctrina de suici-

homini tribuit natura, nullum melius esse tempe-
sta morte: idque in ea optimum, quod illam sibi
quisque praestare poterit.

III. (II.) Ex homine remediōrum primum maximae
quaestionis, et semper incertae est, valeantne aliquid
verba et incantamenta carminum, Quod si verum est,
homini acceptum ferri oportere conveniet. Sed viri-
tim sapientissimi cuiusque respuat fides. In universum
verō omnibus horis credit vita, nec sentit. Quippe
victimae caedi sine precatione non videtur referre,

dio. Brutl, Cassit, Vicensia, et Por-
ciae exemplis vestigiis impressa quae
in aetatem longam duravero et vi-
vendi poenitentiam generosissimis aoi-
mis intulerant. Post Plinioam aeta-
tem obtinuit minus auctoritatis me-
lancholia, oec plus duravit disciplinae
feralis imperium quam amissae rei-
publicae memoria: quamquam saepe
ipsi sili inanus solebant conscire qui,
purpura assumpta, iam in eo erant ut
vincerentur, traderentur, aut qui ab
imperatore damnati erant. As.

III. Valeantne aliquid verba et in-
cantamenta carminum. Res de qua
hodie apud solas anus disputandum.
Sed olim quaestio fuit. Illic Vindi-
cianns: Sume igitur medicum pro tem-
pore, proque labore: Aetate atque ha-
bitu, synima ratione paratus, Gramine
non malis atqro praestare medelam,
Carminē seu potius. Namque est res
certa soluti Carminē, ab occultis tri-
buens miracula verbis. Hinc et Eurip.
in Hippolyto coronato: Νουθεῖα δ' εἴ-
πῳς τὴν νόσον παρασχεῖται. Εἰς δ' ἑ-
σπύδα, καὶ λόγῳ θελήσει: Φανή-
σεται τὴν νόσον παρασχεῖται νόστο. As.

Quod si v. est, etc. Voss. tres, God.
Acad. acceptum fieri oportere. Sic lib.
XXXIV, 14: quomobrem culpa eius

non naturae fiat accepta; et eodem:
in Cappadocia tantum quaestio est,
aquae aut terrae fiat acceptum; lib.
VIII, 17: Nam quae de infestibus fe-
rarum lacte matris, quam essent ex-
positi, prodantur, sicut de conditoribus
nostris a lupa, magnitudini fatarum
accepta fieri aequius, quam ferarum
naturae, arbitror. Sic enim Chiff. et
Vossiani duo ubi vulgo etiam ferri.
Scio tamen, lib. II, 7: huic omnia
expensa, huic feruntur accepta; et lib.
XII, 18: quae hoc acceptum superis
ferat. Plinius alter, lib. II, epist. 4:
quidquid mihi pater tuus dedit, ac-
ceptum tibi ferri iubeo. Vbi tamen
membranae Acad. non iperneodae,
acceptum tibi fieri. Nam et sic; lib.
VI, epi. xxxiv: tu tamen meruisti, ut
acceptum tibi fieret. Gnos.

Homini. MSS. docet acceptum fieri.
Harp.

Credit vita nec sentit. Credit vulg.
opinio valere verba, vel certa cogni-
tione et rerum sensu id persuasum
habet. Dat.

Quippe victimas, etc. Lego ego:
Quippe victimas caedi sine precatione
non videtur, refertur ad Deos, rite
consulti. Vbi tō non videtur victimas
caedi sine precatione; idem est, ac

nec Deos rite consuli. Praeterea alia sunt verba im-

non videmus victimas caedi. Et statim sequitur: Praeterea alia sunt verba impetrati, alii depulsorii, alia commendationis. Vide Salmas. pag. 583 b. — Et sane in sacris; apud antiquos, sacerdotes primum precabantur: mox hostiam mola, vino, costis, thure mactabant: deinde libabant, e sympulo fictili, vel ligneo vinum gustantes, et adstantibus propinantes tum victimarum aut cultus, populi, agonibus immolari, et excociari victimam libabant, ac excepto patera sanguine, mortuum proscindi: hinc exta inspiciebant, et, si illatum fuisset, postea reddebant, id est, diis, quod debetur, ministris adstantibus partiebantur: ac postremo epulabantur, carne perpetuo lecta vel assa, nisi ex ariete, quae elisabatur. His peractis, Graeci *ἀγνὸν ἔσθῃν* demonstribant: Romani vero, licet proclamabant, eos qui adstiterant, dimittentes. Alex. ab Alex. IV, esp. 17. Vide et quod notatum est cap. XXIV, 9, et XXXIV, 12. Dalec. — Quippe victimas, etc. Haec corruptissima exclamat Salmasius ad Solinum, pag. 585, nec sententiam ullam, bonam quae sit, efficere: veteres libros omnes legere, referri adeo rite consuli: restituendum autem, quippe victimas caedi sine precatione non videtur, referri ad deos, rite consuli. At hoc mihi multo molestius ad aures accidit. Quod ille omnibus in vet. libris esse ait, exstat etiam in nostris, sed sequentibus. Vossianus nihil demutat, nisi quod habet aut deos pro nec deos. Vtram autem particulam recipias, plane erit sententia: sine precatione caedi victimas referre (i. prodesse sacrificia, vel caedi utiliter victimas) aut deos rite consuli non videtur. Item,

sine precatione non videtur referre (id est, nihil iuvare putatur, nihil prodesse vulgo creditur) caedi victimas, nec videtur deo rite consuli. Quo significat necessario preces adhibendas. Unde apparet etiam error Jac. Gutherii, lib. IV de iure Pont. cap. 14, qui victimas caedi sine precatione non videri referre, accipit quasi diceretur, nihil interesse, preces ad sacrificium funderentur, an non; eoque rō referre delet. Quis est qui constigatur sese ignorasse, refert, esse interdum; ad rem pertinet, iuvat, utile est? Plautus Curcul. IV, 3: Quid refert me fecisse regibus, ut mihi obedirent, si hic me hodie umbrationis deriderit? Epilico, lib. II, nam quid te igitur retulit Beneficium esse oratione, si ad rem auxilium amatum est? in hoc tamen tota difficultas: Non videtur referre victimas caedi sine precatione, est, nun videtur ad rem pertinere, nihil agitur sacrificando sine precibus. Gaon.

Sine precatione. Eius initium ferebat a Iano et Vesta, ut per eos aditus pateret ad Iovem Opt. Max. Apollinem, Vulcanum, Mercurium et reliquos, ut volentes ac propitii sacris adessent et precationi qui in eundem locum sinebat. Alex. ab Alex. IV, esp. 17. Dalec.

Referre. Male Dalec. Pium, sanctum, ac legitimum esse. Sensus est: Non videtur prodesse, nihil iuvare vulgo creditur; non videtur ad rem, ut rite peragenda est, pertinere; nihil enim agitur, sacrificando, sine precibus. Quoad scripturam et libri omnes edditi, nec Deos rite consuli: cetera cum optimae notae exemplari. Reg. 2. plana congrunt. Ut intelligas

petritis, alia depulsoriis, alia commendationis: videnturque certis precationibus obsecrasse summos magistratus. Et ne quid verborum praetereatur, aut praeposterum dicatur, de scripto praeire aliquem: rursusque alium custodem dari qui attendat: alium vero

quantum sit facienda Salmasii emendatio, ita legentis in Solio: pag. 685: quippe victimas eardi sine precatione non videntur, referri ad Deos, rite consuli. Quantum quoque Tac. Gutherii interpretatio qui de iure Pontif. IV, 14, pag. 431, sic accipit, quasi diceretur nihil interesse, preces ad sacrificium funderentur, annon: ideoque res referre delet. Haas.

Impetrilis. Impetratio rom divinam fieri solitam M. Valerius scribit lib. I, cap. 1, quum aliquid foret inquirendum extis vel sortibus, addo et auspicio, precatione, quum commendandum: voto, quum exponendum: gratulatione, quum solvendum. Impetratio vero contineri eorum precationes quae ostentis aut fulguribus denuntiantur. Vide Turn. Advers. 18, cap. 10, lib. XXXIII. *Impetratum* est quasi in petra fixum, ratum, firmum, stabile, augurio, extis, sortibus impetratum. Plaut. in Asinaria, *impetratum, inauguratum est quodvis admittunt aves.* Vide Festum. DAL. — *Impetrilis.* Sic libri omnes conditivi, mosque depulsorius, non ut editi, *impetrantis et depulsoris.* Impetrilium dixere quondam auspices, pro impetratum. Impetrilis sacra, quae laetis prosperisque fulguribus evocandis, aliisque auspiciis sunt addicta: conciliandorum hominum causis, ut certa, firma, ac decora, petentibus denuntiarent: depulsoria, quae sunt ostentis, omnibus averruncandis seu depellendis dicata. Quid vero commendationis sacra sint, nondum explora-

tum. *Commendationis* forte legi satius fuerit, quum Val. Max. statim initio lib. I dicat *Prisco instituto rebus divinis operum dari, quum aliquid commendandum est, precatione... quum inquirendum vel extis, vel sortibus, impetrato: quum solemniter ritu peragendum, sacrificio: quo etiam potentium ac fulminum denuntiationes praeaurantur.* Quae tria ipsa sacrorum genera videntur esse, quae Plinius modo recenset. *Impetratum* et in Plauti fabula leges, quae Asinaria inscribitur, act. II, scena 1, vs. 11. Haas.

Depulsorius. Depulsoria aut, ut est apud Valerium, depulsa, ad portenta pertinebant, quae conceptis verbis depellebantur et avertabantur. Quod idem Valerius scribit, precatione diis quod saluum esse volebant, commendabant. Turn. Advers. lib. XXIII, cap. 10, et lib. V, cap. 18. DAL.

De. Recitare et quasi praelogere. Huius moris exempla vel usus Latinae linguae Thesaurus plura suppeditabit. Subintellige porro hoc loco *praeire aliquem alicui.* Nam verbum infiniti modi *praeire*, ante se accusativum hunc aliquem habet, non regit, admittitve post se. Haas.

Alium vero praeponi, etc. Verba illa fuerunt, *εὐχόμενος, αἰχμαῖς, σωετέ* linguis. Ovidius: *Prospera lux oritur, linguis animisque favete: Nunc dicenda bono sunt bona verba die.* Cicero de Divinat. H. Euripid. in Ione: *Ἐρέξαι ὑπὸ πύρρον ἑσπεύειν ἀν-*

praeponi, qui faveri linguis iubeat: tibicinem canere, ne quid aliud exaudiat: utraque memoria insigni, quoties ipsae dirae obstrepentes nocuerint, quotiesve precatio erraverit: sic repente extis adimi capita vel corda, aut geminari victima slante. Durat immenso exemplo Deciorum patris filique, quo se de-

Θῶν, Φῆμας ὡς ἀγαθὸς τοῦ ἐβλῆσαι
Γιάσας ἰοίεας ἀνεπαύειν. Alius in
Oenomaos apud Nonium: *Per urbem*,
ut omnes qui arcam astrumque neco-
lunt Cives, omnibus faustis augustam
adhucant Faventiam, ore obscena
dicta segregent. DAL.

Qui. Ita libri omnes. Turnebo ma-
gis placet *favere*, Seneca lib. de vita
beata, cap. 26: *Favete linguis*: Hoc
verbum, non ut plerique existimant, a
favore trahitur: sed imperatur iura-
tium, ut rite peragi possit sacrum,
nulla voce mala obstrepente. Quae Pi-
nii quodque hoc loco, mens est. Aliter
siste Festus, verbo *faventia*: a pra-
cones elanantē, *inquit*, populum
sacrificiis *favere* inbebat: *favere*
enim est *bons fieri*. Ac veteres poëtae
pro silere uui sunt *favere*. s. HARO.

Tibicinum. Ovid. Fast. VI, n. 657,
lepide: *Temporibus Veterum tibicinis*
uus avorum Magnus, et in *Imago*
semper honore fuit. Cantabat fanis,
cantabat tibia ludis. Cantabat moestis
tibia funeribus. Iterumque: *Quaeritur*
in scena cava tibia: quaeritur aris.
Hostias apud Romanos ad tibicinem
immolatas, haec Tullii quaeque verba
testantur in Rulm II, n. 82: *Erant*
hostiae maiores, in foro constitutae;
quae... probat, ad tibicinem et pra-
conum immolabantur. Et in conse-
cratione solitum adhiberi tibicinem,
idem est socior, orat. pro Domo sua,
n. 125, *Sacra peragentem eam ad-*
stante tibicine lapia antiquus exhibet,

apud Gruter, pag. 1007, *omniumque*
Domitius, quibus haec adiecta epi-
graphae cos. XIII. LVD. SARC. F. *Ludos*
sarcenales fecit. HARO.

Exaudiat. Ab eo qui precatur,
quod eius mentem occupet et aver-
tat. DAL. — *Exaudiat*. Ab eo qui
spera perigit: ne quid manem eius
a precatatione avocet.

Utraque. Est illud utrumque sana
dignum memoria; notatum in An-
nalibus esse, quoties, etc. HARO.

Ipsae dirae. Vi Crasso apud Lica-
ronem, de Divinat. lib. I. DALAO. —
Quoties. Vel dirae obsecrationes vo-
lucres; vel execrationes potius, ut
esp. sq. imprecationesque, quae sh
inimicis effundebantur horrendae, deus
quosdam insuditos compellantibus,
quibus quicumque devotus erat, ere-
debatur maximo afflicti infortunio. Ci-
cero de Divinat. I, n. 29: *M. Crasso*
quid acciderit victimis, dirarum ob-
nuntiatione neglecta.

Adimi capita. a Caput iecnoris,
inquit Livius, a familiari parte cae-
sum dicitur aruspex osteodiscere. a Caput
id, venarum hepatis truncus est, aut
portae ingredientis, aut ovae pro-
deuntis. Familiaris pars fuit interior,
nempe cava, sive sima: hostilis ex-
terior, nimirum gibba. Hepatis ἡ-
βουρ (fibres), Cicero, de Divinat.
lib. II, *fissae vocat*. Vide Turn. Ad-
vers. cap. 18, V, XI, et 27. DAL.

Durat. Carmen quo se Decius pa-
ter devovit, addat apud Liv. VIII,

vovere, carmen. Exstat Tucciae Vestalis incestae precatio, qua usa aquam in cribro tulit, anno Urbis DCIX. Boario vero in foro Graecum Graecamque defossos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res es-

pag. 139, alterum quo filius, X, pag. 180. HARD. — *Durantiæ*, Gronov. et vulg. *Durat* deest in codice Dalec.

Carmen. Precatio, qua se devovit ad Veierim Decius pater, exstat apud Liv. decad. 1, lib. VIII. Eodem carmine, sed adiectis praeteris quibusdam execrationibus ac dirarum minis, filius se devovit apud eundem auctorem, lib. X, eiusdem decad. Apud Graecos eadem pietate erga patriam Menoeceus Creontis filius vlsam et sanguinem Thebanis suis largitus est, gladioque se transfixum e muris praecipitem dedit, auctore Cicer. Tusc. I. Papinlus Thebaid. X: *Sanguine nunc spargit turres, ac noxia dustrat, Sequae super medias acies, nondum esse remisso, Iecit; et in saxos cadere est conatus Achivos.* DALEC.

Exstat. Tuxizv, Tucciam vocat Dion. Halic. Ant. II, p. 129, ubi hoc ipsum refert, quod Plinius. Val. Max. VIII, 4, num. 5, pag. 369: *Eodem auxillii genere Tusciae virginis Vestalis incesti criminis reae castitas infumiae nube obscurata emeruit: quae conscientia certae sinceritatis suae, spem militis ancipiti argumentis ausa petere est. Arrepto enim cribro, Vesta, inquit, si sacris tuis sacras semper, admovianus, effice ut hoc hauriam e Tiberi aquam, et in aedem tuam perferam. Auctor et tempe iactis votis sacerdotis, rerum ipsa natura cessit.* Meminere et Augustin. de Civ. Dei, X, 16; Tertullian. in Apol. esp. 22. Est apud Patinum, pag. 75, n. 3, post

Vrsinum, nummus argenteus, sic inscriptus: C. CLOAVS T. P. Caput deae Florae, cinctum floribus: retro, flos, vel papaver. C. Vestalis espise velato sedet, lucernam dexter tenet. Epigraphae: VESTALIS. Sententia est. *Coina Clodia, Tribunus plebis, ut videtur, Caii filius, pariter Tribuni plebis. VESTALES incluit Septetia.* Percussus hic nummus est abh. P. Clodio Marci filio Tribuno plebis, qui memoriam rei gestae ab uno celeberrimo e maioribus suis, sic revocavit Itaq.

A. V. DCIX. Constantis haec est librorum omnium, sive editi. sive MSS. lectio: frustra enitente Paulo Merula, in Ennium, pag. 177, annum V. DCIX substituere, ex epitome Liviana, lib. XX, ubi sic legitur: *Tutia Virgo Vestalis incestus damnata est. Bellum Illyria, etc.* Gestum enim id bellum ponitur anno DXXV. Verum aliam esse Tucciam a Tutia haud temere affirmamus: quoniam Tutiam Livius incestus damnatam; Tucciam Plinius, Dionysius Halicarn. alique quos appellavimus, criminis suspicionem liberatam prodant, hausta cribro aqua, et longo perlata spatio: quod miraculum Livii etiam Epitomator delibasset, si de Tutia vere affirmari potuisset. II.

Boario in foro Graecum Graecamque defossos. In vetusto exemplari, *Boario vero in foro Graecum Graecamque defossi*: lectione notanda pro Grammaticis: *P. Boario vero in foro, etc.* Livius, lib. II, decad. 3. Plu-

set, etiam nostra aetas vidit. Cuius sacri precationem, qua solet praecire Quindecimvirum Collegii magister, si quis legat, profecto vim carminum fateatur, ea omnia approbantibus octingentorum triginta annorum eventibus. Vestales nostras hodie credimus nondum egressa Urbis mancipia fugitiva retinere in loco precatione: quum si semel recipiatur ea ratio, et Deos preces aliquas exaudire, aut illis moveri verbis, confitendum sit. De tota coniectione prisci qui-

tarchus in problemate, Cur Bletonensis interdictum sit a Romanis, ne hominem immolarent. Item in Marcello. Vide Brod. lib. V, cap. 40. DAE. — Boadria. Fuit in Urbis regione octava, in qua et forum rom. II.

Etiam Plutarchus, qui non Graecum solum Gallumque defensus refert, id quoque haud nullis ante se annis contigisse ait, eo modoque erant iuxta, in Quæst. Rom. p. 283, ut ad Vespasiani tempora referendum id videatur, vel certe Neronis. Sed et illud prius accidisse Livius narrat XXII, p. 225. H.

Quindecimvirum. Erant ita apud Romanos veteres amplissima collegia sacerdotum. Pontificum videlicet, augurum, et decem, vel quindecimvirorum sacris faciundis, qui Sibyllini vocabantur. His deinde et quantum accessit aruspicum. A Sylla quindecimviri instituti sunt, quum prius decem omnino forent; ad hos ludorum saecularium procuratio pertinebat. H.

Octingentorum. Haec certe anni illius nota quo Plinius haec condidit: Urbis annua accideret DCCXXX. H.

Quum si semel recipiatur ea ratio et deos preces aliquas exaudire. Scribendum reor, quod si semel recipia-

tur ea ratio et deos preces, etc. PIET. — Chiff. precatiois; et vet. Dalec. quod si semel, etc.

Confitendum sit de tota coniectione. Prisci quidem nostri perpetuo talia prodidere. Verum confitendum praecedentibus annece: cætera sic legenda reor: sed dempta coniectione prisci quidem nostri perpetuo talia credidere; nam vetus exemplar credere legit, non prodidere: et in eodem sed legitur, non sit. PIET. — Confitendum sit de tota coniectione. Pinianns: quod si semel recipiatur ea ratione et deos ... confitendum. Sed dempta coniectione prisci quidem nostri perpetuo talia credidere.

Voss. et Chiff. coniectione. Idque censeo admittendum; in cæteris mutandum nihil; Perinde est ac si dixisset, de tota lito, de tota questione. Verbum inris est conicere causam. Duodecim apud Gellium, II, 17: Ante meridiem causam coniciunt. Vbi frustra sollicitant. Afranius: Causam conicere hodie ad te volo. Ambon athenis? profuturos arbitror. Gellius ipse, XI, 5: Item cum Evangelio contestatur, et quam ad iudices coniciendae consuetudineque omnes gratia veniant. Quomodo modum satem multae aliae locutiones, quae propriae prisci et actum unum e multis fo-

dem nostri perpetuo talia prodidere, difficillimumque ex his etiam fulmina elici, ut suo loco docuimus.

IV. L. Piso primo Annalium auctor est, Tullum Hostilium regem ex Numae libris eodem, quo illum, sacrificio Iovem caelo devocare conatum, quoniam parum rite quaedam fecisset, fulmine ictum: multi vero magnarum rerum fata et ostenta verbis permutteri. Quum in Tarpeio fodientes delubro fundamenta, caput humanum invenissent, missis ob id a se legalis, Etruriae celeberrimus vates Olenus Calenus praecla-

reusium solemnium significant, pro tota actione saepe ponuntur; ut postulare, iurare, clamoribus, subscribere, pro accusare: sic et conicere causam, proprie pars et initium agendi, interdum nihil aliud fuit quam agere, ut Nonius interpretatur; quod excusabile mihi satis videtur; etsi P. Faber haudquaquam sese id probare scribat. Hinc etiam solum conicere est contendere, certare. Idem Afranius: 'nodi maxime praesentis cum patre conicere: non, si me vivum vis, mel meum. Inde quidem paullo ulterius progressi conicationem pro causa sive controversia dicere, Pliniusque hic eos imitatus. GROS.

Coniectio. De tota questione, lite, controversia. — Sjc. MSS. omnes, Reg. Coll. Ch. aliqui, non ut editi, coniectatione. Coniectio hoc loco controversia est: quum in iure dicatur causam conicere, pro agere. Frustra Plinius igitur, dempta coniectatione, vel contestatione legendum monet. Controversiam Plinius intelligit eam quam multa pertractavit uberius, II, 5, non curam agant superi rerum humanarum. II.

Difficillimumque. Et quod est ex omnibus his difficillimum, posse

etiam fulmina elici prodidere. HAAS. Pt. Lib. II, 54. HAAS.

IV. L. Piso. Refert hoc etiam Livius, lib. XII: *Ipsum (Tullum) tradunt volentem comitatus Numae, quam ibi quaedam occulta solemnia sacrificia Iovi Elicti facta invenisset, operaturq; his sacris se obdixit: sed non rite initum, aut curatum id sacrum esse, et fulmine ipsum cum domo conflagrasse.* Val. Item Max. IX, 42, pag. 452. Perstrinxit eam historiam iam supra Plinius, II, 54. HAAS.

Multi. Subintellige, auctores sunt, ex antecedentibus. HAAS.

Quum. Rem narret festive Dion. Halic. A. R. IV, pag. 258, facito modo vestis Oleni nomine proprio. Camillus apud Livium, V, sub finem: *hic Capitolium est, ubi quondam capite humano invento, responsum est, eo loco caput rerum, animamque imperis fore.* Varro de L. L., IV, 3: *Capitolium dictum, quod hic quam fundamenta foderetur aedis Iovis, caput humanum inventum dicitur. Ille mons ante Tarpeius dictus, a Virgine Pestali Tarpeia, quae ibi a Sabinae necata armis, et sepulta, etc.* HAAS.

Missis ob id a senatu legatis. Hermolai est, quum lo. Andreas edi-

rum id fortunatumque cernens interrogatione in suam gentem transferre tentavit; scipione prius determinata templi imagine in solo ante se: hoc ergo dicitis, Romani? hic templum Iovis optimi maximi futurum est: hic caput invenimus: constantissima Annalium affirmatione, transiturum fuisse fatum in Etruriam, ni praemoniti a filio vatis legati romani respondissent: non plane hic, sed Romae inventum caput dicimus. Iterum id accidisse tradunt, quum in fastigium eiusdem delubri praeparatae quadrigae fictiles in fornace crevissent: et iterum simili modo retentum augurium. Haec satis sint, exemplis ut appareat, ostentorum vires et in nostra potestate esse: ac prout quaeque accepta sint, ita valere. In augurum certe disciplina constat, neque diras, neque ulla auspicia pertinere ad eos, qui quamque rem ingredienti, observare se ea negaverint: quo munere

disset: *missis ob id a se legatis*, Certe a rege potius quam a senatu missi sunt, teste Dionysio, lib. IV, Voss. *missis ob id a delegatis*; Men. *ob id a se delegatis*. Forie: *missis ob id ad se legatis*. Sequitur coim statim, *Etruriae celeberrimus vates*. Eum respicit pronomen. Quos. — *Missis*. Ab iis qui fodientes caput humanum invenissent: vel ad se fortassis, hoc est, ad vatem Etruriae Olenam. In libris post Bernolaeum editis, ipso auctore a *senatu* legitur. In Parm. et Rag. Colla. aliisque, a se. Hsso.

Iterum. Cuius signum Tusciis opificibus Iovis Capitolini fastigio imponendum Tarquinius locarat, qui in fornace id tantum modum excrevit, *ὥστε πάλαι εἰραμένην τὴν ὀροφὴν ἀποσπασσάμενην τοῦ καμίνου, καὶ τὸν ταίχων περιπεσόντων*, ita ut fornacis ablato culmine, parietibusque

deficientis, hegre aduceretur. Id quia visum est vatibus ecclesie felicitatis prodigium iis, penes quos ea quadriga foret, statuere Veientes repetentibus Romanis non tradere, inquit Plutarch. in Poplic. pag. 403; mox tamen alio augurio territi, quod Catullus VIII, 65, dedidere. Sic patris, quem Macedonum regina Perdiccae famulo coquebat, quum in furno crederetur, duplo maior quam esset, regnum ei portendit, ut ait auctor Herodot. Vrasia, VIII, n. 437, pag. 508, *Διπλῆς ἐγένετο αὐτὸς ὀνότῳ*. H.

Praeparatae quadrigae, etc. Hanc historiam vide fuisse narratam a Plutarcho in Poplicola. Victor. lib. XVII, c. 18. Festus in voce *Rotumena*. Dat.

Obscurae. Vel, ut in aliis codicibus legitur, *obscurae* se: Vidit Iovis Veterum morem Servius, ad huc

divinae indulgentiae malus nullum est. Quid? non et legum ipsarum in duodecim tabulis verba sunt? qui fruges excantassit. Et alibi, qui malum carmen incantassit. Verrius Flaccus auctores ponit, quibus

Maronis versus, statim initio Aeneidos XI: *Aeneas (quamquam et sociis dare tempus humanulis Principitum curat, turbataque funere mens est) Vota Deum primo victor solvbat Eo.* Consuetudo; inquit, Romana fuit, ut polluti funere minime sacrificarent. Si tamen contingeret, ut uno eodemque tempore funestaretur quis, et coegeretur operem dare sacrificiis, elaborabat ut ente sacre completeret, quam funus agnosceret. Vnde etiam Horatius Polvillus, in Cépitolii dedicatione quum eb inimicis ei filius nunciaretur extinctus, ut quidam putant; sed, ut alii, pro vero, ait, Cadaver sit: nec voluit funus agnosceret, domos, templis dedicaret. Secundum quem ritum etiam Aeneas inducitur ante nptam dare sacrificiis, et sic ad sociorum et Pallentis sepulcrum revertit. HARR.

Quid? non et legum ipsarum? Neque. Romae solum et decemviris ignorantiae temporibus deliramentis anilibus referret leges; sed neoterica etiam aetate, ne longe exempla iuvenimus, multa, contra fascinatores, incantatores, sutores, intubos regum auctoritas decreverat. Quae tandem in Francis, Anglia, Germanie aboluit ratio et humani generis conscientia; sed Hispania servat religio: aiasime; arcanis, ut aiunt, Domini nefarie tactam arbitrata, si tandem Veterum commentis et somniis deemoniographorum aliquis vale dicat. Arr.

In duodecim tabulis verba sunt. Versus ii sunt: *Ne pellicundo alienas*

segetes excantanto; Ne incantanto, ne agium defraudanto: Ne frugem aratro quantum notu furtim depascant. Puberes si secanto, Ceteri eos suspensum. Impuberes arbitratu praetoris verberanto. At nonam duplicationem (noxas deinde talionem) decernento. Gaudens Merula, cap. 4, t. Vid. supra, lib. XVIII, c. 3; Rævardus, c. 23, in leges xii tab. Seneca, Natur. Quaest. VI, cap. 7; Apuleius, apologia t. Mellicos hos indemnatos utinam licebat interimere. Scalig. in Fest. ultima voce earum, quae a P. incipiunt. DALL.

Qui fruges ex. Vulg. excantasset. Aptior, ut sentio, lectio erit, excantassit vethum antiquum eb exanto, excantasso: ut a levo, levasso, ap. Cic. Catone M. curamve levissos. PINT. — Quib. Tabula. VIII, cap. 2: Excantare hoc loco est magicis carminibus obligare, seu impedire quominus quid crescat, adolescat, vel immaturitatem perducatur; imbribus forte interpestivis attractis, vel bonis necessariisque repulis. Quod. Seneca Nat. Qu. IV, 7, de eo re agens, sic docet: *Apud nos, inquit, in XII tabulis cavetur: Ne quis alienos fructus excantassit: Rudis adhuc antiquitas credebatur, et vitrosi imbres cantibus, et repellit; quorum nihil posse fieri tam potam est, ut huius rei causa multus philosophi solida intranda sit. De incantamentis eiusmodi multa erudite congerit Gothofredus, in Cod. Theod. l. tit. 46, de maleficiis, etc. p. 117. HARR.*

credat, in oppugnationibus ante omnia solitum a Romanis sacerdotibus evocari Deum, cuius in tutela id oppidum esset, promittitque illi eundem, aut amplius apud Romanos cultum. Et durat in Pontificum disciplina id sacrum; constatque ideo occultatum, in cuius Dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Defigi quidem diris de-

In oppugnationibus, etc. ad eum ritum Macrobius et Servius pertinere volunt hoc versus Virgili: Excessere omnes aditus, atque relictis, Di quibus imperium hoc steterat. Muretus tamen Vat. V., esp. 19, eius loci absurdiores sensum monstrat, ex Aeschilo et eius scholiaste petiit. DAL.

— *In Macrobi. Saturn. III, 9: constat omnes urbes in alicuius Dei esse tutela, moremque romanorum arcanum, et multis ignotum fuisse, ut quum obsiderent urbem hostium, comque iam capi posse considerent, CERES CARMENTE evocarent Deos tutelares: quod haud aliter urbem capi posse non crederent; aut etiam si posset, nefas existimarent Deos habere captivos. Nam propterea ipsi Romani, et Deum in cuius tutela urbs Roma est, et ipsius urbis latium nominis ignotum esse voluerunt. H.*

Aut ampliorem ap. Romanos cultum. Olim, ampl. locum op. R. cultumve. Sed nec rō loquum, nec rō ve exhibentur in Vossianā, sed tantum, promittitque illi eundem aut ampliorem, etc. ut exhibemus. Gnon.

Constatque. Sic Macrobius loco elato. Sed et ignotos aliarum similiter urbium Deos, ex carmine in obsidionibus praecini solito a pontifice, intelligi sane potest: cuius haec formula est, ex Sammonico, et Purin, quos Macrobius appellat auctores; Sat. III, 9, p. 405: Si Deus, si Deus asi, cui

populus civitasque Carthaginiensis est in tutela, teque maxime ille qui urbis huius populoque tutelam recepit, precor, venerorque, veniamque a vobis precor, ut vos populum, civitatemque Carthaginiensem deseratis: loca, templa, sacra, urbemque eorum relinquatis, absque his abeat: eique populo, civitatique metum, formidinem, oblivionemque iniiciatis, proditque Romanam ad meosque venatis: nostraque vobis loca, templa, sacra, urbs acceptior probatiorque sit: mihi quoque populoque rom. militibusque meis praepositi sitis, ut sciatis intelligamusque. Si illa feceritis, vosque vobis templa ludasque facturum. Plutarch. in Qu. R. p. 278: cur tutelarem Romae Deum, maxime sit an femina, dicere nefas est quum Valerius Soranus male perisse narrent, qui illud edidisset. Hoc spectat vetus apud Gruterum inscriptio, pag. 7, si tamen vetust. NIVE. NEO. NIVE. DEAE. C. TEN. DESTER. Ignato Deo, quo sensui sacrificasse Alphenienses dicti sint ab Apostolo Paulo, exposuimus in Commentariis, quos in Acta adiuvante Deo conscripsimus. H.

Defigi. Simili, si memini, forma loquendi usus Seneca; in libris de Beneficiis: exaccipis enim illum, et caput sanctorum dea imprecatione defigis. Sane deligendi verbum sortilegorum est. Paulus, Sentent. 5, tit. 23, ex MSS qui sacra impia, nocturnae,

præcationibus nemo non metuit. Huc pertinet ovorum, ut exsorbuerit quisque, calyces, cochlearumque, protinus frangi, aut eosdem cochlearibus perforari. Hinc Theocriti apud Graecos, Catulli apud nos, proximeque Virgilio incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam serpentes ipsas recanere: et hunc unum

ut quem obcantarent, defigarent, obli-
garent, fecerint, etc. Apuleius lib. de
virt. Herb. c. de Leontopodio: si quis
devotus defixusque fuerit in suis nu-
ptiis, sic cum resolvere. Velut interpres
Horatii: ita te defigam novis et inpo-
litis maleficiis, ut mentem nunquam
recipias. Glossæ Philosteni: defixio-
nes, *ὑπομύθηται* *ἑστασθῆναι*. His
porro execrationes vim eam habere
Romani arbitrabantur, nemo ut sic
devotus posset evadere. Seneca idem
ep. 94, p. 418: Nocent qui execeran-
tur: nam et horum imprecatio falsos
nobis metus inurit, etc. Horat. Epod.
5, v. 89: Diris agam vos: dira de-
testatio Nulla expiatur victima. Exe-
crationum formulas vide apud Bris-
sonium lib. 1, c. 4, p. 110. H.

Hæc pertinet ovorum. Veteres quon-
nomina, simulacra, testæ ovorum ac-
perforarentur, hæc veneficia et ma-
leficia aliquos lædi putabant. Ovidius:
Saque Phenice defixit nomina cara,
Et medium tenuis in iecur urget acus.
Itaque ne hoc eveniret, ovorum,
cochlearumque putamina frangebant
et pertundebant, ut maleficium oc-
cuparent ei averterent. TORRES. —
Hæc. Quoniam nomina, vel simulacra;
vel ovorum testæ ac-
pungebantur, hoc veneficio lædi homines existi-
mabant. Id maleficium ut occupa-
rent, averterentque, ipsi ovorum,
cochlearumque putamina frangebant

qui mos hodieque alicubi durat, ut
ipsi vidimus. Hæd.

Aut eosdem cochlearibus perforari.
Duo illa verba, eosdem cochlearibus,
falso inserta mihi videntur. PINT. —
Cochlearibus. Horum iam olim usua
in sorbendis ovia et cochleis Martia-
lia, in Xenii, XIV, ep. 124, cuius
lemma, *Cochlearia*, subintelligi; li-
gula: *Sum cochleis habilis: sed non
minus utilis ovis*, etc. Hæd.

Hinc. Ex uno Virgilio discet reli-
quos: cuius Eclogæ octava, a v. 64;
est incantamentorum amatoria can-
tilla: *Effer aquam*, et molli etinge
hæc altari vitta, *Verbenasque adolo
pitregus*, et mascula thura: *Coniugis
ut magis sanos avertere sacris Expe-
riar sensus: nihil hic nisi carmina do-
nunt.* *Ducite ab urbe domum, mea car-
mina, ducite Daphnim Carmina vel
carlo possunt deducere lunam: Car-
minibus Cretæ socios mutavit Phrygiæ.*
*Frigidus in pratis cantando rumpitur
anguis*, etc. Præclarior tamen Theo-
critus, non styli modo et palli cæstri
impeto, quem nostras Racine quam
maxima demitabatur et antiquitatis
servidissimum monumentum dicta-
bat, sed et incantamentorum habita
ratione. Illa in Theocriti operibus or-
dine est secunda. Ar.

Serpentes. Ita Reg. et 2, aliquæ
optimæ optæ codices, non, ut editi,
incantari. Vt canis angues rumpi Va-

illis esse intellectum, contrahique Marsorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendio-
rum deprecationibus conscribuntur. Neque est facile dictu, externa verba atque ineffabilia abrogent fidem validius, an latina inopinata, et quae ridicula videri cogit animus, semper aliquid immensum expectans, ac dignum Deo movendo, immo vero quod numini imperet. Dixit Homerus, profluvium sanguinis vulnerato femine Vlysem inhibuisse carmine: Theo-

teres existimarent: hic angues ipsos canebant, si praesentirent, recanere, si incantationem referre ac diluere. Nec recanere modo, sed et praecanere, quum vespericum subodorati angues, ante occupant: Tibull. I, sol. 8: *Cantus et iratae detinet anguis iter*. In sacris ipsis codicibus, Ps. 57, mantio est, *aspidis mordae*, et obturantis aures suas, quae non exaudiet vocem inconstantium, et venesit, *incantantis sapienter*: hoc est, incantatoris in ea arte experti, ac periti. HARD.

Recanere. Turnebus sic legit; et is sensus est, ratorquere atque dissolvere incantationem. Cantu ut rumpi angus prius patabant, sic signas ipsos aredebant, si praesentirent, recanare, sive incantationem diluere ac extolvere. Lucilius, Satyr. lib. XX: *Iam dirumpitur diedus: iam ut Martis colubras Dirumpit cantu, venas quum extenderit omnes. Eo loco colubrum dicit posita feminino ganare.* DAL.

Contrahique, Congregari. H.

Incendiarum. Ad deprecanda depellendaque incendia. HARD.

Conscribuntur. Lego circumscribuntur, hoc est, definiuntur, terminantur, ne flamma longius evagetur. De-

precatio illa ex Afranio nota fuit, si in pariete scriberetur. *Arse Vespas.* Vide Festum in dictione *Arse, Dax.*

An. Cuiusmodi plurimus habet Marc. Emp. lib. de med. et ante eum Cato, de R. R. passim.

Et quae ridicula videri cogit animus. Vocastus: et quis irridicula. Non tamena est. Plautus Casina, V, 2: *Isti nunc pudeo, atque ita nunc puto, atque ita nunc irridiculo sumus ambo.* Panulo, V, 4: *Neque ad iuventute ibi irridiculo habitae.* Quemadmodum irridere est ridere, ita irridiculus est ridiculus: GRON.

Dixit. Vlysis humerum carmina sanasse filios Autolycei, et inhibuisse sanguinem scribit Homerus Odys. T, v, 457, *ἐννοεῖ δ' αἶψα μύλαιον Ἑσχέφον*. Plinius *Ἑσχέφον* legit, ut ab ipso Vlyse carmen pronunciatum indicaret. HARD.

Vlysem inhibuisse carmine. Homerus Odys. T, de Autolycei filijs id scribit, non de Vlyse, cui tam sper dextrum humerum sauciavisset: ... *ἐννοεῖ δ' αἶψα μύλαιον Ἑσχέφον*, inquit. DALC.

Theophrastus. Libro de anthusismo. DALC. et Theophrastus. Opere de ἰσθυσιασμοῦ, ut quidem docent

phrastus, ischiadicos sauari. Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliare, M. Varro podagris. Cae-

Athen. XIV, pag. 624, et Apollon. in Histor. Mit. cap. 49. Vide etiam Gellium, IX, pag. 320; Martianum Capellam, IX, pag. 213, ubi multa de Musicae vi ac laude. Cael. Aurel. I, 5, ubi de Phrygio, Durio, ceterisque. Numeris ac modis, ad sanandum morbum insaniae utilibus. Hic.

Ischiadicos sauari. Ἀγέσους δὲ τα-
λιν, et καταλῆσαι γὰρ ἐν τῷ πόδῳ,
τῷ ἡρόιστῳ ἄρρυναι, αἰνὴ morbo
permanere, si quis quom dolus ve-
zatur, concanthe Phrygio tibiam inflet.
Athen. lib. XIV, Hic.

Cato prodidit luxatis numeris carmen auxiliare. Sic Voas. ut et Chiffi. auxiliari. Optima prius Ovid. Met. VII: Neve parum valeant a se data gramina, carmen Auxiliare canit. Gron. — Vt MSS: omnes Reg. Colbej. Chiffet. non, ut editi, auxiliari. Sic etiam Ovid. Met. VII, v. 437: Neve parum valeant a se data gramina, carmen Auxiliare canit, stercusque advocat artes. Sic atism nomen auxiliare. a Q. Sereno Samonico traditur, medico, ut credant, Baillidiano, in remedium hemitriptici, scriptum graecis characteribus: est enim C. pro Z usitatum, atiam in nummis antiquis, a temporibus Domitiani praesertim. Sic argo Serenus: Inscribes chartae quod dicitur ABRA-CADABRA: Saepius et subter repetis: sed detrahe summam, Et magis atque magis desint elementa figuris Singula, quae semper raptae, et singula figes, Donec in angulum redigatur littera comen. Figura nimi-

rum huiusmodi dalinaanda a Samonico praecipitur:

ABPAΣΑΔABPA
ABPAΣΑΔABP
ABPAΣΑΔAB
ABPAΣΑΔA
ABPAΣA
ABPAΣA
ABPAΣ
ABPA
ABP
AB
A

Hoc artificio conditum illud vocabulum est, ut primum quidam ex literis singularibus existat haec sententia gemina: Deus unus, in personis trinus, homines salvat per eructos. Pater, Filius, Spiritus Sanctus Dominus Deus unus est.

A Ἀβ	Pater
B Βεν	Filius
P. Ρουαχ ἡκα- δωσ	Spiritus Sanctus
A Ἀνθρώπου	hominas
Z σώζει	salvat
A ἁγίου	per sacram
Δ δένδρου	arborem
A Ab	Pater
B Ben	Filius
P Rousch haka- dosc	Spiritus Sanctus
A Adonai	Dominus Deus unus est.

Est enim ἁγιος δένδρον sacra arbor, per metaphrasin pro cruce positum. Priore loco haec nomina; Pater, Filius, Spiritus Sanctus, posita sunt pro eo quod est, Deus unus in per-

sarem dictatorem post unum ancipitem vehiculi ca-

antis triquis: posteriore loco eadem sunt pro distinctis ipsis singulatum personis posita. Deinde ab ea littera A quae toti acumen efficit, ascen- dendo sursum latere sinistro, eadem rursum occurrit

A Ab אב

B Ben בן

P Rouch פרוח

hakadosc וְהַקְדוֹשׁ

A αὐθιγάνος

Σ αὐθιγάνος

A αὐθιγάνος

Σ αὐθιγάνος

tiam, singulis litteris singulas voces, partim Hebraeas, partim Graecas exhibentibus, superiori similem: *Deus unus ac trius homines salvat per crucem*:

{ Pater
Filius
Spiritus
sanct. } Deus
unus
in tribus
personis.

homines

salvat.

{ sacro
ligno } per crucem.

Nam etiam περιπατησῶν; αὐθιγάνος ἑλὸν sacrum lignum, ut supra ἑλὸν δένδρον sacra arbor est. Apparet autem quatinobrem nihil fere intersit, usum ABPAZAZ scribatur, ut plerumque vox ea occurrit: in ABPAZAZ, ut elism occurrit interdum. In gemmis antiquis insculptum per sepe reperitur, sed sculptura recentiore multo, ac longo rudioris operae, quam sit in eodem lapide insculpta effigies, si qua sit. In aevras deinde parte gemmarum sculptum illud plerumque nomen est, rarius in anties superficie; ne videlicet rudior illius nominis sculptura elegantiae imaginis, quae est multo vetustior, et operae sive artis exquisitioris, minime responderet. Et ab otiosis quidem hominibus nunc pine; nunc ridiculae imaginis in lapide sculptae, nomen illud adiunctum occurrit. Amuleti vice fuisse insententia, atque in basi, seu primo versu integro. Similis artificii est nomen fumosum ABPAZAZ: quod videtur habere hanc senten-

sculptae eo nomine gemmae creduntur ab hominibus laud astis auspicio- sis: quoniam in una legitur, quae est id Museo Canoniceorum regularium S. Genovefae Parisiensis: ABPAZAZ. ΑΔΩΝΑΙ ΔΑΙΜΟΝΟΝ, ΔΕΣΙΑΙ ΔΥ- NAMEΙΣ. ΦΥΛΑΣΑΤΕ. ΟΥΑΒΙΑΝ (per ΟΥΑΒΙΑΝ) ΠΑΥΛΙΑΝ. ΑΠΟ. ΠΑΝΤΟC. ΚΑΚΟΥ. ΔΑΙΜΟΝΟC. *Domine Deus: spirituum dextrae Virtutes, servate Flavian Paulinam ab omni maligno daemone.* Hinc. — Ipse Abraxas, Abreas, Abraxa, Abraxai vel Abraxas, quocumque istius nomen modo sive finxeris, sive depraveris, Deus fuit quem Basilidii commentii sunt, secunda post Christum natum sectae, haeretici superstitionibus additi Orientalium viro- rum et putido mysticismi. Abraxas ergo a Diis summis unus videbatur, cuius sub imperio, et natu plurimi debebant daemones, quibus id man- datum ut caelos quinque et sexaginta ultra trecentos temperarent. Virtutes quoque illi assignabantur trecentas

sum, ferunt semper, ut primum consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum.

V. Libet hanc partem singulorum quoque conscientia coarguere. Cur enim primum anni incipientis diem laetis precationibus invicem faustum ominamur?

quoque et sexaginta, tot scilicet quot in anno dies. Satagant alii utrum id errori ansam praestiterit quod Abecae nomen, si litteras pro anmetabilibus notis acceperis, 365 efficiat (nam Σ , 200; P, 100, Σ , 60; B, unus et A triplex, 5), an alijs e causis delirium manaverit. Caeterum potes utiliter rheminiisse Salmasium, qui tamen Aegyptium Deum Abraxam esse contendit, de ipsius figura multa scripsisse. Conf. et D. Montfaucon, *Ant. explic.* tom. II. Al. — Coto. Locum retulimus XVII, cap. ult. HARR.

Casen. De eo casu Suet. In Infio, XLVIII: Gallici triumphi die Velabrum praetervehens, paene curra excussus est, axe diffraeto, etc. Vide et Dionem, XLIII, p. 224. HARR.

V. Libet hanc in partem singulorum quoque conscientiam coarguere. Voss. quoque; ut Chiff. Libet hanc partem, neglecta et praepositione: sed Vossianus insuper conscientia. Egrege, Libet, inquit, hanc partem singulorum quoque conscientia coarguere. Et quae sequuntur, auni, quae singuli se facere sibi erant consili. Gaon. — Libet. Placet hanc doctrinae partem iis rebus confirmare, quae singuli se facere sibi sunt consili. HARR.

Primum auni incipientis, etc. Principis saeculis anni primus dies fuerunt Kalend. Martiae: itaque tum novum ignem Vestales accendebant, lustras

virides in consulum sacinus, acubus Regis sacrorum, Flaminum, Vestalium, curia, pro veteribus mutabatur, magistris merces solvabatur, vestigalia locabantur, matronae ferias Matronalibus servis coenas apponebant, viri mulieribus dona mittebant, ut Saturnalibus mulieres circi, comitia celebrabantur, Alexander ab Alexandro, lib. III, cap. 24. Dat. — Cur. Ad Kalendas Martias pariteram hanc Dalcampiis transtulit, quoniam ad Ianuarias spectent, teste Ovidio, ad Ianom, Fast. I, v. 175: *At cur laeta tuis dicuntur verba Kalendis, Et damna alternos accipimus precos? Tum Deus incumbens baculo, quem dextra gerebat: Omnia principis, inquit, fuisse solent. Et de Pontia, II, el. 4, v. 23: Ergo ubi, Iane biceps, longam speraveris aetatem, Pulvis et a sacro mense December erit. Curia te exoriet, patresque ex mure spoli. Intendent aures ad tua verba iunx. Hos ubi facundo tua vox hilaraverit ore, Vique solet, tulerit prospera verba dies, etc. Prudentio quoque contra Symmach. I, v. 237: *Iano etiam celebri de menae litatur Auspiciis optulque iocis*, etc. Certe sum tum a primordiis fere urbis Romae Numa rege instituta, Ianuarius anni mensis primus est habitus, ut refert Macrobi. Sat. I, 13, pag. 250. Columella, XI, 2, et ipse Ovid. Fast. I, 149: *Bruma huius prima est, veteraque novissima Solis: Principium capiunt**

Cur publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospera legimus? Cur et fascinationibus adoratione peculiari occurrimus alii, graecam. Nemesis. invo-

Phoebus et annus idem. Romuli quidem aetate principum apni ductum est a Martio, sed id antiquatum a Numa, Naso testatur, *Fast.* III, v: 251. De strenis Kalendarem Ianuarii frequens apud Suetonium mentio, in Augusto et in Tiberio. Vide Lexic. Jurid. verbo *Kal. Jan.* II. — Casterum vides et in nostros usque dies id moris protogitum; quamquam non primo ubique anni ineuntia die salutandi vices laeta precatio, sed esauptia hebdomade ultima, ac praesertim die quo natus Christus est, 25 dec. *As.*

Cur. Inter ea quae boni omnis gratia superstitiose magis quam religiose servabantur, haud postremum id fuit, quod quoniam Censor populum lustraret, inquit Cicero, de *Divin.* I, n: 102, bonis nominibus qui hostias ducerent, eligebantur. Quod idem in delecta Consules observant, ut primus miles fieret bono nomine. In publicorum quoque vectigalium locatione, Lucrinus, propter huiusmodi nomini inhaerentem, primus locabatur: quod Festus tradit, aliaque exemplis omnium religiosam observationem confirmat. Locos, inquit, *Lucrinus in vectigalibus publicis primus locatur firmandus, omnis boni gratia: ut in delectu census primi nominantur Valerius, Salvius, Sutorius.* Vide plura apud Brisson. de *Form.* I, pag. 14 et 92. Augusto utique apud Actium descendentem in aciem omnia victoriae fuisse fertur agasonis occursum, cui nomen Eutychus, cum asino, cui Nicon erat, ut a Tranquillo notatum in Au-

gusto, cap. CXVI: *Prospera nomina, bona nomina, nomina sunt bene nominata.* Haad.

Nomina victimas, etc. In sacerdotibus Veteres quaedam bona nomina dicis causa proferebant: in nuptiis Caium, Castilium, et Thalassionem: in capiendis Vestali, Amatam: Nonis Caprotius, Caium, Marcum, Lucium: in cenam vel delectu faciendo, Valerium, Salvium, Sutorium: in Salim carmine, ut ait Varro, de *Ling. Lat.* lib. V, Lucium, Voluminiam, et Mamurium Veturium; ac, ut ait Cicero, in lustranda colonia ab eo, qui deduceret, et quem imperator exercitum, censor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias deducerent eligebantur. Quod idem in delectu consules observant, ut primus miles fiat, bono nomine. Plutarchus in *Quaest. Rom.* p. 30 et 31. Dat.

Nemesis invocantes. Quae fuerit Nemesis vide apud Rhod. fusc disputatum, XI, 19: Pausanias scribit pictam illam coronam gestare, in qua spectantur corvi et fortunae imagunculae: dextra sisyneum gestare ratum, sinistra phisiam, Aethiopiis insculptis. Aristoteles Nemesis esse vult indignationem conceptam ex improborum prosperis rebus, sicut misericordiam, dolorem ex adversis honorum. Apuleio X Asini, Ceres est. Dat. — Graecam. Arrogantiae, insolentiaeque vindicem Deam. Vide Constantium in *Lexico*, verbo *Νέμεσις*. Alii esse Fortunam sibi. Favent antiqui lapides apud Grueter. p. 80: DEAE. NEMESI. SIVE FORTUNAE. VIGINTI. VICTICI. SANCTAE. PAE, SEMESTI.

cantes: cuius ob id Romae simulacrum in Capitolio est, quamvis latinum nomen non sit? Cur ad mentionem defunctorum, testamur memoriam eorum a nobis non sollicitari? Cur impares numeros ad om-

Et pag. 73: *POSTERAE IMANITATIS*. Est enim Ithamnosia Nemesis, ut dicimus, XXXVI, 4. Invidiam esse alii arbitrantur, Ausonius: *Ece ubi accumulata mea purpura* (mitibus audi *Auribus hoc, Nemesis*): *post me digantur oriri Augustus Consul*. HARO.

Cuius. Ad fascinatodes stoliendas. HARO.

Capitolio. Plinius; de Nemese, XI, 103: *Quae Dea latinum uomen, inquit, ne in Capitolio quidem inuenit*. HARO.—Plinio id mirum videbatur; nam nec Diis maiorum gentium duntaxat aliud graeco, aliud latine nomen impositum fuit (v. g. Ζεύς, Iupiter; Ἀπόλλων, Apollo; Ἄρης, Mars; Ποσειδών, Neptune; Ἑρμῆς, Mercurius; Ἑκάτη, Hecate, etc.), sed et minoribus: sic Ἐρως, Amor; Ἄλφειος, Alpheus; Ἰουλιανός, Iulianus; Ἰσχυρία, Iuliana; Ἰσχυρία, Iuliana; Ἰσχυρία, Iuliana.

Cur ad mentionem defunctorum? *Ποσειδών*, inquit Plutarch. in Cleerone, *μὴ βουλευόμενος ὀδυνημάτων, ἀλλ' ἡσυχίας λαμβάνων, τὸ τελεῖν αὐτῶν*. Diseruit et Græci ταῦτα τῶν ἰατρικῶν χάριν, ἀπολαύσας, quemadmodum et Latini abire, mortis mantione abstinentes, et de eo, qui obiisset, *vixit*. Hinc lethum ἀπὸ τῆς λήθης, quod ille minime sollicitandi, et a quiete auocandi, quamvis Priscianus a leo, *leui* ducit. Græci, etiam qui vita migratunt, *παρὰ τὴν αἰῶνα* dicuntur, bonæ scēvæ omīne, et *πλεονεξία* potius quam *καρπία*, unde *κατακτάμενοι*, sepulcretum; *Λατίνια letho dati*. Festus *Ollus Quiris letho datus est*. Cicero, de legibus, III: *Munus aera sancta sunt. Hos letho datos diuini habemus*. SCALG.—Cur ad Etiam et apud nos vulgus pacem iam

mortuos precatur, ubi etiam mentio incidit. *Diei tui facie poix*. Et *hōs παρὰ τὴν αἰῶνα* dicimus. Horatius: *omnes composui: Felices, Sollicitare manes et Seneca dixit in Octavia, act. I, sc. 3. HARO.*

Cur impares. Festus: *imparem numerum antiqui prosperitatem hominibus esse crediderunt*. Virgil. Eccl. 8: *Número Deis impare gaudet*. Vbi Seryius: *Impar numerus inamortalis, quia diuini integer non potest: par numerus mortalis, quia diuini potest*. Licet Varro dicat *Pythagoreos putare imparem numerum habere finem, parem esse infinitum; ideo medendi causa, multarumque rerum, impares numeros servari*. Quare etiam in illis *ἰσχυρία, ἰσχυρία, et ἀμύλητος*, quibus suos libros Marc. Empiricus, Apuleius, Alexander Trallianus, et alij reseruerunt, frequens is numerus occurrit.

Vide Gellium, I, 10: *ne si de numero multum loquimur, ut ait Augustinus, de Civit. Dei, XI, 43, mensuram et pondus negligere iudicetur*. HARO.—An id ipse Noxer intellexerit quæ hic spargit, in incerto mihi videtur. Verba inania hic pro rebus esse quis non hodie fatebitur? Quanquam forte non hæc ita aspernanda, ut duas rotulas vel tres non subiciamus: 1^a nempe de Pythagoreorum quidam ita mansisse fontibus, qui dum formulis tentant non quidem algebricis, sed et geometricis et arithmeticiis astrorum vias et mundi vicis assequi, poetice et italice, ut aio loquar, vim describunt formularum et numeralium notationum: unde plebi litteratorum mos creditum

nia vehementiores credimus: idque in febribus dierum observatione intelligitur? Cur ad primitias pomorum, hæc vetera esse dicimus, alia nova optamus? Cur sternumentis salutamus? quod etiam Tiberium Caesarem, tristissimum (ut constat) hominum, in

formulas et numeros revera esse, et vi quasi corporea aut certe substantiali pollere; 2° in mathematicis notabilia imprimis quos numeros *primos* vocatus *numeros primos*; atqui istos impares esse, modo 2 escipias, quia nempe omnes pares divisorem 2° habent; 3° demum in formulis vero imparibus sæpe non esse locum numeris, quam e multiplicationibus confecta primas partes habeant; porro e multiplicationibus confecta ut plurimum paria sunt. At.

Idque. Cels. III, 4; ubi de febrium curatione agit: *Est autem alia*, inquit, *de diebus ipsa dubitatio*: quoniam antiqui potissimum impares sequebantur, eosque, tamquam tunc de ægris iudicaretur; *ἡμέρας* nominabant. Hi erant dies tertius, quintus, septimus, quartus decimus, vicenimus primus: ita ad summa potentia septimo, deinde quarto decimo, deinde uni et vigesimo daretur. Itaque sic ægrorum curiebant, ut diebus imparibus accessiones expectarent, etc. Scripsit libros tres de diebus decretorijs Galen. tom. VIII, quos consulte. Hæro.

Ad primitias pomorum. Meditrinalibus ovum et vetus vinum libantes de degustantes medicinae gratia dicebant, novam veteri vinum bibo, novo veteri morbo medior, Varr. Item lere Athenis fieri solitum ἐν τοῖς μεδύκοις, seu Vinalibus Plutarchus tradit Sympos. I, III, quaest. 7; de Meditrinalibus idem Verrius Flaccus. Scal. — Cur. Simile quoddam carmen tritum antiquis sermone vulgi, in vini novi

degustatione, recitat Brisson. de Form. I, pag. 91. Hæro.

Cur sternumentis salutamus. Captas augurij sternumenta quom superveniunt, illa sive bona, sive mala sint, confirmant et rata faciunt. Apud Homerum Penelope prociis infortunium inloante, Telemachus sternutat. Hippiae sternutanti dens excussis magnam calamitatem portendit. Xenophonem concionacem ducem milites creant, quoniam eo loquente quidam sternutasset. Matutina sternumenta tristia et infelicia; meridiana precipue a nare dextra, foeta et prospera putaverunt. Alex. ab. Alex. II, cap. 26. Vide quod notatum est infra cap. 6. Plutarchus lib. de Homero sternutationem felicem et letam esse tradit. Ea stiliret causa est cur sternutantes salutemus. Vide Jan. Dussm super Arbitrium, lib. II, cap. 4. Scal. — Cur sternutamentis salutamus? Men. Acad. et Gud. salutamus. Andeg. cur sternumentis salutamus? Es. Chiff. afferunt: alia sternumentis salutamus. Praecipuus noster manu prima: alia sternumentis salutamus. Posterior manus inducto 2° ulia superponit. cur, tum litteram M voci sequenti, quasi interficiendam inter V et E, ut fieret sternumentis. Sed vera lectio est: cur sternumentis salutamus? Catullus, dextram sternuit approbationem. Ovidius, Sternuit et iamen. Gaop. — Cur stern. Sic MSS. Reg. Colb. Ch. et Parm. ed. non, ut reliquæ, salutamus. Quin et sternuentes, magis arripere. Vide Aristotelem, s. 43, probl. 7 et 9, p. 829,

vehiculo exegisse tradunt. Et aliqui nomine quoque consalutare, religiosius putant. Quin et absentes tintu aurium praesentire sermones de se, receptum est. Attalus affirmat, scorpione viso, si quis dicat duo, cohiberi, nec vibrare ictus. Et quoniam scorpio admonuit, in Africa nemo destinat aliquid, nisi praefatus Africam. In caeteris vero gentibus, Deos ante obtestatur, ut velint. Nam si mensa adsit, anulum ponere tralatitium videmus. Quin etiam multas religiones pollere manifestum est. Alius saliva post aurem digito relata, sollicitudinem animi propitiat. Pollices, quum faveamus, premere etiam pro-

ubi docet cur aera res sit habita sternutatio. Cur sternutamenta salutetur Athen. II. Vide et Xenoph. Κύρου παῖδ. III. Hæro.

Et. Sternuentes, inquit, appellato nomine proprio consalutant. Petronius in Sat. pag. 353: *Giton, collectoria spiritalia plenus, ter continuo ita sternutavit, ut grabatum conculceret: ad quem motum Eumolpus conversus, salvere Gitona iubet.* Graeci non nomine compellabant, sed verbis aliis, ut Ζεῦ, αἰῶον, Iupiter, servato. Ammian. in Anthol. Epigr. II, esp. 13: Οὐ δύνανται τῇ χειρὶ Πρύσιος τὰς βίαι' ἀπομύσσειν, Τῆς μὲν γὰρ ἔχει τὸν χλαμυκατέρευ. Οὐδὲ λέγει, Ζεὺ αἰῶον, ἔνθα παρὰ οὐ γὰρ ἀποδοί Τῆς βίαις, πάλῃ γὰρ τῆς ἀνάγκης ἀνίσχει. *Mungendo Procli manus est nec idonea nasci.* Quid mirum? nato nam nihil ipsa manus. Nec sibi sternutans, sit, ait, bene: quippe nec audit *Nasom quæ tantum distat ab auribus.* Hæro.

Quin. Aristænetus, Epist. II: Οὐκ ἐβόληται σοὶ τὰ ὦτα, ἔτι σοὺ μετὰ δακρυῖος ἰμῆνουν. *Non tibi tinniebant aures, quum tui lacrymans meminis-*

sem? Virgilius, aut quisquis est alius, in Cataleotis: *Garrula, quæ totis resonans mihi noctibus auris, Nescio quem diis nunc mensuisse mei?* Et illud etiam adiciebant, si auris sinistra tinnisset, iuniorum nostri tum meminisse amicum, si dextera. II.

Tinnitum aurium. In cataleotis velut poëta, vide supra et adnotata inf. in c. 6 proximum. Scal.

Attalus. Nemes. Philometor.

In Africa. Nemo in Africa aliquid agere destinat, quin prius hanc vocem efferat, *Africa* vel *paropniam*, semper *Africa* aliquid appropiat nati. Hæro.

Anulatum. Sic MSS. Reg. 2, et Ch. Prius ridicule, nullum ponere. Hæro.

Quin. Sic laudati codices. Editi, etiam quoniam, ut et Reg. 4. Forse pro, *Et iam, quoniam*, manifestum est, alius saliva, etc. Hæro.

Sollicitudinem. Eius rei quæ sollicitum habet animum; prosperum procurat eventum. Hæro.

Pollices, quum faveamus. Vide Ang. Pöhl. Misc. esp. 42. Eo pertinet Glyceræ dictum apud Menandrum,

verbio iubemur. In adorando dexteram ad osculum referimus, totumque corpus circumagimus: quod in

τοῦς δακτύλους ἐκινεῖτε πρὸς αὐτὸν; ἢ ὡς ἡγοράζειν τὸ θύλακον. Turn. Advers. lib. II, c. 6: *Dact.* — *Pollitice*. Antiquitas in pollice, inquit Erasmus Ch. I, cent. 8, ad. 46, favoris erat, studiique significatio. Qui faveret, pollicem premebat; qui minus faveret, pollicem convertebat. Qui gestus in proverbium abiit: ut iam premere pollicem dicatur, qui quoquo pacto faveat: convertere, qui male vult. Juvenalis: *Converso pollice vulgi Quemlibet occidit populariter*. Certe presso ad medium digito, pollicem, et in indicem relapso, sonitum dare convenimus, et vel sic favorem significare. Haas.

In adorando dexteram. Apuleius lib. IV Asini, de formosa virgine, quam ut Deam mirabantur, *Multi*, inquit, *denique cunctum admoventes oribus suis dextram, priore digito in erectum pollicem residente, ut ipsam prorsus deam. Venerem religiosi adorationibus venerabantur*. Idem in Apologia prima: *Si fauim aliquid praetereat, nefas habet adorandi gratia manum labris admovere*. Ad Pet. Pith. advers. I; cap. 7; Barn. Brits. form. I. *Dact.* — In. Sive, ut loquuntur alii, manum *proi.* sive, ut Apul. Metam. IV, dextram oribus admoveamus. Sicut apud Orientis populos veneratio ostendebatur virili flectendi corporis formis: ita apud Graecos manum ad pa admovendo, quod proprie est *προσκύπτειν*, a *πρὸς* et *κύπτειν*, quod est osculari. Nec aliud significat latinum *adorare*, non *abacare* id est, *precar*, factum; ut imperiti homines existimant: sed ab eo quod manus admoveatur ori. Lucianus *ἐκείνου δὲ στόμα*

dixit: Galli quoque, *baiser les mains*. De eo ritu vide Brisson. de Form. I, p. 39 et seq. Et ea his adice, si lubet, quae Muretus habet Varr. lectt. X, 4: *Quam vetus sit consuetudo, in honore alicui habendo, manum suam ad os admovendi*. Veri tamen similis est, odorandi verbo Plinium hoc loco adorationem: Numinum intellexisse, aequae quam altero huius orationis membro, sive circumlatione corporis. Hunc ipsum adorandi luminaria caeli ritum apud nationes Iobus ipse respicit, 31, 26, seq. *Si videri soles quam fulgeret, et lunam, insipientemflare: et lactatum est in abscondito cor meum, et osculatus sum manum meam arc meo*. Pertransit haec idolatria, sive cultus solis ac lunae in Iudaeam ipsam sub Manasse, ex § Reg. 23, 5. II.

Totumque corpus circumagimus. Caelestis vertiginis quidam imagine, vel quod Aegyptiae rotae significabant, quia nihil in rebus humanis constans et stabile sit. Rhod. XII, c. 2. Plaut. Quo me veritam *insequo*. *Pl.* Si Deus indutas, dextrorum oculo. Pithoeus, I, cap. 2. In symbolis Pythagorice *προσκύπτειν πρὸς τὸ θεῖον*. Suetonius in Vitellio, c. 11: *Incitus Vitellius primus Caium Caesarem adorari et Deum instituit, quod revertis ex Syria non aliter atire datus esset, quam capite velato; circumvertentisque se, deinde procumbens*. DALEG. — *Circumagimus*. Praeceptum id Numae fuit, ut aetate Plutarch. in eius vita, pag. 69: *Προσκύπτειν πρὸς τὸ θεῖον*. *Circumagito*, quam Deos adorari: cuius moris varias ibi causas affert, quas tu vide, si vacat. Haas.

PLIN, N. H. Tom. VIII

C

laevum fecisse, Calliae religiosius credunt. Fulgetras poppymis adorare, consensus gentium est. Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensas profusis abominamur. Recedente aliquo ab epulis, simul verri solum: aut bibente convivae, mensam vel repositorium.

Calliae. Huius gallicae adorationis typum exhibet marmor perantiquum quod parieti adfixum est Divonae Cadurcorum; explicatum prolatae a Ioh. Bapt. Bello de Temp. sagor. ix. pag. 472. Rômani e contrario à dextra, sinistra versus in orbem convertébant sese: quod et à nostris sacerdotibus in suis ad aram conversionibus hodie religiosissime observatur: aliter atque prius illi Galli, qui signatissimum, et à laeva dextram versus circūagebantur. Quod et, opinor, Pôidonius intellexit, quum de Celtis agens, apud Athen. IV, p. 452: Ταῖς Θεαῖς προσκυνούσας, inquit, ἐν τῇ δεξιᾷ ἀρτῶσαντες. Rationi moris Plinius commendavit in Curcul. oct. I, sc. 4, v. 69: Quo me vortam, hēsō. et. Si Deus salutus, dextro verum censo. Hæro.

Fulgetras, etc. Tenuibus sibilis ore emissis. Alexand. ab Alea. I. V, c. 43, vel, leviter complomis minibus cavis, velut ad delinendum Iovem instum: Turneb. Adv. I. IV, c. 6. Manus carae complosse poppysium efficiunt. Ea vox fictilis est ad sapi expressionem. Aristophanes, in *Συνῆλ.* καὶ ἀρτῶσαντες πομπύσαντες. Interpres adnotat, ἰδοὺ τοῦτο γυναικας. Sphoetles, πομπύσαντες *Συνῆλ.* Desippo Commentariis in *Categories* Arist. ἐπὶ πομπύσαντων ἀρτῶσαντες ἰστί τις ἄλλος. Pollitianus, Miscellaneorum cap. 33. Dal. — *Fulgetras.* Hoc est, complossione manuqum. Πομπύσα enim non modo est sibilus, hoc est, labris compressis acutiores quendam ore sonum edoi

sed et demulceo, blande attrecto, quomodo equos nondum perdomitos agulmur: denique collis inanimis inter se plausum edo. Apud Aristophanem in *Vesp.* pag. 474, Philocleo quidam sentia ita loquitur, ut se dicat poppysantibus fulguraturum. Tunc interpres antiquissimus morem hunc esse ait, uti ad fulgetras poppysatur. Verba, ἰδοὺ καὶ ἡμεῖς καὶ ἀρτῶσαντες πομπύσαντες. Tum interpres haec: ἰδοὺ γὰρ ταῖς ἀρτῶσαντες πομπύσαντες. Quasi complomis manibus ad delinendum Iovem. Hæro.

Incendia. Ita Reg. 1. At Reg. 2 et Ch. sub *maymam*, At non aqua solum, sed mero etiam profusio incendiis occurrens sese significabant. Petron. in fragm. Sat. pag. 279: *Hæc dicente eo gallus gallinaceus cantavit: qua voce confusus Trimalchid, vinum sub maymam iussit effundi; lucernamque etiam mero spargi: imo, avulsum, trahit in dexteram matrem: et non sine causa,* inquit, *hic buccino signum dedit: nam aut incendium oportet fieri, aut aliquis in vicinis animum abiciat. Longe u nobis, etc.* Hæc videtur fuisse abominandi, seu deprecandi iocundissimi formula. Hæro.

Mensam vel repositorium tolli. *Mensas* Turnebus lib. XXI, cap. 22, exponit fercula, mappas, lanceas. Ego vero præterea panis quadras, et abacos, quibus imponebatur e lancee sumptus cibos distinguendus et mandendus. Virg. *Hæc etiam mensas equis sumimus, inquit Iulus.* Hæc superstitione persuasi Græci sub epularum

tolli, inaspiciatissimum iudicatur. Servii Sulpitii principis viri commentatio est, quamobrem mensa linquenda non sit: nondum enim plures, quam conviviae, numerabantur. Nam sternimento revocari ferculum mensamve, si non postea gustetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino non esse. Haec insistere illi, qui omnibus negotiis horisque interesse credebant Deos, et ideo placatos etiam vitis nostris reliquerunt. Quin et repente conticescere convivium adnotatum est, non nisi in pari praesentium numero: isque famae labor est, ad quemcumque eorum per-

σινεσι δ' ἄγασθαι δ' αὖτε ποτὸν, merum circumferrebant, ac bibebant, deinde profusus suferri mensam iubebant. Itaque Dionysius quum suream mensam ex Aesculapii fano vellet tollere, tanquam veteris instituti studiosus, ad hunc diemnis poculum inivitavit Viet. lib. I, cap. 4. DALL.

Servii Sulpitii principis, etc. Quod ex Seryii commentatione tradit Plinius, Scaliger apud Festum, in voce. *Mensa migrare*, intelligi vult de mensis in templis Deorum positis, super quibus sacrificio peracto epulabantur. Oratio tamen Plinii spectare potius videtur ad privatas epulas. *Mensa* hic accipio, quadram, cui obsecrationem e lance et patina sumptum imponebant, ac frustatim concidebant, ut mundius et commodius manducarent: vulgo *trancheirs*, *assiettes*. Ea fiebant ex argento, aere, stanno, et alia eiusmodi materia, panis velat abacco superaddito, qui obsoniorum pingue exciperet, et quae comesse ominosum fuit, ut vel ex superiori verna Virgili intelligitur. Eo pertinet postea hemistichium, *miserrum est aliena vivere quadra*. Linquebant mensam, qui festinata voracitate, inqui-

nassent, quod incivile est. Suberat fortassis et haec superstitiosa cogitatio, mensae pec Deorum esse mutandae, nec nostras, quae illas repraesentant: DALL.

Nondum enim plures. Mensae non mutabatur, quod luxuriosa posteritas exegitavit in singulos ferculorum missus, ut constat ex Alex. apud Athenaeum lib. IX, et Plutarcho in vita Pelopidae: sed convivarum cuique sua, et tantum semel dabatur. DALL. — Nqm. Mensae videlicet Mores temporum suorum scilicet angillat, quum mensae plures, quam convivae forent, ad intemperantiam luxus, sumptuosque profusi; sternerentur. Libris omnibus in vitis Fulvius Ursinus in append. ad Petrum Ciceron. pag. 145, legit *Nondum enim plures, quam tres convivae*. HALL.

Aut omnino non esse. Non edere. HALL.

Conticescere convivium. Convivae. HALL.

Isque. Tunc raro singulorum convivium forma periclitatur: nam in quolibet eius silentii culpa confertur. HALL.

Famae labor est. Augurium est,

tinens. Cibus etiam e manu prolapsus reddebatur, utique per mensas: vetabantque munditiarum causa deflare. Et sunt condita auguria, quid loquenti cogitante id acciderit: inter execratissima, si Pontifici accidat Ditis causa epulanti. In mensa utique id

contrarium quencumque famae et existimationis periculum subiturum. *Dalce.*

Cibus etiam e manu prolapsus, etc. Quidam contrarium existimant, quae inter epulas e mensa decidunt, heroicis sacra esse, unde symbolum Pythagoricum, τὰ κρέατα μὴ ἀναίρεσθαι. Ideoque nec tollenda; nec gustanda. Alex. ab Alexand. V, cap. 22. Fuit et inauspicatum, convivam atque veste indutum accumbere: quod Valinio Cicero exprobravit. *Pixtari.* — Lumen in lucernis accensum sponte emori sinebatur: existimasse religiosum fuit, ut et mensam sic vacuam tollere, quin aliquid superesset reliqui. *Dal.*

Condita. Certa, statutaque diversa auguria, prout quid loqueretur, aut cogitaret is, cui accidisset. *Hæss.*

Quid loquenti cogitante id acciderit inter execratissima. Si Pontifici accidat Ditis causa epulanti, etc. Erratum esse existimo in ordine verborum, et legendum sic esse, ut duo illa verba, inter execratissima, principium praebeant colo sequenti: *Inter execratissima, si pontifici accidat Ditis causa epulanti, etc.* Considerandumque an hoc loco scribendum sit non *accidat*, sed *quid eadit*; aut aliud simile. Alioquin fatendum habebimus locum esse habitum, ut nonnullos alios hoc capite. De cætero non postremæ questionis esset, inquirere quid significet, *Ditis causa*, quod non apud Plinium modo, sed

et Cios etiam invenio. Nam et lib. XIII Digestorum titulo Commodati vel contras, Cui verba sunt: *Sarpe enim ad hoc commodatur pecunia, ut ditis gratia monstrationis loco intercedat*; quem locum nonnulli quo volunt, detorquentes, corrumpere nituntur; et libro undetriciesimo, tit. 5: *Excomantur, inquit Vlpianus, serui, qui auxilium tulerunt sine dolo malo. Nam si finxit se quis auxilium ferre; vel ditis gratia tulit, nihil hoc commentum ei proderit.* *Pyr.*

Ditis causa epulanti. Turneb. Adv. lib. XIII, cap. 26, agit: *Ditis causa*, ex manuscriptis: Quam inaugurationes et sacra fierent, epulis inferre solebant quondam pontifices, ad vetustatisque memoriam et imitationem quibdam in sacris epulatio retinebatur: quod siebant, *diti causa fieri.* Constantinus exponit, *Ditis causa* expiationis causam. *Αποκατάστασις ἐρενα, δῖος;* vel *δῖος καὶ πρὸς*; nimirum, ut omen triste averterent, sacris rite peractis quam epulabantur. Interpretatio hæc ex Capro grammatico, et Modestino iuriconsulto petita est. Dusr. Annivers. I, cap. 47, exponit, non serio, non vere, sed perfunctorie tantum; et per simulationem. Vidē locum. Ofisi in mancipationibus interveniebat, et quod sit iuricons. I, 4, ff. commodati, commodabatur pecunia; neque sestertius nummus, ut diti gratis pmerationis loco intercederet, praesertim in donationibus, quae fiebant per emancipationem.

reponi, adolerique ad Larem, piatio est. Medica-
menta, priusquam adhibeantur, in mensa forte de-
posita negant prodesse. Ungues resecari nundinis
Romanis tacenti, atque a digito indice, multorum
pecuniae religiosum est. Capillum vero contrectari,
contra defluvia ac dolores capitis XVII luna, atque
XXIX. Pagana lege in plerisque Italiae praediis ca-
vetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueant
fusos aut omnino detectos ferant, quoniam adverse

Graeci exponunt *ἀποι χάρις*, ut sig-
nificat iuris solemnitatibus; vel *ἀποι
χάρις*, nempe, *verbi gratia*, ut dicere
possint se numerasse, ac, ut inquit
Cicero, se emisse, Cuiac. Obscrv.
lib. X, cap. 37; Arnob. princ. lib. IV.
Advers. gen. *Dicitis causa* clarissime
usurpat pro boni laetique omnis gra-
tia. Dat. — *Ditis*. In epulis feralibus.
Tamen Reg. 1 et 2, *dicitis causa*, quod
est forte sincerius, quasi *δῖος ἑστία*,
hoc est, *ἀποι χάρις*, perfunctorie,
ac per simulationem. De ea voce vide
Voesium, in Etymolog. verbo *dica*.
Ditis causa fiebant quaedam, inquit
Varro, de Lingua latina lib. V, ne-
que item facta, neque item dicta sem-
per. Haan.

Ad Laribus offerri solitae primi-
tiae epularum: quod Horatius innuit,
lib. II, satyr. 5, vers. 23: *dulcia
poma*, Et quocumque feret cultus tibi
fundus honores, Ante Larem gustet
venerabilior Lae dives. H.

Piatio est. Pisculo dignum, eius
inspectu infelicitateque omnis et au-
guri purgatio, lustratio; expiatio,
deprecatio, averruncatio. Nam Lar-
ibus rerum primitias offerebant, non
quod homines ac convivae gustare de-
dignati fuissent. Quin et ipsas pri-
mitias semel in mensa depositas,
Laribus, iam ab homine contrectatas,

et tanquam inquinatas, sacrificare
pisculum erat. Dat. — Piatio est.
Expiatio infelicitis omnis, augurilque
mali depulsiō, averruncatio est. H.

Ungues. Similis superstitionis illud
quod refert Aesius quidam apud Pe-
tron. in satyr. pag. 369: *Augurio*, in-
quit, non licet *culquam mortaliū
in nave*, neque *ungues*, neque *capil-
los deponere*, nisi *quum pelago ventus
irascitur*. Haan.

Atque a digito indice multorum pe-
cuniae religiosum est. Praepositionem
ignorant MSS.

Multorum. Nundinantium scilicet.
Hoc est, inde his cedebant res, sive
emerent, sive venderent. Quod suspi-
cabatur Gronovius legi eodemmodi
posse, *Atque digito indice moveri
pecuniam religiosum est*, audacius
multo est quam ut sic lacessenti to-
xum saveamus. As

Pagana. Quae in pagis scilicet ob-
tinebat. Inde et paganae aerae quo-
rum peculiaris ratio fuit. De ipse pa-
gana multa eruditi disputant, quae
sunt ab insituto nostro, et argumento
eo in quo sumus, longe abhorrentia.
Consule, si otium est, quae de eo ar-
gumento congerit Gothofred. in Cod.
Theod. lib. XVI, t. 10 de pagania,
pag. 251 et sq. H. — Ne mulieres.
Hanc vocem mulieres, quae abest a

tur id omnium spei, praecipueque frugum. M. Servilius Nonianus, princeps civitatis, non pridem in metu lippitudinis, priusquam ipse eam nominaret, aliusve ei praediceret, duabus litteris graecis P et A, chartam inscriptam, circumligatam lino, subnectebat collo: Mutianus ter consul, eadem observatione viventem muscam in linteolo albo: his remediis carere ipsos lippitudine praedicantes. Carmina quaedam exstant contra grandines, contraque morborum genera, contraque ambusta, quaedam etiam experta: sed prodendo obstat ingens verecundia in tanta animorum varietate. Quapropter de his, ut libitum cuique fuerit, opinetur.

VI. (III.) Hominum monstrificas naturas et veneficos aspectus, diximus in portentis gentium, et multas animalium proprietates, quae repeti supervacuum est. Quorundam hominum tota corpora prosunt: ut ex his familiis quae sunt terrori serpentibus, tactu ipso levant percussos, suctive modico. Quorum e genere

multis, restitimus, quia mox de suis igitur.

M. Servilius. M. Servilius Rufus Nonianus consulatum gessit cum C. Sestio, extremis, scire Tiberii Imp. temporibus, ut quidem Fasti Consulares produnt, HARP.

Duales litteris graecis P et A. . . subnectebat collo. Quid hae sibi litterae voluerint nec scio, nec fructuose aliquis scire percellit. Nam ad lippitudinem spectata vix videntur, quam lippa sit proprie λυπαλός, λυαζ vero lippitudo Ar.

Praedicantes. Servilius et Mutianus. HARP.

Carmina. Plura tibi suggeret Mare. Emp. Etiam e sacris paginis repetita,

Fernelius de abditis Egerum Caus. II, pag. 90, seq. H.

VI. Hominum. Lib. VII, 2. HARP.

Suclive modico. Leg. nature medico, id est, medicamento. Validus enim succus ille est non medibetis. Primum enim saliva tingebatur vulnus, ne serperet: deinde vatum carminibus et verbis eliciebatur. Haec si non luvissent, suctu valido extractum expuebatur. Apud Lucanum, lib. IX, de hac re elegantissimi versus essent. Vetus exemplar habet, tumido, itaque fortassis legi potest, tumidos, ut percussos tantum Psylli curent solo tactu, iam vero tumentes suclis. CURRI. — Suclive. Sic etiam Reg. 4 Cod. In Reg. 2, et Chiff. tumido

sunt Psylli, Marsique, et qui Ophiogenes vocantur

male. Deterius vero Chiffi ipse, auctore medico. Egregie in eam rem Celsus, V, 27, cuius verba ex parte tantum retulimus, II, v. 2: *Ad serpentium morsus*, inquit, homo adhibendus est, qui vulnus exugat. Neque hercules scientiam præcipuam habent hi quæ Psylli nominantur, sed audaciam usu ipso confirmatam. Nam venenum serpentis, ut quædam etiam venatoria venena, quibus Galli præcipue utuntur, non gustu, sed in vulnere nocent. Ideoque colubra tuto intur, ictus eius occidit. Et si stupens ea, quod per quædam medicamenta circulatores faciunt, in os digitum quis indidit, naque percussus est, nulla in ea salvia noxa est. Ergo quisquis exemplum psylli scoutus, id vulnus exsuxerit, et ipse sanus erit, et ultimum hominem præstat. H.

Quorum e genere sunt Psylli Marsique, et qui Ophiogenes vocantur in insula Cypro. Si hic locus cum altero Pŕinli conferatur, appetitissimum fiet hunc locum insigniter depravatam esse. Scribendum igitur: Quorum e genere sunt Psylli Marsique; et qui Ophiogenes vocantur in Hellesponti Pario. Est autem Parium celebre Asiæ oppidum sù Hellesponti magnæ mentionis apud geographos omnes, et plerosque ex historicis ac poetis. Plinius, lib. VII, cap. 2: Crates, inquit, Pergamenis in Hellesponto circa Parium, genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes vocant, serpentium ictus contactu levare solitos, et mionu imposita venena extirpare corpori. Similis et in Africa Psyllarum gens fuit. Horum corpori ingessum fuit virus exitialis serpentibus, cuius odore sopirent eas. Et in

nostro apogr. non Cypro habetur, sed Pario: fasili lapsu; unius litterulæ omissione. Stolidi videlicet librarii seu correctores pro Hellespon substituerunt insula, pro tipŕio, Cypro. Sed quid opus est citare codicis antiqui fidem? Audi Strabonem, gravissimum ac diligentissimum auctorem, ad hunc modum, lib. XIII, de Pario et Ophiogenibus disserentem. Parium civitas est iuxta mare quæ maiorem portum habet quam Priapus ex ea metæ. Nam Pariani, Attalici obsequentes, sub quibus est ager Priapensis; multum ex horum regione absciderunt, permittentibus quidem illis. Hoc in loco finxerunt Ophiogenis cognationem quandam cum serpentibus habere, prodlum est enim mares serpentium moribus remedio esse, si eos continuo attigerint, quemadmodum inquilatores; ac primo livorem transferri, postea tumorem ac dolorem sedare. Gentis huius auctorem tradunt herocem quendam ex serpente immutatam, qui fortassis unus aliquis fuit ex Libycis Psyllis. Vis autem eâ aliquandiu in genus permansit. PONT. — Quorum. Vide quæ diximus lib. VII, cap. 2. De Marsis convenit; quos Marrubios vocat Poeta, Quia et Marrubia veni de gente sacerdos. DAL. — Ophiogenes. Ap. Priac. lib. X, Varro primo Rerum humstarum Pharios vocat. Et habent, inquit, Pharii, qui vocantur Ophiogystæ, et in Africa Psylli, quorum ophiogenistum si arbitrantur suppositum esse aliquid in stirpe, admovent ut piget colubra. Si non sit, mori quam popugerit: si de gente sit, vivere. Meripit horum Aelianus, de Animalibus, lib. XIII, t. 39. DALC.

in insula Cypro: ex qua familia legatus Evagon nomine, a consulibus Romae in dolium serpentium coniectus experimenti causa, circummulentibus liquidis miraculum praebuit. Signum eius familiae est, si modo adhuc durat, vernis temporibus odoris virus. Atque eorum sudor quoque medebatur, non modo saliva. Nam in insula Nili Tentyri nascentes tanto sunt crocodilis terrori, ut vocem quoque eorum fugiant. Horum omnium generum in sua repugnantia interventum quoque mederi constat: sicuti aggravari vulnera introitu eorum, qui unquam fuerint serpentium, canisve dente laesi. Iidem gallinarum incubitus, pe-

In insula Cypro. Leg. *Paro*. Et pro *actuae molico*, leg. *actuae humido*, salivorum suctum ita vocat: nam saliva praecipue medebantur. SALM. 348, a. — *In*. De hac voce *ὀφειγενεὶς* diximus VII, 2: *Crates*... genus hominum fuisse tradit, quos *Ophiogenes* vocat, etc. *In*. Sic libri omnes editi et MSS. praeter Chiff. et Reg. 2, in quibus *insula* *Paro* legitur, haud dubio errore. Nam etsi de *Paro* Hellesponti oppido *paria* Varro prodiderit, ipsaeque Plinius, VII, 2; de *Paro* tamen *insula* nihil apud caeteros scriptores compertum adhuc eiuscemodi est. Neque quidquam idcirco canas est, cum Pliniorum *Salmazius* in ipsa vocet, in *Solipum*, p. 345; quasi praepostere *Paros*, de quibus Varro, *Paro* insulae incolae habet arbitratus sit: quum id ex vitioso tantum uno, vel forsitan altero exemplari colligat: et ipse Plinius de *Paro* Hellesponti recte acceperit, VII, proxime appellato: ac denique *Cyprum*, non *Parum*, libri caeteri prae se ferant: in qua existisse olim eiuscemodi *ὀφειγενεὶς* ex eo simile veti videtur, quod *Ophium* ipsa olim

cognominata est, teste Ovidio, *Metam.* X, 229: *Ipsa suas urbes Ophiisaeque arva parabat Deserere alibi Venus*. HARO.

In dolium serpentium coniectus. *Venus*, in *nidulum serpentium*. Quidam in p. in *dolum*. GAZOR.

Ex qua familia legatus... miraculum praebuit. Dolendum est nobis quod nec consules signaverit quorum imperio id tentatum, nec auctores suos afferat. AS.

Nam in insula Nili Tentyri nascentes, tanto sunt, etc. In nostro exemplari, nam in *insula Nili Tentyri* epnes tanto sunt, etc. Scribo. Nam in *insula Nili Tentyritas* gens tanto sunt, etc. Plinius ipse, lib. VIII, c. 25: *Quid et gens est huic belluae adversa in ipso Nilo Tentyritas, quae insula in qua habitant appellata*. PIER. — Nam. Vide quae diximus VIII, 38. HARO.

Horum omnium generum in sua repugnantia interventum quoque mederi constat. Variisimilis lectio: *Horum omni vel sua repurgantium interventum*, etc. DAI. — *Horum*. Homines horum omnium generum si interve-

corum fetus, abortu vitiant. Tantum remanet virus, excepto semel malo, ut venefici fiant venena passi. Remedio est, abluī prius manus eorum, aquaque illa eos, quibus medeavis, inspergi. Rursus a scorpionibus aliquando percussi, nunquam postea a crabronibus, vespiis, apibusve feriuntur. Minus miretur hoc qui sciat, vestem a lineis non attingi, quae fuerit in funere; serpentes aegre praeterquam laeva manu extrahi. (iv.) E Pythagorae inventis non temere sal-

merint, mederi eos constat vel sola praesentia, demoris a serpentibus, quibus adversantur. Hæro.

Tantum remanet virus excepto semel malo. Scribo: Tantum remanet virus ex accepto semel malo, ex antiquo exemplari, et paulo post aspergi, non inspergi. Dalec.

Excepto. Ex accepto semel veneno tantum virus sese in corpus insinuat, ut omnia veneno deinde ipsi inficiant, qui venenum excepte semel. H.

Minus miretur... fuerit in funere. Res falsa opinio est, modo de his vestibus sermo sit quas a lineis attritari vulgare est. A.

Serpentes aegre... extrahi. Vitæque extrahuntur aegre, quum omnium sare autis lubrica sit; nec non periculose, si viperinum sit genus. A.

Pythagorae inventis non temere fallere. Vossianus, E Pythagorae inventis non temere fallere. Neque aliter codex Ferdinandi Nonii. Ponit idem considerandum, an sit peccatum in serie ac dispositione verborum? quantum enim assequatur conjectura, scribi debere hoc pacto: E Pythagorae inventis, non temere fallere impositivorum nominum clauditates oculorumve orbitas, ac similes casus, imparum vocalium numerum dextris, etc. Quid

sibi velti, ignoro; nihil autem in Plinio trahendum esse satis acceptum habeo. Initium huius capituli pendet a fine praecedentis, quippe quum harum sectionum auctor ipse non fuerit. Intelliges igitur inde, qui sciat illud ex inventis Pythagorae non temere fallere. Quod illud? Nempe prout impositivum cuiusque nomen vocalibus constat paribus imparibusve, si cui eveniat, ut claudus fiat aut coctes, si nomen eius impositivo sint impares vocales, dextro pede claudum aut oculis dextro captum fore; si partes laevis. Oculis, Chiffi. et Vossianus, non oculorumve. Gossiv. — Pythagorae inventis non temere fallere, impositivorum nominum imparum vocalium numerum, clauditates, oculorum orbitatem, ac similes casus dextris assignare paribus, partem laevis. In scripto exemplari, cum praepositione e legitur, E Pythagorae inventis. Considerandum verò an sit peccatum in serie et dispositione verborum; nam ut coniectura assequor, scribi debet hoc pacto: E Pythagorae inventis, non temere fallere impositivorum nominum clauditates, oculorumve orbitatem, ac similes casus imparum vocalium numerum dextris assignare paribus, partem laevis. Pict. — E Pythagorae. Subintellige, sciat,

lere; impositivorum nominum imparium vocalium numerum, clauditates, oculive orbitatem, ac similes casus dextris assignare partibus, parem laevis. Ferunt difficiles partus statim solvi, quum quis tectum, in quo sit grvida, transmiserit lapide, vel missili, ex his, qui tria animalia singulis ictibus interfecerint, hominem, aprum, ursum. Probabilius id facit hasta velitaris, evulsa e corpore hominis; si terram non attigerit. Eosdem enim illata effectus habet. Sic et sagittas corpore eductas, si terram non attigerint, subiectas cubantibus, amatorium esse, Orpheus et Archelaus scribunt. Quia et comitalem morbum sanari cibo e carne ferae occisae eodem ferro, quo homo interfectus sit. Quorundam partes medicae sunt, sicuti diximus de Pyrrhi regis pollice. Et Elide solebat ostendi Pelopis costa, quam eburneam affirmabant. Naevos in facie tondere, religiosum habent etiam nunc multi.

ex antecedente periodo. Vnde planum sit, quam imperite egerint Pliniani editores, qui distracta praeposere auctoris sententia, ab his verbis novum caput auspicati sunt. E Pythagorae vero inventis istud raro fallit, quo docet in nominibus quae imponuntur fere, si sit impar vocalium numerus, portendere ea clauditates, orbitatem oculorum similesque casus (nequidem si futuri sint), a dextra parte fore: si par a laeva. HARR.

Hasta velitaris. Celibarem quoque olim vocaverunt, ea soliti comam in fronte sponzarum digerere, ac discriminare, vel argumento quod sponzas maritorum imperio subditas esse conveniat, vel augurio felici, quod sortes atheniensium bellatores parjurae sint. Alex. ab Alex. lib. II,

cap. 6. DARR. — *Hasta.* Ea est quae ad velites pertinet. Sunt autem velites, qui et expediti cognominati, milites armaturae levioris. H.

Illata. In domum illata. H.

Quin. Plin. Val. II, 58, ad comitiales: Dantur item carnes edendae bestias occisae eo ferramento quo homo occisus est. Scrib. Larg. Comp. Medic. cap. 2, num. 13: Item huiusmodi cervi coagulatum... benefacit ad morbum comitalem... Hoc remedium qui monstravit, dixit ad rem pertinere, occidi huiusmodi cultro quo gladiator ligulatus sit: HARR.

Elide solebat ostendi Pelopis costa. Voss. Pelopis ostium. Quatuor alii ostia vel hostia. Eger Pelopis scapula: Humerus, ὤμων. GAZON.

Pelopis costa. Pausanias in Eliacis, operae scopulæ Pelopis mentionem

VII. Hominum verò in primis ieiunam salivam, contra serpentes praesidio esse, docuimus. Sed et alios efficaces eius usus recognoscat vita. Despuimus comitiales morbos, hoc est, contagia regerimus. Si-

scit, nullam autem huius eburnae costae. Dialect. — *Pelops*. Tántali is filius fuit, a quo Peloponnesus eognominata. *Humero Pelops* insignis eburna a Virgilio dicitur, Georg. III, vers. 7. Costam eburneam non mirum me alibi legere. In R. 4 et 2, non costam, sed hostiliam vidimus. Quid si scapula legis? De Pyrrhi regia pollice, vide supra VII, 2. H.

VII. *Hominum*. Lib. VII, 2. Insigne est in eam rem quod habet Albertus M. de Anim. lib. VII, tract. 2, cap. 5, pag. 236: *Sed de mirabilibus*, inquit, quae visa sunt in talibus, est unum quod refert Aristoteles, in libro de regimine dominorum, quem scripsit ad Alexandrum: quod videlicet puella fuit mixta Alexandro, ex cuius moris moriebantur homines, sicut ex morsu serpentium: et humor salivalis in ipsa fuit venenum. Et possibilitas huius probatur ex eo quod sagitta intincta in salivam hominis ieiuni intoxicatur, quando vulnerat alium. Et quod unicuique saliva propria est medicamen contra venenum; et alteri non est solutaria, etc. Sola ieiuni hominis saliva, absque ulla incantatione; scorpionem interemptum scire sa ait Aetius de Re medica, II, 407, pag. 65. Habdarrahmasus Aegyptius, Interpretas Ecchellensi, esp. 4, pag. 1: Si quis ieiunus expulit super scorpionem, interficit illum. Item sputum ieiuni si morsus serpentium, et tumoribus applicatur, etc. Huius.

Sed et alijs... recognoscat vita. Quam vim salivae tribuit ad elevandam ulcerum malignitatem, illius sane

origo est, quod sodii et potassialis hydrochlorati salivae inest; at vis illa quantula est, si est? At.

Despuimus comitiales morbos. Plautus in Captivis: *Aegle*, hic homo rabiosus habitus est in *Aulide*. Ne id quod fabulatur in aures immittas tuas, Nam isthio hostis insectatus est domi matrem et patrem, Et illic isti qui insputatur morbus, interdum venit. Dialect. — *Despuimus*. Abominamur, a nebis eius morbi contagium depreceatur. Plautus in Captivis, act. III, sc. 4; vers. 21: Et cum morbum mihi esse, ut qui me opus sit insputarier. Hic. Ne verere, multos iste morbus homines macerat: Quibus insputari solui fuit. Apol. in Apol. In cubiculo despuatur comitiales. Theophrastus in Char. de superstitioso: Μακρομένον τε ἰσὺν ἢ ἰνφάντων, ὁππῶς αἱ πόλιν ἔρυσαν. Rabiosum intus aut comitalem, horrescens in sinum despuat. Neque hunc morbum modo, sed et ea quae abominabantur, ne evenirent, vel obiter audita, despuabant. Plautus in Asinar. act. I, sc. 4, v. 25: Neque hercle ego istud dico, neque dictum volo. Teque obsecro hercle, ut, quae locutus, de, quas, etc. Seneca in Consol. ad Marciam, c. 9: Quis non et, admoneatur ut de suis cogitet, tamquam diram non recipiat; et in capita inimicorum, aut ipsius intempestivi monitoris abire illa iubent? H. — *Despuimus comitiales morbos*. Encephitis sic posse vitari (Morbum alio sacrum et maiorem Cels. morbum sentium Gell. morbum caducum Parac.) ob id forte creditum, quod multam salivam ore expoint qui hac

mili modo et fascinationes repercutimus, dextraeque clauditis occursum. Veniam quoque a Deis spei alicuius audacioris petimus, in sinum spuendo. Etiam eadem ratione terna despuere deprecatione, in omni medicina mos est, atque ita effectus adiuvaré: incipientes furunculos ter praesignare ieiuna saliva. Mirum dicemus, sed experimento facile: si quem poeniteat ictus eminus cominusve illati, et statim expuat mediam in manum, qua percussit, levatur illico percussus a poena. Hoc saepe delumbata quadrupede approbatur, statim a tali remedio correcto animalis ingressu. Quidem vero aggravant ictus, ante cona-

labrant miserrima peste. Veteres autem potuere, dum perpetur effectus in causam trahunt electae salivae, quas quidem effectus est, assignare causam levaminis. *As.*

Simili. Ad fascinum similiter depellendum id Veteres usurpare soliti. Iuven. satyr. 5, vers. 412 (vide infra not. 7). Vbi vetus Scholiastes: Propter fascinum verborum ter sibi in sinu spuant, et videntur fascinum arpere, ut Persius de motorétra: Vel incipiunt multa sibi promittentes, in sinum spueré, etc. Tibullus 1, eleg. 2: Ter tunc, ter diotis exipue carminibus. Et Theocriti idyllio 7: Ως μὴ βαρυνθῆ δὲ, τρίς τις ἐπὶ σπύσσας κόλον. *Hako.*

Fascinationes. De his Plutarchus, Sympos. Quæst. lib. V, 7. *Dal.*
Dextraeque. Si quis occurrat destro pede claudus, omen adversum abominatur espuendo. *Hako.*

Spei alicuius audacioris. Frustra Pinianus vendicat *audacioris*. Neque enim eminus vbi sitivillitio. *Spe* audacior est, quæ iustino *spes* improba; lib. XXII: Quæ *spe* improba regnum totius *Africae* amplexus; l. XXIX: Imperium *spe* improba totius orbis am-

plexi. *Gaon.* — *Spei.* Si certe, qui spe aliqua ducti insolentius paulo se effecerunt, et qui mol iactantiores, spueré similiter in sinum solent. Quæ sententia Iuven. est, Sat. 5, v. 412: Tunc inmensum cavi spirant incendia folles, Conspuiturque sinus. Diogenianus, Cent. iv, prov. 82: Εἰς κόλον οὐ πύον. Εἰς τὸν πυγολαΐον. Libanius, ep. 491, ad Modestum: Οὐ μὲν τὰς γὰρ ἡντίκας ἀνέλεον, ἀλλ' αἰεὶ καὶ λαμπρά. Πρὶν δὲ εἰς κόλον, εἴ παραποῖα παίδευτος. Vide Erasmus, Chil. 1, tent. 6. *Hako.*

Deprecatione. MSS. omnes, *prædicatione.* *Hako.*

Ieiuna saliva. Ieiuni oris saliva. *Hako.*

Mirum dicemus, sed experimento facile. Cavillari videtur Noëter dum ad experimenta nos mittit de talibus narrans, nec rem falsam ipse pronuntiat. Nonne discis nec ab ipso experimentum intentatum, nec male investigationem cessasse? *As.*

Aggravant ictus. In manu ingenta. Res iterum falsa. Durat quidem illa in manus inspuendi consuetudo, dum aliquid conantur laboriosum ac diffi-

tum simili modo saliva in manu ingesta. Credamus ergo lichenas leprasque ieiunae illitu assiduo arceri: item lippitudines, matutina quotidie velut inunctione: carcinomata, malo terrae subacto: cervicis dolorem, saliva ieiuni dextra manu ad dextrum poplitem relata, laeva ad sinistrum: si quod animal aurem intraverit, et inspuatur, exire. Inter amuleta est, editae quemque urinae inspuere; similiter in calceamentum dextri pedis, antequam induatur: item quum quis transeat locum, in quo aliquod periculum adierit. Marcion Smyrneus, qui de simplicibus effectibus scripsit, rumpi scolopendras marinas sputo tradit: item ruhetas, aliasque ranas: Opilius, serpentes, si quis in hiatus earum expuat. Salpe, torporem sedari quo-

elle: sed hiic laborem levare fabula est et anilis imaginatio. Az.

Credamus. Salivam scilicet. Credidit sane Galen. de fac. simp. Med. X, 2, pag. 287. Hæb. — *Credamus.* lichenas, etc. Quae Neoterici *psche-maton* observatores *dartres* dicunt, Noster appellat lichenas, non Romanorum sane tempore in talem numerum at tot in species abisse visos, quam seclate hac nostra fieri videmus. Az.

Malo. Aristolochiam intelligit, quod malum terræ vidimus appellari XXV, 54. Hæb.

Cervicis. Plin. Val. I, 54: *In cervicium dolore*, inquit, *poplites* utiliter fricantur; et *diverso in poplitum dolore cervicem* fricari remedium est. Salivam illi adicere prætermisit. Diligentior Marc. Emp. sap. xviii, pag. 127: *Ad cervicium dolores*, inquit, *remedium physicum* est: *ieiunus dextram manum saliva tanga*, et *dextrum poplitem perfrica*: *deinde sinistra manu sinistram*: et hoc ter per singulos

poplites facto: *statim remediabit*. H.

Si. Plin. Val. I, 9, et Marc. Emp. esp. ix, pag. 81. Hæb. — *Si quod animal... erit*. Potest junc animal depelli, non vi incantamenti si *tyngis* cuiusdam, sed dum præstita a te ut salivam elicias sive introrsum agit. Az.

Marcion: Ita libei sane omnes, etiam MSS. sed errore haud dubio, ut in India auctorum monuimus. Hæb.

De simplicibus effectibus scripsit. Simpliacium. Sic Galenus suos libros inscripsit: *περί τῶν ἁπλῶν φαρμάκων*. Dæ. — *De.* It. MSS. Rectius forte, *de simplicium*. Vi Galenus libros inscripsit undecim, *περί ὁπῶν τῶν αἰ διὰ τῶν ἁπλῶν φαρμάκων*.

Rumpi. Id enim prodidit Aelianus, Hist. Anim. IV, 22, et VII, 26. Hæb.

Si. Vide Galen. de simplici Med. fac. X, pag. 288. Saliva hominis scorpionem obtorpescere scribit Aelianus, Hist. Anim. IX, 4; interit: viperam Idem Hist. Anim. II, 24. Hæb.

Salpe... si quis in sinum expuat. Veteres in sinum expuebant, id est

cumque membro instupente, si quis in sinum expuat: aut si superior palpebra saliva tangatur. Nos si haec, et illa credamus rite fieri: extranei interventu, aut si dormiens spectetur infans, a nutrice terna adspui: quamquam illos religione tutatur et Fascinus, im-

contra incantamenta valere. Theocritus, hoc quod supra modo laudavimus Idyllio II: *τῆς εἰς ἑὸν ἔντρον ἀέλων*. Sed neque id e vero est. A.

Nos si haec et illa credamus rite fieri. Omnes quinque: Eos haec credamus rite *extremi extranei*. Tam si. Et illa, *fieri*, nusquam. Deinde optimus: *quamquam illos religione tutatur*. Locus est egregius et digna quem assequamur. Quod sic tentabam: *Eis haec credamus: item extranei interventu; aut si dormiens spectetur infans, a nutrice terna adspui*. Quamquam illos religione tutatur et Fascinus, imperatorum quoque; non solum infantium: *aut si deus inter sacra romana a Vestalibus colitur; et curus telamphantium, sub his pendens, descendit medicus invidiae: iubetque eodem respicere similis medicina linguae, ut sit exorata Fortuna gloriae, a tergo egratificem*. Dixerat superius: *Credamus ergo et lichenas lepraque, etc.* Illic respondes; eis (Marcioni, Opilio, Salpae) haec credamus, et quod sequitur. Illos puta infantes, quos adspuendo teras tutari volunt nutrices, *religione tutatur et Fascinus*, cuius insigne amuletam, suspensum e collo gerebant. *Iubetque eosdem recipere etiam Vossianus, Iulianisque Andrae et haec secutae editiones: sed quem sensum eorum fingunt Turn. et Dalec. nulli, opinor, sano probaverint* (vid. 23): et frequenter haec duo verba confudisse librarios observavimus: Fascinus autem sub curru pendens iungere

sive recipere sive respicere quemadmodum potest dici? At similis Fascino medicina linguae, id est, servus publicus, alter invidiae medicus (qui portatur eodem curru, et eundem egit, respice post te) quum ibidem sit *αὐτὸν* et *μῆστῆς*; instrumentum carnificis, quomodo iubet *τετραμήνους* a tergo respicere carnificem, facile mihi capere videtur. Mirum autem, in quatuor codd. eandem locutionem contingenti scriptura dissimulari. Sic enim ornata praeter optimum: *qui Deus inter sacra eadem strigimenta a balneis et idem mivent nappuratoriis, etc.* Medis desiat. Acad. inter sacra eadem strigimenta. Gnos.

Terne. Ter adspui cum terna precatone. Sic paulo ante, terna despuere praedicatione in omni medicina mos est, etc. Hæd.

Religione nutatur. Turnebus scriptum invenit in antiquis exemplaribus, *religione nutatur*. Ea syllaba Veteres utebantur, ad invidiae, mali, fascini depulsionem, itaque ad imperandum et ominandum silentium. Lucilius, *Nec laudare hominum ququam, nec nisi facere anquam* Muhaere, mythe. Dalec. — *Quamquam*. Nutricem simul et infantem. In libris haecenus editis, *quamquam religione nutatur et fascinus*. In antiquis exemplaribus legisse se Turnebus ait, *religione nutatur*. Unde nos effingebamus olim, *religione nutatur*, infantem videlicet, de quo dictum est antea proxime. Sed in Reg. 2 codd.

peratorum quoque, non solum infantium custos, qui Deus inter sacra romana a Vestalibus colitur, et currus triumphantium, sub his pendens, defendit medicus invidiae: iubetque eosdem recipere similis

vidimus, *quamquam illos religione mutatur et fuscinus*: quae sunt sinceræ lectionis haud obscura vestigia; quam representamus H.

Fascinus. Fascinum, pendendum virile, quod fascinum depelleret, collo appensus puerorum. Varro: *Pueris turpula res quandam in collo suspenditur, ne quid obit, bonae laetæque omnia*. Torneb. IX, esp. 28. Appendebatur olim triumphantium curru Fascinus deus, ut in auctores fascinum reiceret, eosdemque fascinum et invidiam recipere iuberet. Vide Rhodig. lib. IV, esp. 6. Vide quod annotatum est super lib. IX, esp. 49, et II, 7. Dactyl. — *Et*. Hoc est, non nutrium modo erā tutantur infantes, sed fascinus, religione sua, cuius insignis amuletum suspensum e collo gerebant. Alii et ex annulo appendebant. Iconem vide apud Th. Bartholinum l. de puerper. veti, pag. 161. Hæro.

Sub. Subter currum triumphantium appensus, ad repellendam invidiam. Hæro.

Medicus. Invidiæ magnam esse vim ad noendum antiqui existimabant: quum eam vel ipsa efflata et contagione maleficam, et venenatam esse, et hominibus, quibus male vellet, obessa graviter censerent. Hinc Horatius, epist. I 24, vers. 37: *Non ista obliquo pecto mea commoda quisquam Lloat, non odio obscuro morisque venenat*. Idcirco ad eam repellendam; de collo puerorum, et de triumphantium curru suspendebant amuleta. Nullum hic locum habent

obscenæ confectiones, quas ad explanandum hunc locum ex Varro, Glossariis, librisque illis, Critici congesserunt. Hæro.

Iubetque eosdem recipere. Lege, *iubeatque invidiam recipere*. Appendebatur enim Fascinus deus ut in auctores fascinum reiceret, eosdemque fascinum et invidiam recipere iuberet. Vel, *iubeatque vos deum se recipere*: nimirum humanam suam sortem cogitare, ac conditionem, quae triumphus gloria et honoribus elata, deum tamen curru suo subiectum et pendulum habet: nisi quis majus ad triumphantium morem referre, quibus quidam e tergo stans, identidem clamabat et inculcabat: *Aspice post te, hominem te esse memento*. Septimius Florens in Apol. Rhod. lib. III, esp. 7. Iuvenal. satyr. 9: *... magnaeque coronae Tantus orbem, quanto cervix non sufficit ullâ. Quippe tenet nudans hunc publicus, et sibi consul*. Ne placeat, *curru servus portatur eodem*. Dactyl. — *Similis*. Non dicit aliam similem, sed hanc ipsam, hoc est, Fascinum ipsum, curru appensum triumphantium, similiter venenae eorum linguae medari: iubet enim eos de victoria sua silete, tantumque in se recipere, sive eum eam suscipere, ut Fortunam subsequentem seque propitiam experiantur, ac sicut antea dent operam, ne ab invidis, qui nemini desunt, de adepto gloriae culmine deiciantur. Nam per eos arpe Fortuna priorem gloriam jugulat et exstinguit. Haec genuina Plinii sententia est. Nullus hic

tim impositae. Melius e percussi auribus prosunt: ita et reduvias sanari. Serpantium vero ictum, contusi dentis humani farina.

IX. Capillus puerorum, qui primum decisus est, podagrae impetus dicitur levare circumligatus: et in totum impubium impositus, Virorum quoque capillus canis morsibus medetur ex aceto: et capitum vulneribus ex oleo aut vino. Si credimus, a revulso cruci, quartanis. Combustus aequè capillus, carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens, ut terram non attingat, inclusus in armillam, et assidue in brachio habitus, muliebrium locorum dolores prohibet. Pollex in pede alligatusque proximo digito, tumores

verum, vasculorum, immo et ossium; inprimis si magnas atque iracis hostis assillet, qualis e. g. aut molonius in furorera actus, aut equus qui vel facie laboraverit diu. Quam vero puerile e cerum sine pharnacum existimandum sit, vix morendus es. Al.

Ita. Abactenus circa radices ungium, Latini reduvias vocant, Graeci *αἰμαρὴν*. Festus: Redivia... morbus est, quum cutis extra ungues se solvit, quia *redire* solvere est. Eiusdem medicamenti meminit et Marc. Emp. 48, pag. 468: *Paronychia* dicitur ex auriculis impone, et luteolum superallige, mirabere remedium. Harb.

IX. Capillus. Totidem verbis Marc. Emp. 36, pag. 246. Sext. Plat. 17, de pueris, tit. 3. Ad podagram: Pueri prius capilli a nativitate si pedibus dolentibus inpositi fuerint, sanantur. Harb. — Capillus puerorum, etc. Quae sequuntur fabulis etiam propiora quam illa quae prius fabulosa atterunt. Notes igitur iam

inastiles adumbraturi non sumus, his quam forte aliquid verum occurrit.

ALAS.

Kt. Et univere ortium impubium capillos impositus luvai. II.

Impubium. Sic. Nasos impubibus annis, Metam. IX, 448. II.

Virorum quoque capillus. Habechanatha Aegyptius, interprete Ezecholensi, cap. v. n. 5: Capilli hominis aceto molli facti, si statim applicentur morui canis, praesentem deserunt utilitatem. Harb. — Et revera hoc fit, nec sane mirandum, sed fit, aceti dote quae satirizantis vice est, inutili admodum capillamento. AL.

Et. Quolibet vulnera humilium capillis cum thure contusi aequo pondere glutinari, prodidit Theod. Prisc. I, 49. Harb.

Pueri. Alios in usus hunc pueri dentem Sext. Platonicus adhibet, tit. 4: Pueri deus amiorum septem, inclusus aureo aut argenteo, et in brachio praepensus, efficit ut mulier concupiscat. Harb.

inguinum sedat. In manu dextra duo mediū lino leviter colligati, destillationes atque lippitudines arcant. Quin et eiectus lapillus calculoso, alligatus supra pubem, levare caeteros dicitur, ac iocineris etiam dolores; ac celeritatem partus facere. Addidit Granius, efficaciorē ad hoc esse ferro exemptum. Partus accelerat, vicinos, ex quo quaeque conceperit, si cinctu suo soluto feminam cinxerit, dein solverit, adiecta precatione se vinxisse, eundem et soluturum, atque abierit.

X. Sanguine ipsius hominis, ex quacumque parte emisso, efficacissime anguinam illini tradunt Orpheus et Archelaus: item ora, comitiali morbo lapsorum: exsurgere enim protinus. Quidam si pollices pedum

In. Marc. Emp. 10, p. 87: Si in manu dextra, inquit, duo digiti mediū lino simul copulentur, statim proderit adversus pituitam, et gravedinem, et destillationem narium. Plin. Val. I, 28: Ad stillationem narium ex humore: In manu dextera duo digiti mediū lino alligati inter se, destillationem compescunt. Hæd.

Quia. Sic libri omnes editi, et manu exarati: etsi in quibusdam exemplaribus Dalecampius legi dicat: Quin ex eiectis: eiectosque interpretetur, caeso matris utero natos. Astute nimis excogitatum id sane, ac difficile nimis insentia remedium. Cave in quiddam immutatis, receptam scripturam defendente et explicante Mate. Emp. 26, pag. 183: Lapis, inquit, ex vesica hominis qualibet oratione sublatus, si teratur, et ex vini cyathis tribus calculoso potui detur, lapides vesicae humanae ihuatos effrontiter dissolvere praedicitur, Habbarrhamano quoque Aegypto, interprete Echellensi, cap. 1, num. 38: Item si super pedes

super laborantem calculis vesicae calculos, quos alius egerit, comminatur calculi, et curabitur laborans. H.

46. Marc. Emp. 22, pag. 158. Ad dolorem iocineris physicum remedium sit: calculus, sive lapillus, qui a colicidans fuerit eiectus, super iocur dolentis alligatus, statim proderit. H.

Partus accelerat vicinos. Voss. partus celerat hecomos. Aut. haerentes. Gaon.

Ex quo. Vir ipse, ex quo mulier quaeque conceperit. Hæd.

Adiecta. Hoc est, hac formula: Te vinxit, te quoque solvum. Hæd.

X. Sanguine. Plin. Val. I, 52. H. Comitiali morbo lapsorum. Ex Clus. Hæd. nolani malo cum lapsorum. Voss. oculapsorum. Gaon.

Quidam. Similis Habbarrhamani praeceptio, interprete Echellensi, cap. 1, num. 22: Maniaci curatio ita fit: Incide maniaci hominis pollicem, sanguinem inde effluentem excipe, co misce cum farina, etc. Item Theodori Prisc. IV. In ipsi vero commotionibus,

pungantur, exque his guttae referantur in faciem: aut si virgo dextro pollice attingat: ac coniectura censentes virgines carnes edendas. Aeschines Atheniensis excrementorum cinere anginis medebatur, et tonsillis, uvisque, et carcinomatis. Hoc medicamentum vocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu solvuntur, primoque feminarum mense. Aut si hoc non contingit, longiqua sunt, maximeque comitiales. Quin et a serpente ac scorpione percussos

si sanguinem de eius pedum digitis elicias quoquo pacto, et ejus frontem ex eo tangas, et labia: continuo exsurgit. HANB.

Virgines. Quod virginem vel uno tactu protulisse intellexerint, idcirco catulorum carnes, qui ante coitum caesi fuerint, edendas comitialibus morbis praecipiant. HANB.

Aeschines. In libris ad hunc diam editis, ex arematorum cinere legitur, insigni menda; quam praeter codices Reg. 2 et Ch. editionesque Venetam et Parmensem, quae sunt omnium vetustissimae, in quibus excrementorum diserte legitur, emendat egregie locus Sexti Platonici, c. 17, de puero, lib. 9, ad canceromata: *Hominis steris combustum*, inquit, *et in ulcera cancerosa et insanabilia adipesum; eo pro magno remedio utor, quod melius appellatur botryon.* HANB.

Hoc medio vocabat botryon. Sexto Platónico, *Botrys*, de puero, c. 17, non quod uvae morbo padeatur, ut putat Humelbergius: hanc enim uvam nemo botryn appellat: sed quod uvae forsan mulvae modo nigrescat. H.

Multa. Hoc atiam Hippocrates prodidit, S. III, aph. 29, quem Celsus, lib. 8, sic interpretatur: *Si qua etiam genera nervorum, in infantem incide-*

runt, ac neque pubertate, neque primis coitibus, neque in femina primis menstruis finita sunt, fore longa sunt. Vide quae diximus VII, 51, H. — *Multa.* mense. Id verum quadamtenus, quinquam nec in ista inquisitum salia, et via possit decernere an quod semel evenit postea sit accessurum feliciter. AS.

Maximeque. Cels. de comitiali morbo, III, 23: *Saepe eum, si remedia non sustulerint, in pueris, Veneris, in puellis, menstruationis initium tollit.* Scrib. Larg. de morbo comitiali, comp. 18: *Illud tamen, inquit, non oportet ignorare... pueros vel virgines liberari post complexum et devirginationem.* Cael. Aurel. Chron. de epilepsiae morbo, I, 4, quosdam ait vel usum venereum, vel contra: eumolismum faciendum probare: quod ipse paulo post improbat. Et paulo antea: *Solet haec passio pubertatis tempore, sive novae purgationis in feminis... facile desierit* quod si minime evenierit, plerumque patienti consensescit, etc. Ceterum, ut id corollarii vice, adiciam, morbus comitalis, ut Celsus animadvertit, lib. 8, post annum quintum et vicimum ortus, negre curatur: multoque argrius in qui post quadragimum annis eripit: adeo ut in ea aetate aliqui

coitu levare produnt: verum feminas Venere ea laedi. Oculorum vitia fieri negant, neque lippire eos, quum pedes lavant, aqua inde ter oculos. tangant.

XI. Immatura morte raptorum manu, strumas, parotidas, guttura, tactu sanari affirmant. Quidam vero cuiuscumque defuncti, dumtaxat sui sexus, laeva manu aversa. Et e ligno fulgure icto, reiectis post terga manibus demorderi aliquid, et ad dentem qui doleat, ad moveri, remedio esse produnt. Sunt qui praecipiant dentem suffiri dente hominis sui sexus: et eum qui caninus vocetur, insepulto exemptum adalligari. Terram e calvaria, psilothrum esse palpebrarum tradunt. Herba vero, si qua ibi genita sit, commanducata, dentes cadere. Vlcera non serpere osse hominis circumscripta. Alii e tribus puteis pari mensura aquas miscent, et proliant novo fictili: reliquum dant in tertianis accessu febrium bibendum. Idem in quartanis fragmentum clavi a cruce, involutum lana, collo subnectunt; aut spartum e cruce: liberatoque condunt caverna, quam sol non attingat.

XII. Magorum haec commenta sunt: Vt cotem, qua ferramenta saepe exacuta sint, subiectam ignari

in natura spei, viz quidquam in medicina sit. HARD.

Oculorum. Marc. Empir. totidem verbis, 5, pag. 56, et Sext. Platon: de puero, etc. 17, lit. 5, qd lippitudinem oculorum. HARD.

Aqua inde ter oculos tangant. Eadem commendatur ad ventris dolores lib. XXX, cap. 7. DALM.

XI. Sunt. Innocentior paulo Habdrazrahmani Aegyptii medicina, cap. 4, p. 35: Si post demorui hominis tanger dentes dolores inferentes, curantur. Et n. 40: Molarem hominis

demorui dentem si suspendes super hominem laborantem dentium doloribus, dolores illi mitigabuntur. HARD.

Terram e calvaria. Vel quae intra calvariam reperitur, vel qua calvaria obducitur. DALM.

Acetum. Sic MSS. Reg. 2, et alii. In Ch. a decem. HARD.

Idem. Plin. Vol. III, 6: Quartanae curandae: caput clavi, quo aliquis in evocem fixus est, alligatur panno. II.

XII. Magorum. Allata nempe superiori capite remedia, ut et ea quae hoc ipso dicuntur. HARD.

cervicalibus, de beneficio deficientis, evocare indicium, ut ipse dicat quid sibi datum sit, et ubi, et quo tempore: auctorem tamen non nominare. Fulmine ulique percusso, circumactum in vulnus hominem loqui protinus constat. Inguinibus medentur aliqui, licium telae detractum alligantes novenis septenisve nodis, ad singulos nominantes viduam aliquam, atque ita inguini adalligantes. Licio et clayum aliudve, quod quis calcaverit, alligatum ipsos iubent gerere, ne sit dolori vulnus. Verrucas avellunt a vicesima luna, in limuibus supini ipsam intuentes, ultra caput manibus porrectis, et quidquid apprehendere, eo fricantes. Clayum corporis, quum cadit stella, si quis distringat, vel cito sanari aiunt, cardinibus ossium aceto affuso: Intum fronti illitum, capitis dolorem sedare: item laqueum suspendiosi circumdatum temporibus. Si quid e pisce haeserit faucibus, in aquam demissis frigidam pedibus, cadere. Si vero ex aliis ossibus, impositis capiti ex eodem pisce ossiculis. Si panis haereat, ex eodem in utramque aurem addito pano.

De. Si quis ex beneficio tale deficiat, cogetur vel sic indicare, ac fecere non quis insidias, plurimoco oblatu struxerit, sed quid, ubi... er, quomodo, quando, obtulerit: Quod prius dicunt, nulli eliam sceptico dubitabile est. *Al.*

Inguinibus. Inguinem panis et huiusmodi. *Dal.* — Haec totidem verbis Plin. Val. II, 43, et Marc. Emp. 32, pag. 225. *Harb.*

Licium. Filum, stamen. *Harb.*
Atque ita inguina alligantes licio.
Et clayum. Voss. inguini adalligantes licio. *Forta:* licium telae detractum alligantes novenis septenisve nodis, ad

singulos nominantes viduam aliquam, atque ita inguini adalligantes. *Licio* et *clayum* aliudve, quod quis calcaverit, alligatum ipsos iubent gerere, ne sit dolori vulnus. *Gnos.*

In. In semitis, viisque transversis agrorum. *Harb.*

Si. Non e piscium modo, sed etiam ex animalium ossibus. In libris haec non habet, ex eodem ore ossiculis. In R. 2 et Ch. ex eodem vase: quos ultro codices sequuti sumus. Favet Marc. Emp. XV, p. 412: Si de pisce os faucibus haeserit, spinam mediam inuicem piscis infinges: et aliquam partem ex ea, pollice, et medicinali digito, super

XIII. Quin et sordes hominis in magnis fecere remediis quaestuosorum gymnasia Graecotum: quippe ea strigmenta molliunt, calefaciunt, discutiant, complent, sudore et oleo medicinam facientibus. Vulvis inflammatis contractisque admoventur. Sic et menses crient: sedis inflammationes et condylomata leniunt: item nervorum dolores, luxata, articularum nodos. Efficaciora ad eadem, strigmenta a balineis, et ideo miscentur suppuratoriis medicamentis. Nam illa, quae sunt e ceromate permixta coeno, articulos tantum molliunt, calefaciunt, discutiant, efficacius: sed ad caetera minus valent. Excedit fidem impudens cura, qua sordes virilitatis contra scorpionum ictus singularis remedii, celeberrimi auctores clamant. Rursus

verticem eius, cuius as vel spina haerebit, appones: sed utilis erit, si nescientis id facias. HARD.

XIII. *Gymnasia*. Plinius supra XV, 5, ubi de oleo; *Primum eius ad luctum veterum Graecorum, virorum omnium genitores, in Gymnasiis publicando*. Notum est, magistratus honoris eius octogenis strigmentis olei vendidisse. HARD.

Quippe. Ita sordes appellabant, quae destringebantur, derodebanturque de athletarum corpore: constabant sudore et oleo: et quod medicatam vim haberent, diligenter colligebantur, magnoque venum ibant. Valer. Max. IX, 14: *Gymnicorum servo strigmenta Gymnasi colligunt*. Easdem porro in medicando vires strigmentis gymnasiarum Dioscorides attribuit, I, 36. Ad maturandas certe duritias, collectiones, strumas, a Theod. Prisc. de furunculis lib. I, commendantur *has sordes de porcibus palaestras collatas*. HARD. — Immerito et hinc plus

periculi, quam auxilii. Nam si cui delicatior cutis, pari et ulcera hinc facile orietur. AL.

Contractisque admoventur. In alterutrum latus rectinalia: sursum procurrentibus. DALAC.

Menses. Menstrum, καταμηνια.

Efficaciora. De his eadem Dioscor. I, 34, et Crateva, a quo hausit et Plinius. HARD.

Nam. *Κήρυμα* unguentum est, quod fit subacta oleo cera, permixtoque luto: hoc luctatores ungebantur, in eo palaestras aut gymnasii loco, qui ceromatis etiam nomen inde habuit. De his idem Diosc. I, 33: *Ο δὲ ἐκ τῆς παλαιστρᾶς προσεληλυθὸς τὴν νέκυν, ἐκείνης δὲ πίπτει, πρὶς περὶ τοῦ κοτύλου οὐαί ποτε ἐπιρρίψας ὡπαδί*, etc. Quas vero strigmenta in palaestris pulverem sibi adscivere, similia sordibus, articularum collectiones et nodos impoita iuvant. H.

Qua sordes. Sordes virilis semina. HARD.

in feminis, quas infantium alvo editas in utero ipso contra sterilitatem subdi censent: meconium vocant. Immo etiam ipsos gymnasiarum rasere parietes; et illae quoque sordes excafactoriam vim habere dicuntur: panos discutiunt, Vlceribus senum puerorumque, et desquamatis ambustisve illinuntur.

XIV. Ep minus omitti convenit ab animo hominis pendentes medicinas. Abstinere cibo omni, aut potu, alias vino tantum aut carne, alias balineis, quum quid

Quas infantium alvo, etc. *Legē, quas reddunt infantes alvo, ex usura editi, contra, etc.* μωκόνιον excrementum nigrum et fetidum, quod pueri nati primum emittunt: vulgo, *le sirop de l'enfant*. *Dalac.*

Meconium. Cf. Arist. H. A. I. VI, c. 13; Reipes. In varr. lectt. I. II, c. 7; p. 174. — *Meconium.* Μωκόνιον excrementum quod primum emittunt pueri, quod cruentum est, atrum, foetidumque odoris, Arist. H. A. VII, 13, pag. 844, de ipsius primam natecente: Αρίστη δὲ περὶ τὴν μωκόνιον τὰ μὲν ἰδιώτε, τὰ δὲ διαταχθέν, πάντα δ' ἐν ἡμέρᾳ καὶ τοῦτο τὸ περὶ τὸν πλῆθος ἢ τοῦ πατρὸς κατὰ φύσιν οὐ καλῶς αἱ γυναῖκες μεκόνιον. Χρῶμα δὲ τοῦτον αἰματώδες, καὶ σφόδρα πικρὸν, καὶ περὶ τὸν μῆτρα δὲ τοῦτο, ἢ καὶ γαστρώδες. *Emitte etiam excrementa quidam illius; quidam hanc multo post: omnes autem intra diem. Cuius excrementi quantitas maior quum pro pueri magnitudine: quod appellant mulieres papaverculum. Color eius cruentus, ac valde ater, et pi-ccus: post illud, mox lacteus. H.*

Ignia. Diosc. I, 36, tollidem verbis: Καὶ ὁ ἐν τοῖς τῶν γυναικῶν τοῦτο, καὶ ὁ ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν τῶν, θροναῖσι δὲ καὶ διαχρῖ τὰ δὲ μετὰ φύσιν, etc. *Hase.*

Vlceribus senum puerorumque. *Voss.* quoque rorumque. *An puerperarumque.* *Gron.* — *Vlceribus.* I. c. Πόδες ἴσκι προεβυτὰ ἀρρώστια, etc. *H.*

XIV. *Abstinere.* Ita Reg. 1 et editi. Reg. 2 et Ch. *abstinere se cibo.* Balineis quando, utendum, quando abstinendum sit, ex Celso perdisces, II, 47, de alore. Idem scite admodum, III, 2: *Igitur si quid morbi incidit, omnium optima auri, quies, et abstinencia. Si quid bibendum, aqua. ut laque abstinencia sine periculo medetur...* Et si leviora iudicia fuerint, satis sit a vino tantum abstinere, quod subtractum; plus quam si cibo quid dematur, adiuvet. Si paulo graviora sint, non aquam tantum bibere, sed etiam cibo carnem subtrahere. Satisque sit, tum ex toto a cibo, a vino, ab omni motu corporis abstinere, quum vehementer notae tecurrunt. Rursus IV, 2, in dolore capitis: *Satis est abstinere a cibo, si fieri potest, etiam a potione: si non potest, aquam bibere,* etc. *Hase.* — *Abstinere cibo omni, aut potu.* in praesentissimis remediis habetur. Quod medicis dicitur a graeco sermone διατρε; neque ullus est qui hanc methodum se viam plurimum valere nesciat. Dehinc multa quae sequuntur vera sunt. *As.*

eorum postulet valetudo, in praesentissimis remediis habetur. His remediis adnumeratur exercitatio, intentio vocis, ungui, fricari cum ratione. Vehemens enim frictio spissat, lenis mollit: multa adimit corpus, auget modica. In primis vero prodest ambulatio, ge-

Exercitatio. Exercitationum genera haec sunt apud Galen. de San. tuenda, II, 8, pag. 83, lucta, pugilatus, equus, salatio, disci lectus, pilae ludus, et similia. Exercitationis simul et laboris nomine reuidentur, remigatio, fossio, arstus, gestatio oneris, equitatio, venatio, longior ambulatio, etc. Hæro.

Intentio. Sive ut Celsus ait, I, 2, clara lectio, Eib. cap. 8: Si quis stomacho laborat, lectio, clara debet post lectionem ambulare, etc. Et mox: Prodest aduersus tardam conuocationem clare legere, etc. Denique IV, 4, de tussi: Oportet lectione huius vehementiae quae primo impeditur a tussi, post eam vitari. Hoc vocis exercitium, inquit Cael. Aulc. Chiron. I, 4, Graeci ἀναψύχου vocant, Hæro.

Ungui. Sive ut nunc hincet usus loquendi, ungi. Cels. I, 2: Exercitationem recte sequitur unctio, etc. — *Ungui.* Ungui et unguis dici pro ungi, unguoque, vetusto ignote ex Prieciano scimus. In libris hactenus editis, ungue fricari, absurde; nam disparia ac diversa sanitatis tuendae remedia nunc praescribuntur, neque ungue frictio peragitur, sed manuum insertu, circumactuque: τῷ χερσὶ τῷ ἐκτετακτῇ τε καὶ ἀπαστῇ καὶ ἀναρπῇ: ὅτι γυροῦται; inquit Gal. de Sault. tuenda, II, 3, pag. 170. Fricatione vero unctio praemitti solita erat, ut docet idem, II, 69. Et Cels. I, 3: Tum huius olei ungi, leniterque perficari, etc. Et de labe, lib. III, 22: Præter hanc conuenit ambulare locis

quos minime frigidis, sole vitato... si infirmus est, gestari, ungi, perfricari, si potest, maxime per se ipsum, apud eodem dicitur. Tum paulatim sibi sandi, adiectis exercitationibus, unctioibus, frictionibusque. Iterumque IV, 5: Post exercitativam opus est unctioe, frictioe, balneo quoque nonnunquam, etc. Ungui porro hoc loco ut scriberemus, codex ff. 2, admanuit et Chiff. cum Galeno. H.

Fricationes. Totidem verbis Celsus Hipp. II, 14: Neque dubitare potest, inquit, quid latius quidem et dilucidius, ubi et quomodo fricatione utendum esset, Aesclepiades praeciperit: nihil tamen reperit, quod non a vetustissimo auctore Hippocrate, paucis verbis comprehensum sit: quia dixit, fricatione, si vehemens sit, durari corpus: si lenis, molliri: si multa, mitui: si modica, impleri, etc. Hæro.

Ambulatio. Plaut. in Curcul. act. II, sc. 1: Ambula: id lieni optimum est. Cuiusmodi porro debeat esse ambulatio, Celsus declarat, I, 2: Commode vero, inquit, errent clara lectio, arma, pila, curus, ambulatio: atque haec non utique plana, commodior est: siquidem melius adveniens quoque et descensus cum quadam varietate corpori movet: nisi tamen id perquam imbecillum est: melior autem est nobis divo, quam in porticu: melior, si caput putitur, in sole, quam in umbra: melior, in umbra, quam parietes, aut viridaria efficiunt, quam quae toto subas: melior, recta, quam flexuosa. Hæro.

siatio, et ea pluribus modis. Equitatio stomacho et coxis utilissima: phthisi navigatio: longis morbis locorum mutatio. Item somno mederi sibi, aut lectulo, aut rara vomitione. Supini cubitus oculis conducunt, at proni tussibus, in latera adversum destillationes. Aristoteles et Fabianus plurimum somnari circa ver et autumnum tradunt, magisque supino cubitu, at prono nihil. Theophrastus celerius concoqui dextris

Gestatio. Exercitatio est, qua gestamur, aut vehimur, equo, lectica, etc. De ea satis elegans Senecae locus, initio ep. 55: *A gestatione quam maxime venio, non mihi sum fatigatus, quam si tantum ambulassem, quantum sedit. Labor est enim et diu ferri: aescio an eo maior, quia contra naturam est, quae pedes dedit, ut per nos ambuleremus: oculos, ut per nos videremus, etc.* Hæd.

Et. Celsus II, 45: *Genera autem gestationis plura sunt adhibenda, quae sint et pro viribus cuiusque, et pro opibus. Gestationem lentissima est navi, vel in portu, vel in flumine: vehementior, in alto mari, navi: vel lectica aut scamno: aerior, vehiculo. Atque haec ipsa et iuvandi et leniri possunt. Si nihil horum est, suspendi debes et moveri, etc.* Hippocratis graeca sunt e libro xxi' *iatpion*, sive de officina medici, quae Galenus recitat de Sanit. tuenda, II, 3, tom. VI, p. 70: *Ανὰ τριγώνον θύματα λήσαι, δέσαι, σκαρπύσαι, μυνυθίσαι: ἢ σκληρά, δέσαι: ἢ μαλακά, λήσαι: ἢ πολλὰ, μυνυθίσαι: μετρίῃ, σκληρύνει.* Quorum effectuum dissimilium disparas causas ibidem persequitur. Hæd.

Phthisi navigatio. Praesertim in mari. Dacx. — *Phthisi.* Vide quae dicturi sumus, XXXI, 33. H.

Longis morbis locorum mutatio. Hip-

poerat. aphor. 20, cap. 3, lib. VII Epid. Dacx. — Ecce verba *Ἐγὼ πεταπίσσω, σὺ μὲν πορεύεο ἐν τῷ τριγώνῳ τῷ κατὰ τὸν ποταμὸν.* Hæd.

Rara vomitione. Nam saepe et continuata ventriculum offendit. Dacx. — *Aut.* De ea multa Cels. I, 3, et II, 43. Hæd.

Aristoteles. Vide Plutarch. Symp. Qu. VIII, 10, p. 734: *Car autumni- libus somniis minimum fidei sit habendum.* Hæd. — *Aristoteles et Fabianus...* tradunt... *cubitu.* An ves et autumnus in somnia vere valeant, et quatenus valeant, in incerto est; at supino cubitu frequentius somnias verum esse videtur. Suspicio: tamen pro somnio deceptum saepe ipsi autem, quod supinis et in laevum latus cubantibus perpetuum accidit. Al.

Somnari circa verum. Plut. Sympos. VIII, quaest. 10. Somnia Veteres e terra nasci crediderunt, mittique ab inferis et Manibus. Inde Euripidi in Hecuba, terra *μελαγχροπύγῃ* *μέγας οὐρανὸν*, inde Homero et Virgilio signentur de dusbus somniorum portis apud inferos. Turnebus, XXVIII, c. 46. Dacx.

Theophrastus. Ita nunc in libro *κατὰ τὸν αἶμα καὶ τὸν σπένδα, de somno et somniis*, cuius Laërtius meminit V. Hæd. — *Theophrastus...* *difficilius a somnis.* Vere, et hoc in causa,

lateris incubitu, difficilius a supinis. Sol quoque remedium maximum ab ipso sibi praestari potest, sicut linteorum strigiliumque vehementia: perfundere caput calida ante balnearum vaporationem, et postea frigida; saluberrimum intelligitur. Item praesumere

quod cubantis in dextrum latus stomachum minime fel comprimatur; et laboris minus ad coquendum iam necesse ait. Az.

Sol. Nam ut superius dictum est, optime in sole, si caput patitur, incubatio est. In libris haecemnis editis solum quoque legebatur: solum glia, ex conjectura substituere ausi, hoc est, vas in quo sedentes lavantur. Verum et Chiff. bodes, teste Dalecampio, et probatissimi alii, quos videmus, sol incredibili consensu exhibent: in quem tuum sane id commode cadit, ut remedium maximum appelleretur. Sed praeter exemplarium auctoritatem maximum emendationi nostrae pondus addit Corn. Celsi testimonium: quo auctore didicimus id quod a Plinio deinde adducitur: de perfundendo capite, calida, frigidaque, tum solum, vel tum certo imprimis adhibere oportere, quum accepta a sole aliqua offensio fuerit: qui quum sit per se quidem remedium maximum, si nimium tamen eo utare, nocere potest. Sic enim ille, I, 3: Si quis vero exustus in sole est, huc in balneum protinus eundem est, perfundendumque oleo corpus et caput. Deinde in solum deinde calidum descendendum: tum multa aqua per caput infundenda, prius calida, dein frigida. Vbi et solum ipsum, et calida, frigidaque contra exustionem a sole remedium est. Et capite quidem proximum subsequente, etiam citra solis iniuriam quae sunt balnei leges explanans, perfundi pa-

riter calida frigidaque caput praecipit: verum ibi solum abdicat: plane ut utrumlibet ex iis locum spectes, solum hoc loco dicere minime possis: sic enim Celsus: Si in balneum venit, aut veste prius paulum in tepidario insudare; ibi ungi: tum transire in calidarium: ubi audabit, in solum non descendere; sed multa calida aqua per caput et totum perfundere: tum tepidario uti, dein frigida: distulasque ea caput, quam ceteras partes perfundere: deinde id aliquandiu perfricare, novissime detergere, et ungere. Capiti nihil aequo prodest, atque aqua frigida, etc. Sol certe inter remedia reconstituitur ab eodem III, 24: Paulatim, inquit, evocandus est aer ad exercitationes, frictiones, solem, sudationes, navigationes, et idoneos cibos, donec ex toto convalescat. Et IV, 16: Exercitationes: et cum his sol, ignis, balneum. Haec.

Sicut. Vincti oleo Veteres strigilibus radebantur sudantes: deinde lintela ad id paratis tergebantur. Apul. Ayn. sur. II: Ad simul ex promtuariorum oleum uinctum, et lintea tersui, et cetera haec eidem uni profero citius; et hospitem meum proinde ad proximas balneas. Hanc frictionem sibi quisque praestare poterat, uti ex Celso quoque intelligimus, IV, 4. H.

Perfundere. Cels. I, 2, totidem verbis. In balneis et calida in frigidam transire solitos olim, testis Aristides sacr. serm. tom. I, orat. 2, pag. 515. Ilatio.

Item. Ante cibos frigidam aquam

cibis, et interponere frigidam, eiusdemque potu somnos antecedere, et si libeat, interrompere. Notandum, nullum aliud animal calidos potus sequi, ideoque non esse naturales. Mero ante somnos colluere ora, propter halitus: frigida matutinis impari numero ad cayendos dentium dolores: item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt (v): sicut totius corporis valetudini in varietatem victus inobser-

præsumere, et inter cibos interponere. Vide Cels. I, 8. HARD.

Mero autem somnos colluere ora propter halitus. Voss. propter volitus. Quod Acad. et Menapius reddiderunt propter anhelitus. Non videtur tamen satis rationis, quare discedatur a vulgari, quod in And. est et Gudiano-Gaon. — *Mero.* Plin. Vél. I, 33: *Ad foetorem oris: Dormitum si odore vino mavi os colluat.* Et cap. 29: *Nero quoque ante somnos colluere ora propter halitus foetidum utile dicit.* In malis is apud Nostrum pro mero, Nero, legit: HARD. — *Mero autem somnos colluere ora.* Hinc Plinius Serm. lib. II, sat. 4, 8: *Trasmanio Tiberim, somno quibus est opus alto, Iriguenque mero sub noctem corpus habento.* AZ.

Halitus. Putes, aut alioqui fumosus a cibo, dum coquantur in ventriculo, exhalantes. DALEC.

Impari numero. Semel, ter, quinquies, etc. DALEC. — *Impari.* Ter, quinquies, etc. Numerus ille superstitutione non caret, quam Celsus iure neglexit, I, 2: *Vbi expiractus est aliquis, paulum intermittere: deinde, nisi hiems est, fovere os multa aqua frigida debet.* HARD.

Sicut totius corporis valetudini in varietate victus observata. Diocoridi valetudinem iuvati ratione victus observata, longe a mente Plinii digres-

sus. Acad. victus et observata: Chiffi, tres Vossiani, Gudianusque: inobser-vata: Scribe: sicut totius corporis valetudini varietatem victus inobser-vata. Intelligendum enim ex præcedenti capite (neque enim eam distinctionem agnoscit liber fidelissimus) saluberrimam esse verba experimenta sunt, Vox: qualis Suet. Aug. LXVI: *Percrebaturque ei ante æonachum, quovunque tempore et loco stomachus desiderasset.* Ex hac inobservantia nonnunquam vel ante iuvum, vel post dilapsam convivium solus coenabat, quam pleno convivio nihil tangeret. Sed Suetonius loquitur de permissa sibi ab illo principe licentia tantummodo, quod ad tempus cibi sumendi, et ventrem et fuisse salurium, ut paradisus apud Plautum, et de Persia Ammianus loquuntur. Nudis enim laxè interpretantur indifferen-tem circa rationem, victus autem, contrarium morositati certis legibus adstrictæ. Plinii mentem recta cepit et Hermolaus Barbarus. Gaon. — *Sicut.* Sicut totius corporis valetudinem præmitti non observantibus varietatem victus, certum experimentum est. Apparet divulgis præpostere hæc verba hæc fuisse a superioribus, ut inde novi capituli initium numeretur. Habet etiam hæc legem Celsus, II, 3: *Sanus homo, qui et bene valet, et non spontis est, nullis obligare se*

vatum. Hippocrates tradit non prandentium exta celerius senescere. Verum id remediis cecinit, non epulis: quippe multo utilissima est temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de se praefecturam servo dederat: ultimoque probro manus in cibis trium-

legibus debet... Hanc oportet varium habere vitae genus, modo ruri esse, modo in urbe, sordidius in agro, modo ungi, modo si ipsum negligere: nullum cibi genus fugere, quo populus utatur: interdum in convivio esse, interdum ab eo se retrahere: modum iusto, modo non amplius assumere, etc. Sani auge plerumque valetudinarum qui certis ciborum genera quasi ad mensuram vescuntur. H.

Hippocrates. Vide Galen. in lib. Hippocr. de Rat. Vict. in Morb. acutis, Comm. 2, t. XI, pag. 56, seqq.

Extia celerius senescere. Dolore praecordii torqueri, veluti suspensis visceribus. DALEC.

Verum. Non haec praecipit Hippocrates, inquit, ad erapulam, vel ut belluari adhortetur, sed ad remedia, ut ab illa scilicet esactione, ne scrupulosiore, victus norma recedatur, quae cibos obsceat. H.

L. Lucullus hanc de se praefecturam servo dedit. In antiquo codice: A. Lucius legitur, non L. Lucullus, et measus forte optius legeretur, quam de se. Porro non dissimulabo, ut alia conqueat, videri mihi haec verba, et quae sequuntur inque in finem capituli, falso Plinio attribui: scripta forte in margine libri, et in contextum a librario per ignorantiam inserta: neque enim ad praesentem materiam faciunt. PRÆT. — Vid. not. 27. Ille satis, si annotatissimus de Lucullo minime dubitandum, tum quod iste in convivis magnificens fuerit licet sobrius, tum quod nullus inter

triumphales viros narrator A. Lucius. A.

Ultimoque probro magnus in cibis triumphali seni deducebatur. In eod. Ultimoque probro manus in cibis triumphali sede utebatur; et mox paulo, putanda res, non putanda re. PRÆT. — Ultimoque probro manus in cibis triumphali seni deducebatur. Hoc a Gelenio, quum edisset, magis in cibis triumphalibus sedenti dicebatur, aut in cibis triumphalibus, quod ex Hermolao, si fallor, admissum est.

Pintiani fibres, ultimoque probro manus in cibis triumphali sede utebatur. Sentium procul dubio deprehendit Gelenius. Sed Vossianus praecipit: ultimoque probro manus cibis triumphali seni deducebatur. Est ibi quidem, etiam probro et deiciebatur: verum hic Hermolao dignus ad ista. Idem Chiffletiana membrana significat. Idem Voss. duo alii Acad. et Gail. qui, ultimoque probro manus in cibis triumphali seni deducebatur. Putanda re, omnes: nisi Pintianus res, immemor illius de quo supra, 22, 7, magno solatio, et moris Plinio frequentissimi. Peius idem, hanc menas, pro, hanc de se, quod tamen adeo piscuit auctori, ut id nuperit, quam in se: et merito. Pesime omnem hunc locum falsum suspicatur attribui Plinio, et quomodo forte in margine libri adscriptus esset, a librario per ignorantiam huc insertum, quippe qui ad praesentem materiam nihil faciat. Nescio quo

parto vir praestantissimus inquitur

phali seni deiciebatur, vel in Capitolio epulanti, pudenda re, servo suo facilius parere, quam sibi.

XV. (vi.) Sternumenta. pinna gravedinem emendant: et si quis mularum nares, ut tradunt, osculo at-

est narratiunculis et fabellis, quibus operis sui severitatem condidit Plinius, tam suavis et delicatis, ut facile Siculas et Sybariticas mensas prae illis spernas. Hanc autem satis tuetur auctor ipse, lib. XXXV, 18, uno vocabulo, quum sit rectorem L. Luculli. Sic enim et Voss. Acad. Gudianus, Menagius: nam Andegar. nos destituit cum fine fere libri XXXII. Gnom.

Deiciebatur. Retingebatur. Sic MSS. non ut edidi auctore Gelenio, deducebatur. Hanc.

Pseudenda. Sic etiam MSS. editique Pliniani istud moris est, pra pudenda res. Sic alibi, Magna solatio, similesque formulae passim obviae. II.

Servo suo facilius parere. Medico fortassis: nam eo osculo inter servitia habebantur medici. Heronem Luculli servum domino gratissimum auctor memorat, lib. XXXVI, cap. 18. Nominatur et Callisthenes inter Luculli servos, quem pharmaco horum suum dementasse, animoque alienasse, vulgus suspicabatur. DAL.

XV. Sternumenta, etc. In tabula sic locus hic citatur: sternumenta capitis gravedinem levant. Vnde apparet hic pro voce pinna, legendum capitis. Alii legunt capitis et narium. Nam κόρυς, quam Latini gravedinem vocant, fluxio est a capite in nares, ut Πόρυξ in Lucos, ἀρτέριος in pulmonem, DAL. — Sternumenta. Sternumentum pinnae motu excitatam gravedinem capitis sanat, excusso vel sic humore qui destillat e capite. Hanc vocem pinnae, quam

libri omnes etiam MSS. exhibent, conquire Dialectici non potuit: multum itaque, sternumenta capitis gravedinem legere. Alii, ipsomet ita prodente, capitis et narium: utrique contra exemplarium fidem, sententiamque scriptoris, cui lucem affert Philosophi locus, c. 2. 35, probl. 8, pag. 834. Διὰ τὴν ἀπὸ τῶν πinnarum ἀναστὰς ἀρτέριον... ἀναστὰς καὶ ἐν τῷ κόρυς τῷ κόρυς ἀναστὰς, διαστὰς sic πιννα πιννα: οὗ δὲ γινώσκουσι ἰσχύοντες. Cur miribus pinna tentatis sternumentum movetur... Sternumentum quodque ratio eadem est, quum enim pinna move-mus ac tepefacimus nares, humor in spiritum solvit, quem mox reducantem expellimus. Et alter Hipp. de Morb. Mul. II, text. 18., p. 549: Εἰ δὲ τὰς πinnas... ἀπὸ τοῦ κόρυς καὶ κόρυς διαστὰς δὲ τὰς πinnas ἢ τοῦ πιννα τοῦ πιννα, etc. Si nares vero... aut pennam aceto tingito, et immittito, moresque illius aut stygatorum apponito. Hanc.

Et si quis muris nares, etc. Lege: Et si quis mularum nares, ut tradunt, etc. Vide Reines. Var. lect. lib. III, cap. 15, pag. 585 et 586. — Et. Et hoc, inquit, emendat gravedinem. Libri vulgati, si quis muris nares. Ita ringente barbaro Barbara. Nam in Parmensi, Si quis mularum nares. In Reg. 4, Si quis mularum nares. In Reg. 2, Si quis mularum nares. In Ch. Si quis mularum nares. Vt mularum scilicet fecimus, fecit imprimis auctoritas clarorum virorum, praeter vestigia alicuius scripturae, quae sunt haud obscura;

tingat, sternumenta et singultum. Ob hoc Varro suadet palmam alterna manu scalperè. Plerisque annulum e sinistra in longissimum dexteræ digitum transferre, aut in aquam ferventem manus immergere. Theophrastus senes laboriosius sternuere dicit.

XVI. Venerem damnavit Democritus, ut in qua homo alius exsiliret ex homine. Est hercule ratitas

auctor libri qui Kirini falso inscribitur, II, pag. 79: *Si quis habet frigidum catarrhum, et vacillatus fuerit nares burdonis, sanatur, etiamni obryzam habet.* Ad foetorem variam idem commendat Marè: Emp. 10, p. 86: *Cui nares foetebunt, inquit, remediabitur, si nares muli osculetur.* Similiter proderit mulieri, si nares mulæ boscaverit. Quibus e testimoniis intelliges obiter mulum quoque hædonem, vocari quamquam alii de asino accipi volunt; quæ de re Du-Cangii glossarii consule. II.

Sternumenta. Subintellige, emendat, ex antecedentibus, Arist. c. 33, probl. 5, p. 829, et probl. 17, pag. 831: *Διά τι τοῦς λυγμοῖς οἱ πρᾶποι παύονται;* nempe Hippocratem sequitur, cuius est hic Aph. 43, c. 6: *Τῶς λυγμοῖς ἐχθροῦ πρᾶποι ἐπιτεύχονται, λύουσι τὸν λυγμὸν.* A singultu exhibitio quæ sternumenta sunt, solvant singultum, Celsus quoque cuius hoc essatum, I, 8, cui lemma: *Quæ notæ in quoquo morbi genere, etc.* Singultus, inquit, sternumento finitur. Vbi et illud animadversione dignum, quod adiecit: *In pulmonis morbo periculosum etiam, quod alius solutare habetur sternumentum esse.* Et Marc. Emp. cap. 17, p. 126: *Singultus compescit sternumentum in tempore excitatum.* HAAR.

Ob hoc Varro suadet palmam. Vi singultus sedetur, vel sternutatio. De

singultu intelligendum puto. DANC.—O& Vel ut Ch. et Reg. 2, ad hoc, unde sensus omnino idem.

Plerisque. Nempe ad comprimendos singultus. Marc. Emp. l. c. *In aquam calidam, inquit, manus misce, donec illæ calentæ, singultus crebriores inhibere dicuntur.* Annulus in sinistra manus in medio digito positus, vel ibidem translati, singultus statim compescit. HAAR.

Theophrastus. Forte in eo opere quod inscripsit, *πρόβληματα συζήτησις*, collectionem problematum, cuius meminit Laërt. Y. Sic enim Arist. c. 33, probl. 12, pag. 830, ipsum istud proponit: *Διὰ τί πρᾶποι καὶ λυγμοῖς πέρχονται.* Cur senes laboriosius sternunt. H.

XVI. *Venerem damnavit Democritus.* Huc pertinet quod ait Pythagoras, Venerè tunc esse utendum, quum reipsa fieri vis infirmior, et quod Celsus ait, rarum concubitum corpus excitare; frequentem solvere. De raro concubitu *πράσσει, καὶ ἀπράσσει*, inquit Aristot. III Ethicor; ad Nicomach. Homer. verò ult. Iliad. *Τίχρον ἐόν, τὸ μὴ χρεὶ ὀδυρόμενος; καὶ ἀχίονος ἔσθ' ἰδὲν πρᾶσσειν, μετῴμενος οὐδὲ τί σίτου.* Oὐκ εὖνός; ἀγαθὸν δὲ γυναικὶ περ ἐν γέροντι Μιγάσθ'. Vide Gelen. cap. 16, artis parvæ. Plutarch. de Sanit. tuend. DANC.

Homo alius exsiliret ex homine. Esi-

eius unior. Athletae tamen torpentes restituantur Venere; vox revocatur quum e candida declinat in fuscam. Medetur et lumborum dolori, oculorum hebetationi, mente captis ac melancholicis.

XVII. Assidere gravidis, vel quum remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter se implexis, veneficium est: idque compertum tradunt Alcmena Herculem pariente. Peius, si circa unum ambove genua. Item poplites alternis genibus imponi. Ideo haec in concilijs duum potestatumve fieri vetuere maiores, velut omnem actum impediens. Vetuere et sacris, votisve, simili modo interesse. Capita autem aperiri adpectu magistratum, non venerationis causa iusseré, sed (ut Varro auctor est) valetudinis, quoniam firmiora consuetudine ea fierent. Quum quid

veret et insaniret libidine percitus, extra se esset. DALEC.

Est. Cels. II, 4: *Concubitus vero neque nimis pertimendum est. Rarum, corpus exoritur: frequens, solvit*, etc. HARD.

Medetur. Benum dolenti prodesse sactor est Avicenna, lib. III, Fen. 20, tr. 4, c. 10, p. 889. Melancholice item, caligini oculorum, vertigini, gravitati capitis, etc. H.

XVII. *Capita autem aperiri adpectu magistratum.* Vide Plutarchum in Quaest. Roman. pag. 356. Cur homines exhibebatur Diis aperto capite, hominibus aperto. HARO.

Non venerationis causa iussere. Contra sententiam sactoris, Rod. III, cap. 23, honoris causa id fieri contendit. At instituti veteris fuit, ut qui Diis sacrum faceret, excepto Hercule ac Saturno, caput is aperiret. Yng. Aen. III, 404: *Et pontis aris iuxta vota in littore solves. Purpureo velare comas antopertus amictu.* Plaut.

in Amph. invocat Deus immortales, ut sibi auxilium ferant, manibus puris, capite aperto. Quamobrem Pindari Scholasticae haud vere scripsit, *δῖον τινός ἐς τῇ ἀρχῇ καλύμματος, εἴτω γὰρ εἶδος ἢ εὐχόμεθα*. Mos ille etiamnum Judaeis servatur, caput inter orandum ephod suo tegentibus Brod. V, esp. 8. Alex. ab Alex. II, 19, qui et ejusdem lib. cap. 22, tradit Opi et honori capite resecto sacrum fieri solitum, Aenesimque operiendi capitis morem invenisse dum sacris operaretur. DALEC.

Quoniam firmiora, etc. Aegyptiis, qui capite nudo, vitam agunt, eam corporis partem firmissimam esse Veteres prodiderunt, Herodotus praecipue: Persis vero qui perpetuo mitra conteguunt, tam invalidum, ut vel letu Jem offendatur. Hannibal, Dnus Julius, Massinissa. Numidaru re, Hadrianus Severus, operiendi longa consuetudine tantum firmitatis adepti sunt, ut sive sol esset, sive inbet,

oculo inciderit, alterum comprimi prodest. Quum aqua dextrae auriculae, sinistro pede exsultare, capite in dextrum humerum devexo; invicem e diversa aure. Si tussim concitet saliva, in fronte ab alio afflari. Si iacet uva, a vertice morsu alterius suspendi. In cervicis dolore poplites fricare, aut cervicem in poplitum. Pedes in humo deponi, si nervi in his cruribusve tendantur in lectulo. Aut si in laeva parte id accadat, sinistrae plantae pollicem dextra manu apprehendi. Item e diverso. Extremitates corporis vel aurium perstringi contra horrores corporis, sanguinemve narium immodicum. Lino vel papyro principia genitalium: femur medium, ad cohibenda urinae profluvia. In stomachi solutione pedes pressare, aut manus in ferventem aquam dimittere. Iam et

sive frigidum tempestuosumque casum, etiam hiems saeva et nivosa, aperto capite prodirent iterque facerent, obfureto contra omnem aeris injuriam et inclementiam capite: Alex. ab Alex. II, cap. 19. Dase.

Quum Plin. Vol. I, 9: Si aqua intraverit in auriculam dextram; sinistro pede demulere oportet; capite in dextrum humerum inclinato: si sinistrae, e diverso. HARD.

Si tussis concitet, salivam in fronte ab alio afflari. Vetus codex: Si tussim concitet, saliva, frontem ab alio afflari. PIST.

In. Vide quae diximus supra cap. 7. HARD.

Extremitates corporis vel aurium perstringi: Addit nostrum exemplar verbum velleribus: Extremitates corporis vel aurium velleribus perstringi, et pullo post, figere, non desigere. PIST.—Extremitates. Vide quae dicturi sumus lib. xij. c. 9. II.

Lind. Marc. Emp. 10, p. 86: Lino vel papyrus ligata, summitati veretri virilis, sanguinemque profluentem, naribus oire reprimi. Et mox: Si feminas sanguis ex naribus nimie defluat, nariumque eus vinciantur, correctio caprino. Q. Serenus, c. de profluvio sanguinis, utrumque complexus: Praeterea Phurii capui cavere papyris, Detrahe quod imper est: alio genitalia recte. Feminas prodest illinc vincire mamillas, Menstruus immetiso si profluat impetu sanguis. Theod. Prisc. I, 42, de fluxu sanguinis narium. Aliqui fasciolas lineis naturam et testes eorum alligando mollius constrinxerunt: si in feminis, femoralia. HARD.

In stomachi solutione, etc. Quum ex ventriculi, ut exsolutum ab humoris aeris morsu et affluxu, animi deliquium parit: Dase.

Aut. Sic libri omnes, etiam MSS. Sic et in forminum Dolere, pedes

sermoni parci, multis de causis salutare est. Triennio Maecenatem Melissum accepimus silentium sibi imperavisse, a convulsione reddito sanguine. Nam eversos, seandentesque ac iacentes, si quid ingruat, contraque ictus spiritum cohibere, singulari praesidii est: quod inventum esse animalis docuimus. Clavum ferreum defigere, in quo loco primum caput defixerit corruens morbo comitiali, absolutorium eius mali dicitur. Contra renum, aut lumborum, vesicaeque cruciatus, in balinearum solis pronos urinam reddere mitigatorium habetur. Vulnere nodo Herculis praeligare; mirum quantum ocyor medicina est. Atque etiam quotidiani cinctus tali nodo, vim quamdam habere utilem dicuntur: quippe quum Hercules eum prodiderit. Numerum quoque quaternarium Deme-

in calidissimam aquam demitti bon-
det Marc. Emp. 27, pag. 124. H.

Maecenatem. In Reg. 1 et libris
vulgatis, *Messium*. In Ch. *Melissium*.
Rectissime omnium Reg. 2,
Melissum, ut diximus in Auctorum
Indice. HARR.

A. Ex contractione nervorum ac
musculorum HARR.

Nam. E. eutra. HARR.

Quod. Melius, opinor, qui sufflatae
carnis distentu ictus hominum et ca-
num ignorum arceat, ut dictum est
VIII, 58. HARR.

Contra. Totidem verbis Marc. Emp.
26, pag. 171. HARR.

Vulnere nodo Herculis praeligare.
Ἡρακλεωτικὸν ἄμμα: de quo Athe-
nagoras in Apologia. Ἡρακλεωτὸν ἄμμα
describit Orisiasius. DALL.—*Vulnere.*
Hoc est, arctissimo. Hunc nodum dra-
cones duo representant, in virga
Mercurii mutuo implicati, Macrobi.
Sat. I, 19, p. 295: *Illi dracones parte
media volucribus mi invicem nodo,*

quem vocant Hercules, obligantur,
ele. HARR.

Atque. Talem cinctum ad fecundi-
tatem prodesse Veteres arbitrati sunt.
Festus verbo Cingulum: *Herculeano*
nodo vinetam vir solvit omnis gratia:
ut sic ipse solvit, sit in suscipiendis li-
beris, ut fuit Hercules, qui LXX li-
beros reliquit. Quo nexu id fuerit, id
non satis exploratum. In caducen hunc
nodum Herculis, et in curru Gordii
fuisse legimus. HARR.

Cinctus tali nodo vim. Sponsas olim
cingulo ex ulis lana confecto, et Her-
cules nodo victo, obstringi mos fuit,
quod maritus in genitili thoro con-
gressurus solveret, fecunditatis augu-
rio, quod Hercules septuaginta li-
beros genuisset. Alex. ab Alex. II, c.
5. DALL.

Quippe quum Hercules eum prodid-
derit. Sic Hermolobus Sed, ut antea
edebatur, Voss. *Herculeum prodid-*
derit. An *Herculeum*, ut vim intel-
ligatur? *Prodiderit*, est, fecerit, vel

trius condito volumine, et quare quaterni cyathi sextariiue non essent potandi. Contra lippitudinem retro aures fricare prodest; et lacrymosis oculis frontem. Augurium ex homine ipso est, non timendi mortem in aegritudine, quandiu oculorum pupillae imaginem reddant.

XVIII. Magna et urinae non ratio solum, sed etiam religio apud auctores invenitur, digesta in genera. Spadonum quoque ad fecunditatis beneficia. Verum ex his quae referre fas sit, impubium pueroꝝ contra salivas aspidum, quas ptyādas vocant, quoniam venena in oculos hominum exspuant: contra oculo-

off. cecit vi quidam magica. Pintianus haec verba adulterina esse suspicatur. Sed ille huius suspicionis nimis. GSON. — Quippe quum Herodotum prodiderit. Haec verba adulterina esse suspicor. PIRY. — Quippe. MSS. Reg. 4 et 2: Quippe quum Hercules eum prodiderit. Ex Barbari coniectura est vulgata lectio. Forte Herodotum, vim subintelligo, quam Hercules magica arte ei nodi indiderit. H.

Et. Lex est castivalis, expressa ab Ausonio, Idyll 43, Ter b-be. H.

Augurium. Huc pertinet, quod sit Inl. Capitolinus de Pertinace; Ea die qua occisus est, negabant in oculis eius pupulas, cum imaginibus, quas reddunt spectantibus, visas. HAN.

XVIII. Magna et urinae... invenitur. Putida haec quae ex urina cavillantur medicamina derivari, iam nemo nasci obsolevisse, nisi quaedam adhuc prius, et superstitionum curiosiores quam medicinae. AZ.

Spadonum quoque ad fecunditatis beneficia. Mallem scribere, veneficia. Pintianus, Spadonum quoque. Spadones in universum vocant infocundos pueri, qui coeunt, non gignunt:

castratos, quibus caecata est virilitas, quales sunt Galli Cybeles: τοὺς ἐκ-τροπιδᾶς τοὺς Κιβητᾶς καὶ Βελτᾶς, quibus attriti, collisive sunt testes, atque adeo, ut quidam sentiunt, iam τοὺς ἐκτροπιδιδᾶς. Praecinus Gallos fanaticos proprio nomine Veteres appellabant. DAT. — Ad fecunditatis beneficia. Si in uterum iniciatur, ut de meconio puellulorū traditum est paulo ante, DAT. — Ad. Si iniciatur in uterum, sicut meconium pueroꝝ contra sterilitatem subdi admonuit, c. 43. HAN.

Quas. Πτυὰς ἀσπίδων, species aspidum, Paulo Aeginetae etiam memorata, ἀπὸ τοῦ πτυᾶν, ab inspuendo veneno corporibus sic nuncupata. H.

Contra. Marc. Empir. 3, pag. 60; Sext. Platonici, 47, de puero, etc. tom. 4, ad oculorum albuginem, et aures purulentas: Pueri vel virginis in vestis lotio imuges eos; extemas leucomata (sive glaucioma), et aliquatenus claritatem, et angulorum asperitatem sedat, etc. Habbarduslimanus Aegyptius, interprete Echellensi, c. 4, n. 43: Si coquatur urina in vase aliquo aereo cum melle, et indetur

67

rum albugines; obscuritates, cicatrices, argema, palpebras, et cum erui farina contra adustiones, contra aurium pura, vermiculosque, si decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato novo fictili. Vaporatio quoque ea menses feminarum ciet. Salpe sovet illa oculos firmitatis causa: illinit sole usta, cum ovi albumine, efficacius struthiocameli, binis horis. Hac et atramenti liturae abluuntur. Virilis podagris medetur, argumento fullonum, quos ideo tentari eo morbo negant. Veteri miscetur cinis ostreorum, adversus eruptiones in corpore infantium, et omnia ulcera inanantia. Ea exesis, ambustis, sedis vilis, rhagadiis et scorpionum ictibus illinitur. Obstetricum nobilitas

oculis, albuginem, absterget strenue.
HAB.

HANOI, 7
C.

*Contra atusiones, contra aurium
pura.* Contra purulentam aurea. Ha
libri omnes, sive editi, sive manu
exarati. Tamen nescio quo veluto
exemplari legi *pituitum*, non *pura*.
Dalecampium admoget; sed frustra ac
mendose. Nam Habbartzianus Aeg-
yptus; Ezechellensis interprete, cap.
4, n. 44: *Fluxum puris et tunc iur-
antibus sicut urina, si calefacta cum
malo granatorum corticibus instillatur
auribus: nec non vermes qui ibi emissi
solent, educit.* Sext. item Plinius 47,
de pueris, etc. lib. 4: *Pueri del vir-
ginis iuvensis lotium, inquit, ... insun-
duntur. foeces etiam auriculis quae pra-
hydat, etc.* Marc. Emp. c. 9, p. 75:
*Pueri. Lavisti urina ricens angustulae
holenti, et alacron inijlata, omni
humore accipio, et dolorem tollit, et
ulcera mirae celeritate persumat.* Et p.
81: *Pueri impubis mingentis lotium
excepim et recens, ac tepidum, au-
riculas supputat instillatum, humore
exsiccat dolorem tollit, etc.* Diosc.

II, 99, de n'ina vetere: ἡνίκ' ἔμμενεν
 q̄i ὤτρ. πνοῶν δ' ὄνυχ' αἰγυγῶν, *per-*
lentis auribus infusa, pro carum sup-
primis. Hæd.

Vermiculabique. In malicorio decoctam urinum, melle infusam in aurem, vermiculus abigere scribit Dioscor. II, 99: Εὐχάλας δὲ καὶ τοῖς ἐν αὐτοῖς (οἰσὶ) τρέλλεσσι, ῥέοντες ἐν σιδήρεϊ βότρυ. Et Hahndartholmannus Aegyptium, laudandus a nobis inferim. Hano.

Haec et atræ lituræ obliuuntur. Forte verum, sub urinae elementa non pauca acidæ naturæ (æc. phosphur. uric. etc.). Sed fiebat apud Veteres stramentum et æcipia humore. Pers. S31. III, 13: Nigra quod infusa vaneat æcipia lymphæ. As.

Argumento fullonum. Fulloniam
urinum propterea Plinius alibi vocat.
Plautus vero in Asinaria fulloniceam.
Mirum, inquit, nisi fulloniceam bibere
sit solitus. DAL.

Ев. Диев, л. с. Хант.

Obitetriceus. Nobiles obitetrices. De hac formula diximus, XXII, 69. H.

non alio succo efficacius curari pronuntiavit corporum pruritus: nitro addito, ulcera capitum, porrigines, nomas praecipue genitalium. Sua cuique autem (quod fas sit dixisse) maxime prodest, confestim per se, canis morsui, echinorumque spinis inhaerentibus, et in spongia lanisve imposita: aut adversus canis rabidi morsus, cinere ex ea subacto; contraque serpentium ictus. Nam contra scolopendras mirum proditur, vertice tacto urinae suae gutta, liberari protinus laesos.

Nitro. Nitrum addi anteriori medicinae, hoc est, sanandis corporum pruritibus, observata hactenus in libris vulgari interpunctio admonet: nos posteriori adsignavimus, admauit Marc. Emp. 4, pag. 41: *Puerile totum, inquit, nitro admixtum, ulcera quae erumpunt, toto capite mire delinunt: expetunt remedium Sexti quoque Platonici, cap. 17, de paera, etc. It. ad capitis et corporis exulcerationes; et furfures. Hominis lotium admixto nitra unpositum; omnia vitia superscripta sanat et emendat. Et It. 7: Ad callum in vertice, etc. Halidarahmani denique, Aegypti medici, interprete Ecchellensi, cap. 4, p. 3: *Krina cuiuscunque hominis, nitro admixto, si canis morsui, aut scabiei, quae in huleci a versa est, vel in petigini infundatur, eas absterget, et curat. Pina inveterata, et contrita validius absterget humida ulcera capitis, et porrigines, ac scabiam, quam recens: nec non maligna hulecera, ne ulterius serpsit per corpus, impedit.* HARD.*

Quod fas si dixisset. Melius naturae exemplar, quod pax sit dixisse. PINT.

Confestim perfusa canis moru. Voss. *confestim per se canis moru.* Vel, in-

quit, per se sine alio adiumento imposita vel in spongia lanisve morsui, si malis. Sic cap. 7: *Cinere per se rosaceo mixtum.* Cap. 9: *Et per se azungiam.* Sic saepe alibi. Goss. — *Confestim.* Hoc est, sola ac separatim, sine ullo alio adiumento, et in spongia deinde etiam imposita. Ita Reg. 2. cod. Al. Reg. 1, ut editi hactenus libri, *confestim perfuso.* HARD.

Canis. Theod. Prisc. l. 1, 49: *Si canis moru quis fuerit vulneratus, eiusdem vulnerati lotia vulnus famentandum est.* HARD.

Echinorumque spinis. Terrestrialium, marinarum, cutaneorum. Ego terrestrialium intelligo. DAL. — *Echinorumque.* Explicatius ista Marc. Emp. cap. 34, p. 233: *Spongia, inquit, vel lana latius madefacta, appositaeque, sine dolore quae corpori inhaeserint, erimit... Si echini aculei pedibus inhaeserint, aut alicui corporis parti; in lotio humano calenti pedem diu detine; et facile exsultentur.* HARD.

Ex ea. Cinere ex sua cuiusque hominis a cane demorji urina subacto. HARD.

Contraque. Plin. Val. III, cap. ult. Q. Seren. cap. 47, p. 455, ex Varone: *Si vero horrentum vulnus fera fecerit aspis, Vinum credunt propellam*

XIX. Auguria valetudinis ex ea traduntur. Si mane candida, dein rufa sit; illo modo concoquere, hoc concoxisse significatur. Mala signa rubrae; pessima nigrae: mala bullantis, et crassae: in qua quod subsidit, si album est, significat circa articulos aut viscera dolorem imminere. Eadem viridis, morbum viscerum: pallida, bilis: rubens, sanguinis. Mala, et

concoquere, potu. Varro's fuit ista senis sententia. Habderrahmanus Aegyptius, interprete Eusebio, esp. 1, n. 7: *Prina hominis recens epota stremitur curat a viperarum moribus, scorpionis marini ac similiarum animalium.* HAN.

XIX. *Auguria.*... ex ea traduntur. Diagnosticon sane illius inspectio saepe adiuvat, nec ullus dissimulatur. A.

Si mane. A Corn. Celsus haec pariter traduntur, I, 2, pag. 3: *Scire autem licet integrum corpus esse, quum quotidie mane urina alba, dein rufa est: illud, concoquere: hoc concoxisse significat.* Vide eundem Celsum de malae urinae indiciis II, 5. HAN.

Mala. Mala signa bullas emittentis, mala et crassae. Hipp. IV, aph. 74. E latinis Celsus II, 4: *Mala urina est, in qua subsidunt vel rubra, aut livida: deterior, in qua quasi fila quaedam tenuia, atque alba: pessima ex his, si tanquam ex furfuribus faeculae rubeculae reperiuntur. Diluta quaeque, atque alba vitiosa est, sed in phreneticis maxime.* HAN.

Pessima. Hipp. de victu in morb. acutis text. 46, p. 306. HAN.

Mala. Hipp. VII, aph. 34, p. 408, tom. IX Opp. Galeni: *ὁξόσους διὰ τῶν οὐρῶν ἐκστατῶν παμπόλως, καὶ σπυρρικὰ στεγνύουσιν, καὶ μὲν πρὶν ἀρρώστιαν ἵσταναι. Quibus in urinis bullae asperant, iis nephritici atque longum morbum fore significant.*

Bullare, est; bullas facere, hoc est, tumorem illum excrecentem, qui apertus in aqua vel in urina excitatur. Celsus II, 7, *Si urina bullat.* H.

Significat. Abscessu circa articulos liberare urinam eiusmodi auctores clari testantur: Theophilus; lib. de urinis, Opp. Galeni, tom. VIII, c. 6, pag. 364: *Οὐρὸν πικρὸν καὶ πολλὸν λευκὸν ὄντων, βίεται ἀποστάσις ἐν ἄρθρῳ γειγνημένη τοῖς προσπεποιημένοις.* *Urina crassa, et multa, et alba profusa, liberat abscessum in articulo facto, in iis qui antea eo morbo laborarunt.* Hipp. elarius, aph. 74, t. IX, p. 184: *ὁξόσους ἐλπίς ἐς τὰ ἄρθρα ἐκσταται, βίεται τὴν ἀποστάσις οὐρῶν, πολλὴ καὶ πικρὴ, καὶ λευκὴ γερύματα,* etc. At Cels. II, 7: *Urina autem crassa, ex qua quod desidet album est, significat circa articulos, aut circa viscera dolorem, metumque morbi esse. Eadem viridis, aut viscerum dolorem, tumoremque cum aliquo periculo subesse, aut certe corpus integrum non esse testatur, etc.* Bilum vel Herculito moveat Dalecampius medicus, qui morbum viscerum hoc loco ictarum interpretetur. H.

Bilis. Morbum venpae, ut et mor sanguinis. A.

Mala. Auctor libri de urinis, tom. VIII Opp. Galeni, esp. 4, p. 352: *Τούτων δ' ἔτι κακίους ἀντιρρόφους.* Idem habet et Hipp. in Progn. text. 28, p. 633, rursumque IV, aph. 74.

in quæ veluti farsures, atque nubeculae, apparent. Diluta quoque alba vitiosa est: mortifera vero crassa, gravi odore: et in pueris tenuis ac diluta. Magi ventant eius causa contra solem lunamque nudari, aut umbram cuiusquam ab ipsa respergi. Hesiodus iuxta obstantia reddi suadet, ne Deum aliquem nudatio offendant. Osthane, contra mala medicamenta omnia

Et Cels. II, 5, inter signa longi morbi, hæc affert: Si levia atque alba, rubrae sint, quæ in ea sub-sistunt: aut si quædam quasi maculae representant, aut si bullulas excitat. Et cap. 6: Urina vero rubra et tenuis in magna virilitate esse convulsit: et satpe antequam spatio maturescat, hominum rapit. Itaque si talis diutius permanset, periculum mortis ostendit. Penultima tamen est, praecipueque mortifera, nigra, crassa, mali odoris, etc. HARD.

Atque nubeculae apparent. Aphoris. lib. IV, 77. Pro nubeculae, legendum censeo, squamulae, ut et aphoris. 81, lib. IV, nisi quis legendum malit, farsures, atqueque nubeculae. DALL.

Atque. Atræ videlicet nebulae, νεφελαι δὲ μέλαναι, φαῦλαι. Auctor proxima laudatus de urinæ. loc. cit. Hippocrates de victu in morbis ac. text. 44, pag. 301, τὰ οὐρὰ νεφελαιοῦσα, urinam nebulosam vocat. Et nebulae. appellat Theod. Prisc. II, t. Nubeculae, Cels. II, 4. Vt inanis se futilis coniectura Dalecampii liquido intelligatur, qui squamulae; pro nubeculae reponere nititur. HARD.

Diluta. Λεπτὰ δὲ καὶ λευκὰ κάρτα φαῦλαι. Tenuis et alba, admodum mala. Auctor libri de urinæ, loco citato. At Cels. II, 6: Penultima tamen urina est, praecipueque mortifera, nigra,

crassa, mali odoris: atque in viris quidem et undecimus, talis deterrima est: in pueris vero, quæ tenuis et diluta est. HARD.

Mortifera. Auctor libri de urinæ, loc. cit. Θανατοδέττερα δὲ τῶν οὐρῶν τὰ τε δυσώδη, καὶ ὑδατώδη, καὶ μέλανα, καὶ παχέα τοῖσι μὲν ἀνδράσι, καὶ τῇσι γυναιξὶ τὰ μέλανα τῶν οὐρῶν κακίστα. τοῖσι δ' αὖ παιδίοσι τὰ ὑδατώδη. Vide et Theophr. de urinæ, cap. 7, pag. 366; et Hipp. in Progn. text. 32, pag. 634: seq. utrumque Opp. Galeni, tom. VIII. HARD.

Magi. Est in Pythagorica symbolis, Πρὸς τὸν ἥλιον τετραμμένον μὴ ὀμχεῖν. Quod quidam ἀλλήγορεῶς sic accipiunt, ut sententia sit, contra magnos et honestos viros nihil proterve, nihil irreverenter agendum. HARD.

Contra solem lunamque nudari. In Symbolis Pythagoricis, πρὸς τὸν ἥλιον τετραμμένον μὴ ὀμχεῖν. Hesiodus ἐν Ἑργασι: Μὴδ' εὐτ' ἡλιόιο τετραμμένος ὀρθὸς ὀμχεῖν, Αὐτὰρ ἱπταὶ καὶ οὐρανὸς, μέγα κένος ἔς τ' ἀνέστη. Μήτ' ἐν οὐρῷ, μήτ' ἐν τοῦ οὐδοῦ, προβάδην οὐροῦσας, Μὴδ' ἀπογυμνώσεις μακάρων τοὶ νόμους ἔσσης. Ἐξέμνος δ' ὄρεα βλοῦς ἀνὴρ πεπρωμένα εἰδώς, ἢ ὄρεα πρὸς τοῖχου παλάσας εὐσεβέος ἀλλόος. DALL.

Iuxta. Juxta parietem oppositum. HARD.

promisit auxiliari, matutinis horis suam cuique instillatam in pedem.

XX. (vii.) Quae ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedunt, ut sileamus divisos membratim in scelera abortus, mensium piacula, quaeque alia non obstetrices modo, verum etiam ipsae meretrices prodidere. Capilli si crementur, odore serpentes fugari. Eodem odore vulvae morbo strangulatas respirare. Cinere eo quidem, si in testa sint cremati, vel cum spuma argenti, scabritias oculorum ac pruriges emendari: item verrucas, et infantium ulcera cum melle. Capitis quoque vulnera, et omnium ulcerum sinus, addito melle ac thure. Pedes, podagras, cum adipe suillo, sacrum ignem, sanguinemque sisti illito, et fornicationes corporum.

XXI. De lactis usu convenit, dulcissimum esse mollissimumque, et in longa febre, coeliacisque uti-

XX. Abortus. Abortivos fetus. H.

Capilli. Simile illud est quod Habdarrahmanus Aegyptius refert, c. 4, n. 4: *Sotans terram vermiculis obnoxiam si mulieris suffumigabis capillis, statim Deo permittente inde fugiuntur.* HARD.

Eodem. Habdarrahmanus Aegyptius, Echellemsi interprete, 4, n. 23: *Capillis hominis si suffumigabitur mulier, quae matris doloribus laborat, sanabitur.* Et lethargicos quoque excitari eo, scribit Min. Val. III, 9. II.

Cupere eo quidem. Invertendus verborum ordo, cinere quidem eo, ex antiquo codice. PERT. — Quere. Marcell. Emp. 8, pag. 60. HARD.

Sanguinemque. Sic Reg. 2 et Ch. non, ut editi, illito: in reg. 1, illito, velusto more. HARD.

Fornicationes corporum. Vel pruritus instar fornicationum pungentium,

vel τὰς πυρρυνίας. DAI. — Et Fornicatio hoc loco pruritus estit significat, qualem efficerent fornicatae pungentes. Sic XXX, 41, *donec fornicet autis.* Alias fornicatio vitium quoque corporis est, quum parvula tubercula rotunda et pingua corpus infestant. Graecis, Μυρρυνίασις. Claviculum vocat Sext. Platon. ut dicemus, XXX, 22. H. — Gall. nos fourmillement, quae vox fuit necessaria; nam hicce pruritus nulli par est, sed omnino sui iuris.

XXI. De usu lactis. Muliebris scilicet. Diosc. II, 78: Τὸ δὲ γυναικὸς γάλα γλυκύτατον ἐστὶ καὶ τροφικώτατον. HARD.

Coeliacusque. Marc. Emp. VI, 27, pag. 193: *Coeliaco, ut ei qui eiectionibus vel doloribus acutis ab aliis variis vexantur; potenter accures, si mu-*

lissimum, maxime eius quae iam infantem removerit. Et in malacia stomachi, in febribus, rosionibusque efficacissimum experiuntur. Item mammiarum collectionibus cum thure, oculo ab ictu cruore suffuso, et in dolore, aut epiphoris, si immulgeatur; plurimum prodest: magisque cum melle et narcissi succo, aut thuris polline. Semperque in omni usu efficacius eius, quae marem enixa sit; multoque efficacissimum eius, quae geminos mares; et si vino ipsa cibisque acrioribus abstineat. Mixto praeterea ovorum candido liquore, madidaque lana frontibus impositum, fluxiones oculorum suspendit. Nam si rana saliva sua oculum asperserit, praecipuum est remedium. Et contra morsum eiusdem bibitur instillaturque. Eam qui simul matris filiaeque lacte intinctus sit, liberari omni oculorum metu in totam vitam affirmant. Aurium quoque vitiiis medetur, admixto modice oleo;

licbre lac quamplurimum ieluno potui dederis, donec persanetur. HARD.

Infantem. Quae lactenti puero mammam subduxerit I. lac. Chiff. Dab-dalm. II, 5, pag. 36, sic interpretatur: quae infantem pepererit, atque in lacem ediderit. Haud sane recte. HARD.

Et in malacia stomachi. Sic etiam Reg. 1. Alii malicia, male. Mollities est languentis et cuncta fastidientis stomachi. Dioscor. II, 78, *στομάχου φλίσιν* vocat. HARD.

Rosionibusque. Diosc. I. c. *Πηλαϊ δὴν λαζόμενον στομάχου δέξιν.* Mammis exactum prodest ad stomachi rosionem. A bile fit ista stomachi rosio. HARD.

Oculo. Diosc. I. c. *Μυρὶς δὲ λήανωτος λίαν, ἐνστάζοντα τοῖς ἐκ πλινγῆς αἰμυχλίσιν ὀφθαλμοῖς.* Thuris admi-

xum pollini, oculis ab ictu cruore suffusis instillatur. HARD.

Et. Oculorum. HARD.

Nam si rana saliva. Rana rubeta, cuius est venenata maxime saliva. H.

Contra morsum eiusdem bibitur. Fal-litur Plinius: non enim rubetae mor-dent, sed pestilens virus ei aculantur. DALG.

Admixto oleo. Vet. Opio: et recte, inquit Chiffletius. Idem medicamen-tum tradit Archigenes apud Galen. I, III, *κατὰ τόπον.* DAL. — *Admixto.* Sic omnes editi, cum Reg. 1, *scod.* In Reg. 2: *admixto modice apio.* In Ch. opio. Vulgatae lectioni favet Marcell. Emp. 9, p. 82: *Πουλενταε*, inquit, et obtusae: auricular, et dolorem tol-les, et audiam confirmatissimum red-dei, si prius etiam cum lacere, cum recerati caprino, aut mulieris lacte

aut si ab ictu doleant, anserino adipe tepefactum. Si odor gravior sit, ut plerumque fit longis vitiiis, diluto melle lana includitur. Et contra morbum regium in oculis relictum, instillatur cum elaterio. Peculiariter valet potum contra venena, quae data sunt e marino lepore, buprestique, et ut Aristoteles tradit, dorycnion: et contra insaniam, quae facta sit hyoscyami potu. Podagris quoque iubent illini cum cicuta. Alii cum oesypo et adipe anserino: qualiter etiam vulvarum doloribus imponitur. Alvum etiam sistit potum, ut Rabirius scribit, et menses ciet. Eius vero quae feminam enixa sit, ad vitia tantum in facie sananda praevalet. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur: cui si admisceatur impubis pueri urina, vel mel Atticum, omnia singulorum cochlearium mensura, murmura quoque aurium eiici invenio. Eius quae marini peperit lacte gustato, canes rabiosos fieri negant.

permixto, deinde instillet tepidum fel caprinum, cum oleo cedrino, acquis portionibus mixto. Chiffelianae, Archigenes apud Galen. κατά τὴν. III, 1, pag. 397: Τὰ ὑπ' Ἀρχιγένους γαρμαμένα φάρμακα πρὸς ὧτων ἀλγύματ'., Μηκωνίου ἐλέγον οὖν γάλακτι γυναικίῳ. HARN.

In. Qui oculos adhuc falléo colore suffundat. HARN.

Peculiariter. Diosc. loc. cit. Ἀρμύζι δὲ καὶ πρὸς λήγωσθ' θαλασσίον νόσον. HARN.

Buprestique. Scribon. Larg. Comp. 199, ad buprestium. HARN.

Podagris. Diosc. loc. cit. cum cerato et opio, οὖν μεκωνίῳ καὶ κηρωτῇ κκαχυστάμῳ. HARN.

Alii. Vide XXX, 23. HARN.

Vt. Est fortassis C. Rabirius poeta

epicus, cuius Quintilienus meminit X, et Ovid. de Ponto IV, et 16, v. 5: Quum foret et Marus, magnique Rabirius pris. Seneca de Benef. VI, 3: Egrege mihi videtur M. Antonius apud Rabirium poetam, etc. Medicusne ideim ex vixit ipse, an de rebus medicis in ea re hospes, carmen ediderit, obscurum est. HARN.

Eius. In ratione victus lac eiusmodi laudat Galenus, de remed. facile parat. tom. X, lib. II, pag. 659. HARN.

Ad vitia. Lentigines, maculas a sole contractas, ruborem, et caetera id genus.

Pulmonum. Ad pulmonis hunc, et ad tabem commendat Galen. lib. de bonit. et vitiiis specor. tom. VI, c. 4, p. 426. HARN.

XXII. Mulieris quoque salivam ieiunae potentem diiudicant oculis cruentatis. Et si contra epiphoras, ferventes anguli oculorum subinde madefiant: efficacius, si cibo vinoque se pridie ea abstinuerit. Invenio et fascia mulieris alligato capite, dolores minni.

XXIII. Post haec nullus est modus. Iam primum abigi grandines turbinesque contra fulgura, ipsa in mense connudata, sic averti violentiam caeli: in navigando quidem tempestates etiam sine menstruis. Ex ipsis vero mensibus, monstrificis alias, uti suo loco indicavimus, dira et infanda vaticinantur: e quibus dixisse non pudeat, si in defectu lunae solisque congruat vis illa, irremediabilem fieri: non segnius et in silente luna; coitusque tum maribus exitiales esse atque pestiferos. Purpuram quoque ab his eo tempore pollui: tanto vim esse maiorem. Quocumque autem alio menstruo, si nudatae segetem am-

XXII. *Mulieris.* Marc. Emp. c. 8, p. 69. HARD.

Et si contra epiphoras. Marc. Emp. c. 8, p. 67: *Si mulieris saliva, quam pueros, non puellas ediderit, ei abstinuerit se pridie vino et cibis acrioribus, et in primis si pura et nitida erit, angulos oculorum tetigerit, omnium acritudinem lippitudinis lenies, humoresque siccat.* HARD.

Et fascia mulieris alligato capite, dolores minni. Mirum, quam doloribus capitis maxime sint obnoxiae mulieres. DALZ.

XXIII. *Coustrum.* Assutus purpurae pangus haec voces videntur: alique ex ora libri in contextum irrepsisse. H.

Ipsa. Quam est in menstruis mulier. HARD.

Vt, l. VII, 13. HARD.

Vt illa. Menstrua purgat; et in-

tecim mulier concipiat, comitalem mortuum insanabilem fieri, quem ideolunaticum vocant. DAL.

Coitusque tum maribus, etc. Aliquando viri ob eam causam elephantici fiunt. DAL.

Tanto. Tanto plus virium menstruis tempestas ea adiicit. H.

Quocumque. Pall. d. I, tit. 35, p. 28: *Abiqui mulierem menstruatam nusquam cinctam, solutis capillis, nudis pedibus, contra erucas, et caetera, hortum suum circumire.* Columella de cultu hortorum X, ubi de animalibus pellendis, quae carpunt segetes: *At si nulla valet medicina repellere pestem, Dardaniae veniunt artes, nudataque plantas Femina, quae iustis tum demum operata iuventae Legibus, obsceno manat pudibunda cruore. Sed, resoluta sinus, resoluta*

biant, erucas, ac vermiculos, scarabaeosque, ac noxia alia decidere. Metrodorus Scepsius in Capadoeia inventum prodit, ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media arva, relictis super clunes vestibus, Alibi servatur, ut nudis pedibus eant, capillo cinctuque dissoluto. Cavendum ne id oriente sole faciant: sementem enim arescere. Item novellas vites eius tactu in perpetuum laedi: rutam et ederas, res medicatissimas, illico mori. Multa diximus de hac violentia. Sed praeter illa certum est, apes tactis alvearibus fugere: lina, quum coquantur, nigrescere: aciem in cultris tonsorum hebetescere: aes contactum grave virus odoris accipere et aeruginem, magis si decrescente luna id accidat: equas, si sint gravidae, tactas abortum pati. Quin et aspectu omnino, quamvis procul visas, si purgatio illa post virginitatem prima sit, aut in virgine aetatis sponte. Nam bitumen

moesta capillo. Ter, circum areolas, et septem dactylis haurit. Quae quum lustravit gradiens, quirabile virus, Non aliter quam decussa pluit urbes nimbus, Volvitur ad terram distortis corpore campis, etc. Hoc ipsum repetit idem extremo, cap. 3, l. XI, p. 405, ex Democriti libro, qui inscribatur, *ἡρίσι ἀνταβόω*. Sic et Aelian l. A. VI, 36, de erucis. Hano.

Item novellas vites tactu in perpetuum laedi. Verbum vites desideratur in nostro codice, et novella ibidem legitur, non novellas. Prut. — Item MSS. Reg. 2, et alii, item novella tantum. Hano.

Res. Res ad medicos usus aptissimas. Hano.

Multa diximus de hac violentia, etc. Legend. Multa diximus de hac violentia: sed praeter illa certum est, apes tactis alvearibus fugere, lina cum

quibus quidantur, inquinantur, nigrescere. SALMAS. — Bialta: Magna, inquit, et omeceos videntur ea; quae hactenus retulimus, hoc capite; sed praeter ista, etc. Hano.

Linae quum coquantur nigrescere, aciem in cultris tonsorum hebetescere. In V. C. Luna quum coquantur, nigrescere, aciem in cultris, tonsorum hebetari: quod et melius, ut iofra, Rhythus Dyrrachinus hebetata aspectu specula, etc. et paulo post, contactu, non contactum. Prut. — Lina. Sic etiam Reg. 2, et alii. Si nempe coquantur aere, quod menstrua ea contigerint. Delibata ex his iam antea plurima, VII, etc. Hano.

Aut. Pint. scribendum putat, aut in virginitate sponte adumpta. Cod. Menap. Acad. caret eo spontanea. Vossianus: virgine aetatis sponte. Quod sincerum puto: si purgatio illa post

in Iudaea nascens, sola hac vi superari, filo vestis contactae, docuimus. Ne igne quidem vincitur, quo cuncta; cinisque etiam ille, si quis aspergat lavandis vestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem feminis malo suo inter se immunibus. Abortum facit illitus, aut si omnino praegrans supergrediatur. Quae Lais et Elephantis inter se contraria prodidere de abortivis, carbone e radice brassicae, vel myrti, vel tamaricis in eo sanguine extincto: item asinas non concipere tot annis, quot grana hordei contacta ederint: quaeque alia nuncupavere monstrifica, aut inter ipsas pugnantia: quum haec fecunditatem fieri iisdem modis, quibus illa sterilitatem, praenunciaret, melius est non credere. Bythus

virginitatem prima ait aut in virgine aetatis sponte. Mutatum ab illis, qui nesciebant, quod esset rō sponte: quod interdum posuit Latini pro eo, quod alias dicunt opera studio, beneficio, culpa, facto. Tacitus Annal. VI, nomine tantum et auctore opus, ut sponte Caesaris, ut genus Asiaticis, ripam apud Euphratis cerneretur. Lib. XII Annal. Transferitur regimen cohortium ad Burrum Afranium, egregiae militaris famae, gnarum tamen, cuius sponte praeficeretur. Colūmella, lib. IX, cap. 4: Et utraque erythrae est enim sative, et altera mae spontis. Plinius, lib. X, c. 54: Quaedam autem et citra incubitum sponte naturae gignunt, ut in Aegypti simetis. Subiecerunt nonnulli, sponte natum gignit: quod longe infra illam est elegantiā. Caeterum his me rursus destituit Andegav. cui desunt omnia ab ista verbis cap. 7, sicut odor gravior sit ut ple. usque ad cap. 14, contractum ut confestim colluantur vino: sic enim utrobique legit. Graec. — Aut in virginitate

aetate spontanea. Scribendum puto, aut in virginitate sponte absumpta. Nam virginitatem per se annis resolvit, prope finem capitis patietur: et paulo post, illius, non illitus, in vetusto exemplari. PIST. — Aetatis. Sponte naturae in ea aetate, ut ipse ait X, 75. HARD.

Nam. I. VII, 43: Quia et bituminum sequax alioquā ad lenta naturā, in lacu Iudaeae, qui vocatur Asphaltilis, certo tempore anni supernatus, nequit sibi avelli, ad omnem contactum adhaerens, praeterquam filo, quod tale virus infecerit. HARD. — Inter. Est enim aliarum menstruum aliis venenum.

Abortum. Diosc. II, 97: Τὸν τὴν δὲ ἐκμήνιον, περιαιετομένην καὶ ὑπερβαρύνειον, ἀσυνέπαιον δὲ καὶ ποτὶς γυναικός. Menstruum feminae sanguis existimabatur circumditu efficere ne concipiant mulieres, itemque si super eum ipsae supergrediuntur. HARD.

Bythus Dyrrachenus, etc. Alii, Pythus. Lex. Buhar. Salm.

Dyrrachenus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, iisdem aversa rursus contuentibus; omnemque vim talem resolvi, si nullum piscem secum habeant. Multi vero inesse etiam remedia tanto malo aiunt: podagras illini: strumas et parotidas, panos, sacros ignes, furunculos, epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais et Salpe canum rabiosorum morsus, et tertianas quartanasque febres menstruo in lana arietis nigri, argenteo brachiali incluso. Diotimus Thebanus, vel omnino vestis ita infectae portuicula, ac vel licio, brachiali inserta. Sotira obstetrix, tertianis quartanisque efficacissimum dixit plantas aegri subterlini, multoque efficacius ab ipsa muliere, et ignoranti. Sic et comitiales excitari. Ictidas medicus quartanas coitu finiri, incipientibus dumtaxat menstruis, spopondit. Inter omnes vero convenit, si aqua potusque formidetur a morsu canis, supposita tantum calyci lacinia tali, statim metum eum discuti: videlicet praevalente sympathia illa Graecorum, quum rabiem canum eius sanguinis gustatu incipere dixerimus, Cinere eo iumentorum omnium ulcera sanari certum est; addita caminorum farina et cera. Maculas autem

Hebetata. Mulierum scilicet aspectu, quae profusio talilaborant. Nam earum aspectu speculorum fulgor habetatur, ut dictum est VII, 43; reddi eundem, si eae postea speculi partem averseam contulerentur; credidit Bythus. HARD.

Podagras. Dioscor. II, 97: Ποδαγρίδας δὲ ὀδύνας καὶ ἐρυσίπιατα θεραπεύει χατὰ χυμὸν. HARD.

Vel. Menstruo mulieris inquinatae. HARD.

Ac. Vel tenui filo, brachiale Ἰσχυρίων, ornamentum brachiorum: armilla a caeteris appellatur. HARD.

Ictidas. Et Q. Serenus, e de quartana medicanda: Quidam etiam miranda ferunt, veniente calore Iuvantes ludum Veneris minusque petendum. HARD.

Si. De eo aquae metu post canis rabidi morsum, vide quae diximus, VIII, 63. HARD.

Lacinia. Lacinia tali tincta menstruo. HARD.

Quum. L. VII, 43: In rabiem agitur gustato eo canes. HARD.

Caminorum farina. Fuligine. H.

e veste eas, non nisi eiusdem urina ablui. Cicerem per se rosaceo mixtum feminarum praecipue, capitis sedare dolores illitum fronti, asperrimamque vim profluvii eius esse per se annis virginitate soluta. Id quoque convenit, quo nihil equidem libentius crediderim, tactis omnino menstruo postibus, irritas fieri Magorum artes, generis vanissimi, ut aestimare licet. Ponam enim vel modestissimum e promissis eorum: ex homine siquidem resegmina unguium e pedibus manibusque cera permixta, ita ut dicatur tertianae vel quotidianae, vel quartanae febris remedium quaerri, ante solis ortum alienae ianuae affigi iubent, ad remedia in iis morbis: quanta vanitate, si falsum est? quantave noxia, si transferunt morbos? Innocentiores ex his omnium digitorum resegmina unguium,

Cicerem per se rosaceo mixtum. Apographum nostrum, *Cicerem per se rosaceo mixtum*, ut sit figura tmesis. PINT.

Asperrimamque vim profluvii eius esse primis annis virginitate resoluta. Legendum, *Asperrimamque vim profluvii eius esse per se annis virginitate resoluta*, ex cod. notanda castigatione. PINT.

Per se. Aetatis ac naturae sponte, ante coitum, menstruis, silentibus. Ita MSS. Reg. 2, et alii non, ut editi, primis annis. Haen.

Generis. Quae sunt plenissimae vanitatis, ut vel ex eo aestimare licet. Haen.

Tertianae vel quotidianae vel quartanae febris, etc. Scribo alio ordine, *Tertianae vel quartanae vel quotidianae febris*, ex cod. PINT.

Quanta vanitate si falsum est, quantave noxia, si transferunt morbos ad innocentiores? Ex illis omnium digitorum, etc. etc. Praepositio vel superfluit,

ex eodem, et suppunctionis ratio corrupta est. Legatur igitur in universum sic? *Quanta vanitate si falsum est, quantave noxia si transferunt morbos. Innocentiores ex his omnium digitorum, etc.* PINT.

Noxia, leinria. Haen.

Si transferunt ad morbos innocentiores. Quis hoc decernit, ad magis an minus noxios transferantur? Propositio ad non in Academ. non Men. non Voss. conspicua est. Haud dubie, ut debeat scribendum enim; *quanta vanitate, si falsum est? quantave noxia, si transferunt morbos? Innocentiores ex his omnium digitorum resegmina unguium ad cavernas formicarum adici iubent.* Vbi tamen Voss. ibi, et supra primam litteram O, quasi velit obici. Et est in eo nescio quid salis: nam obici et cavernas videtur dictum, ut apud Livium oppositi ad exitus eludentes. Cicero ad Div. VI, 4, *ad omnes casus ambolorum periculorum magis obiecti sumus.*

ad cavernas formicarum abiici iubent: eamque quae prima coeperit trahere, correptam subnecti collo, ita discuti morbum.

XXIV. (viii.) Haec sunt quae retulisse fas sit, ac pleraque ex iis non nisi honore dicto. Reliqua intestabilia et infanda, ut festinet oratio ab homine fugere. In caeteris claritates animalium aut operum sequemur. Elephantis sanguis, praecipue maris, fluxiones omnes, quas rheumatismos vocant, sistit: Ramentis eboris cum melle Attico (ut aiunt) nubeculae in facie, scobe paronychia tolluntur. Proboscidis tactu capitis dolor levatur, efficacius si et sternuat. Dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata, impetus libidinum stimulat. Sanguis et syntecticis prodest, iecurque comitialibus morbis.

XXV. Leonis adipēs cum rosaceo cutem in facie custodiunt a vitiiis, candoremque servant. Sanant et adusta nivibus, articulorumque tumores. Magorum vanitas perunctis eo adipe, faciliorem gratiam apud

Idem in Eisonem: qui non notam opus
ponit ad malum verum, sed potius
armis persequere. Innocentes ex his
pulis magis Et hoc fere. Gnost.

Omn. digitorem... et ibi collo. Nil
enim ex his nocivum aut aculeum,
quoniam impudentissime hic men-
titur ejus talia suadet ac iactat. As.

XXIV. Honore. Honorem praefati:
nil assemus quoniam quid turpe dictari
letum: tum enim s'e praefatur, si
commemorare fas est, honore dicto,
homo sit audax, aut res ipsa eo
verborum amplitudo exprimitur, qui
victorum honorum atque Ingeniorum
non offendat aures. Haso.

Claritas. Clariora animalia, ut
diximus XXII, 69. H.

Nubeculae. Nubeculas hic appellat

Plinius. (sic enim MSS. omnes),
quas Sext. Platon. cap. 42, de ele-
phante, plagas et maculas. Sic enim
ille, tit. 4: Ad maculas tollendas:
» Ebur cum melle contritum et im-
positum, mire sanat. » Et l. 2, Ad
plagas de facie tollendas: » Mulier si
quotidie de pulvere eboris faciem
sanctificaverit, plagas mundabit. »
Haso.

Sternuat. Si et elephas sternuat.
Haso.

XXV. Leonis. Plin. Vol. III, 46.

Articulorumque. Sext. Platon. c. 10,
de leone, lit. 4: Ad nervorum et
articulorum (hoc est, articulorum)
dolorum: » Adipem leonis cum me-
dulla et lactuca teras et commiscebis

populos regesve promittit: praecipue tamen eo pingui, quod sit inter supercilia, ubi esse nullum potest. Similia dentis, maxime a dextra parte, villique e rostro inferiori, promissa sunt. Fel aqua addita, claritatem oculis inunctis facit: et cum adipe eiusdem, comitiales morbos discutit, levi gustu, et ut protinus, qui sumpserunt, cursu id digerant. Cor in cibo sumptum, quartanis medetur: adeps cum rosaceo quotidianis febribus. Perunctos eo bestiae fugiunt. Resistere etiam insidiis videtur.

XXVI. Cameli cerebrum arefactum, potumque ex aceto, comitialibus morbis aiunt mederi: item fel cum melle potum: hoc et anginae. Cauda arefacta solvi alvum: fimi cinere crispari capillum cum oleo. Et dysentericis prodest illitus cinis, potusque quan-

um demum perunges corpus, et sanabitur. II.

Comitiales. Ad comitiales morbos fel leoninum pariter commendat Diosc. Ebor. I, 18. II.

Cpr. Plin. Val. III, 6. H.

Perunctos. Abdarremanus Aegyptius, interprete Ecchellensi, cap. 42, p. 231: Adipe leonis contuso cum alio alicuius corpus suum obliniet, non timebit feras, imo fugabit eas. Hoc videtur Monachi qui in desertis suis et montibus, medicamine, ne laedantur a bestiis. II.

Resistere etiam insidiis videtur. Numero plurium legendum, videtur, non videtur, ex antiquo codice. Dat.

Remanere. Dioscorid. II, 94. Φασι δὲ αὐτὸ (λεοντίου στίγας) καὶ ἀντιγάργαρον ἐνθουλεύουσι εἶναι. Αἰνῶν etiam leoninum adipem insidiantibus resistere. Haad.

XXVI. Cameli. Sic etiam Galen. lib. de theriaca ad Pison. cap. 9, p. 942. Et Caes. Aurel. Chron I, 4,

de epilepsia: Dant etiam cameli cerebrum fumo siccatum, atque contusum, sed infantibus vel pueris odorandum: profectis autem actatibus bibendum aut modum cyathi, cum mulo et aceto tribus cyathis. Auctor libri qui Kiranidum Kirani describitur, II, 84: Cerebrum cameli cum roseo inunctum capiti anteriori et posteriori, epilepsiam sanat: quod et admirabile et excellentissimum. Medullam stomacho frontique illitam prodesse comitialibus, auctor est Plin. Val. III, 10. H.

Item. Vide quae de cameli felle diximus, XI, 74. Inter remedia porro quae pelli ex camelo potant, microprae-termissum a Plinio, quod in eius animalis lacte hodieque oriens omnis singulare esse intelligit, sanandae hydropis, teste, αὐτάντης Tavernerio II, tom. 1, lib. 1, 11, p. 116. Haad.

Et. Idem Kiranus l. c. Arida quoque et tria stercore cameli, et super

tum tribus digitis capiatur, et comitialibus morbis. Urinam fullonibus utilissimam esse tradunt: itemque ulceribus manantibus: Barbaros eam servare quin- quennio et heminis pota ciere alvum. Setas e cauda contortas, et sinistro brachio alligatas quartanis mederi.

XXVII. Hyaenam Magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione posuerunt, ut pote cui et ipsi Magicas artes dederint; vimque qua allicita ad se homines mente alienatos. De permutationis sexus annua vice diximus, caeteraque de monstrifica natura eius: nunc persequemur quaecumque medicinis produntur. Praecipue pantheris terrori esse traditur, ut ne conentur quidem resistere: et aliquid e corio eius habentem non appeti. Mirumque dictu, si pelles utriusque contrariae suspendantur, decidere pilos pantherae. Quum fugiant venantem, declinare ad dextram, ut praetergressi hominis vestigia occupent. Quod si successerit, alienari mentem, ac vel ex equo hominem decidere. At si in laevam detorserit, deficientis argumentum esse, celeremque capturam. Fa-

aspera aqua et bibita, dysentericos sanant. II.

Venaam. Ad splenis tumores ac icteris, hanc lachrya imprimis Habdarrahmanis Aegyptios, cap. 59; p. 36, et humida item ulcera, ac scorbium, porriginem, ad surium vitiae. HARD.

XXVII. *Hyaenum.* Adib. Arabes vocant, Dabuth, et Isesef. De hac re supra: Conf. Aristotel. Hist. Anim. lib. VI, cap. 32.

Qua allicit ad se homines, etc. Quoniam sermonem hominum inter pastorum stabula assimilet, et nomen aliculus addiscit, quem focas evoca-

tum laceret. Vide supra lib. VIII, c. 30. Sic et canes simulato vomitu prodeuntes corripit et vorat. Aelianus, de Animal. VII, cap. 22. DALE.

De. Herum libi adeundus Noster, lib. VIII, 44. HARD.

Ceteraque de monstrifica natura eius, Hyaenas et Focae pelleni fulmine non tam Veteres crediderunt. Rhod. XXIX, cap. 6. Vide lib. II, cap. 55. DALE.

Praecipue pantheris terrori, Perdali hyaenae inimicum esse scribit Aelianus, Hist. de Animal. lib. VI, cap. 22. DALE.

PLIN. N. H. Tom. VIII.

F

cilius autem capi, si cinctus suos venator, flagellumque imperitans equo septenis alligaverit nodis. Mox ut est solers ambagibus vanitas Magorum, capi iubent Geminorum signum transeunte luna, singulosque prope pilos servari. Capitis dolori alligatam cutem prodesse, quae fuerit in capite eius. Lippitudini fel illitum frontibus; aut ne omnino lippiat, decoctum cum mellis Attici cyathis tribus, et croci uncia inunctum: sic et caligines discuti, et suffusiones. Claritatem excitari melius inveterato medicamento. Asservari autem in Cypria pyxide. Eodem sanari argema, scabritias, excrescentia in oculis: item cicatrices. Glaucomata vero iocineris recentis inassati sanie, cum despumato melle inunctis. Dentes ejus dentium doloribus tactu prodesse, vel adalligatos ordine humeros humerorum et lacertorum doloribus. Eiusdem dentes, si de sinistra parte rostri eruti sint, illigatos

Lippitudini. Haec esse ex Democrito, Marc. Emp. dicit esp. 9, p. 51: *Democritus*, inquit, *affirmat felle hyacinte si front perficietur, epiphoras incipientes, et omnem oculorum dolorem posse sedari.* Sic et Diosc. II, 96, et Galen. de theriaca ad Pison. 9, pag. 942. Haen.

Excrescentia. Carunculas excrescentes. Haen.

Glaucomata vero ioc. Glaucoma vitium est oculi, quum praeter naturam glaucescit. Seu morbus humoris crystallini, mutati in glaucum, seu album, aequantive colorem: insanabilis fere. Plant. ju Mil. ac. II, sc. 4, v. 70, glaucomam vocat. Haen. — *Glaucomata vero iocineris recentis sanie.* Sub Glaucomata homines olim patherata quaeque confundebantur quae humoribus aut membranis oculi opacitatem tactis impedimento erant quin

ad retinam usque luminosi radii adveherentur; donec Remig. Lasser variis cataractae species melius signavit. Glaucomatis dehinc sensus non tam late potere. Nec nostris diebus quidquam per hanc vocem significatur nisi humoris vitrei aut hyalodia membranae opacitas; cuius morbi nulla curatio est. Az.

Ordine humeros humerorum et lacertorum doloribus. In epographo nostro humeros ordine humerorum, lacertorum doloribus. Ego vero, etsi duriore correctione, legendum contenderim, non doloribus, sed lacertis, ut omnia sibi mutuo respondeant: dentes doloribus dentium, humeros humerorum, lacertos lacertorum. Purr.

Eiusdem . . . eruti sint. Sibi semper in hoc similes quod illa tentum heri iubant quae subtilissima sunt, licetque semper his qui se minime

pecoris aut capri pelle stomachi cruciatibus. Pulmones in cibo sumptos coeliacis. Ventriculis, cinerem cum oleo illitum. Nervis, medullas e dorso cum oleo vetere ac felle. Febribus quartanis, iecur degustatum ter ante accessiones. Podagris, spinæ cinerem cum lingua et dextro pede vituli marini, addito felle taqrino, omnia pariter cocta atque illita hyaenæ pelle. In eodem morbo prodesse et fel cum lapide Assio. Tremulis, spasticis, exsiliensibus, et quibus cor palpitet, aliquid ex corde coctum mandendum, ita ut reliquæ partis cinis cum cerebro hyaenæ illinatur. Pilos etiam auferri hac compositione illita, aut per se felle, evulsis prius quos renasci non libeat. Sic et palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes e lumbis edendas, illinendasque cum oleo. Sterilitatem mulierum emendari, oculo cum glycyrrhiza et anetho sumpto in cibo, promisso intra triduum conceptu. Contra nocturnos pavores, umbrarumque terrorem, unus e magnis dentibus lino alligatus succurrere narratur. Furentes suffiri eodem, et circumligari ante pectus, cum adipe renium, aut iocinere, aut pelle præcipiunt. Mulieri candida a

anatos obiciant, respondere non hæc omnino facta quæ in mandatis erant. Sic ibi de hyaenæ dentibus; sed etsi hyaenæ dentes haberes, quis novit an vere e sinistra parte rostri erutos? Ipse eruas, al forte aliquis vim his divinam aspiciat, furabitur, supponetque e dextra parte tractos? Ar. *Nervis, medullas*, etc. Hæc pariter Marc. Emp. cap. 36, pag. 240, ubi Democritum rursus laudat auctorem. HARD.

Podagris. Vide Marc. Emp. c. 36, p. 246, ubi calciamenta hyaenæ pelle

si quis in usu quotidiano habuerit, podagrae morbo curaturum sit. HARD. — *Hæc compositione illita*. Felle cum lapide Assio: vel cinere cordis cum cerebro subacto. DAL.

Aut. Conf. Marc. Emp. cap. 6, pag. 70. H.

Sic. Subintellige, pilos. Marc. Emp. loc. cit. H.

Furentes. Dentes uto suffiri, eundemque circumligari ante pectus, etc. HARD.

Ante. Reg. 2 et Ch. ante pectus nam, cum adipe renium, etc. HARD.

pectore hyaenae caro, et pili septem, et genitale cervi, si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa, continere partus promittuntur. Venerem stimulare genitalia ad sexus suos in melle sumpta, etiamsi viri mulierum coitus oderint. Quinimmo totius domus concordiam, eodem genitali et articulo spinæ cum adhaerente corio asservatis, constare: hunc spinæ articulum, sive nodum, Atlantion vocant: est autem primus. In comitialium quoque remediis habent eum. Adipe accenso, serpentes fugari dicunt. Maxilla comminuta in aniso, et in cibo sumpta, horrores sedari. Eodem suffitu mulierum menses evocari: tantumque est vanitatis, ut si ad brachium alligetur superioris rostri dextrae partis dens, iaculantium ictus deerraturos negent. Palato eiusdem arefacto, et cum alumine Aegyptio calefacto, ac ter in ore permutato, foetores et ulcera oris emendari. Eos vero qui linguam in calceamento sub pede habeant, non latrari a canibus. Sinistra parte cerebri naribus illita, morbos perniciosos mitigari, sive hominum, sive quadrupedum. Frontis corium fascinationibus resistere. Cervicis carnes, sive mandantur, sive bibantur, arefactae, lumborum doloribus. Nervis a dorso armisque, suffiendos nervorum dolores. Pilos rostri admotos mulierum labris amatorum esse. Iecur in potu datum, torminibus et calculis mederi. Iam cor in cibo

At spinæ nodus. Pro sexuum diversitate. Hæro.

Spinæ. Dorsi, aut lumborum. Næm colli spinæ, sine articulis, esse continuo riget, lib. VIII, cap. 30. DAL.

Atlantion. Et sane ἄτλας est extrema colli vertebra, quæ pondus sustinet. Iul. Pollux, II, 4, de collo et vertebriis eius, pag. 104: Ο τε

ἄτλας (σπονδυλός) ὡς ἀπὸ ἀτλαντός, ἄτλας ὀνομαζέται. Translatione ducta ab Atlante, qui ex corporis parte sustinere caelum pingitur a poetis. Hæro.

Rostris Maxillæ. Rostrum, quod atinum est, de animalium usurpatur. DAL. — Rostris. Cons. c. D. II.

potuere sumptum, omnibus doloribus corporum auxiliari: lienem lienibus: omentum, ulcerum inflammationibus cum oleo: medullas, doloribus spinæ et nervorum lassitudini. Renium nervos potos in vino cum thure, fecunditatem restituere ademptam veneficio. Vulvam cum mali Pūnici dulcis cortice in potu datam prodesse mulierum vulvæ. Adipe e lumbis suffiri difficulter parientes, et statim parere. E dorso medullam adalligatam contra varias species opitulari. Spasticis, genitales e maribus suffitu. Item lippientibus, ruptis, et contra inflammationes, servatos pedes, tactu: laevos dextris partibus, dextros laevis. Sinistrum pedem superlatum parturienti, lethalem esse: dextro illato, facile eniti. Membranam quæ fel continuerit, cardiacis potam in vino, vel in cibo sumptam, succurrere: vesicam in vino potam, contra urinae incontinentiam. Quæ autem in vesica inventa sit urina, additis oleo ac sesamo, et melle, haustam prodesse aegrimoniae veteri. Costarum primam et octavam, suffitu ruptis salutarem esse: ex spina vero parturientibus ossa: sanguinem cum polenta sumptum, torminibus. Eodem tactis postibus, ubicumque Magorum infestari artes, non elici Deos, nec colloqui, sive lucernis, sive pelvi, sive aqua, sive pila, sive quo alio genere tententur. Carnes si edantur, contra canis rabidi morsus efficaces esse: etiamnum iecur efficacius. Carnes vel ossa hominis, si quæ in ventriculo occisæ inveniantur, suffitu podagricis auxiliari. Si ungues inveniantur in his, mortem alicuius capientium significari. Excrementa sive ossa reddita,

Renium. Sic MSS. Reg. Ch. alique.
HAB.

Sive lucernis. De his Magis generibus opportunus agitur XXX, 6.

Aegrimoniae. Vox Tullio Horatioque nota, pro ægritudine. H.

HAB.

Sive pila. Sive hyæris. H.

quum interimitur, contra magicas insidias pollere. Fimum, quod in intestinis inventum sit, arefactum, ad dysentericos valere potum: illitumque cum adipem anserino opitulari toto corpore laesis malo medicamento: a cane vero morsis adipem illitum, et corium substratum. Rursus tali sinistri cinere decocto cum sanguine mustelae, peruncos omnibus odio venire: idem fieri oculo decocto. Super omnia est, quod extremam fistulam intestini contra ducum ac potestatum iniquitates commonstrant, et ad successus petitionum, iudiciorumque ac litium eventus, si omnino tantum aliquis secum habeat. Eiusdem caverna sinistro lacerto alligata, si quis mulierem respiciat, amatorium esse tam praesens, ut illico sequatur. Eiusdem loci pilorum cinerem ex oleo illitum viris, qui sint probrosae mollicitiei, severos, non modo pudicos mores induere.

XXVIII. Proxime fabulosus est crocodilus, ingens quoque ille, cui vita in aqua terraque communis. Duo enim genera eorum: illius e dextra maxilla dentes adalligati dextro lacerto, coitus (si credimus) stimulant. Canini eius dentes febres statas arcent thure repleti, sunt enim cavi: ita ne diebus quinque

Extremam fistulam, etc. Postremam et ultimam partem intestini recti. DAL.

Eiusdem. Foramen, quo exilus excrementorum est. Alibi caverna Plinio aëris est, sive quod aurium loco alicui animalium est. Sic, XI, 50, de vitulo marino ac delphino: *Haec anavernae quoniam habent aurium loco*. Et paulo post, de avibus: *Caeteris cavernae ad auditum* II.

XXVIII. Duo enim genera eorum. Prior in aquis et terra aequè degit, alter in terra tantum. DAL.

Ithius. Prioris, sive amphibii. Auctor libri, qui Kiranidum Kirani inscribitur, II, p. 83, sq. *Dentes autem* (Crocodili) *dexteri abstracti, rogne vivo dimisso gestati, coitum stimulant*: *Sinistri autem mulieribus*. Si vero utrique adaptentur, faciunt incontinentiam. II.

Canini. Halldarrahmanus Aegyptius, interprete Ecchellensi, cap. 47, pag. 88: *Dens crocodili ex sinistra maxilla appensus laboranti vehementer ferri, cavatillum*: HAAS.

Arcent thure repleti. In antiquo co-

ab aegro cernatur, qui adalligaverit. Idem pollere et ventre exemptos lapillos, adversus februm horrores venientes tradunt. Eadem de causa Aegyptii perungunt et adipe aegros suos. Alter illi similis, multum infra magnitudine, in terra tantum odoratissimisque floribus vivit. Ob id intestina eius diligenter exquiruntur iucundo nidore referta. Crocodileam vocant, oculorum vitis utilissimam, cum porri succo inunctis, et contra suffusiones vel caligines. Illita quoque ex oleo cyprino, molestias in facie enascentes tollit: ex aqua vero morbos omnes, quorum natura serpit in facie, nitoremque reddit. Lentigines tollit ac varos, maculasque omnes. Et contra comitiales morbos hibitur ex aceto mulso binis obolis. Apposita menses

dice, *Arsent ut repleti*: ex quibus verbis eliciat quisque vetustorem sensum. **Pixr.**

Alter illi similis. Cordylum vocant. **Dal.**

Iucundo nidore farcta. Impressa exemplaria non foreta habent, sed refracta: scribe, *referta*, ex nostro spographo: **Pixr.**

Crocodileam vocant. Nempe. eius stercur. **Pixr.** — *Crocodileam.* In eo animali, inquit, id quod crocodileam vocant, oculorum vitis sanandis utilissimum est. Stercus est sive simum crocodili, de quo multa Alberi. M. de Anim. XXIV, p. 632. Cave R. Staphano credas in Thes. Lat. linguae, aienti *crocodileam esse animal simile crocodilo*. H. — Quidpi tamē ipsa iutestina, h. e. membranas intestinalia subi? Nam id magia obijum. Sed e sequentibus patet de stercore esse sermonem, quod consueti loco usurpaverē. Vide not. seq. et hoc. **Morat.** a **Dal.** a **lustin.** **At.**

Serpit in facie. Horat. nec illi iam mayet humida creta, colorque Stercore fucatus crocodill. Antiphanes apud Clemen. Alexand. Paedagogi III, κροκοδύλλας ἀποπύκτους χρῶμεναι καὶ τοὺς πιδόνων ἀπορῶν ἐγχαρῖναι, καὶ ταῖς ἀρρῶσι τὴν ἀσθελεν ἀνακαταρῶμεναι, καὶ ψιμυρῶσι τὰς παρὰς ἐντερίβου. **Victorius**, XI, cap. 4. Putrem spumam, quod **Victorius** non exposuit, hic vocat Alcyonium, odorem gravem et putridum spirans, qualis est algae, ad suagmata seminarium utile, et lentigines, lepras, nigritias, vitiligines, maculas omnes. **Dal.**

Nitoremque. **Diosc.** II, 95. II 24 τοῦ χειρῶν κροκοδύλλου (ἔπος): ἀρῶδες ἐπὶ τῶν γυναικῶν, πρὸς τὴν χροίαν καὶ στέλεται τοῦ προσώπου. *Terrestria crocodili simum oculis* **libus** confert ad colorandam illustrandamque faciem. **Hard.**

Lentigines. **Galēn.** de fac. simpl. m. X, p. 294. Ἰλασ,

ciet. Optima quae candidissima, et friabilis; minimeque ponderosa: quum teratur, inter digitos fermentescens. Lavatur, ut cerussa. Adulterant amylo, aut Cimolia, sed maxime, qui captos oryza tantum pascunt. Felle inunctis oculis ex melle contra suffusiones, nihil utilius praedicant. Intestinis et reliquo corpore eius suffiri vulva laborantes salutare tradunt. Item velleribus circumdari vapore eiusdem infectis. Corii utriusque cinis ex aceto illitus his partibus, quas secari opus sit, aut nidor cremati, sensum omnem scalpelli aufert. Sanguis utriusque claritatem visus inunctis donat, et cicatrices oculorum emendat. Corpus ipsum, excepto capite pedi-

Optima. Totidem verbis Diosc. I. c. Haas.

Fermentescens. Quum teritur inter digitos, resolvitur, levis, solutioque efficitur. Dioscorides, loc. citat. *Ζυψίζουσα τὴν ὀρὴν, fermentum redolens:* minus recte, ut arbitror; H.

Adulterant amylo aut Cimolia. Adulterant sturnorum fimo, quos captos oryza pascunt, simum id quod simile est vendentes. Alii amyllum vel Cimoliam miscent. Dios. Dal. — *Adulterant, ἀλλοτίζουσι δὲ ἄμυλον, ἢ κίμωλον* purioribus. Haas.

Sed maxime, qui captos oryza. Sed sit enim Plinius, crocodileam ex captivis deterioiorem esse, utpote longe deterioiorem, nimirum mutato animalis iuctu. Gmel. — *Sed.* Crocidolos scilicet: Existimat enim crocodileam ex captivis deterioiorem esse, mutato scilicet animalis iuctu. Hanc vim esse oryzae, ut stercus sturnorum qui ea pascuntur, praestare eandem existimet, quae crocodileae efficiat, docet Diosc. I. c. Oribasius de virtut. simpl. II, pag. 75; Aegineta, XXVIII, 8, alique. Haas.

Felle. Adetor Kiranidum; H, 8, de crocodilo terreno: *Stercoris quoque cum felle mixtum, et inunctum albugines auferit:* albugines oculorum intelligit. Hahsershamanus, 12, p. 87: *Fel crocodili illitum oculis per modum collyrii amovet ab illis albuginem;* H.

Circumdari vapore. Fumo, vapore calido. Haas.

Corii. Tum amphisiu, tum terrestria. De terreno, auctor Kiranidum, H, p. 83: *De huius pelle combusto si quis fecerit ἔμπαν, id est, aratum pulverem, et imperadispererit membro quod debet comburi, vel incidi, absque dolore fiet.* Haas.

Sanguis utriusque claritatem visus inunctis donat, et cicatrices oculorum emendat. Duo illa verba dedit et, redundant; ex antiquo codice. Pint. — *Sanguis.* Auctor Kiranidum, p. 84: *Sanguis autem eius inunctus hebetationem oculorum perfecte curat.* Negat Galen. de sic. simpl. m. VI, pag. 279; id experiri se voluisse. H.

Corpus. Sic et Marc. Emp. c. 25, p. 174. Haas.

busque, elixum manditur ischiadicis, tussimque veterem sanat, praecipue in pueris: item lumborum dolores. Habent et adipem, quo tactus pilus defluit. Hic perunctos, a crocodilis tuetur, instillaturque morsibus. Cor annexum in lana ovis nigrae, cui nullus alius color incursaverit, et primo partu genitae, quartanas abigere dicitur.

XXIX. Iungemus illis simillima et peregrina aequae animalia; priusque chamaeleonem, peculiari volumine dignum existimatum Democrito, ac per singula membra desecratum, non sine magna voluptate nostra, cognitis proditisque mendaciis graecae vanitatis. Similis et magnitudine est supra dicto crocodilo, spinae tantum acutiore curvatura, et caudae ampli-

Item. Marc. Emp. l. c. II.

Hic. Habet aliquid admiscibilis, si tamen credimus, auctor Kiranidam, II, p. 83: Si quis fixerit crocodilum, et unxerit de eo, quaecumque vulnera vel plagas recipiet, nullo modo sentiet. Propius vero, placitoque Plinio affinis illud, quod Habbarrhamanus refert, 17, pag. 88: Adeps crocodili applicatus morsui viperæ aliorumque reptilium, plurimum proderit, et sanabit patientem. HARD.

Instillaturque. Ita Galeus de ther. ad Pis. 40, p. 944. H.

XXIX. Chamaeleonem. Sic MSS. ubique, non chamaeleontem, H.

Desecratum. Variis destinatum, consecratumque morbis. Sic paullo infra: Sinistram humerum quibus monstris consecrat... potest referre. H.

Graecae. Quam plenissima haec vanitatis esset Plinius fatetur, eoque consilio tantum refert, ut vel riuo refellat, temere in eum virus acerbissimum suae commulisse Gellium, perpicuum est, quoniam hunc locum ita

coarguit, X, 12: Librum esse Democriti, nobilissimi Philosophorum, de vi et natura chamaeleonis, eoque se legisse Plinius Secundus in Naturalis Historiae vicesimo octavo refert; multaque vana atque intolerabilia auribus deinde quasi a Democrito scripta tradit. Inter Democriti sane opera istud de chamaeleone a Laërtio non censetur. Forte fuit Boli Mendesii, ut in Auctorum Indice monuimus, verbo Democritus. HARD.

Similis et magnitudine. In eodem: similis ex magnitudine scribendum forte, similis extra magnitudinem. Plin. Similis et magnitudine est. Lege: Similis et magnitudine supra dicto crocodilo spinæ tantum ut in priore curvatura, et caudae amplitudine distans. SALMAS. p. 873 b, 784 a.—Similis. Posteriori videlicet, sive terrestri, qui multum infra stertum, sive amphibium, magnitudine est, ut dictum est sup. cap. HARD.

Spinæ. Spina chamaeleoni eminet

tudine distans. Nullum animal pavidius existimatur, et ideo versicoloris esse mutationis. Vis eius maxima contra accipitrum genus. Detrahare enim supervolantem ad se traditur, et voluntarium præbere lacerandum caeteris animalibus. Caput eius et guttur si roboreis lignis accendantur, imbrium et tonitruum concursus facere, Democritus narrat: item iecur in tegulis ustum. Reliqua ad veneficia pertinentia quae dicit, quamquam falsa existimantes, omitemus, præterquam ubi irrisu coarguendum. Dextro oculo, si viventi eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli: lingua adalligata, pericula puerperii. Eundem salutarem esse parturientibus, si sit domi: si vero inferatur, perniciosissimum. Linguam, si viventi adempta sit, ad iudiciorum eventus pollere. Cor adversus quartanas illigatum nigra lana primæ tonsurae. Pedem e prioribus dextrum, hyaenæ pelle adalligatum sinistro brachio, contra latrocinia terroresque nocturnos pollere. Item dextram mamillam contra formidines, pavoresque. Sinistram vero pedem torreretur in furno cum herba, quae aequè chamaeleon vocetur, additoque unguento in pastillos digeri: eos in ligneum vas conditos præstare, si credimus, ne

ei recurvatur, ut piscibus: crocodilo non item. HARR.

Versicoloris esse mutationis. Variat colorem chamaeleon, quod potest ad libitum aërem servare in pulmonibus, quo cutem distendit. Tunc varii variegatos reflectuntur. Observatum quoque est coloris genus a feræ situ pendere, ratione luminis, ut patet, habita. AS.

Detrahare. Gellius X, 42, p. 522, hæc transcribens: *Accipitrem, sit, animum rapidissimum, a chamaeleone humi reptante, et si cum forte super-*

volet, detrahi ei cadere vi quadam in terram, caeteraque avibus laniandum sponta sua obtinere scire ac dedere. H.

Caput. Totidem verbis hæc Gellius, l. c. HARR.

Eundem salutarem esse parturientibus, etc. Sensus est: Chamaeleonem salutarem esse, si multo ante parturitionem ulatus sit: sin idem parturienti iam supercœsit, perniciosissimum esse. GEL.

Sinistram. Et hæc ad verbum Gellius, l. c. p. 523. HARR.

cernatur ab aliis qui habeat. Armum dextrum ad vincendos adversarios vel hostes valere, utique si abiectos eiusdem nervos calcaverit. Sinistrum humerum quibus monstris consecret, qualiter somnia quae velis, et quibus velis, mittantur, pudet referre. Omnia ea dextro pede resolveri: sicut sinistro latere lethargos, quos fecerit dexter. Capitis dolores, inperso vino, in quo latus alterutrum maceratum sit, sanari. Feminis sinistri, vel pedis cineri si misceatur lac suillum, podagricos fieri illitis pedibus. Felle glaucomata et suffusiones corrigi prope creditur, tridui inunctione: serpentes fugari ignibus instillato: mustelas contrahi in aquam coniecto: corpore vero illito detrahi pilos. Idem praestare narrant iecur, cum ranae rubetae pulmone illitum, Praeterea iocinere amatoria dissolvi. Melancholicos autem sanari,

Quibus. Quibus veneficiis. H. — Cave tamen ne hic suspicere de pudendis aut obscenis indicatum. Monstra noster iunxit, quae supra fides ostendit sunt. *At.*

Omnia ea dextro pede resolveri. Somnia magis arridet quam omnia. P. 17. — Omnia. Nempe somnia. *H.*

Quos fecerit dexter. Eodem anbin- tellige. In editis hactenus libris, dextrum. Sed exemplaria primitiva sequuntur Reg. 2, et Chiff. aliosque. H. 17.

Feminis. Femoris. H.

Pelle. A Marcello sive Emp. creditur, 8, p. 59. A Scribonio Largo, Comp. 38, ad suffusiones commendatur. H. 17.

Mustelas. Hoc est, colligi, congregari. Sic infra, cap. 42, contrahe serpentes, dixit, cui verbo mox dissipari opponitur. H. 17.

Amatoria dissolvi. Ta. q. 17. 18. Illis utebantur pistrices; sagae, simula-

trices, fectrices, venatrices Stygiabus, sive Cocytus acriis, ad pellendos in amorem sui, quos vellent. Virgilius: Sacra Iovi Stygio quae rite incoepa paravi. Horatius: Ne tu inultus riseris Cocytus. Philtra recenset apud Apuleium Laelius poeta, Philtra omnia undique erant: Antipathes illud quaeritur: Trochili iunges, taeniae, Radiculae, herbae, mureculi, Auriplices bitortiles, Hinnientium dulcedines. Antipathes notum est. Trochisci, rotulae, instrumenta magica, quibus sortes circumagebant, ut et rhombi. Iunges, iungas, avis nota, de qua Theocritus in Pharmaceutria. Hinnientium dulcedines, hippomanes. Auriplices bitortiles, lamineae in quibus insculpebatur eius effigies, quem devotebant, et dedigebant: ipiplices vocat Festus, vel ut alii legunt, ipudlice. Sculpturam ipsaginum Iteco interdum cereas statuas tingebant, et eas fucis, taenulis

si ex corio chamaeleonis herbae succus bibatur. Intestina et fartum eorum, quum id animal nullo cibo vivat, cum simiarum urina illita inimicorum ianuae, odium omnium hominum suis conciliare. Cauda flumina et aquarum impetus sisti, serpentes soporari. Eadem medicata cedro et myrrha, illigataque gemino ramo palmae, percussam aquam discuti, ut quae intus sint omnia appareant: utinamque eo ramo contactus esset Democritus, quoniam ita loquacitates immodicas promisit inhiberi. Palamque est, virum alias sagacem et vitae utilissimum, nimio iuvandi mortales studio prolapsum.

XXX. Ex eadem similitudine est scincus, quem

vittis religabant. Inde simulatrices et ficticiae dictae magis. Dido apud Virgilium, *Effugiamque toro locat haud ignare furoi. Veratiles praeterea*, quia se vera dicturas prolestant. Scat. *Scat.*

Melancholica. Melancholia dicta, inquit Caes. Aurelius, lib. 6, quod nigra fella aegrotantibus saepe per vomitum veniant. Graeci enim *νίγρον* *μέλας* vocaverunt, fel autem *χολή* appellati, et non ut plerique existimant, quod passionis causa vel generatio nigra sint fella; hoc enim est aestimantium magis quam videntium veritatem, vel potius falsum, sicut in aliis ostendimus. Nam Tullius atram bilem dixit, veluti altam iracundiam. Item Virgilius, Hercule alia iracundia moto. Hic vero, inquit, Alcidae furia exarserat atro Felle dolor. Siquidem melancholici semper tristes, etc. *Har.*

Si ex corio chamaeleonis herbae succus bibatur. Ex Chifflet. affertur chamaeleonis suavia herbae. Sed praeterea Voss, chamaeleonis succus herbae de-

bente bibatur. Acad. herba habente bibatur. Menap. et Gud. habente. Numquid herbae gentilis? i. cognominis. Gaos. — Si. In Reg. aliisque: si ex corio chamaeleonis herbae succus habente bibatur. Porro, sepente, corio videlicet, vel tepens succus bibatur in vase quod ex corio animalis constat sit. Har.

Intestina et fartum eorum. Qui Chifflet. contulit, notavit ex ea falsam et coniecit *fartum*. Quod ille coniecit, id ipsum est in Voss. manu prima: *Intestini et fartis eorum.* Acad. omisa dubia voce: *intestina et eorum.* Gaos.

Quum id animal nullo cibo vivat. Errat cum vulgo Plinius: muscas enim, culices et alia id genus animalia sectatur et vorat. Dar. — *Quum.* Vide quae diximus, VIII, 51. H.

XXX. Scincus. Hunc ericedilum terrestrem sed aui generis Dioconid. appellat, H, 71: *Σκίγγος*... *τοῦ δὲ πρηνόθεντος χαρσίδος, ὡς αὐτοῦ, etc.* Har.

quidam terrestrem crocodilum esse dixerunt, candi-
diore autem, et tenuiore cute. Praecipua tamen dif-
ferentia dignoscitur a crocodilo, squamarum serie a
cauda ad caput versa. Maximus Indicus, deinde Ara-
bicus. Afferuntur salsi. Rostrum eius et pedes in vino
albo poti, cupiditates Veneris accendunt: utique cum
satyrio et erucac semine, singulis drachmis omnium,
ac pipëris duabus admixtis, ita ut pastilli singula-
rum drachmarum bibantur: per se laterum carnes
obolis binis cum myrrha et pipere pari modo potae,
efficaciores ad idem creduntur. Prodest et contra sa-
gittarum venena, ut Apelles tradit, antea posteaque
sumptus. In antidota quoque nobilia additur. Sextius
plus quam drachmae pondere in vini hemina potum;

*Squamarum s. a cauda ad caput
versa.* Scribe, serie, non seta, ex ar-
chetypo nostro. PIET.

Maxima. Triplici in regione nasci
Dioscorides est auctor l. c. in India
primum, tunc in Arabia, postremum
in Mauritaniae parte. II.

Afferantur. Addito nasturtio sale
conditi. Diosc. l. c. ταχυνόμενοι σύν
πικράδι. HAAS.

Rostrum. Nicetas in Andronico, II,
n. 2, pag. 206: Ἡρῆς δὲ καὶ ζῶον
Ναῖλιδον, κροκοδίη πᾶν τοι λυσι-
ρῆς, σιγίχον ὄμμα, ἀπόσιτον μὲν
τοῖς μὴ τὰ τοιαῦτα βρωτὰ κρένουσι
διαρρέον, δ' ὅμως καὶ διακιστὴν ἐν
τῇς ὀμύλας πρὸς συνουσιασμέν. *Ve-*
scabatur item Nilotica bestiola, cro-
codilo non abeundi, quem scitum
vocat: a quo obis quum plerique ab-
horreat, tunc lentiginem excitat,
et ad rem veneratam paratos facit. II.

Utiq. Theod. Prisc. II, P. 4, c.
44, de satyriis, vel impedimento

usui veneris ... Virile semper offi-
cium reparaverunt, et pipër, satyrium,
et simelias, et ervi semina. Lege et
tenuius, et erucac semina. HAAS.

Per. Partem eam quae renes am-
plectitur, drachmae pondere e vino
potam, venerem accendere Dioscor.
l. c. prodiderit: Φασι δὲ δύναμις ἔχειν
ποθὲν τὸ κατὰ τοὺς νεφροὺς αὐτοῦ μέ-
ρος, ὅσον εἰς πλεῖθος μετ' οἶνον, ὀσμυ-
τικὴν πρὸς τὰ ἀρροδία. A Sextio
Nigro videtur Dioscor. id hausisse. A
Diosc. Galenus, de fac. simpl. med.
XI, pag. 305. HAAS.

In. Dioscor. Μέγυνται δὲ καὶ ἀντι-
δότοις, loc. cit. et in Alexiph. praef.
pag. 396. HAAS.

Sextius. Et ex Sextio, auctor lib.
de simpl. med. ad Patero, toin. XII
Opp. Galeni, pag. 400: *Ad venerem,*
inquit, facit, drachma una carmen-
tas illius (scinci) ex vini cyatho po-
tata: si enim plus sumatur, affert
periculum. HAAS.

perniciem asferre tradit. Praeterea eiusdem decocti
ius cum melle sumptum, Venerem inhibere.

XXXI. Est crocodilo cognatio quaedam amnis eius-
dem, geminique victus, cum hippopotamo, reper-
tore detrahendi sanguinis, ut diximus. Plurimi au-
tem super Saiticam praefecturam. Huius corii cinis
cum aqua illitus, panos sanat: adeps frigidas febres:
item sinum suffitu. Dentes e parte laeva dolores den-
tium, scarificatis gingivis. Pellis eius e sinistra parte
frontis in inguina adalligata, Venerem inhibet. Eius-
dem cinis alopecias explet. Testiculi drachma ex
aqua contra serpentes hibitur. Sanguine pictores
utuntur.

XXXII. Peregrinae sunt et lynces, quae clari-
sime omnium quadrupedum cernunt. Ungues earum
omnes cum corio exuri efficacissime in Carpatho in-
sula tradunt. Hoc cinere potio propudia virorum,
eiusdem adpersu, feminarum libidines inhiberi; item

Praeterea. Non scinci, sed lentis,
hoc est, non σκίγγα, sed πανός de-
cocto cum melle, venerem scinci.
potu excitatum inhiberi prodidit Dio-
scor. II, 74, quem Galenus sequitur;
de fac. simpl. med. XI, pag. 305. At
Sextus aliter, quem idcirco Plinius
auctorem appellat, HARD.

XXXI. Est crocodilo cognatio quae-
dam amnis eiusdem, geminique victus
cum hippopotamo, repertore trahendi
sanguinis. Corrigenendus, ut puto, ordo
verborum, legendumque ad hunc
modum; Est crocodilo cognatio quae-
dam gemini convictus cum hippopo-
tamo amnis eiusdem, repertore tra-
hendi sanguinis. PIST.

Vt diximus, Conf. lib. VIII, c. 40.
HARD.

Panos. Galen. de thesiaca ad Pison.
cap. 9, pag. 642. HARD.

Adeps frigidas febres. Cum frigore
invasentes; aut horrificas; aut in
quibus aegri vix vel numquam in-
calescunt. DAL.

Scarificatis. MSS. omnes, scarifi-
tis. HARD.

Testiculi. Nicander in Ther. pag.
40, adversus serpentes laudat; Η
καρτερος αἵματος ὄρνυσι / Η ἱερὸν τὸν
Νεῖδος ὄνιπ' ἐλπίσ' ἀθανάτοισιν Βίαντι.
Gortaeus Interpres: Vel Castoris ac-
cipe testem, Aut pascentis equi per
Nili magna Saitas Flumina. Id dein-
de suum iubet ex aqua, adiectis et
alijs medicaminibus Diosc. II, 25,
per se tritum e vino bibi suadet. H.

XXXII. Hoc cinere potio propudia
virorum. Potendam libidinem. H.

pruritus corporum: urina, stillicidia vesicae. Itaque eam protinus terra pedibus aggesta obruere traditur. Eadem autem et ingulorum dolori monstratur in remedio. Hactenus de externis.

XXXIII. Nunc revertemur ad nostrum orbem: primumque communia animalium remedia atque eximia dicemus: (ix) sicuti de lactis usu. Vtilissimum cuique maternum. Concipere nutrices exitiosum est: hi sunt enim infantes, qui colostrati appellantur,

Urina. Quam *pyrexioles* vocant, ut diximus VIII, 57. Hac etiam pota calculos frangi prodidit Phile, de Propriet. anim. pag. 108. Negat Plin. id esse verum, lib. XXXVII, c. 13. Hæro.

Itaque eam protinus terra, etc. Id scilicet natura magistra facit, ne loti odor prætereuntes, quibus insidiat, abigat: qua ratione feles sterces pulvere conquant. Dæd. — *Itaque.* Vel nobis bonum invidentes, vel ob causam aliam quam loc. cit. attulimus, libro VIII, cap. 57. Hæro.

XXXIII. Nunc revertemur ad nostrum orbem. Voss. prævertens: Lege, prævertetur, id potius nos vertemus. Sic c. 14 huius libri: *Hinc deinde prævertetur ad genera mortuorum.* Et cap. ult. *Hinc deinde prævertetur ad animalia sui generis.* Id est, primum vertemur, l. XXX, 10: Nunc prævertetur ad ea; quæ totis corporibus metuenda sunt. Hæc tot locis consentiens præstantissimarum membranarum scriptura est. Gaon.

Vtilissimum cuique maternum. Potest generaliter hoc asseri materno lacti omne lac postponendum, tum quod variante, prout ætates lactationis procedunt, lactis chymica essentia, et utilitas variat pretiosissimi humoris, tum quod ob illam quæ

exaltat puerum inter et matrem sympathicam relationem, assimilatio sit vere facilior ac gratior. Nonnumquam tamen a nutriendo filio debet abstinere mater, seu morbo laboret, seu vetus societas consuetudinis catena, nobili muneris inimica. Ad. et J. J. Rousseau (*Émile*), pravam quidem se medicum agens, sed optimum ethiographum in hac quaestione. Ar.

Concipere. Exitiosum pa re id videtur, quod parum alimentum fœtui, qui in utero est, nutriendo, non mammis replendis natura tum sufficit. Hæro. — *Concipere nutrices exitiosum.* Verum. Nam physiologistæ hoc axiomata habent, excitato organo quolibet, minui vel inaniri alterius organi excitationem cui cum priore sympathica relatio fuit, modo istius acta identidem duntaxat eveniant, nec perpetua sint ac vitæ necessaria. Ar.

Qui colostrati appellantur. Fallitur Plinius. Colostrati dicuntur, qui præpropere statim a puerperio crassius lac matris, ideoque in ventriculo spissescens, suxerunt. Lac autem earum, quæ concipiunt, ob id nosium esse censetur, quoniam fœtui et infanti nutriendis, sanguis ex quo lac conficitur, non sufficit: tum etiam, quia, quæ in utero supernum excrementa,

densato lacte in casei speciem. Est autem colostrum, prima a partu spongiosa densitas lactis. Maxime autem alit quoddamque humanum, mox caprinum: unde fortassis fabulae Iovem ita nutritum dixere. Dulcissimum ad hominis camelinum, efficacissimum ex asinis. Magnorum animalium et corporum facilius redditur. Stomacho accommodatissimum caprinum, quoniam fronde magis, quam herba, vescuntur. Bu-

a nutrimento fetus in mammas re-
currunt, natura, quod porius est in
alimentum fetus refinente: tum quia
gravidæ primis mensibus consuetos
cibus fastidientes alienis utuntur, ex
quibus vitiosus sanguis fit: tum quia
sub horum conceptus magna fit ha-
morum in corpore perturbatio et agi-
tatio: quæ bonos cum pravis miscet.
Vide lib. XI, cap. 41. DAL.—Qui. Et
hoc superius indicavimus, IX, 96.
HAAS.

Est. Ita Nonius, Servius, Palladius,
aliique, quos laudat Vossius in Ety-
mol. verbo *colastium*. Vide quæ di-
ximus XI, 96. HAAS.

Colostrum. Blandiendæ vocem eam
Plautus usurpat in *Penulo*: *Meum
mel, meum cor, mea colostrum, meum
molliculus cæcum*. Martialis: *De primo
matris lacte colostrum damus*. Vide
Aristot. Hist. VI, 21. DAL.

Maxime autem alit quoddamque, etc.
Non quidem maxime alit, sed ho-
minis naturæ convenientissimum et
familiarissimum est: Ovillum, bubu-
lum, caprinum, multo plus alimenti
præbent. DALIC.

Fabulae. Quem a capella, *Amel-
thea* nomine, nutritum ferunt. Vide
Hygin. in Astron. Poët. cap. *Hemio-
chus*. Nummus est ex aere maximo
Autonini Pii in Thesuro Regio sine

epigraphe, in quo Iupiter puerulus
capræ insidet: e regione laurus e basi
emicat: in ipsa basi aquila Iovem et
caprum respicit. Significat Antoni-
num Pium aegrotum lacte caprino
nutritum fuisse; et nutrici dignum,
ut Iovem olim. Aquila imperatorem
denotat, laurus, domum Caesaris, ex
Plinio, XV, 39. Confer. nummum
Commodi imperat. qui nepos Anti-
nini, inscriptum, *IOVI AVGVSTO*. H.

Maxime, dulcissimum. Quanquam
variatio in his integralium partium
mutuis relationibus multa est, pote-
cum W. Dreyer et Parmentier sic or-
dinare lacteos humores; nempe, si
casei abundantiam spectabis, capri-
num, ovillum, bubulum, asinum,
favinum, equinum; si butyri, ovil-
lum, bubulum, caprinum, favinum,
asinum, equinum; si sacchari la-
ctei, favinum, asinum, equinum,
bubulum, caprinum, ovillum; tum
si seri, asinum, favinum, equi-
num, bubulum, caprinum, ovillum.
AL.

Ad. Post humanum. HAAS.

*Magnorum animalium et corporum
facilius redditur*. Aptior lectio, ut
sentio, e corpore, quem et corpore,
Pier.

Facilius redditur. Per alvum exit.
DAL. Const. HAAS.

bulum medicatius. Ovillum dulcius et magis alit, stomacho minus utile, quoniam est pinguius. Omne autem vernum aequatius aestivo, et de novellis: probatissimum vero, quod in ungue haeret, nec defluit. Innocentius decoctum, praecipue cum calculis marinis. Alvus maxime solvitur bubulo. Minus autem inflat quodeumque decoctum. Vsus lactis ad omnia intus exulcerata, maxime renes, vesicam, interanea, fauces, pulmones: foris pruritus cutis, eruptiones pituitae, post abstinentiam. Nam ut in Arcadia bubulum biberent phthisici, syntecticique, et cachectae, diximus in ratione herbarum. Sunt inter exempla,

Bubulum. Maioris est, inquit, efficientiae in medendo. Medicamentosam Cato disit de R. R. De omnibus brassicis nulla est medicamentosior. H.

Ovillum. Totidem verba facit de ovillo lacte Diosc. II, 75. HARR.

Quoniam est pinguius. Et ob crassitatem negrius coquitur. DAL.

Omne. Sic etiam Dioscor. loc. cit. Ἰδαίωσσαν μίτρα τοῦ ἐπινόν τοῦ θέρεινός, καὶ τὸ ἀπὸ χλωρῆς νομῆς μᾶλλον ὅστι παλαιόν καὶ ὁμαλόν τῇ παχύτητι, καὶ συσπρόμανον, ἐπιτῶν ἐπισταγῇ δουχί. Vernum tamen aequatius aestivo, et quod e viridi pascuo est, alvum magis emollit. Probatur maxime candidum, et aequali crassitudine, quod instillatum ungui conglobatur. HARR.

Aequatius aestivo. Seroquius, ideoque caseus ex eo minus pinguis. DAL. — *Aequatius.* Dilutius. HARR.

Et. Et de novellis pratis, pascuisque viridibus. HARR.

Innocentius decoctum. Quoniam minus in ardorem corrumpit ventriculus. DAL. — *Innocentius.* Diosc. I. c. Εὐφροῦν δὲ πᾶν γὰρ σπένδοντιν γί-

νεται καὶ λῆξ, καὶ μάλιστα τὸ διακρί-
ποις κόχλαςιν ἰξικισθῆν, etc. *Las*
omne decoctum, et illud quidem praeci-
pue a quo lapidulorum seu calculorum
ignisrupti vi tenax pars exhausta
est, ventrem adstringit, etc. Calculos
marinos Plinius adhibet. Succin-
tiles Dioscorides: hos enim, Suida
teste, signat vox graeca κόχλας. Porro
calculorum vice, ferreos cy-
hindros ignitos inmittere se loci so-
litum Galeus testatur de Fac. Simpl.
Medic. X, pag. 290, atque id quidem
multo efficacius. HARR.

Alvus. Bubulo, asinino, equino, inquit Diosc. I. c. HARR.

Minus. Minus inflat quodcumque semelfervefactum est ἀποζωθὲν ἀπαῖ, inquit Diosc. I. c. HARR.

Vus. Haec omnia totidem fere verbis Diosc. loc. c. H.

Eruptiones pituitae. Pustulas succo pituitas tumentes, τὰ ψωδάκια. Ruellius apud Diosc. cap. de butyro, vertit pustulas albidam. HARR. — *Eruptiones.* Seu populatrum, ut diximus XXIV, 5. Diosc. I. c. πρὸς ἰχθυήματα. HARR.

Diximus. Libro XXV, 53: *Arcades*

qui asinum bibendo liberati sint podagra, chira-
grave. Medici speciem unam addidere lactis gene-
ribus, quod schiston appellavere. Id sit hoc modo:
fictili novo fervet caprinum maxime, ramisque sicut
recentibus miscetur, additis totidem cyathis
mulsi, quot sint heminae lactis. Quum fervet, ne
circumfundatur, praestat cyathus argenteus cum fri-
gida aqua demissus, ita ne quid infundat: ablatum
deinde igni, refrigeratione dividitur, et discedit se-
rum a lacte. Quidam et ipsum serum iam mulso po-
tentissimum, decoquant ad tertias partes, et sub dio
refrigerant. Bibitur autem efficacissime heminis per
intervalla singulis, diebus quinis: melius a potu ge-
stari, Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis,
in lepris, elephantiasi, articularibus morbis. Infun-

*quidem non medicamentis uti, sed
lacte circa ver, quoniam tunc maxime
succis herbae turgeant, medicenturque
ubera pueris. Bibunt autem vaccinum.
Adiuvat etiam Cels. III, 22: Lactis
quoque, inquit, quod in capitis do-
loribus, et in acutis febribus... pro
veneno est: in phthisi tamen, sicut in
omnibus longis difficilibusque febribus
recte dari potest: HARD.*

*Medici Haec totidem verbis Diosc.
II, 77. HARD.*

*Quod. Σχιστόν, hoc est, lactis ge-
nus, ex quo serum exemplum fuit.
Theod. Prisc. II, P. I, cap. 9: Ven-
trem provocabis ex lacte decocto, quod
schiston aliqui vocaverunt, HARD.*

Id. Diosc. l. c. HARD.

*Ramisque. Καὶ πρὸς μὲν πλάσσει
εὐαίσιον νεοτρήτης. HARD.*

Miscetur. Movetur, agitur.

*Cyathis. Diosc. acetum mulsum ad-
sciscit, ἄζυμα. HARD.*

Quum. Diosc. ἔτι. HARD.

*Infundat. Ne quid aquae in lac
infundatur e cyatho. HARD.*

*Quidam. Le petit lait, le lait clair,
HARD.*

*Iam. Sic restituiamus admonito cod.
Ch. quum et ipsa scriptoris sententia
ita postulante: antecedit enim, ad-
ditis totidem cyathis mulsi, quae nunc
verba spectat. In editis perperam
omisso. In R. 2, multa. HARD.*

*Bibitur. Diosc. l. c. Ποτίζεται δὲ ὁ
ἀρρὸς ἐν διαστήματι, κατὰ κοτύλην
ἄχρι πάντε κοτύλων ἐν δὲ τοῖς μεταξὺ
διαστήματι περιπατήσων οἱ πίνοντες.
Bibitur porro serum, heminis per in-
tervalla singulis, usque ad quatuor:
ita ut interocidentibus spatii potantes
deambulent. HARD.*

*Datur. Nempe serum lactis. Haec
fere omnia Diosc. II, 76. II.*

*Elephantiasi. Q. Seren. cap. 11, de
elephantiasi propellenda, pag. 130:
Nonnulli dixerunt serum prodeesse bi-
bulo. HARD.*

ditur quoque lac contra rosiones a medicamentis factas. Et si urat dysenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cum ptisana hordeacea. Item ad rosiones intestinorum, bubulum aut ovillum utilius. Recens quoque dysentericis infunditur: ad colum autem crudum: item vulvae, et propter serpentium ictus: potiusve pityocampes, buprestis, cantharidum, aut salamandrae venenis. Privatim bubulum his qui Colchicon biberint, aut cicutam, aut dorycnium, aut leporem marinum; sicut asininum contra gypsum,

Et. Si fuerit cum alvi exulceratione coniuncta dysenteria, propter bilem quae intestina adurit, infunditur decoctum candentium silicum ope, aut eum hordeacea. Diosc. l. e. H.

Item, Diosc. loc. cit. H.

Ad eolam autem crudum. Intestini coli cruciatum, praesertim ex acri humore. DALLC. — Crudum. Minus decoctum. HARD.

Item vulvae, et contra serpentium ictus, phthisicis, cantharidum aut salamandrae aut buprestis aut pityocampes venenis. Velut exemplar; Item vulvae et propter serpentium ictus potiusve pityocampes, buprestis, cantharidum, aut salamandrae venenis. PIST. — Item vulvae. Exulceratae vulvae infundi utiliter Dioscor. quoque admonet loco citato: ἐγκλίσειν δὲ καὶ μῆτρα ἰληωμένη. H.

Potius. Sinecram lectionem ex Reg. 2, cod. et eo quem Pintianus vidit, totidem apicibus repraesentamus: neglecta librorum hactenus editorum scriptura: phthisicis, cantharidum, aut salamandrae, buprestis, aut pityocampes venenis. Cui orationi princeps nomine anteponi debet, quod expeditionem ac plenam intellectum habet; nec venena modo extrinsecus excepta, sed et intus hausta declarat.

Sic etiam Diosc. II, 77: πρὸς δὲ τὸ πρὸςπαρὲν γάλα καὶ πρὸς τοὺς ἀπὸ τῶν θανασίμων φαρμάκων θνητούς, καὶ πυρῶντες, ὡς καὶ θάλασσοις, ἢ περὶ τῶν κήμων, ἢ ἀλχημένους, ἢ βουπρήστεως. Lac autem recens etiam efficacax est contra rosiones et inflammationes a medicamentis exitialibus factas, uti a cantharide, pityocampe, salamandra aut bupreste, etc. H.

Privatim. Diosc. l. e. et IV, 18; Scribon. Larg. comp. 184, 188, 189, 190 et 191. H. — Privatim. Dorycnium. Ad icterum, vel potius xeranthema, C. Bauhin dorycnium Dioscori refert, quod sic in Piz. acceperat. Cardiospermum nostrum Cordus existimavit, Codaeus solanum monium (e daturis aut belladonis). Dorycnium Clusii est liserum Labelii, dorycnium Tournef., quod cum loto iunxit Linn. ac separaverunt Haller cum aliis, probante Widdenh. Aliis postea leguminosis nomen impositum est. Eandem vocem alio Noster usurpavit, ut venenum quoddam signaret, quod crediderim a Dodaeo plausa derivatum. Ad.

Colchicon. Diosc. ἐπὶ μύσπον et Κολχικόν, in Alexand. cap. 5. Herba venenata est, ut quidem suspicamus, de qua XXV, 107. HARD.

Contra. Contra haec venena Diosc.

et cerussam, et sulphur, et argentum vivum: item durae alvo in febris. Gargarizatur quoque faucibus ulceratis utilissime. Et bibitur ab imbecillitate vires recolligentibus, quos atrophos vocant: in febris etiam quae careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis asinini heminam dari, aut si exitus cibi rosiones sentirent, antiqui in arcanis habuerunt: si hoc non esset, caprini. Bubuli serum orthopnoicis prodest ante caetera, addito nasturtio. Inunguntur etiam oculi, in lactis heminis sesamae additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. Caprino lienes sanantur, post bidui inedian tertia die edera pastis capris, per triduum poto sine alio cibo. Lactis usus alias contrarius

lac quodvis adsciscit, Ebn. H, 404 seq. HARD.

Et sulphur. Mirum quod sulphur inter venenata recenseat, quum citra noxam dari possit. Suspicio in graeco sulfate ὀφειον, id est, solanum manicos, Pliniumque legisse ὀφειον, id est, sulphur, DALEC. — Non insulse quidem Dalec. quamvis audacior aequo Harduinus neget citra noxam sumi genera omnia sulphuris, si praesertim paulo largius hauriantur. Innoxium sulphur, si aliquid miscetur venenosum, quod in sulphate, ut aiunt, vel sulphurio non uno saepe potest fieri. Caeterum non errasse in vertendo Nostrum ob id praecipue reae, quod minime reae mira est, si Graeci crediderint inesse sulphuri vires. As.

Gargarizatur. Diosc. II, 77, et Marc. Emp. 14, p. 193. HARD.

Quos atrophos vocant. Supra lib. XXII, esp. 25, atrophos illos vocat qui cibum non sentiunt. DALEC. — Quos. Qui sint atropho Celsus docet III, 22, de tabe et eius speciebus: Una est,

inquit, qua corpus non alitur; et naturaliter semper aliquibus decentibus, nullis vero in eorum locum subeuntibus, summa manes oritur: et, nisi occurratur, tollit: ἀτροφία hanc Graeci vocant. Ea duplus fere de causis incidere consuevit: aut enim nimio timore aliquis minus, aut auiditate nimia plus quam debet, assumit: ita vel quod deest, infirmat: vel quod superat, corrumpitur. HARD.

In febris. Celsus, loco paulo ante a nobis allato. HARD.

Aut si in exitu cibi rosiones sentirent. Voss. aut si exitus cibi rosiones sentirent. Exquisitus. Mox, si hoc non esse e caprino. Lego, si hoc non esset, caprini. GAOS.

Rosiones. In intestinis, τὰς ἐντέρας ὀφείας Diosc. II, 77. H.

Caprino. Scrib. Larg. comp. 432: Inflatibus lienosis dare oportebit aquam, in qua eandem ferrum demissum, vel lac caprini, capra tantummodo edera pastis. H.

Lactis unus alius contrarius, etc. Quia crassum sanguinem gignit, quam-

capitis doloribus, hepaticis, splenicis, nervorum vitio, febres habentibus, vertigini, praeterquam purgationis gratia, gravedini, tussientibus, lippis. Suillum utilissimum tenesmo, dysenteriae; nec non phthisicis. Hoc et mulieribus saluberrimum qui dicerent, fuerunt.

XXXIV. De generibus caseorum diximus, quomodo tuberibus singulisque animalium membris diceremus. Sextius eosdem effectus equino, quos bubulo, tradit. Hunc vocant hippacen. Stomacho utiles qui non sint salsi; id est, recentes. Veteres alvum sistunt, corpusque minuunt, stomacho utiliores: et in totum salsa minuunt corpus, alunt mollia. Caseus recens cum melle, sugillata emendat, mollis alvum sistit. Sedat tormina pastillis in vino austero decoctis, rursusque

vis bonum. Hippocrat. aphoris. 65, lib. V. Dalec. — Lactis. Ita Cela. III, 22, Hippocrates quonque S. V. aphor. 64, ἡ δὲ διδοῖται περὶ αὐτοῦ, καὶ ἄλλοι, etc. HARD.

Splenica. «Lienis morbo dulcis omnia inimica esse, item lac ac caseum, » suctor est pariter Cela. IV, 9. HARD.

Praeterquam. Nisi si cui purgationis gratia schiston exhibeatur, hoc est, lac sero divisum, inquit Diosc. II, 78. HARD.

Purgationis gratia. schiston detur. DALEC.

Suillum. Ita libri omnes: etsi nihil Dioscorides de suillo. Quamobrem haud temere suspicamur unius litterulae immutatione ovillum legi fortassis posse commodius: nam ovillum tenesmo pariter et dysenteriae prodesse scribit Dioscor. II, 77. H.

Mulieris saluberrimum. Morbis supra recitatis vexatae, DAL.

XXXIV. De generibus, etc. Lib. XI, 96 sq. HARD.

Sextius. El Diosc. quoque II, 80. HARD.

Hunc. Equinum. Dioscor. loc. cit. ἢ δὲ καλουμένη ἵππακη, τυρὸς ἐστὶν ἵππος, etc. Sic et Hippocr. de Morb. IV, t. 25, p. 144. H.

Stomacho. Totidem verbis Diosc. II, 79. HARD.

Veteres. Diosc. I, c. O δὲ παλαιότεροι, καὶ ἄλλοι σταλτικὸς. H.

Stomacho utiliores. Vti vice versa inutiliores stomacho idem, quomodo recens saliti sunt: οὗ δὲ πικρὸς... καὶ ἀσπύργος Diosc. I, c. II.

Caseus. Dioscorid. loc. cit. H.

Mollis alvum sistit. Legend. veteris alvum sistit. O δὲ παλαιότερος καὶ ἄλλοι σταλτικὸς. Dioscorid. DAL. — *Mollis.* Sic rursum idem c. 58, caseum recentem vacinorum infundit suadet ad dysenterias et tormina. Vim alvum sistendi caseo attribuit passim Galenus. Vide Brassavoli indicem. H.

in patina tostis cum melle. Săpron vocant, qui cum sale et sorbis siccis e vino tritus potusque medetur coeliacis. Genitalium carbunculis caprinus tritus et impositus: item acidus cum oxymelite. Maculis in balneo illitus oleo interliniitur.

XXXV. E lacte fit et butyrum, barbararum gentium lautissimus cibus, et qui divites a plebe discernat. Plurimum e bubula, et inde nomen: pinguisimum ex ovibus. Fit et ex caprino, sed hieme, calefacto lacte: aestate, expresso tantum crebro iactu in longis vasis, angusto foramine spiritum accipientibus sub ipso ore, alias praeligato. Additur paululum aquae, ut acescat. Quod est maxime coactum, in summo fluitat: id exemptum addito sale, oxygala appellant. Re-

Săpron. Σăpron, quasi marcidum, putrem, vetustate putidum. H.

Interliniitur. Vicissim illinitur. H.

XXXV. E lacte fit et butyrum. Butyro Romani non utebantur: quod in regionibus quoque, ubi ob calorem olivae frequentissimae sunt, saepius evenit; et notum est a Romanis barbaras vocari, quidquid septentrionalium gentium ubique esset. Vide quo pacto parent butyrum, apud Pallas, *Samml. historisch. Nachrichten* lib. d. *Mongolischen Völkerschaften*, I Theil. A.

Qui divites a plebe discernat. Nam divites plurimum quotannis e suis armentis reponunt, quod tendant: plebei porcum, et quod in usum quotidianum tantum satis sit. Itaque locupletibus in censo ei reditu est. DAL.

Et. Εβούτυρον, quod si quasi bovis ensus, qui plurimum e lacte fit bubulo. HARP.

Pinguisimum. Dioscor. lib. II. cap. 21. HARP.

Fit. Agitato scilicet tamdiu in vasis lacte, donec pingue seceratur a

săpron, acidoque lacte. Ita Dioscor. I. c. HARP.

Expresso tantum crebro, etc. Frequenti catilli lignei, qui baculi extremo affixus est, iclu diviso, sic ut hinc butyrum, illinc acidum lac seceratur. Nota ea est ratio in tota Gallia. DALEC.

Alias praeligato. Vel panniculo, qui foramini advolutus manu sinistra continetur, obturato. DAL.—Praeligato, ne scilicet butyrum effluat. H.

Additur paululum aquae, ut acescat. Immo ut facilius dividatur. DAL.

Fluitat. Leg. fluitat, id butyrum est, oleum natura. Reliquum decoquant in ollis: ibi quod superfluat, exemptum, addito sale, oxygala appellant. Butyrum quo minus virus recipit, etc. Si: emendandus hic locus Plinii: alioqui huius rei fuisse ignorantissimum latendum est. DALEC.

Oxygala. Το ξέγγαλα. Etsi Columella oxygalam vocat, quasi lac acidum dicat, eiusque compositionem docet II, 8. Est illud porro lactis acidum genus, ita prodente Basbequio, ep.

liquum decoquunt in ollis. Ibi quod supernatat, butyrum est, oleosum natura. Quo magis virus resipit, hoc praestantius iudicatur. Pluribus compositionibus miscetur inveteratum. Natura eius adstringere, molli-
lire, replere, purgare.

XXXVI. Oxygala fit et alio modo, acido lacte addito in recens quod velis inacescere, utilissimum stomacho. Effectus dicemus suis locis.

XXXVII. Proxima in communibus adipi laus est, sed maxime suillo, apud antiquos etiam religiosius. Certe novae nuptae intrantes, etiamnum solemne ha-

†, pag. 38, hodieque in cibatu Tureis familiare; Iugurtam id appellant; diluunt aqua frigidissima, panemque interunt; coque utuntur in magno aestu et siti: cibus is quum palato et ventriculo gratissimus sit, tum ad extinguendam vehementiorem sitim vim habet admirabilem. Copia eius passim venalis, ubicumque Turcarum diversoris sunt. HARD.

Oleonomi. Quod vim habet olei, ἔχειται δὲ ὀνόμαϊ ἐλαιώδους. Dioscor. II, 81. HARD.

Quo magis virus resipit. Odorem ioanuvem, agitato lacti peculiarem. DALEC.

Hoc. Ad medicinam. HARD.

Natura. Dysentericis idcirco prod-
esse infusum docet Diosc. II, 81; nec
alvum laxare, nisi largiore mensura
potum, ἢ λίαν ποθέν, quod et Plinius
docet inferius, cap. 58. Caetera de
butyro eadem Dioscor. loco citato,
Τὰ δὲ αὐτὰ πλείον, καὶ καθαίρει, καὶ
σαρκῶν. Replet, purgat, et carnem
creat. Ac paulo postea, μαλακτικῶς
ἔστι δυνάμεις, molliendi vim habet.
HARD.

Adstringere. Propter additum sa-
lem. DALEC.

Replere. Replere carnem hucera. Πληροῦ τὴν ἑλκῆν, inquit Diosc. Eūn. I, 188. HARD.

XXXVII. In. In communibus re-
mediis. HARD.

Nuptae. Id vero vel suillo fieri
adipe, vel lupino solebat, ne quid
mali medicamenti inferretur, ut di-
cetur extremo hoc capite. Doost. in
sc. 2, act. I, Hecyr. Terentii: *Vxor*
dicatur vel ab ungendis postibus, et
figenda lana, id est, quod quam puel-
lae nuberent, maritorum postes unge-
rant, ibique lanam figebant, etc. Serv.
in Aen. IV: *Moris fuit, ut nubentes*
puellae, simul ac venissent ad limen
mariti, postes, antequam ingrederen-
tur, ornarent laneis vittis, et oleo un-
gerent: et ideo uxores dictae quasi
unxores. Quae verba Isidorus in suam
etymologiarum sacraginem transtu-
lit IX, cap. ult. Arnob. contra gen-
tes III, *O egregia munusculum, ac sin-*
gularis interpretatio potestatum! Nisi
postes virorum adipali unguine obli-
nuerentur ab sponsis, et quae sequun-
tur; ubi etiam unctionibus iis Vn-
xiam deam praefuisse scribit. Vide
plura apud Driscon. de Ritu nupt. p.
193. HARD.

bent postes eo attingere. Inveteratur duobus modis, aut cum sale, aut sincerus: tanto utilior, quanto sit vetustior. Axungiam Graeci etiam appellavere iam in voluminibus suis. Neque est occulta virium causa, quoniam id animal herbarum radicibus vescitur. Itaque etiam fimo innumeri usus. Quamobrem non de alia loquimur sue, multo efficaciore femina, et quae non peperit. Multo vero praestantior in apris est. Vsus igitur axungiae est ad emollienda, excalfacienda, discutienda purgandaque. Medicorum aliqui admixto anseris adipe, taurorumque sevo et oesypo, ad podagras uti iubent. Si vero permanet dolor, cum cera, myrto, resina, pice. Sincera axungia medetur ambustis vel nive: pernionibus autem cum hordei cinere et galla pari modo. Prodest et confricatis membris, itinerumque lassitudines et fatigationes levat. Ad tussim veterem recens decoquitur quadrantis pondere in vini cyathis tribus addito melle. Vetus etiam phthisin in

Postes eo attingere. Vide quod notatum cap. 2 sequentis libri. Vaguentibus postibus nullo adipe utebantur augurio felici, ut iam secundae essent; quam scophae, quae denos pariunt. Mox tamen hoc ipso capite ex Maurio palma in hunc usum lupipo adipi datur. DALEC.

Axungiam etiam Graeci appellavere. Seculo Plinii elioqui vox prorsus latina est, ab axibus dicta, vel ipso auctore post paulo. DALEC. — *Axungiam.* Οξύρυον. Vsus ex voce Diosc. II, 2, laudandus a nobis XXXII, 23, iterumque III, 164. HARD. — *Axungia,* est medicis cuiuslibet animalis adeps.

Quamobrem non de alia loquimur sue, multo efficaciore femina. Scribo partim ex coniectura: quoniam ob rem

non de alia loquimur. E) sue multo efficacior est femina, ut paulo post: E) sue quae non peperit; optissime utuntur, etc. PERT. — *Quamobrem,* etc. Quam quae ad pascus exit, et radicibus elitur, non autem de illa, quae in hara domi conclusa saginatur. DALEC.

Vetus. Diosc. similiter, II, 94.

Sincera. Quae sine admixto sale. Diosc. II, 94, de nullo adipe, καὶ ἡγυατορεὶς ἀποστῆναι. HARD.

Vetus etiam phthisin in pitulis sumpta sanari. Vide an commodius legi possit *Vetus* tam phthisin in pitulis, etc. Nam sequitur illico: quae sine sale inveterata est. PERT. — *Vetus.* Merc. Emp. 16, p. 449: Axungiae suillae, inquit, unciae tres, ex vini venustissimi

pilulis sumpta sanat, quae sine sale inveterata est. Omnino enim non nisi ad ea quae purganda sint, aut quae non sint exulcerata, salsa petitur. Quidam quadrantes axungiae et mulsi in vini cyathis tribus decoquunt contra phthises quarto quoque die picem liquidam in ovo sumi iubent, circumligatis lateribus, et pectoribus, et scapulis eorum qui phthisin sentiunt. Tantaque est vis, ut genibus etiam adalligata, redeat in os sapor, eamque expuere videantur. E sue quae non peperit, aptissime utuntur ad cutem mulieres. Contra scabiem vero quivis, admixto iumentorum sevo, pro parte tertia, et pice, pariterque subservefactis. Sincera partus in abortum vergentes nutrit, collyrii modo subdita. Cicatrices concolores facit cerussa admixta, vel argenti spuma. At cum sulphure, unguium scabritias emendat. Medetur et capillo fluenti; et ulceribus in capite mulierum cum gallae parte quarta: et infumata pilis oculorum. Datur et phthisicis unciatim, cum vini veteris hemina decocta, donec tres unciae e toto restent. Aliqui et mellis exiguum adiiciunt. Panis illinitur cum calce,

eotyla una decoctae, potius phthisialis datae potenter remediatur. H.

Salsa. In MSS. Reg. 2, et Chiff. Gallica recipitur. HAZO.

Et mulsi in vini cyathis, etc. Duo illa verba in vini, non leguntur in nostro spographo. FIST.

Quarto quoque die picem, etc. Quintoque die picem liquidam, in eodem. FIST. — Sed Hard, et recentit. nostram lectionem servant.

Tantaque est vis, ut genibus etiam adalligata redeat in os sapor. Considerandum an non genibus adalligata, legendum sit, sed genis, illa. FIST. — Tantaque est vis, etc. Hinc

putari quidam unguenta ad morbum gallicum solennia, ex axungia parata magnam salivae copiam per os educere. DALAC.

Contra. Hoc est, quavis, qualibet: sive e sue quae non peperit, sive quae peperit HAZO.

Sincera. Minime sile condita, aut aspersa. HAZO.

Cic. Marc. Emp. 4, p. 40.

Donec. Sunt in hemina drachmae sexagenae, ut dictum est XXI, 109, atque adeo unciae in hemina septem cum semisse, ut ibidem ex Cleopatra diximus. HAZO.

Panis. Ad panis sanados. HAZO. —

item furunculis, duritiaeque mammarum. Rupta convulsa, et luxata sanat. Clavos, et rimas, callique vitia, cum elleboro albo: parotidas admixta farina salisamentariae testae: quo genere proficit et ad strumas. Pruritus et papulas in balineo peruncus tollit; alioque etiamnum modo podagris prodest mixto oleo vetere, contrito una sarcophago lapide, et quinquefolio tuso in vino, vel cum calce, vel cum cinere. Facit et peculiare emplastrum LXXV X. ponderi centum spumae argenteae mixtis, utilissimum contra inflammationes ulcerum. Adipe verrino inungi putant utile, quaeque serpant, illinire cum resina. Antiqui maxime axibus vehiculorum perungendis, ad faciliorem circumactum rotarum utebantur: unde nomen: sic quoque utili medicina cum illa ferrugine rotarum, ad sedis vitia virilitatisque. Et per se axungiam medici antiqui maxime probabant renibus de-

Rupta, convulsa et luxata sanat, re-
linemus, omittentes spasmoda, quae
dant alii, et Valpy.

Admixta farina. Pulvere testae, in
qua salisamenta condita.

Salisamentariae testae. Salisamen-
tariae testae farinam vocat alsuginis
pulverem, qui testae et fundo, et la-
teribus inhaerescens decutitur, vel
testae minutim tritae pulvisculum.
DALG.

Peculiare emplastrum LXXXV
pondo. MSS. Facit et peculiare em-
plastrum LXXXV X. ponderi centum
spumae argenteae mixtis. Id est, sep-
tuaginta quinque denarium ponderi
centum denariis. GROS.

LXXXV X p. Hoc est, septuaginta
quinque denarium ponderi axungiae,
centum spumae argenteae denariis
mixtis. HABD.

Inungi. MSS omnes, vetusto more,

inungi. VI supra cap. 14: *Inungi,*
fricari. HABD.

Quaeque. Etiam hucera quae ser-
punt. HABD.

Vnde. Axungia nempe ita dicta,
quo ea currum axes unguuntur, ut
facilius circa eos volvantur rotae,
brevisque tempore maius efficiant
spatium. Graecis plerumque λίπος est.
Glossae Philoxeni: *Axungia λίπος ἐν*
τῷ τοῦ ἄξονος χρίσματι. H.

Ferrugineus. Hoc est, cum ramentis
illis, nigrisque sordibus, quae ex at-
ritu ferramentorum in modiolis et
axe crescunt. HABD.

Medici. Quos etiam sequutus est
Diosc. II, 81, ubi de aulico adipe:
Αὐλικὸν τὸ πρόσφατον καὶ κατανάλον,
οἷόν ἐστι τὸ σπρίσιον, εἰς ὕδωρ δια-
φύδις ὑδαρίον ὡς ἐστὶ ψυχρότατον ἐνυ-
μνίσαν, καὶ τριπλὴ τοῦ χρίσματος ἐναι-
μαλὸς ἀναμίχθαι αὐτῷ, etc. Scapula re-

tractam, exemptisque venis aqua caelesti fricabant crebro, decoquebantque fictili novo saepius, tum demum asservantes. Convenit salsam magis emollire, excofacere, discutere; utilioreque esse vino lotam. Masurius palmam lupino adipi dedisse antiquos tradit. Ideo novas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamento inferretur.

XXXVIII. Quae ratio adipis, eadem in his quae ruminant sevi est, aliis modis, non minoris potentiae. Perficitur omne exemptis venis aqua marina vel salsa lotum, mox in pila tusum, aspersa marina. Crebro postea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox assiduo sole ad candorem reducitur. A renibus autem laudatissimum est. Si vero vetus revocetur ad curam, liquefieri prius iubent: mox frigida aqua lavari saepius, dein liquefacere affuso vino quam odoratissimo; eodemque modo iterum ac saepius coquunt,

centem praepinguem, qualis is est, qui renibus detrahitur, et in largiorem aquam caelestem quam frigidissimam exemptis pelliculis immittito, manibusque terito, ipsum accurate fricans, ac veluti distringens, etc. Idem cap. 90: ἀκρὸν σφῶδες, valde confri- catum. HAN.

Decoquebantque fictili novo saepius, tum demum asservantes. Scribe: decoquebantque, fictili novo semivivam demum asservantes, ex antiquo codice. PIN.

Masurius palmam lupino adipi, etc. Cubeti hactenus Masurius: nullo sane errore, et ubi ad memoriam recurrere hbuerit, evidenti. Scribendum unico tantum, a; Masurius; primam enim habet brevem: ut in illo Persii: Excerpta si quid Masuri rubrica vocavit. Ad stipulante etiam nostro archetypo; recentiores etiam at im-

pressi codices sic habent. PIN.

Ideo. Videlicet quae de nullo adipe diximus initio huius capituli. Vide et Sexl. Pl. cap. 8, de lupo, t. 4, ubi de lupini adipis facultate ad pellenda phantasmata, daemones, umbras. H.

XXXVIII. Perficitur. Haec totidem verbis Diosc. II, 89: καὶ τὸ βάλαν δὲ στέαρ ἐξυπερτίον τὸ σπέρμα, καὶ βάλανον πικρὸν ἄλυστον ἴστωις ὀπίον ἐκβλήτων, καὶ ποτὶς ἐκπύου, ἐκπύουσι τὸς βάλανας, etc. Bubulo quoque seu renibus maxime detractis eximendae pelliculae; ipsumque equa marina ex alto petita ebullitum; mox in pilam coactum; adspersa maris aqua, tandendum diligenter, etc. HAN.

In. Mortarin. HAN.

Si vero revocetur, etc. Eandem et in recentii eorum adhibet Dioscor. II, 90. HAN.

donec virtus evanescat. Multi privatim sic taurorum, leonumque, ac pantherarum, et camelorum pingua curari iubent. Vsus dicetur suis locis. *

XXXIX. Communis et ratio medullarum est. Omnes molliunt, explent, siccant, excalfaciunt. Laudatissima cervina, mox vitulina, dein hircina, et caprina. Curantur ante autumnum recentes totae, siccataeque in umbra: per cribrum dein liquatae, per lintea exprimuntur: ac reponuntur in fictili, locis frigidis.

XL. Inter omnia autem communia animalium vel praestantissimi effectus fel est. Vis eius excalfacere, mordere, sciadere, extrahere, discutere. Minorum animalium subtilius intelligitur, et ideo ad oculorum medicamenta utilius existimatur. Taurino praecipua potentia, etiam in aere pellibusque colore aureo duccendis. Omne autem curatur recens praeligato ore lino crasso; demissum in ferventem aquam semihora, mox siccatum sine sole, atque in melle conditum. Damnatur equinum, tantum inter venena: ideo Fla-

XXXIX. Omnes. Dioscorid. II, 95: *Ἀπαντες δὲ αἱ μελαγχολοὶ, θηρατικαὶ, πηρωτικαὶ ἰλίκων.* Omnes porro medullae molliunt, rarefaciunt, ad curationem faciunt, et hucera explent. HARD.

Explent. Carne replent ulcera. Excalfaciunt. Hoc falsum, nisi ex calidissimis animalibus fuerint. Sunt enim natura temperatae. DAL.

Laudatissima. Dioscorid. loco cit.: *Μελὶν δὲ πρῶτιστός ἐστιν ἰλάρσιος, εἴτε πόσιος, καὶ μετὰ τοῦτον ταύριος, αἶψα αἷμα καὶ προβάτιος.* Ita et Galenus de Fac. simpl. med. XI, 1, p. 802, HARD.

Curantur. Dioscorid. fere ad verbum, loco citato. HARD.

Dein. Dioscor. loc. cit. HARD.

XL. Inter omnia. Inter remedia. H. Vis. *Ἐστὶ δὲ πάσι αἱ χολαὶ δορυμῆσι θερμαντικαί,* etc. HARD.

Taurino. In medicinae usu taurinum ovillo, hircino, suillo, arminoque anteponit Dioscorides, loco cit. HARD.

Praeligato. Os folliculi, quo fel continetur, lino praeligandum: Dioscorid. loco citato: *Χολή· πρῶτα ἀποκρίσσειν ταύτῃ τῷ χρόνῳ. Αὐτὴν τὸν πρόσφατον, καὶ ἀποδόναι τὸ εἶμα αὐτῆς λίνω, κἀποσ αἰς ὕδωρ ζέον,* etc. HARD.

Ideo. Afferit causam aliam Festus: *Equo veli Flamini Diali non licebat, ne si longius digrederetur, sacra negligerentur.* Gellius, X, 15, p. 528; ex Fabii Pictoria libris annotatis.

mini sacrorum equum tangere non licet, quum Romae publicis sacris equus etiam imoletur.

XLI. Quin et sanguis eorum septicam vim habet. Item equarum, praeterquam virginum, erodit, emarginat ulcera. Taurinus quidem recens inter venena est, excepta Aegira. Ibi enim sacerdos Terrae vaticinatura, tauri sanguinem bibit, priusquam in specum descendat. Tantum potest sympathia illa, de qua loquimur, ut aliquando religione, aut loco fiat. Drusus tribunus plebei traditur caprinum bibisse, quum pallore et invidia veneni sibi dati insimulare Q. Caepionem inimicum vellet. Hircorum sanguini tanta vis est, ut ferramentorum subtilitas non aliter acrius induretur, scabritia poliatur vehementius, quam lima. Non igitur et sanguis animalium inter communia dici potest, et ideo suis quisque dicetur effectibus.

Equo Dialem Flaminem veli religio est.

Quum. Festus: October equus appellatur; qui in campo Martio mense octobri immolatur quotannis Marti, etc. Et verbo Panibus: Panibus redimebant caput equi immolati idibus octobribus in campo Martio, quia sacrificium fiebat ob frugum eventum; et equus potius quam bos immolabatur, quod hic bos frugibus pariendo aptus. Idibus item decembris, equestribus ludis dexter equus victor Marti sacer immolabatur, teste Plutarch. in Q. R. pag. 287. Fuit et iste mos aliarum gentium: ut Persarum exempli gratia, Ovidio teste in Fastis, l. 385: *Placuit equo Persae radialis Hypoclypea cinctum, Ne detur celeri victimam tarda Deo.* II.

XLI. Quia. Dioscor. II, 97: *Τὸ δὲ τῶν ὄχρονος ἵππων αἷμα σπέρμας πύμπυρρον.* Equorum admixtorum san-

guis in septica, hoc est, erodentia medicamenta, additur. HæRD.

Taurinus quidem recens; etc. Eius polu Midas et Themistocles mortem sibi consciverunt, Aristophanes in Equilibus: *βέλτερος ἤναι αἷμα τῶν πρὸν ὁ Θεμιστοκλῆος γὰρ θάνατος αἰσχροτέρος.* Vide Rhod. l. XIV, cap. 12, et supra lib. XI, cap. 30. Dal. — *Taurinus.* Vide Diosc. in Alex. 25. HæRD.

Vt. Ea est aliquando vel religio, vel soli vis, ut sympathia, consensioque, et concordia inde sentiantur, inter res elioqui adversas, ita ut ne venena quidem tum nocuant. HæRD.

Drusus. De Druso et Caepione dicitur lib. XXXIII, cap. 6. Memini caprinu sanguinis e Druso ep. ti, ut Latinorum postulata differret, qui civitatem per illum sperabant. Aurel. Vict. de Vir. Illustr. cap. 66, ediciumque repente concidisse, scipianumque

XLII. Digeremus enim in mala singula usus plurimumque contra serpentes. Exitio his esse cervos nemo ignorat, ut si quae sunt, extractas cavernis mandentes. Nec vero ipsi spirantesque tantum adversantur, sed membratim quoque. Fugari eas nidore cornus, eorum si uratur, dictum est: at e summo guttore ustis ossibus, congregari dicuntur. Pelles eiusdem animalis substratae, securos praestant ab eo metu somnos. Coagulum quoque ex aceto potum ab ictu: et si omnino tractatum sit, eo die non ferit serpens. Testes quoque eius inveterati, vel genitale maris sa-

que domum relatum, nota pro illo per Italiam publice suscepta, etc. II.

XLII. *Digeremus.* Prius legebatur in *animata singula*, plane contra veterum exemplarium fidem Reg. 2, et Chiff. quem religiose secuti sumus: contraque scriptoris sententiam, qui toto hoc deinde reliquo volumine, ab hoc primum loco auspicatus, non in animalium, sed morborum genera, medicinas digerit. Adde Iulius loci indicem: in quibus discrete legimus: *Privatus ex animalibus medicinae digestae in morbos.* HARR.

Plurimumque contra serpentes. Scribendum reor primum, non plurimum, PIET.—*Plurimumque.* Ita libri omnes. Providentiam naturae commendat, quae plurima suggerat remedia contra malorum omnium pessimum, hoc est, serpentium ictum. HARR.

Exitio. Serpentibus. Vide quae diximus VIII. 50. HARR.

Ut si quae sunt, extractas cavernis mandentes. Scribo: *Utique spirita extractas cavernis mandentes:* sequitur enim continuo, *nec vero ipsi spirantesque tantum*, etc. Causa erroris librario fuit dictio illa, *spirita*, con-

pendio scripta: pro *api* enim accepit, sunt. PIET.

Nec vero ipsi spirantesque tantum adversantur. Nec vero ipsi spirantes tantum adversantur, in nostro exemplari. PIET.

Fugari. Cf. supra lib. VIII, cap. 50. HARR.

Pelles. Q. SEREN. SAMMON. de serpentium moribus excludendis, §. XIVII, v. 23: *Dicendum et quae sit praecox medicina timenti Cautivus namque potest diros praevertere nobis.... Si tu cervina per noctem in pelle quiesces, Aut genere ex ipso dentem portabis amictum.* SECT. PLATON. de Cervo, cap. 4, num. 23: *In cervina pelle si iacuerit, nullus ad hominem serpens accedit.* HARR.

Et si omnino tractatum sit. Tactum legerem potius quam tractatum: nam in vetere codice tractum habetur. PIET.—*Et.* In MSS. *tractum*: forte, tactum. HARR.

Vel. Nican. in Ther. pag. 45; Dioscorid. II, 48; SECT. PLAT. de Cervo, cap. 4, num. 45: *Naturae cervi (hoc est genitalis) siccitatis et corrosae, si drachmum unum in sorbique vini potaveris, omnis morsus serpentis*

lutariter dantur in vino: item venter, quem centipellionem vocant. Fugiant et omnino dentem cervi habentes, aut medulla peruncos, sevoe cervi, aut vituli. Summis autem remediis praefertur hinnulei coagulum, matris utero exsecti, ut indicavimus. Sanguine quoque cervino, si una urantur dracontion, et curnilago, et anchusa lentisci ligno contrahi serpentes tradunt. Dissipari deinde, si sanguine detracto adiciatur pyrethrum. Invenio apud auctores graecos ani-

apud te innocuus fiet, etc. HABD.

Item. In cervis, caeterisque ruminantibus, geminus venter est, ut diximus XI, 78. Ex his alter in cervis centipellio nuncupatur, a Gr. echinus et reticulum, quod multis constat pliacuris sinubusque, ac veluti pellibus. Nostris, *la double*. — Sic optime cod. Reg. 2, et Chifflet. non, ut editi, *ventres*. centipellionēs qui vocantur.

Signat enim a gemino cervi ventre alterum tantum, ut diximus: secutus videlicet auctor rei medicae auctorem Nicandrum, in Theriac. pag. 40, ubi hoc pariter medicamentum adisciscit adversus serpentium morsus:

Η δίαρυν νηδύν, τὴν δὲ καλόνου ἐχίνον, Ἄλλος δ' ἐγκατόντα κεκρύφαλον ὡς ἀπίρσας ἀρχαίαν ἴασην τε δύν καταβύλλοι μάλιστ' ἴττραν ἐκ νεύου μύθος πολιοῦ ὑπομύσας. Hoc est, Gouffeo interprete: *Aut cervi ventrem, quem multi nomine echinum, Reticulumque vocant, alio sub ventre latentem. Exempta hanc praebe drachmarum pondere binum, Antiqui cyathis temeti mixta quateris.* Scholias-

tes velis in eum locum, pag. 27: ἰστέον δὲ, ὅτι ἑστὶς αἰεὶ πολὺν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη καὶ ἀνὰ κεκρύφαλος καλεῖται, παρὰ τὸ κρύπτειν τὴν τροφὴν. Ἡ δὲ δευτέρα, ἐχίνος, διὰ τὸ ἐχέσθαι αὐτὴν τὴν τροφὴν, ἢ διὰ τὸ πρᾶγμ' ὡς

πολύτροφος. Τῶτα δὲ, ἡ διαρύν- τυχῇ, caeteraque quae sequuntur, digna lectu. HABD.

Centipellionem vocant. Nos vulgo vocamus *le mirefeuille*. Echinum Aristoteles vocat: ἑνυστρον, omagum, *le mullaehon*: κεκρύφαλος, reticulum, *la coiffe*: ἐὶ μὲν ἄλλων καλεῖται, *la double*. DAI.

Fugiant. Q. Serenus, loco ante citato a nobis. HABD.

Sevoe. Dioscorid. II, 94. Elephantinus adeps, inquit, et cervina peruncos, serpentes fugant. Τὰ δὲ διαρύνου καὶ δίαρυνον ὅτιον, ἵππερά δ' αὖτις καταχρησμένον. HABD.

Aut vituli. Sic MSS. Reg. 2, alique; non hinnuli, ut libri editi. HABD.

Summis. Scholias. Nicandri in Theriac. pag. 27: Νισίον δὲ ταῖς θυνάμιν, ἀρίστην τὴν πύον αἰεὶ ἔσσι, πρώτην τοῦ νεφροῦ, δευτέραν δὲ τὴν τοῦ θυμῶν, καὶ τρίτην τὴν τοῦ ἱστέου. Vide Scrib. Larg. comp. Med. cap. 2. HABD.

VI. Lib. VIII, cap. 50. HABD.

Si. Si simul urantur lentisci ligno. HABD.

Contrahi. Congregari. HABD. Pyrethrum. Πύρετρον Dioscor. III, 86, in notis, pag. 486, Πύρετρον, καλεῖται. Salivarem Latini appellaverunt, ut ait Dioscorid. loco

mal cervo minus, et pilo demum simile, quod ophion vocaretur. Sardiniam id tantum ferre solitam. Hoc interiisse arbitror, et ideo medicinas ex eo omitto. (x). Apri quoque cerebrum contra eas laudatur cum sanguine. Iecur etiam inveteratum cum ruta potam ex vino. Item adeps, cum melle resinaque. Simili modo verrinum iecur, et fellis dumtaxat fibra,

citato, commanducata radix pituitum extrahit. In officinis retinet pyrethri nomen: Gallis, *piet d'Alexandre*. Pingitur a Lobejin in Obs. pag. 447. Haad.

Ophion vocaretur. Impositum nomen id fuit, quia serpentibus adversetur, et infestum sit. Musmonem esse puto descriptum supra l. VIII, cap. 49. Fit et eius mentio sub sinem lib. XXX, cap. 15. Vel obliuiscus, vel partum attentus hic Plinius fuit. Dal.

Hoc. Notabile in primis id iam in auspicionem venisse quod nostris diebus clarissima ingenia famae inseruit. Nec plus de his dicendum quae omnes intelligunt. Nugabatur hoc loco Harduinus. Al.

Apri. Contra serpentes Sext. Plat. de apri, tom. III, c. 7, ad serpentium moras cerebrum apri laudat, ex stella coactum, impositumque. Haad.

Iecur. Nicand. in Theriac. pag. 40; Dioscorid. II, 48. II. — *Iecur etiam inveteratum cum ruta potam*; etc. Haad. quidem hic iecur, potius verò ruta inaeervit, quae tunc stimulantium more, aristolochiarum anguicidae et serpentariae, exempli gratia, venenum acre vehementer expellit. Aprino enim iecore uti perinde est ac si cervino, vipereo, aquilino, vulpino, lupino, ermaceino et alijs utaris, ac si etiam vitulinam aut bovinam argrotanti car-

nem administres, illamque ovīs butyroque ingurgites. De hoc autem aprini iecoris usu apud Nicand. in Theriac. et Dioscoridem, lib. II, c. 48, legendum est, ut Hard. supra indicavit. H. Coqert.

Verrinum iecur exemptis dumtaxat fibris quatuor obolorum pondere. Voss. *verrinum iecur et fellis dumtaxat febris* (consentit hactenus Chifflet.) XIV *pondere*; hoc est, denarium quatuor Gud. et Menap. *Verrinum et iecore fellis dumtaxat libras pondere*. Vi et Acad. nisi quid iecore pro iecore. Gaosny. — *Exemptis dumtaxat fibris. Et fellis dumtaxat fibra*, in vetusto exemplari. Par. — *Et*. Et fibra quae vergit ad fellis folliculum. In libris hactenus vulgatis, *exemptis dumtaxat fibris*, ex interpolatorum videlicet officina, imperite prorsus: nam quid exemptis fibris superesse iecoris ad medicinae usum, amabo, possit? In R. 2 cod. et eo quem Piniplius vidit, totidem plane apicibus et *fellis dumtaxat fibra*, quae sincera sane scriptura est, egregie stabilita Nicandri testimonio in Theriac. pag. 40, ubi hanc ipsam medicinam tradit et explicat: Η άπό κάμποι, Ηπατός άπρίνατον άρσενος λοβόν, ός τε τραπίλη: Εαφύστα, καύει δι χαλός σχιδόν νότι πύλιν. Καί τά πιν άν σίμματα πίνυν δόδι, άνδριχα κόφας Οξος ή οίνος: κλειον δ' άκος εφίται πίνος.

x. quatuor pondere, vel cerebrum in vino potum. Caprarum cornu vel pilis accensis, fugari serpentes dicunt, cineremque e cornu potum vel illitum contra ictus valere: item lactis haustus cum tva-taminia, vel urinae cum aceto scillite: caseum caprinum cum origano impositum, vel sebum cum cera. Millia praeterea remedium ex eo animali demonstrantur, sicut apparebit: quod equidem miror, quum febris negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generis, quod numerosissimum esse diximus. Alia vero et hircis. Democritus etiamnum effectus eius augeat, qui singularis natus sit. Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentium placet, et recentis cinere in vino: atque in totum difficilius se recoli-

Goraeus interpres: *Aut cape tunnam Aprugue fibræ iecoris, quae nata trapeza Vergitur ad bilis follem, portisque propinquat. Haec tusa, et mixta diluta bibuntur aceto, Aut vino: virtus sed longe maxima vino* ἰσχυρὰ et πύλα τῆς τροφῆς, partes sunt iecoris anatomicis cognitae. Sic paulo post, ubi scripsimus X quatuor, hoc est, denarium quatuordecim pondere, interpelatorum pari oscitantia, quatuor obolorum in libris hactenus editis legabatur. HARO.

X quatuor. Hoc est, denariorum quatuor. HARO.

Caprarum. Sext. Plat. de capre et capra, tom. III, cap. 5: Ad serpentis morsum: Pulverem de cornu caprae et eius lac cum origano, et vini cyathis tribus bibat, venenum excutit. HARO.

Cineremque eorum potum vel illitum. Voss. cineremque et cornu. Scribe, Cineremque e cornu potum vel illitum: ut Cud. Academicus, Menapius. GRUS.

Caseum caprinum cum origano impositum. Res forte, si caseum velis salissimumque sit, et, ut aiunt chymici, ammoniacæ imprægnatum, fieri potest. Aliiter haud concipitur. II. CLOQUET.

Quum febris negetur carere. Obnoxias quidem esse morbo comitiali Plutarchus scribit in Quaest. Romæ. quæst. 3. DAT. — Quum. Vide quæ nos supra diximus ad lib. VIII, c. 76. HARO.

Amplior. Silvestribus: capreis, rupicapris, aliisque, de quibus VIII, 79. HARO.

Qui. Qui solus ex matre sit genitus. HARO.

Fimo quoque caprarum in aceto, etc. Quidni? Aceti vis, una parte, salis evidens; dum, altera parte, ammoniacæ ascerori huius quadrupedis inclusam aliquæ certe virtute quoque vigere non minus elapsa est. Etenim ammoniacæ volatilis et liquida, sive Gallorum aliali volatilis fluor, chymicorum recentiorum acetæ ammoniacæ.

gentes a serpentium ictu, in capribus optime con-
valescunt. Qui efficacius volunt mederi, occisae caprae
alvum dissectam cum fimo intus reperto statim illi-
gant. Alii carnem recentem hoedorum pilo suffiunt,
eodemque nidore fugant serpentes. Utuntur et pelle
eorum recente ad plagas, carne et fimo equi in agro
pasti, coagulo leporis ex aceto, contraque scorpio-
nem et murem araneum. Aiunt autem non feriri
leporis coagulo perunetos. A scorpione percussis,
fimum caprae efficacius cum aceto decoctum auxi-
liatur: lardum iusque decocti potum his, qui bu-
prestim hauserint. Quinetiam si quis asino in aurem
percussum a scorpione se dicat, transire malum pro-
tinus tradunt, venenataque omnia accenso eius pul-
monè fugere. Et fimo vituli suffiri percussos a
scorpione prodest.

XLIII. Canis rabiosi morsu facta vulnera circum-
cidunt ad vivas usque partes quidam, carnemque

*coe, aqua laeae munita et aleale-
scens ut ferunt codices pharmacopaei,
quotidie a medicorum universa fere
gente laudantur, nec immerito. H.
CLOQUET.*

In capribus. Caprile, locus est, in
quo caprae servantur. Vox etiam
Columellae Luminaria. HARR.

Qui. Nicand. in Theriac. pag. 67.
HARR.

Pilo. Cum pilo. HARR.

Utuntur. Habbarchamapou Aegy-
ptius, IX, pag. 68: *Prodi statim
atque excoriatur, si pellis, occipies per-
cussam, eamque mortui serpentem ap-
plicabis, educitur venenum, et cura-
bitur patiens.* HARR.

Coagulo. Dioscorid. II, 21, pariter
ex aceto potandum: e vino praebet
Sext. Plat. de lepore, t. XVI, cap. 2.

Imponi cum propoli iubet auctor Ki-
ranidum, II, pag. 86. H.

Lardum. Scrib. Laeg. comp. 190 ad
laupreslin: *Adiuvantur item passo
plurimum, et lacte muliebri, et iure
nullo pingui accepto, etc. H.*

Qui etiam si quis animo, etc. Res
fere supra fidem, neque ulli um-
quam credenda fuit. Tamen Auctor
Kiranidum, pag. 90: *Si quis autem a
scorpione percussus fuerit, et dixerit
in auricula animi, Quantum scorpio
me percussit? percussus ipidem sanab-
itur, animus autem morietur.* AN.

XLIII. Canis rabiosi morsu facta
vulnera circumcidunt, etc. Non tam-
sane ius aut applicatio vitulinae car-
nis, non axungia cum calce iussu pro-
sunt, sed recte valet ad vivas usque
partes et nunc cauterii atque adustio-

vituli admovent, et ius ex eodem carnis decoctae dant potui, aut axungiam cum calce tusam. Hirsi iecore imposito, ne tentari quidem aquae metu affirmant. Laudant et caprae. finum ex vino illitum: melis, et cuculi, et hirundinis decoctum et potum. Ad reliquos bestiarum morsus caprinum caseum sic cum origano imponunt, et bibi iubent: ad hominis morsus carnem bubulam coctam, efficacius vituli, si non ante quintum diem solvant.

XLIV. Veneficiis rostrum lupi resistere inveteratum aiunt, ob idque villarum portis praefigunt. Hoc idem praestare et pellis e cervice solida existima-

nis ad instar praedicata circumcisio:
H. CLOQUET.

Hirsi iecore imposito ne tentari quidem, etc. Olim, *Laudant hirci iecore quo imposito ne tentari quidem aquae metu firmant.* Brevior scripta lectio. Reliqua redundant. PIST. — *Hirsi iecore imp.* Absurda et inepta fabula, quam quotidiana debellare facile possit experientia. H. CLOQUET.

Laudant. Habbarrhamanus Aegyptius, interprete Echellensi, cap. ix, p. 68: *Capri finus cum aliqua parte seminis raparum applicatus morui canis rabidi, proderit non parum, et sanabit etiam.* HAZZ. — *Laudant et caprae finum ex vino.* Non omnino relucendum hocce remedium, quippe quod si stimulus causticus, huiusmodi se praebet. Abstrachman ben Abizenad, quem Galli *Habbarrhaman l'Egyptien* vocant, non igitur immerito, in hoc casu, istum finum, ut ex Harduino potest nosci (vid. not. init.), cum raparum seminibus comminaverit, interprete Abrahamo Echellensi. Rapae tamen semina vino acriora ei ideoque praestantiora. H. CLOQUET.

Ex vino illitum. Olim aut mellic. Duo postrema verba delenda erant. DALC.

Ad reliquos bestiarum morsus, etc. Q. Serenus, cap. de ictibus scorpion, etc. *Ad canes autem morsus, ictusque minorum, Canum aptus erit nimus de lacte capellae; Cumque hoc assumi debet origani herba: Haec duo miris suis curabunt ista modis.* H. — *Caprinum caseum* nunc cum origano imponunt. Sic iam, ut videtur, Q. Serenus Sammonicus, et alii bene multi, sed immerito. H. CLOQUET.

Ad hominis morsus carnem bubulam coctam, etc. Non absurdum, sed inutile, nec alio efficacius emolliente remedium. Tantum ut refrigerari et aquosis infartum principis sese gerit hoc pseudo-medicamen. Sic non sentit tamen Plinius Valer. Plinii Secundum auctoritate fretus, lib. III, cap. 52. H. CLOQUET.

XLIV. *Et pellis e cervice.* Integra MSS. Reg 2, et Chiff. e cervice solida maius existimatur. H.

Solida existimatur. Sola, absque carne subiecta. DALC.

tur: quippe tanta vis est animalis, praeter ea quae retulimus, ut vestigia eius calcata equis afferant torporem.

XLV. Iis qui argentum vivum biberint, lardum remedio est. Asinino lacte potio venena restinguuntur, peculiariter si hyoscyamum potum sit, aut viscam, aut cicuta, aut lepus marinus, aut opocarpalum,

Quae retulimus. Lib. VIII, cap. 34. HAZD.

Vestigia eius calcata equis afferant torporem. Dicitur de ea re iterum cap. 80. HAZD. — Res ea sane non neganda est; et hodie legibus physiologicis plane explicatur; sic, calcando canis vestigia, perdis, lepus, phasianus, cuniculus, coturnix subito fugiunt; sic acute sibilante crastello, sic vastis faucibus insatiabilique gula hiantes boes, horrent contremiscuntque passeris, dum gelidus ima currit per ossa pavor, et, ut ita dicam, magneticus, immois cynegastiae ventilationisque lundamentum. H. CLOQUET.

XLV. Iis qui argentum vivum biberint, lardum remedio est. Quod argentum vivum statim, ut aiunt, metallico est, illud venenis nequaquam annuunt. H. CLOQUET.

Asinino. Plin. Val. III, 53. II. — *Asinino lacte potio...* venena restinguuntur... aut cicuta. Vbi irritando nocere venena, non sine auxilio lactis iubebis bibi, quippe quod emulsiue solet; at quum non irritatio, sed torpore narcoticis inesset laboranti, iis, verbi gratia, qui cicutam, hyoscyamum, et caeterum id genus haesere, inutile lac erit, et quae e vegetalibus acida depraempta sunt, illa non certissime praestant. Ad — *Asinino lacte venena restinguuntur.* Nihil

sane recentiori medicinae magis consentit, si quaedam dumtaxat intelligas. Ab Scribonii Largi aetate (composit. 184) hocce quotidie lac sic commendatur, praecipue si venenum acre ac causticum, aut exulcerans, se prebeat, quod iam Guettardus animadverterat. H. CLOQUET.

Peculiariter. Scrib. Largus in comp. 181, ad alterum, sive hyoscyamum: *Adiuvatur lacte potio asinino quam plurimo: vel quolibet alio recenti per se, vel decocto, etc.* HAZD. — *Peculiariter si hyoscyamum potum sit, etc.* Non est hyoscyami lac minimum antidotum. Valent hic et emetica, et acidula. H. CLOQUET.

Aut. Scrib. Largus, comp. 179. II. — *Aut cicuta.* Sic de cicuta, ut antea de hyoscyamo. H. CLOQUET.

Aut lepus. Scrib. Largus in comp. 186. HAZD. — *Aut lepus marinus.* Veterum lepus marinus, aut λαγώς θαλάσσιος, est Recentiorum, Gmelini peculiariter, *aplysia depilans*, quae leporis terrestris colorem tantum, sed nec formam, nec spilitatem ulla refert modum, et quae Oceani simul ac mediterranei maris littora frequentat. Odorem virosam nauseosumque spargit, sed veneni specialis ferocisque videtur experta; nam experientia quotidiana Plinio, Aetio, Scribonio Largo, Nicandro, Dioscoridi, Galeno, Avicennae, Paulo Ae-

aut pharicon, aut dorycnium, et si coagulum alicui nocuerit: nam id quoque venenum est prima lactis coagulatione. Multos eius et alios usus dicemus. Sed meminisse oportebit recenti utendum, aut non multo postea tepefacto. Nullum enim celerius evanescit. Ossa quoque asini confracta et decocta, contra leporis marini venenum dantur. Omnia eadem onagris efficaciora. De equiferis non scripserunt Graeci, quo-

gineas, Apuleio, Aeliano, et per multis aliis, qui, inter ea quae venenum habent, nullum lepore marino pestilentius aestimabant, repugnat planissime. II. CROGER.

Aut opocarpatum. Ea vox carpathi auctoritatē significat. Dioscor. in praef. Alex. et cap. 43, τὸν τοῦ κρηάδου φάρικον et ὀπὸκάρπατον vocat, atque in metallum censu ponit. Apparet ex Galeno I de antidot. myrrhan speciem odoris mentiri, et venenum esse. HARD.

Pharicon. Pharicon quibusdam ab insula Pharo: aliis ab Aetadicia Pharis: alijs a Phatris Thesalicae: alijs a Phatide Laedaemoniae: interpreti Nicandri ab inventore Pharico, Cretenſi, venefico. Dioscorides inter simplicia venena recenset, cum iaxo, dorycnio, solano, manico etc. Hesy-chius et Scribonius Largus comparatum esse voluit. Evanescit mortifera vis illius, auctore Phylarcho, vel odore solo mali cydoolii: quod quum accideret et veneno parari solito ab Hispanis, ex albo veratro, tingendis in veoſtu ſtigitijs, Guilandino Hispanico id venenum Pharicum esse suspicatur. DAL. — *Aut pharicōn.* De Pharico pariter. Dioscor. in Alex. cap. 49. Scribon. Largus, compos. 195: *Pharicum et ipsum dicitur et compluribus componi, gustumque habere na di-*

Potum autem facit spamon, cito, examinat, etc. A Pharico Cretenſi venefico alijs, alijs a Pharo insula nomen deducunt. Tam nobis incognitum, quam praeſcis notum. II.

Aut dorycnium. Scrib. Largus, compos. 191: Dioscor. in Alex. cap. 6. HARD.

Coagulum alicui nocuerit. Lac coagulum: est enim illud venenum, quum epotum in stomacho coagulatur. HARD.

Nem. Adversus lac ignis coagulum remedijs alia Dioscorides sufficit in Alex. cap. 26. II.

Lactis coagulatione. Supra lib. XX, cap. 14: *Mentu coire demarique lac non paritur: quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu strangulentur.* Primam lactis coagulationem, colostrationem vocat, cuius supra meminit, lib. XI, cap. 41, et proximo superiori huius. DAL.

Prus dicemus. Vsum carnis asinae in tabidis Plinius tacet, quam sanato Bathylide Cretenſi, veluti per iocum, apud Aelianum, de Animal. lib. XI, cap. 35, *Serapis deus ὄντι-πρὸς θηρακτῶν, καὶ ἰατρῶν* vocat. DAL.

Onagris. Ex asinis silvestribus petita. HARD.

De equiferis non scripserunt Graeci. Vide lib. VIII, cap. 45, et lib. XVI, capite 9; apud Aelianum de Animal.

niam terrae illae non gigneant: Verumtamen fortiora omnia eadem, quam in equis intelligi debent. Lacte equino venena leporis marini, et toxica expugnantur. Nec uros aut bisontes habuerunt Graeci in experimentis, quanquam bove fero refectis Indiae silvis: portione tamen eadem efficaciora omnia ex his credi par est. Sic quoque lacte bubulo cuncta venena expugnari tradunt, maxime supra dicta: et si ephemerum impactum sit: aut si cantharides datae, vomitione omnia egeri: sic et caprino iure cantharidas. Contra ea vero quae exulceratione enecant, sebum vitulinum vel bubulum auxiliatur. Nam contra sanguisugas potas butyrum remedio est, cum aceto ferro calefacto: quod et per se prodest contra ve-

Arist. Problem. Quæst. 44, cap. 10. Idem *ἱνὶ ἀποῖ* memoravit, Histor. cap. 1, urosque ac bisontes boum silvestrium nomine. DAV. — *De equiferis*. Equiferum credimus esse eum, quem Germanorum vocabulo *élan* appellamus: equicervum Albertus, ut diximus VIII, 16. H.

Lacte. Scribon. Larg. comp. 186. H. *Efficaciora*. Quam e domesticis et matris. HAAR.

Maxime. Hoc ipso cap. H.

Et si. Dioscorides, II, 77, H. — *Et si ephemerum impactum sit*. Id olim nomen digitalis impositum Columna vuli, Fuchs conwallisæ, Matthiolus uni e *lysimachis*, Hermannus *cranthemo capensi*, Plukenet cuidam *clamisco*, et non uni Commelinæ; at Tournefort generi huic quod postea *Tradescantiam* Linnaeistis dixerunt. A.

Aut si cantharides... egeri. Si cantharides stomachum adhuc completerent, vomendo expelli illae possent, sed hausto lacte nequaquam: non

inutilis tamen liquor evaderet, dum emolliret vi solita. A.

Sic. De caprino iure Diosc. suffragatur, lib. II, c. 94. Etiam de agnino Scribonius Larg. comp. 189: *Ad cantharidas adhiuat bene et ius pingue agninum, et ex bubula carne factum*, etc. HAAR.

Exulceratione. Stomachi et intestinorum. HAAR.

Sebum. MSS. fere ubique, *sebum* pro sebo scribunt. H.

Nam. Marc. Emp. cap. XVI, p. 121: *In eo aceto, inquit, in quo prius ferrum fervens sit extinctum, butyrum mixtum, et calidum, paulatim, si absorbeat, eiciet de stomacho sanguisugas*. HAAR. — Vid. inf. not. 24.

Contra sanguisugas potas butyrum remedio est. E butyro auxilium nullum; sed Recentiores id experimentis demonstraverunt mero vetera parte potu illas mox in illis necari. A.

Per se. Solum, ac sine alio adjuvamento. HAAR.

vena. Nam si oleum non sit, vicem eius repraesentat. Multipedae morsus cum melle sanat. Omasi quoque iure poto venena supra dicta expugnari putant, privatim vero aconita et cicutas: itemque vitulino sevo. Caprinus caseus recens, his qui viscum biberint: lac vero contra cantharidas remedio est, et contra ephemeripotum cum taminia uva. Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica venena sumitur: hoedinus contra reliqua. Coagulum hoedi contra viscum, et chamaeleonem album, sanguinem-

Nam si. Diosc. similiter de butyro II, 81: καὶ πρὸς τὰ θανάσιμα, μὲν παρὲντος ὁξίου χρῆσθαι. *Vsurpatur et contra venena, si dent oleum.* HARD.

Omasi quoque iure poto, etc. In vetusto exemplari, omnia si coquuntur iure, quae lectio castigatores impulit, ut sic emendarent, uti dixi: quum tamen impressi codices habeant, omnia sesami quoque iure poto, etc. quum lectionem non omnino spernendam censo, quum Dioscorides, libro secundo, sesamum contra venenatorum animalium morsus polere tradit. PARR. — Omasi. Neque omasi modo, quod pinguius est, crassiusque bovis intestinum, sed et carnis bubulae iure aconita pelli Nicander admonet. Sic libri omnes post Hermolaum editi. Parmensis editio; omnia sesami quoque iure poto, improbanda penitus lectione, quanquam Pintianus approbat: neque enim medicinae modo tractantur, quae ex frugibus, sed quae ex animalibus peti possunt. Neque vero ex omaso tantum, ut diximus, sed et e pingui bubula carne ius prodasse ad aconita pellenda, auctor est Nicandi in Alex. pag. 432: καὶ τε βοῶς πλεονεχία τε-

περὶ λήθοντος ἀλυσσῆ. Τεξίμενος κοπίστω πίνω. ἔγχυσθαι τοῦτον. Vbi Scholiastes vetus: καὶ μούχρατον, inquit, κρείσσος (sic enim emendo, pro κρείσσος) ἐφ' ὅσους περισσείωντες καὶ περιλήθοντος τοῦ λίπυς, πλήρωσιν τὸ ποτὸν ζωμοῦ. Καθ' ὑπερβολὴν γὰρ ὁ τοιοῦτος ζωμός ἀφίλει. Gotfratus Nicandri. versus sic transtulit: Pocula aut etiam, quibus extaturere, liquamen Excocti vituli, atque in pingula iura soluti. Ζωμόν βοτάν, et πρῶτος λυπαρῶ ζωμόν, ius bubulum e pingui carne bubula adversus aconita commendat etiam Dioscor. Ebor. II, num. 437, pag. 420, et Scribonius Largus, comp. 488. Quin et omasi cocti iure poto salius fuerit fortasse scribi, quum in codd. Reg. 2, et Chiffet. omasi quoque legatur. HARD.

Lac, Caprinum videlicet. Sexti Platon. cap. v, de capra et capro, tit. 33: Si quis cantharidas biberit: Caprae lac bibat, liberabitur. H.

Sanguis. De caprino hoedinoque sanguine contra toxicum ascripsit et Dioscorides in Alex. c. 20. H.

Viscum. Ixiav. Viscosus is humor est, qui ex radice et fructu chamaeleontis albi, quum praeceduntur, manat. DAI. — Contra, etc. Hoc est,

que taurinum, contra quem et leporis coagulum est ex aceto. Contra pastinacam vero et omnium marinorum ictus vel morsus, coagulum leporis, vel hoedi, vel agni, drachmae pondere ex vino. Leporis coagulum et contra venena additur antidotis. Papilio quoque lucernarum luminibus advolans, inter mala medicamenta numeratur. Huic contrarium est iecur caprinum: sicut fel veneficiis ex mustela rustica factis. (xi.) Hinc deinde revertemur ad genera morborum.

XLVI. Capilli defluvia ursinus adeps admixto ladanum et adianto continet, alopeciasque emendat, et raritatem superciliorum, cum fungis lucernarum, ac fuligine, quae est in rostris earum. Porrigini cum

contra viscum, quem et chamaeleonem album vocant, ut diximus lib. XX, cap. 51. Figura haec est quinquagratulati vocant, *ex dictis foveis*, familiaris praesertim poetis, H. — Caecutit Dalec, dum vult innoxium Phnipo visum viscum.

Contra pastinacam. Totidem fere verbis Plin. Valer. lib. III, cap. 54. Hæro.

Leporis. Nicand. in Theriac. pag. 40, et in Alex. pag. 132. H.

Ex mustela rustica factis. Nam sius fel contra aspidas efficax, caetero venenum est, infra lib. XXIX, cap. 4. Danc. — Ex. Vide quas diximus IX, 109. Hæro.

XLVI. Capilli. Haec pariter Marc. Emp. cap. vi, p. 45 aq. Sext. Platon. tis, I, cap. xxi de arto, Ad capillos fluentes, et ut crescant: Ursinus adeps cum ladanum vino et vetera mixtus, etc. Dioscorides etiam, I, II, p. 94; Galenus da Fac. simpl. med. lib. X, c. t, p. 302. H. — Capilli defluvia... emendat. Hodie quoque, nec forsitan om-

nino nugantes, lactant oles, illi imprimis quibus commercium circa haec versantur. Per eos nempe lentis humoribus molliori capillitium, atque eo devanire, ut nec findantur comae, nec tabescant. Quia cuti non parum accedare firmitudinis, ergo non mirum comas quoque sic adherere totumque fieri, si quis praesertim ladanum addiderit, confortativum, ut aiant, gummi genus. Viderint de his chymicæ rei studiosiores. Ar.

Admixto ladanum. Plantae campestri e galactopon genera: hosti vocant galactopon ladanum. Ladanum quoque vel labdanum dicant picam quandam substantiam quae solet e variis cisti speciebus in insulis et circa oras interni maris colligi. Ar.

Adianto. E privativa fittes et distans, unde senius: planta quae nunquam madet, non gratis dato nomine, si quidem humorem non servant folia et laevis, et minuta; capillariam vulg. vocant. Ar.

Rostris. Pars acuminata lucernæ,

vino prodest. Ad hanc et cornu cervini cinis e vino, utque non taedia animalium capillis increcant. Item fel caprinum cum creta Cimolia et aceto, sic ut paulum capiti inarescant. Item fel scrofinum cum urina tauri. Si vero vetus sit, etiam furfures adiecto sulphure emendat. Cinere genitalis asinini spissari capil-

rum, quae manubrio adversa est. Icones varias lucernarum apud antiquos Fortunius Licetus exhibet, opere singulari de Lucernis, pag. 600 sqq. Habemus et nos in Museo nostro. H.

Porrigini. Adeps ursinus. H.

Ad hanc, etc. Ad porriginem emendandam. Marc. Emp. cap. vi, pag. 46. HARR.

Taedia increcant. Lendes, pediculosque intelligit. In libris editis, inhaerescunt. Nos ex Reg. 2, et Ch. increcant. Favet Marc. Emp. cap. iv, pag. 41: Cornu cervinum in scobem limatum, et cum vino potum, lendes enecat, renasque non patitur. Ex p. 43: Cervini cornu scobem limatum, et ex vino potui datae, pediculos in capite, lendesque nasci non sinunt. H.

Item. Nempe ad porriginem tollendam. HARR.

Sic ut paululum capilli inarescant. Sic ut paulum capilli inarescant, in vetusto codice, ut infra hoc ipso capite: ad palpebras vero evulso prius pillo cum mero oleis, ita ut unctio inarescat. PIER.

Item fel. Libel omnes editi hactenus item fel hircinum. Nos scrofinum restituis, adnotatu codicum Reg. 2 et Chiffi. tum vero adducti testimonio Marc. Empir. cap. iv, pag. 41, ita scribentis, Lotio taurino caput a lavetis, porriginem vetustissimam tollit. Vetustam porriginem mire adimmes, si herbae cyclaminis, id est, orbicularis, mero sulphuris aliquan-

tum mischeris, et fel scrofinum, atque inde caput in balneo bene perfricabis. Et sulphur quoque Plinius mox addit, ad porriginem vetustam. HARR.

Furfures ad, sulphure emendat. Furfurum species non quidem paucas, antequam probe nosset, medici voluerunt utrumque pelli; nec apud Veteres solum multiplex in hac therapeuticae parie incessit variatio, sed et inter Neotericos, qui nunc scidum nitricum applicari iubent exanthematis; nunc oxida complura metallica, quorum princeps sane oximum e manganese, interdum cicutam, tum aquam phagedenicam, arsenicum, cobaltum, aquam saturninam, unguentum citrinum, butyrum ex antimonio, etc. etc. nam tacendum de horribili emplastro quod Ambrosii Parei tempore in elevandis furfuribus praedicabatur, et de isto molliori quidem, nec tamen probando, quod vulgo alunt caloste. Videtur praestare ipsissimum id quod hoc loco Noster commendat, sulphur scilicet, nam fel sergulinum inutile est. Nostris Alibert, qui in nosocomio Parisiensi de Saint-Louis exanthemata multa observavit, nihil ait paritanti restituentae utilis quam axangiam, ubi flores e sulphure; tum injectam cuti molli ter et soepe aquam sulphuream fictitiam huic similem, quam Neapolis mittit et oppidulum nostrum Barrèges. AL.

lum putant, et a canitie vindicari, si rasis illinatur, plumboque tritus cum oleo. Densari et asinini pulli cum urina: admiscentque nardum fastidii gratia. Alopecias felle taurino cum Aegypto alumine tepesfactis illinunt. Capitis ulcera manantia urina tauri efficaciter sanat: item hominis vetus, si cyclaminum adiciatur et sulphur. Efficacius tamen et vitulinum fel: quo cum aceto calefacto et lendes tolluntur. Sevum vitulinum cum sale tritum, capitis hūlceribus utilissimum. Laudatur et vulpium adeps: sed praecipue felis finum cum sinapis pari modo illitum. Caprini cornus farina vel cinis, magisque hircini, addito nitro et tamaricis semine, et butyro oleoque, prius capite raso, mire continent ita fluentem capillum. Sicuti carnis

Sl. Si rasis capillis capiti illinatur. HARD.

Plumboque tritus cum oleo. Nam plumbum contactu colorem nigrum inducit. DAL.

Densari. Subintellige genitali. H. *Fastidii gratia.* Ne fastidium moveat urinae gravis odor. DAL.

Alopecias. Marc. Empir. iv, pag. 42, cum nitro et vino adhibet. H.

Tepesfactis. Tepesfactis prius capillis. HARD.

Capitis. Habbarrhamanus Aegyptius, cap. vi, pag. 49: *Qui caput lavabit urina bovis, capillorum impedit fluxum, et si quae sunt in capite hūlcera, sanantur.* Ad porriginem eximendam eodem medicamento utilis Marcellus Empiricus, capite iv, pag. 44, adiecto similiter sulphure et cyclamino. HARD.

Efficacius. Plin. Val. I, 5, et Marc. Emp. iv, pag. 41. HARD.

Sevum. Plin. Valer. I. cit. et Marc. Emp. iv, p. 40. HARD.

Laudatur. Item sanguis, Habbar-

hamano auctore, ad abigendos furfures, scabiemque capitis, commendatur in primis, cap. xlix, pag. 119. HARD.

Sed praecipue fel et finum cum sinapis. In vetusto codice; *Sed praecipue fel lupinum cum sinapis*, etc. PIRR. — *Sed.* In Reg. 2° cod. et eo quem Pintianus vidit, *sed praecipue fel lupinum.* In libris ad hunc diem editis, at in Colbert. 3, caeterisque MSS. *sed praecipue fel et finum.* Nos ex indubitata coniectura, *felis finum* rescripimus. Auctor enim sic emendandi Sext. Platon. exstitit, cap. xvii, de cata, tit. 4, *Ad capitis alopecias:* « Calas stercus siccum cum sinapo aequis ponderibus cum aceto contritum, et impositum, capitis alopecias sanat. Felem vero ab astutia cultum vocari, tralatitium est, tritumque iam sermone vulgi. HARD.

Caprini. Sext. Plat. cap. v, de capro et capra, tit. 8, *Ad capillos fluentes:* « Caprae cornu sulfure mixto cum oleo myrtino, capillos fluentes

cinere ex oleo illito supercilia nigrescunt. Lacte caprino lendes tolli tradunt: fimo cum melle alopecias expleri: item ungularum cinere cum pice, fluentem capillum contineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo capitis dolorem sedat: item aqua pota, quae e bovis aut asini potu relicta est: et, si credimus, vulpis masculae genitale circumligatum: cornus cervini cinis illitus ex aceto aut rosaceo, aut ex irino.

XLVII. Oculorum epiphoras bubulo sevo cum oleo cocto illinunt. Cervini cornus cinere scabrities eorumdem inungunt: mucrones autem ipsos efficaciores putant. Lupi excrementis circumlini suffusiones prodest. Cinere eorum cum Attico melle inungi

retinet, et crescere facit. » H.

Lacte. Alopecias eo sanari egregie Marc. Emp. prodidit cap. vi, p. 45. HARD.

Item. Dioscor. II, 46: Οἱ δὲ τῶν αἰγῶν ἀνυχτὸς καὶ νύκτας, ἀλωπίκιαις καταχρησάμενοι οὐκ ἔστιν θεραπεύουσι. H. *Leporinus.* Plin. Val. I, 6, H.

Item aqua. Plin. Val. I, 4, et Marc. Emp. cap. 4, p. 35. HARD.

Et. Credit Sexlius Platon. cap. III de vulpe, lit. 10: *Ad capitis dolorem:* » Natura vulpiae circumdata capiti, dolorem statim tollit. » Natura Veteres genitale dixerunt. H.

Cornus. Marc. Empir. 4, ad capitis dolores, p. 37: *Cornus cervini exusti cinis, illitus fronti ex aceto et rosaceo prodest.* Et Plin. Valer. I, 4: *Cervini cornu cinis illitus ex aceto et rosaceo prodest.* MSS. omnes hoc loco, aut rosaceo, prae se ferunt. HARD.

XLVII. Oculorum epiphoras. Quod villi genus lacrymantium sponte ac perpetuo, nec urgente causa cur doleat et reluctantis voluntatis imperio, est. Laxiores saepe membranae incutuntur, interdum et irritatio. Quod si

posterius vere in causa fuerit, Plinianum medicamen forte non inutile. AD.

Cervini cornus cinere scabritias eorum inungunt. Vossianus, *scabritias eadem.* Lege, *scabritias eorumdem inungunt.* Acad. Gud. Men. eodem ungula sanat: mucrones etiam ipsos. GROS. — *Cervini.* Dioscor. II, 63, hunc cinerem impense laudat, ad fluxiones oculorum et huiusmodi, ἡπὲρ τῶ ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχει καὶ δάκρυα. Addi in collyriis auctor est Sext. Platon. cap. 4, de cervo. HARD.

Suffusiones prodest. Palpebras in suffusione. DAL. — *Suffusiones.* Hoc est, palpebras circumlini eo fimo juvat, in suffusione oculorum. Marc. Empir. cap. VIII, pag. 39: *Lupi fimo diu perfrictus ad summam laevitatem, cum melle mixtus et inunctione adhibitus, oculorum ἀνυχτὸς dissolvit, et ad summam claritatem eos perducit, suffusione siccata.* De eiusdem felle Habbarrhamanus, cap. XXIII, pag. 95: *Lupi sal inditum oculis per modum collyrii, ipsum abiget caligantem,*

obscuritates: item felle ursino. Epinyctidas, adipe aprugno cum rosaceo. Vngulae asiniuæ cinis inunctus e suo lacte, cicatrices oculorum, et albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis et palpebrarum vitis angulorumque occurrit: calliblephari modo fuligo in hoc usu temperatur: optime ellychnio papyraceo, oleoque sesamino, fuligine in novum vas pennis deterisa. Efficacissime tamen evulsos ibi pilos coërcet. Felle tauri cum ovi albo, collyria sunt: aquaque dissoluta inungunt per quatrimum. Serum vituli cum anseris adipe et ocimi succo, genarum vitis aptissimum est. Eiusdem medullæ cum pari pondere ceræ et olei vel rosacei, addito ovo, duritiæ genarum illinuntur. Caseo molli caprino imposito ex aqua calida epiphoræ sedantur: si tumor sit, ex melle. Vtrumque vero

et aquam in eos descendentem impedit, ut coalescat. Hæb.

Item. Marc. Empir. cap. viii, p. 62.

Hæb.

Epinyctidas, adipe aprugno cum rosaceo: Cave, ne credulus mala hæc in præxin adducas. Epinyctides pustulæ seri humore refertæ, unde rubet quæ maxime bulcaris ambibus. Nec parum Pliniano linimento inflammatio cresceret; quæ sane mali causa imprimis est. Al.

Vngulae. Marc. Emp. viii, pag. 68. Sed cum asinino, muliebres lac idem adsciscit: cætera sunt paria. H. — Nihil hinc ausili: nec cineris vis inest, aut quam Plinius asserit, aut de qua ullus uspiam cogitaturus est. Al.

Medulla. Marc. Empir. viii, pag. 70: *Encernam sicilem de papyro, et medulla vaccina coagulato, neque eius fumo nisi fuligine pro callible-*

pharo utere, quo palpebras exesas et globas scarpus inungendo, decentissimas facies. Hæb.

Genarum. Hoc est, palpebrarum. Villa quæ diximus lib. XI, cap. 36 et 37. Hæb.

Eiusdem. Marc. Emp. viii, pag. 71: *Vituli medulla cum cera et oleo rosaceo aquis ponderibus liquesfacta, et permixta, et ad emplastri modum imposita, duritias palpebrarum, et si qua illic in modum pilularum nascuntur, contrahit ac discutit.* H.

Duritias genarum illinuntur. Duri ac scirrhioli tumores, grandines Pauli, calculi Aslij. Dal.

Caseo. Marc. Emp. viii, pag. 57, et Phil. Val. I, 14. Hæb.

Vtrumque vero sero calido forendum. Epiphora cum tumore palpebrarum ab oculorum, et sine tumore. Dal. — *Vtrumque.* Vtrique epiphora: et quæ cum tumore coniantis, et

sero calido fovendum. Sicca lippitudo, lumbulis suum exustis atque contritis, et impositis, tollitur. Capras negant lippire, quoniam eae quasdam herbas edant: item dorcadās: et ob id finum earum cera circumdatum nova luna devorare iubent. Et quoniam noctu aequae quoque cernant, sanguine hircino sanari lusciosos putant, nyctalopas a Graecis dictos: caprae vero iocinere, in vino austero decocto. Qui-

quae nunc tumore. Serum caprinum ideo Plin. Val. adhibet, quo foveri oculos praecipit, per quindenos dies, I, 22. HARR.

Sicca lippitudo. Σαροφθαλμία Graecorum, arida lippitudo Celso, in qua non sunt oculi, sed tumet, rubent, cum dolore et prurigne gravescunt, palpebris nocturna pituita enhaerentibus. DAL. — *Sicca lippitudo.* Σαροφθαλμία, arida lippitudo Corn. Celso: quum in oculorum angulis asperitates et prurignes, et voluti huceta sunt, pruritus oculorum sine rheumate: a siccitate nomen habet. HARR.

Lumbulis suum tritis atque; etc. Moleculis lumborum interioribus, quos ὀφθαλμοὶ vocant: ictis potius, quam re- torrida DALSC.

Ictis. His nomen est ab acie, a inutilitate visus: ὀφθαλμός, παρὰ τὸ σιδή- μω. ὀφθαλμὸς γὰρ τὸ ὄσιν, καὶ σι- δήμω, inquit Etymologus. Plura vide apud Bochart. part. 1, lib. III, de Anim. cap. 25; pag. 925. HARR.

Sanguine. Marc. Emp. viri, pag. 70. HARR.

Nyctalopas. Νυκταλωπας. Graecis νυκταλωπῆ proprie is nunc esse vide- tur, qui noctu melius quam interdiu cerneret: a nocturno enim aspectu ὄψα ea deducta est. Sic Theod. Prisc. I, 161. Nyctalops vero, qui per un- tem vident, et per diem obscuritatem

patiuntur. Eadem his deinde remedia suggerit, quae mox a Plinio asserun- tur: Festus Luscitio, vitium oculorum, quod clarius vespere quam meridie cer- nit. Sic Hipp. Praed. II, tit. 40, pag. 517. Sic in Isagoge sua Galenus. Sed idem rursus ibidem nyctalopai atiam dici testatur, qui contra parum die, vespere autem nocturne nihil aspi- ciant: atque ita prius nyctalopas Paulus Aegiseta, et Latinis Cornel. Cels. VI, 6, fere accepit. Eosdem et lusciosos, et luscitimos dixere Latini, parum et ipsi sibi quoque dum Grae- cos sequuntur, in eandem vocum significatione constantes. H.

Caprae. Sext. Plat. de caprea, cap. iv, tit. 2, ad eos qui ab hora decima (hoc est, binis horis ante solis occa- sum) non vident: Ictur capreae in aqua calida salsa cognatur, et eius va- pore non excipiant, et ex eadem aqua oculos foveant: sed et ictur edant, et ex liquefacto insurgant. Quidam ictur eius assunt in araticula: et fluen- tem saporem colligunt, et ex eo inar- guntur. Quidam coctum vel assum ictur capreae cum pane edunt, et idem bi- bunt. Quod de capris domesticis Plinius retulit, hoc Sextus de capreis: quoniam, ut Plinius animadvertit, cap. 42, amplior potentia est feris eius generis. HARR.

Quidam. Cels. VI, 6: Praeter haec

dam inassati iocineris sanie inungunt, aut felle caprae, carnesque eas vesci, et dum coquantur oculos vaporari his praecipiunt. Id quoque referre arbitrantur, ut rutili coloris fuerit. Volunt et oculos suffiri, iocinere in ollis decocto: quidam inassato. Fel quidem caprinum pluribus modis assumunt: cum melle, contra caligines: cum veratri candidi tertia parte, contra glaucomata: cum vino, contra cicatrices, et albugines, et caligines, et pterygia, et argema: ad palpebras vero evulso prius pilo, cum succo oleris, ita ut unctio inarescat. Contra ruptas tuniculas, cum lacte mulieris. Ad omnia inveteratum fel efficacius

imbecillitas oculorum est, ex qua quidam interdum satis, notu nihil curant... Sic laborantes inungi oportet humore iocineris, maxime hircini: si nimis, caprini, ubi id assum coquitur, excepto: atque edii quoque ipsum iecur debet. HABO.

Id. Habbarrhamanus Aegyptius, c. ix, pag. 61: Rubrae capras iecur si torrebis, et instillabis ex eo in oculos, proderit eorum caligationibus, et sanabit eos. HABO.

Si rutili coloris fuerint. Vt rutili coloris fuerint, in antiquo codice, et paulo post, Rupta in ea parte, lege contrario ordine, In ea parte rupta. PINT.

Fel. Sext. Plat. de caprea, tit. 5 et 8, haec totidem ferme verbis. H.

Cum melle. Q. Serenus, cap. xiv, de oculorum dolore mitigando, pag. 133: Hyblaei mellis succi cum felle caprino, subveniunt oculis dura caligine pressis. HABO.

Cum vino. Plin. Val. I, 20. Cum melle contra albugines Habbarrhamanus adhibet, cap. ix, pag. 217. H.

Ad palpebras vero evulso prius pilo.

Pilo pungente. Dai. — Ad. Habbarrhamanus Aegyptius, cap. ix, p. 63: Si redundantes in palpebris pilos depilabis, et obduces locum felle caprae, nequaquam amplius renascetur. H.

Oleris. Brassicae. HABO.

Contra ruptas tuniculas. Sext. Plat. loc. cit. HABO.

Ad omnia. Ad oculorum mala proxime numerata. Hactenus legelatur, ad omnia inveterata, quum vel ipsa loci sententia fel inveteratum scribi h. l. postulat: id quod egregie confirmat Sext. Plat. cap. iv de caprea. t. 8, ubi eadem prorsus cum Plinio tradit. Ad caliginem oculorum, inquit, fel capreae drachma 1 et modicum vini cum melle, ut possit terti, inunges: sanantur: idem facit et ad cicatricem, et argemata, et nephelion, et glaucomata, et pterygia, si ex eo felle inungantur. Item ex eo felle inungantur palpebrae cum oleris succo: extractos pilos non sinit renasci. Facit et ad ruptiones ex ictu tunicularum eum lacte mulieris tepido. Hoc apem fel quanto vetustius fuerit, tanto melius erit. HABO.

putant. Nec abdicant sumum ex melle illitum, epi-
phoris: contraque dolores, medullam, item pulmo-
nem leporis: et ad caligines fel cum passo aut melle.
Lupino quoque adipe, vel medulla suum, fricari ocu-
los contra lippitudines praecipiunt. Nam vulpinam
linguam habentes in armilla, lippituros negant.

XLVIII. Aurium dolori et vitiis medetur urina
apri in vitro servata: fel apri vel suis, vel bubulum
cum oleo cicind et rosaceo aequis portionibus. Prae-
cipue vero taurinum, cum porri succo tepidum, vel

Nec abdicant sumum. Plin. Val. I.
44. Haseo.

Item pulmonem leporis. Sext. Plat.
de lepore, l. c. tit. 3, ad oculorum
dolores: Pulmo leporis superpositus,
et alligatus dolores oculorum mirifice
sanat. Haseo.

Sedat caliginem fel cum passo. Ex
Chifflet. praehent caligines. Sed prae-
terea Vossiana: item pulmonem le-
poris. Et ad caliginem fit cum passo
aut melle. Idque multo commodius
rationi, quam praecesserit: Ad om-
nia inveterata. Gron. — Et ad caligi-
nes. Sext. Plat. II; de lepore, tit. 8,
ad caliginem oculorum: Leporis fel
cum melle mixtum et inunctum, oculos
clarificat. Haseo.

Nam vulpinam linguam habentes.
Similis superstitio et illud est quod
refert Marc. Empir. cap. viii, pag. 66:
Ad albescentiam oculorum detergendam
efficax haec remedium. Vulpem vivam
capies, etque linguam praecides, ipsam-
que vivam dimittes: linguam autem eius
arescentem phoenicio ligabis, et collo-
cas quae albuginem patitur suspendet.
Haseo.

XLVIII. Aurium. Marc. Emp. ix,
pag. 75: Urina apri servatur in vitro,
sed melius cum venia ipsius, quo modo
et sublata fuerit: haec tenuis infusa

auribus unice prodest. Et pag. 81: Apri
lotium infusum auriculae valde mede-
tur: quod quia vetustum magis pro-
dest, collectum servari debet in vase
vitreo; ut sic ad remedia praeparantur.
Sic etiam Plin. Val. lib. IX, et Sext.
Plat. cap. vii de apro, tit. 12. II.

Fel. Sic MSS. Reg. 2 et illi. Sic
Marc. Emp. pag. 75, sed aprugnum,
aut verrinum, porcinumve, dum-
modo non de scrofa, ad eam usum
commendat. Haseo.

Fel. Pro cicino taurinum habet
Habbarrhamanus Aegyptius, nisi vi-
tium interpretis est: sic enim ille c.
vi, p. 39: Tauri fel addito oleo lauri
vel unguento rosarum, inditum auribus,
hilecro ibi epota curat, et mitigat
dolores. In cod. Ch. cicino, mendose.
Haseo.

Praecipue. Sic libri omnes editi,
cum Reg. 2, cod. aliisque: Dolecam-
pius ex Ch. si superet, subintelligit
dolor, inquit, plane contra auctoris
sententiam. Est enim eius loci intel-
lectus, si suppuret, si pus auricula
faciat, mel adiaci oportere. Plin. Val.
I, 40: Si putruerit auricula, aut ver-
miculos fecerit, fel taurinum ex melle
despumato aequis mensuris mixtum in
testam rudem, quam impones carbo-
nibus, ut lento igne ferveat, donec in

cum melle, si suppuret. Contraque odorem gravem per se tepefactum in malicorio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter sanat. Quidam etiam ingravatas aures sic perluendas putant. Alii cum senecta serpentium et aceto includunt lana collatas ante calida aqua. Aut si maior sit gravitas aurium, fel cum myrrha et ruta in malicorio excalfactum infundunt: lardum quoque pingue: item simum asini recens cum rosaceo instillatur: omniaque ea tepefacta. Vtilior equi spuma, vel equini fimi recentis cinis

aurium admisceatur. Hocque medicamen in vase vitreo colliges: et quum necesse fuerit ad aures tepefacies in calyce, et mundata aure ex lana medicamentum infundes. Mel Plin. Val. adhibet tantum: mullum Sesi. Plat. cap. ix de lauro, tit. 5, ad aurium dolorem: *Fel taurinum multo infusum, et auribus instillatum sanat.* Porri modo succum, ut noster Habbarrhamanus Aegyptius, interprete Eochellensi, cap. v, pag. 38: *Fel boum liquefactum in aqua porrorum, et instillatum auribus, ipsarum solas dolores.* H.

In ea parte rupta. Nempe fractas auricolas. HAZO.

Quidam etiam in gravitate aures sic perluendas putant. Ingravatas non in gravitate, in eodem. PIST.

Ingravatas. Audiendi gravitate laborantes. HAZO.

Alii. Dioscor. II, 49 Marc. Emp. cap. ix, pag. 81: Cum felle vitatino, et aceto pari mensura, serpenti senecta, id est exuviae decoctae, et lamula malefacta medicamentum auriculae insertum, maxime utilitatis esse creditur, si prius ferventi aqua de spongia aures foveris. HAZO.

Includunt. Non, ut editi hocceus libri, Janus. Ipse paulo inferius hoc capite: Lana autem medicamina ea

includuntur. Vnde nostrae scripturae constat optime fides. HAZO.

Aut. Habbarrhamanus, cap. vi, p. 49: Fel vaccae liquefactum cum aliqua parte corticum malogranatorum contusorum, et instillatum auribus proderit tianitui et sonitui. HAZO.

Lardum. Marc. Emp. cap. ix, pag. 79: Ad aurium dolorem, quae pus emittent, lardum vetustissimum teres in mortario, et succum illum lana delicata collectum, in auriculam immitte, et subinde aqua calida fovebis, et iterum succum illum infundes: mira velocitate sanabis. HAZO.

Item simum asini, etc. Quidquid fimi e lumentis est, particulis constat sane animalibus quarum vis diversa; namque hae, ut aiunt, volatiles, aptiores vero illae ad solvendum, quaedam ut plurimum calfaciunt. Sed etsi ea his aliquam futeamur in sanando malo non inutilem; patet viam eius enteriarum accessione dimitti, meliusque principium hoc, quodcumque est, solum ei sincere, remotis illis quae aut adulterant, aut defleunt, usurpandum. Ergo empiricis ei rusticis lata linquenda. AZ.

Vtilior. Marc. Emp. cap. ix, pag. 81: Spuma equi recens detracta et cum

cum rosaceo. Sevum bubulum cum adipe anserino, butyrum recens. Vrina caprae, vel tauri, aut fullo-
nia vetus calfacta, vapore per lagenae collum
subeunte. Admiscent et aceti tertiam partem, et ali-
quid urinae vituli, qui nondum herbam gustaverit.
Fimum etiam mixto felle eiusdem. Et cutem, quam
relinquunt angues, excalfactis prius auribus. Lana
autem, medicamina ea includuntur. Prodest et sevum
vituli cum anseris adipe, et ocimi succo: eiusdem
medulla admixto cumino trito infusa. Virus verrinum
e scrofa exceptum priusquam terram attingat, contra
dolores. Auribus fractis glutinum, e naturis vitulo-
rum factum, et in aqua liquatum. Aliis vitiis adeps
vulpium. Item fel caprinum cum rosaceo tepido, aut
porri succo: aut si sint rupta ibi aliqua, e lacte mu-

oleo roseo infusa, auricularum quan-
vis vehementes dolores resolvit. H.

Vel. Ad verbum Plin. Valer. I, 9.
HABD.

Sevum. Vel ut in MSS. sebun.
Plin. Val. loc. cit. HABD.

Butyrum. Marc. Emp. cap. ix, p.
81. HABD.

Prodest. Plin. Val. loc. c. et Marc.
Emp. cap. ix, pag. 75. HABD.

Eiusdem. Marc. Empir. c. ix, pag.
41. HABD.

Virus verrinum. Quod vertes in
coitu effundit. DALC. — Virus. Se-
men quod effundit in coitu. Marcel.
Emp. l. c. Verria quon scropham
saliat, primumquam in terram destillet,
de verendis eius virus exceptum tepe-
factumque, et cum aquae modico au-
ricularum inditum, quamvis molestos
dolores relevat. Quod etiam circa au-
riculam illitum plurimum prodest. H.

E naturis. E genitalibus. Naturas
Latini genitalia appellaverunt, ut
alibi monuimus. Ita Sext. Plat. c. iii,

PLIN. N. H. Toin. VIII

Naturas vulpis dicit. Id vero Dale-
campius quon nesciret, e naribus vi-
tutorum emendare nitebatur. At Plin-
ius infra, cap. 50, glutinum factum
e genitalibus vitulorum aperte dicit.
HABD.

Aliis vitiis. Aurium et gravitati.
DALC. — Aliis. Aliis aurium dolori-
bus. Sext. Plat. cap. iii de vulpe, tit.
15, ad aurium dolorem: Adeps vul-
pis remissus, et instillatus sanat. Dio-
scor. II, 41, de vulpe: Καὶ τὸ σπῆμα
αὐτῆς τανύς καὶ ὑγρόν, ὡς πόνου
παύει. Adeps lupinus liquefactus, in-
fusaque, etc. Sic et Galen. κατὰ τὸν.
III, 1, p. 403. HABD.

Item. Plin. Val. I, 9. Apollon ap.
Galen. κατὰ τὸν. III, 1, p. 395, ad
verbum. Et Abdairhamapus Aegy-
ptius 12, pag. 62: Εκοψε de felle ca-
prarum, admisce aliquid aquae porro-
rum, instilla in aures doloribus affectis,
mitigabuntur earum dolores. H.

Aut. Ita libri omnes edui. Rég. 2:
Aut si rupta sint aliqua ebi. Non pla-

lieris. Si gravitas sit audiendi, fel bubulum cum urina caprae, vel hirci, vel si pus sit. In quocumque aptem usu putant haec efficaciora in cornu caprino per dies viginti infumata. Laudant et coagulum leporis tertia denarii parte, dimidiaque sacopeni in ammineo vino. Parotidas ursinus adeps comprimit pari pondere cerae et taurini sevi. Addunt quidam hypocisthidem, et per se butyrum illitum, si prius foveantur feni Graeci decocti succo. Efficacius cum strychno. Prosunt et vulpium testes, et taurinus sanguis aridus tritus. Urina caprae calefacta, instillata auribus: simumque eiusdem cum axungia illitum.

ert tamen ex scriptura Dalecampio: legi si sint suppurata, vel suppurantia tibi ab quo mavult. Defendit vulgatum lectionem Marc. Emp. c. ix, p. 76: *Fel ovillam, inquit, cum lacte mulieris instillatum, etiam ruptas interioris auriculae certissime sanat*. Sio paulo ante hoc capite Plinius idem in ea parte, hoc est, in auricula, *felle taurino dixit cum lacte muliebri efficacius rupta sanari*. H.

Si. Q. Serenus, cap. xxi, de aurium vitio, pag. 432: *Felque bovis purdis etiam prodesse loquuntur*. Si iungas olivae grave quod minere coepellae. Marc. Emp. cap. ix, pag. 79: *Adversus gravitatem audiendi, inquit, fel bubulum cum urina hirci, auriculae, quae molestiam auriginis patitur, instillabis, etc.* Lotium caprae per se laudat Sext. Plin. v, tit. 48, ad aurium dolorem, Haro.

Vm. Sive ad aures factas, sive ad audiendi gravitatem, sive ad alia vitia haec adhibeantur. Marc. Emp. ix, p. 481: *Lotium caprinum instillatum dolorem sedat; quod magis prodixisse suppuratis auribus affirmatur: ob quam causam praesentis auxilii, plu-*

res excerptum, ex cornu caprino inditum, in fimo suspensum, diligenter ad necessarias medelas reservant. H.

Laudant, Sext. Platon. n de lepore tit. 45, ad aurium dolorem: *Leporis coagulum auriculae infunditur*. H.

Ammineo vino. Quod scilicet Dupinet, not. in Gall. Plinii interp. aptum sit fieri solere quae visum Narbonensium campis magnitudinem assequuntur: caeterum cf. Plin. lib. XIV, cap. 2. Az.

Parotidas. Plin. Vol. I, 43, et Marcell. Emp. xv, pag. 407. H.

Hypocisthidem. Succus h. f. indicatur e cisti fructibus tritis et certis solitis manare, qui vi multa fertur attingere. Az.

Prosunt et vulpium testes. Marcell. Emp. c. xv, pag. 409. Sext. Plat. e. de vulpe tit. 7, ad parotidas. Et auctor Kiranidum, p. 403. H.

Urina caprae. Non externo igne et adventitio, sed nativo calore, si Marcell. Empirico credimus, cap. ix, pag. 79: *Lotium caprinum, inquit, sub eo momento quo egeritur, tepidum auri obtusae infundes*. H.

Simumque eiusdem, etc. Sext. Pla-

XLIX. Dentes mobiles confirmat cervini cornus cinis, doloresque eorum mitigat, sive infricentur, sive colluantur. Quidam, efficaciorē ad omnes eosdem usus crudi cornus farinam arbitrantur. Dentifricia utroque modo sunt. Magnum remedium est in luporum capitis cinere: certumque est in excrementis eorum plerumque inveniri ossa. Haec adalligata eundem effectum habent. Item leporina coagula per aurem infusa contra dolores: et capitis eorum cinis dentifricium est; adiectoque nardo mulcet graveolentiam oris. Aliqui murinorum capitum cinerem misuisse malunt. Reperitur in latere leporis acui os simile: hoc scarificari dentes in dolore suadent. Talus bu-

ton. esp. v, de capro et capra, tit. 21; ad parotidas, etc. Caprae stercus cum melle commixtum mire sanat. Sic etiam Plin. Valer. I, 43. HARD.

XLIX. *Dent. m. confirmat.* Affectum eum eodem citato remedio Galen. lib. V. *αὐτὰ ρήματα, γουπλάσι* vocat, ut et Dioscorid. lib. II, c. 63. DAC. — *Dentes.* Marcellus Emp. XII, pag. 92, et XV, p. 109; Sext. Plat. c. 4, de cervo, n. 2: *Cornu cervi combustum (huc est, redactum in cinerem) dentibus, qui moriuntur, confirmat, et pro eo dentifricio quis utatur.* Sic et Dioscor. II, 63, et ante hos Cels. VI, 9. Scribon. Larg. Comp. 60: *Hoc cum eo quod candida facit dentes, tum etiam confirmat, Augustam constat usam. Nam Messalina Dei nostri Caesaris (Claudii) hoc utitur. Cornuum cervi ustorum in ollam novam ad cinerem redactorum sextario uno, etc.* HARD.

Doloresque. Conf. Plin. Val. I, 36. HARD.

Quidam. Marc. Emp. cap. XII, p. 94. HARD.

Crudi. Non exusti. HARD.

Dentifricia. Hoc est, et ex cinere combusti cornus cervini, et ex acobe crudi. De his Q. Serenus, cap. XV, p. 434: *Quod vero assumptis nomen de dente fricando, Cervinus ex cornu cinis est, aut ungula porcae Torrida vel cinis ex oviz: sed non sine vino, Muricis aut tosti, vel bulbi exstincta farilla, etc.* HARD.

Item leporina coagula. Sext. Plat. II de lepore, tit. 45. HARD.

Et capitis eorum cinis. Marc. Emp. cap. XI, pag. 88. HARD.

Adiectoque. Marcell. Empir. I. cil. HARD.

Aliqui. Iluc pertinet quod ait Marc. Emp. loc. cit. *Muricus cinis, id est, pulvis exusti muris, cum melle, dentibus infrietur, halitum foetidi oris emendat.* HARD.

Acui os simile. Acutum et micro-natum processum intelligit, quem anatomes periti, ob eandem cum acu similitudinem: *βελονοειδὲ ἀκροποιον* vocant. Situm est id os in latere capitis ad maxillae radicem. DAC.

Hoc scarificari dentes. MSS. Reg. 2, alique, *hoc scarificare.* HARD.

bulus accensus, eos qui labant cum dolore, adnotus confirmat: eiusdem cinis cum myrrha, dentifricium est. Ossa quoque ex ungulis suum combusta, eundem usum praebent: item ossa ex acetabulis pernarum, circa quae coxendices vertuntur. Iisdem sanari, demissis in fauces iumentorum, verminationes notum est: sed et combustis dentes confirmari. Asinino quoque lacte percussu vexatos, aut dentium eiusdem cinere: lichene item equi cum oleo infuso per aurem. Est autem hoc non hippomanes, quod alioqui noxium mittit, sed in equorum genibus, ac super ungulas:

Eos. Dentes. HARD.

Ossa. Q. Seren. loco allato. Marc. Emp. xii, pag. 94, et Plin. Val. I, 36. HARD.

Item ossa. Marc. Emp. xiii, p. 99: Perne serofinae es, inquit, quod est amplissimum, combustum, tritumque, optimum, et salubre dentifricium praestat: gingivas enim siccat et adstringit: dentesque ab humoris iniuria et tumore defendit. HARD.

In fauces iumentorum. Cornu indito, ut sit a veterinariis. DAL.

Verminationes notum est. Vermina Festo: dolores corporis cum quodam minuto motu, quasi a vernibus scindantur: tormina, στρέπον. DAL. — Verminationes. Dentium vermes. Ea vox vermium proprie ortum significat, sive in dente fiat, sive in aure, sive in interaneis, seu in alia quacunque parte corporis. Hinc verminare aurem dixit Martial. XIV, epigr. xxix, ubi verba: Si tibi indrota purigine verminat auris. Arma damus tantis apta libidinibus. Nunc de morbis dentium sermo est. HARD.

Lichene. Dioscorid. II, 45: Αιχμηξ ἱκτῆρος, σιὶ δὲ τῷδε κατ' ἐπιγραφήν ἱερὸν λέγουσι κατὰ τοὺς γό-

vtri κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς Lichenes equorum calli sunt, tuberosae verrucae instar, circa genua et ungulas, in earum partium flexu indurati. Veterinariis in Gallis, sur-ot. II.

Est autem hoc non, etc. Non illud nimirum est, de quo egimus lib. VIII, cap. 66.

Hippomanes. Aspera tuberosaque verruca: vulgo les sonerots.

Sed in equorum genibus. Hippomanes tria significat: primum quidem herbam in Arcadia nascentem: de qua Theocritus ἱππομανέ; πῦρόν ἐστι κατ' Ἀπασί; Alterum, carunculam nigram, magnitudine caricae, fronti pulli recens nati adhaerentem, veneficium amoris, quam statim devota foeta, aut ad ubera partum non admittit (lib. VIII, cap. 42); tertium, virna geniturae simile maris, sed liquidius, quod ex equae pudendo ad venerem concitatae fuit, veneficium expetitum, et hippomaneae pariter voralem infra cap. 19 huius libri. Vide Victorium VII, 6; Aelianum de Animal. XIV, 48, quo loco etiam μάλαυ vocalum fuisse scribit. DAL. — Virg. G. III, 280; adl. not. edit. t. I, pag. 465. Eo. P.

Præterea in corde equorum invenitur os, dentibus caninis maximis simile: hoc scarificari dolorem, aut exemplo dente emortui equi maxillis; ad numerum eius qui doleat, demonstrant. Equarum virus a coitu in lychnis accensum Anaxilaus prodidit, equinorum caput usum repræsentare monstrifice: similiter ex asinis. Nam hippomanes tantas in veneficio vires habet, ut affusum aeris mixturae in effigiem equae Olympiae, admotos mares equos ad rabiem coitus agat. Medetur dentibus et fabrilis glutinum, in aqua decoctum, illitumque, et mox paulo detractum, ita ut confestim colluantur vino, in quo decocti sunt cortices mali Punici dulcis. Efficax habetur et caprino lacte collui dentes, vel felle taurino. Talorum caprae recentium cinis dentifricio placet, et omnium fere villaticarum quadrupedum, ne saepius eadem dicantur.

Præterea in corde equorum, etc.
Vide quae diximus l. XI, c. 70. H.

Invenitur os. Cordis id ligamentum est, cartilagosum, in vastis animalibus, ut equo, bove, cervo, tam durum et crassum, ut hinc exemptum in ossis naturam facile solidescat. Venatores vocant; *la croix du cœur*. DALL. — In iumentis illis denudatam invenitur quibus per vitam multus labor. Causa est fibrarum tendinosarum solidatio; hinc ossificatio; virtus autem nulla. AR.

Dentibus caninis quædam simile.
Voss. Gud. Apd. Menap. *dentibus caninis maximis simile*. Hoc libro, c. 19 *Dentes quidem eorum maximi equis alligati*. Lib. XXX, 4: *Caninus dens sinister maximus*. Acsd. quoque *maximis*. Γροκρυ. — *Ψαλ. Elz. vniu.* Ed. P.

Hoc scarificari. MSS. *Hoc scarifari*. HARD.

Maxillis ad numerum eius qui doleat. Scribendum reor, *admovent*, non *ad numerum*. PIER.

Anaxilaus. Forte e Paegnis suis, hoc est, ludificationibus, si ipsum aliquis ludibrio habuerit circulator. AJAZA.

Affusum aeris mixturae. Intra secretam statum reconditum fuisse hippomanes tradit Aelian. de Anim. lib. XIV, cap. 18. At equum fuisse opus Dionysii Argivi, non equam, scribit Pausan. lib. V. DALL.

Effigiem equae, etc. Ut simul cum aere fenum mixtum in effigiem equae Olympiae, etc. HARD.

Efficax. Plin. Val. I, 42; Sext. Platon. v, de capro et capra, t. 32. Q. Sorens, cap. xv, p. 134: *vel lacte capellae Sanescunt dentes, vel tauri felle iuvantur*. HARD.

Villaticarum. Quae rure nutriuntur. HARD.

L. (xii.) Cutem in facie erugari et tenerescere, et candorem custodire lacte asinino putant: notumque est quasdam quotidie septingenties custodito numero fovere: Poppaea hoc Neronis principis instituit, balnearum quoque solia sic temperans, asinarum gregibus ob hoc eam comitantibus. Impetus pituitae in facie, butyro illito tolluntur: efficacius cum cerussa. Sincero vero vitia quae serpunt, insuper imposita farina hordeacea: Hulnera in facie membrana e partu bovis madida. Frivolum videatur, non tamen omitendum, propter desideria mulierum, talum candidi iuveni, quadraginta diebus noctibusque, donec resolvatur in liquorem decoctum, et stillitum linteolo, candorem, cutisque erugationem praestare. Fimo

L. *Cutem in facie... put.* Pelliculam mollem et flexilem aliquatenus illa efficiunt quae glandibus milliaribus libertatem addunt. Omnis hoc vero patet ad illud praestandum non sine vi esse posse. De asellarem lacte, nescio ac cuiquam compertum aliud sit quam de caeteris. Quidquid rei est, nullus sane talem usum merito vituperaverit: nullum enim cosmetici generis magis innocuum. Immo optandum, quando is usus incensit, nec mos cessaturus videatur, ut vulgo et pulchritudinem aucupantibus titiusque sexus mulierculis pecuniarum certatim furentur unguentarii, illa solum vehalis poni, quae lacte asinino non sint periculosiora. At.

Quasdam. Nonnullas feminas septingenties fovere cutem quotidie serveto numero. H.

Septingenties. Reg. codicis secundi fidem secuti sumus, sententiamque ipsam, ut remur, scriptoris, quae est eiusmodi: nonnullas feminas cutem fovere solitas, quotidie usque ad se-

ptingentas vices. Plinius XI, 96, quingentas asinas a Poppaea trahi solitas quum disit, coniecturam facit aliis, quibus, hoc quoque loco non septingenties, ut cod. Reg. 2, alique exhibent, sed quingentas scribi oportere. At non asinarum hoc loco numerum recenset, sed assiduitatem in cute fovenda nimiam irridet. Occupavit hoc ante nos Hermolaus. H.

Poppaea. Egitur iam de eo illius more, XI, 69. H.

Sincero. Cut nihil aut solis aut cerussae admixtum, eo emendatur vitia quae serpunt, etc. H.

Talum candidi iuveni. Habdarrhmanus Aegyptius, interprete Echellensi, cap. vi: *Ad faciem egregie emundandam recipe talum tauri, contunde, et accipe ex illo xx partes, et unam ex piscium glutine, itemque unam ex draghanto. Maceretur gluten tepida aqua, et madescat draghantum, donec dissolvatur: tum contundantur omnia simul, donec fiant instar mellis. Tunc bene laetetur facies et mundetur, al-*

taurino malas rubescere aiunt: non crocodileam illini melius; sed foveri frigida et ante, et postea iubent. Aestates, et quae decolorem faciunt: cutem, finum vituli cum oleo et gummi manu subactum emendat. Hucera oris ac rimas, sebum vituli vel bovis cum adipē anserino, et ocimi succo. Est et alia mixtura; e sebo vituli cum medulla cervi, et albae spinæ foliis una tritis. Idem praestat et medulla cum resina, vel si vaccina sit, et ius e carne vaccina. Lichenas oris praestantissime vincit glutinum factum ē genitalibus vitulorum, liquatum aceto cum sulphure vivo, ramo ficulneo permixtum, ita, ut bis die recens illinatur. Item lepras ex melle et aceto decoctum, quas et iecur hirci calidum illitum tollit: sicut elephantiasin fel caprinum: etiam lepras ac furfures, tauri fel, addito nitro: urina asini circa Canis ortum: maculas in facie, fel utriusque per sese aqua infra-

stergaturque diligentissime: deinde illinatur ea mixtura, et sic per mediam horam relinquatur, postea abluatur aqua frigida, et optime abstergetur. HARD.

Non crocodileant illini. Nec crocodileae; inquit, finum taurinum ulla re cedit. Vt crocodiles molestias in facie emascentes tollat, pitoremque reddat, dictum est superius, cap. 28. HARD.

Aestates et quae decolorem faciunt. In apographo nostro, Testas aequae faciunt cutem. PINT. — Aestates. Maculas ab aestivo sole. II.

Hucera. Marc. Empir. xi, pag. 88; Plin. Val. I, 29 sq: H.

Lichenas. Marc. Emp. ad verbum xix, pag. 429, et Plin. Valer. II, 56. HARD.

Liquatum aceto cum sulphure vivo.

In apographo nostro, Liquatum ex aceto cum sulphure vivo. PINT. — Liquatum. Aceto remissum, inquit Marc. Emp. I. c. vel liquefactum, ut idem ait, xviii, p. 239. H.

Ramo ficulneo permixtum. Agitatum. HARD.

Item lepras. Marc. Emp. et Plin. Valer. II. cc. II.

Etiam lepras ac furfures tauri, vel addito nitro. Scribe, etiam lepras ac furfures tauri fel addito nitro, tum ex nostro apographo, tum etiam ex Diosc. I. II, de tauri felle agente cum nitro, inquit, erectae Cimolia lepras furfuresque efficacissime exterit. PINT. — Etiam. Dioscor. II, 96: Πράξ δὲ λέπρας καὶ τριφυλῶν οὐδὲ σίτησιν ἢ γὰρ κικυλλίᾳ συμμύχῃ χράσσεται. II.

Maculas. Tauri et asini. H.

ctum, evitatisque solibus ac ventis post detractam cutem. Similis effectus et in taurino vitulinove felle, cum semine cunilae, ac cinere e cornu cervino, si Canicula exoriente comburatur. Asinino sevo cicatricibus ac licheni leprisque maxime color redditur. Hirsi fel et lentigines tollit, admixto caseo, cum vivo sulphure spongiaeque cinere, ut inellis sit crassitudo. Aliqui inveterato felle uti maluerunt, mixtis calidis furfuribus pondere oboli unius, quatuorque mellis, prius defricatis maculis. Efficax eiusdem et serum cum melanthio, et sulphure, et iride. Labrorum fissuris cum adipe anserino, ac medulla cervina resinaque et calce. Invenio apud auctores, his qui lentigines habeant, negari Magicis sacrificiorum usus.

LI. Lacte bubulo aut caprino tonsillae et arteriae exulceratae iuvantur. Gargarizatur tepidum, ut est expressum, aut calefactum. Caprinum utilius, cum

Similis effectus in taur. sevo vitulinove felle. Verbum sevo redundat, ex eodem. PIER.

Hirci. Et capreae quoque, teste Sexto Platonico, cap. iv, tit. 10, ad lentigines. Et tauri, eodem iterum ita prodente, x, xi, de tauris, tit. 6, ad lentigines in facie. H.

Cum vivo sulphure. Simili temperamento ad tollendas e facie lentigines felle capreae Sexti Platon. utilis, c. iv, tit. 10, ad lentigines in facie: Fel capreae cum melle et nitro commixto, et spongia combusta, et sulphure vivo ad mellis crassitudinem redactum, et in faciem illitum, emendat. HAN.

Efficax eiusdem et serum. Hirci. HAN.

His qui lentigines habeant. Eos qui lentigines habent, non esse idoneos ad sacra magica peragenda. H.

LI. Lacte bubulo, etc. Marc. Emp. xv, p. 106: Lac caprinum, vel bubulum, vel ovillum repens multum, dum colet, vel etiam calefactum gargarizatum, tonsillarum dolores et tumores cito sedat. Et cap. xiv, pag. 103: Hoc bubulum recens multum, et lentis igne calefactum, gargarizatumque, arteriam constrictam infuso catarrho, et subices exasperatas, pristinae sanitati restitutas persanet. H. — Lacte bubulo aut caprino tonsillae. Nullus non novit lacte potissimum in mali genus pelli: bubulum postponunt, si laxatas partes aliquantulum adstringere opus fuerit. AT.

Tonsillae et arteriae exulceratae levantur. In eodem, non levantur, sed lubentur legitur scribo, iuvantur. PIER.

Caprinum. Haec totidem verba Marc. Emp. cap. xv, pag. 108; sed pro. malva myerham adscribit Plin.

malva decoctum et sale exiguo. Linguae exulcerationi et arteriarum prodest ius omasi gargarizatu: tonsillis autem privatim renes vulpium aridi, cum melle triti illitque; anginae fel taurinum vel caprinum cum melle. Iecur melis ex aqua oris gravitatem, hulce-
raque butyrum emendat. Spinam aliudve quid faucibus adhaerens, extrinsecus fimo perfricatis, aut reddi, aut delabi tradunt. Strumas discutit fel aprinum, vel bubulum tepidum illitum. Nam coagulum leporis & vino in linteolo exulceratis dumtaxat imponitur. Discutit et ungulae asini vel equi cinis, ex oleo, vel aqua illitus, et urina calefacta: et bovis ungulae cinis ex aqua: simum quoque fervens ex aceto. Item sebum caprinum cum calce, aut simum ex aceto decoctum, testesque vulpini. Prodest et sapo:

Val. I, 45, amanuensisque, ut remur, errore. HARR.

Prodest ius omasi gargarizatu. In MSS. Reg. 2, aliisque, *prodest ius magis.* HARR.

Tonsillis. Plin. Val. I, 45: *Tonsillis privatim medentur renes vulpis aridi, cum melle triti et illiti.* Marc. Empir. cap. xv, p. 106: *Tonsillis renes vultu-
tini aridi in melle triti, vel decocti mirum remedium praestant, si pro em-
plastro apponantur.* Sext. Platon. cap. m, de vulpe, l. 3, *ad faucium tumo-
rem: Rene vulpis in melle saepius
fauces tumentes confrica.* Ex Plinii no-
stri praesertim loco, quem vel ex eo
sanum esse constat, quod de quadrupedum, non de avium medicinis
hic agitur, Marcelli textum in mendo
cubare perspicuum est, ac pro vultu-
tini scribi vulpini oportere. H.

Anginae. Marcell. Emp. xv, p. 106. HARR.

Aut reddi, aut delabi tradunt. Nam
losiore tantum impetum vomendi

concitat, ut vehemens is conatus af-
fixas spinas revellat. DALLM. — *Aut
Aut reddi vomitu, aut delabi in al-
vum.* HARR.

Strumas. Sic. MSS. Reg. 2, alique.
Sic totidem syllabis Plin. Val. III, 29.
Malim ego tamen, si quid auden-
dum, *caprinum* legi: tum quis haec
fellis genera duo a Plinio fere copu-
lantur, caprinum ac bubulum: tum
vero maxime quoniam ita Marcell.
Empir. prodidit, cap. xv, pag. 108,
praecedente Plinio; ut apparet: *Fel bu-
bulum, inquit, vel caprinum, ad in-
cipientes strumas optime facere experi-
mentum docuerunt: nam penitus crescere
non sinentur, si eo assidue tangantur.*
HARR.

Discutit. Marc. Emp. cap. xv, pag.
108, et Galen. de Simplic. med. Fac.
XI, pag. 305, cum Dioscor. fl. 44.
HARR.

Item sebum caprinum. Marc. Emp.
xv, p. 109. HARR.

Galliarum hoc inventum rutilandis capillis: fit ex sebo et cinere. Optimus fagino et caprino, duobus modis, spissus ac liquidus: uterque apud Germanos maiore in usu viris quam feminis.

LII. Cervicum dolores butyro aut adipe ursino perfricantur: rigores bubulo sevo: quod et strumis prodest cum oleo. Dolorem inflexibilem (opisthotonon

Galliarum. Vnde Gallicus saponum nuncupatur: Theod. Prisc. 1, 3, *deprementis capillorum... Attamen gallico saponis caput lavabis.* Qui nunc deinde translatus in Latium: unde Martialis, VIII, ep. 33: *Et mutat Latias spuma Batava comas.* Quod romanas mulieres flavedinem eo saponis mentrantur. Valer. Max. II, 4, n. 5, de romanis feminis: *Ceterum ut non et horrida pudicitia, sed honesto comitatus genere temperata esset, indigentibus maritis et auro abundanti, et multa purpura usae sunt: et quo formam suam concinnariorem efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt.* HARD.

Fit ex sebo et cinere. Nunc patet nomen saponis latissime, et omnia haec complectitur quae ex oleo quolibet fixo aut volatili, aut sebo constant, et terris, oxidisque metallis, et aeslinis. Quod duplex genus nempe alexandrinorum, terraneorum, metallorum, saponulorum. Nec propositi nostri est singulorum species ulterius dividens indicare, aut quatenam saponificationum sit ratio. Patet, quamvis Veteres in hac arte antecessimus, non parum illis ea abunde fuisse, quae saponis bases necessariae sunt, sebum nempe (a quo multiplex olei genus modice recedit) et cinis, cui vident se potissimum (soud et potasse) inesse constat. Saponum in cosmeticis usus frequens, sed non

ut capillitii adulteretur colore. Illis non credendum, qui saponis ordinem asserunt Plinium posteriusse fuisse, et a mulierculis inventum Savone in urbe Italiae. A.

Optimus. Optimus e fagino cinere, et caprino sevo. HARD.

Apud Germanos. Auctor libri de Simpl. med. ad Pat. tom. XIII Opp. Galeni, pag. 100: *Sapo conficitur ex sebo bubulo, vel caprino, aut vervecino, et lixivio cum calce.* Optimum iudicamus Germanicum: est enim mundissimum, et veluti pinguisimum: deinde Gallicum. Hinc saponis globuli a Martiale, XIV, ep. xxvii, Mattiacae pilae vocantur, a Mattiaco Germaniae oppido: *Si mutare paras longaevos eana capillos: Accipe Mattiacas (quo tibi calva?) pilas.* Et epigr. xxvi, cuius lemma, *Sapo:* *Caustica Teutonico accendit spuma capillos, etc.* Denique Q. Sereni de capillo tingendo sic praecipit: *Ad rutilam speciem nigros flavescere crines Vunguento cineris, praedixit Tullius auctor.* Hinc pro Germania Tertullianus ad uxorem, II, 8, *cinerarius dixit, peregrinae proceritatis.* HARD.

LII. Cervicum. Plin. Vol. I, 54, et Marcell. Emp. xiv, pag. 127.

Rigores bubulo sevo. Marcell. Emp. loc. cit. HARD.

Dolorem, etc. Totidem verbis Marc. Emp. l. c. *Cervicis dolor inflexibilis, quem opisthotonon Graeci vo-*

vocant) levat urina caprae auribus infusa, aut sinum cum bulbis illitum: ungues contusos fel cuiuscunque animalis circumligatum: pterygia digitorum fel tauri aridum aqua calida dissolutum. Quidam adiciunt sulphur et alumen, pari pondere omnium.

LIII. Tussim iecur lupi ex vino tepido sanat: ursinumque fel admixto melle, aut ex cornu bubuli summis partibus cinis: vel saliva equi triduo pota: at equum mori tradunt: pulmo cervinus cum gula sua arefactus in fumo, dein tusus ex melle, quotidiano ecligmate. Efficacior est ad id subulo cervo-

cant, levatur urina caprae auribus infusa, aut bulbo trito cum sinu eiusdem caprae cervici illito. Plin. Val. I, 54. Q. Seren. cap. xviii: *At si cervicis, duratque colla rigeant, Anseris aut pingui torpentia colla fovebis: Illinitur valido multum lens cocta in aceto: Aut caprae finus et bulbi, ora cervina medulla.* Egimus de eo morbi genere, XXIII, 24. H.

Opisthotonon vocant. Supinum a prostergantem raptum vocat Aurelianus lib. III, c. 6 acutorum. Dac.

LII. Tussim. Marc. Emp. xvi, pag. 467, et Plin. Val. I, 58. H.

Vrsinumque, etc. Plin. Valer. I, cit. Hald.

Ves. In libris haecianus vulgatis, triduo potu eam mori tradunt: ut expe sententia, triduo salivae potu mori tussim. An vero hoc medicae, an romanae aures ferret? In reg. I, triduo potae commari tradunt. Nihil est nostra emendatione certius: eorum amanuenses scilicet, pro equum scribere: librarii denique eam pro eodem. Sext. Platon. xvi, de equo, tit. 4, *ad phthisicos, et qui male tussunt*: «Equi salivam si biberint, sani efficiuntur et expertissimum; sed equus morietur.» Marc. Emp. xvi, pag. 120:

Ad phthisicos, inquit, remedium et praesens, et maximum (nam etiam vitae dabo) sanat, et quibus spes superest nulla videtur): equi salivam vel spumam cum aqua calida bibendam per triduum dabis: etiam quos tussu intoleranda et diutina laborare videris, hoc remedio liberabis: aegrum quidem sine cunctatione sanabis: sed equorum mors subita consequetur. Theod. Prisc. IV: *Ad tussim facit, et maximum remedium est: Equi salivam ex aqua calida bibat per triduum: is qui tussierit, vivet: equus morietur.* Simile est, quod suspiriosis praecipit idem Marc. Emp. cap. xvi, pag. 124, ut spumam ex ore mulae collectam hauriant: id ipsi saluti fore: mylam morituram. Plin. Val. I, 58: *Salivae equi triduo potatue ternis potionibus ex aqua calida tussim sanant: equum mori tradunt, hominem sanant.* H.

Pulmo. Iisdem verbis Marcell. Emp. xvi, pag. 119, et Plin. Val. I, 8. Et ad suspirium pulmonem cer-vinum in olla sicili zedactum ad cinerem, dalemque cum aquae calidae cyathis tribus, commendat Scribon. Larg. Comp. 26. Hald.

Subulo cervorum generis. Subulones cervi, quorum cornua in carnosus tun-

rum generis. Sanguinem expuentes, cervini cornus cinis: coagulum leporis tertia parte denarii cum terra Samia et vino myrteo potum sanat. Eiusdem fimi cinis in vino vesperi potus, nocturnas tusses: pili quoque leporis suffiti, extrahunt pulmonibus difficiles exscreationes. Purulentas autem exulcerationes pectoris pulmonisque, et a pulmone graveolentiam halitus, butyrum efficacissime iuvat, cum pari modo mellis Attici decoctum, donec rufescat, et matutinis sumptum ad mensuram lingulae. Quidam pro melle, laricis resinam addere maluerunt. Si sanguis reiciatur, efficacem tradunt bubulum sanguinem, modice et cum aceto sumptum: nam de taurino credere, temerarium est. Sed glutinum taurinum tribus obolis cum calida aqua bibitur in vetere sanguinis exscreatione.

LIV. (XIII.) Stomachum exulceratum lactis asinini potus reficit: item bubuli. Rosiones eius caro bubula

explicantur, sed acuminata, oblonga, simplicia crescunt, et altissuntur. Vide infra cap. 47 huius libri, et supra, XI, 37. DAL.

Sanguinem. Marc. Emp. XVI, pag. 420; Plin. Val. I, 64, et Dioscor. II, 63. HARD.

Coagulum. Marc. Emp. cap. XVI, pag. 420: *Coagulum cervinum, sive leporinum, sive hoedinum, in potione solutum, bibitur utiliter ab empyricis vel haemoptoicis.* Et cap. XVII, p. 424: *Benefacit ad arteriarum eruptionem... tertiae Samiae denarius unus, sumptus ex aquae frigidae rigore detractio, cyathis tribus, etc.* HARD.

Purulentas autem exulcerationes. Purulentos abscessus post pleuritidem, et peripneumoniam. DAL. — *Purulentas.* Totidem verbis Marcellus Empiricus, cap. XVI, pag. 419. H.

Ad mensuram lingulae. Vel lingulae, ut alibi diximus. Singula cochlearia dari matutinis iubet Marc. l. c. Idem paulo antea plenam lingulam. HARD.

Si sanguis reiciatur. Ad verbum haec Marc. Emp. XVI, pag. 420, et Plin. Val. I, 64. HARD.

Sed. Marc. Emp. ad verbum l. c. HARD.

LIV. Item, Marc. Emp. XX, p. 448: *Lac bubulum tepidum incoctum, ubinde sumptum, exulceratum quoque stomachum sanabit.* De lacte autem asinino refert scriptor libri gallici, *Mélanges d'Histoire et de Littérature*, tom. II, pag. 430, audivisse se a Patido medico, quum diceret, plurimos se novisse, qui quum constanter annis singulis per hebdomadas se septemve asinino lacte usi fuissent, ad

admixto aceto et vino cocta. Rheumatismos cornus cervini cinis. Sanguinis exscreationes hoedinus sanguis recens, ad cyathos ternos cum aceto acri pari modo fervens potus, coagulum tertia parte ex aceto potum.

LV. Iocineris dolores, lupi iecur aridum ex mulso: asini iecur aridum cum petroselini partibus duabus, ac nucibus tribus, ex melle tritum et in cibo sumptum: sanguis hircinus cibo aptatus. Suspiriosis ante omnia efficax est potus equiferorum sanguinis. Proxime lactis asinini tepidi cum bulbis decocti, ita ut serum ex eo bibatur: addito in tres heminas cyatho nasturtii perfusi aqua, deinde melle diluti. Iecur

annuum octogesimum vitam produxis-
sent. HAER.

Rosiones. Marcell. Empir. xx, pag. 143: Rancorem stomachi, inquit, temperat caro vaccina, ex vini et octeti aequa portione discocta, et cibo sumpta. HAER.

Rheumatismos. Fluxiones. H.

Sanguis. Marc. Emp. xvi, p. 120.
HAER.

Coagulum. Marcell. Empir. loc. cit.
HAER.

LV. Iocineris dolores. Ex obstructione callos. DALL. — Iocineris. Q. Serenus, esp. xxiii, de iccoris vitia, pag. 139: Nec non et iccoris quarretur fibra lupini, Iungenturque simul costum; foliumque, piperaque: Quae diluta mero dantur potanda Lyaro. Scrib. Larg. comp. med. xix, num. 123: Ad tumorem et dolorem iocineris, item ad duritiem fuit bene lupi iecur primum in aqua ferventi dimissum, atque ita crefactum. H.

Asini. Totidem syllabis Marcell. Emp. xxii, pag. 160. HAER.

Sanguis. Marcell. Empir. xxiii, p. 156: Hircinus sanguis adhuc valens

supra prunas excoctus, et cibatus datus ieiuno, Iocineris moderi traditur. HAER.

Equiferorum sanguinis. Equorum silvestrium. Horum mentio fit lib. VIII, esp. 15. DALL.

Nasturtii albi. Hortensis. Silvestre nigricat. DALL.

Iecur. Ita Celsus, IV, 4, de difficultate spirandi: Est etiam non vana opinio, vulpinum iecur, ubi siccum et aridum factum est, contundi oportere, potentiamque ex eo potioni adspergi: vel eiusdem pulmonem quem recentissimum assum, sed sine ferro coctum, edendum esse. a Marc. Emp. xvii, pag. 122: Profuit multis, inquit, ad suspirium, vel dyspnoeam depellendam pulmo vulpis; vel iecur in olla fistili exarsum, atque ad cinerem redactum, et datum ad diem ieiuno, mensura cochleariorum trium, cum aquae calidae cyathis tribus, si febricitabit: si sanus erit, ex vino veteri. Pulmone vulpino asthmaticos iuvare scribit etiam Diosc. II, 41, et Sext. Plat. iii, de vulpe, tit. S. H.

quoque vulpinum, aut pulmo, in vino nigro, aut fel ursinum in aqua, laxat meatus spirandi.

LVI. Lumborum dolores, et quaecumque alia moliri opus sit, ursino adipe fricari convenit: cinerem aprini aut suilli fimi inveterati adspergi potioni vini. Afferunt et Magi sua commenta. Primum omnium, rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari: eadem praecisa, non abire eos in alienum gregem. Huic admiscent fimum caprinum, et subdito linteolo uncto, cava manu, quantum pati possit, fervens sustinere iubent: ita ut si laeva pars doleat, haec medicina in dextra manu fiat, aut e contrario. Fimum quoque ad eum usum acus aereae punctis tolli iubent. Modus curationis est, donec vapor ad lumbos

Aut. Sext. Platon. cap. XIII, de uso, tit. 3. Marcell. Emp. cap. XVII, pag. 124: Ad aspirosos sanandos bibendum optime datur, etc. II.

Laxat meatus spirandi. Impeditos et infectos pituita crassa, facilemque anhelitum praebet. DAZ.

LVI. Lumborum. Sext. Plat. VII, de apro, tit. 13, ad coxendices. Marc. Emp. XIV, pag. 172: Adipe ursina dolenti coxas perfrica, continuo sanabis. HARD.

Cinerem. Marc. Empir. XIV, p. 174. HARD.

Afferunt et Magi sua commenta. Hae duae clausulae reponendae et legendae sunt ante initium illius, aspirosos ante omnia, etc. Nam eo loco proalme fecit hircini sanguinis mentionem. DAZ.

Si. Si infricetur barba tali medicamento, hoc est, cinere aprini vel suilli fimi cum vino. HARD.

Rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari. Hircinam, ursinam, equinam rabiem eo pepulit ratio et

rerum naturalium observatio, quo tot delirantium hominum mera nomina: de canina sola et humana sub iudice lis est. AR.

Huic admiscunt fimum caprinum. Aut ursino adipi, aut vino, aut cineri fimi aprini suillive. Ego potius adipem intelligo, quo peruncium fimum quum igni admovetur, facilius ardet: aut cum Dioscoride lego, oleo admiscunt. Is lib. II, cap. 98, id remedium paulo aliter explicat, de ischiade; his verbis: Vilem ischiadici unctionem hunc in modum accipiunt. Eo interstitio ubi brachiali pollex committitur, cava vehai lacuna subsidet, in qua laeva oleo imbuta subternitur: deinde sigillatim ferventes caprini stercoreis pilulae imponantur, dum vapor per brachium ad coxam sentiat pervenire, et coxendicis dolorem mitigare. Adustra id genus Arabica vocatur. DAZ.—Nampe fimo aprino suillive. H. Laeva. Lumbus sinister. HARD. Punctis. Extremo acuminae. H. Vapor. Calor. HARD.

pervenisse sentiatur. Postea vero manum porro tuso illinunt, item lumbos ipso fimo cum melle, suadentque in eodem dolore et testes leporis devorare. Ischiadicis finum bubulum imponunt, calfactum in foliis cinere ferventi. In renumque dolore leporis renes crudos devorari iubent, aut certe coctos, ita ne dente contingantur. Ventris quidem dolore tentari negant talum leporis habentes.

LVII. Lienem sedat fel apri vel suis potum, vel cervini cornus cinis in aceto. Efficacissime tamen inveteratus lien asini, ita ut in triduo sentiatur utilitas. Asinini pulli fimum, quod primum edidit (po-

Manum porro tuso illinunt. Idem praecipit Antylus apud Aetium, quum pollicem pedis stercore caprae sic accenso in ischiade usit. DALL.

Suadentque. Marc. Empir. xxv, pag. 172: Qui testiculum leporinum coctum isionis comederit, cito cozarum dolore relevabitur. HARD.

Ischiadicis. Monet Dalecampius in vetere nescio quo exemplari legi in solis. Sane minus commode. Nam folia brassicae Plinius intellexit, uti ex Plinio altero Valeriano discimus, eodem prodente, II, 451 (Scias hoc est, ischiadi) cavendae. Fimus quoque bubulus calfactus in cinere ferventi, locis dolentibus, in foliis cuiuscunque oleris impositur. Habet idem medicamentum et Marc. Empir. xxv, pag. 174; sed eas voces in foliis, quas non intellexit, omisit. Repetitur iterum forma loquendi haec eadem, cap. 63, ubi Hermolaus in foliis, nescio quis in pute legendum somniat. H.

Renumque. Marc. Empir. totidem verbis xxvi, p. 176: HARD.

Dolore. Sext. Plat. de lepore, II, t. 48: Ad ventris dolorem. Hoc vero oeu multietularum commentum irri-

det Plin. Val. II, 20. Refert quoque Marcell. Empir. cap. xxvii, pag. 194, et cap. xxviii, p. 200. HARD.

LVII. Lienem. Ad verbum Plin. Val. II, 48. HARD.

Fel cervini coctum cinis in aceto. Vetustus codex, Fel unicornis cinis in aceto. Posset legi unicornis: nam de unicornis bove in octavo disseruit e. 21, et paulo post in eodem, Carlius Bion, non Caecilius. PIR.

Efficacissime. Marc. Empir. xxii, pag. 166, totidem verbis. HARD.

Asinini pulli fimum, quod primum edidit (poleam Syri vocant) datur in aceto mulso. Contra lienis dolorem. Syriaca lingua sic dici solent, noliās enim, vel noliās Graeci id vocavissent, haud Syri. Poleam etiam nominant capiti. seqq. Sed Arist. Hist. Anim. VIII, cap. 29, noliās appellari id quod egeruntque antequam parirent, scripsit: reddunt pullum. Vide et Salmas. pag. 939; Reinec. Var. lect. lib. II, cap. 7, p. 173. — Asinini. Etiam et muli, teste Marc. Empir. xxiii, pag. 161: Stercus mulinum, inquit, cum oximalle lentius potui datum; dolores efficaciter tollit.

leam vocant Syri), dant in aceto mulso: datur et equi lingua inveterata, ex vino, praesentaneo medicamento, didicisse se ex barbaris Caecilius Bion tradidit: et lien bubulus simili modo: recens autem assus vel elixus in cibo. In vesica quoque bovis, alii capita xx tusa, cum aceti sextario, imponuntur ad lienis dolores. Eadem ex causa emi lienem vituli, quanti indicatus sit, iubent Magi, nulla pretii conatione: quoniam hoc quoque religiose pertineat: divisumque per longitudinem annecti tunicae utrimque, et induentem pati decidere ad pedes: dein collectum in umbra arefacere. Quum hoc fiat, simul residere lienem aegri vitiatum, liberarique morbo dicitur. Prodest et pulmo vulpium cinere siccatus, atque in aqua potus. Item hoedorum lien impositus.

Vi infantium primum stercus a partu meconium appellari superius vidimus, cap. 43, sic asini pulli a Syris potam dici significat. Quam vocem de secundis, sive membranis, quibus fetus involvitur, perperam Salustius intellexit, in Solin. pag. 939, a Reinesio eo nomine reprehensus. H.

Datur. Plin. Val. II, 18. Marcell. Emp. xxiii, pag. 164: *Equi lingua arefacta*, inquit, *et laevitatem trita*, atque *ex vino potui data*, protinus utilitatem suam sedato lienis dolore manifestat. Habb.

Lien. Cels. lib. IV, 9; de lienis morbo; *Lien quoque bubulus utiliter cui datur.* Habb.

Vesica. Plin. Val. II, 18, vesicam bubulam praetermisit: caetera ad verbum reddidit. Hanc Marc. Emp. adhibet, xxiii, pag. 163, sed idem insuper pro alio, et aeris florem adsciscit. Alia tamen et in hunc usum laudet idem, pag. 165 et 168. H.

Eadem. Haec totidem fere verbis Marc. Emp. xxiii, pag. 165.

Indicatus. Aestimatus. Habb.

Nulla. Sine ulla conatione, aut perconatione pretii. Habb.

Umbra. In fumo suspendi; ibique arefiert Marcellus iubet, H.

Prodest. Sext. Plat. iii, de vulpe, t. 4, ad splenis dolorem: *Pulmo vulpis in cinere assatus et tritus, in portione datus, splenem sanat.* Marcell. Emp. xxiii, pag. 167, hanc vulpino locinere vim adscribit. H.

Item hoedorum lien impositus. Verbum *lien*, non agnoscit nostrum exemplar. PIER. — *Item.* Carere ait sum exemplar Pintianus, ea voce *lien*. Excidit ergo amanuensibus imprudenter, Nam et Marc. Emp. et Plin. Valer. agnoscunt. Ille cap. xxiii, pag. 165: *Hoedinus vero lien*, inquit, *similiter ut hircinus, super splenem infantis impositus, et tumores, et dolorem eius emendabit.* Iste, II, 18, cui titulus:

LVIII. (xiv.) Alvum sistit cervi sanguis: item cornus cinis: iecur aprinum ex vino potum citra salem, recensque: item assum suillum, vel hircinum decoctum ad quintam heminam in vino. Coagulum leporis in vino ciceris magnitudine: aut si febris sit, ex aqua. Aliqui et gallam adiciunt, alii per se leporis sanguine contenti sunt lacte cocto. Equini simi cinis in aqua potus. Taurini cornus veteris ex parte ima cinis, inspersus potioni aquae. Sanguis hircinus in carbone decoctus: corium caprinum cum suo pilo decoctum, succo epoto. Coagulum equi, et sanguis caprinus, vel medulla, vel iecur, alvum solvit. Fel

Spleni quomodo succutrendum: *Hofdi lien*, inquit, *impositus idem praestat*. Agnoscit et Q. Seren. cap. xxiv, de splene curando: *Arida ficus item fervente donatur aceto. Et trita illinitur vel splen apponitur hœli*. Denique et eam vocem habent Reg. 4, cod. alii- que fere, quos vidimus. HAAR.

LVIII. *Alvum sistit*, etc. Dioscorid. II, 97. HAAR.

Item. Galen. κατὰ τὸν οὐλόν, IX, p. 616. HAAR.

Iecur. Sext. Plat. vii, de apris, t. 5, ad ventris fluxum: *Iecur apris recens ex vino potatum, mire restringit*. II.

Item. Marc. Emp. cap. xxviii, pag. 494. HAAR.

Assum suillum, vel hircinum decoctum in vini hemina. Voss. ut et Chiff. *decoctum ad quintam heminam in vino. Lege, decoctum ad quintam heminae in vino. Quatuor alii: decoctum heminam in vino*. Gron.

Fel. In libris hactenus editis, vel *hircinum decoctum in hemina vini*. Probabilior nobis visa scriptura Reg. 2 cod. et Chiff. *quin amplexi sumus*, adimplante fere Marc. Emp. xxviii,

pag. 495: *Iecur hircinum*, inquit, *mispum in ollam novam, cum vini austeri cotyliz æz, ad tertias decoctum: sed dum excoquitur, comparatur: ut humor eius cum vino permisceatur: postea dysentericis potui datur, efficaciter prodest*. HAAR.

Coagulum. Sext. Plat. cap. ii de le- pore, l. 47: *Ad insaniatum ventris fluxum*, etc. Marc. Emp. cap. xxvii, p. 493; Plin. Val. II, 26, et Dioscor. I, II, cap. 85. HAAR.

Aliqui. Sext. Plat. loc. cit. II.

Aliqui et gallam adiciunt. Adstric- titam tempe et alvo sistendae, ut hinc patet, sat idoneam; sed aleam periculosam eo ludente qui hanc bati- rit: nam irritatio non raro medica- minis haustum acuta est, atque ipsa mors non semel. A.

Equini. Marc. Empir. xxvii, pag. 494 sq. HAAR.

Sanguis. Marc. Empir. xxvii, pag. 494. HAAR.

Fel. Annon illius potius? Nam Plin. Val. II, 23, ventri molliendo: *Fel lupi*, inquit, *claterio ventriculo illuminat*. HAAR.

lupi cum elaterio umbilico illigatum. Vel lactis equini potus: item caprini cum sale et melle. Caprae fel cum cyclamini succo et aluminis momento. Aliqui et nitrum et aquam adiecisse malunt. Fel tanri cum absinthio tritum ac subditum pastillo. Butyrum largius sumptum. Coeliacis et dysentericis medetur iecur

Vel Q. Serenus, c. xxix, de ventre molliendo, pag. 304. Crēde tamen potum meliorem lactis equini. Dicitur hic validius asini persinoire mucos. Marc. Emp. xxx, pag. 218: *Serum de lacte equino, ventrem mollior purgat.* Haan.

Item. Marc. Emp. cap. xxvii, pag. 189, caprino lacte per se vel ovillo utitur tepido, aut decocto etiam cum butyro. Haan.

Caprae. Sext. Plat. cap. iv, de capris, l. 13, ad ventrem solvendum: Fel caprae suppositum ano cum succo cyclamini herbas, et aluminis aliquantulum, aut anetho combustum undulq. E capra et capris easdem fere pati medicinas sibi monuimus. H.

Cum cyclamini succo et aluminis modico. Voss. et Pigtiani: et aluminis momento. Pulchetrimae, non pondusculum est certum. Lib. XXX, 7, ut cinis earum bibatur in vino, addito resinae momento. Eodem libro cap. 11: sordes aurium aut mammillarum pecudis denarij pondere cum myrrhae momento. Cap. 15: Squinas allioit occipum cum myrrhae momento in vini cyathis duobus. Gaox.

Lactis equini... caprini... Caprae... cyclamini. Lac equinum purgatur nequaquam simile; nec, si quando; eo potio, unus aut alter situs cyasei, hoc credon ex ipso lacte proficisci. De quolibet lacte idem fere censendum. Quin capreio vis adstri-

ctiva. Quod vero cyclamini succum iungit, bene est: quippe cui purgandi potestas summa, et citra laetis auxilium spectabilis. A.

Fel, etc. Suppl. et h. l. et in seq. adiecisse malunt. A.

Pastillo. Glandis loco quidam pastillum globulorumve formant, et involutum linteolo ano induunt: quod auctor hic indicat. Dalec.

Butyrum. Locus hic praeposita ad hanc diem interpunctione, et criticorum interpolatione laboravit, in hunc modum: Butyrum largius sumptum coeliacis... medetur, et iecur vacuatum. Verum interpunctionis vitiosae non modo Reg. 2 cod. sed et re ipsa admonuit: ad superiora videlicet, h. s., ad ea remedia quae alvo solvendae traduntur, quae de butyro nunc prodit auctor, referri oportere: ut intellectus sit butyrum quoque largius sumptum alvum solvere, nedum coeliciis aut dysentericis eo pacto prodesset. Sic et Diosc. II, 81, de butyro, ὅτι καὶ τῶν ἐν τῇ αὐτῇ νόσῳ. Itaque frustra illi Plinii editores, ut fuerit facerent, voculam et adiecerunt: quam MSS. codicum nullus representat, non Reg. 4, 2, Colb. aliive: quum etsi ediderit illa, nihil tamen orationis perspicuitati obesset, aut veritati. Haan.

Coeliacis. Ob flavae bilis acrimoniam eo multo verasus. Dal.

vaccinum. Cornus cervini cinis tribus digitis captus in potione aquae. Coagulum leporis subactum in pane: si vero sanguinem detrahunt, in polenta. Aprini vel suilli vel leporini fimi cinis, inspersus potioni tepidi vini. Vituli quoque ius vulgariter datum, inter auxilia coeliacorum et dysentericorum tradunt. Lactis asinini potus utilior, addito melle. Nec minus efficax fimi cinis ex vino utriusque vitio. Item polea supra dicta. Equi coagulum, quod aliqui hippacen appellant, etiam si sanguinem detrahant, vel fimi cinis, dentiumque eiusdem tusorum farina, salutaris dicitur: et bubuli lactis decocti potus. Dysentericis addi mellis exiguum praecipunt: et si tormina sint, cornus cervini cinerem; aut fel taurinum cumino mixtum, et cucurbitae carnes umbilico imponere. Caseus recens vaccinus immititur ad utrumque vitium. Item butyrum heminis quatuor, cum

Cornus. Binum cochleariura mensura potus, inquit Dioscor. II, 63. Marc. Emp. xxvii, pag. 194: Cervini cornus, inquit, de ipsis radicibus, quae capiti haerent, seorsim linte tenuissima fustis, et ad drachmas mensuram cum vini austero cyathis datus, astringit nimios ventris fluores, si vel triduo ingeritur bibatur. HARR.

Coagulum. Marc. Emp. xxvii, pag. 194. HARR.

Addito melle. Persussum hoc Antiquis huiusmodi genus dysenteriae esse. Vnde, quum iam in finem segritudo vergeret, mel ad huiusmodi detergendum, sumi iussere, quod deterisivum sang. est. At errabunt in enarrando morbo vehementer. AZ.

Item sup. cap. HARR.

Equi. Totidem fere verbis Diosc. II, 85: H. ὁ τοῦ ἵππου, ἀρκύου καὶ ὑποπόου, etc. HARR.

Hippacen vocant. Antiochi hippace nunc herba, nunc coagulatum, nunc casceta, magna levitate, et inconstantia. DAT.

Cumino. Absurde: nam ex irritativa cuminus est. Quamquam forte, si quando ad dysenteriam labores quatuordecim ciborum usus, ultra quam pte est productus, genuerit in frigida paludis regionibus, non inutiliter cuminum sumpturus es. AZ.

Cucurbitae carnes. Si exurens, et mordax bilis descendit. DAT.

Caseus recens. Eadem verbis Plin. Val. II, 33. Sed, plene ab utroque abstrahens, mandi iubet Marcellus Empiricus, cap. xxviii, pag. 195. H.

Immititur. Immitti hoc loco infundj clystere est, ut quidem videtur.

Item butyrum, etc. Alium eo simi ex Dioscor. diximus superius, c. 35. HARR.

resinae terebinthinae sextante, aut cum malva decocta, aut rosaceo. Datur et seyum vitulinum, aut bubulum. Item medullae excoquantur cum farina ceraeque exiguo, et oleo; ut sorberi possint. Medulla et in pane subigitur. Lac caprinum ad dimidias partes decoctum. Si sint et tormina, additur protropum. Torminibus satis esse remedium in leporis coagulo potio e vino tepido, vel semel, arbitrantur aliqui. Cautiores et sanguine caprino cum farina hordeacea et resina, ventrem illinunt. Ad omnes epiphoras ventris illini caseum mollem suadent: veterem autem in farina tritum coeliacis et dysentericis dari, cyathocasei in cyathis vini tribus. Sanguis caprinus decoctus cum medulla dysentericis. Iecur assum caprae coeliacis subvenit, magisque etiam hirci, in vino austero decoctum potumque, vel ex oleo myrteo umbilico impositum. Quidam decoquunt a tribus sextariis aquae ad heminam, addita ruta. Utuntur et liene

Cum resinae terebinthinae sextante. Si huius tergendum est. H.

Datur. Marc. Emp. xxvii, pag. 193.

HARD.

Item medullae, etc. Marc. Emp. xxvii, p. 195: Medulla vaccina cum farina tenui subacta, et velut expositus panis cibatus data, mire dysentericos sanat. HARD.

Lac. Marc. Emp. xxvii, pag. 192:

Lac caprinum fervens; adiecto potentae quantum salis est, quoniam fuerit quasi tenuis particula, elavis dysenterico bibendum. At Plin. Val. II, 33, vel sic infundi clystere iubet. H.

Protropum. Vinum quod ex urvis sponte fluit, et antequam has aliquis praeter subierit. A.

Torminibus. Ad verbum Plin. Val. II, 22. HARD.

Cautiores. Haec loquidem verbis Mar-

cellus Emp. xxvii, pag. 194. Item Sext. Platon. cap. v, de capro et capra, tit. 15, ad torminosos. H.

Ad omnes epiphoras Plin. Val. II, 23. Marc. Empiric. xxvii, pag. 194: Ad omnes epiphoras ventris caseum vaccinum mollem calidum in potu oportet: quo tempore dysentericis potiones ferro caudenti oale factas dari convenit. HARD.

In farina. Sic libet omnes. Plin. Val. I, c. in modum farinae, ut plane in farinam legisse videatur. H.

In cyathis vini tribus. Nostrum apographum, in vini cibariis cyathis tribus. PINT.

Iecur. Marcell. Emp. xxvii, pag. 192. HARD.

Utuntur. Sext. Plat. cap. iv, de caprea, tit. 47, ad torminosos: splen caprae potum mire sanat. Eadem et

assó caprae hircive, et sevo hirci in pane qui cinere coctus sit: caprae a renibus maxime, ut per se hauriatur protinus; inque modice frigida sorberi iubent. Aliqui et in aqua decoctum sebum admixta polenta, et cumino, et anetho, acetoque. Illinunt et ventrem coeliacis, fimo cum melle decocto. Utuntur ad utrumque vitium et coagulatio hœdi in vino myrtite, magnitudine fabae potio: et sanguine eiusdem in cibum formato, quem sanguiculum vocant. Infundunt dysentericis et glutinum taurinum aqua calida resolutum. Inflationes discutit vitulinum fimum in vino decoctum. Intestinorum vitiis magnopere prodest coagulatio cervorum, decoctum cum lente betaque, atque in cibo sumptum. Leporis pilorum

in caprae hirci vis, ut sibi diximus, quamquam imbecillior, II.

Et sevo hirci in pane qui cinere coctus sit. Dictio hirci non est in cod. Pint.

Caprae. Caprae sevo, inquit, quod maxime a renibus prodest. Marcellus Emp. cap. xxvii, pag. 495: Adipem caprinum de renibus sublatur, misce cum polentae fursibus, atque adice illic cuminum, et anethum, et acetum, equis portionibus: atque ex aqua decoque, et colatum, sorbitionis more, dysenterico dato numerum, etc. II.

Protinusque modice frigidam sorberi iubent. Acad. protinusque hirci modi frigidum. Tres alii, protinusque modi frigidum. Antiquissimis et Chifflet. protinus lique. Unde conieciunt, protinus aliqui. Sed Vossianus etiam frigida. Scribe igitur: ut per se hauriatur protinus, inque modice frigida sorberi iubent. Sic max, uti protinus hauriatur frigida aqua. Gaou.

Et. Sic Reg. 1 et Marcell. Empir.

In. Reg. 2 et Chiff. anero, hoc est, aniso. Harp.

Utuntur. Marcell. Emp. ad verbum, cap. xxvii, pag. 493. H.

Et sanguine eiusdem, etc. Aqua calida elixio, deinde in sanguine fixo. Allobrogibus sanchet. Dac.

Quem. Sic etiam Reg. 4. In Reg. 2 et Chiff. sanguinidum. In Gallia bordin vulgus appellat. H. — Sangnienum. Praestol sine vulgata lectio. Cæterum monuit Dupinet suo (non enim satis scimus an et hodierno) tempora hoc cibi genus ab Alpibus gentibus sanchet vocitatum. Az.

Insurgunt. Ad verbum Plin. Val. II, 33. Harp.

Inflationes. Plin. Val. loc. cit. Imponitur item inflationi fimo vitulinus in vino decoctus. H.

Intestinorum. His certi medullam epilulari ait Sexi. Platon. cap. 4, de cervo, tit. 49. Harp.

Leporis. Plin. Val. II, 32. Marc.

cinis cum melle decoctus. Lactis caprini potus, decocti cum malya, exiguo sale addito. Si et coagulum addatur, maioribus emolumentis fiat. Eadem vis est et in sevo caprino in sorbitione aliqua, uti protinus hauriatur frigida aqua. Item feminum hoedi cinis rupta intestina sarcire mire traditur. Fimum leporis cum melle decoctum, et quotidie fabae magnitudine sumptum, ita ut deploratos sanaverint. Laudant et caprini capitis cum suis pilis decocti succum.

LIX. Tenesmos, id est, crebra et inanis voluntas desurgendi tollitur poto lacte asinino; item bubulo.

Emp. cap. xxvii, pag. 196: *Pilos leporinos adiecto melle comprehendis, atque inde globulos parvos facies: hi singuli sarcinas deglutiti, intestina quamvis perniciosa rupta, certa coniunctione connectunt.* HARR.

Cum. Plin. Vol. I. c. cum melle et sale: forte pseudose. H.

Si. Q. Serenus, cap. xxiii, pag. 146: *Quam colus inivum morbo genus intima corripit, Mande galeitum volueret, quoniam nomine dicunt; Aut pavidi leporis madefacta coagula pota.* HARR.

Eodem. Hoc medicamentum refert ad hydropicos Sext. Platon. cap. v, de capto et capta, tit. 17. H.

Fimum leporis, etc. Plin. Vol. II, 32. HARR.

Ita: Quomvis perniciosa ruptis intestinis, inquit Marc. Emp. c. xxviii, pag. 202. HARR.

Laurant. Marc. Emp. cap. xxvii, pag. 196. HARR.

LIX. Tenesmos. Vel, ut alii scribunt, tenamos; Graecia τινωμός et τινωμός, hoc est, ut Cels. ait, IV, 18, morbos in quo frequens desidendi cupiditas est. Hanc desurgendi vocem, quem MSS., omnes repraesentant, Reg. 1, 2, Colb. 3, Chiff. alique,

quem quae vis ei subesset haud satis perciperent Plinii editores, eradem duxere, atque egerendi verbum inseri satius fore, quod in hoc diem libri vulgati praefereunt. Desurgere, verbum est medicum, quo saepe Largus Scribonius utitur, praesertim vero in definitione tertiesmi quae Plinianae similis est ac plane par. Est, inquit, irrita crebro desurgendi voluntas, hoc est, secedendi, ut diximus in interpretatione. Graeci ἀκισπύσις dicunt. Cels. IV, 15: frequentem daciendi cupiditatem: desidendi, cap. 18. Hinc apud Marc. Emp. xxvii, pag. 187: *coeliaci propter frequentes desurrectio- nes viribus defecti.* Item Scribonius, proxime antea laudatus, cap. 38, cui titulus est, *Ad prolapsionem, ei libidinem nimiam desurgendi extremi intestini*, Comp. 142: *Tenesmos est irritatio ultimae portus directi intestini, in quo ultimo sorpius libet desurgere sine coena.* Non sic tamen intelligendus Horst. Sat. II, vs. 76: *Pides ut pallidus omnis Coena desurgat dubia.* Sed desurgat ibi dictum pro de coena aurgat. HARR.

Desurgendi. Secedendi ad exonerandum alvum. HARR.

Taeniarum genera pellit cervini cornus cinis potus.

Item Plin. Val. II, 24, et Marc. Emp. xxx, pag. 203. Haad.

Taeniarum. Ita MSS. non *tiniaurum*. Vide Cels. IV, 17, Sextum Plat. 1, de cervo, n. 8: *Cervinum cornu combustum, datum in vino, vel aqua calida, lumbricos necat et eiecit*. Sic et Plin. Val. II, 21; Scribon. Larg. comp. 122; Marc. Empir. cap. xxviii, pag. 200; Q. Seren. o. xxxi, de lumbricis et lineis purgandis, pag. 145: *Ergo cinis cornu cervini proderit haustus*. H. — Taen. genera. Equidem mirarer taeniarum genus Pliniano tempore multiplex visum (nam nec ante sagacissimi Plateri, mox Cl. V. Andry et Bonnet, tempora in duas species typus vermis abiit; nec de his egit Plinius, quos mammalium caetera, tum aves, pisces, infimo reptantia socias habent); ni hoc succurreret, multos, ut aiunt, elmintias cum veris taeniis uno, non quidem apto satis nomine, indicatos. Sexaginta fere nunc species novimus, quarum 6, ni falluntur ducti, humanitatis hospites. Celeberrimas omnium *vermis cucurbitinus* Puff. et Plat. (*Linnaeus taenia solium; longiorum annulorum taenia* Bonnet; *taenia artienalis dimittens* Dionis; *taeniorum latius* Tyson, de Haen, Leclerc, Marx) quem nos *taeniam hominis armatam* dicimus (nam nec longitudo est; nec articulorum longitudo, latitudo et moles, singularitas aut *22 paxtip*, videtur). Armatam vero ideo, quod hinc ns hamuli muniant *zovdodet*, unde annuli effigies aut coronae duplicis (vid. Icon. in *supp. lantat*. fere omn. tum *Encyclop. tab. XXI, 15, 49*; Linn. *Amoenit. Acad.* et *Beera, tab. h, 1, 2, 3, 6, 8, 9, 11, 16*; II, 1, 2, 3, 5, 6, 7). Hinc *certissime* ac facillime ab illa excedebat

taenia cui hamulorum uncitas deest, *inermi* propterea nominata. Ceterum uterque saevus parasitus et tenax, quamvis non semel delorum atrocitas in maius celebrata a vulgo. Cettie longitudine hic valet portentosa, quam saepissime 25 pedum ait aut 30, ad 150 tamen (Vandaeveren, *Dissert. de verin. inerat. hom.*), et 300 (Rosenstein, *malad. des enfans*), et 700 (Baldingee, *Aracien*, II, B) pervenit; tum quadruplex hulo oculum, cucurbitulae vi et officio similium, unde firmissimus his adheret quibus sem applicuit, si frangitur, lacinatur per partes facilius quam avellitur: idem, postquam truncatus ac fractus est, reparatur, et ad hoc incrementi cursu pervenit, quo miserrime aegrotantes veraxerit, modo integrum manserit caput. Hyperboles tamen illa causa apud vulgus fuit, quod olim crederent singulis articulis triplicem, aut quadruplicem proboscidem inesse, unde succus mucosus ex intestinis ducerent, raperent; quod anatome falsum decrevit. Caetera ignoratur, neque hic de his discipandum. Therapeutico vero omnibus fere modis hostem aggressa, vix potest laboranti opem ferre. Quocumque vero modo quantur, id fere semper in consilio est, ut taeniam euecent, quod quique tentatur mddendum generibus, aqua nempe quam gelidissima, oleis (unde asphyxia, deficiente aere), aeriformibus irritativis (qualia aether in vapores lapsus, acidum carbonicum: hinc quoque asphyxia), salibus (quos inter nuceis e baryto, item gulas e potasside), tum purgativis. Non raro quoque in id laborant, ut vermem aqua egerat, quod purgantium ope

Quae in excrementis lupi diximus inveniri ossa, si terram non attigerint, colo medentur, adalligata brachio. Polea quoque supra dicta, magnopere prodest in sapa decocta. Item suilli fimi farina addito cumino in aqua rutae decoctae. Cornus cervini teneri cinis, cochleis Africanis cum testa sua tuis mixtus, in vini potione.

LX. (xv.) Vesicae calculorumque cruciatibus auxiliatur urina apri, et ipsa vesica pro cibo sumpta; efficacius, si prius fumo maceretur utrumque. Vesicam elixam mandi oportet; et a muliere, feminae suis. Inveniuntur et in iocineribus eorum lapilli, aut duritiae lapillis similes, candidi sicuti in vulgari sae:

fi, si fiat. Principes in hoc assertu turando. Rosenstein, Herrenschwand, nostr. Chaberi, Odier, Rithier, Mathieu; sed praeterea varii varii hoc magnum laqueum, nec ullus fere est optimae notae medicus, cui non methodus quaedam sua prae caeteris placeat. Nullos tamen audio cervino cornu uti. AL.

Quae. Nempe cap. 49. Haec totidem verbis Marc. Empir. xxix, pag. 302. HARD.

Polea. Cap. 58. H.

Cornus. Plin. Valer. II, 48: Cornus cervini teneri cinis cum cochleis Africanis, cum testis suis tuis mixtus, datus in potione vini; sicut optime ad colum. Tenebrum cornu vocat, quod ut ait Marc. cap. xxvii, pag. 494, de ipsius radicibus sumitur, quae capiti haerent. HARD.

LX. Vesicae. Marc. Empir. iisdem verbis, xxvi, p. 180. H.

Efficiens. Sic libri pyraea. At in Chilli. si prius fumo. Inepti: nam Marc. Empir. Plinium secutus, cap. xxvi, pag. 480: *Uteris silvestri*, in-

quit, lotium cum sua vesica, in fumo suspensum et aservatum, stranguriotis cum potione mixtum, potius datum efficacissime prodest. Et SEXT. PLAT. VII, de aprio, lit. 9, ad stranguriam et vesicae dolorem: *Vesica apri cum lotio infuso, si suspensa et pota fuerit* (solem nimirum, ventosque, aut fumum), donec aquaticus humor effluat, et discoctam stercoris manducare. iis, qui patiuntur, mire sanantur. H.

Vesicam. Apri scilicet maris a viro, feminae a muliere manduget. Plin. Val. II, 39, vesicae et calculo purgando: *Vesica apri in cibo elixa sumitur*. Apertius vero Marc. Emp. xxvi, p. 483: *Vesica apri recte adversum vesicae dolores in cibo sumitur; ita ut mulier feminae, vir masculi sumat*. HARD.

Lapilli, aut duritiae lapillis similes. Illi lapilli calculi sunt qui vesiculae felle saepe tenent. His calculis natura saponis, alioqui in aqua facile solutibus, quanquam inflammabiles fuerint. Orientalium vicorum est tales calculi, quasi medicamina sint, prae-

quibus contritis atque potis in vino, pelli calculos aiunt. Ipsi apro iam gravis sua urina est, ut nisi egesta, fugae non sufficiat; ac velut devinctus opprimatur. Exuri illa tradunt eos. Leporis renes inveterati, in vino poti, calculos pellunt: In perna suum articulos esse diximus, quorum decoctum ius facit urinae utile. Asini renes inveterati, tritique, et in vino mero dati, vesicae medentur. Calculos expellunt lichenes equini ex vino aut mulso poti diebus xl. Prodest et ungulae equinae cinis, in vino, aut aqua. Item simum caprarum in mulso, efficacius silvestrium. Pili quoque caprini cinis. Verendorum carbunculis, cerebrum apri vel suis, sanguisque. Vita vero, quae in eadem parte serpunt, iecur eo-

dicare. Inde fama Bezoardo non uni in Occidente, dum saepe de stultitia palma visumus disputare. Lusitani praedicaverunt quoque eprugni calculi vim, cui nomen fecerant *pedra di porco*. As.

Ipsi apro tam gravis sua urina est, ut nisi egesta fugae non sufficiat. In vetusto exemplari superfluit verbum *sua*: *effugere* legitur, non *fugae*. PINT. — *Ipsi apro tam gravis*, etc. Diximus ea de re supra lib. VIII, c. 77. HAEN.

Leporis. Totidem verbis ac syllabis Plin. Val. II, 39. In sole cunctos derisosque in potione dñi Sexti Platonis iubet cap. 15, de lepore tit. 10, ad calculosa. HAEN.

In Cap. 49. Item omnia ex accebalis pyrenarum, circa quas coxendices vertuntur. HAEN.

Asinini. Marc. Empir. xxvi, p. 180. HAEN.

Prodest. Plin. Val. II, 39, et Marc. Empir. xxvi, pag. 181. II.

Item. Marc. Empir. xxvi, pag. 177. HAEN.

Pili. Marc. Empir. cep. xxvi, p. 180. HAEN.

Verendorum. Sext. Plet. vii, de apro, tit. 2, ed carbunculos et dolores veratri: *Apri cerebrum coctum, contritum ex apelle, et impositum, mire sanat.* HAEN.

Vitia. De arsenico, sive arsenico, quod ad enarrandam lectionem petet, dicemus XXXIV, 56. Libri fere omnes editi, cum MSS. Reg. 4, 2, Colb. 3, ceterisque. Editio Parm. cum charta *Almeida*; cod. Ch. Met. cavitati *Armenica*. Vitroque mendum. His nos neglectis sinceram priorum exemplarium non modo retinemus, sed etiam Marcelli Empirici suffragio defendimus, epod quem hoc medicamentum totidem fere verbis exstat, cep. xxxiii, p. 227: *Misce, inquit, hoc medicamentum purgat hystera. qualibet, etiam si cancer testaverit. Est autem bene.*

rum combustum, maxime iuniperi ligno, cum charta et arrhenico sanat; fimi cinis: fel bubulum cum alumine Aegypto ac myrrha ad crassitudinem mellis subactum: insuper beta ex vino cocta imposita: caro quoque. Manantia vero hucera, sebum cum medulla vituli in vino decoctum, fel caprinum cum melle rubique succo: vel si serpant, finium etiam prodesse.

Conficitur sic. Auripigmenti denarios sex aeris aquaeque X. tres, Elaterii X. i. chartas combustae cineris X. 3. Ex his tritis quum opus, cochlearia tria rosae cyatho permiscetur, et lintola coarpta in eo tinguntur, atque ita huceri superponuntur. Hoc medicamentum cito et sine ulla mora expurgat socidissimam hucera, ac sanat. HARD.

Arrhenico. Vulgo, ut patet, arsenice. Cave ne celeberrimum virus tam incaute aut summa, sicut porrigas. Quamquam non eadem pericula applicanti ac potanti. Fieri tamen potest, ut arrhenico, facta pars humanitatis delicatior eo deveniat irritatior, ut apasmus et mors sequatur. A.

Fel. Ita recipimus ope eod. Reg. 2, in quo myrrha discrete legitur, in Reg. 4 et Chiffet. ac murra, vetusto more, pro myrrha. In libris haecenus editis, at murra, perverse. Plin. Val. II, 41, ad verendum vitia: *Fel item bubulum*, inquit, cum alumine Aegypto ad crassitudinem mellis subactum illitur, etc. Martell. Emp. IXXIII, p. 230: *Permisto alumine et myrrha, fel bubulum ad crassitudinem mellis, subactum, et illitum, ea quae veretris serpant, mirae celeritate perstant: supra etiam beta vino recte imponitur.* Hahlarrahmanus Aegyptius, cap. vi, fel bubulum per

ae advehit ad viriliam hucera, nihil praeterea adicit. HARD.

Caro quoque. Bovis, ex vino cocta et imposita. Dalec. — *Caro.* Bubula videlicet, aut vaccina. Marc. Empir. XXXIII, pag. 229: *Caro vaccina recens veretro imposita, hucera eius et emphoras mire sanat*, etc. H.

Sebum cum medulla vituli, etc. Mixtio qua faxior sit in dies caro, ita ut non mirandum, si putredo sequatur. A.

Fel caprinum cum melle rubique succo. Fel in apographo nostro, non vel. PIER. — *Fel caprinum.* Sic Reg. 2 eod. et quem Pistorius vidit: non ut haecenus editi, vel caprinum, quasi sebum subintelligi hic quoque ex antecedentibus oporteat. Confirmat Q. Seren. cap. XXXVIII, de obscuris medendis, pag. 149: *Obscuris si ponas logos nova vulnera carpent, Horrentum mansa curantur fronte ruborum.* Et paulo ante: *Languidus antiquo purgatur penis Idæcho, Ac super illitur secundae felle capellae.* et Marc. Emp. XXIII, pag. 229: *Fel caprinum*, inquit, cum melle, veretri doloribus, hucericisque illitum prodest. H.

Finium etiam prodesse cum melle dicunt. Vox ultima non est in optimo, et suspicor incitentiam ab aliquo, qui parum meminisset, passim Plinio finium dici neutro genere, quam et ea prode, cum superposita virgula

cum melle dicunt, aut cum aceto, et per se butyrum. Testium tumor sevo vituli; addito nitro cohibetur: vel fimo eiusdem ex aceto decoctó. Urinae incontinentiam cohibet vesica aprina, si assa mandatur. Ungularum apri vel suis cinis potioni inspersus. Vesica feminae suis combústa ac pota: item hoedi, vel pulmo: cerebrum leporis in vino. Eiusdem testiculi tosti, vel coagulum cum anserino adipe in polenta: renes asinini in mero triti potique. Magi verrini genitalis cinere poto ex vino dulci demonstrant urinam facere in canis cubili, ac verba adicere, ne ipse urinam faciat, ut canis, in suo cubili. Rursus ciet urinam vesica suis, si terram non attigerit, imposita publ.

licet ei facere iam prodesse quam prodest. Sed Plinii fuerat: finum etiam prodest cum melle aut cum aceto. Sic cap. 17: *Melancholicis finum vituli in vino decoctum remedio est.* GRON.

Testium tumor cum sevo vituli addito nitro cohibetur. Voss: expungit tó cum; ei eo non agere caetel oratio. In quatuor aliis deest vox tumor, latens scilicet in praepositione. GRON. — *Testium.* Marc. Emp. xxvii, pag. 228: *Adeps vituli, et nitri modicum, una permista, et veroté modo imposita testiculis; tumores omnes et dolores persanare dicuntur.* H.

Urinae. Sest. Plin. vii, de apro, l. 40, ad urinae incontinentiam. *Vesicae apri assatae da ad manducandum, et curantur.* Idem de verrina vesica Marc. Emp. proludit, xxvi, p. 184. HARD.

Ungularum. Diosc. Eútop. II, 401: *Τὸς δὲ ὑποδυνάτας λαμβάνει δισ... καπρίας ὀφθαλμοῦ... καχλιδάριον κατὰ μελάρκων, τὸ αὐτό.* Sic etiam Plin.

Val. II, 40. At Marc. Empir. parum sibi constans, modo dysuriae, modo urinae incontinentiae hoc medicamentum, assignat. Nam cap. xxvi, p. 184: *Ungularum aprugnarum, inquit, exustarum cinis potioni inspersus, plurimum urinae difficultates iuvat.* At pag. 184: *Unguis aprugni, sit, exustu, triquet, in potione sumpti efficaciter submeiulus prouat.* H.

Item. Caprae vesicam Marc. Emp. anteponit. *Qui urinam tenere non poterit, inquit ille cap. xxvi, pag. 185, caprae vesicam comburat, et cinerem eius ex aqua cum vini potione bibat.* HARD.

Cerebrum leporis in vino. Plin. Val. II, 40, ei Marc. Emp. cap. xxvi, p. 184. HARD.

Eiusdem. Auctores proxime laudati. HARD.

Magi. Marc. Emp. cap. xxvi, pag. 185: *Ferrini genitalis usti cinerem bibere debent ex vino, qui urinam continere non possunt. In cubili omnia urinam faciat, qui urinam non potest*

LXI. Sedis vitia praeclare prodest fel ursinum cum adipe. Quidam adiiciunt spumam argenti ac thus. Prodest et butyrum cum adipe anserino ac rosaceo. Modum ipsae res statuunt, ut sint illius faciles. Praeclare medetur et taurinum fel, in linteolis conceptis, rimasque perducit ad cicatricem. Inflationibus in ea parte, sebum vituli, maxime ab inguinibus cum ruta: cæteris vitii medetur sanguis caprinus cum polenta. Item fel caprinum condylomatis per se. Item fel lupinum ex vino. Panoſ et apostemata in quacumque parte sanguis ursinus discutit: item taurinus aridus tritus. Praecipuum tamen remedium traditur in calculo onagri: quem dicitur, quum interficiatur, reddere urina, liquidiorum initio, sed in terra spissantem se. Hic adalligatus femini, omnes impetus discutit, omnique suppuratione liberat. Est autem rarus inventu, nec ex omni onagro, sed celebri remedio. Prodest et urina asini cum melanthio.

continere: dicatque dum facit, Ne in cubili suo urinam, ut canis, faciat. Eadem habet et Plin. Valer. III, 40. HARD.

LXI. Prodest et butyrum. Ad tumores, mariscas, et condylomata. DALC. — Prodest. Marc. Empir. cap. xxxi, pag. 222: Butyrum et adeps anserina, et oleum rosaceum, permixta, pulcherrime prouent omni vitii. H.

Modum ipsae res statuunt. Crassitudinem, et ut vulgo aiunt, consistentiam, DALC. — Modum. Mensuram reorum singularum: eam enim crassitudinem tantum desiderant, ut possint esse illius faciles. H.

Praeclare. Diosc. II, 96: Ανεσπαρμένη τε ἤκ ἐν δακρυλίοις ὕλησις οὖλῃς. Sedis hucern perasat, et ad cicatricem perducit. HARD.

In. Ita recte Reg. 4, 2. Colb. Ch. non, ut fere edidi, conceptis. Linteola scripta dixit Marc. Emp. xxxi, pag. 227. HARD.

Inflationibus. In sede, in ano. H.

Cæteris. Marc. Empir. xxxi, p. 222: Sanguis caprinus cum polenta impositus, omni vitium omnino perasat. H.

Item. Marc. Empir. l. c. H.

Condylomata. Condyloma sit, quum exanthematico calloso muliebria atque anua laboraverit. AS.

Panoſ. Plin. Vall III, 27. H.

Item taur. Diosc. II, 97, ubi taurinum sanguinem cum polenta impositum, duritias discutere et emollescere ait. HARD.

Urina. Cum urina. HARD.

Impetus discutit. Humorum collectiones, a quibus panni sunt. DALC.

Et ungulae equinae cinis cum oleo et aqua illitus, Sanguis equi, praecipue admissariis: et sanguis bubulus; item fel. Caro quoque eosdem effectus habet calida imposita: et ungulae cinis ex aqua aut melle: urina caprarum: hircorum quoque carnes in aqua decoctae; aut fimum ex his cum melle decoctum: verrinum fel: urina suum in lana imposita. Femina atteri adurique equitatu notum est. Vtilissimum est ad omnes inde causas, spumam equi ex ore, inguinibus illinere. Inguina et ex hulcerum causa intumescunt. Remedio sunt equi setae tres totidem nodis alligatae intra hulus.

LXII. (XVI) Podagris medetur ursinus adeps, taurinumque sebum pari pondere et cerae. Addunt quidam hypocisthida et gallam. Alii hircinum praeferunt sebum cum fimo caprae, et croco, sinapive, vel caulibus ederae tritis, ac perdicio, vel flore cucu-

— Omnes Epiphoras. Vide quae de hac voce diximus, XX, 97, II.

Et. Marc. Emp. xxxi, pag. 226, et Plin. Val. III, 27, II.

Sanguis. Ibidem auctores proximo laudati. HARD.

Aut. Ex hircis. Sic etiam Plin. Val. loc. cit. et Marc. Emp. xxxi, p. 224. HARD.

Fel urinum sive verrinum. Fel verrinum, in veteri codice, caetera requirunt. PINT.

Vrina. Marc. Emp. xxxi, p. 226. HARD.

Femina atteri. Intertriginem vulvum Latini appellant, τὸ πύμα. DAT.

Vtilissimum. In libris ad hunc diem editis, ex ore, inguinibusque. At quis spumam equi, quæso, vidit ex inguinibus? Feminibus attritis inguinibusque illini, sententia eius loci est.

Plin. Val. II, 43: Si autem ex equitatu, inquit, femina vexata aut, spuma equi ex ore feminibus illinitur, et inguinibus imponitur. Brevius Marc. Emp. cap. xxxi, pag. 225: Si ab equitando vexata fuerint inguina, aut intertrigines dolerint, spuma equi fecientur, statim remediabuntur. H.

Inguina et ex ulceribus. Inguina bubone occupantur ex ulcerum causa, quæ in pudenda; pedum digitis, molleolis sunt. DAT.

LXII. Podagris. Totidem verbis Plin. Val. III, 14, et Marc. Empir. xxxvi, pag. 250. HARD. — Nulla hinc utilitas. Caeterum nec recentiorum scientia in sananda podagra utilis. At, Alii hircinum praeferunt sebum. Sic et Dioscorid. II, 94, et Marc. Emp. xxxvi, pag. 244. HARD.

Cum. Diosc. II, 98. HARD.

meris silvestris. Item bovis simum cum aceti faece. Magnificant et vituli, qui nondam herbam gustaverit, simum: aut per se sanguinem tauri: vulpem decoctam vivam, donec ossa tantum restent: lupumve vivum oleo cerati modo incoctum: sebum hircinum, cum helxines parte aequa, sinapis tertia: fimi caprini cinerem cum axungia. Quin et ischiadicis uri sub pollicibus pedum eo fimo fervente, utilissime tradunt. Articulorumque vitiiis fel ursinum utilissimum esse, et leporis pedes adalligatos. Podagras quidem mitigari pede leporis viventis abscisso, si quis sequi assidue habeat. Perniones ursinus adeps,

Item. Marc. Empir. xxxvi, p. 242. Habdarrhmanus Aegyptius, interprete Eochellensi, esp. vi, pag. 47: *Vulpes stercus confusum et commixtum, cinere, ac oleo subactum, obducatur podagrae, curabit illam* H.

Magnificavit. Habdarrhmanus, c. vi, pag. 48: *Si stercore vitulae, statim atque nascitur, et quae nihil aliud comederit, praeter lac maternum, obolines pedes laborantis podagra, non mediocrem percipiet utilitatem: curat adhuc omnes pedum dolores* H.

Vulpem. Sust. Plal. cap. 111, de vulpe, tit. 42, *Ad morbum articulo- rum: Vulpis visc in amplo vase decocta, donec ossa relinquant, mire sanant: si scarpus in aquam in vase quis descenderit, etc.* Marc. Emp. xxxvi, pag. 250: *Vulpem ex aqua coquito, donec mollescat, et ex aqua percolata pedes assidue foveo: quo facto doloribus facile caveri hoc remedio quidem frequenter experti sunt* Habb.

Cerati modo incoctum. Donec ad cerati crassitudinem oleum reducat. Dato c.

Fimi caprini cinerem cum axungia. Quis et Ischiadicis, etc. In archie-

typo nostro, *fimi caprini cinerem cum axungia equina. Ischiadicis, etc.* PIST. — Fimi. Plin. Val. XIII, 44. H.

Quin. Meminit huius moris An- thyllus ap. Aetium, serm. 42, c. 111, pag. 207: Nos, inquit, etiam huiusmodi urendi modo utimur: stercus caprinum siccum fervefacimus, eoque ventrem magni digiti affecti pedes perurimus, paulo infra ungues usque ad os ipsum unctione penetrante. Haec ipsa visio extremas coxendicium affectiones, et quas nulli alii praesidio cedunt, dissolvit. H. — Hippocrates praecesserat, laudibus quidem magnificis efferebat. Oriens praedicat, nec moras (id nomen medicumini) famam theriaca vincet. Cf. circa hanc rem Ten Rhynce et Kämpfer. Vasa h. l. tamen omnia ne monere quidem operae est. At.

Articulorum. Marc. Emp. xxxiv, p. 234: Plin. Valer. III, 45. H.

Adalligatos. Quidam ratione, fortassis eadem, somno conciliando, agrotum pileo adnectunt. Dato c.

Podagras. Marcell. Empir. xxxvi, pag. 216. Habb.

Perniones. Diosc. II, 94, et Marc. Emp. xxxiv, p. 236, ad verbum. Pro

rimasque pedum omnes sarcit: efficacius alumine addito: sebum caprinum: dentium equi farina aprinum vel suillum fel: cum adipe pulmo impositus: etsi subtriti sint contusive offensatione: si vero adusti frigore, leporini pili cinis. Eiusdem pulmo contusis dissectus, aut pulmonis cinis. Sole adusta, sevo asinino aptissime curantur; item bubulo cum rosaceo. Clavos et rimas callicque vitia, sinum apri vel suis recens illitum, ac tertio die solutum sanat: talorum cinis, pulmo aprinus, aut suillus, aut cervinus. Attritus calceamentorum, urina asini cum luto suo illita. Clavos sebum bubulum cum thuris polline. Perniones vero corium combustum: melius si ex vetere calceamento; iniurias e calceatu, ex oleo corii caprini cinis. Varicum dolores sedat fimi vitulini cinis, cum lilii bulbis decoctus, addito melle modico; item-

ursino anserinum adhibet Plin. Val. II, 51. HARD.

Efficacius. Idem Marc. loc. cit. II.

Caus. Aprinus videlicet. *Sest.* Plat. cap. VII, de apro, lib. 4, ad pedes exulceratos a calceamentis: Apri pulmonem cum melle commixtum, ut molūgma superpone pedibus, a calceamentis laesis et exulceratis; variabuntur. HARD.

Pulmo impositus. Pulmo suis recens evulsus, et adhuc calens. DALZG.

Si subtriti sint contusive. Si pernio-nea ex attritu, aut contusione geniti sint. DAL.

Eiusdem. Marc. Emp. xxxiv, p. 232. HARD.

Clavos. Plin. Val. II, 52, et Marc. Emp. xxxiv, p. 233, ad verbum. II.

Aut. Iluc pertinet quod habet Marc. Emp. xxxiv, pag. 232, in verbo fere simili: *Podris cervinus*, inquit, *impositus*, et *suepi renovatus*, ex oleo-

mento laesos pedes sine dolore peruenat. Suillo, agnino, ursino, attritus ex calceamentis contractos ab inflammatione defendi auctor est Diosc. II, 40. HARD.

Prima asini cum luto suo illita. Quod mciendo rigaverit et perfuderit. DAL. *Caus.* Quod nempe ille mciendo perfuderit. HARD.

Clavos. Plin. Val. II, 52. H.

Perniones. Et attritus etiam calceamentorum, teste Orisasio de virt. simpl. II, pag. 62, et graeco MS. *Διφματὶ παλαιᾷ ἀπὸ τῶν καττομητῶν καυήντα, πρὶν τὰ ἐν τῶν ὑποδημάτων ὄντα, πικρομένης τῆς φλεγμονῆς ὀφείλει.* Coria vetera e vetustis soleis, usata, ad huleora e calceatu facta, sedata inflammatione prouocant. Orisasio praecitit Diosc. II, 51. HARD.

Iniurias e calceatu, etc. Cf. Marc. Empir. c. xxxiv, p. 232. II.

que omnia inflammata, et suppurationes. Sed podagricis prodest et articulariis morbis, e maribus præcipue vitulis. Articulorum attritis, fel aprorum vel suum, liſteo calefacto impositum; vitulique qui nondum herbam gustaverit, simum; item caprinum cum melle in aceto decoctum. Ungues scabros sebum vituli emendat: item caprinum admixta sandaracha. Verrucas vero aufert vitulini limi cinis ex aceto: asini urinat lutum.

LXIII. Comitiali morbo testes ursinos edisse prodest, vel aprinos bibisse ex lacte equino, aut ex aqua: item aprinam urinam ex aceto mulso: efficacius, quæ inatuerit in vesica sua. Dantur et suum testiculi inveterati tritique in suis lacte, præcedente vini abstinentia, et sequente continuis diebus. Dantur

Suppurationes minuantia. In abacsum vergentia. Dales.

Sed podagricis prodest, etc. Idem Marcellus xxiv, p. 234, et Plin. Val. III, 15. HARD.

Item. Sext. Plat. vi, de capro et capra, tit. 23, ad morbum articularum: Siercus caprae cum acerrimo aceto mixtum sanat. HARD.

Item capr. Sept. Plat. cap. v, de capro et capra, tit. 16, ad ungues leprosos: Ex aceto caprino admixta sandaracha cerotum superpositum tunc tormento sanat. HARD.

Verrucas. Plin. Valer. III, 42. H.

Asini. Plin. Valer. loco cit. Marc. Emp. xxxiv, pag. 233: Prina myli, vel melle, vel asini, cum luto illita, et clavos abolet, et oſſibus medetur. Hanc vim et urinae canis cum suo luto assignat. Q. Seren. esp. lxxv, de verrucis tollendis, p. 164, et idem Marc. Emp. esp. xxxiv, pag. 234. H.

LXIII. Comitiali. Eridaniæ Graeci

et ἰσπὰν νόσον, Latini comitium, et comitalem, et sacrum morbum vocant. Testes aprinos ei morbo opitulari scribit et Plin. Val. II, 58. H.

Vet. Idem Plin. Val. loc. cit. Sext. Plat. cap. 7, de apro, t. 7, ad caducos: Testiculos apri ex vino vel aqua potatō, et curabent. HARD.

Aprinos: Vulg. gall. luites. As.

Item aprinam. Sext. Plat. loc. cit. cap. 11, ad caducos: Lotioli apri cum paxymelite bibat, et remedium caplet. HARD.

Dantur. Quid de pulmone leporino Plinius, illud ipsū Sext. Plat. de corpore prodit, cap. 11, de lepore, tit. 6, ad caducos: Leporis cor, si eorum derantum cum parte tertia thuris mannet (hoc est, micurum thuris), tritū ex vino albo da bibere per dies septem, liberat. His vero, qui nequius curant, dabis diebus 30. HARD.

et leporis sale custoditi pulmones, cum thuris tertia parte, in vino albo, per dies xxx. Item coagula eiusdem. Asini cerebrum ex aqua mulsa, infusatum prius in foliis, semuncia per dies: vel ungularum eius cinis cochlearibus binis toto mense potus. Item testes sale asservati et inspersi potioni, in asinarum maxime lacte, vel ex aqua. Membrana partus earum, praecipue si marem pepererint, olfactata accedente morbo comitialium resistit. Sunt qui e mare nigroque cor edendum cum pane sub dio prima aut secunda luna praecipiant. Alii carnem, aliqui sanguinem aceto dilutum, per dies xl bibendum. Quidam urinam equi aquae ferrariae ex officinis miscent, eademque portione et lymphaticis medentur. Comitialibus datur et lactis equini potus, lichenque in aceto mulso bibendus. Dantur et carnes caprinae in rogo hominis to-

Asini cerebrum ex aqua mulsa infusatum prius in foliis. Hermolaus, in solis. Pindarus liber, in salti semuncia. Fortasse: infusatum prius, in pulve, semuncia per dies. Sic esp. sequenti: *Copiae vero in pulve alicacea et phthisis, et tussim sanari.* Ga. — *Asini.* Habbarrhamanus Aegyptius, interprete Ecchellensi, esp. v, p. 23: *Cerebrum asini propinabis epileptico, vel mente capto, ex aceto: curabitur.* HARD.

In foliis. Sic Reg. 4, aliquo cum editis. In foliis brassicae: ut supra e. 56. HARD.

Semuncia. Forte per dies V. vel: accepta quinarj nota ex vocula sequenti vel: sic enim superius, per dies 30. HARD.

Vel. Dioscor. II, 44, totidem verbis. HARD.

Membrana partus. Vulg. placenta. AS:

Sunt. Asino nempe. Cael. Aurel. Chron. 1, 4, de epilepsia, *Dant et tunc mandenda corda hominum, atque equorum, quorum crura quasi impetigines habent, sive asinorum, vel mulorum.* HARD.

Lymphaticis medentur. Per intervallula furentibus, ei insanientibus. DASEC.

Lichenque. Dioscor. II, 45, de lichenibus equorum, *Ποθόντις λεῖσσιν μετ' ἔξουσιν, ἡλικύψιας ἰσπερὸνται θεραπεύουσιν.* Quid lichen sit, ex eodem Diosc. diximus, esp. 49. HARD.

Dantur. Sexl. Plat. e. v, de espro et espra, lit. 3: *Ad calculos:* plane totidem verbis; ut et Plin. Valer. II, 68. Carnes caprinae sine ea exceptione de rogo hominis in epilepticorum cibatu commendat pariter Theod. Prisc. IV, HARD.

Morbant. Diosc. Edm. I, 21. Sexl. Plat. loc. cit. *At si calculus vere ca-*

stae, ut volunt Magi. Sevum earum cum felle taurino pari pondere decoctum, et in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat, potum vero ex aqua sub limine. Morbum ipsum deprehendit caprini cornus vel cervini usti nidor: Sideratis urina pulli asinini nardo admixto perunctione prodesse dicitur.

LXIV. Regio morbo cornus cervini cinis: sanguis asinini pulli ex vino. Item simum asinini pulli, quod primum edidit a partu, datum fabae magnitudine e vino medetur intra diem tertium. Eadem et ex equino pullo similiterque vis est.

LXV. Fractis ossibus praesentaneus maxillarum apri cinis vel suis. Item lardum elixum atque circumligatum mira celeritate solidat. Costis quidem fractis laudatur unice caprinum simum ex vino vetere; aperit, extrahit, persanat.

LXVI. Febres arcet cervorum caro, ut diximus.

ductus est, caprimus cornu adustum naribus si numparit, mox cadet. Nempe quae male olent, faciunt ut conmillis aestuet et cadat. HARD.

Sideratis. Iis qui ex paraplexia dimidium corpus resolutum habent. DALZG. — *Sideratis.* Totidem plane verbis Plin. Valer. III, 46. HARD.

LXIV. *Regio.* Dioscor. II, 63, et Sext. Plut. c. 1, de cervo, n. 4. H.

Sanguis asinini pulli. *Sanguis asini,* in vetere edicet: caetera redundant. PIET. — *Sanguis.* Sic Reg. (et editi. In Reg. 2: *Sanguis asini ex vino* iactum. HARD.

Item. Illud nimirum quod poleam appellati dictum est superius, c. 57. Haec plane ad verbum transcripsit Plin. Val. II, 59. HARD.

Quod primum edidit a partu. ἡσυχίαν Aristoteles vocat: πωλεῖν alii ἀπό τοῦ πώλεω, poleam. Stercoris in

variis animalibus diversa nomina vide apud Rhodig. lib. X, cap. nli. DALZ.

Eadem. Plin. Val. loc. cit. HARD.

LXV. *Item lardum.* Ad verbum Plin. Val. III, 48. HARD.

Costis. Haec rursum totidem verbis. Plin. Val. II, 35, et III, 48. H.

LXVI. *Febres.* Lib. VIII, 50. Atque huc alluisse Martialem obiter illie indicavimus, quum facete luderet Ith lenonem uxoris suae: *Vis sine febre mori*: quum cum inueneret velle eervorum ritu vivere ac mori, qui at cornus gestulant, et febri carent. Neque enim heri primum istam aut hodie receptam esse vulgatamque paroemiam ex Artemidoro liquet, Onirocr. II, 12, apud quem destinato cuidam proco, et ex ariete cui insidebat delapso futurae mox coniugis adulterium portendi nonnemo his verbis auguratur: *ἔτι γυνή σου πο-*

Eas quidem quae certo dierum numero redeunt; oculus lupi dexter salsus adalligatusque, si credimus Magis. Est genus febrium, quod amphemerinon vocant. Hoc liberari tradunt, si quis e vena auris asini tres guttas sanguinis in duabus heminis aquae hauerit. Quartanis Magi excrementa felis cum digito hubonis adalligari iubent, et ne recidant, non removeri septeno circuitu. Quis hoc, quaeso, invenire potuit? quaeve est ista mixtura? cur digitus potissimum hubonis electus est? Modestiores iecur foliis decrescente luna occisae inveteratum sale, ex vino bibendum ante accessiones quartanae dixerunt. Idem Magi fimi bubuli cinere consperso puerorum urina illinunt digitos pedum, manibusque leporis cor adalligant. Coagulum ante accessiones propinant. Datur

νέβη, καὶ τὸ λεγόμενον, ἀλφειὰ αὐτῷ πόνθησιν. Quod uxor tua morchabitur, et (quod vulgo dici solet) cornus tibi fusiut. Ecstive usus est eo vulgi ioco, qui nummos cudit olim honori Galieni Augusti, et Saloninae Augustae coniugis. Nam iste quidem apud Oconem inscribitur, p. 474: CORNELIA SALONINA AVG.)(IYHONI CONS. AVG. Iunoni Conservatrici Augustae. Ille apud P. Chamillart, GALLIENVS AVG.)(IYHONI CONS. AVG. Iunoni Conservatrici Augusti. Habet, uterque nummos in aversa area effigiem cervi. Est autem Iuno, ut in apologia Homeri diximus, Fides conjugalis. Haec igitur Conservatrix Augustae dicitur esse, ne maritum faciat cervum: eademque Conservatrix Augusti, ne cervus sit. H. — Vereor ut haec vera sint, omit-tenda tamen non rursus. Cacterum memento Velcribus creditum cervos febre numquam implicari. Ar.

En. Sext. Plat. c. 8, de lupo, tit. 4; Ad quotidianas febres: Oculus

dexter lupi alligatus febres discuit. Plinii verba summa fide reddit Plin. alter Valer. III, 3. H.

Est genus. Αμφημερινός πυρετός, quotidiana febris, quae ex pituita provenit, materia frigida et gravi, nullumque diem intermittit. H.

Hoc, Plin. Val. in tribus heminis dixit III, 3. HARD.

Quartanis. Sext. Plat. cap. xviii de cata, hoc est, de fele, tit. 4, ad quartanam: Catac stercus cum ungula bubonis in collo vel brachio suspensum, post septimam accessionem, discuit quartanam. Auctor libri, qui Kirandani Kirani inscribitur, II, pag. 76: Stercus felis cum oleo lilaceo immixtum, febres sanat. HARD.

Et ne. Et ne febris recurrat, continendum usque in septimam accessionem. HARD.

Idem. Totidem verbis Plin. Val. III, 6. HARD.

Coagulum. Plin. Val. loco proxime citato. HARD.

et caseus caprinus recens cum melle, diligenter sero expresso.

LXVII. (xvii.) Melancholicis simum vituli in vino decoctum remedio est. Lethargicos excitat asini lichen, naribus illitus ex aceto: caprini cornus nidor aut pilorum: iecur aprinum. Itaque et veterosis datur. Phthisicis medentur, iecur lupi ex vino, macrae suis fominæ herbis pastae lardum, carnes asininae ex iure sumptae. Hoc genere maxime in Achaia curant id malum. Fimi quoque aridi, sed pabulo viridi pasto bove, fumum arundine haustum prodesse tradunt. Bubuli quoque cornus mucronem exustum, duorum cochlearium mensura, addito melle, pilulis devoratis. Caprae sevo in pulte ex alica et phthisin et tussim sanari, vel recenti, cum mulso liquefacto, ita ut uncia in cyathum addatur, rutaeque ramo permisceatur, non pauci tradunt. Rupicaprae sevi cyatho, et lactis pari mensura, deploratum phthisicum convaluisse

Cum melle diligenter sero expresso.
Verbum sero non agnoscitur ab eodem. Plin.

LXVII. Melancholicis. *Μελαγχολικοί*, qui atra bile, furore, insania laborant: cuius affectionis species quaedam apud medicos hypochondriaca nominatur. Hard. — Langenda hysteria, et quae ab hysteria derivantur. Causa olim dicebatur atra bilis: mox genitalium, nunc cerebri status. As.

Lethargicos. *Ληθαργικοί*, qui morbo laborabant, quem Latini veternum appellant. *Marcor* est, et inexpugnabilis poene dormiendi necessitas, inquit Cels. III, 20. Dicitur *ἀπὸ τῆς λήθης*, hoc est, ab oblivione: nam eo vitio memoriae sedes torpet. Il. — Forte non inutiliter. Sed multa hodie

novimus quae acutus sollicitent excitentque. As.

Caprini. Cels. III, 20: *Hos aegros quidam subinde excitare nituntur his, quae per (lege, per quae) steremata evocantur: et ex his, quae odore foeda movent: quolis est cruda lana succida, piper, veratrum, castoreum, acetum, allium, cerpa: iuxta etiam galbanum incendunt, aut pilos, aut cornu cervinum, etc.* Sic etiam Sexl. Plat. cap. v, de capro et capra, t. 10, ad *lethargicos*. Et Plin. Val. III, 7. Hard.

Macrae. Plin. Val. I, 61. H.

Carnes. Plin. Val. loc. cit. H.

Fumum. Vt hodie tabo scitili haustus tabaci fumum hominea e plebe. Hard.

certus auctor affirmat. Sunt et qui suum fini cinerem profuisse scripserint in passo: et cervi pulmonem, maxime subulonis, siccatum in fumo, tritumque in vino.

LXVIII. Hydropicis auxiliatur urina vesicae apri paulatim data in potus: efficacius quae inaruerit cum vesica sua. Fimi taurini maxime, sed et bubuli, de armentivis loquor (quod bolbiton vocant), cinis cochlearium trium in mulsi hemina, bovis feminae in mulieribus, et ex altero sexu in viris, quod veluti mysterium occultarunt Magi. Fimum vituli masculi illitum: fimi vitulini cinis cum semine staphylini, aequa portione ex vino: sanguis caprinus cum medulla. Efficaciorem putant hircorum, utique si lentisco pascantur.

LXIX. Igni sacro ursinus adeps illinitur: maxime

Pulmonem. etc. Hic olim nos medicantibus fuit ut pulmo pulmonis, secur lecinoris remedium haberetur: quam absurde, patet. Az.

LXVIII. *Hydropicis.* Sic libri omnes. Caprinam lamen urinam ad eundem usum laudat Dien. II, 99: αἰγὴς οὐ (οὐροῦ) ὀσπύαζα τὸν οὐρὸν σάπυα, H.

Fimi cervini, maxime subulonis, sed et bubuli, de armentivis loquor: In archetypo nostro *fimi taurini maxime, sed et bubuli, de armentivis loquor;* et paulo post, *fimi vitulini non fimi vituli.* PIER. — *Fimi taurini maxime, sed et bubuli, de armentivis loquor.* Sic Vossius, perinde ut Pinfiani codex: nam *armentivis* tres quoque alii. Men. armentis, Gron.

De armentivis loquor. Quae in armento viridibus pascuis aluntur. DAC. — *De Armentivis* (non armentinis), armentilius, et armentalis, idem so-

nat: bovem, equumve scilicet, qui sit ex armento. HARN.

Bolbiton. Βόλβιτον, sinus bubulis. Festus bulbitare Latinis hinc inflexum putat, quod significat puerili stercore inquinae. HARN.

Fimum. Plin. Val. III, 42: Theod. Prisc. IV, ad hydropem: *Vituli masculi stercore cum aceto peri permixto, spisse venter liniendus est:* tamen ut ante ipse hydropicus toto corpore dropactur: hoc est, dropace, quod est unguenti genus, liniatur. H.

Sanguis caprinus. In cibo sumptus. DALL.

Efficaciorem. Sext. Plat. esp. 5, de capro et capra, tit. 17: *ad hydropicos, non hircinum sanguinem, sed lotium commendat H.*

LXIX. *Igni sacro.* Erysipelas quo cutis exterior penum occupatur. Az.

qui est ad renes; vitulinum simum recens, vel bubulum: caseus caprinus siccus cum porro: ramenta pellis cervinae delecta pumice, ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi spuma, aut ungulae cinis. Eruptionibus pituitae, asinini fimi cinis cum butyro. Papulis nigris, caseus caprinus siccus ex melle et aceto in balineis, oleo remoto. Pusulis suilli fimi cinis aqua illitus, vel cornus cervini cinis.

LXX. Luxatis recens simum aprinum vel suillum: item vitulinum: verris spuma recens cum aceto: simum caprinum cum melle: bubula caro imposita. Ad tumores suillum in testa calefactum tritumque

Vitulinum. Plin. Val. III, 34. H.

Ramenta pellis cervinae. Plane totidem verbis Plin. Valerian. loc. cit. Haas.

Papulis. Papula, pusula est, sive tuberculum, quod leionat salivae defecatione curatur. Papulis cutis exasperatur, rubet, leniterque reditur. *Ardentes papulae*, Virg. G. III, 364, Haas. — *Papulas* censet Guettard (in Poimipet, t. IX, pag. 750) illas esse cutis nigricantis maculas quas vulgus appellat *sigues*. Utilitas e Pliniano praeccepto nulla. Illis enim maculis *organisatio*, ut vocant, defuit; quod vitium deferi non potest, nisi et pars vitiosa doleatur. As.

Oleo remoto. Quo lavantium et balneum adeuntium corpus ungebatur. Dalec.

Pusulis. *Papulis* habet Plin. Val. qui hunc locum exscribit III, 39; sed nihil interest. Haas.

LXX. *Luxatis.* Plin. Val. III, 47. H. — *Ridicule.* Nil in luxato membro exterior medicina prodest, nisi irritatio atque inflammatio fiat: quod quoniam vitatur, non ideo reducitur

luxatio. As.

Bubula caro imposita tumorem sanat. In vetere exemplari: *Bubula caro imposita ad tumores*: verbum autem *sanat* non legitur in eodem. FIST. — *Bubula.* Perturbata prius omnia ex interpolationis vitio et interpolatorum addacia, sic legebantur: *Bubula caro imposita tumorem sanat. Fimum suillum... cum oleo durities... tollit optime. Adeps... illitus in his quae... plurimum proficit. Fimum bubulum, etc.* Medicinam ei loco fecimus ope Reg. praesertim cod. 2, qui singulas, nisi nos fecimus, sententias maiusculis litteris amplectatur. Adde Plin. Valer. III, 47, qui quum hunc locum transcriberet adrupta et convulsa medicinam e bubula carne retulit: ad tumores deinde simum suillum, etc. Sic enim ille: *Luxatis vero recens simus, vel aprinus, vel suillus, vel vitulinus impositus: verris spuma recens cum aceto illinitur; fimumque caprinum cum melle. Caro bubula ruptis convulsis illinitur. Fimus quoque suillus sub testa calefactus, et tritus cum oleo, thure adversus tumores facit.* Haas.

cum oleo. Duritias corporum omnes mollit optime adeps e lupis illitus. In his quae rumpere opus est, plurimum proficit linum bubulum in cinere calfactum, aut caprinum in vino vel aceto decoctum. In furunculis sebum bubulum cum sale : aut si dolor est, intinctum oleo, liquefactum sine sale : similique modo caprinum.

LXXI. In ambustis ursinus adeps cum lili radicibus : aprinum aut suillum fimum inveteratum : setarum ex his e penicillis tectoriis cinis cum adipe tritus : tali bubuli cinis cum cera et medulla cervina, vel tauri : fimum leporis. Et caprarum fimum sine cicatrice sanare dicitur. Glutinum praestantissimum fit ex auribus taurorum, et genitalibus. Nec quidquam efficacius prodest ambustis. Sed adulteratur nihil aequae, quibusvis pellibus inveteratis, calceamentisque etiam decoctis. Rhodiaceum fidelissimum : eoque pictores et

In his quae rumpere opus est. In abscessibus quae recludere et aperiri est opus. Dalec. — Conf. Diosc. II, 98. Haen.

Fimum bubulum in cinere, etc. Minime sit enim suppuratio, et putrefactio crescit, quam minui in votis est. As.

Aut caprinum. Sext. Plat. 5, de capro et capra, tit. 28, ad tumores : Caprinum, stercus impositum non patitur constringere tumorem. H.

In. Totidem plane syllabis Plin. Val. III, 32. H.

LXXI. E penicillo. Penicilli sunt, quibus parietes insalantur. Est enim tectorum illinimentum istud, quod quasi pavimentum est, incrustatioque, ex calce et plurimum, aut e gypso. Haen.

Fimum. Plin. Val. III, 36, ambustis

*sanandis : Fimum leporis et capre il-
linitur nequis portionibus. H.*

*Glutinum praestantissimum, etc. Glu-
linum id ὑλοκόλλα ab effectu dicitur,
ταυροκόλλα a materia, quoniam fit e
tauri corio. Dalec.*

*Nec Plin. Val. c. c. ambustis sa-
nandis : Glutinum taurinum remissum,
sicut solet a fabris remitti, sine cicat-
rice sanat. H.*

*Prodest ambustis. Aqua calida dis-
tillatum et illitum. Diosc. Nam lentore
sua inhaerens mediocri colore co-
quit et aegat inflammationem. Arist.
Problem. quæst. 1, cap. 9. Dalec.*

*Rhodiaceum. Nempe ad ambustis sa-
nanda glutinum Rhodiaceum imprimis
valet. Dioscor. III, 101 : Κόλλα, ἢ
ἐπὶ τοῖς ὑλοκόλλαις καλοῦσιν, ἢ ταυρο-
κόλλαν, καλλίστη ἐστὶ ἡ ποδάρη, ἐκ
τῶν βετίων βορῶν συνεκρίβηται. Epi-*

medici utuntur. Id quoque quo candidius, eo probatius. Nigrum et lignosum damnatur.

LXXII. Nervorum doloribus, fimum caprinum decoctum in aceto cum melle, utilissimum putant, vel putrescente nervo. Spasmata, et percussu vitata, fimo aprugno curant, vere collecto et arefacto. Sic et quadrigis, agendis tractos, rotave vulneratos: et quoquo modo sanguine contuso, vel si recens illinatur. Sunt qui, incoxisse aceto utilius putent. Quin et in potu farinam eam ruptis, convulneratisque, et eversis, ex aceto salutarem promittunt. Reverentiores cinerem eius ex aqua bibunt. Feruntque et Neronem principem hac potione recreari solitum, quum sic quoque se trigario approbare vellet. Proximam suillo fimo vim putant.

ἡ δὲ λευκὴ καὶ διαυγὴς ἢ κοκκίνη ἢ δὲ μέλαινα ἔστω... ὑπερκαυστὰ τε αὖτε ἐκ φλυκτανοσθέναι: Non patitur ambusta attolli in pustulas, etc. H.

Lignosum damnatur. Ligni modo durum et fragile. Apud Diosc. hoc non legitur. DALLEZ.

LXXII. *Nervorum.* Sest. Plat. cap. v, de cypro et capra, tit. 25, *Ad nervorum contractionem.* Marc. Emp. cap. XXXIX, p. 240 sq. H.

Nervorum doloribus. Memento et ligamina, et tendines apud Plinium nervos audisse. Atqui si his vulnus illatum, ita ut iam non lateant teganturque, mel periculosum; item, acetum. Si spasinate vero laboraverunt, illi auxilii, alii periculi et remedii. AZ.

Spasmata. Vulsas musculorum et vasorum nervorumque fibras.

Fimo aprugno. Quod cynegelicorum periti vocant *fumets du sanglier*. AZ.

Sanguine contuso. Factis contusionibus. Non quidem sanguis contunditur, sed in contusionibus sub cutem effunditur; ἀνυπολαγία. DAB.

Quin. Plin. Val. III, 47, plane ad verbum. HAAB.

Reverentiores. Plinii Valer. loc. cit. HAAB.

Quum sic quoque, etc. Manuscriptum exemplar habet, *strigaria*. Quod quidam exponunt circa partem, in qua ordo et series equorum ad cursum expeditorum, collocatur et disponitur, et procurrendi tempus, et signum expectans. Significatum vocis *striga* explicat Scaliger Append. Virg. DALLEZ. — *Quum sic quoque,* etc. In fine leg. *Quum sic quoque trigario approbati vellet*, ubi *strigarium* est τὸ γυμνάσιον equorum curillum. SALMAS. p. 56. — *Quum.* Quum sic quoque aucta facie equorum agitatori probari se vellet. Sic libri omnes editi cum Reg. 2, aliisque MSS. Est autem

LXXIII. (xviii.) Sanguinem sistit coagulum cervinum ex aceto: item leporis. Huius quidem et pilorum cinis: item ex fimo asini cinis illitus. Efficacior vis e maribus aceto admixto, et in lana ad omne profluvium imposito: similiter ex equino capite et femine. Aut simi vitulorum cinis illitus ex aceto. Item caprini cornus vel limi ex aceto. Hircini vero iocineris dissecti sanies efficacior: et cinis utriusque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus. Hircini quoque utris vinarii dumtaxat cinis, cum pari pondere resinae, quo genere sistitur sanguis, et vulnus glutinatur. Hoedinum

ille trigarius, qui circensibus trigas equarum agigaret. A trigis nomen habet: nam ut bigae, quadrigaeque, sic et trigae appellatae olim. In glossa Philoxeni, *Trigarium* locus est, in quo exercentur equi, Italia *Maneggio*, unde et Gallis *le-manège*: Τόπος ὅπου ἔννοτοι γυμνάζονται. P. Victor in descriptione urbis Romae, regione nona, *Trigaris septa* collocat, ubi et alter incertus auctor *Trigarium* habet. Tamen Reg. 4 eod. hoc loco *strigario* praefert, quod quidam magis probant. Favere certa Papius videtur in Vocabulario: *Striga*, inquit, *castris vocabulum*, vel *intervallum castrorum*, in quo equi striguntur: unde et strigoni dicuntur corpore macilento, H. — Aurigae famam Neroni placuisse nullus nescit, et hanc illi palmam delatam ut mimi-ae, ut euphoniae, ut poëseos: nam imperabat: atque utinam in his vanum animum et industriae rudem inertiam continuisset! Conf. nostras Racine (Britann. act. IV, sc. II). Ar. Prosimam. Plin. Val. ad verbum, III, 47. HAND.

LXXIII. Sanguinem. Marc. Emp. ad verbum, XXXI, p. 222. H.

Item. Idem Marc. Emp. loc. cit. et Plin. Val. I, 64. H.

Huius. Plin. Val. III, 24, sanguinem ex vulneribus sistendo: *Leporis pili de subto mento molliissimi imponuntur.* HAND.

Item. Theod. Prisc. de fluxu sanguinis narium, I, 42: *Fimi asini combusti pulvere, cum oleo rosae mixto, collyrid facta supponitur.* Auctor Kiranidum, p. 89: *Fimus asini omnem fluxum sanguinis sistit.* Haddarhamanus Aegyptius, interprete Ecchellensi, cap. v. pag. 25: *Offectus recentis animi stercoris, sanguinis e naribus statim fluxum.* H.

Aut. Vaccas similiter, si Haddarhamano fides, VI, pag. 47: *Stercus vaccae combustum, contusum, et subiectum melle apum, si obtinies narium, sistet fluxum sanguinis illarum.* HAND.

Hircini. Sext. Plat. iv, ad capream id retulit, cuius est, ut silvestrium caeterarum, vis in medendo potentior, quemadmodum sibi monuimus. Sic enim ille, tit. III, ad sanguinem fluentem: *Caprae item combustum et aspersum, sanguinem sistit.* Et tit. 4, ad sanguinem de naribus proflum-

quoque coagulum ex aceto, et feminum eius combustorum cinis, similiter pollere traduntur.

LXXIV. *Hulcera* sanat in tibiis cruribusque adeps ursinus, admixta rubrica. Quae vero serpunt, fel aprugnum cum resina et cerussa: maxillarum apri vel suum cinis: simum suum illitum siccum, item caprinum ex aceto subfervectum. Caetera purgantur et explentur butyro: cornus cervini cinere, vel medulla cervi, felle taurino cum cyprino oleo, aut irino. Fimum recens suum, vel inveterati farina illinitur vulneribus ferro factis. Phagedaenis et fistulis immittitur fel tauri, cum succo porri, aut lacte mulierum, vel sanguis aridus cum cotyledone herba. Carcinomata curat coagulum leporis, cum pari pondere capparis aspersum vino: gangraenas ursinum fel penna illitum: asini unguicularum cinis ea, quae serpunt hulcera inspersus. Sanguis equi adrodit carnes septica vi: item

test: *Caprae* lectur contritum, et ex aceto in naribus offusum, sanguinem mire statit. HARD.

LXXIV. *Hulcera*. Marc. Emp. totidem verbis haec omnia refert, c. xxxiv, pag. 232. H.

Quae, Marc. idem loc. cit. H.

Caetera, Marc. loc. cit. H.

Felle taurino cum cyprino oleo aut fimo caprino, aut hircino. Felle taurino cum cyprino, aut irino, in vetusto codice: caetera superfluent. PIER.

Aut. Sic Reg. 2 cod. at is quem Pintiadus vidit. In editis, aut hircino. Quod quoniam minus belle congruere editores intelligerent, inseruerunt, aut fimo caprino, aut hircino: ex cyprino scilicet, anteriore voce rursus repetita, caprino temere excogitato. Plin. Val. II, 48, apud quem haec totidem verbis astant, cum cyprino oleo, et

hircino habet; pro irino. Marc. Emp. cap. xxxiv, pag. 232. Iterumque, p. 236: cum oleo cyprino, aut taurino dixit. HARD.

Phagedaenis. Plin. Valer. III, 22. HARD.

Carcinomata. Iisdem verbis Marc. Emp. IV, p. 42, et Plin. Val. III, 22. HARD.

Gangraenas ursinum, etc. Auctores laudati locis proxime citatis. H.

Asini. Iisdem locis proxime appellatis. HARD.

Sanguis. Ideo in septica sive erodentia medicamenta equorum admissariorum sanguinem addi auctor est Diosc. II, 97: Τὸ δὲ τῶν ἑστῶν ἵππων (αἷμα) σπινταῖς πύπνεται. H.

Carnes septica vi. Supra modum excrecentes, τὰς ὑπερπαραβάσας. DAL.

simi equini inveterati favilla. Ea vero quae phagedaenas vocant in hulcerum genere; corii bubuli cinis cum melle. Caro vituli recentia vulnera non patitur intumescere; finum bubulum cum melle. Feminum vituli cinis sordida hulcera, et quae cacoëthe vocant, e lacte mulieris sanat. Recentes vero plagas ferro illatas, glutinum taurinum liquefactum, tertio die solutum. Caseus caprinus siccus ex aceto ac melle purgat hulcera. Quae vero serpant, cohibet seyum cum cera: item addita pice ac sulphure percurat. Similiter proficit ad cacoëthe, hoedi feminum cinis e lacte mulieris. Et ad carbunculos, suis feminae cerebrum tostum illitumque.

LXXV. Scabiem hominis, asiniq̃ae medullae maxime abolent: et urinae eiusdem cum suo luto illitae, Batyrum etiam, quod in iumentis proficit cum resina calida: glutinum taurinum in aceto liquefactum, ad-

Caro. Et de vitulina carne et de simo bubulo plene subscribit Plin. Val. III, 20. HARD.

Feminum. Hunc locum Marcellus Emp. quoniam raptim cursimque legeret, non feminum vindi, sed fini vituli cinerem legit, cap. IV, pag. 43: Hulcera, inquit, quod sordidata sunt, fini vitulini cinere et muliebri lacte purgantur. HARD.

Recentes. Plin. Val. ad verbum, III, 20. HARD.

Caseus. Plin. Val. III, 22: Caseus caprinus siccus ex aceto ac melle purgata: Quae serpant, cohibet seyum caprinum cum cera: id etiam additis sulphure et pice purgat. H.

Et. Plin. Val. III, 30, Suis cerebrum. Marc. Empir. 33, Verriis cerebrum dicit. HARD.

LXXV. Scabiem. Plin. Valer. III, 39. HARD.

Et. Q. Serenus, cap. VII, pag. 128: Illotus iudor, vel copia nobilis esciae Saepo gravi scabie corripitos asperat artus. Ergo lutum prodest membris adhaerere fricatils. Quod facit ex asino sacculus corporis humor. Nec pudeat trantare finium quod. ucula fudit. Adalpulatur et Plin. Val. III, 38. H.

In. In iumentorum scabie. H.

Glutinum. Dioscor. III, 404, glutinum taurinum pariter admonet in aceto resolutum, Impetigines lepraeque sumuntur tulis obtergere. Sext. Plin. de lauro, cap. XII, lib. 23, ad faciem splendidam faciendam: Membrum tauri in aceto maceratum, et illitum, splendidam facit faciem. Quia scilicet ita maceratum, dat glutinum candidae cuti idoneum. H. Haec nauseam movent. Neque enim assequor quo pacto in vita culta, et elegantiss, ac luxuriam sectante, ea

data calce: fel caprinum cum aluminis cinere: boas finum bubulum, unde et nomen traxere. Canum scabies sanatur bubulo sanguine recenti: iterumque, quum inarescat, illito, et postero die abluto cinere lixivio.

LXXVI. Spinae ac similia corpori extrahuntur felis excrementis: item caprae ex vino: coagulo quocumque, sed maximae leporis, cum thuris polline et oleo, aut cum visci pari pondere, aut cum propoli. Cicatrices nigras sebum asinum reducit ad colorem. Fel vituli extenuat calefactum. Medici adiciunt myrrham et mel, et crocum, aereaque pyxide condunt. Aliqui et florem aeris admiscunt.

LXXVII. (XIX.) Mulierum purgationes adiuvat fel tauri in lana succida appositum. Olympias Thebaea

sini celebrata, quae inopes et humanitatis ferme rudes Ostiales, aut Samoyedes, in deliciis habent. As.

Boas finum bubulum. Ruhea exanthemata, subsequentesque papulas: vulgo, *la rougeole*. DALG.

Canum, Plin. Val. III, 38. II.

LXXVI. *Spinae.* Spinae ruborum ac similes aculei infisi corpori. II.

Item, Plin. Val. III, 49. II.

Coagulo. Haec ad verbum exscripsere Maec. Emp. cap. xxxiv, p. 233, et Plin. Val. loc. cit. II.

Cicatrices. Plin. Valer. III, 46. II.

Fel. Hoc medicamentum non ad quasilibet, sed ad oculorum tantummodo cicatrices pertinet, ex Marcell. Emp. cap. viii, pag. 68: *Fel vituli*, inquit, diligenter collectum, ad cotylas menarum, in vas aerium mittitur, tenuique igne admoto ita excoquitur, ut spissetur; deinde mellis boni tantum mittitur, quantum fellis illius de-

cocti remansit: adiciuntur postea myrrhae trietae drachmae duae, et croci una, et aeris flos paucissimus: ac postea simul omnia diu coagitata ad tertius decoquantur: quod medicamen in pyxide aerea debet reponi, satis utile et lucomatis, et cicatricibus, et omnibus vitis oculorum, si assidue inde et opportune instillantur. II.

LXXVII. *Mulierum.* Nec appositum tantum, sed et potu iuvare auctor est Hippocrates, de Nat. Mul. text. 105, pag. 413. Plinio fere Habbarrhaminus adstipulatur, cap. vi, pag. 40, Echellensi interprete: *Ad provocanda menstrua, recipe pondus duarum drachmarum fellis tauri; ac tantumdem granorum myrti; contendantur granâ, liquefiant deinde in felle, et admisceantur cum melle apum: quo facto madesacito in huiusmodi mixtura lavam, indito vulvas, statim provocantur menstrua.* HARR.

addit hyssopum et nitrum. Cornus cervini cinis potus. Item vulvas laborantes, illitu quoque: et fel taurinum cum opio appositum obolis binis. Vulvas et pilo cervino suffire prodest. Tradunt cervas, quum senserint se gravidas, lapillum devorare: quem in excrementis repertum, aut in vulva (nam et ibi invenitur) custodire partus adalligatum. Inveniuntur et ossicula in corde et in vulva, perquam utilia gravidis parturientibusque. Nam de pumice; qui in vaocarum utero simili modo invenitur, diximus in natura bouum. Lupi adeps illitus vulvas mollit; dolores earum, iecur. Carnes lupi edisse parituri prodest; aut si incipientibus parturire sit iuxta qui ederit: adeo, ut etiam contra illatas noxias valeat. Eundem supervenire; perniciosum est. Magnus et leporis usus mulieribus: Vulvas

Hyssopum et nitrum. V. C. Oesypum. Diosc. Dal. V. obs. seq. — *Hyssopum.* Sic MSS. omnes, quos vidimus. Sunt qui oesypum legi malint, quod hanc vim pellendi menstrua Dioscoridas oesypo asserat, II, 84: καὶ ἡσπυα, καὶ ἡσπυα ἐν ἰσθμῷ πρὸς τῆς αἵμας. Haas.

Cornus. Muliebris profluvio mederi eum cinerem auctor est Sext. Plat. cap. 1, de cervo, n. 6. II.

Item. Dioscorid. II, 63. II.

Cum. Sic Reg. 1 et editi. In Reg. 2 et Ch. cum apin. At iidem MSS. inferius, hoc. cap. opii. H.

Vulvas. Sext. Plat. cap. 1, de cervo, titul. 16, ad abortum: « Ex pilis cervinis suffumigabis, si mulier sanabitur. » Haas.

Tradunt. Sext. Plat. l. c. tit. 17, ad abortum: « Lapis, qui in vulva aut in ventriculo cervi invenitur, phylacterium est praegnantis, et perficit

ut partum perferat. . . Simili ratione ossicula inveniuntur in corde cervi, aut in vulva eius, quae idem praestant. » Haas.

Inveniuntur et ossicula, etc. Nempe dura et ossea cartilago, qualis et cor suspensum continet, ideoque cordis os vocatur: Dal.

Diximus in natura bouum. De hac re agitur, lib. VIII, cap. 45. Ibi tamen pumice huius sit mentio. Dalec. — *Diximus.* Lib. XI, 79: *Et in iuvenearum secundo ventre pilae rotunditate nigricans topius, nullo pondere singulare, ut putant, remedium aegre parientibus, si tellurem non attigerit.* Hic Plinium Dalecampius propositum ἀμαρτύμητος; temere incussat, Haas.

Contra. Contra illata veneficia. II.

Noxias valeat. Veneficia quae partus morantur: Dal.

adiuvat pulmo aridus potus: profluvia secur cum Samia terra ex aqua potum: secundas coagulum: caventur pridiana balinea. Illitum quoque cum croco et porri succo, vellere appositum, abortus mortuos expellit. Si vulvae leporum in cibis sumantur, mares concipi putant. Hoc et testiculis eorum, et coagulo profici. Conceptum leporis utero exemptum his quae parere desierint, restibilem fecunditatem afferre. Sed pro conceptu, leporis saniem et viro Magi propinant. Item virgini novem grana simi, ut stent perpetuo mammae. Coagulum quoque ob id cum melle illinunt: sanguinem, ubi evulsos pilos renasci nolunt. Inflationi vulvae, simum aprugnum suillumve cum oleo illini prodest. Efficacius sistit farina aridi, ut aspergatur potioni, vel si gravidae aut puerperae torqueantur. Lacte suis potio cum mulso adiuvantur partus mulierum. Per se vero potum, deficientis ubera puerperarum replet. Eadem circumlita sanguine feminae suis, minus crescent. Si dolent, lactis asinini

Cum. Ad mulierum purgationes Samiam terram nigram acetabuli mensura potam ex aqua, commendat Hipp. de nat. mul. l. 29, pag. 179. HARD.

Secundas coagulum. Tardantes DAL. Illitum quoque cum croco. Ictur leporis. DALRO.

Si. Sexi. Platonici. cap. 11, de isporre, titul. 43, ut mulier masculum concipiat et pariat: Leporis vulvam siccam deasam in potione vini bibant utrique, et mulier, et masculus. Nam si mulier sola biberit, androgyne nascitur: hoc est, nec masculus, nec femina. Item leporis testiculum post purgationem suam mulier si enim vino contritum accipiat, masculum pariet, Leporis coa-

gulum ad drachmas quatuor in potione datum vini, feminae de femineo, et masculo de masculino: et mos faciant coitum, et post abstineant se, statim concipiat, etc. Q. Seren. cap. de conceptione et partu: Irrita coniugii sterilis si munera languent... Aut igitur leporis, consumit femina vulvam, etc. HARD.

Et. Hoc referre se ex aliorum sententia Plinius abunde prouit. Diosc. e contrario, II, 85, leporis coagulo conceptionem impediri significat. Restibiles fecunditas, ea est, quae in sequentem quoque annum veluti restat. HARD.

Vt. VI non tumeant, crescantive, aut mollescant.

Torqueantur. Inflationibus ac tor-

potu mulcentur: quod addito melle sumptum et purgationes earum adiuvat. Sanat et vulvarum exulcerationes eiusdem animalis sevu[m] inveteratum, et in vellere appositum duritiem vulvarum emollit. Per se vero recens vel inveteratum, ex aqua illitum, psilothri vim obtinet. Eiusdem animalis lien inveteratus, ex aqua illitus mammis, abundantiam facit: vulvas suffitu corrigit. Vngulae asininae suffitae partum maturant, ut vel abortus evocetur: nec aliter adhibentur, quoniam viventem partum necant. Eiusdem animalis simum si recens imponatur, profluvia sanguinis mire sedare dicitur. Necnon et cinis eiusdem fimi, qui et vulvae prodest impositus. Equi spuma illita per dies XL, prius quam primum nascantur pili, restinguuntur. Item cornus cervini decocto: melius, si recentia sint cornua. Lactē equino iuvantur vulvae collutae. Quod si mortuus partus sentiatur, lichen ex aqua dulci potus eiicit. Item unguulae suffitu, aut simum aridum. Vulvas procidentes butyrum infusum

minibus. DAL. — Torpescunt. Conf. c. D. HARD.

Abundantiam. Lactis scilicet copiam. HARD.

Vulvas. Distortas, quum conversiones vulvae sunt. H.

Vngulae. Habbarrhamanus Aeg. interprete Echsellensi, c. v, pag. 24: *Prægnantem mulierem si ungula asini suffies, emittit infantem mortuum, vel vivum.* HARD.

Vt. Ita ut etiam partus mortuos expellant. HARD.

Nec aliter adhibentur. Nisi foetus mortuus sit, aut instantem parto. DAL. — *Nec.* Nec nisi in suffitu adhibentur. HARD.

Eiusdem. Idem Aegyptius, loc. c. *Asini* contagium stercus cum urina aut

melle potum sanguinis eruptionem sistit: sive eruptio illa sit ex partibus inferioribus, sive superioribus; sive ex urinibus, aut sanguis menstrualis, etc. HARD.

Equi. Sext. Plai. cap. xvi, de equo, tit. 2: *Ne pueri investi pili exeat:* » Equi spuma si puero investi pectinem (hoc est, pubem) liniaris, pili eius non crescunt, nec gederantur. » HARD.

Lacte. Habbarrhamanus, cap. 11, p. 47: *Lae equae recens et calidum ad hoc, si eo per modum clysteris utatur mulier, vulvae curabit huiusmodi.* H.

Collutae. Infuso clysiere. H. *Lichen.* De hoc lichenē dictum est cap. 49. HARD.

Item. Habbarrhamanus, cap. 11, p.

sistit. Induratum vulvā aperit fel bubulum rosaceo admixto; foris vellere cum resina terebinthina imposito. Aiunt et suffitu limi e mare bove, proci dentes vulvas reprimi, partus adiuvari: conceptus vero vacini lactis potu. Sterilitatem ob partus vexationem fieri, certum est. Hanc emendari Olympias Thebana affirmat felle taurino, et adipe serpentium, et aerugine ac melle, medicatis locis ante coitus. Vitulinum quoque fel, in purgationibus sub coitu aspersum vulvae, etiam duritiam ventris emollit, et profluvium minuit umbilico peruncto: atque in totum vulvae prodest. Modum statuunt fellis pondere denarii, opii tertia, admixto amygdalino oleo, quantum esse satis appareat: hoc in vellere imponunt. Masculi fel vituli, cum mellis dimidio tritum, servatur ad vulvas. Carnem vituli si cum aristolochia, inassatam edant circa conceptum, mares parituras promittunt. Medulla vituli in vino ex aqua decocta cum sevo, exulcerationibus vulvarum imposita prodest. Item adeps vulpium, excrementumque felium: hoc cum resina et rosaceo impositum. Caprino cornu suffiri vulvā, utilissimum putant. Silvestrium caprarum sanguis cum palma

17: Si lacte equino utatur mulier per modum suffumigii, addita equi ungula, educitur demortuus infans, vel adultus secundina. Hoc ipsum equi asungiae, nisi vitiosus is locus est, Sexl. Plst. adscribit, cap. xvi, de equo tit. 4: Ad mortuum partum: Equi asungia suffumigata eiicit partum foras, et secunda sequitur. II.

Olympias. Hbbdarhmanus, cap. vi, pag. 46, eo felle ad labrum vulvae appenso, ante coitum: donec vulva fel ad se trahat; id si ter fiat, secunditatem spondet. II.

Vitulinum quoque fel, si in purga-

tionibus sacris sub coitu aspersum vulvae. Velus codex, Vitulinum quoque fel in purgationibus sub coitu, etc. reliqua superflua. Fxv.

Tertia, Tertia denarii parte.

Excrementumque. Sexl. Plst. cap. xviii, de citta, hoc est, de sale, tit. 2: Ad profluvium mulieris: Catæ stercus cum resina et rosaceo suppositum reprimat. Hxv.

Caprino. Hbbdarhmanus, cap. ix, p. 65: Cornu caprarum si difficultate pariendi laborans suffumigabitur, ut fumus ad labrum vulvae adascendat, facilius redditur partus. II.

marina pilos detrahit. Caeterarum vero fel, callum vulvarum emollit inspersum, et a purgatione conceptus facit. Sic quoque psilothri vis efficitur, si evulsis pilis triduo servetur illitum. Profluvium, quamvis immensum, urina caprae pota sisti, obstetrices promittunt, et si simum illinatur. Membrana caprarum in qua partus editur, inveterata, potuque sumpta in vino, secundas pellit. Haedorum pilis suffiri vulvas, utile putant, et in profluvio sanguinis coagulum bibi, aut hyoscyami semen imponi. E bove silvestri nigro si sanguine ricini lumbi perungantur mulieri, taedium Veneris fieri, dicit Osthanes. Idem amoris, pota hirei urina, admixto propter fastidium nardo.

LXXVIII. Infantibus nihil butyro utilius, per se et cum melle: privatim et in dentitione, et ad gingivas, et ad oris hucera. Dens lupi adalligatus infantium pavores prohibet, dentientique morbos: quod et pellis lupina praestat. Dentes quidem eorum maximi equis quoque adalligati, infatigabilem cursum

Palma marina pilos detrahit. Plla: *εχλυσία σφαίρα*: cuius meminit Galen. lib. 1, *κατά τόντον*, sub fin. DALC. — Quam, Ita libri omnes, etiam MSS, quos quidem vidimus. Et recte utique: de palmis quae crescunt in Hispaniae maritimis; dictum est XIII, 6. HARO.

Membrana. Sexl. Plat. c. v, de capro et capra, tit. 29, ad secundas elicendas: *Caprae pecunia et blatio pota mulierum secundas eliciet.* II.

Haedorum pili suffiri vulvas. Procidentes, ut et alijs foedis odoribus. DALC.

Dicit Osthanes. Le suis tior Persa, professione magus. GREN. — *Dicit Osthanes.* Scribe sine aspiratione, *Ostanes*, ex omnibus PIST.

LXXVIII. *Infantibus* Plin. Val. L. 42. HARO.

Infantibus nihil butyro utilius. Stomachus pueris delicatior: nec raro officit tenellæ corpori vel minimus cibus, irritationem nempe ciens: sed et quae vegetalia introducuntur saepe necant in canali; unde nec sinit bilis facile, et glomerantibus sese intestinis constipatio sequitur. Qui male vitando non inutile roel, quo sumptio intestinorum coherentia solvitur; et butyrum quod laxat educoraturque. AZ.

Dens. Hæc vim oculo Habdarrhmanus adiudicat, c. xxix, pag. 96: *Oculus lupi dexter puero appensus, expellet ab illo timorem, qui ei accidit in somnio.* HARO.

praestare dicuntur. Leporum coagulo illito ubere sistitor infantium alvus. Iecur asini, admixta modico panace, instillatum in os, a comitialibus morbis et aliis infantes tuetur: hoc xl diebus fieri praecipiunt. Et pellis asini iniecta, impavidos infantes facit. Dentos qui equis primum cadunt, facilem dentitionem praestant infantibus adalligati; efficacius, si terram non attingere. Lien bubulus in melle editur; et illinitur ad lienis dolores; ad hucera manantia cum melle. Lien vituli in vino decoctus, tritusque et illitus, huculcula oris. Cerebrum caprae Magi per anulum aureum traiectum, priusquam lac detur, infantibus instillant contra comitiales, caeterosque infantium morbos. Caprinum suum inquietos infantes adalligatum panno cohibet, maxime puellas. Lacte caprino, aut cerebro leporum perunctae gingivae, faciles dentitiones faciunt.

LXXIX. Somnos fieri lepore sumpto in cibis Cato

Leporum. Sext. Plat. cap. ii de lepore, tit. 17, ad infantium ventris fluxum: Leporis coagulatum illinitum in summo [hoc est, in mamma] mulieris, etc. HARD.

Dentes. Q. Serenus, cap. lx de infantibus dententibus, pag. 104: Collo igitur molli dentes nectentur equi, Qui primi fuerint pulso crescente coadati. Superstitiosus Sext. Plat. cap. xvi de equo, tit. 3, ad dentium dolorem: Equi dentes qui primum nati fuerint, si dentem qui dolat, attingunt, remedio erant. Nam et si infans equi rostrum bastaverit, dentium dolorem non sentit: et nec equus mordebit infantem. Theod. Prisc. IV: Ad dentitionem infantium equinus dens auxiliatur. Plinii nostris terba sumpta fide transcribit Plinius alter Val. I, 42, H.

Cerebrum. Sext. Plat. c. iv de caprea, tit. 16: Caprae cerebrum per anulum aureum traiectum si dentis infanti ad glutendum antequam lac sugat, efficit, ut nec coagulatum fiat, nec phantasma incorrat. H.

Lacte. Q. Serenus, cap. lx. p. 161, de infantibus dententibus: Aut teneris cerebrum gingivis illine porci: Aut leporis suum bibitur cum lacte caprino. Plin. Valer. I, 42: Ad dentitionem, quando infantes dentunt: Lacte caprino et leporis cerebro gingivae perficiantur. Sed et canino lacte idem praestari docuit Sext. Plat. 9, de cane, tit. 4, ad dentes infantum. Cerebro leporum, cap. ii, de lepore, tit. 2: Ibidem.

LXXIX. Som. fieri lep. Quidam superstitiose conciliando somno le-

arbitratur: vulgus et gratiam corpori in novem dies, frivolo quidem ioco, cui tamen aliqua debeat subesse causa in tanta persuasione. Magi felle caprae, sacrificatae dumtaxat, illito oculis, vel sub pulvino posito, somnum allicere dicunt. Sudores inhibet cornus caprini cinis e myrtæ oleo perunctis.

LXXX. Coitus stimulat fel aprugnum illitum: item medullae suum haustae: serum asininum, anseris masculi adipe admixto illitum. Item a coitu equi Virgilio quoque descriptum virus, et testiculi equini aridi, ut potioni interi possint: dexterve asini testis in vino potus proportionē, vel adalligatus brachiali. Eiusdem a coitu spuma collecta roseo panno, et inclusa ar-

poris pedes nocturno pileolo alligant. *Δαγνὸν ἀπὸ τοῦ λάρυ* quidam dictum volunt: iidem et *ἰσχυρὰ ἀπὸ τοῦ ὄφθ*, indeque fieri ut leporis caro cibis sit *ἰσχυρὸν*: de quo Martial. ep. in Gel- liam, lib. V, xxix; et alterum in Alexandrum Severum poetæ *ἄνωγ- μα*. Rhodig. XXVI, cap. 30. Vide quae notata sunt supra, lib. VIII, cap. 55. DAL. Notandum tamen de pulchritudine tantum loqui Martialem; et Erasmus hanc opinionem sic explicat, quod latine *lepus* et *lepos* aliquo pacto inter se conveſcant. Eo. P.

Cato. Citatur a Dionte, I, pag. 358: Cato ad filium, vel de Oratore: *lepus multum somni adfert, qui illum edit*. HARO.

Magi. Sext. Plat. de cornu id narrat, non de felle. Sic enim ille, c. v de capro et capra, tit. 2 ad somnum: *Cornu caprinum, capiti infirmitati, qui non dormit, appositum vigilias in somnum convertit*. Vtrumque, ut remur, ex aequo futile ac superstitiosum. HARO.

Vel. Hanc viam et cornu ipsi ca-

prino Habbarrhamanus adscribit, cap. ix, pag. 67: *Cornu capri valde albi onmburatur, involvaturque eius cinis in paniculo lineo, et supponatur capiti aegroti, qui non dormit, dummodo ipse id sciat, dormiet profecto, quando involverum illud sub capite eius detinetur*. NUGÆ. HARO.

Sudores. Totidem verbis Plin. Val. III, 14. HARO.

LXXX. Serum. Sext. Plat. cap. xiv de asino, l. 4: *Asini adipe et anseris masculi mixtus, et ad anum appositus, concubitus praeparat*. II.

Virgilio. Georg. III, v. 280: *Hinc demum hippomani vero quod nomine dicunt Pastores, lentum distillat ab inguine virus. Hippomani, quod saepe malae legere novercas, etc.* H.

Et potioni interi possint. Vi potioni adspergi contritū possint. H.

In vino potus pro portione, vel adalligatus brachiali. Ist apographo nostro, in vino potus, portione adalligatus brachiali, forte non portione, sed pertuente, ut paulo post: *coque perungi pertinentes partes*. PIET.

gento, ut Osthānes tradit. Salpe genitale in oleum fervens mergi iubet septies, eoque perungi pertinentes partes. Bialcon cinerem ex eodem bibi, vel tauri a coitu urinam, lutoque ipso illini pubem. At e diverso muris fimo illito cōhibetur virorum Venus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut suis assus, ieiuni cibo sumptus eo die, item haedinus.

LXXXI. (xx.) Mira praeterea traduntur in eisdem animalibus. Vestigium equi excussum ungula (ut solet plerumque) si quis collectum reponat, singultus remedium esse recordantibus quonam loco id reposuerint. Iecur leporum equinae ungulae simile esse, et rumpi equos qui vestigia luporum sub equite sequantur. Talis sum discordiae vim quamdam inesse. In incendiis si fimi aliquid egeratur e stabulis, facilius extrahi, nec recurrere oves bovesque. Hircorum car-

Salpe genitale in oleum fervens. Adde pronomen id. Salpe genitale id in oleum fervens, ex eodem. PIST. — Salpe, Salpe obstetric genitale aini mergi iubet, etc. HAAD.

Bialcon cinerem ex eodem bibi. Non Bialcon in cod. sed Diacon scriptum est; lego Dialcon, ex ipso indice transcripto quam impresso. PIST. — Bialcon. Haec vox in MSS. radicibus variis effingitur modis: Diacon, Bialcon, etc. Verius, ut remur, Daliou, de quo dictum est in Auctorum indice. HAAD.

LXXXI. *Mira. Idcirco dambaxat ea prodit, quod sunt prodita, non quod vera putat. H.*

Vestigium. Ferrea equi soles. H. Simile este. Facilitate, quae singultui medetur. DALZC.

Rumpi equos. Diffuso abdomine. Aetiasio, de Animal. I, cap. 36, si casu

equus lupi vestigium calcaverit, torpore corripitur. Qualeigae incitatae, si quis lupi talum subiciat, ab aquis eo calcato, immobilis currus subsistit. DALZC. — Rumpi. Illa equorum procadere ruptis intestinis. Obtorpescere autem equos calcatis lupi vestigiis, scripsit Pamphilus, ἐν τῷ περὶ ποσειδῶν, in Geop. XV, 4, pag. 403, ἐν ἁγῶνι τῶν παρὰ τοὺς ἵππους, παρακινεῖ τὰ σπλάνα, Aelian. H. A. I, 36; Phlle, pag. 80, aliisque quos Plinius ipse sequutus est, cap. 44 libri Iusius. Simile istud Habbarrhamani, cap. xxiii, pag. 96: Equi si lupinum lac condeperit, statim coarctat. H.

Talis. Talos suum alunt concitare quodammodo discordiam. H.

Facilius. Facilius avocari e stabulis oves bovesque, nec eo deinde regredi. HAAD.

nes vicus non resipere, si panem hordeaceum eo die, quo interficiantur, ederint, laserve dilutum biberint. Nullas vero teredinem sentire, luna decrescente induratas sale. Adeoque nihil omisum est, ut leporem surdum celerius pinguescere reperiamus. Animalium vero medicinas: si sanguis profluat iumentis, suillum simum ex vino infundendum. Boum autem morbis se-vum, sulphur vivum, allium silvestre, ovum coctum: omnia haec trita in vino danda, aut vulpis adipem. Carnem caballinam discocctam, potu suum morbis, mederi. Omnium vero quadrupedum morbis, capram solidam cum corio, et ranam rubetam discocctas. Gallinaceos non attingi a vulpibus, qui fœcus animalis eius aridum ederint: vel si pellicula ex eo collo inducta, galli inierint. Similia in felle mustelae. Boves in Cypro contra tormina, hominum excrementis sibi

Leporem surdum, etc. Nil in hoc miraculi. Si quis enim surdus lepus, pavore vix laborat, quo assiduo quatitur pavidissimum animantium genus; quo sit ut securior quotidie epuletur, pinguisque prae caeteris evadat. At miror surditatem: nam vides aures in tubi acustici formam promissas: nec ulla alia metus perpetui causa quam auditus perfectio. *Aj.*

Si sanguis. Simile Hahdarrhamani placitum, cap. xxvii de sue, pag. 108: *Stereore admissarii suis subtiliter contuso, et liquefacto in vino, si liniatur ungula iumentis collisa, sanabitur. H.*

Boum. Catq. de R. R. c. lxxi: *Bos, si aegrotare coepit, dato continuo ei unum ovum gallinaceum aridum, integrum facito devoret. Postridie caput ulpici conterito cum hemina vini fucitoque elibat*, etc. Est autem ulpicum aliq. gentis, de quo suo loco diximus.

Columella, VI, 4, de vitis boum et medicinis: *Sarpe etiam languor et nervosa discutitur, si integrum gallinaceum erulum ovum ieiunis fœcibus inseras, ac postero die spicas ulpici vel allii cum vino conteras, et in naribus infundas. HARR.*

Allium silvestre. *Ulpicum*. *Cato*. *DALEC.*

Animalis. *Vulpis*. *HARR.*

Boves. Vti de pantheris dictum est VIII, 41. Venit id in usum proverbii, teste Suida: Βοὺς Κύπρου ἐνὶ τοῦ χιδαίου καὶ ἀνασθέντος καὶ γὰρ τοὺς Κύπριους Βοῦς κομπορῶν. *Bos Cyprius. De homine stultis et stupido. Nam boves Cyprii stercorebus vesci feruntur. Hecychius: Βοὺς Κύπρου: κομπορῶν, σκαλός, ἀνάθαρτος. Συναίνετι δὲ ἀρετίαν τῶν Κυπρίων. Καὶ Εὐδοκὸς ἀγγαγῆται ἐνὶ κομπορῶν. HARR.*

mederi. Non subteri pedes boum, si prius cornua pice liquida perungantur. Lupos in agrum non accedere, si capti unius pedibus infractis, cultroque adacto paulatim sanguis circa fines agri spargatur: atque ipse defodiatur in eo loco, ex quo coeperit trahi. Aut si vomerem, quo prius sulcus eo anno in agro ductus sit, excussum aratro, focus Larium, quo familia convenit, absumat: ac lapum nulli animali nociturum in eo agro, quamdiu id fiat. Hinc deinde revertentur ad animalia sui generis, quae aut placida non sunt, aut fera.

*Non subteri pedes boum. Cato de R.
R. c. LXXII: Boves, ne pedes subterant,
priusquam ita videm quoquam ages, pice*

*liquida cornua infima unguita. DAL.
Cornua pice liquida perungantur.
Idem Cato, c. LXXII. DALSC.*

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXIX.

I.

Natura remediorum, atque multitudo instantium ac praeceptorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere: quanquam non ignarus sim, nullius ante haec latino sermone condita, ancepsque lubricum esse re-

I. *Instantium*. Eteorū quae proxime dicenda sunt, et eorū quae sunt ante occupata. Ita Ch. cod. quem seculi nostri prae caeteris in quibus *ae praeteritorum* legitur. Instantia sunt, ea de quibus dicere proxime incumbit: sic diem instare dicimus. Praecepta, quae sunt anticipata, ante occupata, HAN.

Quanquam non ignarus sim. MSS. *Naturae remediorum atque multipato instantium ac praeceptorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere, quamquam non ignaros nulli ante haec latino sermone condita, ancepsque lubricum esse rerum omnium novarum, et talium utique, tam sterilis gratiae, tantaeque difficultatis in promendo. Sic Vossianus et mologem etiam partem Chiffotianus; neque aliter legendum*

est. *Praeceptorum* est anticipatorum, occupatorum: nisi malis *perceptorum*. Plinianus ex apographo: *ancepsque ac lubricum esse rerum omnium novarum principium*. Sed hoc condiderunt, qui non intelligebant tū *lubricum* esse hic positum, ut quum dicitur *lubricum inventus*. Tū ac recte restituit Gelenus. Neque id. alii quatuor nostri agnoscunt. GAZ.

Ancepsque ac lubricum esse rerum omnium novarum, talium utique quam steriles gratiae, difficultates in promendo. Scribo, ancepsque ac lubricum esse rerum omnium novarum principium et talium utique tam sterilis gratiae, tantaeque difficultatis, in promendo, ex nostro apographo. Pier. — Anceps. Lubricum quasi substantive, non sine elegantia: sic lubricum

rum omnium novarum, talium utique, tam sterilis gratiae, tantaeque difficultatis, in promendo. Sed quoniam occurrere verisimile est omnium, qui haec cognoscant cogitationi, quoniam modo exoleverint in medicinae usu, quae tam parata atque pertinentia erant: mirumque et indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorum fuisse, et etiamnum saepius mutari, quum sit fructuosior nulla: Diis primum inventores suos assignavit, et caelo dicavit. Necnon et hodie multifariam ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famam etiam crimine, ictum fulmine Aesculapium fabulata, quoniam Tyndareum revocavisset ad

inventutis dicimus. Ab interpolptorum manu est, quod libri quidam praefereunt, avioepaque ac lubriaum. H.

Sterilis. Haec quae sunt planissimis, quaeque totidem omnino syllabis apicibusque repraesentant vetusta exemplaria omnia Reg. 4, 2, Ch. aliaque, miror neglecta ab editoribus Plinianis, ut tenebras nobis hoc loco meras effunderent, his verborum ambagibus: quam sterilis gratiae, difficultates in promendo. H.

Sed quoniam occurrere verisimile est omnium qui haec cognoscant, cogitationi. Puto legendum permutatis dictionibus: Sed quoniam occurrere est, verisimili omnium qui haec noscant cogitationi, sic enim fere est in eodem. PIER.

Diis primum inventores, etc. Agennorem et Cheironem medicinam primos fecisse scribit Plutarchus in Symposiacis lib. III, Quaest. 4. DALLM. — *Diis.* Apollinem, Aesculapiumque intelligit. HART.

Quoniam Tyndariden, etc. Thesidem Hippolytum Thesei et Hippolytes reginae Amazonum filium, ab equis discerptum scribit Plutarchus in Pa-

ralleis, Hist. 34. DALLM. — *Quoniam Tyndariden revocavisset ad vitam.* Archetypum nostrum non Tyndariden praefert, sed Tyndareum; scribo Tyndareum attica inflexione ex Luciano, qui ita nominat in lib. de Solitatione, ubi huius fabulae meminit: et Zenobio in Paraemia Aescopi sanguis; item Pindari interprete, cuius verba in Pythiis visum est subicere: *Auxit Aesculapium auro corruptum vitas restituisse Hippolytum mortuum:* alii Tyndarcon malunt, alii Capaneum, alii Glaucum. Qui Orpheum secuti sunt, Hymenaeum, Stenichorum praeter Capaneum, etiam Lycurgum. Alii quod Proctidas sanaverit. Alii quod Orionem. Philarchus, quod Phineas filium curaverit. Pherecydes, quod eos qui Delphis occumberent, revocaret ad vitam. PIER. — *Tyndareum.* Helenae et Clytemnestrae patrem, de quo Hyginum consule, fabula 78, fol. 18. Ita restituimus id nomen ope codicis Reg. 2, cui suffragatur et is quem Pinianus vidit: in utroque enim Tyndarum, non Tyndaridem, ut in editis, legitur. De hoc Tyndareo, praeter Hyginum, ut diximus in Nott. prio-

vitam. Nec tamen cessavit narrare alios revixisse opera sua, clara Trojanis temporibus, quibus fama certior, vulnere tamen dumtaxat remediis.

II. Sequentia eius (mirum dictu) in nocte densissima latuere usque ad Peloponnesiacum bellum: tunc

ribus memnere Tzetzes, chil. 10, Hist. 349, vers. 720, de Aesculapio: *Ναυπῶς ἀνέκλιναν αὐτὸν τινὰς ἀναζωῶσαι, Τυνδαρίην, Ἰππολύτου, οὗ οὐκ εὐρύου ἄλλος. Mortuos fixerunt quosdam ab eo excitatos, Tyn-dareum, Hippolytum, aliosque non paucos. Zenobius in Paroem. Cent. I, n. 47, ubi de Aesopo: Οὕτω γὰρ θοφίλῳς ἐπέβητο ὁ Αἰσώπος, ὥς μὴ θύσεται αὐτὸν ἀναζωῶναι, ὥς Τυνδαρίην, καὶ Ἰπποκλῆν, καὶ Γλαύκων. Hic alicui carui exstitit Diis, ut revocatum in vitam hunc subducentur, velut Tyn-dareum, Herculem, Glaucom. Apollodor. lib. III de Diis, ex diversis auctoribus eorum nomina colligit, qui revocati ad vitam ab Aesculapio ferebantur. Capaneum ac Lycurgum Stenichorus proferebat: Eriphylen et Hippolytum, is qui Naupactica conscripsit: Tyn-dareum, Panyasis: qui Orpheum sunt secuti, Hymenseum: Moesagoras denique, Glaucom Minois filium. H.*

Opera sua. Sc. medicina. Dicuntur eadem a Celso, in praef. statim initio operis: *Petustissimus, inquit, medicinae auctor Aesculapius celebratur, qui quoniam alicui rudem et vulgarem hanc scientiam paulo subtilius excoluit, in Deorum numerum receptus est. Huius deinde duo filii, Podalirius et Machaon, bello Troiano ducent Agamemnem secuti, non mediocrem operis commilitonibus suis attulerunt, quos tamen Homerus, non in pestilentia, necque in variis generibus morborum aliquid attulisse auxilii, sed vul-*

neribus tantummodo ferro et medicamentis mederi solitos esse proponit. HARR.

Trojanis temporibus. Machaon et Podalirio, Aesculapii filijs, in eam expeditionem profectis. DALLG.

Fama certior. Celsus in prooemio. DALLG.

II. Peloponnesiacum. Bellum in Graecia longe atrocissimum, maximeque diuturnum, Athenienses inter et Peloponnesios: quod erupit ann. V. C. 300, ante Christum 454 H. — Nempe, si temporum ratio numeraliter tantum et remota paraphrasi dicatur, ab anno ante Christum natum 483 ad 431, nulli fama colligit qui medicae rei incumberet. Causa, si pauxillum attenderis, patet. Namque poëta duntaxat et sophis per id grande sane temporis intervallum quo plus quam septuaginta comprehenduntur saecula, mos fuit in medietate inquirere. Vnde passim Hesiodo; Homero, Epimenidi, Thaleti, Pherecydae, Pythagorae, Alemaconi, Empedocli, Pansaniae, Acronti, Epicharmo, Timaeo Locrensi, Euryphoni, Democedi, Democrito, etc. eo nomine laus fuit, quod humanarum infirmitatum non expertes, sanaturi aut sanaturis similes aliquando viderentur: Acronem ducent Empirici lactare; sententiarum Cuidiarum (quas Hippocrates laudat) Euryphon scriba censeri; medicinae gymnastica ab Herodico prolata, in vulgus ire, qui de dicta quoque (ad Eustath. lib. I ig

eam revocavit in lucem Hippocrates, genitus in insula Coo, in primis clara ac valida, et Aesculapio dicata. Is quum fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo eius Dei quid auxiliatum esset, ut postea similitudo proficeret, excripsis ea traditur, atque (ut Varro apud nos credit) templo cremato, instituisse medicinam hanc, quae clinice vocatur. Neq. fuit postea quaestus modus: quoniam Prodicus Selymbriae natus, e discipulis eius, instituens quam vocant ia-

liad. Comm. pag. 753). Medicis id accidit, ut per longam aetatem empirici, nihil amplius forent; quod quidem non poterat non fieri: si quid autem rationationibus omissis detexerant, id posteris tradebatur, nec tantum, nec litteris mandabatur. Ergo illorum nomen ad nos nec venit, nec potuit venire: postquam tamen litterarum crebrior fuit usus, multa scripta in Aesculapii delubro servata Hippocrates tandem inivit, ac digessit. *Al.*

Hippocrates. Natus Olymp. LXXX, ex ipso Aesculapii genere, quartusdecimus ab illo, ut quidem aiunt. *H.*

Mos. Et hunc Aegyptiis fuisse morem tradit Galenus, κατὰ γέν, V, 2, pag. 775, iuxta Memphim, in templo Vulcani. *Hæm.*

Clinice vocatur. Cubicularia, lectularia, sic dicta ab inviscendis et tractandis aegris decumbentibus. *Dalec.* — Cave aliquam unam duntaxat medicinae partem ea nomenclatione indigitaré credas. Antiqua sic appellata tota medicina est, quoniam Hippocratis fuit: quia medici ad aegros cubantes ἐν κλῖβι, in lectulo, invisere ac curare. Iodè clinices nomen. Inscriptio vetus apud Gruter. p. 400: *Υ. ΟΥΚΛΙΝΙΚΗΣ, Τ. Λ. 1809. ΚΕΡΥΛΛΑ, ΜΕΔΙΚΟΥ, ΚΛΙ-*

ΝΙΚΟΥ, ΧΗΡΥΑΚΤΟΥ, ΟΥΚΛΙΑΤΟΥ. Sed sic et recens inscriptio. *H.*

Prodicus. Herodiscus apud Plutarch. ex Platone, libro de iis qui zero a νόμιοις puniuntur. *Dal.* — *Prodicus.* eius. Nempe Hippocratis. Ita libri omnes, etiam MSS. *Dalecamp.* tamen Herodiscus emendabat, ex nepote quo Plutarchi loco, quem si vidit, praepostere hæc dubie intellexit, Herodicum enim Hippocrates habuit, non discipulum, sed artis magistrum. Testis Ioh. Taetses, chil. 7, hist. 155, vers. 959: Ο μέγας, ὁ καὶ θεότροπος, γέγονεν ἱπποκράτης ὄντος πατρὸς Ἡεροδιδῆς τὰ ἱερῶν διδάσκειν, Ο ἰατρὸς Σελυμβρίας τὴν ἱπποκράτους νότον τοῦτον. Scripsisse hunc Herodicum de diæta, τὰ κατὰ διαίταν: auctor est Eustath. in Iliad. I, p. 763. *H.*

Iatralipticea. Unguentariam, quae frictionibus, ac oleorum illitu morbos curat, et bonam valetudinem tnetur. Athleticam medicinam addidisse Plutarchus scribit. *Dalec.* — *Iatralipticea.* *Iatralipticæ;* quæ unguentis et perfriktionibus medetur corporis morbis. *Iatraliptæ;* quorum opera medici in ungendo, et reungendo utebantur: sive potius medici qui reungendo vili medastinorum obirent munus. *Hæd.*

tralepticen, reunctoribus quoque medicorum ac mediastinis vectigal invenit.

III. Horum placita Chrysippus ingenti garrulitate mutavit, plurimumque et ex Chrysippo discipulus eius Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho rege sanato c talentis donatus est a rege Ptolemaeo filio eius, ut incipiamus et praemia artis ostendere.

IV. Alia factio (ab experimentis cognominant em-

Mediastinis. Balnearioribus. Mediastinos pro balnearioribus Nonius accipit, quem seculi sumus. De hac voce Yossium vide in Elym. H.

III. *Horum placita*, etc. De Chrysippo et Erasistrato abunde diximus in Auctorum Indice. De Erasistrato praeterea multa Appianus, in Syriac. pag. 127, sqq. H.

Chrysippus ingenti garrulitate mutavit. Iure nostras Leclerc, *hist. de la Méd.* pag. 291, a Plinio contendit Chrysippos duo confundi, quorum alteri, Cnidio et medico non sat patet quid obiciendum; alteri vero philosopho et Stoico potuit garrulitas exprobrari, siquidem de logica sola undecim volumina ultra trecenta. Ceterum Galenus, de Ven. sect. adv. Erasistr. tradit multa in medicina a Chrysippo novata. Conf. Schultz, *hist. Med.* pag. 351. Si V. Cl. Quercion credideris, duobus medicis id nominis fuit, priorem Rhodium, laudat Schol. Theocr. in Idyll. XVI; posterior vero Alexandri et Lagidas Soteris principatu celeberrimus Cnidius fuit. De hoc Noster. Ar.

Aristotelis. Non natura tamen, sed adoptione filium modo fuisse ait Sextus Emp. adv. Matheon, cap. 12, pag. 61, ubi Pythidem Aristotelis filiam

tribus viris nupsisse refert: primum quidem Nicamori, deinde Proclo, qui genus duxerat a Damiarato Lacedaemoniorum rege; postremum Metrophilo interpres, Chrysippi discipulo, Erasistrati magistro: Χρυσίππου πλεον τοῦ Κυνδίου μαθητῆς, Ερασιστράτου δὲ ὑψυχτῆς. Ita Servium Galbam imp. a Severo sua adoptatum legimus apud Tranquillum, c. IV. H.

Hic Antiocho rege, etc. Vide quae diximus de Cleombroto, quem eundem esse cum Erasistrato coniecimus, lib. VII, cap. 37. Fulli is porro Antiochus, de quo nunc agitur, Seleuci Nicatoris F. quem amore Stratonice novercae aegrum deprehendit, Erasistratus sanavit. Vide Valer. Max. lib. V, cap. 7; Macrobi. lib. ult. Saturni. 15; Plutarchum in Demetrio, aliosque, HARD.

Centum. Monetae nostrae libris 240,000, ut diximus lib. VII, c. 39. HARD.

IV. *Alia factio ab experimentis cognominans empiricon*, coepit in Sicilia, Aerone Agrigentino, etc. In vetusto codice, *Alia factio (ab experimentis cognominans empiricon) coepit in Sicilia Aerone Agragantino*, etc. PIET.

piricen), coepit in Sicilia, Acrone Agrigentino Empedoclis physici auctoritate commendato.

V. Dissederuntque hae diu scholae: et omnes eas damnavit Herophilus, in musicos pedes venarum pulsu descripto per aetatum gradus. Deserta deinde

Empiricen: Εμπειρικὴ, secta medicorum dicitur, quae sola experientia utitur. HARR.

Acrone. In quem illud est Empedoclis, ep. recitatum a Laetio in Empedocle, lib. VIII: Ἀκρον ἰατρὸν Ἀκρον Ἀκραιαντίων πατὴρ ἔκρου Κρόντι κρημνὲς ἔκρου πατρίδος ἔκρουσάντῃς. *Acrone*q; summum medicum summo patre natum. In summa patria summus habet tuusdas. De medicina hunc scripsisse sermone dorico, et librum unum de victu asinorum, auctor est Suidas, verbo Ἀκρον. H.

V. *Dissederuntque* eae scholae: et omnes eas damnavit Herophilus. Quatuor nostri, *Dissederuntque* ex schola. Antiquior haediscote. Lege: *Dissederuntque* hae diu scholae. GAOS.

Herophilus. Conf. Indicem nostrum lib. I, fin. ubi de viro praelibatur: tum nota Erasistrato etiam praestitisse Herophilum anatomicae rei indagatorem sagacissimum; unde ferunt ab Aegyptiis regibus hoc illi concessum, ut morte damnatos vivos secaret (Cels. praefat.), quod quidem non verum Tertullianus vehementer execratur de Anim. cap. x; Huius scripta aetas abolevit, non sine eruditorum dolore; nam contra prognostica Hipp. libenter scripserat; et primus omnium sūt exacte de pulsu egit: nam quia de Hoam-ti Sinum Imperatore feruntur, quem aiunt ante Hippocr. nat. 2000 anno de medicinalibus, praesertim de pulsu, multa scripsisse, nemo hodie accipiet. Nec

ignaros tamen velim tum Herophilo, ut exacte de pulsu micantē dictum, sic de pleno secus narratum, tum et sphygmicae rei non prorsus expertum Hippocratem. Conf. de Haen et Zimmermanniani de experientia volucriis interpretem gallicum Lefebvre de Villebrune. AR.

In musicos pedes, Plin. supra, lib. XI, cap. 88: *Arteriarum pulsus ... index fere morborum in modulos certos legesque metricas ... descriptus ab Herophilo, medicinae vate miranda arte, nimiam propter subtilitatem desertus*, etc. Martianus Capella, III: *Herophilus aegrorum venas rhythmorum collatione pensabat*. HARR.

In musicos pedes venarum pulsu descripto. Velut est musicae notas sphygmicae motibus applicare apud Tchinnenses, quos aut Plinio legendo incubuisse, aut Herophilo, nequaquam credi potest: illos tamen constat organo musicis humerum corpus comparantes, talem cecinisse earum partium, et viscerum harmoniam esse, ut facillime de interno statu ille dignosceret, cui oculi, lingua et in primis pulsus probe observaretur. Neoterici quoque id systematis suscitarent, quod diu sepultum in Europa facuit: quos inter Marquet, Lotharingiae duci Leopoldo, a curando corpore amentus; Nouv. méth. facile et curieuse pour apprendre par les notes de la musique à connaître le pouls de l'homme; et Buchoz, cuius dissertatio inauguralis versata in Semio-

et haec secta est: quoniam necesse erat in ea literas scire. Mutata et quam postea Asclepiades (ut retulimus) invenerat. Auditor eius Themison fuit, qui quae inter initia scripsit, illo mox recedente a vita, ad sua placita mutavit. Sed et illa Antonius Musa eiusdem auctoritate Divi Augusti, quem con-

tica hunc praetulit titulum: *an a musica pulsam diagnosis*. *As.*

Vt praetulimus. Lib. XXVI, capp. 7, 8. HARR.

Themison. Egimus de eo in Auctorum Indico. HARR.

Qui quae inter initia scripsit, illo mox recedente a vita, ad sua placita mutavit. In eod. *Seque inter initia ascripsit illi. Mox procedente, vitia sua et placita mutavit:* legendum reor, *procedente avaritia.* *PINT.* — *Qui quae inter initia scripsit, Herimolus, sed quae inter initia scripsit illi, mox reor, a vita ad sua placita mutavit:* aut, *seque inter initia ascripsit, illo mox reor, a vita sua placita mutavit.* *Voss.* *seque inter initia ascripsit illi mox procedente vitia sua et placita.* *Vt fere ei Chiff.* *Forte: Auditor eius Themison fuit, seque inter initia ascripsit illi, mox recedente a vita sua ad placita mutavit.* *Primum sese Asclepiadeum professus est;* dein mortui placita mutavit ad sua. *Men.* et *Acad.* *fuisse qui inter initia. Pintiani codex.* prorsus ut *Vossianus.* *GAOZ.* — *Qui quae inter initia. Herimolai haec manu recta.* In *Parmensi:* *Seque inter initia scripsit. Illo, etc.* In *Reg. 2, Pintiani cod.* *seque inter initia ascripsit illi: mox procedente vitia sua et placita mutavit.* *Coniectura Pintiani: mox procedente avaritia.* *Nostra: Seque inter vitia ascripsit illi: mox recedente a vita sua ad pla-*

cita mutavit. *Primum sese Asclepiadeum professus est: illius deinde mortui placita mutavit ad sua.* *Sensimus nos postea id iam occupasse Gronovium. HARR.*

Sed et illa Antonius Musa eiusdem Augusti auctoritate. *Scribendum forte, Sed et illa Antonius Musa eius discipulus; Augusti auctoritate. PINT.* — *Antonius.* *Diximus antea de eo lib. XIX, cap. 38.* *Sed hoc loco vel scribendum in contextu, vel subintelligendum sane videtur eiusdem auditor: ut sententia sit, Asclepiadis, ut Themisonem, ita et Musam auditorem fuisse. HARR.* — *Notandum praeterea non media dumtaxat laude Musam celebem.* *Virgil. in Catalectis, nost. ed. t. V, pag. 478, ubi vid. not.* *Alter enim quis te didicit esse potest? Cui Venis ante alios, divi, divumque sorores? Cuiola neque indigno, Musa, dedere bona; Consta, quibus gaudet Phoebeus, choros ipseque Phoebus? Doctior o quis te, Musa, fuisse potest? O quis te in terris loquitur incautus uno? Cui nam certe, etc.* *As.*

Augusti. Sueton. de Augusto, cap. LXXXI: Quam destillationibus iecore vitato, ad desperationem redactus, contrariam et ancipitem rationem mendi necessario subit: quia calida fomenta non proderant; frigida curari coactus, auctore Antonio Musa. HARR.

traria medicina gravi periculo exemerat. Multos praetereo medicos, celeberrimosque ex iis Cassios, Calpetanos, Arruntios, Albutios, Rubrios. Ducena quinquagena HS annua mercede iis fuere apud principes. Q. vero Stertinius imputavit principibus, quod HS quingenis annuis contentus esset: sexcena enim sibi quaestu urbis fuisse numeratis domibus ostendebat. Par et fratri eius merces a Claudio Caesare infusa est: censusque, quanquam exhausti, operibus Neapoli exornata, heredi HS ccc reliquere, quantum ad eam aetatem Arruntius solus. Exortus deinde est

Multos praetereo medicos. Mirum inter medicos famosos praeteritum Craterum, de quo Cicero multis locis ad Atticum. Persius, Sat. III, vs. 65: *Sed quid, opus Cratero magnos promittere montes?* Horatius, Sat. II, 3, vs. 161: *Non est cardiacus, Craterum diuine putato, Hic aeger...* Porphyrius lib. xpi ἀποχρῆς ἐπιόχων, memorata etiam rara historia servi eius, qui, quum caro ab ossibus discederet et deflueret novo inauditoque morbo, eam viperæ in modum piecis præparatae sanatus est. Victor, lib. IX, cap. 12. Dat.

Cassios. Laudatur Cassius a Galeno xxiix vtr. lib. IX, cap. 4, pag. 614. *Ingeniosissimus speculi nostri medicus;* inquit Cels. in præf. I, *quem super vidimus, Cassius.* Laudatur a Scrib. Largo Comp. 120 et 176. Alius ab eo Cassius iatrosophista, cuius extant questiones sive problemata 85 graeco scripta, conversa a Gualtero in latinum sermonem. Haab.

Calpetanos. Sic. Reg. 4, *Calpetanos.* In Reg. 2, *Corpetanos.* At in inscript. vetustis apud Gruter. CALPETANVS. Haab.

Ducena. Hoc est, ducenta quinquaginta

sestertia: vel, quod idem est, ducenta quinquaginta millia sestertium: monetae gallicae, librae sunt, ut vocant, 25,000. Haab.

Arum. MSS. Reg. 2, et Chiff. *annuales mercedes,* lectione haud poenitenda. Haab.

Imputavit. Id haberi beneficil loco voluit, quod hanc tantum mercedem a principibus posceret et quingenta sestertia, sive quingenta sestertium millia, librae sunt gallicae, 50,000: sexcenta, 60,000. Haab.

Sexcena sibi quaestu, etc. Sexcentorum sestertium, quosdam faciebat in urbe, idque comprobabat numeratis domibus aegrotorum, quos inviebat. Haab.

H. S. CCC. Hoc est, trecenties sestertium, vel si numeralibus notis expresseris quae Arabum olim, nunc Europaeorum omnium sunt, sestertium 3,000,000; quod ad gallicarum pecuniarum rationem at vocaveris, erit fere 5,876, 248 fr. 50. c. A.

Quantum ad eam aetatem Arruntius solus. In codice antiquo legitur, *quadragena dena Arruntius solus.* PINT.

Vectius Valens, adulterio Messalinae Claudii Caesaris nobilitatus, pariterque eloquentiae assectator. Is eam potentiam nactus, novam instituit sectam. Eadem aetas Neronis principatu ad Thessalum transiit, delentem cuncta maiorum placita, et rabie quadam in omnis aevi medicos perorantem: quali prudentia ingenioque, aestimari vel uno argumento abunde potest, quum monumento suo (quod est Appia Via) Iatronicen se inscripserit. Nullius histriionum equarumque trigarii comitator egressus in publico erat: quum Crinas Massiliensis arte geminata

Vectius. In inscriptionibus antiquis VECTIVS. De Vettio Valante adulterio cum Messalina coniuge Claudii Caesaris confesso, vide Tacit. Annal. lib. XI, pag. 169. Anthologiae scripserit dicitur, in quibus et de annis climactericis egit. Scrib. Larg. Comp. 76, eo se condiscipulo et familiari unum testatur. HASE.

Ad Thessalum. Trullianus is fuit, Methodicorum sectae magno saeculi sui plausu conditor. Omnes sane se medicos, Hippocratem quoque, inscientiae arguebat, ut ex fragmento apparet epistolae eius ad Neronem, quod refert Galen. meth. med. lib. I, cap. 2, pag. 3, t. X, quo capite Thessalum ipse inscitiae arrogantiaeque insinuat. HASE.

Iatronicen. Iatronices, medicorum victor. HASE.

Nullius histriionum equarumque trigarii comitator egressus in publico. In vet. cod. Nullus histr. equarumque trigarii comitatore egressus in publico: sequitur contumacia: erat quum Crinas Massiliensis arte geminata: verbum erat scribendum cum maiore littera, ut sit initium sequentium, et lege sic: Erat duo Crinas Massiliensis.

Is arte geminata, etc. FERT. — Nullus histriionum equarumque. Vult auctoritatem eius demonstrare per turbas in honorem eius assectantium: quae in re confert eum gratiosissimum tum apud plebem, sed histriionibus ausisque, qui Circensibus trigas equarum agitent; qua exercitatione Nero quoque ipse eius temporis Romanorum princeps in primis delectabatur. GALEN. — Pantomimos egredientes in publicum etiam romani equites cingebant, quod fieri simpliciter Tiberius vetuit. Vide Tacit. Annal. lib. I, cap. 77: ne domos pantomimorum senator introiret; ne egredientes in publicum equites romani cingerent. Vld. in nost. edit. tom. I, p. 149; ibique a Lipsio notata; tum cf. Senecam, Epist. XLIII; et Quaesl. Nat. VII, 32, praesertim insignem Tertulliani locum, qui hanc insaniam vehementer damnat, libello de Spectaculis, cap. 20, pag. 100. Ep. P.

Arte. Artes geminasse dicitur, quia mathematicam cum medicina copulavit: cuius generis homines latrocinarios appellatos esse, auctor est Ptolem. in Tetrab. HASE.

Crinas Massiliensis... ad s. motus.

ut cautior religiosiorque, ad siderum motus ex ephemeride mathematica cibos dando, horasque observando, auctoritate eum praecessit: nuperque centies HS reliquit, muris patriae, moenibusque aliis paene non minori summa exstructis. Hi regebant fata, quum repente civitatem Charmis ex eadem Massilia invasit, damnatis non solum prioribus medicis, verum et balineis: frigidaque etiam hibernis algoribus lavari persuasit. Mersit aegros in lacus. Videbamus senes consulares usque in ostentationem rigentes. Qua de re exstat etiam Annaei Senecae stipulatio. Nec dubium est, omnes istos famam novitate aliqua aucu-

Ex ephemeride mathematica captorem viles non quidem inductum, sed scientiae occultatorem et pro veris medicamentibus falsas, ut aiunt, influentias hianti popello ingerentem. Hoc diu actate hac media usitatum, dum partim astrorum vim quamdam esse credunt, partim amplificat verborum umbrage magnifica. Vide Lelerc, *hist. de la Méd.* p. 584. A3.

Horasque. Sic etiam Petosiris olim, mathematicus Aegyptius de quo Iuvenalis, Sat. VI, v. 378: Capiendo nulla videtur Aptior hora cibo, nisi quam dederit Petosiris. HARN.

Centies HS. Hoc est, centies centena millia sesterium. Noctae gallicae libras efficiant 4,000,000, seu millionem unum. HARN.

Patriae. Massiliae. HARN.

Aliis. Aliorum oppidorum. HARN.

Qua de re exstat etiam Annaei Senecae stipulatio. Gud. Men. Acad. Adstipulatio. Vossianus et Andeg. adstipulatio, id est, affirmatio de sese. GROS. — Seneca, epist. LIII, pag. 268: Memor artificii mei veteris, mitto me in mare, quomodo psychro-

lutam decet. Et ep. LXXXIII, p. 360: Ille tamen psychrolutes (hoc est, lavator in frigida, ψυχρολύτης) qui kalend. ianuarii in Euripum saltabam, etc. Eadem est Horatii de se adstipulatio, affirmatiove, lib. I, ep. 45, v. 2, auctore nempe Antonio Musa qui calidas Baiarum aquas improbabat: laudabat imprimis ψυχρολύτας. Nam mihi laetis Musa supervacuas Antonius, et tamen illis Me facit invinum, gelida quum perlucet unda Per medium frigus. HARN. — Annaei Senecae stipulatio. Lib. VII, epist. ad Lucilium: Memor artificii mei veteris, frigidae cultor, mitto me in mare, quo modo psychrolutem decet, gausapatus. Et rursus lib. XIII: Ille tantus psychrolutes, qui kalend. ianuarii Euripum saltabam, qui anno novo quemadmodum scribere, legere, dicere aliquid, sic auspicabar in Virginem desilire, primum ad Tiberim transuli contra. Mitto Horatium lib. I, epist. ad Vellam: ... gelida quum perlucet unda, etc. Eo pertinet iocus Plauti in Rudente, Aedepol, Neptune, et baluator frigidus: Cum vestientem-

pantes anima statim nostra negotiari. Hinc illae circa aegros, miserae sententiarum concertationes, nullo idem censente, ne videatur accessio alterius. Hinc illa infelicitis monumenti inscriptio, ΤΥΡΒΑ ΣΕ ΜΕΔΙ-
CORVM PERISSE. Mutatur ars quotidie, toties inter-

tis, posteaquam abs te abiit, algeo.
DALG.

Animas statim nostras negotiari. Voynianus, ut Pintiani, *anima statim nostra negotiari.* Lege: Nec dubium est omnes itos famam novitate aliqua aversantes animas statim nostras negotiari. L. 6. adducta in periculum vita nostra pecuniam quærere, discrimen animas nostras in negotio et quaestu habere. Nisi tamen rebus statum, id est, salutem: nam status est salus rei familiaris, de quo usu vocabuli diximus ad Plinii minoris epistolas. Et *stare, sistere, sisti* eleganter est solum eam, de quo ad Livium. Verum hoc puto et auctore nostro dignissimum. Geos. — *Anima.* De vita ipsa nostra, non modo de fortunâ, statim sibi quaestum instituire. Sic MSS. 1, 2, alique, non, ut aditi, *animas statim nostras*: neque ut Gronovius caniciebat, *Anima statim*, vel *statim nostras negotiari*. Sic alio mercaturae genere negotiari dixit Colum. in praef. XII. H.

Accessio. Ne videatur alterius tantum accessor tantum, et approbator ineri, non etiam auctor. Verbum id iuris est: accessorium vulgo dicimus, quod instar additamenti est, porroque solet aestimari, si cum principali re conferatur. Ea voce rursus Plinius utitur, lib. XXXIII, cap. 2: *Smargadis testibus catyres*, ... aurum iam accessio est. Quasi diceret, principalia luxuriae irritamenta nequeunt smaragdi geminaeque: aurum acces-

sorium est. Val. Max. lib. V, cap. 7, n. 2: *Nec accessor (in quibusdam exemplaribus accessio) gloriosus illius pompae, sed auctor spectatus est. H.*

Hinc illa infelicitis... perisse. Videtur ergo de medica iocis solemnitas in scaena atiam personisque fuisse; nec descivere recentiores: quorum ne sales et acuminata omnia percurrant, sat erit celaberrimum magni Cornelii variculum excerpere, qui narrasti, cuidam a vinctuloque obisse, tres quamquam medici curam sanando navarent, fateto colloquio illatus est: *Que voulez-vous qu'il fit contre trois? — Qu'il mourut. H.*

Tyrba. Vulgo id dictum Casari Hadriano ascribitur. Verum ex isto Plinii loco, atque ex Dionis Cassio, in extrema Hadriani historia, multo esse vetustius intelligimus. Senectus est; ut putant, Menandri Comici: Πόλυν διαπύον δολόει μ' ἀνδράων. HARD.

Mutatur ars quotidie. Quid ergo dixisset, si celate hac nostra notus, tot adspiceret scholas, tot methodos, tot systematum deliria. Neque hic Arabum, Paracelsi, Van Helmontii, Chymiatricarum disciplinae cogitamus, sed quae recentior humanitas vidit, isomathematicos Sibalianistas, ontologistas, Brownistas, sic. etc. Pauci anni fluxere a mortuo Bichat, et multa in physiologica doctrina notata, quae secus dicta ac factata videntur. Extincto Brownismo, Pinelliana invaluit methodus, nec sordida,

polis, et ingeniorum Graeciae statim impellimur: par-
tamque est, ut quisque inter istos loquendo polleat,
imperatorem illico vitae nostrae necisque fieri: cum
vero non millia gentium sine medicis degant, nec
tamen sine medicina: sicut populus romanus ultra
sexcentimum annum, nec ipse in accipiendis arti-
bus lentus, medicinae vero etiam avidus, donec ex-
pertam damnavit.

VI. Etenim percensere insignia priscorum in his
moribus convenit. Cassius Hemina, ex antiquissimis

quae Patimarum scholarum dicitur.
Mox omnium consensus celebrata et
evulgata late in vulgus. Non graphia
philosophica: quae imperio vere po-
tius, religio potius quam lex visa
est medicis. At nunc, concussa un-
dique, ut olim imperio: sic ruinas
propinquant, non probante victorem
magis quam victum sapientium sen-
tentia: qui quidem pauciores quam
queramus vox procul personat, dum
non valent clamare, ac velut isti
scituli, erudituli isti, testa sondera,
unde latius reboat fragor. Ne tamen
medicis rei ubi tractatores nos ex his
sumptore, qui antefragatur utique ce-
mico palmario: haec enim sibi ad
Ludovicum XIV. responsio fuit: *Alc,*
dictum velle placeat, modo absit nu-
dicus. As.

Interpolo. Interpolatio, immutatio.
Hanc. — Flato. Vet. Dal. fatus, sed
frigidius. En. P.

Imperatorum illico, etc. Est apud
iuriconsultos Alpheni responsum de
patrono medico, qui sperabat se li-
berti sui medicum non fore: multa
plures imperantes sibi habitu-
rum: quo ex loco medicis aegris,
non aegris medicis imperare collig-
unt. Medico sane magis imperium

convenit: merces tamen, cuius gra-
tia cibum ambulat, dum aegros invi-
sit, augmentum quoddam servi-
tutis est. Quin etiam blandiri et as-
sectari aegris, magnasque non raro
molestias deventis, ut ipsis morige-
retur, velut quaedam vis ad neces-
sitas est, non secus, ac si regis ty-
rannive subiret imperio. Huc perti-
net locus Senecae, lib. VI, cap. 16
de Benef. *Quare medico et praecep-*
tori plus quiddam debeo, nec adver-
sus illos mercede defungor? quia ex
medico et praecipite in amicum trans-
ivit, et nos non quia quam vendunt
obligant, sed benigna et familiari
voluntate. Itaque medico, qui nihil
implicius quam munus tangit, et nos
inter eos quos perambulatur, posuit, sine
ullo affectu facienda vitandaque prae-
ceptis, nihil amplius debeo, quia nec
non satiquam amicum vidit, sed tam-
quam imperatorem. Diogenes, Anni-
vera. I, cap. 54.

Cum vero non millia, etc. De Baby-
lonis illud ipsum prodidit Herod.
I, et Strabo XVI, de Bastitania, Hi-
spaniae praesidi, idem Strabo; de Hi-
spaniae antiquioribus, Euseb. Hist. lib.
III, cap. 11. Hanc.

Sicut populus romanus. Vide quae

auctor est, primum, e Medicis venisse Romam Peloponneso Archagatum Lysaniæ filium, L. Aemilio, L. Iulio cons. anno Urbis dxxxv, eique ius Quiritium datum, et tabernam in compito Acilio emptam ob id publice: vulnerarium eum fuisse et re dictum; mireque gratum adventum ejus initio: mox a saevitia secandi urendique, transisse nomen in carnificem; et in taedium artem omnesque medicos: quod clarissime intelligi potest ex M. Catone, cuius auctoritati triumphus atque censura minimam conferunt: tanto

diximus lib. XX, cap. 33. Hæd.

VI. L. Iulio. Veterem scripturam regii codicis 8686 et Chiffetiani, quæ est optima, quamvis abbreviata, fide integra representamus. Libri editi habent, L. Aemilius, M. Livio cons. Atque ita efflari Cassiodorus et Zonaras. Prave: nam plebeja fuit gens Livis, nec consalutis gerere habilis. Apud Livium historicum, XXII, cum L. Aemilio, Paulo, M. Eaelius consul legitur: pari errore. Nos veteris scripturæ optimæ secuti vestigia, ita legendum esse cōstācimus: L. Aemilio, L. Iulio cons. quoniam Iuliae gentis prænomina nummi veteres tantum tria exhibent: Caii, Laetii, et Sesti. Hæd.

Quiritium. Vide quæ de Quiritibus diximus ad librum XVI, pag. 57. Et adde, pro Quirite, Quiritium dixisse Plutarchum in vita Numæ, pag. 61, ubi centum quinquaginta Patres ait, intra se ita partitos esse reipublicæ administrationem, ut singuli senis per noctem, totidamque per diem horis, ius dicerent Quiriti. καὶ χονματίσθαι ἑξ μέρους τῆς πόλεως, ἡ δὲ τῆς ἡπείρας Κριτία. Locis Quiriti veritæ prææ Amyot, gallicus interpret, eboune souveain: ratius, opinor,

legendum esse κριτία. Salmasius in Not. ad Vopiscum, in vita Taciti imp. vocem hanc expungit, quæ sententiam turbat, inquit, et prius alieno loco insidet. Mutare alius dicitur Kupertus in κριτία. Nihil mutandum, quod sit plana sententia: ius reddidisse quonique senatorum per vices tribuit in urbe Romæ gentis: cuius esset pecuniare, ius Quiritium appellatum, et quæm Quiritium pro Quiritie Plutarchus vocat. Hæd.

Publicæ, i. e. publico sumptu.

Vulnerarium cum tradunt fuisse vocationem mireque. Chiff. Vossiani tres, Acad. Gud. quæ fuisse, credunt mireque, sive τῷ vocatum. Sed neque credunt, neque tradunt, hic locum habet: pendet enim oratio ex τῷ Cassius Memina auctor est, Lege: Vulnerarium eum fuisse et re dictum, mireque gratum adventum eius. Gæd. — Vulnerarium. Qui vulneribus praesectim curandis operam suam addidit, ut ocularium dicimus, qui sanandis oculis. Cels. VI, 6; Scrib. Larg. comp. 36. En. P.

Tanto plus in ipso est. Adeo sunt plures aliae in eo dotes ac virtutes. Hæd.

plus in ipso est. Quamobrem verba eius ipsa ponemus.

VII. «Dicam de istis Graecis suo loco, Marce filii: quid Athenis exquisitum habeam, et quod bonum sit illorum litteras inspicere, non perdiscere, vincam. Nequissimum et indocile genus illorum; et hoc putavatem dixisse: Quandocumque ista gens suas litteras dabit, omnia corrumpet: tum etiam magis, si medicos suos huc mittet. Iurarunt inter se barbaros necare omnes medicina. Et hoc ipsum mercede faciunt, ut fides iis sit, et facile disperdant. Nos quoque dictitant barbaros, et spurcius nos, quam alios opicos, appellatione foedant. Interdixi tibi de medicis.»

VIII. Atque hic Cato decv anno urbis nostrae obiit, lxxxv suo, ne quis illi defuisse publice tempora, aut privatim vitae spatia ad experiendum arbitretur. Quid ergo? damnatam ab eo rem utilissimam credimus? Minime hercules: subiicit enim qua medicina, et se, et coniugem usque ad longam senectam

Verba eius ipsa ponemus. Haec ex epistolis, quarum mentio apud Sextum Pompeium. DALZ.

VII. *Vincam.* Evincam; arguam, demonstrabo. HARD.

Opicos. Opicus *ἀγορευτικός*, cui os spurcum. Opici populi Italiae fuerunt inhonesti, et obsceni, ut in vitium nomen abiit, Ausonius Eunum lignitrem magistrum, *opicum* vocat. TURN. Advers. lib. X, cap. 12. DALZ.

— *Opicos.* Rudes, impositos, simplices, more antiquo. Sic quosdam. Compellat Gellius lib. II, cap. 11: *Ille ego ad nostram urbem convertor: et, Quid, inquam, vos Opici, dicitis*

mibi? Et Tullius Tiro apud eundem Gellium, lib. XIII, 9: *Non ut nostris opici putaverint: quia scilicet sententia Plinius, lib. XVIII, cap. 66, quod nostri... imperiti appellaverit, dixit.* HARD.

Interdixi tibi de medicis: atque hic Cato. Desiderantur haec omnia in antiquo codice, praeter duo ultima verba. PIST.

VIII. *Ne quis.* Na quis aut publice temporum ante actorum usum Romanis, aut privatim vitae longioris experientiam Catoni defuisse arbitretur. HARD.

perduxerit, iis ipsis scilicet, quae nunc nos tractamus; profiteturque esse commentarium sibi, quo medeatur filio, servis, familiaribus, quem nos per genera usus sui digerimus. Non rem antiqui damabant, sed artem. Maxime vero quaestum esse immani pretio vitae, recusabant. Ideo templum Aesculapii, etiam quum reciperetur is Deus, extra urbem fecisse, iterumque in insula traduntur. Et quum Graecos Italia pellerent, diu etiam post Catonem, excepisse medicos. Augebo providentiam illorum. Solam hanc artium graecarum nondum exercet romana gravitas in tanto fructu: paucissimi Quiritium attingere, et ipsi statim ad Graecos transfugae: immo vero auctoritas aliter quam graece eam tractantibus,

Quas. In Reg. 1, *quam nunc nostram;* In Reg. 2 et Ch. *quae nunc nostra scilicet.* HARD.

Per genera. Per genera nempe morborum, in quibus plurimus usus illius est. HARD.

Non rem. Non medicamenta per se dampnabant. HARD.

Maxime vero quaestum esse immani pretio vitae recusabant. Scribo, *Maxime vero quaestum esse in munus pretio vitae recusabant.* Quid sit munuspretium Varro te docet. DAL. — Vulgare sensus: Immani pretio, nec hominum vitam nolebant. In Reg. 2 cod. *Maxime vero quaestum esse munuspretio vitae recusabant:* hoc est, aestimata pretio vita, vel accepto pro vita pretio. Credo sincerius id elegit. HARD.

Extra urbem fecisse. Vide causas apud Plutarchum in Quaest. Roman. quaest. 94. DAL. — *Extra.* Huius consilii causas investigat Plutarch. in Qu. Rom. pag. 286. II.

Iterumque. P. Victor in descript.

urbis Romae, regione vii, quae trans Tiberim: *In insula, aedes Iovis et Aesculapii, et aedes Flaminii.* Festus: *In insula Aesculapio facta aedes fuit, quod aegroti a medicis aqua maxime uterentur.* HARD.

Excepisse. Nominatim appellasse medicos cum caeteris Graecis Urbe pellendos. Excipere hoc loco non est demere, secernere, vel eximere numero: sed nominatim cavere. Cuius significationis exempla plurima in iureconsultis, occurrunt: atque in ipso Cicerone ad Q. Frat. I, ep. 1: *Nominatimque hoc exciperis, ut ad templum monumentumque nostrum capere liceret.* HARD.

Augebo. Mandabo, inquit, litteris latinis, quae medici ad hunc diem graecis. Ita fiet, ut illis facile careamus; provideantque Romani magis ne sese in urbem peregrinitas illa infundat. H.

Ad. Quodiam spreto latino sermone graeco, etiam homines Romani

etiam apud imperitos expertesque linguae, non est. Ac minus credunt, quae ad salutem suam pertinent, si intelligunt. Itaque hercule in hac artium sola evenit, ut cuicumque medicum se professio statim credatur, quum sit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur, adeo blanda est sperandi pro se cuique dolcedo? Nulla praeterea lex, quae puniat inscitiam: capitale nullum exemplum vindictae. Discunt periculis nostris, et experimenta per mortes agunt: medicoque tantum hominem occidisse impunita summa est. Quinimmo transit convitium, et intemperantia culpatur: ultroque qui periisse arguuntur. Sed decuriae pro more censuris principum examinantur: inquisitio per pa-

scripserunt, ut Sextius Niger, alii-
que. II.

Cuicumque medicum se professio statim credatur. Apud Veteres forte sic fuit. Sed temporibus nostris illi in ius capitur, nec carcerem declinat quiaquis illicito, nec probatus Medicae facultati aliquem morbo liberavit. Hoc necessarium est, ut impune artem exercent diplomate donati artifices. Conf. nostri Molière *Amour-médecin* Macaronicum in optimo dramate, cui titulus *le Malade imaginaire*. Aa.

Nulla praeterea lex, quae puniat inscitiam. Nec dolendum, Si quis enim ignarus artifex, ille non huc vocandus, ubi difficillima omnium res in medio est. Stultus ille qui accersit, non sceleratus qui accersenti parat. Barbarae et ferae gentis id legum genus foret: qualia olim Carthagine in imperatores edicta sanciebantur qui rem minus prospere gesserant, nec emendata fortunam, et militarium virorum robur in dies elevarum. Taceo de Anglia: quanquam

quis ignorat non ea tempestate Indiam ab ijs subiectam, et in mare imperium probatum, qua dira lex vigeret? Aa.

Quinimmo. Quia, etiam transit a medicis convitium, in aegrotos ipsorum horum intemperantia culpatur. II.

Sed decuriae. Erant Romae decuriae quinquae, in singulis 1000 cives, qui iudices, non equites dicti, Constitutum erat, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri avoque paterno aetertia eoc censu esset. Eius principum censura fiebat examen, et inquisitio per parentes (sic etiam legendum, non *parietes*) agebatur. Vide infra lib. XXXIII, c. 1. Dat. — *Sed, Sed* iudices qui sunt in decuriis allegendi, mos est a principibus examinari, qui censuram exercent. De iudicum decuriis I. XXXIII, cap. 7. Haa.

Inquisitio per parietes agitur. Vel, per parentes, ut diximus: vel, per paries. Quintil. lib. V, centumviralium parietes in hastas duas divinas memorat.

rietes agitur: et qui de nummo iudicet, a Gadibus columnisque Herculis accersitur: de exilio vero non

Cognoscebant autem centurarii de hereditatibus, quaecumque de causa petantur, sive ab intestato, inofficioso, iniusto, falso testamento. Hereditatū petitionem *communis iudicium* vocat Iustinianus, l. ult. Cod. de hered. pet. Dividebatur in partes, sive hastas, sive consilia, sive tribumalia (tot enim nominibus utebantur) duas, vel quatuor, parinumerum iudicum constantes: Plin. lib. 1, epist. 61. *Quadrupliti iudicio bona paterna re-
petebat. Sciebant iudices centum et octoginta: tot enim quatuor consilia conscribuntur.* Et paulo post: *Quibus consiliis vicinus, totidem victi animi.* Marcellus l. si pars de inoff. testam. Papiusianus l. quon filius de legat. 2, Quon filius divisis tribunaliibus actionem inofficiosi iudicis periculis, atque ita variis sententiarum iudicum exstiterent. REGINALDES. — *Inquisitio.* Non per singulas duratatas domos, de iudicium moribus inquiritor, explorantibus certis terminibus quid in quaque domo agatur: sed et turres mittuntur emissariis, qui vel per ipsos parietes candidatorum sermones excipiant, abauscultantque. Hic est sensus: *Formulam* h. l. aliquam iuris latere iureconsulti alias eruditi, et rursus critici, falso arbitrati sunt. Quare liberorum omnium, etiam conditiorum, ut Bag. 1, 2; Colb. Ch. etc. constantissima lectio neglecta, alii per partes, ut Dalecampius; alii per partes, ut Pitheus, Adev. lib. 11, cap. 49, pag. 444 et sq. Gronovius, per partes; alii aliter censurante, nemo ex his probabilis sententia, quoniam omnino perspicue, ut quidem reor, ex simpliciter, nec posita longius Plinianae criticismis interpretatione v-

ruimus: inquisitores eiusmodi, qui per parietes captabant candidatorum sermones. *Quatuor* Graeci vocabant, quibus Cyrus primus usus dicitur a Xenophonte, Hæd. VIII. De his etiam Plin. *magis malis.* Iidem Graeci, deinde *prophetæ.* Curiosus a Latinis sequiore aeo nuncupati: de quibus multis Gessner, in Cod. Theod. VI, 29, de curiosis, pag. 493, seqq. item *auriculantes*, in Chronica Norwicensi, V, 3. *Hic denique mittunt auriculantes et praecones, qui lustrarent civitates et castella, ne homines inconspicte loquerentur de eo.* In Gallia vulgo *sappelant*, *des écouter*, ab auscultando: itam *des espions*. H.

Et qui de nummo iudicet. At aeris tribunos non temere legi et creati, sed magna cum diligentia et iudicio, ut potius a Gadibus columnisque Herculis, id est, ab ultimis terris, orbisque finibus accersantur. Vide Arcon-Pædianum. Dat. — *Et qui de nummo iudicet.* Scribendum potius *iudicet*, unde Index lapsus. Præ. — *Et qui.* De levissimis pecuniis summis, aedum de vita et capite citium. Seneca de ira, III, 53: *Evocati a longinquis regionibus iudices sedent, iudicaturi utriusque iustior avaritia sit.* Mittuntur, inquit, in aulosque patriam, qui explorent qua fama et existimatione sint, quomodo municipibus suis probati: non enim tantum ex Urbe capiuntur et Italia, sed ex omnibus evocantur imperii partibus, qui de pecunia iudicent non magna. Cor. Balbum hinc loco indicat, Gadibus natum, de quo idem agit V, 5, et VII, 44. Hæd.

De exilio vero. Certus in angustias non fuit, ut triumvircorum capitulum, Eligi ex amara veteri iudi-

nisi XLV electis viris datur tabella. At de iudice ipso quales in consilium eunt, statim occisuri? Merito, dum nemini nostrum libet scire, quid saluti suae opus sit. Alienis pedibus ambulamus: alienis oculis agnoscimus: aliena memoria salutamus: aliena vivimus opera; perieruntque rerum naturae pretia, et vitae argumenta. Nihil aliud pro nostro habemus,

tuto solebant. Honorius et Theodosius postea sortito ad criminalium causarum iudicia vocari iusserunt, et de summis optimos legi. Nominis recurrit delato et recepto, trigesimo post die iudex dabatur, qui quadragesimo tandem reum de tabula vel damoebat, vel absolvabat. Vide Filioeum *Advers.* lib. II, cap. 19. DAL. — *De exsilio vero.* Datur tabella, hoc est, iudicium permittitur. Indices, loquit, de tabella, deliberatione prius domi habitis; medici statim. Indices electi XLV, vel de eo ordine ad numero, aliquot: medici qualescumque sine delectu, iudices, quasi de exsilio tantum dicturi: medici occisuri, iudices, de reo ac facinoroso: medici de iudice ipso ac praefore pronuntiaturi. Vt nos, sic scribit Reg. 2 cod. cum Ch. In Reg. 1, *nominis de XLV electis viris.* Descivere ab his editionum, quae hactenus in manus venerunt, concipit: qui quam ita scripsere, *nominis de XL quinque electis viris,* non in Plinianum modo contextum novam scripturam, sed et in forum vetus monitionem novam iudiciorum formam invexerunt. HARD.

Datur tabella. Tres dabatur: quarum prima A insculptum, h. e. ad solvatur; secunda N. L. non liquet; tertia C; quod erat condemnati signum. Aliquando pro C, Ø; unde Persius: *Et potis es nigrum vitio*

praefigere Theta. Ad Fr. Pollet, histor. Fori Rom. lib. V, cap. 8. As.

At de iudice ipso quales, etc. Dalecampius h. l. male: De medico ipso (quem translate iudicem vocat, quia aegrum iudicat et morte damnat) statim occisuro (ita enim reponendum) nulli consultat, et peritiae periculum faciunt. Omnino prebenda lectio vulgatio; probande Harduini interpretatio. As. — *At de iudice ipso quales,* etc. Puto mutandum esse verborum ordinem, et legendum: *At de iudice ipso statim occisuri quales in consilium eunt.* Nec legend. arbitror, *iudice,* sed, ut dixi, *iudice,* nec *occisuri,* sed *occisuri,* ut quaedam etiam exemplaria proferunt. PIXR.

Alienis pedibus ambulamus. Lecticarios, anagnostas et nomenclatores exprobat. DALAC.

Alienis oculis. Anagnostarum, sive lectorum. HARD.

Aliena. Nomenclatorum. Habebant praesertim candidati comites, qui memoriter vocare innumquamque scierant, et occurrentium civium nomina suggererent, quos illi deinde honorifice salutarant. HARD.

Aliena vivimus opera. Medicorum. HARD.

Vitae argumenta. Instrumenta. Argumenta vitae appellat ea omnia, quibus vitae incolumitas continetur: unde his voluminibus medicinas re-

quam delicias. Non deseram Catonem tam ambitiosae artis invidiae a me obiectum, aut senatum illum, qui ita censebat, idque non criminibus artis arreptis, ut aliquis exspectaverit. Quid enim venenorum fertilius, aut unde plures testamentorum insidiae? Iam vero et adulteria etiam in principum domibus, ut Eudemi in Livia Drusi Caesaris: item Valentis, in qua dictum est regina. Non sint artis ista, sed hominum. Non magis haec urbi timuit Cato, ut equidem credo, quam reginas. Ne avaritiam quidem ar-

petit. Horum facere pretia et cognitionem negligi ab hominibus, iure queritur. HABD.

Non deseram Catonem. Non relinquam Catonem, quem obiecti invidiae medicorum; non deseram senatum, qui ita censuit, pellendos Italia medicos: neque tamen quod medicis male vellet, crimina artis illius causabor, ut aliquis facturum me facile crediderit: nec inmerito fortassis: nam quae ars venenorum fertilior, etc. HABD.

Et Eudemi. Eudemos Liviae Drusi a Scisno corruptae medicus, et ipse eiusdem criminis reus, Tiberii principatu floruit. Tacit. Annal. IV, pag. 98: Sumitur in consuetudinem Eudemos amicus no medicus Liviae, specie artis frequens secretis, etc. Alius ab isto Eudemos medicus, cuius Galepus meminuit. Livii, quae et Iulilla Suetonio, Drusi coniux, eius qui Tiberii imp. filius, Drusi Neronis filius, eius videlicet, qui eiusdem Tiberii frater fuit, eademque Germanici Caesaris et Claudii imp. soror. HABD.

In qua, etc. In Messalina, de qua dictum cap. 8. HABD.

Non sint, etc. Non sint sane ista imputanda arti, sed improbitati hominum potius. Nec videtur haec causa

Catoniani odii. Neque enim, credo, magis haec adulteria cum reginis timuerit urbi Cato, quam reginas ipsas: nec mirus neipublicae malum, regina, quoniam familiae principis, adulterium. HABD.

Non magis haec urbi. Nusquam magis consentiens conspiransque omnium exemplarium, etiam MSS. fides, quam in huius vocis scriptura. Nihilominus Salmas. in praef. ad librum de homonymis; 52, sic emendat, quoniam resinae: tunc multa de resinata iuventute affert, quae ante eum Dalcampius commodiore loco protulerat, quoniam ab isto, quem tractamus, prosaus abhorret: ut vel nostra per se interpretatio arguit, qui nihil est planius, nihil ad scriptoris mentem accommodatum: suavis, praesertim quod nihil adhuc attingere se Plinius profitetur eorum quae Urbis timuit se reipublicae; in quibus resinae: extremum dumtaxat hoc capite ab eo delibanda. HABD.

Reginas. Imperantium uxores, quas nos imperatrices. Eas urbi Cato non timebat, de his nempe ne subodoratus quidem. AB.

Ne avaritiam... rap. mundinas. Mundinae a nono die dictae, quasi novendinae (galli, martres, foires); in

quam, rapacesque mundinas pendentibus fatiis, et dolorum indicaturam, ac mortis arriham, aut arcana praecepta. Squamam in oculis emovendam potius, quam extrahendam: per quae effectum est, ut nihil magis prodesse videretur, quam multitudo grassantium. Neque enim pudor, sed aemuli pretia summittunt. Notum est ab eodem Charmide unum aegrum ex provincialibus HS ducentis reconductum: Alconti

quibus omnia sunt venalia; huc omnes conveniunt mercandi et vendendi causa. Sic rapaces medici avaritiis ferventes lectis aegrorum adstantes remedium auctorem faciebant; ista quidem nunc rara sunt, si de Veterum pravis artibus cogitans saecula contuleris. Homo tantum nostris legibus est, ne quis medicus ab illo quem novissimo morbo implicitum sanare tentavit, pecuniam aut dona testamentum accipiat. As.

Pseud. Dum mors instat. H.

Dolorum indicaturam. Pactam cum aegris pecuniam, ut eorum dolores cedentur, DALEC. — *Et dolorum indicaturam.* Indicatura, ut diximus in praef. ad Vespas. aestimatio, pretium, taxatio est. Indicare vendentium verbum est, ut mercari ac liceri emptoris. Plaut. in Persa, act. IV, sc. 4, v. 25: *va. Hanc eme atque amovita mihi. ro. Modo is sciam, quanti indicet.* Et v. 37, *sa. Indica, fac pretium. ro. Tua merx est; tua indicatio est.* Iterumque v. 109 et 112. Igitur indicatura dolorum, taxatio est; sic fere fieri solita. Levare hoc genere morbi cupis? Tantum dabis. Isto tantum. HAED.

Ac mortis. Mortis arriham eleganter vocat id quod veluti pignus pretii numerandi medico datur, statim occisura. HAED.

Arcana praecepta. Placidoz, medicamenta secreta vulgi fidem et opinionem excedentia, quae non nisi ingenti pretio evulgantur, aut communicantur. DALEC.

Emovendam potius. Deorsum pellendam acu, unde subice sursum posuit adhuc, et medici operam iterum flagitare. HAED.

Per quae effectum est. Quoniam medici, inquit, multa Romae aetis suas licentia nefarie admitterent; potius tamen esse coepit ut plures essent, quam ut pauci. Quam enim pauci essent, pretia immodica aut stipulabantur ab aegris, aut quovis modo exprimebant. Neque enim deterrentur pudore, ut immensia mercedibus abstineant; sed multos, ut sit, accumulatione, minoris operas suas addicere tum coeperunt, quam multi eandem exseruere artem. H.

Pretia. Pretia medicamentorum et operae suas minuunt. H.

HS. ducentis. Sesterilis nempe maioribus; ergo vulg. 200,000, sive quod idem censetur, 35,474 fr. 99. c. As.

Reconductum. Iterum conductum. HAED.

Alconti. Ille Pliniana aetate celeberrimus fuit, praesertim si quis enseroceln, aut fracto osse laboraret. Martialis, lib. XI, epigr. 84: *Minor*

vulnere medico HIS C. damnato ademisse Claudium principem; eidemque in Gallia exulanti, deinde restituto, acquisitum non minus intra paucos annos. Et haec personis imputentur. Ne saecem quidem, aut inscitiam eius turbæ arguamus, ipsorum intemperantiam in morbis, aquarum calidarum diverticulis: imperiosam in ediam, et ab iisdem deficientibus cibos saepius die ingestos, mille praeterea poenitentiae modis, culinarum etiam praeceptis et unguentorum mixturis, quando nullas omisere vitae illecebras. Invehi peregrinas merces, conciliarique externa pretia; displicuisse maioribus crediderim, equidem: non tamen hoc Catonem providisse, quum damnaret artem. Theriace vocatur excogitata compositio luxuriae. Fit ex rebus externis, quum tot remedia dederit natura, quae singula sufficerent. Mithridaticum antidotum ex rebus LIV componitur, interim nullo pondere aequali, et quarundam rerum sexagesima denarii unius

implicitas Alopei secut. enterocelas, Fractaque sabuli dedolat ossa manus; At.

Vulnere. Chirurgus, seu vulnerario medico. HARR.

HIS C. Hoc est, sestertium centies (10,000 mal. 10,000,000 min.), 1,758,749 f. 50 c. At.

Diverticulis. Diverticula elegantèr appellat, quum per tot medicamentorum, et balnearum saefactus lesioneseque, valetudo quaeritur, quae simplici via parari commode potest. HARR.

Mille, praeterea poenitentiae modis. Quum mille modis priora errata corrigunt, novaeque cupulant.

Extrema pretia. Idem argumentum tractatur, sed pressius, lib. XXIV, c. 4. Dase. — *Extrema, Pretia rerum*

externarum. Ipse XXIV, 1: *Stetit compositiones et mixturas inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in medio aestimantur; huiusmodi parvo medicina a Rubro mari imputatur, etc.* HARR.

Theriac. Theriacum, medicamentum contra venenata; de cuius compositione dictum est lib. XX, cap. 100. HARR.

Mithridaticum. Mithridaticum antidotum, quod a Caelo describitur, lib. V, cap. 23, rebus dumtaxat sex et triginta componitur. Apud Galen. de Antid. lib. II, cap. 9, omnino 44: H. — Vere antidotum Mithridaticum simplicius fuit teste Ammonico Sarrano, qui id e viginti rhotas foliis, sola particula quae siliquis testia vis sit, aequibus duabus, duobus item si-

imperata. Quo deorum perfidiam istam monstrante? Hominum enim subtilitas tanta esse non potuit. Ostentatio artis et portentosa scientiae venditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam novere: comperique vulgo pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inscitia nominis, quod esse venenum docebimus inter pigmenta. Verum haec ad singulorum salutem pertinent. Illa autem, quae timuit Cato, atque providit, innocentiora multo et parva opinatu, quae proceres artis eius de semet ipsis fateantur. Illa perdidere imperii mores, illa quae sani patimur, luctatus, ceromata, ceu valetudinis causa instituta: balineae ardentes quibus persuasere in corporibus cibos coqui, ut nemo non minus validus exiret, obedientissimi vero efferrentur. Potus deinde ieiunorum ac

culbus aridis constare dicit. *As.*

Quo deorum perfidiam istam monstrante. Scribo cum interrogatione, ex vetusto codice: *Quo Deorum per fidem ista monstrant?* Vtitur isto interrogandi modo, et interim sine interrogatione, frequenter Quintilianus in Declamationibus; aliquando etiam suppressa praepositione; *Fidem vestram indicere.* *Pist.*

Comperique. Vide quae dicturus est inferius lib. XXXIII, cap. 38 sq. Et hunc medicorum errorem Dioscorid. prodidit, lib. V, p. 109. *H.*

Quae proceres artis eiusdem in semet ipsis fatentur. Quae proceres artis rursus de semet ipsis fatentur, in eod. *Pist.*

Luctatus. De ceromate oleo, quo luctatores ungebantur, diximus lib. XXVII, c. 13. Ideo vero ungebantur, ut membra, emollita sine ullius rupturae periculo labores sustinerent: quod Lucianus *ἐπι γυμνασίου* sic scribere prodit: *Ἐρίωνος ὁμοῖο* (τὴν αὐ-

μerta) καὶ χάρμαλατρον, ὡς αὐτοὶ νόμιμα γυμναστο, etc. Negat ergo Plinius haec fuisse quondam valetudinis causa instituta, sed luctus potius et exercitationis. *JL.*

Balineae. Ut cruditatem depone- rent, caldarius utebantur. Horat. lib. I, ep. 6, v. 61: *Crudi tumidique lavemur.* Iuvencalis, Sat. I, v. 141: *Et crudam pavonem in balnea portas.* Vide quae diximus lib. XIV, cap. 28. *H.*

Efferrentur. Exincti vapore balinearum efferrentur ad coquum. *H.*

Potus. De his Seneca, ep. 122: *Isti non videntur tibi contra naturam vivere, qui ieiunii bibant, qui vinum recipiunt inanibus ventris, et ad cibum ebrii transeunt?* Merum illud deletat, quod non immixta cibo; quod libere penetrat ad nervos: illa ebrietas inviat, quae in vacuum venit. *H.*

De pilorum eviratio instituta, etc. Hoc *παρὰ φύσιν καὶ κίττωνος* vocant Graeci, quae *μαλακταί*, id est, molles

vomitiones, et rursus perpotationes, ac pilorum eviratio instituta resinis eorum: itemque pectines in feminis quidem publicati. Ita est profecto; Ines morum, nec aliunde maior quam e medicina, vatem prorsus quotidie facit Catonem, et oraculum: satis esse ingenia Graecorum «inspicere, non perdiscere.» Haec fuerint dicenda pro senatu illo, sexcentisque populi romani annis, adversus artem, in qua conditione insidiosissima auctoritatem pessimis boni faciunt: simul contra attonitas quorundam persuasiones, qui prodesse nisi pretiosa non putant. Neque enim dubitaverim aliquibus fastidio futura, quae dicentur animalia: at non Virgilio fuit nominare formicas nulla necessitate, et carculiones, ac lucifugis congesta cubilia blattis: non Homero inter praelia Deo-

evirantur et vulsi sunt. Visifralis autem etiam signum et indicium pilli. Resina autem pillari sollos olim nunc molles et effeminatos viros, nunc quibusdam sacris addictus, ut Isidis cultus, ex Vespum scriptis manifestissimum est. Iuven. Sat. VIII, 114, *resinata iuventus*, Martial. XII, 32, 21: *Nec plena turpi matris olla resina. Summoecianae quia pilantur uxores.* Et x, epigr. 48: *Nuquid octavianam Phariae sua turba iuvenere, Et (alii Atque) pilata redit iniquus, subitque color.* HAN.

Resinis. Glabros et depiles reddebant olim viros molliores, adolescenterque, picis illitu, vel resinat. Vide apud Iuvenal. Sat. VIII, vers. 114, *Resinata iuventus*. Vide Constantiu. in Lexico verbo *Utrius*. Eviratio porro a Plinio appellatur, quoniam virilitatis signum est ei indicium pilli. Ioh. Capitulinus in Pertinacis pag. 56, *qua Summitis Commodi impi memorat, calefactandae resinae et picis*

develendis hominibus ac laevigandis HAN.

Itemque. Pecten in feminis locus est ubi pili nascuntur. Iuven. Sat. VI, 370: *Inguina trahuntur mulieris iam pectine nigro.* Et hos pariter depilabant. Vid. Martial. lib. XII, ep. 32, 21.

Publicati. Medicorum oculis expositi. Vel medicis, ut diximus, vel quura in publico matrona transluet, ut dictum est lib. VI, cap. 20. Vide quae tam ibi, tum lib. XI, c. 26, in Notis adiectionibus. II.

Nisi pretiosa non putant. Immani pretio ex alio otio quaesita remedia. HAN.

Virgilio. De carculione Georg. I, vers. 186. De blattis, IV, eiusdem operis v. 243: *Lucifugis congesta cubilia blattis.* Ipsi est versus, dempto uno pede.

Homero inter praelia Deorum, etc. Illud Φ: Τίττ' αὖ, ἢ αὐτονομία, θεῶν, ἰσθὶ ἐνέκλειος, θάλασσο; ἔντ-

rum improbitatem muscae describere: non naturae gignere ista, quum gignat hominem. Proinde causas quisque et effectus, non res, aestimet.

IX. Ordinemur autem a confessis, hoc est, lanis ovisque, ut obiter rebus praecipuis honos in primis perhibeatur. Quaedam etiam sic alienis locis, tamen obiter dici necesse erit. Nec deerat materiae pompa, si quidquam aliud intueri liberet, quam fidem operis. Quippe inter prima proditis etiam ex cinete phoenicis nidoque medicinis, ceu vero id certum esset, atque non fabulosum. Irridere est, vitae remedia post millesimum annum reditura monstrare. (u.) Lanis auctoritatem veteres Romani etiam religiosam habuere, postes a nubentibus attingi iubentes: praeterque

ταυ ἔχοντες; Dāl. — Add. Iliad. P. v. 579: Καὶ αἱ μύηες ἑσπερος αἰεὶ ἐπὶ θύραις ἔσθ' ἐστιν, ἵπτε, καὶ τὴν ὀφθαλμὸν μύηα παρ' ἑσπερος ἑνδοπαύσας, ἰσχυρὰ δυνάμει, λατὺν ἐπὶ αἰετὶ ἑνδοπαύσας. Et ei muscae autacian in pectoribus innascent: quae gremiis depulsa frequenter a corpore humano, mordere appetit: dulcisque illi sanguis hominis est. Affert hic Dalecampius Homeri locum a proposito omnino alienum. Haseo.

IX. Nec deerat materiae pompa. Immo legendum e contrario, Nec deerat materiae pompae, ex antiquo exemplari. PIER.

Quum fidem operis: Quam ut fidem opus obtineat. Haseo.

Post millesimum annum. Certum annorum numerum pro incerto ponit. Diversae Veterum sententiae de phoenicia reversione attulimus I. X, cap. 2. Haseo.

Postes. Aedium, in quas accedebat apomum, lanus, merito illum operiente, lana cingebatur, et corona-

batur, lauroque multa ornabatur: postes etiam vitis laneis conteguntur, quas ab introgressa tangi, mors erat, et adipe sulto oleoque, vel lupino ungi, ne quid venenum aut pestilens domui noceret: qui superstitione et magi felle nigri canis domos suffiebant, et genitala sub limine defodiebant. Alex. Jib. II, cap. 5. Scribit idem ibidem, Sponas, quum ex domo patria ad maritum prodibant, eolum lana comptum et fusum cum stamine gestare solitas. Quod testatur et Plutarch. ἡ ἄρχη, inquisens, εὐσέπει μὲν ἡλκιδεῖν, καὶ τὰς ἀπολαύς, additque, quod proprius huius loco est, ἀπὸ δὲ τὰς οὐρας περιστρέφει τοὺς ἀνδράς. Nec praetereundum quod tradit Rhod. I. XXVII, cap. 14, in linato pelle novas nuptas sedera solitas, vel more vetusto, quod priscis temporibus in pellium stratis dormirent, vel quod lenificium viro praestituras se eo symbolo pollicerentur. Plinius hic facit cingulum ex ovis lana factum, quod novas

cultum et tutelam contra frigora, succidae plurima praestant remedia ex oleo vinoque, aut aceto, prout quaecque mulceri morderive opus sit, et adstringi, laxarive, luxatis membris, dolentibusque nervis impositae, et crebro suffusae. Quidam etiam salem admiscent luxatis. Alii cum lana rulam tritam adipemque imponunt. Item contusis tumentibusque. Halitus quoque oris gratiores facere traditur, confisicatis dentibus atque gingivis, admixto melle. Prodest et

nuptae in lentis vir solvatae: apud Verrium Flaccum. DACEC. — *Postes*. Sic MSS. omnes Reg. 1, 2, Colbert. alique. Rectius tamen fortassis cingi. DACEC. laudatus Plut. Qu. Rom. pag. 271: *Εἰς τὸν δὲ τοῦ ὄρεος ὑψηλῶς παρὶστῆσαι τοῦ ἀνδρός. Nova nupta mariti laqueum lana coronat*. Quo et Lacan. respexit, solennes nuptiarum ritus negativo describens, lib. II, v. 355: *Posta coronato non pudent limine certa, Insulaque in geminis discurrit condida postes*. Attingi tamen haud peritus adasperandum: quoniam ritus ille tangendi postes lana eo fieri potuerit, quia colus instructa, quoniam novae nuptae secum deferebant, eodem auctore Plutarcho l. c. HAN.

Succidae. Succidam Ianam oream Varro a Naevio dicta tradit, Festus et soloecum. DACEC. — *Succidae*. Recens Ionsae. Unde naccida lana appellata sit, Varro docet, de R. R. lib. II, cap. ult. his verbis: *Tonsurae tempus inter acquinoctium permen et solstitium, quoniam auctore Iona tonsa succida est appellata*. A succo illi deduci volunt. Et succida vellera dixit Martialis, lib. XI, ep. 27: *Succida palliolo vellera quinqus posit*. Haec porro totidem cum Plinio verbis habet Diosc. lib. II, cap. 82: *Εἰς σίτωνα,...*

ἀποκόμειται ἐν ὄρει πρὸς τὰ ὑψηλὰ, θάλασσα, ἀποκόμειται, πηλοῖα, ὅτις κατέμειται, βροχῶντα ἔχει καὶ ἄλλῃ ἢ ὄρει. Lanae succidae subveniunt inter initia vulsteribus, contusis, desquamatis, lividis, et ossium fracturis, aceto, et oleo, aut vino imbutae. HAN.

Suffusae. Olei, aceti, vini liquore. DACEC.

Confisicatis. Et horum quoque tandem confectis haud parum succidam Ianam melle illitam, si perfricentur, auctor est Marc. Emp. cap. xix, pag. 97. HAN.

Prodest. Plin. Val. III, cap. 6. Serenus, cap. 8 de phrenesi, pag. 429. *Illotis etiam Ionia suffire membra, Cerritum, etc.* Cerritus dicitur, quasi Cerevitur, *Αἰτίαι, ἀνυπνία, etc.* quasi Cereja ira et larvarum incursione animo vexatus. Haec vox Horatio nota, Plautio maxime familiaris. At non phreneticis modo, sed et lethargicis (qui turbus phrenesi contrarius est) prodeisse assitus Ianae succidam auctor est Cels. lib. III, cap. 20, qui haec inter ea annoverat, quae odore foedo movent sic affectos. II. — Haec conveniunt quidem medicamina; pueri tamen a freneticis incolumas evaderent, nisi quid amplius ferret. Similiter censendum de viribus quas Na-

phreneticis suffitu. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo: et alio modo indita auribus obturatis spissius. Quin et h ulceribus vetustis imponitur cum melle. Vulnura ex vino, vel aceto, vel aqua frigida et oleo expressa sanat. Arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflammationes vulvae sedant. Et si procidant, suffitu reprimunt. Succida lana imposita subditaque mortuos partus evocat. Sistit etiam profluvia earum. At canis rabiosi morsibus inculcata post diem septimum sol-

vet lanae succidae tribuit. Plinii Valeriani auctoritas plus valet, si cum iam laudato Leclerc, item Mercuriale, istius librum putes a Nostris manu esse; labente vero aetate aliquatenus auctum, et, quae editorum solennis astutia, emendatum a quodam Valeriano, aut Valerio; sub hoc titulo potuit per scholas vagari; *C. Plinii Secundi de re medica liber a Valerio plenior factus*; dein brevitate studio ac necessitate vocatum Plinium Valerij, non Plinium Valerianum. Nota tamen diversum abuisse doctissimum Guntz regis in Poloniae aethiatrum, cuius easit dissertatio inscripta, *de auctore operis de re medica vulgo Plinio Valeriano adscripti libellus* Lipsiae 1736. Gallum quendam Siburgum nomine hic scripti operis reum agit. Az.

Sanguinem. Geminum adhibendae lanae succidae modum edocet: primum ut in naribus; alterum; ut in ore indatur. Sic etiam Q. Seren. c. xxv, pag. 148: *Lana oleo madefit, et nondum lota, rosato: Haec datur in nares, vel claudit densius aures*. Explicationis porro Mire: tibi. s. pag. 66: *Lana succida continetur in nares cum oleo rosaceo: et auriculae de lana*

succida obtumentur, et ita sanguis profusus continetur. Ita verbis fere totidem Plin. Val. lib. I, cap. 26. Frustra igitur contra comensum omnium exemplarium ex dubiae fidei vetusto codice profert. Dilectissimus alteram lectionem, et alio modo indito in naribus. Alium in ore indere quid lauet ad sistendum sanguinem, conlicere haud proclivis est. Vultur hac forma loquendi Plinius rursus inferioris, cap. 11: *Et alio modo lutea ovorum, etc.* Hahn.

Quin et h ulceribus. Plin. Val. lib. III, cap. 22. Hahn.

Vulnura. Plin. Val. lib. III, c. 20, et Q. Seren. cap. de ulceribus quibuscumque, etc. Hahn.

Arietis vellera. Sext. Plat. cap. vi, de arte. l. 2, ad locorum dolorem: *lana eiusdem nigra intincta in aqua, deinde in oleo, et supposita locis dolorem tollit. Et suffumigata, arie prolapsum vulvam reprimitt.* H.

Succida. Q. Serenus, c. xxv, pag. 148: *Mercurius immensus si profusus impetu sanguis, succida lana melle remoratur subdita carnis: Mortua quia etiam producit corpore partu.* H.

At canis. Plin. Valer. lib. III, cap. 50. Hahn.

vitur. Reduvias sanat ex aqua frigida. Eadem nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida ferventibus tincta, quam calidissima imposita bis die, lumborum dolores sedat. Sanguinem sistit ex ariete succida, articulos extremitatum praeligans. Laudatissima omnis e collo: natione vero Galatica, Tarentina, Attica, Milesia. Succidam imponunt et desquamatis, percussis, lividis, incussis, collisis, contritis, deiectis, capitis et aliis doloribus, stomachi inflammationi, ex aceto et rosaceo. Cinis eius illinitur attritis, vulneratis, ambustis. Et in oculorum medicamenta additur: item in fistulas, auresque suppuratas. Ad haec de-

Reduvias. Quas Graeci, ut sibi diximus, *πρωρυγίας*, et Plinius ipse passim appellat. Theod. Prisc. lib. I, cap. 30: *Paronychia in initis lana ex equa infusa imposita curantur, eaque frigidiore frequentius irriganda erunt.* HAER.

Eadem. Totidem verbis Marcell. Emp. cap. xxv, pag. 471; Plin. Val. lib. II, cap. 36, et Q. Seren. e. xxvi, pag. 441: *Quum sacit penitis haerens iniuria lumbis, Aut pice cum molli nitrum, sulphurque et acetum. Suscida lana rapti contacta calentibus idem: Proderit hanc aegris crebro perfundere membra.* HAER.

Articulos. Extremitates corporis, ut dictum est lib. XXVIII, cap. 47, perstringendo. Cels. l. IV, e. 4 de insai: *Si ex faucibus interioribusque partibus sanguis processit... imponenda extrinsecus supra id quod dolet, lana succida ex ecto est, et id sponsa subinde refrigerandum.* Erasistratus horum crura quoque, et femora brachiaque pluribus locis deligabat. Id Asclepiades adeo non prodesse, ut etiam inimicum esset, proponit. Sed id saepe eodem modo respondere, experimentis testantur. Ne-

que tamen pluribus locis deligari necesse est: sed sat est infra inguina et super talos, humerosque humeros, etiam brachia. HAER.

Praeligans. Vinculis adstrictione valida dolorem excitantibus. DAT.

Succidam. Haec pariter Diosc. lib. II, cap. 182. HAER.

Capitis. Marc. Emp. lib. II, e. 37, ad capitis dolores, *Lanam de ovicula inter femora velles, et combures, et in aceto intingues, et supra tempora dolemis ligabis: lanam arietis de fronte velles, atque ex aceto fronti illines.* Vide etiam Diosc. lib. II, cap. 82, ubi haec verbis totidem extat. H.

Ambustis. Ne absurditatis incusa virum: nam potuit absente lana in cinerem e vestigiis alkali quoddam colligi; neque igooratur ambustis acalescentes materias continuo applicari, qualis est e sodio, potassio aut ammoniaco dissolutio. AL.

Et in oculorum medicamenta additur. Diosc. lib. II, e. 83. H.

Auresque. Marc. Emp. c. ix, p. 79. HAER.

Ad haec detonsam eam. Totidem verbis Diosc. lib. II, e. 83. H.

tonsam eam, alii evulsam, decisis summis partibus siccant, carpuntque, et in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt, uruntque. Alii assulis tedae subiectis, et subinde interstratis, oleo aspersam accendunt, cineremque in labellis aqua addita confri-
cant manu, et considerare patiuntur, idque saepius mutant aquam, donec linguam astringat leniter, nec mordeat. Tunc cinerem reponunt. Vis eius septica est, efficacissimeque genas purgat.

X. Quin ipsae sordes pecudum, sudorque feminum, et alarum, adhaerentes lanis (oesypum vocant) in-
numeros prope usus habent. In Atticis ovibus genito palma. Fit pluribus modis: sed probatissimum, lana ab his partibus recenti congerptæ, aut, quibuscum-
que sordibus succidis primum collectis, ac lento igni

In fictili. Non cocto, *ἐν σίπῃ χύρῃ.*
Diosc. l. c. HARD.

Alii. Diosc. l. c. *Συδῶντι δαδῶν*
ισχυρῇ, καὶ ἰσχυρῇ δαδῶν, etc. *Assulas*
removes, et lanas vicissim intersternunt,
etc. *Assula;* vel *Astula*, ut alibi dixi-
mus, pars est ligni concissi minuta.
Egimus de ea voce lib. XVI, c. 23.
HARD.

In labellis. In vasculis Dioscorid. *ἐν*
καυκῶντι *καυκῶντι*, in vase fictili:
Labellum fictile novum impleto faecis,
inquit Columella lib. XI, c. 43, hoc
est, vas fictile. H.

Reponunt. Recondunt. H.

Vis eius septica. Poeni editorum
infantium venas in capite lana stre-
cida inurunt, ut desuenterem pituitam
sistant. Pari consilio Aethiopes statim
natorum frontem grunt, ut capitis et
oculorum supervacuum humorem ex-
siccet. Alexander ab Alexandro, lib.
II, cap. 25. DALAC.

Genas purgat. Palpebras. H.

X. Quia. Haec deinceps totidem

verbis Diosc. lib. II, cap. 34: *Οἷοντος*
δὲ λέγεται τὸ ἐκ τῶν εἰρησίων ἰσχυρῶν
λινῶν, ὃ κατακαυδῶντι οὖτω. *Oesypum*
dicitur e viculis lanis collecta pin-
guitudo, quam sic praeparabis, etc.
HARD.

In Atticis ovibus. Quæ thymo pa-
seuntur. DAL.

Sed probatissimum. Et hunc modum
affert Diosc. l. c. Item auctor libri de
simpl. med. ad Patern. tom. XIII; Opp.
Galenī, pag. 1002: *Oesypum*, inquit,
est quasi sordes et metus lanarum suc-
cidarum, quod hac ratione colligitur.
Lanis succidas sordibilesimas, et lam-
max detonas mittimus in vas quod
habet calidam aquam: et aquam suc-
cendimus, ut aliquantulum ferveat:
deinde refrigeramus: et quod super-
natat in modum pinguedinis, abradimus
manu, et in vase stannæo abster-
nimus: et hic ipsum vas aqua phorali
implemus, et rursus delimpidamus: et
tunc oesypum reponimus. HARD.

Lana. A femilibus et aliis. H.

in aeneo subservefactis, et refrigeratis, pinguique quod supernatet, collecto in fictili vase, iterumque decocta priori materia: quae pinguitudo utraque frigida aqua lavatur, et in linteo saccatur, ac sole terretur, donec candida fiat ac translucida. Tum in stannea pyxide conditur. Probatio autem, ut sordium virus oleat, et manu fricante ex aqua non liquetur, sed albescat ut cerussa. Oculis utilissimum contra inflammationes, genarumque callum. Quidam in testa torrent, donec pinguitudinem amittat, utilius tale existimantes erosio et duris genis, angulis scabiosis et lacrymantibus. Ulcera non oculorum modo sanat, sed oris etiam et genitalium, cum anserino adipe. Medetur et vulvae inflammationibus, et sedis rhagadiis, et condylomatis cum meliloto ac butyro. Reli-

In aeneo. Subintellige vase: neque enim hanc vocem probatae fidei codices habent. Haseo.

Et in linteo. Percolatur, per colum transmittitur. — Libri omnes, tum editi, tum MSS. *siccatur*, manifesto errore, cuius vel ipsa oësi concinnatio admonet: sed et auctores graeci pariter ac latini. Nam Diosc. lib. II, cap. 84, pingue illud quod supernatet, excolatum, elui aqua iubet, confri-cari, ut candidius reddatur: Εως δὲ διηθείσονται τὸ λίον, πλούσιον ἐν ὕδατι ψυχρῷ τοῖς χερσὶν ἀνατρέψοντες... γίνεται δὲ ὁ τοιοῦτος λευκότερος. Sic etiam Auct. libri de simpl. med. ad Pat. tom. XIII Opp. Gall. p. 1003. Haseo.

Siccatur. An *siccatur*? ut lib. XX, cap. 49, id est, per colum transmittitur. Dioscorides tamen habet, in fictilem patellam coniciet, quae aequum calidam habet: in linteo *siccatur* operiri, insolari, donec candida fiat et satis crasso. Dis.

Probatio. Totidem verbis Dioscor. lib. II, cap. 48. Πάρεσθ

Oculis. Diosc. loc. cit. II.

Genarumque callum. Ciliorum, τῶν βλεφάρων. DALACAMP. — *Genarumque.* Palpebrarum. Diosc. Πούτ' δὲ πρὸς βλεφαρὰ τὴν δριμύτητα καὶ τριχορροίαν. τα. *Ad palpebras callosas, et ciliorum destituta laborantes.* Marc. Emp. cap. viii, pag. 70. HARD.

Quidam in testa torrent. Diosc. l. c. ad verbum. HARD.

Genis. Palpebris, angulis oculorum scabie laborantibus et lacrymas guttatim effundentibus. Ed. P.

Sed oris. Ita MSS. librique publici. At si Dioscoridem audimus qui haec caeteroquin verbis totidem repraesentat, sed *auris* potius scribendum, sane fuerit. Sic enim ille lib. II, cap. 84: Πρὸς τὰ ἐν αὐτῇ καὶ ἐν αἰδοῦν ὅν χυμὸν ὀρέται. Haseo.

Medetur. Diosc. pariter loc. cit. II.

quos usus eius suo loco digeremus. Sordēs quoque caudarum concretæ in pilulas, ac siccatae per se tusaque in farinam et illitæ dentibus mire prosunt, etiam labantibus: gingivisque, si earcinoma serpat. Iam vero pura vellera, aut per se imposita cæcis doloribus, aut accepto sulphure: et cinis eorum genitalium vitiis. Tantumque pollent, ut medicamentis quoque superponantur. Medentur ante omnia et pecori ipsi, si fastidio non pascatur. Cauda enim quam arctissime praeligata, evulsa illa lana statim vescuntur. Traduntque quod extra nodum sit e cauda præmori.

XI. (III.) Lanæ habent et cum ovīs societatem simul fronti impositæ contra epiphoras. Non opus est eas in hoc usu radícula esse curatas, neque aliud, quam candidum ex ovo infundi, ac pollinem thuris. Ova per se infuso candido oculis epiphoras cohibent,

Sordēs. Q. Serenus, c. xv de dentium et oris vitiis, pag. 434: *Si vero infundum proserpit ad intima vultus, Aut tu nunc pilam, quæ caudis hæret ovinis: Hæc siccata dabit molles, et fracta; facinæ: Huius et antritis tetrum mulcebitur huius.* HARM.

Cocæis doloribus. Internarum partium, vel quorum causa ignoratur. Idem Plinius esp. 43, quæm coccos aut subitos dolores dicit, eoscos interpretari subitos videtur. HARM.

XI. *Lanæ.* Plin. Val. I, 44: *Lana carminata cum albo ovi, et thuris poline, fronti applicatur, contra epiphoras oculorum.* II. — Illic de ovorum natura traditur multa incipit. Capta persequi immensum foret, nec satis utile: nam palet fabulis, et somnolis meris fere omnia appendenda. De ovorum natura si quis medicus nunc inquirat, non tam medicaminum

ratio huic habetur quam hygiæ. Alimenta ergo ex ovis optima, ni prebrius quæm par est, utare. Albumen facillime intra viscera concoquetur pueris, feminis et infirmis stomachis maxime idoneum. Vitellus præstat tum saporem, tum quod facilius concoquitur. Piscium, testudinum ova in deliciis; quæquæm piscium quorundam ovis inesse virus aiunt, non iure suo. AL.

Radícula. Τῷ στρογγύλῳ. Nam, ut Dioscorides ait, τούτῳ ἐμπλήται χρεῖνται πρὸς καθάρσει τῶν ἐπιόν. Quidam inepte legit radícula. DAL. — *Radícula.* Herba, quæ lavandis lantis succum habet. De ea ante egimus lib. XIX, cap. 18. H.

Ova. Diosc. II, 56, totidem verbis. Plin. Val. I, 44: *Ovi album infusum oculis, epiphoras curat, et uedines mitigat.* Item Sexi. Pl. part. II, cap.

urentesque refrigerant. Quidam cum croco praeferrunt, et pro aqua miscent collyriis. Infantibus vero contra lippitudines vix aliud remedium est; butyro admixto recenti. Eadem cum oleo trita ignes sacros leniunt, betae foliis superilligatis. Candido ovorum in oculis et pili reclinantur Hammoniaco trito admixtoque. Et vari in facie cum pineis nucleis ac melle modico. Ipsa facies illita sole non adurit. Ambusta aquis si statim ovo occupentur, pusulas non sentiunt. Quidam admiscent farinam hordeaceam, et salis parum. Ulceribus vero ex ambusto, cum candido ovorum tostum hordeum, et suillo adipe, mire prodest. Eadem curatione ad sedis vitia utuntur: infantibus quidem, etiam si quid ibi procidat. Ad pedum rimas ovorum candido decocto cum cerussae denariorum duum pondere, pari spumae argenti, myrrhae exiguo, deinde vino. Ad ignem sacrum, candido ovorum trito cum amylo. Aiunt et vulnera candido glutinari, calculosque pelli. Lutea ovorum

9, Je gallina, tom. I. HARD.

Quidam cum croco praeferrunt. Marc.

Emp. cap. VIII, pag. 67. II.

Eadem cum oleo trita, etc. Sext.

Plat. l. c. tom. 3, ad ignem sacrum:

— Ovo arudo linies corpus, ubi fervor fuerit, et desuper folium betae impones: miraberis unitatem. Sic etiam Plin. Val. III, 34, ad verbum. HARD.

Ipsa facies. Diosc. II, 55: Τὸ δὲ λευκὸν αὐτοῦ... προσοικᾷ τὴν ἀντιζωοῦσα τῆσι. Seneca in eam scutentiam apposite, ep. 123, pag. 515: Omnium paedagogia obblita facie vehuntur, ne sol, aut frigus teneram cutem laedat: turpe est, neminem esse in comitatu puerorum, cuius sana facies medicamentum desideret. HARD.

Ambusta. Quae sunt aqua Cervicoli

adusta. Tolidem verbis Diosc. loc. c.

Κατακαύματα οὐκ ἐπὶ φλυκταίνεσθαι παραχρῆμα ἐντυχισθῆναι. Ambustis confestim illitum, pusulas erumpere prohibet. Sic etiam Galen. de fac. simpl. med. lib. XI, pag. 309. HARD.

Ulcerebus. Q. Seren. cap. LXI, de combusuris, pag. 162: Hordea vel franges atque ovi candida iunges! Adit adeps porcae: mira est haec forma medellae. HARD.

Ad ignem sacrum. Plinius Valet. non trito videtur, sed trito legisse, vel terno. Nam III, 34: Igni sacro medendo: Ovorum trium, inquit, candidum cum amyli pari mensura imponitur. HARD.

Lutea. Ita fere Diosc. lib. II, cap. 54. HARD.

cocta ut indurescant, admixto croco modice, item melle et lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigant. Vel cum rosaceo et mulso lana oculis imposita, vel cum trito apii semine, ac polenta in mulso illita. Prodest et tussientibus per se luteum devoratum liquidum, ita ut dentibus non attingatur: thoracis destillationibus, faucium scabritiae. Privatim contra haemorrhoidum morsum illinitur, sorbeturque crudum. Prodest et renibus, vesicae rosionibus exulcerationibusque, et cruenta exscreantibus. Quinque ovorum lutea in vini hemina cruda sorbentur dysentericis, cum cinere putaminis sui, et papaveris succo, ac vino. Dantur coeliacis cum uvae passae pinguis pari pondere, et malicorii, per triduum aequis portionibus. Et alio modo lutea ovorum trium, lardi veteris et mellis quadrantibus, vini veteris cyathis tribus, trita ad crassitudinem mellis, et quum opus sit, avellanae nucis magnitudine ex aqua pota. Item ex oleo fricta terna, totis ovis pridie maceratis

Vel cum rosaceo et mulso. Plin. Val. 1, 14. HARD.

Prodest... luteum devoratum liquidum. Videtur id esse quod vocatur *lait de poule*, nec inieciendum, nec inutile, quumvis vulgarissimum remedium. Liquido tamen vitello addenda, ut emulsio animalis hinc fiat, aqua, tum acetiarum. Forma quaedam est istius remedia, quam *loch jaune* vocant, quae oleis ditior est quum prior. AS.

Thoracis. Πρός τριχυστούς τριχύδας ἀπτερίδας, καὶ αἰματὰς ἀναγωγὰς, καὶ κατάρρους, καὶ διάρροιας βινυκτιστούς ἀρμύζης. *Confert ad asperas arteriae venarum, sanguinis relectio- nes, destillationes, ac thoracis rheumatismos.* Diosc. II, 55. HARD.

Privatim. Diosc. l. c. HARD.

Prodest. Diosc. l. c. Πρός κύστιν δὴ γρη῏ς, καὶ ἡλυσίον νεφροῦ, etc. HARD.

Cum iure putaminis sui. Scribo, cum cinere putaminis sui, ex apographo nostro. FURT. — Cum. In MS. Reg. 4, cum iura. Reg. 2, ei is quem Plinius vidit, cum cinere, quod sincerum est. Nullus editis patrocinatur, qui cum iure prae se ferunt. Et quod ius, amabo, ex ovorum putamine concinnari queat? qua pinguitudine? HARD.

Dantur. Simile medicamentum habet Marc. Emp. loc. cit. cap. xxvii, p. 193. HARD.

Et alio. Totidem ferme verbis M. Emp. l. c. et Plin. Val. II, 26. H.

in aceto. Sic et hientericis. Sanguinem autem roscien-
tibus cum tribus cyathis musti. Utuntur iisdem ad
liventia, si vetustiora sint, cum bulbis ac melle. Si-
stant et menses mulierum cocta, et ex vino pota;
et inflationes quoque vulvae cruda cum oleo, aut
vino illita. Vitilia sunt et cervicis doloribus cum an-
serino adipe et rosaceo. Sediſ etiam vitilis indurata
igni, ut calore quoque prosint. Et condylomatibus cum
rosaceo. Item ambustis durata in aqua, mox in pruna
putaminibus exustis: tum lutea ex rosaceo illinun-
tur. Fiant et tota lutea, quae vocant sitista, quum

Sic et hienticis. In eod. *Sic et hien-*
tericis. Scribo, *Sic et hientericis.* Est
hienterici morbus laevis intestinorum;
de cuius duobus generibus et eura-
tione, lego Paulum lib. III, et caeteros.
Petr. — *Sic.* *Assumpta* morbus est,
quum intestina laevore fluunt: celer-
rima scilicet transmissio, ac tota si-
milis ciborum egestio, quum tales ex-
cernuntur, quales ingesti sunt. *Ἰν τῇ*
ἰστίᾳ, intestinorum laevor, seu lae-
vitas. Cels. IV, 16: *Ex torminibus*
interdum intestinorum laevitas oritur,
quae continere nihil possunt, et quid-
quid assumptum est, imperfectum pro-
tinus reddit, etc. — *Sic* restituitur
ex indubitata coniectura, non uno
argumento nixa. Nam neque *hienticis*,
quod libri haecenus editi praeferunt,
vox est nota Plinio, qui *hienosia* sem-
per aut *splentis* vocat: neque *hien-*
ois prodesse hoc medicamentum potest;
quod nunc assertur: hienteriae quod
genus aliquod dysenteriae est, mire
prodest: Theod. certe Prisc. II, parte
2, cap. 48, cui titulus est, *de dysen-*
tericis, vel nentericis (ubi *hientericis*
legi oportere perspicuum est, quum
de hienterico eo espit sermo sit, ac
nominiatur id appellatur) ova his in

aceto cocta sorbilia convellere plane
asseverat. Quamobrem obafinitatem
morbi, hoc loco coeliacis dysentericis-
que, de quibus proxime antea ser-
mo fuit, hientericis commodè subna-
etuntur. Denique in Reg. cod. 1, *Sic*
et in hientericis. In Reg. 2, et Colb. 3,
Sic et hientericis, diserte scribitur, ex
quo *hientericis* fingi oportere, facilis
coniectura est. Nec minus salix in e-
mendandis Notis, quae falso Tironi
ac Senecae adscribuntur apud Gruter,
pag. 180: *Sinteria, Sinteriacus, Dis-*
enteria, Dissenteriacus. Lege: *Lien-*
teria, Lienteriacus, Dysenteria, Dys-
enteriacus. Haro.

Sistant. Sext. Plat. parte II, cap. 9
de gallina, tit. *ad proflandam mulie-*
ria: — *Gallinas ovum totum comburas,*
et conteras, et in vino mixtum illinies
restringit. Haro.

Vitilia. Plin. Val. 1, 54, H.

Sediſ. Sic etiam Diosc. II, 54, H.

Item ambustis. Plin. Val. III, 36.

Ambustis sanandis: — *Ova in aqua*
decoquantur: deinde in pruna torren-
tur, donec putamina eorum comburan-
tur: tum lutea (scribo lutea) eorum
ex rosaceo illinuntur. Haro.

Fiant et tota lutea quae vocant sitis-

triduo incubita tolluntur. Stomachum dissolutum confirmant pulli ovorum cum gallae dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur. Dant et dysentericis pullos in ipso ovo decoctos, admixta vini austeri hemina, et pari modo olei polentaeque. Membrana putaminis detracta sive crudo, sive cocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in vino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana oportet: sic fit et dentifricium. Idem cinis et mulierum menses cum myrrha illitus sistit. Firmitas putaminum tanta est, ut recta, nec vi, nec pondere ullo frangantur, nec nisi paululum inflexa rotunditate. Tota ova adjuvant partum, cum ruta, et anetho, et cumino pota e vino. Scabiem corporum ac pruritus oleo et cedria mixtis tollunt. Hucera quoque humida in capite, cyclamino admixta. Ad puris et sanguinis excreationes

ata. Hermolaus schista emendavit, quum antea sciolata legeretur. Ego video posse non minus recte legi *synchya*, hoc est *confusa*, propter commistionem, lutei cum albo et tetro. *PIET.*

Quae vocant scitista. Σκιστή, alibi Graecis sonant, sive saginata, ut *στιστή*. Ita porro Reg. 1 cod. In Reg. 2, ex vetustis editionibus *scista*, quae vox nunci non est. Hermolaus *schista* rescripserat: quo auctore, obscurum. *HAB.*

Pulli ovorum. Ova suo pullo plena, resiccata, et in pulverem trita. *DAL.*
— *Pulli.* Pulli ovis suis inclusi. *H.*

Putaminis. Sic quatuor libri, qui Kiranidum Kirani inscribitur. *H.*

Sic. Q. Serenus, cuius verba retulimus lib. sup. cap. 49.

Idem cinis et mulierum menses cum myrrha illitus sistit. Id. velere exēti,

plari, Idem cinis et mulierum menses cum myrrha, etc. PIET.

Tota. Q. Serenus de conceptione et partu: Ova etiam rutae et fragili misceretur anetho, Quae diluta simul vino atque exhausta medentur. Nec plane displicet tota ova legi, ut in Chiff. codice. At Reg. uterque tota. *HAB.*

Scabiem. Addit. et Marc. Emp. c. iv, pag. 40, sed imprudenter scilicet: verbis illis *e vino*, quae clausula est superioris sententiae, in hanc transducta. *Ex vino*, inquit, et *oleo*, et *cedria*, pruritus scabiemque capitis tolli manifestum est, si ungatur assidue. *HAB.*

Ad puris, etc. Plin. Val. 1, 64: Si ex alto praecipitati sunt... eruenta exsiccantibus, quinque ovorum mediola cruda in voti hemina propinquantur: si et purulenta sint quae expulsiuntur, eo-

ovum crudum cum porri sectivi succo, parique mensura mellis Graeci calefactum hauritur. Dantur et tussientibus cocta et trita cum melle, et cruda cum passo oleique pari modo. Infunduntur et virilitatis, vitii singula, cum ternis passi cyathis, amylique semunica a balineis. Adversus ictus serpentium cocta tritaque adiecto nasturtio illinuntur. Cibo quot modis iuvent notum est, quum transmeent faucium tumorem, calfactique obiter foveant. Nullus est alius cibus, qui in aegritudine alat, neque oneret, simulque vim potus ac cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in panem subactis coeliaci recreantur. Quidam ita resoluta in patinis torreri utilius putant. Quo genere non alvos tantum, sed et menses feminarum sistunt:

dem tempore ovum crudum cum pari mensura succi porri sectivi sorbetur. Itemque Graeci mellis calefactum hauritur. HARD.

Dantur. Ad verbum Plin. Val. I, 58. Q. Serenus, cap. xviii de tussi medenda: *Ovum molle teres domitum ferventibus undis*, etc. Cels. IV, 4, dat tussientibus ovum sorbite sulphure adiecto potui primum aquam colidant, deinde invicem alias diebus hanc, vinum. HARD.

Infunduntur. Ei imponi in ani vitii Galenus iubet Eutrop. I, 14, tom. X. HARD.

Virilitatis. Pudendorum, H.

Adversus ictus serpentium illinuntur. Si morsus innoxius, hoc est, qui laesa cutē carnes tantum lacina-verit, non ridiculum illini; sed ridiculum in primis, si venenato dente anguis pulleat. Neoterici medelam inxerunt in volatili alcali, hodie ammoniac. Vid. Comm. Acad. Reg.

Scientiar. 1717. Quam tamen minus approbat FONTANA, *Ricerche fisiche sul veleno della vipera*. Laec. 1769, in-8, et localia commendat. Ovarum aliqua est utilitas in venenorumuratione, quae adstringentia occupant. H.

Maceratorum. Lib. X, cap. 80. HARD.

Talibus. Q. Serenus, cap. xxviii: *Coeliscos autem recreabis pane salabri, Quem maulido saxe efficies, ac molibus ovis; Quorum testa fero prius emollescat aceto.* Sic et Marc. Emp. c. xxviii, pag. 195; et Plin. Val II, 33: *Ova pridie, inquit, in aceto macerantur: ex his et farina et aqua; panis coeliacis fit.* HARD.

Quidam. Q. Serenus, cap. xxx, de solutione ventris compesenda, pag. 145: *Si autem longo decurrent intima fluxu, Torrida ex vino edrtea potabitur ovi.* Marc. Emp. similiter ad verbum, cap. xxviii, pag. 193, et Pl. Val. II, 33. HARD.

aut si maior sit impetus, cruda cum farina ex aqua hauriuntur. Et per se lutea ex iis decocta in aceto, donec indurescant: iterumque cum trito pipere torrentur ad cohibendas alvos. Fit et dysentericis remedium singulare, ovo effuso in fictili novo, eiusdemque ovi mensura, ut paria sint omnia, melle; mox aceto, item oleo, confusis crebroque permixtis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc praesentius remedium erit. Alii eadem mensura pro oleo et aceto resinam adiiciunt rubentem, vinumque: et alio modo temperant, olei tantum mensura pari, pineique corticis duabus sexagesimis denariorum, una eius quod rhum diximus, mellis obolis quinque simul decoctis, ita ut cibus alius post quatuor horas sumatur. Torminibus quoque multi medentur, ova bina cum allii spicis quatuor una terendo, vinique hemina calefaciendo, atque ita potui dando. Et ne quid desit ovo-
rum gratiae, candidum ex his admixtum calci vivae

Et per se lutea. Totidem verbis Marc. Emp. l. c. Haad.

Lutea ex iis decocta in aceto. Res vera: nam aceto solvitur carbonas e calce; unde flexilem pelliculam manere iam patet. As.

Iterumque. Marc. Emp. l. c.

Fit. Plin. Val. ad verbum, lib. 22, et Marc. Emp. XXVII, 491. H.

Quod rhum diximus. Lib. XXIV, cap. 54. H.

Cum allii spicis quatuor una terendo. In libris hactenus editis, cum allii spicis, perinde quasi cum piscium ovis gallinae ova permiscenda censuerit. Sincera lectio quibusdam ante nos ex coniectura suboluit; quibus tamen coniecturam stabilirent, argumenta deerant. Suppeditat ea nobis auctor haud poenitendus, qui e Plinianis floribus maximam vim in

suos hortos transtulit. Marc. Emp. cap. XXVII, pag. 492: Cauliculos ex aceto coctos, inquit, allii spicis quatuor purgatis, ova decocta duo simul conterere, adlice vini veteris heminam, et servefactum medicamentum dysenterico de bibendum. Et pag. 495: Dysenterico et torminoso, et qui iam corruptum sanguinem egerit, saluberrimum medicamentum est tale. Allii spicis quatuor, et ova duo decocta in unum teruntur; hisque additur vini veteris sextarius, et coquitur ad tertium, etc. Haad.

Candidum ex his admixtum calci vivae glutinat vitri fragmenta. Vere; item murrhinorum nostrorum, modo hoc placeat signari nomine vasa vulgo dicta porcelaines. Quotidie glutinorum venale fertur ad haec resarcienda, quod e calce et albumine constat.

glutinat vitri fragmenta. Vis vero tanta est, ut lignum perfusum ovo non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ovis tantum locuti sumus, quum et reliquarum alitum restent magnae utilitates, sicut suis locis dicemus.

XII. Praeterea est ovorum genus in magna Galliarum fama, omissum Graecis. Angues innumeri aestate convoluti, salivis faucium corporumque spumis artifice complexu glomerantur, anguimum appellatur. Druidae sibilis id dicunt in sublime iactari, sagoque oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profagere raptorem equo: serpentes enim insequi, donec arceantur amnis alicuius interventu. Experimentum eius, esse, si contra aquas fluitet vel auro vinctum. Atque, ut est Magorum solertia occultandis fraudibus sagax, certa Luna capiendum censent, tanquam congruere operationem eam serpentium, humani sit arbitrii. Vidi equidem id ovum mali orbiculati modici magnitudine, crusta cartilaginis, velut aceta-

Videtur quoque ex eodem albumine praecipue consistisse caementum, quo Veterum monumenta non pauci tamdiu mansisse. A.

Vis vero tanta est, ut... aduratur. Quadamens se res habet, ut Nostris placet: notabiliora tamen phaenomeno, si alumen illitum vesti. A.

XII. Angues. Scimus hodieque serpentes generis diversi ac prope innumeras, in locum annum convolare, ab Idibus Iulii ad idus Augustas, in Delphinatu Sabaudiaeque confinio, ad montem la Roche: spumisque locum opplere, quae horrorem iaculatur spectantibus. V. Nic. Chorier, hist. Delph. II, 94. HARR.

Anguimum. Anguimum id ovum

appellatur. HARR.

Druidae. Serpentium ore ac sibilu. HARR.

Sagoque. Sagu, Nonio teste vestimentum est militare. Plura vide apud Voss. in Etymol. HARR.

Contra aquas fluitet. Si non labenti anni cedat, sed adverso fluitet, etiam auro vinctum, sinceri haec ovi probatio est. HARR.

Tanquam congruere operationem. Tanquam contingere hanc serpentium salivationem, ovisque partum, certo tempore humani sit arbitrii. HARR.

Operationem eam serpentium etc. Ovi partum, anguimum salivationem. DAL.

Crusta. Putamine cartilagineo,

bulis brachiorum polypi crebris, insigne Druidis. Ad victorias litium, ac regum aditus, mire laudatur: tantae vanitatis, ut habentem id in lite in sinu equitem romanum e Vocontis, a Divo Claudio principe interemptum non ob aliud sciam. Hic tamen complexus anguim et esferatorum concordia, causa videtur esse, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circumdata effigie anguim fecerint. Neque enim cristatos esse in caduceo mos est.

XIII. De anserum ovis magnæ utilitatis, ipsoque anserè dicturi hoc in volumine, debemus honorem et Commagenorum clarissimæ rei. Fit ex adipe anserum: alioqui celeberrimi usus est: ad hoc in Commagene Syriæ parte cum cinnamo, casia, pipere albo, herba quæ Commagene vocatur, obrutis nive vasis, odore iucundo, utilissimum ad perfrictiones; convulsiones, caecos aut subitos dolores, omniaque quæ acopis curantur: unguentumque pariter, ac medicamentum

habens veluti cavitates crebras, quales sunt in brachiis polyporum. HARR.

Equitem rom. e Vocontis, etc. Vocontil Galliae civitas est: et ovorum genus, de quo loquitur, Gallis peculiare. GELERT.

Caduceum. Τὸ χρύκεον, τὴν χρυσίαν ῥάβδον. Multa de caduceo Rhodig. lib. XXI, cap. 46; multa Macrobi. in Saturnal. Serpentes etiam binos in summa caducei parte spiris circumplexos fuisse, tanquam adversa sibila efflantes, ὅστις κατὰ λωτίζοντας, καὶ ἐμπροσθεν, Graeci narrant, τὸν σπαστορόφον, ἐπὶ χρυσόφον, scialium insigne, ac legatorum, qui de pace facienda, contrahendo foedere, paciscendis induciis mittebantur. Hadr. Iun. lib. V, cap. 20. DALB. — *Caduceum.* Cadu-

ceus, scialium insigne, qui ad contrahendum foedus mittebantur. Virga fuit, cuius in summa parte angues spiris circumplexi, tanquam adversa sibila efflantes. HARR.

Neque, etc. Si cristati forent, bellum indicare viderentur, non pacem. HARR.

Cristatos esse in caduceo. Cristati quidam angues sunt. Crista galearum et cassidum ornamentum et insigne est. Si ergo caducei angues cristati forent, magis bellum indicarent, quam pacem. DALB.

XIII. *Fit.* Fit illud medicamentum, quod Commagenum appellatur, ex adipe anserino, etc. HARR.

Commagene vocatur. Syriacam nardum esse putant; alii Comacum Theophrasti. DALB. — *Quæ Commagene.*

est. Fit et in Syria alio modo, adipe avium curato, ut diximus, additis erysisceptro, xylobalsamo, phoenice elate, item calamo, singulorum pondere, qui sit adipis, cum vino bis aut ter subfervefactum. Fit autem hieme, quoniam aestate non glaciatur; nisi accepta cera. Multa praeterea remedia sunt ex anserē (quod miror), aequae quam in corvis. Namque anser corvusque ab aestate in autumnum morbo conflictari dicuntur.

XIV. De anserum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium ascensu deprehensio, diximus. Eadem de causa supplicia annua canes pendunt inter aedem Iuventatis et Summani, vivi in furca sambucæ arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt

Fortē, nardo Syriaca. HARS.

Curato. Modum curandi adipis edocuit lib. XXVIII, cap. 38.

Subfervefactum. Subintellige, medicamentum. HARS.

Cera. Quae odorem suavitatis minuit. DAL.

Aequae quam in corvis. Alii in capris. Quam sequatur statim corvusque, pro indubitato habemus corvis unice veram lectionem esse. Es. P. — Id miratur Plinius, quod ex animalibus morbo obnoxii tanta sit remedium copia, anserē videlicet et capra (leg. corvo.) GELN.

Namque anser. De corvo id ante delibatum, lib. X, cap. 45. Vide quae ibi diximus in Notis. II.

XIV. De anserum honore. Lib. X, cap. 26. HARS.

Eadem. Ob Capitolium negligentius custoditum, ac paene silentio proditum, nisi vociferatus anser fuisset. HARS.

Supplicia unius canes pendunt. Augusto mense Romae πενήντης catum

feri solitam Graeci scriptores memorant, ubi olim a Gallis captae monumentum, in eaque ἀνύλακται; canes verberibus caesos, anseribus clare vociferantibus. Rhod. lib. XVII, c. 29. DALEG.

Iuventatis. Sive enim MSS. omnes, non Iuventutis. Sic etiam Cicero locutus non semel. Nizolium vide. Et in Nummis M. Aurelii Caesaris apud Tristannum, Deae ipsius effigies extant, cum Epigraphe ea IUVENTAS. Huius aedis mentio apud Livium: situs prope Capitolium ipsum. P. Victor, in descriptione urbis Romae, Regione VIII: Aedicula Iuventae. Porta Carmentalis. Templum Carmentis. Capitolium, ubi omnium Deorum simulacra, etc. De Deo Summano, sive Deo summo manium, diximus II, 53. HARS.

Vivi in furca sambucæ. Ex hoc loco Claudius Puteanus apud Cicero- nem pro Roscio Amerino legendum putat, pro, erura suffrangerent, cruci suffrangerent. DAL.

priscorum mores. Catulos lactentes adeo pueros existimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus hostiarum vice uterentur his. Genitae Manae catulo

Catulos lactentes adeo pueros existimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus hostiarum vice uterentur his. Genito mane catulo, res divina fit et in coenâ Deum etiam ponitur catulina. Pro genito mane catulo legend. Genitae Manae catulo res divina fit. Vide Bouchart, 692. DAL.—Catulos. Festus: Catulicam carnem esitavisse, hoc est, comedisse Romanos Plautus in Saturione refert. Graecis quoque id felisse scimus ex Aniano poeta, cuius verba recitat Athenaeus, lib. VII, pag. 282. Apud alias gentes et hunc morem fuisse docet Galen. de Alim. fac. lib. III, cap. 2. Est sane nunc quoque apud Canadenses. Quib. et in aegrotantium cibo, perinde atque aviculae, ab Hippocrate catulina caro commendatur, de Morbis, lib. II, text. 48, pag. 66: Εντετα σκώλακα ή άρνέτων λάβειν ποσίδος τού ζώου βοηθήτω, καί τών κρεών πρύττω σίτη. Deinde catulum aut aviculam coquat, et eas sorbeat, et de carnibus paulum edat. Et libro pariter, περί τών παθών, text. 44, pag. 186, ac libro denique περί τών έντός παθών, text. 26, pag. 229, σκώλακός ήρνά. HARR.

Ad cibum. De esu caninae ei catullinae carnis Hippocr. lib. II, περί διαίτης. Idem lib. περί τών έντός παθών lienosis praescribit: σκώλακός ήρνά κρέας κνύός μύκτος. DAL.—In America septentrionali, Canadenses canem edunt libentissimè. Item teste Delisle, Voyage en Sibirie, Czeremissarum gens tota. AZ.

Hostiarum vice uterentur his. Lupercalibus canes infesti lupis immo-

labantur. Pro pecore et frugibus per Rubigalia, ut averteretur rubigo, lactena catulus, cuius exst. ibure et myrrha conspergebantur. Immolabantur et rufae canes secundum Catulariam portam, ad placandum Caniculae idus frugibus inimicum. Qua de re vid. Festus in voce Catularia. Canarium hoc sacrificium dicebatur, quod περιεργαζατο Plutarchus vocat in Romulo. Flebat et cane Gynaeciae Deae, quam Bonam Deam etiam vocabant, quum domi puer nasceretur: referente Alex. ab Alex. lib. III, c. 42. Legimus quoque apud Pausaniam in Laconicis, ephēbos Lacedaemonicos Enyalio Marti canis catulum mactasse: Colophonios vero Enodiae Deae sive Compitaliae, sed eum nigrum. DAL.—De his sacrificiis conf. ad Rosini Ant. Rom. lib. IV, cap. 6, pag. 254; et cap. 42 extr. pag. 286. EN. P.—Hostiarum. Vide quae diximus sup. ad lib. XVIII. Et Pausaniam vide in Lacon. sive lib. III, pag. 187 sq. II.

Genitae. Sic Dea appellabatur, quae menstruâ seminarum placebat: huic catulus immolabatur. — Prius legabatur, Genito mane catulo, contra codicum MSS. Reg. 4, 2, caeterorumque probatissimorum fidem, in quibus totidem plane apicibus ea lectio conspicua est, quam representamus. Confirmat egregie emendationem Plutarch. de Quest. Rom. pag. 277: Διά τί τή καλούμενη Γενίτη Μάνη κύνά θύονται; Car ei quae Genitae Manae vocatur, canem immolant? Nempe ut Graeci Lucinae, sic Genitae Manae Romani canem immolabant, pro lib. quae domi nasce-

res divina sit, et in coenis Deum etiamnum ponitur eatulina. Aditialibus quidem epulis celebrem fuisse, Plauti fabulae indicio sunt. Sanguine canino contra toxica nihil praestantius putant. Vomitiones quoque hoc animal monstrasse homini videtur. Et alios usus ex eo mire laudatos referemus suis locis.

XV. Nunc ad statutum ordinem pergemus. Adversus serpentium ictus efficacia habentur, fimum pecudis recens in vino decoctum illitumque: mures

rentur, *ὄνισ τῶν αἰνεγνῶν*, inquit Plutarch, l. c. et pag. 280. Hanc esse arbitror Maniam Deam Matrem Larium, cui olim pro familiarum ospitalitate pueri mactabantur, ut refert Macrobius, Saturn. lib. 1; cap. 7, pag. 221, eandemque Deam Menam ab Augustino appellatam, de Civit. Dei, IV, 11. Et qui puerorum natalibus praeses Dii credebantur, *Genitales Deos* prius aetas vocavit. In nummo Crispinae Augustae apud Tristan. tom. I, pag. 780, *GENITALISVS. DIV. HAN.* — De τῷ *Genitae* ambigitur. Nam Harduinus deae id nomen tribuit, quae menstruis praesuit. Nos cum ipso, *Elect.* lib. III, de illa accipimus quae ant generationi, aut partui. At. — Rosinus, Ant. Rom. lib. II, cap. 49, pag. 193, *Menam* ex Augustino loc. cit. vocat: *Iovis*, inquit, *filia* haec Luna creditur, quippe *græcis* Μην Luna dicitur. *Menam* idem Augustinus privignam Junonis dixit. Es. P.

Et in coenis Deum. In coenis quae in Deum honorem sunt, praecipue Larium. De his accipiendus Horatius Sat. II, 6, v. 65, etiam interpretes alio delorquent: *O noctes etiamque Deum, quibus ipse, neque Ante Lacem proprium vescor, vernaeque praecoces, Pisco libatis lapidibus.* HARD.

Aditialibus quidem epulis. Quam inaugurandi alicuius gratia, aut ob publicam laetitiam convivium indicabant, epulum aut coenam adiciebant. Tacit. lib. II, 65: *Rhesciporis sancienda, ut dictitabat, foederi convivium adlicit, traetaque in multam noctem laetitia per epulas ac vinolentiam*, etc. Inde *aditialis aena*, ut lib. X, cap. 20. DAL. — Vellem hoc Scaligero non venissem in mentem. Satis enim multos traxit etiam doctos viros, At sciant tirones *adiciales aenae* esse nugas meras. *Aditiales* dicendum, ut P. Fsher, Gruterus, Lipsius monuerunt, ab aditu sacerdotii, vel adeundo sacerdotio. Veteres etiam *aditus aditi*, ut *senatus senati* dicebant. Et iaterpres optimus Suetonius in Claud. cap. 15, qui *aditalem* interpretatur, quae daretur *pro introitu sacerdotii*. Gronovius in Tacit. loc. cit. DAL. — *Aditialibus.* De hac voce egimus lib. X, cap. 23. HARD.

Plauti. Forte in Saturione, de qua Festus proxime appellatus.

Sanguine. Plin. Val. III, 53, ad verbum. HARD.

XV. *Adversus serpentium ictus.* Ad verbum Plin. Val. lib. III, cap. 57. HARD.

Mures dissecati et impositi. Plin.

dissecti et impositi, quorum natura non est spernenda, praecipue in ascensu siderum, ut diximus, cum lumine lunae librarum numero crescente atque decrescente. Tradunt Magi, iocinere muris dato porcis in fico sequi dantem id animal. In homine quoque similiter valere, sed resolvi cyatho olei potest.

XVI. Mustelarum duo genera: alterum silvestre, distans magnitudine. Graeci vocant ictidas. Harum fel contra aspidem dicitur efficax, caetero venenum. Haec autem quae in domibus nostris oberrat, et catulos suos (ut auctor est Cicero) quotidie transfert, mutatque sedem, serpentes persequitur. Ex ea in-

Val. I. cit. at Dioscorid. lib. II, cap. 74. HARD.

In ascensu siderum, ut diximus. Cf. I. II, 41, et lib. XI, 76. HARD.

XVI. Graeci vocant ictidas. Silvestras, nempe viverras: vulgo fures. DALEC. — Graeci vocant ictidas. Vide quae diximus lib. XI, c. 109. HARD.

Harum fel contra aspidem dicitur efficax, caetero venenum. Eius remedium vide supra lib. XXVIII, c. 40 uli. DAL. — Item inferius, cap. 33. HARD.

Haec autem quae in domibus nostris oberrat. Domestica, quae et vulgaris appellatur inferius, cap. 33. Belette Galli nuncupant Ταλξ Gepes: quam de cibo dimicare cum serpentibus murum venatricibus, ταῖς ὄφει ταῖς μυοθήραξ scribit Aristot. Hist. Anim. lib. IX, cap. 9, p. 1026; propterea quod ipsa quosque eos venatur. Vide quae diximus supra lib. VIII, c. 41. Eo Plautus alludit in Stichos, act. III, scen. 2, vers. 6: Auspicio hodie hercule optuno vixi foras: Mustela murem mihi abstulit praeter pedes: Eam strenue obsoparia, spectatum hoc mihi est. HARD.

Et catulos suos, ut auctor est Cicero. In admirandis suis id Ciceronem scripisse quidam putant, quorum mentio sit libro XXXI, cap. 2 et 4, huius operis. DALEC.

Transfert, mutatque sedem. Pro Ciceronis loco, qui intercidit, nec in fragmentis nuper inventis exstat, Plauti locum subiiciamus, in Stichos, l. c. vs. 43, ita scribentis: Certum est mustelae posthac nunquam excedere: Nam incestitorem multum novi bestiam. Quia ipsa decies in die mutat locum. HARD.

Serpentes persequatur. Adde et mures, unde fortassis nomen inditum. HARD.

Ex ea inveterata sale denarii pondus, etc. Plin. Val. III, 53: Venenis prohibendis et expellendis: Mustela vulgaris inveterata drachmis binis potatur. Sic etiam Diosc. II, 27: Ταλξ, κατωξιδος, παρρηχθια, etc. Mustela, quae in domibus nostris oberrat, flammis ambusta, et exemptis interaneis sale inveterata, et in umbra siccata, binis drachmis in vino pota, contra serpentium genus omni praesentaneo remedio est. HARD.

veterata sale denarii pondus in cyathis tribus datur percussis; aut ventriculus coriandro fartus, inveteratusque et in vino potus. Et catulus mustelae etiam efficacius.

XVII. Quaedam pudenda dictu tanta auctorum asseveratione commendantur, ut praeterire fas non sit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia medicinae gignuntur: veluti cimum animalis foedissimū, et dictu quoque fastidiendi natura, contra serpentium morsus, et praecipue aspidum valere dicitur. Item contra venena omnia: argumento, quod dicant gallinas, quo die id ederint, non interfici ab aspidē; carnesque earum percussis plurimum prodesse. Ex his quae tradunt, humanissimum est, illinire morsibus cum sanguine testudinis: item suffitu

In cyathis tribus datur percussis. A bestiis venenatis, *ὑποδοχτοίς. H.*

Ventriculus. Totidem verbis Dioscor. I. c. H. δὲ καὶ αὐτὸς πορὶ πλὴν οὐδὲν καὶ σκιστενύσιον, ὑποδοχτοίς βουβὴν πυνόμην. Haas.

Et catulus mustelae etiam efficacius. Nicand. in Theriac. p. 48.

XVII. *F. cluci. Cimex Gallis putatizet Graeci κίμης, Dioscor. II, 36: Κίμης οὐ ἀπὸ κίμης, cimicem qui in cubilibus equatur. Haas. — Ergo cimex lectulatus indicatur, quod entomum ex hemipteris, heteropteris, géocaryis, ord. VII, sect. I, fam. 1 (Cuv. *Bègne animal*), est. De caeteris cimicibus, quales ex. g. *C. marginatus, C. niger, C. hyssopami*, tacet, neque his dictus doctor, immo quibusdam satis gratus. Foedum animal dicit, tum ob corporis maxime depræci planam omnino formam, et a tot insectorum elegantibus curvaturis recedentem (nam apud pictores convexa, aut quas in convexitate*

convexa, pulchritudine valet, ac linea illa recta et brevissima ad scopum via properans, est ingrata), tum et ob graveolentiam et morsus tenacitatem, quem quo cūbex modo exerceat proboscide quidam exigua, luculenter Degeer extulit. Caeterum de eiusdem virtutibus cave ne credas, etiam nostratis Poinssinet eximio alias adiutori Guettard, cui adversus hystericos, ut ait, vapores, utilis videtur, et si quis difficile parturiat, tum ut hirudo contumax, laesa cute, decidat, quod ipse infra Plinius. At.

Et praecipue aspidum. Diosc. loc. cit. Haas.

Quo die id ederint, etc. Id animal nampe cimicem. Haas.

Morsibus. Aspidum scilicet. Haas.

Item. Haec hactenus ita divulgata distractaque fuere, ut ab illis vocibus, sanguisuga adherentes, novae periodi sumeretur initium: ac praeposterā interpunctione non sanguisuga adherenter sanguis, sed aspidum, de qu-

eorum abigere sanguisugas adhaerentes, haustasque ab animalibus restinguere in potu datos. Quamquam et oculos quidam iis inungunt tritis cum sale et lacte mulierum: auresque, cum melle et rosaceo admixtis. Eos qui agrestes sint, et in malva nascantur, crematos, cinere permixto rosaceo infundunt auribus. Caetera quae de his tradunt, vomicae et quartanarum remedia, aliorumque morborum, quanquam ovo, aut cera, aut faba inclusos censeant devoran-

his autē proxime sermo fuit, sufficit cernitur abigi sensus foret. Errorem Marcell. Emp. tetesit, esp. vi, pag. 421: *Ad eos, inquit, qui sanguisugas iussu devorant; cunicum in carbonibus positorum fumus remedio est: si ore hianti, et faucibus apertis expiatur: cūci enim et expelli devorata sanguisugas huc ratione certissimum est. Certior quoque auctor Colopell. lib. vi, cap. 48, pag. 228: Remedia ad haustam hirulinem.... potest etiam per fūdam oleasti eliciā nidor immitti, quā ubi superponitur igni fumum emittit, et conceptum nidorē stūda usque ad hīrutinē perfert, itaque nīdor depellīs hīrutinē, etc. HAN.*

Haustasque ab animalibus restinguere in potu datos. Datis, non datat, in archetypo nascit, frequenti apud hunc auctorem loquendi modo, ut alius notavimus. PIET. — Dioscorides, loc. cit. τὸν οἶνον δὲ ἢ ὄξος τοῦ οὐλοῦτος βάλαντος ἀφαιροῦσι. Sanguisugae cum vino aut aceto poti cūmicea pellunt. Sic etiam Galeni de sculi. simpl. med. xl, p. 313. HAN.

Agrestes, nascantur. Non in malva tantum agrestes nascantur. Nam narrant Lycium pyri, C. iuniperinum, Lycium hyoscyami, C. brassicae, etc. Quae nonnulli mores Ascedem et

ebum indicant per se. Quae in malva hic dicitur nasci videtur esse Lycium pratensis Fab. et Latr. AZ.

Vomicae et quartanarum remedia. Vel. cod. vomitolum, non vomicae. PIET. — Vomicae. Sic libri editi, cum Colb. 3. end. In Reg. 1, vomine, Reg. 2, et is quem Pinf. vidit, vomitionum, quod periade est Marcell. Emp. esp. xvii, p. 425: In ovis vobili cūmiceu vomu coarctum ieiunans ignorans qui sorbeat, desinet vomare: hoc sane exporū est. HAN. — Male Poinssinet vomitionum, et nempe de causa quod vomicae nil adversetur cūm haustus. Euge quidem. Sed nec vomitioni. Melius, si huius scripturae favere decretum fuit, Empirici hanc ab Harduino allatum excitaret, exstipnisset. Nec tacendum quo errore Harduinus ipsum et idem dixerit vomica et vomitionem (adi. ed. Har. vulg. nam idem forte non intelligit de vomine, quod istinitas nescit, et vomit. — Vomica enim fere omnes sciunt esse parulentum tumorem quo hunc pulmones laborant, nunc iecur, interdum pleura. Hic Bayle consumptus petiit. AZ. —

Diosc. loc. cit. Κοπήει οἱ ἀνὸ αὐτῆς, ἐν τῷ σπλάχνῳ βρογχίτι πύρε τοῦ ποῦτος τοῦ ἀσπυροῦ, καὶ κατὰ τὸν ποῦτον ἀπὸ τῆς ἐν τῷ σπλάχνῳ, ἀπὸ τῶν τοῦ τετραπύ-

dos, falsa, nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinae cum argumento adhibent, quoniam vincatur aspidum somnifica vis, septenos in cyatho aquae dantes, puerilibus annis quaterenos. Et in stranguria fistulae imposuere. Aded nihil parens illa rerum omnium sine ingentibus causis genuit. Quin et adaligatos laevo brachio binos lana subrepta pastoribus, resistere nocturnis febribus prodiderunt, diurnis in roseo panno. Rursus iis adversatur scolopendra, suffituque enecat.

XVIII. Aspides percussos torpore et somno necant,

Lethargi. Cimices qui in cubilibus enascuntur, numero septeni cum fabis in cibis additi, et ante accessiones devorati, quartana laborantibus auxilio sunt. HARR.

Lethargi. Q. Serenus, cap. LVII, de lethargia expellenda, p. 180: Quendam dira iubens septeno cimice trito Ut viscerum asplae, cyathisque bibatur curari: haec potiora putant, quam dulci morte perire. Plin. Valer. III, 7, Lethargici: Cimices septem triti in aquae cyatho uno dantur, si vir sit: si puer, eodem modo aquas, cimices quatuor. HARR.

Quoniam. Quoniam pellit soporem, quem aspidum morus solet asferre. HARR.

Somnifica. Democritus ab aspidi premi urgerique somno, scribit etiam Diosc. in Ther. 17. HARR.

Etiam. Sic recte cod. Reg. 2, et Ch. non, ut editi hactenus libri, et stemmaturae fistulaeque. Marc. Erythr. cap. XXVI, pag. 183: Cimex foraminibus vedetrarum confrietas, doloris vehemens protinus tollit. Dioscor. II, 36: Δυσουπλευ τε παλαιοτεν ισθιλιον τε ούπνευσον τόπος έστιν. Triti vero et uenariae fistulae impositi, urinae diffi-

cultati medentur. HARR. Immo et intus iniecerō vivas (DALE, Pharmacolog.); optimum quidem irritamenti genus, ut dysuriae et δυσουπνευσις doloribus non gravitatis porum insuper accedat. Sauri homines, invlo medico, quāties dicendum sūt! Ari. Pistulae imponere. Vergeti cūalli. HARR.

In roseo, etc. Ita Reg. 2 et Chiff. non roseo; ut editi. Sic etiam Paladius I, tit. 35, roseum vocat. II.

Rursus iis adversatur scolopendra. Cimicibus. HARR.

XVIII. Aspides. Nicand. ad vethom in Ther. pag. 12; et Diosc. pariter in Ther. 17. H. — Quam nunc, Ieram aspidem vocantur, vel colubrum aspidem Linn. Daubenton asseruit minime noxam, Linnæus et nostrati Lacépède contrarius. Sed cuiusque in his sententias accedendum est, certe nulla est aspidum nostrarum et Aegyptiarum similitudo, quae a not. lib. acis esse colubrum Haja. Quod mors sit de innoxio veneni patu certum est, et de omnium opulidiorum venenis dicendum. Vnde Payllus ne mireris Immo in id contendit ut iam omnes sciant quam nihil viperinum

omnium serpentium minime sanabiles. Sed et venenum earum si sanguinem attingit, aut recens vulnus, statim interimit: inveteratum hylcus, tardius. De caetero potum quantalibet copia, non nocet. Non est enim tabifica vis: itaque occisa morsu earum animalia, cibis innoxia sunt. Cunctarer in proferendo ex his remedio, nisi M. Varronem scirem LXXXVII vitæ anno prodidisse, aspidum ictus efficacissimo sanari, hausta a percussis ipsorum urina.

XIX. Basilisci, quem etiam serpentes ipsae fugiunt, alias olfactu necantem, qui hominem vel si adspiciat tantum, dicitur interimere, sanguinem Magi miris laudibus celebrant, coeuntem picis modo et colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuunt ei et successus petitionum a Potestatibus, et a Diis etiam precum, morborumque remedia, veneficiorum amuleta. Quidam id Saturni sanguinem appellant.

XX. Draco non habet venena. Caput eius limini

virus in intestinali tubo officiat, quod si in arteriis aut venis penetraverit, periculum maximum est: nec iam timide ad exsugendum id accedant, quod praestantissimum omnino remedium est, modo non serius bibbas. AL.

LXXXVII vitæ anno. Sic Grou. Hard. et alii ante Broter: qui edidit LXXXIII.

A percussis ipsorum urinas. Immo potius a morsu, mordet enim aspis, non ictu percutit. Dato. — A percussis. Hoc est, a demorsis. Si morsu ab aspide suam ipsorum urinam ebibant. Diosc. II, 9: Οὐδὲν ἀσπίδου τοῦ ἰδίου τοῦτος ἴσχυρας ἀντιπαραδραμεῖται. Huiusmodi urinam suam potius bibere prodest contra viperæ morsu. HARR.

XIX. Basilisci. De eo egimus VIII, 33. HARR.

Serpentes ipsi fugiunt. Sibilo eius territi, lib. XXVIII, c. 12. Dato.

Olfactu necantem. Halitu et afflatu, quo necat frutices, effurit herbas, sumit aqua, lib. VIII, cap. 31. Dato.

Picis modo et colore dilutum, etc. Colore, non colore in veluto exemplari: et paulo post, exponere, non pavescere. PINT.

XX. Draco non habet venena. Multis tamen locis huius operis remedia scribuntur contra draconis morsus. Dato. — Draco, Vulnere potius quam veneno nocet. Alii innoxius censebatur, in Africa vitiomus. Lucan. Phars. IX, vs. 727: Vos quoque qui cunctis innoxia numina terris Serpitis, aurato nitidi fulgore dracones, Pestiferopardens facit Africa. Aetius serm. 13, cap. 34, de draconibus, p. 258: Animal hoc non facit venena,

iniquarum subditum, propitiatis adoratione Diis, fortunatam donum facere promittitur. Oculis eius inveteratis, et cum melle tritis inunctos non pavescere ad nocturnas imagines, etiam pavidos. Cordis pingue in pelle dorcadum nervis cervinis adalligatum in la-
certo, conferre iudiciorum victoriae. Primum spondylum aditus potestatum mulcere. Dentes eius illigatos pellibus caprearum cervinis nervis, mites praestare dominos, potestatesque exorabiles. Sed super omnia est compositio, qua invictos faciunt Magorum mendacia: cauda draconis et capite, pilis leonis e fronte, et medulla eiusdem, equi victoris spuma, canis unguibus adalligatis cervino corio, nervisque cervi alternatis et dorcadis: quae coarguisse non minus refert, quam contraria serpentibus remedia demonstrasse, quoniam haec morborum veneficia sunt. Draconum adipem venenata fugiunt; item, si

etc. HAER. — Vnde patet, non de eadem specie his semper sermonem fuisse. Quaedam cum magno nec venenato serpente communia in Africa habet minor, qui venenatis instructus dentibus fuit. AL.

Primum spondylum. Primum spinæ articulum, qui cervici committitur; ut de hiens dictum est anteriore libro, cap. 27. HAER.

Dentes. Sic Reg. 1, 2, Colbert. et Ch. non, ut quidam edidi, *pedibus*. Sic paulo antea, *Cordis pingue in pelle dorcadum*. HAER.

Cervino. Cervina pelle, nervis cervi et dorcadis alterno nexu strigentibus. HAER.

Quoniam haec morborum veneficia sunt. Quem spinum habeat, non video: etiam veneficia pro eo, quod erat *beneficia*, restituerit Hermolaus. Scribe cum Voss. *quae coarguisse non*

minus refert (i. ut supra, proderit; utile exit. Vulgo *refert*; sed Voss. *referret*) quam contraria serpentibus remedia demonstrasse, quoniam et haec morborum veneficia sunt. Quatuor alii saltem, *regret*. GROS. — Sensus, hoc admissio, erit: Quoniam haec bonos mores corrumpunt. Harduino placet Gronoviana coniectura, AL.

Draconum. Hoc loco maxime gravis est interpolatorum adductio, in scitisque: sic enim in libris haecenus editis legebatur: *Draconum adipem venenata fugiunt: item virus ichneumonum: ut et utris cinere in aceto perunctos.* Quae ne Oedipus quidem intelligat. In Reg. 1 et viciis tribus. At in Reg. 2 diserte ac plane: *Draconum adipem venenata fugiunt: item utrisque ichneumonum: fugiant et utrisque in aceto perunctos.* In quibus

uratur, ichneumonum; fugiunt et urticis tritis in aceto perunctos.

XXI. Viperae caput impositum vel alterius quam quae percusserit, sine fine prodest. Item si quis eam ipsam in vapore baculo sustineat: aiunt enim praecanere: item si quis exustae eius cinerem illinat. Reverti autem ad percussum serpentes necessitate naturae, Nigidus auctor est. Caput quidem dissecant Scythae inter aures ad eximendum lapillum, quem aiunt ab ea devorari territa. Alii ipso toto capite utuntur. Fiunt ex vipera pastilli, qui theriaci vocan-

sinceræ lectionis aperti vestigia. Cf. n. 7. HARD.

Item virus ichneumonum. Voss. item si uratur centumomum fugiunt, et urticis triticeis inest dia perunctis. Forte: Draconum adipem venentia fugiunt et urticis perunctos. Semen urticae contrarium cicuta esse ex Nicandro scribit. lib. I, cap. 22. GRON.

XXI. Viperae. Plin. Valer. II, 57, ad verbum, HARD.

Impositum. Illi oculi vulneri quod ipsa intulit. DALRÉ.

Sine fine prodest. Nempe percussis a vipera. Negat tamen hoc esse verum, Immo et experimentis adversari, Charasim lib. de viperis, pag. 108. HARD. — Merito quidem. Vere medentur laesis caustica liquefacta, ammoniacum, potassium causticum, etc. Cf. Abrali. Vater Dissert. de antidoto novo silvestri viperarum morbus praestantiss. in Angl. detecto, Wiltensb. 1736, in 4°; Burtin (Ioh. Esup.); Ergo specificum viperae morsus antidotum alicui volatile. Paris. 1749, in 4°; Freischorn, Diss. de ven. vip. Vindob. 1782, in 4°. Pudet, Observat. sur la vipère de Fontainebleau et sur le moyen de remédier à sa morsure; item

idem laudat. Fontaine. At.

In vapore. Vel ardente ligni, vel fervidae aquae. DAL.

Aiunt. Aiunt enim tunc viperam recanere, incantationem repellere. In libris haecenus editis, praecanere. Qui interpolaverunt, adiecto etiam vocabulo, futura praecanere, praecipuerunt. Nos codicem auctoritatem seculi, Reg. 4 2, praecanere: cui vocis quae via subest, aperiuntur libro anteriore, cap. 4. HARD.

Item si quis, etc. Galenus lib. de Ther. ad Phron. cap. x, pag. 943. H.

Caput quidem dissecant Scythae. Caput quidem dissecant scythae, in scripto codice. PINX.

Lapillum. Qui in poen sumptos veneni vim frangere credebant. DAL.

Qui plagas a serpente illuctae imponi possit. HARD.

Alii. Q. Serenus, cap. XLVII, pag. 154: Quae novit serpens, fertur caput illius apte vulneribus iungi: sanant quem sauciat ipsa. II. — Falsa omnia. Neque ex his quidquam colligendum; nisi historiam stultitiae humanae demonstrant. A.

Qui theriaci vocantur. Theriaci, id est venenatorum morsus sanantes con-

tur a Graecis, ternis digitis utrimque amputatis, exemplisque interaneis, et livore spinæ adhaerente, reliquo corpore in patina ex aqua et anetho dis-cocto, spinisque exemptis, et addita similagine, at-

cinnati. H. — Et hinc, procul dubio, famosae theriacae origo, quam Ne-ronis archiaterus Andromachus credi-tur invenisse, nondum apud recentiores eo rursus acceptam quo accipienda vere est. Pastillorum theriacorum iube-bat Andromachus inseri drachmas 24 (cf. Gal. de theriaca ad Pisicem). Nunc in Pharmaco polypharmaco mi-scendo, si novissimæ Codicis editioni parere velis, quæ facultatis Parisinae auspiciis in lucem emerit, pro 62 rebus, 72 theriacæ insudantæ, vi-perinæ tarnis 73 grammas. Ingressi mox est, sequens 8409. 6. cymma. Cæ-terum de theriaca sup. ipsa Plin. nec ad h. l. notæ defuerunt. A.

Ternis digitis, etc. A capite at a cauda ternis digitis amputatis: Ita Reg. codices 1, 2; et Ch. Editi, quaternis. Sed utrumlibet legas, exclamat Da-lecampius fabulosum esse, quod utrius-que certa mensura amputari extrema oporteat, quo scilicet Diosc. in con-silium eius rei adhibito. At consulit tamen ita Andromachus senior, Ne-ronis. medicus, apud Galen. de Antid. lib. I, cap. 6, p. 876. Censuit et Damocrates, ibidem cap. 15, p. 893. Ecce vix enim ternos digitos, et cauda amplius paulo præceidi iubet: Τῶν μὲν κεφαλῶν ἀπὸ τριῶν, ὡς τριῶν δακτύλων, Μακρὸν τὰ πλείους τῶν ἀπὸ τῆς οὐρᾶς μέρους. Πρῶτον κεφαλὰς μὲν εἴτα τὰς οὐρὰς τῶν. Censuit et Galenus ipse o. 8 eiusdem operis, p. 878: Ἀνταρξίς δ' ἐπὶ τῶν μεγάλων ἐχιδῶν τὸ ἀρξι-μεθούσανον ἐκαστὴν εἶναι δακτύ-λον. Sufficit in magna viperis id quod amputabitur utroque, quaternos at-

quare digitos. Quod iterum repetit lib. de Theri. ad Pis. cap. 43, p. 950. Haas. — Optime Dalecampius hanc mensuram irridebat; mellus tamen, si ipsum remedium irrisisset, A.

Livore spinæ adhaerente. Vena li-vida: Dalec. cons. H.

Anetho discocto. Albo iure, Galen. oleo, vino, sale, anetho, Dioscor. Dalac. — Et anetho. Ita senior An-dromachus, Apud Galen. de Antid. lib. I, cap. 6, pag. 876, et de Theri. ad Pis. lib. I, cap. 7, p. 983: Ὑδαὶ ἀνέθου ὅσον ἑκατὸν ἐν τῷ ἀνέθου ἐκίνας ἐχιδνῶν ἀπὸ τῶν ἀντιόχων. Ἀνὰ τὰντα μίσκες φρονέον, graveo-lentis anethi; Et quantum solis est, providus indies aquæ. Haas.

Spinisque. Sic Andromachus, pag. 878, et Galen. ipse de Antid. lib. I, c. 8, pag. 879. Haas.

Similagine. Orobi farina, Galen. Dal. — Similagine. Panis sicci ac bene pisti tantum edilei Andromachus iu-bet, quantum necesse sit ad pastillos frigidos: Ἀλλὰ δὲ ἐν ταῖς βί-βλοις εὐεργὴς ἄρτον, ὅσον τεσσάρων σάρκα δὲ αὐτοῦ τριῶν πλάσσειν. Galen. quoque de Antid. lib. I, cap. 8, p. 879, panem purissimum ac fer-mentatum desiderat. Trilicium Da-mocrates, apud eundem l. c. c. 15, pag. 893: Ἀρτον τοῦ καθαροῦ τοῦ πυλίου πρόρμητον καὶ λευκόν. Panis siliginis uociam unam Crito ibidem cap. 47, pag. 896: σιλικίνην ἄρτον αὐχίαν μίαν. Denique ex similagine mactata panem concinnatum ipse Ga-lenus lib. de theriaca ad Pis. c. 43, pag. 950: Ἀρτον ὡς μάκιστα καθαρόν.

que ita in umbra siccatis pastillis, quibus ad multa medicamenta utuntur. Significandum videtur e vipera tantum hoc fieri. Quidam purgatae, ut supra dictum est, adipem cum olei sextario decoquunt ad dimidias. Ex eo, quum opus sit, ternis stillis additis in oleum perunguntur, ut omnes bestiae fugiant eos.

XXII. Præterea constat contra omnium serpentium ictus, quamvis insanabiles, ipsarum serpentium exta imposita auxiliari: eosque qui aliquando viperæ iecur coctum hauserint, nunquam postea feriri a serpente. Neque anguis venenatus est, nisi per mensem luna instigatus. Sed prodest vivus comprehensus, et in aqua contusus, si foveatur ita morsus. Quin et inesse ei remedia multa creduntur, ut digeremus, et ideo Aesculapio dicatur. Democritus quidem monstra quaedam ex his conficit, ut possint avium sermones intelligi. Anguis Aesculapius Epidauro Romam ad-

ταύου, καὶ ἀπὸ σπινθάρων πλὴς καβα-
ρωτάτης γυνώσκοντες πύρι το σέρμα-
τρον; etc. Haan.

Quibus ad multa medicamenta utun-
tur. Quae prolixè enumerat Andro-
machus p. 875 sq. et Galen. de thes.
ad Pison. cap. 45 et 46. H.

Significandum. Quamobrem vipera
inprimis ad theriacam adasciatur,
disputat fusc Galenus lib. I, c. 8, p.
930: Haan.

XXII. Præterea. Sic scorpionem
ipsam, tribum inpositumque, vul-
neri quod intulit remedium esse, scri-
bit Dioscorides lib. II, capite 13. H.

Neque anguis. Commune omnibus
Ophidianis nomen. Eo: P.

Si. Si foveatur ita contuso angus
is qui morsus ab eo angue fuit. H.

Ut digeremus, et ideo. Aescul. di-
catur. Ut ordinè ac serie dicturi su-
mus. Ita MSS. non ut dicamus. H.

Monstra. Monstruosas composicio-
nes, plenaeque vanitatis. H.

Ut possint. Melampodem, aliosque
finxit vetustas sermones percepisse
avium: οἱ Helénus ille Virgilianus;
qui sidera sensit, Et volucrum linguas,
et præcepit omnia penitus. H.

Avium sermones intelligi. Non Me-
lampoda solum, sed et Chalcantem,
Mopsum Italum, Tiresiam, Thale-
tem, Apollonium Tyaneum avium
sermonem assecutos fuisse tradunt.
Hoc effatum vulgare in Oriente fuit,
et in medi aevi historiis aut fabulis,
quæ quidem Asiaticæ originis sunt,
reperitur. A.

Anguis Aesculapius, etc. Dracones
in veneratione fuisse, divinoque cultu
honoratos, vide apud Aelianum lib.
XVI, c. 2, et lib. XI, c. 41 de anima.
Photarcho lib. de laud. et Orig. draco
Minervæ sacer est. Dracones sacros

vectus est: vulgoque pascitur et in domibus. Ac nisi incendiis semina exurerentur, non esset fecunditati eorum resistere. In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est, quod et in aqua vivit, hydri vo-

in Epidauri Aesculapii templo educatoj fuisse tradit Pausanias in Corinthiacis. DALM. — *Anguis*. Olim, inquit, allati sunt Epidaurio Romam angues, quod ex eo genere utiliores crederentur esse medicinae. Epitome Livii XI: *Quam civitas pestilentia laboraret, missi legati, ut Aesculapii signum Romam ab Epidaurio transferrent, anguem, qui se in navem eorum contulerat, in quo ipsum numen esse constabat, deportare: eoque in insulam Tiberis egresso, eodem loco aedes Aesculapii consecrata est. Vnde Plutarch. in Qu. Rom. pag. 286, et Auctorem libri de Viris illustribus, cap. 22: Contigit id. anst. V. 378, Q. Fab. Gurgite II, C. Genucio Clepsina cons. et quidam Fasti ferunt. Inter aerea numismata maximi moduli e Thesouro Regio, istud est insigne, n. 37, cui similia visum sibi fuisse in cimelio Cardinalis Buoncompagni narrat Spanhemius tomo I, pag. 247 novissimae editionis. ANTONINI, AVG. RIVS, PP. TL. P. COS. III, cap. lauratum. J. Dextro nummi latere pons est, sub cuius fornice duo permeal navis: e protra serpens emicat. Ea adverso fluvius Tiberis in amne sedans, arundinem lava tenet, dextram serpenti advenienti porrigit retro, palatium est, cuius pro foribus est laurus arbor. Infra ARSCYLEPIS. HAZD.*

Vulgoque. De Tiberio Sueton. cap. LXXXI: *Erant ei in oblectamentis serpens draco, quem ex consuetudine manu sua obducens, etc.* HAZD. — *Pascitur et in domibus*, Iunonius, fa-

miliaris, domesticus: quales in balneo medicatis Aquarum prope Cameriacum multi gignuntur. DAT. — *Vulgoque pascitur et in domibus*. Multi colubri ejures fieri solentur. E quibus coluber flagelliformis Doudin (*Col. myrterianus* Linn. *natix myrterianus* Laurenti, vulg. in Amer. *Cock whip snake*), coluber constrictor Linn. (*Black riale* Catesb. Hist. nat. of Carol. tom. II, tab. 48); coluber viridiflavus Lac. (II, VI, 1; vid. exempla ap. Valmont de Bornare), etc. Mart. l. VII, epigr. LXXXVII, v. 2: *Si gelidum colles necit Glaucilla draconem*. Confer Senec. de ira; Lucianum in Alex. At.

Non esset fecunditati. Extinctum demum fuisse id genus anguionum Romae suadet allatus proxima Antonini Pii nummus, qui ipso causa velerem morem revocatum esse testatur, ex agro Epidauri anguem advehendi Romam. Et sanatusconsulto opus fuit, ut inferretur in Urbem: et in Palatium anguis Epidaurio allatus. Credibile fuisse nummi percussu supremis Antonini Pii annis; cum haec epigraphae, SALVS AVG. qui saepiuscule cum morbo tentatum fuisse testantur. H.

In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est. In urbe legit antiquum exemplar, non in orbe. Et puto adiungenda haec duo verba praecedentibus: duo autem quae sequuntur, *terrarum pulcherrimum*; adiecta falso existimo: PRY.

Quod et in aqua vivit. Haec totidem verbis Nicander in Ther. p. 31,

cantur, nullis serpentium inferiores veneno. Horum iecur servatum adversus percussos ab his auxilium est. Scorpio tritus stellionum veneno adversatur. Fit enim et e stellionibus malum medicamentum. Nam quum immortuus est vino, faciem eorum qui biberint lentigine obducit. Ob hoc in unguento necant eum, insidiantes pellicum formae. Remedium est ovi luteum, et mel ac nitrum. Fel stellionum tritum in aqua mustelas congregare dicitur.

XXIII. Inter omnia venenata salamandrae scelus maximum est. Caetera enim singulos feriunt, nec plures pariter interimunt: ut omittam, quod perire conscientia dicuntur homine percusso; neque amplius admitti ad terras. Salamandra populos pariter necare improvidos potest. Nam si arbori irrepsit, omnia poma inficit veneno, et eos qui ederint, necat frigida vi, nihil aconito distans. Quinimmo si contacto

qui chersydrum dispari forma ab hydro descriperat antea, pag. 26. H.

Hydri vocantur. Vocantur et chersydri, quod in terra pasciter degant, et in aquis: Latinis, matrices, linguae, ut putant; geminae, ac, ut Aristides tradidit, voraces et gulosi, *Nyxes*. Rhod. lib. XXVI, cap. 5. Dail.

Stellio veneno. Nullus stellio venenosus, quamquam morau aliquantulum docet, praesertim si iis dentibus instructus fuit, quibus impressis irritatio sub prima cute fit. A.

XXIII. *Salamandrae scelus maximum est*. Hoc etiam nostris temporibus rustici perstratum habent, qui lacertorum stevissimum viciis vasis nominibus praefertur; in Normannia: *Mouron*, apud Lerhov. et Pictav. *Musil*, in Delphin: *Plavine*, in Narbon. II *Mande*, Lugduni *Lodarno*, in Bur-

gund. *Suisse*, apud Caenomen. vero et Armoitons *sourd*. De salamandris nos alias. A.

Pariter. Vno ictu. Hano.

Neque amplius admitti. Plin. supra II, 63, de terra: *illa serpentem hominis percusso non amplius recipit*, poenasque etiam incertum nomine exigit. Hano.

Nam si arbori irrepsit. Et, Gernero ita referente, dicere soliti Narbonenses, si blanda (hoc est, ut e mol. & vides, salamandra) in acervo tritici reperiat, totum ita infici, ut vel gallinae vescentes eo deinde intereant. Hano.

Nihil aconito distans. Interimendi caelestiate, non similitudine virtutis: est enim calida aconito vis, salamandrae frigida. Hano.

ab ea ligno vel pede crusta panis incoquatur, idem veneficium est: vel si in puteum cadat. Quippe quum saliva eius quacumque parte corporis vel in pede imo respersa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanti veneni a quibusdam animalium, ut subus, mänditur, dominante eadem illa rerum dissidentia. Venenum eius restingui primum omnium ab his quae vescantur illa, ex his verisimile est quae produntur, cantharidum potu, aut lacerta in cibo sumpta: caetera adversantia diximus, dicemusque

Vel pede crusta, etc. Si vel extremo pede lignum salamandras coctum, in quo panis coquitur, eodem modo totum panem veneno inficit. HAAR.

Omnis, Q. Serenus, cap. ix, pag. 129: Defluit expulsi morbo lallante copillas, Scu salamandra potens, molliques obnoxia flammis. Extremum capitis tactu detegit honorem. Redderim vide in litud. Marfal. H. 66, 7: Hoc salamandra notet, vel sacra novacula nudet. Petron. in Satyr. p. 344: Quid dicis tu, latro? quae salamandru asperosilla tua exurit? H.

Taneu talis, ac tanti veneni. Voss. Tamen talis, ac tanti veneni, a quibusdam animalibus ut subus mänditur. Pro subus quidam cibis, quemadmodum et quatuor nostri. Et non proprie suum, sed aliorum quonque non nöminalorum animalium id eum fecisse alimentum suadere videntur verba mox sequentia. Venenum eius restingui primum omnium ab his, quae vescuntur illa, ex his vero simile est quae produntur: cantharidum potu, aut lacerta in cibo sumpta. Sic enim legendum. Restingui Vossiani est et Chiffletiani, ut et vero simile: ex his Vossiani distinctionem ex sententia

rustavianus. Respicit autem hanc locum, quum scribit eodem capite infra: Salamandris cantharides diximus resistere; lib. XI. item, capite 53: Quin et subus serpentes in pübulo supt. Quamvis hic quoque variant et codices, nonnulli: Quin ei hic. Sed utrobique subus confirmat Aristoteles, Hist. Anim. lib. IX, cap. 1: Οψις δὲ γὰρ καὶ οἱ καλμαὶ τῶ πρὶ γὰρ, κατὰ οὐκίαν, ἔσται αὐτὸν ἀποστὰς ἀπὸ γὰρ τῶν αὐτῶν ζώων· ἢ δὲ ἡ ἀποστὰς τοῦ ὄψις. Pintiani codex posteriori loco: Ab his quae vescantur illa vero simile. Ex his vero similia sunt, quae produntur de cantharidum potu. Idem exhibet restingui. GROS.

Subus. Sic Aelian. H. A. lib. IX, c. 28; et Sext. Emp. Pyrrh. hypoth. lib. 1, cap. 14, pag. 10: Τὰς δὲ χαίροντες καὶ σαλαμάνδρας ἐδίδουσαν. HAAR.

Ex his verisimile est. Verisimile esse intelligitur ex his quae produntur, cantharidum potu, aut lacerta, venenum eius pariter restingui. H. Cf. de script. n. 8.

Cantharidum. Hunc locum inferius respicit, cap. 28, quum ait: Salamandris cantharidas diximus resistere. HAAR.

suis locis. Ex ipsa quæ Magi tradunt contra incendia, quoniam ignes sola animalium exstinguat, si forent vera; iam esset experta Roma. Sextius Venerem accendi cibo earum, si detractis interaneis, et pedibus, et capite, in melle servantur, tradit: negatque restingui ignem ab iis.

XXIV. Ex volucribus in auxilio contra serpentes primi vultures. Annotatum quoque minus virium esse nigris. Pennarum ex his nidore, si urantur, fugari eas dicunt. Item cor eius alitis habentes, tutos esse ab impetu non solum serpentium, sed etiam ferarum, latronumque, et regum ira.

XXV. Carnibus gallinaceorum, ita ut tepebant

Si forte vera. Dioscorides scribit frustra creditum esse salamandram ignibus non uri. DAL. — Vide quas notata sunt de salamandra supra, lib. X, cap. 67, et Jacobi Palmerii Exerc. nuper editas, pag. 613.

XXIV. Primi, etc. In quibus tot curationes esse, quot sunt membra dixit Hieronymus adv. Iovin. II. H.

Pennarum. Aelian. H. A. lib. 1, cap. 45, suffitu vulturum pennas ex cavis suis elici serpentes tradit. Γυνὴς ποσὶ καὶ θυμῷ τρεῖς, καὶ ἀνδρὸς, καὶ ἐκ πύλων, καὶ ἐκ ὀφθαλμῶν τὰς ὁπλὰς κρύπτει πέτρα. Fugari cum Plinio Sext. Plat. Parl. II, cap. 2, de vulture. Plin. Val. III, 57; Q. Serenus, cap. XLVII, pag. 155. HAAD.

Item cor eius alitis. Plin. Val. III, 57. Q. Seren. l. c. Namque potest diti proavertere moras. Si idcirco exstremum tardo de vulture portes. Sext. Plat. loc. cit. c. 11, de vulture, l. 6, adversus mala medicamenta: Cor vulturis ligatum in pelle lupina, si circa brachium habeas, nullum medicamentum tibi nocere poterit, nec ser-

pens, nec latro, nec alia malitia, nec quidquam phantasma senties. Autor Kiranidum, pag. 120: Cor quæque etus in pelle ligatum qui portaverit, fugient cum diemonia, et maxima feræ: habebit autem et gratiam ad omnes homines, et in divitiis vivet: est autem et victoridam ad omnes rem. Quæ plenissima vanitatis arbitror afferenda tamen, ne ultro conflictata a Plinio videantur. H.

XXV. Carnibus. Diosc. in Ther. 49 et 27, et prioris operis II, 52. Celsus, V, 27, adversus omnes morbos serpentium: Vivum gallinaceum pullum per median' dividere, et protinus calidum super vulnus imponere, sic ut pars interior corpori iungatur. Plin. Val. III, 57: Carnibus gallinaceorum disceptorum, ita ut tepeant, extrahitur venenum. Nigidius lib. de animal. citante Gellio, VII, 9; Serpens si momordit, gallina diligitur et apponitur. Est autem hic: diligere, dividere, discindere, dissecare. Vide Festum et Nonium. HAAD.

avulsae, appositis; venena serpentium domantur: item cerebro in vino poto. Parthi gallinae malunt cerebrum plagis imponere. Ius quoque ex his potum praeclare medetur, et in multis aliis usibus mirabile. Pantherae leonesque non attingunt peruncos eo; praecipue si et allium fuerit incoctum. Alvum solvit validius e veteri gallinaeo. Prodest et contra longinquas febres, et torpentibus membris, tremulisque, et articulariis morbis: in capitis doloribus, epiphoris, inflationibus, fastidiis, incipiente tenesmo, iocineri, renibus, vesicae: contra cruditates, suspiria. Itaque etiam faciendi eius exstant praecepta. Efficacius enim cocti cum olera marino, aut cybio, aut cappari, aut apio, aut herba Mercuriali, aut poly-

Domantur. Quoniam foras extrahuntur, ac velut exsuguntur. DAL.

Item cerebro in vino poto. Petrichus in Ὠφθαλμοῖς, sive in lib. de serpentium venenis ac remediis, laudatus a Scholiasta Nicandri, in Ther. pag. 27, hoc ipsum statuit, ὅτι ὡφθαλμοῖς ἐκφυλάτοις τῆς ὀφθαλμοῦ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Est autem Petrichus in albo auctorum, quos Plinius sequitur ac laudat. Sic etiam Diosc. II. cc. H.

Parthi. Plin. Val. III. 57. H.

Et in multis aliis, etc. Podagrae depellendae ius illud adhibet Q. Serenus, cap. XLVII, p. 455: *Gallinae iura vetustae.* HARO.

Alvum. Dioscor. II, 53, et Galen. de fac. simpl. m. lib. III, cap. 45, pag. 70: Καὶ γὰρ τοὶ καὶ ὁ τῶν προσβουμένων ἀλακτρύων ζώων ὡφθαλμοῖς τὴν γαστέρα, καὶ τοὶ τῆς σπλῆνός σταλτῆρος οὐσος. Iterumque lib. de Ther. ad Pis. cap. IV, pag. 935. H.

Prodest. Q. Seren. cap. XLIX: *Febris aut longis galli iura iura vasa.* Subvenit. HARO.

Et torpentibus membris. Suppori tremori, quoniam pituitam educit. DALSC.

Tremulisque. Q. Seren. l. c. Subvenit etiam tremidis medicantia membris, galli iura scilicet. HARO.

Et articulariis morbis. Dioscor. II, 53: Ἀρμύζι δὲ πυρραῖς χροαῖς, ἀσθμασιν, ἀρθριταῖς, ἰκκινευμάτων, σπασμῶν. H.

Efficacius. Haec totidem fere verbis Diosc. l. c. HARO.

Olera. Brassica maritima. H.

Aut cybio. Ita libri omnes. Pro cybio Dioscor. xvthm habet, quod et hic scribi fortassis satius fuerit, ut herbarum duntaxat nomina censueretur, quibuscum gallinacei discoquantur. Sic enim et Diosc. Ennis δὲ συρίονται καὶ μὲν θάλασσιν, ἢ λιθώσων, ἢ κνίκων, ἢ πολυπόδων. H. Ni, ut facile crediderim; duplex eadem vel nomen inditum. Hodie Cybeon Diosc. est erocus sativus Bas. Pin. 65, erocus sativus officinalis, a officinarum carthamus Linn. sp. 50.

podio, aut anetho; utilissime autem in congiis tribus aquae ad tres hominas cum supradictis herbis, et refrigeratum sub dio dari tempestivis antecedente vomitione. Non praeteribo miraculum, quanquam ad medicinam non pertinens: si auro liquescenti gallinarum membra misceantur, consumunt id in se. Ita hoc venenum auri est. At gallinaceis ipsis circulo e sermentis addito in collum, non canunt.

XXVI. Auxiliatur contra serpentes et columbarum caro recens concepta, et hirundinum: bubonis pedes usti cum plumbagine herba. Nec omitam in hac quoque alite exemplum Magicae vanitatis. Quippe praeter reliqua portentosa mendacia, cor eius impositum mammae mulieris dormientis sinistrae, tradunt efficere, ut omnia secreta pronuntiet. Praeterea in pugnam ferentes idem, fortes fieri. Eiusdem ovo ad capillum remedia demonstrat. Quis autem, quaeso, ovum bubonis unquam videre potuit, quum ipsam avem vidisse prodigium sit? quis utique experiri, et praecipue in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiam crispari capillum promittunt. Cuius generis prope videri possint, quae tradunt et de vespertione: si ter circumlatus domui vivus, per fene-

Flori et sensui vim purgativam tribuunt. *As*

Tempestivis Recte valentibus. *H.*

Si auro liquescenti, etc. Inde excitata ratio medicis est parandi iussula aradentina, cum carae gallinae, et euri foliis. *DALEC.* — *De auro liquescenti*, etc. Vide in eam rem *Al-drov*, *Ornith.* lib. XIV, cap. 4, pag. 243. *HARD.*

XXVI. *Auxiliatur*. *Sext. Plin. P.* H, cap. 40 de columba, l. 4, *Ad serpentium morsum*: «Columba incisa et imposita calida morui, venena

omnia rapit, et canere creditur.» *H.*

Plumbagine herba. Sic vocant dipscum minorem silvestrem, echino parvo et rotundo. *DAL.* — De illa vide lib. XXV, cap. 97. *H.*

Cor. Idem de ranae linguae prodidit *Democritus*, *Plinio* lib. XXXII, cap. 18. *HARD.*

Ad capillum remedia. *Ad tollendum capillorum defluxum.* *H.*

Quis autem, quidam, etc. Praeter rem id excleemat *Plinius*: facile enim ex eorum nido ovum heberi potest. *DAL.*

stram inverso capite indigatur, amuletum esse; privatimque ovilibus circumreptum toties, et pedibus suspensum in supero limine. Sanguinem quoque eius cum carduo, contra serpentium ictus inter praecipua laudant.

XXVII. Phalangium est Italiae ignotum, et plurimum generum: unum simile formicae, sed multo maius, rufo capite, reliqua parte corporis nigra, albis incursantibus respersum guttis. Acerbior huius, quam vespae ictus. Vivit maxime circa furnos et molas. In remedio est, si quis eiusdem generis alterum percussio ostendat, Et ad hoc servantur mortui. Inveniuntur

Et pelibus suspensum, etc. Dalec. ped. sup. sursum in superliminari. Chiff. suspensum in superlimine. Voss. suspensum super limine. Neutri sursum. Scribe: *suspensum supero limine*. Plautus Baechid. IV, 9: *Nunc suspensum limen actulit: hunc adest exitum hio*. Moser lib. XXXII, cap. 5, *stella marina vulpino sanguine indita, adfixa limini superiori*. Conf. not. 7. Gagnon.

In supero limine. In libris hactenus editis, adfisa vocula una, alterique corruptis, *suspensum sursum in superliminari*. Reg. 1, 2, et Chifflet. *superliminae*. Plin. (vid. not. supra) stellam marinam affixam limini superiori dixit: superum limen, Plautus in Baechid. Hano.

Com carduo. Cardui folio trito, vel summe. Dal.

XXVII. Phalangium est, etc. Non igitur illud Apulii gachl animal est. Tarantolam vocant, cuius exitus morsu inductum soporem musicis instrumētis discutiunt, etiam etiam ita Dalecampio, caeterisque. Phalangium generi, quae Nicander enumerat, picta a Musco Caesareo Lambecius

protulit in Bibl. Caes. VI. In indice huius libri, *Aranearum et phalangiorum genera XI.* H. — Optime Harduinus. Recentiora phalangia, hoc arachnidum genus alunt, cui mandibulae corpore dimidio breviores in forcipes abeunt, adhaerent anurum (hoc est, sine cauda, *anurum*), palpe filiformes. Hinc diff. a galeodibus, cui mandibularum longitudo corpus excedit; a variis piariorum et pluviae, quarum palpe quoque forcipiformes; a scorpionibus quibus cauda; et ab araneis pr. d. mygalis trombidis, quibus unciiformes mandibulae, non forcipiformes. At.

Vnum. Et inde Μύμνιον dictum a Nicandro in Ther. pag. 52, ubi totidem verbis describitur, quot et a Plinio. Aliis Μύμνιον, ut refert egiem Scholiast. pag. 34, et Μύμνιον Ηρακλειτικόν. Hano.

Et ad hoc servantur quum mortui inveniuntur. Et cortices eorum contriti et possunt medentur, in vetusto exemplari, *Et ad hoc servantur mortui. Inveniuntur et cortices eorum, qui triti et possunt medentur.* PIST.

et cortices eorum, qui triti et poti medentur: et mustelae catuli, ut diximus supra. Aequae phalangion Graeci vocant inter genera araneorum, sed distinguunt lupi nomine. Tertium genus est eodem phalangii nomine araneus lannginosus, grandissimo capite. Quo dissecto inveniri dicuntur intus vermiculi dno, adalligatique mulieribus cervina pelle ante Solis ortum, praestare ne concipiant, ut Caecilius in commentariis reliquit. Vis ea annua est: quam solam ex omni atocio dixisse fas sit, quoniam aliquarum fecunditas plena liberis tali venia indiget. Vocatur et rhagion acino nigro similis, ore minimo sub alvo, pedibus brevissimis, tamquam imperfectis. Dolor a morsu eius qualis a scorpione. Urina similis araneis

Ut diximus supra Cap. 16. H.

Aequae. Alterum hoc phalangii genus, lupi nomine discretum a caeteris. Egimus de eo lib. XI; cap. 28. H.

Vis. Vis ea sistendi conceptum, sano duntaxat datur. H. — *Ex omni atocio.* Arctior sicitur medicamen omne quod sterilitatem inducit, et vinu concipiendi adimit. Von Dioscoridi familiaris in primis. HARD.

Quoniam. Abunde declarata rem ipsam minus probare, cui nonnulli certo casu veniam largiuntur. Sed neque tum danda venia est. Nullo non tempore, ut Tertulliani verbis utar, in Apol. cap. viii, pag. 9: *Festinatio est homicidii, proflera nasci, nec refert natam quis eripiat animam, an nascentem disturbet: homo est, et qui est futurus. Etiam fructus omnis in semine est.* Hippocrates in iureiurando, nemini mulieri daturum se *μεινός φθισιν*, hoc est, abortivum apoudest. HARD.

Vocatur. Quartum genus phalangiorum. *Ράγιν* Graecis est parvus

acinus: *ράγ* sive *ράξ* acinus, inde nomen. Schol. Nicandr. pag. 33, in Ther. *Ράξ* *μαλίστα*, *διὰ τὸ ῥαγίστα* *γυλῆς* *ἐστίν*, HARD.

Sub alvo. In quibusdam MSC. sub albo, mendose. Error enim arguitur ex Nicandro; ita rhagion describente, in Ther. pag. 51: *Ἐργη δὲ τοι οὖρον περιρράζου γάλαγγυς. Σκῆμα τ' ἐν βρυχυσίν· ἀντὶ δ' ἐν γυλῆσιν ῥάξ κίχλησας, πιασθῆν, ἐπασούτερος ποτὶς ἔρπου, Γαστρί δ' ἐν μεγάλῃ εἰσοῖς θεάληται ὀδόν.* Hoc est, Gortaeo interprete: *Nunc attende vulvas et vulvera dira phalangis Pestiferi: picea distinguunt ille coloris, Qui Rhox nomen habet, pedibusque frequentibus: alvo Os illi in media, duro exilabile dente.* Et Scholiastes in eum locum: *Τὸ στόμα καὶ τοὺς ὀδόντας κατὰ τὴν μέσην τῶν γυλῆσιν ἔχει.* HARD.

Dolor. Describitur is cuiusmodi sit, a Nicandro, loc. c. HARD.

Urina. Urina hominis demorata plena filorum araneorum Scholiast. Nicandri in Ther. pag. 34, causam

textis. Idem erat asterion, nisi distingueretur virgulis albis. Huius morsus genua labefactat. Peior utroque est caeruleus, lanugine nigra, caliginem concitans, et vomitus araneosus. Etiamnum deterior, a crabrone penna tantum differens. Hic et ad maciem perducit. Myrmecion formicae similis capite, alvo nigra, guttis albis distinguentibus, vesparum dolore torquet. Tetragnathii duo genera habent: peior medium caput distinguente linea alba, et transversa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus posteriori parte candicans,

supdit, διὰ τὸ ἀνοσμία; ἀνοσμημα-
τίζεν, καὶ γενομένην τὸν ἀνθρώπου.

HABD.

Idem erat asterion, Quotum phalangii genus, de quo idem Nicander in Ther. pag. 52: Ἀστέριον δὲ τοῦ ἄλλο περιέχει· τοῦ δ' ἐπὶ νύκτι Αἰγυπιά σπιδέσθαι, διακρίνεις ἐν χροί· βάλει. Βούζαντος δ' αἰδῆλος ἐπιδραμὲν ἀνδρὶ ἔρχεται. Εἰς δὲ κέρας παραλὴ γούμου δὲ γ' ὀφθαλμοῦ διαρῶ. Quae Gortaeus sic transulit: *Astero Asterion dorsi fulgore coruscum Virgati splendet macula, alboque relucet. Mox rigor a morsu pertentat membra, caputque Dens soporatur, collapsaque genua fassiscunt.* HABD.

Peior. Sextum genus, quod illadem notis a Nicandro adumbratur, loc. c. Κυνέον δὲ τοῖς ἄλλοις πεδίοις ἀνδρὶς ἀνέστι· λαχύνειν, δαιμόνιο δὲ ἔρπει καὶ ἐπὶ χροί νύκτι, Οὐκ ἐν γούμου κρεῖδη δὲ οἱ ἐν βάρους ἰσχυρὸν. Νύξ δὲ περὶ πρὸς τοὺς ἑμπερὸν. δ' ἐξήρπει δαιμόνιο; Αἰγυπὶ ἀραχνέεντα· νέμει δὲ οἱ ἐγγὺς δαίμων. Hoc est, Gortaeo interprete: *Caeruleus greditur pedibus, sublimior alter, Villosus hirsutus; dant tristin funera morus; Si quemquam oppres- sis, luctantur corda dolores: Tempora colligant: et, qualis aranea, lentur Or-*

redit vomitus, propereque in fata vo-
cantur. HABD.

Et vomitus araneosus. In vomitu fila araneis similia. Schol. Nicandri in Ther. pag. 34: Οὗτο δ' ἑμπερὸς ἔχει ὄφιν ἀραχνῶν ἢ οἱ λεπτὸς ὅστις ἐ-
μοιος τῇ ἀραχνῇ· ὅστι δὲ γλισχρὸς κατὰ τὴν ἀρῆν, καὶ χυμώδης, ὅστις δὲ τὸ γλισχροῦ πολλὰ ἐν τῷ σώματι, HABD.

Etiamnum deterior. Septimum istud genus est, quod σφῆκτιον Ni-
cander appellat, loc. cit. Nam σφῆκτις Graeci crabronem appellaverunt, ut diximus lib. XI. HABD.

Myrmecion formicae, etc. Haec his repetera videtur ex duobus diversis auctoribus, vel oblitus haec antea se scripsisse. To de Phalangiorum morsu vide Aelium, de Animal. I. XVII, cap. 44. DAL. — Myrmecion. Genus octavum phalangiorum, formicae si-
mille capite solo: non, uti primum genus, toto corpore. HABD.

Vesparum dolore torquet. Dolo-
re nimirum simili ei quem vespa in-
ferunt. HABD.

Tetragnathii. Vel τετραγνάθη, a
quaduplici maxilla. Totidem de his
verba facit Aelius, serm. 43, cap. 47,
pag. 251. HABD.

lentior. Minime autem noxius eodem colore, qui telas muscis in parietibus latissime pandit. Contra omnium morsus remedio est gallinaceum cerebrum cum piperris exiguo potum in posca. Item formicae quinque potae; pecudum fimi cinis illitus ex aceto: et ipsi aranei quicumque, in oleo putrefacti. Muris aranei morsus sanatur coagulo agnino in vino poto: ungulae arietinae cinere cum melle, mustelae catulo utin serpentibus dictum est. Si iumenta momorderit, mus recens cum sale imponitur, aut fel vesperilionis ex aceto. Et ipse mus araneus contra se remedium est, divulsus et impositus. Nam si praegrans momordit, protinus dissilit. Optimum, si imponatur qui momorderit. Sed et alios ad hunc usum servant in oleo, aut luto circumlitos. Est contra morsum eius remedio terra ex orbita. Ferunt enim non transiri ab eo orbitam, torpore quodam naturae.

XXVIII. Scorpionibus contrarius maxime invicem

Minime autem noxius. Undecimum id se postea phalangiorum genus. Id est qui *αγγάριος* a Nicandro dicitur, de quo eadem ille quae Plinius refert, pag. 55 in Ther. *Αγγάριος* ὁ ἐκ τῶν αὐτῶν γένηται, πρὸς τὴν ἀντιπύρρον. Sed *ἀγγάριος* nulli generat plagu dolore. H.

Contra omnium morsus. Sest. Plat. part. 2, cap. 711, de gallo, torn. 1, et Plin. Val. III, 56. Haro.

Muris. Ad verbum haec positor Pl. Val. III, 55. Haro.

Et in serpentibus dictum est. Cap. 16. Haro.

Et ipse mus araneus. Totidem verbis Diosc. II, 73, et in Ther. cap. 26. Galeus quoque de fac. simpl. Med. XI, 1, pag. 314. Plin. item Val. I, c. *Μύρμηκας* Graecis dicitur, qui Latini mus araneus, nostra *aranea*.

Diptum hinc ordo quadruplex. H.

Protinus dissilit. Distrumpitur subito. Haro.

Est contra morsum. Q. Seren. cap. XVIII, pag. 156: *Si autem muscibus obicit violentia caecit. Haec sola signavit volvendis orbita planstris. Illine: mira dicitur vili de pulvere cap.* Sic etiam Plin. Valer. III, 55. E Graecia Aelianus, Hist. Anim. II, 37; Philo, de Propriet. Anim. cap. de mure araneo, pag. 112. Haro.

Ferunt. Vide quae dicta sunt, VIII, 83. Haro.

XXVIII. Scorpionibus. Ut stellioni visissim scorpion contrarius est: nam ut dictum est, cap. 22; *Scorpio trime stellionem veneno adversatur.* Sic plaga scorpionis stellionem disiectum imponi utiliter docet Aetius, serpn.

stellio traditur, ut visu quoque pavorem iis afferat, et torporem frigidi sudoris. Itaque in oleo putrefaciunt eum, et ita ea vulnera perungunt. Quidam oleo illo spumam argenteam decoquant ad emplastri genus, atque ita illinunt. Hunc Graeci coloten vocant, et ascalaboten, et galeoten. In Italia non nascitur. Est enim hic plenus lentigine, stridoris acerbi, et vescitur: quae omnia a nostris stellionibus aliena sunt.

XXIX. Prodest et gallinarum fimi cinis illitus, draconis iecur, lacerta divulsa, mus divulsus, scorpio ipse suae plagae impositus, aut assus in cibo sumptus, aut potus in meri cyathis duobus. Proprium est scorpionum, quod manus palmam non ferunt, nec nisi

43, cap. 19, pag. 283: *Et in Africa, aut sicuti scorpiones sunt noxii, stellionem aridum incinctum oportet habere*, inquit Scribon. Largus, comp. 164, cui praesens scilicet medicamentum. HARR.

Et unus quoque. Sic Galen. de Th. ad Pis. I, 9, pag. 943; Aetium. Hist. Anim. lib. VI, cap. 22, ibid. lib. XII, cap. 4, aliique. HARR.

Coloten vocant. Asyracum vocari ab Aegyptiis Galenus tradit de fac. simpl. Med. lib. X, cap. de dracone marino, DAL. — *Hunc Graeci coloten.* Κολώτης, ἀσκαλαβώτης: ἰσχυρὸν δὲ αὐτὸν καὶ γαλιώτην. Hesych. H.

In Italia. Neque in Gallia, Germania, Angliave nascitur, ut ipse auctor monuimus, lib. XI, cap. 30. HARR.

Est enim hic plenus lentigine. Stellionis maculas, quas alii honestiore nomine stellas vocarunt, unde et stellionem ipsum animal, lentigines Plinius appellat. Ovidius, Metam. V, vers. 460, de stellione: *Aptumque*

colori. Nomen habet, variis stellatus corpora guttis. HARR.

A nostris stellionibus. Italici nimium soli. E genere licetorum esse stellio uterque videtur, et ille Graeciae, et iste Italiae indigena, ut dictum est lib. XI, cap. 30. HARR.

XXIX. Prodest. Adversus scorpionum morsus. HARR.

Scorpio. Aetius, serm. 43, cap. 19, pag. 753: *Ad plagam autem scorpionem ipsam qui percussit, si invenerit, quae, impositus Galepus item de fac. simpl. Med. lib. XI, cap. 4, pag. 314. Cels. V, 27, tit. adversus letum scorpionis: Scorpio sibi ipse pulcherrimum medicamentum est. Quidam contritum cum vino bibunt: quidam eodem modo contritum super vulnus imponunt: quidam super prunam eo imposito vulnus suffumigant, undique veste circumdata, ne flumen dilabatur, tum carbonem eius super vulnus deligunt.* HARR.

Aut potus in meri. Vide quae dicta sunt, XI, 30. HARR.

pilos attingere. Lapillus qualiscumque ab ea parte qua in terra erat, impositus plagae, levat dolorem. Item testa terra operata ex aliqua parte, sicut erat, imposita, liberare dicitur. Non debent respicere qui imponunt, et cavere ne Sol adspiciat. Vermes terreni triti impositi prosunt. Multa et alia ex his remedia sunt, propter quae in melle servantur. Noctua apibus contraria, et vespis, crabronibusque, et sanguisugis: pici quoque Martii rostrum secum habentes non feriuntur ab iis. Adversantur et locustarum minimae sine pennis, quos attelabos vocant. Est et formicarum genus venenatum: non ferè in Italia. Solipugas Cicero appellat, solpugas Baetica. Iis: cor vesperilionis contrarium, omnibusque formicis: salamandris cantharidas diximus resistere.

XXX. Sed in iis magna quaestio, quoniam ipsae venena sunt potae, vesicae cum cruciatu praecipuo. Cossinum equitem romanum, amicitia Neronis principis notum, quum is lichene correptus esset, vocatus ex Aegypto Medicus ob hanc valetudinem eius a

Sicut erat. Qua parte terra erat operata. *HARD.*

Vermes. Aetium, loc. cit. *HARD.*

Apibus. Apium icibus, et vesparum, etc. *HARD.*

Adversantur. Pico nempe Martio. *HARD.*

Quos attelabos vocant. *Αττελαβοι* et *αττελαβας* Graecis. Sic XVII, 38, quod Theophrastus *αττελαβας* dixerat, ipse locustas reddidit, ut ibi monuimus. In Indice Pliniano, *attelabis*. *H.*

Solipugas Cicero appellat. Frequenter in Sardiniae metallis. *DALAC.* —

Solipugas. Ita MSS. Reg. 1, 2, etc. De his egimus ad librum octavum. *H.*

Salamandris. Cap. 73 libri huius *HARD.*

XXX. *Sed in iis magna quaestio* An iis sit utendum necne, et an integris, an ademptis alis, capite, pedibus. *DAL.* — *Sed in iis, etc.* Plume damni afferunt quam auxilii? quae ratio atque mensura in illis miscendis, quis in ebibendis aut applicandis modus? etc. *AL.*

Vesicae. Dioscorides quoque in *Al.* cap. 1, hunc vesicae cruciatum iis contingere auctor est, qui cantharides hauserint. Idem Aetius, serm. 13, c. 49, pag. 262. *HARD.*

Cossinum. Inscriptio vetes apud Gruterum, p. 513: *COSSINI AVG. LIB. A. RATIONIBUS.* *HARD.*

Caesare, quum cantharidum potum praeparare voluisset, interemit. Verum illitas prodesse non dubium est, cum succo taminiae uvae et sevo ovis vel caprae. Ipsarum cantharidum venenum in qua parte sit, non constat inter auctores. Alii in pedibus et capite existimant esse, alii negant. Convenit tantum pennas earum auxiliari, in quacumque parte sit ve-

Verum illitas. Marc. Emp. cap. xix, pag. 429, et Plin. Val. II, 56. H.

Ipsarum cantharidum venenum, etc. Hippocrates, lib. IV, τῆς δυνάμεως ὀφείων, pedes et caput detrahunt: cuius iudicium Aetius sequitur, Galenus I. XI simplic. recitata historia medici cuiusdam sudacioris, qui infelici ter dederat nunc corpora tantum, nunc alas, capita, pedes tantum, absque corporibus, integras se dare proficitur, tinguam in capite, pedibus, alis via quaedam sita sit, earum venenum oblundens. Rationem totam eam positam esse puo, primum in modo, ut grana trita solum vel quatuor imperentur: deinde in mixtura, ut adhelescat et quod urinam provecat, et quod earum venenum mitiget: ac postremo in statu corporis aegrorum, ne dentur deploratis, quibus ob scierhos viscerum morbus insanabilis est. Refert et non parum in his deligendis cura, quod tutiores et meliores sint aliis collectae in tritico, versicolore, virgatae. Dalec.

Alii. Galen. de Fac. simpl. Med. lib. XI, pag. 343, tom. XII, quosdam ait alas tantum pedesque in medicamenta addere: alios tantum corpora, velint Hippocratem infestius laudandum: se vero totas iungere. Vide eiusdem comm. 4 in lib. Hippocrat. de Viciis in acutis, tom. XI, p. 181. Haec.

Convenit. Sunt qui earum alas ac

pedes, inquit Diosc. II, 66, pro antidoto esse velint iis qui ipsa, hucarint. Οἱ δὲ τὰ πτερὰ αἰνῶν καὶ τοὺς πόδας ταῖς μούραις αἰνῶν ἀντιδοτὸν μὲν γράφει, II. — Analyse chimique pèrissimus Robiquet, perpulchris circa cantharidem observationibus hoc decrevit, nec viridi principio, nec nigro insolubili neque luteo quod in aqua vel alcoholo solubila, vim vesicantem loesse, sed principio cuiusdam, ut aiunt, aut generis, quod, candidum et cristallinum, aqua nequaquam solvitur, solvunt alcohol fervidum, aether, oleum. Hujc nomen cantharidina. Cantharidi inesse praeterea phosphates e calce, a magnesia, aliquantulum aciditum acetici, tum urici, sed prioris minus. Vitium tamen deest, si vetus cantharidis est. Videhur alia principia inesse sibi. Vnde Nostras aptissime:

Meurs, il le faut, meurs! ô toi qui recèles

*Des dous poisons à la volupté chers:
Rends à l'amour tous le feu que
tes ailes*

Ont à ce dieu déroché dans les airs.
Ceterum dubitare iure potes utrum nostra vere cantharis, *C. vesicatoria*, Geof. S. H. *Lytta vesicatoria*, Fabr. (*Meloe vesicatorius*), Nostro et antiquis nota fuerit, dum huic elytra dant, quae lineae luteae oblique distinguunt; quod magis *Milabro* ci achorae convenit: sed ille, easdem prope habet virtutes quas *Lytta*. A.

nenum. Ipsae nascuntur ex vermiculo, in spongia maxime cynorrhodi quae fit in caule, sed secundissime in fraxino: caeterae in alba rosa, minus efficaees. Potentissimae inter omnes variae, luteis lineis, quas in pennis transversas habent, multum pingues: inertiores minutae, latae, pilosae: inutilissimae vero, unius coloris, macraeque. Conduntur in calice fictili non picato, et linteo colligato, congestae rosa matura, et suspenduntur super acetum cum sale fervens, donec per linteolum vaporentur, postea reponuntur. Vis earum adurere corpus, crustas obducere. Eadem pityocampis, in picea nascentibus: eadem buprestis, similiterque praeparantur. Efficatissimae omnes ad lepras lichenasque dicuntur et menses ciere et urinam. Ideo Hippocrates et hydropicis dabat. Cantharides

In spongia maxime cynorrhodi. De cynorrhodi spongia diximus l. XXIV, cap. 74, et lib. XXV, cap. 6. H.

Potentissimae. Haec totidem verbis Dioscorides lib. II, c. 65. H.

Conduntur. Dioscorides totidem verbis, et Galenus fore, locis citatis. H.

Non picato. Azónitos vocat Dioscorides; τὸ μὴ ἀζόνιτον αὐτὸν λέγει, inquit, εἰς ἀζόνιτον ἀγγεῖον, etc. Alias ἀμύσσας vocat, de thalasso mellite tractans lib. V, c. 16, quod contrarium est τῷ ἀμύσσῳ. Dalec.

Vaporentur. Vapores aceti ferventis necentur. Dioscorides: Ἀτρυγὶ ζέοντος ἔξωθεν ἀραιεύονται... ἕως ἅν πύρωσι. HARD.

Vis. Diosc. lib. II, cap. 66. H.

Eadem pityocampis. Vis, eadem inest et pityocampis. Totidem verbis Diosc. loc. cit. Pityocampas alii pinorum erucas vocant: Plinius, picearum: scilicet nigras ipsi picea est, ut saepe monuimus lib. XVI, Gallis,

chenille de pin. Buprestis genus esse cantharidis, viscosi gustus et odoris, scribit Aëlius, 13, cap. 50, pag. 262, βούμπρηστις et βουμπρήστις. H.

Efficatissimae. Dioscorides loc. cit. et Marc. Empir. cap. XIX, pag. 129. HARD.

Tricuntur. Diosc. loc. cit. H.

Ideo. Libro de victu in morbis ac. l. 104: Πόρα υδρωπικῶντι. Κανθάριδας τρεῖς, ἀπὸ τῶν τῶν κίβητων ἐκείνης, καὶ πύρας, καὶ περὶ τρεῖς ἐν τρεῖς αὐτῶν ὕδατος τὰ οὐμάτα, etc. H.

Hippocrates et hydropicis dabat. Lib. IV rationis victus in morbis acutis. Dalec.

Cantharides obiectae sunt, etc. Hoc est, hoc exprobratum; hoc vitio Catoi datum est, quod canth. vendidisset. Respexit ad hunc materiam Seneca lib. VI, cont. 4: Venenum Cato vendidit: quare ad proscripto licuerit emere, quod liquis Cato vendere. Dalec.

obiectae sunt Catoni Vticensi, cui venendum vendidisset in auctione regia, quoniam eas sestertius ix addixerat. Et serum autem struthiocamelinum tunc venisse sestertiis xxx obiter dictum sit, efficacioris ad omnia usus, quam est adeps anserinus.

XXXI. Diximus et mellis venenati genera: contra quod utuntur melle, in quo apes sint mortuae. Idem potum in vino, remedium est vitiorum, quae e cibo piscium gignuntur.

XXXII. In canis rabiosi morsu tueretur a pavore aquae, capitis canini cinis illitus vulneri. Oportet autem comburi omnia eodem modo, ut semel dicamus, in vase fictili novo, argilla circumlito, atque ita in furnum indito. Idem et in potione proficit. Quidam ob id edendum dederunt. Aliqui et vermem e cadavere canino adalligavere: menstruave canis in panno subdidere calici, aut intus ipsius caudae pilos

In auctione regia. In auctione bonorum Ptolemaei, regis Cypri, de qua Plutarchus in Catone minore, p. 477. Haec.

Sestertius LX. Sive, ut planior res fiat, sestertium sexaginta millibus: gallic, monetarum 14,000 fr. As.

Et serum autem. Struthionis serum ad multa esse medicamenta utile, etiam Philo prodidit, de Anon. Propriet. 28, *πρόιον ὀφθαλμοῦ καὶ πυρρῶν.* Haec.

Tunc venisse sestertius. In singulas libras. DAL. — *Sestertius XXX.* Sive sestertium nullibus triginta: monetae gallicae libris 5500. Haec sexi libris indicatio seu aestimatio fuisse videtur in singulas libras. Haec.

XXXI. *Diximus.* Lib. XXI, cap. 44 sq. Haec.

XXXII. *In canis rabiosi.* Sext. Plin. cap. ix, tit. 29 de cane, et Plin. Val.

III, 50, ad verbum. H.

Quidam ob id edendum. Ita libri omnes, etiam MSS. Interpolatoris cuiuspiam coniectura est futuri, quam Haeck. ex vetusto nescio quo exemplari affert: *quam ob id bibendum.* Nam reclamant praeterea auctores vetusti: Plinius Valer. lib. III, cap. 50: *Canis capitis canini,* inquit, *illitus abigit aquae pavorem: aut caput canis devoratum.* Sext. Platon. cap. ix de cane tit. 20 ad canis rabidi morsus: *Canis rabidi canis et iecur coctum dato ei qui morsus fuerit, sanat.* H.

Aliqui et vermem. Plin. Valer. loc. cit. Sext. Plin. de cane cap. ix, tit. 21 ad canis rabidi morsus: *Vermiculus canis mortui in collo suspensus sanat.* H. — *Quin et quibusdam placuit sal depuratum canis rabidi!* A.

Subdidere. In quo bibiturus aeger. Sic libri omnes, etiam MSS.

combustos insuere vulnere. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant vero, lingua canina in calceamento subdita pollici: aut caudam mustelae, quae abscissa dimissa sit, habentes. Est limus salivae sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophobos non patitur. Multo tamen utilissime iecur eius, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum mandendum: si minus, quoquo modo coctum, aut ius coctis carnibus. Est vermiculus in lingua canum, qui vocatur a Graecis lytta, quo exemplo

Cor. Sext. Plat. de cane cap. ix, lit. 27, 'ne canes sint molesti: Cor canis si quis secum habuerit, canes ei molesti non erunt. HARD.

Non latrant vero. Hanc vim denti quoque Habdairhemanus adscribit, cap. xvi, p. 405: *Dentem canis qui caninus dicitur, si quis appendet ex brachio, et inter canes transibit interdus; vel noctu: nequaquam in eum latrant.* HARD.

Aut caudam mustelae. Quae viva dimissa sit, post abscisam caudam. Aelian. Histor. Anim. lib. IX, c. 55. HARD.

Est limus salivae. Totidem verbis Plin. Vol. lib. III, c. 50. H.

Hydrophobos. Υδροφίλους, aquae metuentes. De hac insanabili lue diximus lib. VII, cap. 63. Cael. Aurel. lib. III, c. 9, aquifugas dixit: glossae lymphatos. Synonymiae externae: cynolysson Cael. Aurel. phobodipton id. vulg. aërophobia, panophobia, vel pantophobia, cynantropia, brachypotia; angina apasmodica Pothergill, rabies furiosa Bosquil, toxicosis rabica Boumes, tetanos rabicus Girard. Theod. Prisc. lib. II, part. 4, cap. 8: Hydrophoborum causam aliqui ex morbo

canis rabion, aliqui ex serpentium venire asseverant. Aerem serenum, veluti pluviorum, perhorrescunt. Vitare etiam bibendi conversationem tentant, etc. H, et A.

Multo tamen utilissime. Diosc. lib. II, cap. 49: Κυνος λυσίστρος ἡναρ βυδραστράμων ὄντος ὁνο τῶν δὲ θύτων ἢ αὐτοῦ, ἀσπίρροτος ὑδρόφοβας τοῦτο πιστεύεται. Galen. item de Fac. simpl. Med. lib. IX, cap. 4, pag. 299. Sic etiam totidem verbis Plin. Val. loc. cit. HARD.

Est vermiculus in lingua canum, qui vocatur a Graecis lytta. Olim tytra.

A Graecis. Sic MSS. omnes, et Parmens. editio, aliaeque fere. Quam affectus canum λύττα vel λύττα sit, hoc est, rabies: etiam vermiculo ei, quo rabiem hanc concitari putant, id nomen fuit. Gratius in Cynege. Namque nobis nodis qua lingua tenacibus haeret, Vermiculum dicens, mola atque incondita pestis. H. — Nullus h. l. vermiculus: sed videntur ad linguae frenum existere (nō fallitur Aut. Mar. Salvatori, Medicus Petropoli, epist. ad Morrichini, profess. romanum; cf. Diss. univ. sc. medic. sept. 1819) pustulae albae quae

infantibus catulis, neo rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt. Idem ter igni circumlatus, datur morsis a rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurratur. Sed id devoratum anno tantum eo prodest. Aiunt, et cristam galli contritam efficaciter imponi, et anseris adipem cum melle. Saliuntur et carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandae. Quin et necantur catuli statim in aqua, ad sexum eius qui momorderit, ut iecur crudum devoretur ex iis. Prodest et fimum gallinaceum, dumtaxat rufam, ex aceto impositum: et muris aranei caudae cinis, ita ut ipse, cui abscissa sit, vivus dimittatur: glebula ex hirundinum nido illita ex aceto: vel pulli hirundinis combusti: membrana sive senectus anguim, vernatione exuta, cum cancro masculo ex vino trita. Nam etiam per se reposita in arcis armariisque, tineas necat. Tanta vis mali est, ut urina quoque calcata rabiosi canis noceat, maxime hulus habentibus. Remedio est fimum caballinum adpersum aceto, et calfactum in fico impositum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidem a cano mor-

spontis post tredecim dies rampuntur; si hi, qui hoc observare (Inc. in Russie, prov. Poltava), non die eas rampunt, elidendo aegro diligentissime humorem et rō tūis quod solum morbi causa ibi esse fertur. A).

Idem ter igni circumlatus. Sext. Plat. de cane, cap. ix, tit. 8 ad mortuus rabidi canis. Hæro.

Anno tantum eo prodest. Angua vis medicamenti, ut et varmiculorum phallogii lanuginosi, cap. 4 huius lib. Danc.

Aiunt. Plin. Val. ad verbum lib. III, cap. 50. Hæro.

Saliuntur. Plin. Val. loc. cit. II.

Quin et catuli necantur, fidei verbis Plin. Val. loc. cit. Hæro.

Ad sexum eius. Pro ratione sexus canis illius qui momorderit: nam si femina fuerit, et feminei pariter generis catulus necandus: si masculus contra, et mas catulus. II.

Prodest. Plin. Val. loc. cit. H.

Glebula. Plin. Val. loc. cit. H.

Vernatione. Membrana, quam angues verno tempore exuerunt. Vernatio non ipsum hircosium vetus, quo serpentes exiuntur, sed corii, seu membranae, verno tempore abiectione. Cap. 35, ipsum corium vel. II.

sum; usque in proverbium discordiae venisse. Qui in urinam canis suam egresserit, torporem lumborum sentire dicunt. Lacerta, quam hi sepa, alii chalcidicen vocant, in vino pota morsus suos sanat.

XXXIII. Veneficiis ex mustela silvestri factis, con-

In proverbium discordiae venisse. Vetus proverbium est, *κύων ἐκ τῶν λίθων ἀνακτασθαι οὐκ ἐν τῷ λίθῳ* in eos qui mali causam auctori non imputant, ut si quis iracundiae vitium iuveniae, non dultitiae tribuat. Plato, l. V, de Republ. eos qui caesos spoliant, facere ut canes sit, τὸ λίθῳ ἀνακτασθαι, omisso eo qui iecit. Pacuvius in armorum iudicio, *Canis quoniam percussus est lapide, non tam illum qui se iecit, quam cum ipsum lapidem quo iecta est, petit.* Erasmus. In opinione vulgi fuit, quibus in pedibus esset lapis a cane morsus, discordia, et intestinis dissensionibus omnia perturbari. Itaque si quando viderent una habitantes discordes, rixasque et iurgūs inter se, discrepantes et tumultuantes, lapidem a cane morsum in ea domo familiamque esse dicebant. Dax. — *In proverbium.* Fortassis ita dictitabant in hominem cooviciatorem ac rixosum: *Hic lapidem calcavit a cane morsum.* Vidē Erasmus Chiffiā. IV, cent. 5, ad 25. HAZO.

Lacerta Scholiast. Nicand. in Ther. pag. 37: *Ἡ δὲ σήψ' ὀφείλει εἶναι τῇ σαύρᾳ καλεῖται δὲ καὶ χαλκίς.* Exi δὲ ἐπὶ τοῦ νότου χαλκισθῶσα ῥέθδου εἶναι δὲ ἐκτὸς παλαιοτέρων. Σηψ δὲ καλεῖται; παρὰ τὸ σήψκει τοὺς πληγόντας. Γίνεται δὲ ἐν Συρίᾳ καὶ Ἀσίᾳ, καὶ Κύπρῳ, καὶ διασπείρεται ἐν πέτραις. Genus igitur lacertae est his regionibus incognitum. HAZO. — Herpeti genus de quo ambigitur, dum saurium hi asse-

verant, bi nphidium. Nos, cum plerisque, e sauriis esse credimus, nec dissentit Noster. Chalcidice, ut patet, propterea dictus est, quod nitore quasi metallici corporis lorica exsplendescit. Sepa a græco σείπη, quasi viuis effluideret, quo erupta repente putrescerent. Aelian. lib. XVI, cap. 40: *Ex τῷ σάτῳ οὗς πατάξῃ τὸ θῆλυ, αἶμα ἀγέσθαι τὸν λίθον σῆψκει δὲ παρὰ τὸ σῆψαι καὶ ἀνακτασθαι τὸν λίθον.* Item falsissimum esse demonstraverunt Sauvages, et Fr. Settll, si, ut placet, cum tridactylo saurio idem censendus est. Sed in Sardinia nunc quoque creditur vulvula ioferre lethicum equabus: hinc ibi nomen Chelgna. Hodierno sepa (nam hoc nomen etiam praeter antiquum sepa designatur) est sauriorum otobaeonorum. Characteres: brevissimi pedes quatuor, squammarum imbricatio, corpus praelongum, orvetino simillimum. Quatuor praecipue norunt, pentadactylum nempe, tetradactylum, tridactylum et monodactylum. AZAS.

Chalcidicen. Sic MSS. omnes. Et Dioscorid. lib. II, cap. 70: *Σηψ, ἢν εἶναι σαύραν ἐκλίοναν Χαλκιδίκης, ἐν αἵμα πολλοῖα τοὺς ὕπ' αὐτῆς σαχθέντας λείπει.* Et qui Dioscoridem totidem verbis exscripsit Galeon de fac. simpl. Med. lib. XI, cap. 4, p. 314. HAZO.

XXXIII. Veneficiis. Venens ex illius felle paratis: ut dictum est cap. 16. HAZO.

trarium est ius gallinaei veteris large haustum: peculiariter contra aconitum, addi parum salis oportet. Gallinarum fimum dumtaxat candidum, in hyssopo decoctum, aut mulso contra venena fungorum boletorumque: item inflationes, ac strangulationes: quod miremur, quum si aliud animal gustaverit id fimum, torminibus et inflationibus afficiatur. Sanguis anserinus contra lepores marinos valet, cum olei aequa portione. Item contra mala medicamenta omnia conservatur cum Lemnia rubrica et spinæ albae succo, pastillorum drachunis quinque, qui in cythis ternis aquae bibantur: item mustelae catulus, ut supra diximus, praeparatus. Coagulum quoque agninum adversus omnia mala medicamenta pollet: item sanguis anatum Ponticarum. Itaque spissatus servatur, vinoque diluitur. Quidam feminae anatis efficaciorē putant. Simili modo contra venena omnia, ciconia-

Ex mustela. Ex illius felle; quod efficax est contra aspidēs, cætero venosum. Supra cap. 4 huius lib. DALC.

Gallinarum. Hoc bibi cum posca, οὐν οὐζοπαρῶν, iubei Dioscorid. in Alex. cap. 23, adversus fungorum venenum. Cum melle lib. IV, cap. 83. HARD.

Venena fungorum boletorumque astringit. In scripto codice, contra venena fungorum boletorumque. Nam verbum astringit, superfluit. PINT.

Quum et aliud animal gustaverit. Colum. de B. R. lib. VI, c. 8: Cavendum est, ne ad præcepta bovis imitatur gallina perrepat: nam hoc quod decidit, immixtum pabulo, bubus affert nocem. HARD.

Sanguis. Sic Dioscor. in Alex. cap. 30. Calentem cum passio propinat Aetius, serm. XIII, cap. 53, pag. 263. Plin. Val. hunc locum expressit tot-

idem verbis, lib. III, c. 53. HARD.

Mustelae catulus. In scitili novo crematus, ut dictum est initio huius capituli. DALC.

Vt supra diximus. Cap. 46. HARD.

Coagulum. Totidem verbis Plin. Val. lib. III, cap. 53. HARD.

Item sanguis. Plin. Valer. loc. cit. Auctor Kiranidum, pag. 426: *Anguis sanguis calidus: est siccus, cum vino bibitus, salvat bibentem ab omni veneno, et eos qui a vipera morsu sunt, sanat.* HARD.

Anatum Ponticarum. Quæ scilicet multis medicatis herbis pascuntur. DALC.

Ciconiarum. Plin. Valer. loc. citat. Auctor Kiranidum, p. 429, hanc vim contra venena omnis echini adiudicat; hoc est, interiori membranae ventriculi ciconiae, HARD.

rum ventriculus valet, coagulum pecoris. Ius ex carne arietum privatim adversus cantharidas: item lac ovium calidum, praeterque iis qui buprestin aut aconitum biberint. Columbarum silvestrium simum privatim contra argenti vivi potum. Contra toxica, mustela vulgaris inveterata, binis drachmis pota.

XXXIV. Alopecias replet simi pecudum cinis cum oleo Cyprino et melle: item ungularum muli vel mulae ex oleo myrteo. Praeterea (ut Vairo noster tradit) murinum simum, quod item muscerdas appellat. Et muscarum capita recentia, prius folio ficulneo

Caudis ius ex carne arietum. Verbum *caudis* desideratur in vetusto exemplari. PIST. — *Ius, etc.* Actius serm. XIII, cap. 49, pag. 262, ad pos qui cantharidas hausserunt: *Dauid etiam iura pinguis porcina, aut ovilla, aut asarina: carnes etiam agninae, etc.* Scrib. Larg. comp. 189, ad cantharidas: *Adiuvat bene et ius pingue agninum, etc.* HARD.

Praeterquam his qui buprestin aut aconitum biberint. Scrib. *Praeterque his qui buprestin aut aconitum biberint*, tum ex antiquo codice, tum etiam ex Dioscoride qui lib. VI prodesset hoc adversus utrumque venenum tradit PIST. — *Praeterque, etc.* Praetereaque iis qui buprestin hausserint: His vero eadem medicamenta scribit Dioscorid. in Alexiph. cap. 111, quae sunt iis accommodata, quibus exhibita cantharides fuerint. Sic porro MSS. omnes habent: non, ut editi libri, praeterquam, contra, scriptoria mentem, HARD.

Contra toxica. Plin: Valer, ad verbum, lib. III, cap. 53. HARD.

XXXIV. *Item ungularum muli.* Ungulae asini ad alopecias commendat Actius, lib. VI, cap. 65, pag. 232.

Muli iecur. Sext. Plat. cap. xv de mula, vel burbone, tit. 3. HARD.

Vt Vairo noster tradit. Sic Reg. 1. At in R. 2 sincerius, ut Vairo narrat. HARD.

Murinum. Varroni subscribunt Aetius loc. cit. Alex. Istr. lib. I, cap. 4, et Galen. de Ther. ad Pis. esp. 12, p. 942. Marc. Emp. cap. VI, pag. 46: *Stercus murinum cum aceto tritum ad alopecias incitas, etc.* HARD.

Muscerdas appellat. Suum, hominum, murium stercus, muerda, bucerda, muscerda, atque aden hominis homerda prisca dictum est, adeo τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἄρου τοῦ ἀνθρώπου, dicta haec volunt, quod stercus praeficitata amoveatur a conspectu. In veteri Glossario, totunda, stercora strunti et στερλάς vocantur. DALPO. — *Muerda, etc.* Merda, inquit Vossius in Etymol. generale est nomen. Vgus eo Horatius. Specialia sunt, muscerda, quo murium stercus signari ait Festus: muerda stercus suillum. Vnde in Glossis muerda χορσία χήρος. Similia sunt capricerda, bucerda, atque adeo homerda. Vide ibi plura. HARD.

Et muscarum capita. Marc. Emp.

asperatas. Alii sanguine muscarum utuntur. Alii decem diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartae, vel nucum, ita ut sit tertia pars e muscis. Alii lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subigunt, quidam melle tantum. Nullum animal minus docile existimatur; minorisve intellectus; eo mirabilius est. Olympiae sacro certamine, nubes earum immolato tauro; Deo quem Myiodem vocant, extra

c. vi, pag. 46r Muscarum capita combusta, et cum melle trita, capiti quo illius, nitre alopecias tollunt: Theod. Prisc. 1, 2, de capillis cadentibus: Capita muscarum cum melle contrita, pro beneficium faciunt in continentendo capillo: ut capilli, etiam post combustionem exeant, si fieri velit. HARR.

Prius folio ficulneo asperatas. Prius folio ficus perfricata paulo asperius alopecias sanat. Aetius loc. cit. Alopecia prius linteò perfricata, deinde lecti soarificatione, aut caepis aut ficulneae foliis irritata, medicamentum cum frictione, illitum, etc. Prisc. loc. cit. Ficus folia sicca trita, et cribellata: et ex eo pulvere loca confricabis, etc. HARR.

Quidam melle tantum. Quos Plin. Vel. et Marc. Prisc. ante laudati sequuti sunt. HARR.

Olympiae. Apud Eleos Olympia est, ut in geographicis videmus, lib. IV, cap. 6. II. — Sic Aelian. lib. V, cap. 47: Αἱ μυῖαι αἱ Πισατῆδες, κατὰ τὸν τῶν Οὐλυμπίων ἀρχὴν ὡς ἂν εἴποις, σπένδονται καὶ τοῖς ἀπεικονιζομένοις καὶ τοῖς ἐπιχωρίοις. Ἰππῶν γὰρ καταδουμένῳ προσώτῳ, καὶ αἵματός ἐκχυμένου, καὶ κρημαμένῳ κρεόν, αὐτὸ ἀπαικίζονται ἐκείνοι, καὶ τοῦ γε Αἰγίου πεπατοῦνται ἐς τὴν ἀντίπρην ὄψιν. Καὶ ἰσικται τῶν γυναικῶν τῶν ἐπιχωρίων διαλάττειν ὁ δὲ δαίμων, ἢ μὴ ἀπὸ τῆ ἐγχεστέρας

παὶ αἱ μυῖαι ἰσικται τῶν γυναικῶν ἀπολογούται τοῖς ἱεροῖς τὰς μὲν γὰρ ὁ τῆς ἀγωνίας, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν εὐφροσύνης νόμος ἵστανται τὰς γυναῖδας αἱ δὲ μυῖαι ἐκείναι τοῖς ἱεροῖς ἀπύσσονται, καὶ ἐν μὲν τοῖς ἱεροῦ γίαις καὶ παρὰ τὸν τῶν δαίμων χρόνον τὸν νενομισμένον ἐκείναι ἀπαλλάττονται. Αὐτοὶ δ' ἄγων, αἱ δὲ ἐπιφαινοῦνται ὡς περὶ τοῦ καθέκου τοχέουσι ψήφισματι πυγμάδες, αἱτὰ ἐπαρξομένης εἰς τὴν ἡλικίαν αἱ μυῖαι αὐτοῖς ὡς αἱ γυναῖκες. Cf. item XI, 8, ubi in Apollinis templo, si subale fidem adhibueris, postquam carniem parte sua donatas sunt muscae, shcedunt, non ante reversutae, quam sacra peracta fuerint. AJ.

Quem Myiodem vocant. Levissimis de causis talia cognomina diis tributa, ut Herculi, Canopionos et Iphictoni: Apollini, Erythibii, Smintleci, Pornopionos. Vide Rhodig. lib. VI, cap. 7. Myiagrus autem hic deus dicitur lib. X, cap. 28. Morem eius sacrificii ab Hercule profectum narrant, qui quum in Olympis rem aegeram diis faceret, muscarum infesta multitudo, Iovi ἀσπυλὴς αἵτης fatalis, ultra Alpheum illas abegit. Ex hac historia μύμηθ, sive ἀσπυλὸς θεός, Iovem fuisse intelligimus. Apud Pausaniam, lib. VIII, nundinis quae ad Alipheram Arcadiae celebrantur, heroi Myiagro res divina sit hostia,

territorium id abire. Alopecias cinis e murium capitibus, caudisque, et totius muris, emendat: praecipue si veneficio acciderit haec iniuria. Item herinacei cinis cum melle, aut corium combustum cum pice liquida. Caput quidem eius ustum per se, etiam cicatricibus pilos reddit. Alopecias autem in ea curatione praeparari oportet novacula, et sinapi. Quidam ex aceto uti maluerunt. Quae de herinaceo dicuntur, omnia tanto, magis valebunt in hystrice. Lacertae quoque; ut docuimus, combustae, cum radice recentis arundinis, quae ut una cremari possit minutim fin-

ut eius Implorato nutrine, inter immolandum a muscarum protervia tuti sint. Herculis quidem sacellum, quod in foro Boario fuit, muscae non ingrediebantur. Invocabant et Cyrenenses Achorem, vel ut Nazianzenus ait Acaron muscarum deum, protinus abeunte eo taedio. Nam in Actio templo Apollinis, quum patergyricis sacris et salutationes in honorem dei fuit, muscis bos immolatur, cuius cruore dextrobracia, phacatae et salurae evanescunt, et aufugiunt. Rhodig. lib. XXIII, c. 38; Alex. ab Alex. lib. I, cap. 43. Lepide Plautus in Mercatore, muscam curiosum exploratorem vocat. Nequidquam ablati, absconditi, abstrusi habebant; Musca est meus pater: nihil potest clam illum haberi. Dal. — Myrōdem. Μυρῶδες graece dicitur, qui et Μυρρῶδες, de quo vide quae diximus lib. X, c. 40. Vide et Aelian. Hist. l. V, c. 47. II.

Alopecias. Auctor Kiranidum pag. 96: *Muris caput combure, cum adipis porcino, vel ursino, et cinerem tere, et iminge alopeciam, et sanabitur.* Galenus item de Ther. ad Pis. c. 9, pag. 947. HARD.

Item herinacei cinis. Haec totidem fere verbis Philo de Propr. Anim. p. 108: Τοῦ γούρου ἔχθρου τῆς σποδῆς ἀναμύπτου. Ἡστὴν ἀναμύπτου ἀντιδότης τῆς ὑστρίδος, φέρει ἰσχυρὰ καὶ ψιλοῦς καὶ ἐπιχρᾶς. Et Ales. hist. l. I, c. 4: *Et echini: chieridi (hoc est, terrestris herinacei) cinis cum pice liquida admixtus stercoři capri: capillos generat, et nitro sanat illius.* Item Marc. Emp. c. vi, p. 46. HARD.

Caput. Marcell. Empir. l. c. HARD. Et sinapi. Quo ad ruborem usque fricetur cassis capitis. Dal. — Et sinapi. Quo caput ante perfricetur. Pro sinapi carpiam acerrimam Marc. Emp. adhibet, c. vi, p. 45. HARD.

In hystrice. Est enim hystrix Africanus herinaceus. Dal. — In hystrice. Est enim hystrix silvestre herinaceorum genus, lib. VIII, cap. 53: *Amplior vero in medico nam potentia est feris eiusdem generis; ut Plinius admonet cap. 42.* HARD.

Ut docuimus. Eo modo combustae quo docuimus comburi oportere cap. 32. HARD.

Cum radice recentis arundinis. Radicem arundinis addit Aetius, lib. VI,

denda est; ita myrteo oleo permixto cineres capillorum defluvia continent. Efficacius virides lacertae omnia eadem praestant. Etiamnum utidius admixto sale, et adipe ursino, et caepa tusa. Quidam denas virides in decem sextariis olei veteris discoquunt, contenti semel in mense ungere, Pellium viperinarum cinis, alopecias celerrime explet: item gallinarum simum recens illitum. Corvi ovum in aereo vase permixtum illitumque deraso capite nigritiam capilli affert: sed donec inarescat, oleum in ore habendum est, ne et dentes simul nigrescant. Idque in umbra faciendum, neque ante quatrimum abluendum. Alii sanguine et cerebro eius utuntur cum vino nigro. Alii excôquunt ipsum, et nocte in concubia in plumbeum vas condunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro praeparata cute. Causlica vis earum, cavendumque ne exulcerent atque. Postea ad hulcera ita facta, capita murium, et fel

cap. 55, pag. 232, in medicamenta ad alopecias. HARR.

Pellium. Marc. Emp. cap. vi, pag. 46, et Plin. Val. lib. I, cap. 6. II.

Item gallinarum simum. Marc. Emp. cap. vi, pag. 45, et Plin. Val. lib. I, cap. 7. HARR.

Corvi. Manuel Philé, totidem fere verbis de Anim. Propr. pag. 30: Πάντων τούτων μιστός, ὡς μάλιστα τῆς τριτῆς τοῦ ἀρσενικοῦ ὁμοσυνεχῆς τῆς μυστικῆς. Χρὲ μὲν γὰρ βαλεῖν τὸν δολοῦντα τὴν κοίτην, Μόδαυτα τὸν σὺμπατι τοῖς σὺνέχουσιν ὅτις, Μὴ καὶ τὸ λευκὸν τῶν ὀδόντων αὐτῆς Τρανὴν μὲναι, τῆς βαφῆς προσηγμένης. Sed hoc fide dignum, quod ova ovis pilos Permixta myrto denigrant. At qui suas Adulteras tali comas medicamine,

adipem ore contineat oportet, ne simul Nigrescat album dentium cum oribus, Infectione hac contrahens nigritinem. Sic etiam id verbum Aelianus, Hist. Anim. I, I, cap. 48; Marc. Emp. esp. vi, pag. 46; Sext. Plat. part. 2, cap. vi de corvo. Theod. Pric. lib. IV: Sane nō hora infectionis, oleum intra os habendum est, ne dentes nigrentur. HARR.

Permixtum. Agitatum. HARR.

Concubia. Intempesta, quam omnes cubant, vel concumbunt. Vas haec effragi Tullio nota. Graeci dicunt, νυκτός ἀνακλόντας. De in dubitamus vehementer an sit e manu Plinii. HARR. et Ed. P.

Causlica. Eisdem fere verbis Diosc. II, 69. HARR.

murium, et fimum, cum elleboro et pipere illini iubent.

XXXV. Lendes tolluntur adipe canino, vel anguibus in cibo sumptis anguillarum modo: aut vernatione eorum, quam exuunt, pota. Porrigines felle ovillo cum creta Cimolia, linito capite, donec inarescat.

XXXVI. Capitis doloribus remedio sunt cochlearum, quae nudaè inveniantur nondum peractae, ablata capita, ex his lapidea duritia exempta: est autem calculi latitudine: quae adalligantur, et minutae fronti illinuntur tritae. Item oesypum: ossa e capite vulturis adalligata, aut cerebrum cum oleo et cedria peruncto capite et intus naribus illis. Cornicis cerebrum coctum, in cibo sumptum, vel noctuae, idem praestat: gallinaceusque si inclusus abstinence die

XXXV. *Porrigines.* Haec mihi potior lectio visa est, Reg. 1. 2. auctoritate stabilita, quam Chiff. aut R. 2, in quibus *prurigines* scribitur. Quamquam et his posterioribus exemplaribus suffragantur abdores duo, sed non diligentissime omni ex parte castigati. Marc. Emp. iv, pag. 40: *Prurigines capitis discutit fœ ovillum cum creta Cimolia, donec arescat: mirum est.* Totidemque verbis Plin. Val. lib. I, cap. 4. Sed *porrigines* utrobique scribi censetur oportere. H.

XXXVI. *Capitis doloribus.* Q. Seren. de medendo capiti: *Profuit et cochleis frontem tractare relectis vel, ut alii legunt, tractare minutis.* Dal. *Nondum.* Nondum plane conformatae et siq. testa. HARD.

Peractae. Perfectae et iusta sua magnitudine absolutae. Dal.

Item oesypum. Sic totidem plane

apicibus syllabisque Reg. 2. cod. Prius legebatur, *Item aegyptii ossa e capite, aut vulturis.* At abest ea vocula *aut* a libris omnibus conditionis. Oesypum et in aliis adhuc medicinis sequente capite adsciscitur. HARD.

Ossa. Plin. Val. lib. I, cap. 4, cuius lemma est, *Capitis aegritudines et medela: Ossa de capite vulturis, inquit, sub collo alligare prodest.* H.

Aut cerebrum. Sic Reg. 2 et alii: non ut libei edidit, *cum oleo cedrina.* Sic etiam Marc. Emp. cap. 4, pag. 36 ad verbum. Tantum cum oleo cedri-
no, Scal. Plat. part. 2, cap. 11 de vulture, tit. 2 ad capitis dolorem. Theod. Prisc. IV, de vulturis cerebro, mixto oleo peractum caput: hoc tantum. HARD.

Cornicis. Totidem verbis Marcell. Emp. l. c. HARD.

Gallinaceusque. Plin. Val. l. I, cap.

ac nocte, pari inedia eius qui doleat, exulsis collo plumis circumligatisque, vel cristis: mustelae cinis illitus: surculus ex nido milvi pulvino subiectus: murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inventae ossiculum per aurem cum ebore traiectum, vel in pellicula canina adalligatum: quod remedium pluribus semperque prodest. Fracto capiti aranei tela ex oleo et aceto imposita, non nisi vulnere sanato, abscedit. Haec et vulneribus tonstrinarum sanguinem sistit. A cerebro vero profluentem, anseris sanguis aut anatis infusus; adepsque earumdem alitum cum rosaceo. Cochleae matutino pascentis arundine caput praecisum, maxime luna plena, lineo panno adalligant capitis doloribus licio: aut cera alba fronti illinunt, et pilos caninos panno adalligant.

4 ad verbum, et Marc. Emp. loc. cit. HAER.

Surculus. Plin. Val. et Marc. Emp. li. co. HAER.

Murina. Et hoc Plinii locis, Plin. alter Valer. lib. 4, cap. 4, et Marc. Emp. cap. 4, pag. 36, sunt corrigendi; quoniam in libris editis apud utrumque legitur, *Mureianum pellicum*, praemuridarum: nequedum enim de piscibus, sed de terrestrium animalium medicinae tractatio huc instituitur. HAER.

Limacis. Caliculum vocat Marcellus Emp. cap. 4, p. 34. *Limot*; inquit, *caliculum quem in capite habet, tolle: quod non facile facies, nisi ei dum in via rapit, caput subito absideris: quem lapidem, quoniam diu totum habueris; nunquam illum doctorem capitis senties.* HAER.

Per aurem cum ebore traiectum. Legendum forte, *Per aurem ut allobion traiectum* vel, si mavis, *per aurium lobum traiectum*; nam in antiquo co-

dico *aurum*, non *aurem*, legitur. Significat autem *allobion* in aures; et lobos extremam partem aurium. PARR. *Fracto.* Plin. Val. lib. 4, cap. 4, et Marc. Emp. cap. 4, pag. 36. H.

Vulneribus tonstrinarum. Quae in tonsorem officinis recentis tractantur, vel lundendo radendoque fiunt. DAA. *Cochleae.* In libris adhuc vulgatae. *Adepsus.* cum rosaceo coctus, *Matutino pascentis hirundinis caput*, etc. In vetere Dalecampii exemplari; *matutino nascentis*; utrumque immutae. In pag. 2, *colide matutina pascentis hirundine*, etc. quoniam vox ea aruido in libris veteribus quondam adaptatur, ubi aliter Macrobius monet fieri oportere. Nostram emendationem stabilivit veteres scriptores duo, nihil ut esset certius quae. Primum Marc. Emp. cap. 4, pag. 36: *Colide matutina coram pascentis caput aruidae praeciditur, et in lintulo licio alligatur, colloque suspenditur: contigit mustela.* Et Plin. Val. lib. 4

XXXVII. Cerebrum cornicis in cibo sumptum, palpebras gignere dicitur; oesypum cum myrrha calidum specillo illitum. Idem praestare muscarum, si-
miqué murini cinerem aequis portionibus, ut efficiatur dimidium pondus denarii, promittitur, additis duabus sextis denarii e sibi, ut omnia oesypo illinantur; item murini catuli triti in vino yetere ad crassitudinem acopi. Pilos in his incommodos, avulsos renasci non patitur fel herinacei: ovorum stellionis liquor: salamandrae cinis: lacertae viridis fel in vino albo, Sole coactum ad crassitudinem mellis in aereo vase: hirundinis pullorum cinis cum lacte thymali spuma-
que cochlearum.

cap. 1 de capitis aegritudinibus et medels: Cochlearis matusina in patienti caput arundine propecciditur, et in linteis flois alligatur, colloque suspenditur. HARR.

XXXVII. Palpebras gignere dicitur. Piles palpebris sive genis adhaerentes. HARR.

Oesypum cum myrrha calidum specillo illitum. Rectius in haereo apographa, specillo illitum. PING. — Oesypum cum myrrha calidum specillo illitum. Voss. specillo illitum. Paulo post: Specillo dandus in dextram partem si dexter oculus curatur. Lib. VIII, cap. 53. C. Julius medicina, digni iungit, specillum per modum tracheae. Lib. XXXII, cap. 71. Huius oesypis humoreis specillis dextram claritatem oculis inunctis intraque affert. Vti scripsit Sigism. Gelenius. Et hoc loco Plinius, GAZ. — Oesypum. Prins ponticillo legebat. In Reg. 2. cod. speculo, Marc. Esop. specillo. Glabris palpebris, inquit cap. viii, pag. 70, pilos inducta, et oesypa quod sub oculis erinas dicitur, additae myrrha, pariterque in mortario trita, spe-

culo calido loca pilla nuda perduxit. HARR.

Finique. Theod. Prisc. lib. 1, cap. 16, de oculis oculorum: Si pruritus maior palpebras occupaverit, ut etiam ocellus dimittat, et tunc signum, etc. HARR.

Quibus castis denariis e sibi. Scrupulo uno, et pro drachma deservit passidius. DALZ.

Ad crassitudinem acopi. Ad crassitudinem eius medicamenti, quod spiculis murebris itoratum trachidina, et latigellones levat. Annoni medicis nuntiant. HARR.

Pilos in palpebris, sive genis. H. Lacertae. In Chiffet. ocul. oculi de-
morum, hanc ita pincere. Marc. Emp. cap. viii, pag. 70: Rili et oculis mo-
lesti erant, poterat ipsis hoc medi-
camento. Lacertae viridis fel, vino
cum vino albo, quodam effluere et
oculorum, et oculis in vasa aquam,
posteaque ad solem tandem agita-
tes crassitudinem mellis habet:
itaque et in loca pilorum oculorum
tunc. HARR. — Hippodamia. Phil. Vol. 1, c. 36. B.

LIB. VIII. cap. 53. pag. 70.

XXXVIII. Glaucomata dicunt Magi cerebro catuli septem dierum emondari, specillo demisso in dextram partem, si dexter oculus curetur: in sinistram, si sinister: aut felle recenti asionis. Noctuarum est id genus, quibus pluma acrium modo micat. Suffusionem oculorum canino felle malebat, quam hyaenae curare Apollonius Pitaneus cum melle: item albugines. Murium capitum caudarumque cinere ex melle inunctis, claritatem visus restitui dicunt: multoque magis gliris aut muris silvestris cinere, aut aquilae cerebro vel felle. Cum Autem melle cinis et adeps soricis combusti tritus, lacrymosis oculis plurimum

XXXVIII. *Glaucomata.* Totidem syllabis Marc. Emp. cap. viii, p. 67, et Sest. Plat. cap. xii de cane, tit. 23 ad glaucomata oculorum. H.

Noctuarum. De eo egimus lib. X, cap. 33. HARD.

Apollonius Pitaneus. Est autem Pitane Acolidis oppidum in Asia. Nam ut Tysnaci testimonio Plinius utatur, temporum ratio via posuitur. Ad hoc non memorantur nisi Apollonii Tysnaci in hoc genere scripta. GEL.

Item albugines oculorum. Postrema dictio desiderabit in scripto codice: recte praecessit enim paulo ante. PIST.

Murium. Sest. Plat. xii de muribus, tit. 1 ad oculorum dolorem: Murium capitum cinis in melle mixtus, et illinitus per decem dies, facit oculorum claritatem. HARD.

Multoque magis gliris. Sest. Plat. cap. xii de gliris, tit. 2 ad claritatem oculorum: Gliris et soricis combusti, et cinis eorum melle admixtus, si inde quotidie manus gustent, sanantur. HARD.

Aut melle silvestris. Marc. Empir. cap. viii, pag. 67. Muris agrestis,

id est, qui in campis invenitur, etc. HARD.

Cum Atleo melle cinis et adeps soricis combusti. Voss. Soricis cum stibi tritus laetissimo oculis plurimum confert. Itaque sequitur atrium. Stibi quid sit, dicemus in metallis. Sic enim legendum: non stibi, quod quid sit non, et stibi, quod quid sit. Voss. stibi quid sit. Pintiani quoque, quid sit. Supra, additis duobus sexsili denariis et stibi. Insuper, pro stibi ad scabellum. Sic MS. non stibi. I. XXXIII, cap. 6, alit stibi, alit alacrum. Sic iterum MS. non stibi. Atleo. cinis helochi lacrimosa. Gud. cinis alipen tritus. Men. cinis alipen tritus. GEL.

Et adeps. Posteriora huius sententiae verba, quale delitescat in antecedentibus innotum per se indicant: Itaque tametsi omnes codices MSS. vulgatae huius scripturae suffragantur, nihilominus adeps soricis cum stibi, legi oportere pertendimus, sequitur enim statim, stibi quid sit, dicemus. Quia verba quo spectent, nisi de stibi actum sit in priore orationis parte, dici non potest. H.

confert: stibis quid est, dicemus in metallis. Mustelae cinis in suffusionibus: item lacertae hirundinisve cerebrum: quae etiam tritae coctaeve fronti illitae, epiphoras sedant, sive per se, sive cum polline, sive cum thure. Sic et solatis, id est, sole correptis prosunt. Vivas quoque cremare, et cinere earum cum melle Cretico inungi caligines, utilissimum est. Iumentorum oculis membrana aspidis, quam exuerit, cum adipe eiusdem claritatem inunctis facit. Viperam vivam in fictili novo comburere, addito feniculi succo ad cyathum unum, et thuris manna una, atque ista suffusiones oculorum et caligines inungere, utilissimum est. Medicamentum id echion vocatur. Fit et collyrium ex vipera: in olla putrefacta, vermiculisque enatis cum croco tritis. Exurit in olla cum sale: quem lingendo claritatem oculorum consequuntur, et stomachi totiusque corporis tempe-

Dioscor. Lib. XXXIII, c. 33. H.

Sic et solatis... prosunt. Quibus ex insolato ephelides faciem et os maculant. Dalac. — Sed et solatis... prosunt. Acad. sed et solatis i. correptis prosunt. Vossiani tres et Guld. sed et solatis, id est, sole correptis prosunt. Et censet prorsus Plinii esse, non interpretis, ut putare possit. Gron. — Id est. Haec verba hactenus in editis libris desiderabantur, quae ex Reg. codd. 1 et 2, et Colb. 3, peno deprociptis. Festus: Solatum genus morbi maxime a rusticantibus dicitur. Hoc tantum. De hoc genere morbi Celsus, lib. 1, cap. 3: Si quis enatus in sole est, haec in balneum pratense eundem ut, etc. H.

Viperam. Macr. Emp. ym, p. 61: Vipera viva mittitur in vas novum fictile, et adlucitur et auri feniculi cyathus unus, et thuris granum unum. Deinde vas obturatur argilla, et cinis

accenditur, et in furnum ferventem mittitur, atque illius excoquitur, donec cinis fiat. Hoc de experimento hypochyras caliginesque potenter, atque spiritus purgat. HARD.

Manna una. Mico, id est, grano. Χρόσπον λεῖδρον Archigenes dixit apud Galenum, lib. III, cap. 20, 21, 22. HARD.

Medicamentum id echion vocatur. A viperis ministrum, quas ἰχθυὶς Graeci vocant. HARD.

Fit. Macr. Emp. cap. vii, pag. 61. HARD.

Et stomachi totiusque, etc. Quid si legas, et stomachi totiusque corporis temperiem, ac acras ardentes, etc. ut sit quid Dioscorid. sit, μακροχρόνως γινώσκας τὴν ἰσχυρίαν, qui vacuantur, longam senectutem agere.

Temperamentum. Commodam temperiem. HARD.

stivitates. Hic sal et pecori datur salubritatis causa, et in antidotum contra serpentes additur. Quidam et viperis utuntur in cibis. Primum omnium occisae statim salem in os addi iubent, donec liquescat: quatuor digitorum mensura utrimque praecisa, exemptisque interaneis discoquant in aqua, aut oleo, sale, anetho, et omnibus aut statim vescuntur, aut pane colligunt, ut saepius utantur. Ius praeter supra dicta pediculos e toto corpore expellit, pruritusque etiam summae cutis. Effectum ostendit et per se capitis viperini cinis: utilissime oculos inungit; itemque adeps viperinus. De felle non audacter suaserim quae praecipiant, quoniam (ut suo loco docuimus) non aliud est serpentium venenum. Anguium adeps aerugini mixtus, ruptas oculorum partes sanat: et membrana siue se-

Donec liquescat. Addunt libri haecenus editi, donec liquescat huius: quam postremam vocem MSS. exemplarium nullum agnoscit. De viperarum esu ad vitas longitudinem, vide quae diximus ad lib. VII, cap. 2, H.

Quatuor. Earum venenum in folliculis reconditum ad dentium radicem. DALAC.

Utrimque praecisa. Et a capite et a cauda. HARP.

Pane colligunt. Tritas et orobi farina exceptas colligunt, ac pastillos formant. Galenus I. de Theriaca. DALAC.

Ius. E. viperinis carnibus coctis. Falso prodè a nonnullis, esu viperarum pediculos procreari, scribit Dioscorides, lib. II, cap. 18. H.

Pruritus e toto, etc. Diosc. scribit quosdam putare viperarum esu pediculos procreari: id autem esse falsum ipse iam contendit, nullo iam repugnante. DAL.

Et per. Solus, sine ulla medicina. HARP.

Utilissime oculos inungunt. Itemque adeps asperinus. Utilissime oculos inungit item adeps asperinus, in vetusto codice. PIER.— Itemque. Anesfor. Kiranidum, lib. II, pag. 75: *Adeps schidacensis visum acuit, et omnem hebetudinem proforum.* Dioscorides item, lib. II, c. 94. H.

De felle non audacter. suaserim. Chifflet, et Voss. audacter, quod ex Livio, Seneca, exque MSS. restituitur. Gind. et Menag. non dactiter? Andegav. non dactter. Geon.

Ubi no loco flocculans. L. XI, c. 62, ubi vide quae diximus. H.

Anguium. Qi Serepius, cap. 117 de oculorum dolore mitigando, p. 133: *Anguibz ereptos adipos aerugine misce.* Illi poterunt ruptas oculorum tangere partes. HARP.

Ruptas. Ruptas tuniculas vocat ipse, lib. XXVIII, cap. 47. *Αερώδαιμα* Graeci appellant, ut testatur Cels. VII, cap. 2, quum in aliqua curatione oculorum imprudenter cutis excipiditur, et oculus non contegatur.

nectus vernatione eorum exuta si adfricetur, claritatem facit. Boae quoque fel praedicatur ad albugines, suffusiones, caligines; adeps similiter ad claritatem. Aquilae, quam diximus pullos ad contuendum Solem experiri, mixto felle cum melle Attico inunguntur nubeculae, et caligationes, suffusionesque oculorum. Eadem vis et in vulturino felle est cum porri succo et

Tunc enim, revulsa superiore gena, oculo aperto, sicut lepores dormiunt. Oculorum electrici sanant aerugine scribit etiam Diosc. lib. V, cap. 92.

HABES

Boae, Boae serpens est aquatilis, inquit Festus, quem Graeci *ὄψων* vocant, a quo icti oblargescunt. In libris haecenus editis *ululae quoque fel*, reclamantibus boet libris omnibus, Reg. 2, Chifflet, aliisque, tum hoc loco, tum in Indice huius libel ac sequentis, nam Boae vel *ὄψων* ubique discrete legitur: quum tñ hoc libro mentio eius nulla fiat, ubi ab hoc loco discesseris. Neque vero ad medicinas avium transgressura oratio sumere dicendi initium ab ulula debuit, sed ab aquila potius, quae volucrum regina dicitur, ut statim fiet. In Indice sane utriusque libri mox appellati, nomina continentur animalium, ex quibus in ipso voluminis corpore medicinae repuntur: in his post viperam Boae appellatur, ut in hoc capite, in quo versamur. Quamobrem utriusque illius Indicis partem eam, quae nomina animalium complectitur, numerumque medicinarum ex eis, neque initio huius operis referre operae pretium vium est, et quod ab aliquo potius, vetusto tamen, conuincitore contextum, quam a scitatore ipso, tum censuimus, et adhuc

suspicamus hand leuibus inducti argumentis; et quod aptiora eo loco viderentur ea quae inseruimus, quibus tota series operis conspicua sit; neque amplius differre fas, quum et ad emendationem nostram constabiliendum id praecare faciat, et premi quidquam, quod Pliniano e fonte manasse euhnam possit videri, religio sit. Idcirco alieno potius loco intertexti oportere censuimus, quam omnino nullo. Itaque in Indice libri XXIX, haec adduntur in fine, quae ex eod. Reg. 1, 2, et Colbert. summa fide representamus, namquam ante haec edita: H. — Illa autem in edit. hac ad calcem Argument. adieci-mus, ubi videnda.

Aquilae. Lib. X, cap. 3. De ea refert plane similis Aelian. Hist. Anim. lib. 1, cap. 42. Item Sext. Plat. port. 2, cap. 1 de aquila, tit. 1 ad suffusionem oculorum. *Aquilae felle mixto cum melle Attico inunges.* Plin. Val. lib. 1, cap. 15; Marc. Emp. cap. VIII, pag. 60, et Diosc. lib. II, cap. 96. H.

Eadem vis. Approbant hoc medicamentum e vulture Q. Serenus, Sext. Plat. Galen. xatā von. lib. IV, cap. 8, pag. 456; Plinius Val. lib. 1, cap. 18, aliique. Sed pro porri succo marrubli succum adiciunt: hoc est, pro *πράσιον πράσιον*. At nihil interest, nam ut alibi ex Celso diximus, congeneres habent eas facultates: ut succeda-

melle exiguo. Item in gallinacei felle ad argema, et ad albugines ex aqua diluto; item ad suffusiones oculorum, maxime candidi gallinacei. Finum quoque gallinaeorum, dumtaxat rubrum, lusciosis illini monstrant. Laudant et gallinae fel, sed praecipue adipem, contra pusulas in pupillis. Has scilicet eius rei gratia saginant. Adiuvat mirifice et ruptas oculorum tuniculas, admixtis schisto et haematite lapidibus. Finum quoque earum dumtaxat candidum, in oleo vetere corneisque pyxidibus adservant, ad pupillarum albugines. Qua in mentione significandum est, pavones finum suum resorbere tradi, invidentes hominum utilitati-

nes videri medicaments, possint. Et vero Plinius ipse Val. lib. I, cap. 29, porri succo per se inuncto, lebetomala et caliginis oculorum tolli prodidit. Hanc.

Item in gallinacei felle alligato ad argema. Verbum alligato, superfluit ex eodem et paulo post, illud, non illinendum. PIER. — Conf. Marc. Emp. cap. viii, pag. 61, et maior Nicasidum p. 116. Hanc.

Item ad. Q. Serenus, cap. xiv de oculorum dolore mitigando, p. 133; Fel quoque de gallo mollium simpliciterapha, Exacuat plures dempta caligine vicia. Expressus multo Macc. Emp. cap. viii, p. 68, quem consule. At non feli modo, sed et sanguini haec vis inest, atque adeo maior, si fides velustae inscriptioni apud Grut. p. 71: ΟΥΑΛΕΡΙΟ ΔΗΜΟΤΡΙΑΤΗ ΤΥΦΛΩ ΕΡΗΜΑΤΙΚΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΕΛΘΕΙΝ ΚΑΙ ΛΑΒΕΙΝ ΑΙΜΑ ΕΣ ΑΛΕΚΤΡΥΟΝΟΣ ΔΕΥΚΟΥ ΜΕΤΑ ΜΕΛΙΤΟC ΚΑΙ ΚΟΛΑΤΡΙΟΝ, ΚΥΝΤΡΙΨΑΙ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΡΙC ΠΗΡΑC ΕΠΗΡΧΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥC ΟΦΘΑΛΜΟΥC ΚΑΙ ΑΝΕΒΑΙΕΤΕΝ ΚΑΙ ΕΛΗΥΘΕΝ ΚΑΙ ΗΥΧΑΡΙCΤΗCΕΝ

ΔΗΜΟCΙΑ ΤΩ ΘΕΩ, Valerio, Apronili, caeco, oraculum deus reddidit; veniret, et acciperet sanguinem, ex gallinaceo candido; admixtoque melle collyrium faceret, quo per triduum oculos liniret. Et vidit, et venit, et publice deo gratias agit. Addit memorem libula id Antonino Pio principe edulgisce. Hanc.

Laudans. Habbarrhamanus, c. xi, pag. 128: Gallinarum fel oculis inditunt, eorum remouebit lacrymationem, et curabit illos. Gallinae candidae fel ad oculorum vicia emendanda laudat Dioscorides lib. II, cap. 96. H.

Contra fluxuriam et fluxuriam mentis pusulas vicia, quae sunt, quoties facta exulceratione, aut sine ea, in summa cornea tunica, tenuissima membrana tubilis, at in altum surgens, medium humorem concipit ac seruat. Marc. in Diosc. lib. I, c. 130. De hoc morbi genere multa Aetius lib. VII, cap. 29, pag. 260. Hanc.

Hanc. Vi adipem colligant. H. Finum. Marc. Emp. cap. viii, pag. 68. Hanc.

Invidentes. Ad pupillarum albugi-

bus. Accipiter decoctus in rosaceo efficacissimus ad inunctiones omnium vitiorum putatur: item fini eius cinis cum Attico melle. Laudatur et milvi fœcus. Firmum quoque columbarum ex aceto ad aegilopas; similiter ad albugines et cicatrices. Fel anserinum, sanguis anatum, contusis oculis, ita ut postea oesypo et melle inungantur. Fel perdicum cum mellis aequo pondere: per se vero, ad claritatem. Hippocratis putant auctoritate adici: quod in argentea pyxide id servari iubent. Ova perdicum in vase aereo decocta cum melle, ulceribus oculorum et glaucomatis me-

nes finium eum prodesse significat. Quin etiam si Sento Platonico credimus, part. II, c. vii: *Parotus finii potatus, oculos mirabiliter sanat*. Ad epitepsiam lingua pavonis de luscurnum a Larapridio in Elagabale commendatur. Hæc.

Accipiter. In auguento subino Marc. Emp. cap. viii, pag. 59, et Sext. Pl. part. II, cap. vi de accipite, tit. ad suffusionem et caliginem oculorum. Hæc.

Omnium vitiorum. Quæ scilicet oculum male afficiunt. H.

Firmum. Sive, ut in Reg. 2, ad *aegilopas*. Ineptæ enim Chifflet. codicis lectio est, ad *alopecia*: hæc paulo dēterior Dalecampii emendatio, ad *alopecia*. Est enim capitis visum alopecia, non oculorum, quorum in appellandis sanandisque morbis hoc apite Plinius nunc totus habitat. Sic etiam Marc. Emp. quem Plinius simiam alterum in medicis iure dixeris, cap. vii, p. 74: *Aegilopia*, inquit, *emenda* dei finis columbinus ex aceto coctus, et illatus. Cicatrices quoque oculorum et albugines mire detergit. Hæc.

Ita ut postea oesypo. Non *hyssopo*, ut prius legebatur. Sic ipse in illo huius

capitis, ut omnia oesypo illinantur. H.

Fel. O. Sento. cap. xiv, pag. 133; Sext. Plin. part. II, cap. v de perdicis tit. 2; Auctor Kiranidum, pag. 131. Marc. Emp. cap. viii, pag. 60: *Perdicis fel mixtum melli Attico, caliginem tollit, si oculis aquidus infundatur, sed eum modo si equali mensura. Aquæ et Diosc. lib. II, c. 96. Hæc.*

Per se vero ad claritatem, dorandos (*Hippocratis ut putant*) auctoritate adicitur quod, etc. Brevis in eodem, *per se vero ad claritatem*. Hippocratis putant auctoritate adici quod, etc. et paulo post mutato ordine, *columbarum, polandium, turcorum*. PEST. — *Per se*. Ita restituiimus hunc locum, sequenti codices Reg. 1, 2, et eum, quem Pintianus vidit. Prius legebatur: *Per se vero ad claritatem dorandos Hippocratis* (ut putant) auctoritate adicitur. Quam in MSS. nris, et dorandos; et vocula ut, et postrema vocis adicitur syllaba desit. Sed haud paulo lepidius est, quod Parmenæditionis curatores, pro dorandos, Hippocratis, Dioscoridis et Aristotelis, edidere. Credo, ut crucem Critices figerent, patique una saltem vel ex hoc loco

dentur. Columbarum, turturum, palombium, perdicum sanguis, oculis cruore suffusis eximie prodest. In columbis masculae efficaciorum putant. Vena autem sub ala ad hunc usum inciditur, quoniam suo calore utilior est. Superponi oportet splenium e melle decoctum, lanamque succidam ex oleo ac vino. Earundem avium sanguis nyctalopas sanat: et jecur ovium, atque (ut in capris diximus) efficacius fulvae.

uno Dioscoridem Plinio rehusorem esse amplexu contendere. II.

Columbarum. Diosc. lib. II, cap. 97. Cels. lib. VI, cap. Gaub. fin. Plin. Vol. lib. I, cap. 45. HARR.

Rem. Galea. de fac. simpl. Med. lib. 10, cap. 2, pag. 277; Sext. Plat. part. II, cap. 10 de columba, tit. 2 ad sanguinem in oculis ex lectu: *Columbae sanguis* iocundus, deinde infusus, optime facit. Debet autem vena periri quae in axilla eius est: imponitur et sanguis in lamula, et melle decocto mixta supra oculos, optime facit. Mote. Emp. cap. VIII, pag. 67. Sanguis columbarum de loco periturus, no-momento, quo penna avellitur, oculis, dum adhuc tapet, debet infundi, qui lectu aliquo vulneris, aut sanguine suffusi fuerint. Album quoque avi incoctum, cum croco trito, oculis superpositum, et lana alba succida involutum medetur. Eisdem ferue repetit idem pag. 69. Vide quae diximus L. XI, cap. 89. Ex hoc potro lecto ambigi non immerito potest, num. Habidar. Rhamnusium, scriptorem Arabem, interpretes Echellensis sapienter intellexerit, qui ita latine reddidit, c. XXVI, p. 424: Sanguis radicum plantarum pulverem columbarum, qui adhuc ad volatum se non elevarunt, instillatus in oculos, quibus accedat rubedo, aut percussio, proderit illis, et curabit. Quam pro radice plantarum, alas di-

xistit auctor lura videri possit. Simili fere verborum ambage, Theod. Prisd. lib. I, cap. 10 de oculorum curis: Si cecidi, inquit, oculi, aut percussus, maculam sanguineam cum dolore praesentis, his columbi melle adducti repentinus sanguis infusus prodest quoniam maxime, si de penis mollioribus exprobatum: ubi liquor tenuis tepidus infundendus est: item si in eadem hora oculum lana infusa superponatur. HARR.

Quoniam suo calore nullus est. Immo quoniam in alijs partibus venae non sic detectae et nuda sunt. Dase.

Superponi. Panniculus, seu fascia, qua frons oculisve unguento illis, obducuntur, splenium vocatur. Item emplastrum ipsum, seu linteum, lavare quae excipi solent, illisive medicamentis, quae fronti vel oculis, imponantur. Martial. lib. II, ep. 29, v. 8. Et numerosa liquunt stellatam splenium frontem. Ignoras quis sit splenium tolle, leges. HARR.

Ut in capite diximus. Lib. XXVIII, cap. 47. Id quoque referre arbitror, ut, rutili coloris fuerit. Album tamen evenit Marc. Emp. anteponit, cap. VIII, p. 21. Jecur ovillum, inquit, id est, ovis candidae discoctum, cum aqua mellefactum, contritumque, et oculis superpositum, nyctalopas purgat. HARR.

Decocto quoque eius oculos abluere suadent: et medulla dolores tumoresque illinere. Bubonis oculorum cinis collyrio mixtus claritatem oculis facere promittitur. Turturis finum albugines extenuat; item cochlearum cinis: finum cenchridis: accipitrum generis hanc Graeci faciunt. Argema ex melle omnibus, quae supra scripta sunt, sanatur. Mel utilissimum oculis, in quo sunt apes immortuae. Ciconiae pullum qui ederit, negatur annis continuis lippiturus: item qui draconis caput habeat. Huius adipe et melle cum oleo vetere, incipientes caligines discuti tradunt. Hirundinum pullos plena luna excaecant, restitutaque eorum acie capita comburantur: hoc cinere cum melle utuntur ad claritatem, et dolores, ac lippitudines et ictus. Lacertas quoque pluribus modis ad oculorum remedia assumunt. Alii viridem includunt novo scitili: ac lapillos qui vocantur cinaedia, quae et inguinum tumoribus adalligari solent, novem signis signantes, et singulos detrahunt per dies. Nono emittunt laceratam: lapillos servant ad oculorum dolores. Alii ter-

Turturis. Marc. Emp. cap. vii, pag. 68. HARD.

Accipitrum generis hanc Graeci faciunt. Nempe tinunculum, de quo vide lib. X, cap. 37. DALZ.

Mel utilissimum oculis. Marcellus Empir. cap. vii, pag. 57. HARD.

Ciconiae. Marc. Emp. loco citato. HARD.

Hirundinum. Sext. Phil. part. 2, c. 24 de hirundine: tit. 4; Auctor Kiranidum, p. 135; Marc. Emp. totidem verbis, loco citato, et Plin. Val. lib. I, cap. 18. E Graeco Galenus de fac. simpl. Med. lib. XI, pag. 311. HARD.

Lacertas. Lacertae; gall. des lézards. HARD.

Ac lapillos qui vocantur cinaedia. In cinedi pinetis caetebro inventos. Lib. XXXVII, cap. 10. DAL. — Qui. in Reg. + Zenidia. In Reg. 2, et Chifflet. Zenichia. Mala. Meminit horum lapillorum auctor Kiranidum, Elera, 10, pag. 96: *Kinaedias pinetis inebrius. Habet lapides duos in capite. Habet autem et alios duos in tercio spondylo vel nodo dorci versus caudam, qui est potentissimus.* De his lapidibus ipse Plinius rorum inferius, XXXVII, 36. HARD.

Et singulos detrahunt. Estraboni nempe et scitili, et recludunt ad usum.

Alii terram. Ad verbum haec quo-

ram substernunt lacertae viridi excaecatae, et una in vitreo vase annulos includunt e ferro solido vel auro: quum recepisse visum lacertam apparuit per vitrum, emissa ea, annulis contra lippitudinem utuntur. Alii capitis cinere pro stibi ad scabritias. Quidam viridem longo collo in sabulosis nascentem comburunt, et incipientem epiphoram inungunt: item glaucomata. Mustelae etiam oculis punctu erutis, aiunt visum reverti, eademque quae in lacertis et annulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatum contra epiphoras prodesse, si serpens viva dimittatur. Lacrymantibus sine fine oculis, cinis stellionis capitis cum stibi eximio medetur. Aranei muscarii tela, et praecipue spelunca ipsa imposita per frontem ad duo tempora, in splenio aliquo, ita ut a puero impube et capiatur et imponatur, nec is triduo se ostendat ei cui medeatur, neve alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus,

que Marc. Empir. cap. viii, pag. 57. HAZ.

Excaecatio. Non oculis erutis, sed punctura arcus, seu scalpelli sectione humoribus evocatis: quos deinde per se pallio remedio adhibito, natura reparavit, visumque reddiderit. Vide Ephem. German. sive Miscell. Curiosa, tom. V, obs. 126, p. 163. H.

Et una in vitreo vase annulos includunt. Vossianus manu prima anelidos. GRON.

Ad scabritias. Genurum, et tunc plerique traxerunt. DAL. — *Ad.* Sive ad scabiem oculorum. Scabiem adesse dicimus, inquit Aetius, lib. VII, cap. 15, pag. 279, quando oculi hucrost, rubet, et valde prurientis sunt, genaeque rubescunt, lacrymaeque salsa et nitrosa distillant. Cels. lib. VI, c. 6, tit. ad oculos scabros: Si vero scabell oculi aut, quod mu-

stina in angulis vero commovet, etc. HAZ.

Mustelae. Hoc est, punctu excaecatis. Cave enim orbes oculorum totos erutos putes. HAZ.

Erutis. Immo potius confosis. DAL. *Lacrymantibus.* Marc. Emp. c. viii, pag. 67: Caput stellionis combustionem, et tritum, et melli Aslico admixtum, oculos lacrymantes lunctione assidue docet, et sanat. HAZ.

Aranei. Qui telas muscis in parilibus tendit. HAZ.

Imposita per frontem ad duo tempora, ita ut a puero, etc. Tria simplicius verba habet nostrum apographum: Imposita per frontem ad duo tempora: in splenio aliquo, ita ut a puero, etc. FINE.

In splenio aliquo. Haec tria verba adieci ex omnium MSS. fide Reg. 2, aliisque. HAZ.

mirabiliter epiphoris morden dicuntur. Albugines quoque dicitur tollere inunctione araneus candidus, longissimis ac tenuissimis pedibus, contritus in oleo vetere. Sed is etiam, cuius crassissimum textum est, in contignationibus fere, adalligatus panno epiphoras sanare traditur. Scarabaei viridis natura contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores confuitu eorum acquiescunt.

XXXIX. Aures purgat fel pecudis cum melle: canini lactis instillatio sedat dolorem. Gravitationem adeps cum absinthio et oleo vetere: item adeps anserinus. Quidam adiiciunt succum caepae et allii, pari modo. Vtuntur et per se ovis formicarum: namque et huic animali est medicina; constatque ursos aegros hoc

Albugines eadem verbis Marcell. Emp. cap. viii, pag. 68. H.

Sed is etiam, qui crassissimum textum est. Id. Voss. habet a fronte ro sed: neque ulla est ejus necessitas. Alii quatuor: sed iam citas. GROS.

Scarabaei viridis. Marcell. Empir. cap. viii, pag. 61: Scarabaeus coloris amaritudinis, tantum benefici oculis praestare dicitur, ut visionem ejus acutissimam reddat, qui eum contemplatus fuerit, asiduos. Ceterum, quis ille scarabaeus, exoptae vix potest elapl. H. et Ed. P.

Contuitu. Sic MSS. omnes. A singulari numero transit ad numerum multitudinis. Vt supra, hoc cap. *Longant et gallinae fil, sed praecipue idipem.* . . . Illos scilicet eius rei gratia agitant. HAN.

XXXIX. *Aures.* Totidem verbis Plin. Val. lib. I, c. 9, et Marc. Emp. cap. ix, pag. 76. HAN.

Canini. Auctores proxime laudati, totidem syllabis, *instillatio*, etc. H. *Gravitationem.* Plin. Valer. loc. cit.

Marc. Emp. cap. ix, pag. 76, et Sest. Plat. cap. ix de cane, tit. 7, ad eos qui minus audiunt. HAN.

Item adeps anserinus. Sest. Plat. part. 2, cap. xi de canere, tit. 2; Marcell. Emp. loc. cit. Quint. Sere-nus, cap. xiii, pag. 132. H.

Et allii. Dioscorid. lib. XX, p. 23. HAN.

Vtuntur. Hoc est, sine alio medicamento, nulla re iis admixta, sed solis adhibitis. Marc. Emp. cap. ix, pag. 82: *Ova formicarum contrita, et auribus instillata; quamvis obtusos dulcius adaperire creduntur.* Et Plin. Val. lib. I, cap. 42, ad surdos, et qui graviter audiunt: *Ova formicarum contrita, surditatem aurium quam vetustissimam sanabunt.* H.

Constatque. Lib. VIII, c. 41: *Frui, quum mandragorae mala gustare, formicos lambunt.* Vide Sest. Emp. Pyrrh. Hypot. 1, cap. 14, pag. 12. HAN.

Ursos aegros hoc cibo sanari. Supra

cibo sanari. Anserum, omniumque avium adeps præparatur, exemptisque venis omnibus patina novo fictili operata in sole, subdita aqua ferventi liquatur: saccatusque lineis saccis, et in fictili novo repositus loco frigido minus putrescit addito melle. Murium cinis cum melle instillatus, aut cum rosaceo decoctus, aurium dolores sedat. Si aliquod animal intraverit, præcipuum remedium est murium, fel aceto dilutum. Si aqua intraverit, adeps anserinus cum caepae succo. Gliris detracta pelle, intestinisque exemptis, discoquitur melle in vase novo. Medici malunt e nardo decoqui usque ad tertias, atque ita asservari: deinde quum opus sit, strigili tepefacta infundere. Constat

lib. VII, cap. 27. Aelianus, Hist. Anim. lib. VI, cap. 3. Dico.

Murium, Auctor Kirgildum, pag. 86, et Plin. Val. ad verbum, lib. I, cap. 9. Harb.

Si aliquod animal intraverit. Q. Serenus, cap. xiii, pag. 132. Si vesp. incautus animal penetraverit aures, Proderit admixto pavidi fel muris aceto. Ac si lymphæ nocens pervaserit, auris aptus immittitur adeps, eae parum non sine succo, Qui gravis est oculis, acutum tamen auribus augeat. Sic etiam Plin. Val. ad verbum, loco citato. Harb.

Si aqua. Sext. Plat. loc. cit. Plin. Val. et Q. Seren. locis citatis. E Græcis Galen, aera vtr. lib. III, cap. 1, pag. 394. Harb.

Gliris. Marc. Emp. cap. ix, pag. 83. Plin. Val. lib. I, cap. 9: Gliri detracta pelle, et intestina teiusdem decoquantur in vase novo cum mellis hemina tribus, usque ad tertias, octavo ita servatur; quam opus est, strigili medicamentum tepefactum infunditur. Sic etiam Scribon. Larg. Comp. med.

cap. 5 ad aurium dolorem, num. 39. Harb.

Strigili. Instrumenti loco strigili fuerit, quod stryctus Græci vocant. Dico. — Strigili. Scrib. Largus, loc. cit. Succus tepens per strigilem in foramen auris dolentis infunditur. Hieron. Mercur. Practicæ I, cap. 49: Strigil est instrumentum una parte concavatum, qua humor in aurem immittitur. Depletam strigilem videtur apud Laur. Pignoratius, l. de Servis, pag. 48; descriptionem spiritus Apuleium in Floridis: Nonentem strigilem appellat, tecta fustigatione claudat, flexa fubulatione lingulae, ut et ipsa in manu capilli moraretur, et inde ex ea riuulo liberetur. Nympha in balneis strigili ferrea corporis sordes sudoremque detergebant. Per tabulationem quippe ligulae dilabebatur sudor. Ligulam autem vocat partem superiorem tacuram, quod sit non abimilis ligulae, oblonga, fornicata. Et hac strigilis parte medici utebantur. Scribon. Larg. compos. 39: Ad auricularum tumorem... prodest herbae ur-

cant, alii tylon: efficacem narrant ad aurium dolores, in cortice Punici mali decoctum et porri succo. Ad-
dunt et rosaceum, et in alteram aurem infundunt.
Illam autem quae non arcuatur, sepa Graeci vocant,
alii scolopendram, minorem, perniciosamque. Co-
chleae quae sunt in usu cibi, cum myrrha aut thuris
polline appositae, itam minutae, et latae, fracturis
aurium illinuntur cum melle. Senectus serpentium
fervente testa usta instillatur rosaceo admixto, contra

sibi alicuius esse praes se ipse fert.
Quod vero in ea indicis parte (quam
retulimus in volum. primo, pag. 130
et seqq.), ex utroque genere compari-
um videtur, vel eo mihi nomina
suppositum sapere, non geminum
Plinii scire sa videtur. H. — Hodie
ex entomorum gente coleus electum
crustaceis adiungunt, et his quidem
quae oculi immixti a caeteris distin-
guunt. At.

Effluaces. De ovisco, seu porcel-
lione, affirmare id vere licet. Marc.
Empir. cap. 12, pag. 75: *Bestiolae*
multipedes, quae contractae in glaba-
las complicantur, in oleo excoctae,
infusaeque auribus italis praevalent. Et
pag. 76: *Cuticulos bestiolae sunt multi-*
pedes, cute dura et valida, quae tactas
complicant se in orbem pilulas rotun-
dissimiles similes: Polypodes Graeci
appellunt: haec complures oculos cum
oleo molli in ipsis ferrea, remedia
que quibus laborantibus, si inde cu-
rentur. Scrib. Larg. cap. 5 ad aurium
dolorem, comp. 36: *Item bestiolae*
miliarum papulae, quae tactas condu-
plent se in orbem pilulas rotundis-
simas similes ('*extremis*que *inve-*
*niuntur*que Graeci hoc genus au-
templum vocant'). oleo domestico com-
plura infusa ferrea vero ferrea, bene
sanant. & Graecus vero Dioscoride lib.

II, pag. 37: *Καὶ πρὸς ἀνάλυσιν αὐ-*
τοῦ τοῦ ποδὶν ἡππαχθίρις ἐν νε-
λέῃσι ποῦς, καὶ ὑπερμενός, ἀπὸ
τοῦτο. Tritas et in cortice mali Pu-
nici, addito rosaceo, colfacies, ad
aurium dolorem efficaciter instillantur.
Quae cum Plinianis idem fere videntur.
Hanc.

Et in alteram aurem infundunt. In
illam nempe quae vitio nullo laborat.

Illam autem quae non arcuatur Quae
sine flexu tractuque decurrit. Hanc.

Saepe Graeci vocant. A sepe seq-
scolopendra diversissima est. Fallitur Plin-
nius sane: at, ut vides, Zoff nomen
est vagum, venenatis plurimis attri-
butum, quorum via est extirpare. Hanc
scolopendra tertia est, quam fuscus de-
scribit, quam a se et observatam.
Constant. in Lexico verbo, *Ἰσχυ-*
μίδρα. Hanc.

Cochleae. Totidem verbis Plin. Val-
lib. I, cap. 9. Cochleae Africanae ad
dolorem aurium ex plaga, cum olea
thuris seu polliis, commendat etiam
Archigenes apud Galen. *metr. ror.*
lib. III, cap. 1, pag. 298. Hanc.

Item, minutae, et latae, fracturis
aurium, etc. Galen. de fac. simpl. Med.
lib. XI, cap. 1, pag. 310. Plin. Val.
ad verbum. lib. I, cap. 9. Hanc.

Senectus serpentium. Totidem verbis

omnia quidem vitia efficax, sed contra graveolentiam praecipue: aut si purulentae sunt, ex aceto: melius cum felle caprino vel bubulo, aut testudinis marinae. Vetustior anno eadem membrana non prodest, nec imbre perfusa, ut aliqui putant. Item aranei sanies cum rosaceo, aut per se in lana, vel cum croco, auribus prodest; gryllus cum sua terra effossus et illitus. Magnam auctoritatem huic animali perhibet Nigidius, maiorem Magi quoniam retro ambalet, terramque terebret, stridat noctibus. Venantur eum formica circumligata capillo, in cavernam eius coniecta, efflato prius pulvere, ne sese condat: ita formicae complexu extrahitur. Ventris gallinaceorum membrana quae abiici solet, inveterata, et in vino trita, auribus purulentis calida infunditur, gallinarum quoque adeps. Est et quaedam pinguitudo blattae, si caput avellatur:

ac syllabis Plin. Val. lib. I, cap. 9. HARD.

Item aranei sanies. Marc. Emp. c. ix, pag. 80: *Aranei triti humer expramis, et rosae liquidat, quantum videbitur, inimixtus, lanugine molli madefacta, auriculat insertus, continuo dolorem relevat.* HARD.

Gryllus. Et γρύλλος graeci nocturnus, ut gryllon. HARD.

Ventris. Plin. Valer. eisdem verbis lib. I, cap. 9, et Marc. Emp. cap. ix, pag. 81. HARD.

Est et quaedam. Plin. Valer. loc. cit. *Blattae etiam aine capite et pedibus et alis tritae et illitae furore, coctus auribus imponantur.* Blattarum hoc genus, foedum est nauseosumque animal, noctu magis quam interdiu in cellis vicariis apparens, circa latrinarum ora, in balneis uliginosisque sedium partibus, gryllos refrens, qui noctibus aestate strident. Vide

Math. in Dioscorid. lib. II, cap. 35, pag. 340. Lux istis aduersissima, ita ut si noctis lumen inferatur repente, celerissimo cursu refugiant. *Lucifugae* *blattae* Virgilio. Est et blatta alioqui, teste Paulo Diacono in Glossis, vermis purpureum genus, lixaeque adeo purpureae: quae de deceptione vocis, *Gothofredum* vide in Cod. Theod. lib. X, lit. 20, pag. 543. sq. HARD. — Ex *taberniculis* gente blattae, et haec habet signum sui: corpus ovatum, longum, depressum atque desuper planatum; caput obtusum, breve; antennis setaceis, longis, articulis multis instructis; duplicem abdominis appendicem conicam, pedes compressos, longos; crura spinosa; articulos tarsi quincuplices. Odores dirus; nec lux illi placet, unde nomen supra citat. ex Virgil. *Lucifuga*. Mulae Orientalis et Americae incolunt: in Europaea notissima blatta Americae

hanc tritam una cum rosaceo auribus mire prodesse dicunt; sed lanam, qua incluserint, post paulum extrahendam. Celeerrime enim id pingue transire in animal ferique vermiculum. Alii binas ternasve in oleo decoctas efficacissime auribus mederi scribunt, et tritas in linteolo imponi contusis. Hoc quoque animal inter pudenda est: sed propter admirationem naturae, priscorumque curae, totum in hoc loco explicandum. Plura earum genera fecerunt. Molles, quas in oleo decoctas, verrucis efficaciter illini experti sunt. Alterum genus myloecon appellavere, circa molas fere nascentes. Has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa et Pictor in exemplis reliquerunt. Ter-

bl. Orientalis, bl. Livida, bl. Gallica, bl. Laponica, bl. Germanica. Ar:

Hanc tritam una cum rosaceo, etc.
Ad arosos dentes cum rosaceo calfactam auribus instillari, et dentium cavernas indi praecipit Archigenes, lib. xarà tòrevs. Dalc.

Molles. Molles, insecta sunt oblonga et teretia, colore subrubra. Reperiuntur in saxis et saecis farinaceis. Avidissime luscinae his vescuntur, illarumque exi a morbis familiaribus liberantur. Στρογγύς quidam eas vocant, quod farina nutriantur. Digneor. lib. II, cap. 38, ἐν ἀρωματιστοῖς εὐρισκόμενα appellat. Μύλοι, sive μύλοις, quae et μύλακιδες, sive μυλακίδας et μυλακίδες, et Hesythio μυλακίδας, scarabaeis, sive cicadis similes, in moletripsis, et piatrinis gignuntur, colore quidem nigro, sed ob farinam conspersam albicantes. Foetidae Graecis βόλονες, quasi βόλονες, vel βόλονες, abominandos, in aggeribus terrenis et apricis inveniuntur, cunicum modo putidae. Dalc.

Alterum. Μύλοι, sive μύλοις, quod in piatrinis gignuntur. H. — Vide fas conicere de blatta Laponica sermonem esse, quam Cl. vir Geof. scilicet de Saint-Hilaire (vide l. tom. I, pag. 381, num. 3) apud pistores observavit. Apud Laponas piecem aridum popalatur, quo vesci illi solent hiberno tempore. Blatt. luteam quoque vulg. vocant. Ar.

Has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa et Pictor in exemplis reliquerunt. In archetypo nostro: *Has capite detracto attritas lepras sanasse Musum pyctem in exemplum reliquerunt.* Forte legendum, attritis lepra. Et si magis fere placet impressa lectio. PIST. — Musa et Pictor in exemplis reliquerunt. Acad. muscam pictam. Voss. das et Gud. muscam pictam. Pintiani codex, muscum pictum. Optimus, Musa cum pisten in exemplis reliq. Forte: Musa cum Pitanaco in exemplis reliquerunt. Nam in auctoribus, quos hoc libro se sequutum tradit in Primo, Apollonius Pitanaco, et appellatur idem supra hoc ipso

tiam genus et odoris taedio inuisum, exacuta clune, cum pisselaeo sanare ulcera alias insanabilia: strumas, panos: diebus viginti uno impositas, percussa, contusa, cacoëthe, scabiem, furunculosque, detractis pedibus et pennis. Nos haec etiam audita fastidimus. At hercule Diodorus et in morbo regio, et orthopnoicis se id dedisse tradit cum resina et mellé. Tantum potestatis habet ea ars pro medicamento dandi quidquid velit. Humanissimi eorum cinerem crematarum ser-

capite. *Musa* ex *Pitaneos* reliquerat: ut apud Liv. lib. XXI, cap. 60: *Ipsa dux cum aliquot principibus capitanus*. Gell. — *Musa*. De Antonio Musa disignus, lib. XIX, c. 38. Hic mendam subasse remur, etiam constans ea sit editorum omnium librorum scriptura. Nam in Reg. 1, *Museum Pyeten*: in Reg. 2, *Museum pyeten* legimus: plane ut *Musius*, sive *Musea*; pyeten, hoc est, pugillis, sulae nomen videtur, quem liber Exemplorum fere inscriptus, qualem Hygini fuisse in Auctorum Indice disignus; eo medicamento sanatum prodiderit. Sic *Enthyman pyeten* Plinius appellat, lib. VII, cap. 48. Subiuit mendam istud et interea Plinio. Non placet interim Gronovii conjectura legentis, *Musa* cum *Pitaneos*; Apollonio videlicet, de quo nos in Auctorum Indice. Abhorret enim ea ratio appellandi auctores, sola patria indicat, ab ingenio et consuetudine Pliniana. H. — Quidam suspicabimur latere in his *re Pictor*, illum admirum Q. Fabium, qui primus Romae historiae condidit, quamquam nec historiae solas condidisse videtur, siquidem (ut de coet. alicuius), rerum naturalium a Rab. Pictore scriptarum lib. I a Nonio laudatur cap. 42, num. 3, in voc. *Pi-*

ousum. Sed et hi Rerum naturalium libri forte unum et idem opus eam. Exemplis. Quid enim et in Italia Etrusca et hisce temporibus potuit aliud esse Rerum nat. liber, quam exempla? Certe *Pictor* inelius quam *Piston*, quod graecitatem palet quideri (certe scribi debuisset *Pyeten*). Nec Graeci nomen hic convenit: nullus enim Graecus operi nomen dedisset *Exemplis*. An dices *Hepadizymata*, aut aliquid tale ab illo scriptore dictum, quod Plinius per *re* *Ex* vertegit? Sed h. l. non vertit, quum Musae opus laudat. Ar.

Detrahis pedibus et pennis. Sic Andromachos, lib. III, xatà tōvov Galēn, et Archigenes, lib. V, laudant etiam istud scriptum. Dal.

Diodorus. Ita libri omnes. Forte rectius, Diodorus. Haas. — *Tantum potestatis habet... quidquid velit*. Quum iam non pauca legerimus contra haec ex animantibus desumpta remedia, non possumus tamen nobis temperare quin et haec addamus non stolidi viri Mèral, *Dict. des Sciences médicales*, t. XXX, pag. 410, sic gentis: *Non s'étendrons pas davantage la nomenclature des produits que les mammifères fournissent à la matière médicale; nous n'avons guère fait que donner ce que Linnée et Peyrille ont*

vandum ad hos usus in cornea pyxide censuere, aut tritas clysteribus infundendas orthopnoicis, aut rheumaticis. Infixa utique corpori illitas extrahere constat. Mel utilissimum auribus quoque est, in quo apes emortuæ sunt. Parotidas comprimit columbinum stercus vel per se, vel cum farina hordeacea aut avenacea. Noctuaque cerebrum vel iecur cum oleo infusum auriculae aut parotidi: multipeda cum resinæ tertia parte illita: grylli sive illiti, sive adalligati. At reliqua morborum genera medicinasque ex iisdem animalibus, aut ejusdem generis, sequenti dicemus volumine.

offre de plus important sur ce sujet : nous en avons pourtant assez dit pour faire connaître que cette science ne tire que fort peu de ressources des animaux manifestes. C'est surtout par des aliments qu'ils sont précieux pour l'homme ; sous le rapport pharmacentique on les emploie moins de jour en jour. C'est à la marche philosophique de la médecine, qui tend à simplifier toutes ses branches, qu'on doit cette perfection ; car c'est perfectionner, que de retrancher de l'usage médical des substances inutiles. A.

Infixa utique corpori illitas extrahere constat. Marc. Emp. c. xxiv, p. 233, et Plin. Val. lib. III, c. 49.

Mel utilissimum auribus quoque est, etc. Vi oculis dictum est produsse, cap. sop. *Mel utilissimum oculis, in quo sunt apes immortuæ.* H.

Parotidas comprimit columbinum stercus, etc. Totidem verbis Plin.

Val. lib. I, cap. 13, et Marc. Empir. cap. xv, pag. 109 et 110: Libro IV, Reg. cap. 6, vers. 25, ubi venundatur dicitur quarta pars oculi stercore columbarum quinque argenteis, intelligi columbinum intestinum cum suo stercore. HAZ.

Noctuaque cerebrum vel iecur cum oleo, etc. Idem auctores proxime appellati. Et Scrib. Larg. Comp. med. cap. vi ad parotidas, titm. 43: *Ad parotidas convenit noctuae cerebellum Satyri mictum, etc.* HAZ.

Multipeda cum resinæ tertia parte illita, etc. Plin. Val. loc. cit. Marc. Empir. cap. xv, pag. 109: *Multipedes entonas, qui in stercore nascuntur, quique contacti in globulos complentur, adiecta tertia parte resinæ validissime triti, et malagmatis vix impositi, insipientes parotidas aperiant, et expurgant: maturatas vero persanant.* HAZ.

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXX.

I.

Magicas vanitates saepius quidem antecedente operis parte, ubicumque causae locusque poscebant, coarguimus, detegemusque etiamnum: in paucis tamen digna res est, de qua plura dicantur, vel eo ipso quod fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe, plurimisque seculis valuit. Auctoritatem ei maximam fuisse nemo miretur, quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanae mentis complexa in unam se redigit. Natam primum e Medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse velut altiore sanctioreque Medicinam: ita blandissimis desideratissimisque promissis addidisse vires religionis, ad quas maxime etiamnum

1. *In paucis tamen digna res est, de qua plura dicantur.* Tria prima verba superioribus assuenda sunt: reliqua sic lege: *Digna res de qua mira dicantur.* PIER.

Tres. Medicinam, religionem, astrologiam. HARD.

Sanctioremque. Sic MSS. Reg. Colb. Thuan. Chiff. recte perperam in editis hactenus libris, *sauctioremque quam medicinam.* HARD.

Vires religionis, ad quas maxime etiamnum caligat humanum genus. H. J. Brerewoodum in scrutinio religio-

caligat humanum genus. Atque ut hoc quoque suggererit, miscuisse artes mathematicas; nullo non avido futura de sese sciendi, atque ea e caelo verissime peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum fastigii adolevit, ut hodieque etiam in magna parte gentium praevalcat, et in Oriente regum regibus imperet.

num laudat Gemner, Chrestom. Plin. p. 733, eique post doctissimum hierographum; si in 30 partes dividatur humanum genus, fore ut repantur

Christianorum	5
Mahometicorum	6
Ethnicorum	49

Σύνολα, 30

Vade perfacillime concludendum, quantopere ad religionem caliget humanum genus. Sed videtur ταύτην ἀπορροήν; quae enim Christianorum, tam solemniter mentio Pliniana temporibus, ut Noster hos caligare circa divina pronuntiaverit, quibus fides non contigisset? Ne dubita viro ethico ridiculam rem visam religionem, et erroribus enumeratum non levissimis quiddam de Deo aut Diis vulgus olim credidit. Porro mentes omnes fere, etsi non vere religio, aliquid tamen a religione non absolum invaserat: hinc irritio acris περυσθάνων, et ut neotericon verbis utamur, pessimistae. At:

Artes mathematicae. Ne h. l. titulus potest de matheseos hodiernae (*les mathématiques*) pars est hac est illa sermone ire: uem, ut similissime nomine, ite dissimiles res quem maxime, Mathematicorum quidem veterum circa numeros versabatur scientia, sed non hos duntaxat numeros, quorum praeterea face eclipsaequ

ratio et planetarum cursus innotescat; dum persuasum hoc habent vel persuadent cacteris mortalium, futuros humanitatis eventus cognosci posse e siderum adpectu; sita, eurus, eten, etc. Haec artes mathematicae fuerunt. At:

Reges, regibus. Non de omnibus qui hoc sibi nomen circumdederunt Plin. cogitat, sed de Pecthorum regibus solis quibus id solemne fuisse, ut se βασιλεὺς βασιλέων inscriberent, in nullo non Gazophylaceo numismatico multiplex iscat argumentum. (Cf. de hoc Es. Spanheim, de Va. et Praet. num. ant. Diss. VIII, pag. 459; s. it. 464, 477, 481). Quod ad rei veritatem attinet, Magos olim, duce et auspicio Zoroastria ingenio, post Cynum et Cambysen, sub Dario Hystaspida, rerum potitos (cf. tum Iustin. lib. I, tum et recentius repertos atque editos libros, in quibus de Magismo, Zend-Avesta, Ha-Gustape et Lohraspe, etc. etc. fusius requiritur), compressa tentillum grassantis Alexandri temporibus potentia, mox in consortium imperii assumptos, ubi Erzeniraph in somniis Zend-Avestam (a Graecis combustum) rursus intulisse dicitur, revelante iterum Deo, in Persia Arsacidum floruisse, res hodie nota e nummis, monumentis et orientilibus libris. Adhucet vir antiquitatem hanc edoctus (sed antiquitatem antiqui non tam probe noverant ac

II. Sine dubio illic orta in Perside a Zoroastre, ut inter auctores convenit. Sed unus hic fuerit, an postea et alius, non satis constat. Eudoxus, qui inter sapientiae sectas clarissimam utilissimamque eam intelligi voluit, Zoroastrem hunc sex millibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit. Sic

nos) imperio etiam et liara potius Magos, quam Sacerdotes vel Pseudomardis mortui Cambysis solum occupavit. Non enim aliud fuit frons vel quam Magorum iam potentium alius ac consensus ad theocraticam instaurandam; quod ut felicissime assequuti sunt, sic ocissime vanaescere doluerunt. AL.

II. Zoroastre. Eam primum Bactrianis imperatibz credunt, temporibus Nemroth. Quidam Zoroastrem Abrahamum fuisse, contendunt. DAL. — Urtia... a Zoroastre. Nec a Zoroastre quem e melioris notae hierographis novimus magistri scribam fuisse, non inventorem (nisi inveniatur Ilom, vel Oum, sive hic vere existit, sive hoc nomine quidam virorum et sacerdotum series; sed antiquiorum designatur; tum lingua pehlifica sacerdos, et ap. Galliarum Aborigenas quoque Druidae magiae rei scientissimi censebantur: ad, Ad. Pietet, *Culte des Celibres chez les anciens Irlandais*, Genes 1824. p. 93), nec in Perside: nam Bactria et Media ante ignem colere et coelestes deos Ised, Amchadpandis, Fervers, quam hos cultus, haec opera, et haec nomina et nomina novet Persarum barbaries, contra bellum et feram sat habens si feliciter pugnaret, divinarum rerum an ulla quidem idos gliscante, nisi quam Potichiamus minere turparet. An.

Sed una hic fuerit, Arctobius qua-

tuor eius nominis viros agnoscit: Saldas quintum adlicit. Magiae inventorem Chammam aliqui volent fuisse, Noemi filium, qui quom ad Persas transisset, Zoroastrem se dici voluerit. Fuisse huic filium Chas, patris artium haerodem se nominis, Zoroastrem quoque cognominatum: a quo deinde quicumque Magiae studio se dedidere, Zoroastria quoque nomen sibi adsciverint. Eusebium vide de Praep. lib. X, pag. 484. Haab. — Mirum in modum encresceret qui lista vellet persequi caecae quae de Zoroastre deluravit, coniecerunt, variantibus cunctis de patria, de tempore, de nominis sensu, de cognominum numero. Hic satis est, si dixerimus in duas tamen praecipue hypotheses ici, nempe duos statuentium Zoroastres, ut Plinius mox et doctus. Abb. Foucher, *Comment. Ac. Insc. et Hém. lit. t. XXVII, pag. 954*, etc. tam unius illa omnia fuisse consentium, quae de Archimago palmaris circumferuntur, quales Hyde, *Relig. vet. Pers. Popocke, Spec. Hist. Arab. & Herbolot, Bibl. Orient. Anquetil, Vlt de Zoroastre (in Zendavesta) t. I, part. II, t. 70; Rhode, Heltge Sage; Kleuker, Aftang an Zendavesta. Admunda de his praecipue gallica Biographie Univers. t. LII, p. 434, etc. ubi cuncta fors de Zoroastre brevissime et florentissime amicus noster V. Parisot perstrinxit. An.*

et Aristoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentissime scripsit, et vices centum millia versuum a Zoroastre condita, indicibus quoque voluminum eius positis explanavit, praeceptorem, a quo institutum diceret, tradidit Azonacem, ipsum vero v millibus annorum ante Troianum bellum fuisse. Mirum hoc in primis, durasse memoriam artemque tam longo aeo, commentariis non intercidentibus, praeterea nec claris, nec continuis successionebus custoditam. Quotus enim quisque auditu saltem cognitos habet, qui soli cognominantur, Apuscorum et Zaratum Medos, Babyloniosque Marmarum et Arabantiphocum, aut Assyrium Tarmoendam, quorum nulla exstant monumenta? Maxime tamen mirum est in bello Troiano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, tantumque operis ex eadem in Vlyssis erroribus, adeo ut totum opus non aliunde constet.

Sic et Aristoteles. Ex τῷ Μαρτυρῶν, cuius libri auctorem Laërtius facit in prooemio, pag. 1 sq. Eo in libro de Zoroastre agitur, testis quoque est Suidas. Sed is in Ἀντιόχῳ, ab alibi Aristoteli quidem, Antistheni vero ab aliis, Rhodoni denique a nonnullis librum eum asseri prodit. Sed ut ut est: et eius libri doctoria, et Eudemi error ex ratione chronologica aperte arguitur. Obiisse enim Platonem scimus a diluvio vix annis his mille. Haas.

Azonacem. MSS. Ἀγονάκην. H. Ipsius vero. Zoroastrem. H.

Quinque millibus annorum. Hunc Hermippi errorem sequutus est Hiermodorus Platon. lib. de Disciplinis, teste Laërtio, in prooemio. Sequuti et alii, apud Plutarchum, lib. de Iside, pag. 369. Verum a diluvio ipso ad captam usque Troiam ne mille

quidem ac sexaginta annos intergasisse docent periti omnes Geographicae scientiae artifices: Suidas quingentis duratas: annis bello Troisoo priorem Zoroastrem facit. Haas. — Vid. not. 2 lin.

Zaratum. Forte Ζαζάρων, Πανταζών, cuius cum Osthane et Zoroastre meminit Diogen. Laërt. in prooem. p. 1. Haas.

Babyloniosque. In his portentis nonnumum recitandis, sequuti sumus vetustiorum exemplarium fidem, Reg. Coll. Thuan. et Clæf. In libris vulgatis paulo aliter: *Babyloniūque Marmarichū, et Arabem Hippocū, Assyriūque Tarmoēcidam.* Pro *Arabantiphocum*, forte *Astrapsychum* legi salius fuerit quem cum Zoroastre, Osthane et aliis Laërtius nominat in Prooemio p. 1. Haas.

Tantumque operis. Totius operis ex

Siquidem Protea et Sirenum cantus apud eum non

arte magica recitari in, Vlyssis atrocibus. Hæd.

Protea. Oceani et Tethydis filium, vaticinandi peritissimum, phocarum ut piscium marinorum pastorem. Fuisse regem Aegypti narrat Herodotus, Menelaoque uxorem, Parida ad se vi tempestatem appulso et diversato ereptam, cum navis opibus restituisse. Homerus Od. refert eum subinde alias atque alias formas assumpsisse prout libuisset. Huius mutabilitatis causam Diodorus refert ad Aegyptiorum principum consuetudinem, qui ornatus et maiestatis gratia, tauri, leonis, draconis capita, arboribus, igne, et aliis hoc genus insignibus ornarentur. Dicitur — *Siquidem. Vultus mutantem Protea*, ut Horatius cecinit. De eo multa Virgil. Georgic. IV. De Sirenibus et Circe plani pariter poetarum libri. Cir Proteus multiformis fingatur, dicitur ex Diodor. Sic. Bibl. I, p. 56. At apud Homerum reipsa Circe, natura ipsa est, facunda parens ciborum, ad opiparum epulandum. His qui in ingurgitant, porcorum similes sunt. Circei palatium, hic ipse mundus universus est; hoc est, istud quod incolitur, terræ hemisphaerium. Circei Homerus δολιχον, dolosam vocat, Odys. A, vers. 33, quoniam dulcedina ciborum ad intemperantiam sensum inducit. Antillas sive miniatras quatuor habere dicitur Odys. K, vers. 348. Quatuor esse sunt anni tempestates. Mensam eae instrunt pane, carnibus et vino; Odys. M, vers. 29 sq. His postquam usus est temperate Vlysses, misit ad Circe benignum ventorum afflatum ad discessum; quod idem fuit ac si vates diceret, non prius solvissæ navem, nisi opipare vivere desinisset Vlysses,

quam vento secundo, uti posset. Circees nomen Homero placuit, ut illud aegae tribueret, quoniam nosset Marso Italia populos, a Marso Circes filio ortos, ut dictum est lib. VII, e. 2, incantandi arte pollere. De Sirenibus Homericis diximus ad lib. III, cap. 9. Proteus dein Homericus, homo est universi spectatus, qualis ante nos fuit, qualis est modo, qualis est post nostram ætatem futurus: unde et a Virgilio dicitur, nosse omnia vates Quae sint, quae fuerint, quae mox ventura trahantur. Senex ille quidem, nam ab eo emdito durat: idem marinus, quippe variis iactatus cursis, veluti in mare natus: idem immortalis, dicitur, Odys. A, p. 385, nequa enim moritur genus humanum, sed semper durat: maris profunda novit, Neptuni minister, quoniam maris pernavigat: eidem inde filia Eidothea, quae rerum experientia est. Circe ipsum phocae varise sortis et conditionis homines: gravem aspirantes ardorem maris, quippe foeda multa et sperca patranter. Dormit ipse, quum sol medium caelum ascendit; quum fortuna utitur prospera, tunc quiescit. Fit leo primum, deinde draco, et panthera, at aë, et aqua liquida, et aëther excelsa: quoniam alpis alias imitatur serpa, dum indomitis cupiditatibus obsequitur: et aliorum quidem fortuna dilabitur, aliorum crescit, instat excelsae arboris. De situ Phari, quae Protei sedes, ex eiusdem Homeri sententia diximus ad lib. II, p. 87. Hæd.

Sirenum cantus. Parthenopes, Li-gyæ, Leucosæ, Iliarum Calliopeæ et Acheloi, de quibus Homer. Odys. M. DALC.

aliter intelligi volunt: Circe utique et inferum evocatione hoc solum agi. Nec postea quisquam dixit, quonam modo venisset Telmessum religiosissimam urbem, quando transisset ad Thessalas matres, quarum cognomen diu obtinuit in nostro orbe alienae gentis. Troianis itaque temporibus Chironis medicinis contenta, et solo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhaesisse, ut Menander quoque litterarum subtilitati sine aë-

Et inferum evocatione. Ita Chifflet. codex, pro inferorum, ut est in vetustis editionibus. Vlysem quidem Circe invitavit ad descensum ad inferos: quod fuit idem ac si vates diceret, natura curiosum fuisse Vlysem, fata sua praenoscendi, Odys. K, vers. 40. Propterea fugitque ille dicere, Odys. A, vers. 163, sibi necesse fuisse, χερσὶν, ad inferos se conferre, ubi Tiresiam, Thebanum fatidicum, consulere. Fingi istud ab Homero oportuit, ut Vlyses ex Tiresia disceret, fuga sibi post interfectos in Ithaca tot viros nobiles; esse consulendum Odys. A, γ. 122. Eam vero fugam non oportuit post caedem narrari: quum finis et scopus poematis sit, oppressio mulctata: ac proinde ea animadversione in sceleratos claudi poema debuerit. Haec.

Hoc solum agi. Magiae solum opus deolarari. Haec.

Venisset. Scilicet ars Magica. II.

Telmessum. Ad fines Lyciae positam, lib. V, cap. 27, celebrem sacerdotum collegio. Datac. — Telmessum. Urbem in Cariae confinio, Lyciaeque positam, de qua lib. V, c. 28, quae in urbe excellit anapionum, disciplina, inquit Cicero, de Divin. I, 91. Haec.

Thessalas. Sagas et veneficas. Sic MSS. omnes, Reg. Colb. Chifflet. non ut libri vulgo editi; Thessalas urbes. Veneficas enim sagasque intelligit, quarum Thessalia plena olim: adeo ut Thessalia et Thessalis simpliciter ponatur pro maga. Lucan. lib. VI, vs. 451: Abducat imperas alienis Thessalis oris: Carmine Thesalidum dura in praecordia fluxit. Non fatis, adductus amor. Haec.

Quarum cognomen diu obtinuit in nostro orbe alienae gentis. Votian. et Chifflet. aliena gente: Pintiani, aliena genti. Scribe, in nostro orbe alienigenae. Sic Val. Max. lib. VII, cap. 3, alienigenae religionis: insignibus. Florus, lib. II, cap. 18, indigenam ex frumento potionem. Gellius, lib. II, cap. 34: neque vino alienigena, sed patrio natus. Gnos.

Alienae gentis. Magos enim Persae suos sapientes vocant. Datac.

Chironis. Achillis ille magister fuit, et ipse Thesalus, ductorque medicinae. Haec.

Achillis. Thessalis, quibus imperavit. Unde dux Thesalus a Seneca appellatur non semel. Mactanda virgo est Thessali iusto dicit. Emicuit ingens umbra Thessalici ducis. Haec.

mulo genitus, Thessalam cognominaret fabulam, complexam ambages feminarum detrahentium Lunam. Orpheam putarem e propinquo primum intulisse, ad vicina usque, superstitionem ac Medicinæ profectum, si non expert sedes eius tota Thracæ Magices fuisset.

Litterarum subtilitati sine nemulo genitus. Sædiorum salibus, vel aliquid simile substitutodum videtur in locum illorum verborum *litterarum subtilitati*. PIST. — Alij leg. *subtilitatibus*, alij *futilitati*. — *Litterarum sine nemulo genitus.* Dignissimum præconium ipsarum Athenarum, quæ docuerunt omnia, doctores quod quæ Pintian. *sædiorum salibus* vel aliquo simili notandum eceat, suam et litterarum subtilitatem eiurat. Si qui fuerunt autem, qui futilitati Plinij scripsisse vel per somnium cogitauerunt, ipsi futilis instans in modum hesitare volvere. GRON. — Querlon, not. ad Gall. interp. vers. t. X. p. 462, num. 25, dicitur credidisse significatum h. l. a Plinio comœdiæ altissimum et optimum genus, comœdiam ethicam, quæ in pingendis moribus veris tota est. Ingeniosus, ni fallor, quam exactius. Nam ego hoc reor de poetâ eruditione hic serpernem esse. Qui carmen vulgares poetâs condupt, parum docti censentur, ac in loquendo parum diligenter: Menander contra eruditissimus vir fuit, hoc, nisi eruditionis palmariæ vir, ad partes vocandus fuit ut Thessaliæ magice assignaretur. Cæterum res de Thessaliâ notissima e cunctis, Horatio, Apuleio, Luciano, alijs. AL.

Feminarum detrahentium Lunam. Apparatus veneficatum Thessalarum describitur apud Apul. et ut ille sit,

Græcis officina, lib. III, Asiæ aureæ. *Omne genus armenta*, ignorabiliter, *laminæ litteratæ infelicium navium* *durantes clavi*: *destretorum et sepulcrorum quatuordecim exposita multa ad modicam membra*, hic nares et digiti, *illis carnosæ clavi penduntium*, sive suspendio incipitorum: *alibi trucidarum servatas eruas*, et extorta dentibus *ferarum trinitas calcaria*. *His videlicet comparatis, ac decantatis fibris* (*pecudum*) *spirantibus, vario latius libebant nunc rosa fontano, nunc melle montano, myrso viam libantes*, etc. DAL. — *Feminarum.* Thessalarum in primis hoc cyp. fuit: Horat. Epod. 5, vs. 45: *Quæ sidera exantato voce Thessala, Lunamque carlo deripit*. Vide quæ diximus lib. II, c. 9. HARD.

E propinquo. Proalema sæculis. DALE. — *E propinquo primum intulisse* ad vicina usque superstitiones ac medicinæ. Voss. *E propinquo primum pertulisse ad vicina usque superstitionem ac medicinæ profectum*. Vt et Chiff. fere. Forsan e propinquo eam primum protulisse ad vicina usque superstitionem a medicis profectum. GRON. — *E propinquo.* E Thraciâ, ubi genitus Orpheus. HARD.

Si non expert sedes eius tota Thracæ magices fuisset. In vetusto codice, *si nunc ex Perside se vis tota in Thracæ magices tulisset, rectius*. Nam ex Perside ortam magiceen ipse circa flumen egypti asserit: *Tanti carminis ut deduxit Persis videri possit*. PIST.

Primus quod exstet, ut equidem invenio, commentatus de ea Osthanes, Xerxem regem Persarum bello, quod is Graeciae intulit, comitatus; ac velut semina artis portentosae sparsisse, obiter infecto quaque commeaerat, mundo. Diligentiores paulo ante hunc ponunt Zoroastrem alium Proconnesium. Quod certum est, hic maxime Osthanes ad rabiem, non aviditatem modo scientiae eius, Graecorum populos egit. Quamquam animadverto summam litterarum claritatem gloriamque ex ea scientia antiquitus et paene semper petitam. Certe Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato, ad hanc discendam navigaverunt.

Primus exstat ut equidem invenio commentatus de ea. Vossius, pro antiquis scriptis, primum quod exstet ut equidem com. est qd ea Osthanes Xerxen regem invenio ex Pers. bello, forte alit Primus, quod exstat, ut equidem invenio, commentatus est de ea Osthanes, Xerxen regem, ingenio rex Persarum bello, quod is Graeciae intulit, comitatus: ac velut semina artis portentosae sparsisse, obiter infecto, quaque commeaerat, mundo. Osthane vocat ingenio regem Persarum velut sapientissimum inter Persas. Iuvat hactenus Pindarus, quod affert e libro suo: Primus quod exstat ut equidem com. est. Gail.

Commentatus de ea Osthanes. Cyprianus de Idolis: Et magis inde est (a daemonibus) ad perniciosam vel ludicram potentiam, quorum tamen principis Osthanes formam dei veri negat conspici posse etc. Dax. — Osthanes, etc. Οὐστᾶν πῶρον memorat Tatianus, orat. contra Graecos, pag. 172. Libri omnes MSS. adspiciunt Osthanes. Hunc Xerxis comitem fuisse Laërtius pariter inquit, in Proem, pag. 1, Hæd.

Is Gr. intulit. Olymp. LXXVIII anno primo (480. a. C. n.), traiecit in Graeciam, qui annis Graecorum navali ad Salaminum victoria, et clade Persarum insignis fuit. Hæd.

Certe Pythagoras, etc. De hac Pythagoræ profectione Laërt. in Pythag. VIII, pag. 214; Clem. Alex. Strom. I, pag. 302 et 304, aliique. De Empedocle idem Laërtius in eius vita, VIII, pag. 230. A Democrito in Aegyptum ad Sacerdotes, in Persidem ad Chaldaeos, ad Gymnosophistas usque in Indiam, peregrinationem esse susceptam Laërtius ipse narrat in eius vita, lib. IX, et Clem. Alex. loc. c. pag. 303. Platonice similiter peregrinationis mentio apud Laërt. in eius vita, III, 7; et Αἰγύπτου καὶ τῶν Ἰνδῶν, et apud ipsum Platonem in Phaedone, referente Clem. Alex. loc. c. pag. 302. H. — Exulit verus... suscepit. Non metaphorice quidem de Pythagora. Nam (ut Ovid. canit, Metam. lib. XV, vs. 61) Vir fuit hic oris Samius: sed fingeret una Et Samos, et flumines, odiosque tyrannidis enses, etc. Placet mulis hunc a Polyrate ad artem Ann-

exsiliis verius, quam peregrinationibus, susceptis. Hanc reversi praedicavere: hanc in arcanis habuere. Democritus Apollobechen Coptiten, et Dardanum e Phoenice illustravit, voluminibus Dardani in sepulcrum eius petitis: suis vero ex disciplina eorum editis: quae recepta ab aliis hominum, atque transisse per memoriam, aequae ac nihil in vita mirandum est. In tantum fides istis fasque omne deest, adeo, ut ii qui caetera in viro illo probant, haec eius esse opera inficiuntur. Sed frustra. Hunc enim maxime afflixisse animis eam dulcedinem constat. Plenumque miraculi et hoc, pariter utrasque artes effloruisse; Medicinam dico, Magicenque, eadem ae-

sini missum cum eatenis, illis liberum missum, sub hac conditione, ut insulam patriam non reverteretur. Inde Aegyptum, mox Assyriam, tum Olympios et Peloponnesum, hystaxii, in Graeciam Magnam devolaturus tandem, quam moribus, legibus, artibus emendaret poliretque. A.

Apollobechen: A Copto, Aegyptiae Thebaidis oppido, unde et Coptites praefectura dicta. — *Apollobechen*. Haec aliter lectio est Dd. Reg. Colb. Th. Chifflet. Depravata vulgatorum, *Apolloniceum Coptidenem*. Audacior coniectura eruditiorum, atque a vestigiis veteris scripturae alienior, *Apolloidem Horapionem*: qui de religione ac regibus Aegyptiorum et de exstructione pyramidum multa literis consignasse legitur apud Theophilum Antiochenum ad Autol. II: *Ἀπολλωνίδης ὁ καὶ Ὁράπιος ἐκτελεστίς, ὃς Ἦρον καὶ Ἀπὶ Αἰγυπτίων ἀριθμοῖς ἀποπέλεσι δυνάμει*. Hæro.

Dardanum e Phoenice illustravit. Colum. lib. X: *Dardaniæ veniant artes*, id est, magicæ, ab hoc Dar-

dano, cuius commentariis perlectis doctissimus evasit Democritus Apuleius, vel quicumque alius post Zoroastrem magicæ laude clarus existit. Euseb. H. *Ἱστοριῶν. Εἰς τὸ ἀποδοῦναι τὸ μυστικὸν θεῶν καὶ ἀποδοῦναι τὰ μυστικὰ*. Brod. lib. IV, cap. 10. Dæd.

Voluminibus Dardani in sepulcrum eius petitis. Scribend. reor: *voluminibus Dardani in Cyprum petitis*, ut pronomem eius superfluit: alioquin non erit quo referre possimus, quod non multo infra equatur, tanto recentior est *Cyprus*: Pæt.

Suis vero ex disciplina. Auctor est Clem. Alex. Strom. I, pag. 303, Democritum, Babyloii scriptoris, cui Acicari nomen fuit, columnam interpretatum esse; ac suis operibus intexuisse. *ἀσπύχρετος γὰρ τοῦ Βαβυλωνίου λόγους πεποίηται. Ἀΐκαρι γὰρ τὸς Ἀκκάρου οὐδὲν ἐρμηνεύεται, τοῖς ἰδίαις συντάξει συγγράματι*. Hæro.

Magicenque. Quam nos Magicam vocamus. Sic ipse Geometricen appellat, XXXV, 35, 2, quam nos Geome-

tate illam Hippocrate, hanc Democrito illustrantibus, circa Peloponnesiacum Graeciae bellum, quod gestum est a cec urbis nostrae anno. Est et alia Magices factio, a Mose, et Iamne, et Iotape, Iudaeis pendens,

triam dicimus: et Theologice pariter dicere Veteres, quam nos Theologiam nuncupamus. Hieron. ep. clv ad Paulum Vrbicam: *Pro Logica nostri Theologice sibi vindicant: sic enim habent libri MSS, non, ut edidit ille ullo sensu, theologicen. In libris Hieronymi numquam Theologiam dici reperias, sed graece θεολογίαν. Il. — Vix erant dignae synonymiae quae notarentur. Certe omnes norunt omnis haec quae desinunt in *ee* mera esse adiectiva, quae quum pronuntiarentur, supplendum fuit *teyon*; aliquando, sed rarius, *teyon* *Ar.* — Graeciae De quo lib. super; diximus, cap. 2. Hae.*

A CCC Vrbis. Ante Christum ann.

254. Hae:

A Mose, et Iamne, et Iotape, etc. Is Iamneset in thaumaturgia antagonista Mosi fuit coram Pharaone, quod in Paulinis epistolis legimus, magus insignis, qui factum opinor, ut Plinius Mosem quoque similiter magum fuisse putaverit. Gelen. — A Mose. Hic sequuti sumus MSS. codd. omnes et vetustissimas editiones, in quibus totidem litteris et apicibus scriptum est, ut edidimus. Primum hic et Iamne pro etiamnum editio Basileensis exhibet anno 1535. Quum autem etiamnum a Iudaeis, Mose et Iotape pendens factio dicitur a Plinio, perscrutantem eam usque ad sua tempora indicat, et veluti particulam sectae Iudaicae, ei addictam Numini, quod Moses et edocti a Mose Iudaei coluerunt. Itaque designat hic Plinius quosdam de circumstantibus Iudaeis

exorcistis, quorum mentio est in Actis, 19, 13, quorum princeps sua aetate in Cypro fuerit Iudaeus nomine Lotapea. Nam in Cypro hanc factionem viguisse testatur. Et est certe Lotapeas nomen hebraeum, לֹטְפֵאס: quod hominem significat, Qui involvens se, operit se. Vim exorcismorum autem Plinius, homo atheus, magicae arti adscribit; et multiplex laborat errore: 1° quod Mosen, tatem sanctissimum in magorum numero reponit; 2° quod Iamne in Aegypto Mosi antagonistam pro Iudaeo habet; 3° quod Iotape pro Mamhre scripsit: nam de Iamne et Mamhre scriptoribus Aegyptiis atque iisdem magis, qui Pharaonis insu adversus Mosen portenta ediderunt, Eusebius, Praepar. lib. IX, pag. 411, ex Numenio Pythagorico. Ideo male cum illo Hebraeorum duce confunduntur, siquidem constat artes magicas et incantationes apud Iudaeos vetitae fuisse, et perperam vocari Iudaicam, quae vera fuit Aegypti magice. Hae. et En. P. — Iamne. Harduinius de Mose tantum loqui Plinium, non de Iamne asserit; sed non invenio a Dalecampio aliquid contra Iamnis appellationem ex membranis adduci. In I Ambrosio, lego: *Amne etiam iam vero, et Iotape ac Iudaeis pendens*. In II cum edit. 1469: *Amne et Iamne et Iotape Iudaeis pendens*. Primi scriptoram magis corruptam nemo non videt; secundi et Iam pro Iamne positum facile credam. Audiamus Gelenium, qui in emendatis codicibus legi avertit a Mose, et Iamne; et Iotape Iu-

sed multis millibus annorum post Zoroastrem. Tanto recentior est Cypris. Non levem et Alexandri Magni temporibus auctoritatem addidit professioni secundus Osthanes, comitatu eius exornatus, planeque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragravit.

III. Exstant certe et apud Italas gentes vestigia eius in duodecim tabulis nostris, aliisque argumentis, quae priore volumine exposui. DCLVII demum anno urbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso coss.

denis pendens. Is (vide supra in principio huius notae) . . . putaverit. Castigationem fecerit similitudo scripturae, ut pro et Iunne legit etiamnum. Tertium nomen etiam typis excussae quaedam exemplaria habent, recte quidem mea sententia quam hebraeam sit, et quod hebraei auctores repariantur. Huc uocis Gelenius, Iamhem a Plinio memoratum esse illum, cuius Paulus apostolus mentionem ingerit, non dubitavit Antonius Possevinus; Iopaten vero sibi ignotum fateretur. Antiquae editiones exhibent certe a Mosetianum, sed optime Gelenius animadvertit, si modo dixit esse et alia, non opus est repetere etiamnum? Quod certe in auctore successu minime reponendum, nec in principio editionis occurrit. Ahi pro Iotape legere malunt Iochabeta, uti apud Iosephum Flavium, vel Iochabeta, ut in codd. Divi Hieronymi, Hermol. Barbarus; qui in editis pariter etiamnum Iotapea invenerat, legendum forte, inquit, non Iotapea, sed Iochabeta, sive Iochabeta ex Iosepho, qui matrem Moisi ita nominavit, Hieronymus Iochabeta. Potest et Iotapea: quoniam et urbs hoc nomine in Syria Iotapho est; a ponditore, ut verosimile, est vocata. Magnum autem fuisse Moysen insinuant: sed eos secundo

contra Apionem volumine Iosephus apertissime earguit. Qualis autem sit, quem paulo post Plinius Cypriam appellat: non solum quidem contendere; sed de Christiana eum sententia, ut suspicer, argumentum est, quod apostolus Paulus cum Barnaba, qui et Cyprius erat, e Iudaea navigavit in Cyprum; in eoque primum insulam novam mundo Christi nomen intulit. *REXOR.*

Tanto recentior est Cypris. Hanc quidam intelligunt Christianismum, expositum Cypris a Divo Barnaba. Quidam Paphias Veneris sacerdotes. MAL. — Tanto rec. est Cypris. Vidimus Hard. Cypriae sectae principem innuere Iotapenam. Verum ego (ubi id nominis recipiatur) de homine Nositum loqui, longe ante Vespasiani imperium vivente, iudicarem. REXOR.

III. In duodecim tabulis. Quantum verba retulit, lib. XXVIII, cap. 4. HARD.

Quae priore volumine. Non propterea, sed anteriore, nempe octavo et vicensimo, cap. 4. HARD.

DCLVII demum. Iuxta Reg. 7, Col. hert. 3, editque libri omnes. Quae sanctorum ratio plane congruit cum nostra Chronographia, hoc est, cum ea quam ceteris operis sui locis Ph-

senatusconsultum factum est, ne homo immolaretur palamque fuit in tempus illud sacri prodigiosi celebratio.

IV. Gallias utique possedit, et quidem ad nostram memoriam. Namque Tiberii Caesaris principatus sustulit Druidas eorum, et hoc genus vatum medico-

nium constantissime sequitur, et quem docuit fere Petavius. Consentunt Cassiodorus, Fasti Siculi, Julia Obsequens, HARO.

Homo immolaretur. Vide quae adnotata sunt in lib. XXXVI, esp. 5. DALEC. — *Ne homo, etc.* Vide quae dicta sunt supra, lib. XXVIII, 3. Violavit igitur hoc senatusconsultum Caesar dictator, cuius iussu viti duo in Campo Martio a pontificibus et Salis, velut in sacrificiis, in *τῶν τευτλῶν*, inquit Dio, l. XLIII, ingulati, immolatique sunt, *ἐσθῆται, ἐκείνων*. HARO.

Palamque in tempus illud sacra prodigiosa celebrata. Hoc a Galenio est. Academicus, *palamque in tempus sicut sacra.* GUTH. et duo Vossiani: *palamque in tempus sicut ut sacra.* Sed GOSLICK. et VOSS. princeps: *palamque sit in tempus sicut, ut sacro prodigiosa celebratio.* Hinc. in olim vulgata etiam illud *sicut*. Sed legendum *palamque sit in tempus id sicut sacri prodigiosi celebratio.* Neque fert aliud, quod sequitur: *Gallias utique possedit, nempe vel sacrum prodigiosum, vel celebratio sacri prodigiosi.* GUTH.

V. *Gallias.* Arqueior Gallia Solinus hoc timide pronuntiat, nec obstruere fides. *Infamatur*, inquit, *de Gallia agens*, esp. 24, pag. 44, *ritu incolarum, qui, ut aiunt, veri entis periculum ad mo. non recipio, deest stabili saeculorum ritu, iniuria religio-*

nis, humanis libant hostiis. Dion. Halic. tradit eodem, Antiq. Rom. lib. 4, p. 30. Lactant. Div. Instit. l. 2: *Galli Hecum atque Teutatem humano cultore placibatur. Nec Latini quidem huius immo latius expertes fuerunt. Siquidem Latialis Iupiter, etiam nunc sanguine colitur humano, etc.* H.

Namque Tiberii, etc. De Druidis Tiberii iussu pulsas, obscurè Tranquillus egit, et generatim, vel externarum caeremoniarum, vel Mathematicorum, hoc est, Astrologorum nomine designatis: *Externas caeremonias, inquit in Tiberio, o. XXVI, compescuit... Expulsi et Mathematicos, etc.* Dio quoque, lib. EVII, pag. 642, ait Tiberii iussu magos, astrologos, aliosque, qui quotumque nomine divinationes exercerent, necatos esse. Tacit. Annal. II: *Facta de Mathematicis Magisque Italia pellendis exequatconadla.* Varum in Claudio Tranquillus multo expressius c. XXV, *Druidarum religionem apud Gallos dirae imminetatis, et tantum civibus sub Augusto interdictam penitus abolevit.* Nempe quod Tiberius non obtinuerat, Claudius perfecti. De Druidarum moribus Caesarem vide, de Bell. Gall. VI. Quomodo vero Plinius hoc loco Druidas vates medicosque, alibi Magos altere appellat, ostendit eos non nisi Magos fuisse, qui ex Magia et Astrologia, aliaque studiis medicinam exercerent. H. — Clipse Lucan. et humanis lastrata cruoribus arbes.

rūmque. Sed quid ego haec commemorem in arte Oceanum quoque transgressa, et ad naturae inane pervecta? Britannia hodieque eam attonite celebrat tantis ceremoniis, ut dedisse Persis videri possit. Adeo ista toto mundo consensere, quamquam discordi et sibi ignoto. Nec satis aestimari potest, quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi vero etiam saluberrimum.

V. (II.) Vt narravit Osthane, species eius plures sunt. Namque et aqua et sphaeris, et aëre, et stellis, et lucernis, ac pelvibus, securibusque, et multis aliis modis divina promittit: praeterea umbrarum, inferorumque colloquia: quae omnia aetate princeps Nero vana falsaue comperit: quippe non citharae

Cf. *ἐκτατόν* a Cl. vir. Chateaubriant, *les Martyrs*, lib. VIII, ubi Eudorus se narrat testem silvestrium sacrorum, iam in eo stantibus Euhagis ut Deo humanos victimas gratificarentur suo. Caeterum ne dubita, ut impiis et crudeles Dryidas, sic et populum solitos ludere; non huiusmodi artibus quas in Perside, Aegypto; Graecia ac possim inveniant; sed simillimis indulgere, dum nempe et valetudinis sese opitulatos spondent et futura praesigunt. Feminis tamen hoc saepius in mandatis fuit: hinc Velledae, h. e. sagae, (nam Velleda non unius nomen, sed omnium quaecumque divinatoriae sese artis participes profitebantur). Ergo, si non bene; si verba stricta preceperis, Plinius Galliae Magiam tribuit, ita non perperam, si laxius verba sumi volueris, dum sperandi futuri veniunt Gallias quoque laborasse pronuntiat. *Asis*.

Et ad naturae insani. Vbi naturae fines, ultra quos insane, seu veritas nihil est. *Hano*.

Britannia hodieque eam attonite celebrat. Apud in nostro exemplari, *attonita celebrat*. *Pine*.

Qui sustulere monstra. Tertull. tamen in *Apol.* c. cap. 9: *Eccē in illa religiosissima Aeneadarum urbe piorum, est Iupiter quidam quem ludis suis humano proluit sanguine.* Sed de gladiatoribus, opinor, agit, non de sacrificiis. *Hano*.

V. *Nathque et aqua.* Ex aqua *ὀψοπαύρις* appellatur: ex sphaeris, sive pila; *σφαίροπαύρις*; *ἀστροπαύρις* ex aëre, in quo *δαιμόνιον* invocatus, varias formas effingit, quas requisita denunciant: *ἀστροπαύρις* ex stellis; *λύχνοπαύρις* o lucernis; ex pelvibus *ῥαβδοπαύρις*; *ἀκροπαύρις*; ex securibus. Singularum rationes, quo quaeque modo fiant, expedire, non est ingeni, aut inasti-

tragicque cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum summa gestiente in profundis animi vitiis. Primumque imperare Diis concupivit, nec quidquam generosius valuit. Nemo umquam ulli artium validius favit. Ad haec, non opes ei defuere, non vires, non discentis ingenium, non alia, patiente mundo. Immensum et indubitatum exemplum est falsae artis quam dereliquit Nero: utinamque inferos potius et quoscumque de suspicionibus suis Deos consulisset, quam lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas: nulla profecto sacra, barbari licet, ferique ritus, non mitiora, quam cogitationes eius fuissent, Saevius sic nos replevit umbris:

VI. Sunt quaedam Magis perfugia, veluti lentiginem habentibus non obsequi numina, aut cerni.

tuli nostri.) H. — Multa etiam praeterea fiebant, ita ut brevius fuerit dicere quae divinantibus ansam non dederint (si qua sint) quam quae dederint. Cf. si vacat, Boissard, *de Divin.* V, pag. 15 sqq. et Poller, *de Antiq. Gr.* Quos si laedet aut piget evolvere, edi facilissimi simul atque acerbissimi irrisoria Rebellis lib. III, c. 25 (*Pantagruel*), ubi illae multa nominat, multa namq. suspendit adunca, omissis tamen non paucis, quae in edit. Paris. 1823 (L. Janet); t. III, p. 594 sqq. expressa reperies. A.

Nemo umquam. Vide multa in eam rem apud Sueton. in *Nero*, esp. XXXIX. HAN.

Alique non patiente mundo. Immensum et indubitatum exemplum est falsae artis, etc. Verbum *immensum* cum minore littera scriptum praecedentibus annectendum videtur; reliqua sic, ut reor, commodius legen-

tur: *Alique non patiente mundo immensum. Indubitatum exemplum est, etc.* Nam coniuncto et non est in codice antiquo. Plur. — *Alique, etc.* non alia quàm mundus egre ferebat. In MSS. Reg. Colb. Chiff. Quae non alia patiente mundo. HAN.

Et quoscumque... Deos. H. e. malos genios, vel daemones.

Inquisitiones. Quae feri in cives sequebantur, ut daemonum ope resciret, qui rei coniarationis in ipsum forent. HAN.

Saevis. Nece illi illata, quot sibi esse infestos suspicabatur. H.

VI. *Lentiginem hab. non obsequi numina, ut cerni non possint, forte hoc in illo, etc.* Scribe, *Lentiginem habentibus non obsequi numina aut cerni. Num obstitit forte hoc in illo?* Ex nostro apographo. Plur.

Non obsequi numina, ut cerni non possint, Forte hoc in illo. Quanto sa-

Obstet forte hoc in illo? Nihil membris deficit. Nam dies eligere certos liberum erat: pecudes vero, quibus non nisi ater colos esset, facile. Nam homines immolare etiam gratissimum. Magus ad eum Tiridates venerat, Armeniacum de se triumphum afferens, et ideo provinciis gravis. Navigare noluerat, quoniam expuere in maria, aliisque mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non putant. Magos secum adduxerat. Magicis etiam poenis eum initiaverat. Non tamen quum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. Proinde ita persuasum sit, intestabilem, irritam, inanem esse, habentem tamen quasdam veritatis umbras: sed in his, veneficæ artes pollere, non magicas. Quærat aliquis; quæ sint mentiti veteres Magi, quum adolescentibus nobis visus Apion Grammaticæ artis, prodiderit cynocephaliæ herbam, quæ in Aegypto vocaretur osirites, divinam, et contra

peditus Vossianus: veluti lentiginem habentibus non obsequi numina aut acri. Obstet forte hoc in illo? Duo alii et Gud. conferant. hactenus, ut præferant aut eorum. Juvat in parte Pintianæ codex: sed, minimum est illud: Num obtulit hoc forte in illo? Geor.

Forte hoc in illo? Suetonius in Nerone, cap. 51. DAL. — Obstet. Ita Ch. recte. Figura est, quam rhetores populi vocant. Obstulisse arbitramini lentiginem faciei, quo minus cerneret Deos nro magis incantationibus evocatos. At nihil membris deficit. Statura fuit paene iusta, inquit Tranquillus l. 1. a Dales. indus pulchro magis quam remoto, etc. II.

Nam hominem imm. etiam gratis. Melius: Iam hominem immolare gratissimum. PINT. — Nam hominem immolare etiam gratissimum Voss. ut Chaillet, homines. Particula

nam offendit non Pintianum modo, sed etiam alios. Injuris, est enim eius usus, qualem notavimus ad Livium lib. XXIX, cap. 8. Neque aliter ipse Plinius hoc libro c. 111: Nam auris equebrum dare potui ex aqua, aut et norem mustela, vel etiam in eternitas crimacei carnes, quia possit furem, etiam sit forte medicina? Geor.

Tiridates. Victus a Cōrbolone, duos Neronis in Armeniā, Romam venit: Armeniæ tamen regnum ei datum a Nerone ipso, ex tribunali, refert Dio lib. LXIII, pag. 718. H.

Et ideo provinciis gravis. Per quas iter cum comitatu suo agebat. II.

Non tamen. Dio lib. LXIII, pag. 718. HARP.

Cynocephaliæ, Egimus de ea lib. XXV, 80. Osireos Taphen, hoc est, Osiridis sepulcrum, appellat Apul. c. 80. HARP.

omnia veneficia: sed si tota erueretur, statim eum qui erisset, mori: seque evocasse umbras ad percontandum Homerum, quanta patria, quibusque parentibus genitus esset, non tamen ausus profiteri, quid sibi respondisse diceret.

VII. Peculiare vanitatis sit argumentum, quod animalium cunctorum talpas maxime mirantur, tot modis a rerum natura damnatas, caecitate perpetua, tenebris etiamnum aliis defossas, sepultisque similes. Nullis aequae credunt extis: nullum religionis capacius indicant animal: ut si quis cor eius recens palpitansque devoret, divinationis et rerum efficiendarum eventus promittant. Dente talpae vivae exempto, separari dentium dolores adalligato affirmant. Caetera ex eo animali placita eorum, suis reddemus locis. Nec quidquam probabilius invenietur, quam muris aranei morsibus adversari eas, quoniam et terra orbitis (ut diximus) depressa adversatur.

VIII. Caetero dentium doloribus (ut iidem narrant) medetur canum qui rabie perierunt, caput cinis

Qua patria quibusque, etc. Apud Gell. III, cap. 11, Varro: Εὐρὴ πόντου; διὰ τῶν περὶ Ἰλίου Ομήρου ἑρμηνείαν, Πόδας, Κολοσσόν, Σαλαμίν, Ἴον, Ἀργεῖον, Ἀθήνας. Capella Homeri candida haec tumbulum indit. Quod ara Ietae mortuus foecum aspera. Versus hos longa oratione Magius exposuit et explicat, III, 1. Constat in Io insula extremum Iliem obfusa, ut tradit Halicarnassus, ἀσθενεία καὶ μάστιγι, languore et imbecillitate virium: ut alii moerore, quod a piscatoribus aenigma hoc propositum solvere non potuissent: Οὐκ ἔστιν ἰνὸς μαστὶς δ' οὐχ ἔστιν ἰνὸς μαστὶς. Eius sepulchro Ictiae versus hos insculpsit:

Εὐθότι τὴν ἰσθμὸν κεφαλὴν κατὰ γὰρ καλῶνται, Ἀνδρῶν ἑρῶν κοσμήτορα θεῶν Οὐρανῶν. Cumani et Ionibus τυφλοῖς οὐκ ἔστιν δίδει Πλάρχος auctor est. HAZD.

III. Caecitate perpetua. Falsum: nam oculo, minimo quidem, uno tamen talpa pollet, ut mammalium caetera, duplici. AZ.

Et si quis cor. Auctor Kiranidum, pag. 104: Si quis autem cor eius (talpae videlicet), adhuc ea reptante, seu palpitante, transgulerit, praescientiam accipiet futurorum, et eorum quae in saeculo fuerint. HAZD.

Et diximus. Lib. anteriore, c. 27. HAZD.

crematorum sine carnibus, instillatus ex oleo cyprino per aurem, cuius e parte doleant. Caninus dens sinister maximus, circumscarificato eo qui doleat; aut draconis os e spina; item enhydridis. Est autem serpens masculus et albus. Huius maximo dente circumscarificant. At in superiorum dolore duos superiores adalligant, e diverso inferiores. Huius adipe perunguntur, qui crocodilum captant. Dentes scarificantur ossibus lacertae e fronte luna plena exemptis, ita ne terram attingant. Collunt caninis dentibus decoctis in vino ad dimidias partes. Cinis eorum pueros tarde dentientes adiuvat cum melle. Fit eodem modo et dentifricum. Cavis dentibus cinis e murino fimo inditur, vel iecur lacertarum aridum. Anguinum cor si mordeatur, aut alligetur, efficax habetur. Sunt inter eos, qui aurem bis in mense iubeant mandi, doloresque ita cavere. Vermes terreni decocti in oleo, infusique auriculae, cuius a parte doleant, praestant

VIII. *Circumscarificato.* MSS. omnes, *circumscarificato*: et mox; *circumscarificant et scarificantur.* H.

Item enhydridis. Plin. XXXII, 26: *Enhydridis vocatur a Graecis caluber in aquis vivens.* HARO.

Collunt. Sexti. Platon. cap. ix de cato, tit. 24 ad dentium dolorem: *Dentem canis comburo, et cinerem eius in vini hemina decoquo, et ex eo gargarizet, et sanabitur.* HARO.

Cinis. Sexti. Platon. loc. cit. tit. 26, ut dentes sine dolore crescant: *Dens canis combustus, et cum melle tritus, gingivam reprimat.* Appendi solum praecipit Habbaschramanus Aegyptius, interprete Echellensis c. xxvi de cato, pag. 192: *Canis dens, qui caninus dicitur, appensus collo pueri, cuius*

adhuc non eruperunt dentes, posse aliquam involutis, facilem reddit eorum eruptionem absque dolore ulla, aut nocuimento. HARO.

Cavis. Q. Seren. cap. xv, pag. 314: *Exstos autem dentes si forte queratis, Fre sinum muris, paululis et histulibus adde: Prodest et pulvis luvabris corpore iusto.* Sic etiam Plin. Val. I, 36, et Marc. Emp. xii, p. 93. HARO.

Vermes. Galen. de Fac. simpl. Med. XI, 4, p. 314: Marc. Emp. xii, pag. 94, eisdem verbis. HARO.

Infusique auriculae, cuius a parte doleant. Omnes quinque: *eius e parte.* Vt Plauto: et morbo valui, ab animo aeger fui. Contra lib. XXII, cap. 22: *Infunditur a contraria aere in dolore dentium.* Geor.

levamentum. Eorundem cinis exesis dentibus con-
iectus; ex facili cadere eos cogit: integros dolentes
illitus iuvat. Comburi autem oportet in testa. Pro-
sunt et cum mori radice. in aceto scillitæ decocti, ita
ut colluantur dentes. Is quoque vermiculus, qui in
herba Veneris labrō appellata, invenitur, cavis den-
tium inditus mire prodest. Nam erucæ brassicæ,
eius contactu cadunt. Et e malva cimices infunduntur
auribus cum rosaceo. Arenulae, quae inveniuntur
in cornibus cochlearum, cavis dentium illitæ, statim
liberant dolore. Cochlearum inanium cinis cum myr-
rha gingivis prodest: serpentis cum sale in olla exu-
stae cinis cum rosaceo in contrariam aurem infusus.
Anguinæ vernationis membrana cum oleo, tædaque

Eorundem. Q. Serenus loco pro-
xime allato. Marcell. Emp. l. c. Plin.
Val. I, 36. Hæd.

In testa. Marc. Emp. in testa con-
dendi. Hæd.

In aceto scillitæ decocti. Scylli-
tæ, non scillitæ; recte. Nam vino
quod græce masculini est sexus, con-
venit hæc terminatio in es. Acetum
vero quæ sit et latine et græce neu-
terius, non scillitæ dixerim, sed scyl-
litæ. Pott.

Is quoque vermiculus. Dictum id
idem superius, XXV, 108. H.

Erucæ brassicæ. In MSS. vestigio
more, uricæ, pro erucæ; ut alibi
diximus. Ex hoc Plinii loco perperam,
ut apparet, intellecto, scripsit Mar-
cellus Empir. cap. xii, pag. 95, cum
erucæ cadere contactu eius vermiculi,
qui in Veneris labrō invenitur, quæ
Plinii mens videtur esse: sed dentes
ipsos, qui vilissimi sunt, erucæ con-
tactu, decidere: quæ sententia, ut
dicam quod sentio, huic loco accom-
modatior videri potest. Propterea ut in
mendo cubare Plinii contextum haud

immerito credas, legique oportere,
Nam erucæ brassicæ etiam contactu
cadunt, exigus admodum mutatione
seculæ eius, in aliam satis affigem,
etiam. Verba Marcelli hæc sunt: Be-
stiola, quæ brassicæ imasctur, dens
ritious sumpsit confectus, intra dies
paucos elioitur. In MSS. tamen om-
nibus, eius constantissime legitur. H.
— Nos cum Empiricus facimus, rati
de dentium casu sumendum locum.
Paraphrasis hæc foret: Nam quod
dicitur ad vermiculum erucæ in bras-
sicæ nascentem, eius contactu cadunt.
Azz.

Arenulae. Totidem verbis Plin.
Val. I, 36, et Marc. Empir. xii, p.
94. Hæd.

Cochlearum. Pro myrrha mel adhi-
bet Marc. Emp. xi, p. 89: Cochlea-
rum, inquit, inanium exustarum ci-
nis cum melle, gingivis impositus,
mire prodest, si sit hæc assidua su-
ratio. Hæd.

Anguinæ. Senectæ sen pallis quam
angues vero exunt, Hæd.

resina calefacta, et auri alterutri infusa: adjuvant aliqui thus et rosaceum: eadem cavis indita, ut sine molestia cadant, praestant. Vanum arbitror esse, circa Canis ortum angues candidos membranam eam exuere, quoniam nec in Italia visum est. multoque minus credibile in tepidis regionibus tam sero exui. Hanc autem vel inveteratam cum cera celerrime dentes evellere tradunt. Et dens anguium adalligatus dolores mitigat. Sunt qui et araneum animal ipsum sinistra manu captum, tritumque in rosaceo, et in aurem infusum, cuius a parte doleat, prodesse arbitrentur. Ossiculis gallinarum in pariete servatis, fistula salva, adacto dente, vel gingiva scarificata, proiectoque ossiculo, statim dolorem abire tradunt. Item fimo corvi lana adalligato, vel passerum cum oleo calefacto, et proximae auriculae infuso, pruritum quidem intolerabilem facit, et ideo tolerabilius est passeris pulorum sarmentis crematorum cinerem ex aceto inficere.

IX. (IV.) Oris saporem commendari affirmant, murino cinere cum melle si fricentur dentes. Admiscent quidam marathri radices. Penna vulturis si scalpantur dentes, acidum halitum faciunt. Hoc idem hystricis spina fecisse, ad firmitatem pertinet. Linguae huiusmodi et labiorum, hirundines in mulso decoctae sanant. Adeps anseris aut gallinae rimas; oesypum cum galla;

Fistula. Osse, qua medullam fistulae in marem includit, integro. H.

Item fimo corvi. Marc. Emp. cap. xii, p. 95, ad verbum. Sextus Platon. part. 2, cap. vi de corvi, fil. 3 ad denarium dolorem: Cavo denti fimum si imponeris, dentem rumpit, et tollit dolorem. HARD.

IX. Oris saporem. Plin. Val. I, 29

seq. et Marcell. Emp. xi, p. 68. H. *Alnusochi.* Auctores proxime laudati. HARD.

Linguae. Sext. Plat. part. xii de hirundine, tit. 2 ad linguae vulnera et labiorum; *Hirundines in mulso*, etc. Plin. Val. I, 30. HARD.

Adeps. Plin. Val. loc. cit. et Marcell. Empir. xi, p. 68. HARD.

araneorum-telae candidae, et quae in trabibus parvae texuntur. Si ferventia os intus exusserint, lacte capino statim sanabitur.

X. Maculas in facie, oesypum cum melle Corsico, quod asperimum habetur, extenuat. Item scobem cutis in facie cuta rosaceo impositum vellere, quidam et butyrum addunt. Si vero vitiligines sint, fel caninum prius acu compunctas. Liventia et sugillata pulmones arietum pecudumque in tentes coniecti membranas, calidi impositi, vel columbinum finum. Cutem in facie adeps anseris, vel gallinae custodit. Lichenas et murina fimo ex aceto illinunt, et cinere herinacei ex oleo. In hac curatione prius nitro ex aceto faciem foveri praecipunt. Tollit ex facie vitia et cochlearum, quae latae et minutae passim inveniuntur, cum melle cinis. Omnium quidem cochlea-

Ferventia. Actus et fervidi humoris defluxus, nimirum si calidiore igne vel carae os exustum fuerit. *Ferventia* ora hocera *aplas* vocant. Dal. — *St-ferventia.* Sic MSS. Reg. Colb. Th. non, ut quidam editi libri, ex-cusentur. De ferventibus oris hylce-ribus Dalocamp. haec accepit, quas *aplas* Graeci vocant: aliena sane a mente scriptoris, quem nos, ut remus, attigimus, interpretatione. Confirmat etiam noster egregie Q. Serenus, cap. xv, pag. 454: *Ora ambusta cibo sanabis lacte equito.* Et Plin. Val. I, 30: *Si ferventia os intus exusserint, continuo sanantur gargarizatione lactis canini.* In iure id vinoque sorbendo fere contingit, quum calidius fusto est. Vi puero illi Plautino in Mil. act. III, sc. vi, vs. 20: *pa. Neque tu bibisti? lv. Dil me perdat, si bibi. Si libere potui. pa. Qui iam? lv. Quia cinis-odoribus: Nam nimis calebat, amburebat gutturem.* HARD.

X. *Maculas in facie.* Totidem verbis Marc. Emp. xix, p. 430. HARD. *Asperimum habetur.* Amore ingratum, quoniam e buxi flore apes colligunt. DAL.

Scobem cutis. Marcell. Empir. loc. cit. HARD.

Liventia. Sext. Plat. c. vi de arietibus ad livores et sugillationes: *Pulmo arietis concisus minutissim, et impositus, statim sanat, et nigras escatrices ad candorem perducit: et a caliditate laesos pedes sanat.* HARD.

Lichenas. Marcell. Empir. c. xii, pag. 430; Plin. Valer. II, 56, II. *Et cinere herinacei ex oleo.* Plin. Val. loc. cit. HARD.

In hac curatione. Marc. Empir. c. cxxix, et Plin. Valer. loc. c. HARD.

Tollit. Marc. Empir. cap. xix, p. 430. HARD.

Minutae. Vide cap. 8 et 44 huius libri. DALEC.

rum cinis spissat, calfacit smectica vi: et ideo euusticis commiscetur, psorisque, et lentigini illinitur. Invenio et formicas Herculaneas appellari, quibus tritis adiecto sale exiguo, talia vitia sanentur. Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabeo longipedi. Fallit inter herbas bovem maxime, unde et nomen invenit, devoratumque tacto felle ita inflamat, ut rumpat. Haec cum hircino sevo illita lichenas ex facie tollit septica vi, ut supra dictum est. Vulturinus sanguis cum chamaeleonis albae (quam herbam esse diximus) radice, et cedria tritus, contactusque brassica, lepras sanat: item pedes locustarum cum sevo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum caepa tritus et subactus. Vulissimum et in facie mel, in quo apes sint immortuae, praecipue tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto.

XI. Gravedinem invenio finiri, si quis nares mu-

Smectica. Abstergendi purgandique vi, a σμύξω, detergo. HARD.

Invento. Totidem verbis Marcell. Empir. xix, p. 429. Hisce formicis Herculanearum nomen inditum ex re fuisse suspicatur Dalecampius, quod sint ceteris grandiores et atriores. HARD.

Buprestis. Buprestis et silvestris generis est, de quo sup. l. XXII, cap. 35. Effrequens sane in Africa, auctore Luciano in Dipsadibus. HARD.

Ut supra dictum est. Lib. XXIX, cap. 30, ubi de cantharidibus, ptyocampis, et buprestis, Efficacissimae omnes ad lepras, lichenasque. Et paulo antea: vis earum adurere corpus, crustas obduere. HARD.

Quam herbam esse diximus. Lib. XXII, cap. 24. HARD.

Varos. Transulit incaute Marc. Emp. hoc medicamentum a varis ad varices, cap. xxxix, p. 235: *Varices curat*, inquit, *adeps gallinaceus cum caepa trita impositus, vel perituncus alius.* Non ita Plin. Val. III, 48 ubi Plinium nostrum summa fide transcripsit. HARD.

Præcipue. Q. Seren. c. xii, pag. 431: *Cygnæos adipēs hilari misceto Lyco, Omne italum prope peritunculo ex ore fugabit.* HARD.

Stigmata. Marc. Empir. ix, p. 130. HARD.

XI. *Gravedinem.* Graecis ἀσπὴξ humoris a capite fluxit, sive pituita, quæ nares claudit, vocem obtundit, tuasim siccam movet. Gall. *fluxion, rhume.* Cels. IV, 2. — *Gravedinem.* Ita rescripsimus, tum ex fide codic.

linas osculetur. Vva et faucium dolor mitigatur simo agnorum, priusquam herbam gustaverint, in umbra arefacto. Vva succo cochleae acu transfossae illita, ut cochlea ipsa in fumo suspendatur. Hirundinum cinere cum melle: sic et tonsillis succurritur. Tonsillas et fauces lactis ovilli gargarizatio adiuvat. Multipeda trita, simum columbinum cum passo gargarizatum etiam cum fico arida ac nitro impositum extra, asperitatem faucium et distillationes leniunt. Cochleae coqui debent illotae demptoque tantum terreno conterì, et in passo dari potui. Sunt qui Astypalaeicas efficacissimas putent, et smegma earum. Lenit et gryllus infricatus: aut si quis manibus, quibus eum contriverit, tonsillas attingat.

Reg. 2 et Ch. tum ex scriptorum auctoritate, quos antea retulimus ad I. XXVIII, cap. 15. Prius murinas perperam legebatur. HARD.

Si quis nares murinas. Emenda, *Murinas*. Vid. Reines. Var. Lecti. lib. III, c. 45, p. 585 et 586. PIRR.

Vva. Isidem verbis Marcell. Empir. cap. xiv, pag. 120. HARD.

Vva succo. Marcell. Emp. loc. cit. Succo cochleae acu transfossae illita ita tenatur: ita ut ipsa cochlea in fumo postea suspendatur. HARD.

Hirundinum. Marcell. Empir. cap. xiv, pag. 99: *Hirundinum exustarum cinis, iisque ad periculum laboranti uras, cum melle mixtus, potenter illinitur*. Sexti. Platon. parl. 3, c. xii, de hirundine, tit. 4 ad faucium dolorem. HARD.

Simum. Marcell. Empir. cap. xii, pag. 102: *Simum columbinum, ficut aridas, et nitrum tandem, eoque mixta exsiccatis appones: hoc medicamentum asperitatem faucium, distillationemque castigat*. HARD.

Cochleae coqui debent in lacte. Corrigo: *cochleae coqui debent illotae*, ex apographo nostro: sic inf. cap. 6: *Est qui cochleis illotis propterea infundat*. PIRR. — *Cochleae in Reg. illotae*, in Reg. 2 *illotae*. Haec enim sincera huius loci scriptura est: *adulterina altera, quoniam libri omnes editi prae se ferunt, coqui debent in lacte*. Plin. Val. I, 45, de tonsillarum vitio: *Cochleae*, inquit, *coqui debent illotae, deinde conterì, et in passo dari potui*. Marcell. Empir. xiv, pag. 102: *Cochleae, ultra nitum excoctae, illotae coquantur: dehinc tritae, cum passo Chetico adversus faucium molestias hauriuntur*. HARD.

Terreno conterì: Quid in illarum extrema parte coenorum conspicitur ac veluti hutosum. DAL.

Et in his smegma earum. Tria prima verba desiderantur in vetusto codice. PIRR.

Aut si quis manibus. Q. Sorens, c. xvii, pag. 126: *Quos autem vocant tollere, attingere dextra Debebis, quae*

XII. Anginis felle anserino cum elaterio, e melle citissime succurritur: cerebro noctuae, cinere hirundinis, ex aqua calida potu. Huius medicinae auctor est Ovidius poeta. Sed efficaciores ad omnia quae ex hirundinibus monstrantur, pulli silvestrium. Figura nidorum eos deprehendit. Multo tamen efficacissimi ripariarum pulli. Ita vocant in riparum caenis nidificantes. Sunt qui cuiuscumque hirundinis pullum edendam censent, ne toto anno metuatur id malum. Strangulatos cum sanguine comburunt in vase et cinerem cum pane aut potu dant. Quidam et mustelae cineres pari modo admiscent. Sic et ad strumae remedia dant: et comitialibus quotidie potu. In sale quoque servatae hirundines ad anginam una drachma bibuntur: cui malo et nidus earum mederi dicitur potus. Millepedam illini anginis, efficacissimum pu-

Gryllus erit pressante preceptus. Festus: Tollit tumor in faucibus, quae per diminutionem tonsillae dicitur. Marc. Emp. cap. xv, pag. 106: Si quis gryllum manu contriverit, et ad tonsillas, vel suas, vel alterius, tenens ter applicaverit, lactu illo tumorem sanabit. HARD.

XII. Anginis. Totidem verbis Plin. Val. I, 52. HARD.

Cinere. Dioscorid. II, 80; et Marcell. Empir. cap. xv, pag. 105. H.

Sed efficaciores. Plin. Val. loc. cit. HARD.

Figura nidorum eos deprehendit. Nam aliae, quas apodae vocant, in parietum fissuris ova ponunt, nec nidos exstruunt. DAL. — Figura, etc. Describitur ea a Plinio, X, 49, his verbis: Alterum genus hirundinum est rusticarum et agrestium, etc. H.

Multo tamen. Eisdem fere verbis Marcell. Empir. cap. xv, pag. 107, et Plin. Val. I, 52. HARD.

Sunt, etc. Corn. Celsi similis haec oratio IV, 4: Vulgo audio, si quis pullum hirundinis ederet, angina toto anno non periclitari; servationeque eum ex sale, quum is morbum urget, comburi, carboneaque eius contritum in aquam mulsam, quae potui datur, infricari et prodesse. Id quod idiosyncrasi auctores ex populo habeat, neque habere quidquam periculi possit, quamvis in monumentis medicorum non legitur; tamen invehendum huius operi meo credidi: Sic etiam Plin. Val. loc. cit. HARD. — Hirundinis quoque nidos apud Sinenses et in finitibus turan insulis, ubi peninsula avidissime conquiri novimus, non eo quidem consilio ut hos potent, sed ut illa expriment gelatinosa ac mollia corpuscula quae in agglutinandis nidis misellae sves adunantur. AZ.

Strangulatos. Plin. Val. I, c. II.

Millepedam. Oniscum, sive porcellionem intellige, de quo lib. XXIX,

tant. Alii XXI tritas in aquae mulsae hemina dari per arundinem, quoniam dentibus tactis nihil prosint. Tradunt et murem cum verbonaca excoctum, si bibatur is liquor, remedio esse. Et corrigiam caninam ter collo circumdatam: finium columbinum vino et oleo permixtum. Cervicis nervis et opisthotono, ex milvi nido surculus viticis adalligatus auxiliari dicitur. (v.) Strumis exulceratis mustelae sanguis: ipsa decocta in vino: non tamen sectis admoveatur. Aiunt ex cibo sumptam idem efficere. Vel cineji eius sermentis combustae miscetur axungia. Lacertus viridis adalligatur: post dies xxx oportet alium adalligari. Quidam cor eius in argenteo vasculo servant, ad feminarum strumas. Veteres cochleae cum testa sua

cap. 39. Dioscorides II, 39, de eo genere: διαχυστικός διὰ τὰς ψίλλας τρυγχινοῖς σπασθεῖ. Illi qui melle, angina correptis prouent. Haad.

Alii. Plin. Val. I, 52, cui lemma inscriptum: Anginae medendo: Milpeidae, inquit, numero viginti et una, tritae in aqua paulae hemina, aut acceti, melle addito, decoquantur, donec lentescant totum quod coquunt, et sic imponitur. Et in alio genere morbi. Marc. Emp. eodem medicamento usus, cap. xxxv, pag. 240. In locis humidis, inquit, et sordidis, sub lepidibus inveniuntur bestiolae multipedes; quae contractae contrahuntur, et reconduntur: ex his bestiolis XXI contritae cum optima melle, et ex aqua potui per fistulam datae, paralitici medentur: ideo autem per fistulam potandae sunt, ne dentibus noceant, quos si contigerint, nigrescunt. Haad.

Tradunt. Marcell. Emp. xv, pag. 409, et Plin. Val. I, 45. Haad.

Et corrigiam caninam. Auctores

proxime citati. Vetus est ad anginam curandam canino fimo Galeus, ipso teste, Simpl. X. Haad.

Surculus viticis. Sic Vossiani ambo, vitricis. Olim vitis. Cap. 6: pulcro vulturinus utiginis liquis combustus. Graec. — Assensere Reg. 1, 2, Thuan. et alii: non vitis, ut editi. H.

Strumis. Seix. Platon. cap. xx de mustela, tit. 2. Marc. Emp. xv, pag. 409, et Plin. Val. III, 29. H.

Non tamen sectis. Si ulcus manu factum fuerit, lestante chirurgo illas excindere.

Quidam cor eius. Marc. Emp. cap. xv, pag. 407: Contra strumas, et feminis, et maribus utilissimum est, si cor lacertae viridis lupina argenteo elatum, in collo suspensum semper habeant. Haad.

Veteres cochleae. Plin. Valer. III, 29, strumis profligandis: Cochleae cum suis testis tuae ad hoc faciunt optime, quae salicibus adherent. H.

tusae illinuntur, maxime quae fractis adhaerent. Item cinis aspidum cum sevo taurino imponitur. Anguinus adeps mixtus oleo: item anguim cinis ex oleo illitus, vel cum cera. Edisse quoque eos medios, abscisis utrimque extremis artubus, adversus strumas prodest: vel cinerem bibisse in novo fictili ita crematorum: efficacius multo inter duas orbitas occisorum. Et gryllum illinire cum sua terra effosum suadent: item finem columbarum per se, vel cum farina hordeacea, aut avenacea ex acetō. Talpae cinerem ex melle illinire. Alii iecur eiusdem contritum inter manus illinunt, et triduo non ablaunt. Dextrum quoque pedem eius remedio esse strumis affirmant. Alii praecidunt caput, et cum terra a talpis excitata tusum digerunt in pastillos; pixide stannea, et utuntur ad omnia quae intumescunt, et quae apostemata vocant. quaeque in cervice sint: vescique suilla tunc retant. Tauri vocantur scarabaei terrestres, ricino similes:

Item cinis aspidum. Plin. Val. l. c. Hæd.

Anguinus adeps. Plin. Valer. l. c. Hæd.

Edisse. Plin. Val. l. c. H.

Item finem columbarum. Idem medicamentum et ad pēpēdas adhibetur est, lib. sup. c. 39, sub finem. Sic quoque Plin. Val. l. c. H.

Talpae cinerem. Sext. Platon. cap. xxi de talpa, tit. 2 de glandulis. Marcell. Empir. ad verbum, cap. xv, pag. 109, et Plin. Valer. l. c. B.

Alii iecur. Sic doctores proxime appellati. Hæd.

Alii praecidunt. Plin. Valer. loc. cit. et Marcell. Empir. cap. xv, pag. 109. Nec diſpare e talpa medicina laudatur ab auctore Kiranidum, pag. 104, ad pēpēdas, scrofulas, et quaevis apostemata. Hæd.

Tauri vocantur scarabaei terrestres. Κάραβος vel κάραβος Arist. Histor. Animal. lib. V, cap. 19. Vulgo cerfivolens. Dalec. — *Tauri*, etc. Nihil bi commune habent cum Lacanis scarabaeis, nostrisque cervulis volucris, de quibus dictum est XI, 34, quamquam ita Scaligero, Dalecampioque, et Constantino. Nam respondens scarabaeus erat tantum bovis in morem dixipus, bicornis, ut tradit Horus, Hierogl. 1, 10, pag. 14, H. — Bene Hard. quadricornem ratus hunc cervulum, quem nos hodie Lucanum cervulum nuncupamus. Quamquam non vere quatuor cornua, sed antennae duo, ut in caeteris entomis, tum maxillarum mirum in modum, praecipue in maribus, porrecta longitudo. Certe nobis videremur in errore cubare, si de insectis gigan-

nomen cornicula dedere. Alii pediculos terrae vocant. Ab his quoque terram egestam illinunt strumis, et similibus vitiiis, et podagris. Triduo non abluunt; prodestque haec medicina in annum; omniaque his adscribunt: quae nos in gryllis retulimus. Quidem et a formicis terra egesta sic utuntur. Alii vermes terrenos totidem, quot sint strumae, adalligant, pariterque cum his arescunt. Alii viperam circa canis ortum circumeidunt, ut diximus, dein mediam comburunt; dein cinerem eum dant bibendum ter septenis diebus, quantum prehenditur ternis digitis: sic strumis medentur. Aliqui vero circumligant eas lino, quo praeligata infra caput vipera pependerit, donec exanimaretur, et millepedis utuntur; addita resinae terebentinae parte quarta: quo medicamento omnia apostemata curari iubent.

illis id putarem dici, quod ipse ait ad minuta corpuscula (quid enim aliud pediculi terrae esse censet?) pertinere. Ergo b. l. ne quiesceris studiosius, quae entomi species a Nostro indicata. Certe aliquem a Lamellicornium gente (sexta coleopterorum pentameron) innui; sed scabellumne an Lucanidum quis dixerit? tantum abest, ut speciem assequere! Nec accurrit rē pediculos terrae pul terram ab his egestam: hoc enim ad larvā tantum, non ad entomum omnibus et numeris et membris absolutum retulerim libere. At.

Ricinō similis. Colore, non magnitudine, nil figura corporis. Dāl.

Nomen corniculā dedere. Vids posthuc cap. 11 proximum. Dāl.

Quidam et a formicis. Hoc remedium ad scabiem pruritumque relulit Q. Seren. cap. vii, pag. 128: Proderit ex oleo pulvis, quem coegerit

alte Dulcius ex lasebris patiens formica laborum. HARN.

Alii vermes. Plin. Valer. III, 29, ad verbum. HARN.

Et diximus. Hoc est, ternis utrimque, sive et a capite et a cauda digitis amputatis, ut dictum est XXIX, 24. HARN.

Aliqui vero circumligant eas lino. Paulus, lib. III, cap. 26, ex suctoritate Galeni vult lino insectum esse purpura, idque valere ait ad manifestum, vel eā ἡν ἡμεῖς ὑποχρῆσιν. Dāl. — *Aliqui,* etc. Plin. Valer. totidem verbis loc. cit. Et huc pertinet, quod habet Marcell. Emp. cap. xv, p. 108: Caput viperae linteolo colligatum colloque suspensum, tollit optime sanatur, nec prohibet ianuari synanthem. HARN.

Et millepedis utuntur, etc. Plin. Valer. ad verbum, loco. cit. HARN. — Quod Etmuller quoque, nescio quam

XIII. Humeri doloribus mustelae cinis cum cera medetur. Ne sint alae hirsutae, formicarum ova pueris infricata praestant. Item mangonibus, ut lanugo tardior sit pubescentium, sanguis e testiculis agnorum, qui castrantur; qui evulsis pilis illitus et contra virus proficit.

XIV. Praecordia vocamus uno nomine exta in homine; quorum in dolore cuiuscumque partis, si

vere, sit sibi experientia et usu compertum. Nec desunt qui millepedae Plinianae (vulg. *asello* aut *avizum*, Linn.) alias praeterea dotes tribuant: nam videtur Italo Vallisneri anillae scrophulosa, Germani Spielmann anarthritica, nostrati Riviere ad hoc idonea, ut hujusmodi squallida detergat et mammarum tumores resolvat; diureticam, immo et lithontriplicam canit Bagliori. Cf. insuper Frank, de asellis seu millepedis Dias. inaug. resp. Birm. in 4°, Hidelb. 1679; I. Sigism. Heuninget, de millepedis Dias. in. in 4°, Argent. 1711; Dan. Niebel, de millep. Dias. in. in 4°, Hidelb. 1716; f. Fred. de Præ, de millep. formicis et lumbricis terrest. qualem usum haec insecta habent in medicina, in 4°, Erford. 1722; Caribouser, de millep. Dias. in. chimico med. in 4°, Francof. ad V. 14 inn. 1774. Læter et Neumann quoque tentaverant millepedae analysin chymicam, non est prospere. Felicioe Thouvenel, cuius labores asportare h. l. non est opus. Satis si diximus vere succo oniscorum inesse murietem calcaem et potassicum, inde liquor v. pollet aperitiva, sed hoc modicissime. Utuntur modo ipso steco asellorum, quos calcandos curaverunt, modo vinu albo cui infusi sunt diutius, interdum et pulvere postquam alcoholis vapore

interfectos siquaverunt. At.

XIII. Humeri. Marc. Empir. cap. xxviii; pag. 122. Humeri dolorem mustelae exustae cibus tritus, et cum cera permixtus ac subactus, et æroli more impositus, mire sinat. Pro cera novum adhibet Plin. Val. lib. LV.

HARD.

Ne sint alae hirsutae. Alae, ut puto: sic enim tres Voassani. Godianusque, et ibi stabulatur sacer hircus. Academicus et Pinflovi, Italae (lib. XXXI, 76): *clarium vltus ex aqua quotidiano fote*. Gnostov. — Ne, etc. In libris hactenus editis, ne sint *mollae hirsutae*. Male, reclamantibus MSS. Beg. 1, 2, Colbert. et Thomei. Notum satis alarum virus, ut Plinii verbis utar, XXXI, 46, quoniam hircum olent. De his Horat. Epod. XII, vs. 5: *An gravis hirsutis cubet hircus in alis*. HARD.

E testiculis agnorum qui castrantur. Voss. quoniam castrantur. Gron.

XIV. Pr. vocamus. Ταῦς ἐνλαγγύων αἰσνificationem Plinius potius, quam τὰς ὕπεροσφύας reddidit. Dat. — Praecordia. Plin. Val. II, 15: *Præverum*, inquit, *praecordia* appellamus, quae aliqui in plura dividunt vocabula; vocantes modo stomachum, ubi in cava sit, interdum iter, interdum praecordia. HARD.

Quorum in dolore. Plin. Valer. II, 15, ad verbum. Marc. Emp. c. xxviii,

catulus lactens admoveatur, apprimaturque his partibus, transire in eum morbus dicitur: idque in exenterato perfusoque vino deprehendi, vitiatum viscere illo quod doluerit hominis: et obrui tales religio est. Hi quoque, quos Melitaeos vocamus, stomachi dolorem sedant applicati saepius: transireque morbos aegritudine eorum intelligitur, plerumque et morte. (vi.) Pulmonis quoque vitis medentur et mures, maxime Africani, detracta ante in oleo et sale decocti, atque in cibo sumpti. Eadem res et purulentis, vel cruentis exsecrationibus medetur.

XV. Praecipue vero cochlearum cibus stomacho: in aqua eas subfervescere intacto corpore earum oportet, mox et in pruna torreferi, nihilo addito, atque ita e vino garoque sumi, praecipue Africanas. Nu-

pag. 196: *Et explorari possit ex latentibus morbis, qui sit ille qui vexat infirmum, comprehendique qualitas vitii et pars viscerum possit, catulus felae canis lactens die et nocte cum eo qui laborat, accumbat. Is postea secutus inspicitur, translatusque in eo morbum haud difficile notatur: ita, tamen ut, oeger, et lac de suo ore significanter infundat.* HARS.

Perfusoque. In MSS. Reg. et Th. non *perfuso*, ut editi. Moreall. Emp. l. c. *infundi* lac iubet. Idem a. xxi, pag. 454, *exenteratum catulum perfundi vino.* HARS.

Et obrui. Et terra obrui mortuos catulos e religione est. Plin. Valer. l. cit. de catulo aegris appposito: quo defuncto, inquit, obrui moris est. Marc. Emp. cap. xxvii, p. 496: *Quoties tamen catulum, quam fuerit, excocis, obrui oportet.* Ipse Noster inferius, cap. 20, ubi eandem medicinam repetit, *Mori, inquit, et humari debere eos obruique terra.* Q. Sereus,

cap. xxv, de praecordiis sanandis, p. 441. *Quid etiam catulum lactentem apponere membris Conuenit: omnis malum transcurrere fertur in illum; Cui tamen extincto munus debetur humani, Rhodumque quia comaeina mala tanta sequuntur, etc.* H.

Quae Melitaeos vocamus. A Melite, Illyrici maris insula, quam vulgo *Melita* nuncupant. DAL.

Transireque. Marc. Emp. l. c. *Neo ab-re-ut, si triduo idem catulus vitium cum aegro moueat: vitium enim aegri transire in eum usque adeo certum est, ut moriatur catulus, hominemque morbis latentibus releuet.* H.

XV. Praecipue. Totidem verbis Plin. Val. II, 45. HARS.

Nihilo addito. Sic MSS. omnes. Plin. Val. has voces neglexit, quum esoteris summis fide transcriberet. HARS.

Atque ita e vino. Marc. Emp. cap. xx, pag. 441: *Stomacho laboranti cochleae prouat, si in aqua feruens et sic carbocibus terreatur, atque in eis*

per hoc compertum plurimis prodesse. Id quoque observant, ut numero impari sumantur. Virtus tamen earum gravitatem hialitus facit. Prosumt et sanguinem excreantibus, dempta testa tritae in aquae potu. Laudatissimae autem sunt Africanae: ex his Solitanae: Astypalaeicae, et Siculae modicae, quoniam magnitudo duras facit et sine succo: Balearicae, quas cavaticas vocant, quoniam in speluncis nascuntur. Laudatae et ex insulis Caprearum. Nul-lae autem cibus gratiae, neque veteres, neque recentes. Fluviales et albae virus habent: nec silve-

oenogaro sumantur, impari numero. Et pag. 306: Cochleas, sed, veras, Africanas, conditas ex sale, et paucis olei coctas, sed non purgatas, qui is- iumns tetrus aut quinas quotidie et fre- quenter sumperit, rarissima stomachi dolore vasabitur. Certe si carbouibus totas sumantur, melius prosunt. H.

Prosumt et sanguinem excreantibus, etc. Marc. Emp. cap. xvi, pag. 420, ad excretionem crescentem restudium sit, Cochleas elixatas terantur, et ex aqua calida a ieiuno bibantur. Nec non ad idem cochleas illotae ex aqua mola- rina coquantur, et devorantur. H.

Laudatissimae autem sunt African- nae. Quosdam exin Olitana, aut etiam Solitanae legere notat Hermolaus Bar- barus. Ex Chiffi, quoque et Vet. no- tant: exin Solitanae, Astip. et Siculae. Voss. xx. Isolitanae Astypalaicae: et ne Siculae. Scribe: ex his Solitanae: Astypalaicae, Actnae, Siculae mo- dicae. Vt non tantum Africanas dicit, sed etiam Solitanas in Africa: sic non modo Siculas, sed etiam Antaenas. Nota huius Karsáptux. Mela; lib. I, 6: Iot ad mare, aliquando ignobilis: nunc quia Iubae regia fuit, et quod Catearea vocatur, illustris. Sic igitur

et legendum lib. IX, 56: Africanas, quibus secunditas: Solitanae, quibus nobilitas. Vt et apud Varronem de Re Rust. III, 14: ex Africa quae vocatur Isolitanae. Vbi solitanae reddide- runt. Gud. ex his olitanae manu pri- ma: ut et Voss. duor. alif. Gaon. — Laudatissimae. Dioscor. II, 14, laudat impensa Sardoniae, Africanas, Asty- palaicas, Siculas, Chias, et quae in Alpibus Liguriae nascuntur. HARD.

Ex his Solitanae, etc. Sex ex Afri- canis, addit Nooster, laudatissimae Solitanae. Item sup. lib. IX, cap. 82, de cochleis: Africanas, inquit, qui- bus secunditas: Solitanae, quibus no- bilitas. Vide quae ibi diximus in notis. HARD.

Laudatae, etc. Inter eas quae na- scuntur in insulis, est, inquit, etiam aliqua commendatio earum, quae na- scuntur in Capreis, Tiberis principis arce nobilissimas, ut dictum est lib. III, cap. 12. HARD.

Neque veteres. Neque nimum ve- teres, neque nimum recentes. H.

Fluviales. Dioscor. II, 14: O & notáptos βαρύνδης, oldi gustus. H. Silvestres, etc. in cochleario mini- me clausas, aut pastas. Vide apud

stres stomacho utiles, alvum solvunt. Item omnes minutae. Contra marinae stomacho utiliores; efficacissimae tamen in dolore stomachi. Laudatiores traduntur quaecumque vivae cum aceto devoratae. Praeterea sunt quae acratae vocantur, latae, multifariam nascentes, de quarum usu suis dicemus locis. Gallinaceorum ventris membrana inveterata et inspersa potioni destillationes pectoris et humidam

Varronem; lib. III, cap. 14. Dai, — Olim: Nec non silvestres stomacho inutiles, alvum solvunt. Observandum est in V. decesse tā nec non; in Chiff. autem esse utiles, quod affirmant omnes nostri. Optime. Praecipuus: nec silvestres stomacho utiles, alvum solvunt. Nam τὸ Nec dissolvendum in Et non; quasi caset: et silvestres, non utiles stomacho, alvum solvunt. Genon. — Nec, etc. Sic Reg. 1 et 2, Culbert. Th. In editis, nec non silvestres, etc. (vid. sup.), eadem sententia. In quibusdam, e contrario, nec non silvestres stomacho utiles; legi aiant. Male: nam praeter auctoritatem exemplariorum, quae diximus, optimae notae, ipsa orationis series ei scripturae pugnat; sequitur enim statim: Contra marinae stomacho utiliores. Dioscorides quonque, II, 11: Καὶ ὁ ταῖς ἀκρίθαις καὶ τοῖς θαμνίστοις προσκολλημένους... ταρχητῖνός ἐστι χοχλίας καὶ στομάχου, ἰσχυροποιός. Silvestris vero quae vepribus... ἀδθαερεσι... alvum stomachoque turbat, et vomitiones elicit. Et μοχ: ὁ θαλάσσιος δὲ καὶ ἀνέφριτος. Habb.

Contra marinae, Dioscorid. II, 11, Habb.

Efficacissimae tamen in dolore stomachi laudatiores traduntur. Voss. efficacissimae si in dolore stomachi laudatis traduntur. Forte: tamen in id-

lorp stomachi fluentis traduntur. Passim memini fluxuantem stomachū. Genon.

Laud. trad. Subintellige, ex antecedentibus, in dolore stomachi. Ita Reg. 1 et alii, frustra nitente Piosiano, tritae pro vivae inducere. Dioscorid. I. c. Ζῶντα δὲ ἢ εἰς τὰς κτανέδους, τοῦ Ἀλβου πύλωνα, ἀγχεδονίς στομάχου παύει. Vivae cochleae euro, et maxime Affricanae, devorata, stomachi dolores mitigat. Plin. Vol. II, 15, cuius titulus est, praecordiorum dolori curando? Prosum item, inquit, vivae cochleae ex aceto devoratae. H.

Quaecumque vivae cum aceto devoratae. Non vivae in antiquo codice, sed rite: scribendum puto tritae. Nam et tritae aliquot in medicina usus habere tradit Dioscor. lib. II. PENT. — Aceratae vocantur: Aceratae cochleae, aceris modo virgatae et discurrentibus lineis maculosae: vel tam exiguis et brevibus corniculis, ut fere nulla videri possint: ἀνευ τῶν κεράτων. Quidam legunt ceratae, nempe cerei coloris Cochleas rubrae vulgus appellat. Daurc. — Quae, etc. Ἀκέραιαι, integrae, perfectae. Aceratarum porro cognomen nusquam alibi nobis occurrit: latatum saepius. Habb.

Gallinaceorum. Probat hoc medicamentum Mart. Emp. XVI; pag. 140. Probat, et Plin. Valer. I; 56. H.

PLIN. N. H. TOM. VIII

V

tussim, vel recens tosta lenit. Cochleae crudae tritae cum aquae tepidae cyathis tribus si sorbeantur, tussim sedant. Destillationes sedat et canina cutis cui libet digito circumdata. Iure perdicum stomachus reereatur.

XVI. Iocineris doloribus medetur mustela silvestris in cibo sumpta, vel iocinera eius. Item viverra porcelli modo inassata. Suspiriosis multipedae, ita ut ter septem in Auico melle diluantur, et per arundinem bibantur. Omne enim vas earum nigrescit contactu. Quidam torrent ex his sextarium in patina, donec candidae fiant: tunc melle miscent. Alii centipedam vocant, et ex aqua dari iubent. Cochleao in cibis his quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut quibus vertigines fiunt, ex passis cyathis tribus singulae contritae cum sua testa et calefactae, in potu datae diebus plurimum novem. Aliqui singulas primo die dedere, sequenti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto unam. Sic et suspiria emendant et vomicas. Esse animal locustae si-

Cochleae. Plin. Valer. loco citato, HARD.

XVI. Viverra porcelli modo inassata. Viverrula locusta diminutiva in apographo nostro. PIET. — Item viverra, etc. Haec totidem verbis Plin. Nat. II, 45, et Marc. Emp. XII, p. 458; Viverrā tosta, inquit, porcelli lactantis modo inassata, et cibo data, pūre iocineris accipitur. HARD.

Et per arundinem bibantur. Ne dentibus nocēant, quos aliqui nigrore infecerant, ut diximus cap. 12. II.

Omne enim vas earum nigrescit contactu. Pronomen suum non agnoscit vetus codex. PIET.

Quidam torrent ex his sextarium.

Dele duo illa verba, ex his, ex eodem. PIET.

Cochleae. Totidem verbis Marcell. Euspir. II, pag. 39, seq. et Plin. Nat. II, 45. HARD.

Aliqui. Marc. Emp. I, 2, et cap. 22, pag. 452. HARD.

Et vomicas. Marc. Emp. cap. 117, pag. 46; Sic etiam ad suspiria, et vomitus prodest. Sic vomica iterum Plinius, XXIX, 27, pro vomitione dixit. Et mox hoc ipso cap. pro purulentis excretionibus, ut quidem videtur. HARD.

Est animal locustae simile sine penis. Omnes quinquies cas: deinde Vocatum duo, vocatur, et non habent ali-

mile sine pennis, quod troxalis Graece vocetur, Latini nomen non habeat, aliqui arbitrantur: nec pauci auctores hoc esse quod gryllus vocetur. Ex his xx torrerii iubent, ac bibi e mulso contra orthopnaeas, sanguinemque expuentibus. Est qui cochleis illotis protropum infundat, vel marinam aquam, ita decoquat, et in cibo sumat: aut si tritae cum testis suis sumantur cum protropo: sic et tussi medentur. Vomicae privatim sanat mel in quo apes sint demortuae. Sanguinem reicientibus pulmo vulturinus vitigineis lignis combustus, adiecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorumque iisdem portionibus potus mane atque vespere in vino, si febres absint. Si minus, ex aqua in qua cotonea decocta sint.

XVII. Pecudis lien recens Magicis praeceptis super dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medeatur, lieni se remedium facere. Post hoc iubent eum in pariete dormitorii, eius tectorio includi, et

qui arbitrantur, et Gudianus ac Men. Acad. non habeat aliqui vero arbitrantur: denique Voss. ut et Pint. et Chiff. nec pauci auctores hoc esse quod grylli vocentur; Acad. Gud. Voss. alii duo: nec pauciores hoc esse quam grylli vocentur. Lege: esse animal locustae simile sine pennis, quod troxalis graeca vocetur, latinum nomen non habeat, aliqui arbitrantur; nec pauci auctores, hoc esse; qui grylli vocentur. Gagn.

Quod troxalis. Sic in Indice scribitur ea vox, ex MSS. Reg. 1, 2, et Colbert. 3; quem Indicem excipimus ad hb. XXIX. Sic etiam Aelian. Hist. Anim. IV, 49, καὶ μὴ σιωπῶσα τροχάλιδα, nec silentem troxalida: streperē eam, ut gryllum, significat Harb.

Aliqui arbitrantur: nec pauciores hoc

esse. In eodem, aliqui arbitrantur, nec pauci auctores hoc esse, etc. Pinu.

Protropum infundat. Primarium, quod in lacum sponte fluit, minimè tortivum, Dal.

Vomicae, Plin. Val. III, 23. Apostemata interiora vomicae vocantur...

Vomicae sanant privatim mel in quo sint apes demortuae: Plinius voster, libro sup. cap. 11, puris et sanguinis excretionibus vocat, quas iste vomicae loc. cit. Harb.

Sanguinem. Iisdem fere verbis Plin. Val. I, 61 et 64. Harb.

XVII. Pecudis. Agn. Marc. Emp. ad verbum; cap. XXXI, pag. 166, et Plin. Val. II, 48. Harb.

Dormitorii. Cubiculi. Harb.

Tectorio. Calce, vel gypso, vel denique luto. De tectorii vocis dizi-

obsignari annulo, terque novies carmen dici. Caninus si viventi eximatur, et in cilio somatur, liberat eo vitio. Quidam recentem superalligant. Alii duum dierum catuli ex aceto scillitico dant ignoranti, vel herinacei lienem. Item cochlearum cinerem cum semine lini et urticae addito melle, donec persanet. Eo liberat et lacerta viridis, viva in olla ante cubiculum dormitorium eius, cur medeatur, suspensa, ut egrediens révertensque attingat manu; cinis e

mus ad lib. XXVIII, 74. — In libris vulgatis perperam legitur, tectore includi. In Chiff. tectoriove. Reg. 2 optime, tectorio. Marc. Emp. modo tectorium, modo lutum vocat. Nam cap. xxi, pag. 167: Si quis agnum recens natum, inquit, confestim manibus dividat, lienemque eius ubi extraxerit, calidum super lienem dolentis imponat, ac fascia liget, et dicat asidue. Remedio tienis facio; postero die sublatum de corpore eius parietis cubiculi in quo lienosus dormire solitus est, luto prius illito ut haerere possit, imponat: atque ipsum luto xxxii signandis signet, ad singula thuris, liani remedium facio, etc. Et pag. 166, ubi vim parem et lienis canino adscribit: Caninus splen, inquit, rebus supra splenem hominis imponitur: dieente eo, qui apponit, remedium se spleni facere: postea splen intra parietem dormitorii cubiculi, tectorio, id est, capula inclusus reponitur, et disuper ter novies signatur. Sed verior, ut tectorii voci quae vis subesset, probe intellexerit. HARD.

Caninus. Auctores proxime appellati, et SEXT. PLAT. de cane, cap. ix, lib. 1 ad splenem. HARD.

Quidam recentem superalligant. Voss. superindigant alii duum dierum

catuli, ut et Chiff. cod. Duum et PISTIAQUS. Sed et ANDÉG. qui etiam superalligant cum MEN. ACAD. GUÉ. MIRUM, vero, quod optimus etiam dant arenanti pro dant ignoranti. GROS. — Quidam, etc. SEXT. PLAT. loc. cit. Quidam incisum fissumque catulum supra splenem ponunt. Catulum is integrum, lienem solum alii alligari praecipiunt. HARD.

Alii duum dierum. Marc. Emp. c. xxi, pag. 167, et PLIN. Val. II, 18. HARD.

Vel herinacei lienem. Marc. ac PLIN. Val. II, cc. Item Habbasrh. Aegyptius, cap. xxii, pag. 113, sed adhibita simul cautione, quae missione sit aspernanda. Ad curandum splenem, inquit, recipe herinactum, singula coram lubrante splene: accipe splenem eius, posito in chbano, sed remota ab igne: relinque donec exsiccabitur, et areseat. Quo facto praebere edendum ex illo splene laboranti, ut non multum; quia tantum dimittitur splen patientis, quantum comedit ex splene herinacei. Quare cave, ne totum devoret, ne pereat. HARD.

Item cochlearum cinerem. Marc. et PLIN. Val. II, cc. HARD.

Eo liberat. PLIN. Val. loc. cit. et Marc. Emp. c. xxi, pag. 166: II.

capite bubonis cum unguento: mel in quo apes sint mortuae: araneus, et maxime qui lycos vocatur.

XVIII. Vpupae cor in lateris doloribus laudatur, et cochlearum cinis in pitana decoctarum, quae per se illinuntur. Canis rabiosi calvariae cinis potioni inspergitur. Lumborum dolori stellio transmarinis, capite ablato et intestinis, decoctus in vino cum papaveris nigri denarii pondere dimidio, ea succo bibitur. Lacertae virides, decisis pedibus et capite, in cibo sumuntur. Cochleae tres contritae cum testis sibi, atque in vino decoctae cum piperis granis xv. Aquilae pedes evellunt in aversum a suffragine, ita ut dexter dexterae partis doloribus adalligetur, sinister laevae. Multipeda quoque, quam oniscum appellavimus, medetur denarii pondere ex vino cyathis duobus pota. Vermem terrenum catillo ligneo

Qui lycos. Sive hupis. De hoc genere araneorum vide lib. XI, c. 28.

— Hunc Plinius ait legis vitio menderi. De eo ipso Dioscorid. II, 69: Ἀράχνη τὸ ζῷον, ὃ οὐκ ὂν ἐνιστὴ ἢ λίκον καλοῦσι, συμπαλαχθίστα σπληνῶν, καὶ ἐμπλαστῶν εἰς οὐδέν, προστίθεται μέτρῳ ἢ ἐκράτῳ, τριτάτῳ περιέθενε ὑγιάν. *Araneus*; quem raptorem, aut *Lupam* alii nominant, cum emplastro nobactus, et linteo induitur, ac fronti aut temporibus impostus, tertianas febres percutit. An Plinius haec eadem raptim legens, spud graecos scriptores, ac priore solum parte contentus, Ἀράχνη τὸ ζῷον, ὃ οὐκ ὂν ἐνιστὴ ἢ λίκον καλοῦσι, συμπαλαχθίστα σπληνῶν, nec progressus ultra, affinitate vncum delatus, σπληνῶν; quae vox sibi emplastrum const, ἀπὸ τοῦ σπληνός, hoc est, pro spleno decerperit, subit aliquando animum dubitare: ne siliensrenj omnino hallucinatum esse, experta eius reliquo opere fides,

in vertendis Graecis, prohibuit. H.

XVIII. *Vpupae*. Plin. Val. I, 55: *Ad laterum dolorem: upupae cor* (lege cor) *in cibo soluitur*. Sic etiam MSS. omnes. Hanc.

Et cochlearum cinis. Marc. Emp. esp. xxi, pag. 169, et Plin. Val. I. cit. Hanc.

Lacertae virides. Plin. Val. II, c. 45. Hanc.

Cochleae. Q. Serenus, c. xxi, de lumbis et renibus sanandis, p. 124: *Aut tres ex vino cochlearum fervescere coges, Cinque suis domibus franges, piperis quoque granis Ter quatuor adicias*: potaque uerberisillo. Sic etiam Marcell. Emp. Emp. esp. xxi, pag. 171, et Plin. Val. I, c. Hanc.

Evellunt in aversum. In contrariam partem atque est flexus pedum. H.

Oniscum. Lib. XXIX, esp. 39. H. *Vermem terrenum*. Marc. Emp. ad verbum, esp. xxi, pag. 174, et Plin. Val. II, 45. Hanc.

ante fesso et ferro vincto impositum, aqua excepta perfundere et defodere, unde effoderis, Magi iubent, mox aquam bibere catillo, mire id prodesse ischiadicis affirmantes.

XIX. (vii.) Dysentericos recreant femina pecudum decocta cum lini semine aqua pota. Caseus ovillus vetus, sebum ovium decoctum in vino austero. Hoc et ileo medetur, e tussi veteri: Dysentericis stellio transmarinus, ablatis intestinis et capite, pedibusque ac cute, decoctus aequae et cibo sumptus. Cochleae duae cum ovo, utraque cum putamine contrita, atque in vase novo, addito sale et passi cyathis duobus, aut palmarum succo et aquae cyathis tribus subfervefactis et in potu datis. Prosunt et combustae, ut cinis earum bibatur in vino addito resinae momento. Cochleae nudaе, de quibus diximus, in Africa maxime inveniuntur, utilissimae dysentericis, quinae combustae cum denarii pondere dimidii acaciae: ex qua eo cinere dantur cochlearia bina in vino myrtile, aut quolibet austero cum pari modo caldae. Quidam omnibus Africanis ita utuntur. Alit totidem Africanas, vel latas, infundunt potius: et si maior fluxio sit, addunt acaciam fabae magnitudine.

XIX. *Dysentericos.* Pulmoni vim parat Marc. Empir. adscribit, cap. xxvii, pag. 190: *Dysentericas*, inquit, *recreant pedum proculis*, id est, *ovis decoctus cum lini semine*, ita ut et caro manducetur; et aqua illa potetur. II.

Caseus. Marc. Empir. c. xxvii, et Plin. Val. II, 26. HARR.

Hoc et ileo medetur. Plin. Val. II, 83. HARR.

Decoctus. Vt iam dictum est ad lumborum dolorem, cap. sup.

Cochleae. Marc. Empir. loc. cit. et Plin. Val. II, 33. HARR.

Prosmi. Galen. de Fac. simpl. med. XI, 4, pag. 309; Plin. Val. II, 27 et 33. HARR.

De quibus diximus. L. XXIX, cap. 36, statim initio. Eadem sermo cum Plinio tradit Galen: *nat. rôn.* IX, 8, pag. 616. HARR.

Infundunt potius. Clysters immittunt, HARR.

Fluxio. Alci fluxus. HARR.

Senectus anguium dysentericis, et tenesmis in stanno vase decoquitur cum rosaceo; vel si in alio, cum stanno illinitur. Ius e gallinaceo iisdem medetur: sed veteris gallinacci vehementius salsum ius alvum ciet. Membrana gallinarum tosta et data in oleo ac sale, coeliacorum dolores mulcet. Abstineri autem a frugibus ante et gallinam et hominem oportet. Fimum columbinum tostum, potumque. Caro palumbi in aceto decocta dysentericis et coeliacis medetur. Turdus, inassatus cum myrti bacis, dysente-

Senectus. Iisdem fere verbis Marc. Emp. cap. XXVII, p. 194, et c. XXXII, pag. 202. Item Plin. Val. II, 24. H.

Vel si in alio, etc. Vel cum tabulo stanno linatur, etc. Nempe fistula e stanno parata sedi infunditur, praecepit in tenesmo, ut intestini pars extrema eo sublinatur. Dase.

Ius. Praeposita interpunctione prius legebatur, sed veteris gallinacci vehementius. Salsum ipsi glum ciet. Nos vero non probatos modo codices, Reg. Colb. et Th. sequuti sumus et Chifflet. praeterea, in quo eius sententiae verba ordine pislum immutato sic leguntur: sed veteris gallinacci alvum ius vehementius alvum ciet; verum etiam Diosc. ipsum, II, 53: Ο δὲ ὀλῆς τῶν πικρῶν ἀλ-
κτροῦν δίδωται, inquit: ἔπος ἡ-
δύπην πικρὰς ἀλῆστας δὲ τὰ ἐντὸς,
δὲ ἀντὶβῆλαις ἀλῆς, etc. Ius e ve-
tere gallinaceo datur ad diarrhoeam
abrum: exemplis porro interaneis in
eorum locum sal immittendus, etc. H.

Membrana gallinarum tosta. Ven-
triculi. Dase. — *Membrana, etc.* Ex-
plicatus alligantur Diosc. II, 53:
Quae in gallinaceo, inquit, Internum
ventriculi parte membrana interneri-
tur, eorum inter firma ac pullida,

quaeque inter coquendum excoriari so-
let, arefacta, tritaque, et in vino
pota, stomachicis, stomachicis con-
fert. Negat hoc esse verum Galenus
de Fac. simpl. med. XI, 1, p. 301.
Contra Diosc. Plinioque Marc. Emp.
subscribit, cap. XXVII, p. 193: *Mem-
brana, quae est in ventriculo gallinae,
siccata de tritu, et cum vino austero,
coeliaco ieiuno potui datur medetur:*
ita ut ipsa gallina prius vel biduo ab-
stineatur a cibo, et qui potionem acce-
pturuset, ante siam frugi sis, et non
cœnet. Sic etiam Plin. Val. II, 26.
HARD.

*Abstineri autem a frugibus ante et
gallinam.* Lego. Abstineri. Vt lib.
XXIX, c. 6: gallinaceoque si inclu-
sus abstinence die ac nocte, pari in-
dia eius qui dolet. Nec vero aliter
scripti. GROS.

Fimum columbinum. Plin. Val. I.
cit. ad verbum. HARD.

Caro palumbi in aceto decocta. Voss.
palumbis. Et mox, palumbis feris e
posca decoctus. Et cap. 55, circumdato
palumbis. Cap. 8, in palumbum ven-
triculo inveniuntur. Cap. 41: Cuius
palmarum aut internerorum palumbis.
GROS.

ricis: item merulae. Mel, in quo sint immortuae apes, decoctum.

XX. Gravissimum vitium ileos appellatur. Huic resisti aiunt discerpti vespertilionis sanguine: etiam illito ventre subveniri. Sistit alvum primum cochlea, sicut diximus in suspiriosis, temperata. Item cinis earum quae vivae crematae sint, potus ex vino austero. Gallinaceorum iecur assum, aut ventriculi membrana, quae abiici solet, inveterata, admixto papaveris succo. Alii recentem torrent ex vino bibendam. Ius perdicum, et per se ventriculus contritus ex vino nigro. Item palumbus ferus, e posca decoctus. Lien pecudis tostus, et in vino tritus. Fimum columbinum cum melle illitum. Ossifragi venter arefactus

Item merulae. Cels. II, 36: Quae res alvum adstringant: merula, palumbus, etc. HARR.

Mel, in quo sint immortuae apes, decoctum. Suspiciaberis formam deesse hic aliquid, quod dativis praecedentibus respondeat coeliacis, dysentericis. Certe si, ut merulae, et id melis genus dysentericis prodesset, totum merulae et mel arctius vinculum foret, legereturque merulae et mel, vel item merulae, tum mel, aut similis. HARR.

XX. Gravissimum. Quid sit vitium ileos, Celsus explanat his verbis IV, 13: Intra ipsa vero intestina consistunt duo morbi, quorum alter in tenuiore, alter in pleniore intestino est. Dicoles Carystius tenuioris intestini morbum γρόνρον, plenioris αἰδός nominavit. A plerisque video nunc illud plenioris, αἰδός (hoc Plinius hoc loco, sequitur) hunc γρόνρον nominari. Sed prior modo supra notabilem, modo sub ignifico dolorem movet.

Fit ex alterutro loco inflammatio: nec spiritus infra transmittitur. Si superior pars affecta est, cibis: si inferior, stercore per os redditur, etc. Idem. I, II, 8: Morbus intestini tenuioris, nisi resolutus est intra septimum diem, occidit. HARR.

Ileos appellatur. Dolor aut inflammatio gracilioris intestini. DALEC.

Huius crassi aiunt. Totidem verbis Marc. Emp. cap. XXVII, pag. 194, et Plin. Valer. lib. II, cap. 33. HARR.

Sistit alvum. Marc. Emp. c. XXVII, pag. 197. HARR.

Sicut diximus. Cap. 46. H.

Gallinaceorum. Plin. Val. II, 27. H.

Item palumbus ferus. Cels. II, 80.

Marc. Emp. cap. XXVII, pag. 192, decoqui ex posca iubet: e posca Plin. Val. II, 27. HARR.

Fimum columbinum. Marc. Empir. cap. XXVII, pag. 198, et Plin. Val. II, 27. HARR.

Ossifragi. Marc. Empir. cap. XV, pag. 143: Contra dolorem stomachi...

et potus, iis qui cibos non conficiunt, utilissimus, vel si manu tantum teneant capientes cibum. Quidam adalligant ex hac causa, sed continuare non debent: maciem enim facit. Sistit et anatum mascularum sanguis. Inflationem discutit cochlearum cibus. Tormina lien ovium tostus, atque e vino potus: palumbus fectus ex posca decoctus: apodes ex vino: cinis ibidis sine pennis crematae potus. Quod praeterea traditur in torminibus, mirum est: anate apposita ventri transire morbum, anatemque emori. Tormina et mellē curantur, in quo sunt apes immortuae: decocto. Coli vitium efficacissime sanatur, ave galerita assa in cibo sumpta. Quidam in vase novo cum plumis exuri iubent, conterique in cinerem, bique ex aqua cochlearibus ternis per quadriduum: quidam cor eius adalligari femini: alii recens tepensque adhuc devorari. Consularis Asprena-

venter quoque ossifragi arefactus et pisoni adasperus plurimum prodest. Et pag. 145: *Ossifragi venter nigrefactus, sappapitusque his, aut stomacum, qui cibos non conficiunt, utilissimus est: vel citius si tantum manus teneatur, plurimum iuvat.* Conf. Plin. Valer. lib. esp. II, 45, cui titulus, praecordiorum dolori curando, II.

Maciem enim super. Emollit, immodica facultate discutendi. Dal.

Sistit. Plin. Val. II, 27. H.

Tormina sanat lien ov. tostus. Verbum sanat, nec est in apographo nostro, neque videtur esse necessarium. Purr. — *Tormina.* Cf. Plin. Val. II, 22. Hurd.

Palumbus. Plin. Valer. loco citato. Hurd.

Apodes ex vino. Hirundines grandideres. Dalr.

Anate. Marc. Emp. xxvii, p. 190,

et Plin. II, 22. Idem de rana ventri apposita Marcellus prodis, pag. 196. Hurd.

Coll. Diosc. totidem verbis II, 59.

Q. Sereius, c. xxxii, p. 146, de colo sedando: Mande galeritam voluerem quam nomine dicunt, etc. Marc. Emp. c. xxxix, p. 202: *Colo et omnibus intestinalium doloribus, et iam hominibus, quam iumentis ex hac re laborantibus, efficacissima subvenit avis galerita, quae galliae alauda dicitur: sive ipsa assata in cibo sumatur, sive cum plurimis suis combusta redigatur in cinerem: atque ex eo diligentissime trito terna cochlearia ex aqua calida potui per triduum dentur.* Et p. 207: *Corydalis avis, etc.* Hurd.

Consularis Asprena. domus. Duo istius nominis consules Plinii aetate existerant, L. Numius Asprenas, qui cum a Plotio suffectus est L. Rubel-

tum domus est, in qua alter e fratribus colo liberatus est, ave hac in cibo sumpta, et corde eius armilla aurea inclusa: alter sacrificio quodam, facto crudis laterculis ad formam camini, atque, ut sacrum peractum erat, obstructo sacello. Unum est ossifrago intestinum mirabili natura, omnia devorata conficienti. Huius partem extremam adalligatam prodesse contra colum constat. Sunt oculi interaneorum morbi, de quibus mirum proditur. Si catuli, priusquam videant, applicentur triduo stomacho maxime ac pectori, et ex ore aegri suctum lactis accipiant, transire vim morbi, postremo exanimari, dissectisque palam fieri aegri causas. Mori et humari debere eos obrutos terra. Magi quidem vespertilionis sanguine contacto ventre, in totum annum caveri dolorem tradunt: aut in dolore, si quis aquam per pedes fluentem haurire sustineat.

XXI. (VIII.) Murino fimo contra calculos illinire

lio Plauto et C. Fusio Gemino, anni post Christum nat. 29 (V. C. 782), mox P. Nonius Asprenas, qui anno 791 (post C. n. 38) consulatum gessit cum M. Aquilio Iuliano. Nec deest L. Nonius Asprenas, qui proconsul in Africam missus est ann. V. C. 965, unde non absurde conicias et huius consulatum (subrogativum quidem) contigisse. Post defectum Plinidum aliter Asprenas (sed ille L. Nonius Asprenas Torquatus) consul fuit ann. post Ch. nat. 94 et 128. A.

Colo liberatus est. Coli dolore. H. Vnum est ossifrago. Marc. Empir. cap. xxvii, pag. 202: Vnum est intestinum ossifragi, mirae naturae, quod omnia devorata citissime conficit: huius pars extrema colligitur, et reponitur et quam aptus fuerit, ventri laborantibus alligatur remedium mirae omnes

intestinarum dolores citissime sedat. Hanc.

Se catuli. Vide quae dicta sunt c. 14: sunt enim in his paria ac plane gemina. Hanc.

Transire vim morbi. Supra cap. 5 ultimo huius libri. Dalse.

Magi. Marc. Empir. cap. xxvii, pag. 190, et cap. xxviii, p. 202. H.

Aut in dolore. Aut si ventriculus dolet cuiuspiam, liberatus is, si aquam bibat, unde pedes laverit. Marcell. Empir. cap. xxviii, pag. 202. Si ventriculus perversatus fuerit alius, aquam bibat, unde pedes laverit quos. H.

Per pedes fluentem haurire sustineat. Quam si sordi abluuntur. Eadem aqua laudatur ad arceendam lippitudinem, lib. XXXVII, c. 4. Dalse.

XXI. Murino. Dioscor. II, 98, murino fimo calculos expelli ait, si cum

ventrem prodest. Herinaeei carnem iucundam esse aiunt; si capite percusso uno ictu interficiatur, prius quam in se urinam reddat: eos qui carnem ederint stranguriae morbum contrahere minime posse. Haec caro ad hunc modum occisi, stillicidia in vesica emendat: item suffitus ex eodem. Quod si urinam in se reddiderit, eos qui carnem ederint, stranguriae morbum contrahere traditur. Jubent et vermes terrenos bibi ex vino aut passo ad comminuendos calculos, vel cochleas decoctas, ut in suspiriosis. Eas-

thure et mulso bibatur. Plin. Valer. II, 39. Marc. Emp. xxvi, p. 176: *Ad urinae difficultatem, murino fimo summissam vetri, vel intus ventrem illini prodest.* HABO.

Boz. Marc. Emp. cap. xx, p. 180: *Herinaeei caro optime decocta, atque in cibo sumpta stranguriosis mire subvenit, et cito naturalem urinae cursum relaxat.* HABO.

Item suffitus ex eodem. Ex felle heri suffitus praecipit Habbarrhamstous Aegypti. c. xxxii, p. 114: *Fella herinaeei cum pomorum corticibus, si ter sit ve alimenta diffundigabla laborantem dysuria, curabitur.* HABO.

Quod si urinam. Reddunt enim in desperatione urinae tabificam ac terrore suo carnisque noxiam, ut dictum est lib. VIII, cap. 36. H.

Jubent. Plin. Val. II, 39. H. — Ad hunc locum in gall. interpe. Polsinet exstat nota tum Querlonis, tum Maqueri. Quorum prior: *Ed anglicani medicamen quod dicitur of miss Stephens, ann. 1800 ante notam mulerulan laudatur eo describitur.* Posterior vero in Lexico chimico (tom. II, pag. 405), animadvertit vix omnem lithontripici Stephensio in saponem esse. Optime quidem; quae enim cochleae decoctae et tororum putamina

principio videantur esse utilissima, ad id tantum usurpantur, ut quae vera esset remedii compositio melius lateret. Hoc consilio quoque multa identidem immista quae oillus usus vere erant. Saponis vero minus absurde vix credebatur a doctis vicia non parum conferre ad comminuendum calculum. Quoque nunc experientia multis et lapidum vesiciorum analysis diligentissima fere tempestum est, oec Stephensio pharmazo, etsi a senatu Britannico puella dono accepit 5,000 l. ut aliquid potentiae inesse, nec lithontripicum ullum vere existere in rerum natura, aut fingi posse. Legendus in primis Deschamps, item Thénard, cui hoc chimicorum tentaminum corollarium exstitit, non posse calculos in vesica medicamentum ope comminui, posse vero impediri quominus quidam fiant. Quinam vero calculi? qui aeternum uricum soleo nucleus habere, et qui ex urale ammoniacali constant. At.

Vel cochleas decoctas uti suspiriosis. Scribe: ut in suspiriosis ex apographo. PIST.

Et in suspiriosis. De quibus diximus c. 16. Sic etiam Plin. Val. loc. cit. HABO.

dem exemptas testis tritasque, tres in vini cyathobibi, sequenti die duas, tertia die unam, ut stillicidium urinae emendent. Testarum vero inanum cinerem ad calculos pellendos. Idem hydri lecur bibi, vel cinerem scorpionum in pane sumi, vel si quis cum locusta edit. Lapillos qui in gallinaceorum vesica, aut in palumbium ventriculo inveniuntur, conteri, ac potioni inspergi. Item membranam e ventriculo gallinacei aridam: vel si recens sit, tostam. Fimum quoque palumbinum in faba sumi contra calculos et alias difficultates vesicae. Similiter plumarum cinerem palumbium ferorum ex aceto mulso. Et intestinorum ex his cinereis cochlearibus tribus. E nido hirundinum glebulam dilutam aqua calida

Testarum. Marc. Emp. c. xxvi, p. 181, et Plin. Val. loc. cit. II.

Lapillos. Marc. Emp. c. xxvi, pag. 176: *Contra calculos et alias difficultates vesicae, lapillos qui in gallinacei vesica, aut palumbi ventriculo, etc. Totidem verbis pariter Plin. Val. lib. II, c. 39. Hæd.*

Vesica. Ventre, aut potius ingluvie. Urinarius enim vesica gallinacei caret. *Dæd.*

Item membranam. Marc. Emp. loc. cit. Hæd.

Fimum. Q. Seren. c. xxxiii, p. 146. Plin. Val. loco citato: *Vesicae et calculo purgandæ: Fimus palumborum in sorbitione ex faba sancta bibitur.* Sic etiam Marc. Emp. c. xxvi, pag. 181. Hæd.

In faba sumi. Cum fabae somento. Hæd.

Similiter plumarum cinerem. Totidem syllabis Plin. Valer. loc. citat. Hæd.

Et intestinorum. Ex palumbis. II.

E nido hirundinum. Nil hoc emendatione nostra certius: nihil subactum hactenus lectione inquinatum. Sic enim libri prae se ferunt: *Et intestinorum ex his cinerem cochlearibus tribus et nido hirundinum. Gryllum dilutam aqua calida.* Quæ, Deus immortalis, medicinae portentum! Palumborum cinerem et nido hirundinum peti quis videt? aut inter medicamenta ex volucribus quesita, gryllo dari locum quis approbet? quis quid distius sit gryllus, intelligat? *Dirivum* Clusset. et Thl exhibent, sed peiore vitio. Emendationis auctores exatiliere duo: Marc. Empir. cap. xxvi, pag. 176: *Contra calculum, inquit, et alias difficultates vesicae... glebula de nido hirundinum diluta ex aqua; pota proderit.* Alter, Plin. Val. lib. II, cap. 39: *Vesicae et calculo purganda: De nido hirundinis glebula diluta ex aqua calida bibitur.* Et Plinius ipse mox, libro sup. cap. 432 ad morsus canis rabiosi glebulam commendat ex *hirundinum nido* illitam ex aceto. Hæd.

Ossifragi ventrem arefactum. Turturis fimum in mulso decoctum, vel ipsius discoctae ius. Turdos quoque edisse cum baccis myrti prodest urinae: cicadas tostas in patellis: millepedam oniscon bibisse: et in vesicae doloribus decoctum agnorum pedum. Alvum ciet gallinaceorum discoctorum ius, et acria molliat. Ciet et hirundinum fimum, adiecto melle subditum.

XXII. Sedis vitiiis efficacissima sunt, oesypum: quidam adiiiciunt pompholygem et rosaceum: canini capitis cinis: senectis serpentis ex aceto: si rhagades sint, cinis finis canini candidi cum rosaceo: aiuntque inventum Aesculapii esse, eodemque et verrucas efficacissime tolli: murini finis cinis, adeps cygni, sebum bovis. Procidencia ibi succus cochlearum

Ossifragi ventrem arefactum. Diosc. lib. II, cap. 58: φένει τὸ ἀρεκτον, ὃ βαρυστὶ καλῶνται ὀστειόφραγον· τοῦτου ἡ ἀνιότης παρ' αὐτῶν ποτεζομένη, λίθους ἐξουσιεῖσθαι ποσὶν ἰστροπέλαισι. Marc. Emp. c. xx, p. 180: *Avic ossifragas ventriculus salitius, ut servari possit, aut exastus, et in pulverem coaductus, cum vini potione datus, urinam effiaciendi provocat.* HARD.

Turturis fimum. Galen. *Eisintop.* lib. III, pag. 666: Ἄλλο ὄρατον λίθους... Τρυγόνος ὀρνέου κόπρον καύσας, πάρεξι μετὰ μαλικάτου ποσὶ γὰρ ἔξουσιεῖσθαι τοὺς λίθους. *Turturis avis stercus combustum ex mulsa praebe: colendos enim per urinam eiicit.* Imponi ceroti modo, non bibi, praecipit Marc. Emp. cap. xxvi, pag. 181, et Plin. Valer. lib. II, cap. 39. II.

Turdos. Plin. Val. loc. cit. II.

Cicadas. Idem Plin. Val. loc. cit. Dioscorid. lib. II, cap. 56: Τέττιγας ἄντοι ἰσόμεναι τοῖς πᾶσι τῇ χύστῃ

ἀνιήσασι βρογχίτιν. HARD.

Millepedam oniscon bibisse. Millepedam dicere debuit. Vid. lib. XXIX, cap. ult. DAL. — *Millepedam.* Diosc. lib. II, cap. 37: Ποδῆτος (ὄνοι) αἶμα ὄνει βρογχίτι διανουμένη. H.

Et in vesicae doloribus. Marc. Emp. cap. xxvi, pag. 180, et Plin. Valer. loc. cit. HARD.

Alvum ciet gallinaceorum. Plin. Val. ad verbum, lib. II, p. 23. H.

Ciet et hirundinum fimum. Plin. Val. loc. cit. HARD.

XXII. *Sedis.* Marc. Emp. c. xxvi, pag. 222. HARD.

Si rhagades sint. Marc. Emp. loc. cit. *Rhagadas;* inquit, *canini capitis nasi canis asperius adiungit, et stercoris albi canini, detraque cinis in asertus, similiter opitalatur.* Sext. Plat. cap. ix de cane, tit. 11 ad rhagadas ἄγι: *Sectus canis cum rosaceo tritum et inpositum, mure sanat.* H.

Procidencia alii succus cochlearum

punctis evocatus illitu repellit. Attritis medetur cinis muris silvatici cum melle: fel herinacei cum vesperilionis: et anserinus cum cerebro, et alumine, et oesypo. Fimum columbinum cum melle. Condylomatis privatim aranens dempto capite pedibusque infricatus. Ne acria perurant, adeps anserinus cum cera Punica, cerussa, rosaceo: adeps cygni. Haec et haemorrhoidas sanare dicuntur. Ischiadicis cochleas crudas tritas cum vino ammoneo et pipere potu prodesse dicunt: lacertam viridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite. Sic et stellionem, adiectis huic papaveris nigri obolis tribus. Ruptis, convulsis fel ovium cum lacte mulierum. Verendorum

punctis evocatus illitu depellit. Proci-
dentiam, accusandi casu, in antiquo
codice. PRY. — *Proci-dentia alba suc-
cus cochlearum.* Quinque nostri: *Proci-
dentia ibi succus cochlearum*; quod
et nescio quo ex MS. ad marginem
notatum. Ita scripsit Plinius. *Ibi,*
puta in sede, cuius de vitili agere
coeperat. Et sic paulo post, *tetrus ibi*
hulceribus. Cap. 12. *Si in verendis*
sit caeterisque ibi hulceribus. GROS. —
Cum Gros. Harduinus facit, suffra-
gantibus nempe MSS. Reg. 1, aliisque
probationibus: adiecitque similiter
paulo post lagi hoc capite, *tetrus ibi*
ulceribus. AZ.

Fel herinacei. In libris haecenus
vulgatis, vel *herinaeol* legebatur: de-
rantque hae voces, et *anserinus* cum
cerebro. Mendum utrumque sustuli-
mus, ope codicis Reg. Th. et Chiff.
Posterior etiam admonitu Marc. Emp.
qui magnam operis sui partem ex
Plinii verba ac sententias concinnavit:
sic enim ille, cap. xxx4, pag. 222:
*Adeps anserinus, inquit, cum eju-
dem cerebro, et oesypo, et alumine*
inhibetur, et imponitur ani omnibus

causis. Quare et in Pliniano contex-
tu, *adeps anserinus* rectius, quam et
anserinus legas. HAND.

Fimum. Cum *larina.* Marc. Emp.
cap. xxxii, pag. 224. HAND.

Condylomatis. Ad verbum Plin.
Val. lib. II, cap. 34. HAND.

Ne acria perurant. Nec acrioris hu-
moris fluxus sedem perurat. H.

Adeps anserinus. Ad condylomata
haec pariter medicamenta adhibent
Marc. Emp. cap. xxxii, p. 222, etc.
cap. xxxii, pag. 225. Item Plin. Val.
I. cit. Ad ani pruritum Galen. Europ.
lib. I, c. 14, p. 598. HAND.

Adeps cygni. Marc. et Plin. Valer.
II, c. HAND.

Haec et haemorrhoidas. Iidem au-
ctores mox appellati. HAND.

Ischiadicis cochleas. Q. Serap. c.
xxxvii de ichth, pag. 150: *Aut in*
Aminaco cochleas haurire Lyaco. To-
tidem verbis Marc. Emp. cap. xxv,
pag. 174. HAND.

Verendorum fornicationibus. Plane
totidem verbis Marcell. Empir. cap.
xxxiii, pag. 229 et 230, so Plin.
Val. lib. II, cap. 34. Quid sit forni-

formicationibus verrucisque medetur arietini pulmonis inassali sanies. Caeteris vitiiis: vellerum eius vel sordidorum cinis ex aqua: sebum ex omento pecudis, praecipue a renibus, admixto cinere pumicis et sale: lana succida ex aqua frigida: carnes pecudis combustae ex aqua: mulae unguarum cinis: detis caballini contusi farina inspersa. Testibus vero, farina ex ossibus canini capitis sine carne tuis. Si decidat testium alter, spumam cochlearum illam remedio esse tradunt. Tetris ibi hulceribus, et manantibus, auxiliantur canini capitis recentis cineres: cochleae latae, parvae, contritae ex aceto: senectus anguim ex aceto, vel cinis eius: mel, in quo apes

estlin diximus lib. XXVIII, cap. 20, in fine. Sext. Plat. cap. vi de ariete, tit. 3 ad claviculos: *Liquores arietis, quem de pulmone concoque, stilla superposita, claviculos qui in manibus nascuntur, aut in veretro, illita tollit.* Clavicuti e verrucatum genere sunt: nascunturque in manibus, pedibusque pessimi, et pidsiois. II.

Caeteris vitiiis. Auctores proxime appellati haec totidem verbis habent, usque ad eum locum, testibus vero, etc. Marc. Emp. in primis, c. xxxii, pag. 226: *Arietis quam pingulissimi lana, plena suis sordibus, combusta, et in pulverem redacta, prodest plurimum si eo cinere ex aqua locum inguinum perficiatur.* Haro.

Testibus. Sext. Plat. c. ix de cane, tit. 5 ad tumores testiculorum: *Calvaria canis trita et imposita, mire sanat.* Haro.

Si decidat testium alter. Turpiter propendat, et demittatur yelyti laxatus. DAL. — Marc. Emp. c. xxxiii, pag. 227, et Plin. Val. lib. II, c. 42. Haro.

Tetris. Marc. Emp. cap. xxxii, p. 229. Haro.

Cochleae latae, parvae contritae ex aceto, vel cinis eius. Scribas ex apographo nostro, *Cochleae latae, parvae, contritae ex aceto. Senectus anguim ex aceto, vel cinis eius.* F. 187.

Contritae ex aceto, vel cinis eius. Ex Vet. adnotant eorum. Sed, Voss. *Cochleae parvae latae contritae ex aceto, senectus anguim ex aceto, vel cinis eius.* Sic paulo superius: *canini capitis cinis, senecta serpentis ex aceto.* Et paulum: *Cochleae minutae luteae contritae illitae* cap. 43. Invenies et apud Pintianum, Graez.

Senectus anguim. In libris hactenus editis: *Cochleae . . . ex aceto, vel cinis eius: caeteris, quae intermissus, praetermissis. Restitulumus, ea ope Reg. 2 aliorumque codicum ipsa serie orationis ita postulante: quum sequatur statim vel cinis eius, quod ad cochleas, de quibus antea, referri nequi.* Haro.

sint immortuae, cum resina: cochleae nudaе, quas in Africa gigni diximus, tritae cum thuris polline et ovorum albo: tricesimoque die resolvunt. Aliqui pro thure bulbum admiscunt. Hydrocelicis stelliones mire prodesse tradunt, capite, pedibus, interaneis ademptis, reliquum corpus inassatum: in cibo id saepius datur: sicut ad urinae incontinentiam, caninum adipem cum alumine scisso, fabae magnitudine: cochleas Africanas cum sua carne et testa crematas poto cinere. Anserum trium linguas inassatas in cibo: huius rei auctor est Anaxilaus. Panos aperit sebum pecu-

Cochleae nudaе, quas in Africa gigni diximus, tritae. Voss. *tritae*, Numquid *tritae*? Sed verius *acerratae*, ut t. 6, praeterea quae *acerratae* vocantur; ubi Voss. *everatae*; sed primo *E* supra scriptum *A* monstrat. Anaxilaus. GRON. — *Cochleae*, etc. Supra cap. 49, et lib. XXIX, c. 36. Marc. Emp. cap. XXXIII, pag. 330: *Cochleis*, quae nudaе inveniuntur, additur aliquid tritae thuris, et albi ovorum: atque inde hucera testiculorum tumentia, et hydrocelae puerorum, sive ramices superliniuntur, ut modo glutinis adhaerescat, etc. H.

Tricesimoque die resolvunt. Resolvuntur: sponte abecedunt, nec amplius haerent. DAL.

Hydrocelicis. Υδροκύλη, hernia; ramex aquosus, id est, cessantis humoris in partem aliquam scroti collectio, qui illie facit tumorem. *Tumidus hydrocelae* dixit Martialis, lib. XII, epigr. 84, vs. 3. De eorum remedio tradit omnino eadem Plin. Val. lib. II, cap. 42. HARD.

Caninum. Praepostera interpunctione perturbata prius omnia sic leguntur: *In cibo id saepius datur, sicut ad urinae incontinentiam, Cani-*

num adipem, etc. Periode quae ad urinae incontinentiam stellio valet, hydrocelicis cochleae, et quae sequuntur, prodessent. Contra Plin. Val. lib. II, cap. 40, cui titulus: *Incontinentiae urinae compescendae.* *Anserum etiam trium*, inquit, *lingulae asse in cibo sumuntur.* *Cochleae Africanae* cum carne sua comburuntur, cuiusque earum, ex vino bibitur. Et Marc. Emp. explanate magis, c. XXVI, pag. 424: *Prinam*, inquit, continet lac caninum, et oleum eius cum alumine datus, ita ut sit fabae magnitudinis globulus qui datur. *Cinis cochlearum Africanarum* exustarum si potetur, urinae incontinentiam sedat. *Anserum trium linguas inassatas*, si quis ediderit, urinae profluviū non patitur. Haec sane omnia prodesse Hydrocelicis nequa Veterum commemorat. *Urinae incontinentiae.* Plinius iterum, lib. XXXII, cap. 38. HARD.

Cochleas Africanas. Marc. Empir. cap. XXVI, pag. 424, et Plin. Valer. lib. II, cap. 48. HARD.

Anserum trium linguas. Auctores proxime laudati. HARD.

Panos. Marc. Emp. cap. XXXII, p. 224. HARD. — Illic vere, et non non

dum cum sale tosto, Murinum finum admixto. thuris polline, et sandaraca discipit. Lacertae cinis, et ipsa divisa imposita: item multipeda contrita, admixta resina terebinthina ex parte tertia. Quidam et sinopidem admiscunt cochleae contusae. Et per se cinis inanium cochlearum cœrae inixtus, discussoriam vim habet. Finum columbarum per sese, vel cum farina hordeacea, aut avenacea illitum. Cantharides mixta calce panôs scalpelli vice auferunt. Inguinum tumorem cochleae minutae cum melle illitae leniunt.

XXIII. (ix.) Varices ne nascantur, lacertae sanguine pueris crura ieiunis a ieiuno illinuntur. Podagras lenit oesypum cum lacte mulieris et cerussa: finum pecudum, quod liquidum reddunt: pulmones pecudum: fel arietis cum scvo: mures dissecti impositi: sanguis mustelae cum plantagine illitus, et vivae combustae cinis ex aceto, et rosaceo, si penna illi-

raro in hucerbis contumacissimis vesicantium emplastrorum utilissimum auxilium fuit. Debent hæc tamen non promiscue ac temerario adhiberi. fure nostras ille celesterr. Alibert promuntiavit, ubi vitio herpetico humores ferè omnes laboraverè, numquam non squarumcum exanthema in eo loco sœvire, cûl cantharidipum pharmacum appositum fuit. Tum es est furiosi epistoptici vis irritativa, ut gravissime lædat delicatâ corpore. At.

- Murinum finum. Plin. Valer. ad verbum, lib. III, cap. 27. H.

Lacertae cinis. Ad verbum Marc. Empir. et Plin. Valer. locis citatis. HARD.

Item multipeda contrita. Sive potcellio, quæ oniscos. Totidem verbis Marcell. Empir. cap. XXXI, p. 226. HARD.

Et per se cinis. Et Marcell. Empir. loc. cit. HARD.

Finum columbarum. Idem Marc. Emp. c. XXXI, p. 224. HARD.

Inguinum tumorem. Q. Seren. cap. XXXVII, pag. 149: *Sic autem exstima durum tibi glandibus inguen, Proderit induci cochleas cum melle minutas* sudenti verbis Marc. Empir. c. XXXII, pag. 224, et Plin. Val. lib. II, c. 43. HARD.

XXIII. Varices. Marc. Emp. cap. XXXIV, pag. 232. HARD.

Podagras lenit oesypum. Marcell. Emp. cap. XXXVI, pag. 242. H.

Finum pecudum. Caprinum ad podagras laudat Dioscorid. lib. II, cap. 98. HARD.

Pulmones pecudum. Idem Marcell. loc. cit. HARD.

Et rosaceo. Dioscorid. lib. II, cap.

natur, vel si cera et rosaceum admisceatur: fel caninum, ita ne manu attingatur, sed penna illinatur: simum gallinarum: vermium terrenorum cinis cum melle, ita ut tertio die solvantur. Alii ex aqua illipiri malunt. Alii ipsos aceto mensura cum melle cyathis tribus, pedibus ante rosaceo perunctis. Cochleae latae potae tollere dicuntur pedum et articulorum dolores. Bibuntur autem binae in vino tritae. Eadem illinuntur cum helxines herbae succo. Quidam ex aceto intrivisse contenti sunt. Quidam sale cum vipera cremato in olla nova, et saepius sumpto, aiunt podagra liberari. Utile esse et adipe viperino pedes perungi. Et de milvo affirmant, si inveterato tritoque, quantum tres digiti capiant, bibatur ex aqua. Aut si

22, et Marc. Emp. cap. xxxvi, pag. 246. Haro.

Pituum gallinarum. Marc. Empir. cap. xxxvi, pag. 242. H.

Vermium terrenorum cinis. Idem Marc. pag. 250. Haro.

Sale cum vipera cremato. Sal is est, quem multis aliis locis viperinam vocat. Dalec.

Et de milvo affirmant. Milvi in primis caput commendat ad podagras Galen. de Theriaca ad Pis. lib. I, c. 9, pag. 942. Haro.

Aut si pedes. Aut si pedes sanguine milvino perungantur, cum urtica trita. Prius sic legebatur: *Aut si pedes sanguineus . . . vel penis eorum.* In vetustis codd. si pedes sanguinem, vel sanguine. Emendat Dalecampius, si pedes sanguine tument. Etiam sanguine defendi putat posse Quintilian suffragio, pro sanguine manent. Convellit ac labefacta eiusmodi conjecturas nostra interpretatio, de milvino sanguine, pro perungi cum urtica trita podagricos pedes, non

Plinius solum est auctor, sed et Marc. Emp. cap. xxxii, pag. 246; *Urtica*, inquit, cum sanguine milvino, aut columborum permixta: atque ex eo pedes illis effociter sanantur. Et Flin. Val. lib. III, cap. 14; *Adipe viperino, sanguine quoque milvi pedes perunguntur.* Mox ubi vel penis eorum libet vulgari exsulent, Dalecampius reponit, vel penis eius, ut ad milvum spectare videatur. At quo auctore? Deinde quid verhis proxime sequentibus fiet, quam primum nascentur: et, quin et finis eorum? Quanto veri similis sit, non eorum, sed columborum, ut rescripimus, legi oportere? adduci sane conjectura, sed utique certa. Sic enim Marc. Empir. qui vetustissimos et maxime probatos Plinii codices sequutus est. *Columbinae plunae*, inquit, *maxime primum nascentes cum urtica, atque impositae, podagrae dolores levant.* Nam et ea quae proxime sequuntur apud Plinium, *quin et finis eorum articularum doloribus illinitur, ad colum-*

pedes sanguine cum urtica: vel pennis palumborum, quum primum nascentur, tritis cum urtica. Quin et firmus eorum articulorum doloribus illinitur: item cinis mustelae aut cochlearum, et cum amylo, vel tragacantha. Incussos articulos aranei telae commodissime curant. Sunt qui cinere earum uti malint, sicut fimi columbini cinere, cum polenta e vino albo. Articulis luxatis praesentaneum est et sebum pecudis cum cinere e capillo mulierum. Pernionibus quoque imponitur sebum pecudum cum alumine: canini

hos etiam pertinere auctor est idem Marcell. cap. xxxiv, pag. 234; *Stercus columbinaum*, inquit, *vel solum, vel cum ovo tritum, dolentibus articulis illigum prodest*. Quin et ipse Plinius de columbino stercore hoc loco egisse se satis liquido asseverat, quum paulum post subiicit: *Sane qui cinere, uti malint, sicut fimi columbini cinere*, etc. Haan.

Sanguinem cum urtica In utroque manuscripto exempli legitur, sanguinem. In antiquissimo codice scriptum fuisse puto, *sanguine tum*: neque vel contracta scriptura, vel deletis litteris, et dormitantem aut ignarum scribam, ex ista nota effecisse sanguinem, quum legendum fuerit: *Et si pedes sanguine tument*. Apud Quintilianum in declamationibus aliquoties legimus *sanguinantes*, pro sanguine manantes, et cruore perflusos. *Sanguinantes pedes* quidam exponunt, gangraena, carcinomate, mordicis et malignis ulceribus tentatis cum sanguinis effluat. Talibus urtica prodest, et peculiari et sanguinem manantem sanat, praesertim e naribus. Sed is morbus plurimum differt a podagra, de qua hic agitur. Dal.

Intraos articulos. Totidem syllabis

apicibusque litterarum, Marc. Emp. cap. xxxiv, pag. 234. Sed Plin. Val. lib. III, cap. 15: *Incisos articulos aranei tela commodissime curat*. MSS. omnes, *intrusos*. Beele. Q. Serap. c. iij, pag. 159: *Si vero caput infestum colliserit ictus, Ex alio aceti vestis debet araneis: Neque habet illius nisi quam sanget, absce*. Haan.

Sicut fimi columbini. Columbarum fimum etiam vulneratis prodesse auctor est Galenus xxiij, lib. III, cap. 6, pag. 729. Haan.

Articulis luxatis. Q. Serap. cap. iij, pag. 159: *Quod si luxa suo decedent membra tenore, Vrepe semineas erines, ac iungere sebum. Congruet et tali medicamina moia ligare*. Marc. Emp. c. xxxiv, pag. 235: *Articulis luxatis sebum pecudis cumcun, quo cum vincre de capillo mulieris facto medetur*. Et Plin. Val. lib. II, cap. 49: *Mulieris capillus quamplurimus in cinerem reductus, admixto ovium adipe veteri: cerati modo illinitur*, etc. Et lib. III, cap. 15 ad nervos et articulos: *Sebum pecudis cum cinere capillorum mulieris*. H.

Pernionibus, etc. Marcell. Empir. cap. xxxiv, pag. 236. Haan.

capitis cinis, aut limi murini. Quod si ppra sint, hulkera cera addita ad cicatricem perducunt: vel gli-rium, crematorum favilla ex oleo: item muris silvatici cum melle: vermium quoque terrenorum cum oleo vetere: et cochleae, quae nudaee inveniuntur. Hulkera omnia pedum sanat cinis earum, quae vivae combustae sint: limi gallinarum cinis exhulkerationes, columbini limi ex oleo. Attritus etiam calceamento- rum, veteris soleae crematae cinis, agninus pulmo et arietis sanat. Dentis caballini contusi farina privatim subluviem. Lacertae viridis sanguis subtritus, et ho- minum et iumentorum pedes subtilitus sanat. Clavos pedum urina muli mulaeve cum luto suo illita: simum

Aut limi murini. Plin. Valer. lib. II, cap. 51. Haad.

Quod si ppra sint. Ita MSS. omnes. Fries editi, quod si patrida sint hul-kerai. Plin. Val. lib. II, c. 50 sq. si plura sint hulkera. Haad.

Vel gli-rium crematorum favilla. Vel glires cremati et in cinerem reducti cum oleo. Libri omnes editi, vel gryllorum. MSS. Reg. 1, gryllum. Reg. 2, et Chiffi. grillum. Nos unius tra-iectione litterulae, gli-rium rescripti-mus, auctore Marc. Emp. cap. xxxiv, pag. 232: Gli-rium, inquit, vel vori-cum, vel vermium terrenorum thys oleo impositus perinonibus medetur. Haad.

Item muris silvatici. Marc. Emp. cap. xxxiv, pag. 232. Haad.

Vermium quoque terrenorum. Marc. idem loc. cit. et Plin. Valer. lib. II, cap. 51. Haad.

Hulkera omnia. Haec omnia idem auctores proxime appellati. Haad.

Attritus etiam calceamentorum. Dio-scorid. lib. II, cap. 40 et 51; Marc. Emp. cap. xxxiv, pag. 236. H.

Agninus pulmo. Marc. Emp. cap. xxxiv, pag. 232. Haad.

Dentis caballini contusi farina. Dio. Plin. Val. lib. II, cap. 51. H.

Subluviem. Τὸν παραυόζαντι. Co-lum. lib. VII, cap. 5, de ore id usur-pat. In homine is morbus est, quam sub ungue, cocta inflammatione, saevis alba colligitur: quod saepe mulieribus accidit, dum inter con-suendum se acu pangunt. Paronychia genus id mitius est, ac minus dolore vexat, nec primario articulum digiti corrumpit. Quidam reduvias, τὰ πτε-ρύγια, ulso interpretantur Dalat. — *Subluviem.* Quid hoc morbi genus sit, Marcell. Emp. explicat, cap. xxxiv, pag. 232: *Dentis caballini contusi*, hul-kerai perinonum, si sint tumidi, uti-liter curant. Haad.

Lacertae viridis sanguis. Plin. Val. loc. cit. Haad.

Clavos pedum urina. Marcell. Emp. cap. xxxiv, pag. 232, et Plin. Val. lib. II, cap. 52. Haad.

ovium. Iecur lacertae viridis, vel sanguis flocco impositus: vermes terreni ex oleo, stellionis caput cum viticis pari modo tritum ex oleo: fimum columbinum decoctum ex aceto. Verrucas vero omnium generum urina canis recens eum suo luto illita: fimi caninis cum cera: fimum ovium: sanguis recens murinus illitus vel ipse mus divulsus: herinacei fel: caput lacertae, vel sanguis, vel cinis totius: membrana senectutis anguium: fimum gallinaceum cum oleo et nitro. Cantharides cum ura taminia intritae exedunt: sed ita erosas aliis, quae ad persananda hucera monstravimus, curari oportet.

XXIV. (x.) Nunc revertemur ad ea, quae totis corporibus metuenda sunt. Fel canis nigri masculi amuletum esse Magi dicunt domus totius, sullitae eo purificatae, contra omnia mala medicamenta. Item sanguine canis respersis parietibus, genitalique eius sub limine ianuae defosso: Minus mirentur hoc, qui sciunt foedissimum animalium in quantum magnificent ricinum; quoniam uni nullus sit exitus sagi-

Iecur lacertae viridis. Marc. Emp. loc. cit. in lamda: et pag. 237, cum flocco impositus. HARD.

Vermes terrent. Marc. Emp. cap. xxxiv, pag. 237. HARD.

Cum viticis pari modo. Sic etiam MSS. Forte irritis rectius, Veticarum enim ut clavis pedum papantis creber apud Marc. Emp. usus: viticis plane nullas. Vide a. xxxiv, pag. 234 sq. HARD.

Fimum columbinum. Marcell. Emp. loc. cit. et Plin. Val. lib. II, cap. 52. HARD.

Verruani. Eisdem verbis Sext. Plat. cap. 12 de cane, tit. 6 ad callos et verrucas tollendas; Marc. Emp. cap. xxx, pag. 132; et Plin. Val. lib. III,

cap. 42. Q. Serpens, cap. lxxv de ver. racis tollendis: Id poterit vitium sanguis curare lacertae, Aut urina cunis cum terrea inchoata molente. H.

Fimi optimi cinis. Marc. Emp. et Plin. Val. locis citatis, qui et de fimo ovium, et muripo sanguine, Plinio pariter adstipulantur. H.

Caput lacertae. Galen. de fac. simpl. Med. lib. XI, pag. 303. H.

Fimum gallinaceum. Plin. Val. lib. III, cap. 42. HARD.

Cantharides. Marc. Emp. cap. xiv, pag. 429. HARD.

XXIV. Quoniam uni nullus sit exitus agniac, Haec explanata uberius, XI, 40. H. — Nec finis alia. Sivo

nae, nec finis alia quam morte, diutius in fame venti. Septenis ita diebus durasse tradunt: at in satietate paucioribus dehiscere. Hunc ex aure sinistra canis omnes dolores sedare adalligatum. Eundem in augurio vitalium habent. Nam si aeger ei respondeat qui intulerit, a pedibus stanti interrogantique de morbo, spem vitae certam esse: mortituum nihil respondere. Adiciunt, ut evellatur ex aure laeva canis, cui non sit alius quam niger color. Nigidius fugere tota dies canes conspectum eius, qui e sue id animal evellerit, scriptum reliquit. Rursus Magi tradunt, lymphatos sanguinis talpae aspersu resipiscere: eos vero qui a nocturnis Diis Faunisque agitentur, draconis lingua, et oculis et felle intestinisque in vino et oleo decoctis, ac sub dio noctu refrigeratis, perunctos matulinis vespertinisque liberari.

XXV. Perfrictionibus remedio esse tradit Nicander amphibiaenam mortuam adalligatam, vel pellem tantum eius. Quinimmo arbori, quae caedatur, adalligata, non algere caedentes, faciliusque succidere. Itaque sola serpentium frigori se committit, prima omnium procedens, et ante cuculi cantum. Aliud est cuculo miraculum, quo quis loco primo audiat alitem illam, si dexter pes circumscribatur, ac vestigium id effodiatur, non gigni pulices, ubicumque spargatur.

XXVI. Paralyzin caventibus pinguis glirium decoctorum et soricum utilissima tradunt esse: millepedas,

his alius. Sic Macro, Aen. II, 534:
Haec fides Priami fatorum. H.

XXV. Nicander. In Theriac. pag. 26 de amphibiaena: Η δ' ἐλένησι Πουφ θυσαμένης, ἐν τῷ πάλμῳ τῶν ἀργυροῦ Μάλας ἐνεκρούμεν ἀπὸ χρομῶς ἀπύρτου, etc. Sic pluribus illa Pelle

nae prodest, Boreae quum flamine sae-
gnes Obriguere manus, et vietas fri-
gore torpent, etc. H.

XXVI. Paralyzin. Plin. Valer. lib. III, cap. 43. ad verbum. H.
Millepedas, ut in angina diximus,
etc. Millepedarum nulla utilitas in

ut in anginis diximus, potas phthisin sentientibus: lacertam viridem decoctam in vini sextariis tribus ad cyathum unum, singulis cochlearibus sumptis per dies, donec convalescant, cochlearum cinerem potum in vino:

XXVII. Comitialibus morbis oesypum cum myrrhae momento, et vini cyathis duobus dilutum, magnitudine nūcis avellanae, a balineo potum. Testiculos arietinos inveteratos, tritosque dimidio denarii pondere in aqua vel lactis asinini hemina. Interdicitur vini potus quinque diebus ante et postea. Magnifice laudatur et sanguis pecudum potus: item fel cum melle, praecipue agninum. Catulus lactens sumptus, abscisso capite pedibusque, ex vino et myrrha. Lichen mulae potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis transmarini cinis potus in aceto. Tunicula stellionis, quam eodem modo, ut anguis, exiit, pota. Quidam, et ipsum arundine exenteratum inveteratumque bibendum dedere. Alii in cibo in ligneis verubus inassatum. Opere pretium est scire quomodo praeripiatur, quum exiit membrana tiberna, alias devoranti eam, quoniam nullum animal fraudulon-

phthiseps periculo; Cf. not. sup. ad pag. 305. Caeterum, ut hic de millepedis peragamus quae dicere in animo est, notemus ad medicamenta eligi millepedarum *oniscum stell.* Linn. cui cauda in appendicem filiformem abiit duplicem, vel *onisc. armadille*, cui id nominis propterea impositum fuit, quod periculi conscius replicetur in sese, et in pilae formam suam convolvat corpusculum. A.

Ut in anginis diximus, etc. Cap. 42. Haas.

Lacertam viridem. Plin. Valer. ad verbum 1, 61. Haas.

Cochlearum. Plin. Valer. loc. cit. Haas.

XXVII. *Testiculos arietinos*, etc. Plin. Valer. lib. II, cap. 53, ad verbum, et Sen. Plat. cap. VI de ariete, tit. 7 ad cothurnos. Haas.

Magnifice. Plin. Val. 4. c. II.

Catulus. Plin. Val. loc. cit. H.

Quoniam nullum animal, etc. Vide quae diximus in eam rem, lib. VIII, cap. 49. Haas.

tius invidere homini tradunt. Inde stellionum nomen
aiunt in maledictum translatum. Observant cubile
eius aetatibus. Est autem in loriciis ostiorum fenestra-
rumque, aut cameris sepulcrisve: ibi vere incipiente
fissis arundinibus textas opponunt casas, quarum an-
gustis etiam gaudet, eo facilius exiens circumdatum
torporem. Sed eo derelicto non potest remeare. Nihil
ei remedio in comitialibus morbis praefertur. Prodest
et cerebrum mustelae inveteratum potumque et iecur
eius: testiculi, vulvaeque, aut ventriculus invetera-
tus cum coriandro, ut diximus: item cinis: silvestris
vero tota in cibo sumpta. Eadem omnia praedicant.

Inde stellionum nomen aruit, etc. Maladieti et convicii loco id nomen obicitur homini improbo et fraudulento. Glossae veteres: *Stellio, xaxxyppo; xaxxyppos*; Proprie autem stellionatus dicitur Turconstitutus, quum dolo quid factum, quum merces suppositae, quum impostura facta, etc. Vide Digest. lib. LVII, tit. 20, *Stellionatus*: simul et Voss. in Etymol. Est stellionatus *xaxxyppos* Platoni, de Legibus, lib. IX, II. — Non male, ut reor, quanquam nec id certitudinis geometricae particeps, videtur a stellione stellionatum ducere; certe melius quam Poininel a germanica voce *stehlen* quae furari est. In hac enim abundat *re h*, deest uon e duabus *L*. Tum generalius dictum *stehlen*, quum ut apte stellionatus in specialitatem deducatur. *Az.*

Maledictum translatus. Crimenis notam et probrum. Stellionatus crimen id est, quum aliquid per dolum et imposturam fit) Varro. — De eo multa ex Capro grammatico Cuiacius, Observe, lib. ^o X, cap. 20. Theophrastus, lib. de invidiis animalibus. Dat.

Est autem in locis omnium scilicet

strangue. Scribendum *loris*, non *lois*, ex vetusto exemplari. PIET. — Est, etc. In Reg. 2, et Chiff. Editi male, in *lois*. *Loricæ* testaceæ murorum, ostiis, ac fenestrarum, proiecturæ sunt, quas Galli vocant *corniches*, quæ transitum sepeliunt, relictæque extra præpendiculatæ stellas. De his Vitruv. lib. II, cap. 8. II. *Torpore* Senecula. Hæc.

Et lecturamus, Diodor. Eupor. lib. I, cap. 48; Plin. Val. lib. III, cap. 40. HARD.

Vt diximus, Lib. XXIX, c. 16. Sic etiam Diosc. loc. cit. II, 10.

*Item cing. Q. Seren. c. xviii de
conituali morbo: p. 161: Aenes mu-*

Tota in cibo sumpta. Caelius Aure-

Jian. Chron. lib. 1, cap. 4 de epilepsia, ex aliorum sententia: *Item*

mandentiam huiusmodi, sed longo de-
secutiam tempore: id vero deinde

Eadem omnia praedicantur ex vi-

vestri mustela, *elyerra* appellata.

quae ista e domestica monstravit.
GLEN. — *Eadem*, etc. *Eadem* om-

tur ex viverra. Lacerta viridis cum condimentis, quae fastidium abstergeant, ablatiis pedibus et capite. Cochlearum cinis addito semine lini et urticae cum melle, unctu sanat. Magis placet draconis catida in pelle dorcadis adalligata cervinis nervis: vel lapilli e ventre pullorum hirundinum sinistro lacerto annexi. Dicuntur enim excluso pullo lapillum dare. Quod si pullus is detur incipienti in cibo, quem primum pepererit, quum quis primum tentatus sit, liberatur eo malo. Postea medetur hirundinum sanguis cum ihere, vel cor recens devoratum. Quin et e nido earum lapillus impositus recreare dicitur confestim, et adalligatus in perpetuum tueri. Praedicatur et iecur milvi devoratum, et senectus serpentium. Iecur vulturis

nia remedia parantur ex silvestri mustela, sive viverra, quae iam e domesticis commixta sunt. Plin. Val. lib. II, cap. 58. HARD.

Cochlearium-cuis addito semine lini et urticae cum melle unctos sanat. Ligo: Cochlearum cinis adiecto semine lini et urticae cum melle linetu sanat, ex apographo nostro. PINT.—Cochlearum. Ita Reg. 4. In libris vulgaris, unctos sanat. In Chiff. Linetu, male. Plin. Valer. lib. II, cap. 58 ad morbum comitialem: Cochlearum cinis addito lini semine et urticae ex melle illinitur cum sale. HARD.

Magis placet, etc. Qui magiam praestantur. HARD.

Vel lapilli e ventre pullorum. Dioscor. lib. II, cap. 60. Scal. Plat. part. 2, cap. XII de hirundine, tit. 3 ad caducos: Hirundines comestae caducos sanant. Item lapilli in ventriculis eorum reperi et brachio alligati perfecte sanant. HARD.

Lapillum dare: Pullo, quem excluserit, tamquam omnium reptorum

remedium. DALC. — Lap. dare. Dare deglutendum. HARD.

Quod si pullus is detur incipienti in cibo, quem primum peperit, quum quis primum, etc. Posterioribus verbis nostrum exemplar: Quod si pullus is detur, quum primum tentatus sit, liberatur eo malo. PINT.

Inc. Quum morbus incipit.

Quem primum pepererit, etc. Quem pullum primum hirundo peperit. Sic pullos aligit primae fetusae Dioscor. lib. II, cap. 60, et Etmop. lib. I, cap. 49. HARD.

Postea medetur hirundinum, etc. Q. Seren. loc. cit. Aut cruor ex Progne mixtus cum polline thuris: Aut lapis ex nido, vagu quem congestit hirundo, Vellitur: et nexu fovet, attollitque iacentem. Sic etiam Plin. Val. lib. II, cap. 58. HARD.

Quin et e nido earum, etc. Q. Seren. et Plin. Val. locis citatis. HARD.

Iecur. Scal. Plat. part. 2, c. 2 de vulture, ul. 2 ad caducos: Vulturis iecur topus cum sanguine omne vitu-

tritum cum suo sanguine ter septenis diebus potum. Cor pulli vulturini adalligatum. Sed ipsum vulturē in cibo dari iubent, et quidem satiatum humano cadavere. Quidam pectus eius bibendum censent, et in cerrino calyce. Aut testes gallinacei ex aqua et lacte, antecedente quinque dierum abstinentia vini, ob id inveteratos. Fuere et qui viginti unam muscas rufas, et quidem emortuas, in potu darent, infirmioribus pauciores.

XXVIII. (XI.) Morbo regio resistunt sordes aurium, aut mammarum pecudis denarii pondere cum myrrhae momento, et vini cyathis duobus: canini capitis cinis in mulso: multipeda in vini hemina: vermes terreni in aceto mulso cum myrrha. Gallina si sit luteis pedibus prius aqua purificatis, dein colutis vino, quod bibatur. Cerebrum perdicis aut aquilae in vini cyathis tribus. Cinis plumarum aut interaneorum palumbis in mulso ad cochlearia tria. Passerum cinis sarmentis crematorum cochlearibus, duo-

ris tritum, et per dies septem potum, caducis prodesse dicimus. Plinium transcripsi ad verbum Plin. alter Valer. lib. II, cap. 58. HARD.

Sed ipsum vulturē, etc. Plin. Val. loc. cit. HARD.

Aut testes gallinacei. Sexl. Piston. part. 2, cap. 8, de gallo, lit. 2 ad caducos: Galli testiculos contritos cum aqua ieiuno dabis bibere: abstineant autem a vino diebus decem. Debe- bunt autem testiculi sicci servari, ut quoniam fuerint necessarii, continuo au- mantur. HARD.

XXVIII. Morbo. Haec totidem ver- bis Plin. Val. lib. II, cap. 59. HARD.

Aut mammarum pecudis, etc. Sor- des quas inter mammas habet, vel

inter femora, ut ait Sexl. Plat. cap. 6 de ariete, tit. 6 ad morbum re- gium. HARD.

Myrrhae. Hoc est, myrrhae pu- sillo, ut Plin. Val. ait loc. cit. H.

Canini. Sic etiam praeter Plin. Va- ler. loc. cit. Sexl. Plat. c. 9 de chae, lit. 16 ad morbum regium: Rabidi- cabis caput confusum et commixtum cum vino potatum mire sanat. HARD.

Gallina. Plin. Val. loc. cit. H.

Cerebrum. Sexl. Plat. part. II, c. 5 de perdice, lit. 1 ad morbum re- gium. Et Plin. Val. loc. cit. H.

Aut interaneorum palumbis, etc. Plin. Val. loc. cit. Ceteros interaneor- um palumborum, cochlearia duo bi- bantur ex mulso. HARD.

bus in aqua mulsa. Avis icterus vocatur a colore, quae si spectetur, sanari id malum tradunt, et avem mori. Hanc puto latine vocari galgulum.

XXIX. Phreneticis prodesse videtur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. Nam muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem mustelae, vel etiam inveteratas herinacei carnes, quis possit furenti, etiamsi certa sit medicina? Bubonis certe oculorum cinerem inter ea, quibus prodigiose vitam ludificantur, acceperim. Praecipueque febrium medicina placitis eorum renuntiat. Namque et in XII signa digessere eam sole transmeante, iterumque luna: quod totum abdicandum paucis e pluribus edocebo. Siquidem crematis tritisque cum oleo perungi iubent aegros quoniam Geminos transit sol, cristis, et auribus, et unguibus gallinaceorum: si luna, radiis barbisque eorum: si Virginem alteruter, hordei grans: si Sagittarium, vespertilionis alis: si Leonem luna, tamaricis fronde; et adiiciunt, sativae: si Aquarium, e buxo carbonibus tritis. Ex istis confessa, aut certe

Avis icterus. Aetius lib. X, cap. 47, morbum hunc non ab evo dictum vult, sed ab oculis ictidis, seu vitiosis, auricolaribus. Dicit. — *Avis.* Diximus de ea lib. X, c. 50. Ab evo, quod est coloris fellei, Graecos dedisse huic morbo nomen, scribit Cael. Aurel. lib. III, cap. 5, H.

Hanc puto latine vocari galgulum. Gelbulum a colore luteo appellari mavali Marc. Donatus in Suet. Theat. Critic. tom. VI, cap. 81, pag. 281, et post eum Salmasius in Not. ad Hist. Aug. pag. 227. Hanc.

XXIX. Phreneticis. Q. Seren. cap. VIII, pag. 429: Ex vitio cerebri phrenetis furiosa movetur, Amissaque refert frondens amensia vires, Conveniet

calidis pecudum pulmonibus apte Tempora languentis medica redimere rationa. Sic etiam Plin. Val. lib. III, c. 2. Hanc.

Nam non modo muris cerebrum dare potui ex aqua aut cinerem mustelae, aut etiam inveteratas herinacei carnes. Brevius in vetusto codice: Nam muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem mustelae, vel etiam inveteratas, etc. PARR.

Quod totum abdicandum paucis exemplaribus doctos. Scribe, Quod totum abdicandum paucis e pluribus edocebo. Ex eodem, PARR.

Radiis. Digito in aversa parte pedis exstantibus. DALEC. — Radiis.

verisimilia ponemus, sicut et lethargum olfactoriis excitari: inter ea fortassis mustelae testiculis inverteatis, aut iocinere usto. His quoque pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari putant utile.

XXX: In quartanis medicina clinice propemodum nihil pollet. Quamobrem plura eorum remedia ponemus, primumque ea, quae adalligari iubent: pulverem, in quo se accipiter volutaverit, lino rutile in linteolo: canis nigri dentem longissimum. Pseudospherem vocant vespam, quae singularis volitat: hanc sinistra manu apprehensam subnectunt: alii vero, quam quis eo anno viderit primam. Viperæ caput abscissum in linteolo, vel cor viventis exemptam. Muris rostellum aurículasque summas roseo panno, ipsumque dimittunt. Lacertæ vivæ dextrum oculum effossum, mox cum capite suo deciso, in pellicula caprina. Scarabaeum qui pilas volvit. Propter hanc Aegypti magna pars scarabaeos inter numina colit,

Calcaribus. Vide quæ de eâ voce diximus lib. XI, c. 407. H.

Olfactoriis. Pharmicis, quæ stercusamentis cienti, Dat. — *Olfactoriis.* Odorescentibus quæ corroborant, et olfactu excitant: *ἀσπαστρικὰ* vocat Dioscor. in Alex. esp. 17. Sic etiam Largus, Compend. med. 23, n. 404: *Interdum olfactoriis reficere, etc.* Joh. de Janus: *Olfactorium, ab olfacto; unde olfactoriolum, vas roguentarium muliebri, in quo odoramenta gestantur.* HARD.

Aut iocinere usto. Plin. Valer. lib. III, cap. 7. HARD.

His quoque pulmonem pecudis, etc. Plin? Val. loc. cit. HARD.

XXX. *Clinice.* Quæ ægria in lecto decumbentibus adhibetur, ratione victus, medicamentis, manus opera. DALL.

Eorum remedia ponemus. MAGOTUM. HARD.

Pulverem in quo se accipiter volutaverit. Voss. *pulverem, ubi se accipiter volutaverit.* GAZ.

Viperæ. Plin. Valer. lib. III, cap. 6. HARD.

Muris. Plin. Valer. l. citat. *Quartanæ, curandæ: muri vivo rostellum primum, et aurículas nunciat præceduntur, et in roseo panno alligantur, et ipse mus vivus dimittitur.* HARD.

Quæ pilas volvit. Qui pedibus R. mum subigit, et in pilas cogit, quas et pedibus volutat. In libris hæcenus editis, *pilulas*, minus sincere. H.

Aegypti m. pars scar. etc. Vide supra cap. 5 huius lib. Plin. Porph. Horus, aliam præterea eius venerationis causam reddunt, quod mares sint omnes scarabæi, nulla femina.

curiosa Apionis interpretatione, qua colligat solis operum similitudinem huic animali esse, ad excusandos gentis suae ritus. Sed et alium adalligant magi, cui sunt cornicula reflexa, sinistra manu collectum. Tertium, qui vocatur fullo, albis guttis, dissectum utrique lacerto adalligant: caetera sinistro. Cor anguium sinistra manu exemptum viventibus.

Hinc iocus Ausonii in masculae Neris' sectatore spior: *Perverto Veneris postico vulnere spior, Luloilli votis subulo, pullo, premo; Non taucus, non minus erit, non hippocamelus, Non asper, aut aris; sed scarabaeus erit.* Rhodig. lib. VIII, c. 5; Clement Hypotyposon VI, homines voluptatibus impensius deditos, et immersos, ac ebrios, tamquam cantharos in stercore volatari scribit. Dat. — *Prophet. h. Aegypti magna pars scarabaeos...* solis. Quoniam, quasi solem procreare vult, horis summis nactus, globulum eiusdem, ejus mundus figura est; lingit: quem ubi ab ortu ad occiduum averis pedibus volata vlt, solis cursum in aelo semulatus, ipse rursum, ut orbi persimilem figuram edat atque exprimat, in ortum convertitur. *Επειδὴ δ' ἄσπερον βεβύληται παυδοποιήσασθαι, βόες ἀπὸ δαυρα λαβὼν, κλάσσει σφαίροειδὲς παρὰ λήθον, τὸ νόσπον σχῆμα,* etc. Hieron Applo Hierogl. lib. I, cap. 40. Habet hic consentientia Porphyri. Libro quem inscripsit, *περὶ τῶν ἱερογλυφῶν ἀποκρίσις*, quas merito ridet Euseb. de Praep. Evang. lib. III, pag. 94. Haza. — *Propter hunc Aegypti magna pars scarabaeos,* etc. Praestat a Dalecampio allegata causa, quam quam nec hallucinatus omnino est Apion, sacerdotum verba et disciplina profrensus, et inter recentiores Ctesseus solis imagine symbolica

explicari posse credidit scarabaeos tot in momis et caetecis hypogaeon monumentis, dum animae censetur ad hos post mortem destinatae, ut sigos zodiaci perambulent; quae perambulatio ea icone innuitur, quae aemula solis vulgo dicitur. Quas interpretatio visa nostr. Cl. Jomard (*Descr. de l'Ég. Antiq.* vol. I, sect. X, pag. 377, 352) sententia potior. Sed in glyphis-permultis generationem indicare visus scarabaeus. Vid. praecipue *Descript. de l'Ég. Antiq.* Pl. vol. II, pl. 86, 1, ubi triplex generator, aspinio trunco, stantibus tibis (ita ut rectum angulum elliciant inde linea dorsalis, hinc femorum et tibiae columnae), aemula aisculatur, duobus scarabaeis unitisque suppositis, quorum alter niger est, ruber alter. Generationis et creationis cognatio ac nexus, ut vocant; proximus est. Unde scarabaeus symbolum visum est creatricis asturae et dei. Conf. praeter laudatos tum a Dalecampio, tum a nobis, auctores Porphyri de Abstin. IV, 9, p. 327; Beckmann ad Aristotel. *περὶ ζῴων* p. 268, 328; Schneider ad Aristotel. *Hist. Anim.* lib. V, cap. 47, p. 353. Aaza.

Sed et alium adalligant magi. Lucanum, de quo lib. XI, c. 44. H.

Cui sunt cornicula reflexa. Taurum supra vocavit cap. 5 huius lib. Dat.

Scorpionis caudae quatuor articulos cum aculeo, panno nigro, ita ut nec scorpionem dimissum, nec eum qui alligaverit videat aeger triduo. [Post tertium circuitum id condat. Erucam in linteolo ter lino circumdant totidem nodis, ad singulos dicentes, quare faciat qui medebitur. Limacem in pellicula, vel quatuor limacum capisa, praecisa arundine. Multipedam lapa involutam. Vermiculós ex quibus tabani sunt, antequam pennas germinant. Alios e spinosis fructibus lanuginosos. Quidam ex illis quaternos inclusos iuglandis nucis putamine adalligant: cochleasque, quae nudaè inveniuntur. Stellionem inclusum capsulis subiiciunt capiti, et sub decessu febris emittunt. Devorari autem iubent cor mergi marini sine ferro exemptum, inveteratumque conterí, et in calida aqua bibi. Corda hirundinum cum melle. Aliisimum drachma una in lactis caprini et ovilli, vel passi cyathis tribus, ante accessiones. Sunt qui totas censeant devorandas. Aspidis cutem pondere sexta parte denarii cum piperis pari modo, Parthiorum gentes in remedium quartanae bibunt. Chrysippus philosophus tradidit phryga-

Post tertium circuitum. Post tertium febris circulum id humo condat. H.

Condant. Humo sepeliat et defodiat. HARR.

Erucam. MSS. omnes arucas, quod idem est. HARR.

Vermiculós, etc. Ffunt hi e ligno. Vide supra lib. XI, c. 38. HARR.

Aliisimum, drachma una, etc. Ad verbum Plin. Valet: lib. III, c. 26. HARR.

Phrygionem. Fortassis animal, quod paulo antehac vocavit vermiculum e fructibus lanuginosum, φρύγιον, fructus. Quidam legunt, phryxion: putantque animal id notissimum a Chry-

sippo fusius expositum non fuisse, et Plinium exemplari vitibus deceptum. DAB. — *Phrygionem.* Φρύγιον quoniam despicari videtur a graeco φρύξω, torrere, torrefacere; credidit interpres vetus Dapimet hallucinatum Secundum in vertendo Chrysippo, et hinc fragmentum accipisse pro animali. Ut nimis audacter, ut sane ingeniosus et vero simillimus in coniectura. Quae Harduinus et ante Harduinum Dalecampius hoc loco subscripserunt, tamen non sustulimus. Vitam in partem discordandam, lector, si tanti est, eligit. Memor quoque graecae originationis Querlon subodoratus est,

non adalligatum remedio esse quartanis. Quod esset animal neque ille descripsit, nec nos invenimus qui novisset. Demonstrandum tamen fuit a tam gravi auctore dictum, si cuius cura efficacior esset inquirentis. Cornicis carnes esse, et nidum illinire, in longis morbis utilissimum putant. Et in tertianis fiat potestas experienti, quoniam miserias copia spei delectat, anne aranei, quem lycon vocant, tela cum ipso, in splenio resinae ceraeque imposita utrisque

minus feliciter, iudicium nostro, salu-
mandam *επὶ τῆς* esse. Ep. P.

Demonstrandum. Appellandum a nobis id animal fuit, quod tam gravia auctor nominavit, ut detur aliorum diligentiae locus, si forte eorum cura in inquirenda felicior futura est et efficacior. Hæc.

Si autem cura efficacior esset ad inquirendum, Chifflet. *inquirendus*. Voss. si cuius cura efficacior esset, inquirendus. Læge, *inquirentis*. Gron. — Si, etc. Quis forma. Maro, Aen. II, 766: *Iude domum, si forte per-
dem, si forte tulisset, Me refero*. H.

Cum ipso specu toto resina, etc. In antiquo exemplari, cum ipsa in splenio toto resina, etc. Forte legendum, *splenio*, non *splenio*. Verba item illa quae Italici ante præcedunt, quoniam mysteria spei delectat, Plinianus non patitur. Pict. — Tela cum ipso specu toto resina ceraeque imposita. Acad. licet vocant delatium ipso plandē toto resinae ceraeque imposita. Gud. et Menap. *licet* vocant de laeo ipso pleno toto resinae ceraeque imposita. Andegav. *licet* vocant de laeo ipso pleno toto resinae ceraeque imposita. Scribe: Quoniam miserias copia spei delectat, anne aranei, quem lycon vocant, tela cum ipso, in splenio resinae ceraeque imposita utrisque

temporibus, et fronti prout. Vel, in splenio cum resina ceraeque. Cum ipso, nempe araneo. In splenio (ad lib. XXIX, cap. 6), aranei muscurit tela, et præcipue splenio ipsa, imposita per frontem ad duo tempora in splenio aliquo, etc. mirabiliter epiphoris mederi dicuntur. Sic enim ibi Chifflet. et Voss. Andeg. etsi corruptus, tamen, egregie firmans verum: Aranei muscurit tela et præcipue splenio ipsa imposita per frontem ad duo tempora in speleo aquilo: et præcipue splenio ipsa imposita per frontem ad duo tempora in speleo aquila ita ut, æquero, etc. Vnus per errorem duorum codicum vice fungitur. Menap. quoque ad duo tempora in splenio aquila, Martial. II, 29, 9: *numerosa luvit stellantem splenia frontem*. Sic et Plin. sed male pro non Plinianis deSet, quas corrigenda erant. Gron. — Tela. Tela cum araneo, in emplastro cum resina ceraeque imposita. In istius emplastrum esse iam sæpe diximus. Consuli potest et Constant. in Lex. ubi de ea voce verba multa. — Quoniam. Hunc locum ita restitimus ex vestigiis codicum leg. 2 et aliorum. Nam in isto sic legitur: Quoniam miserias copia ipsi delectat, anne aranei... telo cum ipso in splenio resinae ceraeque imposita, etc. In edi-

temporibus et fronti prosit: aut ipse calamo adalligatus, qualiter et aliis febribus prodesse traditur: item lacerta viridis adalligata viva in eo vase quod capiat. Quo genere et recidivas frequenter abigi affirmant.

XXXI. Hydropicis oesypum ex vino addita myrrha modice potui datur, nucis avellanae magnitudine. Aliqui addunt et anserinum adipem ex vino myrteo. Sordes ab uberibus ovium eundem effectum habent. Item carnes inxeteratae herinacei sumptae. Vomitus quoque canum illitus ventri, aquam trahere promittitur.

XXXII. (XII.) Igni sacro medetur oesypum cum pompholyge et rosaceo, ricini sanguis, vermēs terreni ex aceto illiti, gryllus contritus in manibus. Quo genere praestat, ut qui id fecerit, antequam incipiat vitium, toto eo anno careat. Oportet autem cum ferro cum terra cavernae suae tolli. Adep̃ anseris. Viperae caput aridum asservatum et combustum, deinde ex aceto impositum. Senectus serpentium ex aqua illita a balineo cum bitumine et sevo agnino.

his hactenus libris mendose: Quoniam miscella spei delectat, anne aranei: tela cum ipso spei toto resina veraque imposita; etc. HARD.

Et recidivas frequenter, etc. Subintellige febres, quae quum abscessus creduntur omnino, revertuntur. HARD.

XXXI. Ex vino myrteo. Si MSS. Reg. 1, 2, Chiffel. etc. In editis, et solum myrium. HARD.

Vomitus quoque canum illitus ventri. F. illitus ventri aquam trahere promittitur. GROS. — Vomitus. Sext. Piston. de canē, cap. 12, tu. 12 ad

hydropicos! Stergia, canis siccum, et in potibum adpersum; hydropicos sapat, Item vomitum canis hydropicos super ventrem pone: statim incipiet per secessum aquam emittere. Sic etiam Plin. Val. lib. III, cap. 12. H.

XXXII. Vermes. Haec totidem verbis Plin. Valer. lib. III, cap. 34. De vermibus etiam consentit Q. Serenus, cap. xcii, de igni sacro elandendo, pag. 152: Lumbrius terrae mixta inducitur aceto. HARD.

Adep̃. Plin. Val. ad verbum loq. cii. HARD.

Senectus. Plin. Val. loc. cit. H.

XXXIII. Carbunculus fimo columbino aboletur per se illico, vel cum lini semine ex aceto mulso. Item apibus, quae in melle sint mortuae, impositis: polentaque imposita inspersa. In verendis, caeterisque ibi hulceribus, occurrit e melle oesypum cum plumbi squamis. Item finum pecudum incipientibus carbunculis. Tuberæ et quaecumque molliri opus est, efficacissime anserino adipe curantur. Idem prae- stat et gruum adeps.

XXXIV. Furunculis mederi dicitur araneus priusquam nominetur impositus, et tertio die solutus. Mus araneus pendens enecatus, sic ut terram ne postea attingat, ter circumdatus furunculo, toties expuentibus medente; et cui is medebitur. Ex gallinaceo fimo, quod est rufum maxime, recens illitum

XXXIII. Carbunculus. Q. Seren. cap. iv de carbonis medela, p. 151: Dulcoacidum laticeum cum lini semine iunges, Atque finum pariter Paphiae compone columbae: Hinc line diruptas partes, et clausa veniens. Totidem verbis cum Plinio nostro Plinius alter Val. lib. III, cap. 30. HARD.

Item finum pecudum. Plin. Valer. lib. III, cap. 30; Sext. Plat. cap. v de capro et capra, tit. 26 ad carbunculos: Stercus caprae cum melle commixtum, et superpositum, carbunculos, qui in ventre nascuntur, discutit. II.

Tuberæ et quaecumque molliri opus sit. Emolliri in antiquo codice, non molliri: et infra paulo, circumdatus, non circumdatus. PINTIUS. — Tuberæ. Sext. Plat. part. 2, cap. iv de grue, tit. ad duritiam et concretione locorum: Græcis adeps cum adipe anserino remissus, locorum (hoc est, matricis seu vulvae) duritiam et concretiones discutit. HARD.

XXXIV. Ut terram ne postea attingat.

PLIN. N. H. Tom. VIII

gat. Alii, non postea. Cicero ad Div. lib. XIII, cap. 54, operamque des, quod fides tua patietur, ut iocrus adolescentis rea ne fiat. SC. de philosophis et rhetoribus apud Suetonium: uti Romae ne essent. Dein, totiens expuentibus medente et cuius medebitur, non eo cui. Et censeo diotamn, ut agrestium Regnavit popalorum. Alioqui posses: cui is medebitur. Andeg. iam defecerat in illis, Tuberæ et quaecumque molliri opus sit efficacis; usque ad cap. seq. muris cum melle aut cum vermium terzenorum qui et ossa extrahit. GAON.

Ex gallinaceo fimo. Q. Seren. e. XXXIX, de furunculo medendo, pag. 150: Praeterea finum ex gallo quod legeris albo, Imbribus ex acidis, fidem appone dolenti. Auribus aut pecudum molles expromito sordes, Unguine quo fosis dabitur medicina papillis. Sext. Plat. part. 2, cap. viii de gallo, tit. 4 ad furunculos: Galli sterces rufum impositum furunculos

Y

ex aceto. Ventrículus cicopiae ex vino decoctus. Muscae impari numero infricatae digito medico. Sordes ex pecudum auriculis. Sevum ovium vetus cum cinere a capillis mulierum. Sevum arietis cum cinere pumicis et salis pari pondere.

XXXV. Ambustis canini capitis cinis medetur. Item glirium cum oleo. Finum ovium cum cera. Murium cinis: cochlearum quoque: sic ut ne cicatrix quidem appareat. Item adeps viperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus.

XXXVI. Nervorum nodis medetur capitis viperini cinis ex oleo cyprino. Terreni vermes cum melle illiti. Doloribus eorum amphibiaena mortua adalli-

rumpit, et dolorem tollit. Sic pariter, Plin. Val. lib. III, cap. 32, ad verbum. Haas.

Ventrículus, Plin. Val. l. c. II.

Muscae. Digiti medicus vulgo appellatur, qui minimo est proximus: idem auricularis quoque dictus, quod re mudentur aures. Plin. Valer. loc. citat. *digito minimo* scripsit, quum hunc locum exscriberet. H.

Sordes. Plin. Val. loc. cit. H.

XXXV. *Ambustis*. Plin. Val. I. III, cap. 36; Theod. Prisc. lib. I, cap. 47, de unctione calidae, et ignis... Sic etiam stercus ovium curat incensa similiter cum cretario mixtum: et equis ossa capitis incensa aspersa operantur. Sic cochlearum cinis; etc. H.

Finum ovium. Plin. Val. et Theod. II. cc. Haas.

Cochlearum. Plin. Val. l. c. ut et Prisc. Haas.

XXXVI. *Nervorum nodis medetur capitis viperini cinis*. Verbum *medetur*, redundat ex eodem: recte dictum est enim paulo ante. Parr. —

Nervorum nodis medetur capitis viperini cinis ex oleo Cyprino illitus. Voss. Acad. Gud. Men. non habent *re medetur*, quippe quod ex superioribus situm intelligendum. Deim Vossian. et Clusset. *cinis in oleo Cyprino, theo re illitus*. Sed et mox: *Dolores eorum amphibiaena mortui adalligata, sine re tollit*. Scribe: *Doloribus eorum*. Nam et hic intelligendum *re medetur*. Geon. — *Nervorum, etc.* Haec totidem plane syllabis Marc. Emplr. XXIV, pag. 237, et Plin. Val. I. III, c. 15. Nervorum porro nodum γάρυλλος Graeci, atque adeo et Latini vocant, hoc est, nodi alijunde contortionem, vel ex ictu, vel ex lassitudine. Vide Constant. in Lex. De luis viti signis et curatione agit Semperi. Praet. lib. V, parte 4, cap. 36, pag. 832. Haas.

Terreni. Totidem verbis auctores proxime laudati. Haas.

Doloribus. Marc. Emplr. et Plin. Val. II. cc. Haas.

gata. Adept vulturinus cum ventre arefactus, contritusque cum adipe suillo inveterato. Cinis e capite bubonis in mulso potus cum lilli radice, si Magis credimus. In contractione nervorum caro palumbina in cibis prodest et inveterata: herinacei, spastici: item mustelae cinis. Serpentium senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet. Opisthotonos milvi iecur aridum tribus obolis in aquae mulsae cyathis tribus potum.

XXXVII. Reduvias, et quae in digitis nascuntur pterygia, tollunt, canini capitis cinis, aut vulva decocta in oleo, superillito butyro ovillo cum melle. Item folliculus cuiuslibet animalium fellis. Unguium scabritiam cantharides cum pice tertio die solutae, aut locustae, cum sevo hircino. Pecudum sebum. Aliqui miscent viscum et portulacam, alii aeris florem et viscum, ita ut tertio die solvant.

XXXVIII. (xii.) Sanguinem sistit in naribus so-

Adept vulturinus. Q. Serpentina, cap. lv, pag. 152: Si vero oculus nervos doloris inertes Vulturis exsiccatis adipe, etc. Sext. Plat. parte 2, cap. 11, de vulture, tit. 5, ad nervorum dolorem, et articulorum. Marc. Empir. et Plin. Vall. II, c. 11. HARD.

In contractione nervorum. Q. Serpens, l. c. Sin autem subito replentur corpora morbo, Contractas revocat nervos caro sumpta columbae. HARD.

Herinacei. Hoc est: contractioni membrorum. Affine huic Habbadarrhami placitum, cap. xxxii, pag. 144: Recipe herinaceum, iugula et conaeque, donec dissolvatur: tunc eius adipem et piagudinem colabis, et repones apud te. Haec decoctione utatur, qui dorsi aut genuum doloribus labo-

rat, vel complicatione membrorum; sanabitur. HARD.

Serpentium. Plin. Val. lib. III, c. 45. HARD.

XXXVII. Reduvias. Cutis circa radicem unguium lusse eminentes lacrimas, τα τὴν δακτύλου πτερυγία.

Capini. Sext. Plat. c. 11, de cane, tit. 18, ad pterygia in digitis. H.

XXXVIII Sanguinem. In Reg. 2, *Ulinum*. At e vetusto exemplari nescio quo refert Doletcampius ex omni pecuda legi satius fortasse fore. Prustra, vulgatam scripturam non codices modo, regio caeterisque, sed ex Marc. Empirico constabiliente, cap. x, pag. 85: *Sistit sanguinem*, inquit, sebum ex omento pecoris naribus illitum. HARD.

rum ex omento pecudum inditum. Item coagulum ex aqua, maxime agninum, subductum vel infusum, etiamsi alia non prosint. Adeps anserinus cum butyro pari pondere pastillis ingestus. Cochlearum terrena. Sed et ipsae extractae testis. E naribus fluentem sistunt cochleae contritae fronti illitae: aranei tela: gallinaei cerebellum, vel sanguis, profluvia ex cerebro: item columbinus, ob id servatus concre-

Subductum. In haeres attractum. DALAC. — *Subductum.* Ita libri sane omnes. At quid si *subactum* et *infusum* legas? Legisse profecto sic videntur Marc. Emp. et Plin. Val. Ille cap. 2, pag. 85: *Coagulum agninum ex aqua subactum, et infusum naribus fluentibus mire prodest.* Isté lib. I, c. 26, ad profluvium narium: *Coagulum agninum misce facit, ex aqua subactum et infusum.* HARD.

Adeps anserinus. Marc. Emp. cap. 2, pag. 85, infundi naribus iubet. Plin. Val. lib. I, cap. 25: *Ingeri pastillis.* HARD.

Cochlearum. Terra quae cochleis adhaerescit. Sic idem cap. 31, huius libri *de m. terrenum* praecipit, quod illa adhaeret. Sensus huius loci Pin-tianus labefactus, quam terrenae legi suadet. Nondum enim ex ipsis medicina petitur, sed ex terra tantum illadem adhaerente: mox ex ipsis, quam additur, *sed et ipsae*, etc. H.

Terrena. Leg. *terrenae*: nam et aquaticae sunt. Alii nihil mutant: *terrenamque* exponunt: terram qua oblititur et lutulenta est illarum testis. Vide et supra cap. proximo alium terreni significatum in cochleis. DAL.

Sed et ipsae, etc. Scrib. Larg. comp. cap. XLVI: *Indicere intus nares aut nares oportebit oophleae vivae carnem perire, aut cum thuris polfine tritam.* HARD.

E naribus. Q. Serenus, cap. XXXV, de profluvio sanguinis: Marc. Emp. et Plin. Valer. locis citatis. H.

Aranei telae oppositae. Dele postremum verbum, ex antiquo codice. PIST. — *Aranei.* Marc. Emp. cap. 2, pag. 85: *Aranei tela opposita subvertit narium orientis fluoribus.* H.

Gallinaei cerebellum, vel sanguinis profluvia. Melior lectio *sanguis* quam *sanguinis*, ut quaedam exemplaria praescripserunt. PIST. — *Gallinaei, etc.* In libris haecenus editis, vel *sanguinis profluvia*. Male: nam et gallinaei sanguinem ad eos usus quoque commendat: quod non auctoritas modo vetustiorum codicum, imprimis Coll. suadet, quem sequuti sumus, sed et orationis series ipsa poscit, quibus sequatur, *item columbinus*. Nam quod in libris editis legitur *columbinus sanguis*, ex interpolatorum id officina est: quum vocem *ex* nulli manu exarati codices ibi exhibeant. De sanguine porro gallinaei id olim existimatum Galenus testatur, de fac. simpl. Med. lib. X, cap. 279, tom. XIII, prodesse nimirum ad sanguinis profluvium et membrana cerebri, ac tunc *τὰς πύκτους αἰμορροίας*. HARD.

Item columbinus sanguis. Superfluit sanguis ex latere codicis. PIST. — *Item, etc.* Q. Serenus, l. c. *Aut galli cerebro, vel sanguine tinge columbas:*

tusque. Si verò ex vulnere immodice fluat, fini caballini cum putaminibus ovorum cremati cinis impositus mire sistit.

XXXIX. Vulneribus medetur oesypum cum hordei cinere et aerugine aequis partibus. Ad carcinomata quoque ac serpentina valet. Erodit et huculcerum margines: carnesque excrecentes ad aequalitatem redigit. Explet quoque, et ad cicatricem perducit. Magna vis et in cinere pecudum fini ad carcinomata, addito nitro: aut in cinere ex ossibus feminum agnitorum, praecipue in his huculceribus, quae cicatricem non trahunt. Magna et pulmonibus praecipue arietum: excrecentes carnes in huculceribus ad aequalitatem efficacissime reducunt. Fimo quoque ipso ovium sub testeo calefacto et subacteo tumor vulnereum sedatur: fistulae purgantur sananturque: item epinyctides. Summa vero vis in canini capitis cinere: excrecentia omnia spodii vice erodit ac persanat. Et mu-

Quod nisi eupprimatur, sanguis potius est et ipse est. Marc. item Emp. cap. x, pag. 85. HARD.

Si vero ex vulnere. Q. Serenus, cap. xlv, pag. 153: *Adversus nimios reserati vulneris omnes, Sive finis manni eum testis oritur ovi, Et reprimis flulda miris medicamine curus.* Ad stipulatur etiam Marc. Emp. loc. cit. HARD.

XXXIX. *Vulneribus.* In Reg. 2 et Ch. *ulceribus.* Apud Plin. Val. *hysopum*, mendose: *Sanguini et vulneribus utendo, hysopum*, inquit lib. III, cap. 21 (pro oesypum), cum hordei farina sive cinere eius oparum prodest. HARD.

Magna. Totidem verbis Plin. Val. lib. III, cap. 22. HARD.

Aut in cinere. Marc. Emp. cap. iv, pag. 42, iisdem verbis. H.

Magna. Ad verbum fere Marc. Emp. et Plin. Val. II, cc. II.

Fimo. Plin. Val. totidem syllabis lib. III, cap. 22. HARD.

Sub testeo calefacto. *Legge, sub testeo.* Est autem testum, vas testaceum, sub quo placentiae coquantur. Vultur hae voce Cato quoque cap. lxxvi. GULEN. — *Sub testeo.* Sic, MSS. Regg. Colb. Ch. non *testa*. *Testum* et *testus* antiquis vas fuit, sub quo paui coqueretur, plerumque serens, ut Plinius docet lib. XXXII, cap. 26. Cato: *In foco calido sub testeo coquito leniter.* Inde pani testaceo nomen. H.

Fistulae. Plin. Valer. loco citato. HARD.

rino fimo eroduntur. Item mustelae fimi cinere. Duri-
tias etiam in alto hulcerum, et carcinomata perse-
quitur multipeda trita, admixta resina terebinthina
et sinopide. Eademque utilissima sunt in his hulceri-
bus, quae vermibus periclitantur. Quin et vermium
ipsorum genera mirandos usus habent. Cosses, qui
in liguo nascuntur, sanant hulcera omnia. Nomas
vero combusti cum pari pondere, anisi, et ex oleo il-
liti. Vulnere recentia conglutinant terreni, adeo ut
nervos quoque abscissos illitis solidari intra septimum
diem persuasio sit: itaque in melle servandos censent.
Cinis eorum margines hulcerum duriores absumit,
cum pice liquida, vel simblilio melle. Quidam are-
factis in sole ad vulnere ex aceto utantur, nec sol-
vunt, nisi biduo intermisso. Eadem ratione et co-
chlearum terrena prosunt: totaeque exemptae, tu-

Item *ymetiae*. Q. Serenus, *cap.*
XXVIII, pag. 150: *At si iam vetri-*
ascordit fistula morbo, Mastelat ci-
nere immisso purgabitur huius. II.

oblongi, colore cinerei, multis hinc illinc pedibus gradientes, corniculis in capite exstantibus: *Idem*, *Dalac.* — *Cosmes*. Marcell. Emp. cap. xlii: *Hulcera recentia, et universa vitia hulcerum in capite sanantur vermes qui in arborib, cava vel putrida nascuntur, triti, et in pauco impositi: lidem vermes combusti, et cum anetho sicut pari pondere, triti et impositi, sanant etiam carcinomata.* Val. lib. lli, cap. 22: *Vermes qui in liguo nascuntur, vocantur cois, etc.* Haas.

Ponder. MSS. anei. Pliu. Vol. 1. et
Mare. anei. tum 1, c. tum pag. 44.
HAB.

Vulnere. Dioscor. lib. II, pag. 72, totidem verbis: Ἐξ ἑντιρα λεία, ἐπιτιθέμενα πύρων ἀποκοπᾶς πολλῆ,

Plin. Val. haec totidem verbis, lib. III, cap. 20, et Q. Sarranus, cap. av de nervis incis, pag. 159: *Haud quisquam credet dissectos vulnere nervos Ad solitum rursus revocari posse vigorem: Sed prodest terrae humbricos indere trilos.* HARD.

Intra septimum. Sic MSS. non infra. Plin. Val. loc. cit. in die septimo. HARD.

Fed. simbio melle. E Sicilia. Dionc.
lib. II, cap. 401: *Μέλι... ἀπὸ τῆς*
Ἰουδαίας ἐπιβλήτης καλεῖται. Hlud.
— *Simbio melle. Quidam, simpliciter.*
Ego lego, *Hyblano*, ab Hybla monte
Siciliæ. Iovenio apud quemdam, sed
hollius auctoris testimonio, tale mel
fieri solum in Sicilia et Cycladibus
Inguis. Dal.

Quidam artefactis. etc. Plin. Val.
lib. III, cap. 20, eisdem verbis. H.

Cochlearium. Terra quae cochleis
adhaeserit, ut diximus sup: cap. H.
Totaeque Testis exemptis. Ad ver-

sae et impositae, recentia vulnera conglutinant, et nomas sistunt. Herpes quoque animal a Graecis vocatur, quo praecipue sanantur quaecumque serpunt. Cochleae prosunt eis cum testis suis tusae: cum myrrha quidem et thure, etiam praecisos nervos sanare dicuntur. Draconum quoque adeps siccatus in sole magnopere prodest: item gallinaei cerebrum recentibus plagis, sale viperino in cibo sumpto, tradunt et hucera tractabiliora fieri, ac sanare celerius. Antonius quidem Medicus quum incidisset insanabilia hucera, vipersas edendas dabat, miraque celeritate persanabat. Troxalidum cinis margines hucera duros aufert cum melle: item fimi columbini cinis cum arsenico et melle, ea quae erodenda sunt. Bubonis cerebrum cum adipe anserino mire vulnera dicitur glutinare: quae vero vocantur cacoëthæ, cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter prius elutis linteolis: ulula avis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ovillum et mel. Hucera labra duriora apes in melle mortuac emolliunt. Et ele-

bum haec Plin. Val. lib. III, cap. 20 et 22. Haas.

Herpes. Ερπῆς Graecis serpentes sunt, sive reptilia. Cinis animalis id peculiare nomen nisi apud Graecos, non liquet. Haas.

Cochleae. Plin. Val. lib. III, cap. 20, ad verbum. Haas.

Cum myrrha, etc. Diosc. lib. II, c. 41, et Plin. Val. loc. cit. H.

Sale viperino. De hoc sale dictum est sup. lib. XXVII. H.

Antonius Musa medicus quum incidisset. Voss. *Antonius quidem med. quum incidisset insanabilia plera.* Vi et in parte Chiffet. Geon. — *Antonius.* Oculiere quoque nostri Antonii cognomen: recte, quum mox sequatur

medicus. — *Antonius Musa.* Fuit quidam is doctus ac sacundus plurimum, tum etiam elegantis politique ingenii, quod ostendit et Musae cognomen idem tributum. Virg. in Catal. xiii, 5: Cui Venus ante-dilectos, divi, divinique arces curata, neque indigno, Musa, dedere bona. Apud Eurip. in Nauplia (trag. quae non existat) chorus eadem ratione Palamedem τὸν Μούσαν vocat. Εὐρὺς ἠδάρη τὸν Μόσχαν, ὃ Δαρῶς, τὰς οὐδὲν ἀλύσιον ἀνδρῶν Μούσαν. Scal.

Et elephantiasia. Q. Serenus, cuius verba retulimus lib. XXIV, cap. 41: Sext. Plat. cap. xx de mustela, tit. 1; Marc. Emp. cap. xix, pag. 130, et Plin. Val. lib. III, cap. 57. H.

phantiasin sanguis et cinis mustelae. Verberum vulnera atque vibices, pellibus ovium recentibus impositis obliterantur.

XL. Articulorum fracturis cinis fœminum pecudis peculiariſſime medetur: efficacius cum cera. Idem medicamentum fit ex maxillis simul ustis, cornuque cervino et cera mollita rosaceo. Ossibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, superpositis lanis, quae subinde suffundantur, fere XIV diebus solidat: nec tardius cinis silvestris muris cum melle, aut vermium terrenorum, qui etiam ossa extrahit.

XLI. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo, praecipue ex ariete, serum ex nitro: lacertae

Recentibus. Recenter extorſis: conspersis ale, rosis, myrtis, ut in usu est hodie apud medicos. DAT.

XL. *Articulorum.* Marc. Emp. cap. XXXIV, pag. 234, totidem verbis, et Plin. Val. l. III, cap. 45 et 48. H. Rosaceo. Subintellige, oleo. H.

Ossibus. Ad verbum Sext. Plat. c. 12 de carne, tit. 22 ad fracturam. Plin. Val. lib. III, cap. 48: *Coniung cerebrum linteolo illitum imponitur, superpositis lanis, quae subinde oleo suffunduntur, quarto decimo die solidat.* Q. Siren. cap. LIV, pag. 438: *Vix indigna novo si sparsere ossa fragore, Conveniet cerebrum blandi canis addere fractis: Lentea deinde, superque indactas necere lanas, Saepius et maceas consperget pinguis olivæ: Bis septem credidit coalescere cuncta diebus.* HAAD.

Subinde suffundantur. Rosaceo, aut vino nigro, et austero. Galenus. DAT.

Nec tardius, etc. Plin. Val. l. cit. *Cinis silvestrum murium imponitur cum melle. Cinis vero terrenorum ver-*

mium cum melle etiam minuta ossa extrahit. HAAD.

Cum melle aut cum vermium terrenorum cinere. Cum melle aut vermium terrenorum cinere, in apographo nostro. PINT.

Aut cum vermium terrenorum cinere qui etiam. Voss. arguit vobis; rō cum, item rō cinere: deinde habet, qui et ossa. Fuit nimirum multo rotundius: Nec tardius cinis silvestris muris cum melle apti vermium terrenorum, qui et ossa extrahit. Neque enim cinerem muris silvestris cum melle, aut loco mellis cum vermium terrenorum cinere id praestare vult; sed silvestris muris aut vermium terrenorum cinerem cum melle. Gud. Menap. et Acad. aut cum vermibus terrenis qui et ossa. Audeg. ut diximus ad caput praecedent. GSON.

XLI. *Contraie.* Marc. Emp. totid. verbis, cap. XII, pag. 432, et Plin. Val. lib. III, cap. 46. Item Sext. Plat. cap. VI de ariete, tom. 4. H.

Serum. Plin. Val. loc. cit. H.

viridis cinis: yernatio anguium ex vino decocta: finum columbinum cum melle. Item vitiliginēs albas ex vino. Ad vitiliginem et cantharides cum rutae foliorum duabus partibus in sole, donec formicet cutis, tolerandae sunt. Postea fovere, oleoque perungere, necessarium: iterumque illinire, idque diebus pluribus facere, caventes exulcerationem altam. Ad easdem vitiliginēs et muscas illini iubent cum radice lapathorum: gallinarum finum candidum, servatum in oleo vetere cornea pyxide: vespertilionum sanguinem: fel herinacei ex aqua. Scabiem vero, bubonis cerebrum cum aphronitro, sed ante omnia sanguis caninus, sedant: pruritus cochleae minutae, latae, contritae, illitae.

XLII. Arundines, et tela, quaeque alia extrahenda sunt corpori, evocat mus dissectus impositus. Praecipue vero lacerta dissecta, ut vel caput eius tantum contusum cum sale impositum. Cochleae ex his quae gregatim folia sectantur, contusae impositaeque cum testis: et eae quae manduntur, exemptae testis: sed cum leporis coagulo efficacissime. Ossa anguium

Yernatio. Plin. Val. loc. cit. *Sene-
ctus anguium*, etc. HARD.

Finum. Plin. Val. loc. cit. II.

Donec formicet cutis. Donec pruriet cutis. Vide quas de ea voce diximus lib. XXVIII, cap. 20. II.

Ad easdem vitiliginēs et muscas, etc. Vide Reines. Var. lect. lib. II, cap. 7, pag. 174. HARD.

Gallinarum finum candidum, servatum. Fini, non finum; in vetusto codice. PEST.

Sed ante omnia sanguis. Plin. Val. lib. III, cap. 38. HARD.

Pruritus. Q. Seren. cap. VII de

prurigine, etc. pag. 129: *Pruritus autem solsoa levas humer. vetti, Sive maris rabidi sudor, cochleaeque minutae, Quirum contactu perimetur acerbis lido.* Sic etiam Plin. Val. lib. III, cap. 39. HARD.

XLII. *Arundines.* Marc. Emp. ad verbum, cap. XXXIV, pag. 231, et Plin. Val. lib. III, cap. 49. II.

Praecipue. Auctores proxime laudati cum Theod. Prisc. lib. I, p. 23. HARD.

Et eae quae manduntur. Haec pariter Plin. Val. l. c. HARD.

eundem cum coagulo cuiuscunque quadrupedis intra tertium diem approbant effectum. Laudantur et cantharides tritae cum farina hordei.

XLHL. (xiv). In mulieribus malis membranae a partu ovium proficiunt, sicut in capris retulimus. Fimum quoque pecudum eisdem usus habet. Locustarum suffitu strangariae maxime mulierum iuvantur. Gallinaceorum testes subinde si a conceptu edat mulier, mares in utero fieri dicuntur. Partus conceptos bystricum cinis potus continet; maturat caninum lac potum, evocat membrana e capiti secundis, si terram non attigerit. Lumbos parturientium potus lactis; fimum murinum aqua pluvia dilutum, mammas mulierum a partu tumentes reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perunciarum custodit partus contra abortus. Facilius emittuntur, quae fimum anserinum cum aquae cyathis duobus sorbuere; aut ex utriculo mustelino per genitalia effluentes aquas. Vermes terreni illiti, ne cervicis scapularumque nervi

XLIII. In mulieribus malis. Vteri dolore, stragulatu, distorsione, et quum secundae morantur.

Sicut in capris retulimus. Lib. XXVIII, cap. 77: Membrana caprarum, in qua partus editur, inveterata, potaque munda in vino, temulus pollet. HARD.

Maturat. Partum accelerat, qua vi et morbo in utero fetus expellit; ut auctor est Sext. Plat. cap. ix de cane, fil. 8. Abdorhamanus Aegyptius, cap. xxvi, pag. 402: Lac caninum aequalibus vini et mellis temperatum partibus, propinabitur mulieri laboranti difficultate partus; statim emittet infantem, vivus sit, vel mortuus. HARD.

Fimum. Q. Serenus, cap. xxi, p. 438: Post partum tumidas iniuste es-

urgere mammas Interdum aspicias; harum mela commemoratur Murinus fimum ex pluvia sedare liquore. H.

Tumentes. Ita Reg. 2. Hoc est, corrigat. HARD. — Reficit. Deplet, exhaust, levat. DAL.

Utriculo mustelino. Vesica. DAL.

Vermes terreni illiti in cervicis et scapulas ne nervi dolent praestant. Scribe: Vermes terreni illiti ne cervicis scapularumque nervi dolent praestant, ex vetusto codice. PINT. — Vermes terreni illiti. loῦλος vocal. Numenius apud Atheneum lib. 2: καὶ δὲ σὺν μύσῳ δακτύλῳ ἐστὶ πρὸς ἄλλα διὰ τὴν αἰγίαν. γινώσκοντες οὖν πρὸς τοὺς κέραντες, πλάγας, γυνήτοις, ἐν τῇ γαστρί. DALC.

Ne cervicis. Ita Reg. 2, non, ut

doleant, praestant. Graves secundas pellunt in passio potj. Iidem per se impositi, mammarum suppurationes concoquunt et aperiunt, extrahuntque, et ad cicatricem perducunt. Lac devocant poti cum mulso. Inveniuntur et vermiculi, qui adalligati collo, continent partum. Detrahuntur autem sub partu: aliae enim non patiuntur. Cavendam etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoque causa dantur in potu quini aut septeni. Cochleae in cibo sumptae accelerant partum: item conceptum impositae cum eroco. Eaedem ex amylo et tragaeantha illitae profluvia sistunt. Prosunt et purgationibus sumptae in cibo, et vulvam aversam corrigunt cum medolla cervina, ita ut uni cochleae denarii pondus addatur et cyperi: inflationes quoque vulvarum discutiant exemptae, testis, iritaeque cum rosaceo. Ad haec Astipalaeicae maxime eliguntur. Alio modo Africanae binae tritae cum foeni Graeci quod tribus digitis capiatur, addito melle cochlearibus quatuor, illinuntur alvo, prius irino succo perunctae. Sunt et minutae longaeque, candidae cochleae, passim oberantes: eae arefactae sole in tegulis, tusaeque in

editis, in cervicis et scapulis, ne nervi, etc. Hæd. — In cervicis et scapulis. Voss. *Fermes tæpni inliti, ne cervicis scapulumque nervi doleant, praestant.* Lege: scapulumque, ut voluit Pinthaus. Andegav. in cervicis scapularumque ne nervi.

Gravidis secundas pellunt. Graves, non Gravidis, in veteri codice. Pint. — *Gravidis secundas pellunt. Non gravidis quidem, sed puerperis et foetis. Dæsc.* — *Graves. Molestas.* Ita Reg. 3. Iq. editis perperam, et ridicula, *Gravidis secundas. Hæd.*

Iidem per se impositi. Seren. loc.

cit. de mammis sanandis: Sin autem clausas penitus dolor angit acerbior, *Lumbicis terrae surgentes angit corymbos. Hæd.*

Devocant. Devocant Plin. verbit, quod Graeci καταρῶν, Dæsc.

Cochleae. Q. Seren. cap. de conceptione et partu: Et cochleas mandantur edules. Hæd.

Et vulvam aversam corrigunt. Conversam, quod sit strangulatione plerumque. Hæd.

Illinuntur alvo. Ad infusiones dissipandas. Dæsc.

Sunt et minutae longaeque. Minutae

farina, miscentur lomento aquis partibus, cando-remque et laevorem corpori afferunt. Scabendi desideria tollunt minutae et latae cum polenta. Viperam mulier praegnans si transcenderit, abortum faciet: item amphisbaenam, mortuam dumtaxat. Nam vivam habentes in pyxide, impune transeunt; etiam si mortua sit: atque asservata, partus faciles praestat vel mortua. Mirum, si non asservatam transcenderit grvida, innoxiam fieri, si protinus transcendat asservatam. Anguis inveterati suffitus menstrua adiuvant.

XLIV. Anguim senectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus a puerperio removenda. Dant et in vino bibendam cum thure: aliter sumpta, abortum facit. Baculum, quo angui rana excussa sit, parturientes adiuvat: troxalidum cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus, qui filum deducit ex alto, capi debet manu cava, tritusque admo-veri: quod si redeuntem prehenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis acites in aquilae repertus nido,

albulas vocat Varro, lib. III, c. 14, easque afferri a Restino ait, ut maximas ex Illyrico. DAL.

Scabendi. Cap. sup. Privitum sedant cochleae minidae, latae, contritae, illitae. HAAS.

Item amphisbaenam. Et hoc pariter refert Galen. de Theriaca ad Pison. cap. ix, p. 943. HAAS.

XLIV. Protinus. Na vulvas simul attrahant. HAAS.

Baculus quo angui rana excussa sit. Voss. Baculum. Sic lib. XXXII, c. 40: Pulmonis marini si conficitur signum, ardere videtur, adeo ut baculum praeuocet. Sic Gelen. et adducunt tres Voassii. Cicero de Finib. lib. II: Bacillum aliud est inflatum et incurvatum de industria, aliud ita

notum. Idem Ovidio suo plus semel restituit, vir studiis incertum maior an meritis in rempublicam utrisque certe ingens, nec Ovidii magis quam omnium antiquitatis litterarum optimus vindex, interpres, aculator ipse, in suis factor, suffragator, testis benevolentissimus, Nicolaus Heinsius. GROS. — Baculum. Ita MSS. non baculus, ut editi. HAAS.

Quo angui rana excussa sit. Quo angui erepta sit rana. HAAS.

Quod si redeuntem prehenderit. Quod si remeantem in sublimi araneum manus apprehenderit. HAAS.

Lapis acites, etc. Sext. Platon. part. 2, cap. 4, de aquila, tit. 2. Vide inferius lib. XXXVI, cap. 39. HAAS.

custodit partus contra omnes abortuum insidias. Penna vulturina subiecta pedibus adiuuat parturientes. Oyum corvi gravidis cavendum constat, quoniam transgressis abortum per os faciat. Fimum accipitris in mulso potum, videtur secundas facere. Vulvarum duritias et collectiones adeps anserinus aut cygni emollit.

XLV. Mammæ a partu custodit adeps anteris cum rosaceo et araneo. Phryges et Lyacaones mamma puerperio vexatis invenere otidum adipem utilem esse: his quæ vulva strangulentur et blattas illinunt. Ororum perdicis putaminum cinis cadmiæ mixtus, et ceræ, stantes mammæ servat. Putant et ter circumductas ovo perdicis non inclinari: et si sorbeantur

Penna vulturina subiecta pedibus adjuv. part. Hæc totidem verbis Sext. Plat. part. 2, cap. 2, de vulture, tit. 7. HARD.

Transgressis abortus asperos faciat. Vossian. et fere cod. Fittliart. Oyum corvi cavendum gravidis constat, quoniam transgressis abortum per os facit. Præclare. *Transgressis* et Chiff. Facit. Gud. et Acad. et Vossiani duo. GROS. ~ *Transgressis abortum per os faciat.* Sic totidem plane apiculis Reg. 1 et 2 cod. In editis hactenus libris perverte: *Transgressus abortus asperos faciat.* Plinius ipse, l. X, cap. 41 de corvis: Ore eos parere aut coira vulgus arbitratur: ideoque gravidas, si ediderint corvinum ovum, per os partum reddere; atque in totum, difficulter parere, si tacto inferantur. HARD.

Fimum. Hippocrates de Morb. mulieb. lib. 1, text. 425, p. 546: ἰσχυρὸς δὲ ἄρπυξ τοῖσι τῶν σῶν γυναικῶν πότιν ὕδατι, καὶ τῶν αἰσθητῶν οὐ-

νοῦν ἰσχυρὸν τῶν ἀνδρῶν. Accipitris ster-
cus in vino dulci terat; et ieiuna bi-
bat, et tunc viro condormiat. H.

Vulvarum. Sext. Plat. part. 2, c. xi de anseri, tit. 2 ad duritiæ locorum: Adeps anseris illitur duritiis et concretiones locorum discutit. H.

XLV. *Mammæ a partu custodit,* etc. Ita fere Q. Særen. cap. xxi, p. 438: Si castigatas studium est servare papillas, Anseris aut serum pariter cum lacte tepenti, Aut ovum illinito tuleris quod garrula perdix. H.

Custodit adeps anseris. Ne immo-
dica turgescant. DALAC.

Cum rosaceo et araneo. Ita MSS. Rectius putarim ianien, et irino. H.

Stantes mammæ servat. Ne floccescant et corrugentur. DAL. — *Stantes.* Servat mammæ in statu suo, ne tumeant. Lib. XXVII, cap. 77: Virgini novem fimi gravæ propinant, ut stent perpetuo mammæ. H.

Inclinari. Molles et victas demittit. DALAC.

eadem, fecunditatem facere: lactis quoque copiam. Cum anserino adipe perunctis mammis, dolores minuere, molas uteri rumpere, scabiem vulvarum sedare, si cum cimico trito illinantur.

XLVI. Vespertilionum sanguis psilothri vim habet: sed malis puerorum illitus non satis proficit, nisi aerugo, vel cicutae semen postea inducatur; sic enim aut in totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem. Idem et cerebro eorum proficiunt. Est autem duplex, rubens utique et candidum. Aliqui sanguinem et iecur eiusdem admiscunt. Quidam in tribus heminis olei discoquunt viperam, exemptis ossibus psilothri vice utuntur, evulsis prius pilis quos renasci nolunt. Fel herinacei psilothrum est, utique mixto cerebro vespertilionis et lacte caprino. Item per se cinis. Lacte canis primi partus, evulsis pilis quos renasci nolunt, vel nondum natis, perunctis partibus, alii non surgunt. Idem evenire traditur sanguine ricini evulsi cani: item hirundinino sanguine vel felle (xv.) Ovis formicarum supercilia

XLVI. *Vespertilionum.* Q. Seren. cap. xxxv, p. 149: *Namque oculos infecta pilorum tela laqueant: Ergo locum cinis molis contingit eruere. Quem dat avis tremulis simulat quae pellibus alas.* Sic etiam Plin. Val. lib. III, cap. 52. HARD.

Sed malis puerorum illitus. Quoniam imberbes esse volumus. DALG. — *Sed molis,* etc. Vids. praecedentem notam. HARD.

Nisi aerugo. Sic MSS. Reg. 4, 2, aliique: non, ut editi, nisi cruede. HARD.

Est autem duplex. Duplex est cerebrum, rubens anterioribus ventriculis, candidum cerebello posteriore. DALG.

Quidam in tribus heminis. Haec totidem verbis Plin. Val. lib. III, c. 52. HARD.

Discoquunt viperam. Diu et exacte coquant, quoad coctura instabescit. DALG.

Fel herinacei. Plin. Val. loc. cit. et Galen. Eūrg. I. II, c. 24. H.

Item per se cinis. Herinacei scilicet combusti ac triti in pulverem. H.

Lacte canis primi partus. Ita MSS. Reg. 4, 2, aliique. In libris ad hunc diem editis conspiciuntur iota cum superioribus, additaque vocula legitur, *item per se cinis cum lacte canis.* Si per se, hoc est, solum prodest, quam ob rem, imabo, hoc etiamnum canis adsciscitur? HARD.

denigrari cum muscis tritis tradunt. Si vero oculi nigri nascentium placeant, soricem praegnantem edendum. Capilli ne canescant, vermium terrenorum cinere praestari admixto oleo.

XLVII. Infantibus, qui lacte concreto vexantur, praesidio est agninum coagulum ex aqua potum. Aut si coagulatio lactis acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitiones, cerebrum pecoris utilissimum est. Ossibus in canino fimo inventis, adustio infantum, quae vocatur siriasis, adalligatis emendatur: ramices infantum lacertae viridis admotae dormientibus morsu. Postea arundini alligata suspen-

Si vero oculi nigri: Q. Seren. cap. v, p. 127: Si praegrans artus capivi soricis edit, Dimantur fetus nigrae lumbina fingi. HARD.

Capilli ne canescant, etc. Q. Seren. cap. v, de capillo tingendo, p. 127: Lumbrici quoque terrestres miscentur olivo, et iuvenam praestant redivivo flore capillam. Vbi nota differentiam auctorum: dum hi putant seorcutilem remedio vetari, hi autem sanari. AL.

XLVII. Qui lacte concreto vexantur. Qui lacte quod e mammis nutriscum sugunt concreto in grumos utuntur. HARD.

Coagulatio lactis. Coagulatio lactis in stomacho, et eius frigiditatem. H.

Adustio infantum. Ardet, το καύει. Supra lib. XXII, cap. 21, distillationem exponit lib. XX, cap. 3, ardorem, ut hic, vocat: DAREC.

Siriasis. Formatur haec vox ἀπὸ τοῦ σείρειν, qui nunc solem significat: Lycophron in Cassandra, Ἐξελθούσας δὲ τὸν ἀπὸ τοῦ σείρειν κατὰ τὸν ἀπὸ τοῦ σείρειν, quae stellam ardentissimam in sideris ἀστρονομος, lingua, quasi σείρειν κατὰ τὴν γλῶσσαν; vel κατὰ τὸ

σείρειν, quoniam humorem nostri corporis vacuat, et inimit; vel quoniam ἀπὸ τοῦ σείρειν, tum enim canes aperto rictu hiant; vel ἀπὸ τοῦ σείρειν, quod lucet et aieat; vel ἀπὸ τοῦ σείρειν, quod scintillat et tremulo motu vibratur; vel ἀπὸ τοῦ σείρειν, quod immodico sestu cuncta rapiat atque desiccat. Virgil. Georg. IV, 426: Jam rapidus torrens sitientes Sirius Indos Ardebat. Euripid. in Ecuba, ὁ σείρειν ἔσθ' ἡντο γλαυκὰ ἀπὸ τοῦ καύει. Statius: In placido lethali Syrius igni. Ihyeus Rhegionis quævis astra stupra munetipavit, vel quasi raptum et navigantibus signa, vel quod universitatis res raptaverit, id est, ἀπαλλέγειν. Quidam apud Plantam in Trin. II, 4, 441, Solutivalem morbum σείρειν esse putant: Tum attens Syracum genus quod patientissimum est Hominum, nemo exstat qui ibi sex menses vixerit, Ita catheti solutivali morbo decidunt. DAL. — Verisimiliter etymologia quæ σείρειν commune olim asitrorum nomen ἀπὸ τοῦ σείρειν deducta, solita litterarum σ et θ permutatione. ED. P.

ditur in fumo: traduntque pariter cum ea expirante sanari infantem. Cochlearum saliva illita infantium oculis, palpebras corrigit, gignitque. Ramicosis cochlearum cinis cum thure ex uvis albo succo illitus per dies triginta medetur. Inveniuntur in corniculis cochlearum arenaceae duritiæ: eae dentitionem facilem præstant adalligatae. Cochlearum inanium cinis admixtus cerae, procidentium interaneorum partes extremas prohibet. Oportet autem cineri misceri sanien punctis emissam e cerebro viperae. Cerebrum viperae illigatum pelliculae dentitiones adiuvat. Idem valent et grandissimi dentes serpentium. Fimum corvi lana adalligatum infantium tussi medetur. Vix est serio complecti quaedam: non omittenda tamen, quia sunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi iubent. Marem hanc prehendi. Id intelligi et quod sub cauda unam cavernam habeat. Id agendum, ut per aurum,

Postea arundini alligata suspenditur in fumo, etc. Non adalligata: nam adalligata vocare solet, quae Graeci νειπιζνται, superstitionis fere ac magica remedia, quae suspensa collo vel brachio alligata gestantur. Ges.

Palpebras corrigit. Palpebrarum pilos in cillis reflexos, ac oculum pun- gentes. DALEC.

Cum thure ex ovi albi succo. Cum thure et ex uvis albis succo: in antiquo codice. PIST. — Ex uvis albo succo illitus. Sic MSS. omnes editi, ex ovi albi succo, quod est ineptum. H.

Inveniuntur in corniculis cochlearum. Vide super cap. 3 proximum. DAL. — Inveniuntur in corniculis cochlearum. Conf. supra cap. 8: Arundinae, quae inveniuntur in corniculis cochlearum, eas dentium inditae, statim liberant

dolore. Vide quae ibi diximus. H.

Partes extremas prohibet. Extre- mam partem, anum, aedem, splin- cterem. DALEC.

Dentitiones adiuvat. Dentitio, den- tium emissio est, quam primum erum- punt. HAZD.

Ad idem valent et grandissimi den- tes serpentium. In apographo nostro: Idem valent et gramo dentes serpen- tium. PIST.

Fimum corvi lana adalligatum. Pi- mum Habdarrhamanus Aegyptius, interprete Ecchellensii, cap. xiv, p. 79: Siercus corvi maioris appennum laboranti tussi, illam amovebit. H.

Vix est serio complecti quaedam. Vix licet absque risu ac serio nimio, commemorarè quaedam. HAZD.

et argentum, aut ostrum mordeat vitium. Tum in calyce novo illigatur, et in fumo ponitur. Urina infantium cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabaeorum cornua grandia denticulata, adalligata his, amuleti naturam obtineant. Bovae caput lapillum inesse tradunt; quem ab eo expui, si necem timeat, inopinantis praeciso capite exemptum, adalligatumque, mire prodesse dentitioni. Item cerebrum ejusdem ad eundem usum adalligari iubent, et limacis lapillum sive ossiculum, quod invenitur in dorso. Magnifice iuvat et avis cerebrum gingivis illitum: sicut aures adeps anserinus cum ocymi succo impositus. Sunt vermiculi in spinosis herbis asperi, lanuginosi: hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, si quid ex cibo haereat.

XLVIII. Somnos allicit oesypum cum myrrhae momento in vini cyathis duobus dilutum, vel cum adipe anserino et vino myrtite: avis, cuculus leporina pelle

Scorabaeorum. Lucaporum. videlicet, de quibus lib. XI, cap. 34. II.

Bovis capiti lapillum inesse tradunt, quem ab eo expui, etc. In vetusto exemplari, non bovis, habetur, sed bovis. Lego, bovis, et ab eo expui, non ab eo, idem praefert exemplar. PIR. — Bovae. Vel Boae, ut diximus lib. XXXIX, cap. 38. In R. 1. et 2, bove. In editis mendose, bovis. Neque de medicis huiusmodi hoc libro fere agitur, quae repeti ex quadrupedibus fas est, sed ex avibus tantum et insectis, de aliis obiter, ac veluti aliud agendo. II.

Limacis lapillum. Quae nuda serpit. Daret.

Cerebrum. Elatum. Daret.

Sicut aures adeps anserinus. De infantium morbis nunc. Una disputatio est: quamobrem id explicans Marc.

Emp. cap. ix, p. 81: *Anserina aletis* inquit, adiecto ocymi succo trita, et instillataque, dolores auriculae infantium juvat. HARR.

In spinosis herbis. Vt dipasco. Daret.

Si quid ex cibo haereat. Ita libri omnes, etiam MSS. Hoc est, si spinae aliquae, saucibus, vel eos adhaerescant. Reponi hoc loco exeat, contra veterum exemplarium fidem, non proba. HARR.

Haerent. Lege exeat, ut quoniam dormientes aut vigiles lac evomunt. Vocant id nictiles capillotes. Daret.

XLVIII. Sanctorum. Q. Serenus, cap. lvi, pag. 160: *Dilue praeterea glomeramina, quae gerit intus Clauarias inter gutture coarctatis umbrarum. Inde inspirati ducentur gutture potus.* HARR.

PLIN. N. H. Tom. VIII,

Z

adalligatus: ardeolae rostrum in pelle asinina fronti adalligatum. Putant et per se rostrum eiusdem effectus esse vino collatum. E diverso sompnum arcei vespertilionis caput aridum adalligatum.

XLIX. In urina virili lacerta necata, Venerem eius qui fecerit, inhibet; nam inter amatoria esse Magr dicunt. Inhibet et simum-cochleae et columbinum cum oleo et vino potum. Pulmonis vulturini dextrae partes Venerem concitant viris adalligatae gruis pelle. Item si lutea ex ovis quinque columbarum, admixto adipis sulli denarii pendere, ex melle sorbeantur. Passeres in cibo vel ova eorum. Gallinaei dexter testis arietina pelle adalligatus, lbium cineres cum adipe anseris et irino perunctis, si conceptus sit, partus continere: contra inhiberi Venerem pognatoris galli testiculis anserino adipe. Ictitia adalligatisque pelle arietina tradunt. Item cuiuscumque galli gallinaei, si cum sanguine gallinaei lecto subiiciantur. Cogunt concipere invitas setae ex

Ardeolae: Atchor Kiranidum, pag. 122 de ardeola: huius ἀλκυον; hoc est, rostrum cum cineri felle in ovinio asinino si supergeris ad collum vigilantis, dormiat. HARD.

E diverso. Hibbarthamans Aegyptius, interprete Echellensi, cap. xxxiv, pag. 117: *Vespertilionem*, si ponas in pulvini, nequaquam somnum capere poterit qui super illud declinat caput; quoniam ibi erit vesperilio. Oculis upupae vim plane nihilum idem adscribit, cap. xxxv, pag. 119, si appendantur e lectulo. HARD.

XLIX. *Venerem*. Hoc est, qui aquam fecerit, la edita, audacior manu, eius qui biberit. HARD.

Passeres. Marc. Emp. *Isidem* verbis, cap. xxxiv, pag. 227. R. Mores citatus a Joh. Bapt. Porta, Phys. lib. VI, cap. 5, et Terpsicles laudatus a nobis superius, lib. X, c. 152. Denique Hibbarthamans, cap. xv, p. 86. HARD.

Gallinaei. Sext. Plat. part. 2, cap. viii de gallo, tit. 3 ad concubitum excitandum, et inhibendum? Galli testiculi cum adipe anserino in arietis pelle brachio suspensi, concubitum excitant. Suppositi lecto cum ipsius sanguine, efficiunt ne concubant qui iaceat. HARD.

Item cuiuscumque galli gallinaei. Sext. Plat. loc. cit. HARD.

cauda mular, si iunctis evellantur, inter se colligatae in coitu. Qui in urinam canis suam ingesserit, dicitur ad Venerem pigrior fieri. Mirum et de stellionis cinere (si verum est) linamentum involutum in sinistra manu Venerem stimulare: si transferatur in dextram, inhibere. Item vespertilionis sanguinem collectum floceo, suppositumque capiti mulierum, libidinem movere; aut anseris linguam in cibo vel potione sumptam.

L. Phthiriasin a toto corpore pota membrana se-
nectutis anguium triduo necat: ac serum exempto ca-
seo potum cum exiguo sale. Caseos, si cerebrum mu-
stelae coagulo addatur, negant corrumpi vetustate,
aut a muribus attingi. Eiusdem mustelae cinis si de-
tur in ossa gallinaceis pullis et columbinis, futos esse
a mustelis. Iumentorum urinae tormina vespertilione
adalligato finiuntur: verminatio ter circumlato veren-
dis palumbo: mirum dictum, palumbus emissus mori-
tur, iumentum liberatur confestim.

LI. Ebriosi ova noctuae per triduum data in vi-
no, taedium eius adducunt. Ebrietatem arcet pecu-
dum assus pulmo praesumptus. Hirundinis rostri cinis
cum myrrha tritus, et in vino quod bibetur insper-

*Colligatae in coitu. Admotae coxae,
lumbis. DALDE.*

*Mirum et de stellionis cinere... li-
monanto. Marc. Emp. cap. xxxii, p.
227: Stellionis cinis, inquit, in linteo
abolutus, sinistra manu portatus,
Venerem stimulat; translatus, inhibet.
HARD.*

*L. Ae serum. Marc. Emp. cap. iv,
pag. 42: Serum, id est, equum lactis;
quae remanet facto capro, si quis ali-
quanto aento in potione aliquoties sum-
pserit, ita liberatur a pedunculis, ut*

*penitus exstirpentur, nec postea in eo
renascantur. HARD.*

*Verminatio. Intestinorum dolores;
supra lib. XXVIII, cap. 43. uli. DAE.
Verminatio. Veranus in interaneis
gigni desinunt, etc. Videmus de hac
voce lib. XXVIII, cap. 49. II.*

*LI. Ebriosi. Noctuae ova comesta
sacra ebriosos scribit Philostratus de
vita Apollonii, lib. III, cap. 42, pag.
147. HARD.*

*Ebrietatem. Dictum id iam antes
lib. XXVIII, cap. 89 est. II.*

sus, securos praestabit a temulentia. Invenit hoc Horus Assyriorum rex.

LII. Praeter haec sunt notabilia animalium ad hoc volumen pertinentium. Gromphenam avem in Sardinia narrant grui similem, ignotam iam etiam Sardis, ut existimo. In eadem provincia est ophion, cervis tantum pilo similis, nec alibi nascens. Idem auctores nominavere subiugum, quod nec quale esset animal, nec ubi nasceretur, tradiderunt. Fuisse quidem non dubito, quum et medicinae ex eo sint demonstratae. M. Cicero tradit animalia biuros vocari, qui vites in Campania erodant.

LIII. (xvi.) Reliqua mirabilia ex his, quae diximus. Non latrari a cane membranam ex secundis canis habentem, aut leporis finum vel pilos tenentem. In culicum genere muliones non amplius, quam uno die, vivere; eosque qui arborarii pici rostrum ha-

LII. Ophion: Musomona vocant I. VIII, cap. 49. Eius quonque mentio fit sub finem lib. XXVIII, cap. 42. Dalec.

Subiugum. Ita Reg. 2 et alii: et mox biurus; quasi biuros, hoc est, bicaudes; non ut in libris hactenus editis, sirulugani, et bytuos. Quum vites erodi a biuris, Cicero dicit, id verum genus esse arbitror, quod Graeci βίαι vocant. Hesychius: βίαι, βιούριον et βιούριον βίαιον. H.

Fuisse quidem non dubito, etc. Quis hic, vel invitus, non recordabitur vici, qui forte fabula mixta et nomen, Astrati; de quo ea solam mentio iuncta: Astratus fuit. Ut ad Plinium revolvamur, liquet vel de his animalibus sermonem esse qui nomen quum fuerant, vel qui nominibus variis, non variis revera, distingue-

bantur. Quae nomina forte aetas abolevit, credentibus non paucis deletas has animalium gentes: quod nulli intra historiae tempora accidisse in comperto est. A.

M. Cicero. In libris quos inscripsit de Rebus admirandis, qui interierunt. Hæm.

Bytuos vocari qui vites in Campania erodant. Biuros, in vetusto codice, quasi bicaudes dixeris, non bytuos, et paulo ante subiugum, non sirulugum. Pint.

LIII. Ex his. Ex his animalium generibus, quorum hactenus medicinae attigimus. Haab.

Muliones. Qui multis infesti sunt. Dal.— Vide quae de his diximus I. XI, cap. 49. Haab.

Eoique qui arborarii, etc. Pici Mar-

beant, et mella eximant, ab apibus non attingi. Porcos sequi eum, a quo cerebrum corvi acceperint in ossa. Pulverem, in quo se mula volutaverit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, si unus castratus emittatur. Anguina pelle, et sale, et farre cum serpyllo contritis una, deiectisque cum vino in fauces bovum, uva maturescente, toto anno eos valere: vel si hirundinum pulli tribus ossis dentur. Pulvere e. vestigio anguium collecto, sparsas apes in alvos reverti. Arietis dextro teste praeligato oves tantum gigni. Non lassari in ullo labore, qui nervos ex alis et cruribus gruis habeant. Mulas non calcitrare, quum vinum biberint. Ungulas tantum mularum repertas, neque aliam ullam materiam, quae non perroderetur a veneno Stygis aquae, quum

fil, qui arborea excavat, ut dictum est lib. X, cap. 20. HARD.

Sorices fugari. Simile istud Habdarmasui commentum, cap. XLIV: Si murem ligabis in domo, omnes reliqui mures ab illo fugient, nec revertentur, quamdiu mus ille ibi ligatus erit. HARD.

Anguina pelle. Columella de B. R. lib. VI, cap. 4 de vitilis boum, et medicina. HARD.

Contritis una dieiectisque. Contritis una dieiectisque, in antiquo codice. PINT.

Sparsas apes in alvearia reverti. Alvos, non alvearia, in cod. et paulo post lassari, non lassescere. PINT.

Arietis. Dictum id iam antea lib. VIII, cap. 72. HARD.

Ungulas tantum mularum repertas. Plinarius nati natum quippe de asini ungula intellexit. Idem in Alessandro quoniam habet: ut et Iomnes Monachus in Historiis. Vide lib.

1, cap. 403, et cap. 2 libri sequentis. Trogua vero equi, ut et Passias in Arcadiis: Curtius ignem: Aelias Scythicorum cornibus. Vox quoque similis Noebulo equulus, fortassis Plinium decepit, ut pro asino, mulorum, mularumve diceret. Rhodig. lib. XXV, cap. 16. Dat. — *Ungulas*, etc. Vitruvium igitur Rhodigius non legerat, qui lib. VIII, c. 3, pag. 163: Est in Arcadia Nonneris nominata terrae regio, quae habet in montibus e saxo stillantes frigidissimos humores. Haec autem aqua Trogyas idcirco nominatur: quum neque argentum, neque aentum, neque ferreum una potest sustinere: sed distillat et dissipatur. Conservare autem eam et continere nihil aliud potest, nisi mulina ungula. Caeterum huius variationis in coarctando vasculo existimant (nam equae, asinae, vel asini Scythici ungulam, ut e praeced. vides), ne tam mirare quam si de hoc

id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia revertemur.

unanimis esset consensus. Ungulam omnes clamant curripedis, omnes iumentis. Non forte tam absurdo suspicabere quaedam reuera innotuisse nonnullis (sed. is quam parvis!) acida vehementissima, ut id quod Neoterici dicitur fluoriscum, seu phibericum (cujus haec vis est, ut et plumbea et argentea exurat, viam facturum, si transfuderis identidem), sed haec alto silentio, alta caligine praesa, donec usum res videretur exposcere. Certe ex his potuit sive in iumentum ungula, sive in anuli cave, pala optime secturi salis, ut mortem vel daret alicui, aut miteres, vel ipsa ebberes. Quod vero

aquam Stygiam vel Nonacrisium dicerent, responsio fuit volentium sua evulgari arcanis, aut aliquando haec venena arte humana posse misceri. At.

Magen Aristotelis infamia: Quem aiant pecunis corruptum ab Antipatro, id consilii dedisse, tanti sceleris participem ac conscium: Dalc. — Vide Plutarch. loc. cit. et Cartium, lib. X, 40, § 16. Sed rumore id falso lactatum, ac vino potius atque ebrietate perisse Alexandrum, constantior hominum opinio fuit. H. — Conf. ad haec omnia Sainte-Croix, *Examen des Histoires d'Alexandre*. At.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXXI.

I.

(1.) Aquatiliū sequuntur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante, et per undas fluctusque ac reciprocos aestus, ambiumque rapidos cursus improbas exercente vires: nusquam potentia maiore, si verum fateri volumus: quippe hoc elementum caeteris omnibus imperat: Terras devorant aquae, flammās necant, scandunt in sublime, et caelum quoque sibi vindicant, ac nubium obtentu vitalem spiritum strangulant: quae causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo? Quid esse mirabilius potest aquis in caelo stantibus? At illae ceu parum sit in tantam pervenire altitudinem, rapiunt eo secum piscium examina, saepe etiam lapides; subeunt:

1. *Improbas exercente vires*: Exercente, non exerente, exemplat nostrum. *Perr.*

Vitalem spiritum strangulant. Aere. Ipae superius lib. II, cap. 43, varias tonitruum causas afferens: posse sive repulsi siderium depressum, qui a terra maverit, spiritum nube co-

hibitum tonare, natura strangulante, tonitruum domi riserit, edito fragore, quod erumpit. *Hans.*

Saepe etiam lapides subeunt portantes aliena pondera. Trias prima verba ad superiora pertinent. Tum sequitur, *Subeuntque portantes aliena pondera*, ex eodem exemplari. *Perr.*

que, portantes aliena pondera. Eadem cadentes omnium terra nascentium causa sunt, prorsus mirabili natura, si quis velit reputare ut fruges gignantur, arbores fruticesque vivant, in caelum migrare aquas, animamque etiam herbis vitalem inde deferre: iusta confessione, omnes terrae quoque vires aquarum esse beneficii. Quapropter ante omnia ipsarum potentiae exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

II. (II.) Eminent benigne passimque in plurimis terris, alibi frigidae, alibi calidae, alibi iunctae, sicut

Subeuntque. Adscendunt in sublime, Plin. lib. II, cap. 63, aquae subeunt in duces, etc. Haap.

II. *Eminent benigne, p. in pl. terris.* Ubique enim scatens, ea quae fidem fere excedat abundantia, illae aquae. Nam, ut de Francia silemus quae huiusmodi fontes plus quam quingentas ostendit, et de Germania quae sola plures aquas continet quam ceterae Europae partes, quot et quibus encomiis digna in Anglia *Bath, Bristol, Tisbury, Buxton, Mallo, Cheltenham, Harrowgate, Scarborough;* in Helvetia, *Lugae, Baden, Alpnach, Pfaffers, S. Maurice;* in Italia, *Ischia, Gurgitelli, Pisciarelli, Caserta, Capoue, Canigione, Olmetto;* et in Hispania quae doctrinis et disciplina medicis fere est adhuc terra incognita, *Atrnedino, Alhama, Lodesma, Prestigero, Boza, Bevaleta, Alange, Alouera, Puerto-Ilam, Teruel, Paramellos-de-Xivora, Bonanco del Salto, Fuencaliente, Lago-Tutto, Sacedon;* etc. etc. *Ha.*

Alibi frigidae. Frigidae inaeque calidis, tenui discernente intervallo. Ita Reg. 1, et Colbert. 3, optimo. In Reg. 2 cod. innotae, mendoae. Sequitur

nihilominus hunc similem Hermolaus, et *innotae* legit, interpretaturque frigues aquas, *Stara litap.* Qua interpretatione nihil est, quod a mente scriptoris longius abhorreat, qui frigidas alibi aquas emicare ait, alibi calidas, alibi utrasque coniunctas, tenui eas a se invicem discriminante spatio. *Haap.*

Sicut in *Tarbellis.* Horum oppidum, ut in Geographicis diximus lib. IV, Aquae Augustae, sive Tarbellicae, Gallis *Aeys*, Gasconibus *Dax* dicitur. Ab aquis calidis hoc loco scaturientibus id nomen invenit. In suburbano reliquae veteris aqueductus: In ipsa urbe in margine fontis aquarum calidarum solus maturores, Rommae ibi magnificentiae vestigia. Vide Oihenotum in *Nouit Vay* in pag. 67. H. — Sicut in *Tarbellis Aquitanae gentis*, et in *Pyrenaeis montibus.* Aquae Tarbellicae, quae urbs hodie audit *Ages* vel *Dax* in praefectura Gallie, de *l'Arthege*, sunt plurimi (vulgo, ut aigit, 68) fontes, quae quum singulae nomen suum habeant, distinguuntur tamen in tres classes, quarum primae appellantur *du Teiz*; secundae, de *l'Hospital*; tertiae, *du Cou-*

in Tarbellis Aquitana gente, et in Pyrenaeis montibus, tenui intervallo discernente. Alibi tepidae egelidaeque auxilia morborum proficentes, et e cunctis animalium hominum tantum causa erumpentes. Augent numerum Deorum nominibus variis, urbesque condunt, sicut Puteolos in Campania, Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonensi provincia. Nusquam tamen largius quam in Baiano sinu non pluribus auxiliandi generibus, aliae sulphuris, aliae aluminis,

loquetur. Quae mox dicuntur Pyrenaeorum mentium aquae multae sunt, namque in praefectura des Baises-Pyrénées occurrunt Aquae Calidae (*Aigues-Caudes*), ubi fontes 5, quibus calor 22°-38°; Aquae-Bonae (*Aigues-Bonnes*), ubi fontes 3 (cal. 24°-26°); *Bagnières-Adores*, font. 2 (cal. 15°-25°); *Cambo*, ubi fons sulf. et fons ferr.; acj. tum in praefectura des Hautes-Pyrénées, *Bagnières*, fontes 10, (cal. 24°-47°); *Barièges*, fontes 3 (cal. 25°-36°); *Saint-Sauveur*, font. 4 (cal. 28°); *Couteret*, fontes 10 (cal. 24°-44°); *Labatut*; *Cap Véra*, *Cadéac*, *Sainte-Maria*, etc. *Arah.*

Aquitana gente. Vide Aristot. *Probl.* III, cap. 1; Vitruvium, lib. VIII, cap. 3. *Dal.*

Alibi tepidae egelidaeque auxilia morborum conferentes. Voss. ut Pin-tian: *alio tepidae egelidaeque auxilia morborum proficentes.* Quod habet suam Venerem. *Gron.*

Auxilia morborum conferentes. Lego, auxilia morborum proficentes, ex antiquo codice. *Perr.*

Proficentes. Prae se ferentes. U.

Hocinum lapsum causam erumpentes. Iterum libet echamare cum nostro Boetio, *Salut. VIII: Bois, près, champs, arbrus, tout est pour son*

usage. Quamquam h. l. non difficit canis, equo, bovi et caeteris animantium cicurum summpere aquas medicatas' significere. *Al.*

Augent numerum Deorum. Sunt enim Dii marini, Neptunus, Nereus, Oceanus. Sunt Nymphae, Naxos, Nereides, Naiades, aliaeque nomina, de quibus Gyraldi. *Synt. 5. Haro.*

Puteolos in Campania. De eo opido egimus in *Geographicis* III, cap. 9. Nomen id habet sive a puteorum, quibus is ager abundat, frequentia; sive, ut nonnullorum opinio est, a putore aquarum et aeris, sulphureo semper vapore gravis. Librum singularem de Balneis Puteolorum et Baetum edidit Scipio Mazella, Neapolitanus, Baiana balnea laudat Cassiodorus eleganter, lib. VI, cap. 6. *H.*

Statyellas. De aquis Statyellarum, lib. III, cap. 7. De aquis Sextiis eodem libro, cap. 6. *Har.*

Aliae sulphuris, aliae aluminis. Quam aqua in imo transit per alumen, aut bitumen, aut sulphur, ut fuit Vitruvius explicat, I. VIII, cap. 3, pag. 157. *Har.* — *Aliae sulphuris, aliae aluminis,* etc. Aliquid iam de mineralium aquarum categoria Seneca, in *Nat. Quaest. III*, cap. 2, ubi medicatae, ex quibus sulphureatae dicuntur, ferratae, aluminosae. Nunc nos dili-

aliae salis, aliae nitri, aliae bituminis, nonnullae etiam acida selsave mixtura. Vapore quoque ipso aliquae prosunt. Tantaque eis est vis, ut balineas calefaciant: ac frigidam etiam in solis fervere cogant, quae in Baiano Posidianae vocantur, nomine accepto a Claudii Caesaris liberto. Obsonia quoque percoquant. Vaporant et in mari ipso; quae Licinii Crassi fuere: mediosque inter fluctus existit aliquid valetudini salutare.

III. Iam generatim nervis prosunt pedibusque, aut coxendicibus, aliae luxatis, fractisque. Inaniunt alvos.

gentium scrutati et persecti, hinc in thermales et frigidas dividimus, inde in sulphuratas, acidulas, ferratas, salinas; unde hoc aquarum syntagma:

I. *Aquae Min. Sulphuratae.*

Sulphuratae calidae.

a. Sulphuratae et calidae, e quibus exit gas hydrogenae sulphuratus, non praecipiti sulphure, dum acidis uteris.

β. Sulphuratae et calidae, e quibus gas hydrog. sulphur., sed praecipiti sulphure.

γ. Sulphuratae frigidae.

δ. Sulphuratae frigidae, e quibus gas hydrog. sulphur. non praecipiti sulphure.

II. *Aquae Min. Acidulae.*

Aquae min. acidulae thermales.

Aquae min. acidulae frigidae.

III. *Aquae Min. Acidulae ferratae.*

Aquae min. ferratae scilicet thermales.

Aquae min. ferratae acidulae frigidae.

IV. *Aquae Min. Salinae.* A.

Quae in Baiano Posidianae vocan-

tur. Voss. quas in bale Posidianae vocantur, nomine accepto a Claudii Caesaris liberto. Palsm in optimo libro ne significat mone: ex eo tō in fictum. Solebant utitur quisque, qui praedium illie habere, Baia sua dicere. Vnde et Cicero lib. IX ad Div. 42: *Gratulor, Baia matris, si quidem, ut scribis, salubres repente factae sunt.* Nec aliter Plinius, lib. II, ep. 45: *Quomodo te veteres Marti tui? quomodo emptio nova? Sed et sic Sext. Pompeius apud Velleium, l. II: In Carinis suis se coenare dare: quod eius paternae aedes pars essent Carinarum in Urbe, et in perpetua navi pasceret. Gron. — Quae, etc. Sic Reg. 4, affluque optime. II.*

Posidianae. A liberto Claudii, quem Posiden spadonem vocat Suet. in Claud. cap. XXVIII. Hæd.

Licinii. Marci Crassi, Romanorum divitissimi, qui perit in Parthis. II.

III. *Inaniunt alvos.* Dege. Plurimae aquae utilissimae sunt ad haec elocenda quae alvum impediunt, ad haec tollenda quia abdominatum rheorum tuhos obstruunt; tum ad consequendum velocius cibum, accelerandas stridas, expellendos matricis humo-

Sanant vulnera. Capiti auribusque privatim medentur: oculis vero Ciceronianae. Digna memoratu villa est ab Averno lacu Puteolos tendentibus imposita litori, celebrata porticu ac nemore, quam vocabat Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum (ibi compositis voluminibus eiusdem nominis), in qua et monumenta sibi instauraverat, ceu vero non in toto terrarum orbe fecisset. Huius in parte prima, exiguo post obitum ipsius, Antistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi, perquam salubres oculis,

res, solvenda ameporrhoeam, etc. etc. Praecipue censeatur hac laude Thiermae Helvetiae, hodie Baden, etc. Apud gallicum oppidulum Baregeti fontes decem sanant vulnera. Vid. infra cap. 6, not. 4, A.

Vulnera... medentur. Nil hac vulnorum sanatione mirabilius quam praestant aquae Baregianae, de quibus sermo nobis fuit supra. Quo circa apud militares viros fama in praecipua est. Nec illaudatae Bonneses (*Bonnes, département des Besses-Pyrénées*), quae ob sanatos lobis Albertis milites post celeb. proelium ad Paviam nominatae sunt *eaux d'Arquehuade*. A.

Ciceronianae. De hoc M. Tullii Ciceronis fonte laudat Origg. lib. XIII, cap. 43: *In Italia, fons Cicer (lege Ciceronianus) oculorum vulnera curat.* Villam in qua esse erant, Puteolanum nunc Cicero vocitabat: alteram, ad Lucrionum, in collibus sitam, Comanum nunc. HARR.

Cicero. De Finibus, lib. V, cap. 4: *Constituimus inter nos, ut ambulationem postmeridianam conficere-mus in Academia, maxime quod in lo-cis ab omni turba id tempora vacans esset... Quam autem pervenimus in*

Academias non sine causa nobilitata spatia; solitudo erat ea, quam volueramus. Ciceronem imitatus est Hadrianus Imp. fests. Spartiano, qui *Ti-burtinam villam suam exedificavit ita ut in ea provinciarum, et locorum celeberrima nomina inscriberet, velut Lyceum, Academiam, Prytaneum.* HARR.

Athenarum. Fuisse gymnasium nomen Athenis Academiam, addidit Cicero Acad. Quaes. I, n. 17, quod nec Horatius, lib. II, ep. 2, nec Plinius, nec Tullius, libertus Laetae Tulliae hoc loco dicere. Graecis *Acadēmiā* et *Exadēmiā*. Vide Stephanum verbo *Acadēmiā*. Illic aoloeizare Claudianum in octavo panegyrico intelligat, recentioresque omnes, qui penultimam huius vocis syllabam *Academia* corripunt. HARR.

Voluminibus. Academicarum questionum. HARR.

Monumenta. Reg. 1, 2, Colb. Chiff. In editis monumentum. HARR.

Antistio. Gessit consulatorem C. Antistius Vetus, cum D. Laelio Balbo, sub Augusto, Urbis anno 758. Exstat eius perthorifica mentio in epistolis Ciceronis ad Brutum. HARR.

celebrati carmine Laureae Tullii, qui fuit a libertis eius, ut protinus nōscatur etiam ministeriorum haustus ex illa maiestate ingenii. Ponam enim ipsum carmen, dignum ubique, et non ibi tantum legi:

*Quod tua, romanae vindex clarissime linguae,
Silva loco melius surgere iussa viret:
Atque Academiae celebratam nomine villam.*

Laureae. Alterum eius epigramma esset graece scriptum in Sappho, Antholog. lib. III, c. 35, ep. 64. H.

Vt protinus noscatur etiam ministerium eius ex illa maiestate. Scribe, *Quin protinus noscatur etiam ministeriorum eius haustus ex illa maiestate, ex eodem.* Nonnulli ministeriorum legunt, non ministeriorum: sed potest ministeriorum: ut quemadmodum famuliorum pro famulis, et servitia pro servis poni solet, sic et ministeriorum pro ministrorum hic positum sit: ut lib. VII, cap. 52. Interim cum qui videbatur extinctis plaudendo concivisse ministeria, hoc est ministros. PIET. — *Vt protinus noscatur etiam ministerium eius ex illa maiestate* Vossian. ministeriorum haustus ex illa maiestate ingenii: ponam enim, ut fere et Chiff. Ex quo quid tentarint, apparet in marginibus. Pibian. *quin protinus noscatur etiam ministeriorum eius haustus ex illa maiestate.* Mihi scribend. videbatur: ut protinus noscatur etiam (ipse scilicet Cicero) ministeriorum haustus ex illa maiestate ingenii. Tale est Iustini, lib. VI, cap. 15: ut Alexandrum posset etiam in moriente matre agnoscere. Ministeriorum et Acad. Gudianusque et duo Voss. Graec. — *Vt protinus, etc.* Vt statim appareat, quantum vel ipsi ministri ac famuli hauserint, ex tantae maiestatis ingenio, nempe ex Tullio. Ministerium pro ipso mini-

stris dici, ut servitia pro servis latinum est. Paulus: *Vrbica ministeria dicimus, etiam quae extra urbem nobis ministrare conuevant.* Haec totidem plane syllabis apicibusque litterarum scriptura codicis Reg. 2, et illius quem Pistorianus vidit: prope modum etiam et Chiffetian. quae vel ipsa interpretatione facili et expedita sese legentibus approbat. In libris hactenus editis omnino mendose legitur, *Vt protinus noscatur etiam ministerium eius ex illa maiestate, voce ingenii extracta, vitiatumque caeteris.* HAKO.

Quo tua, Romanae, etc. Scribendum quod, non quo, ex eodem, sic etiam deposcente sepsi. PIET.

Academiae. Illic mirabere forsitan de quantitate aut verius structura, et petes non semel quo unquam pacto hexameter vel steterit, vel visus sit stare, quam potent multi Academiam, quasi graece Ακαδημία, et tertia longa censi, et quarta brevissima. Nec id errorem dispulit, quod in Laureae patrono ac magistro suo legissent: *Atque Academiae umbrefetae*, nam, sicut h. loc. ac non eliditur, et propterea corripitur potest, ut in his Virg. *An qui amant*, Ecl. viii, *hilo, ut littor Hyla, Hyla, omne sonaret*, Ecl. vi, 44; *Et longum, fornice, vale, vale, inquit, Iola*, Ecl. iii). Sed quis usus in tali casu Graecis fuerit, nihil hoc loco refert, et

*Nunc reparat cultu sub potiore Vetus :
 Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ,
 Languida quæ infuso lumina rore levant.
 Nimirum locus ipse tui Ciceronis honori
 Hoc dedit, hæc fontes quam patefecit ope.
 Vt, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
 Sint plures, oculis quæ medcantur, aquæ.*

IV. In eadem Campaniæ regione Sinuessanæ aquæ sterilitatem feminarum, et virorum insaniam abolere præduntur.

V. In Aenaria insula, calculosis mederi. Et quæ vocatur Acidula, ab Teano Sidiçino quatuor millibus passuum: hæc frigida. Item in Stabiano, quæ dimidia vocatur: et in Venafrano, ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriæ fonte iuxta Taurum montem, auctor est M. Varro: et in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus:

constat longam syllabam esse *ni*, ac verò elidit. Nil igitur vitii huic versiculor. Et altunde fatendum elegabilia et ingenii non parum in tota epigraphæ. *As.*

IV. In eadem Campaniæ regione. Isidor. Orig. XIII, cap. 43, hæc notidem fere verba. Tacitus Ann. XII, 66: *In tanta mole curarum Claudius valetudine adversa corripitur, refoventisquæ viribus mollitie caeli et salubritate aquarum, Sinuessani pergit.* Fuere aquæ illæ in Sinuessano litore, ubi turris quædam vocant *Terre de Bagni*; iuxta sedem, cui nomen est *S. Maria a Caudara*. Vid. Camill. Felice, Pellegrin. *Campania Felice*, pag. 135. Hinc Silio Ital. VIII, 527, *Sinuessæ tepora*. Hæd.

V. Et quæ vocatur Acidula. Vitruv. lib. VIII, cap. 3, pag. 163: *Item sunt nonnullæ acidæ venæ fontis*

tum, uti Campaniæ Teano... aliisque locis pluribus, quæ hæmo habent virtutem, uti calculos in vesicis, qui nascuntur in corporibus hominum, potantibus discutiant. Deinde causas huius efficiëntiæ pluribus investigat. De Teani situ diximus in *Geographiis*, lib. III, c. 9. Exstant etiamnum aquæ illæ, et longe lateque expetuntur, ad calculi dolores, in agrò Calvenas, iuxta castellum vulgo *Francolici* dictum, Holsten. pag. 256. Hæd.

Gallo. Nulla huius fluminis mentio est apud Callimachum, qui nunc extat. Hæd. — Nec mirandum: nam de Gallo flumine debuit Callimachus narrare in hymno ad Cybelem, qui non extat. Sexcenta de dea, de deæ vi, potentia, mysteriis apud sanctificos celebrata: quæ Alexandrinæ pueros mystas delectabant non parum, *As.*

sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat: quod in Aethiopia accidere his, qui e fonte rubro biberint, Ctesias scribit.

VI. Iuxta Romam Albulae aquae vulneribus medentur: egelidae haec sed Cutiliae in Sabinis gelidissimae, suctu quodam corpora invadunt, ut prope morsus videri possit, aptissimae stomacho, nervis, universo corpori.

VII. Thespiarum fons conceptus mulieribus re-

Qui e fonte rubro. Senec. Natl. Quaes. lib. III, c. 3; Isidor. Orig. lib. XIII, cap. 13. Ovid. Metam. XV, 319: Cui non implita est odosinae Salmaels uida? Aethiopesque laeus? quos si quis faueibus hians. Aut furit, aut quicquam patitur gravitate soporem. E Graecis, Antigonus ex Ctesia, Histor. Mirab. 165. Sotion in Kcerptis, pag. 140; ex eodem: ἐκτοῦ δὲ ἐν Αἰθιοπίας κρήνης ιστορεῖ τὴν χροῖατι πινυμένην πάραυτον εἶναι τοὺς δὲ πίνοντας ἀπ' αὐτῆς, παραλλάττει τὴν δεικνύσαν ὥστε καὶ τὴν κρήνην περιγυρῶν ἐπαγορεύει. Ctesias in Aethiopia fontem esse narrat, cuius aqua cinnabaris colorem refert: bibentes vero ex eo mente alienant, ea quae clam perperant, eloquantur. HARD.

VI. Iuxta Romam. Harum meminit Strabo, Geogr. lib. V, pag. 238: Εὐ δὲ τῷ ποτίῳ τοῦτο ἔστιν ἄνιόν διδόναι, καὶ τὰ Ἀλβουλὰ καλεῖσθαι περὶ ὕδατα ψυχρὰ ἐκ πολλῶν πηγῶν, πρὸς ποταμῶς ῥέοντος, ἑστὸς Ἡodie Bagai di Tivoli, salutare apud urbem Tiburtinam aquae, quae Anio omnis excipit. Macrobis, lib. I, epigr. 13: Itur ad Heroulei gelidas qua Tiburis arces; Campaq. sulphureis Albulae fumai apur. A sulphureis terrae venis lacteum colorem trahunt: inde nomen

Vitruv. VIII, cap. 3, pag. 457: In Tiburtina via flumet (lege flum) Albulae. Vide et Galen. de fac. simpl. Med. I, cap. 7. Via Appia in Ecclesia S. Benedicti reperi inscriptionis, quam Requesius affert pag. 240: AN. AQUAS. ALBULAS. ET. pag. 493: AQUAS. ALBULAS. SANCTISSIMAS. etc. HARD.

Sed Cutiliae in Sabinis. De Cutiliis aquis ad stomachicos salubribus, vide Caes. Aurel. lib. III, cap. 4 sq. in fine. Cels. lib. IV, cap. 3, in dissolutione stomachi, consistere in frigidis medicatisque fontibus, quales Cutiliarum. Subcutiliarumque sunt, salutare esse perdit. Nos de iis egimus lib. III, cap. 17: HARD. — Cutiliae. Cotiacollae, Straboni. Haec calidae et aluminosae sunt. DALEG.

Suctu quodam corpora invadunt. Exsugere corpora, et prepediolum videntur mordere. (Cf. not. 2.) H.

VII. Thespiarum fons. Verbis Boro-tide ad Heliconem sitae. Athen. lib. II, citat haec ex Theophrasti libro de aquis. DALL. — Thespiarum. Hoc habet ex Theophr. Hist. lib. IX, c. 20, et Athen. lib. II, pag. 41: Εὐταχτοῦ ὕδατος γινώσκουσι παρδογέροντες ὡς ἐν Θησπιάδ' ἐν Ἠλλάδι δὲ ἔσται. De Thespiis diximus lib. IV, c. 42. HARD.

praesentat: item in Arcadia flumen Elatum. Custodit autem fetum Linus fons in eadem Arcadia, abortusque fieri non patitur. E diverso in Pyrrhaea flumen, quod Aphrodisium vocatur, steriles facit.

VIII. Lacus Alphion vitilignes tollit. Varro auctor est, Titium quemdam praetura functum, marmorei signi faciem habuisse propter id vitium. Cydnus Ci-

Flumen. In MSS. omnes. *Elapso* Pausanias vocat in Arcadicia. HARR.

Custodit autem partem Linus fons. Platum, non partum; in vetusto codice. Forte scribendum *foetum*. PENT.

Linus. Reg. 2. *Leuius fons.* Iudor. Orig. lib. XIII, cap. 31, *Lechnus.* HARR.

In Pyrrhaea fluvium. Fuit, Pyrrha circa Maotin abscrupta Ponto: fuit et Locrorum, Delphis, et Amphrysio vicinis, de qua hunc locum una cum Hermolao intelligendum puto. Fuit et Magnesiae, Euboeae, Lyciae, Cariae: de quibus vide suis locis. Alii legunt ex Strabone, lib. IX: *E diverso ad Pyramum fluvium, quod Amphrysus vocatur*, etc. Fuit autem Pyraus oppidum vicinum Thicis Phthiotidis. Apud Athenaeum, lib. II, legitur *Pyrrha*: apud Theophrastum, Hist. lib. IX, cap. 20, et de Caus. lib. II, cap. 8, *Pyra*. Straboni *Pyrrha* oppidum est Prygae et Lesbii. DAL. — *In Pyrrhaea.* Sic Reg. 1. In Reg. 2, in *Pyrrha*, ut Athenaeus. Theophrast. de Caus. lib. II, cap. 8, p. 242, *ἡστὶ τῶν Πυραίων*. *Πυρραία* Stephano, *ποῖα Σαρραία*, pars est Thessaliae. HARR.

VIII. *Lacus Alphion vitilignes tollit.* Strabeni I. VIII, Aniger, Alphaeus dictus est, quia vitilignes sanat. Is autem e fonte Nympharum Anigladum aquas receptas in solum palu-

stre, et vaporoso halitu caliginosum agnans effundit, atque adeo proximum litus arenosum, profundum efficit, piscesque inuaves, et cibo ingratos. Vide locum. Pro palude, aut stagno. Lacum Plinius dixit. DAL.

— *Lacus Alphion vitilignes tollit.* Ab hoc enim effectu etiam nomen invenit. Vitiligo enim ἀλφῖ Græcis dicitur. Gelen. I, V; Tzetzes in Lycoph. Cassiod. pag. 164; Reines. Varr. Lect. lib. I, cap. 28, pag. 148.

— *Lacus.* Sic Reg. 1, alii que. Nequa is modo locus, sed et Alphaeus amnis ab hoc effectu sortitus id nomen videtur, teste Strabone, lib. VIII, pag. 347. Vitiligo enim Græcis ἀλφῖς dicitur. *Αλφῖς δὲ καὶ λευκῆς*, inquit ille de Anigro: αἰνῆς, sive Mynio, καὶ λευκῆς ἵστανε τὸ ἐν τῷδε λευκῶν: καὶ δὲ καὶ τὸς Ἀλφῶν ἀπὸ τῆς τῶν ἀλφῶν ὑπερβολῆς οὕτω παρανομαζοῦσιν. Lavacrum Alphaei amnis, seu fontex a Plinio intelligi, simile veri est. HARR.

Titium. Eunice, quem inter proscriptos a Triumviris declaravit Dio, I. XLVIII, p. 3757. HARR.

Cydnus Ciliciorum amnis podagricis medetur. Sic Alhienus fluxus vulnerebus et pedorum et hominum Rhodiginus, lib. XXVII, cap. 14. DAL. — Vide Pollio de Architectura, lib. VIII, cap. 3; Tzetzes et Reines. supra locis laudatis. — *Cydnus.* Eginus de

liciae annis podagricis medetur, sicut apparet in epistola Cassii Parmensis ad M. Antonium. Contra, aquarum culpa in Troezenae omnium pedes vitia sentiunt. Tungri civitas Galliae fontem habet insignem, plurimis bullis stellantem, ferruginei saporis: quod ipsum non nisi in sine potus intelligitur. Purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculorumque vitia. Eadem aqua igne admoto turbida sit, ac postremo rubescit. Leucogaei fontes inter Puteolos et Neapolim oculis et vulneribus medentur. Cicero in admirandis posuit, Reatinis tantum paludibus ungulas iumentorum indurari.

IX. Eudicus in Hestiaeotide fontes duos tradit esse: Ceronem, ex quo bibentes oves nigras fieri: Nelea, ex quo albas, ex utroque autem varias. Theo-

eo lib. V, c. 22. Vitruvius, lib. VIII, cap. 3, pag. 459: *Troezenae omnino aliud genus aquae non reperitur, nisi quod Cibdelli habent: itaque in ea civitate, aut omnes, aut maxima parte sunt pedibus vitiosi. Cibdellae vero civitate Tarso flumen est nomine Cyllenos, in quo podagrici clava asperantes levantur dolore* HARR.

Troezenae. Achaiae oppido, ubi nulla alia aqua reperitur, quam metallica, praeter eam quam Cibdelli habent. VITR.

Tungri. Quid civitatis nomine intelligi oportet, alibi diximus: quod nunc nomen vulgo communiter appellamus. Agit hoc locus de Spadae aquis, salubritate celebratis, *les eaux de Spa*. HARR.

Fontem habet insignem. Eum fontem hodie vocant *le bain de Spach*. DALL.

Leucogaei. Ad Palmyram montem, qui nunc quoque *Psallip*. HARR.

Cicero. Fortassis Varro, qui admiranda scripsit, ea *θευματικά*. CUIUS. — Cicero. Ita MSS. omnes. Sequitur est Tullium Origg. lib. XIII, cap. 13. HARR.

Reatinis tantum paludibus. Nihil mirum, quoniam in eius paludis exitu saxum erectum, l. II, c. 103. DALL.

IX. *Eudicus*. Aristoteles de duobus fluminibus id tradit lib. viii. c. 29. *ἀκρόν*. DALL.

Hestiaeotide. *Ἑστιάτιδος* pars est Thessalicae, quondam Doris nuncupata. Unde alteram appellationem sortita sit, discere ex Strabone, l. IX, pag. 437. Iulius Origg. lib. XIII, cap. 13, hoc ipsum referens, pro Hestiaeotide Thessaliam dixit. II.

Melan. L. II, cap. 103: *Melan fluvius est Boeotiae, cuius potu oves nigrae fiunt, ut Cephus albae*. DALL. — *Nelea*. Prius legabatur in libris omnibus editis, *Melan*, ex quo albas. Quis vero inducat sinistrum, ut ex-

phrastus in Thuriis Crathim candorem facere, Sybarim nigritiam bobus ac pecori.

X. Quin et homines sentire differentiam eam. Nam qui e Sybari bibant, nigriores esse, durioresque, et crispo capillo: qui ex Crathi, candidos mollioresque, ac porrecta coma. Item in Macedonia qui velint sibi candida nasci, ad Aliacmonem ducere: qui

almet, indidum anni Melan, quod nigrum sonat, nomen fuisse, quod albas oves efficit? In Reg. 1. melle. In R. 2. melleam. Not. ex Antigono Caryatis, lxxiv. Nelon Képas enim apud illum et Nηλός votantur: et si ia memoriae lapsus, non oves, sed melleas ipsas eo potu nigrescere prodidit. De Ceronis aqvis, qui pullum aive aigrum colorem asserant, Seneca Nat. Qu. lib. III, cap. 25, p. 873: *Ἰν Μελεδονία*. . . est flumen, ad quod qui facere, albas oves volunt, adducunt. At si illis lina opus fuerit pulla, paratius gratius infectio est; ad Ceroum eundem gregem appellunt. Sed pro Ceroue, quem primus in eum Senecae textum Myretus iniecit, Pericam prius lectum esse, iam ante incipimus, lib. II, cap. 406. Nelon, de quo nunc agitur, eundem esse Dilec. putavit, cum Melane Boontie amne, cuius potu migras oves fieri Plinius asseravit, lib. II, cap. 106. Falso. H.

In Thuriis. Scholiastae Callimachi Crathis fluvius est Arcadiae: Herodoto, Achaesum, a quo nomen habet Iallica: Pausania, Brutiorum: Lucania, Ystravig. Scholiastes Theocriti Idyllia 7, ex Nymphodoro et Theophrasto ait, Κραθίδος ὄνομα ξανθίζει. Euripides in Troasibus, ο ξανθὸν χεῖρας ῥητοῖς Κραθὶς ποτὶ, ut perperam legitur, Κραθὶς. Strabo,

PLIN. N. H. Tom. VIII

lib. VI, et ξανθότερον γὰρ καὶ λευκότερον ἀφ' ὧν ἀνέβη τὸ λευκόν αὐτῶν, ait, ποταμὸς καὶ ἑλλὰ πολλὰ πρὸς λήϊον. Miratur Vibio Sequestro, auream comam facit. DILEC.

Crathim. Pecori sane, et huius, esto. At capillis hominum flavam colorem inducit, teste Antigone, Hist. Mirabil. Auscult. cum Scholiaste Theocriti Idyll. 7, qui Theophrastum ipsum laudat auctorem, et Nymphodorum: Κραθίδος γὰρ ὄνομα ξανθίζει. Vide Crathis fluxus Vibio Sequestro, pag. 33, confinis Sybari, capillos fopit, αὐτοὶ ὀφλοῖς. Ovidius item Melan, XV, v. 315: Crathidis et fluo Sybaris nostris gontermynis arvis, Electro sidules faciunt corpore capillos. HENR.

X. Nam qui Sybarim bibant, Lege, nam qui e Sybari bibant, ex antiquo exemplari, ut quod paulo post sequitur: Qui e Crathide, candidos: lego, qui e Crathi candidos, ex eodem. PIER.

Qui ex Crathi. Strab. lib. VI, pag. 263; lib. V subnad. sup. tit. e. H.

Item in Macedonia. Vide Senecam Quaesit. Natur. lib. III, c. 25. DIL.

Qui velint sibi candida nasci. Pecora scilicet. Seneca Nat. Qu. lib. III, cap. 25, pag. 872. In Macedonia quoque, ut ait Theophrastus, est flumen, ad quod qui facere albos oves volunt, adducunt: quod ut clarius per-

Aa

nigra aut fusca, ad Axiū. Idem omnia fusca quibusdā in locis tradit nasci, et fruges quoque, sicut in Messapijs. At in Lusis Arcadiae quodam fonte mures terrestres vivere, et conversari. Erythris Aleos amnis pilus gignit in corporibus.

XI. In Beotia ad Trophonium Deum iuxta flumen Orchomenon duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter oblivionem affert, inde nominibus inventis.

XII. In Cilicia apud oppidum-Cescum rivus fluit

zavere, non aliter quam infectae mutantur. HAAS.

Ad in Lusis. Nomen ei loco τὰ Λυσά. Narrat eadem Antig. Caryat. Histor. Mirab. 152. Vtique ex auctore libri de Mirab. Auscult. vel ex Aristot. a quo et Sotion in Excerpt. pag. 139: Εἰς Ἀβυσσὸς τῆς Ἀρκადίας, ὅθεν Ἀριστοτέλης κρήνην τινὰ εἶναι, ἐν ᾗ ἡ γῆ ὑπερβαίνει γινώσκων καὶ τοῦτο καὶ κρήνην ἐν ἐκείνῃ τὴν δεικνύειν πνεύματων. Lusis Arcadiae fontem esse Aristoteles affirmat, in quo mures terrestres sint, in eodemque natens, et vitam degant. Apud auctorem lib. de Mir. Ausc. Εἰς Καλοῦσις δὲ τὰς Ἀρκάδας, etc. mendose. HAAS. — *Lusis.* Ea unice lectio est probanda, quoniam variante (vid. not. init.) apud diversos scriptura: nam haec vox monavit a solus, quae lapsissimae nominis origination ut fons signetur: ac principio forte Δούσις, vel Δούσις fuit. AS.

Mures terrestres, vivere et conversari. Aprior lectio, vivere et conversari. PIR.

Erythris. Aleos fluvius. lib. V, c. 31. HAAS.

XI. *In Beotia.* Refert hoc pariter Iidorus, Origg. lib. XIII, cap. 13. De Orchomeno latu diximus lib. XVI, cap. 66. HAAS.

Ad Trophonium. Ad Trophonii sanum, iuxta Lebadiani de quo multa Mythologi. HAAS.

Iuxta flumen Orchomenon. In nostro apographo, iuxta flumen Erieanon, scribendum putō, iuxta flumen Erymanon, qui Locridis quidem est fluvius, sed in Cephaen Boeotiae fluvium exonerat, auctore Strab. lib. IX. Sequitur continuus Duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter oblivionem affert, inde nominibus inventis. In eodem, E duobus fontibus alter memoriam: alter oblivionem affert: inde nominibus inventis. PIR.

Inde, etc. Alteri Μνηστῆρας, hoc est, memoriae: alteri Ἀλήτες, hoc est, oblivionis, appellatione data. Vide Pausan. in Boeot. II.

XII. *In Cilicia apud opp. Cescum rivus fluit Nus, etc.* Unde proverbium Κλέους εἶναι. Quoniam autem paroemiographi in hebetes ac stupidos id dici solitum affirmant, ἀπορνήτων tamen procul dubio accipiendum est, quemadmodum illud Sapientum octavus, aut ἀπορνήτων ὁμάδης. Ulpian. — *In Cilicia.* etc. id primum nota non Κλέους, sed Κλέους legendum, deumpto πρ. p. Ad paroemiam supra laudatam, Xenophias, Cent. 4, Proy. 51, Κλέους εἶναι. Hōti; Παιδοῦλας ἀνέστη. Οἷον

lacu hiberint, ait Eudoxus: Theopompus, inebriari fontibus iis quos diximus. Mucianus Andri e fonte Liberi Patris, statis diebus septenis eius Dei vinum fluere, si auferatur a conspectu templi, sapore in aquam transeunte.

XIV. Polycritus explere olei vicem iuxta Solos Ciliciae fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Aethiopia eiusdem nominis fonte Lycos; in Indiae terris fontem esse, cuius aqua lucernae ardeant. Idem Ec-

sen lacus. Eudoxum transcripsit Ovidius Metamorph. XV, v. 322: Clitorio quidamque alium de fonte levavit, Vina fugit, gaudetque meris abstemius undis; Seu vis est in aqua calido contraria vino; Sive quod indigenae memorant, Amithapne natus Proeti: das effonitas, postquam per carmen et herbas Erripuit furis, purgamina mentis in illas Misit aquas; odiumque meri permansit in undis. HARD. — Vid. not. Ovid. ed. t. IV, pag. 521. Ed. P.

Ex Clitorio lacu hiberint. Quae Ovid. Metamorph. XV, 322 (vid. not. 1), ait purgamina, haec in Anigrum flumen, sive Alphium, ea iacta scribit Pausanias in Eliacis. AL.

Quos diximus. Lib. II, cap. 496: Lynceis aqua, quae vocatur acidula, cui modo temulentos facit. Item in Paphlagonia, et in agro Calendi. H.

Mucianus. Dictum id iam superius, II, 408. HARD.

E fonte Liberi Patria. Lib. II, c. 403. Idem et Pausanias in Eliacis. In Naxo fontem vini vapora fluere, adnotatum in lib. VII, p. 5. DAE.

XIV. Polycritus explere, etc. Vide de doctore, quae diximus in Aethiopia Indiae, Refert, haec quoque Vitruvius, lib. VIII, cap. 3, pag. 359:

Alii, inquit, per pingues terrae aquas profluentes, uasi oleo erumpunt: uti Solis, quod oppidum est Ciliciae, flumen nomine Liparis, in ipso nantes aut levantes, ab ipsa aqua unguntur. Similiter Aethiopiae lacus est, qui viros homines efficit, qui in eo nataverint: et in India, qui sereno caelo emittit olei magnam magnitudinem. Vide et Isidor. Orig. I, XIII, cap. 43: Plures alios fontes, qui quasi oleo perfusi videntur, ut in eis natantibus sive lavantibus corpora uncta oleo videantur esse. Caesius recenset de Mineral. I, 6, cap. 44, pag. 95. HARD. — Haec ubi naphthica aut bituminosa quae aquis insolet immixtaque plerumque ionant. Nec in his quidquam potest miraculi. AL.

Ciliciae fontem. Vitruvius flumen esse nomine Liparin tradit. DAE.

Theophrastus. Post Herodotum, laodistum a Sotione in Excerpt pag. 460. HARD.

Eiusdem nominis fonte Lycos. Latine esse tradit Vitruvius. Solinus non longe abesse scribit ab Helipontem. DAE.

Cuius aqua lucernae ardeant. Reg. t, lucernae haec. Reg. 2, et Chiff. etius aqua luceat. HARD.

batanis traditur. Theopompus in Scotassa lacum esse dicit, qui vulneribus medetur.

XV. Iuba in Trogodytis lacum, insanum malefica vi appellatum, ter die fieri amarum salsumque, ac deinde dulcem, totiesque etiam noctu, scatentem albis serpentibus vicenum cubitorum. Idem in Arabia fontem exsilire tanta vi, ut nulla mora pondus impactum respuat.

XVI. Theophrastus Marsyæ fontem in Phrygia ad Celaenarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes, Claeon et Gelon, ab effectu graecorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis vocatur, ex quo potantes amorem depouere Mucianus credit.

Theopompus. Solon in Excerptis, pag. 439: *Ἡπὶ Σκώσσῃ τῇ; Θυσανίῃ, ἀνιδόντι ἐστὶ μακρὸν, ὃ τὸ ἴδιον πάντα διατρέχει καὶ τῷ ἀδύμῳ ἴσως, etc.* Juxta *Scotassum* Theopompus fons est exiguus, qui omnibus animalium vulneribus medetur. Glutinosi vim inesse ei addit idem ex *Isigon*. Quae totidem verbis habet etiam auctor, lib. de Mirabil. An. auct. Hann.

In Scotassa. Macedoniac. Est et Scotassa in Thessalia. *Dal.*

XV. *Iuba in Trogodytis lacum, insanum.* In apographo nostro, *Trogodytis*, non *Troglodytis*, vera lectio; sic enim semper Strabo, ut notat abactor innominatus, qui eius selecta seu collectanea ecerpsit. *Pirr.* — *Iuba.* Qui et *Troglodytis* appellati sunt, *Isidor.* Origg. XIII, 73: *In Trogodytis lacus est: ter in die fit amarus, et deinde toties dulcis.* *Hann.*

Et nullum non pondus impactum respuat. VI nulla mora pondus im-

pectum respuat: in eodem. *Pirr.*

XVI. *Marsyæ.* *Isidorus.* loc. cit. quòquam errore gemino, et *Marsyæ* fontem vocat, et saxa egerere, non egerere, prodit. *Hann.*

Claeon. *Ἀπὸ τοῦ κλάειν καὶ γάειν*, quod fletum moveant ac risum. *Dal.* — *Claeon.* ab effectu. Vide gr. v. in n. praec. Quod fletum ille, *Isidorus* moveat. *Hann.* — *Claeon et Gelon.* Scriba *Isidorus* habebis *Κλαίων* et *Γελών*, unde iam assequi potes quae fuerit narrandarum fabellarum origo et causa. *Azars.*

Cyzici. *Isidor.* loc. cit. II.

Fons Cupidinis vocatur. *Mucianus.* credit. Sed ineptias *Mucianus* non paucas tradidit. Hunc fontem apilibus deliramentis et poticis annumeris, vel his, si libuerit, spiritibus quas *Epici* de *Carolo* et *Caroli* aetate harrantes excogitaverunt, dixeruntque in *Arduenna* silva habere, quorum ille amorem, hic jumentum libentium credi iocetur, unde, ne plura, amantis *Angelicae* contem-

XVII. Cranonē est fons calidus citra summum fervorem, qui in vinum additus, triduo calorem potionis custodit in vasis. Sunt et Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo fervet: Circa margines vero pumicem faciunt aquae.

XVIII. Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitrat̃ur, discat in nulla parte naturae maiora esse miracula: quanquam inter initia operis abunde multa retulimus. Ctesias tradit Siden vocari stagnum in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur. Caelius apud nos in Averno. ait etiam folia subsidere: Varro,

plur Rinaldus mox puellam deperiit aequaturque, illa vero xxi puzi p̃m̃stra, xxi oū p̃d̃s̃ṽr̃ā dūx̃si. Caeterum si quis mythorum causas per- velit scrutari, licet per me credat a quibusdam mixta ita et temporata aqua, ut modo aphrodisiacae cense- rentur (infuso v. g. cantharidino pulvere), modo contrariae Veneri (dum ignota castum, etc. humori adiungunt), tum a pharopodorum tallim consarcinatoribus has aquas dictas e fonte hoc, vel illo h̃p̃stas. *Araus.*

XVII. *Cranonē.* Sic Athenaei epis- tomator, lib. II, pag. 42. B.

Sunt et Mattiaci. Mattiacas aquas laudat et Ammianus, lib. XXIX, p. 397. Nunc ibi oppidulum est Vise- badz, *Wisebad*, in ditione Mogun- tina, Moguntiam inter et Ffr̃ncofur- tum, in Vēteravia. Vnde Agricola, lib. de p̃s̃p̃ra eorum h̃p̃oc effluunt ex terra, pag. 162. *HABD.*

Mattiaci in Germania. Valgo Ba- den. *DALZ.*

XVIII. *Inter initia operis.* Lib. II, cap. 106. *HABD.*

Ctesias. Idem habet et Antigonius Carysius, cap. 181, pag. 181. Solien

paulo aliter in Excerpt. p. 138: *Κρά- νον ἐν Ἰνδοῖς ἢ τοῖς τριδύσιν ἔτι τὴν γῆν ἐκβάλλει ὡς ἀπ' ἀγῶνι, ὡς ἰσχυρὰ Κρανίας.* Fons est apud Indos, qui natantes non accis atque instru- mento quodam in terram eiectat, ut auctor est Ctesias. Plinium tran- scripsit ad verbum Isidor. lib. XIII, cap. 13. *HABD.*

Caelius. Et Solien in Excerpt. pag. 141: *Ἀντίσπιδ; ἐστὶ λίμνη ἐν Ἰνδῇ τοῖς Κρανίαις, ὡς ἐν τῇ ἐκ τῆς περὶ ἀντίσπιδος ὕλης ἱστορίας γύλλῃ ἢ κλῶνι, ἀπὸ τῆς γῆρας, συλλέγουσα παρὰ γῆρας.* Avernus Italica lacus est circa Cumas, in qua filia atque fe- stinat ex circumiacente silva deciden- tes, stellas submerguntur. *HABD.*

Varro. Sequitur ceteros fabulosos poetarum: quod et Maronem fecisse Aen. VI, vers. 239, minime mirum: ubi de spelunca loci proxima: *Quam super, haud ullas poterant impune vo- lantes Tendere iter pinus, tollis sese halitus aëris Fauces effundens supera ad convexa ferebat: Vnde locum Graui dixerunt p̃p̃vine Avernū.* Avernus, quasi āgves, ab a privativo, et āgvis avis. Ridet hanc fabulam Strabo, l. V, pag. 214. *HABD.*

aves, quae advolaverint, emori. Contra in Africae lacu Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur: item in Siciliae fonte Phinthia, ut Apion tradit: et in Medorum lacu puteoque Saturni. Fons Limyrae transire solet in loca vicina, portendens aliquid: mirumque quod cum piscibus transit. Responsa ab his petunt incolae cibo, quem rapiunt annuentes: si vero eventum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Bryazum alluit (hoc et templo et Deo nomen): cuius gurgitem periuri negantur pati, velut flammam urentem. Et in Cantabria fontes Tamarici, in

Aves, quae advolaverint, emori. Tale est Lycae Plutonium descriptum a Strabone lib. XIII. DAC.

Contra. VI in Asphaltite ludæ, de quo diximus lib. X, cap. 15; legit hunc locum aliter Isid. Origgen. lib. XIII, cap. 13: Contra in Alce lotu per Porcidam omnia fluitant, nihil mergitur. Nostri codices manuscripti editis suffragantur. HARP.

Et in Africae lacu, etc. VI et in Asphaltite, lib. II, cap. 403. DAC.— In Africae lacu Apuscidamo, etc. Celeberrimum exemplar liquidorum gravitatis est lacus Asphaltites, cuius aqua pondus specifice. si Clar. V. Marcellus credideris, 1, 2114: Sed neque inde fas concludere omnia in tetrici lacus superficie natari: hoc vix in phincho aut argento liquefacto videre est. AZAR.

Item in Siciliae fonte Phinthia. De quo haud dubie Seneca, quamquam tacito nomine, Nat. Quæst. lib. III, cap. 25, pag. 873. Erat in Sicilia, est adhuc in Syria stagnum, in quo notant lateres, et mergi prolecta non possunt, licet grævia, etc. HARP.

Quem rapiunt annuentes. Cithmo-

dige lectio, quem rapiunt annuentes. PINT.

Hoc et templo. Credo etiam et annu fuisse: nam Bryazou inter Bithyniae amnes in Geographicis appellatur, lib. V, cap. 43. HARP.

Cuius gurgitem. Sincerissima hæc est scriptura Reg. 2 codicis aliorumque, quos corrumpere interpolatores pluribus modis: Cuius gurgitem periuri notantur pati, etc. Barbaris, negantur. Sed Voss. negantur, id est, traduntur non pati ac sustinere posse lib. XX, cap. 5: Habentes eam ferit a serpentibus negantur, et similiter lib. XXII, cap. 21: Habentes eam a serpentibus feriri negantur. Sic et eodex Pinjoni. HARP. et GAGN.

Periuri notantur pati. Periuros quoque deprehendi, et certissimis poenis affici ad Paliciorum lacum brevem, profundum, luridum: ad Acastium fontem, quosdam Sardiniae, alium Tiansæ propinquum: aquam Sigram Nonaridis, specum Palæmonis iuxta Corinthum, Aristofili proditum est. Alexander ab Alexand. lib. V, c. 10. DALP.

Fontes Tamarici. De horum aliis diximus super, lib. IV, cap. 34. H.

auguriis habentur. Tres sunt, octonis pedibus distantes. In unum alveum coeunt vasto singuli amne. Siccantur duodecim diebus, aliquando vicenis, citra suspicionem ullam aquae, quum sit vicinus illis fons sine intermissione largus. Dirum est, non profluere eos aspicere volentibus: sicut proxime Lartio Licinio legato post praeturam; post septem enim dies occidit. In Iudaea rivus sabbatis omnibus siccatur:

In auguriis habentur. Ita cod. Reg. 2, et is quem Pintianus vidit, oratione magis dilucida, et quae citius finem obtineat, quam quae in editis haecenus libros irrepsit: In unum alveum coeunt vasto amne, Singulis siccantur duodecim diebus, aliquando vicenis. HAZO.

Singulis siccantur duodecim diebus, aliquando vicenis. Vetus codex, singulis siccantur duodecim diebus, aliquando vicenis: Non tamen displicet impressa lectio. PINT. — Siccantur duodecim diebus, aliquando vicenis, etc. Interquiescentium fontium (sint. inter. hibernantes) iam supra lib. II, cap. 106 (pag. 413, etc.) exempla habita. Quibus adde, si libuerit, 1° Strongylocrenen (fontaine Ronde) in via quae ab urbe Pontarlier ad Tavillon fert (iste ferventis aquae est). 2° Bulphorin in agro Paderborogeni, qui Westphaliae est. 3° Engelloripian (vide Scheuchzer, Iter Alpinae, II, 26, 404), aquas à Bernensi. 4° In Angliis, Torbarnum fontem (in com. Devonensi), et Bulstonensem (in Derbrensi). 5° Iterum in Francia Colmaricum (de Colmar), qui octies hora crescit. 6° Nec minus mirum Franzachicum (de Grazach), qui, ipsum quotidie alterius vicibus crescens, ac residens subdodit revertiturque, non horis 24 exaele donat vicis suae,

sed vigesima quartae distantem (50') addit. Conf. Astruc, Hist. naturelle du Languedoc et de la Provence, iterum Scheuchzer, Hydrograph. Helvetiae, pag. 126; Kant, Geograph. Phys. lib. II, part. 2, pag. 224. AZ.

Dirum. Dirum omnia. HAZO.

Lartio. Eginus de eo XIX, 11. HAZO.

Post septem. Libel editi haecenus: post praeturam post septem dies occidit. Nos ex Chifflet. cod. voculam enim adiecimus: alterum ex coniectura saevimus, occidit. Id enim dirum illud est, quod eo prodigio praenotatum paulo ante sanxit Reg. 1 dirum habet, ut editi. Mirum Reg. 2, et Chifflet, male. HAZO.

In Iudaea. Iudorus pariter Orig. lib. XIII, cap. 13, et Elias Thibites Iudaeus in Lexico Sambation. Nomen est fluvii de quo dicunt, quot per singulos dies hebdomadae tanto impetu currat, dempto sabbato, ut lapides magnos moveat, neque possibile, ut quis transgat. Cum haec serunt esse canjam, decem tribus illis captivas detinere ut non possint exire inde nec sabbato, ne violent iudaei. Et rapham (hoc est, Rabbi Moses Ben Maismon) scripsit, huius esse fluvium Gogam. Carterum sapientes vocant eum Sabbathon, ab eo quod cesset, sive quiescat in Sabbato. Vide Carda-

XIX. E diverso miracula alia dira. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces illico mortem asferre in cibis: quod et circa Danubii exortum audivi, donec veniatur ad fontem alveo appositum, ubi finitur id genus piscium. Ideoque ibi caput eius annis intelligit fama. Hoc idem et in Lydia in stagno Nympharum tradunt. In Achaia ad Phenaeum aqua profluit ex saxis. Styx appellatur, quae illico necat, ut diximus. Sed esse pisces parvos in ea tradit Theophrastus, lethales et ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus et in Thracia apud Cychros dicit: Lycus in

num de Subtil. lib. II. Iosephum nihil moror, qui diversus a Plinio ceterisque sibi, B. I. lib. VII, cap. 24, ac sex diebus integris siccari, fluere tantum septimo asseverat. Hysienius in epistola de Sabbathis Iudaeis, Eleutherum fluxum esse putat, de quo lib. V, cap. 17, aut rivulum certe quem Eleutherus amnis influentem exceperit. Defecisse autem, sive ipsum fluvium, sive potius miraculum illud ismi ente multa specula, et fortasse statim post Hierosolymam excisam, id iudicio est, quod aetno recentiorum eius tenquam sibi visi meminerit. Hanc.

XIX. *Cecis.* Et Antigonus similiter Hist. Mirab. cap. 181. Hanc.

In Achaia. Ita Reg. 2, et Isid. Orig. lib. XIII, cap. 23. In Chion. Inachia. In editis, in Arcadia: super vacua emendatione. Est enim Nonacris Arcadiae, ubi Styx a Vitruvio collocatur, lib. VIII, cap. 3, p. 163, proxima Phenae; qui Achaiae amnis est: atque ad eadem Stygis aequae, et quae ad Phenaeum, et quae ad Nonacris sita. Vide Pausan. in Arcad. Antig. Bistot. Mirabilium, cap. 174;

Strab. lib. VIII, sub finem, aliosque, Hanc.

Styx appellata. Vide cap. ult. lib. I praecedentis, et lib. I, cap. 103. Vitruvius, lib. VIII, cap. 3. Vide et de illa profusam commentationem apud Penlum Leopardum, lib. IV, cap. 8. Data.

Ut diximus. Lib. II, cap. 106: et lib. XXX extr. Hanc.

Cychros. Cychros, depravate. Legit, Chropas vel Chropas. Sotio, Hysienus Istoros xonon in Xonoi tes Odras is et tes laousaionous paxhous metallatous. Constant. ex Turneb. Advers. lib. VI, cap. 13. Aristoteles, lib. de Mirabil. Paitos vocat, et fonticulum esse eum, non lacum, quem Hist. lib. III, puzos, e frigiditate eximia nominari scribit. Dat. — Apud Cychros. Consentient omnia exemplaria, Chropas tamen, non Cychros Sotio ex eodem Theopompo scribit, nisi forte tes Xonoi oppidum Kuzes, ut Cilicium Zetoi fuerit. Sic enim ille in Excerpt. pag. 139; Odras Istoros xonon in Xonoi tes Odras is et tes laousaionous tes xonoi metallatous.

Leontinis tertio die, quam quis biberit. Vatro ad So-
racten in fonte, cuius sit latitudo quatuor pedum,
sole oriente eum exundare ferventi similem: aves
quae degustaverint, iuxta mortuas iacere. Namque et
haec insidiosa conditio est, quod quaedam etiam blan-
diuntur aspectu, ut ad Nonacrin Arcadiae. Omnino
enim nulla deterrent qualitate. Hanc putant nimio
frigore esse noxiam, utpote quum profluens ipsa lapi-
descat. Aliter circa Thessalica Tempe, quoniam visus
omnibus terrori est: traduntque etiam aë hanc ferrum
erodi illa aqua. Profluit (ut indicavimus) brevi spa-
tio: mirumque, siliqua silvestris amplecti radicibus
fontem eum dicitur, semper florens purpura. Et quae-

*Prodit Threopompus fontem apud Clu-
pes in Thracia gentem, ex quo qui
laverint, statim moriuntur. Vitruvius
tamen lib. VIII; cap. 3, pag. 162:
Est apud Cyclopes in Thracia locus,
et qui non solum qui biberint mori-
untur, sed etiam qui laverint. An
Cyclopes legi salus? Nam ductor
liber de Mirab. Auscult. de di. Kū-
xwφt τοῖς Θρακῇ inquit (forte pro
Κύκλωσι) ἀρνησάμενος ἵστας ὁδῶν ἔχον,
ὅτι τῶν ἐφ' αὐτῶν κτελεῖται καὶ διαφύει,
καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκείνων ὄντων δὲ πᾶσι
τὴν ὁδὸν ἐκ αὐτοῦ, πᾶσι χυρῶν δια-
φύεται. HARD.*

*Lycus in Leontinis tertio die si quis-
quam biberit. Rectius in apographo
nostro, Lycus in Leontinis tertio die
quam quis biberit. PERT. — Lycus, Hi-
storicus, de quo nos in notis
indice. HARD.*

*Tertio die si quisquam biberit. Voss.
et Pintian: Lycus in Leontinis tertio
die, quem quis biberit. Gronov.*

*Avesque quae gustaverint, iuxta mor-
tuas iacere. Vossian: aves, quae deg-
ustaverint. Gronov.*

*Ad Nonacrin Arcadiae. Quae in
montibus habet stillantes et saxo fri-
gidissimos humores. Vitr. — Et ad
Nonacrin Arcadiae. Vide quae ex
Seneca retulimus, lib. II, c. 106. H.*

*Aliter circa Thessalica Tempe. Se-
neca Nat. Quaest. lib. III, c. 20, p.
872: Est autem noxia aqua in Thes-
salica circa Tempe quam et ferre ut
pecus omnis delectat: per ferrum et aë
exit: tanta vis illi inest etiam dura
molliendi, etc. De Orcho amoe Plin-
ius agit hoc loco, de quo nos plura,
lib. IV, cap. 45. HARD.*

*Et indicavimus. Lib. IV, cap. 45,
sub finem. HARD.*

*Mirumque. Vitruv. lib. VIII, cap.
3, pag. 163: In Thessalia fons est
profluens, in quo fonte nec pecus ul-
lum gustat, nec bestiarum genus ullum
propius accedit: ad quem fontem pro-
xime est arbor florens purpureo flore.
Quid siliquae nomine intelligi oport-
eat, vide XIII, 46, et XV, 26. H.*

*Fontem eum dicitur. Enrotan intel-
ligit, amnam, quem Peneus accipit,
non recipit, sed olei modo superna-*

dam sui generis herba in labris fontis viret. In Macedonia, non procul Euripidis poetæ sepulchro, duo rivi confluent, alter saluberrimi potus, alter mortiferi.

XX. In Perperenis fons est, quæcumque rigat,

tantem brevi spatio portatum abducit, prenales aquas, dirisque genitas, argenteis suis misceri recusans, lib. IV, cap. 8. DALED.

In Macedonia. Sic etiam Vitruv. loc. cit. Non minus in Macedonia, quo loci impulsus est Euripides, dextra ac sinistra monumentis, advenientes duo rivi concurrunt in unum: accumbentes viatores transitare solent, propter aquæ bonitatem: ad rivum autem, qui est in altera parte monumenti, nemo accedit, quod mortiferam aquam dicitur habere. HARP.

Euripidis poetæ sepulchro. Euripidis sepulchrum Athenis monstrari, sed ξαῖνός, Paionias scribit Strabo in Argivorum foro item ξινοτάριον, quod Paliniticus vocaverunt. Canibus proscissus interit ad lacum Botmisci, natura tristis et morbosus, oculis in terram dehis, ἐκδερωνός, μυσόδους, μυσόφυας. Canes, a quibus laceratus est, indigenæ vocant Eurineas, Πόνερους τρανίζας κύνας, inquit, τρανίζας πνυλαύψους. Eius conditi sepulchrum, ut Lycurgi de eselo tactum. Rhodig. XXIV, 70. DALL. — E Nazonis diris in Ibiu, vs. 597, quæ nonnulla habent rariæ paucis admodum nota, hi canes dicuntur. Dianæ templum servasse. En verba: *Vique cœlestium votem iacula Dæmon, dilaniet vigilum te quæque turba canum.* AL.

XX. In perperenis. Straboni, lib. XIII, prope Lyciæ Hierapolin aqua

fontis tam facile in lapidem durascit, ut qui eius rivos deducunt, septa ex integro solidoque lapide conficiant. Ad Gergoviam Arvernorum fons lapideum sibi pontem facit. Straboni Perperenæ Trusdis oppidum cui vicinum aeris metallum. Perpera Etydiæ urbs. Ptolemæo. DALL. — Quam hoc loco ait, simplicissima, nec difficultatem ullam physicis erexit. Sed notandum a Nostro et a Veteribus cunctis non sâis distingui petrificationem aquarum naturam et incrustationem. Priores, dum siliceas secum portuiculis, sed minimas, nec visui pervias, devehunt, lignorum poros penetrant, eictisque demersorum corporum prioribus elementis, elementa suggerunt crystallina, ordine molecularum incolumi. Sed incrustantium aquarum evidentior actio, qua sponte eas deponunt, crustæ instar, terrestres partes, quibus mixtæ decurrunt. Petrificationum exemplar maxime speciosibile laevis ille quem Hibernia dixit *Laugh Neagh* (eui ex adde quæ suppedilavit Bruckmann, *Hamburgisches Mag.* II, 436; IV, 503, etc.); incrustantium, fons ad Guonicum - Velieum, balneæ a Sancto Philippo dictæ in Etruria, thermæ non procul a Turonibus, Tiburtina trajectata (*dragées de Tivoli*), et Carolothermensium (*Carlsbad*) aquarum mirabile receptaculum, non humanarum artium opus, sed naturæ et ipsarum sponte crustas adstruentium squarum. Cæterum, thermæ

lapideam faciens terram: item calidae aquae in Euboeae Delio. Nam qua cadit rivus, saxa in altitudinem crescunt. In Eurymenis deiectae coronae in fontem, lapides fiunt. In Colossis flumen est, quo lateres coniecti, lapides extrahuntur. In Scyretico metallo arbores quaecumque flumine allauntur, saxa fiunt cum ramis. Destillantes quoque guttae in lapides durescunt in antris Coryciis: nam Miezae in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in Corycō, quum cecidere. In quibusdam speluncis utroque mo-

aquarum saepiuscule intrustatio est. *Atas.*

Fons est, qui quaecumque rigat lapideam facit terram. Pliniani lib. sine tū qui, et faciens pro finit. Voss. fons est quaecumque rigat lapidem faciens ter. item. Scribe: In Perperis fons est, quaecumque rigat, lapideam faciens. Sequitur: Item calidae aquae in Euboeae Delio. Namque alius rivus, in quo merito notavit Salmasius Delium illud Euboeae ignorari, coniecitque in Euboeae Dio, ad Solinum, pag. 144. Gud. quoque et Academ. Metapiusque in Euboeation namque. Andegav. in Euboeation namque. Praestantior: in Euboeae videm primum qua cadit rivus, tum altitudinis. Scribendum remeo: Fere idem calidae aquae in Euboeae Dianae promontorio: nam qua cadit rivus, saxa in altitudinem crescunt. Artemisium significat, Vulgatum est Oelenis, quum legereetur, in Euboea. In Lebedo. G.

Item calidae aquae in Euboeae Delio. Lego: Item calidae aquae in Euboeae Dio, vel Dico. Atas Euboeae oppidum haud longe ab Ellopia et Aedepto. SALM. — In Euboeae. Reg. 1. delio. Reg. 2. In Euboea eadem perna qua coisit, etc. Contie. Salmasius p. 177, in Euboeae Dio, est etiam

Atas Euboeae oppidum: additque sicut illud fuisse haud procul Aedepto: quo haud leve quiddam prodit, geographicaeque rei antiquae. HAD.

In Eurymenis deiectae coronae. Thessalicae, Hecataeo, Macedonise, Plinio: Dalm.

Lapides fiunt. In Colossis flumen est, in quo lateres. MSS. lapideae fiunt. Deinde, flumen est coluteres. Lego: In Colossis flumen est, quo lateres coniecti, lapides extrahuntur. Est autem hoc quale Orjd. Metam. lib. 1, v. 133: quaeque diu steterant in montibus alni, Fluvius ignotis insiluisse carinae. Ut quidem, illam scripsisse propemodum pro certo habemus: etsi libri, in montibus altis. Eae sectae et mutatae, ut sint carinae. Sic lib. V, v. 455: et quae molle brachia gessit, Crura gerit. GROS.

In Scyretico. In metallicis fodinis insulae Scyri. HAD.

Destillantes... quum cecidere. Stalacton et stalagmiton differentias inquit, quae in hoc amiles sibi sunt, quod originem ex aquis trahunt calcariis scem elementa devehentibus; distant vero in hoc quod partim in cavernis et fornicibus suspensae haereant, partim cadent, plangus, arbores, animalia; vel, ne a Plinio ab-

do, columnasque faciunt: ut in Phausia Chersonesi Rhodiorum in antro magno, etiam discolori aspectu. Et hactenus contenti simus exemplis.

XXI. (iii.) Quaeritur inter medicos, cuius generis aquae sint utilissimae. Stagnantes pigrasque merito damnant, utiliores quae profluunt existimantes, cursu enim percussuque ipso extenuari atque proficere. Eoque miror, cisternarum ab aliquibus maxime probari. Sed hi rationem afferunt, quoniam levissima sit imbrum aqua, ut quae subire potuerit ac pendere in aere. Ideo et nivés praeferunt imbribus, nivibus-

rem, columnas et quidquid spectantium mens somnia, repraesentantia. De his infra fusius disputabitur ad liberos in quibus mineralia dicuntur. At

Columanasque faciunt. Aristot. *περί θάλας. ἀκρωτη. σελήης, ἐνι στήλας ἀγνὸς δὲ καὶ ἰσχυρὸς γλαφυρὸν, καὶ ἐνι ἐν τούτῳ ἰσχυρὸς, non, ut vulgo legitur, χύοντες, νεκρῶντος ἀπὸ τῆς αἰσθητικῆς.* Dico.

Chersonesi. Est. haec Chersonesus in Caria, Rhodo adversa, ubi Cnidus oppidum extrema eius obtinet. Mominus eius Seneca, laudandus a nobis cap. 30. HARD. — Praeclarissimum omnium est antrum in Antiparo; nec nos Galli, contemescere possumus de spectu calcari ad Arey, prope oppidum *Vermanton.* At.

Et hactenus contenti simus exemplis. Exempli plura, multo collegit Ctesius de Mineral. lib. I, 6, cap. 40, pag. 404. HARD.

XXI. *Stagnantes.* Columella I, 5: *Deterrima aqua palustris, quae pigro lapu repit; praelens, quae in palude semper consistit. Hoc idem tamen humor, quamvis nocentis naturae, temporibus tamen hiemis edomitus inveni locis miterit: ex quo squalentis aqua*

maxime salubris intelligitur, quod etiam venenali liquoris cluit permixtum, elellano.

Sed la rationem. Praxagoras scilicet. Cuius medicus antiquissimus, teste Aghemaeo, II, 46; Athenaeus ipse, I, II, p. 42, alique. E Latinis Celsus, lib. II, c. 18; *Aqua deterrima pluvialis est, deinde fontana, tum ex flumine, tum ex puteo: post haec, ex mare, aut pluvia. Gravior his, ex locis gravissimis ex palude.* Columella I, 5. *Antae cisternae, hominibus, piscinaeque praecipue instrumentum, colligendae aquae tandem pluviali, quae salubritati corporis est accommodatissima: sed ea sic habeatur eximia, si fistilibus tubis in contextam cisternam deducatur.* Hippocrates lib. de aere et aquis, cap. iv, pag. 197. Tom. VI. Opp. Galeni: *Τῶν ὑδάτων κοινωτάτα τὰ ὁφέλια, καὶ γλυκίστα, καὶ λευκωτάτα, καὶ λεπτότατα.* Haeo. — Optime haec de aquarum levitate ac gravitate. Quibus est, quod nos infr. (pag. 387). Sed, nec illa quae Columella addidit, negligenda, nempe aquam fistilibus tubis in cisterna contextam deducendam. Nam facillime illi vitiis laborant, quae mos Nostrae

que etiam glaciem, velut affinium coacta subtilitate. Leviora enim hæc esse, et glaciem multo levioram aqua. Horum sententiam refelli interest vitæ. In primis enim levitas illa deprehendi aliter, quam sensu, vix potest, nullo pæne momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec levitatis in pluvia aqua ar-

describet, et in primis citissima putredine. *As.*

Velut affinium coacta subtilitate. Velut ad extremum reducta subtilitate aquæ, in glacie ac nive, ita ut minor alibi esse non possit. Reg. 1, ad infinitum. Reg. 2, velut ad finitum. Satis legi, *affinium*, vel ut nunc vulgo scribimus, *affinitum*? Vt sit sententia, perfici veluti gradibus quibusdam subtilitatem aquæ: ut sit in nive maior, quam in imbribus: in glacie, quam in nive: quam sunt ista tria cognata inter se et affinia. Sic paulo post Plinius hoc cap. cognatis et nivis contris. *Harin.*

Senex. Ventriculi graviter aut leviter ferentia. *Dalec.*

Nullo pæne momento ponderis. Hoc falsum. *Senex*, *Quæst. Nat. lib. III.* cap. 2. Habent præterea multa discrimina. Primum tactus, frigida; calidæque sunt. Deinde ponderis, omnes aut leves aut graves sunt. Signum id levitatis, si addatur cæteris aquæ bonitatem indicantibus, innoxiosus potus & omni ætate. *Aegineta* scribit. *Athens. lib. II*; *Pirænes* fontis in *Cosinthe* appensam tradit, levioram fuisse deprebensam reliquis omnibus totius *Helladis*. *Dalec.* — *Nullo pæne momento*, etc. *Inscriptio vetus ap. Grut. pag. 478: IMP. DIOCLETIANVS. C. AVG. PVS. FELIX. PLYBIMIS. SPERIVS. IN. COLLE. HOC. RECAVATO. SARD. QUARTAM. AQUAM. IVGI. PROPLYVIA. ET TOPO. RIC. SCATISTEM. INVENITA. MAR.*

SALVIOREM. TIBER. LEVIOREM. (hoc est, ut reniur, *Marcia salubriorem, Tiberio levioram.*) *STRABON. ARCHITECTURIS. STATARUM. INVENIATAM.* etc. *HAND.*

Nec levitatis in pluvia aqua... subire appareat. Plinius videtur credidisse vi tantum mechanica elatas aquas in sublime, ut lapides, ut plumbeas glandes, etc. quod quidem sup. dixit, l. II, c. 32. Sed fallitur partim. Solæ aquæ en modo ascendunt et in altiores ærem eunt, quæ ab ignivomis montibus eructantur, et quæ humana industria sursum tollit, aut impulit. Gutta vero pluvialis, ubi efficitur infra ærem, levissimum habet pondus specificum, non nō aquæ ipsius intrinsicum tantummodo pondus, sed quod speculativa forma guttulis tavis contigerit. At antequam guttæ existerent, nil in ære nisi vapor, qui, coactus, modo nubium, interdum nebularum ubi nomen adrogavit. Vulgo nubes 4800 metr. supra terram volvantur, nonnumquam tamen altius; sic Bouguer (quo tempore cum Gudio, de Jussieu, Lacôndamine, iubente Regis Scientiar. Acad. Americani merid. devenit, quid pendulo oscillationum foret sub æqualiore, observaturus), quædam annis vidit 200 metr. circiter supra celum montis *Chimborazo* (8100 metr.) fastigium; et recentior Gay-Lussac, dum in Mongolferiani machina observavit, et distat a terra fere 6000

gumentum est subisse eam in caelum, quum etiam lapides subire appareat, cadensque inficiatur halitu terrae. Quo fit ut pluviae aquae sordium inesse plurimum sentiat, citissimeque ideo calefiat aqua pluvia. Nivem quidem glaciemque subtilissimum elementi eius videri miror, appposito grandinum argumento, e quibus pestilentissimum potum esse convenit. Nec vero pauci inter ipsos e contrario ex gelu ac nivibus insaluberrimos potus praedicant, quoniam exactum sit inde, quod tenuissimum fuerit. Minui certe liquorem

meis, multo eltiore nubeculae sibi perspectae ait. Ex his, ne dubites id in causa esse praecipue cur vapores aursum eant, quod leves sint prae aqua vulgeri; sed non ego negaverim mechanice quoque electricam vim egisse, dum posita, ut aiunt, nubes in altum aëra tolluntur, negativum vero demittuntur ad terram nebulae. *Atas.*

Quum etiam lapides subire appareat, Vi venti ac tustinis arreptos in sublimem, ut dictum est lib. II, c. 38. H.

Qua fit ut pluviae aquae sordium inesse plurimum sentiat. Hoc vero de pluvia quae post longam siccitatem prima e nubibus demittitur. Haec dum aërem traiecit, multa *εἴρεται* secum abducti, et impuriusnam terram proculat. Sed caeteros puraé. Imber e vaporibus. Quidquid autem turbidum et terra mixtum est in his, id post resolutionem longam, dætorum fertur ac cogitur in nebulas; quod superest, dissolvitur magis et magis sola tacta; hinc pluvialibus gullulis origo; unde vides quam puras esse eas necesse sit. *At.*

Calefiat. Et corrumpatur, ad putrescat. *Del.* Calefiat. Igne sublecto, *Harb.*

Apposito grandinum argumento. Si

quanta maxime subtilitas esse equae potest, inquit, tanta est in glacie ac nive eandem esse et grandinis conditionem oportet: quum nihilominus pestilentem aquae grandinae potum esse, vitae usus edoceat. *Harb.*

Nec vero pauci Hippocrates, lib. de aëre et aquis, c. 4, p. 193. Tom. VI Opp. Galeni: *Τὰ δὲ αἰὲρ χυδαῖ, ὑποστάλλου, πονηρὰ πᾶσι...* τὸ μὲν αἰθρῶν λαμπρὸν, καὶ τοῦτον καὶ γλυκὺς, ἐκπύρεται καὶ ἀπαιεῖται τὸ δὲ βαλυστατὸν καὶ σταχυοδυστατον, λειμνταί. Quae vero aquae ex nive aut glacie fiunt, omnes pravae: nam quod in ipsis et clarum, et leve, et dulce est, excoaruit et evanescit quod vero turbidissimum et ponderosissimum, relinquitur. Gelenus item Comment. in Aphor. 24, tom. IX, pag. 209. Habet in eam rem multa elegantiae plenissima Seneca, Nott. Quæst. lib. IV. extrem. quæquam non ad Plinijum satis facientia. Ille egim declamavit in luxuriam cœdætorum; Noster est in delicatissimi huius et nive potus dispicienda celebritate. Caeterum non inutilis, quum vel ex hoc intelligas nive temperata vina saepe bibi, non, ut apud nos sit, in nive et glacie frigis dulce nacta. *Harb.* et *At.*

Minui. Nempe quum solvitur et

omnem congelationeprehenditur, et rore nimio scabiem freri, pruina uredinem, cognatis et nivis causis. Pluvias quidem aquas celerrime putrescere convenit, minimeque durare in navigatione. Epigenes autem, aquam quae septies putrefacta sit; perhibet amplius non putrescere. Nam cisternas etiam Medici considentur inutiles; alio duritias facientes, faucibusque; etiam limi non aliis inesse plus, aut animalium quae faciunt taedium, consuetudinem habent. Nec statim amnium utilissimas esse, sicuti nec torrentium ullius, lacusque plurimos salubres maxime. Quaedam igitur

et liquescit; quo argumento efficitur, expressisse et evanuisse id quod erat in aqua levissimum; quod gravissimum, id solum superesse. Hippocrat. loc. cit. Plinius ipse inter confessa ponit, lib. II, cap. 64: *Celandi liquorem munit, solutaeque glacie non eundem inveniri modum.* HANB.

Rore. Rubiginem. Plinius, l. XVII, cap. 44: *Caesete frugum, vincarumque malum, nullo minus noxium est rabigo. Frequentissima haec in coecido tractu.* Vide et lib. XVIII, c. 68. HANB.

Pruina. Pruina est quae lapsa persidet se gelat, nec fit nisi immoto aere ac sereno, *gelée blanche*, et perueniendo dicta; quos fruges et virgulta perurit; unde his morbus herbarum et fruticum uredo dictus, *brûlure*, H.

Cognatis. Quam sint causae affines, quae hanc et quae rorem ac pruinae generant. HANB.

Pluvias. Hippocrat. loc. cit. p. 198. A quo dissidere Celsus videtur, lib. II, cap. 30, dum inter ea quae styum adstringunt, aquam duram cauet; id est, eam quae tarde putrescit, adeo plurimum potatibum. HANB.

Celandine putrescere. Aeginae id

bonitatis certissimum signum. DAL.

Faucibusque. Rufus apud Aetium, lib. I, sect. 3, cap. 165, aquam pluviam distillationes generare scribit, praesertim si frigida bibatur. *Dalec.* — *Faucibusque.* Faucium duritiae spulm tonsillis et glandulis affine, cognatumque. HANB.

Limi non aliis inesse plus. Limam hae colligunt a tectorum et canalium sordibus, per quos in cisternam defluunt. *Dalec.*

Aut animalium quae faciunt taedium. Vermiculorum ex aquae putredine nascentium. HANB.

Nec statim amnium. Haec fere totidem verba, allatis praeterea huius pluviae causis, Hippocrat. loc. cit. 5. HANB.

Amnium utilissimas esse. Quae assidue fluxu exercentur. *Πηγία καὶ ποταμὴν ὕδατα πρόσφατα ἀνὰ καὶ ὕστερον, ὑγρὰ καὶ ὀρεῖα καὶ πεδινὰ.* Veteres crediderunt, ideoque palustrem aquam noxiam esse; fontanam et fluviam perennem; salohrem, Rhodig. lib. XXVII, c. 3. *Dalec.*

Quotum igitur et huius generis apocrymat alius alius. Scribe, Quae

et huius generis aptissimae aliae alibi. Parthorum reges ex Choaspe et Eulaeo tantum bibunt: et eae quamvis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, non quia sint amnes, apparet: quoniam nec e Tigri, nec Euphrate, nec e multis aliis bibunt.

XXII. Limus aquarum vitium est: si tamen idem annis anguillis scateat, salubritatis indicium habetur; sicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amarae: et quae, quum sor-

nam igitur et cuius generis aptissimae? Alias alibi. Ut ait interrogatio et responsio ex antiquo codice. Sic non multo post: Ex quoniam ergo genere maxime probabilis contingit? PIST.

Parthorum reges ex Choaspe et Eulaeo tantum bibunt. Hae quamvis in longinqua comitantur illos. Idem ergo Choaspe et Eulaeus, sed illo nomine ubi primum oritur; alio ubi denuo exoritur signari. SALM. — Parthorum reges ex Choaspe et Eulaeo tantum bibunt: et eae, etc. Solinus, c. xxxviii, pag. 68, a Plinio: Plinius, alique ab Herodoto, lib. I, Clio, num. 188, pag. 178: Ἀπὸ τοῦ Χοάσπεος ποταμοῦ... τοῦ κατὰ Σόλωνα ποταμοῦ, οὗ κινεῖται ἑστιάριος, etc. Leviolem caeteris Enlaei emnis aquae decime quinta parte esse, animadversum esse ciunt. Negat Athenaeus, lib. II, pag. 46, ex pondere aestimatum. HARO.

XXII. Limus aquarum vitium est. Sene et fere omnium fluvialium. Ille limus et terrestribus portiunculis constat, quas vi raptas et assiduo succusum minutatim divissas equa derehit repidissime, mox relictur ubi impetus deferbuerit. Nili, incrementi tempore, limus videtur cl. doctori Shaw esse aquosi voluminis 1/134. Rhenus, quum intumescit maxime, volvit cum fluctu, teste Hartzecker, 1/100. A

fluminis Flavi, vel Hoang-ho, equis mediocriter turbulentis narrat Maketney, datum limi cl. doctori Barrow 1/200. AL.

Tineas. Vulgo éronelles. DAL. — Tineas. MSS. Reg. 1, 2, taenias, quae vox vermiculos sonat, ut saepe diximus. HARO.

Ante omnia autem damnantur, etc. Lege: Ante omnia autem damnantur amara, et quae sorptae statim implent: quod evenit Troezeni: nam nitrosas atque salinacidas in desertis, etc. Salinacidae non sunt simpliciter, ad ἀλμυρῶδες, aut ἀλμυρῶδες, ut Graeci vocant fontes salios, sed acidi simul et salsi, acidiae nimirum saliosae. Plin. aliae sulphuris, aliae salis, aliae nitri, aliae bituminis; uno verbo salinacidae has Latini vocarunt. SALM.

Amarae et quae scrobem statim implent. Quae vero illas sunt aquae, quae scrobem statim implent? Liber optimus habet, quae sorbem. Lege, quae sorptae statim implent. Hactenus o nārv ed Solinum, pag. 115. Adeo placebat sibi, ut mallet ignorare omnium adhuc tractatorum codd. optimum esse Chiffletianum, et in eo legi sorbentem, quam levissimam coniecturam perdere. Vosienus Chiffletiano subscribit. GROS.

Et quae, quum sorbentur. Sic totius

bentur, statim implent; quod evenit Troezenae. Nam nitrosas atque salmacidas in desertis Rubrum mare petentes, addita polenta, utiles intra duas horas faciunt, ipsaque vescuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui coenum faciunt, quique malum colorem bibentibus: refert et si vasa aerea inficiunt,

dem plane syllabis apicibusque codex Reg. 2. In Reg. 1, et quae sorbem, statim impleat. In Chiffli. quae sorbentem. In libris vulgatis, ridicule, et quae aerodem statim impleat. At praeter codicum fidem, haud minus sane certus emendandi auctor Athenaeus existit, lib. II, pag. 42: Ex aquis multae, inquit, corpulentae sunt, ac velut invita quondam gravitate ponderosae, ut ad Troezenem, quae gustata os statim implet: ὥς τὸ ἐν Τροεζηνί τούτῃ γὰρ καὶ τῶν γενομένων τῶνδ' νοσὶν πλεῖς τὸ σῆμα. HARD.

Quae aerodem statim implent. Effossa leviter terra, quoniam eae non perennibus venis scaturiunt, sed sub caeminis terrae facie colatae, eius aerodibus inquinantur; DAL.

Salmacidas in desertis Rubrum mare petentes. Lego, atque salsae: gustu salso ingratas ac iniucundas. Salmacides Graecis; quae molles reddunt, ac evlratos: quod Halicarnassii fons fuit, memoratus ab Ovidio, Strabone, Vitruvio. Huic lectioni ad stipulatur Vitruvius, lib. VIII, cap. 3. Vide Scal. In Auson. *Vidit semidrum fons Salmacis Hermaphroditum.* DAL. — *Salmacidas in desertis Rubrum mare, etc.* Acidus simul atque salus. Legitur haec vox etiam apud Plin. Val. Salmastium, Reinesiumque nil moror, qui salinacidus legi volunt: perinde ac si non eadem vis foret et vocis istius salmacidus, quae esse

potest alterius, salinacidus. Nam et salmentum pro salsamento dialise Veteres, ex Ioh. de Janua scimus. Sed et Glossae Philoxeni Salmacisidum retinent. *Salmatia aqua*, ἀλματιὸν ὕδωρ, *salmacidam*, ἀλματιόν, *salmacidus*, ἀλματιός, ἀλματιός. Et priore parte: ἀλματιός, *salmacidus*, *salmus*, ἀλματιός, *salmacidum*, etc. HARD.

Addita, Passimus in Geopon. lib. II, cap. 4, pag. 35, aquarum vitium emendari suadet, bordeo contuso in aqua iniecto, quod in linteo prius illigatum: ἢ κριθὰς κίψαντες, καὶ εἰς βίχας ἐνδύσαντες, καταδύμεθα ἐν τοῖς ὕδατι. HARD.

Polenta. Graeci polentam dicunt ἀλματιόν, herdei torrefacti farinam. Ed. P. — Cassianus, lib. II, cap. 4. DAL.

Damnantur in primis fontes. Cf. Vitruvius, lib. VIII, cap. 4. DAL. — *Damnantur in primis fontes.* Consentit et Galen. t. IX, Comm. 5 in aphorism. pag. 211. HARD.

Refert et si vasa aerea inficiunt, etc. Interest etiam plurimum, ut in vase aereo maculam non faciat, et legumina cito coquat. In libris hactenus editis, *aere*. In Reg. 2, *aere*. Nea aerea ex indubitata coniectura, quam firmat etiam egregie Palladius in Augusto, lib. IX, tit. 10, pag. 137: *Aquam vero novam aie probabis*, inquit: *in vase aereo nitido sparges, et si maculam non fecerit*

aut si legumina tarde percoquunt, si liquatae leniter terram relinquunt, decoctaeque massis obducunt vasa crustis. Est etiamnum vitium non foetidae modo, verum omnino quidquam resipientis, iucundum sit illud licet gratumque, et ut saepe, ad viciniam lactis accedens. Aquam salubrem aeri quam simillimam esse oportet. Vnus in toto orbe traditur fons aquae iucunde olentis in Mesopotamia, Chabura. Fabulae rationem afferunt, quoniam eo Iuno perfusa sit. De caetero aquarum salubrium sapor odorve nullus esse debet.

XXIII. Quidam statera iudicant de salubritate,

rit, probabilis iudicetur. Vitruvius, lib. VIII, cap. 5: *Si fons novus fuerit fossus, et in vas Corinthium, sive alterius generis, quod erit ex aere bono, ea aqua sparsa maculam non fecerit, optima erit.* Athen. lib. II, pag. 46, indicium aquae bonae id statuit esse, si vasa aeneis affusa, nulla ea aerugine inficit, sic χαλκίον ἄγρος ὑγρόμενον οὐ νοεῖ τὸ λυδὲς. HARD.

Aut si legumina tarde percoquant. Palladius in August. lib. IX, tit. 40, pag. 137: *Aquam vero novam sic probabis...: Decocta aenea vasculo, si arena vel limum non relinquit in fundo, utilis erit: item si legumina cito valebit excoquere, vel si colore pellucido, carens musco, etc.* Praeivi Palladio Celsus, inferius a nobis laudandus. HARD. — Optima haec. Quae sit de facili leguminum coctione, his adnectunt hodie et facilem saponia solutionem. Illa perpe qua non probatur, quae sapor aut difficili, aut nullo modo solvitur. At.

Si liquatae leniter terram relinquunt. Si affusae non ab ea comburantur. Dicitur.

Est etiamnum vitium. Aristot. lib. de sensu, cap. 4. DAL.

Aquam salubrem. Nempe ut sit aequae saporis omnis omnino aspers, atque alitem esse necesse est, ut ne sit noxius. Plinius, lib. XV, cap. 32: *Sentiri quidem aquae saporem nullum siccumve vitium est... odor ipse nullus est aqua: aut si sentitur, omnino vitium est.*

Vnus in toto orbe. Adde et puteum Mothense in Peloponneso, aquae Cysicenum unguentum resipientis, cuius Pausanias meminit in Messeniis, circa finem. Item Athenaeus, lib. IV, pag. 284. HARD.

XXIII. Quidam statera iudicant. Vi Erasistratus, qui Apud Athen. lib. II, cap. 46, inconsideratos esse, salique omni tradit, qui statera bonitatem aquarum esquirunt: quoniam, inquit, si aqua ex Amphiarai fonte, quae saluberrima est, cum aqua Eretria vitiosa componitur, nullum profecto ponderis discrimen intercedit, ἔνταῦς οὐδ' ἦτις διαφορά κατὰ τὸν σταθμὸν. Vide vetustam inscriptionem Diocletiani Augusti superius a nobis allatam, cap. 24, Item lib. V,

frustrante diligentia, quando perrarum est, ut levior sit aliqua. Certior subtilitas, inter pares meliorem esse, quae calefiat refrigereturque celerius. Quin et haustam vasis, ne manus pendeant, depositisque in humum, tepescere affirmant. Ex quonam ergo genere maxime probabilis continget? Puteis nimirum, ut in

pag. 588. HAEN. — *Quidam statera indicant de . . . ut levior sit aliqua.* Cum hoc loco illa iungenda quae ipse prius (2, 21) nullo paene momento ponderis aqua inter se distantibus. Distant tamen, sed momento levi, quamquam nec levissimo nec stateram fallente. Sed nobis fatemur aptiora instrumenta esse in promptu, quam prius aevi indagatoribus fuit. Ceterum Erasistratus, apud Athen. lib. II, idem quoque asseverat. Synes. epist. XX, stateram describit hydropicam, sic: Τῇ φιλοσόφῳ. Οὕτω πῶν πένταρχα ποικίλῃς, ὥστε ὑδροποντοῦ μοι δεῖ ἐπίταξιν αὐτὸ χαλκινὸν εἶναι καὶ συναντηθεῖναι. Σωλὴν ἐστὶ κυλινδρική, αὐτοῦ καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος ἔχων. Οὗτος ἐπὶ τινος εὐθείας δέχεται τὰς κατατομὰς, αἷς τῶν ὑδάτων τὴν ῥοπὴν ἐξετάζουσιν. Επινοματίζει γὰρ αὐτὸν ἐκ θατέρου πῶντος κατὰ θέσιν ἴσην ἐγκλίμενος, ὥς εἶναι κοινὴν βάσιν ἀμφὶν, τοῦ κώρου τε καὶ τοῦ σωλήνος· αὐτὸ δὲ τοῦτό ἐστιν τὸ βαρύνειον. Οὔτε οὖν μὲς ὕδαρ καθὼς τὸν αἰλὸν, ὁρῶς ἐστέλλει, καὶ παρῆλτι σοὶ τὰς κατατομὰς ἀριθμεῖν· αἱ δὲ τῆς ῥοπῆς σιδή γυνεῖσματα. Diligentissime aqua pensaverunt, tum physica, tum chymicae peritissimi recentiores. En numeri, secundum Cl. V. Bergmann, specifici tantum ponderis ratione habita. Aquae stillatae 1000. Aquae e fonte, quum

maxime purae	1001 ad 1005.
Aquae fluvial.	1010.
Aquae marinae	1012.
Aquae stagnantis	1102. Az.

Certior subtilitas, inter pares, etc. Sic Athenaeus, lib. II, cap. 24: ὕμνῳ. Quod ex Hippocrate rursum confirmat, p. 26, Hippocratis ipsius testimonio, petito videlicet e lib. V, aphorism. 26, pag. 220. Tom. IX Opp. Galei, ὕδωρ τὸ ταχὺς θερμαινόμενον, καὶ ταχὺς ψυχόμενον, κρυπτότατον. Leviorem Galenus in eum locum accipi putat oportere, non quae minus ponderis habebat: id enim vel iudice trutina potest intelligi: sed quae ventri minus gravis, citiusque permeet. Contra Celsus ex statera diiudicat, II, 18: *Levis pondere, inquit, apparet: et ex his quae pondere pares sunt, eo melior quaeque est, quo celerius ex ea legumina percipiuntur.* HAEN.

Quin et haustam vasis. Quin et e vase in quo sit decocta, haustam minoribus vasis aquam . . . fusque humi depositis, tepescere statim affirmant. HAEN.

Ne manus pendeant. Plena obscuritatis oratio. Sententia videtur esse, utraque manu vas arripi oportere: neutram esse pendulam, Lectioni tamen vulgatae asfragantur colices manu exarati, quos vidi, omnes. II.

Puteis nimirum. Avicenna, I, 4, damna. DAL.

oppidis constare video: sed his, quibus exercitatio-
nis ratio crebro haustu contingit; et illa tenuitas co-
lante terra. Salubritati haec satis sunt. Frigori et opa-
citas necessaria, utque caelum videant. Super omnia
observatio una, eadem et ad perennitatem pertinet,
ut illa vado exsiliat vena, non e lateribus. Nam ut
tactu gelida sit, etiam arte contingit: si etiam ex-
pressa in altum, aut e sublimi deiecta, verberatu cor-
ripiat aera. In natando quidem spiritum continentibus
frigidior sentitur eadem. Neronis principis inventum
est, decoquere aquam, vitroque demissam in nives
refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit sine vitiiis

Frigori. Vt frigida sit aqua, prae-
terea necessaria est opacitas. II.

Vt illa vado exsiliat vena. E putei
medio, imoque fundo, non e late-
ribus. HAAS.

Expressa. Vt in aquis salientibus
evenit. HAAS.

Verberatu. Reg. 2, et Chifflet. ver-
beratum eodem sensu. HAAS.

Neronis principis inventum est, etc.
Suetonius: *Dum clandestinus ad vil-
lam intritus pararetur, aquam e sub-
iecta lacuna potaturus manus hausit,
Et haec est,* inquit, *Neronis decocta.*
Vido Athen. lib. III. Iuven. Sat. V,
49: *Si stomachus domini fervet vi-
noque ciboque, Frigidior Scythicus
potitur decocta pruinis.* Dac. — Mar-
tial. lib. II, epist. 85: *Fimine slouia
levi niveae custodia coctae,* etc. Hoc
est, ampulla, seu lagena vitrea aquae
decoctae, et nivibus refrigeratae,
viminibus supertextis armata ac mu-
nita. Idem, lib. XIV, epigr. 416:
Quo tibi decoctae nobile frigus aquae?
Vbi ne dubites ex consilio ab argu-
tissimo vate scriptum nobile, ut im-
peratoris summa dignitas inueneretur,
et exquisita regiae gulae voluptas.

Hinc saccus nivarius, et eolum niva-
rium, apud eundem, XIV, epigr.
404: *Attenuare nives norunt et linteae
nostra: Frigidior colò non salit unda
tuta.* Caeterum ne ex his tyranno im-
precere! Melius sane fecisset, si in
talibus studiis, quoniam haec iam ro-
mana conditio erat, ut rerum potiti
nil agerent honestum, vitam con-
sumpsisset! AS.

Sine vitiiis nivis. Aquam ex disso-
luta et colliquefacta nive pessimam,
et corporibus perniciosissimam esse et
iampridem Aristoteles quasi oraculo
reddidit, et eorum qui palato obse-
qui, quam illius auctoritatem sequi
malunt, quotidiana experimenta de-
clarant, inquit Muret. Val. lect. lib.
IX, cap. 9, pag. 229. Incommoda
igitur, quae nivis potum sequuntur,
fugere, et tamen aestivis mensibus
frigidum bibere qui volunt, vasis
duplicibus uti solent, e tenuissima
lamina eo artificin factis, ut vinum
aut aquam, quae potui paratur, omni
quidem ex parte aëre ambiat, sed
eorum tamen contactum contingat, ne-
que cum eis commisceatur: ita fit,
ut neque bibant nivem, et tamen

nivis. Omnem utique decoctam utiliore esse convenit: item calefactam magis refrigerari, subtilissimo invento. Vitiosae aquae remedium est, si decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida ingesta sistitur sanguis. Aestus in balineis arcetur, si quis ore teneat. Quae sunt haustu frigidissimae, non perinde et tactu esse, alternante hoc bono, multi familiari exemplo colligunt.

XXIV. Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatisque palma praeconio urbis, Marcia est, inter reliqua Deum munere urbi tributa. Vocabatur haec quondam Aufeia, fons autem ipse Pitonia. Oritur in ultimis montibus Pelignorum: transit

nihil minus frigidum bibant, quam si biberent nivem. Lepide Martialis in eam rem, XIV, epigr. 117: *Non potare nivem, sed aquam potare rigentem De nive commenta est ingemosa sitis. Quae sicut villa nivis et glaciei, Hippocrates expedit aphor. xiv, cap. 3. H.*

Item calefactam. Aristoteles, Meteorol. lib. I, cap. 42, pag. 145: *Συμβάλλεται δ' ἐπὶ πρὸς τὴν ταχυστάτης πύξεως καὶ τὸ προτεθερμάνθαι τὸ ὕδωρ· ὁ αὖτος γὰρ ψύχεται. Δὲ πολλοί, ὅταν τὸ ὕδωρ ψύξαι ταχὺ βουληθῶσιν, εἰς τὸν ἥλιον τίθασιν πρῶτον. Nonnihil facit ad concretionis celeritatem praecedens aquae calefactio. Quamdiuquidem quae prius incaluit, ocyus refrigerari assolet. Quocirca multi quoniam solidam celerius refrigerare volunt, prius insolant. Negat tamen Cabeus experimentum id esse verum, in eum Philosophi locum. H. ad.*

Aqua frigida interiecta sistitur sanguis. Voss. *ingesta.* Plautus in Pseudolo, act. I, scen. 11: *Tu qui urnam habes, aquam ingere.* Hoc lib. c. 7,

e piteis ac fonte equani in salinas ingerunt. Deinde idem, *Aestus in balineis.* Geas.

Aestus. Sic infra de sale, cap. 54: *Aestus balnearum convalescentes ut tolerare possint, linguae subditus praestus.* H. ad.

XXIV. *Marcia.* In Carlium et Aventinum montes esum Nerva deduxit: post Diocletianus super portam Esquilinam in suas Ihermas. Dal.

Aufeia. Mallem *Sausfia*, id enim gentis romanse nomen. H.

Pitonia. Sic MSS. non *Pionia*. Vide quae diximus lib. II. H.

Transit. Sic Vibius Sequester laudatus a nobis loc. proxime cit. Rine Statius Silvar. lib. de Baln. Etrusci: *Marsaque nives et frigora duceus Marcia.* Obtritus deinde temporis progressu canalibus fornicibusque, quibus haec aqua tam longo viarum intervallo Romam ducebatur, factum est, ut viri eruditi, Holstenius et Fabrellus de Aquaeduct. diss. 2, p. 118, hanc Marciae aquae originem aequae inter fabulas habendam censuerint, atque Alphai amantis occul-

Marsos et Fucinum lacum, Romam non dubie petens. Mox in specus mersa, in Tiburtina se aperit novem millibus pass. fornicibus structis perducta. Primus eam in urbem ducere auspicatus est Ancus Marcius, unus e regibus. Postea Q. Marcius Rex in praetura. Rursusque restituit M. Agrippa.

XXV. Idem et Virginem adduxit ab octavi lapidis diverticulo duobus millibus pass. Praenestina via. In-

tos meatus. Primos eius ortus reputant li a Tiburtino, unde se rursum aperire mox Plinius ait. Cursum omnem explanat accurate idem Fabretus loc. cit. HARD.

Fucinum lacum. E Fucino lacu ἐξάναι, non, ut legitur, εἶναι, et Ποικίλιν ποταμὸν, καὶ παρὰ τ' ἄλλῃ ὄρεσιν εὐδαίμων, Strabo scribit lib. V. DALEC.

Mox specus mersa. Mox in specum mersa, in vetusto exemplari. FRY.

Ancus. Exstat quidem certe in Cimelio nostro et apud Patinum in Marcia gente nummius, cuius ex parte adversa rex Ancus depingitur, ita curante Philippo Marci, qui trahebatur ab eo origines: Aquaeductus in aversa signatur, cum epigrapha, ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΑΓΥΑ. ΜΑΡ. HARD.

Postea. Qui ab Anco Marcio pariter Romanorum rege ducebat genus: Plutarchus in Coriolano, pag. 213: Μάρκιος δ' ἦσεν καὶ Πόπλιος, καὶ Κόλιος, οἱ πλεῖστον ὕδωρ καὶ κάλλιστον ἐς Ρώμην καταγόμεναι. De Marcio et Agrippa iterum XXXVI, 24. HARD.

Rursusque restituit M. Agrippa. A. V. 720, L. Sempronio Atracino, L. Scribonio Libone cons. ex Diono, lib. XLIX, pag. 466: Ο τε Ἀγρίππας τὸ ὕδωρ τὸ Μάρκιον ἀνομοσμίον, ἐκίοντα, εὐθεὶ τῶν ὄρεων, καὶ ἀνεκτό-

σας δαπάνης εἰκαίει, καὶ ἐπὶ πολλὰ τῆς πόλεως ἐκωχέσεν. Agrippa aquam Marciam, quas propter corruptos canales defecerat, suis sumptibus reparavit, ac per multas urbis partes deduxit. HARD.

XXV. Idem et Virginem. Id ab Agrippa factum, ann. V. C. 735, C. Sentio Saturnino, Luc. Lucretio cons. refert Dio, lib. LIV, pag. 528, et aquam eam Augustam ab eo fuisse appellatam. Virginealem aquam quibus impensis summi Pontifices Pius IV et Pius V, populusque romanus restitui curaverint, narrat opusculo singulari Luc. Poetus IC. de Restitutione aquae Virginis, in lib. de Mena. et Fonder. Libellum singularem eodem argumento tituloque inscripsit et Aug. Steuchos Eugubinus, S. Sedis Apostolicae Bibliothecarius. Virginem et Marciam versiculo complectitur Martialis, lib. VI, epigr. 42: Cruda Virgine, Marciana mergi, Quae tam candida, tam serena lucret, Vt nullas ibi suspicet undas, etc. HARD.

Diverticulo. Transversis semitis, quae sunt a latere viae militaris. DAL.

Praenestina. Sive, ut Frontinus ait, octavo lapide vias Collatinae: quod eodem recidere demonstrat idem Fabretus, erudito opere de Aqueductibus, Dissert. III, p. 169. H.

xta est Herculanæus rivus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horum amnium comparatione, differentia supra dicta deprehenditur, quum quantum Virgo tactu, tantum praestet Marcia haustu. Quamquam utriusque iam pridem urbi periit voluptas, ambitione avaritiaque in villas ac suburbana detorquentibus publicam salutem.

XXVI. Non ab re sit, quaerendi aquas iunxisse rationem. Reperiuntur in convallibus maxime, et quodam convexitatis cardine, aut montium radicibus. Multi

Virginis. Aliam alii appellationis huius causam afferunt. Cassiodor. Varr. form. VII, cap. 6, *quia puriore fluens unda, nullis polluitur sordibus*. Frontinus, l. de Aquaeductu, ex eo quod quaerentibus aquam militibus, puella virgineula quasdam venas monstravit: quas sequuti qui foderunt, ingentem aquae modum invenerunt. HARO.

Horum amnium comparatione. Si conferas, inquit, Marciae aquae profluentem rivum, seu verius amnem, cum aqua Virgine, intelliges discrimen superius memoratum, cap. 23; nempe alternari frigiditatis bonum a natura, nec quae sunt haustu aquae frigidissimae, eadem perinde ac tactu esse: HARO.

Detorquentibus. Avertentibus et uberatis publicae copiam minuentibus ac praeripientibus. DAL.

XXVI. Non ab re sit. Vitruv. lib. VIII, cap. 4; Pallad. in August. cap. VIII. DAL.

Convexitatis. Deveni ac declivis tumuli et collis fastigio. DAL. — Harduin. h. l. facit eum Dalecamp. sed male; nam haec interpretatio indicaret in fastigio vero sive montium sive ramorum (haec Neoterica vox in Orographia explicanda); quod nulli est; nam hoc fastigio dividuntur

tantum aquae, unde illi nomen *partitio aquarum* (*ligne de partage des eaux*); al. verb. non inde aquae derivantur, sed utrimque derivantur tum dextrorsum, tum sinistrorsum, e convexitatis locis inferioribus. Quis ergo hic convexitatis cardo? Finge tibi lineam quae montis aut lugi declivitatem rectam repraesentet a radice ad hunc locum quo fons exsilit; tum et lineam aliam quae eodem modum cursum aquae intra terrarum viscera adhuc latentis, sed mox erupturae, repraesentet: quo loco eae lineae sibi occurrunt, et sese invicem secant (recentiores dicimus *point d'intersection*), hic convexitatis est cardo. Nisi forte, dum videtur antiquis mons non tam prisina triangulum quam pyramis tetragonos (re vera neutridae formae est, sed polyedricae asymmetriae), pro finitore declivitatum (*l'arête des deux versans*), spectatur potissimum ab illis angulus solidus tetraëdros, convexitatis cardo existimandus: AIAS.

Multi. Sic Geopon. auctor, lib. II, cap. 4, pag. 33, et cap. 5, pag. 37. Vitruvius item, lib. VIII, cap. 4, pag. 153. Pallad. in Aug. lib. IX, c. 8, pag. 136: *Maxime ab radicibus montium in septentrionali parte quae-*

septemtrionales ubique partes aquosas existimavere. Qua in re varietatem naturae aperuisse conveniat. In Hyrcanis montibus a meridiano latere non pluit. Ideo silvigeri ab Aquilonis tantum parte sunt. At Olympus, Ossa, Parnassus, Apenninus, Alpes, undique vestiuntur, amnibusque perfunduntur. Aliqui ab Austro, sicut in Creta Albi montes. Nihil ergo in his perpetuae observationis iudicabitur.

XXVII. Aquarum sunt notae, iuncus aut arundo, aut herba, de qua dictum est: multumque alicui loco

cendae sunt aquae quia in his locis magis abundant, utilioresque nascuntur. HARD. — Male huc Ios. Mat. Gesner adducit Ploratorium dist. (I. III, Od. III, vers. 55, 56): *Qua parte debaccheantur ignes, qua nebulae pluviae rores.* Nam, ubi censet vates, 1° a montibus septemtrion. nebulas ac pluvios rores ferri; 2° solas septemtr. partes aquosas existere, hoc sequitur perspicue in loca magis ad septemtrionem vergentia hos humores teodere, non meridiem versus. Caeterum quam vana haec a Nostro memorata hypothesis, ipse exempla demonstrat. E monte Fichtelberg exiliunt meridiem versus *Sala*, ad auroram *Aeger*, Rade ad septemtr. ad occidentum *Maenus*. (*Mayn*, vel *Mein*). AL.

Albi montes. Αλευρογαῖοι. DAL. et HARD. — Ea de causa quod nivibus vel perpetuis, vel fere perpetuis candeant. Res ubique nota et quae variis nominibus, non variante nomenclatorum menta, aniam dedit. Exempla hic subiecisse liceat pauca.

I. Veterum.

1° Albi montes, vel Αλευρὸν ὄρη.

2° Argaeus mons (hodie *Aridg-dagh*, non ut plures scribunt *Aagi-*

dagh; vel *Aagi-dagii*. Röd. ἀργός, albus).

II. Recentiorum.

3° *Mont-Blanc*, in Helvetia.

4° *Sierras-Brancas*, Nov.-Mex.

5° *White-Mountains*, Americ. Anglo-Amer.

6° *Ellacouda*, e montibus *Gates*, quae *Dakhinabadum* sunt. AL.

XXVII. *Aquarum.* Vitruv. loc. cit. pag. 154: *Signa autem, quibus terrarum generibus suberunt aquae, haec erunt: si inveniantur nascentia; tenuis igneus, salix circatilis, alnus, vitex, arundo, edera, aliaeque, quae eiusmodi sunt, quae non possint nasci, nec uli sine humore. Solent autem eadem in lacunis nota esse, quibus non est credendum. Sed quibus regionibus et terris, non lacunis, ea signa nascantur, non nota, sed naturaliter per se creata, ibi est quaerenda. Sic etiam auctor Geop. lib. II, cap. 4, pag. 32, et Cassiod. Varr. lib. II, cap. 53. HARD.*

Herba. *Tussilago silvestris*, lib. XXVI, cap. 6. DAL.

Herba de qua dictum est. Bene Dalecamp. (not. 2). Et hicc est locus: *Deckion*, quae et *tussilago* dicitur. Duo eius genera: *silvestris* ubi nascitur, *nubese* aquis credunt: et hoc ha-

pectore incubans rana: Salix enim erratica, et alnus, aut vitex, aut arundo, aut edera sponte proveniunt, et corrivatione aquae pluviae in locum humiliorem et superioribus defluentis, augurio fallaci. Certior multo nebulosa exhalatio est, ante ortum solis longius intuentibus: quod ex edito quidam speculantur, proni terram mento attingente. Est et peculiaris aestimatio peritis tantum nota, quam ferventissimo aestu sequuntur, dieique horis ardentissimis, qualis ex quoque loco percussus splendeat. Nam si terra sitiente humidior est ille, indubitata spes promittitur. Sed tanta intentione oculorum opus est, ut indolescant: quod fugientes ad alia experimenta decurrunt loco in altitudinem pedum quinque defosso, ollisque e figlino opere crudis, aut peruncta pelvi aerea cooperto, lucernaeque ardente concamerata frondibus, dein terra, si figlinum humidum ruptumve, aut in aere sudor, vel lucerna sine defectu olei restincta, aut etiam vellus lanae madidum reperiatur, non du-

bent signum aquilegeae. Haas.

Et alnus et vitex aut hedera. Echiflet. porrigunt, aut vites aut arundo. Nostri quinque aut vitex aut arundo aut hedera. Gaos.

Augurio. Id Vitruvius paulo explicitius loco proxime allato. Idem Palladius in August. lib. IX, tit. 8, pag. 135. Haas.

Certior. Tradidit haec et Vitruvius, lib. VIII, cap. 4, pag. 452. Tradidit etiam Palladius l. cit. et auctor Geop. loc. citato, pag. 35. Haas.

Qualis. Qualis sit percussio radiorum solis ex quovis loco. Haas.

Loco. Experimenta haec totidem verbis leges apud Vitruvium, lib. VIII, cap. 4, pag. 452 sq. et apud Palladium loc. c. pag. 136. Sic etiam

auctor Geop. lib. II, cap. 4, pag. 32 sq. et cap. 5, pag. 44. Haas. — *In altitudinem pedum quinque.* Cubitorum trium, usius latitudine. Paxmus in altitudinem pedes quinque, latitudinem tres. Dal.

Concamerata. Pallad. loc. cit. Tunc supra fossae labra crate fracta, de virgis ac frondibus, additaeque terra, spatium omne cooperiatur, etc. Haas.

Aut etiam vellus lanae. Oleo scillit, ἰκρίν διαγγοῖται, inquit auctor Geop. loc. cit. Haas.

Quidam et igne. Vitruvius, loc. cit. pag. 153. Pallad. loc. cit. Item si in eo loco focum feceris, et terra vaporata humidum sanum nebulosumque ructaverit, aqua inesse cognoscet. Haas.

bie promittunt aquas. Quidam et igne prius excoquant locum, tanto efficaciore vasorum argumento.

XXVIII. Terra vero ipsa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim scaturigines non fere sunt perennes. Figularis creta semper adimit spes. Nec amplius puteum fodiunt, coria terrae observantes, ut a nigra descendat ordo supra dictus. Aqua semper dulcis in argillosa terra, frigidior in topho. Namque et hic probatur: Dulces enim levissimasque facit, et colando continet sordes. Sabulum exiles limosasque promittit. Glarea incertas venas, sed boni saporis. Sabulum masculum, et are-

Tanto efficaciore vasorum argumento. Multo utique efficaciore argumento, quod ex vasis duximus, si figularis humidum, ruptumve, aut in aere sudor. Hæro.

XXVIII. In nigra. Vitruvius loc. cit. In terra autem nigra sudores et stillae exiles inveniuntur. Hæro.

Figularis creta semper adimit spes. Plato in suis legibus vetuit aquam a vicio putei quemquam haurire, nisi prius eam in fundo suo ad cretam usque quævisisset: πρὸς τὸν κρηάρον. Victorius, lib. XIII, cap. 45: DAL. — *Figulari creta semper adimitur spes.* Voss, ut et Chiffet. *Figularis creta semper adimit spes.* Lege *spem*. Io Andeg. rursus hic lacuosa a verbis, fodiuntur æstuaria quæ gra. usque ad cap. 6, fecisse post consulatum meminimus. Gron. — *Figularis.* Vitruv. loc. cit. pag. 452: *In creta tenuis, exilis, et non alta est copia: ea erit non optimo sapore.* Pallad. loc. cit. *Creta tenuis, nec optimi saporis venas creabit.* Hæro.

Coria. Varias terræ quasi crustas observant, ut a nigro colore, qui co-

lor summæ terræ ac supremæ cutis, ad alios colores quo dictum est ordine descendatur. Hæro.

Ordo supra dictus. A nigra ad maculosam: ab hac ad glaucum colorem. Hæro.

Namque et hic probatur. Testis vel ipsa vetus inscriptio, quam superius attulimus, cap. 24. Hæro.

Et colando continet sordes. Dum per tophum colatur, is sordes squarum omnes recipit ac retinet. Hæro.

Sabulum. Vitruvius loc. cit. *Item sabulone soluto, tenuis: sed si invenietur, ea erit limosa et insuavis.* Sic et Pallad. loc. cit. Hæro.

Glarea. Hæc deinceps totidem syllabis Vitruv. loc. citat. usque ad ea verba, oportet autem, etc. Pallad. item, loc. cit. Hæro.

Sabulum. Durius compactiorisque naturæ. Sic Pallad. loc. cit. *Sabulo masculus, et arena, et carbunculus, certas et ubertate copiosus.* Sic etiam Vitruvius, ut diximus. Carbunculus terræ geous est, de quo egimus antea, XVII, 3. Hæro.

na, et carbunculus, certas stabilesque et salubres. Rubra saxa optimas, speique certissimæ. Radices montium saxosæ, et silex, hoc amplius rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores assidue respondere glebas, faciliusque ferramenta descendere. Depressis puteis sulphurata vel aluminosa occurrentia putearios necant. Experimentum huius periculi est demissa ardens lucerna, si extinguatur. Tunc secundum puteum dextra ac sinistra fodiunt aestuaria, quæ graviozem illum halitum recipiant. Fit et sine his vitiis altitudine ipsa gravior aër, quem emendant assiduo linteorum iactu eventilando. Quum ad aquam ventum est, sinè arenato opus surgit, ne venæ ob-

Masculum. Grandius, ἀρπύριον. Asperum, scabrum, subfuscum, minus flavum, interpretantur quidam: durum et compactum metallici, ut feminam, solutum ac mollem. DAT.

Rigentes. Vitruvius, loc. citat. Sub radicibus autem mantium, et in saxis silicibus, uberiora et affluentiores: eoque frigidiæ sunt, et salubiores. HARR.

Depressa. Hæc pariter Vitruvius: lib. VIII, cap. 7, pag. 74: Calores, inquit, unde etiam sulphur, olumen, bitumen nascitur, aëriaque spiritus immanes; qui, quum graves per intervalla fistulosa terras perveniunt ad fossientem puteorum, et ibi homines offendunt fodientes, naturali vapore oblectant in eorum naribus spiritus animales: ita qui non celerius inde effugiunt, ibi interimuntur. Hoc autem quibus rationibus caveatur, sic erit faciendum. Lucerna accensa demittatur: quæ si permanserit, ardens, sine periculo descendetur. Sin autem extinguitur lumen vi vaporis, tunc secundum pucum dextra ac sinistra defo-

diantur aestuaria, etc. Transcripsit hæc quoque Palladius, lib. IX in August. tit. 9, p. 136. Tractat egregie hoc argumentum Agricola de Re met. lib. VI, pag. 172. IL. — Hæc iam dudum nota, sed a recentioribus digesta distinctaque clarius, illustr. viro quem ehydnicæ artes nunc lugent, Davy, occasionem dederunt excogitandæ lampadis, quam ipsius nomine signarunt in metallifodinis. HARR.

Sulphurata. Bituminosa addit Palladius. DAT.

Aestuaria. Spiramenta. Gall. des soupiraux. HARR.

Altitudine. Nam pressio maior fit in parte aëriæ columnæ infima: sed præterea stagnatio aëris clausi causa est cur noxia fiat: quod sensit Navster, dum mox de ventilatione aliquid lacerat. AL.

Assiduo l. iactu eventilando. Vide Agricol. de Re met. VI. DAT.

Sine arenato opus surgit, ne venæ obstruantur. Ita Reg. 2, et Chifflet. cod. Male editi, sine arena opus sur-

struantur. Quaedam aquae vere statim incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto origo est: hibernis enim constant imbribus: quaedam Canis ortu, sicut in Macedoniae Pella utrumque. Ante oppidum enim incipiente aestate, frigida est palustris: dein maximo aestu in excelsioribus oppidi riget. Hoc et in Chio evenit, simili ratione portus et oppidi. Athenis Enneacrunos nimbose aestate frigidior est, quam puteus in Iovis horto. At ille siccitatibus riget: (iv) maxime autem putei circa Arcturum. Non ipsa aestate deficiunt, omnesque quadriduo eos subsidunt. Iam vero multi hieme tota, ut circa Olympum, vere primum aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Messanam et Mylas hieme in totum inarescant fontes; aestate exundant, amnemque faciunt. Apolloniae in Ponto fons iuxta mare aestate tantum superfluit, et maxime circa Canis ortum: parcius, si frigidior sit aestas. Quaedam terrae imbribus sicciores fiunt, velut in Narniensi agro: quod Admirandis suis inseruit M. Cicero, siccitate lutum fieri prodens, imbre pulverem.

git. Sensus est, imum parietem, qui paleum inferne ambit, lapidibus tantum aliis super alios aggestis et collocatis strui, sine intrita calcis et arenae, ne venae aquarum obstruantur. Tradita haec quoque a Vitruvio, lib. IV, cap. 7, pag. 472: *Quoniam ad aquam erit pervehitum, tunc sepiatur structura, ne obturentur venae.* H.

Simili. Ut in portu scilicet eius insulae incipiente aestate frigida aqua sit: in excelsioribus oppidi partibus maximo aestu riget. Haso.

Athenis. De hoc fonte egimus lib. IV, cap. 1. Haen.

Maxime. Athenis scilicet. H.

Circa Arcturum. Arcturi exortum, qui fere accidit idibus septembris, ut

dictum est lib. XVIII, cap. 74. H.

Nam ipsa aestate deficiunt. Scribe cum minore, et adijunge superioribus: non ipsa aestate deficiunt, ex apographo nostro. Piar.

Et circa Olympum. Athenis rigent maxime putei circa Arcturi ortum, ad principium mensis septembris. Dal.— *Et circa Olympum.* Sic etiam MSS. omnes, quos quidem vidi. Gronovius ex Voss. circa Olynthum. H.

In Sicilia quidem circa Messanam et Mylas. Hoc verum esse Fazellus in iis oris natus testatur, de rebus Siculis Decad. I, l. IX, c. 48. H.

Siccitate lutum, etc. Quum arena post imbrem in luti duritiem glebasque coit; quae mox, imbre adve-

XXIX. Omnis aqua hieme dulcior, aestate autem minus, autumno minime; minusque per siccitates. Neque aequalis annuum plerumque gustus est, magna alvei differentia. Quippe tales sunt aquae, qualis terra per quam fluunt; qualesque herbarum, quas lavant, succi. Ergo iidem amnes parte aliqua reperiuntur insalubres. Mutant saporem et influentes rivi, ut Borysthenem, victique diluuntur. Aliqui vero et imbre mutantur. Ter accidit in Bosphoro, ut salsi deciderent, necarentque frumenta: toties et Nili rigua pluviae amara fecere, magna pestilentia Aegypti.

XXX. Nascuntur fontes decisis plerumque silvis, quos arborum alimenta consumebant: sicut in Ha-

niente, solvuntur: post effusos imbres iterum coit ac durescit. H.

Lanum fieri prodeus. Bene h. l. Hædulinus. Vide tamen quae notavit P. Merula super Eum. pag. 389. At.

Imbre pulverem. Primum e caelo cadente. Nam tum, verberato solo, arenae pulvisculum commovet et excitat. DALG.

XXIX. *Hieme dulcior.* Quia crebris imbribus diligitur ac dulcescit. DAL.

Quippe tales sunt aquae, qualis terra per quam fluunt. Ita Vitruvius, lib. VIII, cap. 4, pag. 166. Plinius, lib. II, cap. 106, § 12: *Lacus Sinuatus in Asia circumnascente abinthio inficitur.* HARD.

Ergo iidem amnes. De Hypani idem quod Plinius de Borysthene, prodit Vitruvius, lib. VIII, cap. 3, pag. 160: *In Ponto est flumen Hypanis*, inquit, *qui a capite profuit piroiter mill. xl sapore dulcissimo: deinde, quum pervenit ad locum qui est ab ostio ad millia cxi, admiscetur ei fonticulus oppido quum parvus. Is quum in eum influit, tantam magnitudinem*

fluminis facit amaram: ideo quod per id genus terrae, et venas inde sandaraca foditur, ea aqua manando perficitur amara. HARD.

Toties. Ter spros. Nili aquis irrigatos, pluviae amarus fecere. Narrat hoc ipsum Athenaeus, lib. II, p. 42, ex Theophrasto. HARD.

Nili rigua pluviae amara fecere. etc. Conf. Athenaeus, lib. II, p. 21. DALG.

XXX. *Sicut in Haemo.* Seneca Nat. Quæst. lib. III, c. 14, pag. 869: *Fuit aliquando aquarum inops Haemus: sed quum Gallorum gens a Casandro obsessa in illum se contulisset, et silvas cecidisset, ingens aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentum suum nemora ducebant; quibus excois, humor, qui desit in arbusta consumi, superfluum est, . . . Sed pace Theophrasti dixisse liceat: non hoc est simile veri: quia fere aquosissima sunt, quaecumque umbrosissima, etc.* HARD. — Sane res falsa; namque multis hodie experimentis in utroque hæmispherio constat, ex-

mo, obsidente Gallos Cassandro, quum valli gratia silvas cecidissent. Plerumque vero damnosi torrentes corrivantur detracta collibus silva, continere nimbos ac digerere consueta. Et coli moverique terram, calumque summae cutis solvi, aquarum interest. Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, cessasse fontes, amnesque qui in eo situ multi erant: rursus condito post sex annos emerxisse, uti quaeque coepissent partes coli. (v.) Terrae

cis alvis, supprimi fere semper aqua. Exempla in primis praeclara sunt insulae Pogonias (si hoc nomine fas indicasse la Barbada), et Tabagonis (Tabago), quarum sterilitas in illa deficientibus alvis valde imminuta est, in hac vero fere tota oriri iudicatur e luxuriantium nemorum multitudine; tum insulae a Viridi prom. (du Cap Vert) nomen mutatae, quae exustis silvis fere steriles evaserunt; item multi amnes in America septentr. praesertim in his partibus quas hodierna aetas Provinciae Foederatis adiunxit, eo minores facti, quo acrior laboriosiorque colendorum industria in colendis agris, succidendis salibus, etc. A1.

Cassandro. Macedonae rege. II. — Filio Antipatri, qui in Macedonia vices gessit Alexandri, dum victor per Orientem grassaretur. Gallorum prior incursum innuitur, qui circa Olympiadi, cxx in Thraciam duce Cambaule (ad Wernsdorff, *Histor. Galat.* item Beck, *Hist. mundi et gent.* tom. II, pag. 47; tum Guthrie, *Hist. Fin.* lib. V, cap. 3, pag. 459) factus est. A1.

Proditur. Seneca, loc. cit. Idem (Theophrastus) ait, circa Arcadium, quae urbs in Creta insula fuit, fontes et lacus subititiae, quia desierit voli

terra, diruta urbe: postea verg quam cultores receperit, aquas quoque recepisse. Causam siccitatis hanc ponit, quod obduerit constricta tellus, nec potuerit imbres inagitata transmittere, etc. HANN.

Terrae. Seneca et ibid. loco cit. Saepe motu terrarum itinera (flumina) turbantur, et ruina interseculit aquas, quae retentae novae exitus quaerunt, et aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terrae aliunde alio transferuntur. ... hoc accidisse ait Theophrastus in Coryco monte, in quo post terrarum tremorem nova vis fontium emeruit. II. — Et ipse Noster, lib. II, cap. 84: *Varia eduntur opera, alibi emissis amnibus, nonnunquam etiam ignibus calidisque fontibus*, etc. communia est utrique, ni fallor, auctor Theophrastus, qui de hac re in lib. de aquis videtur egisse: sed praecesserat Stagiritis, *Meteor.* lib. I, cap. 13, et de Plantis, cap. 2, ubi Πόλλικις, αἶψ, δεικνύουσι σεισμοὶ πύγαι καὶ ποταμοί. Ladonem terrae motu effusum specialius disserens idem Annæus memorat. In Islandia, uivali, ut omnes norunt, et eadem ignibus terra, fontes qui dicuntur Geyserslei (Geyers) effudit quoque Heclaens furor. Item, in Madagascariensi insula, e montis ignivomi iugo

quoque motus profundunt, sorbentque aquas: sicut circa Pheneum Arcadiae quinquies accidisse constat. Sic et in Coryco monte amnis erupit, posteaque coeptus est coli. Illa mutatio mira, ubi causa nulla evidens apparet: sicut in Magnesia calidas factas frigidas, salis non mutato sapore. Et in Caria, ubi Neptuni templum est, amnis qui fuerat ante dulcis, mutatus in salem est. Et illa miraculi plena; Arethusam Syracusis sinum redolere per Olympia: verique simile, quoniam Alpheus in eam insulam sub ima maria permeet. Rhodiorum fons in Chersoneso nono anno purgamenta egerit. Mutantur et colores aquarum; sicut Babylone lacus aestate rubras habet diebus xi. Et

columba aquae exiit, quam vigesima althiae leuca navigantes conspiciunt. *AL.*

Corin. Pheneum Arcadiae. Theophrast. *Histor. lib. III, c. 4, et I. V, cap. 5, Seneca, Quaes. Nat. I. III, cap. 41.* Sumpta haec esse puto ex amisso libro Theophrasti *περί τῶν ὁρίων*, quem Athenaeus citat, *II. DALEG.*

Sicut in Magnesia calidas factas frigidas, alias non mutato sapore. In vetusto exemplari, *sicut in Magnesia calidas, factas frigidas salis non mutato sapore.* Quam lectionem confirmat quod statim sequitur, *ante dulcis mutatus in salem est.* *PINT.*

Et in Caria. Hoc ipsum refert Athenaeus, *lib. II, pag. 42, ex Theophrasto.* *HAAD.* — Sed ubi Cariae hic locus? hoc praefinire operae pretium fuit: nec praefinit. Videtur tamen fuisse id templum in litore, tum si fluvialium aquarum mutationem, tum si ipsius dei naturam reputaveris, qui in maritimis praesertim coli debuit. *AL.*

Arethusam. De eo fonte diximus *lib. III, cap. 44. HAAD.*

Per Olympia. Vide Strabon. *lib. VI, pag. 270. Seneca, Quaes. Nat. lib. III, cap. 26, pag. 874: 'Quidam fontes certo tempore purgamenta eieciunt: ut Arethusa in Sicilia, quinta quaque aestate per Olympia. Inde opinio est Alpheum ex Achaia eo usque penetrare, et egere sub mare cursum, nea ante quam in Syracusanis littore emergere. Ideoque iis diebus quibus Olympia sunt, victimarum stercore secundo traditum flumini illi redundare. Hoc et a te traditum est in poemate, Lucili carissime, et a Virgil. qui alloquitur Arcturanum. Sic tibi, quam fluctus subterlabere Sicanos, Doris amara nam non intermisceat undam.* *HAAD.*

Rhodiorum. Seneca, *l. c. § 5, p. 874: 'En in Chersoneso Rhodiorum fons, qui post magnum intervallum temporis, foeda quaedam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatusque est.* *HAAD.*

Sicut Babyloniae lacus aestate. Voss.

Borysthenes aetatis temporibus caeruleus fertur, quanquam omnium aquarum tenuissimus: ideoque innatans Hypani. In quo et illud mirabile. Austris flantibus superiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum et aliud est, quod nullum halitum, non modo nebulam emittat. Qui volunt diligentes circa hoc videri, dicunt aquas graviores post brumam fieri.

Babylone, Gaon. — Sicut Athen. lib. II, pag. 42. HARP.

Borysthenes. Athenaeus, loco cit. HARP.

Ceruleus fertur. Isidori Athenaeus. Is aquae eius color est, nullo modo infectae. Sic et Rhodanus quum purus fluit, nempe suo colore, partibus anni reliquis e caespeque candidans, vel ob arenas quas locis abradit vicinis, et secum aufert, vel permixtum nivis liquatae humorem. DAL.

Ideoque innatans Hypani. Ex voig Baptista, flantibus Aquilonibus, inquit Athenaeus, loco citato, Borysthenem supernatant Hypanis Austris. HARP.

Superiorem Hypanim fieri. Hypau, non Hypanim, in antiquo codice. PANT.

Sed tenuitatis argumentum. Vide quae de Nili simili fere dote diximus lib. V, cap. 10. HARP.

Quod nullum halitum. Lipsius exp. ult. lib. II in Thessaliae fluvio, quem ob in Anastro nominaunt, idem observari tradit. Quin et auctor, lib. V, cap. 9, scribit Nilum auram nullam exspirare. Arrianus in Periplo Euxini Ponti Phasin omnium fluviorum quos novisset lenissimum esse tradit. Levitatis indicium esse, tum in pondere, tum quod miri non immisceretur, sed supernaret. Brod. V, 28. HARP.

Et Borysthenes aetatis temporibus...

... aquas graviores post brumam fieri. Vix posere h. l. necessarium est occidentalem Hypanim intelligi (qui hodie Boug), non Eoum, qui incolunt fere nomine Kouban dicitur (nam Уранъ, descripta terminatione, erit Уранъ, Hypan, Hoapan, Koupan et Kouban, quarum mutationum nulla non frequentissima occurrit). Quod ad rei veritatem attinet, de minoris aronis aqua nil traditur satis dignum ad quod vel haerens, vel stupens; de maiore (Borysthenae nimirum) unanimi aiant uodas turbulentas et turbulentas: quod facile conicies, tum ex affluentium multitudine (nam Borysthenes, quanquam cursu vix duodecies centena m. r. perfluat, erit, rapit viam aquarum, quae parum abest quin fidem excedat), tum e piscium natura, quorum incolatu celebriorem apud γαστραπύργους natus est (cyprinorum, luciorum, alésarum, acipenserum, ruthenorum, etc.). Caeterum neque hoc omissionem, cataractis multis nobilem fluvium censeri; unde potes credere nonnullis saltem locis illimes aquas et vitreas occurrere, quod forte satis fuit, ut coloni in Olbia (quae urbs eo loco sita fuit, quo nuda amica confluent) novam patriam commenderent, et hyperbolici narrationibus mire excolerent. AL.

XXXI. (VI.) Caeterum a fonte duci fistilibus tubis utilissimum est, crassitudine binum digitorum, commissuris pyxidatis, ita ut superior intret, calce viva ex oleo laevigatis. Libramentum aquae in centenos

XXXI. Caeterum. Vitruvius, lib. VIII, cap. 7, pag. 169: *Ductis autem aquae sunt generibus tribus: rivis, per canales struendis, aut fistulis plumbeis, seu tubis fistilibus, etc.* Et pag. 174: *Multo salubrior est ex tubulis aqua, quam per fistulas: quod per plumbeas videtur esse ideo vitiosa, quod ex coersu' nascitur; haec autem dicitur esse nocera corporibus humanis: ita, si quod ex eo procreatur, id est vitiosum, non est dubium quin ipsius quippe non sit salubre. Itaque minime fistulis plumbeis aqua duci videtur, si volueris eam habere salubrem. Soporam quoque meliorem ex tubulis esse, etc.* Consentit et Palladius in Aug. l. XI, tit. 9, pag. 197. HARN.

Duct fistilibus tubis: Nam et rivis per canalium struendis ducitur: et per fistulas plumbeas, et per ligneas quibus. DARE.

Commissuris, hinc iuris tubulorum in morem pyxidam ex una parte angustioribus, Lingulatis eodem sensu dixit Vitruvius, loc. cit. p. 170: Sin autem minore sumptu voluerimus aquam ducere, sic erit faciendum: tubuli crasso oratio ne minus digitorum duorum fistula ex testa; sed ita ut hi tubuli ex una parte sint lingulati, ut alius in alium hinc convertere possint. Tuba coagmenta coram calce viva ex oleo laevigata sunt illinenda, etc. Palladius, loc. citato: *Sed quod est salubre et utile, fistilibus tubis quam ducitur, duobus digitis crassi, et ex una parte redigantur angust in palmi spatia unius in alteram possit transire: quae iunaturas*

viva calce oleo sabacta debemus illinere. HARN.

Ita ut superior intret, Superioris sine lingulato. DARE.

Laevigatis, illitis. HARN.

Libramentum aquae. Aquam libram, dum ista digenu loci et quo colligitur, cum loco in quem deductione confertur, sive lineis rectis id fiat, sive obliquis. DARE. Libramentum aquae in centenos pedes argenti illi minimum erit. Haec integra non sum, Academ. In centenos pedes sicilinus invenit. God. sicilinus nuchuric. Men. sicilici minimum. Vossian. sicilici nuvis monebit. Forte, sicilici minimum erit. L. XIII, cap. 15: Item a Nonia Ti. Caesaris liberto novicia traluntibus, tribus steliis intra quatuor pedes, totidem infra semipedeni coagulandis. Eadem mensuram quatuor pedes sextante et sicilico exequitem. Quarta pars cuiusque unciarum, sicilici est: hic pollicis, triens digiti. Plus requirit Vitruvius, lib. VIII, cap. 7: Si capillibus ut structura fiat quam solidissima, solutque rivi libramenta habeat sustingata, ne minus in centenos pedes semipede, caeterae structurae conformentur, ut minime sol aquam largiat. Vbi annotat Philander de fatis nostrae librationes in centenos pedes lustrum deprimere pollicem, id est, quatuor sicilicos in centenos sestulam. Sic et e suo Plinius, Geog. — Libramentum. Declivibus aqueductus, a fonte usque in centenos pedes, ut minimum debet esse sicilici, hoc est, quartae partis pollicis. Descensus aquae a

pedes sicilici minimum erit: si cuniculo veniet, in binos actus lumina esse debebunt. Quam surgero in

fons seu capite, ad eum locum quo deducenda est. Hinc aquam librare, deducere est, *Calpis, prendre le niveau*. Hinc etiam, ut Festus ait, *de librare*, est aquam ulco derivare: ubi delirant qui *delirare* ibi reponere nuntiant: quamquam *libra* solum significat; Nam vel *agris* elementorum, quam Festus sequitur, *delibrare* ibi legi non oportere. Antecedit enim *delibrare*, subsequitur *destrare*: quia inter voces suas et hinc *delibrare* locus debetur: non isti, *destrare*. Itaque *libra* altitudinem aquae, fastigiumque significat; unde illa deducitur: viamque omnem quae deerrat. Frontinus de Aquaed. lib. I: *Aquae omnes diversas in Urbem libris perveniunt, id est, altitudinis ac viae. Altissimus Anio est novus; proxima Claudia, tertium locum tenet Julia, quartum Tepala, dehinc Marcia, quae capite etiam Claudiae libram aequat.* — Ita totidem plane syllabis apicibusque, eod. optimae notae Reg. 2, et Colb. 3, et is quem Pithaeus vidit. Hanc autem vocem coquere Plinii editores quum minime possent, *aurum* elici commentati sunt, non alieno modo; sed contraria plane sententia. Ut minimum puto delevitatem aqueductus sicilico Plinius definit, hoc est, ut diximus, quarta pollicis parte: sic ipsiorem Vitruvius semipede toto, praesertim quum aqua ducitur per canales sturiles: Si canalius, inquit lib. VIII, c. 7, pag. 168, ut structura sua quam solidissima, solumque rivi libramque habeat fastigata, ne minus in extenso pedes semipede, sit. Sequi pede integro Palladius in Augusto. Plinium sequuntur. Resalores huius scilicet, qui, in pedes quadringentos

pollice tantum uno depressum aquam ductum, hoc est, quatuor sicilici. II.

Si cuniculo veniet. Si canali stru-

gilli ducatur aqua. Haec. In binos actus, *Lumina*, *spicula* sunt, sive *sejuncta*, *des soupiraux*. Nullus toto opere, ad hunc diem, existit iniquior loca, sive praeposteri interpretatione, sive interpolatione criticorum. Nos sincerum representamus, qualem MSS. exhibent, Reg. 2, et is quem Pithaeus ante nos vidit, aliique. Prius sic debetur: Si uno cuniculo veniet, in binos actus: *lumina esse debebunt, per quae surgero in lubrum opus fuerit, et plumbis*. Subit altitudinem, etc. Qua oratione perturbatus nihil, alienius a bono mente, dici aut cogitari potest. Vitruvius, ut alias saepe, nunc Plinium defendit. Is enim iisdem fere verbis rem explanat, lib. VIII, c. 7, p. 169: Si terreum, inquit, aut arenosum erit solum, parietes cum caetera in speciem sternantur, et ita persequantur: praeterea ita sunt actus, Nam qui cuniculus Plinio dicitur, opus illud est structile, quod parietum nomine cum camera a Vitruvio designatur. Lumen Plinio sunt quae patet Vitruvio nunc appellatur alia acutia, quibus respirare possit perfluens aqua, et vis spiritus relaxetur, ne conclusa aer cursum aquae morietur: quae spiramenta alias idem columnas nominat, ut Philander monet. II. — Actus xpo, quod spatium, Nostro teste, lib. XVIII, c. 3, sic quancupabatur, quod ad hoc conficiendum bores agerentur uno impetu iusto, vel protelo, id est, uno tractu vel tempore, soli pars ingeri dimidia, hoc est, sequitur pedes romanos 14, 109, gallicorum mensurarum

sublime opus fuerit, e plumbo veniat. Subit altitudinem exortus sui. Si longiore tractu veniet, subeat crebro descendatque, ne libramenta pereant. Fistulas denum pedum longitudinis esse legimum est: et si quinariae erunt, sexagena pondo pendere: si octonariae, centena: si denariae, centena vicena, ac deinde ad has portiones. Denariae appellantur, cuius laminae latitudo, antequam curvetur, digitorum decem est, dimidioque eius quinaria. In omni amfraetu collis quinariam fieri, ubi dometur impetus, necessarium est: item castella, prout res exiget.

35¹/₂°, 38¹/₂°, 96¹/₂°, vel (2¹/₂°, 60¹/₂°, 40¹/₂°, 80¹/₂°, 60¹/₂°); nam singulo lateri pedes confingerent romani quidem 420. AL.

Quam Salientem aquam intelligit, ut jet d'au. HARR.

Fistulas denum pedum. Et ut facilius, ne maiora vi curvat. DATER. — *Fistulas.* Tubulos plumbeos. Vitruvius lib. VIII, cap. 7, pag. 16, haec totidem fere verbis. H.

Et si quinariae erunt. Hae portione cuius digito laminae nondum curvatae pondo librae XII respondent. DAL. — *Et si quinariae erunt.* Minima haec suis fistularum latitudo: maxima, quod denariae forent. Lex antiqua apud Frontinum de Aqueduct. lib. I: M. CVI. FOAYM, QVBYM, AQVA. DABETVR. PYLACA. IYS. ESSET. IYTRA. QVINQVAGINTA. PEDES. EIVE. CASTELLI. EX. QVO. AQVAM. DYCHENT, LAXIONEM. FISTULAM. EVINCERE. QVAM; QVINQVAGIN. Modulus fistularum varios; et eorundem locum exhibet Alex. Donatus, lib. III, cap. 48, pag. 294. H.

Si octonariae. Rotundo numero absolutoque Plinius ulius: aliter Vitruvius loc. citat. pag. 170: *Si octonariae, pondo XCVI.* H.

Denariae. Vitruvius loc. citat. *Et latitudine laminarum, quot digitis haerent, antequam in revolutionem flectantur, magnitudinem ita nominibus concipiunt fistulae.* Namque quae lamina fuerit digitorum decem, quin fistula perficitur ex ea lamina, vocabitur denaria; similiterque reliquae. Discrepare tamen a Vitruvio Frontinus videtur de Aquaed. l. II.

Vbi dometur impetus. Et vehementioris spiritus, et aquae collisione et decurrentis. DAL.

Item castella. Castellum, receptaculum est, quod aquam publicam recipit, auctore Vipiano, Pand. XLIII, de aqua quodlib. et aestiva. Gall. in regard. Vitruv. lib. VIII, c. 7, pag. 170: *Inter actus ducentos non est inutile castella collocari: ut si quando stilum aliquis locus fecerit, non totum omneque opus contundatur, ei in quibus locis factum sit, facillius thevenatur: sed ea castella neque decursu, neque in ventris pluviae, neque omnino in vallibus, sed in perpetua sunt aequalitate.* Qui horum rationandorum curam haberent, in vetustis inscriptionibus ap. Reines, pag. 572, et apud Gruter. pag. 501, CASTELLARIUM appellantur. Exstat de ea re scabiusconsultum apud Froplin. de

XXXII. Homerum calidorum fontium mentionem non fecisse demiror, quum alioquin lavari calida frequenter iudicaret: videlicet quia medicina tunc non erat haec, quae nunc aquarum perfugio utitur. Est autem utilis sulphurata neryis, aluminata paralyticis, aut simili modo solutis: bituminata aut nitrosa, qualis Cutilia, bibendo, atque purgationibus. Plerique in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem

Aqueduct. I: EK CYI ΠΕΡΙΤΟ. ΑΥΓΑΜ. ΔΥΧΕΙΣ. ΡΑΥΙΝ. ΠΕΛΕΙΣ. ΛΙΓΕΝΤ. ΥΠΙ-
QVE. ΟΜΕΣ. ΙΙ. QVIVS. ΑΥΓΑΜ. ΔΥΧΕ-
DAR. IVS. ΕΒΕΥ. ΔΑΥΜ. ΕΣ. CASTERLIS.
ΔΥΧΕΝΤ. ΑΝΙΜΑΔΥΧΕΝΤΕΝΤQVE. CYB-
TQRES. ΑΥΓΑΥΜ. QVIVS. ΕΔΙΣ. ΙΝΥΡΑ.
ΕΝΤΡΑQVE. ΥΕΡΜ. ΑΠΤΕ. CASTERLIS. ΠΕ-
ΥΑΤΙ. ΠΑΕΣ. ΠΟΣΣΕΥ. ΕΣ. QVIVS. ΑΥΓΑΜ.
ΔΥΧΕΝΤ. QΥΑΜ. ΕΣ. CASTERLLO. COM-
MYEM. ΑCCEΠΙΣΣΕΥ. Α. CΥΡΑΤΟΜΕΥS.
ΑΥΓΑΥΜ. ΟΙΜ. ΔΙΔΙΔΙCULA. ΑΠΠΕΛΛΑ,
PACTORE. PESTO: *Dividenda antiqui di-
cebant; quae nunc sunt castella, ex
quibus a rivo communis aquam quisque
in suam fundum ducit.* II.

XXXII. Homerum c. fontium men-
tionem. Meminit Iliad. X: Κραυία ο
ἐκρυει καλλιπρός, ἐνθα δὲ πηγαὶ δακτι
ἀναισθητοὶ Σακμάνδρου θινύστερος. Il-
piv γὰρ θ' ὕδατι λαβὼν πῖμα. DAB. —
Homerum. Si unum e Scamañdriani
fontibus exciperis, cuius aquam te-
pidam commendat, Iliad. X, v. 447.
HARD.

Lavari calida frequenter. Odyss. Θ,
ἐμπατο τ' ἐξημερίξ, λέρσθ' ἐν θερμῇ,
ἐνθα Iliad. X. Heciori e praelio re-
dianti calidum balneum paratur. Ex-
τορι θερμῇ λέρσθ' μάχης ἐκνοστήσαντι.
Iliad. K. Odyss. δ' legitur ἐς τὴ Σαυ-
θους ΒΑΥΤΕ. DAB. — Lavari. Vide
quae diximus XXV, c. 38. II.

Videlicet, quia medicina tunc non
erat haec. Convertite verba, Videlicet
quae medicina haec non erat tunc, ex

antiquo codice. PIST. — Bene Plinius.
De medicamentis signaturum historia, cf.
Diet. des Sc. Méd. tom. XXXIII, p.
446. AS.

Sulphurata. Sulphur ipsum ad he-
vorum vulneta laudat Galen. lib. III,
κατὰ γέν. HARD. — Non est exacte;
nam proprie valent sulphurata ad dē-
micarum morborum curationem. Vere
aluminata, et generaliter salina ferunt
omnia, paralyticis praesent. AL.

Aluminata. Gal. κατὰ γέν. et κατὰ
τόκ. lib. VII. HARD.

Aut simili morbo solutis. Voss. simili
modo: neque aliter tres alii, qui nobis
servantur. GROS.

Qualis Cutilia. Haec quoque com-
mendat Caes. Aurelianus. Chron. lib. III,
cap. 2. De eius situ diximus lib. III,
cap. 19. HARD.

Utilis est bibendo atque purgatio-
nibus. Vox utilis non est in Voss. quippe
repetenda sensu e superioribus, ut
legatur: Est autem utilis sulphurata
neryis; aluminata paralyticis aut si-
mili modo solutis; limonigata aut ni-
trosa, qualis Cutilia est, bibendis atque
purgationibus. Gud. Acad. Menap. qui-
lis utilis est bibendo. Vides tō utilis
corruptum esse ex τὸ Cutilia; deinde
utramque vocem admissum. Vitruv.
lib. VIII, c. 3: Sulphurei fontes ner-
vorum labores resoluunt, etc. Alumi-
noid, quum dissoluta membra corporum
paralyti aut aliqua ei morbi, etc. Bi-

earum: quod est inimicissimum: namque paulo diutius, quam balineis, uti oportet; ac postea frigida dulci, nec sine oleo discedentes: quod vulgus alienum arbitratur; idcirco non alibi corporibus magis obnoxiiis. Quippe et vastitate odoris capita replentur, et frigore intestantur sudantia, corporum parte mersa. Similis error, quam plurimo potu gloriantium: vidique iam turgidos bibendo: in tantum ut anuli integerentur cute, quum reddi non posset hausta multitudo aquae. Nec hoc ergo fieri convenit sine crebro salis gustu. Utuntur et coeno fontium ipsorum utiliter: sed ita, si illitum sole inarescat. Nec vero omnes quae sint calidae, medicatas esse cre-

tutinosi autem interioris corporis vitia potionibus purgando mederi. Est autem aliqua frigida genus nitrosum; in Pinnac Vestinae. Cutilis, aliisque locis similibus, quod potionibus depurgat. Gaen.

Plurimis horis perpeti calorem carient quod est inimicissimum. Tamen plurimis in locis solent thermatarum praefecti aegros diutissime mergere. Nobilissimum in Helvetica prov. Valais oppidum Leuk vel Loos exemplum erit; quibus in balineis quum aegrotantes aquae verint trium hebdomadarum spatium subire aquas, iubentur die primo horam consumere in lavando, secundo duplam, tertio tres, et sic crescente tum diebus horarum numero, donec octavus dies octo horas exigat; quod et nonus, decimus et quinque qui sequuntur: tunc sexto et decimo septem horae in aqua effluent duodevigesimo sex, undevigesimo 5, vicesimo 4, etc. Quia hebdomade singuli dies octo horas exigunt, haec vulgo audit alia mensura (semaine de haute baignee). Ar.

At postea frigida dulci. Voss. dul-

cori, an mulcori? Menap. Gud. et Ac. frigida dulcedine sine. Gaen.

Similis error, quo quidam plurimo potu. In eodem, Similis error quam plurimo potu gloriantur; scribo gloriantium, non gloriantes. PIRR. — Similis error quo quidam plurimo. Voss. et Pinianus, error quam plurimo. Scribe: Simili errore quidam plurimo potu gloriantur. Menap. Gud. et Acad. similis error quodam. Pinianus: Similis error quam plurimo potu gloriantium. Gaen.

Salis gustu. Qui ad excretionem intestina stimulat. DAL.

Utuntur et coeno fontium utiliter. Vere; nam hoc fit in multis locis, ex gr. Silvanca, Rutenorum pago, in hac Galliae meridion. prov. quae nunc audit dep. de l'Avignon; quum thermarum luto pingui et viscoso halocera, et acieque laborantium membra sanantur feliciter. Notissima ostium tamen urbs Saint-Amand, in prov. gall. depart. du Nord, dum lutosarum, sic aiunt, balinearum usu mirabiles curationes sunt. Ar.

dendum, sicut in Segesta Siciliae, Larissa, Troade, Magnesia, Melo, Lipara. Non decolor species aeris argentine (ut multi existimavere) medicaminum argumentum est: quando nihil eorum in Patavinis fontibus, ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur.

XXXIII. Medendi modus idem et in marinis erit, quae calefiunt ad nervorum dolores, ferruminandas fracturas, ossaque contusa: item corpora siccant, qua de causa et frigido mari utuntur. Praeterea est alius usus multiplex, principalis verò navigandi phthisi affectis, ut diximus, aut sanguinem egeren-

Sicut in Egesta Siciliae. Legendum plerumque modo, aut *Aegesta*, cum diphthongo prima, aut *Segesta*. Vtrumque enim modo geographi et historici usurpant. In veteri item codice *Sicilia* legitur, non *Siciliae*: quod non magno opere displicet, ut sint duo asserendi causae: *Segesta*, *Sicilia*, *Larissa*, *Troade*. PIER. — *In Segesta*. Ita MSS. recte; cum Papp. ed. Hermolaus perperam correxerit *Egesta*. II.

Argentis. Aquis insiti et immersi, quas medicinas esse nos putamus. D.

Patavinis. Quorum aqua, quum vis ei medica insit, nihil a vulgari, vel odore, vel colore differt. De his fontibus egimus lib. II, cap. 106. II.

XXXIII. *Ad nervorum dolores.* Sic Q. Serenus, cap. xv, pag. 159: Si vera oculitas nequos dolorum inertes, Convenit et pelagi calidis perfundier undis. Diosc. lib. V, cap. 19 de aqua marina: *Θεσσαλονίκη* ὁ ἀνακτοῦρον. ἁπλοῦς τοῖς ὕδασι νεῖσι, etc. Ad podagram vel sic commendat Marc. Emp. cap. xxxvi, pag. 242: II.

Ferruminant et fracturas ossaque contusa. In vetusto exemplari, *ferruminant et fracturas ossaque contusa*, legendum forte,

ferruminant et fracturas ossaque contusa; reliqua redundunt. PIER. — *Ferruminant et fracturas ossaque contusa.* Voss. *ferruminant fracturas ossaque contusa*. Eodem modo Med. Gud. et Acad. nisi quod hic *ferruminant*. Fortasse: quae calefiunt ad nervorum dolores: *ferruminant fracturas*, ossa contusa; item corpora ad siccanda. Pintiani codex, *ferruminant et fracturas*; ipsa *ferruminant*; et *fracturas ossaque contusa*, item corpora ad siccanda. Gaen. — *Ferruminant et fracturas* (sacras idcirco marinas aquas Hippocrates adhibet, apud Dioscorid. lib. de liquidis part. c. 3, pag. 445, tom. VI Opér. Galeni, Haad.

Per ditionis. Lib. XXIV, c. 6. Dal. — *Per ditionis.* Lib. XXIV, cap. 19, et lib. XXVIII, cap. 44. Cels. Corin. lib. III, cap. 23: Quod si mali plus est, et vera phthisis est... opus est, si vires patiuntur longa navigatione, et mutatione, sic ut densius quam id est, ex quo discedit aeger, petatur. Interque apud Alexandriam et Italiae, etc. Haad.

tibus: sicut proxime Annaeum Gallionem fecisse post consulatum neminimus. Neque enim Aegyptus propter se petitur, sed propter longinquitatem navigandi. Quin et vomitiones ipsae instabili volutatione commotae plurimis morbis capitis, oculorum, pectoris medentur, omnibusque, propter quae elleborum bibitur, Aquam vero maris per se efficaciorē discutiendis tumoribus putant medici, si illa decoquatur hordeacea farina ad parotidas. Emplastris etiam, maxime albis, et malagmatis miscent. Prodest et infusa

Aut sanguinem egerentibus. Plin. l. V, Ep. V, 49, § 51. *Dum Zosimus, loquitur, libertus meus intente instanterque pronunciat, sanguinem eiecit, atque ob hoc in Aegyptum misus a me, post longam peregrinationem confirmatus rediit imper.* H.

Annaeum. Iunium Annaeum Gallionem, Senecae philosophi fratrem, cuius mentio apud Tacitum, *Annal.* lib. 15, p. 265. Quo anno consulatum gesserit, non in consulum Fasti non censetur, obcurum est. H. — Vnde tamen non sequitur falso hunc a Nostro inter consules relatū; namque nequius subrogatorum consulum ne ulla quidem sit mentio. Rem de ipso Annæo existimandum, quem constat consulum creatum, nec quo anno satis constat, quamvis non absurde ad a. Ch. 62 res videatur referenda. Caeterum nota est omnibus quidem post Lipsium et Cl. V. de la Tour Reasonico habitum Gallionem nata maiorem. (Cl. in nostri Senecae vol. I, Diss. praemissa, cap. 2, pag. xix), quamquam cel. Plutarchi interpret Amyot minorem commisit. A.

Neque enim Aegyptus pr. se petitur. Plinius tamen Secundus, lib. V, Ep. 49, quendam sanguinem rejicientem

in Aegyptum se misisse refert in caelo illo potius quam in navigatione spem habens. Brod. lib. VI, cap. 25. Vide Celsum, lib. III, cap. 22; Aurelianum, lib. I, cap. 14. Dæ.

Instabili Navis, qua vehimur, agitatione. Haad.

Pectoris. Hippocrat. lib. IV, Aphorism. 14. Dæ.

Aquam. Plin. Valer. lib. III, cap. 47. Haad.

Si illa. Dioscorides, lib. V, c. 49, et Marc. Enip. lib. XV, pag. 407. H.

Decoquantur hordeacea farina. Diosc. miscetur ebyplasmatis ex hordeacea farina. Dal.

Emplastris. Diosc. loc. cit. H.

Maxime albis. Quoniam aquae marinae salsugo maxime dealbat omnia, praecipue ceram. Dal.

Prodest. Ad tumores nimirum ac parotidas, ac caetera quae mollienda sunt ac discutienda. Crebro facta, hoc est, crebris, ut loquitur Caes. Aurel. lib. II, cap. 3: *Aquarum supercadenantium illisionibus, quas Graeci κατακλύσεις vocant.* Et lib. I, cap. 4: *Aquarum illisio est, qua patientes partes percussas mutari coguntur.* Itemque lib. IV, cap. 7: *Aquarum illisio patientibus locis, quam Graeci κατακλύσεις*

crebro ictu. Bibitur quoque, quamvis non sine iniuria stomachi, ad purganda corpora, bilemque atram, ut sanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam et in quartanis dedere eam bibendam, et in tenesmis articulariisque morbis asservatam, et in hoc vetustate virus deponentem. Aliqui decoctam, omnes ex alto haustam, nullaue dulcium mixtura corruptam, in quo usu praecedere vomitum volunt. Tunc quoque acetum aut vinum aqua miscent. Qui puram dedere, raphanos supermandi ex

quid vocant. Nugantur qui, *cerebro ictu*, hic reponunt, invitis etiam MSS. HARD.

Cerebro ictu. Leg. *cerebro ieto*. Galeno meth. sub finem lib. VI, in vulneribus capitis membranae valentissima remedia, sustinent. DAL.

Bibitur. Dioscorides, fere totidem verbis loc. cit. H. — *Bibitur quoque*, quamvis non sine iniuria stomachi. Bene; nam hodie quoque hemicis annumeratur marina aqua. In insula vulgo dicta de Pâques, homines tamen vulgo marina utuntur impune. Ceterum quid in causa cur bibatur periculose, in comperto est, nempe multo sale eam infusi; quamquam unde hic sal hoc tam evidens, nec exanimasse nostri consilii est. Ad hoc, amaritudo non cum sale confundenda est; paucipossius demergeris, hausturus aqua, eo dulcor humor et salis plenior. Quod ad vim medendi attinet, ut multa in his quae Veteres de aquis marinis cœnere falsa, sic multa aut vera, aut vero propterea. Certe efficacissima est in his morbis persanandis; qui lymphatici vulgo dicuntur, Ad hydrophobiam quoque fertur valere. Sed hoc in incerto. At. *Non sine iniuria stomachi*, Quem corrodit, Diosc. HARD.

Alterutra. Supernej, vel infernej vomitu, aut per alvum, H.

Et in tenesmis. Marc. Emp. c. xxxix, pag. 203. Plin. Vol. lib. II, cap. 24, cui titulus, ad tenesimum: *Aqua marina*, inquit, ex alto hauritur, servaturque, ut vetustate vires accipiat: postea bibitur cum vino et aceto, vomitu praecedente. HARD.

Articulariisque. Cels. lib. IV, c. 24, de articularum doloribus in manibus, pedibusque. *Aquam marinam*, vel marianam duram fervere facere oportet: deinde in pulverem contriere: et quam tam homo pati potest, pedes demittere, etc. HARD.

Et in hoc utustate virus deponentem. Sincera et aine potabili aqua si reponatur virus eruit. Sunt qui decoctam recondant. Diosc. DAL.

Aliqui. Cels. lib. II, cap. 42, de electione: *Tunc immittenda in alvum est; si levi medicina contenti aqua pura aqua; si paulo valentiori, multa...* *Aeris autem est marina aqua, vel alia sale adiecto; atque utrique decoctis convenientior est.* HARD.

Tunc quoque acetum aut vinum. Q. Serenus, cap. de quartana, p. 157: *Prodest et potus, sed nullus, Doridis humor.* HARD.

Qui puram dedere. Sic libet omnes

mulso aceto iubent, ut ad vomitiones revocent. Clysteribus quoque marinam infundunt tepefactam. Testium quidem tumori fovendo non aliud praeferunt. Item pernionum vitio ante huleera. Simili modo pruritibus, psoris, et lichenum curationi. Lendes quoque et tetra capitis animalia hac curantur: et liventia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus post marinam aceto calido fovere plurimum prodest. Quin et ad ictus venenatos salutaris intelligitur,

MSS. quos vidimus cum Ch. et Parmenii editione. Frobenius, et omnes deinde cum sequenti, qui parum ediderunt. Haud recte. Pura hic aqua intelligitur, quae per se et sola datur, hoc est, quae nulla sit dulcium mixtura corrupta. Sic Plin. Val. lib. II, cap. 24; ad tenesimum: *Aliqui vero, inquit, aquam marinam per se dant, sed raphanos supermandi iubent ex melle et aceto, ut vomatur.* Sic parum aquam Cels. lib. II, cap. 12, mulsoe opposuit, et ei quae sanum graecum, vel malva decocta sit. II.

Ut ad vomitiones revocent. « Ut aut vomitus, facilius, qui tenesim causas effundat, » inquit Marc. Emp. cap. xiv, pag. 203. II.

Clysteribus quoque marinam, etc. Marc. Emp. cap. xxiv, pag. 496: *Tormentosis saluberrime aqua marina per clysterem infundetur, si molestia diutina superit.* Plin. Val. lib. II, cap. 26: *Aqua marina calida clysteris infunditur.* Denique Diosc. lib. V, cap. 49: *Πρό; τὰ πρὸς τὰ ἐνδὲς ἐνδὲς, κλύσας, καὶ πρὸ; ἐνδὲς, κλύσας.* Ad movendas deflectiones tepefacta clysteribus infunditur: ad tormina vero calens. II.

Testium quidem tumori fovendo. Si et flatuosus, vel serenosis. DALC. — *Testium.* Q. Serenus, cap. xxxv, p. 149: *Et tumidos testes Nervia sym-*

pha correct. Marc. Emp. cap. xxv, pag. 223: *Testium tumentes aqua marina rationabiliter fovetur.* Sic etiam Theodor. Prisc. lib. I, cap. 25, II.

Item pernionum. Dioscor. eisdem verbis, lib. V, cap. 49: *Ἀπὸ τοῦ πρὸς τοῦ ἐνδὲς.* Theodor. Prisc. l. I, cap. 28, de pernionibus: *Pernionibus, quod cum pruritu sunt, aquae marinae foetus satis prodest.* II.

Simili. Diosc. item, *τοῖς τε καὶ ἐνδὲς, καὶ ἐνδὲς, etc.* II.

Lendes et alia capitis tetra animalia quae nocent, lotionis aquae marinae neomunt. Q. Serenus, c. 6, de phthiriasi arcenda, pag. 128: *Funda maris lendes capiti deducit iuicua.* Et quid quid crebri defendit sibi capilli. II.

Et liventia: Diosc. loc. cit. II.

Quin et ad ictus venenatos salutaris intelligitur. Qui refrigerationem et tremorem asserunt, Diosc. DALC. — *Quin.* Diosc. loc. cit. *Καὶ πρὸς τὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὀφθαλμοὺς, ἐνδὲς, καὶ πρὸς τὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὀφθαλμοὺς, καὶ πρὸς τὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὀφθαλμοὺς, καὶ πρὸς τὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὀφθαλμοὺς.* Salutaris quoque est ad venenatorum morbum ictus, quos quidem tremores perfricatione inferunt: maxime vero scorpiorum, phalangiorum, aspidumque, HARR.

ut phalangiorum et scorpionum: et ptyade aspide respersis. Calida autem in his assumitur. Sufficit eadem cum aceto capitis doloribus. Tormina quoque et choleram calida infusa clysteribus sedat. Difficilius perfrigescunt marina calefacti. Mammæ sororiantes, præcœdia, matiemque corporis piscinæ maris corrigunt. Aurium gravitatem, capitis dolores, cum aceto ferventium vapor. Rubiginem ferro marinæ celerrime exterunt. Pecorum quoque scabiem sanant, lanasque emolliunt.

XXXIV. Nec ignoro, hæc mediterraneis supervacuâ videri posse. Verum et hoc cura providit, inventa ratione, qua sibi quisque aquam maris face-

Et phalangiorum et scorpionum. Morbos a canē rabido Septemtrionalia maris ætolæ quum ter sub fluctibus demergerunt, a rabie tutos esse putant. DALC.

Ptyade. Urvæ; hoc est, sputatrix: species quedam aspidis est, cuius et Aegineta meminit: ab inspuendo corporibus veneno; nomen traxit. H.

Sufficit. Calefactæ vapor excipitur. Dioscor. loc. citat. de aqua marina: Ἰναρτίζμενος δὲ θάλασσαν ἀδρακτικῶς, κερακίλγας, καὶ θυσανέας παρηγορεῖ. HARD.

Tormina. Dioscor. loc. cit. ut inprimis. HARD.

Mammæ. Festus: Sororiare mammæ dicuntur puellarum, quum primæ tumescant, ut fratercularæ puerorum. Plaut. in Frivolar. 9: Τὸν papillæ primus Sororiabant; illud vobis dicere, fraterculabant. Diosc. l. V, cap. 19: πρῶτον ἀπαγγέλλον, in mammas nioio lacte surgentes. HARD.—*Mammæ sororiantes.* Ob nimium incrementum demissa, et intus coniecta: lactis abundantia sic distenta, ut mutuo se

conlingant, et tanquæ sorores osculentur. Femina ea mammarum deformitate indecoras ὀμπυκίζῃ ait Syntesius. DAL.—*Omnia paria fratres aut sorores Latini vocabant.* Sic, innum Ixeram sororem dexteræ dicunt Agorastocles apud Plautum, Poenul. III, 4, 9. Ne credas tamē male semper et necessatio hanc sororationem accipi. Aptē illa vox in Positiani iambicos dimetros fluxit: Nam quas tibi papillulæ stant floridæ, et protuberant Sororiantes primum. Vbi vides quam caute quidem, sed eleganter, vir antiquitatis florem solitus præcerpere, adolescentulæ hoc tribuerit. At.

Matiemque. Hoc verborum ambitu phthisia intelligit, sive tabem, et malum corporis habitum. Diosc. loc. cit. καὶ ταῖς χροταῖς καχεῖαις τοῦ σώματος. ὁψίστην τὸ δ' αὐτοῦ λεπτὴν. HARD.

Aurium. Diosc. sup. cit. HARD.

XXXIV. *Inventa ratione, qua sibi quisque aquam maris faceret.* Maris Veteribus fuit quæstio, curdior, quam lib. I Cynaecion Hippocratis γλυμνὴν

ret. Illud in ea ratione mirum, si plus quam sextarius salis in quatuor aquae sextarios mergatur, vinci aquam, salemque non liquari. Caetero sextarius salis cum quatuor aquae sextariis, salissimi maris vim et naturam implet. Moderatissimum autem putant, supradictam aquae mensuram octonis cyathis salis temperari, quoniam ita et nervos excalefaciat, et corpus non exasperet.

vocal, nempe minus salis. Altera *εὐπαρεῖς*, matura Columellae, iusto salis pondere confecta. Maturitatis indicium est Gal. Simp. lib. IV, quod ovum ingalei, Tertis *εὐπαρεῖς* Archigeni, I, 4, *κατὰ τόπον* in remediis quae phthiriasi conveniunt *δραχμή*, *ἀλυσπὴ* Galeno supra cit. loco, dura Celso I. IV, cap. 9: merata, vehementissime salis. In eam sal ingestus non liquescit, nec minuitur, sed integer in sporra permanet, Galeno. Verum Columellae maturae murinae experimentum id esse dicit, et si caseus dulcis demissus non pessum est: quum enim caseus intalset, maturitatem suam habet. Dalec. — Sic apud Neotericos aquarum medicamentum imitatio multiplex sit; quod quidem et magis arduum fuit, nec sine chymiae recentioris auxilio processisset satis feliciter. An tamen Veterum Igdustris in fingenda aqua marina eadem felicitas contigerit, potest dubitari: quin nec satis possent quilibet in his aquis solutum delinqueretur (nempe hydrochlorates tum e sodio, tum e magnesio, sulphates e sodio, e magnesia, e calce, carbonates e calce, e magnesia, acidum carbonicum), et circa veras relationes ponderum caligarept. Certe salis vulgaris quartam fere partem potest aqua solvere; sed multum abest quin ita se res habent. Nam aqua continet

In Oc. Atlant. prope Hess. 4716
In mari Hybern. prope prov. angl. Cumberland, 4740
In sinu Bothnico, ab 4740 ad 4730
In Oc. Atlan. prope Gall. 4732
In Aulone Britannico, 4730
In mari septentr. prope Thales auloniarum, 4729
In Interno, quinque m. r. a Melita, septentr. versus, 4727
Ibid. sed prope urbem Castiglione, 4724
In freto Kattegat, prope Varberg, 4716
In Islanda tractu, ab 4712 ad 4710
Non procul littore Norvegi-
co, ab 4710 ad 477
Quum vero luserint adhiberi cyathos 8 pro 4 sextariis, hoc est, cyathos 2 pro uno sextario; cyathus vero sit pars duodecima sextarii, duplex cyathus pars sexla (1/6), vides quantopere a vera temperstura antiquorum crasis ablit. A.

Quum quatuor aquae sextariis mergatur. Scribendum, in quatuor aquae sextarios mergatur, ex vetere codice. PIST.

Salissimi (maris) vim, et naturam implet. Adde particulam, quae vimque et naturam implet, et paulo post, excalefacit, non calfacit. PIST.

XXXV. Inveteratur: et quod vocant thalassomeli, aequis portionibus maris, mellis, imbris, ex alto et ad hunc usum advehunt, sicutique vase et picato condunt. Prodest ad purgationes maxime sine stomachi vexatione, et sapore grato et odore.

XXXVI. Hydromeli quoque ex imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus vini aegris, veluti innocentiore potu, damnatum iam multis annis, iisdem vitiiis, quibus vinum, nec fisdem utilitatibus.

XXXVII. Quia saepe navigantes defectu aquae dulcis laborant, haec quoque subsidia demonstrabimus. Expansa circa navim vellera madescent accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur: item demissae reticulis in mare concavae e cera pilae, vel vasa inania obturata, dulcem intra se colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata dulcescit. Luxata corpora et hominum et quadrupedum, natando in cuius libeat generis aqua, facillime in artus redeunt. Est et in metu peregrinantium, ut

XXXV. *Inveteratur.* Haec totidem fere verbis Plin. Vol. lib. II, cap. 23, et Diosc. lib. V, cap. 20: *Θαλασσομέλι δὲ καὶ θαλάσσιον ἀνδρῶν*, etc. HARR.

XXXVI. *Hydromeli.* Vide quae de eo dicta sunt XIV, 20, et XXII, 51. HARR.

Con-melle temperabatur. Dualis portibus aquae pluviae veteris et una mellis. Diosc. *DALC.*

Iisdem. Plin. lib. XXII, cap. 63, de hydromelite, seu aqua mellea: *Longa vetustate transit in vinum. . . . stomacho inutilissimum, nervisque contrarium.* Démonst et in segnotinum potu hydromeli Diosc. V, 17. HARR.

Quibus vinum. Nervos enim tentat, ac caput. *DALC.*

XXXVII. *Quia saepe navigantes. . . . demonstrabimus.* *Expansa*, etc. Recentiores quoque edulcorandae huic aquae operam dederunt; sed sola habemus ad hunc scopum attingendum via vera distillatio est, quae la impensas maiores rapit, quam quas sapientiores respiciunt aut navarchi libenter et vulgo suscipiunt. *Ergo*, ut non desperandum, sic certe ultra expectandum, donec commoda aquarum maximarum defaecatio ip. praesto sit. *ARR.*

Item demissae reticulis. Vide quae de Arado et Ormuzia diximus II, 406. HARR.

tentent valetudinem aquae ignotae: hoc cavent e balineis egressi statim frigidam suspectam hauriendo.

XXXVIII. Muscus, qui in aqua fuerit, podagris illitus prodest: item oleo admixto, talorum dolori tumorigue. Spuma aquae affrictu verrucas tollit. Nec non arena littorum maris, praecipue tenuis et sole candens, in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorum, aut rheumatismos sentientium: Et hactenus de aquis: nunc de aquatilibus. Ordinemur autem, ut in reliquis, a principalibus eorum, quae sunt sal et spongia.

XXXIX. (VII.) Sal omnis, aut fit, aut gignitur: utrumque pluribus modis; sed causa gemina, coacto humore, aut siccato. Siccatur in lacu Tarentino ae-

Frigidam suspectam hauriendo. Sic enim gustatu prolixa villosam qualitatem deprehendunt. Datis.

XXXVIII. Muscus. De musco marino certe Diosc. idem prodit IV, 99: Ἰσθμὸν θαλάσσιον... ποταμὸν πρὸς ἧστρινος καὶ ποδάγρας, etc. Hanc.

Spuma aquae p. v. tollit. Fortè non inutilis: sed quid in causa? sal. Nulla non pars salis aquae eadem siccitate polleret, si polleret spuma. At.

Nec non arena littorum maris, Totidem verbis Diosc. V, 267: Ἀμυγνὴ καὶ τὰς αἰγιαλοῖς παραβύθια ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἡλικυδίζου καὶ ὑδρωπικὰ σώματα παραπύρρυνται ὅλως καπνίζεσθαι. *Arena littoralis sole servata hydropicorum corpora resiccat, si caput tenuis eo undique obstruantur.* Cael. Aurelianus. III, 6, Chedra, de hydropse: Item, loquitur, ex arena littoris sole ignita torrenda corpora: hiemis vero tempore igne peritorrenda, etc. Theod. Prisc. lib. II, part. 2, cap. 40 de hydropicis: *Et de arena calida in littore*

hanc loca ventris sub umbilico detergere, maximè interdum est beneficium. Cels. III, 21, ubi de aqua later estem: *Evacuanda sit aqua, non exercitatione testiummodo, sed etiam in arcta calida, vel laconica, vel clibano, etc.* Graeci hanc curationem παραπύρρυντος et γοργυγμὸν appellant; de qua abunde idem Cael. Aurel. edisserit, Charon. II, 1; de paralyti. Hanc.

XXXIX. Sal. Sal omnis, inquit, aut natus est, aut factus. Nativus vel in terra, vel extra terram reperitur. Qui in terra est, aut in montibus caeditur, aut solutus in campis, aut ab eorumdem arenis extrahitur. Sal vero qui gignitur extra terram, fontibus, fluviis, mari, lacubusque continetur. Hanc.

Aut fit. Aut factus est, aut natus. Cf. not. 41 Hanc.

Coacto. Deposito humore sub terra, unde effoditur, caediturque, ut max dicitur. Hanc.

stivis solibus, totumque stagnum in salem abit, modicum alioquin, altitudine gœna non excedens. Item in Sicilia in lacu qui Cocanicus vocatur, et alio iuxta Gelam. Horum extremitates tantum inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadoeia, Aspendi, ubi largius coquitur, et usque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quod tantumdem nocte subvenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atque non gleba est. Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis littoribus ac scopulis relictæ. Hic omnis rore densatur, et est acrior, qui in scopulis invenitur. Sunt etiamnum naturales differentiae tres. Namquo in Bactris duo lacus vasti, alter ad Scythas versus, alter ad Arios, sale exaestuant: sicut ad Citium in Cypro, et circa Memphin, extrahunt e lacti, dein sole siccant. Sed et summa fluminum densantur in salem, amne reliquo veluti sub gelu fluente, ut apud Caspias portas, quæ salis flumina appellantur. Item circa Mardos et Armenios. Præterea apud Bactros amnes Oehus et Oxus, ex appòsitis montibus deferunt salis ramenta. Sunt et in Africa lacus, et quidem turbidi, salem ferentes. Ferunt quidem et

Qui Cocanicus vocatur. Stagnum Cocanicum hodie procul hostio Dirilli amnis, inter: Siciliæ meridionali. Pausanias, Decad. I, lib. V, cap. 2, pag. 419. Haad.

Aliud etiam in eo mir. Spuma hæc salis, seu spuma maris arida est, ἀλὲς ἄγρια dicta Diosc. lib. V, cap. 127, rasphemum videlicet, purgamentumve maris squamosum, quod in exilibus petris reperitur, eiusdem cum sale facultatis, ἐνέκρυπα ἀλὲς ἀρρώστους ἐκπυρράσκει ἐπὶ τῶν περσέων, etc. Vide Agricolum, de nat. fossil. lib. III, pag. 208. Haad. — Non differt

ille sal a reliquo: nec mirum, si quotidie aliquid salis formetur in lacubus, qui annuum multorum aquas accipiunt, nec exitum præbent. Pars tunc alia in vapores, pars in salem. Azars.

Sed et summa fluminum. Annuum, lacuum, fontiumque salorum clementum vide apud Agricolum, de natura eorum, quas stillant e terra, lib. I, pag. 99. Haad.

Sunt et in Africa lacus. Est et prope Carcassonem, vulgo Marsonette. Dalec.

calidi fontes, sicut Pagasaei. Et hactenus habent se genera ex aquis sponte provenientiis. Sunt et montes nativi salis, ut in Indis Oromenus, in quo lapidinarum modo caeditur renascens: maiusque regum vectigal ex eo, quam ex auro est atque margaritis. Effoditur et e terra, ut palam est, humore densato, in Cappadocia. Ibi quidem caeditur specularium lapidum modo. Ponderis magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Gerrhis Arabiae oppido muros domosque massis salis faciunt, aqua ferruminantes. In-

Calidi fontes. Talis est fons in viço Nonipessoli vicino, quem incolae vocant *Baleve*. DALZG.

Sunt et montes, etc. Eascripsit hunc locum Isidorus, Orig. lib. XVI, cap. 2. Caeditur hodieque copiosius in Carpatho Hungariae monte, aliisque quae Agricola recenset de nat. Foss. III, pag. 207. HARR.

Lapidinarum modo caeditur. Lapidinarum, in vetusto exemplari, non lapidinarum. PIER.

Maiusque regum vectigal ex eo est quam ex auro atque. Vossian: et Chiffletian, *quam ex auro est atque.* Scribe: *maiisque regum vectigal ex eo quam ex auro est atque margaritis.* GAON.

Effoditur. Etiamnum ad secundam a Cracovia Poloniae lapidem, aliisque in locis, effodi salem, Agricola refert, loc. cit. HARR. — Celebrerrime omnium salifodinae Wieliczka eadem in Polonia. A.

Gerrhis. Libri omnes hactenus editi habent, *Carrhis Arabiae*, quae urbs illa est videlicet Crassi elade nobilis. In Reg. 4, *Garrhis*. Nos *Gerrhis* rescripsimus, quod oppidi nomen in littore Arabiae Felicis, quae soli orientis obvertitur, alluiturque Persico sinu. Quae emendatione certior esse nulla potest. Auctor enim Strabo, lib. XVI,

pag. 166: *Γέρρης Χαλδαίων πυράδων ἐκ Βαβυλῶνος εὐκρίνουν τὴν ἀλαρινίδα, καὶ ἔχοντων ἀλίνας τῆς οἰκίας, ἀς ἐνεδῶν λανθῆς τῶν αἰῶν ἀρισταμέναι κατὰ τὰν ἐπίκαισιν τῶν ἐκ τῶν ἑλλῶν, συνεχεῖς ἀνεπένευσσι, καταρράλλοντες ἰδασὶ πικρὰ τοῖς τοῖχους συνδύναι. Δείχει δὲ τῆς θαλάττης διακρίσεις σταδίων ἢ πόλιας, etc. Gerrhis, quam Chaldaei tenent Babylonia extores, loca salina et domos ex sale factas habitantes: has quum salis aquae propter solis ardorem abscedentes continuo cadant, crebros aquas aspersione, atque eo pacto continuitatem parietum tutantur. Haec totis studiis eo a mari distat. Plinius ipse in Geograph. lib. VI, cap. 32: Sinus Gerraeus Gorra quinque milia pass. amplitudine, turre habet ex salis quadratis molibus. Quin, et tota hodie insula, quae Ormus dicitur, nec abest longissime ab eo littore, nihil est praeter durum candidumque salem, ex quo ipsae conficiuntur aedes, ut diximus lib. II, cap. 104. Isidor. Orig. lib. XVI, c. 2, hunc Plinii locum describens, oppidi nomen praetermisit. HARR.*

Ferruminantes. Conglutinantes adspersione aquae, quae mox in salem concrestat. HARR.

venit et iuxta Pelusium Ptolemaeus rex, quum castra faceret. Quo exemplo postea inter Aegyptum et Arabiam, etiam squalentibus locis, coeptus est inveniri, detractis arenis: qualiter et per Africae sitientia usque ad Hammonis oraculum. Is quidem crescens cum luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus mobilitantur Hammoniaco et ipso, quia sub arenis invenitur, appellato. Similis est colore alumini, quod schiston vocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinae utilis. Probatur quam maxime perspicuus, rectis scissuris. Insigne de eo proditur, quod levissimus intra specus suos, in lucem universam prolatus, vix credibili pondere ingravescat. Causa evidens, cuniculorum spiritu madido sic adiuvante molientes, ut adjuvant aquae. Adulteratur Siculo, quem Cocanicum appellavimus, nec non et Cyprio mire simili. In Hispania quoque citeriore Egelastae caeditur, glebis paene translucentibus, cui iam pridem palma a plerisque medicis inter omnia salis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur sal,

Qualiter et per Africae sitientia. Idem verbis Lidorus, Orig. lib. XVI, c. 2. Plinius ipse, V, 2: Domos salo montibus suis extirp, cum lapide, construnt. Haad.

Crescens. Ex humore spissato, quem interdum servidus sol non absumpsit. Dat.

Hammoniaco. Deprehendis h. loco originem veram nobilissimi salis qui nunc apud omnes Europae gentes addit ammoniacque. As.

Probatur. Dioscor. lib. V, cap. 126: Αμμονιακόν τὸ γένει, εὐχαιρόν τε καὶ εὐδίας τὰς διαφύσεις ἔχει. Hammoniacoque natione, quod quidem et fandi facile potest, et rectis est scissuris. Haad.

Ut adjuvant aquae. Quae infecta pondera gessant, et nobis ea movere, constantibus levius praebent. Haad.

In Hispania quoque citeriore. Solinus, cap. XXIII, pag. 43, de Hispania: non coquunt ibi sales, sed effodiunt. Gellius, lib. II, cap. 22, ex Catone: Est in his regionibus mons ex sale micro magnus: quantum decimas, tantum adcrevit. Sic etiam Isid. Orig. lib. XVI, cap. 2. Hue lepida Sidonius alludit, lib. IX, ep. 42: Venit in montes a te profreta pagina manus, quas trahit multam similitudinem de sale hispano, in iugis caeso Tarraconensibus; nam recensenti lucida et salta est. Haad.

PLIN. N. H. Tom. VIII

Dd

sterilis est, nihilque gignit; et in totum sponte nas-
cens intra haec est. Factitii varia genera. Vulgaris
plurimusque in salinis, mari adfuso, non sine aquae
dulcis riguis, sed imbre maxime iuvante, ac super
omnia sole multo, non aliter inarescens. Africa circa
Uticam construit acervos salis ad collium speciem:
qui ubi sole lunaque induruerunt, nullo humore li-
quescent, vixque etiam ferro caeduntur. Fit tamen
et in Creta sine riguis, in salinas mare infundenti-
bus; et circa Aegyptum, ipso mari influente in solum
(ut credo), Nilo succosum. Fit et e puteis in salinas
ingestis. Prima densatio Babylone in bitumen liqui-
dam cogitur, oleo simile, quo et in lucernis utun-
tur; hoc detracto subest sal. Et in Cappadocia e pu-
teis ac fonte aquam in salinas ingerunt. In Chaonia
excoquant aquam ex fonte, refrigerandoque salem
faciunt inertem, neq. candidum. Galliae Germaniae-
que ardentibus lignis aquam salsam infundunt.

Et in totum sponte nascentis intra haec est. Scribe, *intra haec est*, ex antiquo codice, PINT. — *Et in totum*, etc. Et omnino haec sunt nativi salis genera. HARD.

Non sine aquae dulcis riguis. Monopetalus ex sola maris aqua conficitur, sed imbre cadente citius spissatur, dum imber non abluat diutius, sic enim liquatur. DALEC.

Sine riguis. Sine mixtura aquae dulcis, sola marina aqua adfusa in salinas. HARD.

Ipsa mari influente. Ipsam mare, inquit, sua vi influens in Aegypti so-
lum, abit in salem. HARD.

Nilo. Nilo aquis nitrosis irrigatum. HARD.

Prima densatio. Aqua e puteis Ba-
bylone hausta et in salinas ingesta

primum densatur in bitumen, etc. HARD.

In Chaonia. Sic libri omnes etiam manu exarati, quos vidimus. Dalecampius tamen ex nescio quo veteri exemplari, asserti, sed candidum, con-
traria plura sententia non modo menti scriptoris, sed et Philosophi, a quo is accepit, Meteor. lib. II, pag. 598, ubi de Chaonia illo tale disputans, ait: *et tria dixerunt, inquit, ἀρσενικὸν τὸν ἄνθρακιν, καὶ τὸν λευκὸν καὶ τὸν χρυσεόν. τὸν χρυσεόν τὸν λευκόν. τὸν χρυσεόν τὸν λευκόν. τὸν χρυσεόν τὸν λευκόν.* Hoc genus salis inbecillius quam cetera virtutem obtinet: largiusque adhibuitur quantum ingerit aquam: colore item non neque candido existit. HARD.

Ardentibus. Salis ita conficiendi rationem Agricola docet de re met. lib. XII, pag. 450. HARD.

XL. Hispaniae quadam sui parte e puteis hauriunt, muriam appellant: et illi quidem etiam lignum referre arbitrantur. Quercus optima, ut quae per se cinere sincero vim salis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuso liquore salso, carbo etiam in salem vertitur. Quicumque ligno confit sal, niger est. Apud Theophrastum invenio, Vmbros arundinis et iunci cinerem decoquere aqua solitos, donec exiguum superesset humoris. Quin et e muria salsamentorum recoquitur, iterumque consumpto liquore ad naturam suam redit: vulgo e maenis iucundissimus.

XLI. Marinorum maximo laudatur Cyprius a Salamina: de stagnis Tarentinus, ac Phrygius, qui Tattaeus vocatur. Hi duo oculis utiles. A Cappadocia

Aquam salisam infundunt. Maris, ut nitrosos et salsoos cineres eluant. DAL.

XL. *E puteis.* Aquam salisam quam lignis infundunt. HAR.

Muriam appellant. Vulgo ap. Sequamos, nure et murette. DAL.

Vmbros. Sane Vmbros vetustis omnia exemplaria referunt, ut ipse fatetur Hermolaus, Reg. 1, 2, Colb. etc. ut mirari subeat cur libri omnes editi, *Imbro* vel *Imbrico* exhibeant, ut de Imbro Thraciae insula id intelligatur, quod de Umbris, Italiae populis accipiendum est. Testis Aristot. Meteor. II, 3, pag. 558: Τοῦτο δ' ἔτερον γίγνεται καὶ ἐν Οὐβρινοῖς ἔστι γὰρ τις τόπος ἐν ᾧ πρὸς καὶ κλάμας καὶ σχοῖνος. Τοῦτον οὖν κατακρίνουσι, καὶ τὴν τέρπον ἐμβάλλοντες εἰς ὕδωρ ἀφύψουσιν· ὅταν δὲ λήσῃσι τὸ τοῦ ὕδατος, τοῦτο φυγόν, ἅλιν γίγνεται πλεονάζει. Aliud loco rei proximum Vmbri molitur: quendam enim locum habent, in quo arundines et iunci emarcuntur, quarum cinerem decoquere aqua solitis sunt, donec exiguum superis humoris

qui ubi refrigit, in salis copiam solet evadere. H. — Condit gallicis interpres de Vmbri Iudicis sermonem esse (de quibus iam supra lib. VI, cap. 20, verba feci), seu de oculis insulas Ombris (de qua sup. eod. lib. cap. 32). AL.

Humoris. Quem longiore coctura in salem densarent. DAL.

Quin et e muria. Muria salsugo est, in qua salsamenta ionant, hoc est, pisces ceteraque id genus, quae sale conduntur, ad diuturnum usum, laetantur. HAR.

Vulgo. E uasenns sale conditis, salsugine seu muria decocta, iucundissimus sal eximitur. HAR.

XLI. *Marinorum.* Diosc. lib. V, c. 126. HAR.

De Phrygiis. Dioscor. loco citato, Ἐν τοῖς λεγόμενοις δὲ καὶ τὰ λεγόμενα προκρίτων εὐτανώτατον δὲ αὐτοῦ ἐστὶ τὸ Φρύγιον, καλούμενον δὲ Τάτταιον. HAR.

Qui Tattaeus vocatur. Straboni lib. XII, post Galatiam Austrum versus

vero qui in laterculis affertur; cutis nitorem dicitur facere. Magis tamen extendit is, quem Citieum appellavimus. Itaque a partu ventrem eo cum melanthio illinunt. Salsissimus sal qui siccissimus: suavissimus omnium Tarentinus atque candidissimus: et de caetero fragilis, qui maxime candidus. Pluvia dulcescit omnis. Suaviorem tamen rore faciunt; sed copiosum Aquilonis flatus. Austro non nascitur. Flos salis non fit, nisi Aquilonibus. In igne nec crepitat, nec exsilit Tragasaeus, neque Acanthius ab oppido appel-

latus est nomine Tatta, Cappadociae maiori vicinus, iuxta Morimechos in Phrygia maiori. DAL.

Qui in laterculis affertur. Minutus, qui in lacu siccatur. DAL. — *Qui in laterculis, etc.* Tubulae laterculo coctilli, aut simili vase. Ita MSS. omnes. HARR.

Citieum. Cap. 39. HARR.

Itaque a partu ventrem eo cum melanthio illinunt. De melanthio supra dictum est, lib. XX, cap. 47. Sed pessime hanc plantam iussere umbilico applicari puerperarum; namque habetur *ὑμετραργυρός*, et *γαλακτοποιός*; eo vero tempore nec menstrua provocanda sunt, nec lactis abundantia. AL.

Flos. Sic appellabant tenuissimum, favillae instar, levisimum candidissimumque solum: de eo inferius, c. 42. Neque la porro, neque omnino ullus sal minutatim dissolutus in igne crepitat, aut exsilit. Vide Agricolaem de nat. foss. lib. III, pag. 209. II.

In igne neo crepitat, nec exsilit. Legendum: *In igne nec crepitat Tragasaeus, neque Acanthius ab oppido appellatus: nec ullius spuma, aut ad ramenta tenuis.* At quid aliud salis ramentum, nisi sal tenue? SALM. — *In igne, etc.* Isid. Orig. lib. XVI, c.

2. Sali Tragasaeo in Troade tributum impositum scribit Athen. lib. III, c. 73. Strabo, lib. XIII, p. 665; eodem in tractu, haud procul Hamasito, de quo lib. V, cap. 33 diximus, salinas Tragesseas locat: *Τὸ Τραγέταιον ἀ-λαμύγιον αὐτόματον τῆς ἰσχυρῆς πηγῆς πρὸς Ἀμαζύριον, ubi sal sponte sua cogitur spirantibus Etesis.* Consentit etiam Galenus de sic. simpl. Med. lib. XI, cap. 2, pag. 316. In Reg. 1, *Tragasaeus*. In Reg. 2, *Tragesaeus*. Errat Stephanus, qui Tragasaeus, et Tragasaeum salum in Epiro locat. HARR.

Tragasaeus. A Tragasa Epri, Acanthius ab Acantho, Macedoniae urbibus. Tragasae, Stephani in Epiro: locus, ab Tragaso dictus, cuius Neptunus fecit mentinem, ut ibi in Holio campo sal nasceretur. Est et apud Athenasem in Troade sal Tragasaeus, cui quum vectigal Lysimachus imponisset, evanuit, et vectigali mox sublato succrevit rursus. Rhodigin. lib. IX, cap. 42. Hadrian. Iunius; lib. III, cap. 9, eandem historiam recitat, et multas praeterea eiusdem argumenti. DALER.

Acanthius. Ab Acantho, Macedoniae oppido, de quo dictum est lib. IV, cap. 47. LIANO.

latus: nec ullius spuma, aut ramentum, aut tenuis. Agrigentinus ignium patiens, ex aqua exsilit. Sunt et colorum differentiae. Ruber Memphi, rufus est circa Oxum. Centuripis purpureus. Circa Gelam in eadem Sicilia tanti splendoris, ut imaginem recipiat. In Cappadocia croceus effoditur, translucidus et odoratissimus. Ad medicinae usus, antiqui Tarentinum maxime laudabant. Ab hoc quocumque e marinis: ex eo genere spumeum praecipue. Iumentorum vero et boum oculis, Tragasacum et Baeticum. Ad obso-

Nec ullius spuma, aut ramentum.

«Nec ullus ex spuma aut ramento,» in veteri codice. PWR. — *Nec ullius spuma*, etc. Subintellige, asila. Vide Agricola loco proxime citato. H.

Agrigentinus. Solini paraphrasis, cap. v, pag. 20: *Salem Agrigentium si igni iuxeris, dissolvitur ustione: vel si liquor aquae proximaiverit, erepuit veluti torreatur.* Fulvii Meximii coniectura in Antigonium, pag. 188, ut inde intelligitur, qui legi suadet; *Agrigentinus ignium impatiens.* Ignium patiens dicitur, qui in igne non crepitat, nec exsilit. Augustin. de Civit. Dei, lib. XXI. cap. 5 et 7: *Agrigentinum saltem ait, quam fuerit admotis igni, velut in aqua fluere: quam veto aquae; velut in igne crepitare.* HARR.

Ignium patiens. In igne non crepitans. Cur sal crepitet, vid. ap. Arist. Problem. 42 et 43, cap. 11. DALZ.

Ruber. Isid. Orig. lib. XVI, cap. 2. HARR.

Centuripis. Isidorus loco citato. HARR.

Circa Gelam. Isidorus loco citato. HARR.

Tanti splendoris, ut imaginem recipiat. Sic Voss. sic Academicus, sic Gudavianus, sic Menapius, non plus

minusve littera. Itaque nullum temperasse Salmasium ad Solinum, pag. 116, scribere, corrupte in omnibus libris Plinianis legi, *ut magnitudinem recipiat: temperasse inde conicere, ut imaginem similitudinem recipiat.* Sanq. in Andegar. et mihi occurrit uti *magnitudinem recipiat: sed id detrahendo, non addendo erat curandum.* Librarius, qui male acceperat et fecerat uti, ex *maginem*, quod sine sensu erat, fecit *magnitudinem.* GROS.

In Cappadocia. Sic Isidorus loco cit. At Solinus, cap. v, pag. 220: *In Paclyno alio splendus et lucidus, ut imaginis reddat.* Quod id auctore prodal, incertum. In MSS. et apud Isidorum; *crocinus* HARR.

Spumeum. Levem et veluti pumicosum, ac fistulorum spongiae modo, aut marisae spumae. DAL. — *Spumeum.* Spumam maris intelligit, seu spumam salis, ut iuniores aiunt, de qua Dioscor. lib. II, cap. 127. II.

Iumentorum. Et hominum similiter oculis Plin. Valer. adhibet, lib. I, c. 48: *Sal frizum, inquit, tritum, admixto melle Atico iunges, et caliginem tollit.* HARR.

Oculis. Caligantibus, maculosis; ungue impeditis. DAL.

nium et cibum utilior; quisque facile liquescit: item humidior: minorem enim amaritudinem habent, ut Atticus et Euboicus. Servandis carnibus aptior acer et siccus, ut Megaricus. Conditur etiam odoribus additis, et pulmentarii vicem implet, excitans aviditatem, invitansque in omnibus cibis, ita ut sit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta. Ita est in mandendo quaesitus garo. Quin et pecudes armentaque et iumenta sale maxime sollicitantur ad pastum, multo largiore lacte, multoque gratiore etiam in caseo dote. Ergo hercule vita humanior sine sale non quit degere: adeoque necessarium elementum

Excitant. Expressit hoc ipsum carmine Huetius in poematio de solo: *Pulsa fames, et amor salibus revocatur edendi, Obterroque abruis fastidia longa palato.* HARD.

Ita ut sit peculiaris. Ita ut in omnibus condimentis vis eius peculiariter sentiat. Idcirco et in gari esu in primis quaeritur. HARD.

Inter innumera condimenta. Plutar- chus condimentum condimentorum vocat, ut mox dicitur. DAL.

Ita est in mandendo. MSS. Reg. 2, et Chifflet. iterum in mandendo. II.

Quin et pecudes armentaque et iumenta sale maxime sollicitantur ad pastum, etc. Vide quae dicturi sumus inferius, sub finem cap. 31, II. — *Quin et pecudes, etc.* Hoc notissimum est; unde non satis dolendum eo pretii annonam salis in Gallia nostra devenisse, ut vix eo satis utantur agricola- rum, quam nec in praesepti saccos salis plenus toties offerre possent, quoties utilis res futura sit; nec regna prae- spargere sale. Multa quidem prata iam particulas salinas continent, et haec exquisitissima; sed non haec doli aut felicitas omnibus contigit. AL.

Multo largiore lacte. Aristot. Hist. Anim. lib. VIII, cap. 13, pag. 909, et Isidor. Orig. lib. XVI, c. 2. Nequa id Virgilium latuit Georg. III, 394, ita canentem: *At, cui lactis amor, cythrae lotosque frequentes Ipse manu, salsaque ferat praerempibus herbas. Hinc et amant fluvios magis, ac magis ubera tendunt, Et salis occultum re- ferunt in lacte saporem.* HARD.

Ergo hercule vita humanior sine sale dequit degere. Vossiani tres, hercules; Iun Opt. et Andeg. non quit degere. Et profecto saepe sic maluerunt, lib. VII, c. 45, bituminum sequax aliquam- ae lenta natura, etc. non quit tibi velle: ut correxit Salmasius ad Solinum, p. 27, et succum quatuor nostri lib. XXXI, cap. 10: quod in terrestribus volucribusque fieri non quit. L. XXXIV, c. 8, de Apoxyomeno: mire gratum Tiberio principi: non quit temperare sibi in eo. Sic Vossianus. At Dalecarn. quasi tanti sit, corrigit: qui nequit. Eodem cap. de Apollodoro: crebra perfecta signa frangentem, dum satiare cupiditatem artis non quit; ideo Ictum cognominatum. Sic iterum Vossianus. Vulgo, nequit artis et ideo; sed nec

est, ut transierit intellectus ad voluptates animi quoque. Nam ita sales appellantur: omnisque vitæ lepos et summa hilaritas; laborumque requies non aliq̃ magis vocabulo constat. Honoribus etiam militiaeque interponitur, salariis inde dictis, magna apud anti-

copulativa opus esse ostendit illud Flori lib. II, cap. 7, *an idem tempora liberat gentes, ideo impatientes iugi.* Cic. ad Div. lib. VII, epist. vi: *Qui ipse sibi sapiens prodesse non quit, nequidquam copit.* Vbi etiam vitiaranti Gaon.

Et transierit intellectus ad voluptates animi quoque. Nam ita sales appellantur. Pro tribus illis dictionibus, quoque nam ita, substituo scommata, ioculacres quidem, sed forte non infelliciter. Purr. — *Et, etc.* Vt id nomen salis intelligamus transisse etiam ad voluptates animi significandas, non ad palati tantum gustum. Hæro.

Nam ita sales. Catullus formosam molierem habendam non pœlat, quæ venustitate careat, ac sale, id est, lepore et argutia. Plutarchus, Sympos. lib. V: *ἡ δὲ τοῦτ' ἴσως, αἰτ' καὶ κάλλος γυναικὸς τὸ μὲν ἀργόν, μὲν ἀνιόντων, ἀλλὰ περιεργαζόμεναι χάριτι, καὶ κωμικῶν, αἰσχρογῶν καὶ δριμύ καλῶν.* Victorius, lib. XII, cap. 43. Salis unum ante bellum Troianum multis incognitum, fuisse, his versibus Homerus indicat, Odys. A: *οἱ δὲ τότε θάλασσαν Ἀνίρας, οὐδὲ θ' ἄλκυον περιεργαζόμεναι εἶδαν ἴδαναι.* Eustath. putat ἀπρην δηλοῦσθαι ἡμεῖς ἀνθρώπων οἱ εὐδαιμονίᾳ ἡλὸς ὀφείλου, οὔτε θάλασσαν, οὔτ' ὀρυκτοὺς, οὔτε τοὺς ἄλλοθεν, quod refert et Pausan. in Atticis. Brod. VI, 3. locus est Plauti lepidus in Cas. III, 2, 8, de sensu saturo et insulso, *Non erator viliis impet' ac modus, qui venit salis;*

nempa hic salern earum esse oportet, alioqui emeret aibi hic senex, tam insulsus, stolidus, ineptus. Dat. — Nam. Sal enim, vel sales, urbanitas est, iocus, argutia, lepos. Hinc librorum sales, sal humanitatis, protervi urbanive sales, sal dicendi et facetiæ, similitique, quas latine pariti norunt. Vatas idem, qui proxime laudatus a nobis, admodum acriter *Denique non nostros commendat gratia mores, Ni fuerint tincti salibus; frigemus inepti: Nullus honos, nulla ingrata sermone vetustas; Aversae fugiunt Charites, Venus ipsa fœcessit, Et formosa summa praecludit Nympha anibile.* Adde sales verbis, o non indocile pœta, *Si quis maturo speras de carmine fœnam.* Hæro.

Vitæ lepos. Homerus splan ideo βῆναι divinum vocat. Plato in Timæo dicit charissimum, plerique χάριτι. Rhod. lib. XXVII, cap. 24. Catullus, *Nulla in tam magno corpore mica salis.* id est, gestine, et Veneris, non ut Quintilianus putat, lib. VI, cap. 3, ridiculi Plutarch. in Sympos. *κωμικοὶ γὰρ οἱ ἡλὸς εἶναι ἄλλων ὄφρα εἶναι καὶ ἡδονα διὰ χάριτος ἐνὶ πρᾶσσοις αὐτοῖς.* Brod. lib. VI, cap. 42. Dalar.

Salariis. Salaris nomine proprie significabatur tribunorum militarium et decum annona: forte quod aliud vietui magis necessarium quam sal: vel quod salaria percipientes, inde se alerent, loh. de laonæ: *Salarium et pœle dicitur, salarium, id est, sti-*

quos auctoritate, sicut apparet ex nomine Salariarum viae, quoniam illa salem in Sabinos portari convenerat. Ancus Marcius rex salis modios sex mille in congiario dedit populo, et salinas primus instituit. Varro etiam pulmentarii vice usos veteres, auctor est: et salem cum pane esitasse eos proverbio apparet. Maxime tamen in sacris intelligitur auctoritas, quando nulla conficiuntur sine mola salsa.

pendium, reditus. . . diarium quotidianum, cibarium victus: unde legitur, quod olim poëtae vivebant de conventu salario, id est, stipendio. Idem quod supra Huetius: Temporibus sale constabant stipendia prisca: Hinc et perperam meruisse Salariam nomen. Priscæ Romulidum plebi, sanctoque senatu Munera grata salis donavit Marcius Anens: Primum et instituit populo gaudente salinas. Hæd.

Salariarum. Consentit Verrinus Flaccus, qui apud Festum Salariam viam ait, incipere a porta quæ nunc Colina a colle Quirinali dicitur. Salaria autem, inquit, propterea appellabatur, quod impetratum fuerit, ut ea liceret a mari in Sabinos salem portari. II.

Ancus Marcius rex salis modios. Brevius in scripto codice: *Ancus Marcius rex modios salis in congiario dedit populo. PRET.*

In congiario. Congiarium populus accipiebat, donarium miles. DAL. — *In congiario.* Ioh. de Janua: Congiarium, id est, beneficium, donatio imperatoris, quod quilibet imperator favorem populi captans adiciebat, ut largior videretur in donis. Congiarium in nummis Augustorum populo romano datum sæpe occurrit, sed non ante Neronem. Sub Tito occurrunt imprimis duo: prior est exquisitissimus integerrimusque, loquitur Medius,

barbus: T. CAESAR. TERTIARIUS. PONT. TR. P. COS. II. X. CONG. TER. P. R. IMP. MAX. DAT. Titus Caesar in suggesto sedeps, stante dea Liberalitate, dat congiarium: ante suggestum, cive in alterius sinum largiter effundente. Sic interpretare: CONGIARIUM TERTIUM Populo Romano IMPENSIS MAXIMIS DATUM. Alter est eiusdem Titi iam Augusti: IMP. T. CAESAR. TERP. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. VIII. X. CONGIAR. TER. P. R. IMP. P. DAT. Acretus est inter Aeschotinos lab. XXIX, num. 10. Lege: Congiarium tertium Populo Romano IMPENSIS PROPRIIS DATUM. Hæd.

Esitasse enim salem cum pane. Sinccior lectio scripti codicis, et sales quam pane esitasse eos proverbio apparet. PRET. — *Esitasse.* Ad hunc morem et ad hoc proverbium respexisse Horatius videtur, Sat. II, 11, 47: *Cum sale panis Latrantem stomachum bene leniet.* Hæd.

Vt proverbio apparet. Huc pertinent proverbium duo. Alterum ἀλξ λειψυγ, salem lingere. Persius, Sat. V, vs. 137: *Eheu Baro, regutatum digito terebrare salinum. Contentus perages, si iuvare cum Iove teneas;* alterum ἀλξ καὶ τραπίῃς μὴ παραβαίνειν, salem et mensam ne praetercas. Vide Erasmus. DALEC.

Mola salsa. Fære tosto et sale ad,

XLII. Salinarum sinceritas summam fecit suam differentiam, quamdam favillam salis, quae levissima ex eo est et candidissima: appellatur et flos salis, in totum diversa res, humidiorisque naturae, et crocei coloris, aut rufi, veluti rubigo salis: odore quoque ingrato, seu gari, dissentiens a sale, non modo a spuma. Aegyptus invenit, videturque Nilo deferri. Et fontibus tamen quibusdam innatat. Optimum ex eo, quod olei quamdam pinguitudinem reddit. Est enim etiam in sale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingiturque rubrica, aut plerumque testa trita: qui fucus aqua deprehenditur, diluente factitium colorem: quum verus ille non nisi oleo resolvatur, et unguentarii propter colorem eo maxi-

dito, quo hostiae conspergebantur. Molam salsam Homerus, Odys. 3, ἀπὸν ἀλγέτον vocal hoc versu, καὶ τὰ μὲν ἐν πυρὶ βάλλει παλύνει ἀλγέτον ἀπὸν. Odlegótov etiam Graeci vocant. Varro in Aboriginibus mola simpliciter hordeum, *Grummit*, inquit, *sepido lacte satur mola maetatus porcum*: nempe houleo saginatus. DAL.—Sive. Molam salsam vocabant far. tostum addito sale. Ovidius, Fast. I, vers. 127: *Iude vocer Janus: cui quum cereale specerds Imponit libum mixtaque forra sali.* Et vs. 337: *Ante, deos homini quos conciliare valeret, Far erat, et puri luicida mica salis.* HARD.

XLIII. Appellatur, Quisquam differt omnino a flore salis, haec totidem fere verbis Dioscorides, lib. V, cap. 429. Hodie nostris pharmacopolis salatiisque incognitus. HARD.

Aegyptus. Dioscorides, loco cit. HARD.

Et fontibus. Dioscorid. Εὐρεταται δὲ Μυαίαι τῆς, stagnis quibusdam innatat. HARD.

Optimum. Dioscorides, loco citato, ὑποκρίσας cæteris similiter antepōnit. HARD.

Est enim etiam in sale pinguitudo. Ideo lucernae. melius ardent sale inlecto. Macrobius, Saturnal. lib. VII; Aristoteles, Problem. cap. 23; Plutarch, Symp. Quæst. 1. DAL.

Adulteratur. Τὸ δὲ ἐμύλτων ἡ ὀρθή, ἔχον, ἐκὼν ἡγήται. *Piscatus rubrica, aut grummitus*, improbanus: Dioscorides, loc. cit. HARD.

Qui. *Eti τὸ ἀλεοκίον ἐλαίῳ συνανέται μόνον· τὸ διδομένον δὲ ἐκ μέρου καὶ ὕδατος.* *Præterea verus et sincerus non nisi oleo resolvitur: adulteratus, non nulla ex parte etiam aqua diluitur.* HARD.

Diluente factitium colorem. *Diluente in apographo nostro, non diluente, rectius.* PIER.

Propter colorem. Ad colorem unguentis emplastrisque addendum: *μύρονται καὶ ἐμπλάστροις καὶ μύροις εἰς χρώσιν, ὡς καὶ τῷ ῥοδίῳ.* Dioscor. loc. cit. Vultur eo et ad flavum co-

mo utantur. Canitia in vasis summa est; media vero pars humidior, ut diximus. Floris natura aspera; excafactoria, stomacho inutilis. Sudorem ciet, alvum solvit in vino et aqua acopis et smegmatis utilis. Detrahit et ex palpebris pilos efficacissime. Faeces imae concutiuntur, ut color croci redeat. Praeter haec etiamnum appellatur in salinis salsugo, ab aliis salsilago, tota liquida; marina aqua salsior, vi distans.

XLIII. Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod garon vocavere, intestinis piscium caeterisque

lorem capillis inducendum Alex. latros. lib. XI. HARD.

Canitia in vasis. Mucidas succus. DALC. — Canitia. Floris eius pars summa in vasis cana est; media humidior. HARD.

Et diximus. Inius rei nusquam alibi mentionem fecit. Obliviosus hic Plinius. DALC. — Et diximus. Paulo ante, initio huius capituli. HARD.

Floris. Totidem verbis haec Dioscorides, loco citato. HARD.

Sudorem. Dioscorides, loco citato: HARD.

Alvum solvit. Dioscorid. loc. cit. Κούλας παρατίθεν σὺν αἵμα καὶ ὕδατι λυθρίν, alvum turbat, etc. II.

Acopis et smegmatis utilis. Acopis et smegmatis utilis, in scripto codice. Quam lectionem veram esse nemo graece doctus dissimulat: confirmatur etiam Pauli Aeginetae auctoritate lib. VII, ubi de smecticis medicamentis agit, et paulo post fecit imae, redundat verbum imae. PARS. — Acopis. Μέγυνται καὶ ἀκόποις, καὶ σμύγματι πρὸς τριχῶν λατύναντες. Additur et acopis, et smegmatis: quae extenuationem pilorum gratia componuntur. Diosc. loc. cit. HARD.

Salsugo. Salsilaginem esse puta maria affusi in areas salinarum hu-

morem, qui sub salis crusta liquidus eminet, nec in salis naturam densatur. DALC.

XLIII. Garon. Latine liquamen: Caelius Aurelianus, Chronico lib. III. Vopiscus in Aureliano. Oxygaron Apicio, liquamen acetosum. Cuiacius, Observ. lib. IX, cap. 9. DALC. — Quod garon. Quia id asse pararetur, docet auctor Geop. XX, extr. Γαρὸν ποίησις. Τὰ ὄγκυα τῶν ἰχθύων βάλ- λεται εἰς σκεῦος, καὶ ἀλλεῖται. . . καὶ ἐν ἄλλῳ ταχυγύστασι πυκνῶς δασοῦ- μενα. Όταν δὲ ταχυγύστασι τῇ θερμῇ, ἐξ αὐτῶν γάρος οὕτως αἰσθται. Κορυ- νῆς μακρὸς πυκνὸς ἐστὶν εἰς τὸ μιστὲν ἀγγεῖον τῷ προσιρημένῳ ὀφθα- λμῶν, καὶ ἀσπεί τὸ γάρος εἰς τὸν κο- ρυνοῦν, καὶ οὕτως διὰ τοῦ κορυνοῦ διαθεῖναι, ἀναπροῦνται τὸ ἀπλεῖντον λιχοναχίον, τὸ δὲ λεπτόν παύματα γίνε- ται ἄλλῃ. Intestina piscium insciuntur in vas et saliantur. . . et in sole inde- terantur, frequenterque versantur. Postquam vero per calorem fuerint in- veterati, garum ex ipsis hoc modo tollitur: cophinus longus imponitur in vas plenum praedictorum piscium, in- fluitque garum in cophinam: atque sic per cophinam percolatum liquamen appellatum. garum suscipiunt: reli- quam vero retinentem, oleum efficitur,

quae ablicienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce quem Graeci Garon vocabant: capite eius usto, suffitu extrahi secundas monstrantes. (VIII.) Nunc e scombro pisce laudatissimum in Carthagini Spartariae cetariis: Sociorum id appellatur, singulis millibus nummum permutantibus congios fere binos. Nec li-

et vocatur, *Gari* meminit Martialis. l. VIII, epigr. xxvi, vs. 7: *Sed coquus ingentem piperis consumet acervum, Addet et arcano mixta Falerna garo.* Vasm eius bodieque esse Constanti-nopoli Bellonius prodidit. H.

Quae ablicienda essent, sale maceratis. Vt sanguine, branchiis, caplitibus, praesertim garorum et lycostomorum. DALZC.

Graeci. Iterum Plinio, XXXII, 53, *garus*. Pisciculus ignotus. Iisd. Origgen. lib. XX, cap. 3: *Garum est liquor piscium salus, qui olim conficiebatur ex pisce, quem Graeci γάρον vocabant. Et quomodo nunc ex infinito genere piscium fiat, nomen tamen pristinum retinet, a quo initium sump-sit.* HAAB.

De scombro. De hoc Strabo, lib. III; Athen. lib. II; Horat. Sat. II, viii, 45: *...his mixtum ius est; oleo, quod prima Venastri Pressit cella; gara de mœcis piscis Iberi.* DALZC. — *Nupo e scombro*, etc. Laudatissima haec muria fuit, propriaque divitum. Martialis, lib. XIII, epigram. cix, pag. 724, cui titulus, *Garum scombrorum*; vel, ut habet, Aldina editio, *Garum sociorum*. *Exspirantis adhuc scombet ole sanguine primo Accipo sacconum, muneræ cara, garum.* Horat. (vid. iust. notae) garum laudat de mœcis piscis Iberi, non est, scombri, quem ex Hispania petebant, insulaeque Scombraria inde dicta prope Carthaginem.

Auctor Strabo, lib. II, pag. 430: *Π τοῦ Ηρακλίου; νόθος ἦδη πρὸς Καρχηδονα, καὶ καλοῦσι Σκομβραρίαν, ἀπὸ τοῦ ἀλασκομένου σκὼμβρου, ἐξ ὧν τὸ ἀριστον σκευάζεται γάρον.* H.

Carthagini. De eo Carthaginiis cognomine diximus, lib. XIX, cap. 7. HAAB. — *Cetariis*. De ea voce egimus, lib. IX, cap. 19. H.

Sociorum id appellatur. Archigenes, lib. II, πρὸς τόνους *Hispanum* vocat, Asclepiades eodem libro *nigrum*, πρῶτον Paulus, lib. III, c. 59, *Pecorum*, Martialis in *Xenis*, *Exspirantis adhuc scombri de sanguine primo Accipo sacconum, muneræ prima, garum*. Quanquam ibi *sacconum* quidam legere malunt, ut ad raritatem et pretium referatur. *Archantum*, Iidem, lib. VII, *Sed coquus ingentem piperis consumet acervum, addet et Archantum mixta Falerna garo.* *Alpaktios γάρον* vocat Constantinus, lib. XX, quasi *sanguiculosa* dicas. *Ταπρυχνόν* vocat Pherecrates comicus in Triptolemo. DALZC. — *Sociorum*. Cum viris eruditiss, Bisciofis, Radero, Caesio, Aldcovandò, caeterisque, existimamus id nominis obtinuisse garum, quod a sociis populi romani nempe Hispania Romam deferretur: vel a societate publicandorum, qui vectigal garo impositum exigent: quo sensu lib. XXXIII, c. 39, ex adulterato minio praedam exie societati dixit. Flacit haec sententia

quor nullus paene praeter unguenta maiore in pretio esse coepit, nobilitatis etiam gentibus. Scombros quidem, et Mauretania Baeticaeque Carteia, ex Oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud utiles. Laudantur et Clazomenae garo, Pompeiique et Leptis: sicut muria Antipolis ac Thurii, iam vero et Dalmatia.

XLIV. Vitium huius est alex, imperfecta nec colata faex. Coepit tamen et privatim ex inutili pisciculo, minimoque confici. Apuam nostri, aphien Graeci vo-

iam ante Galeni scholiastae in lib. *πὰρ τόνοϋς*. HARR. — Priori coniecturae nos favemus, quoniam non de omnibus Hispanis dictum fuisse censemus rō sociorum, sed de Carthaginis incolis; conf. de hoc garo, praeter Horat. lib. II, Sat. VIII, vers. 46, Auson. Epist. xxi; Petron. Satir. cap. 36; Apicius; de arte Coquina. lib. VII, cap. 7 et 43, Annacus, qui declamatorie omnia, epistol. xcy: *Quid? illud sociorum garum, pretiosam malorum piscium suum, non credis urere tanta tibi praecordia?* *ΑΙΧΑΝ*.

Et Mauretania, Baeticaque, et Carteia ex Oceano intrantes, Baeticae non Baetica, legendum ex vetusto codice, recte. Nam Caricia Baeticae urbs est. PRUT.

Antipolis. Fuit Galliae Narbonensis oppidum, ut in geographicis distimia. Meminit Martialis, XIII, distichis 403, de muria: *Antipolitani, fateor, sum filia thynni: Essem si scombrī, non tibi missa forem*. Muriam seu garum e thynno inferioris notae, ac pretii fuisse significat: e scombro, pretiosius. HARR.

XLIV. Vitium. Quid sit alex, intelliges non ex h. l. sed etiam ex auctore Geopon. superius laudato, Me-

misit Martialis, lib. III, epigr. LXXVIII: *Et putri caepas alcae natantes*. Horat. Sat. II, 30, 73: *Ego faciem primus, et alcae... Inventor parvis circumposuisse ostilis*. HARR. — Alex. Piscium salsamentum a suo liquamine nondum sepatatum. Plaut. in Poen. V, 5, 31: *Tunc hic amator aules esse, alex viri?* quasi viri sex, indigne qui vir habeatis. DAL. — Coepit tamen et privatim, etc. Altera eius vocis acceptio: ut non faex gari solum, sed et muria vilior e pisciculis minutis alcae sit appellatum. HARR.

Inutili pisciculo, minimoque conficit. Ex mutilo pisciculo, spinutoque confici. Quidam sic legunt, et his verbis significari putant garum paratum ex encrasicholis, vulgo *Anchois*. Il enim sale conditi in optimum garum liquescunt. At ne garum corrumputur, semper ovulo capite conduntur: sic enim anna cum capite fel, hepar, intestina, viscera erimuntur et abiciuntur. DAL. — Ex inutili. Ad nihil aliud utili. Ita MSS. omnes: non ut quibusdam placuisse intelliga, ex mutilo. HARR.

Apuam. Egimus de ea l. IX, cap. 74. De eo genere piscium proemia efficit, apud Athen. lib. VII, Zeno-

dicatum, quod sit o piscibus squama carentibus. Sic alex pervenit ad ostreas, echinos, urticas, cammaros, mullorum iocinera: innumerisque generibus ad saporem gulae coepit sal tabescere. Haec obiter indicata sint desideriis vitae: et ipsa tamen nonnullis usus in medendo: namque et alece scabies pecoris sanatur, infusa per cutem incisam: et contra canis morsus draconisque marini prodest. In linteolis autem conceptis imponitur. Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat ac non nomet garum. Contra canum quoque morsum prodest, maximeque crocodili, et hulceribus quae serpunt, aut sordidis. Oris quoque et aurium hulceribus aut doloribus mirifice prodest. Muria quoque, sive illa salsugo, spis-

Dicatum. Legendi obdicutum. Iudaei namque piscibus squama carentibus abstinent. Garum id fortassis est, quod voce a garo detorta, nos cavari quasi gaviarii nuncupamus. Paratur ex ovis acipenserum (vulgo esturgeus) sale conditis in ceteriis Borythenis, Phasidis, Tanais. Eius loco Iudaei nunc ovis Cyprinorum, conditis eodem modo, vescuntur. DALMAN.

Sic alex pervenit ad ostreas: Plinius apud Festum in Narita, Naples, καπάριος, τρυγαστός, echinos saginatos in vivariis, conchas in piscinis. SCALTO. — Sic. Sic muria, inquit, vel muriae faece confita ostreae, echini, urticae, etc. Sic vero condita, a Phuto muratica, Festo teste, nuncupantur: Nerita, inquit, est genus piscis minuti. Plinius: Muratica autem video in vasis stans: Romanam neritam, et cammarum, et tagenula, Echinos fartos, conchas piscinarias. Nam quae Plinio ostrea, Plauto

neritas sunt, ostrei genus: echinos deinde fartos, sive saginatos in vivariis, conchas in piscinis, uterque laudat. Pro tagenia vero, quae vox a Sceligero in Varrone maxime hic probatur, forte caudia legi salus: fuit enim urticam sociat: quo de piscium genere diximus lib. IX, cap. 68. HARP.

Tabescere: Potrescere id muris vel alex. HARP.

Contra canum. Dicitur lib. II, c. 34. HARP.

Muria quoque. Muriam, sive, ut apud Festum legitur, muriam, saltem etiam durum appellarunt. Servius: Virgines tres vestales maxime ex novis matris ad pridie idus maius aeternis diebus spicas adoras in corbibus miquatilis ponunt, easque spicas ipsae virgines torrent, pinnae, moluit: atque ita molitum condunt. Ex eo sarre virgines ter in anno molam faciunt, lupercales, vestalibus, idibus septembris, adiecto sale cocto et sale

sat, mordet, extenuat, siccatur. Dysentericis utilis est, etiam si nome intestina corripit. Ischiadicis, coeliacis veteribus, infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquae marinae vicem pensat.

XLV. (ix.) Salis natura est per se ignea, et inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens. Corpora vero astringens, siccans, alligans: defuncta etiam a putrescendo vindicans, ut durent ita per secula. In medendo vero mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissolvens. Stomacho tantum inutilis, praeterquam ad excitandam aviditatem. Adversus serpentium morsus cum origano, melle, hyssopo. Contra oerasten cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus: adversus

duro. SCALIG. — Maria. Maria nempe salsamentorum, de qua diximus cap. 40. Aliqua Diosc. lib. V, cap. 128. Et illa praeter seculo, de qua p. 12. HARR.

Spissat. Adstringit, et extenuat patitur: quia vires nec Diosc. ipse a maria abdicat, quam salis ei effectus ascribit loc. cit. Aliqua etiam autem τοις ἄλλοις ἔχον ἐκτενεύει. Soli enim lib. cap. 128, eum adstringentem extenuantemque attribuit, στυπτικὸν καὶ ἐκτενεύον. Quare quam Dalecampius hoc loco Plinijum inepitularum arguit, nam ipso lasciviam prodiit. H.

Dysentericis. Dioscor. loco citat. δυσεντερικῶς τε ἐστὶ τοῖς κατὰ τὸ μὲν βυζύριον, καὶ ἰσχυαδικοῖς χρόνιοις. Dysentericis utiliter infunditur, quomodo intestina nome (hoc est, aleus), corripit: itaque ischiadicis tum diuturno dolore vetustis. Cela. lib. IV, c. 45, de torminibus, id est, dysentericis. Thomiston maria dura quam experientia istudum memoriae prodidit. HARR.

Fotu. Totidem verbis Diosc. loco citato. HARR.

XLV. Corpora. Locum hunc Isid. Orig. XVI, 2, ad verbum exscripsit. HARR.

Alligans. Contrahens, ἀντὶ τὸ συσπῆλαι, δύνανται ἔχει κατὰσταλτικῶν, Diosc. DAR.

In medendo. Diosc. V, 126: δύνανται ἐχέουσι... στυπτικῶς τε καὶ στυπτικῶν, καὶ ἀποκαταστατικῶν, καὶ διαχυτικῶν, ἐστὶ δὲ κατὰσταλτικῶν, καὶ ἐκτενεύοντων καὶ ἐκτενεύοντων, etc. Adstringens, ἀστυπτικός, repurgans, dissolvens: insuperque repurgans, extenuans et crustas inducens. HARR.

Adversus. Dioscor. totidem verbis, loc. cit. Πρὸς δὲ σκορπιῶν πηγάς, εἰς λινοπέριον· πρὸς δὲ ἔχιν δάγματα, εἰς ὀργάνον καὶ μέλιτι, καὶ θουρίδι, πρὸς δὲ χιρσίου, κατὰ πύλον ἢ κατὰ τὸν ἢ μέλιτι· πρὸς δὲ σκολοπενδρῶν δάγμα, εἰς μέλιτι καὶ ἔχιν· πρὸς δὲ σφυγμῶν πηγάς... εἰς τριτὴν ποσὶν. HARR.

Adversus scorpiomum. Theod. Prisd. lib. I, cap. 22: Scorpiomum vero per os, salis frigidum et cum oleo contritum, loco apponitur, curare. HARR.

scorpionum ictus, cum quarta parte lini seminis, ex oleo vel aceto illitus: adversus crabrones vero vel vespas, similiaque, ex aceto. Ad heterocraneas, capitisque hulcera, et pusulas, papulasve, et incipientes verrucas, cum sevo vitulino: item oculorum remediis, et ad excrecentes ibi carnes, totiusque corporis pterygia: sed in oculis peculiariter; ob id collyriis emplastrisque additur. Ad haec maxime probatur Tattacus, aut Caunites. Ex ictu vero suffusus cruore oculis sugillatisque, cum myrrha pari pondere ac melle, aut cum hyssopo ex aqua calida, utque foveantur salsugine. Ad haec Hispaniensis eli-

Cum quarta parte lini seminis. Nostrum apographum: cum aequa parte lini seminis; et paulo post, et vespas, non vel vespas. PIER.

Ad heterocraneas, Dioscor. loc. cit. Defuit versiculo ἡτεροκρανῶν ἀσπλάγαν Q. Sere. Partio si capitis morbo tentatur acuto. Hispaniav alii nantupagi. HARR.

Pustulas. Τυφλάτις, Diosc. Ruellius vertit, albidus capitis pustulas, DAT.

Item oculorum remediis. Diosc. l. c. Ἐνθάδε καὶ τὰς ἐν ὀφθαλμοῖς ἀσπληγῆς, καὶ τρεῖς τρεῖς τρεῖς, καὶ τὰς ἑλλας; ὅτι ὑπερπλησίου; αἰσθῶν. H.

Ad haec maxime probatur Tattacus aut Caunites. In vetusto codice: ad hoc maxime probatur et Teis et Caunites. Puto scribend. et Teis et Caunites, a duabus civitatibus, Teis loniae, Anacreontis poëtae natalibus clara, et Cauno Catiæ, quæ est finitima loniæ. Nec me latent quæ hic Hermapolus, et alibi alii de sole Tattaco et Tragasso tradunt. PIER. — (Qui ergo in sententiam aliam vel. criticis decessit, nō misere παραπονεῖται; et novitatis unde unde extricandas studiorum. Nos

de hoc Tatta nulli dubitamus, tum quod Teos salis gloria non palmarum nomen, tum quod Lyconiæ ætidæ quidem et infecundæ solitudines non ea saltem laude orbendæ quod saltem præbeant. Antiquissimustestis Strabo, quī lacus multos pronunciat, hac in regione exstitisse, unde sal abunde hauriretur; quoguo alter. in loco hodie incognito Οἰκωρίη, alter oppidulo vel castello Figulio proximo, longe tamen spatiosior feraciorque Tatta (ἢ Tatta). Ille in hac Asiæ minoris parte adspectabatur quæ olim Phrygiæ maioris fuit, tunc Lyconiæ (nam Phrygiæ provinciae formam invenit, sub Galatia, celsi Morsine Cappadocum). Conf. e recentiorum viatorum turba Forcke, Tom. III, pag. 134, et Tavernier, Voy. t. I, l. I, esp. 7, qui et de campis aliscensibus copiose agit, ac monet Dualag his esse nomen indigena lingua, quod latine idem sonat cum salinis campis. A.

Sugillatisque, etc. Facies sugillationibus, πρὸς ὑπὸντα παραπνεύ, Diosc.

gitur, contraque suffusiones oculorum cum lacte in coticulis teritur. Privatim sugillationibus in linteolo involutus, crebroque ex aqua ferventi impositus. Holceribus oris manantibus in linteolo concerpto. Gingivarum tumori infricatus. Et contra scabritiem linguae fractus comminutusque. Aiunt dentes non erodi, nec putrescere, si quis quotidie mane ieiunus salem contineat sub lingua, donec liquescat. Lepras idem, et furunculos, et lichenas, et psoras emendat cum passa uva, exempto eius ligno; et sevo bubulo, atque origano, ac fermento, vel pane, maxime Thebaicus. Illic et ad pruritus eligitur. Tonsillis et uvis cum melle prodèst. Quicumque ad anginas: hoc amplius, cum oleo et aceto eodem tempore extra faucibus illitus cum pioe liquida. Emollit et alvum in vino mixtus innoxie: et taeniarum genera pellit in vino potus. Aestus balinearum convalescentes ut tolerare possint, linguae subditus praestat. Nervorum dolo-

Recta hunc locum et feliciter Plinius vertit. DALEC.

Privatim sugillationibus, etc. Sugillata facie tollere cum melle, ascribit Diosc. loc. cit. HARD.

Hulceribus. Quas ἄφθας vocant: his cum polenta cremata sal inspergitur. Diosc. loc. c. HARD.

Gingivarum. Sic MSS. omnes. Diosc. l. c. οὐλῶν πλάσας dixit, hoc est, humida gingivarum vitia; diffuentes humore gingivas. HAAS.

Aiunt dentes non erodi. Plin. Val. I, 36, et Marc. Emp. xii, p. 93. II.

Lepras. Diosc. ad verbum fere, l. c. HARD.

Hic et ad pruritus eligitur. Ad sedandos pruritus quolibet salem ex oleo et aceto infricatum ad ignem Dioscori adhibet, dum sudor proceat. HARD.

PLIN. N. II. Tom. VIII

Tonsillis et uvis. Diosc. l. c. H.

Quicumque ad anginas. Subintellige utiliter adhibetur. Sic Diosc. loc. cit. Συμπαχύνει τὰ κοπίλους, σὺν μέλιτι καὶ ὄξυ καὶ ἑλκὲς διαχρῶμενος. II.

Emollit et alvum, etc. Sic totidem syllabis apicibusque litterarum MSS. Reg. 2, alique. In Reg. 4, innoxia. In libris hactenus vulgatis interpolata lectio: *Emollit et alvum in vino potus.* Idem noxia, et tinparum, etc. II.

Et taeniarum. Lumbricorum.

Aestus. Hoc ipsum de aqua frigida superius affirmavit, cap. 23: *Aestus in balneis arceatur, si quis oro teneat.* HARD.

Nervorum. Saccis inditum salem solum dolores mitigare testatur etiam Diosc. l. c. Πυρία τε ἡ οὐ' αὐτῶν ἐν σακκίοις, πρᾶνεντινὴ ἀλγυμάτων. Πυρία est sudatio sicca; calidarum rerum

Eo

rem, maxime circa humeros et renes, in saccis aqua ferventi crebro madefactus levat. Colum torminaeque et coxarum dolores potus, et iisdem saccis impositus candens. Podagras cum farina ex melle et oleo tritus, ibi maxime usurpanda observatione, quae totis corporibus nihil esse utilius sale et sole dixit. Itaque cornea videmus corpora piscatorum. Sed hoc praecipuum dicatur in podagris. Tollit et clavos pedum; item perniones. Ambustis ex oleo imponitur, aut commanducatus, pusulasque reprimat. Ignibus vero sacris, hulceribusque quae serpunt, ex aceto aut hyssopo. Carcinomatis cum uva taminia. Phage-

appositu excitatur. Et Theod. Prisc. II, part. 4, c. 10, de spasmodis, conveniet etiam locis ipsis de salibus catididis adhibere unguenta, etc. HAZO.

Maxime usurpanda observatione. Celsus, lib. II, cap. 17; Aurelianus, lib. V, cap. 1, tard. pass. DAL.

In saccis aqua ferventi crebro madefactus. Sic libri omnes editi, et R. 2, priore manu. Recentiore, candefactus: quam scripturam et Reg. 1 et Chiff. prae se ferunt, non satis probabiliter: aqua ferventi enim madefieri salem simul et incalescere, naturae rerum consensaneum est: vel sic candescere, non est intellectu facile. HAZO.

Candens. Fervidus. Observa: nisi ferrum istum et candens intelligat, sacco impressum, qualem describit Aurelianus. DAL.

Podagras. Dioscor. I. c. II.

Ibi maxime observanda usurpatione, quae quidem totis. Scribendum ex Ch. usurpanda observatione: et haec duo vocabula eodem et Voss. et Pintian. libro auctoribus delenda verso altero praecedenti, ubi particula maxime male iis inculcandis occasionem dedit.

Deinde Voss. quae totis: item, dixi, siquae cornea videmus. Lego, ibi maxime usurpanda observatione, quae totis corporibus nihil esse utilius sale, et sole dixit. Itaque cornea videmus corpora piscatorum. Quatuor nostri, quae totis corporibus nihil esse utilius dixit. GROS.

Nihil esse utilius. Isidorus XVI, 2. HAZO.

Itaque cornea videmus corpora. Arida, sicca, non mollia. Catull. carm. XXIII, vs. 12: Atque corpora sicca cornu. Aut, si quid magis aridum est, habetis, Sole, et frigore, et esuritione. HAZO.

Ambustis. Diosc. loc. cit. Πράξις πυρίανστα δὲ οὐκ ἔστιν ἰσχυρὰ, καὶ ἐστὶ φλυκτανοῦσα. Ambustis igni cum oleo impositus, pusulas erumpere non patitur. HAZO.

Ignibus. Diosc. I. c. Ερπειδῶν δὲ καὶ ἱερῶν ἰσχυρὰ, καὶ ἐξουὶς κατὰ τὰς ἰσχυρὰς, ἢ κατὰ τὰς ἰσχυρὰς οὐκ ἔστιν. Sic libri omnes. Et Plinian. MSS. editique codices, hyssopo, non oesypo. HAZO.

Phagadenis hulcerum, etc. Sic restitimus ex fide codicum Reg. 2,

daenis hulcerum, tostum cum farina hordei, superimposito linteolo madente vino. Morbo regio laborantes, donec sudent ad ignem, contra pruritus quos sentiunt, ex oleo et aceto infricatus iuvat: et fatigatos ex oleo. Multi et hydropicos sale curavere, fervoresque febrium cum oleo perunxere, et tussim veterem linctu eius discutere. Clysteribus infudere ischiadicis. Hulcerum excrescentibus vel putrescentibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in linteolis, ita ut paverentur ante hic hincera. Bibitur et contra opium ex aceto mulso. Luxatis imponitur cum farina et melle: item extuberationibus. Dentium dolori cum aceto fatus, et illitus cum resina prodest. Ad omnia autem spuma salis iucundior utiliorque.

in quo tostus et ex vestigiis Reg. 1 et Colb. 3, in quibus totus legitur: non ut in editis, tritus. Pavet Dioscor. V, 126, similiter praeicipiens inspergi phagedaenis tostum salem cum potentilla καὶ πρὸς πικρὰς αὐτὴν ἀλφίτῃς κακαμύνοις καταλάσσονται. Hase.

Morbo regio. Dioscor. I, c. II.

Multi et hydropicos, etc. Diosc. I, c. καὶ πρὸς τὰ εἰδήματα τῶν ὑδροπικῶν. Theod. Prisc. II, part. 11, cap. 19: de hydropicis: Si vero multus humor ex putrefactis eorum cornibus aggregatus ventrem satis adimpleverit, saccullos ex totis salibus sub umbilico locis admoveo. Hase.

Crocodilorum morsibus. Diosc. I, c. καὶ κροκοδείλων δάκτυλοις βουθῶσιν, ἐκδιδόντες εἰς ὄλεθρον λατοί, καὶ βαπτόμενοι εἰς ὄρεον, στυγερῶν τῶν μύων τοῖς ἐντέροις. Crocodilorum morsibus curantur tritus, in linteolo involutus, et in acetum intinctus, fasciis insuper additis, quibus partes affectae constringuntur. Hase.

Ita ut paverentur ante, etc. Sen-

tentia huius loci est, a multis olim ita morsibus crocodilorum adhiberi, salem in linteolis ex aceto solitum, ut ante hoc medicinae genus hic ubi morsus infictus esset, hincera vehementer paverent. — Multi, etc. His postremis verbis ad hunc diem naevus adhaesit, qui eracem Dolecampio enecticusque finxit, dum tollere voluerunt. Legebatur enim, ita ut baturerentur antehac. MSS. omnes, ita ut haberentur ante hic. Nos levi admodum institutione, nec infelici plane Minerva, ut remur, ita ut paverentur ante hic hincera. Hase.

Bibitur. Dioscor. loc. cit. Hase.

Luxatis. Diosc. I, c. totidem verbis. Hase.

Extuberationibus. Cornis videlicet supervacuis exerescentiis, ὑπερπαρύνετα. Diosc. loc. cit. Hase.

Ad omnia autem spuma, etc. Ad verbum Aetius, II, 76. Spuma salis est, quam spumam maris eridem alii nuncupant: Diosc. ἀλὸς ἔχυν, eundem eum sale efficientiae, V, 127, II,

Sed quicumque sal acopis additur ad excalfactiones: item smegmatis ad extenuandam cutem levandamque. Pecorum quoque scabiem et boum illitus tollit: daturque lingendus: et oculis iumentorum inspuitur. Haec et de sale dicta sint.

XLVI (x). Non est differenda et nitri natura, non multum a sale distans: et eo diligentius dicenda, quia palam est et Medicos, qui de eo scripsere, ignorasse naturam, nec quemquam Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguum fit apud Medos, canescentibus siccitate convallibus, quod vocant halmyraga. Minus etiam in Thracia iuxta Philippos, sordidum terra, quod appellant agrium. Nam quercu cremata numquam multum facitatum est, et iam pridem in totum omissum. Aquae vero nitrosae pluribus locis reperiuntur; sed sine viribus densandi. Optimum copiosumque in Litis Macedoniae, quod vocant Chalastri-

Acopis. Ad lassitudines discutiendas, *σάπυς λυγέρας*. Dioscor. loc. c. De acopis egimus l. XXIII, c. 45. H.

Item smegmatis ad extenuandam cutem. Scribo, item smegmatis ad extenuandam cutem, ex scripto codice. De smegmatis vero quae cuti admota absterguot, exterrunt, extenuant, et discutiunt, Pausan. lib. VII. *Pest.*

Daturque lingendus. Vide Plutarch. Quaest. Nat. pag. 912: *Διὰ τί παραβάλλουσι τοῖς θέρμασι βλάσας οἱ βοῦντες*. Cur pecori pastores salem proponunt? Et Arist. Histor. Anim. VI, 49, pag. 773. Vide quae superius dicta sunt, cap. 41. *HARD.*

XLVI. *Et nitri natura.* Nitrum nostrum, quod salpetrae nominamus, *le salpêtre*, idem plane est cum Veterum nitro, sed aliquanto tamen inferioris notae. Non observare Veteres hanc nitri efflorescentiam e

muris atque pavimentis, uti nos facimus, quoniam illi habuerint in agris apertis, quibus caremus. Vide Gull. Clarke Anglum, in opus. de nomine et natura nitri, cap. 4, pag. 20, et c. 2, pag. 24. *HARD.*

Theophrasto. In aliquo ex his operibus quae interciderunt. H.

Halmyraga. *Ἀλμύραγα*, nomine ducto partim ex sapore, quem habet subsalsum, partim ex eo quod erumpit e terra, ac sponte efflorescit. H.

Agrium. *Ἀγρίον*, silvestre. H.

Nam quercu cremata. Ut salem e quercu pariter cremata fieri dictum est superius, cap. 40. *HARD.*

Sed sine viribus densandi. Sed quae coctura insolatue in nitrum minime densari possunt. *DATER.*

Litis Macedoniae, Clys. *Vat. Clys.* Geographi collocant in ore sinus Macedoniae, ubi est promontorium

cum, candidum, purumque, proximum salī. Lacus est nitrosus, exsiliēte e medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa canis ortum novenis diebus, totidemque cessat, ac rursus innatat, et deinde cessat. Quo apparet, soli naturam esse quae gignat: quoniam compertum est, nec soles proficere quidquam, quum cesset, nec imbres. Mirum est et illud, scatebra fonticuli semper emicante, lacum neque augeri, neque fluere. Iis autem diebus, quibus gignitur, si fuere imbres, salsius nitrum faciunt: aquilones deterius, quia validius commovent limum. Et hoc quidem nascitur.

In Aegypto autem conficitur multo abundantius, sed deterius. Nam fuscum lapidosumque est. Fit paene eodem modo quo sal, nisi quod salinis mare infundunt; Nilum autem nitrariis. Hae, cedente Nilo, madent succo nitri xl diebus continuis, non (ut in Macedonia) statis. Si etiam imbres affuerint, minus de flumine addunt: statimque ut densari est coeptum,

Chalastraeum. DAL. — In Litis. Libri omnes ad hunc diem edditi, in *Clytis*. Ex vetere nescio quo exemplari, profert Dalecamp. *Clytis*. Neutrum iocens urbium huiusce tractus locum nomen habet, si Geographis omnibus fides. In MSS: Reg. 1, 2, aliisque, in *Clytis*. Nos *Litis* rescripsimus, haud dubia coniectura: est enim Lete, sive Lite, ut diximus lib. IV, cap. 47, Macedoniae oppidum semotum a mari, cuius in agro ille nitri ferax, quod veteres scriptores Chalastraeum, sive Chalastricum, appellarunt, ob oppido Chalastrea, quod est in proximo sinu, e quo evehebatur. HAD.

Et hoc quidem nascitur. Haecenus de nitro nativo, sequitur factitium. H.

Nitrum autem nitrariis. Nili squis, quae nitrosae sunt, in uitrariis infusis, sive derivatis: ibi solis ardore decoctae vertuntur in nitrum: sicut aqua maris, aut alia salsa, in salinas infusa, calore solis coquuntur, et mutantur in salern. HAD.

Excedente Nilo siccantur, etc. Pauciora verba in vetusto codice: *Hae cedente manant succo nitri: caetera redundant.* PENT.

Vt in Macedonia. Vt in Litis Macedoniae, quemadmodum paulo antea dictum est: ubi fit nitrum circa Canis ortum novenis tantum diebus, totidemque cessat, ac rursus innatat, et deinde cessat. HAD.

rapitur, ne resolvatur in nitrariis. Sic quoque olei natura intervenit, ad scabiem animalium utilis. Ipsum autem conditum in acervis durat. Mirum, in lacu Ascanio, et quibusdam circa Chalcida fontibus, summas aquas dulces esse potarique, inferiores, nitrosas. In nitro optimum, quod tenuissimum: et ideo spuma melior. Ad aliqua tamen sordidum, tamquam ad inficiendas purpuras tincturasque omnes. Magnus et vitro usus, qui dicitur suo loco.

Nitrariae Aegypti circa Naucratis et Memphim tantum solebant esse, circa Memphim deteriores.

Sic quoque olei, etc. Ita MSS. Forte rectius, *Hic quoque*, hoc est, etiam in nitro, ut in sale dictum est, cap. 42, est olei quaedam pinguitudo. Hanc certe detrahunt a nitro, qui pulverem igniarum ad bellica tormenta ex eo parant: idque suo more sicut, *dégraissier le salpêtre*. H.

Mirum in lacu Ascanio. Aristoteles sic eius aquas nitrosas esse tradit, ut vestes demersas abstergant, earumque maculas et sordes ebant. Is autem lacus Prusiae est, lib. V, cap. 31, ultim. DAL.

Inferiores. MSS. quidam, *interiores*, eadem sententia. HASD.

Et ideo spuma melior. Albert. M. Mineral. V, 7: *Nitri spuma, seu flos*, inquit, *melioris est substantiae et virtutis, quam ipsum nitrum*, etc. Vt in salinis, sic etiam in nitrariis, tenuissimum, et levisimum, spuma, sive flos appellatur, sed multo frequentius spuma. Graeci ἀπὸν νέφην plerumque vocant: aliquandoque et ἀππέρην. HASD.

Ad aliqua tamen sordidum. Subintellige, optimum est, vel eligitur, ac vel ipsi spumae, seu flosi antepositur. HASD.

Magnus et nitro usus. Lego, *Magnus et vitro usus, qui dicitur suo loco*. Id est, ad vitrum; quod enim promittit suo loco dicturum, id lib. XXXVI, cap. 46, in mentione vitri dicit: *Græcæ. — Magnus, etc.* Ad conficiendum vitrum: cui nitri admixtio utilis, ut dicitur lib. XXXVI, cap. 65, sq.

Nitrariae egregiae Aegyptiis, etc. Brevius in vetusto exemplari, *Nitrariae Aegypti circa Neucratis et Memphim solebant esse*. PIST. — Iam ab apto commentatore, supra, lib. V, de Aegypti nitrariis aliquid delibatum est, quae et urbi, et monti, et praefecturae, vel nomo nomen dederat. Oppidulum (nam diminutivum, ut aiunt, vocabulo fas videtur h. l. uti) Nitria audit in D. Hieronymi opp. Vide Palae-Coptica, h. e. Aegyptiaca lingua, dictitatum Phaphisem suspicatus est vir ingenio et eruditione in his princeps Champollion n. m. alioquin fassus non a se repertum id nomen in Neocoptiis voluminibus quae ab illo nocturna versata manu, versata diurna, oemo nescit. Mons autem nuncupabatur Πύλον Ἀμφίποσιν (Πύλος Ἀμφίποσις);

Nam et lapidescit ibi in acervis: multique sunt cumuli ea de causa saxei. Faciunt ex his vasa, nec non frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque, quae inveterari volunt, illo nitro utuntur. Sunt ibi nitrariae, in quibus et rum exit a colore terrae. Spumam nitri, quae maxime laudatur, antiqui negabant fieri, nisi quum ros cecidisset, praegnantibus nitrariis, sed nondum parientibus. Itaque non fieri incitatis, etiamsi caderet. Alii acervorum fermento gigni existimavere. Proxima

pec de eo silet Socrates, Hist. Eccl. aut Nicephorus Callist. Nomen vero, ut id graecae appellationis contigit, Νιτρίτης (vid. not. ad lib. V), ita praeterea id Autochthonum lingua impositum fuit Πνυμφίωσιν. Haec praefectura, si e Strabone decreveris, qui videtur diligentia Secundum praestitisse, supra Mememphim (non Memphis) fuit. Nitrum vero e locubus colligebatur, qui in longa valle ac angusta frequentes cernuntur. Cf. praesertim inter multos Andreossi, *Bém. sur la vallée des lacs de natron*, in rarissima eademque eruditissima sylloge *Décade égyptienne*, tom. II, p. 93 sqq. Az.

Multique non cumuli. In libris haecenus editis, *tumuli*. In Reg. 2, *eumuli*. Reg. 4 et Chifflet. *cumuli*. Recte: nomen et antecedit, *Lapidescit in acervis*: et sequitur statim, *faciunt ex his vasa*, ex eumulis utique saxeis nitri, non ex tumulis, nisi tumulos colles intelligis, *βουρούς*. H.

Faciunt ex his vasa. Vi apud nos fit e soda, quae nihil aliud est, quam nitrum foetium, impurum, grave, fuscum, lipidum, quale Argypium fuisse paulo ante dixit. Dase.

Liquatum cum sulphure. Vi vasa pingant, quemadmodum figuli nostri solent soda et lithargyro simul suis suis fetilia obtinere. Dal.

Ad ea quoque, etc. Ad ea quae in diuturnum usum aservare lubet, ut ea, quae sale condiuntur: pro sale utuntur nitro. Sic defunctorum corpora condiebant, teste Herodoto, Eulero II, pag. 424, ut carnibus nitro abstruptis, cutis sola cum ossibus superesset. Haad.

Quae inveterari volunt. Vi mortuorum corpora. Herodot. illo nitro utuntur; nempe in tumulis congesto et durato. Dal.

Spumam nitri. *Ἀπὸν νέτρου*, ab ea differt *ἀπὸν νέτρου*, nempe nitrum cum spuma sua adhuc confusum ac commixtum. Dal.

Incitatis. Sic MSS. omnes: hoc est, proximis partui: quae et incientes Veteres appellabant. Vide quae de ea voce egimus lib. XI, cap. 84. H.

Alii. Alii ex acervis fermentescentibus gigni spumam eam existimavere. Sic MSS. Reg. 2 et Ch. recte. Alii, *operimentarium*: quae sententia, non satis intelligo. H.

Proxima. Exscripsi hunc locum Isidor. Orig. XVI, 2. H.

aetas Medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi, in speluncis mobilibus distillans: Specus eos collycas vocant: dein siccant sole. Optimum putatur Lydium; probatio, ut sit minime ponderosum, et maxime friabile, colore paene purpureo. Hoc in pastillis affertur. Aegyptium in vasis picatis, ne lique-

In speluncis. Leg. in *speluncarum* mobilibus, id est, saxosis crepidinibus et antris. Quidam legunt, *mollibus*, id est, lophaceis, quod topus longe sit mollior et saxo et lapide. In stru-cturarum et aedificiorum cameratis fornicibus, praesertim subterraneis, ex humore in cemento cum calce mixto, stillat succus nitrosus; oblongis stris, friabilis, aridus, gustu saluus, et fervidus, ab Asiatico nitro parum, vel nihil discrepans. Nostri vocant *salpêtre*. DAC. — Ex his, persussum multi hoc habent, spumam nitri et aphronitrum apud Veteres minime distingui solere. Fayet Dioscorid. lib. V, cap. 431. Nec diligentior Martialis, dum lib. XIV, epigr. LVII: *Rusticus es? nevis quid graeco nomine dicar, Spuma vocor nitri. Graecus es? ophronitrum* (vel, cum *alio libris, ἀφρόνιτρον*). Sed Galenus vult, de Simplic. lib. IX, spumam nitri, quod et florem nitri, *ἄθος νιτρον*, appellat, simillimam fuscae albae et triticeae farinae; *ἀφρόνιτρον* vero coactum et compactum, ubi nihil vides, quod farinae prae se speciem ferat: Ex his facile colligendum apud vulgus synonymiam duarum vocum exstitisse, non apud peritiores, tum florem vel spumam nitri esse nostrorum hydro-carbonatem e sodio (*hydrocarbonate de soude*), vulg. *natron* (quem raro admodum invenis *κρυσταλλώδη*, saepe vero in minutiuli pulveris formas lapsu), at aphro-

nitron non abesse ab hac nitratu potassici (*nitrate de potasse*), vulg. *nitre*, vel *salpêtre*, varietate quam acicularem cognominant. Haec, ut scis, saepissime in muris, rupibus calcariis, arenis, etc. occurrit. Nec tamen inficias iterum aliquando etiam de potassico nitrate *κρυσταλλώδη* cogitatum, sed rarius, quum has vel in prismatum hexaedrorum, vel in rectangularum tabularum symmetriam quoties formas non natura obtulerit, sed humani ingenii pertinacia extorsit. A.

Specus eos collycas vocant. Leg. *specus eos cochleas* vocant. Cochlas, sive cochlias, sive *κὺλινξ*; nunc testudo est, fornix, camera: nunc lapis, siles, glares, flumioe cingesta et stirita. Testudinatos eos incolae cochlas vocabant. DAC. — *Collycas*. In MSS. Reg. 4 et 2 *colligas*. Credo *colligas* scribi oportere: nomenque duci a rotunda forma molium saxarum, unde succus nitrosus in iis specubus manet. Nam et *κόλληκας* et *κόλλας* panes rotundos Graeci vocarunt: Hesych. et Jul. Pollux, lib. VI, cap. 44, pag. 286. HAZD.

Optimum. Dioscor. V, 434: *Ἀφρός δὲ νιτρον ἄριστος μὲν εἶναι δοκεῖ ὁ κορυφαίως καὶ πλακώδης, ὑδροειδής τε καὶ ἀπορόρητος... οἷός ἐστιν, ὃ ἐκ Φιλαδέλφειας κομίζονται τῆς ἐν Αὐδῆς θέντρειας δὲ ὁ Αἰγύπτου.* HAZD.

Liquescat. Humoris contactu, vel aeris occursu. DAC. — *Ne liqueat.*

scat. Vasa quoque ea sole inarescentia perficiuntur.

Nitri probatio, ut sit tenuissimum et quam maxime spongiosum fistulosumque. Adulteratur in Aegypto calce: deprehenditur gustu. Sincerum enim facile resolvitur; adulteratum pungit. Calce aspersum reddit odorem vehementem. Vritur in testa opertum, ne exsulet; alias igni non exsilit nitrum: nihilque gignit, aut alit, quum in salinis herbae gignantur, et in mari tot animalia, tantum algae. Sed maiorem esse acrimoniam nitri apparet; non hoc tantum argumento, sed in illo, quod nitrariae calceamenta protinus consumunt; alias salubres, oculorumque claritati utiles. In nitrariis non lippiunt. Hucera allata eo celerrime sanantur: ibi facta, tarde Ciet et sudores cum oleo perunctis, corpusque emollit. In pane salis vice utuntur Chalastraeo: ad raphanos Aegyptio: teneriores eos facit: sed obsonia alba et deteriora, olera viridiora. In medicina autem calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccatur, exhulcerat. Utile his, quae evocanda sint, aut discutienda, et

Terrei vasi et humidi aërio contactu.
HABD.

Nitri. Sic V., 130, nitrum illud cacteris anteposit, quod leve, xō-pov, et roseo colore aut candido, perforatumque, et quasi spongiosum, fistulosumve quiddam, xatatep, xap-pov, ciovii enoyywt; vi.

Quum in salinis herbae gignantur. Aelian. Hist. Anim. lib. XIII, cap. 3, has recenset, brya, phycia, vites, uvas, brassicas, mea, quae et capillos, sive trichas vocant. his pisces vescuntur. DALC.

Tantum algae. Non gignatur, subaudi. DAL. — Tantum algae. Ex variis barbarum generibus tantum algae in mari nascuntur: quum tot illud

pariat animalia: tot herbas salinae ferant. HABD.

Chalastraeo. Omnium praestantissimo, iudicio Platon. et Phalarci. DAL.

Ad raphanos Aegyptio. Ad brassicas. Illas enim viridiores facit, quod paulo post ait, et teneriores, coctique faciliores, nec tantum ens, sed et carnes, si apponantur. Plinarch. Synop. lib. VI, Quaes. 49; Theophr. de Caus. lib. VI, cap. 44. DAL.

Olera. Brassicam, ut dictum est lib. XIX, cap. 41. Aplicina, lib. 1: Omne olus amaragdinum fiet, si cum nitro coquantur. De raphanis nitro sparsis dictum est lib. XIX, c. 26. H.

Utile. Dioscorid. V., 131, misceri poriter ait emplastris discutiendis,

lenius mordenda atque extenuanda, sicut in papulis pusulisque. Quidam in hoc usu accensum vino austerò restinguunt, atque ita trito in balineis utuntur sine oleo. Sudores nimios inhibet cum arida iride, adiecto oleo viridi. Extenuat et cicatrices oculorum, et scabritias genarum cum fico illitum, aut decoctum, in passo ad dimidias partes: item contra argema oculorum. Ungues decoctum cum passo in mali punici calyce adiuuat; claritatem visus cum melle inunctum. Prodest dentium dolori ex vino, si cum pipere coluantur: item cum porro decoctum. Nigrescentes

extrahentibus, extenuantibusque: Μύρροναι διαρρήντιζαί, και ένισθη-
στικαί... ένπλάστους, και λανθαν-
ταί. HARD.

Genarum. Palbebrarum HARD.

Item contra argema oculorum. Ungues decoctum cum passo Chiff. et quatuor nostri, argemus. Voss. argē-
mans. Potest excusari, ut cum servili
schemata, et imperatōe schemata. Ipse,
lib. XXIX, 6: Item in gallinacei felle
ad argemam et albugines. Sic Vossia-
nus et ex parte Chifflet. Mox: Arge-
ma, ex melle omnibus; quae supra scri-
pta sunt, sanantur. Scribe sariant.
Refert enim haec ex opinione quo-
rundam; ut paulo ante madent, pro-
mittitur, unde suspicor et extenuare
scribendum. Gud. quoque et Acad.
sanantur: Acqd. Argema et ex melle.
Posterior aetas multo in his fuit licen-
tior. Marculphus, lib. 4, form. 4,
et sanctum chrisma singulis, si volue-
rint postulare, pro reverentia loci sine
pretio concedat. Sic edidit Cl. Biguo-
nius. Sed in membranarum antiquissimis
legi, sanctam chrismam. Vossianus
etiam nescit tō cum, habet autem,
adiuvat ad claritatem, sine tō ni-
trum, quod nec in Chiff. est. Por-

tasse: item contra argemas oculorum,
albugines, decoctum passo in mali puni-
ci calyce. Adiuvat ad claritatem vi-
sus cum melle inunctum. Sic lib. XX,
5: Suco et cicatrices oculorum et al-
bugines et argema inungere. Lib. XXII,
25: Hoc ad venerem stimulantem
et ad oculorum argema, albugines.
Pari et hic asyndeto Voss. l. XXVIII,
6: contra oculorum albugines, obsen-
ritates, cicatrices argema. Nisi malis
inunges, pro unguis. Nec frustra adii-
citur praepositio, quam et Acad.
manu secunda invenio adscriptam.
Vide ad Livium, lib. XXIX, 1. Ga.

Ungues. Pterygia oculorum, la
maille en l'œil. Ed. P.

In mali punici calyce adiuvat ni-
trum, etc. In apographo nostro, in
mali punici calyce adiuvat. Ad cla-
ritatem visus cum melle inunctum, et
paulo post, Creta Cimolia, non Ci-
molia creta. PINT.

Claritatem. Diosc. loc. cit. HARD.

Item cum porro decoctum. Certe
quidam ad colorem nigrum reducere
dentes nitrum cum porro viridi co-
ctum, et pro dentifricio scriptum, au-
ctor est Marc. Emp. cap. III, p. 97.
HARD.

dentes crematum dentifricio ad colorem reducit. Capitis animalia et lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis vino liquatum infunditur. Sordes eiusdem partis erodit ex aceto. Sonitus et tinnitus discutit siccum additum. Vitiliginis albas cum Gimolia creta, aequo pondere ex aceto, in sole illitum emendat. Furunculos admixtum resinae extrahit, aut cum uva alba passa, nucleis eius simul tritis. Testium inflammationi occurrit: item eruptionibus pituitae in toto corpore cum axungia: contraque canis morsus, addita et resina initiis cum aceto illinitur. Sic et serpentium morsibus, phagedaenis, et hulceribus quae serpunt aut putrescunt, cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur illiniturque. Discutit et tormina, si decoctum bibatur pondere drachmae cum ruta, vel anetho, vel cumino. Reficit lassitudines cum oleo et aceto peruncutorum: et contra algores horroresque prodest, manibus pedibusque confricatis cum oleo. Comprimit et pruritus suffusorum felle, maxime cum aceto datum. Succur-

Nigrescentes. Marc. l. c. HARD.

Capitis. Marc. Emp. cap. iv, pag. 43, ad pedunculos necandos nitrum Alexandrinum inprimis commendat. HARD.

Auribus. Dioscor. V, 43; Plin. Val. I, 9, et Marc. Emp. c. ix, pag. 79. HARD.

Sordes. Dioscor. et Plin. Val. verbis totidem, loc. cit. HARD.

Furunculos. Plin. Val. II, 32. Dioscor. loc. cit. *Ανιστομαί δὲ καὶ δο-
θῆνας, ἀναλῆθ' ἐν τιμυανθίνῃ ῥατίνῃ.*
*Resina exceptum terebinthina furuncu-
los aperit.* HARD.

Contraque canis morsus. Hoc totidem verbis Plin. Val. III, 54. Diosc.

loc. cit. pro resina asinorum adipem, vel suillum adhibet. HARD.

Hydropicis. Diosc. l. c. *Μετὰ σὺζων
δα, ὀδοντανῶν δὲ κατὰ λασπας.*

Discutit, etc. Totidem verbis Dioscorides loc. laudato, atque ita Marc. cap. xxviii, p. 204. HARD.

Suffusorum. Morbo regim, sive ar-
quato, laborantium. HARD.

Cum aceto. MSS. Reg. 4, 2, Colb. 3, Ch. alique, *cum aceto insulatum.*
Furle, insulatum. Vel quod verius
arbitror, *in sudata*, hoc est, in su-
datione: subintelligi, ex antecedente
sententia, confectum. HARD.

Succurrit. Diosc. loc. cit. totidem

rit et venenis fungorum ex posca potum : aut si bu-
prestis pasta sit, ex aqua, vomitionesque evocat. His
qui sanguinem tauri biberint, cum lasere datur. In fa-
cie quoque exulcerationes sanat cum melle et lacte
bubulo. Ambustis tostum, donec nigrescat, tritumque
illinitur. Infunditur ventris et renium doloribus, aut
rigori corporum, nervorumque doloribus. Paralysis
in lingua cum pane imponitur. Suspiriosis in ptisana
sumitur. Tussim veterem sanat flore, mixto galbano
resinae terebinthinae, pari pondere omnium, ita ut
fabae magnitudo devoretur. Coquitur, dilutamque
postea cum pice liquida sorbendum in angina datur:
flos eius cum oleo cyprino articulorum doloribus in
sole iucundus est. Regium quoque morbum extenuat
in potione vini. Et inflationes discutit: sanguinis pro-
fluvium e naribus sistit ex ferventi aqua vapore nari-
bus rapto. Porriginem alumine permixto tollit: ala-

verbis. Galenus item de Fac. simpl.
med. IX, 3, p. 265. HARR.

Aut si buprestis, Hamula, vel de-
glutida. Diosc., loc. cit. πρὸς βουπρέ-
στις, οὐν ὕδατι. HARR.

His, etc. Diosc. ad verbum loc. c.
HARR.

Infunditur. MSS. omnes, *infundi-*
tur urceis et renium; etc: Hoc est,
infunditur ex urceis. H.

Paralysi. Diosc. loc. cit. Μήνεται
καὶ ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ τῆν γλῶτ-
της παραλύμενον HARR.

Regium quoque morbum in vino
extenuat potum. In eod. *Regium*
quoque morbum extenuat in potione
vini. PIR?

Porriginem. Ita rescripsimus ad-
monita Reg. cod. t, etsi tacteri, li-
brique editi ad hunc diem omnes,
pruriginem exhibent. Aliud *porrigo*,

aliud *prurigo* est. Illa capitis, haec
reliqui corporis vitium aut: pruritui
sanando vel. leniendo medicinas ex
nitro petitas ante recensuit: nunc
est sermo de porrigine quae caput
infestat. Testis Plin. Valer. I; 4, cui
titulum inscripsit, de phthiriasis et
porriginis curatione. *Nitrum, alu-*
mini mixtum, capiti infectum, por-
rigines tollit. Marc. Emphr. cap. iv,
pag. 40, *prurigines capitis, pro por-*
rigine insolentius dixit: Nitrum alu-
mini admixtum pruriges capitis tol-
lit, si inde frequenter fricetur et lave-
tur. HARR. — *Porriginem alumine*
permixto tollit. Emendasti sive mihi
Gronovii cod. Voss. dum partem
hui. cap. a verb. *Addita et testis*
initius cum octo illinitur (p. 450, l.
9), repetitam iuserit. L. XXXII, c.
5; utroque autem loco habetur, *Por-*
riginem alumine permixto tollit. A:

rum virus ex aqua quotidiano fotu: hucera ex pituita nata cera permixtum: quo genere nervis quoque prodest: coeliacis infunditur: perungi ante accessiones frigidas nitro et oleo multi praecepere; sicut adversus lepras, lentigines: podagricis in balineis uti solio nitri prodest, atrophis, opisthotonis, tetanis: sal nitrum sulphuri concoctum in lapidem vertitur.

XLVII. (XI.) Spongiarum genera diximus in naturis aquatilium marinorum. Quidam eas ita distin-

Perungi. Diosc. lbc. cit. II.

Sol. De nitro ipso loquitur, quod et sal nitrum quidam vocant, quod haud multum a sale distaret, ut dicitur etum est, scitio huius espilis. Hoc illud ipsum est quod paulo ante Plinius de saxis nitri acervis dicit, Aegyptiorum artes et laborem describens: *Faciunt ex his vasa, nec non frequenter liquant cum sulphure equestris in carbonibus.* H. et DAL.

XLVII. Spongiarum. Lib. IX, 69. HAN.

Quidam eas, etc. Sequitur est eos doctores Diosc. V, 138: *Τῶν δὲ σπόγγων*, inquit, *τοὺς μὲν ἄρρενας ἐκ δασύων τινος λεπτοτέρους, καὶ πυκνοῦς ὄντας, ὡς τοὺς ἀνδροπόρους, τράγους ἀνδροπόρους τοὺς δὲ θήλειας, οἱ ἐναντίως τοῖς ἀνδροπόροις διακρίνεται.* *Et spongiis alias nonnulli mares appellare, quae sunt tenuibus fistulis, ac spinosae, densaeve, e quibus rursum duriores tragos nominaverint: alias vero femininas, quae contrario atque antedictae modo se habent.* Nostri contra primum genus; seu mares vocant, *éponge femelle.* HAN. — Non sane veriores. Nam spongiae, etsi simantibus huius nominis veris. (quae hodie sententia principatum obtinuit), simantium ultimae sunt, et in albiditatem vel scola (ut aiunt) relegatae,

infra multa quae sunt hermaphrodita, immo infra multa quae plantarum instar gignuntur. Ergo, spongiis virilitatem contigisse, spongiis femineum seum dicente sunt quopiam, omnes essent. Si quis tamen easius velit quid de his probe innotescat doceri, necesse fiet ignaros nos et incertos agnosci. Sane Italus zoonomista Vico, quem de spongiarum historia optime meritum nullus negaverit, in epist. ad I. Strange, dum multa de spongiis suis anhelante narrat, non musculus solum et nervos in illis easare proclamat, sed et ovaria, sed et seminiferos tubos, etc. Minus luxuriat diligentissimas Vir Olivi in coniecturis et zoomorphica divinatione; quippe qui, dum cum Vico in hoc consentit, quod mucosa eademque gelatinosa pars spongiarum prima gigui soeat, non tamen conpiscuis haec lutes ac sphaerica accipit temere. pro ovis, nec lacteum in vasculis humorem vult sperma esse, quo plantarum et explicetur ova. Spongiarum huius quasi pullulare, et ramos quasi sponte separari; non absurde colligunt ex quibusdam visis; et haec rerum naturae minime repugnantia speraveris igitur tuo clarius perspectum et aliquando demonstratum iri. AL.

guunt. Alias ex his mares existimavere, tenui fistula, spissioresque, persorbentes, quae et tinguntur in deliciis, aliquando et purpura: alias feminas, maioribus fistulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuissimis fistulis atque densissimis. Candidae cura fiunt, e mollissimis recentes per aestatem tinctae salis spuma, ad lunam et pruinas sternuntur inversae, hoc est, qua parte adhaesere, ut candorem bibant. Animal esse docuimus, etiam cruore inhaerente. Aliqui narrant et

Alias ex his mares existimavere. Nostri duriores, et fistulis minoribus pertuiss, mares vocant: molliores autem, laxiores, et simplicioribus cavernis fistulosas, feminas. DAL. — Caeterum cf. not. sup. As.

Persorbentes. Quae plus humoris exsorbent, ob corporis densitatem. DAL.

Candidae. Totidem verbis Diosc. loc. cit. Αρυνκισσιν δὲ αὐτῶν οἱ ἀκαλότατοι ἐν τοῖς καύματι, βραχύνονται τῇ ἐν τῶν πατρῶν συνστατικῇ ἀλὸς ἀρχῇ, καὶ ἡδιστάται. Εὐθις αἶμα δὲ τὸ μὲν κοῖλον αὐτῶν αἶμα, καὶ δὲ ἡ ἀποτομή. Candidae porro cura fiunt, quae sunt inter eas mollissimae, si per aestivos ardores solis ignea petris adhaerescere tingantur, et insculentur inversae, ita ut parte cetera sursum spectent, qua vero parte resectae fuerint, deorsum. Dioscoridem, ut solet, Oribasius sequitur, XIII, pag. 232. H.

Pruinas. Rores potius. Aestate nulla pruina sit. DAL.

Qua parte. Qua resectae sunt, deorsum spectent. HARO.

Animal. Lib. IX, 69. HARO. — De spongiarum sanguine credat Iudaetus Apella Sed verisimillimum est

spongas bene ad calcem animantium relici: quippe quae non solum, ut Aristoteles et multi alii senserunt, contrahuntur sub rapientis et evellentis manu; sed et orificiis constant absque contactu oscillantibus (al. verb. diastolen et systolen poris efficiunt). Quod et Italus Marsigli prius, mox in Anglia Ellis et Solander enuntiaverant, perspexit posthac optime nostras de Jussieu, et rursus de Blainville. Caeterum non animantibus appendendas spongas, sed vegetabilibus, praeter quosdam antiquos Rondelet, qui Aristotelem dixit fabulosum in spongiis describendis, crediderunt Tournefort, Linnaeus, in System. nat. ed. priorib. Spallanzani (mox tamen eursurus ille sententiam), et nuperrime vir in omni aequalium scientia maxime spectabilis Rallinesque. Notanda quoque tum Vico, qui in albo animantium spongas collocare alius multo quam par est, videatur (cf. supr.) et de Lamarck cum Italo Bianchi: quos si auctores sequere, dices spongas esse ignotorum polyporum numero accensendas. As.

Aliqui narrant et auditu regi eas. Plutarchus, lib. de Sol. anim. spon-

auditu regi eas, contrahique ad sonum, exprimentes abundantiam humoris, nec avelli petris posse, ideo abscindi ac saniem emittere. Quin et eas quae ab Aquilone sint genitae, praeferunt caeteris. Nec usquam diutius durare spiritum Medici affirmant. Sic et prodesse corporibus, quia nostro suum misceant, et ideo magis recentes magisque humidas: sed minus in calida aqua, minusque unctas, aut unctis corporibus impositas: et spissas minus adhaerescere. Mollissimum genus earum penicilli: oculo-

gis ab animali, simili araneo, regi scribit. Spongotherem la vocat, quia movet ac indicat cibum aut insidias venantium adesse. Dalec. — Plutarchi sententiam de animalculi partibus, industria, utilitate, fide ad regendam spongiam illuc mitte quo echeneida, quo balaenarum museulum, quo aquali ductorem pisciculum, etc. Quanquam haec poëta non dedecent; et in nostratis Nep. L. Lemercier comœdia epica la Puthypocritiade miraris quae squalus enormis, phoca, eschineis (id pisciculo apud poëtam nomen), loterum mare invicem colloquuntur. Nec tamen his fidei narratis duljites causam, aut ansam existisse rem verissimam, nempe in spongiae poris quaedam animalcula adspici, ut ascidias; nam de polytis vix credo, etsi polypos a se in spongia visos, avulsos, satis diu servatos publice nuntiavit Peyssonel, epist. ad Soc. Reg. ann. 1757. H.

Usquam diutius durare. In aliis maris locis quam Aquilonis, Dal. — *Durare.* Spiritum illum nativum, quem e mari natalibusque suis conceptum, et fistulis abdijum celant, ut recte Dalecampius interpretatus est. HAN.

Spiritus. Hanc animadversionem a Dalecamp. mutatam in praecedente exhibuit Hard.

Et ideo magis, etc. Subintellige ex superioribus *praeferunt caeteris.* Diosc. V, 138, novas quoque et recentes, ac minime pingues caeteris anteponit: Ο πρῶτος δὲ καὶ ἀλγύς... ἂ δὲ πάλαιος ἄχρηστος. HAN.

Minus in aqua calida. Quae salsuginem citius diluit, quam frigida. Dalec.

Minusque unctas. Oleosa enim ac pinguis salsuginis vim obtundunt. Dalec.

Mollissimum. Nostris, *éponge fine.* Sic Reg. 1 codex, et libri hactenus typis impressi. In Reg. 2 non aspernanda lectione, *penicillis*: ut sit sententia, non id ei generi nomen esse, sed penicillis aptandis concinnandisque id genus potissimum dici. Nam Plinius de hoc ipso genere agens, IX, 69, Tenne, inquit, *dennumque*, ex quo *penicilli*, *Achilleum*. Nihil tamen moveo, quum extremo hoc capite penicillos in Lyeia nasci dicat: ut ea tenuissimi generis appellatio propria esse videatur. H.

Penicilli. Achilleus Aristol. vocat lib. IX. Dal.

rum tumores levant ex mulso impositi. Iidem abstergendae lippitudini utilissimi; eosque tenuissimos et mollissimos esse oportet. Imponitur et spongiae ipsae epiphoris ex posca: ex aceto calido ad capitis dolores. De caetero recentes discutiunt, molliunt, mitigant: veteres non glutinant vulnera. Usus earum ad abstergenda, fovenda, operienda, a fotu, dum aliqd imponatur. Ulcera quoque humida et senilia impositae siccant: fracturae et vulnera spongiis uti-

Iidem: etc. Cernitas ex aceto lippitudini aridae opitulari ait Dioscor. loc. cit. Hæro.

Veteres. Ita restituiimus sequenti codices Reg. 4, 2, Coll. Ch. caeterosque MSS. vulgatam scripturam adspersati, cuius contraria sententia est, *veteres conglutinant vulnera*. Certe Diosc. II, 438, ubi recentes spongas dicit conglutinare vulnera, veteres idem subiungit esse inutiles, *ὅτι παλαιὸς ἄχρηστος*. Hæro.

Ad abstergenda. Non tantum membra corpora, sed alia quævis, ut membra καὶ ὀφθαλμοὺς μαλακῶντες Homero. Martial. lib. XIV, ep. 141. *Hæc ubi sordè datur tergendis spongia mensis Fitis, expresso quoniam lavis imbre tunc.* Col. Obs. XIII. Daz. — Quæ Veteres de hac spongiarum dote lactant vera sunt. Neque enim vel agrico tanta vis inest ad hæmorrhagias inhibendas quantum spongiis inesse constat. Quidquid in profundo vulnere concreverit, sanguis, ichor, sanies, pus, id spongia eluet. Spongia quoque utilissime uteris, si quando, adhibita exustione ac cicatrâ fiat huius sinuatum aut fistulosum, exulcerium, fistuliculi apertum perstare cupiveris. Cereæ tunc opem ad præparandam spongiam vulgo adsciunt

non ita feliciter; nem lente, difficile nec sine multo calore dilatatur. Sed aquis optime spongia sicca immergitur; mox, ubi humor expressus exit, relepsura in siccitatem suam; colligendaque hinc et illic funiculis, ita ut in cylindros minutulos abeat. Tum, prout eluendæ plagæ, solvito partem vel hanc vel illem spongiæ; libera et sui iuris servet tamen captivæ formam habitumque, h. e. rotunditatem; sed ubi sanem auferendam tetigerit, hæc inhibetur, dilatatur; illa in aridam spongiem penetrat; vulnus autem fit mundum. Cf. si vacet, Ch. White, *An account of the topical application of the sponge of the stopping of hæmorrhages*. Lond. 1762, in-8°; Van Wy, *Heelkundige mengelstapfen*. Amstelod. 1785; Sen. Zeller, *praktische Bemerkungen über den vorzügl. Nutz des Badeschwamms und des k. W. bey chirurg. oper.* Verv. u. Verbl. Vindob. 1797, in-8°, tum et Krieger (Abreh.) de spongiarum apud veteres usu, Dissert. inaug. etc. Lips. 1734, in-4° A.

Dum, etc. Splenium exempli gratiæ, vel apparatus, ut vocant, *la bande, ou l'appareil*. Hæro.

Hulcera. Dioscorid. loc. cit. Hæro.

lissime foveantur. Sanguis rapitur in secando, ut curatio perspicui possit. Et ipsae vulnerum inflammatio- nibus imponuntur, nunc siccae, nunc aceto adpersae, nunc vino; nunc aqua frigida. Ex aqua vero caelesti impositae, secta recentia non patitur intumescere. Imponuntur et integris partibus, sed fluctu- tione occulta laborantibus, quae diseutienda sit, et iis quae apostemata vocant, melle decocto peron- ctis. Item articulis, alias aceto salso madidae, alias e posca. Si ferveat impetus, ex aqua. Eadem et callo, e salsa: at contra scorpionum ictus, ex aceto. In vulnerum curatione et succidae lanae vicem implent, nunc ex vino et oleo, nunc ex eadem. Differentia haec, quod lanae emolliunt, spongiae coercent, rapiuntque vitia huiusmodi. Circumligantur et hydro- picis siccae, vel ex aqua tepida poscave, utcumque blandioribus opus est operirive aut siccari cutem. Im- ponuntur et his morbis, quos vaporari oporteat, fer- venti aqua perfusae, expressaeque inter duas tabu-

Sanguis. Sanguis spongia sorbetur, dum fit sectio. HARD.

Ex aqua vero caelesti impositae etc. Sicut in scripto codice, non, *secta*: ut ad praecedentia pertineat. PIST. — *Ex*, etc. Totidem verbis Plin. Val. III, 30. Secta recentia, sunt vulnera recentia, seu recens factae chirurgorum opera sectiones, a quibus spongiae arcent tumorem. HARD.

Sed fluctuone occulta. Seu fluxione. Sic libri MSS. Reg. 2, et alii, pro fluxione. Diosc. V, 438: *τὴν δὲ περὶ παρὰ*, etc. In libris ad hunc diem editis impte proptus, *fluctuatione* oc- culta. HARD.

Si ferveat. Inflammatio, tumor, *ἰσχυρότης*. HARD.

Eadem. Hoc est, ex aqua salsa. Ita plane Reg. 2 codex et Colb. 3. Interpolatores sic edi hactenus curaverunt: *eadem et callo salsa madidae*; obscuro aut penitus nullo sensu: voce *madidae* ex superiore sententia temere hic iterum revocata. Dioscorides, l. laud.: *καὶ τὸν σκorpionος ἰκτὸς, ἐκ τοῦ αἵματος ἀποδίδωται*. HARD.

Rapiuntque. Attrahunt et combi- bunt.

Vitia huiusmodi. Pravos succos, ac- dex, excrementa, saniem. DALEC.

Circumligantur. Plin. Val. III, 42, et Scrib. Larg. XXXIII, ad hydropi- cos, comp. 433. HARD.

Sic, etc. Aqua ferventi perfusae. HARD.

las. Sic et impositae stomacho prosunt, et in febris contra nimios ardores. Sed splenicis et postea ignibus sacris ex aceto, efficaciores quam aliud. Imponi oportet sic, ut sanas quoque partes spatiose operiant; sanguinis profluvium sistunt ex aceto, aut frigida. Livorem ab ictu recentem ex aqua salsa calida saepius mutata tollunt, testium tumorem doloremque ex posca. Ad canum morsus utiliter concisae imponuntur ex aceto, aut frigida, aut melle, subinde humectandae. Africanæ cinis cum porri sectivi succo sanguinem reiicientibus haustu salis ex frigida prodest. Idem cinis vel cum oleo vel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Privatim Africanæ ex posca tumorem discutunt. Omnium autem cinis cum pice crematarum, sanguinem sistit vulnerum. Aliqui raras tantum, ad hoc cum pice urunt. Et oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimum

Ignibus. Plin. Val. ad verbum III, 21. HARD.

Imponi. Val. Plin. loc. cit. H.

Sanguinis. Diosc. V, p. 438: *Επιπονη δὲ καὶ αἰμορροαγία. αὐτὴ ἔστι.* Marc. Emp. cap. XLIII, p. 83: *Ad sistendum sanguinem e naribus erigipentem: Proderit, inquit, et spongione particulam praescutam apto suffice, et ad amplitudinem narium figuratam, iniicere paulo pressius, aceto infectam, et interdum eodem disperiam.* HARD.

Livorem. Marc. Emp. cap. XLV, p. 84: *Spongia nova cum aqua salsa calida saepius imposita, angustulationes livoresque detergit.*

Testium. Ad verbum Marc. Emp. cap. XXXIV, pag. 227. HARD.

Ad canum morsus. Plin. Val. III,

54, eisdem verbis et Theod. Prisc. III, 49. HARD.

Africanæ. Marc. Emp. cap. XLV, pag. 84: *Spongiae Africanæ exustae cinis cum succo porri sectivi haustu empyricos sanat, hoc est, purulentas excreationes.* Plin. Val. I, 83, cui titulus est, *ad sanguinem excreantes, et phthysicos effectos: Spongiae Africæ cinis, inquit, cum porri sectivi succo sorbetur.* De Africanis spongiis, IX, 69. HARD. — *Africanæ.* Quae generantur in syrtibus. Diosc.

Omnium. Dioscorid. III, 458, eisdem verbis. HARD.

Aliqui. Hoc est, genus illud quod veterum Latini, Graeci *παρὰν* vocant, ut diximus IX, 69. HARD.

Et oculorum, etc. Diosc. loc. cit. HARD.

proficiente eo cinere contra scabritias genarum, ex-
crescentesque carnes, et quidquid opus sit ibi de-
stringere, spissare, explere. Vilius in eo usu la-
vare cinerem. Praestant et strigilum vicem, linteo-
lorumque, affectis corporibus. Et contra solem apte
protegent capita. Medici inscitia ad duo nomina eas
redegere: Africanas, quarum firmitus sit robur:
Rhodiacasque, ad fovendum molliores. Nunc autem
mollissimae circa muros Antiphelli urbis reperiu-
ntur. Trogus auctor est, circa Lyciam penicillos mol-
lissimos nasci in alto, unde ablatae sint spongiae.
Polybius super aegrum suspensos, quietiores facere
noctes. Nunc revertemur ad marina animalia et
aquatilia.

Genarum. Palpebrarum. HARR.

Et quidquid, etc. Destringere, ab-
tergere est: *spissare*, adstringere, ut
adeo monuimus. Diosc. l. c. καὶ σπύ-
δι ἀπὸ τῆς τῆς ἀντιφελίας.

Destringere. Destringere, adstring-
ere, replere. HARR.

Vilius. Diosc. loc. cit. HARR.

Praestant. Strigili, hoc est, instru-
mento ferro, auro, argenteo, ebo-
reove utebantur Veteres ad viden-
das corporis sordes, ad sudorem de-
tergendum, praecipueque in frictio-
nibus. Mart. XIV, ep. 5, cuius lem-
ma, *Strigiles Pergamus has mihi:*
curvo destringere ferro; Non tam
saepe teret lintea fullo tibi. H.

Africanas. Africanas, Rhodiacasque
laudat Marc. Emp. cap. xxxvi, p. 246.
Genus utrumque ad podagram coti-
nuenda Scrib. Larg. 41, comp. 458.
HARR.

Antiphelli. Urbs ea Lyciae est, ut
diximus V, 28. H.

Circa Lyciam penicillos. Hodie a
viro doctissimo nuncupatur sponsia
penicillus, genus a Lyncurio non
longissime distans et quod lichenis
filiformis speciem propemodum re-
ferat. Sed quum id raro admodum
et in Devonensibus oris (Anglicè co-
millus vulgè dict. *Devonshire*) dum-
taxat piscati sint, vix credendum de
his sermonem Trogo fuisse, immo
vix ad ullam spongiarum classem id
referas bene. Crediderim potius al-
quem alcyonem ab auctoribus rei na-
tatum et visum. Caeterum cf. de tota
hac re Gesner. de *Aquat.* Sed de etym-
nescio cuius scioli non curandum,
qui penicillum a pena vult derivari,
quasi hic aliquid faceret malacostraci
genus, id cui nomen inditum *men-
tula marina.* H.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXXII:

I.

Ventum est ad summa naturae exemplorumque, per rerum ordinem: et ipsum sua sponte occurrit immensum potentiae occultae documentum, ut protus nec aliud ultra queri debeat, nec par aut simile possit inveniri, ipsa se vincente natura, et quidem numerosis modis. Quid enim violentius maris ventisve, et turbinibus, et procellis? quo maiore hominum ingenio in ulla sui parte adita est, quam velis remisque? Addatur his et reciproci aestus inenarrabilis vis, versumque totum mare in flumen. (1.) Tamen omnia haec, pariterque eodem impellentia, unus ac parvus admodum pisciculus, echeneis appellatus,

1. Eodem. Ad eundem locum aequali vi navigium impellentis. HAZD.

Pisciculus echeneis appellatus in se tenet, etc. Exemplar nostrum: Pisciculus echeneis appellatur, cuncta in se tenetur. Venti licet saeviant, procellae imperat furori. Scribendum forte: cuncta vi sua tenetur. Venti

licet saeviant, procellae imperat furori. PIER.

De echeneide. Vide lib. IX, c. 25; Fracastorium, lib. de Sympathia, cap. 8; Rondeletium, lib. XV de Piscibus, cap. 48; Aelianum de Animal. II, 37; Plutarch. Sympos. lib. II, cap. 47. DAL.

in se tenet. Ruant venti licet, et saeviant procellae, imperat furori, viresque tantas compescit; et cogit stare navigia, quod non vincula ulla, non ancorae pondere irrevocabili iactae. Infrenat impetus, et domat mundi rabiem nullo suo labore; non retinendo, aut alio modo, quam adhaerendo. Hoc tantulo satis est contra tot impetus, ut vetet ire navigia. Sed armatae classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur, velut e muris. Heu vanitas humana! quum rostra illa aere ferroque ad ictus armata, semipedalis inhibere possit ac tenere devincta pisciculus. Fertur Aetiaco Marte tenuisse praetoriam navim Antonii properantis circumire et exhortari suos, donec transiret in aliam: ideoque Caesariana classis impetu maiore protinus venit. Tenuit et nostra memoria Caii principis ab Astura Antium renavigantis: ut res est etiam auspicalis pisciculus. Siquidem novissime tum in Urbem reversus ille imperator, suis telis confossus est. Nec longa fuit illius morae admiratio, statim causa intellecta, quum

In se tenet. Reg. et Al. *in se tenerat.* Coni. Pinianus, *vi sua tenerat.* Alii dant *ipse remoratur.* HARD.

Hoc tantulo. Sic Reg. 2 et Chiff. In editis *perperam*, *Haec tantilla est satis*, HARD.

Caii. Qui Germanici Caesaris filius, et idem Augustus fuit. De Astura et Antio; lib. III, 9; et infra vid. Dalec. De hoc Caii reditu in Urbem, et post quartum mensem neci ei illata, Suet. in Caes. XLIX. HARD. et Az.

Astura. Flumine et insula Circeis proxima. DAL.

Antium. Antium (quondam Aphrodisium), civitas in rupe sita, maritima, ab Ostia distans stadiis 260,

portu carens, romanis imperatoribus ad otium et rerum urbanarum vacationem praecipue selecta, ideoque frequentissimis et ornatissimis aedificiis exulta. Adi Strabonem, lib. V. DALL.

Auspicalis. In auspiciis valens plurimum. HARD.

Novissime tum in Urbem reversus ille imperator. Quis non videt postrema duo verba adiecta esse expositionis causa ab aliquo, ut ajunt, glossatore? FIRT. — Malo antithesin totius illi imperator et suis. Caeterum cf. Harduin. in not. 12. Az.

Suis telis. Potentissimorum libertorum suorum telis Praefectorumque

e tota classe quinquereimis sola non proficeret, exsiliantibus protinus qui id quaerent circa navim, invenerē adhaerentem gubernaculo, ostenderuntque Caio, indignanti hoc fuisse quod se revocaret, quadringentorumque remigum obsequio contra se intercederet. Constabat peculiariter miratum quomodo adhaerens tenuisset, nec idem polleret in navigium receptus. Qui tunc posteaque videre, eum limaci magnae similem esse dicunt. Nos plurimum opiniones posuimus in natura aquatiliū, quum de eo diceremus. Nec dubitamus idem valere omnia genera, quum celebri et consecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerem conchas quodque eiusdem potentiae credi necesse sit. E nostris quidam latine remoram appellavere eum: mirumque e Graecis alii lubricos partus atque procidentes contineri ad maturitatem, adalligato eo (ut diximus) prodiderunt: alii sale ad-

Proetoris, inquit Surtorius, LVI, vel Praetorisnorum suorum. HANB.

Quadringentorum, etc. Quum quadringentos remiges, inquit, in sua classe Caius princeps haberet, sibi obsequentes, pisciculus contra illud obsequium intercessit, et omnium studium reddidit emortuum: siquidem illius quinquereimis, qua Princeps vehabatur, progressu inhibito, caeterae simul detinebantur: quippe comites quinquereimis Principis. Quod si tuere, ut verisimile est, in ea classe reliquae triremes, et remis singulis quaterni remigae attributi, constitui ea triremibus omnia triginta doctus. Nec minorem eam esse profecto oportuit, quum easi ora tantum praenaviganda; ab Astura Antium: quod confici spatium unius horae navigatione potuit. Quamobrem etiam *stipendiū*; vocatur a Plinio, *ille Imperator*,

qui extra navigationem eam minquam imperatorem egit; nec in summis suis gessit titulum *imp.* nec a Plinio aliter appellatur, quam Caelus Princeps: quamvis natalium iure praesesse exercitiis posset, et dici *imp. generalissime* ne. HANB.

Quum de eo diceremus. Lib. IX, 41. HANB.

Nec dubitamus. Nec dubitamus, quin eadem vires habeant genera echeneidum omnia, quae suo loco diximus. HANB.

Apud Gnidiam. Recitata historia est IX, 41. HANB.

Conchas quoque eiusdem. Quod navem detinuerint portantem iustias a Periandro, ut castrarentur nobiles pueri. Supra lib. IX, 25. DAL.

Ut diximus. Loco mox citato in nota 43. HANB.

servatum ad alligatumque gravidis partus solvere, ob id alio nomine ody-nolytem appellari. Quocumque modo ista se habeant, quis ab hoc tenendi navigia exemplo de ulla potentia naturae atque effectu, in remediis sponte nascentium rerum dubitet?

II. Quin et sine hoc exemplo per se satis esset ex eodem mari torpedo: etiam procul, et e longinquo, vel si hasta virgave attingatur, quamvis praevalidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum veloces alligari pedes. Quod si necesse habemus fateri hoc exemplo esse vim aliquam, quae odore tantum et quadam aura sui corporis afficiat membra, quid non de remedium omnium momenti sperandum est?

III. Non sunt minus mira, quae de lepore marino traduntur. Venenum est aliis in potu, aut in cibo datus, aliis etiam visus. Siquidem gravidæ si omnino adspexerint feinam, ex eo genere dumtaxat,

Ody-nolytem. Ὀδυνηλίκης, κατὰ τὸ λύνει τὰς ὀδύνας, a solvendis doloribus gravidarum quibus opulari in partu echensis putabatur. Sic MSS., Reg. Colb. alique: non ut editi ody-nolytem. Haad.

De ulla potentia naturae atque effectu. Vix, naturae ut quae et effectu. Legg: de ulla potentia naturae pique et effectu. Andegav. naturae atque effectu. Grop.

II. Torpedo. Pauca iam attigimus de ea IX, 67. At.

Esse vim aliquam, quae odore tantum et quadam aura sui corporis afficiat, etc. Quid obscuritatis: tū aura, quid falsitatis tū odore, nunc omnes nocent, postquam experientias nullas de torpedinis vi concessit Wahl et iuris publici fecit in comment. non mordula: *Of the electric property of the torpedo*, Lond. 1774. Iam tamen

electricum Boncreff, in haec torpedo- nis vim inquirenti de electrico principio suspicio incidere. Postea res clarius quoque demonstrata, electricam scintillam assensu acie observatorum, sive noctu (Guian), sive microscopii opē (Galvani). Sed de his omnibus vide Erc. V, ad electrici voluminis. At.

III. De lepore. Lib. IX, 72.

Venenum est aliis in potu. Titus regante quo genere mortis obiturus esset, satis responsum, Vlyssis modo periturtum ex tūc balasore, nam pastior- cae iclu exsolutus est: Titus vero marini leporis veneno, Domitiani fratris fraude dato. Rhod. lib. XXVI, cap. 30. Dal.

Siquidem gravidæ a. omnino ad- spexerint feinam, etc. Commentarii loco sit Gesner de Aquatilib. p. 563: « Quam ego piscium naturae varie-

statim nausea et redundatione stomachi vitium fa-
tentur, ac deinde abortum faciunt. Remedio est mas,
ob id induratus sale, ut in brachialibus habeant. Ea-
dem res in mari et tactu quidem nocet. Vescitur eo
unum tantum animalium ut non intereat, nullus pi-
scis: tenerescit tantum, et ingrator, viliorque fit.
Homines quibus impactus est, piscem olent, hoc pri-

tatisque cognoscendae studiosissimus
piscatorum forum, studiosissime in-
spicerem, quumque piscatores propo-
sito praemio affecti certatim ad me,
si quid rari aut novum in mari caperent,
vel in litus eiectionem reperirent, ad
me deferrent; ecce piscator leporem
marinum cum apbyis et lotiginibus
in faucibus Malgorisio captum, nun-
tians a se alias ante visum, adpectu
foedo, odore tetra, betae foliis in-
volutum mihi offert. Quem quum
diligentius contemplerer, mihi mul-
tisque qui mecum una erant nauseam
movit. Sed ne hac quidem a piscis in-
spectione revocatus disaccabam par-
tesque omnes internas sedulo rimabar:
quum intervenit mulier quaedam de
mariti morbo me consulens, cui
quum ad dissectionem attentior non
reponderem, odor piscis que conspe-
ctus vomitum dissolutionemque ven-
triculi protinus ereavit, et de ventris
dolore (erat autem gravis) queri
coepit, ut iam abortus timendus foret.
Quem adstringentibus emplastris ad-
retinendum foetum, ventri lumbisque
admotis prohibui, et ut aliquot diebus
embris, vesceretur consului. Permulti
sunt huiusce rei locupletissimi testes
viri boni et studiosi qui ea quae dixi
symptomata et in se et in gravis
muliere experti sunt et viderunt: ut
omnino ex his quae de lepore marino
Veterum litteris prodita sunt, huic

nostro competere experientia docuerit,
a qua ita sum confirmatus; ut ab ea
sententia deduci nunquam possim vel
debeam. Post menses aliquot alius ad
me delatus est, sed lingua illa car-
nosa... carebat; ea in dorso nullum
erat; caeteris omnibus partibus infer-
nis, et externis omnino similis. Hunc
de quo nunc loquor marem esse iu-
dico, alterum feminam, quod in ea
simile quid polyporum ovum repe-
rim, etc. » Haec quam incauta aut
credula experientia rinatur Gossner,
movere vix est opus. At.

In brachialibus. Brachialia, sive ar-
millae, des brasselets. Hase.

*Eadem res in mari et tactu quidem
nocet.* In scripto exemplari: *Eadem
res in mari.* Nam et tactu quidem nocet.
Perr. — *Eadem.* Ex Reg. 1 et 2,
rectius, *in marina*: ut in ipso pisces
exercere vim eandem intelligatur,
quam in hominum genus; vel ipso
tactu. Hase.

Vescitur eo unum tantum animalium.
Athenaeus, lib. VIII, etiam scarum
lepores marinos venari, iisque pasti
tradit. Dal.

Tenerescit tantum. In mullorem
carne maxime durities commendatur.
Dal.

Quibus. Quibus vel in cibo vel in
potu oblati. Hase.

Piscem. Vide Diosc. in Alex. c. 30.
Hase.

mo argumento veneficium id deprehenditur. Caetero moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus. Incertique temporis veneficium id esse, auctor est Licinus Macer. In India affirmant non capi viventem; invicemque ibi hominem illi pro veneno esse, ac vel digito omnino in mari tactum mori. Esse autem ampliorum multo, sicut reliqua animalia.

IV. Iuba in his voluminibus quae scripsit ad Caium Caesarem Augusti filium, de Arabia, tradit mitulos marinos ternas heminas capere. Cetos sexcentorum pedum longitudinis, et trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiae intrasse, pinguique eius mercatores negotiatos et omnium piscium adipe camelos perungi in eo situ, ut asilos ab his fugent odore.

Veneficium. Venenum. HARD.

Caetero moriuntur totidem diebus. Sic apud Theophrast. Hist. IX, 46, sumpto aconito par' apatium Interitus est temporis intervallo, post quod id efflosum fuit; DAL.

IV. *Mitulos.* Inepte quidam legant, vitulos. Rondeletius, sed parum feliciter, cap. de phoca, reponendum censuit, lepores marinos. DAL. — *Mitulos.* Libri omnes manu exarati vitulos exhibent. Reg. 2 addit al. marinos. Sed mitulus haud dubie, ut editi praeserunt, scribi par est, quos in Arabia portentosae molis esse Iuba ait, quoniam ibi sunt omnia multo ampliora. Heminae mensura quum dicitur, significat cyathos sex, pondus vero drachmarum quindecim, ut diximus XXI, 409. HARD.

Cetos. Ita MSS. omnes Reg. Colb. alique. Singulari numero, ut Graeci τὸ κῆτος. Sequitur enim, pinguique eius. *Flumen autem Arabiae,* ipsum est *flumen Saluum* a Plinio memoratum; VI, 32, et idam Mosi Gebon, in Genesi 2, 43. HARD.

Pinguique eius mercatores et omnium piscium. Voss pingit quia eius mercatores negotiatio et omnium. Men. et Gud. pinguique eius mercatores negotiator et omnium. Academ. pinguique eius mercatores negotiantur et omnium. Andegev. pinguique eius mercatores negotiatur omnium. Scribe pinguique eius mercatores, negotiatos et horum piscium adipe camelos perungi. Nam ea haec omnia ex superioribus intelligimus, Iuba tradit. Quod autem constanter hic legitur, pinguique eius, ex eo nascas licet cetos supra dixisse Plinium non numero pluralivo (ut existimarunt etiam accuratissimi viri), sed singulari, ut Graeci τὸ κῆτος. Frustra quoque subiciuntur notae: nam cetos luentur optimi codices. Adde huc, quae ad lib. XXI, 43 diximus, Geon.

Mercatores negotiatos. Sic addimus, quum in Reg. 2 legatur, mercatores negotiatio. In editis, negotiatorum tantum. HARD.

Ut asilos. Insecti genus, de quo XI, 34. HARD.

V. (II.) Mihi videntur mira et quae Ovidius prodidit piscium ingenia, in eo volumine, quod Halieuticon inscribitur. Searum inclusum nassis, non fronte erumpere, nec infestis vitminibus caput inserere: sed aversum caudae ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorsum erumpere. Quem luctatum eius si forte alius scarus extrinsecus videat, apprehensa mordicus cauda adiuvare nisus erumpentis. Lupum rete circumdatum arenas arare cauda, atque ita condi dum transeat rete. Muraenam maculas appetere ipsas,

V. *Halieuticon*. *Αλιευτικόν* volumen, sive commentatio de piscatu. Non modo hoc loco, sed et inferius cap. 54, *Halieuticon* opus Ovidio Plinius asserit; nihilominus quod nunc extat sub eo titulo opus, plurimi Ovidio nunc illud abjudicant. Gratio vindicare moliantur. HARD.

Searum inclusum nassis. Aelian. *Hist. Anim.* lib. I, cap. 4; *Plutarch.* lib. de Solert. *Animalium*. DALC.—*Searum inclusum nassis*. Oppianus quod haec tosidem verbis refert, *Halieut.* IV, 44, sqq. Ovidii verba haec sunt in *Halieut.* vs. 71... *timor, omnibus hostem, Praesidiumque datum sentire, et noscere teli. Vinque modicumque sui r' sio et Searus arte sub yndis... Non quidet radiis obnoxia occurrere fronte; Aversus arebro vimen, sed verbera caudae Laxans subsequitur, totumque evadit in aequor.* H.

Quem luctatum. Adnotavit et hoc Plutarchus, in lib. de Solert. *Anim.* pag. 977. Ovid. in *Halieut.* vs. 44: *Quin etiam si forte aliquis, dum pons nataret, Mitis luctantem Searus hunc in vimine vidit, Aversam eandem morau tenet; atque trahendo Coptivum texto socium de carcere solvit.* Vide et Aelian. *Hist. Animal.* lib. , c. 4. HARD.

Lupum rete. Ob eam causam apud Athenaeum *ἀλγυζὶς ὁ πᾶσι τοῖς ἰχθύουσιν ἀσπύρατος*. DAL.—*Lupum*, etc. Oppianus ad verbum haec quoque cecinit, *Halieut.* III, 424. Ovid. vs. 224 *Clavus rete lupus, quamvis inermis et acer, Demotis cauda subnixus sedit arenis*. Cassiod. XI, ep. 40: *Piscis lupus arenis se mollior, ut plumboti lini insidias evadat, immergitur, cuius ut superducta retia eius terga frustra dirascunt, alacer, in vulas exsilit, et vitati periculi gaudia liberatus agnoscit.* HARD.

Arenas arare cauda. Mallem legeres: *arenam eudare cauda*. PIST.

Atque ita conditum transire rete. In vetere exemplari, atque ita conditum transeat rete. Scribo, atque ita condi, dum transeat rete. PIST.—*Atque*, etc. Sic restituimus ex vestigiis codicis Reg. 2, in quo legitur, atque ita condi, dum transeat rete. In libris vulgatis *vigiose*, obscuraque sententia, atque ita conditum transire rete. HARD.

Muraenam. Oppian. *Halieut.* III, vs. 427; Aelian. *H. A.* I, 33. Ovid. vs. 26: *Et muraena ferox, teretis sibi conscia tergi, Ad laxata magis conversa foramina retis, tandem per multos evadit lubrica flexus.* H.

consciam teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu luxare, donec evadat. Polypum hamos appetere, brachiusque complecti, non morsu: nec prius dimittere, quam escam circumroserit, aut arundine levatum extra aquam. Scit et mugil esse in esca hamum, insidiasque non ignorat: aviditas tamen tanta est, ut cauda verberando excutiat cibum. Minus in providendo lupo solertiae habet, sed magnum robur in poenitendo. Nam ut haesit in hamo, tumultuoso discursu laxat vulnera, donec excidant insidiae. Murenae amplius devorant, quam hamum, admoventque dentibus lineas, atque ita erodunt. Anthiam tradit

Maculas. Foramina retis. H.

Polypum. Ovid. *vs. 30: At contra scopulis erinali corpore segnis Polypus haeret, ... atque ubi praedam Pendentem petis quidvis rapit, hic quoque fallit. Ekato calamo, quem demum emeris in auras Brachia dissolvit, populatunque expulit hamum.* HAZO.

Aut arundine levatum, etc. Quum lino piscatorio attollitur extra aquam, brachia tum laxat, dimittitque hamum: HAZO.

Scit. Eleganter haec, Oppianus, ut caetera, Halieut. III, 482, sqq. iterumque *vs. 520.* Ovid. *vs. 37: At mugil cauda pendente verberat escam. Excusantque legit.* HAZO.

Nam. Plutarch. lib. de Solert. Animal. pag. 977, Ovid. *vs. 38: lupo aeri concitus ira, Discursu fertur vario, fluctuque ferente Prosequitur, quas-tatque caput, dum vulnere sacius Laxato cadat hamus, et ora patientia lingat.* HAZO.

Murenae. Ovid. *vs. 42. H.*

Anthiam. In libris haecenus editis: *Pytheas id tradit. Idem infixam hamo, etc.* Quod interpolatoris manu

sapit, qui ad murenam, de qua proxime antea aermo fuit, id pertinere rati, infixam scripserunt, quam infixas scribi debuisset, quod de murena numero multitudinis oratio tota lezatur. At MSS. Reg. 2, alique. *Pithiasim tradit idem infixo hamo.* Neque vero ad murenam haec spectare, sed ad anthiam piscem, quem in scriptorem Massiliensem Pytheam, et amanuenses, et editores transformaverunt, plane pseudo-Ovidii oratio eomtestatur, libro videlicet Halieuticon, *vs. 45*, ubi postquam de murena egit, transit ad anthiam statim, quod Plinii scilicet vestigiis insistens fuit: *Anthias his, tergo quae non videt, iuitur armis, Vim spinarum novitque suae, veroque supinus Corpore lina secat, fixumque intercepti hamum.* Quod vero sibi ipsi praestare anthiam hoc loco vates pronuntiat, hanc officii vicem a sociis accipere, alios sequentis auctores ipse idem Plinius asseverat, lib. IX, cap. 85: *Irritus Aldrovandi cohibitus, qui de piscibus,* lib. III, cap. 27, pag. 362, vulgatam acripturam defendere omni ope nititur. H.

idem infixam hamo invertere se, quoniam sit dorso cultellato, ei spina eaque lineam praesecare. Licinius Macer muraenas tantum feminini sexus esse tradit, et concipere e serpentibus, ut diximus: ob id sibilu a piscatoribus, tamquam serpentibus, evocari et capi: pinguescere iactu, fuste non interim, easdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum est, eaque icta celerrime exanimari: at capitis ictu difficulter. Novacula pisce quae tacta sunt, ferrum olent. Durissimum esse piscium constat, qui orbis vocetur: rotundus est, et sine squamis, totusque capite constat.

VI. *Milvago* quoties cernatur extra aquam volitans, tempestates mutari, Trebius Niger auctor est. *Xiphiam*, id est, gladium, rostro mucronato esse: ab hoc naves perrossas mergi in Oceano ad locum Mau-

Quoniam sit dorso cultellato, etc. Lago; *quoniam sit in dorso cultellata ei spina, eaque, etc.* ex vetere exemplari. Dalec.

Licinius. Aliter sentire Aristotelem videmus, IX, 39. Hano.

Pt diximus. Lib. IX, 39. H.

Iactu. Agitatione aequae. Ita MSS. Reg. 6, 2, alique, Chiff. *Iactu* editi, *lactu*. Virique male. H.

Easdem. Plinius ipse, XX, 98: *Natura feridarum moriens infestissima est: tactae siquidem ea moriuntur.* Hano.

Novacula. Rhodi frequens hic piscis, et Melitae: in Miosiae quoque, Minoritaeque littore. Gallis, Hispanisque; *rason* appellari, *Rondeletius* ait, qui visum a se testatur, V, 17, Veterum, praeter Plinium, nemo novit. Hano.

Qui orbis vocetur. Describitur is a *Rondeletio*, XV, 2. Venetis *pisce columbo* appellari ait: eundemque in cistis Nili capi subscribit Hippol. Sal-

vinus lib. de Hist. Aquat. fol. 209. Soli Plinio e Veteribus nominatus. Hano.

Totusque capite constat. Immo potius ventre. Dalec.

VI. *Milvago.* Sive *milvus*, de quo IX, 45. Quod porro de *milvagine* Trebius, hoc loco affirmat, illud ipsum de *loline* Plinius, XVIII, 57. Hano.

Xiphiam. De quo Ovid. in Halient. vs. 97: *At durus Xiphias, actu incutitior etas*, Graecis *ἰψία*, Narbonensibus, *emperador*: Massiliensibus et Italis, *pisce spada*. Maxilla superior quae ad duorum cubitorum longitudinem accedit, oses duritie, gladii formam refert, quem *ἰψος* Graeci vocant: unde pisci nomen. Sic Aristot. ipse apud Athen. VII, p. 314. Vide *Rondelet*, VIII, 15. Hano.

Ab hoc naves perrossas mergi. De hac re vide historiam apud Aelianum, Hist. Animal. lib. XIV, cap. 23. Dalec.

Ad locum Minoretariae, qui Cotta

retaniae, qui Cotta vocetur, non procul Lixo flumine. Idem Ioligines evolare ex aqua tradit, tanta multitudine ut navigia demergant.

VII. E manu vescuntur pisces in pluribus quidem Caesaris villis: sed quae veteres prodidere in stagnis, non piscinis, admirati, in Elero Siciliae castello, non procul Syracusis: item in Labrandei Iovis fonte anguillas: hae et inaures additas gerunt. Similiter in

vocetur. *Leges: ad locum Mauritaniae, qui Cota vocetur.* Notandum vero illa vocari, et promontorium, et ipsum sinum. Alibi Plinius, lib. XIX, cap. 4, simpliciter aestuarium vocat, non addito nomine. *Id. Voss. in Melam, 18.*

Qui. Sic lib. V, t. HARD.

VII. *Caesaris.* Quis Baiana fuit, de qua Martial. IV, ep. 30, vs. 1 aq. *Baiano procul a lacu monemur, Piscesator, fuge, ne nocens recedas. Saoris piscibus hae natantur undae, Qui norunt dominum, manumque lambunt.* Illam, qua nihil est in orbe maius, Quid, quod nomen habent, et ad magistri Vossii quisque sui venit citatus? etc. HARD.

In Elero. Ελερον πόλις, prope Pachynum et Syracusas, teste Scylace in Periplo, pag. 4. Aelianus in H. A. XII, 30: Εν Χωρῷ δὲ τῆς Σικελίας, ἔπειρ ἦν πόλις Συρακουσίων ἐπὶ ἑλέρου, lege ἐν Ελάρῳ. Stephanus, Ελερος, πόλις Σικελίας, ἀπὸ Ελάρου ποταμοῦ, τοῦ κατὰ Πάχυνον, ὅς ἐστι τῆς τῆς ἰσθμῶς ἔχου, ἔχον, ἀπὸ χιτροῦ ἰσθμῶς, etc. Et Apollodorum eius rei laudat auctorem. Adde et Nymphodorum Syracusium apud Athen. VIII, pag. 331.

In Labrandei Iovis fonte. Lego, *Labrandii*, non *Labradis*, quum ex vetusto exemplari, tum ex Stephano, cui Labranda vicus est Cariae. Con-

firmit, id quoque Strabo quarto decimo, qui et mentionem facit templi Iovis. *Parr.* — Certe, ut e. Piniiani nota perspicere est, prius in *Labradis* legebatur. In Reg. 2, *Labrandii*. Aelianus, *Histor. Animalium* lib. XII, cap. 30, inter ea stagna lacusve qui pisces cicures alant, hunc receperit: καὶ ἐν τῷ ἑρῷ δὲ τοῦ Ἀδριατικοῦ ἁλὸς ἐστὶ κρήνη διαιδούς νάρκτος, καὶ ἔχουσιν ὀρμίσκους χροστούς, καὶ ἀλλόθια χροσά μύνοι καὶ ταῦτα. Herodotus in Therpalcure: Εἰς Ἀδριακὰ ἐς Ἀδὸς Στρατίου ἑρῶν. Stephanus: Ἀδριακὰ, χώρα Κερίας τὸ ἔθικόν, Ἀδριακὸς. Sic etiam Strabo, a quo Stephanus accepit. Aelianus ait hoc templum LXX stadia ab urbe Mylasiorum distare, τῆς Μυλάων πόλεως. Plutarch. tamen in Quaes. Graecis, pag. 301, Ἀδριακὸς ἁλὸς ἐν Κερίᾳ simulacrum laudat: et pag. 302, ipsum Iovem Ἀδριακὸν τὸν θεόν. HARD.

Anguillas. In Arethusa Siciliae cicures et sacras fuisse Aelianus tradit, *Histor. Animal.* lib. VIII, cap. 4. *Daloz.*

Hae et inaures additas gerunt. Idem traditur de mursa Crassi, quum mortuam is flevit, et sepelivit. *Dal.* — *Hae et inaures additas gerunt.* Aelianus, H. A. XII, 30. Talis fuit et M. Crassi mursa, teste eodem Aeliano, H. A. VIII, 4. Anguillas eiusmodi

Chio iuxta Senum delubrum: in Mesopotamiae quoque fonte Chabura, de quo diximus.

VIII. Nam in Lyciae Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ter fistula evocati veniunt ad augurium. Diripere eos carnes obiectas, laetum

vidique se in Chalcidii Aetlii, testatur Athenaeus, VIII, pag. 334. H.

In Chio. Ita libri omnes, eiam manu exarati. Num legi tamen in Censatim fuerit, peritiores iudicent. Nam de sacrificio a senibus fieri solito apud Cens, Κάσιος, in templo utique, fanoque aliquo, antequam clientium biberint, meminit Aelianus. Var. Hist. III, 37. Haas.

De quo diximus. Lib. XXXI, cap. 22. Haas.

VIII. Nam in Lyciae. Vatro, lib. III, cap. 47: Nam ut Pausias, et caeteri pictores eisdem artis, locidatas magnas habent arcadas, ubi discolors sint ceras, sic hi locidatas habent piscinas, ubi dispares discolors habent pisces, quos proinde ac sacri sint ac sanctiores quam illi in Lycia, quos sacrificanti tibi, Varro, in tubicinem graecum gregatim venisse dicebas ad extremum litus atque oram, quod eos capere auderet nemo, quum eodem tempore offulas ludicorum ibi corrosas vidisses, sic hos pisces nemo coquus in ius vocare audet, etc. Apud Athen. h. XI, in Lycia fons est mari propinquus, Apollini sacer, dicit Polycharmus, divus Artemidoro, in quo piscibus e mari adstantibus, qui oraculum adeunt, hostiarum primitias verubus ligneis transmissas offerunt, assidente sacerdote auguria captantes. Vide locum, Dalec. — Nam in Lyciae. Ita libri omnes, conditivi, ac publici. Quid si nihilominus in Lyciae Syrrha

legatur? Nam hoc ipsum de pago, cui Syrrha nomen, referunt Aelianus, Hist. Anim. VIII, 5, et Plutarch. de Solert. Anim. pag. 976. Situm eius in Lycia esse, Myram inter et Phellam: Πάμφρασι δὲ, inquit Aelianus, κάμνυται Ἀντικλον μετατὺ Μύρων καὶ Φελλοῦ, Σύρρα δὲ, ἐν ᾗ μαρτυρεῖται τινὰς ἐκλεῖσθαι καθήμενοι, etc. Et Plut. Epi καὶ περὶ Σύρραν πυρθάνομαι κάμνυται ἐν τῇ Ἀντικὸν Φελλοῦ μετατὺ καὶ Μύρων, καθήμενους ἐκλεῖσθαι, ὥστε παρ οἰκιστοῖς, διαμαντεύονται τέχνην, etc. Haec Lyciae sortes Maroni sunt, Aes. IV, 344 et 377. Similis est locus alter portuave in Lycia, ubi ex piscibus augurium petebatur; δῖος, ei portui nomen fuit, teste Polycharmo Lyciacorum II, apud Athenaeum, VIII, pag. 334. Similes et in Lydia (nisi Lycia scribendum sit) ex Varrone sortes, de Ra Rust. III, 17, pag. 413. (Vid. Init. notae). Haas.

Myris in fonte. Supra lib. XXXI, c. 2, fontis Limyrae meminit. Straboni, lib. XIV, et Myra in taelio monte alta, et Limyra, clarissima sunt Lyciae oppida. Aelianus, Hist. An. I, VIII, c. 5, Lyciae pagum cum Syrrham vocat, positumque esse inter Myra et Phellum tradit. Dalec.

Quem, etc. Κάσιος, ἀπὸ τῆς κασιπῆς, a chesari: ob quon et ἀντισπασμῆς, intonus; idem cognominatus est. Ita MSS. omnes. Ludit operam Alciatus, qui Divum pro Curium hic reponit. Haas.

est consultantibus: caudis abigere, dirum. Hierapoli Syriae in lacu Veneris aedituorum vocibus parent vocati: exornati auro veniunt: adulantes scalpuntur: ora hiantia manibus inserendis praebent. In Stabiano Campaniae ad Herculis petram, melanuri in mari panem abiectum rapiunt: iidem ad nullum cibum, in quo hamus sit, accedunt.

IX. Nec illa in novissimis mira, amaros esse pisces ad Pelen insulam, et ad Clazomenas. Contra, ad scopulum Siciliae, ac Leptin-Africae, et Eubocam, et Dyrrachium. Rursus ita salsos, ut possint salsamenta existimari, circa Cephaleniam et Ampelon, et Paron, et Deli petras: in portu eiusdem insulae, dulces. Quam differentiam pabulo constare non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit porcum, quem Iaccedaemonii orthagoriscum vocant: grannire eum, quum capiatur. Esse vero illam naturae accidentiam, quod magis miremur, etiam in locis quibusdam, apposito occurrit exemplo. Siquidem salsamenta omnium generum in Italia Beneventi refici constat.

Consultantibus. Sic MSS. nostri. Ch. consultantibus. HARN.

Hierapoli. Narrat hanc rem Lucianus prolase, libro de Syria Dea, pag. 1673. HARN.

IX. *Ad Pelen.* De Pefe, seu Pela, dictum est ad V, 38. HARN.

Ad scopulum. Scopulum intelligit, qui in freto Siciliae est, qua dirigitur ab Italia: quo de scopulo, III, 14: In eo freto est scopulus Scylla. H.

Et Ampelon. Macedonise oppidum, de quo IV, 17, Cretene, de quo IV, 20, intelligendus hic locus sit, obscurum est. H. — *Ampelon.* Sami promontorium. DALC.

Porcum. Rondel. I. XV, cap. 7. H.

Orthagoriscum. *Ophioxopiscus.* Vocis eius originationem discite ex Aristotele, aliisque apud Athen. IV, pag. 140. Describitur a Rondeletio, XV, 7. Massilienses mole vocant: Hispani, bent. Narbonensium nonnulli, qui Hispaniam Provinciamque frequentant, utraque coniuncta appellatione molebont. Diversus hic a marino porcuro, de quo IX, 17. HARN.

Esse. Quod porro pisces alibi dulces, alibi sint amari, sive soli, contingere id naturae ex differentia soli, aelive, aut pabuli, assipi etiam monstratur exemplo. HARN.

Refici. Iterum sole condiri, evanescente priorē conditura, ob mutationem

X. Pisces marinos in usu fuisse protinus a condita Roma, auctor est Cassius Hemina; cuius verba de ea re hic subiiciam: « Numa constituit, ut pisces qui squamosi non essent, ni polluerent: parcimonia commentus, ut convivia publica et privata, coenaeque ad pulvinaria facilius compararentur: ni qui ad polluctum emerent, pretio minus parcerent, eaque praemercarentur. »

XI. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantum apud

caeli. Sic MSS. Rag. 2, Ch. Interpolatorum manu prius legebatur *exentia* *esset* *constat*. H. — Recentia *esset* *constat*. Sic evanescente *ale*, ut eo condita nonquam fuisse videantur. Daz.

X. Ni polluerent parcimonia. Vertranus apud Varronem hic legit *Numa constituit, ut pisces qui squamosi non essent, non polluerentur, commentus*, etc. Sextus Pompeius scribit pisces omnes squamosos polluceri praeter scarum. Lego, *polluuntur sacris caeremoniis*. Vids Scaliger. in Festum voce *Pollucere*. Dazac. — Ni pollucernit parcimonia. Ne coemerent ad epulas sacras deorum: parcimonia iam excogitavit, qua coenae deorum facilius compararentur. Vssus hac voce Festus: *Pollucere merces quas liceat, non fac, potest...* pisces quibus est squama, praeter scarum. Quae cum Plinianis componas; conceptam his verbis legem a Numā intelligas: PISCES. QVÆL. SCYANDORÆ. NON. SVTA. NET. POLLVCTO. QVAMOBREM. OMNES. PRAETER. SCARVM. POLLVCTO. Hard.

Parcimonia. Libri ad hunc diem edili, quibus et conditivi favent, sed hac parte vitiosi, ni polluerent parcimonia: commentus, etc. Ridicule. Certissima nostra coniectura est, quam Servius egregie stabilit, ad eum ver-

sum Maronis; pauperque Senatus Thura dabant, Aeq. VIII: *Re vera pauper, inquit, per quod astenditur parcimonia pro laude tunc habita. Et libri Veterum tradunt a maioribus sacrificando parcimoniam observatam esse.* Itaque est eo Numae lex lata, ut sumptibus parceretur; eiusmodi enim pisces, ob raritatem, magno veniebant. H.

Ad pulvinaria. Pulvinar, lectus qui in templis aeterni consuevit, numini dicatus. HARD.

Ni qui. Dictum prisco more, pro ne qui. Quā de re Vossium vide in Anthol. ne actum agam. H. — Polluctum. Alexander ab Alex. pollinctum legit, et funebrem coenam. interpretatur a pollinciendo. Budaeus polluctum restituit. Pollucere ad sacra pertinet, libare, diis offerre, votivum epulum facere. Polluctum coena laeta, opipara, et splendida, qualis esse solet in sacris epulis. Dazac. — Pretio minus parcerent, eaque praemercarentur. Pretium pecuniamve largius darent. Ne pecuniae non parcerent, ne pretio maiore altro oblato, annonam, ut dicitur, collactrent, incendarentque. HARD.

XI. De quibus Lib. IX, 54, sqq. H. Tantum. Etiam Isidoro, testa Origg., XVI, 8, Cursulum, sic etiam libri

Iudos in curatio: namque ista persuasione gentium constant. Gignitur quidem et in Rubro mari, sed nigrius: item in Persico vocatur Iace: laudatissimum in Gallico sinu circa Stoechadas insulas, et in Siculo circa Aeolias ac Drepanum. Nascitur et

omnes prisci habebat, sive ut recentiores, corallium, et corallium, nomen retinet, *du coral*, Haas.

In curatio. Corallium inter gemmas recenset Theophr. libro *τεπει αβου*, rubrum, colendum, simile radici, ac cum eo comparat indicio arundinem in satum duratum. De corallio multa Orpheus libro *τεπει αβου*. Datae. — Sane haec olim opinio obtinuit. Scilicet tamen (Vide et ipsam Nostrum inf.) corallium vivere: atqui nullas lapides vivit; crecit tantum: nit amplius. Saltem igitur vegetabilium numero accensendum fuit corallium, quod Gesner, Bauhin, Tournefort, Dodart, vel luserunt, vel aiverunt fieri: nec enim distat hoc corpus a forma arborum, dum in altitudine surgit gracile ut herba, seu quipedalem et in ramulos luxuriant. Linnaei et prioris madreporis abnumerare praestantissimas Pallas insulis; nec multo post *Isle nobilis* vocatum est a Gmelin et Solander: sed nonerrime et merito ab eadem gente amoveri iussit Delamarch, approbavitque omnibus fere rerum naturalium petitiis alio referenda coralla. Ergo tunc a corallii principium ordini primo polypterorum corticiferorum, si non tam polypii ratio habeatur quam polypterarum arboris; Actinocorallii compositus, si secus. Iam laudato Delamarch et Lamouroux prior ordinatio placet, nec absedit Cuvier; posterior vero ex ingeniosissimo de Blainville profecta est. At.

Gignitur, laudatissimum, etc. Optime haec: nec Iodica aut Erythraea mari, tantum insula corallia scito, sed toti Pacifico, qua Polynasia insulas et Aulopias praebet. Vnde haec Oceanus nomen quidam voluerit dari *corallium mare*; non inepte, modo de corallii pulchritudine contingerit, quod his locis suffusum et livens. Laudatissimum certe e Mediterranei freti, et mos Nostris ait, partibus variis, quarum praecipuas bene congerit, eupendus in hoc tamen quod Aegaei maris oblitus sit et Mesaniaci freti. Sed vid. inf. not. 4. At.

Circa. Nec ibi solum, sed etiam tota Provinciae ora Stoechadibus apposita, probabilissimum colligi scribit Hen. Bopha, Hist. Prov. J. 3, pag. 49. Haas.

Et in Siculo circa Aeolias. *Calies*, non *Helian*, in scripto codice. Frry. — *Cora*. Ita Chiff. codex. In Reg. 4, circa *Eplias*, in editis insulae circa *Heliam*. Haas.

In Siculo circa Aeolias, ac Drepanum. Vere: potuisset adiacere, quam de Siculo mari sermo erat, celeberrimo omalium et pulcherrimo corallio hoc fretum nobilitari. Id maris vulgo vocatur ager corallius, ac velut silvestris vastitas, in totas partes divisum est, quarum quaeque totius calangi decima pars est; nam decem angulis videtur ad maximum pervenire arbor corallia. Testatur tamen celeb. v. Spallanzani, fidius se coralliferas arbores ex inexplorato

apud Graviscas, et ante Neapolim Campaniae; maximeque rubens, sed molle, et ideo vilissimum Erythris. Forma est ei fruticis, colos viridis. Baccae eius candidae sub aqua ac molles: exemptae confestim durantur et rubescunt, quasi corna sativa specie atque magnitudine. Aiunt tactu protinus lapidescere, si vivat. Itaque occupari, evellique retibus, aut acri ferramento praecidi. Qua de causa curalium vo-

lucuaeque loco avulsas, quas crassiora vulgaribus graus commendarent, sed non pulchriora, neque vividius gratiusve rubentia. Ar.

Et ideo. Ita Reg. 2, recte. Vilissimum, non quia rubens, sed quia molle. Prius vilissimum legebatur. Male. Haad.

Forma. Haec quoque Solinus, cap. n, pag. 16, et Isidorus, l. c. H.

Baccae. Sic etiam loquitur Isidorus loc. cit. Ex quo palam fit curalium aliam quam ex aquis extraheretur, sectum in frusta, seu buccas, corai specie ac magnitudine, etiam tum quum sub aquis foret ac mollius crederetur, non postquam attigisset aëras, frangendo durities obstatissim. Cf. n. 44.

Exemptae confestim durantur et rubescunt. Passim ab antiquis creditum proditumque est, corallium herbaceam molliem habere sub aqua: experimento compertum vel tum saepe ei inesse duriciem. Quare communisci aut sunt alii, vivere sub aquis corallium, tactu lapidescere: quas nugas dum Plinius recitat, non probat. Aiunt, inquit, tactu lapidescere, etc. Vnde Petr. Quiquer. de laud. Prov. II, f. 57. Ovidius: Sic et corallium, quo primum contigit aëras Tempore, durat: molli fuit herba sub undis. Marbodæus item lib. de Lapid. pret. cap. 20, de co-

rallio: et quod in medico magis, quam in vatibus mirum, Diosc. quoque, V, 139, qui id aeverste pronuntiat. H. — Monstrum hic de pluribus lector. Non homoeomeria constat arbor corallica, sed duabus praecipue partibus, sc. axe et cortice. Axis durus et lapidi, etiam sub aqua, similis totusque calcareus; non totus solvitur, si acido nitrico inieceris; et iste cortex sen. albus, seu pallidus, quem sibi axis circumdedit, ut mollis ac fere gelatinosus dum vita persistit sic aridus et friabilis post mortem, h. e. postquam ex aquis avulsus est axis. Adqui. corallio vendibili abest iste cortex. Vnde vides quum facile error ignarus inentes invaserit! Quis, si reputaveris et ipsius axis extremo cuique ramusculo mollietudinem quandam competere. Certe tamen cave ne hunc arboris coralliae corticem eundem putes cum cortice vero, omnibus sane mollibus communis, qui arborem crescit et incolunt. Mollis hic quoque nec colore assimilis, sed canales cylindricos habet, qui ab extremo ramusculo ad pedem arboris ipsa longitudinem porrecti eunt, et luteo quadam succo distenti sunt, quos vir doctus. de Blainville extremo animalculorum ordini aggregandos esse censebat. Ar.

Qua de causa curalium vocatum. Ut est alii. monstrum, quoniam in

citatum interpretantur. Probatissimum quam maxime rubens, et quam ramosissimum; nec scabiosum, aut lapideum, aut rursus inane, et concavum. Auctoritas haccarum eius non minus Indorum viris quoque pretiosa est, quam feminis nostris uniones Indici. Aruspices eorum vatesque inprimis religiosum id gestamen amoliendis periculis arbitrantur. Itaque et decore et religione gaudent. Prius quam hoc notesceret, Galli gladios, scuta, galeas adornabant eo. Nunc tanta penuria est vendibili merce, ut perquam raro cernatur in suo orbe. Surculi infantiae adalligati, tutelam habere creduntur: contraque torminum ac vesicae et calculorum mala in pulverem igne redacti, potique cum aqua auxiliantur. Simili modo ex vino poti, aut si febris sit, ex aqua, somnum afferunt. Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine saepius pote tradunt lienem quoque absumi. Sanguinem reiicientibus excreantibusve medentur;

marj londetur. DAL.

Probatissimum. Haec totidem verbis Dioscorides loco laudato, et post eum Oribasi. lib. XIII, pag. 228. II.

Religionem. Solin. cap. II, pag. 16, de curiali cernula: Excudantur ex illis multa gehemina. Habet enim, ut Zoroastres ait, materia haec quamdam potestatem: ac propterea quidquid inde fit, ducitur inter salutaria. Cernulum alias dicunt; nam Metrodorus Gorgiam nominat. Idem quod requirit typhonibus, et fulminibus, affirmat. Hoc cernum Marbodaeus expressit, loc. cit. de cernulo: Ex quo pinguitur geminaria comoda multis: Quippe salutaria, gestantibus ipis probatur illius, ut dicit Zoroastres, mira potestas. Et sic scribit Metrodorus; mortuorum duxor, Fulminis typhonis, tempestatemque repellit. A rale vel te-

cto... *Unbeza daemoneas ac Thessala monstra repellit.* Collo suspensus petlit de vultu dolorum. Adde Geopon. auctorem, lib. XV, cap. 1, p. 406. HARR. — Merce tabellae, et Schlegelii hystoria appendendae. A.

Tutela. Adversus veneficia. H.

Contraque. Subscribit Plinio Diosc. V, 439. Petr. Quinquaginta loc. ante cit. fol. 58, a Galesio id vere productum, multaque recedente a quo experimentis comprobatum ait: neque in eo solo genere morbi, sed et in plurimis aliis, sive appensum, sive tritum in pollinem, bibulumque, sive alio modo, valere plurimum. H.

Sed, etc. Dioscor. loc. cit. II.

Sanguinem. Diosc. loc. cit. Marcell. Emp. cap. xvi, p. 424, et cap. xvii, pag. 425. HARR.

Cinis eorum miscetur oculorum medicamentis. Spissat enim ac refrigerat: hulcerum cava explet: cicatrices extenuat.

XII. Quod ad repugnantiam rerum attinet, quam Graeci antipathiam vocant, nihil est usquam venenalius, quam in mari pastinaca, utpote quum radio eius arbores necari dixerimus. Hanc tamen persequitur galeos. Idem et alios quidem pisces, sed pastinacas praecipue; sicut in terra serpentes mustela. Tanta est aviditas ipsius veneni. Percussis vero ab ea medetur et hic quidem, sed et mollus, ac laser.

XIII. (NL) Spectabilis naturae potentia in his quoque, quibus et in terris et in aqua victus est, sicut et fbris, quos castores vocant, et castorea testes eorum. Amputari hos ab ipsis, quum capiantur, negat Sextius diligentissimus medicinæ. Quin immo parvos esse substrictosque, et adhaerentes

Cinis: Diosc. loc. cit. Ἰστέρι δὲ τῶν θυνάων, καὶ φύλα, ἰσχυρά. Κατὰ σέλλαι δὲ τὰ ὑπερδύοντα, καὶ οὐδὲν ἐπὶ τῶν ἐν ὁδοῖσι καὶ πικρὰ δὲ καὶ νοσήματα καὶ οὐδὲν. Quae Plinius totidem paene verbis. II.

XII. Dixerimus. Lib. IX, cap. 72. HAED.

Galeos. Eginus de hoc galeo cane IX, 70. Quod pari odio adversus pastinacos, atque mustelas terrestres, quas Graeci γαλεῶς vocant, adyerius serpentes feratur, galei nomen inditum ei Plinius credidit. II.

Et hic. Propositus plagae. HAED.

XIII. Sicut. De his eginus VIII, 47. HAED.

Quos castores vocant. Arist. Hist. Animal. lib. VIII, cap. 5; Aelian. Hist. Animal. lib. VI, c. 24. DAT.

Et castorea. De quibus Virgil. Georg. I, Viriūque Pontū castoreū,

h. e.; graveolentia, σπομένη, qualia maxime probantur a medicis. II.

Quum capiuntur. Quidam, quum capiuntur. Sed nihil mutandum. II.

Negat. Sextius diligentissimus. Credidit Apuleius, qui lib. I Asini, Thesalam veneticam scribit, amatorepi suum, quoniam alterius mulieris consuetudine lapsa fuisset, eo castoreum mutasse, ut amputaret sibi genitalia, si quando venatores insequeretur. DAT. — Negat et Diosc. II, 26. Vide haec diximus VIII, 47. II.

Quin immo parvos esse substrictosque et adhaerentes spinas, etc. Haec observatorem arguunt: nam fisco re quidem vera tam intus sub cauda totus laei apparatus genitalis, ut vix credideris posse a coniugio coitum exproceri. Retroflatum veretrum; testium duplex tumor intra inguinum vaginam conditus. Caeterum inae-

spinæ, nec adimi sine vita animalis posse. Adulterrari autem remibus eiusdem, qui sint grandes, quum veri testes parvi admodum reperiantur. Præterea ne vesicæ quidem esse, quum sint geminae, quod nulli animalium. In his folliculis inveniri liquorem, et asservari sale. Itaque inter probationes falsi, esse folliculos geminos ex uno nexu dependentes, quod ipsum corrumpi fraude concientium gummi cum

mento falso pernam quibundam antiquis in testiculis locere castoreum. Et in feminis hanc substantiam reperire est. Nempe, quo cavo, inter emissæ originis et gemitum septuratio; genitalis extremum, h. e. præputium in moribus, in feminis clitoris et anus latent, in eodem plus duplex membratosa et pyriformis, quarum in altera sit secretio castorei. Has certe glandes infus designat vna folliculi; nec in ambiguo iures potest remingere, quum abesse vericam miratur; intrum sane, si de testiculis veris ageretur. Alio

Præterea ne vesicæ quidem esse. Vide not. supra. Cf. et hanc quæ sequitur. Alio

In his folliculis. Non in ambobus. Nam in altero secretio sit humoris cuiusdam fusi, necturæ, a castoreo longe abeuntis; in alterius cellulis castoreum exstat. Structuræ quoque differunt. Nam prior nil nisi vesica simplex vel sacculus; posterior cellulosa reticulatque quodammodo est. Illa a pube proxime abest; hæc longius paulo enstat. Vtriusque liquor canalibus suis in genitalis decessit, tubificatque sive glandem, sive murtion. Aliud quoque utilitatis his subesse res est vero simillima; sed quid, in arripit est. Alio

Liquorem. Pinguem et oleosum. Dicitur. Alio

Itaque inter probationes falsi. Itaque ut probetur castoreum verum et seceratur a falso, eligendi sunt folliculi seu testes gemini ex uno nexu dependentes: sique hoc ipsum fraude corrumpitur ab his qui gummi concient, etc. Dioscor. II, 26. Ελέγχεσθαι δὲ αὐτὸ τοῦ γυναικουργίου ὅπως ἐκ πύλης ἀπὸ τοῦ ἀνδρός διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἡ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ αἰσθάνεται καὶ κατὰ τοὺς ὅλους αὐτὸν αὐτὸν καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ. Porro testes sumper iligito, qui sint ex uno nexu con-

necti. Alio. Itaque quæ fraude corrumpunt, monelli. Hammoniacum; aut gummi cum sanguine et castoreo subactum in folliculum infundentes, et ita exsiccantes. Hanc

Corrumpti fraude concientium gummi cum sale Hammonico. Hermolus Barbarus veterem lectionem esse monuerat non cum sale, sed cum sanguine; et tam se probare ex Dioscoride, qui hæc ipsa fere ad verbum tradit. Ecce alius sive is Dilecampus est, qui ad marginem correxit: corrumpitur fraude concientium, hoc ex Pini. eod. et Chifflet. gummi aut hammoniacum cum sanguine et castoreo, quoniam. Voss. concientium cum gummi cum sanguine est hammoniacum. Scribe: quod ipsum corrumpi fraude concientium gummi cum sanguine est hammoniacum. Nam corrumpi nuntandum non est, quin intelligatur.

sanguine, aut Hammoniacum: quoniam Hammoniæ coloris esse debeant, tunicis circumdati, liquore veluti mellis cerosi, odore graves, gustu amaro et acri, friabiles. Efficacissimi e Ponto Galatiæque, mox Africa. Sternumenta olfactu movent. Somnum conciliant, cum rosaceo et peucedano peruncto capite; et per se poti in aqua: ob id phreneticis utiles. Item lethargicos odoris suffitu excitant; vulvarumque exa-

tradit Sextius diligentissimus medicus. Gm.

Coniunctum. Haec eod. Reg. 2 sincerissima lectio, quam fide summa totidem litterarum apicibus repraesentamus, abdicata vetere, quam interpolatores sic concinnavant. Quod ipsum corrupti fraude, coniunctibus gummi cum sale Hammoniæ. Favet Dioscorid. emendationi, ut in prioribus notis ostendimus. HARR.

Cum ung. aut Hammoniæ. Hammoniacum cum sanguine et castoreo subactum, ex Dioscorida. Vid. sup. not. 10.

Tunicis circumdati. Naturalibus suis tunicis circumdati. Dioscorid. id est, elytroideis, quae utrique testi sua et peculiaris est. DAL. — *Tunicae.* Qui naturalibus tunicis perpetuo distinguuntur, inquit Diosc. loc. cit. διαφανομένους τε συνήκεις φυσικῶς ὀπλοί. HARR.

Liquore. Dioscor. loc. cit. καὶ τὸ ἐντὸς ἔχειν ἡν ποιεῖς, βαρύτερον, βαρύτερον, βαρύτερον, ὁκτικόν, ἰσχυρόν. Liquore intus veluti ceroso, odoris gravis, ac virore gusta, acri, et mordaci, friabili. HARR. — Revera castoreo, quale apud vivum animal constat hoc lunare, aut quale de modo exanimi colligitur, luteo, melleo vel siroposo soliditas, et odor gravissimus, qui multo minuitur, sed non evanescit, postquam exaruit; qua

tempore in resinae formam asturam, quae componitur, solidescit et fit subfuscum. Quod ad compositionem spectat, quamquam aliquantulum varietur in enarranda chymica analysi, potest tamen e collatis disquisitionibus clarissimorum virorum Hildebrandi, Laugier, Bouillon de La Grange, Thouvenel (*Mém. sur les substances animales médicamenteuses*, qui quidem codex praemio donatus est Burdigalae, 1778), Hays (*Wolfgangii Ad Chr. Analys. castorei chymicae, Diss. Erlangae 1795, in-8°*) cunctis id substantias constare e resina, corpore adipoceroso, oleo volatili, materia extractiva tinctoria, gelatina, salibus quibusdam acidoque benzoico. AL.

Odoris gravis. Qua de causa virore castoreo Virgilius appellat. DAL.

Efficacissimi e Ponto Galatiæ, mox Africae. Scribe cum Voss. e Ponto Galatiæque, mox Africa. Statian Vosiani duo, et his eadem verba referens melior sternumenta. Gm.

Sternumenta. Sic Dioscorid. loc. c. HARR.

Item lethargicos. Cels. III, 20, cuius verba restulimus XXVIII, 67; Plin. Val. III, 7, et Diosc. loc. cit. Solum castoreo lethargicos esse curatos, vidit Ios. Schenkius, ipso prodeunte Obs. med. lib. 1, pag. 67. HARR.

nimationes vel subditi. Et menses ac secundas cient, duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur et vertigini, opisthotonis, tremulis, spasticis, nervorum vitis, ischiadicis, stomachicis paralyticis, perunctis omnibus: vel triti ad crassitudinem mellis cum semine viticis, ex aceto aut rosaceo. Sic et contra comitiales sumpti: poti vero contra inflationes, tormina, venena. Differentia tantum contra genera est mixturae. Quippe adversus scorpiones ex vino bibuntur: adversus phalangia et araneos, ex mulso, ita ut vomitione reddantur: aut ut retineantur, cum ruta: adversus chalcidas cum myrtite: adversus cerasten et presteras, cum panace, aut ruta, ex vino: adversus caeteras serpentes, cum vino. Dari binas drachmas satis est: eorum quae adjiciantur singulas. Auxiliantur privatim contra viscum ex aceto: adversus aconitum ex lacte, aut aqua: adversum elleborum album, ex aqua mulsa nitroque. Medentur et dentibus, infusi cum oleo triti in aurem, a cujus parte doleant: aurium doloribus melius, si cum meconio. Claritatem visus faciunt cum melle Attico inuncti. Cohibent singultus

Et menses. Totidem verbis Diosc. loc. cit. H. — Ex omnibus quidem, sive experientia, sive disputationibus compertum est antispasmodicam vim castoreo contigisse. Ar.

Medentur et vertigini, opisthotonis, etc. Isdem fere morbis mederi scribit Dioscor. loc. cit. H. ar.

Poti. Ex aceto Diosc. propinat l. c. *Iliverai si oia eia kai npoc twnv parousi, atropous, lypous, thvastian pappan,* contra inflationes, tormina, singultus, exitalia venena. H. ar.

Contra. Contra diversa venenorum genera diversa mixtura est. H.

Quippe. Nicander in-Th. p. 14. H.

Adversus chalcidas. De hoc locustae genere diximus XXIX, 32. H.

Et presteras. *Προστέραι* serpentis seu viperæ genus ita appellatum ob insectinæ sitis ardorem, quem mori creant. H. ar.

Dari. Castorei. It. Scrib. Larg. comp. 192? *Ad istam, quam quidem chamaeleonta vocant: item castorei.*

P. 2. (hoc est, denarios pondi duas, sive drachmas binas), *apto ex vino cyathis quatuor,* etc. H.

Eorum, etc. Rutæ exempli gratia, vel panacis. H.

Auxiliantur. Diosc. l. c. *Πότρου si vin eia kai npoc thv.* H.

Cohibent. Diosc. loco citato. H.

ex aceto. Urina quoque libri resistit venenis, et ob id in antidota additur. Adservatur autem optime in sua vesica, ut aliqui existimant.

XIV. (iv.) Geminus similiter victus in aquis terraque testudinum, effectusque par honore habendo, vel propter excellens in usu pretium, naturaeque proprietatem. Sunt ergo testudinum genera, terrestres, marinae, lutariae, et quae in dulci aqua vivunt. Illas qui-

XIV. Geminus similiter victus in aquis terraque, etc. Vide Salmas. p. 1127. — Olim legebatur, effectus quoque pari honore habendi. — In apographo nostro, effectusque par honore habendo; sique fere habent Romana et Parmensis exemplaria. PONT.

Pretium. Ad intestina variae supellectilis opera. Eorum cortices sive putamina secantur in laminas, quibus lecti vestirentur et repositoria, l. IX, cap. 11. DALL.

Naturaeque. In Reg. 2, figuraeque proprietatem. Rectius, ut opinor. De forma testudinum diximus IX, 12. Hoc tamen et hic obiter adjicimus ex Pausania, in Alcibi pag. 43, marinas testudines a terrestribus magnitudine tantum, ac pedibus differe: pedes enim illi esse, quales marino vitulo: Εἰσὶ δὲ αἱ θάλασσαι, πλεον μυχθεύς καὶ ποδῶν, ὅμοιοι ταῖς χερσαῖς ποδῶν δι' ἑκατόντα ἔχονσι ταῖς πύλας. H. AB.

Sunt ergo test. genera; terrestres, marinae, lutariae, etc. Hodie patet, vel silentibus nostris his notis, talium nomenclaturarum usum iam nullum esse, nec posse aliquid verae et commodae divisionis ex animalium patris efflorescere. Ergo testudines vulgo in quinqueplex genus distribuunt, nampe testudinum propriarum, emydam, chelydum: cuius tamen divisionis, al-

quis dichotomiarum studiosior fuerit, ratio sic se habet:

Herpeton ordin II: Chelonii.

A. Quibus digiti facile visibiles et veri pedes.

α. Ossa tegumento, duro et corneo:

α) In convexitatem magis arcuata carapace, pedumque parum distincta (testudinæ, quod genus primum).

β) Minus convexa carapace, pedibus distinctis, sed

β) Modo ita magno tegumento, ut corpus totum, et caput, et pedes recipiat (emydes, quod genus secundum).

β) Modo non ita magno tegumento, ut hoc recipiat (chelydes, quod genus tertium).

γ) Non ossen et corneo tegumento, sed molli et ea crassissima cute (trionyches, quod genus quartum).

B. Quibus digiti non distincti membrana una adalligantur, et in pinnae formam enot (chelonides, quod genus quintum).

Ex his tamen hoc nota, non a rerum natura longissima Plinianam divisionem phare: nam quas marinas vocat, hae chelonides sunt, quas terrestres, testudines; quas lutarias et dulcium aquarum accolae emydes trionychesque: nam de chelydum genere allendum videtur, quum Anna hucusque in hoc genere species inno-

dam e Graecis emydas appellant. Terrestrium carnes suffitionibus propriae. Magicisque artibus refutandis, et contra venena salutare produntor. Plurimae in Africa. Hae ibi amputato capite pedibusque, pro antidoto dari dicuntur: et ex jure in cibo sumptae, strumas discutere, lienes tollere: item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem visus facit, suffusionesque oculorum tollit. Et contra serpentum omipium et araneorum ac similium venena auxiliatur, servato sanguine in farina pilulis factis, et quum opus sit in vino datis. Felle testudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodest; et scorpionum plagae instillari. Tegmenti cihis vino et oleo subactus pedum rimas hulneraque sanat. Squamae e summa parte derasae, et in potu datae, Venerem cohibent. Eomagishoc mirum, quoniam totius tegmenti farina accendegē traditur libidinem. Urinam earum aliter quam in vesicis dissectarum, inveniri posse non arbitror: et inter ea hoc quoque esse, quae portentosa Magi demonstrent, adversus aspidum ietus singulare, efficaciore tamen, ut aiunt, cimicibus admixtis. Ova durata illinuntur strumis, et hulneribus frigore aut adustione factis. Sorbentur in stomachi doloribus:

luerit (nempe testudo fimbriata Gmel. vel notariata, quae in Guianicis omnibus degit). A.

Emydas, Luidas, Arist. et Phavorinus: *αμύδα*; Archigenes apud Galenum vocat *ατά* tēn. II, 2, p. 381. H. 110.

Item comitiales morbos. Auctor Kiranidum, pag. 158: *Χελώνες* quoque terrestres sanguis potus epilepticis iuvat, et ab echidna vel scorpione percussos aurore iuvat, Diosc. similiter,

II, 97. HARD.

Sanguis. Plin. Val. I, 10. HARD.

Felle. Auctor Kiranidum, 158:

Fel cicatricea et leucomata cum melle homine iuvat. Totā vero conficta, et cum melle sumpta, vetustissima leucomata inundat continas; et dolorem maculasque illita sanat. etc. H.

Tegmenti, etc. Marc. Emp. XXXIV, p. 232: *Tegumentum conerematur*, etc. B.

Marinarum carnes: Mures marinos prius appellarunt. Hinc Plautus festiçe.

Marinarum carnes admixtae ranarum carnibus contra salamandras praeclare auxiliantur. Neque est testudine aliud salamandrae adversus. Sanguine alopeciarum inanitas, et porrigo, omniaque capitis hucera curantur. Inarescere eum oportet, lenteque ablui. Instillatur et dolori aurium cum lacte mulierum. Adversus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miscetur autem sanguis heminis tribus, aceti hemina, vino addito: his et cum hordeacea farina, aceto quoque admixto, ut sit quod devoretur fabae magnitudine. Haec singula et matutina et vespertina dantur, dein post aliquot dies bina vespera. Comitilibus instillatur ore diducto, his qui modice corripiantur. Spasmo cum castoreo clystere infunditur. Quod si dentes ter anno colluantur testudinum sanguine, immunes a dolore fiunt. Et anhelitus discutit, quasque orthopnoeas vocant: ad has in polenta datur. Fel testudinum claritatem oculorum facit: cicatrices extenuat: tonsillas sedat, et anginas, et omnia

sic piscatores vocat, quod illarum modo, velut animalis quaedam duplex, partim in aquis degant, partim in terra: *Salpeta mares maritimi, capchitas atque hamioas, Pamelica hominem natio.* DALEC.

Sanguine. Q. Serenus, cap. ix, de fluore capillorum, pag. 130: *Vel testudineo magis permulceto cruore.* Archigenes ap. Galen. *κατὰ τὸν* I, 2, p. 329: *ἡ χιλιώνη θαλασσίτις αἰματι κατὰ γὰρ, ἐπαινεῖται, λανθασίμωσιν enim est.* HARD.

Et porrigo. Q. Serenus, c. iv, inter remedia porriginis depellendae, pag. 127: *Prodest et tarda demptus testudine sanguis.* HARD.

His et cum hordeacea farina. Co-

mitilibus morbis etiam cum farina hordeacea. HARD.

Et vespertina dantur. Reg. 2, et vespera: ut mox, bina vespera. H.

Quod si dentes per annum colluantur testudinum. Scribe, *Quod si dentes ter anno colluantur*, etc. ex eodem. PIET.

Orthopnoea. Auctor Kiranidum, p. 158: *Marinae testudinis sanguis cum pulvis conditus, et potus, orthopnoeam sanat.* HARD.

Fel testudinum claritatem oculorum facit. Dioscor. II, pag. 95, et Galen. *κατὰ τὸν* IV, 8, pag. 456. HARD.

Tonsillas. Diosc. I. c. *Πρὸς συνάχης, καὶ τὰς ἐπὶ τῶν παιδῶν νομὰς ἐκ στίβου* HARD.

oris vitia. Privatum nomas ibi: item testium. Naribus illitum comitiales erigit, attollitque. Idem cum vernatione anguim acetō admixto, unice purulentis auribus prodest. Quidam bubulum fel admiscunt, decoctarumque carniū testudinis succum, addita aequē vernatione anguim. Sed vino testudinem excoquant. Oculorum utique vitia omnia fel inunctum cum melle emendat: suffusiones etiam. Marinae felle cum fluvialilis sanguine, et lacte, capillus mulierum inficitur. Fel contra salamandras, vel succum decoctae bibisse satis est. Testudinum est tertium genus in coeno et paludibus viventium. Latitudo in his dorso pectori similis, nec convexo curvata calyce, ingrata visu. Ex hac quoque tamen aliqua contingunt auxilia. Tres namque in succensa sarmenta coniectae, dividendibus se tegumentis rapiuntur: tum evulsae carnes earum coquantur in aquae congio, sale modice addito: ita decoctarum ad tertias partes succus, paralyzin et articulares morbos sentientibus bibitur. Detrahit item

Item testium. Subintelligi, nomas, hoc est, bulcra quae patiendo serpunt: vel vitia omnia. HAAB.

Naribus. Ita MSS. omnes, et Plin. Val. II, 58: Fel testudinis naribus illitum ingentem erigit. Diosc. II, 96, inditum maculi: imitaturque, tenebrisque vale perit. HAAB.

Sed illi in vino testudinem excoquant. Sed vino testudine excoquant, in eodem: caetera superfluum. Et stalin post, oculorum utique, non oculorum quoque. PARR.

Oculorum quoque vitia. Voss. Oculorum utique vitia, ut et Pintian. GAZON.

Suffusiones etiam marinae fel cum fluvialilis. Duo prima verba ad praecedentia attinent. Reliqua sic le-

git, Marinae fellis cum fluvialilis sanguine, et lacte, etc. ex eod. PARR.

Capillus mulierum. Duo prima verba superioribus applica, caetera scribis, sic: Fel contra salamandras vel novum decoctae bibisse, satis est: Et stalin, mutato ordine, lege, Tertium genus testudinum est, ex eod. PARR.

Inficitur felle. Luteo et aureo colore, sive flavo tingitur. DAL.

Nec convexo innixa calyce. Voss. nec convexo cordata calyce. Quod est, curvata. GAZON. — Nec convexo curvata, etc. Nec convexum habet curvatumque tegumentum. HAAB.

Articulares. Paulo aliter auctor Kiranideta, qui pag. 458: Xolone palustris cinerem cum peroto rosaro

fel pituitas, sanguinemque vitiatum. Sistitur ab eo remedio alvus aquae frigidae potu. Ex quarto genere testudinum, quae sunt in amphibis, divulsarum pinguium cum aizoo herba tuso, admixto unguento et semine lilij, ante accessiones si perungantur aegri; praeter caput, mox convoluti calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc testudinem quinta decima luna capi oportere, ut plus pinguium reperiatur. Verum aegrum sexta decima luna perungi tradunt. Ex eodem genere testudinum sanguis instillatus cerebro capitis dolores sedat; item strumas. Sunt qui testudinum sanguinem cultro acreo supinarum capitibus praecisis, excipi novo fictili iubent; ignem sacrum, cuiuscumque generis sanguine illini; item capitis hucera manantia, et verrucas. Idem promittunt testudinum omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit, aliqui tradunt tardius ire navigia, testudinis pedem dextrum vehentia.

XV. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem esse universitatem animalium, maiorisque miraculi; sed hoc utilius est vitae, contributa habere remedia, quum aliud alii prosit, aliud alibi facilius inveniat.

aperillitum sit calidas podagras summe sanare. HARD.

Pituitas. Quidam *pituitas* exponunt *et* *divulsata*, *pituitas* eruptiones; sanguinem autem vitiatum, in ecchymomata et livores effusum. Alvi dejectionem potius intelligendam puto, quod ostendit proxime sequens oratio sanguinem vitiatum, in grumos concretum. DALLG.

Ab eo remedio. Post illud remedium. HARD.

Instillatus cerebro capitis. In Reg. 2 cod. *cerebro*. In libris hactenus editis,

cerebro capitis dolores, in Cb. *instillatus cerebro*. Posterius magis aridet. Archigenes apud Galen. *κατὰ τὸν* II, 2, pag. 384, testudinis palustris sive lutariae sanguinem instillari acribiti iubet; *κατὰ τὸν* *λεπιδωτὰ*. *ἢ* *τὸ* *σπέρμα*. HARD.

Quinqueque, Cainscumque testudinum generis. HARD.

XV. *Contributa.* Ad eandem morbos utilis. Quasi ad eandem tribum classisque pertinentia. Sic contributa oppida, quae sunt eiusdem iurisdic-

XVI. (v.) Venenatum mel diximus ubi nasceretur. Auxilio est piscis aurata in cibo. Vel si ex melle sincero fastidium eruditave, quae sit gravissima, incidat; testudinem circumcisis pedibus, capite, cauda, decoctam, antidotum esse, auctor est Pelops, scincumque Apelles. Quid esset scincus, diximus: saepius vero, quantum veneficium in menstruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, ut diximus, mallus. Item contra pastinacam et scorpiones terrestres marinosque, et dracones, et phalangia illitus sumptusve in cibo. Eiusdem recentis e capite cinis contra omnia venena, privatim contra fungos. Mala medicamenta inferre negant posse, aut certe nocere, stella marina vulpino sanguine illita, et affixa limini superiori, aut clavo aereo ianuae.

XVII. Draconis marini scorpionumque ictus, carnibus earum impositis: item araneorum morsus sanantur. In summa contra omnia venena, vel potu, vel ictu, vel morsu noxia, succus earum e iure decocturum, efficacissimus habetur. Sunt et servatis piscibus

ationis, ut vacent, quae eodem iure petunt, ut in Geographicis monuimus, HARR.

XVI. *Venenatum*. Lib. XXI, 44. HARR.

Quid esset scincus. Ita MSS. De scinco disit VIII, 36, et XXVIII, 50. HARR.

Scorpis. Subintellige, diximus, Nettepe VII, 13, et XXVIII, 29, et alibi passim. HARR.

Contra, etc. Lib. XXVIII, 23: *Byzanthi Dyrrachenus tradit*: omnium vni talis reseda, si pallam piscem secum habeant. HARR.

Item, contra pastinaca. Diosc. II, 24, et in Theriac. cap. 25, quod et experimento comprobatur, ut se iur-

rat Rondeletius, VI, 19, ubi multa offert in eam rem egregia. HARR.

Absurde. Sed, de his iam dictum. AR.

XVII. *Carnibus*. Draconis scilicet et scorpionum, quibus quomodoque puto muliebri genus hanc semet affligat, obcurum est. Sic enim MSS. omnes, editique libri. Ad stallum marinarum eerie, de qua paulo ante extremo capite superiore dictum est, pertinere haec minime posse, perspicuum videtur: nam et etiam dictum curum oportuisset: et ex dracuncu marino, hoc ipso loco remedia offerri, inter ea quae ex stella marina, et quas e submersis petantur, Index perquidet, consentientibus exemplaribus omnibus: Ex stella marina, ex

medicinae, salsamentorumque cibus prodest a serpente percussis, et contra bestiarum ictus, mero subinde hausto, ita ut ad vesperam cibus vomitione redatur. Peculiariter a chalcide, ceraste, aut quas sepas vocant, aut elope, dipsadeye percussis. Contra scorpionem largius sumi, sed non eyomi salsamenta prodest, ita ut sitis toleretur: et imponere eadem plagis convenit. Contra crocodilorum quidem morsus non aliud praesentius habetur. Privatim contra presteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta et contra canis rabiosi: vel si non sint ferro ustae plagae, corporaque clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et contra draconem marinum ex aceto imponuntur. Idem et cybio effectus. Draco quidem marinus ad spinæ suae, qua ferit, venenum, ipse impositus, vel cerebro toto prodest.

XVIII. Ranarum marinarum ex vino et aceto decoctarum succus contra venena bibitur, et contra ranæ rubetae venenum, et contra salamandras. E flu-

dracone marino, et salsamentis, etc. Scorpionis marini ictum apposita ipsius hepatis sanasse se auctor est Rondeletius VI, 19. HARD.

A serpente. Ab eo viperæ genere, quam presteris vocant, inquit Diosc. II, 33: Ο δὲ σποτάριχος λεγόμενος, βόδιος δὲ λαμβανόμενος τοῖς ὄφθ. ἔχει, τῆς καλουμένης τριπτόρος, ἀνχίου: οὗ δὲ οἷς ἐστὶ πλείονος προσέχοντες οἶον ἀντιπάλιν, μὲν πάλιν, καὶ ἄλλοις. Sed oportet vinum quoque plurimum subinde haurire cogitur, ita ut vomitione reddatur. HARD.

Aut quas sepas vocant. Genus illud serpentis nunc intelligi, de quo diximus XXIII, 29. HARD.

Aut elope. In Reg. 2, et Clusci

elope. In editis elope, Nicander in Theri. pag. 35, inter varia serpentium genera, sed quas innocua sunt, Flomac commemorat: et Scholiastes: vetus in eum locum, pag. 24, ἀεὶ οὐκ interpretatur. HARD.

Imponuntur. Diosc. II, 33: Καταπλάσσειν δὲ καὶ ἐπὶ τῇ ἀντιπάλιν, ἀντιπάλιν. HARD.

Draco. Totidem verbis Diosc. lib. II, cap. 33: Ἀδρῶν ὀφθαλμοῖς καὶ πτυγμῇ, ἰσχυρῶς, ἔχει ὅτε κότε, καὶ ἐν τῇ ἀντιπάλιν, αὐτοῦ πλεονῶν. HARD.

XVIII. E fluviatilibus. Dioscorid. iterum cum Nostro facit, lib. II, c. 28: Βάτραχοι ἀντιπάλιν, αὐτοῦ ἰσχυρῶς, καὶ ἐν τῇ ἀντιπάλιν, αὐτοῦ πλεονῶν. HARD.

viatilibus, si carnes edantur iusve decoctarum sorbeatur, prosunt et contra leporem marinum et contra serpentes supra dictas. Contra scorpiones ex vino. Democritus quidem tradit, si quis extrahat ranae viventi linguam, nulla alia corporis parte adhaerente, ipsaque dimissa in aquam, imponat supra cordis palpitationem mulieri dormienti, quaecumque interrogaverit, vera responsuram. Addunt etiamnum alia Magi, quae si vera sunt, multo utiliores vitae existimantur ranae, quam leges. Namque arundine transfixa natura per os, si surculus in menstruis defigatur a marito, adulteriorum taedium fieri. Carnibus earum in hamum additis, praecipue purpuras certum est, allici. Iecur ranae geminum esse dicunt, obicique formicis oportere: eam partem, quam appetant, contra omnia venena esse pro antidoto. Sunt quae in vepribus tantum vivunt, ob id rubetarum nomine, ut diximus, quas Graeci phrynos vocant, grandissimae cun-

καὶ δεινὴ, τοῦ ζωοῦ λαμβανέμενον ὀφθαλμῷ. HARR.

Democritus. Simile est, quod de babone superius retulit, XXIX, 26. HARR.

Nulla alia, etc. Si nulla alia parte corporis quam lingua, rana adhaereat ei qui extrahit. HARR.

Supra cordis palpitationem. Ad ranae sinistram, quae cordis motus et pulsillo sentitur. DAC.

Quoniam leges. De adulterio, et de pudicitia: quales ab Augusto latae, ut refert Tranquillus in eius vita, cap. XXXIV. HARR.

Namque arundine transfixa. Nam arundine transfixa per ranae pudentia, ad de usque, si surculus ille a marito defigatur in menstruis mulierum, futurum est ut mulier adulteria horreat. HARR.

Iecur. Vide quae diximus XI, 76. HARR.

Sunt quae in vepribus tantum vivunt. Lib. VIII, cap. 34. Rubetis vitam eam et in terra et in humore antes scripsit. DAC.

Ut diximus, Lib. VIII, 45. H.

Quas Graeci phrynos vocant. Bufones quidam vocant, vulgus gallicum capauda. DAC. Diu bufonum et ranarum differentia male perspecta sunt, et ipse Cuvier quasi negre admiserat distinctionem. Nunc diligentior observatio assumpsit est characteras omnes, licetque distinguere. Nimirum utraque gens est batrachion anaron (quae urodeli familiae oppositur); sed prior distat a posteriore, hoc, quod crura in semis longiora sint corpore; minus longa quam corpus in bufonibus. Coeterae

ctarum, geminis veluti cornibus, plenae veneficiorum. Mira de his certatim tradunt auctores. Illatis in populum silentium fieri. Ossiculo, quod sit in dextro latere, in aquam ferventem dejecto, refrigerari vas, nec postea fervere, nisi exempto. Id inveniri objecta ranae fornicis, carnibusque erosis singula in solium addi. Et aliud esse in sinistro latere, quod dejecto fervere videatur, apocynon vocari. Canum impetus eo cohereri, amorem concitari, et iurgia, addito in potionem. Venerem adalligatum stimulare. Rursus a dextro latere refrigerari ferventia. Hoc et quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti, aliasque febres. Amorem inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra venena, quae fiant ex ipsis.

XIX. Auxiliatur vero etiam efficacius colubra in aqua vivens: huius adipem et fel habentes qui crocodilos venentur, mire adinvari dicunt, nihil contra bellua audente. Efficacius etiamnum, si herba potamogiton misceatur. Canceri fluviales triti potique ex aqua

differentiae sunt in his linguis (liberior quam in ranis), pustulae multae, imprimis parotides, tunc anteorum digitorum laevitas plana et inaequalis. At.

Geminis veluti cornibus. Enthyrae, in quibus oculi reconduntur. Dapac.

XIX. Auxiliatur... colubra. Sic MSS. omnes, non coluber. In Indice huius loci, et infra, cap. 26, ephydria appellatur. Haan.

Coluber est in aqua vivens. Omnes quinque: Colubra in aqua vivens. Sed et quod praecedit Vras. Idem his ranae, deinde, auxiliatur vero etiam efficacius est. Alii quatuor: Item his ranis venem, etc. auxiliatur iteum vero etiam efficacius, Menap. et Gud. quo-

que efficacius est, et Andegav. qui et auxiliatur. Leger. Idem, de his ranis lienem contra venena, quae fiant ex ipsis, auxiliari: eor vero etiam efficacius. Est colubra in aqua vivens. Malunt autem Veteres saepe colubras quin colubros. Sic infra, cap. 7: Ephydria vocatur a Graecis colubra in aqua vivens. Sic Plotiani, Chiffet. quatuor nostris. Cap. 9, non aliter, aquaticae colubrae. Idem pulchre tradit antiquis. Gron.

Huius adipem et fel habentes. In scripto exemplari, Huius adipe et felle habentes, etc. Verbum habentes putamus falso adiectum.

Canceri. Nicander in Ther. pag. 43. et Diosc. II, 12, totidem verba, II. — Quae Noster l. l. congescit de can-

recentes, seu cinere adservato, contra venena omnia prosunt, privatim contra scorpionum ictus cum lacte asinino: vel si non sit, caprino, vel quocumque. Addi et vinum oportet: Necant eos triti cum ocimo admoti: Eadem vis contra venenatorum omnium morsus, privatim scytalen, et angues, et contra leporem marinum, ac ranam rubetam. Cinis eorum servatus prodest pavore potus periclitantibus ex canis rabiosi morsibus. Quidam adiiciunt gentianam, et dant in vino. Nam si iam pavor occupaverit, pastillos vino subactos devorandos ita praecipiunt. Decem vero cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sint scorpiones ad eum locum coituros Magi dicunt: et cum ocimo ipsos cineremque eorum percussis imponunt. Minus in omnibus his marinis prosunt, ut Thrasyllus auctor est. Nihil autem aequè adversari serpen-

tes bisulcatis, non veteres don-
tasat medici docuere, sed et recep-
tiores multo. Quorum praecipui Sachs
(Phil. Inc.), in sua Γαμπαλογία,
Francf. et Lips. 1665, in-8°, cui
cancrorum usus pro pânacea habitus;
Laur. Roberg, de *Asiaco flor.* cuiusque
usu medico, Vpsal. 1715, in-4°, fig.
Schulze (Io. Henr.) de *Cancer. flor.*
usu medico, Halae, 1733, in-4°, etc.
Caeterum cancri bubiles (asiacus
marinus, cancer gammarus, cancer
locusta, cancer pagurus, etc.) hoc
praestant quod multa in se contineant
gelatinosa, unde ius optimum et
apissimum seu eluendo, seu nu-
triendo corpori. Quod certe non pla-
ne inutile vel in phthisi, vel in der-
micis affectibus. His Cel. Pinel iubebat
vesci elephantiasi laborantes. Az.

Necant. Diosc. II, 42. II.

Privatim. Colum. VI, 47, p. 226:
Musque araneus, quem Graeci αραχ-
νί-
δην

ἀραχνίδην appellant, quamvis exiguis den-
tibus, non exiguam pestem molitur.
Etiam et μυγάλη nuncupatur, ut alibi
monuimus. Hahn.

Scytalen. Σκυτάλη, μυγάλη, seu
μυγάλη, mus araneus, Columellae
(vide notam proximè praecedentem)
serpens exilius. Lucan. Et scytale
apertis etiam nunc sola prius Exu-
rias positura sunt. Dal.

Et contra leporem. Plin. Val. III,
54, et Diosc. l. c. Hahn.

Periclitantibus. Quos ὑδρόποδες
vocat, ut diximus VIII, 63. Theod.
Prisc. II, part. 4, cap. 8: *Hydropho-*
licis dabo etiam cancrorum fluviali-
um pulverem educturum. II.

Quidam adiiciunt gentianam. Quos
sequutus est Diosc. II, 12. II.

Nihil. Plin. IX, 51, de cancris:
Contra serpentium ictus medetur. II.

PLIN. N. II. Tom. VIII.

Hh

tibus, quam caneros, suesque percussas hoc pabulo sibi mederi. Quum sol sit in Cancro, torqueri serpentes. Ictibus scorpionum et carnes fluviatilium cochlearum resistunt crudae vel coctae. Quidam ob id salsas quoque adservant. Imponunt et ipsis plagis. Coracini pisces Nilo quidem peculiare sunt: sed et nos haec omnibus terris demonstramus. Carnes eorum adversus scorpiones valent impositae. Inter venena sunt piscium, porci marini spinae in dorso, cruciatu magno laesorum: remedio est limus ex reliquo piscium eorum corpore.

XX. Canis rabidi morsu potum expavescentibus, faciem perungunt adipe vituli marini. Efficacius, si medulla hyaenae, et oleo e lentisco, et cera misceatur. Muraenae morsus ipsarum capitis cinere sanantur. Et pastinaca contra suum ictum remedio est, cinere suo ex aceto, illito; vel alterius. Cibi causa extrahi debet e dorso eius, quidquid simile est cro-

Suesque percussas. Et si quando hyosciamus per imprudentiam depastus posteriores corporis partes resolutae fuerint. Aelianus, Var. Hist. lib. 4, cap. 7. Dalec. — De aulibus agrestibus prodidit hoc Aelian. V. II. 1; 7. HARD.

Nilo quidem peculiare sunt. Inter reliquos fluviis. Nam in alios nullos amnes e mari subeunt, quam Nilum: et in alio nullo fluvio sponte gignuntur, quam in Nilo, qui etiam in palude originis suae vicina multas creat, lib. V, c. 9. Strabo inter alios pisces Niloticos praecipue coracinum memorat lib. XVII. In Danubio etiam capi, ac vivere, scribit lib. XIV, c. 24. Dalec.

Sed et ur, etc. Haec quae tractamus, remedia. HARD.

Curia eorum adversus scorpiones valent impositae. Cocacium piscem adversus formicas athorum valere scribit Palladius: quo loco in exemplari vitioso legitur, coracinam piscem. Rhod. lib. XII, cap. 5. Dalec.

Porci. In indice huius loci, Porcelli sive porci. Lib. IX, c. 17, porculus marinus appellatur: etiamnum ab Italiv, porcelletto: nostris esturgeon, ut diximus l. c. De sturione marino vide Rondelet, XIV, 9. pag. 413. Marini porculi meminit et Ambros. in Hexaem. Iudaeos tradens marinis vesci porcis, quam terrestribus abstineant. HARD.

XX. *Canis.* Plin. Val. III, 50, totidem verbis. HARD.

Si medulla hyaenae. Vel hyaenae cotli particula pano illigata sanari

co, caputque totum: et hanc autem, et omnia testacea modice collui in cibis, quia saporis gratia perit. E lepore marino veneficium restinguunt poti hippocampi. Contra dorycnium echini maxime prosunt: et iis qui succum Carpathii biberint, praecipue iure sumpto. Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur. Peculiariter vero contra leporis marini venena.

XXI. (vi.) Et ostrea adversantur iisdem. Nec potest

ὀστρεὶς circulator quidam affirmabat, teste Scribon. Largo, comp. 172. Harb.

Poti hippocampi. Apud Aellianum, lib. XIV; cap. 20, piscator Cretensis filios a canicula rabiosa morsos, hippocampus, abiectis ventriculo et intestinis, quae sunt venena perniciosissima, sanavit, partim assis et in cibo datis, partim cum aceto et melle tritis plagaeque impositis. DAL.

Et iis qui succum Carpathii biberint. Exemplar nostrum *Carpathi* praefert, non *Carpathii*: neutra lectio, vera: scribendum *Carpathi*, ex Dioscoride sexto, et Paulo Aegineta quinto: qui tamen *Carpeniam* vocat, non *Carpathum*: et statim verbum eius eradendum ex eodem. PIST. — Succum. Diosc. in Alex. cap. 13, *Carpathi* melleum vocat, τὸν τῆς Καρπάθου ὀπὸν, inter venena: nec quid sit satis liquet. HARB.

Et cancri marini. Diosc. in Alexiph. cap. 6. HARB.

Peculiariter. Plin. Vsl. III, 34. Locum hunc miserabiliter depravatum Pintianus agnovit, quum sic legere vir: contra dorycnium efficax habetur. Iusto deinde facto alterius capituli a verbis proxime sequentibus: Peculiariter vero contra leporis marini venena et ostrea adversantur. Idem videtur,

nec potest videri... quam palma mensuram dñs iam tribuatur illis. Vnde illud, quaeso, videtur irrepsit, quod nec Reg. 2, nec Ch. codex agnoscit. Cetera planissima sunt, nec eget Pintiani coniectura sic emendantis. Fidem nepotes vestram! Satis dictum est de his, ut sit interrogatio duceas ad negationem: quod subtilius certe excogitatum est, quam verius. H.

Contra leporis marini venena et ostrea adversantur. Item videtur. Verbum ultimum non habent Voss. Chifflet. Pintiani codex, qui omnes etiam nri et alii nostri quatuor, idem. Vnde Pintianus: Fidem, nepotes, vestram satis dictum est de his. Elegantius quam vera. Me quoque offendeat genus loquendi, adversari contra venena. Etsi haud ignorem Plauti in Merc. II, 3, 43: nolo adversari tuam adversus sententiam. Sed placet coniungi praeceptum huius capituli cum sine superioris, hoc modo: Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur; peculiariter vero contra leporis marini venena. Et ostrea adversantur iisdem. Nec potest videri satis dictum esse de his. GROS.

XXI. Idem videtur, nec potest videri satis dictum; etc. Locum miserrabiliter depravatus. Apographon nostrum, Id ne potest videri, satis

videri satis dictum esse de his, quum palma mensarum divitum attribuitur illis. Gaudent dulcibus aquis, et ubi plurimi influunt amnes, pelagia parva et rara sunt. Gignuntur tamen et in petrosis, carentibusque aquarum dulcium adventu, sicut circa Grynium et Myrinam. Grandescunt sideris quidem ratione maxime, ut in natura aquatilium diximus: sed privatim circa initia aestatis, multo lacte praegnantia, atque

dictum esse de his, etc. legendum opinor: *Fidem nepotes vestram, satis dicitur eis de his, etc.* ut sit interrogatio ducens ad negationem. Quintilianus in declamatione, Caecus in limine: *Fidem vestram iudices, ut nobis prout argumentum criminis noveret.* Et in Mathematice: *Fidem vestram, P. C. ne quid amplius de mistera pietate speratis, et alii subinde.* Hoc autem verbo nepotes et nepotatores, quatur frequentes Plinius, quum Romanorum mores huiusmodi incescit, ut paulo post: *Nec non inter nos nepos, quidam nomenclator, etc.* PIR. Quum palma mentarum diu iam. Apud Macrob. lib. III. Saturn. in pontificiae coenae apparatu primum apponuntur echini, ostreae crudae, pelorides, sphondyli. DAT.

Mentorum: Ita Reg. 2, nun, ut editi; diu iam. Macrob. Saturn. II, 9, pag. 333, de coena Pontificia. Confer notam proxime praecedentem.

Gaudent. Ibi enim dulciora, ampliora, meliorisque succi sunt. Athen. III, 92. HARP.

Et ubi plurimi influunt amnes. Vide lib. IX, cap. 34; Arist. Hist. lib. I, c. 6, et lib. V, cap. 15. DAT.

Pelagia. Quae in alto è scopulis petantur, et pala ferrea lode colliguntur: que l'on pêche à la drague sur des rochers. HARP. — Haec pala

ferrea vulgo dicitur drague. Sed cave ne ex obscuris et ambigulis Harduini sermonibus hoc colligas; posse, si quae scopulis adhaeserunt, ex iis abstrahi ostrea. Illud non viribus ullis Vincere, non dabo poteris convellere ferro. Ex alto rapiuntur illa sola quae passim vagantur et in locis non in via ambulant. Quod ait Noster, *gaudent dulcibus aquis ac ubi plurimi influunt amnes*, bene ait: Vbi enim in vadosis littorum scaturiunt aut influunt limphae dulces, hic ostrea degunt avidissime et optimarum cernium sunt. Exempla praestant Nicot et L'orient, pag. gallicae provinciae cui nomen département de la Charente inferieure. De omnibus his caeteris conf. lexica de Rerum naturalium historia, hoc imprimis quod è Levallois prelis Argentorati et Lutetiae prodit proditque in dies conficiendum. AZ.

Circa Grynium. Sic MSS. omnes. Tamen Y, 32; Grynium. HARP.

Grandescunt sideris quidem ratione maxime. Luxatus est ordo verborum. Lege, *Grandescunt quidem sideris ratione maxime*, ex vetusto exemplari. PIR. — *Sideris.* Lunae ratione, ut dictum est lib. IX, cap. 50. HARP.

Circa initia aestatis. Tum meliora, suaviora, melioraque ventriculo, prodidit Athen. loc. c. HARP. — *Multo lacte praegnantia.* Humorem intelligit

ubi sol penetret in vada. Haec videtur causa, quare minora in alto reperiantur. Opacitas cohibet incrementum, et tristitia minus appetunt cibos. Variant coloribus, rufa Hispaniae, fusca Illyrico, nigra et carne et testa Circeiis. Praecipua vero habentur in

lacti similem, fetificum, quem in ostrearilis compertum ex ostreis effluere tradidit, lib. IX, cap. 34. Tum temporis Athenaeus suavisimus esse scribit, *νήκω*, plena, *βαλαουόρτα*, mare sapere, non coquum aut limum. Dat. — *Malto*, Plin. IX, 74: *Nupur compertum in ostrearilis, humorem us fetificum lacis effluere*. Mense maio ac iunio grandescere ea, ac multo lacte praeguaré Plinius docet, quod et experientia constat. Haec. — *Pessime*. Nam contra his mensibus et duobus qui sequuntur non sine incommoda ostrea deglutiveris, nisi haec quae dicuntur vulgo *huitrats*, h. e. ostrese parvulae, virgunculae, bimestres vel trimestres. Nam maiores, aestivo tempore, dum in propaganda gente sunt totae, seminis plene sunt, et idcirco macilentae, ac minus sapidae, nec grae palato, nec stomacho-utiles. Ea de causa prohibentur id temporis piscatores ab ostreoso mari. Vnde proverbium: *Mensibus erratis* (quorum nomini inest littera *r*) *vor ostrea manducatis*. Sed Plinius hic de ostreorum bonitate ne hilum quidem. Haec ait circa aestatis initia grandescere, non fieri optimâ. Lac est semen, sperma quo tuos tument; nec nos latet simili vocabulo masculorum piscum seminalem asperginem vocari; quam *laetem* sequiores Latini dicunt; nos *laetance*. Atass.

Haec videtur causa quare minora in altis locis reperiantur. In vetusto exemplari, non in altis locis habetur, sed in alto. Nam si grandia reperiantur

ubi sol penetret in vada, consequitur ut in alto, quo sol non penetrat, parva reperiantur. PARR.

Quare minora in aliis locis reperiantur. Nusquam, tō locis. Andeg. Men. Gud. in aliis reperiantur opacitas prohibet. Acad. in alio reperiantur, opacitas inhihet. Priscianus: *causa ista quare minora in alio reperiantur opacitas cohibet*, Quorum solum cohibet ex Chiff. notarunt. Potest autem edidisse auctor: *Haec videtur causa, in situ alio quare minora reperiantur*. Opacitas cohibet incrementum et tristitia minus appetunt cibos. Plinianum, ut quod maxime, in situ alio. Vide ad lib. XXI, 34. GROS.

In alto reperiantur. Haec sincera lectio Reg. cod. 2, quam totidem speciebus summa fide representamus: quae nihil esse Plinianae sententiae congruentius potest. Nam si grandia reperiantur ubi sol penetret in vada, consequitur ut in alto quo sol non penetrat, parva pelagis reperiantur. Vidit hoc et Pintianus et suo pariter exemplari: inde quam vana fluxaque fide in edendo Plinio versati sint priores apparet, qui sic exhibuerunt, *quare minora in aliis locis reperiantur*. Haec.

Et tristitia minus appetunt cibos. *Tristitia*, non *tristitia*, scribendum ex eodem: PARR.

Circeis. Laudat id genus Iuvenalis infra laudandus, Catius spud Horst. Sat. II, 4, v. 33: *Ostreae Circeis*, *Miseno truntur echinif*. Haec.

quacumque gente spissa, nec saliva sua lubrica, crassitudine potius spectanda, quam latitudine: neque in luto capta, neque in arenosis, sed solido vado, spondylo brevi atque non carnoso, nec fibris lacinoso, ac tota in alvo. Addunt peritiores notam, ambiente purpureo crine fibras, eoque argumento generosa interpretantur, calliblephara appellantes. Gaudent et pe-

Spondylo brevi atque non carnoso, nec fibris lacinoso, ac tota in alvo, etc. Spondylus in ostreis est τράχηλος Graecorum; quem vult bravem et callosum, magis esse quam carnosum. Fibras quas ambit crinis purpureus, sunt τὰ πικύρια. SALM. — *Spondylo brevi.* Interioris carnis solido callo. DALEC. — *Spondylo.* Spondylus in ostreis aliter a Graecis τράχηλος appellatur, collum scilicet ostrearum exterius, prope dorsum valvarum. H. — *Spondylo brevi atque non carnoso.* Debuisset Harduinus (qui sic eam sententiam emendavit quam in priori editione admiserat), monere triplicem esse de spondyli sensu apud doctos opinionem, nempe 1° Dalecampianam; quae pronuntiat spondylum esse tendinem et crassissimum ostreae ligamen; 2° Salmasianam; cui nunc facit Harduinus; 3° Venetianam (vid. Plinium Gallie. ed. Poinssinet, tom. X, pag. 448, 449; etc. not.) quae spondylum vult eundem esse cum ostreae carne. Hanc nos respicimus, quod caro non carnosae esse nunquam possit; quod quidem ab omnibus sentiens ipse Veneti. non arenosam pro non carnosa mutavit, sed perperam. Prima omnium interpretatio in hoc delinquit, quod semper ligamen maius in ostreis carnosum est, tum quod nunquam lacinosum esse potest. Sed quod de τράχηλος dicitur,

h. e. de ea parte quae dorsum sequitur, bene habet. Nam brevis trachelus arguit crassam oream; non carnosus, illaenam (laesa enim caro perforamen ac vulnus emergit); non lacinosus, rupestrem ac volubilem, quae diu in petra versata, quidquid asperum eminebat in valvis amisit. Haec optima omnimodo est. AL.

Nec fibris. Nec sit ostrearum spondylus lacinosus; aut sectus in fibras; et sint ostrea tota in alvo sui operculi. HAAS.

Ambiente. Marginem ambiente circulo purpureo: HAAS.

Purpureo. Circum lividum, hoc est, purpurei coloris appellat Martialis. VII, ep. 22, 7: *Et ostrea quum rapere lividior cirros.* Quid Martialis interpres in hunc locum, quid Salmasius dicat in Solin. pag. 4127, non laboro. HAAS.

Calliblephara appellantes. Sic Hermolaus, quom esset, *callibia parata*. Voss. *Callibiae pharata*. Andegav. et Gud. *callybie parata*. Acad. *callybiae parata*. Menap. *callibia parata*. Scribe: *calliblepharata* appellantes. Nam *calliblepharum* est ipsum ornamentum: quo quae insignita sunt, merito appellantur ostrea *calliblepharata*. GROS. — *Calliblephara.* Καλλιπύρα; quasi pulchris genis, hoc est; valvis. In Reg. 2, *callipharata*, voce ignota vel corrupta. HAAS.

reginatione transferrique in ignotas aquas. Sic Brundisiana in Averno compasta, et suum retinere succum, et a Lucrino adoptare creduntur. Haec sint dicta de corpore. Dicemus et de nationibus, ne fraudentur gloria sua littora: sed dicemus aliena lingua, quaeque peritissima huius censurae in nostro aevo fuit. Sunt ergo Muciani verba, quae subiiciam: «Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Britannicis, suaviora Medulis;

In Averno compasta. Vix eo verbo Plin. IX, 79: *Postea vitum tanti lu extremam Italiam petere Brundisium ostendit: ac ne lis esse inter duos sapores; nuper expogitatum, fœnem longe adventiculis a Brundisio compascere in Lucrino.* Lucrinum lacum Avernumque proximos fuisse, atque ad hoc sere communibus aquis stagnasse, notissimum est. Haec.

Cyzicena. A Cyzico, Hellespontii oppido: cuius ora tota ostris celebratissima fuit. Vnde Catullus ad Priapum, Carin. 46, 8: *Nam te praecipue in suis urbibus colit ora Hellespontia, cæteris æstrosior, oris.* Alcibiades dormit in hoc ipso tractu maris laudat Clem. Alex. Paed. II, p. 140, Hæro.

Lucrinis. Lacus Locrinus, prope Balas, de quo III, 9. Martial. V, 39: *Concha Lucrinæ delicatior stagni.* Et XIII, 82: *Ebris Balais vent modo concha Lucrino.* HARD.

Britannicis. Haec sunt ostræ, quæ Rutupino edita fundo Iuvenalis appellat, Sat. IV, v. 141. Fuit enim Rutupinum littorale Britanniae oppidum, ut ex Ptolemæo discimus: Circæis nata forent, an Lucrinum ad saxum Rutupinore edita fundo Ostrea, colligebat, primo deprendere moras, Et apertis aspectu litus dicebat echini. H.

Edulis. Vetus codex, *Suaviora Adultis.* In signu maris Rubri ep-

pidem Adulton, conditam a veteris Aegyptiorum, a dominis profugientibus. Populus Adultæ, lib. VI, c. 28. Invenit, sed nullis auctoribus testimonio, et Edulica montes Tarraconensis Hispaniæ, qui hodie *Moncayo* vocentur, Dat. — *Medulla*. A Medulla, Galliæ Aquitanicæ populi, ad Garumnæ ostia prope Burdegalam. Hodie *Médoo*. — In libris ad hunc diem vulgatis, *Suaviora Edulis*, absurde. Sinceram lectionem obscuris admodum vestigiis retinet Reg. 1 codex: et Colbertinus 3, plane perspicuis, quum in eo legatur, *suaviora Medullis*. Ostrea Medulla, sive Medolla, sive Medullica, laudant celeberrimi viri, quotquot Burdegala commemorati sunt. Ausonius, epist. vii; pag. 141: *Ostrea Bédianis certantia, quæ Medulorum Dulcibus in stagnis reflui maris æstus optinat.* Eadem Burdegalensis appellata ab ipsomet, ep. cxxxi, 8: *Sed mihi prope cunctis dulcissima, quæ Medulorum Edulicat Oceanus, quæ Burdegaleasta nomen Vapo ad Carnarens tulit admiratio mentis.* Non laudat minus, nostri, quam gloria vini. Proxima sint quævis, sed longe proximis multo Ex intervallo, quæ Massiliensia: portu Quæ Nerbo ad Veneris nartæ, celsaque carentis Hellespontiaci quæ protegit argenti Abydi, Vel quæ Buanis pendunt fluitantia pilis. Sura et Arcemioi qui laudent

acriora Lepticis, pleniora Lucensibus, sicciora Coryphantenis, teneriora Istrictis, candidiora Circeiensibus. Sed his neque dulciora, neque teneriora esse ulla compertum est. In Indico mari Alexandri rerum auctores pedalia inveniri prodideré. Necnon inter nos nepotis cuiusdam nomenclator tridacna appellavit: tantae magnitudinis intelligi cupiens, ut ter mordendâ essent. Dos eorum medica hoc in loco totâ dicitur. Stomachum unice reficiunt: fastidiûs medentur; additque luxuria frigus obrutis nîve, summa montium et maris ima miscens. Molliunt alvum leniter. Eadem

ostrea Ponti, etc. Sidonius Apollinarius, VIII, ep. 12, ad Trigetium, pag. 241, quamquam subobscura oratione: *Veni, inquit, ad debellandos subingandosque istos Medulicæ supellectilis epulones.* Omitto Scaligerum, caeterosque recentiores: Sensit vitium huius loci, et felleiter emendavit ante annos xxx, quam haec scriberemus, Camillus Pellegrino in *Compania Felice*, pag. 541. Nunc ea ostrea a Solaco, Medullarum vico prope Garumnae ostium, Solacensis cognominantur, de *Solaco*. Notat Thuanus de vita sua, II, p. 23, esse ea optimi saporis, gratissimique gustus; adeo ut violarum odorem referre videantur: repertumque in famulito suo gulosum puerum, qui centum amplius unus sine nausea deglutiret. Hæd.

Leptinis. A Lepti, Africa civitate. Hæd.

Lucensibus. Lucensis conventus in Hispania citeriore, supra, lib. III, c. 3. Hodie vocari aliud *Macarim* de *Catalogna*. Dalec. — *Lucensibus.* A Lucento, episcopo, Hispaniae oppido, de quo III, 32, Istricta ab Istria, etc. Hæd.

Coryphantenis. Coryphanta, Bithyniae oppidum. Coryphiss oppidum maritimum, lib. V, cap. 36. Dalec.

Sed his neque dulciora. Circeiensibus. Haec iam Plinii verba, non Musciani sunt. Hæd.

Necnon inter nos nepotis cuiusdam nomenclator tridacna appellavit. In vetere codicē, *Nec nos inter nos nepotis cuiusdam nomen celaturi tridacna appellavit.* Pjnz.

Tridacna appellavit. Hoc est, quae edere non potes, nisi triplici morsu. Δίτρω, mordeo, graece sonat. H.

Stomachum. Ita Diphilus apud Athen. III, 90. Hæd.

Summa. Nives e summis montium iugis petitas, ut in eis ostreae seruant, quae petuntur ex imo mari: quemadmodum servantur in sale pisces. Pro sale obruantur ostrea nîve, in testis suis, ut frigidiore sorbeantur. H.

Molliunt alvum leniter. Succo suo nitroso: sialunt vero dura carnis suae pulpa. Dalec. — *Molliunt.* Ipsa ostrea esse τολλάξ ὑπάρτινâ, ius quo decocta fuerint, χαρπυτινὸν καὶ ὑπάρτινὸν τολλάξ; tradit Mnesitheus Athenaeus lib. de Eduliis, apud Athen. III, pag. 92. Hæd.

quoque cocta cum mulso, tenesmo, qui sine exulceratione sit, liberant. Vesicarum hulcera quoque repurgant. Cocta in conchis suis uti clausa venerint, mire distillationibus prosunt. Testae ostreorum cinis uvam sedat, et tonsillas, admixto melle. Eodem modo parotidas, panos, mammarumque duritias, capitum hulcera ex aqua; cutemque mulierum extendit. Inspérgitur et ambustis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoque et eruptionibus pituitae ex aceto medetur. Crudae si tundantur, strumās sanant, et perniones pedum. Purpurae quoque contra venera prosunt.

XXII. Et algam maris theriacen esse, Nicander tradit. Plura eius genera, uti diximus: longo folio et latiore, rubente, aliave crispo. Laudatissima, quae in Creta insula iuxta terram in petris nascitur; tingendis etiam lauis ita colorem alligans, ut elui postea non possit. E vino iubet eam dari.

Cocta. Abest a libris omnibus hactenus editis vox prior huius clausulae, cocta, quam ductu codicum Reg. 2 et Ch. restituiimus, adstipulantibus imprimis auctoribus geminis, qui hunc Plinii locum de periculo recitant; Marcello nimirum Emp. c. 2, p. 87: *Ostrea, inquit, ita ut lecta sint, adhuc testis suis clausa, in carbonibus coquantur, atque in cibo dantur ei, qui parilon gravellum patitur*; tum et Plin. Val. I, 28: *Ad stillationem narium ex humoribus ostreae cum sua testa, ita ut electat possit, in carbonibus coquantur, et in cibo dantur.* Hæd.

Vti clausa venerint. Succo suo madentia, nec disclusis testae suae valvis exsiliata. Dæ.

Distillationibus prosunt. Temibus: succi quem gignunt crassitie. Dæ.

Testae. Quemadmodum ei cinerem

et cochleis commendat in eam usum Q. Serenus, laudatus a nobis, XX, 74. Hæd.

Et perniones. Sexl. Plat. c. 1 de cervo, lib. 24, ad perniones: *Sebum cervinum combustum simul cum ostreae testa minuta et commixta, et factum quasi malagma imponat: mire sanat.* Hæd.

XXIII. Theriacen. Hoc est, adversus serpentes prodesset. Hæd.

Nicander. Loco citato a nobis, XXVI, 66. Hæd.

Plura eius genera. Ex his genericis algæ primum palæam Marinam vocant, secundum, Corrip est: tertium, alga lactuacea: quartum alga feniculata tinctoria, quom et scorpiorum ictibus nederi dictum est lib. XXVII, cap. 7. Dæ.

Vti diximus. Lib. XXVI, 66.

XXIII. (VII.) Alopecias replet hippocampi cinis, nitro et adipe suillo mixtus, aut sincerus ex aceto. Praeparant autem sepiarum crustae farina medicamentis cutem, et muris marini cinis cum oleo: item echini cum carnibus suis cremati: fel scorpionis marini. Ranarum quoque trium, si vivae in olla concrementur, cinis cum melle: melius cum pice liquida. Capillum denigrant sanguisugae, quae in nigro vino diebus LX computruere: Alii in aceti sextariis duobus sanguisugarum sextarium in vase plumbeo iubent putrescere totidem diebus, mox illini in sole. Sorna-

XXIII. *Alopecias*. Totidem verbis Diosc. II, 3: ἰκποκαμπας θαλάσσιον ἐστι ζῷον μικρόν, οὐ καίντος ἀναλη-
φθίσια ἢ τέτρα πλάση ὑγρὰ καὶ ἐξυγ-
γίη ἢ ἀμαράκινον κύβη καὶ κατα-
χρησίσθαι ἀλωπεκίας δακτύλοι. *Hip-
pocampus marinus est animalculum,
cuius trematis cinis liquida pice vel
amargia, aut amaracino wiguento ex-
ceptus, et illitus, alopecias emendat.*
Sic etiam Galen. de Fac. simpl. med.
XI, 4, p. 312. De hippocampe multa
Aelian. H. A. XIV, 20. Pingitur à
Rondeletio; lib. de Insectis, esp. 9,
pag. 114. Massiliensibus, *cheval et
chevalot*. H. — Conf. quae supra de-
libavit Cels. Cuvier ad lib. X (init.).
verba haec: *Equorum capita in tam
parvis eminere cochleis*. Nulla huius
malacestraci et pisciculi cui apud Re-
centiores nomen hippocampus, simi-
lilitudo est. A1.

Aut sincerus ex aceto. Solus, per
se, nulla re alia admixta, praeter
acetum. HARR.

*Praeparat cutem sepiarum crustae
farina medicamentis*. Cutem replet
et muris marini cinis. Aliter apogra-
phum nostrum, *Praeparant autem
sepiarum crustae farina medicamentis*

cutem, et muris marini cinis. Vt su-
perfluat verbum *replet*, ex eodem.
Ego vero et illud, *medicamentis*,
falso additum suspicor. P1RY. — *Prae-
parat*. Medicamentis, quibus alo-
pecias emendatur, suscipiendis, praepa-
ratur ante cutis crusta sepiarum
in farinam trita et illita. — *Prae-
parant*. Sic Reg. 2 eod. et is quem
Pintianus vidit: quorum ad amissimam
quae in editis depravata sunt, exi-
genda hoc loco et corrigenda credidi,
quum nec priore loco cutem, nec
postea *replet*, ulli MSS. agnoscant,
et impedita luxataque oratio ea ver-
borum serie videatur. HARR.

Cutem replet. Hoc est, pilo vestit.
DAL.

Ranarum. Sic Diosc. II, 28: Κρίν-
τες δὲ βάτραχοι... καὶ ἀλωπεκίας θα-
λάσσιους οὗς πλάση ὑγρὰ καταχρησ-
μένοι. Et Alex. Iatros. I, 4, ad alo-
pecias; *Ranarum cinis cum pice liquida
illinitur*. Idque se experimento pro-
basse testatur Rondeletius, lib. de
Palmist. esp. 2. HARR.

Alii. Totidem verbis Marc. Emp.
VII, pag. 48, et Plin. Vol. 3, 7, de
capillis denigrandis. HARR.

Sornathur. Sic MSS. Ignotum me-

tius tantam vim hanc tradit, ut nisi oleum ore contineant qui tingunt, dentes quoque eorum depigrari dicat. Capitis ulceribus, muricum vel purpurarum testacinis cum melle utiliter illinitur: conchyliorum, vel si non urantur, farina ex aqua: doloribus, castoreum cum peucedano et rosaceo.

XXIV. Omnium piscium fluvialium marinorumque adeps liquefactus sole admixto melle, oculorum claritati plurimum confert: item castoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices sanat, et carnes oculorum supervacuas consumit. Nulli hoc piscium copiosius,

digi nomen. Referunt hos ipsum porro auctores proxime appellati.

Capitis. Marc. Emp. totidem verbis cap. iv, pag. 90, et Plin. Val. I, 5. H.

XXIV. *Omnium*. Et hic typonum errata, qui liquefactus oleo exhibent, ad MSS. fidem emendamus, praesertim Reg. 2, quem fide integra representamus. Adjuvat Plinii transcriptor Marc. Emp. cap. viii, p. 62: *Adipēs omnium fluvialium piscium*; inquit, in sole liquefactae; adiunctoque melle, inunctioni adhibita, mirifice oculis caligantibus prosunt. Certiorque ductor Diosc. II, 94: *Τὸ δὲ τῶν μεταπύκτων ἰχθύων ὀφθαλμοῖς ἐχρηστέον, ἀποταξίς δὲ ἁλῶς καὶ πύκτου πυρέν. Fluvialium piscium adeps inunctis oculis claritatem affert; si quidem in sole liquefactus, mellique admixtus fuerit. Neque vero quemadmodum liquescere oleo possit adeps, conicere in promptu est. Haseo.*

Callionymi fel cicatrices. Oculorum scil. Galei. de Fac. simpl. med. X, 2, pag. 284. Errant qui discussam a Tobia patria caecitatem eo felle volunt. Callionymus enim marinus piscis est, et mollis estignae; nec multarum virum: ille, quo Tobias usus, ingens, fluvialis et fere ἀποπνοέτης. Si-

lurata potius esse crediderim, de quo IX, 47. Vide Bochart. de Asin. part. II, lib. V, esp. 44, p. 748. Ad oculorum vitia univere callionymi fel commendat etiam Dioscor. lib. II, c. 96. Haseo. — Partim vero Hardulnus; nec enim fides verbis permixtae callionymum eundem esse cum pisce qui discussit Tobias caecitatem. Sed nec quis ille piscis fuerit, quereamus, nedum e silutorum gentis esse hunc decreverimus (nam in Bibliis non sat exacte describitur); nec de quo callionyma sermonem Noster habuerit, ipse clare hic indicat. Dupinet, ipse vers. suae gall. margine tult intelligi de pisce quem vulgo dicunt *cât*, vel *tapeçon*, aut hoc in cap. Quidam esse putant *barbet de mer*. Sed haec confutatur synonymia callionymi et uranoscopi, quam mox expresse efficit Plinius. Conf. de hoc Esc. VI, p. 640, ad calcem huius libri. Az.

Et carnes. Carnes in angulo oculorum excrecentes. Haseo.

Supervacuas consumit. Supra modum excrecentes, ut cicatrices in ulceribus felictas, pterygia carnosa &c.

Nulli hoc piscium copiosius. Id ipsum tradit Arist. item et Aelianus, lib. Animal. lib. XIII, esp. 4, quo

cedria: et ranæ, quas diopetes, et calamitas vocant, sanguis earum cum lacryma vitis si evulso pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem ruboremque sepiæ cortex cum lacte mulierum illitus sedat: et per se scabritias emendat. Invertunt itaque genas id agentes, et medicamentum auferunt post paulum, rosaceoque inungunt, et pane imposito mitigant. Eodem cortice et nyctalopes curantur, in farinam trito et ex aceto illito. Extrahit et squamas eius cinis. Cicatrides

cum cedria instillatis, evulsos palpebrarum pilos renasci non patiuntur. Tellinas a pectunculis mitulisque assunxit Hippocrates, de dieta lib. II. HARD.

Quae *Διοστρίς* rana vocatur, quam per imbres caelo delapsam, quasi a love missam, vulgus arbitratr. Sic Palladium το *Διοστρίς* καλεσθῆναι ait Clem. Alex. in Protrept. pag. 30. Eademne ὀρνίθης, vel ὄρνυτῆς, quod arbores scandat, ut dicitur ε. 29. Καλαμῆς, quae in arundinibus maxime vivit, omnium viridissima, ut dicitur cap. 42. Diversa dno ranarum generis Diosc. II, 28: Τῶν δὲ χλωρῶν βατράχων το αἶμα ἐκπύουσι τὸν σπλῆνα καὶ τὴν ἐντερίδιον ἀπὸ τῶν βλεφάρων τρέχεις ῥέουσαι. Tamen hoc Galenus negat esse verum, de Fac. simp. med. X, pag. 279: Hæc. — *Diopetes* et *colanitis* vocant. *Διοστρίς* aliquas vere esse, hoc est; abiqua a love plui ac immitti: (quæ olim percubuit) opalionem falsam esse docet Theophr. in fragmento περὶ τῶν ἀέρων φαρμάκων. Alii legunt, *Dryopites*, in arboribus nascentes. *Διοστρίς* aquationibus sæpe autumnalibus gignuntur.

Cum lacryma. Apud Galen. lib. IV, κατά τόνου; Archigenes remedium hoc ex Papias medico Laodiceensi refert.

sed pro lacryma vltis, chamaeleon
albus requiritur, et illic scribitur. D.

Vitis: Albæ, ut paulo post, bryonia, Dioscoridi pilothrum est. DAL.

Oculorum. Pl. Val. I, 44: *Corticis sepiæ* farina in *epiphloris*; ex lacte mulieris oculis circumlingitur. Marcell. Emp. vii, pag. 69: *Sepiæ testa* interior, quæ mollis est, diligentissime trita, et muliebri lacte permixta, atque inunctioni adhibita, supra dictis oculorum ausus prodest. Diosc. II, 23, de sepiæ: Τὸ δὲ ἀπ' αὐτῆς ὀφθαλμοῦ σχηματισθὲν εἰς κολλύρια ἀμύηται πρὸς παρὰ τῶν τραχυῶν βλεφάρων. Ipsius vero testa in colligia efformata, nobis genis perfricandis accommodatur. Quæ sepiæ vocat Plinius, cap. 27, sequod in dorso sepiæ reperitur: ὀφθαλμοῦ τὸ ἐν τῷ νύτῳ, Athen. VII. H.

Sepiæ cortex. "Qui spongiosus et
coctis, facillime conteritur. A.

German. *Palpebrae*. HAND.

Imposito mitigant nocte. Cum lacte.
Dose.

Eadem cortice et hyalopet curantur in farinam trita et ex aceto illita. Masculino genere in vetusto codice scripser legitur, eodem, trito, illito. PIER.

*Extrahit. Pl. Val. I, 18, sub finem:
Ad maculas oculorum tollendas, sepiac
testam diligenter in mortario Thebaico*

oculorum cum melle sanat, pterygia cum sale et cadmia singulis drachmis. Emendat et albugines oculorum iumentorum. Aiunt et ossiculo ejus genas, si terantur, sanari. Echini ex aceto epinyctidas tollunt. Eundem comburi cum viperinis pellibus ranisque, et cinerem aspergi potioni iubent Magi, claritatem visus promittentes. Ichthyocolla appellatur piscis, cui glutinosum est corium; idemque nomen glutino eius. Hoc epinyctidas tollit. Quidam ex ventre, non e corio, fieri di-

ieres, et pulverem ipsius in oculos mites. Ego vero squamas interpretor, non pterygia oculorum, de quibus mos aeorum, ut Dalecampius; sed festuca, palea, aut quidvis aliud simile, quod in oculos incidit; his extrahendis datem esse corticis sepiarum propriam dicit, confirmatque item inferius, cap. 43, quum vel ipsa telis aculeisque extrahendis huius corticis cinerem commendat. HARR.

Squamas. Oculorum, Squamas, vel πτερύγαι, vel λευκώματα, pp. Diosc. vel surfures capitis νέφρα. DAL.

Pterygia. Dioscor. II, 23. H.

Emendat. Dioscor. II, 23: Που δὲ καὶ πρὸς λευκώματα πτερύγαι ἐμμενόμεναι. Faut et præclare iuvencus ad oculorum albugines, si insufflatur. Etiam ad hominum oculos transferi hanc vim. Plin. Vol. I, 20. HARR.

Ichthyocolla. Is est quem in Doryaliene capi; nullisque ossibus munitum esse, dicit IX, 17, cui a glutino, quod is præbet, alterum id nomen est inditum. H. — Ille dicitur quoque a Bondeletio eios esse, sed ridicule. Vid. inf. not. 28. AN.

Quidam. Dioscor. III, 102: Ἢ δὲ ἰχθυόcolla λεγούνη ποτὶς ἐστὶν ἰχθύος κτάρου. ἀρεστοὶ δὲ ἐς θάλασσαν γινώσκουσιν, οὗτα λευκὰ ... οὐ φαρμάκον, ἀλλὰ τὰ κοινὰ. Ichth. colla, hoc

est, piscium gluten, venter est piscis cetacei. Præstat natione Pontica, candicans ... minime scabra, et quæ æthere liquet. Tale glutinum hodieque et e Ponto mittitur. Piscis nomen Dioscorides quum retinet, ichthyocollam dici a glutino suo significat. Vide Aldrovand. de Piscibus, V, 4, pag. 565. H. — Ichthyocolla nunc seu piscium gluten fingitur ex acipenserum husonum vesicula nataloria. Ergo hi magis videntur proximi vero fuisse qui καὶ τὰν ἰχθύος ἰχθυόcollæ basin esse volunt; nam vesicula hæc pars intestinorum. Quod subiunxerunt ἰχθύος κτάρου; noli aut mitteri aut nimis severe respondere; non enim apud Veteres κῆρα aut κτάρου cetaces nostra sunt. Κῆρας, non cetaceum solum aut pliocæ enormes, sed omnis piscis prægrandis; forte an nullus fere aqualis, nullus chondropteryx, non κῆρας. Ergo acipenser, tum ob squammarum raritatem (nam patebat non assimilandos cisti squammosæ clypeos eorum minutos), tum ob magnitudinem κτάρου vere erant. Ceterum nec solum acipenserum genus ichthyocollam præstaret, nec sola vesicula; res est vero similis ex multorum piscium, et forte omnium, intestinalis et cutis, squammarum ademptis, posse id glutinis optime

cunt ichthyocollam, ut glutinum taurinum. Laudatur Pontica, candida, et carens venis squamisque, et quae celerrime liquescit. Madescere autem debet concisa in aqua, aut in aceto nocte ac die: mox tundi marinis lapidibus, ut facilius liquescat. Vtilem eam in capitis doloribus affirmant, et tetanothris. Ranae dexter oculus dextro, sinistro laevus suspensi e collo nativi coloris panno, lippitudines sanant. Quod si per coitum ranae eruantur, albuginem quoque, alligati similiter in putamine ovi. Reliquae carnes impositae suggillationem rapiunt. Cancri etiam oculos adalligatos collo mederi lippitudinis dicunt. Est parva rana in arundinetis et herbis maxime vivens, muta ac sine voce; viridis, si forte hauriatur, ventres boum distendens. Huius cor-

confici; nec dubito si quis talibus experientis seculo incubuerit, quin et ichthyocollae commercium velocissime mutaturus et opes magnas comparaturus. *As.*

Vtilem. Sic Diosc. l. c. *Ὠρεῖται δὲ εἰς τὰς κεφαλὰς ἐπιπλάστρεως, καὶ λατρικὰς δυνάμεις, καὶ εἰς τετάνωσιν τοῦ προσώπου.* Vtilis est in emplastris cephalicis, leprarumque medicamentibus, et tetanothris, quae faciei cutem erugant et extendunt. Quum emplastris cephalicis utilem esse ait Dioscorides, considerandum amplius videtur, an non ea potius intelligat, quae peculiariter calvariae fracturis dicata sunt, quam quae capitis doloribus accommodata. *Hard.*

Tetanothris. Τετάνωσις, sive τετάνωσις, a τ. tetanōs, sunt quaecumque ad laevigandam et erugandam hominis cutem praesertim in vultu conficiuntur. Tentipellis; a tendenda pelle Latini vocant. Vide Voss. in Etymol. *Hard.*

Ranae. Simile est quod habet Mare.

Emp. c. xiii, pag. 67: Ranae de locis prehendes, et spina oculos et subtiliter erues, atque in panno eocineo ligatos, oculis interioris erendis superpones: illo medeberis. Hard.

Nativi coloris panno. Fusco, citra tinctorum, lanae propria colore. *Dal.*

Cancrī. Q. Serepus, cap. de oculorum dolore mitigando. *Viventis ranae, neque lumen, geratur amicum.* Nesci. Sereus cancer est. Superstitiosius autem Mare. *Emp. viii, p. 58: Cancrī oculos subtiliter sublatos, et in phoracio colligatos, colloque suspensos, lippitudini incipienti medetur; si tamen remedium a casto homine fiat. H.*

Est parva rana. Calamitas infra, c. 10; quoniam inter arundines fruticesque vivat. *Dal.*

Muta ac sine voce. De hęc vide Rondeletium. Rubatarum modo venenata est. Alia est dryophites viridis, descripta eodem capite. *Dal.*

Huius corporis liquorem specillis, etc. Est autem specillum instrumentum inungendis oculis aptum: quemadmo-

poris humorem specillis derasum claritatem oculis inunctis narrant asserre; ipsasque carnes doloribus oculorum superponunt. Ranas etiam quindecim coniectas in fictile novum iuncis configunt quidam; succoque earum, qui ita effluerit, admiscunt vitis albae lacrymam, atque ita palpebras emendant, inutilibus pilis exemptis, acu instillantes hunc succum in vestigia evulsorum. Meges psilothrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putrescentes, et ad hoc utebatur multis variisque per aquationes autumnii nascentibus. Idem praestare sanguisugarum vinis ex aceto illitis

dem legimus lib. VII, cap. 63: *C. Iulius medicus dum inungit, specillum per oculum trahens. GALEN. — Specillis. Scilicet pilis, ratis, epistaxis. Plinius legit, ratis, pilis. DALL. — Specillis. Instrumento ferreo, vel cupreo, ut dicitur VII, 54. Acu cupreo dixit Marc. Emp. VIII, p. 70: Ranasque viridem comprehensum, inquit, acu cupreo puncto, et sanguine eius excepto, etc. Sanguinem hunc Plinius humorem vocat. HARO.*

Ranas. Ita libri omnes editi. At MSS. Reg. 2, Ch. caeterique XV F, Colb. 3, in quo quindecim sine ulla notarum compenditis. Quia et ipse Plinius inferius, cap. 47: *Eodem meumora*, inquit, alii ex quindecim raris conficiunt psilothrum, sicut de oculis diximus: haec omnino loco quae habetur praeter manibus. Quia et ibi non quindecim, sed duodecim praefert Reg. 2, et dicitur suo loco. Quare non ranarum numerum signat ab eo hoc posteriore loco, sed panderarum modum existimamus. HARO.

Iuncis configunt quidam: succum earum qui ita effluerit, admiscunt lacrymas, quae ex alba vite manant. Brevius et magis ex Pliniana digni-

tate in scripto codice: *Iuncis configunt quidam, succoque earum, qui ita effluerit, admiscunt vitis albae lacrymam.* PIST.

Succoque earum, qui ita effluerit, admiscunt lacrymas, quae ex alba vite emanant. Vossiani duo succoque; deinde melior, admiscunt viii salvis lacrymam. Scribe: succoque earum, qui ita effluerit, admiscunt vitis albae lacrymam, atque ita palpebras emendant. Quod et Piniano visum. GABR.

Vitis Cui psilothi quoque ab ea dote nomen est inditum, ut dictum est XXIII, 16. Est enim psilothrum, unguentum depilatorium. Pro albae vitis lacryma chamaeleonis folia Theodorus Priscianus adhibet; I, 10: Et chamaeleonis herbae folia sicca trita in pulverem et commixta sanguine ranarum vitidum, post evulsionem capillorum pro collyrio inungimus. H.

Meges. Chirargus is fuit, de quo diximus in Auctorum inde.

Enecans. Enecans, sineque putrescere in aceto. HARO.

Idem praestare sanguisugarum. M. Emp. cap. VIII, pag. 71; Plin. Vah. I, 21; Theod. Prisc. l. c. HARO.

putatur. Comburi eas oportet in novo vase. Idem taeniae jecur siccatum pondere x iv cum oleo cedrino perunctis pilis novem mensibus.

XXV. Auribus utilissimum batiae piscis fel recens,

Idem taeniae jecur siccatum pondere X. IV. Taeniarum, hepata anatomici tum facile acil. ostenderint nobis quam cuscum adipem i thynnorum volumus. Sic enim cap. 10: *Psittorum est thynni sanguis, fel, jecur, etc.* Tò X nota est χαλκοῦ, seu aerei, quam Graeci ita figurabant. Vide Reines. var. lect. lib. II, cap. 7, pag. 174. H. — *Item taeniae jecur siccatum.* Sic Herodotus aut *Chaunae* pro vulgato *cheu*. Reinesius Var. lect. II, 7, emendat *thynni*. Verè, ut puto: nam Voss. *teuine ostioceum*. Quod est, *thynni iocus siccatum*. Ita enim idem codex saepe pro *jecur*. Acad. *chieru jecur siccatum*. Acad. Men. et Gud. *theni*. Sed hoc vento projectus idem vir eruditissimus, illustremus etiam, ait Plinium de dosi medicamenti seu pondere, quod non ab omnibus intelligi scimus. Illustrat autem ita, ut tò X notam vellet esse χαλκοῦ, sive aerei, quam Graeci sic figurarint X, proque ea latinos editores Plinii suae linguae X quai ἰσοδυναμοῦσαν substituisse: chalcos autem seu aereos quatuor ponderare obolum, seu scrupulum dimidiatum. Ieiune admodum et non pro Reinesio: nam obolus (qui sans dimidiatus est *scripulus*, non *scrupulus*) octo chalcos Athenis habebat, Galen. de Pond. O γὰρ ὀβολὸς ἔχει X, η' Paul. Aeg. O γὰρ ὀβολὸς κεράτεια γ'. τὸ δὲ κεράτιον χαλκοῦς δύο διμοίρον, ὁ γὰρ ὀβολὸς ἔχει γὰλκοῦς ὀκτώ. Cleopatra: ὀβολὸς ἔχει θέρμεον α' ἡμισυ, κεράτεια γ', χαλκοῦς α'. τὸ ἡμιόβολος ἔχει κεράτιον α' ἡμισυ,

χαλκοῦς δ'. Alius: ὁ χαλκοῦς ἔχει ἡμιόβολον τὸ τέταρτον, ὥστε τοὺς τέτταρας χαλκοῦς ἄγειν τὸ ἡμιόβολον. Haec saltem communis et utilissima ratio; etsi Plinius decem, alii sex chalcos interdum obolo assignent. Nec vero numerus X est nota chalci, sed X. a Poterat e Paulo ab Aegina nosse: Πρώτος μὲν οὖν τὸ χ στοιχείον ἔχον ἐπικείμενον αὐτῷ τὸ ἄλφα, χαλκοῦς σημαίνει. Denique Plinii editores, sive Latini, quos ille appellat, sive Galli, sive Germani, noverant, nihil exemplaribus eius esse vulgarius, quam per X significari X. denarium vel drachmam: et ita hic quoque *pondere X. IV* esse pondere denariorum vel drachmarum quatuor. Gsok. — *Item taeniae jecur siccatum.* Tauria piscis a Graecis vocatur, cuius meminit Epicharmus apud Athen. VII, pag. 325. Gora villam interpretatur: taeniam retinere Plinius maluit. A Narbonensis orae piscatoribus *Flambo* vocari, vactor est Rondestius, XI, 47, a colore rufi seu flammeo. Iu Reg. 2 et Colb. 3, *theni*: unde *thynni* rescribi hoc loco quibusdā placet; quibus negre assentimur. H.

Pondere. Hoc est, denarium quatuor, sive drachmarum. Reius. Var. lect. II, 7, in hoc loco caecutit. H.

XXV. *Batae.* Ita MSS. Reg. t. 2, Colb. 3, et Chifflet. non *dati*, ut in editis. Index quoque huius loci, *batia*, βᾶτος, sive βᾶτις, rursus est: a qua si *batia* discrepat, quid ea sit; incompertum nobis fatemur esse. H.

sed et inveteratum vino: item bacchi, quem quidam myxona vocant: item callionymi cum rosaceo infusum: vel castoreum cum papaveris succo. Vocant et in mari pediculos, eosque tritos instillari ex aceto auribus iuvent. Et per se conchylio infecta lana magnopere prodest. Quidam aceto et nitro madefaciunt. Suntque qui praecipue contra omnia aurium vitia laudent gari excellentis cyathum, mellis dimidio amplius, aceti cyathum in calyce novo lenta pruna decoquere, subinde spuma pennis deterisa, et postquam desierit spumare, tepidum infundere. Si tumeant aures, coriandri succo prius mitigandas iidem praecipiunt. Ranarum adeps instillatus, statim dolores tollit. Cancrorum fluviatilium succus cum farina hordeacea aurium vulneribus efficacissime prodest. Parotides muricum testae cinere cum melle, vel conchyliorum ex mulso curantur.

Bacchi. Lego *bacchi*. Myxon, bacchum olim nominarunt, vel quis caput ul vino conspersum rubet circa labra et opercula branchiorum, vel quoniam ebriorum modo temere huc illuc notando fertur.

Vel castoreum. Cels. VI, 7, ad sonitum atrium intra se ipsas, castoreum adhibet cum aceto, vel irino, vel lauro oleo: aut haec mixtum castoreum cum succo iucum amararum. HAN.

Vocant. Ita MSS. tum in hoc loco, tum in indice, non pedunculos. Φηί-
παζ vocat Aristoteles, H. A. IV, 10, pag. 501. Harum ortus in maris profundo, Γένεται δὲ ἐν τῷ βαθύ τῃ βάθει. De his egimus IX, 71. Adde Aelian. Hist. Au. IX, 7. H.

Et per se conchylio infecta, etc. Crito lib. III, κατὰ τόπον, κροχίδα κογχυλίων, quemodum eodem lib. Andromachus κροχίδα κογχυλίων,

hocum sive tomentum lanae purpurea linctae vocat. Aetius vocat ἐπίον κογχυλίων, tum etiam πύργα παρὰ πύργα ἐπίον. Alii πλάμα, πλάμα, σπρόπις. DAT. — Et, etc. Couchy-
liatam lanam appellat Marc. Empir. cap. ix, pag. 75, qua aurem occludi iubet, cui medetur. HAN.

Suntque. Marc. Emp. ad verbum, cap. ix, pag. 73, 77 et 82; Plinius item Val. I, 9. HAN.

Gari excellentis cyathum. Olim post excellentis legebatur v. scotorum, quod sane non habetur in vetere exemplari, et prorsus inutile est, quum alterutrum sufficiat ad gari excellentiam indicandam. A.

Si tumeant aures. Plin. Val. I, 9, et Marc. Emp. ix, pag. 74. H.

Ranarum. Marc. Emp. cap. ix, p. 75, et Plin. Val. I. c. HAN.

Parotides. Totidem verbis Marcell. Emp. cap. xy, pag. 107 et 109. Plin.

XXVI. Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini scarificatis gingivis: cerebro caniculae in oleo decocto adservatoque, ut ex eo dentes semel anno coluantur. Pastinacae quoque radio scarificare gingivas, et in dolore utilissimum. Conteritur is, et cum elleboro albo illitus, dentes sine vexatione extrahit. Salsamentorum etiam fictili vase combustorum cinis, addita farina marmoris, inter remedia est. Et cybia vetera eluta in novo vase, dein trita, prosunt doloribus. Aequae prodesse dicuntur omnium salsamentorum spinae combustae, tritaeque, et illitae. Decoquantur et ranarum singulae in aceti heminis, ut dentes

Valer. I, 43, pro melle molam ad-
sclcit. HARD.

XXVI. Scarificatis. MSS. Reg. 2.
aliique, scarificatis; et mox scarificare,
ut alias monuimus. HARD.

Pastinacae quoque, etc. Celsus, I.
V, cap. 9: Et planti piscis, quem pas-
tinacam nostri, τρυγίνα Graeci vo-
cant, nucleis torretur, deinde conte-
ritur, resinaque exigitur, quae denti
circumdanda huius solvis. Dioscorides
quoque, lib. II, non abluat. DAL.

Radio. Caudall nimirum: nam qui
in cauda pastinacarum exsurgit, utrim-
que dentatis serrae imaginem refert.
Caeterum de pastinaca (Raisa pasti-
naca Linn.) hic sermo est. AL.

Salsamentorum etiam, etc. Galen.
ad finem lib. V, κατὰ τὸν οὖον, ad oris
hucundum odorem, dentiumque do-
lorem ac splendorem, salsamentorum
cybique cingere utitur. DAL. —
Salsamentorum Ad verbum Marcell.
Emp. cap. xiii, p. 97. HARD.

Et cybia. Habent ita sane liqui
omnes et manu exarati, et typis es-
cusi: nihilominus subesse mendum
haud temere suspicamur: nam quid
intersit novo an veteri vase eluantur,

non admodum liquet: utro coquan-
tur, plurimum interest. Quare citra
malum, quam eluta scribi, si ulli
exemplaria suffragantur. Ad stipulatur
certe quidem coniecturae huic no-
strae Marc. Emp. gal a Plinio vide-
tur hausisse quae tradit, xiii, p. 97:
Cybium optimum, inquit, ac vetu-
stinum ollae inditur atque argilla
circumlinitur et furno ardenti oblici-
tur, ut ad cinerem cybium excoquat-
tuno adiecto Pario lapide contuso,
salsamenti supra dicti favilla conte-
ritur, hoc dentifricium ita bonum est,
etc. Galen. quoque κατὰ τὸν V, extr.
pag. 486: Τινὲς δὲ τριγίνας καὶ οὖον
ἐν χύτρᾳ προσβάλλουσι τῷ φαρμά-
κῳ, ἢ κόβιον καὶ ὀξὺν γὰρ ἐν
τῇ χύτρᾳ τῇ σποδῇ, οὐκ ἀγνώ-
στου. Quidam salsamenta in olla exusta
ad medicamentum addunt, aut etiam
cybium: si quis enim eorum cinere
per se utatur, dentis dolorem non per-
cipiet. HARD.

Decoquantur. Sic Dioscor. II, 28c.
ἀπὸ τοῦ οὐοῦ καὶ ὀξυπύλου συντάσσου-
ται ὀδοντὶ καὶ ὀξεί, καὶ διακλύσονται.
Decoctae in aqua et aceto den-
tium dolores collatione leniunt. H.

ita colluantur, contineaturque in ore succus. Si fastidium obſtaret, ſuſpenderat pedibus poſterioribus eas Salluſtius Dionyſius, ut ex ore viſus deſlueret in acetum fervens, idque e pluribus ranis. Fortioribus ſtomachis ex iure mandendas dabat. Maxillaresque ita ſanari dentes praecipue putant; mobiles vero ſupra dicto aceto ſtabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum praecisis pedibus in vini hemina macerant, et ita collui dentium labantes iubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alii denas in aceti ſextariis tribus decoxere ad tertias partes, ut mobiles dentium ſtabilirent. Necnon xxxvi ranarum corda in olei veteris ſextario ſub aereo teſto diſcoxere, ut infunderent per aurem dolentis maxillae. Alii iecur ranae decoctum et tritum cum melle impoſuere dentibus. Omnia ſupra ſcripta ex marina rana efficiaciora. Si carioli et foetidi ſunt, centum in furno aſcieri per noctem praecipiant: poſtea taptumdem ſalis addi, atque ita fricari. Enhydris vocatur a Graecis colubra in aqua vivens. Huius quatuor dentium ſuperioribus in dolore ſuperiorum gingivas ſcarifi-

Fortioribus ſtomachis ex iure edendas dabat. Quatuor ſcripti, mandendas. Optimas, mandendas, ut et Pintiani codex. Gron. — Haec iubentium mirabilis fuit à theopix: nempe a rana, ſi quarum crura poſtica edov-rakyoũro; denti appenduntur, trahit principium doloris et in corpus herpeti deſcendere, unde mox in acetum migraret excederetque. Ergo, ut ranae aliquis dentibus laborans, impune ederet necesse hunc fortissimo ſto-machò pollere; namque hanc vim qua modo dentes miſere vexantur poſſe in ſtomachi delicatiora membranaſpaciſſe ſaeſvire. Haec conſulſere hoſtie non iam optis est. Ai.

Sub aereo teſto. Sic omnes typi, cum Reg. 2 cod. MS. In Colb. 3, sub aerea teſta. Hahn.

Enhydris vocatur a Graecis colubra in aqua vivens. Codices noſtri hic quoque exhibent colubra, non coluber. H. — Enhydris Ariſtot. Hiſtor. Anim. lib. I, cap. 4, lura: Plinio ſerpens aquaticus, natriz, quem et hydrem vœſt ſequenti capite ab hoc altero, niſi mendosus locus ſit. De hoc ſupra actum eſt, cap. 49. Latras canes fluviatiles Aelianus vocat, Hiſt. An. lib. XIV, cap. 21: Dal.

Gingivas ſcarifiſcant. Libri manu exarati, ſed, vilioſe, ſcarifiſcant. H.

cant, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tantum earum contenti sunt. Utuntur et cancrorum cinere: nam muricum cinis dentifricium est.

XXVII. Lichenas et lepræ tollit adeps vituli marini: muraenarum cinis cum mellis obolis ternis: iecur pastinacæ in oleo decoctum: hippocampi, aut delphini cinis ex aqua illitus. Exhulcerationem sequi debet curatio, quæ perducit ad cicatricem. Quidam delphini iecur in fictili torrent, donec pinguitudo similis oleo fluat, ac perungunt. Muricum vel conchyliorum testæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutemque erugat, extenditque septenis diebus illitus, ita ut octavo candido ovorum foveatur. Muricum generis sunt, quæ vocant Graeci coluthia, alii corythia, turbinataeque, sed minora

Nam muricum cinis. Plinius Val. l. c. et Quint. Særenus laudatus a nobis, XXVIII, 49. HARD.

XXVII. Lichenas. Reg. 2 et Ch. solvit. Marc. Emp. cap. xix, p. 129: Adeps vituli marini imposita mentagrarum plurimum prodest. Subscribit et Plin. Val. II, 56. HARD.

Muraenarum cinis cum mellis obolis ternis. Omnes quinque muraenarum: sic et cap. 8: Muraenarum muria et capiti cinis, non Chiff. modo, sed Vossianus, Academicus et Gudianus, cap. 9: Mœnde saltae cum felle taurino illitæ umbilico. Et, cinis ex capite muraenarum. GROS. — Muraenarum. Ita omnes typi cum Reg. 2. At Colb. 3, mœnarum, quod satius videtur. HARD.

Illitus. Et affricatus, quoad exulceretur patet. DAL.

Quidam delphini iecur in fictili torrent. Delphinum, non delphini, scribe, et verbum iecur detrahe ex

scripta lectione. PIET. — Quidam, etc. Reg. 2, et quem Pint. habuit, Quidam delphinum in fictili. Verum Plin. Val. II, 56, cui titulus est, Licheni arcendo: Item, inquit, delphini iecoris cinerem ex aqua. H. — Mox pro foveatur alii forsitan rectius foveantur. ED. P.

Colyria. Quidam legunt, nec sine probabili conjectura, cochlidia, alii corythia, ut cochlidia quoniam minima sint in muricum genere dicantur: corythia vero assimilitudine quam habent *ὄν τῷ κορυθίῳ*, id est, cum galea sive casside, a qua *κορυθίαλος* Hector Homero dicitur. Talem cochulam pinxil Rondeletius ultimam ex quinque, cap. de turbinibus inter spongas viventibus: *κορυθία* certe, a quo vocabulo duci posset *κορυθίων*, concharum generis sunt, non muricum aut turbinatorum. *Κορυθία* pro corythia Rondeletius legit, quod in marginibus verticibusque extremis

multo, efficaciora etiam, et oris halitum custodientia. Ichthyocolla erugat cutem, extenditque, in aqua decocta horis quatuor, dein confusa, et subacta ad liquorem usque mellis. Ita praeparata in vase novo conditur, et in usu quatuor drachmis eius binae sulphuris, et anchusae totidem, octo spumae argenteae adduntur, aspersaque aqua teruntur una. Sic illita facies post quatuor horas abluitur. Medetur et lenti-
gini caeterisque vitiiis, et ossibus sepiarum cinis. Idem et carnes excrescentes tollit et humida hulcera. Psoras tollit rana decocta in heminis quinque aquae marinae: excoqui debet, donec sit crassitudo mellis (viii.) Fit in mari et halcyoneum appellatum, ex nidis, ut aliqui existimant, halcyonum et ceycum: ut alii, e sordibus sputarum crassescens: alii e limo, vel quadam maris lanugine. Quatuor eius genera: cinereum, spissum, odoris asperi: alterum molle,

caestantibus aculeis armata sunt. Aristotelis sporchaides. Hic murex genus est ad turbinatas omnes conchas. Dal. — *Coluthia*. Reg. 2, *colluthia*, alii *coryplia*. Index, *colytia*, sive *corytia*, haud satis sincere. Placet *corythia* dici ob similitudinem aliquam eorum muricum οὐν τῶν κορυθῶν; cum galea vel casside. Neque admodum insolitum displicet, quasi diminutivum: murices: unde et minores statim dicuntur a Plinio. Est autem murex de concharum genere, ut dictum est, l. IX. HARD.

Ichthyocolla. Auctor libri de Simplicio. med. ad Patern. Opp. Galeni, tom. XIII, pag. 993: *Omnis ichthyocolla... et cutem extendit et splendorem facit*. HARD.

Dein confusa, colluta, et subacta. Verbum *colluta* non est in nostro exemplari: et paulo post, *humida*

hulcera, non humida. PINX.

Medetur. Q. Serenus, cap. xiv, de cutis et faciei vitiiis propellendis, p. 134: *Sepiolae cineres ex ossibus omnia tollunt*. HARD.

Crassitudo. Chiffi. *lenitudo mellis*. Reg. 2 et vet. Dalec. *lenitudo mellis*. HARD.

Fit in mari et halcyoneum appellatum, etc. Graecis ἄλκυονος et ἄλκυονος. Pharmacopolis, *spuma maris*, et *pala maris*. Huius effigies plures exhibet Aldovrand. de Metall. 4, pag. 242. HARD.

Et ceycum. Κάξ, halcyonum mas est. Vide Constantin. in Lex. verbo κάξ. HARD.

Quadam maris lanugine. Pruinosa tenuitate ei flore. Sic vocat ἄλός ἄχυνν. Homer. ἀκοντίου δ' ἄλός ἄχυνν. Virg. *salsa spumant aspergine cutes*. DAL.

Cinereum. Galen. de Fac. simpl.

lenius, odore fere algæ: tertium candidioris vermiculi; quartum pumicosius; spongiæque putri simile. Paene purpureum; quod optimum, hoc et Milesium vocatur: Quo candidius autem, hoc minus probabile est. Vis eorum, ut exulcerent, purgent. Vsus tostis et sine oleo. Mire lepras, lichenas, lentigines tollunt

med. XI, pag. 316: Εστὶ δ' αὐτῶν τὸ μὲν πυκνὸν καὶ βαρὺ, καὶ μοχθηρὸν κατὰ τὸν ὄσφιν, ὥς τι γὰρ ἰχθύων σαρκῶν. *Odoris pravi, olet eadem pisces putridos.* HARD.

Alterum. Galen, loc. cit. Διούριον δ' ἔλλο... κοῦρον, ἀραιὸν, ὀσφιν πυκνῶς ὀρεῖται ἔχειν. HARD.

Tertium. Galeo, loc. cit. Ἄλλο δὲ τρίτον, σκώληκι μὲν ἔστι τὸ σχῆμα παραπλήσιον, παρφυρίζει δὲ τῇ χροῇ... ἐσομάζοντι δ' αὐτὰ Μιλήσιον. Dioscor. V, 136: Τὸ δὲ τρίτον σκώληκι μοιειδὲς ὑπάρχει τῷ τύπῳ, καὶ τῇ χροῇ ἐμπύρρον, ὅτι τίνες Μιλήσιον καλοῦσι. *Tertium vermiculi forma, colore paene purpureum est, quod Milesium vocant.* HARD.

Quartum pumicosius. Galenus, loc. cit. Τέταρτον, κοῦρον καὶ ἀραιὸν, ὀσφιν δὲ ἰσχυρῶς ὀσφυρῶς, λευκὸν καὶ ραῦρον, λανθι σaccidii simile. HARD.

Paene purpureum. Ab his verbis nova, fuit instituenda oratio, quam priorum negligentis anterioribus verbis coniungit: quum et is purpureæ coloris et a Mileto cognomen, non quarto illi, seu postremo generi, sed tertio adiudicari debeat, Galeno teste et Diosc. locis allatis proxime. Actius quoque in MSS Πρὸς Ἰνκρας, ἀφροῦς, φώρας, καὶ λευχῆνας... τὸ δὲ Μιλήσιον λεγόμενον σκώληκι μοιειδὲς τὸ σχῆμα, παρφυρίζον τῇ χροῇ, καὶ τῇ συντάξει μαλακόν, λεπτότατον πάντων ἐστίν. H. — Nec rubrum, aut rubeo-

Nam acito muricis succum, modo huic cochylio valetudo contigerit, candore eximio notabiliter; sed postquam sœrem et solem combiberit, coloribus variis infectum, prius viridem, pallidum quid aut luteum, mox amaragdinum, inde fuscum et profusum; excipit caeruleus color, ruber, purpureus vegetus. Primam et ultimam phasim Vetsres io primis observare; dixeruntque similiter purpureum pro candido et pro pumico. Sic Horat. *purpurei colores.* Tibul. *Brachia purpurea candidiora qvire.* Ovid. *purpureisque sima,* (ubi cavet ne de popillis dicat putes). Virg. *manibus date liliis plenis, Purpureas spargam flores;* et alibi *Purpureum mare,* quod ne forte ad fluctuum phosphorescentiam retuleris, memento quoque, apud Tullium legi: *Mare purpurascit remis.* A.

Vs. Hæc pariter Galen. l. c. H.

Mire lepras. Diosc. Galeous et Actius, H. cc. post Hippocr. de Morb. mul. II, text. 67, pag. 596. H. — *Mire lepras.* Sic libri profecto omnes; nam glutino tamen, quam lupino legi præstabilius fuerit, peritiores viderint. Nam idem ad lichenas medicamentum scribitur, XXVIII, 50, non lupino admixto, sed glutino. *Lichenas aris,* inquit, *præstantissime vincit glutinum factum a genitalibus vitulorum, liquidum cocto cum sulphure vivo;* etc. HARD.

cum lupino, et sulphuris duobus obolis. Halcyoneo utuntur et ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo usus est: Attalus thynni adipem recenti ad oris hulcera.

XXVIII. Maenarum muria, et capitum cinis cum melle sanat strumas. Pungi piscis eius, qui rana in mari appellatur, ossiculo e cauda, ita ut non vulneret, prodest. Id faciendum quotidie, donec percurrantur. Eadem vis et pastinacae radio, et lepori marino imposito, ita ut celeriter removeantur: echini testis contusis et ex aceto illitis: item scolopendrae marinae e melle: cancro fluviatili contrito vel combusto ex melle. Mirifice prosunt et sepiae ossa cum axungia vetere contusa et illita. Sic et ad parotidas utuntur, et sauri piscis marini iocineribus. Quin et

Attalus thynni recentioris adipem ad hulcera. In nostro exemplari, Attalus thynni adipem recenti ad oris hulcera. Pint.

XXVIII. Maenarum. Locum hunc sanavimus ductu codicum Reg. 4, 2, Colb. 3; et Chiffi. edversantibus licet typis, *maenarum* exhibent. Vt ad strumas modo, eic etiam ad anginas paulo post, hoc cap. maenarum cinis adsciscitur. In Indice huius loci maenae non *maenae* libri omnes MSS. praefereunt. HARD.

Pungi. An rana potius? caret enim rana aculeo. Vide Rondel. XII, 18. HARD.

Eadem vis et pastinacae. Marcell. Emp. cap. xv, pag. 108: *Aut ossa, id est, spiculo trygonis, quae pastinacae dicitur, strumam saepius punge, statim areat.* HARD.

Et lepori marino. Marc. Empir. l. c: *Lepus marinus (lege lepus), id est, piscis, tantae effidiae est ad verum strumas, ut ad quamlibet partem*

corporis admittus, strumarum vitium omne percurat. Et pag. 110: *Marini lepores oleo veteri iniecti, bene faciunt discutiendis strumis, etc.* Scrib. Larg. comp. 80: *Ad strumas melius marini lepores oleo veteri nocati faciunt, in plumbea pyxide elusi, quam diebus xi diligenter alligatam oportet habere. Postea ex ea pinna oblinendae sunt strumae, superque eas pellic lanata non nimium tassa, tegendi gratia, imponenda est. Praecipere autem oportet, ne quis hoc medicamento manus inquinet, aut inquinatus, priusquam laverit, ad os referat.* HARD.

Echini. Iisdem verbis Marc. Emp. xv, pag. 108, et Plin. Val. III, 28, sq. HARD.

Item scolopendrae marinae. Ei videlicet de qua IX, 67. H.

Cancro. Merc. Emp. loc. cit. ad verbum. HARD.

Mirifice. Idem ibidem. HARD.

Et sauri. Hoc est, lecris. In libris hactenus vulgatis, et scari. Al

testis cadi salsamentarii tuis cum axungia vetere, muricumque cinere ex oleo ad parotidas strumasque. Rigor cervicis mollitur marinis, qui pediculi vocantur, drachma pota: castoreo potio cum pipere ex mulso mixto ranis decoctis ex oleo et sale, ut sorbeatur succus. Sic et opisthotono medentur, et tetano: spasticis vero pipere adiecto. Anginas maenarum sal-sarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet: ranarum decoctarum ex aceto succus: hic et contra tonsillas prodest. Cancri fluviatiles triti singuli in heminam aquae anginis medentur gargarizati: aut e vino, et calida aqua poti. Vvae medetur garum cochlearibus subditum. Vocem siluri recentes, salsive, in cibo sumpti adjuvant.

XXIX. Vomitiones nulli inveterati tritique in positione concitant. Suspiriosis castorea cum Hammoniacy exigua portione ex aceto mulso ieiunis utilissima potu. Eadem potio spasmos stomachi sedat ex aceto

in MSS. Reg. 4, 2, Colb. 3, *sauri piscis*: et in Indice huius loci ex omnibus MSS. *sauria*. Acliano, Hist. XII, 25, *σαῦρος*, lacertus, inter pisces Rubri maris censetur. Meminere praeterea Aristoteles et Athenaeus. Plinius infra, cap. 53: *Sunt lacertorum genera. H. — Sauri discis marini o cineabus. Sauri, non scari, nec scari, in eodem confirmatur et Alhansel auctoritate libro septimo. PINT.*

Quin et testis cadi, etc. Totidem verbis Marc. Emp. cap. xv, p. 109. HARD.

Spastica. Aliarum partium corporis privalis convulsionibus. DAL.

Anginas. Plin. Val. I, 52, ad verbum, et Marc. Emp. loc. cit. H.

Cancri. In Graecia, Creta, Sicilia, Etrusque frequentes; in Gallia Germanisque nulli. Edigiem vide

apud Bondel. de Pisc. fluvi. cap. 34. HARD.

Vvae. Ibidem verbis Plin. Val. I, 43. HARD.

XXIX. *Suspiriosis castoreum cum Hammoniacy exigua portione, etc. utilissime potatur. Quatuor scripti, castoreoy tres, utilissima tota. Andeg. utilissima pota eadem potio. Praecipuus: castorey, tum utilissime pota. Scribe: Suspiriosis castoreacum Hammoniacy exigua portione ex aceto mulso ieiunis utilissima potu. GROT.*

Cum Hammoniacy exigua portione. Hammoniacy ipsam per se prodesse suspiriosis auctor est Scribon. Larg. Comp. 79. HARD.

Eadem potio spasmos stomachi sedat ex aceto mulso collido. Vehementiores singultus, quorum importunitate aegri convelluntur. DALC.

mulso calido. Tussim sanare dicuntur piscium modo e iure decoctae in patinis ranae. Suspensae autem pedibus, quum destillaverit in patinam saliva earum, exenterari iubentur, abiectisque interaneis condiri. Est rana parva arborem scandens, atque ex ea vociferans: in huius os si quis exspuat, ipsamque dimittat, tussi liberari narratur. Praecipiunt et cochleae crudae carnem tritam bibere ex aqua calida in tussi cruenta.

XXX. (IX.) Iocineris doloribus scorpio marinus in vino necatur, ut inde bibatur. Conchae longae carnes ex mulso potae cum aqua, pari modo: aut si febres sint, ex aqua mulsa. Lateris dolores leniunt hippo-
campi tosti sumpti, telheaque similis ostreo in cibo

Suspensae autem pedibus, quum destillaverit in patinam, etc. Suspenduntur et a Sallustio Dionysio, cap. 26, ut ex ore viri deflunt, proxime praecedenti capite. DAL.

Exenterari iubentur. Exinterari, in vetusto codice. Notanda orthographia, quod videlicet latine dicantur interanea. ΠΥΤ. — Exenterari. Reg. 2 et alii, exinterari, ab interaneis. H.

Est rana parva arborem scandens. Differt haec a rana viridi descripta loco citato. Rana haec dryophiles est Rondeletii. DAL. — Est rana. ΔΡΥΠΗΤΗΣ, spinor, de qua cap. 24. H.

Praecipiunt et cochleae crudae carnem tritam. Plin. Valer. I, pag. 64: Ad excretionem cruentam. Cochleae elizae toruntur et ex aqua bibuntur. Cochleae illotae ex aqua marina coquuntur; et ita devorantur. Cochleae rursus quoti testis suis tritae, addito croco, eduntur. HASE.

Tussi cruenta. Sanguinis refectione, τῇ τοῦ αἱματος ἀναγωγῇ, καὶ ἀναφορῇ. DAL.

XXX. *Conchae longae carnes ex mulso potae cum aqua, etc.* Εὐκλεῖος, αἰλλῶ, δὲνατος, οὐυχός, tot nominibus a Graecis vocatur. DAL. — *Conchae. In Indice huius loci, Strombus, sive concha longa. Στρέμπος genus conchae est, instar buccini. Nicandri Scholiastes: Τὸν στρέμπον λέγουσιν οἱ ἀρχαῖοι ὀστρακὸν τῶν κόγχυλίων, οἷς ἔχοντες ἀντὶ σφλγίγγος, conchae genus quo tubos vice utuntur: ut apud poetam: dum personat aequora concha. GAZI apud Arist. τὴν βίαιαν vertit. HASE.*

Telheaque. Sic MSS. omnes, et huius loci Index. Graecis τὸ τῆθος et τὰ τῆθια, genus ostreorum est, vel fungorum potius, quod caeteris marinis propius a terra abest; κατὰ τὴν ταθὴν, ἥτοι γὰρ γινώσκῃ γὰρ αὐτὴ μάλλον τῶν ἄλλων θαλασσίων, inquit Eustath. in Iliad. II, pag. 1094. Xenocrati lib. de alimento ex aquatilis, apud Oritha. II, pag. 458: Telhean in limo nascuntur, et litoribus algae feracibus, inveniunturque in musco, alga

sumpta: ischiadicorum, muria siluri clystere infusa. Dantur autem conchae ternis obolis dilutae in vini sextariis duobus per dies quindecim.

XXXI. Alvum emollit silurus e iure, et torpedo in cibo. Et olus marinum simile sativo: stomacho inimicum, alvum facillime purgat: sed propter acrimoniam cum pingui carne coquitur. Et omnium piscium ius.

et fuerit similique sunt fungo plantae marinae, etc. HARR. — Quid τῆθος vel tethys ex hoc vix coniecari. Molle animae, si ex Pliniana appositione (similia ostreo) iudicaveris, zoophyturn si e Xenocrateo fragmento. Forte pluribus id nominis varie impositum. Conf. inf. Hodie tethyas adiectiva quidem denominatione Savigny in suo *Tableau syst. des ascidies*, ordinem primum classis huiusce appellat, tethyas veroidem Savigny, in *Comm. de aspondylis* (*Mém. sur les animaux invertébrés*) vocat. familiam hanc ascidarum sive aggregatorum, sive non aggregatorum quibus contingere, tum branchiae omnes eodem latere, tum orificia nec sibi iavicem adversa, nec branchialis cavitatis ope in se redeuntia. Tethyas (per i pro y) Donati (*Stor. dell' Adriatico*, pag. 61); de Lamarck (*Apim. sans vertèbres*, tom. II, p. 384, noviss. ed.) dixere genus phytoscoricorum. Quarum tamen τῆθησιν differunt. Celebratissima vero omnium homonymorum tethys Cuvieriana, quam quidem antehac Columba, Rondelet. Alii, cum lepote marino eandem dixerant, post hac Bradsch, de quibusd. *anim. marinis*, pag. 54, bene iam descripsert sub Ambrosiae nomine. Nostrae verò accuratissime dissecti, narravitque *Ann. du Muséum*, t. XII, p. 263 (cf. et icon. tab. xxiv). Nimiae

proliferitatis et intempestivae forsae diligentiae rei non essemus, si hic omnia diceremus quae vir doctus congegit ad hoc malacoscorium nudum; sit ergo satis enotasse hoc adscriptum dicerem genti, ordine vero polybranchidum a D. de Blainv. nudibranchidum a Ch. Cuvier; lectorumque ad Cuvierianam elucidationem. (in sylloge *Ann. du Mus.*) remissae, cuius cetero, ni spatium defecisset, in caetero voluminis pars bona mandata esset typis. At.

Ischiadicorum. Sic Dioscor. II, 29, da siluri muria: ἰσχυδιῶν δὲ ἰσχυδιῶν ὅραται. Galenus item, de Fac. simpl. med. XI, p. 318. H.

XXXI. Alvum. Silurus Dioscoridi similiter loc. est. τῆθησιν; bonam facit alvum. HARR.

Et olus. Plin. XX, 38: Marina brassica vehementissime ex omnibus alvum ciet. Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne; stomacho inimicissima. HARR. — Olus marinum. Brassica silvestris in maritimis nascentis: silvestris brassica sativae quidem similis est, sed amara, hirsuta, caedida: brassica vero marina sativae omnino dissimilis, stomacho inimica propter acrimoniam: estur cum pingui carne. Haec Plinius pro suo more ascitanter confundit. DAL.

Omnium. Diosc. II, 35: τῶν δὲ ἐκ τῶν νεκρῶν ἰχθύων, καὶ τῶν ὀκταγῶν, etc. Recentium piscium ius,

Idem et urinas ciet, e vino maxime. Optimum e scorpiionibus et iulide, et saxatilibus, nec virus resipientibus. Coqui debent cum anetho, apio, coriandro, porro, additis oleo et sale. Purgant et cybia vetera, privatimque cruditates; pituitam, bilemque trahunt. Purgant et myaces, quorum natura tota in hoc loco dicetur. Acervantur muricum modo, vivuntque in algosis, gratissimi autumno, et ubi multa dulcis aqua miscetur mari, ob id in Aegypto laudatissimi. Procedente hieme, amaritudinem trahunt, coloremque rubrum. Horum ius traditur alvum et vesicas exinanire, interanea destringere, omnia adaperire, renes purgare, sanguinem adipemque minuere. Itaque utilis-

modo per se, modo ex vino potum, alvum emoluit. HARD.

Optimum. Haec totidem verbis Dioscor. l. c. ἰδίως δὲ πικρὸς τε καὶ τὰ αὐτὰ ἀπὸ τῶν σκορπίων, καὶ ἰουλίδων, καὶ περονίδων, καὶ τῶν ἑλευθεραίων ἀπαιδίων, καὶ ἀβρώμων. Athen. VII, pag. 304, ἰσουλὶς e saxatili quoque genere est. A Liguribus girello, et a nonnullis etiam douzella dicta, teste Rondelet. VI, 7. Vide et Hippol. Salv. cap. 249. II.

Coqui. Dioscor. ad verbum, loc. c. HARD.

Additis oleo et sale. Tale est album ius, loties a Galeno memoratum. DALEC.

Purgant. Aristoteles μύας vocat, et Athenaeus; πύμας alii: myaces commune nomen est, mitulos, qui maiores, grandioresque et myiscas, quae minores, complexum. De utriusque mox Plinius. HARD.

Myacei. Μύμας, generis nomen complectitur μύας, gravioribus, ampliores, maiores, longiores. si sunt Latinorum mytuli. Continet et μυῖσας, sive ut legit Herimolaus, μυῖμας,

alve, ut Rondeletius, τοὺς πύμας, minores, rotundiores, Latinorum musculos. Athenaeus distinguit in mares et feminas, τοὺς καὶ τὰς μύας. Porro purgare, ut et peloridas, echinos, ostrea, Celsus scribit lib. II. DALEC.

Acervantur. Plin. IX, 60, de purpura: Congregantur verno tempore, mutoque attritu lentorem cuiusdam ceras solvant. Simili modo et muriceos. Quod et Philosophus tradidit, ut diximus, qui et μύας pariter cerificare edicunt, χρυσίζουσι δὲ καὶ οἱ μύας. HARD.

Et, etc. Sic de ostreis paulo ante, cap. 24: Gaudent dulcibus aquis, et ubi plurimi insunt acones. HARD.

Multa dulcis aqua miscetur mari. Quoniam eorum, soccus alioqui, ut scribit Athenaeus, lib. IV, est θυλιδεύς, id est, acer, mordax, ingratus. DALEC.

Horum ius traditur alvum, etc. Cf. Athen. III, 86, 199. Sic et Horat. Sat. II, 4, v. 27. Sed vult not. 49. AAR.

Destringere. Delegere. HARD.

simi sunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulario, inflationibus. Item prodesse fellis, pituitae pulmonis, iocineris, splenis vitiis, rheumatismis. Fauces tantum vexant, vocemque obtundunt. Ulcera quae serpant, aut sint purganda, sanant. Item carcinomata. Cremati autem, ut murices, et morsus canum hominumque cum melle, lepras, lentigines. Cinis eorum lotus emendat caligines, gingivarum et dentium vitia, eruptiones pituitae: et contra dorycpjum aut opôcarpathion antidoti vicem obtinent. Degenerant in duas species: in mitulos, qui salem virusque resipiunt; myiscas, quae rotunditate

Item prodesse fellis. In Reg. 2, Colb. 3, et Ch. obesse, vitiis scilicet obest, quum ea amollitur, Haas.

Pituitaeque pulmonis. Morbis pulmonis e bilioso et pituitoso succo genitis, Dal.

Cinis eorum potus emendat caligines. Lotus, non potus, in apographo nostro: cui lectioni suffragantur verba infra paulo sequentia: *lavantur quaeque plumbi modo ad genarum crassitudines.* Pint. — *Cinis eorum potus emendat.* Nihil Diosc. Illinitur, aut instillatur convenientius, Dalac. — Sic quoque Reg. 2, et Pintiani codex. Hactenus editi et Colb. 3, potus, minus sincere, ut arbitror. Haas.

Et contra doryenium. Scrib. Larg. Comp. 191: ad doryenion: *Adiuvant debent laesi ab eo... conchyliis omnibus crudis atque decoctis.* Haas.

Opôcarpathion. Carpathi succum, de quo cap. 20. Haas.

In mitulos. Μύσας. Horatius... si dura morabitur alvus; *Mytilus et viles pellent obstantia conchae.* Athenaeus, lib. III, πότμος interpretatur τέλειον. Cato de Re Rustica, c. LVIII, 1: *Alvum deicere hoc modo oportet: Sume*

tibi mulsorum lib. II piscem capitonem. Victor. III, 13. Dalac.

Qui salem virusque. Geminus in hunc locum error irrepsit, meo quidem iudicio, quanquam de priore ampliandum caneo. Posterior extra omoem controversiam est: nam quod typi praefurunt, *carne duriores*, manuscripti codices, Reg. 2, alique dissentiant, qui *dulciores* exhibent: neque ii modo, sed et Athenaeus ipse, cuius verba mox afferemus. Verum paulo ante, quum eodem conditiva exemplaria miro consensu aalein retineant, *scillam* rescribere mihi religio fuit, et si ita scripsisse intelligi Athenaeum, geminum illud myasum genus totidem serme verbis aliqui explanantem; III, pag. 87, ut non sit ovum ovo similis, quam sunt ista inter se, quae uterque prodit. Τῶν δὲ μυῶν, inquit, ... σφρητικώτατοι μᾶλλον, οἱ ἐπὶ τὴν καλιὰν γιρόμενοι. Εἰσι δ' αὐτῶν ἐναι καὶ σκιδώδεις, κατ' οὐχολοί τε καὶ πρὸς τὴν γύσιν ἀκραιφές. Οἱ δὲ ἐλάσσονες τούτων καὶ θαλαίς ἐξωθεν, οὐρακώτατοι μὲν εἰσι, καὶ σφυλιώτατοι τῶν σκιδώδων, ἀτραγωῆται δὲ διὰ τὴν

differunt, minores aliquanto atque hirtae, tenuioribus testis, carne dulciores. Mituli quoque, ut murice, cinere causticam vim habent: et ad lepras, lentigines, maculas. Lavantur quoque plumbi modo ad geniarum crassitudines, et oculorum albugines, caliginisque, atque in aliis partibus sordida hucera, capitisque pusulas. Carnes vero eorum ad canis morsus imponuntur. At pelorides emolliunt alvum: item castorea ex aqua mulsa drachmis binis. Qui vehementius volunt, addunt cucumeris sativi radicis siccatae drachmam, et aphronitri duas. Tetheae torminibus et inflationibus occurrunt. Inveniuntur hae in foliis marinis sugentes, fungorum verius generis, quam piscium. Eadem et tenesimum dissolvunt, renumque

μυσθος, etc. Musculi autem... ad urinam provocandam connotatores, et ad solvendam alvum: sed ex his quoddam mordaci et ingrato sapore scillam respere, virionum suum procreare, gustui displicere. His autem minores, et foris hirtos, urinam magis ciere, et suum meliorem appetitare, quam quibus scillas gustus est, sed minus alere, tum quia magnitudine aliis pares non sunt, etc. Subiit ante nos error iste Gesnero. H.

Myiasas. Leg. *myicos* qui, etc. hirti. Rondel. *myscos* parvos minus hirtos esse dicit, quoniam testa foris nigra fere semper musco aut lanugine obducitur. DAL.

Mituli. Hos vulgus in Gallia musculos vocat, des *muscles*; *myiasas*, des *moules*. HARD.

Lavantur. Dioscor. II, 7: *Μύαξις... καὶ οὗτοι τὸ αὐτὸ ὄρεσι τοῖς κάρυξις*. Idiatipon δὲ, πλεονέκτες ὡς μάλιστα, χρησιμεύουσιν εἰς τὰ ὀφθαλμικὰ ὅν μάλιστα, ἐντέλλοντες παχύτητα πλεονέκτων, καὶ σπέρχοντες λευκώματα, καὶ τὰ ἄλλα ἐκτενέοντα

ταῖς τόραις. Quae verbis totidem Plinius. HARD.

Geniarum. Palpebrarum. H.

Carnes. Diosc. loc. cit. et Galenus similiter, de Fac. simpl. med. XI, 6, pag. 299. HARD.

Item castorea. Pari modo sumpta et menses cient, et partus secundaque eiciunt, teste Dioscorid. II, 26. HARD.

Qui vehementius volunt uti, addunt cucumeris sativi radicis siccatae drachmam. Verbum uti non legitur in vetusto codice: et *siccatae*, non *siccatae*, scribendum. PINX.

Cucumeris sativi radicis siccatae drachmam. Voss. *siccatae*. *Leg.* *siccatae*, ut et Pintianus. GRON.

Tetheae. Leg. *tethya*, et *mox*, *haec*, etc. *augentia*. Plinius. Graecorum neutrum genus *τῆθυα* vertit in femininum Latinorum. Nemini ratio est, quod *τῆθυα*, id est, nutricum mammae similia sim. DALC.

Inveniuntur. Vide quae diximus de his cap. sup. HARD.

vitia. Nascitur et in mari absinthium, quod aliqui Seriphium vocant, circa Taposirin maxime Aegypti, exilius terrestri. Alvim solvit, et noxiis animalibus intestina liberat. Solvunt et sepiæ. In cibo dantur cum oleo, et sale, et farina, decoctæ. Maenæ salsæ cum felle taurino illitæ umbilico, alvim solvunt. Ius piscium in patina coctorum cum lactucis tenesimum discutit. Canceri fluviatiles triti ex aqua poti, alvim sistunt, urinam cient, in vino alvim. Ademptis brachiis calculos pellunt tribus obolis cum myrrha triti, singulis eorum drachmis. Ileôs et inflationes castorea cum dauci semine, et petroselini, quantum ternis digitis sumatur, ex mulsi calidi cyathis quatuor: tormina vero cum anetho ex vino mixto. Erythini in cibo sumpti sistunt alvim. Dysentericis medentur

Nascitur. Hæc iam delibata superius, XXVII, 29. HARD.

Taposirin maxime Aegypti, exilius terrestri. Verba hæc sita erat extra insulam Deltaicam, non longe a Canopico flumine, sed occidentem versus. Dicebatur quoque olim Taphosiris, tum Busiris (Βούσιρις Herod. lib. II, cap. 60; Βούσιρις Strab. lib. XVII.) Verum notum, Cl. Champollion. min. iudice, Pousiri, unda nonnunquam Tapousiri (dum adlectitibus præficitur *ta*, ætio. sem. ut in *Chompro*, vel *Tachompro*) et Tapousiri, quod. Graeci prætulerunt dum hic Ορίσος τάπος somnion, synonymismque vocabulorum *Busiridos* et *Taphosiridos* eo de nomine esse volunt, quod in hœis effigie sepultus dicebatur Osiris. Verum quidem. Sed nec in hoc oppido certissime sepultus est; nec crediderit vir acrius ullus solitos Aegyptios graeca lingua ad deorum sepulturam nominandam uti, magis quam ad astro-

nomicas res docendas. A τάπος et Osiri tunc Pousiri et Tapousiri esse dicentur, quum Sri, vel Siri (græce Σίρις), a θίπος. A.

Et noxiis. Marc. Emp. cap. xxviii, pag. 199. HARD.

Solvunt. Inter ea quæ alvim mutant, sepiarum stramentum Celsus adnumerat II, 29. HARD.

Maenæ. Plin. Val. II, 23. H.

Ius. Totidem verbis Marc. Empir. cap. xxxix, pag. 203, et Plin. Val. II, 24. HARD.

Canceri. Plin. Val. II, 27. HARD.

In vino alvim. Sic omnes editi, cum Colb. 3. At Reg. 2 et Chiisl. in vino albo. HARD.

Ademptis. Simpliciore vis Marc. Emp. cap. xxvi, pag. 177: *Canceri testam*, inquit, *diligenter teres*, et vino subulci miscbis, et colatam potionem dapis bibendam ei qui calculi molestia laborabit.

Cum anetho. etc. Scilicet, ut contra inflationes petroselini semen, sic

ranae, cum scilla decoctae, ita ut pastilli fiant: vel cor earum cum melle tritum, ut tradit Niceratus. Morbo regio salsamentum cum pipere, ita ut reliqua carne abstinenceatur.

XXXII. Lienī medetur solea piscis impositus: item torpedo: item rhombus vivus: dein remittitur in mare. Scorpio marinus necatus in vino, vesicae vitia, et calculos sanat. Lapis, qui invenitur in scorpionis marini cauda, pondere oboli potus: enhydridis iecur: blendiorum cinis cum ruta. Inveniuntur et in

contra termina methum, haud multum abstemile, castoreis admiscetur. Sic nos huius loco curationem adhibuimus ducto codicum Reg. 2 et Ch. praesertim ita, postulante orationis serie. Typi ad, huic diem omnes, cum aceto vino admixto, exhibent. HARR.

Salsamentum. Praesertim ex aphyis, et aliis tenellis pisciculis. DAL.

XXXII. *Lienī.* Ita Reg. 2. In Indice huius loci, ex MSS. omnibus, *Solea piscis rhombus.* In Reg. 4, et Colb. 3, hoc loco, item robur. Et *strombus* tamen ex suo exemplari reponere pro *rhombus* nititur Pintianus: Frustra est. Nam Marc. Emp. hunc locum transcribens, cap. xxiij, pag. 465: *Solea piscis*, inquit, *spleni* imponitur, vel *torpedo*, vel *rhombus*: sed impositus *rursum vivus* in mare mittatur, *mirè praestet*. Quin et in absurda Plinii Valeriani lectione, quaecumque ea est, vestigia haud obscura exstant, ex quibus erui sincera possit: sic eodem ille, II, 48: *Splenis dolori solea piscis contra ligatur: Torpedorum et buseum, si videri superligatur*, etc. Traiectae sunt nerupae litterae, in hunc modum restituendae, *Torpedo, et rhombus*, etc. HARR.

Item rhombus vivus. *Strombus*, non *rhombus*, in antiquo exemplari: est autem *strombus* piscis genus, ut constabit ex ultimo capite huius voluminis et ex aliis scriptoribus. PIAR.

Scorpio. Totidem verbis Plin. Val. II, 39, et Marc. Empir. cap. xxvj, pag. 484. HARR.

Lapis, qui invenitur in sc. marini cauda Mallet in capite legi Rondeletius, VI, 49. Reclamant omnia exemplaria. Reclamat Plin. Val. II, 39: *Vesicae et calculo piurgando: Lapillus*, inquit, *qui invenitur in scorpionis marini cauda utiliter potatur*. Et loculentior auctor Marc. Emp. cap. xxviii, pag. 484: *Lapillus*, qui invenitur in *scorpionis marini cauda*, tritus utiliter bibitur cum vino a strangurioso. HARR.

Blendiorum cinis. *Mugilum myzonum*: de quibus loquitur Rondeletium. *Belennos* Oppianus vocat. DAL. — *Blendiorum.* Ita Reg. 4 et 2, ac Colberti, 3. Et index huius loci ex omnium codicum fide, *blendea*. In editis, *blendiorum*. Oppianus, I, 408, *βλέννας*. Athenaeo, VII, pag. 288, *βλέννας*. Describitur a Rondeletio pisciculus pelagicus, rarissimusque, VII, 9, pag. 244. HARR.

Inveniuntur. Plin. Val. II, 39: *In-*

XXXIII. Enterocelicis lepus illinitur tritus cum melle. Iecur quoque aquaticae colubrae, item hydri tritum potumque, calculosis prodest. Ischiadicis autem liberant salsamenta ex siluro infusa clistere, evacuata prius alvo. Sedis attritus cinis e capite mugilum mullorumque: comburantur autem in sicili vaset illini cum melle debent. Item capitis maenarum cinis et ad rhagadas, et ad condylomata utilis: sicut pelamidum salsarum capitum cinis, vel cybiorum cum melle. Torpedo apposita procidentis interanei morbum ibi coercet. Cancrorum fluviatilium cinis ex olea et cera, rimas in eadem parte emendat: iteta et marini canceri polline.

XXXIV. Panos salsamenta coracini discutunt: sciaenae interanea et squamae combustae: scorpio in vino decoctus, ita ut foveantur ex illo. At echinorum testae contusae et ex aqua illitae, incipientibus panis resistunt. Muricum vel purpurarum cinis utroque modo, sive discutere opus sit incipientes, sive concoctos emittere. Quidam ita componunt medicamentum: ceræ et thuris drachmas xx, spumae argenti

XXXIII. *Iecur quoque aquaticæ colubæ. Væbum quoque, redundat, æt aquaticæ colubæ sexu feminino, in eodem, ul supra capite 7 (19, 26). Enthyda vocatur a Græcis colubra in aquis vivens: sic enim ibi legendum ex vetusto codice. PIR.*

Itaq; hydri tritum potumque. In Reg. 2, cæterique MSS. Angulium genus id est, quod in terra et in aqua vivit, ul dictum est XXIX, 22. Hæd.

Ischiadicæ. Simile quod allatum supra, cap. 30. Ischiadicorum dolores levit maria siluro clystere infusa. H.

Sedis. Marc. Emp. cap. xxxi, p. 222, etiam carnes horum decoctas,

cum melle subactas et impositas, prodesse scribit. Hæd.

Procidentis. Procidentis sedis. H.

XXXIV. *Sciaenæ. Vmbrae: Monopessantis, pois rey, piscis regius. DALL.*

At echinorum testæ contusæ. Plin. Val. III, 27. Hæd.

Muricum. Totidem, verbis Marc. Emp. cap. xxxii, pag. 225, et Plin. Val. I c. Hæd.

Quidem. Hæc syllabis plane totidem Plin. Val. III, 3. Hoc medicamentum Græci δὲ δερπίμω vocant. Hæd.

Ceræ et thuris drachmas XX. Paulo libro. VII describitur constructio dñi

xl, cineris muricum x, olei veteris heminam. Prosunt per se salsamenta cocta. Cancrī fluviatiles triti verendorum pusulas discutiunt: cinis ex capite mae-
narum: item carnes decoctae et impositae. Similiter
percae salsae e capite cinis melle addito. Pelamidum
capitis cinis, aut squatinae pisciscutis combusta. Haec
est, qua diximus lignum poliri: quia et e mari fa-
briles usus exeunt. Prosunt et smarides illitae: item
muricum vel purpurarum testae cinis cum melle: ef-
ficacius crematarum cum carnibus suis. Carbunculos
verendorum privalim salsamenta cocta cum melle re-
stinguunt. At testem, si descenderit, cochlearum spū-
ma illini volunt.

XXXV. Vrinae incontinentiam hippocampi tosti et
in cibo saepius sumpti emendant. Item ophidion pi-
sciculus congro similis cum lilii radice. Pisciculi mi-
nuti, ex ventre eius qui devoraverit exempti, et cre-

τὸν ὀφθαλμὸν hoc modo: *Cadmiae*
thuris, sing. unc. i, cineris ostreorum
unc. III. Dat.

Prosunt. Plin. Val. l. c. H.

Cinis. Dioscorid. II, 131: καὶ τῶς
μαλινδὸς δι' ἀνὰ τὴν κατὰ τὰς
ἐν σκευῶν τιτλούμενας φαγῶδας
κατανασθεῖον ἀγίστην. Maenae quo-
que cepit utrum, triumque, si in-
spregatur, sedis rhagadas emendat.
Galenus similiter de Fac. simpl.
med. lib. XI, cap. i, pag. 302. H.

Aut squatinae piscis cutis combusta.
Dele verbum *piscis* ex antiquo co-
dice, et paulo post, *smarides*, non
smarides, antiqua orthographia. P.

Haec est. Lib. IX, 44. Aspera enim
integuntur, ut *squatina*, quae lignum
et eborea poluntur. Haec.

Fabrilis. Quae ad fabricarum perti-
nent unus. Haec.

Item muricum. Haec Plin. Val. ad
verbum, II, 44, et Marc. Emp. cap.
xxxiii, pag. 230. Haec.

Carbunculos. Marc. Emp. et Plin.
Val. l. c. Haec.

At testem. Plin. Val. II, 42. Noster
ipse superius, XXX, 22: Si decidat
testium alter, spumam cochlearum il-
litam remedio esse tradunt. H.

XXXV. Vrinae. Sic MSS. omnes,
si ipse Plinius, XXX, 22, ubi eadem
generis morborum ordinem persequi-
tur: seminis incontinentiam, quom
Rondeletius hic obtrudit, XIV, 5,
inter illa non recensuit. H.

Item ophidion, etc. *Ophidion*, quod
parvum serpentem dicit, diminuto
nominis ab ὄφις, Monopeliensis
domella, dicitur, ut auctor est Ron-
deletius, XIV, 2. Haec.

Ex ventre. Ex ventre piscis ab-
rins. Haec.

mati, ita ut cinis eorum bibatur ex aqua. Iubent et cochleas Africanas cum sua carne comburi, cineremque ex vino Signino dari.

XXXVI. Pódagris articularisque morbis utile est oleum: in quo decocta sint ranarum intestina: et rubetae cinis cum adipe vetere. Quidam et hordei cinerem adiiciunt, trium rerum aequo pondere. Iubent et lepore marino recenti podagram fricari. Fibrinis quoque pellibus calecari, maxime Pontici fibri. Item vituli marini; cuius et adeps prodest. Nec non et bryon, de quo diximus, lactucae simile, rugosioribus foliis sine caule. Natura est ei styptica. Impositumque lenit impetus podagrae. Item alga, de qua ipsa dictum est; observaturque in ea, ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cancerique marini cinis ex oleo, item fluviatiles triti, sicque cinere et oleo subacti: et siluri adeps. Et in articulis, mor-

Iubent. Verbum verbo transcripsit Plin. Val. II, 49. Quin et ipse Notat XXX, 22: *Sicut ad urinae incontinentiam ... cochleas Africanas cum sua carne et testa crumatas, posto cinere.* HARO.

XXXVI. *Podagris.* Marc. Empir. cap. XXXVI, pag. 246: *Utiliter in dolore perunguntur pedes. oleo in quo decocta sint intestina ranarum. Ranarum quoque rubetae exstant cinis, etc.* Totidem verbis et Plin. Valer. III, 44. HARO.

Item vituli marini. Ita MSS. omnes. Subintelligit, pellibus calecari, vel ut MSS. habent, catiari. Marcell. Emp. cap. XLXVI, pag. 246; *Vituli marini ... pelle facta calciamenta, si quis in quotidiano usu habuerit, efficaciter podagras morbo carebit.* Plin. Val. III, 44: *Podagrae depollendae: Adipe vituli marini, inquit, pedes*

perunguntur: tenuis et pellibus calecari convenit. Galenus Item, *Edisp. III, pag. 663:* Πρὸς πώδα γιάειν. Φόκος δίψα, ἢ λόντος, ἢ λίκου, ἢ ἀλώπικος, ἢ τὴν τὴν ὑγρὰςται, καὶ πορὴ ὑποδύματα, οὐκ ἀγέσται τοὺς πόδας. HARO.

Bryon. Alga lactucesca. DAL. De quo diximus. Lib. XXVII, 33; *Bryon marinum herba sine dubitatione est, lactucae foliis similis: Praecipua siccandi et epispandique vis, et collectiones omnes inflammationesque cohibendi, praecipue podagrae, etc.* HARO.

Item alga. Lib. XXVI, 66, et huius libri 22. HARO.

Perniones. Plin. Val. II, 49. Diosc. II, 39. HARO.

Cancerique. Marc. Emp. cap. XXXIV, p. 232, et Plin. Val. I, c. H.

Et in articulis. Ad verbum haec

horum impetus sedant ranae subinde recentes impositae: quidam dissectas iubent imponi. Corpus auget ius mitulorum, et concharum.

XXXVII. Comitiales, ut diximus, coagulum vituli marini bibunt cum lacte equino, asininove, aut cum Punici succo; quidam ex aceto mulso. Nec non aliqui per se pilulas devorant. Castoreum in aceti mulsi cyathis tribus ieiunis datur. His vero, qui saepius corripiuntur, clystere infusum mirifice prodest. Castorei draohmae duae esse debebunt, mellis, et olei sextarius, et aquae tantumdem. Ad praesens vero correptis olfactu subvenit cum aceto. Datur et mustelae marinae iecur: item muris, vel testudinum sanguis.

XXXVIII. (x.) Febrium circutis tollit iecur delphini gustatum ante accessiones. Hippocampi necantur in roseo, ut perungantur aegri in frigidis febribus. Et ipsi alligantur aegris. Item ex asello pisce lapilli, qui plena luna inveniuntur in capite, alligantur in linteolo: Pagri fluviatilis longissimus dens capillo adalligatus, ita ut quinque diebus eum qui alligaverit, non cernat aeger: ranae in trivio decoctae oleo

Marcell. Empir. cop. xxxiv, pag. 236. Hann.

XXXVII. Comitiales. Lib. VIII, 49. Sic Plin. Val. II, 58, et Diosc. II, 85. Cael. Aur. Chron. I, 4, de Epilepsia: *Pont. etiam bibendum lac asininum, cum sale, vel sanguine testudinis marinae, aut vituli marini: et non solum sanguinem, verum etiam coagula quae loci miscentur.* Haec vero ipse deinde medicamenta gannat.

Castoreum. Plin. Val. ad verbum, loc. cit. HARD.

Castorei. Idem loc. cit. H.

Datur. Idem ibidem. H.

Vel testudinum sanguis. Cael. Aurel. loc. proxime allato; Scrib. Larg. Comp. 46. HARD.

XXXVIII. Febrium. Plin. Val. III, 3. HARD.

In frigidis febribus. Cum extremorum refrigeratione invadentibus. DAT.

Item ex asello pisce lapilli. Ad verbum Plin. Val. III, 3. Molari figura in aselli capite lapides reperiri scribit Aelian. H. A. VI, 30. HARD.

Ranae. Sic MSS. omnes, non ex trivio. Sic etiam Plin. Val. III, 6, et Q. Seren. capi t. de quartana febre, p. 157: *Sed prius est oleo parat for-*

abiectis carnibus, perunctos liberant quartanis. Sunt qui strangulatas in oleo, ipsas clam adalligent, oleoque eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit: et oleum, in quo intestina decocta sint. Maxime autem quartanis liberant, ablatis unguibus ranae adalligatae, et rubetae. Iecur eius vel cor adalligatur in panno leucophaeo. Canceri fluviales triti in oleo et aqua, perunctis ante accessiones in febribus prosunt. Aliqui et piper addunt. Alii decoctos ad quartas in vino e balneo egressis bibere suadent in quartanis. Aliqui verò sinistrum oculum devorari iubent. Magi quoque oculis eorum ante solis ortum adalligatis aegro, ita ut caecos dimittant in aquam, tertianas abigi promittunt. Eosdem oculos cum carnibus luscinae in pelle cervina adalligatos, praestare vigiliam somno fugato tradunt. In lethargum vergentibus coagulo balaeanae, aut vituli marini ad olfactum utuntur. Alii sanguinem testudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur et spon-

vescare ranas In triviti, illoque artus perducere succo. Hæd.

Et oleum. Quintus Serenus, esp. 2, de humoribus: (lego de horribus), et perfrictionibus defendis, pag. 130: Saepe ita pervadit vis frigoris, ac tenet artus, Vt vix quæsito medicamine pulvis recedat, Si ranam ex oleo decoxeris, ab hoc carum: Membra fove. Hæd.

Maxime autem quartanis liberant. Plin. Val. III, 6, ad verbum. H.

Iecur. Plin. Val. loc. cit. Hæd. Canceri. Ad verbum Plin. Val. III, 3. Hæd.

Magi quoque oculis eorum ante solis ortum adalligatis aegro, ita ut caecos dimittant. In scripto codice, Magis oculis eorum ante solis ortum

alligatis aegro, ita ut caecos dimittant; et paulo post, alligatos legito, non adalligatos: et contestim, in lethargumque vergentibus, delectationem. PIST. — Magi quoque, etc. Sic Reg. 2, et alii MSS. non eorum, ut editi: et mox caecos, non caecos: ad canceros enim fluviales ea pertinent. Plin. Val. III, 5: Tertianas curantur. Canceri fluvialis, inquit, oculi triti alligantur, et ipse cancer in aquam remittitur. Hæd.

Cum carribus luscinae. Aelianus H. A. I, 43, de luscina: Ατρεσι δὲ καὶ τὰ πρὸς αὐτῇς sic ἀγρῶνας λυσκίλας, eius etiam carnes vigiliam fovere aiunt. H. — Luscinae. Quoniam luscinae noctes totas insomnes canunt. DALZ.

dylus percae adalligatus: quartanis cochleae fluviales in cibo recentes. Quidam ob id asservant sale, ut dent tritas in potu.

XXXIX. Strombi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore. Prosunt et cardiacis. Cachecticis, quorum corpus macie conficitur, tethea utilia sunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, cum vino potus. Gravitati saporis occurrunt tactis naribus unguento, aut odoribus, vel quoquo modo obturatis. Strombi quoque carnes tritae, et in mulsi tribus heminis pari modo aquae, aut si febres sint, ex aqua mulsa datae proficiunt. Item succus cancerorum fluvialium cum melle. Ranae quoque aquaticae in vino vetere et farre decoctae, ac pro cibo sumptae, ita ut bibatur ex eodem vase. Vel testudo decisis pedibus, capite, cauda; et intestinis exemptis, reliqua carne ita condita, ut citra fastidium sumi possit. Canceri fluviales ex iure sumpti, et phthisicis prodesse traduntur.

XL. Austa sanantur canceri marini vel fluvialilis

Et spondylus per se adalligatus. Τράχυνος Αθηναίος. Vide Bondeletium. DALLIO. — *Et spondylus per se adalligatus.* Scribendum *pergnae*, non *per se*; ex eodem, quod alii etiam annotarunt. *Peris.* — *Et spondylus*, etc. Σπινδύλος, sive σπινδύλος vertebra est spinæ dorsæ, ut omnes norunt. In libris hæcenus editis *per se*, inepthæ, pro *percae*, ut in Reg. 2 cod. Colb. 3, et in eo quem Pintianus vidit. H. — XXXIX. *Strombi.* Τραχίνος τινος. Vide eundem. DALLIO.

Hydropicis. Plin. Val. II; 42, de hydropici; *Adeps delphini*, inquit, ex vino bibitur, propter graveolemiam naribus obturatis, ut unguento optimo tactis. Hæro.

Saporis. Monet Dioscoropus in quodam MS. legi, *saporis*; perinde quasi sit de lethargo sermo; quod quam ineptum sit, tum ex Plinii Valeriani verbis proxime allatis patet, tum quod quæ sequuntur remedia, ad hydropicos adhuc spectant. Hæro.

Vel testudo decisis pedibus. Plin. Val. loc. cit. totidem verbis. H.

Canceri. Plin. Valer. loc. cit. hydropicis pariter auxiliari scribit phthisica Aetius, lib. II, cap. 474, pag. 76. Hæro.

XL. *Austa.* Hæcæpus legebat, *cum cancerorum fluvialium iure*. Inepthæ: quorsum enim prodesset dicere canceri fluvialilis cinis, cum cancer-

cinere: et ea quae ferventi aqua combusta sunt. Haec curatio etiam pilos restituit cum ranarum fluviatilium cinere. Putantque utendum cum cera et adipe ursino. Prodest et fibrinarum pellium cinis. Ignis sacros restinguunt ranarum viventium ventres impositi: pedibus posterioribus pronas adalligari iubent, ut crebriore anhelitu prosint. Utuntur et silurorum capitum cinere, salsamentorum ex aceto. Pruritus scabiemque non hominum modo, sed et quadrupedum efficacissime sedat iecur pastinacae decoctum in oleo.

XLI. Nervos vel praecisos purpurarum callum,

rum fluviatilium cinere? Auctor emendandi existit Plin. Val. qui utriusque remedium meminit, III, 36: *Eis vero, inquit, quae ferventi aqua combusta sunt, ranarum cinis insperuus adeo prodest, ut etiam pilos reddat.* Et paulo post: *Cancerorum marinorum vel fluviatilium cinis ex oleo prodest ambustis.* De canceris idem prodidit et Theod. Prisc. I, 47: *De ustione eorundem vel ignis.* Haro.

Prodest et febrī ranarum fellis cinis. Scribo, *prodest et fibrinarum pellium cinis*, ex vetustae codicis. De fibrinis pellibus capite antecessente non longe a fine, *fibrinis quoque pellibus caletari*, etc. Mentio quoque earum paulo infra. *Purr. — Prodest et febrī ranarum fellis cinis.* Quatuor scriptis *fellium cinis*. Nos *fibrī ranarum pellium*. Nihil hic voluit de febrī, nihil de felle ranarum. Lege: *Prodest et fibrinarum pellium cinis.* Infra: *Fibrinarum pellium cum piea liquida combustarum cinis.* Et hoc Pintianus. *Gr. — Prodest.* Nempe ad ambusta sananda. Sic totidem plane syllabis apicibusque litterarum Reg. 2 codex, et ita quem Pintianus laudat. Typi haecsem praefereunt, *Prodest et febrī*

ranarum fellis cinis, quo nihil dici absurdius potest: neque enim hic febrī locus, cui sanandae medicamentorum omnia exhausta sunt cap. 38. Ad stipulatur et Plin. Val. III, cuius lemma est, *Ambustis sanandis: Efficax est*, inquit, *fibrinarum pellium cinis*. Quod ex hoc ipso Plinii loco hausit. Fibrinarum pellium cinerem et ad sanguinis à uare profluvium Plinius commendat cap. 42. Haro.

Purritum. Plin. Val. III, 39. H.

XLI. *Nervos vel praecisos purpurarum callum.* Intellego autem operculum, quale et in terrestribus cochleis conspiciemus, quoties intra calicem contractae suq. succo viciant. *Graec.* — *Nervos vel praecisos: Leg. vel praecisos id quo purpurae parum nunc operiunt.* His intelligit purpurarum: tō nōn Galeno: tō eddypux, *ἐντρυπύξ*, *ἐντρυπύξ* Arist. *Dal. — Purpurarum.* Sub illo operculo exserta lingua pasci purpurae solent. Carni haeret, ut ugnis noster, duriosculum, nec tam alicui: tamen quam testis: neque tam humidum, quam cochlearum est, quod ex glutinoso humore, sive ex mucro quo sibi ipse conficiunt. Pictum vide apud Rondelat. de Te-

quo se operiant, tusum glutinat. Tetanicos coagulum vituli adiuvat in vino potum oboli pondere: item ichthyocollo. Tremulos castoreum, si ex oleo perungantur. Mullos in cibo inutiles nervis invenio.

XLII. Sanguinem fieri piscium cibo putant, sisti polypo tuso illitoque. De quo et haec traduntur: muriam ipsum ex sese emittere, et ideo non debere addi in coquendo; secari arundine: ferro enim infici, vitiumque trahere natura desinente. Ad sanguinem sistendum et renarium illiquunt cinerem, vel sanguinem inarefactum. Quidam ex ea rana, quam Graeci calamitem vocant, quoniam inter arundines fruticesque vivat, minima omnium et viridissima,

Testac. II, 2, pag. 64. A Diosc. II, 49, *αρουξ* et *αρουξ* vocatur, ut dicemus inferius, cap. 46. Haas.

Tetaneos. Ita restituimus ductu codicum Reg. II et Chiff. quum typi perperam edant, *lethargicos*. At nunc de nervorum vitio agitur, quorum non postremum tetanus est, de quo XXXII, 24. De lethargo dictum est paulo ante, cap. 38, neque iis potu vituli marini coagulum, sed offaeu prodest, ut ibi Plinius adaptavit. II.

— Tetanicos coagulum vituli adiuvat in vino potum. Ex Chiff. notant, *Tetanicos castoreum*. Voss. *Tetanicos coagulum vituli adiuvat ex vino intum*. Lege: *Tetanicos coagulum vituli adiuvat ex vino intum*. Lib. XXIII, 7: *Datur tetanicis et pisticis*. Lib. XXVI, 12: *Pepcedani quocumque perunguntur spatii tetanici*. Mox Voss. duo: *Tremulos castoreum, si ex oleo perungantur*, sine *eo* vivat. Gaos.

Tremulos. Subintellige, *adiuvat*, ex antecedente sententia. (Cf. Grobovianam partem notae 2.) Sic etiam Marc. Emp. cap. XXV, p. 237. H. *Mullos in cibo inutiles nervis invenio*.

Quare et aciem oculorum eo cibo hebetari tradunt, ut sit ipse, cap. 24. Epilepticos olim interdicebant mollorem-*em*, teste Hippocrate de morbo sacro text. 2, pag. 325. Haas.

XLII: Fieri. Sin MSS. omnes, non *fieri*: et si sequitur proxime, *sisti*. Sanguinem fieri, signi eo cibo significat, virumque hanc ei alimento inesse: ut proxime ante mullorem hanc doctem notavit, ut sint in cibo nervis inutiles. Haas.

Sisti. Plin. Val. III, 24. H.

Natura. Bonitate aucti vel sic degenerante in cibum. II, 4. Iubet Poinssuet mutari interpunctionem; legique sic: *Vitiumque trahere. Natura desinente, ad sanguinem sistendum*, etc. non inepte. Duriusculum tamen videtur id initij *natura desinente*, duriusculum quoque *eo desinere* pro *desiccare*, *animo deseri*: et omnino vulgaris asperetur. A.

Minima omnium et viridissima cinerem fieri iubent. Tres membranae viridissima: sanguinem cineremque fieri. Voss. *viridissima sanguinem cinerem vel fieri*. Scribo: *sanguinem*

sanguinem cineremque fieri iubent. Aliqui et nascentium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda est, in calyce novo combustarum cinerem, si per nares fluat, iniiciendum. Diversus hirudinum, quas sanguisuga vocant, ad extrahendum sanguinem usus est. Quippe eadem ratio earum, quae cucurbitularum medicinalium, ad corpora levanda sanguine, spiramenta laxanda, iudicatur. Sed vitium, quod admittit semel desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper eiusdem medicinae. Multi podagris quoque admittendas censuere. Decidunt satietate, et pondere ipso sanguinis detractae, aut sale adpersae. Aliquando tamen affixa relinquunt capita, quae causa vulnera insanabilia facit, et multos interimit, sicut Messalinum e consularibus patriciis, quum ad genua admisisset. Invehunt virus remedio verso; maximeque rufae ita formidantur. Ergo sugentia ora forfici-

cineremque fieri iubent. Proceſſit enim, ranarum illiquet cinerem vel sanguinem arefactum. Gnon.

Quibus. Quiddam e limo matrum vtero adhaerescens, quod instar caudae sit. Hæd.

Cucurbitularum. Quas Cels. II, 11, ut Plinius, cucurbitulas: cucurbitas, et cucurbitas septosas, et ventosas simpliciter, nulloque adiuncto, Theodor. Præc. appellat II, part. 2, cap. 5; et alibi: Galli, des ventouses. H.

Quod admittit semel desiderium. Praesertim aperendis maricis. Dat.

Multi. Ita Q. Serenus, cap. XLIII, de podagra depellenda p. 153. Hæd.

Decidunt. Reg. 2, *satietate*, bene quoque, a recto *satiata*. Terentio quidem, Lucretio, Livio, aliisque scriptoribus vox admodum familiaris. H.

Sicut. De quo Plin. X, 29, et non ibi cum eo. Hæd. — *Messalinum.*

Eius mentio fit, lib. X, cap. 22. H.

Quum. Reg. 2, ad *germen*. Hæd.

— MSS: Mediolanenses duo, testis Rezzonico, ad *germ*; quod Poinssinet recepit in textum. Ar.

Invehunt virus remedio verso. Invehunt; non *invehunt*, in apographo nostro. Quid si scribis, in *veneni* virus remedio verso. Puz. — *Invehunt.* Remedium quod afferebant, vertitur sic in venenum. Hæd.

Ergo sugentia ora. Monet Dilectissimus ex vetere vel typo vel manu scripto legi commodè posse, *Ergo sugentium inferiorem*, hoc est, partes inferiores: quam scripturam sequutus est Latius in edit. Blæv. Ita *non* legi, si MS. ullus faveret, admodum probarim. H. — Emendatio minime hoc loco necessaria est. Non equidem cum gallico interprete Poinssinet eadem *sugentia ora* unum et idem esse

bus praecedunt: ac veluti siphonibus defluit sanguis; paulatimque morientium capita se contrahunt, nec relinquuntur. Natura earum adversatur cimicibus, et suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarum cinis, narium profluvia sistit, succo porri mollitus.

XLIII. Extrahunt tela corpori inhaerentia sepia-
rum testae ex aqua, salsamentorum carnes, cancri
fluviales tritæ, siluri fluvialilis, qui et alibi quam
in Nilo nascitur, carnes impositae recentes sive sal-
sae. Eiusdem cinis extrahit et adeps: et cinis spinæ
eius vicem spodii præbet.

XLIV. Hulcera quæ serpunt, et quæ in his ex-
crescunt, ex capite maenarum cinis vel siluri coër-
cet. Carcinomata percarum capita salsarum: effica-
cius si cineri earum misceatur sal, et cunila capitata,

cum hirudinibus. Ne iudice *sugentia*
ora est *sugere*. Sugentia pra illo præ-
cidit qui, corpus sugentium infra os,
sed proxime, caedit. A3.

Siphonibus, Pistulis, quales sunt
e quibus emicant salientes aquae. H.

Natura. Vide quæ dicta sunt XXIX,
42. Hæd.

XLIII. *Extrahunt*. Merc. Emp. c.
xxxiv, pag. 233, et Plin. Val. III,
49. Hæd.

Canceri. Plin. Val. loc. cit. H.

Siluri. Dioscor. II, 29, de siluro:
καταπλάσσειν ἐν τῷ σπέρτι τοῦ τρι-
χίρου, σκόλον; ἀνέγει. H.

Alibi quam in Nilo nascitur. In
Mæno, vel ut alii legunt, Rheno
Germanico supra lib. IX, cap. 25.
Dælac. — *Quam*. Nam in Nilo nasci
dictum est IX, 47. Etiam et in Da-
niubio diximus ad lib. IX. H.

XLIV. *Hulcera quæ serpunt et quæ*
ex his crescunt, ex capite mæ-

narum cinis. In scripto codice: *Hul-*
cera quæ serpunt, et quæ, in his ex-
crescunt, capitis maenarum cinis; ut
non multo infra: *capitis maenarum*
cinis cum alio tritus, etc. Pigr. —
Hulcera, Tetidem place syllabis Plin.
Val. III, 22. Hæd.

Ex his crescunt. Supervacua cæge-
Tæ ὑπερβασιῶνι allollantur, Dælac.

Et cunila capitata. Sativa, ut qui-
dam eorū, quæ et salsæcia dictæ: a
nonnullis ob similitudinem, thym-
bra: ob eucuminæ fragrantiam, ca-
pitata, a Q. Sereno de splene curan-
do, thymbra κεφάλαιον. *Ac thymbræ*
speciem quam commemorant cephalo-
tem, etc. H. — *Cunila capitata*. Ca-
nila capitata Sereno asquioræ, poly-
entimon, cunilæ bulbæ, id est
origano-folius simile, sed ea ra diver-
sum quod umbellæ loco in eucuminæ
caulium corymbi caput habent, acre
et odoris iucund. Quamobrem cuni-

oleoque subigantur. Cancri marini cinis usti cum plumbo, carcinomata compescit. Ad hoc et flaviatilis sufficit cum melle, lineaque lanugine. Aliqui malunt alumen melque miscere cineri. Phagedaenae siluro inveterato, et cum sandaracha trito: cacoethe, et nomae, et putrescentia cybio vetere sanantur. Vermes innati ranarum felle tolluntur: fistulae aperiantur, siccanturque salsamentis cum linteolo immissis. Intraque alterum diem callum omnem auferunt, et putrescentia hulcerum, quaeque serpunt, emplastri modò subacta et illita. Et alex purgat hul-

lam ut origanum vocaverunt, capitalem veto ad origani differentiam. Vidè quae adnotata sunt in lib. XX, cap. 16. DAL.

Ad hoc, Diosc. II, 42. H.

Lineaque. Sic eleganter linamentum appellat, seu lomentum lineum; quod vulneribus imponitur, *charpie*. H.

Sandaracha trito. Sandarachas olim fuit nomen iudicum sulfati ex arsenico, minio atque milto (nostris *vermillon*). Potrycaulissime his potuere uti; nam quidquid arsenici vel arsenicalis pharvacii hulceri applicueris, coarodit quidem citissime ac populatus vitium, corroderet mox carnes, donec gliacente gangraena, aut tollendum membrum foret, aut ipse aeger tolleretur. AZ.

Cacoethe. Hoc totidem verbis Plin. Val. III, 22. HAZ.

Vermes innati. Plin. Valer. ad verbum, loc. cit. De vermibus haec accipienda, qui hulceribus innascuntur. HAZ.

Intraque alterum diem. Plin. Val. loc. cit. HAZ.

Et alex p. hulcera. In libris hactenus vulgatis, *Et salpe expurgat hulcera*; atque ea voce *salpe* obstetricem

eam signari Rondeletius arbitrat, V, 23, de qua dos egimus in Auctorum indice: de pisce eius nominis accipiunt alii, quod sane multo verisimilius erat, quum sequitur, *Item celticorum testae cinis*. Nos vero sic litteram dirimimus, ut omnes cadere causa statuamus. Neque enim hic *salpe*, sed *alex* locum habet, de qua dictum est abinde XXXI, 44. In Reg. 2 cod. *Et halpe purgat*: unde litterula una extrita, *alex* superest, quae pacto hanc vocem vetusti alii codices praesentant. Aliecem Plinius, quae salsamenti praestantissimi, sive gari, est imperfecta sax, ad hulcera sic modò commendat, ut proxime antea salsamenta ipsa iis immitti praecipit: neomulto post cap. sq. alecepi iterum deservectum adhibet ad alios morbos. Sed, quod coniecturam nostram egregie constabit, Plin. Val. hunc locum summi fide transcribens III, 22: *Alece*, inquit, *linteolis conceptis imposito, purgantur hulcera*: ut nullus sit iam reliquus de nostra emendatione dubitandi locus. *Alece*, in *linteolis conceptis* idem Valerianus iterum adhibet, eiusdem libri cap. 54, ad morsum canis non rabiosi. H.

cera, in linteolis conceptis. Item echinorum testae cinis. Carbuaculos coracinorum salsamenta illita discutunt. Item mullorum salsamenti cinis. Quidam capite tantum utuntur cum melle, vel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit: cicatrices fel scorpionis marini.

XLV. Verrucas tollit glani iecur illitum: capitis maenarum cinis cum allio tritus: ad thymia crudis utuntur: fel scorpionis marini rufi: smarides tritae illitae. Alex. defervefacta unguum scabritiam, cinisque e capite maenarum extenuat.

XLVI. Mulieribus lactis copiam facit glauciscus

In linteolis conceptis. Concerptia linteola, ut alibi diximus, Carpiam sequitur aetas appellavit: nostri deinde *charpie*, quae vox chirurgis nota: nomen vulperibus iudicatur. Graecis medicis *μωρός*, est, vel *τὴν τὴν μωρός*, II.

Item echinorum testas cinis. Diosc. II, 2, de echini marini testa: *Κεραυμύρον δὲ καλεῖται τὰ βραχέα ἔλας, καὶ καταστάντι τῇ ὑπερσπρεῦντι.* Cremata testa, seu testae cinis, halocera cordula expurgat, eoque reprimit quae in haloceribus ipsis excreverunt. II.

Item mullorum. Theophr. Princ. IV, 48, de carbunculis: *Μόλιον σάλια: mentorium combustorum cinis adhibetur* innot. Harp.

Cicatrices. Plin. Val. III, 46. H.

XLV. *Verrucas.* Qui et glanis dicitur, IX, 67: Hars.

Capitis. Sic libri omnes editi, et Reg. 2, Colb. 3, aliique. In Ch. enim oleo: et Plin. Val. III, 42: *Ad verrucas, clavos, et callos. Capium maenarum cinere cum oleo trito: aliis codd. cum allio.* Harp.

Ad thymia crudis utuntur. Maenis videlicet. Ita MSS. omnes. Micor

Rondeletium, V, 43, haesisse in re tam perspicua: confessumque quid esset hic *crudis*: se non videre, ad *thymia sedis*, legi fore satius: quoniam Diosc. II, 34, ad callosas sedis rhagada maenarum capitis cinerem inspergi iubet. Sed longe a rhagadibus seu fissuris aut discrepant thymia, sive thymi, hoc est, verrucosae, saepe magnitudine, quae a colore thymi nomen habent. De vitis sedis nihil hic auctor voluit. Harp.

Fel scorpionis marini rufi. Hicetis, apud Athen. VII, pag. 320, scorpionum duplex statuit gentis: pelagium alterum, alterum in coenosis aquis degentem: et hunc nigricantem, illum vero rufum: καὶ ὁ μὲν παλαιοὶς πυρρός, ὁ δὲ ἑτέρος μελανύων. II.

Smarides. Diosc. II, 50: *Σμαρίδος παρὰ τὴν ἡ καλεῖται κασίσα, ἥτις γίνεται ὑπερσπρεῦντα, καὶ νοσηὶς ἰσχυρὰ, ἥλιος, καὶ θύραος ἀναλίσσεται.* Smaridis solitas caput exustum tritumque, excreverunt in haloceribus carnes cohibet, nominatque compescit: clavos thymosque abeunt. II.

e iure sumptus, et smarides cum pisanâ sumptae, vel cum feniculo decoctae. Mammâs ipsas muricum vel purpurâe testarum cinis cum melle efficaciter sanat. Cancrî fluviales illiti, vel marini, pilos in mamma, vel muricum carnes appositae tollunt. Squatinae illitae crescere mammâs non patiuntur. Delphini adipe linamenta accensa excitant vulvae strangulatu oppressas. Item strombi in aceto putrefacti. Percarum vel maenarum capitis cinis admixto sale, et cunila, oleoque, vulvae medetur: sufflitione quoque secundas detrahit. Item vituli marini adeps instillatu igni naribus intermortuatum vulvae vitio: et cum coagulo eiusdem in vellere imponitur. Pulmo marinus alligatus purgat egregie profluvia. Echini

XLVI. *Mammâs.* Vicerata lacte, turgentes. Quod vitium intra lactationis tempora perfréquens occurrit. Adi-Theod. Pr. III, t. A.

Caperi fluviales illiti, vel marini. Demendum verbum illud illiti, ex antiquis exemplari, et paullo post, crescere mammâs; dele mammâs. B.

Pilos in mamma. Vide quae adnotata sunt in lib. XXVI, cap. ult. DALEC.

Squatinâe. Sic typi, cum Reg. 2. In Chiff. *Squatinâe impositae.* Ron-del. XII, 21, experimento id se comprobasse ait, tota squatina mammis imposita, earum incrementum esse cohibitum duriusculasque redditas. HANP.

Linamenta. Linamentum (vox Celso familiaris) fîctum est, quod lino volvendo trahitur: qualis sunt ea ex quibus ellypsim confici solent. H. Caeterum medicamen, ut caetera quae de consuetis praetermittimus, absurdum et insue, nil aliud, ni fallor, efficacitatis commendavit quam

nomen illi et delphic, similitudo. Sic vidimus supra (lib. XXX), morbo regio mederi atem icterum adalligatum; nam *ἰκτερός* non avis solum, sed et morbus dicitur graece. A.

Item strombi in aceto putrefacti. Strombi, non strombi ibidem, ut supra etiam notatum est. PIET.

Item vini. Hipp. de morb. mul. II, tom. 18, pag. 547, inter suffocatas vulvae remedia, τὰς δὲ πίνας, inquit, δακτυλῶν ἰανῶν ποδῶν, αὐρῆς ἀδὲς vituli marini illitis. Pictorius in suo cod. legi igniaribus admonet, mendo, ut ex Hippocrate liquet minime istis obscuro. Huius coagulum quoque suffitu prodesse in uteri strangulatu, scribit Diosc. Etop. II, 88. HARO.

Instillatur igni naribus. Instillatur igniaribus, in eodem. PIET.

Et cum coagulo eiusdem in vellere imponitur. Brevius in eodem, coagulo eiusdem in vellere imposito. PIET.

viventes tusi et in vino dulci poti. Sistunt et cancri fluviales triti in vino potique. Item siluri suffitu, praecipue Africi, faciliores partus fieri dicuntur. Cancrī ex aqua poti profluvia sistere: ex hyssopo purgare. Et si partus stranguletur, similiter poti auxiliantur. Eosdem recentes vel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuosque partus utitur illis, cum quinīs lapathi radicibus, cum ruta et fuligine tritis, et in mulso datis potui. Idem in sūre cocti cum lapatho et apio, menstruas purgationes expediunt; lactisque ubertatem faciunt. Item in febris quae sit cum capitis doloribus et oculorum palpitatione, mulieribus in vino austero poti prodesse dicuntur. Castoreum ex mulso potum purgationibus prodest; contraque vulvam olfactum cum aceto et pice, aut subditum pastillis. Ad secundas etiam uti eodem prodest cum panace in cyathis vini; et a frigore laborantibus ternis obolis. Sed si castoreum fibrumve supergrediatur gravida, abortum facere dicitur, et periclitari partus si superferatur. Mirum et quod de torpedine invenio: si ca-

Sistunt. Ad fluxum pariter muliebrem sistendum, vinum Hippocrates praebet, in quo cancri fluviales sint antea suffocati, lib. de nat. mul. text. 84, pag. 405. HAEN.

Stranguletur. In enixa laborioso parturientis matris. DAL.

Hippocrates. Eius haec verba de Morb. mult. I, tom. 128, pag. 549: Διακόλιον, ἢ ἀνοδάριον τὸ ἐλεφάν... Καρκίνους ποταμίων πίνε, καὶ λαπάθου, καὶ πύλας βίαν, καὶ αἰθέλαν ἀπὸ τοῦ ὕδατος, τριήρα ὅσοι πίνε, καὶ ὑπόστασιν ἐν μέλι κρότῳ, ὑπὸ πρὸς βίαν, πίνετω νηστεύειν τριήρα, Cancros fluviales quinque, et

lapathi, et rutae radicem, et fuliginem de furno, omnia simul trita, et eum aqua mulsa unita, sub die pernoctem exponat, et leviuater bibat. H.

Castoreum. Diosc. II, 26. H.

Vulvam olfactum. Strangulantem. DAL.

Ad secundas. Diosc. I. c. non tamen ita accurate. HAEN.

A frigore laborantibus. Gelatis, quod accidit saepe in transitu Alpium nivosarum. DAL.

Partus. MSS. partu. — Laborantibus. Gelu torpentibus. HAEN.

Si superferatur. Si mirum ferat ac supra caput. HAEN.

piatur, quum luna in Libra sit, triduoque asserve-
tur sub dio, faciles partus facere postea, quoties
inferetur. Adiuuare et pastinacae radius adalligatus
umbilico existimatur, si viventi ablatu sit, ipsaque
denno in mare dimissa. Invenio apud quosdam os-
tracium vocari, quod aliqui onychem vocant: hoc
suffitum vulvae pbenis mire resistere. Odorem esse
castorei, meliusque cum eo ustum proficere. Vetera
quoque hulcerá et caoethe eiusdem cinere sanari.
Nam carbunculos et carcinomata in mulierum parte
praesentissimo remedio sanari tradunt cancro femina,
cum salis flore contuso, post plenam lunam, et ex
aqua illito.

XLVII. Psilothrum est thynni sanguis, fel, ie-
cur, sive recentia, sive servata. Iecur etiam tritum,
mixtaque cedria plumbea pyxide asservatum. Ita

Invenio. Experimentum illud certum
concharum generis est, quale in pre-
pura descripsimus, cap. 41. Diosc.
II, 10: Οὐδὲ ἰστί κῶμα κογγύλιον,
ἔσπερον. τῷ τῆς πορφύρας. Et mox:
Εὐδὲμία θυμωμένη, κατεσπένοντι
ποσὶς τῇ ὀσφί: ὑγίανον δὲ καὶ εὐτοί-
οντομαχίαν τὰς ὑστερίαν; πύργ-
μυον, καὶ ἀνδριανόν. Immo ipsam
esse purpurae integumentum credi-
mus: quum nihil differre a purpura
conchylium arbitramur, ut diximus
IX, 53, et si refregari Dioscorides
videtur. Hanc.

Vulvae poenis. Strangulationibus et
suffocationibus uteri. Εγχείρη τὰς ὑ-
στερίαν; πύργμυον; Diosc. DAL.

Vetera. Dioscorid. l. 5. II.

*Nam carbunculos in mulierum parte
praesentissimo remedio sanari tradunt.*
In veteri codice non mulierum legi-
tur, sed mulieribus. Legendam itaque

mibi videtur sic: *Nam carbunculos
et carcinomata in mulieribus parcae
praesentissimo remedio sanare traduntur.* PARS.

*In mulierum parte praesentissimo
remedio sanari tradunt.* Plinius obli-
vissat in scripto esse mulieribus: ita-
que legendum sibi videri: *in mulie-
ribus parcae parcae sanare traduntur.*
Sed si percarum ea vis est, quid
verbis fiet sequentibus, quae cancro
femina id fieri ostendero videntur?
Voss. mulieribus. Cui voci una littera
demenda, ut sit: *in muliebri parte
praesentissimo remedio sanari tradunt
cancro femina.* Andeg. *in mulieris
partus.* Tres aliis, *in mulieribus partu-
Gnos.* — *In mulierum parte.* In Reg.
2, cod. et Piantini, *in mulieribus
parte.* Forte, *in muliebri parte,* nempe
in τῇ ἀνδρῶν, in mulieribus locis.
Hanc.

pueros manganizavit Salpe obstetrix. Eadem vis pulmoni marino: leporis marini sanguini et felli: vel si in oleo hic necetur. Cancris, scolopendrae marinae cinis cum oleo: urtica marina trita ex aceto scillitae: torpedinis cerebrum cum alumine illito sexta luna. Ranae parvae, quam in oculorum curatione descripsimus, sanies efficacissime psilothrum est, si recens illipatur: et ipsa arefacta ac tusa, mox decocta tribus heminis ad tertias, vel in oleo decocta aereis vasis. Eadem mensura alii ex quindecim ranis conficiunt psilothrum, sicut in oculis diximus. Sanguisugae quoque foetae in vase fictili et ex aceto illitae,

XLVII. *Manganizavit.* Ornavit et composuit ad alliciendos emptores: dum succo imberbes dia servavit. Mango est, ut ex Fabio discimus, II, 16, qui colorem falsum inducit mancipia, quique verum robur isoni eorumdem argina mentitur. II.

Eadem vis est pulmonis marini, leporis marini sanguine et felle. Cōfēxerunt sanguinis et fellis. Sed Vossiani duo: pulmonis marini, deia melior etiam sanguini. Scribo: *Eadem vis est pulmoni marino; leporis marini sanguini et felli.* Vt et Pinthianus. GSON. — *Eadem vis est pulmonis marini: leporis marini sanguine et felle.* In apographo nostro: *eadem vis pulmoni marino: leporis marini sanguini et felli.* Et non multo infra: *adalligatusque idem pavores, etc.* detrahe particulam *que.* PRÆT. — *Eadem.* Aelian. Hist. Animal. XIII, 27. HARD.

Leporis marini. Dioscorid. lib. II, cap. 20. HARD.

Scolopendrae. Diosc. II, 161. Ζωολογικὴν θαλάσσια ἰσχυρίων. ἢ φάρι, καὶ καταχυσθεῖσα, ψιλοῖ τριχάς. In

oleo decocta et peruncta pilos deirahit. HARD.

Urtica marina. Dioscor. lib. II, cap. 20. HARD.

Torpedinis. Et carnes quoque ipsae, teste Aelianus, l. c. HARD.

Ranae. De qua cap. 24, quod caput totum est in afferendis oculorum remediis. Q. Serenus, cap. XXXVI, pag. 149: *Prætoribus quicumque volens avriteret oculos, Atque in perpetuum redire oculos tuta, Corporibus vulsis sanient perducito ranæ, Sed quæ parva sita est, et rancio garrula questu.* HARD.

Ex quindecim. Sic libri typis editi, cum Colb. 3. At Reg. 2, ex duodecim, facili-liberiorum lapsu ex XV in XII, ut sæpe monuimus. II.

Sicut in oculis diximus. Cap. 24. H.

Sanguisugae. Q. Serenus, loc. cit. Nec non quas stagnis cessantibus hæsit hirundo sumitur, et vivens Samia torretur in olla: Hæc acidia imgit permixta liquoribus artus, Avulsantque vetat rursus perescere alvum. Plinius item Val. I, 21, et III, 52. HARD.

eundem contra pilos habent effectum. Et suffitus arentium eas necat cimices invectas. Castoreo quoque cum melle pro psilothro usi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem psilothro evellendi prius sunt pili.

XLVIII. Infantium gingivis dentitionibusque plurimum confert delphini cum melle dentium cinis, et si ipso dente gingivæ tangantur. Adalligatus idem pavores repentinos tollit. Idem effectus et caniculae dentis. Hæcera vero, quæ in auribus, aut ulla corporis parte fiant, cancerum fluvatilium succus cum farina hordeacea sanat. Et ad reliquos morbos triti in-oleo perunctis prosunt. Siriasesque infantium spongia frigida crebro huinescitur, rana inversa adalligata efficacissime sanat, quam aridam inveniri affirmant.

XLIX. Mullus in vino necatus, vel piscis rubellio, vel anguillæ duæ, item uva marina in vino putrefacta, iis qui inde hiberint, taedium vini affert.

L. Venerem inhibet echeneis, et hippopotami frontis e sinistra parte pellis in agnina adalligata, felve

Et suffitus. Reg. 2 et Chiff. *Hic suffitus.* Intricata oratio: sententia tamen non alla est, quam suffitus seu nidore sanguisugarum exstarum cimices necari: quod paulo ante perstrinxit, cap. 42. *Natura sanguisugarum adversatur cimicibus: et suffitus necat eos.* Quare invectiones legi malim, quinquam in Reg. 2 cod. invectiones legitur. HARD.

XLVIII. *Quam aridam.* Exsiccata, nimio fervore capitis inflammata. H. XLIX. *Rubellio.* Qui et erythimus graeco nomine appellatur, IX, 23. HARD.

Item uva marina. De qua IX, 4. HARD.

L. *Venerem inhibet echeneis, et hippopotami;* etc. Ictereo amatoris veneficiis infamis, ut dictum est IX, 44. HARD.

Hippopotami frontis e sinistra parte pellis in linteolo adalligata. Tres codd. *pellis in agnina alligata.* Andegav. *pellis in agnina.* Voss. ut Hermelai: e sinistra parte pellis in agnina alligata. Goos.

In agnina alligata. Sic Reg. 4, et alii: non, ut editi, in linteolo. H.

Felve. Galen. II, 27, pag. 656: *Χελὴν ῥαῖνας ἐκ τῆς κίτης, τὸ μέγιστον ἀνιχνεύει τὴν φούρα.* HARD.

torpedinis vivae genitalibus illitum. Concitant cochlearum fluviatilium carnes sale adservatae, et in potu ex vino datae: erythini in cibo sumpti: iecur ranae diopetis vel calamitae in pellicula grois alligatum, vel dens crocodili maxillaris, annexus brachio, vel hippocampus, vel nervi rubetae dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubetae alligata.

LI. Equorum scabiem ranae decoctae in aqua extenuant, donec illiniri possit. Aiunt ita curatos non repeti postea. Salpe negat canes latrare, quibus in offa rana viva data sit.

LII. Inter aquatilia dici debet et calamochinus, latine adarca appellata. Nascitur circa arundines tenues e spuma aquae dulcis ac marinae, ubi se miscent. Vim habet causticam: ideo acopis additur contra perfrictionum vitia. Tollit et mulierum lentigines in fa-

Iecur ranae diopetis et calamitae. Vidi equidem certis locis tantum numerum ranuncularum, ut cum imbre delapsi, vel certe ex imbre provenisse videri possent. Hos epinot hic diopetes vocari, quod Graeci διοπτές; nominant, quidquid est ex aëre delapsum, quasi a lova demissum. Ceteris.

LI. *Aiuntque ita. o. non repeti possit. E Salpe negat canes latrare.* Scribe detractis duabus particulis sic: *Aiunt ita curatos non repeti postea. Salpe negat, etc.* ex scripto codice. PAST.

LII. *Calamochinus.* Pericallamitis Galeno, et ligneastris calamachae. Vide lib. XVI, cap. 36, lib. XX, cap. 22. DAREC. — *Calamochinus.* Dixerimus de ea XVI, 66. Habet illius iconem Aldrovand. de Metall. II, 4, pag. 243. Vox ipsa adarca graeca vi-

detur, ἀδάρης, Dioscorid. V, 439. Καλαμόχινος, quasi arundinum lanugo. Alijs calamachae, ἀπὸ τῆς ἄχνης, a spuma. Vide Galeo. de Fac. simpl. med. XI, 2, p. 348. H.

Marinae. Marinae salinae. Nascitur enim in paludibus, aut lacubus salinis, in quorum vadis imis scaturit fons aliquis dulcis, non in mari: vel contra in iisdem aquis dulcibus, in quarum profundo salus fons emicat, ut in locu Maraonitae prope Carcaenonem Galliae. DALL.

Vim. Diosc. V, 437: Κελεύει δὲ εἶναι θραύειν HAND.

Perfrictionum. Contra algores, horroresque frigidos, quales ferè in febris sentiuntur. Scrib. Larg. Comp. 268: *Acopum ad perfrictionem, larundinem, tensionem nervorum: Ideo hieme non patitur perfrigerare artus.* HAND.

cie. Et calami simul dici debent: phragmitis radix recens tusa luxatis medetur, et spinæ doloribus ex aceto illita. Cyprii vero, qui et donax vocatur, cortex alopecii medetur ustus, et hulceribus veteratis: folia extrahendis quæ infixæ sint corpori, et igni sacro. Paniculæ flos si aures intravit, exsurdæ. Sepiæ atramenta tanta vis est, ut in lucerna addito Aethiops videri, ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta excocta aqua, potui data, suum morbis medetur: vel cuiusque ranae cinis. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere videtur, adeo ut baculum ita praeluceat.

LIII. (XI.) Peracta aquatiliū dote, non alienum

Tollit. Dioscorid. l. c. HARR.

Phragmitis radix. Ad æpēs faciendā utilis ob crassitiem et firmitatem. Eum esse voluit, quem ex Theophrasto Noster appellavit *φραγμίτιν*. DAT. — *Phragmitis radix.* Totidem verbis Dioscor. I, 14. De phragmitis cæterisque generibus egimus XVI, 66, seqq. Hæc petita et calamis remedia totidem fere verbis ante prætractata vide XXIV, 56. H.

Cyprii. Dioscorid. l. c. H.

Folia extrahendis quæ infixæ sint corpori. Radix per se aut illita cum bulbia extrahit, quæ infixæ sunt corpori: folia trita et imposita medentur igni sacro, Dioscorides DAT.

Paniculæ. Plin. XXIV, 56: *Arundinem lanugo illita auribus, obtundit auditum.* Vide locum eum. H.

Aethiops. Nigros Aethiopum instar videri, mutata priore lucernæ luce. Refert hoc et Sext. Emp. Pyrrh. hypotyp. I, 14, pag. 10: *καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ ὀφθαλμικά ἐν τῇ γαλκῇ καὶ τῇ σελήνῃ ἐκπύει, ποιοῦσιν οὕτως πρὸς γαλκῆν: ὅτι δὲ μύκωνος γαλκῆς τοῦ πρὸς τῇ γαλκῇ, etc.* Præsti-

giatores dum lucernas unguat aerugine et sepiæ atramento, faciunt ut qui adsum, modo nigris esse videantur. Similiter nugas habet auctor Kiran. pag. 51. HARR. — Cæterum qualia et quanta sepiæ atramento nigredo sit notum est. Ex aliquo alienius sepiæ liquore Neotericorum atramentum Sinens coplici solere res est vero simillima. H.

Ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Volumine, non lumine, in vetusto exemplari: legendum forte, velamine. PINT.

Rubeta decocta et in aqua potui data suum morbis medetur. Rubeta excocta aqua potui data, etc. in eodem, et confestim, cuiusque ranae, non cuiuscūmq; PINT.

LIII. *Peracta aquatiliū dote, non alienum ...* eaq; nominatum completi, quod in terrestribus volucribusque fieri non quid. Sane avis non minus numerosa turba quam piscium, si species examinaveris: nam piscium fere 5200 nunc novimus, avium circiter 6000. Sed memento lum pi-

videtur indicare per tot maria, tam vasta, et tot milibus passuum terrae infusa, extraque circumdata mensura paene ipsius mundi, quae intelligantur animalia centum septuaginta quatuor omnino generum esse, eaque nominatim complecti: quod in terrestribus volucrisque fieri non quit. Neque enim omnis Indiae, Aethiopiaeque, aut Scythiae, desertorumve novimus feras aut volucres, quum hominum ipsorum multo plurimae sint differentiae, quas invenire potuimus. Accedat his Taprobane, insulaeque aliae Oceani fabulosae narratae. Profecto conveniet non posse omnia genera in contemplationem universam vocari. At hercules in tanto mari Oceano quaecumque nascuntur, certa sunt, notioraque, quod miremur; quae profundo natura mersit. Ut a belluis ordiamur, arbores, physeteres, balaenae, pristae, Tri-

sejda novorum plus inventum iri quam avium (nam terras fere omnes perlustravimus, non item omnes marium tractus et fluxus et lacus novimus); tum de piscibus veris nos h. l. dicere, at Plinium de aqualibus cunctis, h. e. de mammiferis, non paucis crustaceis, mollibus, fere omnibus zoophytis, etc. Horum omnium numerus ultra 1200. Quomodo ergo Noster potest credere terrestrium animalium aut volucrum plus esse quam aqualium? quomodo, dum suspicatur tot latere ignota feris aut aves intra Scytharum, Aethiopum, Indorum ignota deserta, non intelligit diversitatem et ubertatem eandem in mari atque amnis esse? At.

Centum. In quibusdam MSS. centum quadraginta quatuor, errore minime obscuro: quum enim, IX, 16, piscium species esse assermet, ut diximus, cxliv, praeter crusta intacta

quae sunt xxx, ex utroque eo numero effici manifestum est cxxxv. Sed Plinii numerum auferunt deinceps in immensam, qui de hoc argumentum nostra aetate scripserunt. Et illud animadvertendum dignum, quod Plinius mox ipse ait, tantum se maria dicere. HARD.

At hercules in tanto mari Oceano, etc. Plinii saeculo detecta, noster erat America, atque adeo nec India Orientalis, quatenus maria pisces quamplurimos a nostris diversissimas nutriunt. DAT.

Arbores. Arbor belua, non stellae marinae genus maximum, memoretur lib. VIII, cap. 4. Ibidem Physeter, Triton et Neris, ibidem c. 5. Tritonem describit Aelianus, Anim. lib. XIII, c. 21; Pausanias in Boeoticis; Alex. ab Alex. lib. III, cap. 8. DAT. — *Arbores.* De arboribus nihil compertum adhuc. De physetere, et

tones, Nereides, elephanti, homines qui marini vocantur, rotæ, orcae, arietes, muscoli, et alii piscium forma arietes, delphini, celebresque Homero vituli. Luxuriæ vero testudines, et Medicis fibri, quorum e genere luras nusquam mari accepimus mergi, tantum marina dicentes. Iam caniculæ, dromones, cornutæ, gladii, serræ: communesque mari, terræ,

de rotis, IX, 3; de balænis et pristibus, eodem libro, 2 de Tritonibus, Nereidibusque, de marino homine, et arietibus, eodem libro, 4, ubi et elephantum mentio, quorum nemo Veterum meminit, præter Plinium. De orceis, IX, 5; de muscolis, eiusdem libri cap. 88; de arietibus aliis, vide, quæ diximus IX, 67; de delphinis, eodem libro, 7; de phocis, seu vitulis marinis, eo libro, 45. Hæd.

Elephanti. Elephantem esse volent romanum Olai Magni, sic dictum quid dentes essetos habeat elephanti modo, e quibus capuli gladiorum sunt, ut ex eborè. Rotas describit auctor lib. VIII, cap. 4; Aelian. Hist. Anim. lib. XIII, cap. 20; Iovius lib. de Piscibus. Dæ.

Homines qui marini vocantur. Quales episcopus, et monachus Rondeletii. Apud Pausaniam in Phocia Cleon Magnus refert marinum hominem se vidisse in litus eiectionem non breviorum quinque ingerum spatio, qui fulmine ictus confraçaverat. Dæ.

Arietes. Arietes memorat auctor, lib. VIII, cap. 5. Arietem marem et feminam describit Aelianus, Histor. An. lib. XV, c. 2. Arietes priore loco hic appellat quidam esse volent arietis, bellicæ machinæ similes: alios vero paulopost nuncupat, arietis quadrupedi, et cornibus ei aspile. Dæ.

Homero. Odys. A, 436, et alibi sæpius. Hæd.

Luxuriæ. Subintellige celebres. V. IX, 43. Hæd.

Medici. De fibris, seu castoreis usæ in medicina dictum abunde cap. 43 huius libri. Hæd.

Iam caniculæ. De caniculis IX, 70. Dromones, cornutæque, præter Plinium, qui nominaret, nondum occurrit: aliud enim videtur esse a dromonibus Plinianis Hesychii δρόμων, hoc est, parvus cancer, καρκίνος; qui a Mospeliensibus vulgo, chevrette nuncupatur: capit in maris aestuariis, sagittæ in nodum per summam aquam decurrit: unde id ei nomen. Dromones Pliniani inter bellas, ut ipse ait, maioreque pisces, sive cetaceos, censeri oportet. Gladium, serramque, nomina esse marinorum fructuum admonemus IX, 4. Hæd.

Dromones. Dromones a cornu, marinarum bellarum genus. Aristot. Histor. lib. II, cap. 2, δροπιδας vocat, qui in Pontum aliunde excurrunt, thygnos, pelamidas, amias. Dromones Hesychio parvi cancri, qui in maris aestuariis velocissime per aquam summam decurrunt. Dæ.

Communesque. De hippopotamis, VIII, 39. De crocodilo eiusdem libri cap. 37. Hæd.

amni, hippopotami, crocodili: et amhi tantum ac mari, thynni, thynnides, siluri, coracini, percae. Peculiares autem maris, acipenser, aurata, asellus, acharne, aphyra, alopecias, anguilla, araneus. Box, batis, bacchus, batrachus, belone, quos aculeatos voca-

Et amhi tantum. De thynno dictum abunde IX, 17, sqq. Θύννης feminae intelligendae sunt. Qua re inter se differant docet Aristot. apud Athen. VII, pag. 303. De siluro, eodem lib. cap. 17. De coracino, c. 21 eiusdem libri, ubi et de perca egimus. Coracinum Hesych. et Persius imperdam vocant. HARR.

Acipenser etc. De acipensere dixi ad lib. IX, de aurata IX, 25; de asello eodem lib. cap. 28. HARR.

Acharne. Αχάρης Athenaeo, VII, pag. 286, apud Aenium Thraciae praestantissimus dicitur. Eidem lib. VIII, pag. 356, Ἀχάρης scribitur, Romae visus a Rondeletio, a quo pingitur, V, 151. HARR.

Aphyra. De ea egimus ibid. IX, cap. 74. De alopecie, sive alopeciade, seu vulpe marina, IX, 56; Athen. VIII, pag. 356. De anguilla marina, Epicharmus in fabula, quae Messas inscripsit, teste Athenaeo VII, pag. 297. De araneo denique eodem lib. cap. 72. HARR.

Box. Piscis est targo piscis, et vocalis, unde ei nomen, ἄρα τὰς βίας, inquit Athen. VII, pag. 286. Idem βῶξ, βῶξ, et βῶξ, a voce quam edit: ab oculis boum similibus, βῶψ. Fostus: Boon, genus piscis a boafulo, id est, vocem emittendo appellatur. In Gallia Narbonensi, bogre, teste Rondeletio, V, 11. II. *Batis.* Βατίς et βατίς a Graecis apud Athen. VII, pag. 286, raia dicitur, de qua non nihil praelibavimus, IX, 40. A rubi, quoniam βάτος

vocant, similitudine nomen traxit: est enim aculeis aspera, praesertim in cauda. Vitroque illo vocabulo marem a femina discriminari crediderim, ut de thynno et thynnide paulo ante dixi: Hesychius enim, pag. 185: Βατίς, καὶ βατίς, ἰχθύος διαφόρου ἀλλήλων. HARR.

Bacchus. Sic Reg. et Coll. 3, cum Ch. non bacchus. Egimus de eo IX, 28, de batraque, sive tona, IX, 7; de belone, sive acu, eodem libro, c. 57. HARR.

Belone, quos aculeatos vocamus. Scribendum videtur, non aculeatos, sed acus aculeatus: id enim significat vox graeca belone: ostendimus quoque hoc lib. X. PIARR. — Belone, quos aculeatos vocamus. Pintianus legendum censet acus aculeatus: id enim significare graecam vocem βέλων. Quasi haeserint memoriae ejus quae scribit Hermolaus ad lib. XXXV, 11, his verbis: est autem belone, quam ὀδόντα et ὀδοντα, diximus. Sic ille. Acos tenet e Martiali novimus, lib. X, epig. 34, et Plinio ipso, lib. IX, 5: Acos sive belone, acus piscium dehiscente, propter multitudine vero parit. Aculeam autem passim quidem in Lexicis exhiberi video, ut diminutivum τοῦ acus: auctorem tamen ejus vocabuli antiquum nondum reperi. Aculeum Excerpta vet. Lexic. afferunt: Ἀκού, λαύ. Aculea βέλων: Et Constantini cod. I, 17. Th. de repudili: oportet eam unquam ad aculeam capitis in domo mariti deponere. Sed vix est, ut per Aculeam

mus balanus. Corvus, citharus, e rhomborum genere pessimus: chalcis, cobio, callarias, asellorum generis, ni minor esset: colias sive Parianus, sive Sexi-

et oculum his locis legendum sit: ut loquutos mihi veteres constat. *Glossarium*: βελών, acuta; acus. *Cledonius in arte*: *Hæc in diminutivo genus mutant, ut acus acula, hoc scutum hæc scutella, hoc pistrinum hæc pistrilla*. Accedit ipse Plinius infra lib. XXXIV, 43. Corruptum quoque in *Glossis* Isidori: *Acacula, aculus, solers, agagula*. Scribendum: *Acriculus, acutus*. Eo vocabulo utitur Cicero Tuscul. III, ille acriculus Athenis senex Zeno, istorum acutissimus. Ergo et hoc Plinii loco malamus: *belonæ, quas aculas nos vocamus*. Pintianus, quod censuit, et ostendisse ait se ad lib. X. Caput est illic 32, ubi de nidis elcyonum: *Nec inde confingatur, invenitur. Putant ex spinis aculeatis piscibus enim vivunt*. Quæ translata sunt ex Aristotelis Hist. Animal. lib. IX, cap. 44: *Αναστῆναι δὲ ἐκ τῶος συντίθεται τὴν νοστιλὰς δοκί δι μάλιστα ἐκ τῶν ἀκανθῶν τῆς βελώνης*. ὅς γὰρ ἰχθυοπαροῦσα. Ergo Pintianus, ex spinis acus piscis. Et voluit tale qui haud dubie Plinius. Sed verba potius fuisse crediderim: *Putant ex spinis aculeatum*. *Gron.*

Quos. Subintellige pisces. *HARD.*

Balanus. A similitudinē glandis quernese, quæ βελωνος dicitur, nomen habet auctore Athenæo, lib. III, pag. 91. In rimis saxorum degunt. Leonem vide apud Rondel. de Testac. I, 30. *HARD.*

Corvus. Græcia κόραξ. Pingitur a Rondeletio, X, 7, pag. 296. Mennit eius Celsus; inter pisces cibi duriusculi, II, 48. Romanis capone. *H.*

Citharus. Romæ frequens, folio nominatus, teste Rondeletio, XI, 5.

Libri hactenus editi sic legunt, *citharus chrombrorum genera, cyprinus chalcis*. Chrombri qui sint nemo novit, nec cyprinum aut scombro pili MSS. habent. Sic Reg. 2 et Ch. *citharus rhomborum genera pessimus chalcis*, etc. Unde perspicuum sit nihil esse nostræ emendatione certius; præsertim attestante Galeno de sim. Fac. III, 30, pag. 394, simillimum esse rhombo citharus; Aristotele ap. Athen. VII, p. 305, alga vasci: itaque qui Romæ gustarunt, insuavi sarte: unde Pherecrates, apud eundem Athen. pag. 306: *Ὁ ἀγροβὸς ἔσονται ἐν πύλοις τὴν πικρὴν*. Et Xenocr. lib. de alim. ex aquat. apud Orib. II, 58: *Citharus, rhombus latius sunt: rhombusque solidus est. At citharus molli suavi est, et stomacho non idoneus*, etc. *H.*

Chalcis. Est hæc marina chalcis nostra sardina, ut dicitur IX, 71. De cobione, seu gobio, eodem libro, cap. 63; de callaria, cap. 27 eiusdem libri. *HARD.*

Colias sive Parianus. Euthydemos Atheniensis, lib. de samentis, apud Athen. III, pag. 416, coliam parianum laudat: καὶ Παριοναλὴν χρυσὴν τροφὴν ἔχει πολλήν. Oppidulum Parium coliarum est incolta nutrit. Est autem Parium Hallespontii oppidum, de quo Plinius, V, 40. Coliam maiorem esse scombro scribit Vicesimus apud eundem Athen. VII, pag. 321. Ipsi Athenæo, III, pag. 424, ὁ καλὸς præstantissimus dicitur Amyclæus, atque ex Hispanis quem Σειταῖον vocant. A Massiliensibus cogitot nuncupari, auctor est Rondeletius, VII, 8. Seximus ab oppido Bactice Εξ, sive Ζεξ, ut diximus

tanus a patria Baetica, lacertorum mibimi: ab iis Maeotici: cybium, ita vocatur concisa pelamis, quae

III, 3. Memini Martial. VII, ep, 78, ubi lacertum pariter coliam vocat, ut ait Nardulus, sed perperam, et errore manifesto. Ed. P.

Saxitanus a patria Baetica. Scribo, *Sexitanus*, a Sexi oppido Baeticae Plinio, Ptolemaeo, caeteris. Favet et apographum nostrum: celebrat item Athenaeus salsamenta Sexitana ex auctoritate Strabonis, lib. III. PIST. — *Saxitanus a patria Baetica.* Vet. sive *Sexitanus*. Martialis VII, 78: *Quum Saxitanus ponatur cauda lacerti.* Iuvenalis Sat. XIV, 431: *concham aestivam cum parte lacerti.* Quae sequuntur, sic lego, *Lacertorum accendus.* Ex hoc et *concisa pelamida* Maeoticis paratur, quod *cybium* vocant. *Pelamis* hoc nomen habet, quum post 22 dies e Ponto in Maeotiam revertitur, *Cordyla* vero *pelamis* puilla est quum in Pontum e Maeotide exit. *Catharus*, etc. Fallitur tamen Plinius, nam pelamis auctore Aristotele a mari in Pontum revertitur, *cordyla* vero e Ponto in mare exit: ut legendum sit, *noctem habet quum e mari in Pontum revertitur, cordyla vero puilla, pelamis quum post 22 dies e Ponto in mare exit.* Daa.

Minimi. Ita Reg. 2, non *minima*, quod neque ars hoc loco patitur. II. *Ab iis Maeotici.* Colia Maeotici, inquit, Partiano Sexitanoque paulo grandiores. Haa.

Cybium, ita vocatur... pelamis, quae, etc. Stupendum, quod Plin. *cybium* inter piscium nomina referat: quum salsamentum sit, et pars piscis in quadram concisa, ac tesseræ figura. Vide Salm. pag. 4317. — *Cybium ita vocatur, etc.* Verno tempore thynni Pontum e mari per Euripum sub-

euntes, ibi feliscant. Minutus scetus, qui quadragesimo post die redeuntes in mare comitatur, *cordylæ* vocantur. Eadem in mare reversæ et illic augescantes, *pelamides* nominantur, *tritones*, *orcyni*, sive *apolecti*. Anno post tertio verno tempore, quum in Pontum revertuntur adultæ, thynni sunt. Ex *cordyla* lotegria fiebat salsamentum, de quo Mart. XIII, 1: *Ne toga cordyllis, ne parula desit olivis,* etc. Ex *pelamidibus* (quarum maximæ *tritones* et *apolecti*, quasi eximiae nuncupantur), *eoctis* fiebant salsamenta *cybia*: quadratæ figuræ, et *cupæia*, sive, ut mutata in *α, αψαία*, e locis quæ ad eandem sita sunt præcipua, et nullo pingui grato: Plinius non satis hæc distinguit, Suetonius *Vespasianum* ab *Alexandrinis* quæ *aordes* vocatum fuisse *Cybionactem*, non, ut legimus, *Cybiotatem*, sit, quasi *Salsamentarium*, e cognomine unius et regibus suis turpissimarum sordium, de quibus Strabo, lib. XVII. DALEC. — *Cybium.* Salm. in Solin. pag. 4317, facimus indignum exclamari, obtrudi a Plinio *cybium* inter piscium nomina, quum piscis pars quædam, salsamentumque sit. Scribat igitur dicam non Plinio modò, sed et Varroni de L. L. IV, pag. 24, ita scribenti: *Aquatilium vocalula antimalium, partim sicut vernacula, partim peregrina. Foris muraena, quod ψαρινα, cybium, thynnus, cuius item partes græcis vocabulis omnes, ut μελαινδρυα, ιωαρον. Festo quoque: Κύβιον genus piscis, quia piscantes id genus piscium velut aleam ludant.* Et in Græcia Oppiano, v. 183, inter pisces qui longe degunt a littore, *cybia* annumerant cum *orcynis*, hoc est,

post XL dies a Ponto in Maeotim reuertitur: cordyla, et haec pelamis pusilla, quum in Pontum e Maeotide exit, hoc nomen habet, cantharus, callionymus, sive uranoscopus, cinaedi, soli piscium lutei: cnide, quam nos urticam vocamus, cancerorum genera, chamae striatae, chamae laeves, chamae pelorides, ge-

pelamides minimas cum maximis: Ορκύων γένε, καὶ πλάγιδες, ἐστὶ πυβίαι. Certe quum μέλανθρος et salmanti et thynno Graecia, et thynni simul genus dicatur, ut Pamphilus refert lib. de Nominibus, apud Athen. III, pag. 124: Μέλανθρος δὲ τῶν μεγίστων θύσσων σίδος ἵστιν, ὡς Πάμφιλος ἐν τῇ περὶ ἐναγώνων συλλογῇ, καὶ ἵστι τὰ τεμάχια αὐτῶν λεπτότατα. Quidni et minoris thynni nomen cybium fuerit, et ex ipso salmamentum? Certe quae Plinius hoc loco habet, ea totidem plane verbis apud Orihasium legitur, II, 68, fol. 29, ex Xenocratis libello, de alimento ex aquatilibus. *Pelamis exigua*, inquit, nascitur in Maeotide. Cybium, hoc est: concisa pelamis, quae est, post quadraginta dies a Ponto in Maeotim reuertitur, ori gratia, et boni alimentum. HAN.

Cordyla. Vel *cordylla*, geminato I. Meminit Martialis. lib. III, ep. 2: *Cordyllas mollida tegas papyro*. Et lib. XI, ep. 53: *Mox utras, et tenui maiore cordylla lacerto*. Vide quae diximus IX, 18. HAN.

Cantharus. Aelian. H. A. I, 26, Κάναρος. Idem mira quaedam de cantharo, refert XI, 25. Huius meminit obiter inter littorales Philosophus, H. A. VIII. In provincia Narbonensi paulum deflexo nomine cantharo nuncupant; latine, eum Gata, scorabaeum dixeris. Vide Rondeletium, V, 4. Ovid. In Halieut. v. 403: *Cantharus integratus iureo*. HAN.

Callionymus. Καλλιόνομος et οὐρανόςκορος, ut diximus esp. 24 huius libri. Masiliensibus taparon. Pingitur a Rondeletio, X, 43, p. 305. HAN.

Cinaedi soli piscium lutei. Cinaedi soli piscium Rondel. lib. VI, esp. 4: nam et cancri quidam et cancelli, et leopes flavi sunt: κηραϊδῆς, id est, cereas, vocat Athenaeus: κρηίδες ἐκαστὸς, Numenius. Dicitur. — *Cincedi*: Crustis infectos excipit, quum pisces dicit. Sic IX, 46: *Pisces sunt apertae centum quadraginta quatuor: praeter crustis infecta, quae sunt triginta*. Sunt enim cancri et cancelli pariter flavi. Athenaeus ἀλγερῆς vocat VII, pag. 281. HAN.

Cnide. Κνήδα, urtica, de qua diximus supra, lib. IX, cap. 68. H.

Cancerorum. Carabi, nathei, caeterisque recensiti, IX, 54. H.

Chamae, chamaeleos. Scribo, *chamae striatas, chamae laeves*, ex vetusta codice. PINT. — *Chamae*. Sic Reg. 2 et Ptoliani codex: in edulis perperum, *chamastrachea, chamaeleos*. Chamae Graecis χάρμα et genera sunt concharum: hoc vero distant a caeteris, quod semper hiant, et testas aperias habent: unde eis nomen. Harum multae sunt differentiae. Rondeletius de Testaceis I, 8, ita distinguit, ut aliae laeves sint, aliae asperae: laevibus deinde chamae, pelorides, glycymeridesque subiicit HAN.

Chamae pelorides. Vel a magnitudine nomen habent, sunt enim gran-

neris varietate distantes et rotunditate: chamae glycymerides, quae sunt maiores, quam pelorides: coluthia sive corythia: concharum genera, inter quae et margaritiferae; cochleae, quarum generis pentadactyli, melicembales, echinophorae dicuntur quibus cantant: extra haec sunt rotundae in oleario usu cochleae: cucumis, cynosdemia. Draco: quidam aliud volunt esse dracunculum: est autem gerriculae similis:

diores: vel a Peloro Siciliae promontorio, ubi optimae: ita Pollux: Graecia *πυλαπιδες*, *πυλαπιδες*, et *πυλαπιδες*. Gallis, *pelourdes*. HARD.

Chamae glycymerides. Πύλαπιδες, a sapore dulci, minusque salso nomen traxere. Testis Oribas. II, 58. Meminit harum et Microbius in coena Pontificum. Saturn. II, 9, pag. 355. HARD.

Coluthia. E maricium genere, ut dictum est cap. 27 huius libri. HAN.

Cochleae. Lib. IX, 51. Πεντάδακτυλοι, quasi quinque discretas digitis, sive acuminibus. Mox pro *melicembales*, *echinophorae*; Reg. 2, item *Helicymbalis*, *actinophorae* legitur: quae postrema vox et in abisseliano codice esse dicitur. Conf. not. 43. H.

Melicembales. Lego *μυλινεπιδες*, *meliceriball*. Est autem *μυλινεπιδες*, sive *μυλινεπιδες*, Gatae foveae, purgamentum buccinorum et purpurarum, verno tempore simul coactum, et salivario quodam lentore struem gignentium putaminibus cicerum alborum cohaerentibus, et connexis similem. Vide Rondel. DAL.

In oleario usu. Quibus oleum decupulabant, vel in quotidianum usum hauriebant, capaces admodum, atque ita, ut quaedam aquae libras quatuor caplat. Vide Rondel. de Testac. II, 27, pag. 76. HARD.

Cucumis. Inter frutices marinos censendus, ut disimus IX, 4. Post cucumini, addunt libri vulgati *cynopus*, *cammarus*, quae nomina nec Reg. 2, nec alius bonae notae codex agnoscit. Cammari certe squillarum genere continentur: *cynopus* quis sit, nemo novit. HARD.

Cynopus. Quidam legunt *cynoglosson*, memoratum ab Epicharmio inter pisces apud Athenaeum: quidam *cucullum*, Plinio Iustenus non dictum. DAL. — *Cynosdemia*. Legendum puto *cynodontis*, ac reponendum in censu piscium, quorum nomen incipit a littera S. DAL. — *Cynosdemia*. Κυνός δεξιά, hoc est, canis dextera: forte zoophyton, hoc est, frutex marinus aliquis, ut manus marina. HARD.

Draco. Ἀγινος θαλάσσιος, Dioscoridi II, 48. Galli vivum vocant. H.

Quidam. Vult sane Rondeletius, X, 42. A suis *laeertum* nominari dicit, *laeert*. HARD.

Est autem graculo similis. *Gerriulae*, non *graculo*, in vetusto codice, ut sit diminutivum nomen a *gerro*, de quo paulo post in littera G. PARR. — Est. Sic Reg. 2 codex: non, ut editi, *graculo*, cum quo affinitatem draco nullam habere potest. Est autem gerriula, diminuta vox a *gerres*, de quo post pauca dicemus. HARD.

sculeos in branchiis habet ad caudam spectantes, sic ut scorpio laedit, dum manu tollitur. Erythinus, echeneis, echinus, elephantii locustarum generis nigri, pedibus quaternis, bisulcis: praeterea branchia duo binis articulis, singulisque forcibus denticulatis. Faber sive zeus. Glaucisci, glanis, gonger, gertes, galeos, garus. Hippus, hippuros, hirundo, halipleumon, hippocampus, hepar, helacatenes. Sunt lacertorum genera: loligo volitans, locustae, lucer-

Erythinus, echeneis. De erythino vide supra lib. IX, cap. 23, de echeneide, eodem libro, cap. 57, H.

Elephantii. In locustarum genere, elephantos Plinius e Veteribus unus appellat. HAAD.

Faber. Diximus de eq. IX, 23, H. *Glaucisci.* Γλαυκίσκος Athenaeo, VII, pag. 279. HAAD.

Glanis. De eo egimus IX, 67; de gongro, sive congro, libro eodem, cap. 24. HAAD.

Gerres. Meminit huius Martialis III, 77: Teque iuvant gerres, et pelle melandrya cana. Et lib. XII, ep. 32, v. 15: Fuisse gerres, aut inutilis maenus Odor impudicus urci futebat. Gerriculatu, hoc est, minorem gerrum draconis marini, quam vivam vocamus, similem esse Plinius ante admodum. HAAD.

Galeos. De galeo IX, 70. Garum esse ignotum magnus, XXXI, 43. HAAD.

Hippus. Lega, hippeis, nempe cancri littorales Phoeniciae, tantae velocitatis ut ex cursu assequi facile non sit. DAL. — *Hippus.* De hippo multa Athenaeus, VII, pag. 304. Vetani MSS. na legam hippus, quos esse e cancrorum genere diximus IX, 51; de hippuro diximus IX, 24; de hirundine, eodem libro, 43; de halipleumone, cap. 71 eiusdem libri;

de hippocampo, cap. 23 huius libri. HAAD.

Hepar. Hepar. Oppiano celebrati, Halient. I, n. 446; Aelian. II, A. IX, 38, et Xenocrati apud Oribaz. II, 68; Athenaeo, VII, p. 301. Hepar idem et *lascia*. Inter saxatiles pisces annumeratus a Diole: similis phagro creditus a Speusippo. A Rondestio pingitur, V, 18, pag. 147. In hepatis capite lapillos reperiri duos, Rhombi figura, splendore et colore conchylia, prodidit Hegesander apud Athen. III, 408. HAAD.

Helacatenes. Athenaeo ἡλακατῆνες, VII, pag. 301: ἡλατῆνες κατὰ δυνάμιν, ἡλατῆνες τῆς ταχυτάτης, pisces ectacti, idonei ad salsamenta. Mnesimachus apud eundem Athenaeum, IX, pag. 403, ἡλακατῆνες vocat: haad dubie a similitudine aliqua cum ἡλακατῆ, h. e., muliebri cula. Elacatae sunt Columellae, VIII, 47, pag. 343. Itemque Festo, Elacatena genus salsamenti, quod appellatur vulgo melandrya: sic enim scribendum, non melandrya. HAAD.

Sunt lacertorum genera. Lacertus Graecis σαῦρος dicitur: quibusdam e nostris, *aiguille*: ab aliis, *becane*. inquit Rondel. VII, 5, 232. E lacertorum genere esse superius vidimus, teste etiam Martiale. *Byzantinicos* lacertos laudat Statius, Silv. IV, 9, H.

nae, liparis, lamyrus, lepus, leones, quorum brachia canceris similia sunt, reliqua pars locustae. Mullus, merula inter saxatiles laudata, mugil, melanurus, maena, meryx, muraena, mys, mytilus, myiscus, murex. Oculata, ophidion, ostrea, oia: orcyus: hic est pelamidum generis maximus, neque redit in Maeo.

Loligo. De loligine, IX, 43; de locustis, IX, 50; de lucernis, eodem libro, capitis 43. HARD.

Liparis. Αιναρίδης habere nomen a pinguitudine videtur. At in Reg. 2 eod. et Ch. *lepris*, non *liparis*, legitur. Apud Hesychium λιλάρης λυβός, sed qui nihil a phycide differat, de qua inferius. Αζαίρας ab Oppiano laudatur, Halieut. III, v. 399. An ibi λιλάρης, vel λιλάρης rescribi ex Plinio oporteat, peritiores viderint. II.

Lepus. De lepore marino, IX, 22, et huius libri cap. 3; de leonibus IX, 54; de his etiam vide Aelian. H. A. XIV, 9. HARD.

Mullus. De mullo IX, 30. II.

Merula. Aelian. H. A. I, 44: Κορύμβη δὲ θαλαττὴν ἔχει τὰ καὶ διατρίβει αὐτὴ πέρσας, etc. Peritiores piscatores merle vocant: aliter alii. Vide Rondelet. VI, 5, pag. 472. H.

Mugil. De eo egimus IX, 26. H.

Melanurus. Μελαχροτός. A caudae nigritie ei nomen. Confundit hoc cum oculata Rondelet. V, 6. Plinius dixerunt pisces facit. Numenius in Halieut. apud Athen. VII, pag. 313, percutum ducem vocat. HARD.

Maena. Μαίναξ Athen. VH, p. 316. Hodieque a Gallis mendole, a Romanis mendola appellatur. Rondelet. V, 43, pag. 438. HARD.

Meryx. Quam scari duo sint, alter ὀνία, alter ἀνός, ἄνιαν etiam μέρυκα epitheto peculiari vocaverint, quod latis utriusque maxillae dentibus solus ruminet. DAL. — *Meryx*.

In Reg. 2, *meis*: utrumque corrupte. Nam μέρις a ruminando deduci videtur: quum scarus infra appellandus ruminare solus piscum existimetur. HARD.

Muraena. De muraena IX, 23. Mys conchas genus, de quo, IX, 56; de mitolis et myscis, libri huius c. 31; de muricibus, seu buccinis, IX, 54. HARD.

Oculata. Inter pisces, qui duriusculi sunt, autata, carius, scarus, oculata, censentur a Corn. Celsu, II, 48. HARD.

Ophidion. De ophidio diximus c. 35 libri huius: de ostreis cap. 21. H.

Oia. Aurea marinae; sive λαρύδις ἄγρια Rondeletii. DALC. — *Oia*. Graecis ὠρία, de quibus Athen. III, 91. Latine auriculos dixeris. Αἰνράδα ἄγρια vocat Arist. II. A. IV. Leonem Rondelet. exhibet de Testac. I, 4. II.

Orcyus. Ορκυός Athenaeo, VH, pag. 315. Θύρον μέγα, ὃς καλεῖται ὀρκυός, inquit. Archestratus apud eundem Athen. VH, p. 301: Ορκυός μεγαλότερος Oppiano, Halieut. III, v. 432. Aeliano, H. A. I, 40: Ορκυός κρηάδης λυβός, etc. Narbonenses vocant τόν. HARD.

Hic est pelamidum generis maximus, tritonis similis, neque redit in mare, neque vetustate fit melior. Sic emendandus locus. Nam quum creymus Athenaeo carue sit dura, et senescentia corpora omnia duriora fieri possumus, velustate deteriore fieri pro-

lin, similis tritoni, vetustate melior: orbis, orthragoriscus. Phager, phycis, saxatilium: pelamis: eorum generis maxima apolectus vocatur, durior tritone, phorcus, phthitarus, passer; pastinaca: polyporum genera: pectines maximi et nigerrimi aestate, laudatissimi Mitylenis, Tyndaride, Salonis, Altini, Antii, in insula Alexandriae in Aegypto: pectunculi, purpurae, percides, pinna, pinnoterae. Rhina quem squatum vo-

cabile est, contra naturam aliorum piscium. Non tamen satis attente Plinius oreynum, qui post cetaceum maximus thynnus est, cum tritone, in pelamidum genere, maiore sarda, minore quam apolectis, comparat. DALL.

Vetustate melior. Huic offert petas ut ait tritone melior: est autem triton, ut mox dicitur, ex iisdem pelamidibus generis magni. Interpretari aliter Oribasius videtur, qui hoc ipsum de oreyno refert II, 58, fol. 29, ex Xenocr. lib. de Aqual. Oreynus, inquit, est pelamis magna, quam in paludem non redit, tritoni similis: sed quia difficiliter vitatur, ideo iniquum vetustatem fert, etc. HAAS.

Orbis. De orbe, cap. 5 huius libri; de orthragorisco, cap. 9. HAAS.

Phager. De phagro, IX, 24. De phycide, quae inter saastiles ab Athenaeo quoque adnumeratur, VII, pag. 395, et III, pag. 355, nos egimus IX, 42. De pelamide, IX, 48. H.

Phorcus, phthitarus. Qui his nominibus pisces appellaret, nemo adhuc alius idoneus auctor occurrit. In Reg: non phorcus, sed porcus legitur. Illud dubie marinus porculus intelligitur, de ipso IX, 47. HAAS.

Passer. De passere, IX, 36; de pastinaca, eodem libro, 40; de polypis eiusdem libri, cap. 43; de pectinibus pariter lib. IX, 51. Laudat-

tissimos esse Mitylenis, auctor etiam Philyllius apud Athen. III, pag. 93. Archestratus quoque, pag. 92: Τῶν δὲ πτερυγίων Μιτυληνῶν. HAAS.

In insula Alexandriae. Pharo, vel Canopo. Plinius, V, 24: Insularum autem Asiam prima est in Canopico ostio Nili, a Canopo Mendaci gubernatore, ut ferunt, dicta. Altera iuncta ponte Alexandriae, colonia Caesaris Dictatoris, Pharos. Diphilus Siphonius medicus apud Athen. III, p. 90, de tellinis agens: Τέλλινες, inquit, ἡβερταὶ μὲν ἐν Κανὶνῳ πτερυγίῳ, καὶ ὅντι τοῦ Νείλου ἀνέχονται πλεονέκτους, etc. iam superius, cap. 24 libri huius, pectunculus attributus a Plinio dotes observatque, quas tellinis Dioscorides assignarat. Vtrique fortassis Alexandriae laudati. De pectinibus certe testis Xenocrat. apud Orib. II, 58: *Pectines optimi sunt...* Omnibus autem antecellunt Mitylenaei... His similes Ioniū mare iuxta Illyrida, Epiriam, Salonas, Latium producit. Iam vero et Chios, et vicinae insulae, itemque Alexandria, huiusmodi pisces ferunt. Pectines certe non horum duntaxat locorum, sed et Tarenti laudat Horat. II, Sat. IV, v. 34: *Pectinibus patulis, iactas se molle Torquentum.* H. *Purpurae.* De purpura, IX, 60 sqq. HAAS.

Percides. Locum hic percides ha-

camus: rhombus. Scarus principalis hodie solea, sargus, scilla, sarda: ita vocatur pelamis longa, ex Oceano veniens: scomber, salpa, sparus scorpaena, scorpio, sciadeus, sciaena, scolopendra, smyrus, sepiä, strombus, solen, sive aulos, sive donax, sive

hece posse sive adducor ut credam: quid enim discere pot peris a peres, quas superius recensita est inter pisces anni massique communes? In Reg. 2 cod. pegrida. HANB.

Pinna. De pinna et pinnotera, IX, 66. HANB.

Rhiza. Sic Isidor. Orig. XII, 16: *Squatus dicitur, quod sit squarhis, atque: unde et eius ante lignum politur.* Graeci *stern* appellant. Glossae *stern*, *squatus*. Lege *squatus*. Vide Voss. in Etymol. Egitur de eo IX, 40, et sibi passim. De rhombo eodem libro, c. 36. HANB.

Scarus. Plin. IX, 29: Nunc scarus dicitur principatus. De solea, IX, 36; de sargo, eodem libro, 30. Scilla, aqua squilla potius, *scallo* est Graeca, cuius genera plura affert Rondestil. XVIII, 6, seq. HANB.

Sarda. Haec totidem verbis Xenocras. apud Oribas. III, 130. Galen. de alim. Fac. III, 31, pag. 395, torn. VI, sic pelamidem appellari inquit, quum Sardiniam praeternitat. Ut mirum sit a Gaza creditum sardius nostras hac voce signati. De sarda et cordyla condiendis Apicius, IX, 10, ex quo eiusdem generis esse, nempe thynorum, sardam cordylamque intelligas. HANB.

Scomber. De scombro, IX, 19, et XXXI, 43; de salpa, eodem libro, 32. HANB.

Sparus. Comicus vates apud Athen. III, 407, sartaglini simul imponit. *Kapida*, *pluv*, *nocturn*, *tripart*,

σπάρων. Dotes eius in cibis expedit Athen. VIII, pag. 355. Leonem Rondestilius exhibet, V, 3. Nostris *spanolon*: Halis *sparto* et *carlino*: H.

Scorpaena. Athen. VII, pag. 32, distare saeco et colore, *σκόρπαυ* *καὶ σκόρπιος*, prodidit. Latum a Massiliensibus scorpeno, ab aliis rascane nominari, auctor est Rondestilius, VI, 19. Nomen habet non a scorpij terrestris simili forma, sed a pungendi ritu haud fere dispari. HANB.

Sciadeus. Coracinus subniger Rondestil. Dat. — *Sciadus*. Sexq. anlo discrepant, teste Athenaeo, VII, pag. 323: *Σκιάδα*... *Νομφύρεος*, *ὅτι σκιάδα κέρτα* *καλεῖται*. Sic paulo ante Plinius thynos et thyanidas, scorpiionem et scorpaenam, separatim nominat. Nisi forte, pro *sciaena*, *sciaena* magis ariserit: Oppianus enim Halic. I, 129, praeter *σκιάδα*, etiam *σκόρπαυ* habet: illam nuda saxa herbosu incolere. *Σκιάδα* latine umbram sua appellaverit. Celli vocant *moigre*. HANB.

Scolopendra. De ea IX, 68; de smyro, seu myro, eodem libro, c. 39. HANB.

Smyrus, sepiä, strombus. In apographo nostro, non *sepiä* legitur, sed *septa*, ut legendum videatur *sepiä*, cuius non alicui sit mentio, utique non praetereunda. PRÆT.

Sepia. Sic MSS. omnes, ipso Pliniano teste; non *sepiä*, ut editi. Quanquam extraxit inter coenotos maris pisces annumerantur ab Op-

onyx, sive dactylus: spondylus, smarides, stella, sponsia. Turdus inter saxatiles nobilis: thynnus,

piano, Halieut. I, v. 106. Σκνίτιος item a Doryone, apud Athen. VII, pag. 302; da sepiā nos egimus IX, 45. Haad.

Spondylus. De strombo, seu turbinē, diximus cap. 30 huius libri; de solano, cap. 32. Haad:

Solen. Vido lib. XI, cap. 61, et huius libri cap. 9. De eo pisce Sophron mimographus apud Athenaeum, σολήνας γινώσκοντες καρχήλιος χρηρὴν γυναικῶν λαχιδόμαχον. Leopard. X, cap. 22. Dalec.

Spondylus. Athen. III, pag. 87, πρᾶχλος. Macrob. Sat. II, 9, intra prima coenae Pontificiae fercula spondylus numerat. Pinguatur a Rondelietio de Testae. lib. I, cap. 40. H.

Smarides. Σμαρίδες; quosque Diosc. II, 30, αλιήσκει e genere maenatum. Haad.

Stella. De stella, IX, 86; de sponsia eodem libro, cap. 69. H.

Turdus inter saxatiles nobilis, *Tonnus Thuriannus*, quem alii *Xiphias* vocant. Haec stupenda. Xiphias est canicula; fructum eius sive copon concisae et assitae pro integro pisce et viso descripsit. Multis habent Graeci partes piscamentorum magnorum eodem nomine appellare quo piscem, unde sumptae sunt, lectissimae, quae frusta sunt quaedam pelamidis, vocantur *pelamidas*. Sic τῶμο; θεωριζέ; frustum caniculae, quam et ἔσφιζον dixere. Sic paulo ante: *Phryges, phycis saxatillim, pelamis, earum genere maxima apolectos* vocatur, est. Atque ἀπόλεκτος; subaudiendo τῶμο; pars grauior et selectior pelamidis confectae. SALM. 1317. — *Turdus*. Vido quae de eo diximus IX, 20. H.

Thynnus. Xiphias minor thrasia appellatur. Libri omnes vulgati, ex interpolatione Hermol. Barbari, sic habent, *Tonnus Thuriannus*, quem alii, etc.: Editi ante ipsum, in primis Vernetii (1572), et Parnae (1476, *Thynnus thranus*. Codex item Colbert 3 similiter. At Reg. 2, *thynnus thranic* quod visum est ante ponendum: ad stipulante inprimis Xenocrate, in lib. de alim. ex aquat. apud Oribas. II, 58, pag. 29. *Thranis*, inquit, aut xiphias cetaceus est pisces, et in frusta secatur, etc. Ab Hesychio θρηνηνός idem et ἔσφιζας vocatur. E xiphias pisce frusta demit, quae Thurianni obsoliti nomen haberent, auctor est Athenaeus, VI, pag. 274. Sed est ab eo, ut quidam videatur, dispar piscamentum. aut is xiphias, de quo nunc agitur, e mihiore genere: ut cordyla pelamis pusilla: nam xiphias grandior iterum scororum appellatur, eeu diversus ab isto, ut thynnus a pelumide, cybio, oreyno, cordyla et apolecto. Plura de hoc pisce ut et de reliquis apud Xenocratem, diximus in Glossario nostro nuper cum Xenocratis libello edito, cuius iterata editio iam prelum exeget. Haad. — *Tonnus Thuriannus*. Piscamentum genus fuit ex xiphias cetaceo, et ingenti pisce in frusta dissecto sale condita, quod ex Thuriis Romanis advehebatur. Nomen id graecum est ἀπό τοῦ τέμνεσθαι. Sic olim Veteres praecipuum vocarunt carnis et viscerum dissectam partem. Lucilius frag. 5. lib. IV Satir. . . . praecio atque epulis capiuntur opimis. Athenaeus, pag. 138, lin. 16: Πούτλιος παρὰ τοῦ αὐτοῦ θεῶν αὐτὸν αὐτὸν τριδάου

thranis, quem alii xiphiam vocant: thassa, torpedo, tethea: triton pelamidum generis magni: ex eo uraea cybia fiunt. Veneriae, uva, Xiphiae.

LIV. His adiiciemus ab Ovidio posita nomina, quae apud neminem alium reperiuntur: sed fortassis in Ponto nascuntur, ubi id volumen supremis suis temporibus inchoavit: bovem, cercyrum in scopulis viventem, orphum rubentem, rhacinumque pullum, pictas mormyras, aureique coloris chryson. Prae-

την μὲν ἀνέκτο τοῦ ὄφου, καὶ μέ-
λιστα τοῦ θουρανοῦ καλουμένου θα-
λαστίου κινεῖς οὗτω καλούμενον: sc-
ruratum pag. 455, lin. 43, τοῦτου τοῦ
ἰχθύος μέρος ἐστὶ καὶ ὁ ὑπὸ Ρωμαίων
καλούμενος θούρας τῆμος, ὁδωτός-
καὶ τρυπερώτερος. Dal.

Thassa. Sic MSS. Reg. 2 et Chiff. In editis, *Thema*. Et ὄφιν vocabat Dorothaeus Ascalonites, collectionis vocabulorum, lib. CVIII, apud Athen. VII, pag. 329. Aloia nostra esse ex Ronsletio videtur, VII, 45. H.

Torpedo. De torpedine, IX, 67. Tethea explicimus c. 36 libri huius. HARD.

Triton. Meminit Xenocrates, lib. de alim. ex aequal. apud Orib. II, 53. Sed locus, ut videtur, est nullus: *Triton secum cybium aegre villatur solidius est cybio, in caeteris par.* HARD.

Ex eo uraea. Οὐραίων κῆτιον pul-
pamentum est caudae proximum,
quod eleganter describit Archestratus
apud Athen. VII, p. 303, ex thyn-
naeque grandiore, hoc est, e tritone,
parari iubet. HARD.

Veneriae. Ita MSS. Reg. 2, Collb. 3 et Chiff. In editis *uvenae*, inapte. Egimus de conchis Veneris IX, 52. HARD.

Uva. De uva, IX, 1; de xiphia,

seu gladio, cap. 6 libri huius. H.

LIV. *Ab Ovidio.* In libro Halieus-
ticon. Sed qui nunc Ovidii nomine
eo titulo libellus inscribitur, inter
poëmatia a Pithoeo edita, longe aevi
sequioris est, ex ipsa Plinii verbis
confictus. HARD.

Bovem. In libris vulgatis, *Bobgy-*
rum. In Reg. 2, Collb. 3 et Chiffet.
Bovem pergyrum. Cercyrum ex eo-
dem Pseudo-Ovidio rescripimus, in
Halient. v. 402: *Cercyrouque ferox*
scopulorum sine moratus. Bovem quo-
que ipso auctore retinuisse, v. 94:
Nam gaudent pelago, quales ecom-
brique, bovesque. HARD.

Orphum. Idem Pseudo-Ovidius, v.
408: *Cantharus ingratus succo: tum*
convolvit illi Orpheus, caeruleaque ru-
bens erythrinus in unila. Meminit etiam
Aelian. Hist. A. VIII, 20, pag. 930.
Plinius ipse eum pisicem appellat IX,
24. HARD.

Rhacinumque. Portentum id vocis
est, nec MSS. quidquam iuvant: nec
ipse Ovidius, mutilo, ut nunc est,
imperfectoque opere.

Pictas. Idem Pseudo-Ovidius, v.
410: *Et rarius Faber, et pictas Mor-*
myres, et anxi Chrysophrys imitata
deus: tum corporis Umbras Liventis
rapidique Lapi, Percaque, Trageli-
que; Quin laudi insignis caudae Me-

terea percarn, tragus, et placentem cauda labrum, epodas lati generis. Praeter haec insignia piscium tradit channem ex se ipsa concipere, glaucium aestate numquam apparere, pompilum qui semper comitetur navigiorum cursus, chromia qui nidificet in aquis. Helopem quoque dicit esse nostris incognitum undis: ex quo apparet falli eos, qui eundem aci-

lunum, etc. Auctor Kiranidum, pag. 43: Μορμυρος piscis marinus comestibilis et parvus. Μορμυρος et ὑποπύλος apud Athen. VII, pag. 313. Nunc quoque mormo, in Gallia Narbonensi, teste Rondeletio, V, 22. Quid si porro hoc non parvum tragum, sed percarn, tragum, ex Pseudo-Ovidio legi iussero? HARD.

Cauda labrum. Vide an legendum ἡλυνόεν, id est, hupin: an potius magilem ἡλυνόνα, labrum a magnitudine labrerum vocaverit. DAL.

Epodas lati generis. Quidam epodas latunum generis. De lato piscē, coracino simili, multa Rondeletius et Athenaeus. VASAC. — Epodas. Idem Ovidius, v. 426: Tunc epodas lati, tum molles tergore ranae. HARD.

Channem. Idem Pseudo-Ovidius, v. 408: et ex se Concipiens channe gemino fraudata parente. Vide quae diximus IX, 23. HARD.

Glaucium. Idem Ovidius, v. 447: At nunquam aestivo conspectus sidere glaucus. Dictum id iam ante IX, 25. HARD.

Pompilum. Ita Plinius et Oppianus, Halicut. I, 196, pluresque alii. epod Athen. VII, pag. 283 sq. Pseudo-Ovidius, v. 408: Tunc omnes ratium, tractique per aquora volci; Qui semper spūmās sequeris; Pompile, titen-
ta. HARD.

Chromia. Vide quae diximus ad I. IV. HARD.

Helopem. Idem Ovidius, v. 96: Et pretioſus helops nostris incognitus undis. Auctor Kiranidum, pag. 45: Elops est piscis magnus, similis glauco. HARD. — Conſereſſa hic est palmaria noſtraſis Cuvier nota 4 ad lib. IX, cap. 23. Aſſerabimusque iam audacter, quod expreſſe minus vir in zoographia facile princeps; nempe acipenſerem emē revera ſturionem vulgarem, helopem vero ſturionem ruthenum. Hic quidem rarior ac diu ſere incognitus fuit; unde neq. mirum Rōmae degenti Ovidio acipenſeres ſolus viſos, et exulanti in Euxioſi ora nepe oblatos ruthenos. Nec inſciis Iverim aliquando ante exilium Naſonis impoſitum ruthenum italicis meoſis et romanis. Sed centeni ſere acipenſerſa pro ſingulis ruthenis, una tamen nomine obli-nepte, neq. diſtinctione facta ſpecie-rum. Porro quid ſimplificius? unum genus fuit rutheni acipenſerisq. vul-garis; et bene erat mercatori ſi uno atque eodem ſomine vulgarior pſcis ſignaretur quo nobilior meliorque, ſed multo rarior; ergo dum non diſtinguunt ſolis quid ſit genus, quid ſpecies, hi acipenſerum nomen im-ponunt helopi, hi helopia acipenſe-ribus; poſthac diſtinguunt, intelli-guntque diſſerre ambas ſpecies, ſed congeneres eſſe non ſentiunt. AS.

Qui. Quam Pseudo-Ovidius elopem accipiet ab acipenseris; de isto enim

penserem existimaverunt. Helopi palmam saporis inter pisces multū dedere. Sunt praeterea a nullo auctore nominati, sudis latine appellatus, Graecis sphyaena, rostro similis nomine, magnitudine inter amplissimos, rarus, sed non degener. Appellatur et pernae concharum generis, circa Pontias insulas frequentissimae. Stant velut suillo crure longo in arena defixae, hiantesque, qua limpitudo est, pedali non minus spatio, cibum venantur. Dentes in circuitu marginum habent pectinatim spissatos. Intus pro spondylō grandis caro est. Et hyaenam piscem vidi in Aenaria insula captum. Exeunt praeter haec purgamenta aliqua relatu indigna, et algis potius annumeranda, quam animalibus.

v. 132: *Tugū peregrinis acipenser nobilis uidis.* HAZD.

A nullo auctore nominati. Mirum quod scribit Philus, sphyaenas et pernas ab auctore nullo fuisse nominatas, quum sphyaenarum auctores omnes Graeci meminissent, pernaeque pinnarum sint genera celebratarum a Graecis, et hyaenas tursiones easē quidam magnae auctoritatis censuerūt. DALZG.

Sudis. Quod rostro similitudinem sudis referat, hoc est; poli exacuti: quum ob causam et σφύραξ Graecia. Quum amplissimus is dicatur esse et rarus, non in esse videtur quem Arist. σφύραξ vocat, Hist. Animal. IX, atque esse gregalem. HAZD.

Appellatur. Meminit Beda in suis Grammaticis Expositionibus: pernamque Latinis idem sonare existimat, ut videtur, quod Graecis pinnam. Verba eius oppono: PERNA QUAE

MULTO MAIOR EST OSTREIS, EX CUIUS VELLERIBUS VESTIS CONFICITUR. Et geminis nascor per Ponti caenula conchis, Vellera utigero producent corpore fulva: En chlamydem populi, nec non et pabula pulpa Confero: sic duplex fatis persolvo tributum. A perna atque perna deminuta voce, sequior acies dicit: unde nos concham margaritiferam, mare de perles, deinde appellavimus. Chron. Casini, III, cap. ult. *Coppetellae de pernis*, hoc est, de conchis istis. HAZD.

Pedali non minus spatio. Quantum byssus est alligatae haerent, longitudine sua permittit. DALZG.

Intus. Spondylus callus interior est, quo testae suae caro ostrearum sive concharum adhaerescit. H.

Et hyaenam. Apud Athen. VII, p. 326, crebra piscis hyaenae mentio ex vetustioribus posita. HAZD.

EXCVRSVS I

DE BUPRESTIDE,

QVIS SIT, AN VENENATVS, etc.

Ad ea Plinii verba, lib. XXVIII, cap. 21:

*Peculiariter valet contra venena, quae data sunt
e marino lepore, buprestique, etc.*

Par l'énoncé du sujet de ce mémoire, j'ai déjà pu, messieurs, vous inspirer quelque intérêt, et me concilier votre attention. Je dois vous entretenir d'un insecte fameux dans l'antiquité, connu sous le nom de bupreste. D'une part, on orul qu'il recloit un puissant venin, e les lois indigèrent la dernière des peines au malheureux qui l'employait dans le dessein prémédité d'attenter à la vie de son semblable. D'autre part, on supposa dans cet insecte des propriétés salutaires, et dès le temps d'Hippocrate, il était compris dans la matière médicale. Quand on admettrait que nos ancêtres eussent été, à cet égard, esclaves des préjugés, une curiosité louable ne nous inviterait-elle pas à rechercher pour notre propre instruction le principe de ces erreurs?

Vous n'ignorez pas, messieurs, combien il est difficile, particulièrement en histoire naturelle, d'établir avec exactitude et sur des raisons solides la correspondance qu'ont les dénominations anciennes avec les nôtres. Les renseignements que nous avons sont en général si vagues, si insignifiants, quelquefois si mensongers, que tout le fruit de nos veilles se borne souvent à de simples inductions, à des conjectures plus ou moins heureuses. Au nombre de ces matières obscures qui exercent la patience et la sagacité des critiques est celle que je vais traiter. Votre équité et votre indulgence me font donc espérer que vous n'exigerez pas de moi une démonstration rigoureuse.

L'examen de l'opinion qu'a émise sur le même sujet un de nos plus célèbres entomologistes, Geoffroy, a donné lieu au travail que j'ai l'honneur de vous offrir. Dans son Histoire des Insectes, tom. II, pag. 437, il applique aux coléoptères, avec lesquels Linné avait composé les genres cicindela

et *carabus*, le nom de bupreste, avançant, sans le motiver, qu'ils avaient été ainsi désigné par les Anciens, et que d'ailleurs le mot *carabus* n'est que celui de *scarabæus* défiguré. Ne voulant pas adopter un sentiment arbitraire, j'ai recouru aux autorités qui pouvaient m'éclairer, savoir les auteurs grecs et latins où il est fait mention du bupreste. Après avoir comparé les divers passages relatifs à cet animal, je me suis formé une opinion différente, et dont voici les bases.

Présentons d'abord les faits, en donnant une analyse aussi claire et aussi succincte qu'il me sera possible de ce que les Anciens écrivirent sur cet insecte. Aldrovande et Monfét rassemblèrent fastidieusement une grande partie de ces matériaux. Je renverrai à leur ouvrages les personnes que cette sorte d'érudition n'est pas capable de rebuter.

Le premier de ces naturalistes observa qu'aucun auteur ancien ne dépeignit le bupreste sous des traits distinctifs, et il déclara ingénument (*de Insect.* lib. IV, p. 488) que malgré les recherches les plus soignées il n'avait pu découvrir l'animal qui portait ce nom. Nonobstant un tel aveu il écrivit et présenta sous la même dénomination trois insectes, dont le premier est la cicindèle champêtre, *cicindela campestris* de Linné, le second une espèce d'herpale voisine du *fuscus* de Fabricius, et dont le troisième me paraît du moins encore indéterminable. Monfét (*Insect. Theatr.* p. 445) fit de la même cicindèle une cantharide, et de trois espèces de carabes autant de buprestes. (*Ibid.* p. 442). Mais pen d'accord avec lui-même, on n'ayant aucun principe fixe, il rangea trois autres carabes avec les scarabées. Une septième espèce de carabes, la plus grande de celles que nous ayons en Europe, et que je présume devoir être rapportée au *carabus sabrosus* de M. Olivier, ou la *carabus tauricus* de Pallas, y fut placée (pag. 459) dans le genre cantharos. Monfét la reçut des environs de Constantinople; et M. Olivier l'y a aussi observée, mais elle est plus commune dans la Tauride.

La dénomination de bupreste ne fut pas exclusivement consacrée à des insectes. Elle désigne encore une plante légumineuse dans les écrits de Théophraste, de Galien et de Pline l'Ancien. Celui-ci (*Histor. Natur.* lib. XXII, cap. 22) accuse les Grecs de légèreté ou d'inconséquence, puisque, suivant lui, ils baptisaient beaucoup cette plante, soit comme aliment, soit comme antidote, et que néanmoins son étymologie (en grec *buprestis*) annonçait un poison. *Buprestim magna inconstantia Graeci in laudibus ciborum etiam habuerunt: idemque remedia tanquam contra venenum prodiderunt, et ipsam nomen indicio est hunc certum venenum esse, quos dissilire degustata fatentur.* Induit en erreur par la dénomination du mot *buprestis*, Pline donne à une plante des qualités vénéneuses qu'elle n'avait pas, et qui ne sont propres qu'à un animal du même nom. Il a l'air d'ignorer ce qu'il nous apprend lui-même dans un des livres suivants de son Histoire naturelle. Dalechamp remarque dans ses notes sur ce passage, qu'Hésychius met sur l'antépénultième syllabe du mot *buprestis* un accent aigu quand il s'agit de la plante, et sur la pénultième un accent circonflexe pour désigner l'animal (*Hist. Nat.* lib. XXII, c. 22, p. 526): cette différence d'accentuation ôte l'équivoque.

Les philologues ont un peu varié sur l'étymologie du mot bupreste, qui a lui-même éprouvé des altérations dans la latinité du moyen âge. Mais tou-

Jours est-il constant que les auteurs les plus anciens, Plinius notamment, ont désigné par là un animal qui fait mourir les bœufs, n'importe de quelle manière, ou que ce fût par inflammation, comme le pensent quelques interprètes, ou que ce fût par une rupture de la peau, ainsi que d'autres l'entendent. Le mot composé crève-bœuf, *quas dissilire*, etc. dit Plinius, me paraît rendre de la manière la plus simple le sens de celui de *buprestis*.

Les auteurs grecs et latins, qui parlèrent du bupreste ne l'envièrent que sous les rapports de son usage dans la médecine et de ses qualités nuisibles. Ils pensèrent qu'il était inutile de décrire un objet commun, et dont la connaissance devait être familière à tout le monde; telle fut aussi leur manière de voir pour la plupart des productions naturelles. Suivant Plinius l'Ancien (*Hist. Nat.* lib. XXX, cap. 4), qu'Isidore de Séville copia dans le douzième livres de ses Origines, le bupreste est un animal rose en Italie, semblable à un scarabée à longues pattes, caché dans les herbes, il trompe les regards, ceux du bœuf spécialement, d'où vient le nom de cet insecte; dévoré par celui-ci, et ayant atteint son fiel, il excite dans son corps une telle inflammation qu'il crève. *Buprestis animal est rarum in Italia, similitudinem scarabaeo longipedi. Fallit inter herbas, bovem maxime, sordet et nomen invenit: de voratione, tanto felix, ita inflammatur ut rumpat.* Poursuivant de Sivy traduit le mot *felix* par celui de *soie*; mais il est évident que Plinius distingue ces deux parties dans le chapitre trente-septième du livre onzième de son Histoire naturelle.

Nicandre, auteur grec qui vivait environ deux siècles avant Plinius, disait aussi dans ses Alexipharmques que le bupreste est un poison mortel pour les vaches et les vœux qui l'avalent, et que telle est l'origine du nom que les pâtres lui avaient donné. Les chevaux qui mangeaient cet insecte périssaient également; et avec les mêmes symptômes, si nous devons en croire Hiéroclès, cité par Aldrovande. Élien (*Hist. Anim.* lib. IV, cap. 49), après avoir parlé, et de la même manière que Plinius, des funestes effets que produit le bupreste, ajoute qu'il a la vertu de la cantharide, et qu'il lui ressemble. Dioscoride (lib. II, cap. 52) et Galien, d'après lui, avaient fait la même comparaison. Au rapport de Lucien (*Dignat.*), il est très-commun dans la Libye, contrée qui fut toujours pour les Grecs et les Romains la région des monstres et des animaux malfaisants. Je pourrais citer d'autres auteurs, mais qui ne nous instruisaient pas davantage, parce qu'ils ne font que répéter ce que leurs prédécesseurs ont écrit. Aristote n'a point parlé du bupreste. Peut-être l'a-t-il confondu avec les cantharides, auxquelles les auteurs grecs l'ont assimilé.

D'après le témoignage de Nicandre et de Dioscoride, celui qui premit intérieurement le bupreste, soit dans son état naturel, soit préparé en breuvage, ressentait dans la bouche une odeur fétide et un goût désagréable de nitre. Il éprouvait de violentes douleurs dans l'estomac et dans les intestins. La vessie était attaquée, le flux urinaire n'avait plus cours, et le peau du ventre, par l'effet d'une tension extraordinaire, comparée à celle d'un tambour, et que les Grecs appelaient pour cette raison *tympanitis*, offrait les signes extérieurs de l'hydropisie.

On était si généralement persuadé que le bupreste fourmait un violent poison, que l'autorité civile crut devoir punir de mort celui qui l'emploierait,

ainsi que la chenille du pin, avec des intentions criminelles. Qui supponit
vel ptyrocampa, tanti factoris eorum, aut mortiferi quid venient ad necem
nocturnandam dedecit, iudicio capitali et poena legis Corneliae officitur (*Bu-*
dinus in Pandectis, cité dans Monfét, *Insect. Theatr.* p. 142).

C'était une application de la loi connue dans la jurisprudence romaine sous
 le titre *Cornelia de Falso*, et qui n'était elle-même qu'un recueil de lois
 rendues par le dictateur Sylla contre les faussaires d'actes publics, les faux
 monnayeurs, les assassins, les empoisonneurs, etc.

Je n'exposerais point le détail des traitements que les médecins ordonnaient
 aux personnes qui avaient été empoisonnées avec cet insecte; je ne parlerai
 pas non plus des secours que l'on ordonnait en pareille circonstance aux
 animaux domestiques. Ceux qui seront curieux de connaître ces remèdes les
 trouveront dans les ouvrages de Dioscoride, de Pline, de Galien et dans le
 traité de l'Art vétérinaire de Végèce. Ces traitements ne différaient point
 essentiellement de ceux que Boëthave a indiqué contre le poison des can-
 tharides; on faisait usage de déglyants, de vomitifs, de substances grasses,
 huileuses et émollientes, d'acides, etc. Les Anciens employaient surtout le
 moût et la pulpe des figues.

Considéré quant aux propriétés médicales, le bupreste avait encore une
 grande affinité avec les cantharides, soit dans la préparation, soit dans le but
 pour lequel on s'en servait. Il fallait, suivant Hippocrate, lui arracher la
 tête, les ailes et les pattes. Il le prescrivait isolément ou combiné avec dif-
 férentes drogues, suivant la nature des cas. Il l'ordonnait spécialement dans
 les maladies des femmes, afin, par exemple, de provoquer ou de rétablir
 leur écoulement périodique, de dissiper les étouffements utérins, etc. On
 lui attribuait une vertu éminemment stimulante; une qualité septique, etc.
 On l'appliquait extérieurement avec divers mélanges pour résoudre les squir-
 res, les concrétions muqueuses, et pour guérir les dartres vives, les chancres,
 etc. Dioscoride trottérait légèrement les insectes, en les exposant à la vapeur
 de cendres chaudes sur un crible. Galien les faisait macérer dans du vinaigre.
 On verra, pour d'autres détails pharmaceutiques, les compilations d'Aldro-
 vande et de Monfét.

Tels sont, messieurs, les faits principaux que l'antiquité nous a transmis
 sur le bupreste, et d'après lesquels je dois établir mon opinion. Mais avant
 de tirer parti de ces faibles moyens, je vous ferai part d'une observation re-
 lative à mon sujet, et qui jette sur lui quelques rayons de lumière. Selon
 dans son voyage du Levant intitulé : *Observations de plusieurs singularités et*
choses remarquables, etc. liv. I; chap. 45, pag. 91, dit avoir vu au mont
 Athos une sorte de cantharide semblable à l'espèce officielle, mais jaune,
 plus grosse, fort puante, et se nourrissant indifféremment de troncs, de
 chipôres, d'orties, de conises et de plusieurs autres plantes. Les Caloyers
 l'appellent *vooprsti*, dénomination presque absolument la même que celle de
buprestis, prononcée à la manière des Grecs, et qui, au rapport de Bélon,
 a une signification identique. Cet insecte occasionne de grands ravages aux
 habitants du mont Athos, l'herbe sur laquelle il s'est posé, faisant périr à
 la suite d'une enflure les chevaux et les animaux ruminants qui s'en sont
 nourris. Je soupçonne que l'insecte de Bélon est un mylabre de Fabricius,

genre qui, d'après un passage de Dioscoride et de Pline, renferme les cantharides auxquelles ces auteurs supposaient le plus d'efficacité. Il paraît même que dans le royaume de Naples l'on se sert aujourd'hui du mylabre à la place de notre cantharide (*lytta venatoria* de Fabricius). L'observation de Bélon nous prouve que les Grecs modernes ont retenu la dénomination primitive de *bupreste*, et qu'ils l'appliquent à un insecte de la famille des cantharides, ainsi que le faisaient Dioscoride et Galien.

Maintenant que j'ai recueilli toutes les données que pouvait m'offrir l'étude des Anciens, il ne me reste plus qu'à les faire valoir pour la solution de la difficulté qui a été l'objet de mes recherches. On m'accordera j'espère : 1° que le *bupreste* est un insecte pile, ou du moins pourvu d'élytres. Hippocrate nous en a convaincus ; 2° que cet insecte est même de l'ordre des coléoptères, car Pline le rapproche des scarabées et Élien de la cantharide ; 3° qu'il a en général les propriétés de ce dernier coléoptère, qu'on le destinait aux mêmes usages médicaux, et qu'on neutralisait l'activité de son pouvoir par des procédés semblables ; 4° que cet insecte est herbivore, puisqu'il se trouve habituellement dans les lieux où paissent les animaux domestiques, parmi les insectes et dans le foin ; 5° que les organes du mouvement ont peu d'énergie, attendu qu'il ne sait point se soustraire, au moyen du vol ou de la course, à la dent meurtrière de ces mêmes animaux, qui d'ailleurs sont assez lents dans l'action de manger ; 6° enfin que le *bupreste* habite plus particulièrement les pays chauds, comme on le voit en comparant le passage de Pline avec celui de Lucien.

Nous savons que les coléoptères du genre *mélœ* de Linné ont toutes les propriétés qu'on attribuait au *bupreste*. Mais les possèdent-ils exclusivement?... Dans la série des insectes de cet ordre, on ne pourrait guère citer pour autre exemple que les cicindèles et les carabes. Il est, en effet, certain que plusieurs de ces coléoptères jettent par la bouche et par l'anus une liqueur très-âcre ; mais ils sont carnassiers et très-agiles à la course. À l'exception de quelques espèces qui ont les arbres pour domicile, ils ne se tiennent pas sur les végétaux ; ce n'est qu'accidentellement qu'on les y rencontre, et dès que le plus petit danger les menace, ils se laissent tomber à terre, et fuient très-promptement. La plupart aiment à se cacher sous les pierres, dans les trous et les lieux couverts. Aussi je ne sache pas que les habitants de la campagne leur aient jamais imputé les accidents dont on accusait les *buprestes*. Si on en fit autrefois au nombre des compositions médicales quelques espèces de cicindèle ou de carabe, comment et depuis quelle époque a-t-on cessé d'en faire usage ? Nos ancêtres ne conservèrent-ils pas avec l'attachement le plus servile, avec une sorte de respect religieux, presque toutes les formules et les recettes qu'une ancienne tradition leur avait laissées ? Pourqu'oi, à l'égard de l'emploi de ces insectes, auraient-ils abandonné une pratique qu'ils suivaient si aveuglément et depuis tant de siècles ? Ne voyons-nous pas les préjugés et les vices de cette routine opposer encore de nos jours une prescription abusive aux progrès de nos lumières ?

Parmi les substances de notre matière médicale, aurions-nous quelque insecte dont la dénomination primitive serait méconnue ? Si tout ce qu'on rapporté du *bupreste* lui convenait, si l'usage de cet insecte était général,

si on ne pouvait déterminer l'époque à laquelle il a été introduit, ne serait-il pas raisonnable de présumer que cet insecte est le vrai bupreste des Anciens, que les divers changements arrivés en Europe depuis la destruction de l'empire romain, bouleversements qui ont eu tant d'influence, ont effacé les traces de l'application nominale de cet insecte, que cependant, et sous différentes désignations modernes, il a conservé dans notre pharmacie les droits que lui valurent dans des temps reculés, et les écrits de plusieurs auteurs illustres, et l'opinion vulgaire.

Or, je crois que le bupreste de nos pères de la médecine et de l'histoire naturelle est une espèce du genre méloé de Fabricius ou de celui du proscarabée de Geoffroy. Je ne peux indiquer laquelle, pour la raison que je donnerai plus bas.

Les méloés de Fabricius embrassent la division de méloés aptères de Linné, et l'espèce la plus commune dans nos climats est appelée vulgairement *scarabée des maréchaux*, *ver de mai*, etc. Ils appartiennent à la famille des cantharides, et ont ainsi qu'elles trouvé place dans nos pharmacopées, celles surtout qui sont les plus surannées ou fort antérieures au période brillant de la chimie moderne. On a toujours cru que ces insectes avaient des propriétés plus ou moins analogues à celles de la cantharide. On les emploie encore aujourd'hui dans quelques cantons de l'Espagne au défaut et sous le nom de ce dernier coléoptère. Ils ont été regardés comme un spécifique contre la rage. Il paraît que pris intérieurement ils occasionnent, du moins quelquefois, des symptômes fâcheux; et, quoique nous n'ayons pas, à ma connaissance, des faits bien positifs à cet égard, je pense néanmoins que les méloés, à raison de leur proximité des cantharides, doivent nous être suspects, et qu'il y aurait de la témérité à rejeter entièrement les témoignages des Anciens, si ces insectes sont leurs buprestes.

Le fond de la couleur des méloés étant noir, on d'un noir bleuâtre; leurs pattes en outre, ayant assez de longueur, Pline aura pu comparer grossièrement ces insectes à des scarabées à longues pattes. Les naturalistes n'ignorent pas que dans l'enfance de la science on formait souvent des genres pesd'après des convenances générales de couleurs.

On a cru reconnaître dans notre méloé ordinaire le *cantharoletrus* ou *cantharus* de quelques auteurs anciens, et comme leurs *cantharus* représentent des scarabées de Linné, probablement les atechus de Fabricius, on a, par opposition, transformé en proscarabées les *anticanthurus* ou les *cantharoletrus*.

Les méloés sont herbivores, et se plaisent dans les pâturages, aux bords des haies et des chemins tapissés de verdure. Leur port est lourd, et ils marchent lentement, parce que leur abdomen, qu'ils traînent pour ainsi dire, est très-volumineux. Ils n'ont point d'ailes, et leurs élytres sont courtes. Ces parties, dans les premiers âges de l'entomologie, n'ayant pas été suffisamment distinguées, Hippocrate aura pu, dans ce qu'il dit au sujet de la préparation du bupreste, appeler ailes les organes qui sont maintenant des élytres.

Lorsqu'on saisit un méloé, il contracte ordinairement les pattes, et semble opposer pour défense une humeur d'un brun jaunâtre, dégageuse en apparence, corrosive, et qui suinte de quelques articulations du corps, des ge-

seux particulièrement. Aussi des naturalistes ont-ils nommé ce coléoptère *sonorabé encreux*. La nature l'ayant si mal partagé, quant à la faculté locomotive, il n'est pas surprenant qu'il puisse être la victime de la voracité de l'animal domestique pâtureant avec lui.

De même que les autres insectes de la famille des cantharides, les *mélôs* sont plus répandus dans les contrées méridionales de l'Europe que dans celles du Nord. On les rencontre ça et là, mais pas en quantité, comme les cantharides, et la plupart des espèces disparaissent avant la fin du printemps. Ne serait-ce pas ce qui aurait fait dire à Pline que le bupreste est rare en Italie ?

Pour qu'il fût possible de déterminer l'espèce dont se servaient les Anciens, il faudrait avoir parcouru les pays qu'ils habitaient, et y avoir remarqué l'espèce dominante. Peut-être employaient-ils indifféremment tous les *mélôs* indigènes. Sans vouloir décider, j'observerai qu'en Espagne, en Barbarie, et peut-être dans les autres parties méridionales de l'Europe, le *mélôs laevigatû* de Fabricius paraît y remplacer le *mélôs proscarabaeus* du Nord. Cette dernière espèce est moins commune aux environs de Paris, et plus au Midi, que celle que M. Panzer a nommée *tecta*.

On pourrait m'objecter que certaines espèces de mylabres et de sonitis de Fabricius, autres coléoptères vésicants, satisfont aussi bien que le *mélôs* aux conditions du problème que j'ai tâché de résoudre. Mais j'ai dit plus haut que ces coléoptères répondaient en général aux cantharides des Anciens, et qu'ils les distinguaient des buprestes. J'ajoutai que les mylabres sont très-communs en Italie, tandis que le bupreste, y est rare ou peu abondant, et que les *mélôs* étant employés depuis un temps immémorial conjointement avec les cantharides, on ne peut expliquer le fait, si on n'admet pas que ces *mélôs* sont les buprestes des Anciens. Enfin les mylabres et les sonitis se trouvent dans les lieux secs et arides, et souvent sur les fleurs composées; les cantharides, ou les *lytta* de Fabricius, rongent les feuilles des arbres et des arbustes. Or, ces habitudes se concilient moins que dans notre hypothèse avec le texte de Pline : « *Scarabaeo longipedi simillimum... fallit inter herbas.* » Au surplus, je croirais toujours avoir détruit une erreur assez générale parmi les entomologistes, et avoir prouvé qu'il faut chercher le bupreste dans la famille des coléoptères vésicants.

Les buprestes des auteurs grecs et romains étiet dans mon opinion nos *mélôs*. Geoffroy a trop légèrement substitué le premier nom à celui de *odrabu*. Les insectes de ce genre sont carnassiers sous la forme de larve et en état parfait, au lieu que les *carabos* d'Aristote subissaient leurs métamorphoses dans les bois secs, et devaient y puiser leur nourriture. D'après le passage où il compare leurs antennes à celles des lépidoptères, et suppose toutefois que la leçon du texte soit exacte, je présumerais qu'il désigne des insectes de la famille des capricornes, ou des *cerambyx*, et probablement les espèces qu'on nomme *heros*, *cerdo*, qui font beaucoup de tort aux arbres. Les anciens naturalistes n'observaient guère que les insectes utiles ou dangereux, encore fallait-il qu'ils fussent assez grands et assez communs pour frapper leurs regards.

Les mêmes considérations m'obligent à rejeter le sentiment de Camus, qui, dans ses Commentaires sur l'Histoire naturelle des Animaux d'Aristote, tom. II, art. *Criquet*, propose de tendre toujours le mot *carabus* de ce naturaliste par celui de *locusta*, sautetelle. Les insectes de ce nom, ainsi que les autres orthoptères, ne vivent point dans les bois, et leurs nymphes sont toujours agissantes, ce qui est contraire au texte d'Aristote.

LATANILLE, *Mem.* (in Syll. period. cui titulus, *Annales du Muséum*, tom. XIX, pag. 129 sqq.)

EXCVRSVS II

DE MEDICINAE INCYNABVLIS ET TOTA APVD
VETERES HISTORIA.

Ad ea Plinii verba, lib. XXIX, cap. 1.

Plura de ipsa medendi arte cogunt dicere, etc.

Partout où l'homme s'est réuni en société, les blessures, les maladies externes et internes auxquelles chacun est sujet, à raison des lois de notre organisme, durent exciter la sollicitude générale : l'idée de la médecine naquit de cette sollicitude. Des moyens plus ou moins ingénieux furent imaginés; des remèdes plus ou moins efficaces durent apparemment être tenés au hasard. Lorsque le succès couronnait l'un de ces moyens ou l'un de ces remèdes, ceux-là, sans doute, furent d'abord conservés dans la mémoire, et transmis ensuite par tradition aux générations suivantes. Dès lors, il exista une sorte de médecine empirique. L'histoire des faits n'a pu être recueillie qu'un long-temps après les premières notions dont il vient d'être parlé. Ce fut probablement bien plus long-temps encore après cette seconde époque, que l'homme put, en comparant les faits anciennement recueillis, avec ceux qui se présentaient à ses yeux, en tirer des inductions susceptibles de le guider dans le traitement.

Dans la longue enfance des sociétés, il ne pouvait y avoir d'autre enseignement médical que celui de la communication de la connaissance des moyens mécaniques et des propriétés des médicaments, qui avaient antérieurement été employés avec succès dans la curation des blessures et des maladies. La science n'existait point encore, il n'y avait pas même de médecins; car, tant que les hommes furent très-rapprochés de l'état de nature, la médecine dut être un art commun. Ce n'est que dans les sociétés nombreuses, policées, et dont l'industrie est déjà variée, que l'on peut admettre l'existence de professions distinctes. Dans l'état de choses que nous supposons, chacun était donc médecin à son tour, et conseillait à celui dont il voyait les souffrances, le remède qu'il savait avoir réussi, ou dont les propriétés étaient attestées par les traditions. Hérodote nous apprend que, de son temps encore, les Babyloniens, les Chaldéens et d'autres peuples, n'a-

vaient pas de médecins. Lorsque quelqu'un devenait malade, il se faisait transporter sur la place publique; les passants qui avaient éprouvé un mal semblable au sien, ou qui avaient observé le même accident, la même affection sur d'autres personnes, donnaient au patient les remèdes que leur suggéraient leur jugement et leur mémoire. Il n'était permis à qui que ce soit de passer auprès d'un malade sans l'interroger sur la nature de ses souffrances. Cet usage, long-temps après l'époque dont parle Hérodote, subsistait encore en Assyrie, en Lusitanie, dans les Asturies, etc.

Les premiers hommes qui, s'élevant au-dessus du vulgaire, firent une étude spéciale de la médecine, et obtinrent des succès en exerçant, furent élevés au rang des dieux; on leur consacra des autels, et les prêtres qui les desservaient devinrent médecins eux-mêmes, en rendant les oracles de la divinité que le peuple venait consulter. Aussi, pendant long-temps, l'exercice de la médecine fut exclusivement réservé au sacerdoce; il en était une dépendance. L'art était enseigné sous le parvis: cet enseignement s'exerçait par les ministres des autels, qui l'environnaient de pratiques et de cérémonies occultes et mystérieuses. Cet art grossier chez les peuples encore barbares; ne se composait que d'un mélange de mysticité, de superstitions et de notions du plus abject empirisme, dont les prêtres, dominateurs avides, se réservaient la connaissance exclusive.

Ainsi se passent les choses chez tous les peuples trop peu avancés dans la civilisation pour être éclairés des lumières de la philosophie. L'on voit encore de nos jours chez les sauvages de l'Amérique, chez ceux des Terres Océaniques, chez les habitants de la Sibirie, etc. les hommes revêtus des fonctions sacerdotales exercer exclusivement la médecine.

Premières traces de l'instruction médicale. Les remarques que faisaient les prêtres de l'antiquité sur les effets des médicaments, et même sur la marche des maladies, n'étaient pas perdues pour leurs successeurs; ils inscrivaient leurs observations sur les murs des temples qu'ils desservaient. En Egypte, ces murs étaient couverts de recettes et de descriptions des maladies. Cette méthode se propagea, sans doute, des Egyptiens chez les Grecs, où elle existait depuis qu'Esculape eut été déifié. La même chose avait lieu chez les Israélites, où, du temps de Moïse, et même avant ce législateur, les lévites seuls savaient guérir la lèpre, et possédaient le droit exclusif d'exercer la médecine.

Les prêtres grecs avaient perfectionné la méthode observée par les Egyptiens; ils faisaient graver dans leurs temples les noms des malades qu'ils avaient guéris, le genre de l'affection et l'espèce de traitement au moyen duquel on était parvenu à soulager chacun de ces malades. Custer, *De incrementis artis medicæ, per expositionem aegrotorum in eas publicas et templis*, in 4°, Lipsiæ, 1749, a fait connaître plusieurs tablettes votives, qui ont été découvertes dans l'île du Tibre. Voici le texte de ces tablettes, auxquelles nous joignons la traduction qu'en a donnée le savant auteur de l'Histoire de la médecine, M. Kust Sprengel.

Αἰνέται ταῖς ἡμέραις τὰς τοιαύτας ἔχοντες ἰσθμὸν ἐντὶ ... ἡπὸν βλάψαι καὶ προσηνέσαι, οὗτα ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἰσθμὸν ἐντὶ τῷ ἀπαιτήσαντι καὶ θεῖναι τοὺς αἰνέαι δαυτίδους ἰσθμὸν τοῦ βλάψαντος καὶ δεῖν τὴν χεῖρα καὶ ἰσθμὸν ἐντὶ τοὺς

ἰδίους ὀφθαλμούς καὶ ὅρβιν ἀνέβλεπε τοῦ θεοῦ παραστῆτης καὶ συγχαιρομένου
 θεοῦ ὥστε ἀρῆται ἐγένοντο ἐπὶ τοῦ σελαστοῦ ὁμοῦ λαοοῦ.

» Ces jours derniers, un certain Caius qui était aveugle, apprit de l'oracle qu'il devait se rendre, à l'autel, y adresser ses prières, puis traverser le temple de droite à gauche, poser ses cinq doigts sur l'autel, lever la main et la placer sur ses yeux : il recouvra aussitôt la vue en présence et aux acclamations du peuple. Ces signes de la toute-puissance du dieu se manifestèrent sous le règne d'Antonin. »

Οὐλαρίν Απρὸ στρατιῶτῃ τυφλῷ ἔχρημάτισεν ὁ θεὸς ἰδεῖν καὶ λαβεῖν αἶμα ἐξ ἁλεκτρονίδος λευκοῦ μετὰ μέλιτος καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπιχρῆσαι ἐπὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ἀνέβλεπε καὶ ἰδιόθεν καὶ ἰδιόθεν καὶ εὐχαρίστησεν δημοσίᾳ τῷ θεῷ.

» Un soldat aveugle, nommé Valécius Aper, ayant consulté l'oracle, en a reçu pour réponse, qu'il devait mêler le sang d'un coq blanc avec du miel, et en faire un onguent pour s'en frotter l'œil pendant trois jours : il recouvra la vue et vint remercier le dieu devant tout le peuple. »

Αἶμα ἀσπίδων λευκῶν ἀμειψισμένον ὑπὸ παντός ἀνθρώπου ἔχρημάτισεν ὁ θεὸς ἰδεῖν καὶ ἐκ τοῦ τριβύμου ἀραι ὑδατος στροβίλου, καὶ φαγῶν μετὰ μέλιτος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἰδιόθεν, καὶ ἰδιὸς δημοσίᾳ εὐχαρίστησεν ἱεροσθεν τοῦ θεοῦ.

» Julien paraissait perdu sans ressource à la suite d'un crachement de sang : le dieu lui ordonna de prendre sur l'autel des graines de pavot de pin, de les mêler avec du miel, et de manger pendant trois jours cette préparation : il fut guéri, et vint remercier le dieu devant tout le peuple. »

Δουκὺν πλεονεξίᾳ, καὶ ἀσπλαγχνίᾳ ὑπὸ παντός ἀνθρώπου, ἔχρημάτισεν ὁ θεὸς ἰδεῖν καὶ ἐκ τοῦ τριβύμου ἀραι ὑδατος στροβίλου, καὶ φαγῶν μετὰ μέλιτος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἰδιόθεν, καὶ ἰδιὸς δημοσίᾳ εὐχαρίστησεν τῷ θεῷ, καὶ ὁ δῆμος εὐεχάρε αὐτόν.

» Lucius était atteint d'une pleurésie, et on désespérait de ses jours : le dieu, qui lui apparut en songe, lui ordonna de prendre de la cendre sur l'autel, de la mêler avec du miel, et de se l'appliquer sur le côté : il fut guéri et vint remercier le dieu devant le peuple, qui lui souhaitait toutes sortes de prospérités.

Il n'est pas douteux que l'usage, qui subsiste encore chez les chrétiens grecs et catholiques de l'Europe, de consacrer des ex-voto dans les églises, en commémoration des guérisons obtenues, tire son origine de la coutume des Poëtes, dont nous venons de parler.

Telle fut l'instruction médicale pendant une longue suite d'années. De tous les temples fameux par les prodiges que avaient opérés leurs desservants, celui d'Esculape, à Epidauré, fut le plus utile à la science médicale. Les Asclépiades, descendants et ministres de ce dieu, grossirent le dépôt des connaissances relatives à l'art qu'ils cultivaient avec une distinction toute particulière, et préparèrent ainsi les secrets et le glorieux du grand Hippocrate, qui, lui-même, était issu de ces prêtres illustres.

Enseignement public de la médecine dans la Grèce, dans les écoles philosophiques. Avant la venue du père de la médecine, la philosophie, dont les progrès suivaient ceux de la civilisation, avait déjà détaché au sanctuaire les plus importantes secrets dont se composait alors la médecine. Les philosophes,

afin d'en perfectionner la théorie, étaient parvenus à entretenir avec les Asclépiades, sous les portiques du temple, des relations suivies, au moyen desquelles ils se pénétraient de la doctrine consacrée par l'expérience; ils communiquèrent ensuite publiquement à leurs élèves tout ce qu'ils avaient eu l'adresse de s'approprier de ces entretiens: C'est ainsi que Thales, Pythagore, Empédocle, après de semblables noviciats, sous les portiques sacrés, enseignèrent la médecine dans les écoles philosophiques de la Grèce. Ces illustres professeurs n'exerçaient point l'art de guérir; mais à l'époque, où ils florissaient, et même long-temps après, les sciences médicales étaient une partie intégrante de la philosophie.

C'est surtout Pythagore qui rendit le plus de services à la médecine. Il répandit l'éclat le plus brillant sur l'instruction médicale, dans la célèbre école qu'il avait fondée à Crotone, où il s'était retiré après ses voyages; préférait cette ville, dont le climat était délicieux, à Samos, sa patrie. Le premier, il enseigna la physiologie; il s'occupa beaucoup d'exposer les règles de la diététique, et celles qui sont relatives à l'hygiène; il fit connaître la propriété des médicaments dont on faisait usage à cette époque. Pythagore, outre les études qu'il avait faites dans les parvis des temples d'Esculape, avait acquis la connaissance de tant de choses, par de longs voyages en diverses contrées, et particulièrement dans l'Asie Mineure, dans la Phénicie et dans l'Égypte, que ses disciples furent de tous les médecins de cette période les plus habiles pour le traitement des maladies internes; et les médecins de Crotone, leurs successeurs, jouirent pendant long-temps de la réputation d'être les premiers de la Grèce.

Nous n'exposerons point ici la philosophie de Pythagore; elle est étrangère au sujet de cet article. On sait que les Crotoniens le regardaient comme un envoyé des dieux; sa figure noble et patriarcale, son éloquence entraînante, ses manières affectueuses, étaient faites pour lui gagner les cœurs et justifier une pareille idée. La sobriété était une des principales règles de sa philosophie, et la première condition qu'il exigeait de ceux qu'il admettait dans l'ordre secret et mystérieux dont il était le chef. Il eut une idée d'une haute philosophie, en faisant entrer, comme un des éléments de l'art de gouverner les hommes, la médecine, qu'il arrêcha ainsi des mains des prêtres spéculateurs et fanatiques, qui s'en servaient comme d'une arme redoutable au vulgaire.

Après Pythagore, Anaxagore, Démocrite, Héraclite, Eutyphron et quelques autres moins célèbres enseignèrent la médecine dans les écoles philosophiques; et, malgré les erreurs que l'on peut reprocher aux doctrines des uns et des autres, erreurs inséparables du temps où ils vécurent, on ne saurait se dissimuler que ces philosophes firent faire de grands progrès à la science dans plusieurs de ses parties.

École d'Hippocrate. Hippocrate, fils d'Héraclide, fut le véritable fondateur de la médecine, et mérita de la postérité les surnoms les plus glorieux. Il était le dix-septième descendant d'Esculape, et naquit à Cos, pendant la quatre-vingtième olympiade, quatre cent soixante ans avant l'ère vulgaire, et mourut l'an trois cent soixante-dix-sept ans avant Jésus-Christ, selon quelques historiens, ou l'an trois cent soixante-dix, selon quelques autres,

Il n'est pas douteux qu'Hippocrate n'eût beaucoup profité de l'expérience de ses ancêtres, qui, durant trois cents ans, avaient desservi les temples d'Esculape. Il est incontestable que les tablettes votives, conservées dans ces temples par leurs soins, lui ont fourni une partie des observations qui enrichissent ses ouvrages sur la marche et la nature des maladies. Toutefois, en admettant cette opinion vraisemblable, qui oserait en argumenter pour affaiblir la haute idée que tous les médecins de tous les siècles ont conçue du génie d'Hippocrate? Chaque page de ses immortels écrits n'atteste-t-elle pas le talent créateur, l'observateur rempli de sagacité, le praticien judicieux et habile, le médecin vraiment philosophe? Ce grand homme, privé de recueils de l'anatomie, dépourvu de ces lumières que la connaissance des lois physiologiques, inconnues de son temps, peuvent seules répandre sur la médecine, semble avoir deviné, dans la profondeur de son génie, les choses dont la réalité ne devait être dévoilée que bien des siècles après lui. Hippocrate enseigna beaucoup de vérités; il consacra peu d'erreurs, parce qu'il dédaigna les théories hypothétiques qui régnaient de son temps dans les écoles philosophiques, et qu'il prit constamment pour guide l'observation des faits pathologiques et celle des phénomènes de l'organisation humaine.

Hippocrate eut un grand nombre de disciples, auxquels il enseigna la médecine sans rétribution. Voici les qualités qu'il exigeait du médecin: « On le connaît à son extérieur simple, décent et modeste; il doit avoir de la gravité dans le maintien, de la réserve avec les femmes, de l'affabilité et de la douceur pour tout le monde; la patience, la sobriété, l'intégrité, la prudence, l'habileté dans son art, sont ses attributs essentiels. » « Que les médecins aient sans cesse présents à la mémoire les conseils de ce divin législateur. » « Ne cherchez, leur dit-il, ni les richesses, ni les superfluités de la vie; guérissez quelquefois gratuitement, par le seul espoir de la reconnaissance et de l'estime des autres. Secourez, si l'occasion s'en présente, l'indigent et l'étranger; car, si vous aimez les hommes, vous aimez votre art. Lorsque vous êtes invité à discuter sur une maladie, par les assistants, n'uses point de grands mots ni de discours étudiés et pompeux; rien ne déceie plus l'incapacité; c'est imiter le vain bourdonnement du frelon. Dans une maladie qui laisse à choisir plusieurs moyens curatifs, le plus simple et le plus commode est celui que doit prendre un homme éclairé qui ne veut point en imposer. »

Notre estimable collègue, M. Bensaï, auquel nous avons emprunté la traduction de ces deux morceaux (*Biogr. Univers.* article *Hippocrate*), ajoute, après le premier, « on croirait-on pas voir Hippocrate lui-même dans ce portrait? » Et après le second: « ce morceau suffirait pour faire aimer Hippocrate et lui mériter l'honorable surnom de divin vieillard, que les Anciens lui ont décerné d'une voix unanime. »

Il est probable qu'Hippocrate enseigna la médecine dans les différentes parties de la Grèce qu'il habita; mais c'est surtout à l'école de Cos qu'il appartient spécialement. Il convient d'envieiller cet article du serment que ce sage instituteur exigeait de ses élèves.

« Je jure par Apollon, par Esculape, par Hygie et par Panacée; je jure par tous les dieux et déesses de tenir religieusement la promesse solennelle à laquelle je m'engage. »

« J'honorerai, comme mon propre père, le maître qui m'aura enseigné l'art de guérir; je lui témoignerai ma reconnaissance en pourvoyant à tous ses besoins; je considérerai ses enfants comme les miens, et je leur enseignerai la médecine, s'ils ont le dessein d'embrasser cette profession.

« J'agirai de même envers tous ceux qui se seront engagés par le serment que je prête; mais je n'en admettrai aucun autre à mes leçons, à mes discours, et aux exercices de ma profession.

« Je prescrirai aux malades le régime que j'aurai jugé convenable à leur situation, d'après mes facultés et mon jugement; je les préserverai de tout ce qui pourrait leur être préjudiciable.

« Aucune séduction ne pourra me déterminer à donner du poison à qui que ce soit; jamais, non plus, je ne donnerai de conseil criminel, de même que je n'aurai jamais de part à l'avortement forcé d'aucune femme.

« Mon unique but sera de soulager et de guérir les malades, de répondre à leur confiance, et d'éviter, jusqu'au soupçon d'en avoir abusé, spécialement à l'égard des femmes.

« Je conserverai religieusement l'intégrité de ma vie, et l'honneur de mon art.

« Je ne taillerai point les malades atteints de la pierre; mais je laisserai aux personnes qui se chargent de cette opération le soin de la pratique.

« Quelle que soit la maison où je sois appelé, j'y entrerai dans la seule intention d'y secourir les malades, m'abstenant de toute injure à leur égard et de toute corruption, spécialement de toute action libidineuse, soit que j'aie à traiter des hommes ou des femmes, des hommes libres ou des esclaves.

« Si, pendant le traitement, on m'a même après la guérison, je venais à découvrir, sur la vie des hommes, des choses qu'il importe de ne pas divulguer, je les regarderai comme un secret, et je m'imposerai le silence le plus absolu à leur égard.

« Puisé-je, religieux observateur de mon serment, recueillir le fruit de mes travaux, et parcourir une vie heureuse, sans casse embellie par l'estime générale! Si je deviens parjure, que le contraire m'arrive.

On comptait, à l'époque où vivait Hippocrate, et après ce grand médecin, diverses écoles célèbres par l'enseignement public de la médecine. Celle de Cos est la plus illustre de toutes, sans doute parce qu'elle eut l'honneur de former Hippocrate; viennent après, l'école de Cnide, qui passe pour la plus ancienne; celle de Rhodes, celle de Cyrène et celle de Crotone, reu- due fameuse par Pythagore, et ensuite par ses disciples, spécialement par Démocède.

À ces époques, un seul médecin enseignait toutes les parties de la médecine et formait une école. Il examinait, sans le concours d'autrui, ses élèves, et, lorsqu'il leur reconnaissait la capacité suffisante, il leur accordait le droit d'exercer à leur tour et d'enseigner.

Après la mort d'Hippocrate, ses fils Thessalus et Dracon, et Polybe son gendre, soutinrent la gloire de l'enseignement et celle de l'école de Cos; ils propagèrent les belles doctrines de leur père; ils altérèrent toutefois cette doctrine, en y introduisant les hypothèses et les subtilités empruntées de la physique de Platon.

École philosophique de Platon. Platon n'exerçait point la médecine; il enseigna cette science à l'imitation des philosophes ses prédécesseurs. Il vint après Hippocrate, et ne profita point, de son exemple. Justement célèbre par l'étendue de ses connaissances philosophiques, par la sagesse et l'élevation de son esprit, Platon créa une théorie médicale, entièrement spéculative; il défigura la philosophie naturelle en y introduisant toutes les subtilités, toutes les chimères d'une fausse métaphysique; et il s'éloigna constamment de l'observation et de l'expérience; il fut le fondateur de la secte dogmatique. Ses idées erronées sur les éléments, sur la formation du corps de l'homme, sur la nature de l'âme, etc. eurent un succès déplorable; elles se sont propagées chez les Grecs, les Egyptiens, les Romains; les Arabes; et, parvenues jusqu'à nous, elles ont, pendant plus de vingt siècles, opposé d'invincibles obstacles à la découverte de la vérité.

École d'Aristote. Aristote vint aussi peu de temps après Hippocrate, et, philosophe comme l'était Platon, il enseigna la médecine avec plus d'utilité que ce dernier. Aristote est peut-être l'homme le plus étonnant des temps antiques par l'étendue, la profondeur et l'universalité de ses connaissances: l'histoire naturelle, tous les genres de littérature, la physique, la médecine, l'astronomie, la politique, son génie embrassait tout; mais sa dialectique était capieuse, et donnait aux sophismes brillants; au moyen desquels il expliquait les choses dont il ne pouvait avoir une connaissance exacte, dans l'état où étaient alors les sciences, un air de vérité qui fut souvent funeste aux progrès de l'esprit humain. Comme celle de Platon, la philosophie d'Aristote a traversé les siècles; elle a régné dans toutes les écoles jusqu'aux temps les plus modernes; elle présidait encore à notre éducation dans la dernière moitié du dix-huitième siècle.

Ce grand homme fut utile à la médecine, en propageant les connaissances anatomiques qui existaient de son temps, et en y ajoutant de nouveaux faits. Il exposait la structure du corps humain, d'après les dissections qu'il pratiquait sur les animaux et sur les oiseaux spécialement. Il fut le précurseur d'Hérophile, dans cette partie de l'enseignement médical.

Théophraste, sorti de l'école d'Aristote, enseigna l'histoire naturelle, et spécialement la botanique; mais ses observations ont rarement trait à la médecine.

École d'Alexandrie. L'école de Cos, qui, après Hippocrate, avait vu briller dans l'enseignement Praxagore, Platonicus et quelques autres, eut la gloire de produire Hérophile. Ce médecin peut être designé comme le vrai fondateur de l'anatomie. Il quitta la Grèce de bonne heure pour voyager, et se rendit enfin dans la ville d'Alexandrie, où déjà, depuis long-temps, les sciences étaient cultivées avec zèle et protégées. Hérophile y établit une école où il enseigna la médecine et toutes ses parties, avec un éclat qui lui attira des auditeurs des pays les plus éloignés. Les historiens et les médecins de l'antiquité lui accordent unanimement la gloire d'avoir élevé l'anatomie au nombre des sciences. Le premier, il bannit les spéculations de l'étude du corps humain. Il soumit cette étude à l'expérience. Tous les témoignages les plus authentiques nous apprennent qu'avant lui nul n'avait disséqué des cadavres humains. Celse et Tertullien ajoutent que Ptolémée Lagus, qui

l'aveit autorisé à faire ses dissections, malgré les préjugés qui rendaient de pareilles expériences odieuses, livra des criminels vivants à Hérophile, et sur lesquels celui-ci étudia les secrets de l'anatomie et de la physiologie. Tertullien évalue à six cents le nombre des victimes sur lesquelles Hérophile eut le barbare courage de s'exercer : aussi disait-il que cet anatomiste féroce avait hâlé l'homme, bien qu'il eût été évident de le connaître. Plusieurs écrivains modernes ont essayé de justifier Hérophile, ainsi qu'Érasistrate, qui vint après lui, de l'accusation intentée contre eux d'avoir eu la féroce idée d'expérimenter sur l'homme vivant. Mais ces deux médecins ne sont pas les seuls auxquels on reproche d'avoir donné des affreux exemples de cruauté. Mondino, le premier des modernes qui ait renouvelé l'art de disséquer les cadavres humains, et après lui d'autres anatomistes de ces époques, ont aussi été publiquement accusés, par leurs contemporains, d'avoir déshonoré des criminels vivants. Quoi qu'il en soit, et quels qu'aient été les moyens employés par Hérophile, il est certain qu'il enrichit l'anatomie de nombreuses découvertes ; il décrivit, avec une grande exactitude, les différentes parties de l'œil ; il reconnut, par la dissection, la plupart des membranes de cet organe, et leur donna des noms qui sont restés, comme ceux de *retina*, d'*arachnoïde*, etc. Il opéra le premier la cataracte par extraction du cristallin. C'est à ce médecin que les physiologistes durent la connaissance exacte des nerfs du cerveau. Il démontra que ces nerfs président exclusivement à ceux des mouvements de notre corps, qui dépendent de notre volonté. Hérophile regardait le cerveau comme l'origine des nerfs ; ce qui donne une idée de l'habileté avec laquelle il disséquait. Parmi les nombreuses découvertes que fit cet anatomiste, il convient de parler de celles des pulsations artérielles. La doctrine qu'il nous a laissée sur le pouls est fort ingénieuse. Jusque-là, cette partie importante de la physiologie avait été inconnue. On a reproché à Hérophile d'avoir poussé les choses trop loin, dans sa théorie sur le pouls, et d'en avoir rendu l'étude impossible pour quiconque n'est à la fois musicien et géomètre ; car il distingue dans le pouls un rythme en quelque sorte musical, soumis à des calculs au moyen desquels il serait possible d'y reconnaître une exacte et une mesure relatives à l'âge, au sexe, au tempérament, etc. de chaque individu. Hérophile est le premier qui eût eu l'idée d'ouvrir des cadavres, afin d'étudier la nature et le siège de la maladie sous laquelle ils avaient succombé. Il convient donc de lui attribuer, d'après le témoignage de Pline, l'invention de l'anatomie pathologique, si négligée par la suite, et sur la connaissance de laquelle doit se fonder désormais toute médecine philosophique. Hérophile était de la secte des dogmatiques : le premier d'entre eux, il recommanda l'emploi des médicaments, dont il faisait un usage peut-être immodéré. Il enseigna cette erreur de son maître Praxagore, que toutes les effusions du corps résultent des humeurs. Fallope, l'un des plus grands anatomistes du seizième siècle, disait que contredire Hérophile, en anatomie, c'était contredire l'Évangile. En effet, bien qu'il ait été un grand médecin et un habile chirurgien, ce sont ses découvertes en anatomie, l'exactitude de ses descriptions, qui l'ont immortalisé. La plupart des noms qu'il imposa aux organes qu'il a décrits, sont encore consacrés de nos jours. Hérophile eut un grand nombre de disciples qui formèrent une secte dite des Hérophili-

liens, et qui propagèrent par l'enseignement sa doctrine jusqu'au temps du galénisme. Les plus célèbres des Hérophiliens furent Philinus, Sérepius, Apollonius, Glossius, Héraclide de Tarente.

L'école d'Alexandrie, après le mort d'Hérophile, eut un soutien digne de ce grand homme; ce fut Érasistrate, qui, comme lui, avait le goût de l'anatomie, et contribua à ses progrès. Il était de l'école de Coïde, et fut attiré à Alexandrie par Ptolémée Philadelphé. Les Ptolémées, prédécesseurs de celui-ci, avaient fondé cette bibliothèque célèbre, dont la perte est encore l'objet de nos regrets. Philadelphé, ainsi que ses ancêtres, y eurent joint un musée où un grand nombre de savants étaient entretenus aux frais de l'état. Ils y enseignaient, à une multitude d'élèves, la médecine, l'anatomie, et les autres sciences physiques et naturelles que l'on cultivait dans ces temps.

Érasistrate, qui brilla dans cette école, laissa aussi après lui de nombreux sectateurs qui enseignèrent sa doctrine. Parmi les plus remarquables on compte Strabon de Beryte, Sireton de Lampsaque, Lycon de Trôas, Apollonius de Memphis, etc.

C'est vers cette époque que des médecins se vouèrent à l'exercice spécial de la chirurgie, et d'autres à celui de la pharmacie. Mais les études étaient toujours communes aux uns et aux autres.

Ce fut à Alexandrie que la chirurgie fut d'abord cultivée avec succès; on y pratiqua les plus grandes opérations; les procédés opératoires furent perfectionnés. Philoxène s'y distingua par sa dextérité. On cite, après lui, le chirurgien Héron, qui enseigna le premier que l'épiploon se trouve souvent compris dans la hernie ombilicale; Gorgias, Arimonicus, surhomme le lithotomiste, parce qu'il se livrait exclusivement à l'opération de la taille; Sosicrate, qui fut aussi un lithotomiste célèbre de cette époque. L'opération de la lithotomie est la partie de la chirurgie que l'on pratique avec le plus de succès à Alexandrie. Cette école est aussi remarquable par le soin qu'elle mit à perfectionner les appareils chirurgicaux. Parmi les chirurgiens qui eurent le plus de part aux travaux de ce genre, l'histoire nomme Amyndas de Rhodes, auteur d'un bandage pour le fracture des os propres du nez. Périgène est auteur d'un bandage de tête qu'on appelait *casque*, et du *deo de cigogne* propre à la luxation de l'humérus. Pasistrate et Nibéus imaginèrent le *plinthium*, espèce de caisse carrée, garnie de poulies, qu'on employait à la réduction des luxations de l'humérus. Nymphodore inventa le *glossosome*, boîte propre à la réduction des fractures des membres.

Enseignement de la médecine chez les Romains. Les écoles de la Grèce, particulièrement celle d'Alexandrie, fleurirent jusqu'à l'époque de l'invasion des Romains. Mais alors, avec la liberté, s'écroulèrent les édifices, élevés par tant de beaux génies aux lettres, à la philosophie et aux arts. Rome, qui jusqu'alors ne connaissait d'autre gloire que celle des armes; et dont la littérature se bornait à l'éloquence de la tribune, dans le forum et au sénat; Rome vit fleurir dans son sein les sciences philosophiques et les beaux-arts, qui avaient pris naissance dans les terres classiques de la Grèce et de l'Égypte. On sait que la république romaine comptait déjà six siècles d'existence et de gloire; mais qu'aucun médecin y eût exercé son art. Le premier qui osa s'y établir fut un citoyen du Péloponèse, du nom d'Archagethus. Ce

médecin fut d'abord favorablement accueilli des Romains; mais ils le lapidèrent ensuite, au rapport de Pline, parce que les opérations chirurgicales qu'il pratiquait au moyen du fer et du feu révoltèrent ce peuple, qui jusqu'alors n'avait vu couler le sang, que dans les combats ou sous la hache des licteurs. Rome, après la mort d'Archagathus, fut pendant cent cinquante ans abandonnée des médecins. Ce n'a été qu'au temps de Pompée et de César qu'il en vint quelques-uns de l'Asie. Le premier d'entre eux-ci fut le Grec Asclépiade. Il commença d'abord à se faire connaître par des leçons de rhétorique qui furent très-suivies. Ciceron, avec lequel il était uni d'amitié, l'avait engagé à débiter dans la carrière de l'éloquence. Bientôt Asclépiade ouvrit des cours de médecine qui obtinrent un grand succès. Son école, la première que Rome vit s'élever dans son sein, ne tarda pas à devenir célèbre; il en sortit Étienne de Byzance, Aulidius de Sicile, Nicom d'Agri-genie, Artorius, qui fut le médecin et l'amé d'Auguste; Clodien et Nicéstratus. Asclépiade fut aussi le maître de Thémison, qui se rendit célèbre dans l'enseignement médical, et qui fut la fondateur de la secte des méthodistes, ou plutôt des solidistes.

Parmi les nombreux élèves et les sectateurs de Thémison, la postérité nomme l'affranchi Musa, qui eut la gloire de guérir Auguste, périssant victime des remèdes échauffants et stimulants, et sur lequel il employa avec le plus heureux succès la méthode antiphlogistique, particulièrement les bains froids. Musa obtint, à l'occasion de cette cure, le titre de chevalier romain; on lui érigea une statue d'airain dans le temple d'Esculape. Ce médecin est le premier qui ait fait usage, comme remède, de la chair, de vipère. La médecine lui dut beaucoup de recherches sur les propriétés des diverses substances médicinales. Il composa un grand nombre de formules contre diverses maladies, telles que les affections catarrhales, les fièvres quartes, les douleurs néphrétiques, l'ozène, les maladies des yeux, les ulcères de mauvais caractère, etc.

Le lithotomiste Mécès fut un célèbre chirurgien. Le premier il réduisit la luxation du genou en devant. On lui doit la détermination des signes diagnostics de certaines affections scrofuleuses. Il était de l'école de Thémison. Mais le plus illustre des élèves de ce professeur fameux fut sans contredit A. Cornélius Celse, médecin philosophe, chirurgien savant, littérateur érudit. Celse est l'écrivain le plus élégant, le plus correct de tous les auteurs latins dont s'honore notre art: il a été surnommé le Ciceron de la médecine.

Sous les règnes de Trajan et d'Adrien l'enseignement médical parvint à une haute splendeur. Soranus d'Éphèse, élève de l'école d'Alexandrie, était alors le chef de l'école des méthodistes dans la capitale du monde. Non seulement il enseignait avec un talent supérieur les préceptes consacrés, mais il faisait avancer plusieurs parties de la pathologie externe et interne. Il possédait des connaissances anatomiques peu communes dans le siècle où il vivait. Toutefois Soranus mêlait à l'exposition du vrai des idées populaires et superstitieuses qui ternirent sa gloire.

De tous les médecins de l'école de Rome, Galien, qui de Pergame était allé étudier l'anatomie à Alexandrie, où cette science, depuis Hérophile, n'avait cessé d'être cultivée et de faire plus ou moins de progrès; Galien

fut incontestablement le plus savant et le plus habile. Il enseigna l'anatomie avec éclat; mais la jalousie qu'excita parmi ses confrères la grande supériorité qu'il avait sur eux, tant sous le rapport des talents que sous celui de l'esprit, le détermina d'abandonner trop promptement une carrière dans laquelle il ne brilla que pendant peu de temps. Ce médecin qui, pendant toute sa vie, avait cultivé l'anatomie, et qui en fait souvent l'apologie dans ses écrits, fut plus favorable à cette science, en inspirant à ses lecteurs le désir de l'étudier, que par les progrès qu'il lui fit faire. En effet, Galien a découvert peu de choses en anatomie, sans doute parce qu'il n'eût jamais l'occasion de disséquer des cadavres humains. C'est sur les singes qu'il s'exerça le plus; et c'est en disséquant ces animaux qu'il signala plusieurs muscles inconnus jusqu'à lui. Galien fut également médecin et chirurgien habile; mais, pendant son séjour à Rome, il n'y pratiqua que la médecine, selon l'usage de son temps. Toutefois, dans les occasions urgentes, il opérait et ne dédaignait pas de saigner ses malades.

Après la belle époque de Galien, l'enseignement médical tomba dans un état de décadence dont il ne se releva plus. La cause de cette dégradation fut incontestablement due à l'introduction de la magie, de l'astrologie et de toutes les absurdités de la théosophie orientale dans l'enseignement et dans la pratique de la médecine.

FOURNIER-PESCAY, in voc. *Instruction médicale in magno rerum medicalium Thesuro*, cui titulus *Dictionnaire des Sciences médicales*, tom. XXXII, pag. 45 sq.

EXCURSUS III

DE VULGARIORE SALE;

II. E. MURIATE DE SOUDE, VEL CHLORURE.

Ad ea Plinii verba, lib. XXVI, cap. 39-46:

Sal omnis, aut fit, aut gignitur, etc.

Si la partie minéralogique de l'histoire de ce corps présente peu de faits remarquables, il n'en est pas de même des parties géognostique, géographique, technique et économique de cette histoire; elles sont très-étendues. Le nombre prodigieux d'ouvrages et de mémoires qu'on a publiés sur cette seule substance, prouve suffisamment son importance et l'intérêt qu'on a mis à la bien connaître.

Le sel marin se présente naturellement sous deux états différents.

1.º Sous forme solide, granuleuse, fibreuse ou massive; 2.º tenu en dissolution ou dans les eaux continentales, soit courantes, soit stagnantes, ou dans les eaux marines.

La position géognostique dans ces différents états est nécessairement très-différente. Cependant, la position des sources d'eau salée ayant les plus grands rapports avec celle du sel marin rupestre, nous réunirons ici les circonstances de leur histoire géognostique.

Le sel marin rupestre a peut-être été déposé dans les couches de l'écorce du globe à trois époques différentes, savoir:

Dans les terrains primordiaux de sédiment.

Dans les terrains de sédiment inférieurs ou moyens.

Dans les terrains de sédiment supérieurs.

Les deux positions extrêmes sont et très-rares et très-incertaines. La moyenne est au contraire la plus commune, la plus généralement admise et la mieux connue.

Mais, dans une question géognostique de cet intérêt, il ne suffit pas d'avoir reconnu la classe de terrain à laquelle le sel marin appartient, il faut encore arriver à le placer avec toute la précision possible dans celui ou dans ceux des terrains de cette classe auquel il peut appartenir plus spécialement.

Or, en admettant dans la classe des terrains de sédiment inférieur de l'Europe, commençant au lias et se terminant par la houille silicifère, la série de formation suivante, en allant des plus nouvelles aux plus anciennes, on a, comme on le sait, au-dessous du calcaire oolithique jurassique et quelquefois avant le lias,

4. Le grès à carreau jurassique, marneux et ferrugineux (*Eisenlettinger Sandstein*, OBERHAUSER).
2. Le lias, dont le calcaire à grippé fait partie, avec ses marnes et son charbon de terre.
3. Le grès à carreau du lias avec ses marnes bigarrées (*Kupersandstein*) et son gypse.
4. Le calcaire conchidien (*Muschelkalk*).
5. Le grès bigarré (*Bunter Sandstein*), avec ses marnes et son gypse.
6. Le calcaire pénnin (calcaire alpin, *Zechstein*).
7. Les schistes bitumineux, les pséphites, etc.

C'est dans cet intervalle, et même seulement entre les nos 2 et 6, que tous les géognostes placent le terrain ou plutôt la roche salifère. Ils ne diffèrent que sur trois circonstances: 1.º dans quelle position précise ou dans quelle roche de ces terrains se trouve la formation ou les formations salifères, s'il y en a deux? 2.º Y a-t-il dans cet intervalle deux dépôts ou formations de sel marin séparés par des roches de nature et d'origine différentes? 3.º Le sel marin rupestre et les marnes salifères qui produisent les sources salées, sont-ils dans des positions séparées, ou ne sont-ce que les parties sans position distincte et constante d'une même masse?

Nous nous occuperons d'abord de la première question:

Je pense avec le plus grand nombre des géognostes qui se sont occupés de cette question, MM. Buckland, de Humboldt, Voltz, Kleinschrod, Oeyenhansen, etc. que les roches salifères sont placées dans la formation qui est entre le lias et le grès bigarré, et qu'elles y sont comme les roches subordonnées.

Les descriptions les plus détaillées, celles surtout qui ont pu caractériser les roches par les fossiles qu'elles renferment, laissent peu de doutes sur cette position, et la question ne devient embarrassante que quand les roches, qui font partie des séries supérieures et inférieures aux dépôts salifères, viennent à manquer ou sont inconnues. C'est dans ces circonstances qu'on enfonce ou qu'on relève plus ou moins le dépôt de sel marin, suivant que ce sont les roches supérieures et les roches inférieures qui sont réduites, et dans ce cas on place ce dépôt beaucoup au-dessus ou au-dessous du calcaire conchidien.

En prenant pour type un point de comparaison des pays où ce calcaire ait été bien déterminé au moyen des corps organisés fossiles qu'il renferme, comme le département de la Meurthe, le pays de Bade et le Wurtemberg, et où des fouilles et des sondes ont pu faire reconnaître clairement la nature des roches qui recouvrent le sel marin et la position de ce minéral par rapport à ces roches, ainsi que cela s'est offert dans les travaux de recherche et d'exploitation des terrains salifères qu'on vient de citer, on reconnaît que le dépôt de sel marin est situé principalement dessus ou dedans les calcaires conchidiens.

Cette position est confirmée, 1.º par des observations faites aux environs de Durrheim, dans le pays de Bade, ainsi qu'à Sals, Heilbronn et Wimpfen, sur le Neckar, dans le royaume de Wurtemberg, par MM. Mérian, Kleinschrod, Steininger, Kefenstein, Langsdorf, Boué, Oeyenhansen, Schubler et d'Alberti; 2.º par ce qu'on connaît sur le sel marin de Norwich,

comté de Chester en Angleterre, et par l'opinion de M. Buckland et des autres géognostes anglais; 3.e par ce qu'on sait sur la position et les circonstances géologiques de celui de Hallein en Salzbourg. Nous pouvons même ajouter à ces autorités celle de M. de Charpentier; car, quoique les dénominations que ce géognoste donne aux roches qui supportent et recouvrent le dépôt salifère, soient bien différentes de celles que nous venons de rapporter et semblent indiquer un tout autre terrain, et par conséquent une position géognostique très-différente, on ne peut guère douter que la synonymie des roches désignées par ce géognoste, et autrefois à peu-près de même par MM. de Buch, Mérian et Ksterstein, ne puisse être établie de manière à faire coïncider les observations de M. de Charpentier et leur résultat avec ce que nous venons d'exposer sur la position du sel marin, soit dans les lits marneux et gypseux qui recouvrent le calcaire conchidien, soit dans le calcaire même, soit quelquefois au-dessous de lui.

Ainsi le grès rouge de ces auteurs paraît être le *grès bigarré*. Leur calcaire ancien (*Zechstein*) ou calcaire alpin, serait le *calcaire conchidien*.

Le gypse salifère, subordonné à cette roche, est le *terrain salifère* placé ou dans des lits qui forment le passage du lias au calcaire conchidien ou dans ce calcaire ou dans les premières marnes du grès bigarré et du gypse qui lui est subordonné.

Enfin, le calcaire du Jura, qu'on a confondu avec le calcaire conchidien, est bien notre *calcaire jurassique*, placé, comme le dit M. de Charpentier, immédiatement sur son grès bigarré, c'est-à-dire, sur notre calcaire à gryphée; circonstance qui contribue à établir l'analogie des deux roches.

Cette apparente anomalie, qui, d'ailleurs, n'a pas été partagée par M. Boué, etc. n'offre donc aucune exception, et nous pouvons conclure avec la plus grande probabilité que « le terrain de sel marin principal, et peut-être unique de l'Europe occidentale, est placé dans la partie supérieure du terrain de sédiment inférieur; dans les marnes bigarrées qui recouvrent immédiatement le calcaire conchidien, et même assez souvent dans les lits moyens de ce calcaire. »

Les roches de grès, dit M. Kleinschrod, celles de marne bigarrée, renfermant du sel marin accompagné de gypse, sont des circonstances générales sur tout le globe, et cette association ne présente de différence que dans le rapport des quantités. Tantôt le sel marin est la roche dominante, tantôt, enfin, c'est la marne argilleuse et le grès dans lesquels le sel marin n'est plus manifesté que par la saveur.

Maintenant, que la principale position géognostique du sel marin rupestre est suffisamment établie, nous allons examiner toutes les circonstances qui appartiennent au sel marin du terrain de sédiment inférieur.

Il se présente dans ces terrains ou en bancs puissants, ou en lits, ou en amas, ou en veines, ou disséminé d'une manière peu visible dans les roches argilleuses et marneuses qui en font partie.

Les bancs, ou amas de sel marin, ont souvent une très-grande puissance ou épaisseur, quelquefois même une puissance telle qu'on n'a pu les traverser en entier, telle est, par exemple, la masse immense de Wierliczka, dont l'épaisseur est encore inconnue. Dans les cas ordinaires; cette puissance

varie depuis quelques centimètres jusqu'à 42 et 45 mètres. Lorsque les lits sont minces, ils sont multipliés; mais il paraît que dans aucun cas les lits, couches ou bancs, n'ont une très-grande étendue, que leurs deux surfaces n'offrent même qu'un parallélisme trompeur, et que, quand on peut les exploiter sur plusieurs points, on y remarque des renflements et de tels rétrécissements, que le sel marin disparaît entièrement sur certains points; cette circonstance semble indiquer que ce minéral n'est pas déposé en couches à surface parallèle; mais plutôt en masses à peu-près lenticulaires, de grandeur et d'épaisseur très-variées et comme placées à côté les unes des autres à des distances inégales, entre les assises des terrains qui les renferment. Toutes les mines de sel marin rupestre qu'on a pu observer sur une certaine étendue, ont indiqué cette disposition.

Le sel marin est ainsi, comme on l'a dit, répandu en petits amas ou petites veines dans les marnes calcaires ou argileuses qui accompagnent et précèdent les grandes masses. Quelquefois le terrain salifère ne se présente même que de cette manière, les grandes masses manquent. Enfin le sel marin est tellement disséminé dans ces roches, qu'il y est invisible. Cette disposition constitue le terrain de marne argileuse salifère (*Salzhon*), qui précède les amas de sel marin rupestre ou qui se montre quelquefois seul: on y place l'origine des sources d'eau salée, si communes dans des pays où on ne connaît encore aucune trace de sel marin, quoiqu'on l'y ait souvent cherché.

Le terrain salifère est souvent à peu-près horizontal ou faiblement incliné. Non seulement sa stratification n'est pas uniforme dans son épaisseur, mais elle est encore très-irrégulière dans son allure, offrant des amas puissants, purs et presque sphéroïdaux, à côté de dépôts brouillés, sinués même, où le sel marin ne se montre plus qu'en petites veines contournées. (Hallein près Salzbourg).

Les roches et minéraux qui l'accompagnent, offrent un exemple remarquable de généralité et de constance. Ce sont, dans l'ordre de leur présence la plus habituelle:

1. La *marne argileuse*, et quelquefois la marne calcaire brunâtre. La première est susceptible de s'imprégner d'une grande quantité d'eau, lorsqu'elle est mise à découvert et en contact avec ce liquide. Alors elle se gonfle et augmente tellement de volume, qu'elle ferme en peu de temps les galeries et autres cavités qu'on a ouvertes dans les terrains de sel marin rupestre, et qu'elle exerce sur les parois verticales des grandes cavités une pression telle qu'elle peut former de vastes plafonds, qui se soutiennent d'eux-mêmes et sans aucune aide. (Hallein près Salzbourg).

Les marnes argileuses sont presque toujours colorées en brun ou en rougeâtre: elles présentent de nombreuses ondulations; leurs lits mêmes sont très-fragmentaires, et leurs fragments offrent des surfaces comme polies par le frottement.

2. Le *gypse siliceux*, ascaroïde, fibreux ou compact, pur ou mêlé d'argile, gris ou rougeâtre, et le plus souvent de cette dernière couleur, en fils ou continus, ce qui est assez rare, on interrompua par des renflements et des rétrécissements, en petits amas, en veinules ou rognons; enfin, dans

une disposition qui paraît représenter en petit la manière d'être du sel mis en grand.

3. La *karénite*, rougeâtre, laminaire et lamellaire, mêlée plus ou moins abondamment avec le gypse ou avec le sel marin lui-même.

4. Le mélange de toutes sortes de sels, qu'on a nommé *polyhalite*,

5. Le *bitume*, peu visible, mais manifestant sa présence par son odeur et ses autres propriétés dans toutes les roches et dans presque tous les minéraux de la formation.

6. Le *lignite* en petits morceaux ou amas, répandant une odeur particulière, qu'il communique au sel marin et qui lui a fait donner le nom de lignite à odeur de truffe (*Wielicka*).

7. Le *soufre* en petits amas ou en cristaux.

On trouve encore associé au sel marin ou dans les roches, soit argileuses, soit gypseuses, qui l'accompagnent immédiatement, du *quartz simple*, (*Almengranilla* en Espagne.) de l'*arragonite*, de l'*éponite* capillaire ou cristalline, de la *glauconite* (*Villarubia* près d'Ocaña).

8. Quant à la question des débris organiques qui accompagnent ce minéral dans son propre gisement, elle est beaucoup plus difficile à résoudre, parce qu'il faut distinguer ceux qui se trouvent dans les terrains qui recouvrent les mines de sel marin rupestre, et qui n'ont aucun rapport avec le terrain salifère, de ceux qui font partie des terrains, au milieu desquels la formation du sel marin est placée et qui se présentent très-naturellement dans ce terrain, tels que les *gryphes*, les *végétaux filiciformes* et autres débris organiques, qui appartiennent au lias et au grès bigarré, et de ceux qu'on peut rencontrer dans les argiles salifères, interposées entre les dépôts de sel marin ou dans le sel marin lui-même. Or, la présence de corps organiques dans cette roche est très-incertaine, et l'espèce de ceux qu'on y indique n'est pas toujours clairement déterminée.

Ainsi, les os d'éléphant qu'on cite dans les terrains des mines de sel marin paraissent appartenir aux terrains de transport qui le recouvrent, et être sans relation géognostique avec la formation de sel marin.

Les coquilles marines qu'on cite dans d'autres mines, appartiennent probablement au lias ou au calcaire conchidien qui enveloppe le dépôt de sel marin.

Mais il n'est pas de même du lignite et des coquilles bivalves qu'on a trouvés dans les mines de sel marin de *Wielicka*, etc. ces corps étaient bien évidemment dans la masse même du sel ou au moins dans les marnes salifères qui alternent avec lui, et ils appartenaient directement à l'époque et aux circonstances de sa formation.

On a remarqué que les plantes qui croissent généralement sur les bords de la mer, et qui sont principalement le *triglochin maritimum*, le *salicornia*, la *salsola kali*, l'*aster tripolium*, le *glaux maritima*, le *chritum maritimum*, etc. se trouvent aussi dans le voisinage des mines et des sources de sel marin, même de celles qui sont le plus enfoncées dans l'intérieur des terres.

L'intérieur des mines de sel marin, lorsqu'on est arrivé à une certaine profondeur, et qu'on a dépassé, en creusant, les lits de marne argileuse, se fait remarquer par l'absence, quelquefois complets, de toute en souve-

raïne, au point que les masses de sel marin sont tellement sèches, que la poussière qui résulte de leur abattage devient incommode pour les ouvriers. On a remarqué également que l'intérieur de ces mines n'avait aucune mauvaise influence sur la santé des ouvriers; elles passent même généralement pour être salubres.

Le sel marin fontinal (ou les sources salées), se présente à très-peu de chose près de la même manière que le sel marin rupestre, et dans des terrains qui ne diffèrent pas géologiquement de ceux qui renferment ce sel.

On croit avoir remarqué que les sources salées sortaient en général des parties les plus supérieures des terrains salifères, principalement des marnes argileuses salées (*Saltshon*). Il est facile d'en attribuer la cause à l'obstacle que ces marnes mettent au passage des eaux souterraines dans les parties inférieures du terrain: il paraît qu'il y a réellement des cas où les sources salées ne sont ni accompagnées ni même suivies de sel marin rupestre, et où elles prennent tout le sel qu'elles contiennent dans les marnes salées, qui constituent alors les seules roches de terrain salifère.

Tantôt les eaux pluviales ont une assez grande influence sur l'abondance et la force des eaux salées, tantôt elles n'en exercent presque aucune. Ces sources tarissent par un grand froid et augmentent par la chaleur, sans que la pluie ou la sécheresse paraissent influer sur ces différences. La pression atmosphérique paraît aussi modifier l'abondance ou la rareté de ces eaux. (STAUER).

Tels sont les phénomènes généraux et les particularités de la position du sel marin rupestre et fontinal, qui appartient aux formations de calcaire coquillien et de grès bigarré des terrains de sédiment inférieurs. Mais on croit avoir reconnu deux autres époques de formation de sel marin: l'une serait beaucoup plus ancienne et appartiendrait aux terrains primordiaux de sédiment; l'autre serait beaucoup plus nouvelle et ferait partie du terrain de sédiment inférieur.

On rapporte à la première le sel marin de Bex, celui de Carouge, etc.

Le sel marin de Bex est en effet interposé dans des roches qui ont tous les caractères minéralogiques des calcaires et même des trauas des terrains primordiaux de sédiment, et M. de Charpentier n'hésite pas à les rapporter avec le sel marin et la karatéoné qu'elles renferment, à cette époque géologique. Mais si, comme cela paraît probable d'après les observations et l'opinion de M. Kefenstein, de M. Studer, etc. et j'ose ajouter, d'après les observations que j'ai publiées sur les terrains de Fie et des Diablerets, tous les terrains des Alpes doivent être relevés, c'est-à-dire, rapportés à une époque géologique beaucoup plus récente qu'on ne le présumait, les terrains de Bex rentreraient alors dans la série des terrains de sédiment inférieurs et moyens.

Quant à ceux de Carouge, ils nous semblent encore trop peu connus pour qu'on puisse avoir une opinion plausible sur leur époque de formation.

M. Beudant rapporte aux terrains de sédiment supérieurs, mais à la partie la plus basse ou la plus ancienne de ces terrains, et par conséquent la plus voisine de la crise, le sel marin rupestre de Wieliczka et du pied des Carpathes: il le place dans la formation d'argile plastique et de lignite, qui

appartiennent à ce terrain. Nous exposons les faits qui font la base de cette opinion, en décrivant ces mines célèbres :

Les mines de sel marin rupestre ne paraissent pas avoir de position déterminée par rapport à leur élévation ou aux chaînes de montagnes.

On connaît des couches puissantes de ce minéral à une assez grande profondeur au-dessous du niveau de la mer (la mine de Wieliczka est creusée à 260 mètres au-dessous du sol) ; on en connaît d'autres à une élévation considérable (celle de Hallein près Salabourg est à 1000 mètres au-dessus de la mer ; le foz salé d'Arbonne en Savoie est à plus de 2000 mètres.)

On avait cru que ces dépôts étaient toujours situés au pied des chaînes de montagnes du terrain primordial, parce qu'en effet on connaît un bien plus grand nombre de terrains salifères dans cette position que dans les pays de plaine ; mais ceux qu'on a découverts en Lorraine, dans le pays de Bade, dans le Wurtemberg, prouvent que leur position n'est point déterminée par un tel voisinage ; et si on les trouve plus ordinairement près des hautes montagnes, cela vient de ce que la terrain qui les renferme est plus près de la surface de la terre, au pied des montagnes, que dans les plaines formées de terrains plus récents et recouverts quelquefois de terrains de transport très-épais.

Les généralités qu'on vient de présenter vont recevoir leur confirmation des détails de localités dans lesquels nous allons entrer.

Principales mines de sel marin rupestre et fontinal.

Nous confondrons dans cette énumération géographique les sources ou fontaines salées avec les mines de sel marin, la position géognostique de ces deux manières d'être du sel marin étant la même.

L'Espagne présente un assez grand nombre de sources salées et quelques mines de sel marin rupestre. Bowles avait déjà fait remarquer que ces terrains salifères étaient presque tous situés dans des lieux élevés et que les sources sortaient généralement du pied des chaînes de montagnes, et notamment des Pyrénées.

Une des mines de sel marin les plus célèbres de l'Espagne est celle de Cardonne ou Cardonno au Catalogne, près la montagne de Montserrat. On a entièrement ignoré pendant long-temps sa position géognostique ; on l'a attribuée d'abord à la formation primordiale cristalline, et ensuite à celle de sédiment, c'est-à-dire, aux terrains de transition. Cette opinion, qui était fondée sur la nature cristalline de la roche et des gypses qui l'accompagnent, et sur ses rapports apparents avec les terrains de sédiment des environs, est celle, ou du moins était celle de M. Cordier en 1816. Nous allons donner la description de ce gîte d'après lui : on examinera ensuite s'il convient de le rapporter à la formation générale du sel marin des terrains de sédiment inférieurs ou moyens.

La surface du plateau sur lequel est bâtie la petite ville de Cardonne est élevée, d'après les observations barométriques faites par M. Cordier, de 411 mètres au-dessus de la Méditerranée. La montagne de sel paraît comme isolée et indépendante au milieu d'une vaste étendue de terrain calcaire ou

de grès de San Miguel-del-Pay et de Montserrat. Ses formes tranchantes et ses couleurs rouges et blanches la font facilement distinguer du terrain de sédiment qui l'entoure en forme de fût à cheval ouvert à l'orient dans la vallée du Cardenero. Ce cirque, qui a environ 3 kilomètres de longueur sur un de large, présente presque partout des escarpements. La montagne de sel, qui occupe les deux tiers de l'aire du cirque, surpasse à peine 100 mètres de hauteur. Sa forme générale est celle d'une masse irrégulière allongée en dedans, bordée d'escarpements et hérissée de pointes et de crêtes saillantes. Cette masse, presque dépourvue de végétaux, est composée : 1.º de sel marin rupestre à structure lamellaire ou laminaire, tantôt limpide, tantôt coloré en rouge ou en brunâtre, tantôt mêlé de petits cristaux de gypse, ou souillé d'argile grise ou bleuâtre ; 2.º de gypse mêlé de karsténite. Le sel marin limpide, qui est le plus pur, forme à peine le dixième de la masse. Le sel marin et le gypse sont disposés en couches verticales et parallèles courant de l'E. N. E. à l'O. S. O. c'est-à-dire, dans le sens de la plus grande longueur du cirque. Quelques renflements de couches et quelques sinuosités altèrent le parallélisme en petit, mais point en grand. Les bancs de gypse ne se mêlent pas avec le sel marin.

Les bancs de calcaire du sédiment qui l'entourent se relèvent de toutes parts vers la masse saline, comme pour s'appuyer sur elle ; ils l'auraient enveloppée, s'ils eussent été prolongés, et dans la vallon circulaire qui sépare les deux terrains, on voit sur quelques points le terrain salin s'enfoncer sous le terrain de sédiment.

Ce dernier terrain est composé des roches suivantes : 1.º de grès micacé ou grès à gros fragments de quartz, et de roches granitiques ou rouges et à grains fins ; 2.º de schistes argileux, rouges, verts ou gris, parsemés de paillettes de mica ; 3.º de calcaire compact gris-foncé, mêlé de parties de schiste vert et de particules de mica, dans lequel on ne découvre aucun vestige de corps marin ; 4.º de calcaire argileux gris-verdâtre, micacé, également sans coquilles, mais renfermant des débris végétaux charbonnés. Ces roches alternent différemment entre elles, mais néanmoins les grès paraissent dominer dans la partie inférieure du système.

Cette disposition semble indiquer le terrain de grès bigarré mêlé de ces poudingues qui l'accompagnent, comme dans les Vosges, et d'un calcaire qui pourrait être analogue soit au calcaire cochédien, soit au lias. Le mica, la marne et les végétaux charbonnés semblent indiquer de préférence ce dernier terrain, et ramener le terrain de sel marin à la formation générale de cette roche. C'est l'opinion de M. Kleinschrod, qui l'a appuyée de toutes les inductions et de toutes les preuves les plus puissantes. C'est aussi celle de M. Stewart-Trail, quoiqu'il rapporte le terrain environnant à la formation de transition ; mais il admet alors que le sel marin est sur le terrain et non pas dessous. L'opinion de M. Kleinschrod, sur l'époque géognostique du terrain environnant, et sur les rapports de la roche salifère avec ce terrain, nous paraît la plus vraisemblable.

En Espagne, on cite encore la mine de sel de Serysto, dans les Pyrénées mêmes (Bowles) ; et la source de Salinas, entre Vittoria et Mondragou, dans l'endroit le plus élevé du Guipuscoa.

On trouve dans la Mosche, à Almenegriñille, une masse semblable à celle

de Cardonne; elle a 70 mètres de diamètre, est mêlée de gypse, et recouverte de ce même sel pierreux qui renferme ici du quartz stéopse cristallisé; au-dessus sont des poudingues siliceux et une couche de calcaire.

Les mines de sel gemme qui s'exploient à Pozo, près de Burgos, en Castille, ont un gisement remarquable; elles sont placées dans un immense cratère. M. Fernandès y a trouvé des pierres ponce, des pouzzolanes, etc. (Proust).

On trouve aussi du sel marin dans les collines qui sont entre la Sierra-Morena et Madrid, près d'Aranjuez et d'Ocaña. C'est à Villé-Rubia, près de ce dernier lieu, que se trouve la glauberite disséminée dans le sel marin.

FRANCE. On ne connaissait point en France de mine de sel marin avant la découverte de celle de Vie, mais on y indiquait un assez grand nombre de sources salées, parmi lesquelles nous citerons celles : — De Salies, au pied des Pyrénées, près d'Orthez, dans le département des Basses-Pyrénées. Le terrain est calcaire. On trouve du gypse aux environs de la source. — De Salies, au sud de Toulouse, dans le département de la Haute-Garonne. — De Salins et Montmorot, dans le département du Jura; dans le premier endroit l'eau tient environ 0,15 de sel. — De Dieuze, Moyeuvre, Château-Salins, dans le département de la Meurthe. Ces sources tiennent environ 0,15 de sel l'une dans l'autre. On remarque que ces sources salées, au nombre de vingt environ, sont à peu de distance les unes des autres; les premières au pied de la chaîne du Jura; les secondes au pied des Vosges. Le produit de ces salines sert à l'approvisionnement de la Suisse. — On trouve près Lampertsloch, dans le département du Bas-Rhin, les sources de Sultz.

On cite encore des sources salées, non exploitées, dans le département de la Côte-d'Or; un petit lac salé près de Courtheson, dans le département de Vaucluse, et des sources salées assez nombreuses, mais abandonnées, dans le département des Basses-Alpes, entre Castellane et Tallard (J. d. M.). Il y en a dans celui de l'Yonne; aux Andresux et à Camarade, dans celui de l'Arriège, etc.

Mais l'intérêt, et l'importance de ces sources salées sont bien diminués depuis la découverte de la masse puissante de sel marin rupestre près de Vie, non loin de Lunéville, dans le département de la Meurthe. Cette découverte récente, dont les résultats sont si importants pour la géologie et pour l'économie politique, demande que nous entrions dans quelques détails à son sujet.

Le gîte de sel marin de Vie a été découvert, en mai 1819, par un sondage qui avait pour objet de rechercher de la houille. Il ne paraît pas qu'on pensât alors à la présence d'un gîte salifère dans ce canton, quoique deux choses eussent pu le faire présumer. Premièrement l'existence des nombreuses sources salées de cette partie du pied de la chaîne des Vosges; secondement l'analogie géologique que Guettard avait fait remarquer, dès 1762, entre le terrain des salines de ce département et celui de Wieliczka en Pologne, analogie qu'il ne se contenta pas d'indiquer comme en passant, mais qu'il développe de la manière la plus explicite.

Les sondages ont été assez multipliés pour qu'on ait pris une idée de l'étendue du terrain salifère.

Le banc de sel marin le plus voisin de la surface du sol est à environ 50 mètres de profondeur, et la plus grande profondeur à laquelle on ait reconnu cette substance, a été de 110 mètres, sans qu'on sache jusqu'où elle s'étend, puisqu'en n'est pas parvenu à l'extrémité inférieure du terrain salifère.

On a dû éviter de traverser tous les terrains qui recouvrent le gîte de sel marin, en sorte que ce n'est que par analogie géologique qu'on avait présumé et même établi que ce gîte était inférieur au calcaire conchidien qui se montre aux environs de Lunéville et de Vie. Mais de nouvelles observations, dirigées principalement sur l'inclinaison des couches et sur leurs rapports de nature minéralogique avec celles qui, dans d'autres lieux, laissaient voir la superposition directe, ont forcé d'admettre que ce sel marin est supérieur au calcaire conchidien de ce terrain, et que, si ces deux roches se montraient ensemble dans le même point, comme cela s'est trouvé en Wurtemberg, le sel marin serait placé au-dessus du calcaire conchidien.

Le dépôt de sel marin a été reconnu par différents trons de sonde, sur une étendue d'environ trente lieues carrées; il est recouvert de marne bigarrée et de grès coloré, mêlé de gypse et de lits de marne salifère, sur une épaisseur de 68 mètres. Au-dessous de ces roches, qui n'ont aucun caractère précis ni du calcaire conchidien ni du grès bigarré, se rencontrent les bancs de sel marin, au nombre de quatre principaux. Le troisième a 14 mètres de puissance; l'épaisseur du quatrième n'est pas connue, parce qu'aucun motif d'exploitation n'a encore engagé à traverser ce dernier lit.

La nature, la texture, la couleur et la disposition des roches de marne calcaire argileuse et sableuse, qui recouvrent le sel, présentant des caractères tout-à-fait semblables à ceux du grès bigarré, ont été la cause de l'erreur qui a été commise au sujet de ce grès et de la position trop enfoncée ou trop ancienne qu'en a attribuée au sel.

Ce sel est traversé de quelques veines de gypse et de karsténite, et mêlé çà et là de polyhalite. Il a une structure cristalline très-nette; il est tantôt limpide et tantôt coloré en rouge et en gris: le sel limpide et blanc ne ferme pas la dixième partie de la masse; celui qui est parfaitement limpide est aussi absolument pur. Ce sel limpide, tacheté de points rouges et gris, ne renferme que 0,007 de substances étrangères. Le maximum du corps étrangers que renferme le sel demi-gris, le plus abondant des sels qu'on puisse employer directement aux usages économiques, ne renferme encore que 0,040 de corps étrangers et donne, étant pulvérisé, une poudre assez blanche. Les corps étrangers renfermés dans ce sel sont, en général, des sulfates de chaux, de soude et de magnésie, de l'argile bitumineuse et de l'oxide de fer. On n'y a reconnu aucun sel à base de potasse.

Le sel marin rupestre de Vie est beaucoup plus pur que le sel marin des marais salants qu'on considère comme le moins mélangé, et qui contient cependant 0,025 à 0,05 de matières étrangères, et, à plus forte raison, est-il plus pur que plusieurs sels gris des marais salants qui renferment jusqu'à 0,15 de corps étrangers.

Savoir. — On connaît en Savoie des sources salées et des roches salifères remarquables par leur position et par plusieurs particularités géologiques.

Les premières sont celles qui alimentent les salines de Moutiers et qui ont leur origine à 1 kilomètre de cette ville, dans la commune de Salins. Ce sont des sources gazeuses et thermales à $+ 35^{\circ}$. Le bouillonnement qu'elles font voir, à leur sortie des roches, est dû au dégagement de l'air et du gaz acide carbonique qu'elles renferment.

Le terrain des montagnes d'où elles sortent immédiatement est rapporté généralement au terrain primordial de sédiments, composé de schiste argileux et de phyllade pailleté, recouvert presque partout, et à une grande hauteur, de calcaire gris, grenu, quelquefois compacte, mais jamais coquillier. Les couches de ce grain montrent un très-grand désordre. Des masses considérables de gypse sont adossées à ces montagnes; ce gypse est mêlé d'argile et renferme du cuivre gris, du quartz, quelquefois du sel marin. Il se couvre, dans les parties abritées de la pluie, d'une efflorescence blanche de sulfate de magnésie, mélangée d'une petite quantité de muriate de soude.

Ces eaux salées sont généralement composées,

sur	1,00000 parties
De gaz acide carbonique libre	0,00075
De muriate de soude	0,01078
— de magnésie	0,00030
De sulfate de chaux	0,00251
— de magnésie	0,00055
— de soude	0,00100
De carbonate de chaux	0,00076
— de fer	0,00012
De muriate de fer	0,00010 (1)

Elles déposent ces deux dernières substances en grande quantité, dès qu'elles ont le contact de l'air. Elles ne varient point, ni dans leur abondance, ni dans leur composition, ni dans leur température (Lacaze).

On voit non loin du bourg Saint-Maurice, dans le même arrondissement, le roc-salé d'Arbonne, qui est situé à une grande élévation et 2148 au-dessus du niveau de la mer, et par conséquent dans la région des neiges perpétuelles. Ce rocher est une masse de gypse saccharoïde et de karstifolite pénétré de sel marin. Il est quelquefois entièrement lié au schiste. On extrait le sel par dissolution. La partie gypseuse de la roche, qui est très-peu dissoluble, reste, après le lessivage, poreuse et légère.

ANGLAIS. — Les seules mines de sel gemme d'Angleterre, sont celles des environs de Northwich, dans le comté de Chester. Ces mines ont été découvertes en 1670. La première couche de sel est à 40 mètres de profondeur. Les couches varient d'épaisseur : elles sont comme ondulées, et alternent avec les couches d'argile, avec lesquelles elles sont placées. M. H. Holland, qui les a décrites, les considère comme des amas couchés. Le sel en est tantôt rouge et tantôt limpide. Le terrain qui les recouvre est composé

(1) Berthier, Journal des Mines, vol. 22, pag. 179.

de bancs d'argile rouge, de grès grossier, d'argile bleue, de chaux sulfatée et d'argile endurcie, toutes roches qui peuvent très-bien se rapporter aux marnes bigarrées inférieures au lias, mais on n'a vu, ni dans leur intérieur, ni au-dessus, aucun débris de corps organisés. M. H. Holland le fait remarquer expressément. Le produit annuel d'une seule de ces mines est de 50 à 60 mille tonnes de mer, du poids de 20 quintaux chaque. (1) L'ensemble de leur produit est beaucoup plus considérable que celui des mines si renommées de Wieliczka. Ces couches sont exploitées par galeries élevées. On laisse des piliers de sel disposés symétriquement pour soutenir le toit; ce qui donne à ces souterrains un aspect imposant.

Les sources salées du même pays sont connues plus anciennement que le sel gemme. Lorsque les mineurs, qui les cherchent, percent avec la sonde la couche d'argile qui les recouvre, ces sources jaillissent avec une grande force.

Le sel retiré des mines de Northwich a besoin d'être dissous pour être purifié. Cette opération se fait à Liverpool. On le dissout dans l'eau de mer, et on le fait évaporer par les moyens qu'on indiquera plus bas. Il ne se dépose point de chaux sulfatée dans cette évaporation. Ce sel contient en général beaucoup de magnésie.

On connaît aussi depuis bien long-temps des sources salées à Droitwich, dans le Worcestershire. Leur position géologique paraît être la même que celle de Northwich.

ALLEMAGNE. — L'Allemagne est riche en mines de sel, et surtout en sources salées. Il y en a presque partout, depuis la Westphalie et le bord de la mer Baltique, dans la Poméranie, jusqu'en Souabe et en Autriche. On en compte environ soixante qui approvisionnent toute l'Allemagne. Nous allons indiquer les salines principales, en allant du nord au midi et de l'occident à l'orient.

En Westphalie, les salines de Rhême, à peu de distance de la rivière d'Ems; elles sont situées dans une plaine. On concentre l'eau par la graduation.

On remarque dans le pays d'Hanovre les salines de Lünebourg, situées dans la ville même. Elles viennent des sources qui sortent du pied d'une colline gypseuse qui est près de la ville. L'une de ces sources, nommée *Krafi* et *Krafiquelle*, sort immédiatement du gypse. Elle est à près de 3 degrés. La pesanteur de cette eau est de 1,194 à 1,155, congèle. — Près de Brunswick est la salina de Salzdalen, dont la source est située à 70 mètres de profondeur.

On retrouve dans le Holstein, près de la ville de Séeberg, une colline gypseuse, isolée au milieu du terrain de sable de transport qui compose la plus grande partie de ce pays. Elle ressemble à celle de Lünebourg; elle contient, comme elle, de la boracite et de la karstéolite, et paraît placée sur le terrain salifère, ou au moins liée avec lui; car, à 16 kilom. de distance, à Otdebsch, sur les bords de la Trave, on voit une source d'eau salée sortir, au milieu des marais, du sable qui constitue la partie superficielle de ce terrain.

(1) M. Picot dit 4000 tonnes de sel par an.

Quelques parties solides du sel qui se montrent au jour près Lunabourg, et non loin de Sägeberg, indiquent assez clairement le terrain de craie; mais on ne peut dire si ce terrain est inférieur aux caliches de gypse salifère, ou si celles-ci, faisant partie du terrain très-inférieur à la craie, ne s'élèvent pas au-dessus de cette roche, comme en la parant. Ce qui paraît certain, d'après les observations de Delue, de M. Sieffens, et d'après ce que j'ai vu au Sägeberg, c'est le voisinage du terrain de gypse salifère et du terrain de crain déterminé par les silex et par ses corps organisés fossiles.

Les étés de sel marin nouvellement découverts dans le duché de Bade, près de Dürreheim, dans la forêt Nulze, et dans le royaume de Wurtemberg, près de Jaxfeld, de Wimpfen et de Rappena, vallée du Neckar, ont eu le double avantage de donner sur la position géologique de ce minéral des enseignements nombreux et précis, et de confirmer les bonnes théories géologiques, c'est-à-dire les généralités qu'on déduisant de faits bien observés, puisque ce n'est point par hasard qu'on a fait cette découverte, mais en se dirigeant d'après des principes de géognostique. On n'a connu la succession des couches qu'au moyen du sondage; mais les trous de sondage ont été assez multipliés et assez, exactement faits et suivis, pour qu'on ait pu déterminer que le terrain salifère était composé, comme dans la Meurthe, d'une suite alternante de masses argileuses et sableuses, diversement colorées (que les mineurs du pays nomment *Kruper*), de gypse, de calcaire marneux sébile, de calcaire magnésien poreux, etc.; que le sel marin était situé au-dessous du lias et des marnes bigarrées sur le calcaire conchidien, et quelquefois entre les couches de ce calcaire, très-bien caractérisé à Friedrichshall par les coquilles fossiles qu'il renferme.

Le terrain salifère paraît être recouvert, vers l'est de Dürreheim, par une roche sableuse verdâtre, qui se lie avec la molasse de Souabe, et qui est recouverte, comme elle, par l'aggrégat nommé *Gumpflith* (*magellane*). C'est à 126 mètres de la surface du sol qu'on a rencontré les premières couches du sel marin (*Stra.*).

On n'a pas cherché à exploiter la masse même du sel; on a trouvé plus économique de recueillir les eaux saturées qui sortent des trous de sonde, pour en obtenir le sel marin par évaporation.

Parmi les salines du duché de Magdebourg, nous remarquerons celles de Schönebeck, près de cette ville, et celles de Halle. Ses eaux sont assez riches en sel pour qu'il ne soit pas nécessaire de les concentrer par la graduation.

On trouve en Haute-Saxe, dans le comté de Mansfeld, les salines d'Artern, à six lieues d'Eisleben. Elles donnent jusqu'à 10 mille quintaux par an, et laissent déposer beaucoup de chaux sulfatée. — Celles de Kolberg et de Grefswald, sur les bords de la mer Baltique, dans la Poméranie. — Dans le Haut-Rhin, en Hesse, les salines d'Allendorf, sur la Werra. L'un de ces salines est de 4 à 6 degrés. — Celle de Naugeln, célèbre par la bonté et la pureté de son sel en gros cristaux, qui renferme, d'après M. Wurzer, 1,3 vie muriate de chaux, et qui cependant n'attire pas l'humidité de l'air. — Dans la Franconie, vers le nord de ce pays, celles des Klasingen et de Schmalkalde.

On doit remarquer que beaucoup de ces salines sont situées dans un ar-

empiètement d'environ 15 myriamètres; en prenant la ville d'Hanovre pour centre. Dans les plaines qui sont au pied des montagnes du Harz et du Thüringerwald, on ne connaît point de mines de sel gemme.

Il faut maintenant se transporter au midi de l'Allemagne, au sud des montagnes de la Bohême, des cercles de Haute-Saône et du Haut-Rhin, pour retrouver du sel marin. Il y a, en effet, des mines de sel ou des sources salées en Souabe, en Bavière, dans le Tyrol, dans le Salzbourg et dans la Haute-Autriche.

Les mines du Tyrol sont situées sur une montagne très-élevée, à deux lieues de la ville de Hall, sur l'Inn, près d'Innsbruck. Le sel gemme y forme des amas irréguliers; renfermant des fragments du schiste et de la marne argileuse salifère, qui est la base de la montagne. Le point le plus élevé du terrain salifère est à 4,400 mètres au-dessus de la ville d'Innsbruck, et par conséquent à environ 4,600 mètres au-dessus de la mer (L. de Boen.).

Ce sel est exploité d'une manière particulière. On pénètre dans la masse au moyen de galeries parallèles. On forme des digues dans ces galeries, et on y introduit de l'eau, qu'on laisse séjourner de cinq à douze mois. Lorsque l'eau est saturée, on la retire par des tuyaux, et on fait évaporer cette dissolution.

On trouve dans le pays de Salzbourg la mine de sel marin de Dürrenberg, à une lieue de Hallein, sur le Salz; c'est une des plus riches de l'Allemagne; la montagne qui la renferme est composée de schistes marneux argileux, salés, que l'on exploite absolument comme ceux de Hall, dans le Tyrol; l'eau n'y séjourne que deux ou trois semaines; on ne laisse aucun pilier dans la caverne immense qu'on a formée; les galeries successives qui ont été creusées. — La saline de Berchtesgaden, près des deux premières, est exploitée de la même manière; mais elle contient plus de sel gemme en masse. — On citera encore celle de Reichenhall, qui a trente-quatre sources exploitées, contenant depuis une partie et demie jusqu'à trente parties de sel sur cent livres d'eau (Névetz, J. d. M.).

En général, la nature des terrains salifères en Tyrol et en Salzbourg paraît être la même, et pourrait être facilement rapportée aux règles de position géognostique reconnue. Ainsi le terrain inférieur, ou qui sert de base au dépôt des marnes argileuses salées, au sel marin rupestre et au gypse, peut-être rapporté au calcaire péncen (Zechstein), et peut-être même au calcaire conchidien. C'est une question qui n'a pas encore été résolue. Des marnes bigarrées, analogues à celles de la Lorraine, le recouvrent; et, à peu de distance de ce même terrain, peut-être au-dessus (à Traunstein), se présente la glauconie crayeuse (Greusand) très-bien caractérisée.

Les mines de sel marin fontinal ou rupestre gisent généralement en Autriche, dans une chaîne calcaire qui accompagne les Alpes au nord, et qui est beaucoup plus escarpée du côté de la plaine que du côté des montagnes (L. de Boen.).

On trouve aussi du sel près d'Ausée, dans la partie occidentale du la Styrie; et, tout près de ce lieu, mais dans la Haute-Autriche, on en ex-

plote à Gmünden, Ischel et Hallstadt. On vient de trouver dans ce dernier endroit la glauberite rougeâtre dans le sel marin (Günther).

Les sources salées de Bex, en Suisse, faisant partie maintenant du canton de Vaud, sont célèbres par la beauté des travaux souterrains que l'on a faits pour rechercher ces sources profondes, les rassembler et les amener à la surface de la terre. L'époque de formation du terrain dans lequel elles sont situées, la manière dont elles y sont placées et les rapports de ce terrain avec ceux qui l'avoisinent, ont été le sujet d'opinions très-différentes.

On les a d'abord regardées comme sortant d'un terrain schisteux qui contenait quelques filets de sel gemme et qui enveloppait de gros blocs de calcaire. On présumait que le terrain salifère était encaissé dans du gypse mêlé de marne argileuse. M. de Charpentier a fait voir que ce terrain était composé de puissantes couches de gypse salifère et de calcaire, alternant ensemble et disposées en forme de bassin. Il s'est cru pouvoir regarder la masse, ou les bancs de gypse, comme appartenant à la karsténite, et n'étant devenu gypse hydro-sulfaté qu'à sa surface; il rapporte tout le terrain à la formation de transition s'oe qui établirait pour le sel marin une époque de formation très-différente de celle des autres mines qu'on a décrites.

Mais, d'après de nouvelles observations sur les terrains alpins et leur époque de formation, d'après la description donnée par M. de Charpentier du terrain de Bex, inférieur au gypse, et de celui qui le renferme, description qui apprend que le calcaire argileux qui compose ce terrain, renferme des bélemnites, des ammonites et des échinides, on est porté à le regarder comme faisant partie des terrains de sédiment moyen ou des assises supérieures des terrains de sédiment inférieur; par conséquent, à le rapporter, soit à l'époque des grès bigarrés, soit à celle du calcaire corinthien, soit même à celle du lias, et à ramener ainsi le terrain salifère de Bex à la grande période des terrains salifères, qui serait toujours la seule qu'on ait bien constatée.

Le terrain salifère de Bex renferme dans ses parties marneuses du soufre natif, qui est en petits amas ou en enduit dans les filons ou veines de calcaire spathique qui parcourent le calcaire marneux. Ce soufre a été, à Subligny, près de la saline de Beuvieux, l'objet d'une petite exploitation. Les eaux salées sont à différents degrés de salure depuis 0,01 jusqu'à 0,27. On gradue toutes celles qui sont au-dessous de 0,17. On comptait, en 1831, dix-sept sources, qui fournirent ou purent fournir, dans le courant de cette année, environ 6,800 quintaux métriques de sel marin.

ITALIE. Il y a un terrain salifère en Toscane, dans les collines qui sont au sud de Volterra. Ces collines sont composées, à leur sommet, d'un terrain de transport marin et de marne argileuse appartenant au terrain de sédiment supérieur. Vers leur base et immédiatement au-dessous du terrain précédent, se montre le terrain gypseux et salifère, composé de calcaire compacte fin, de marnes argileuses, de macigno. Le gypse est blanc, cristallin, translucide, connu et recherché sous le nom d'albâtre de Volterra, et en gros nodules pépônaires et même métriques, engagé dans le macigno. C'est de dessous ce terrain gypseux que sortent toutes les sources salées.

Il est assez difficile de dire à quelle formation on doit attribuer ce ter-

sein salifère. Si on le rapporte aux couches inférieures de lias, il faut admettre que tous les terrains et roches intermédiaires entre le calcaire grossier et le lias manquent entièrement dans cette partie des Apennins.

Les sources sont recueillies et traitées pour en extraire le sel dans une fabrique qui est entre Volterra et Ponsance.

On voit pareillement des sources salées près de Naples et dans la Calabre citérieure, près d'Alta-Monte, au pied des Apennins; la chaux sulfatée accompagne aussi ces sources. — En Sicile, dans le milieu et vers l'ouest, de cette île, près de Castro-Giovanni, Calatucibetta, Regalmutin, la Catolica, etc. (Gmelin).

HONGRIE ET POLOGNE. On vient de voir que le plus grand nombre des sources salées et des mines de sel gemme se trouvent au pied des chaînes de montagnes. Les mines de Transylvanie, de la Haute-Hongrie, de Moldavie et de Pologne apportent de nouveaux exemples à l'appui de ce principe général. Ces mines, extrêmement nombreuses et très-importantes par leur étendue, par les masses de sel qu'elles renferment et par leur produit, se trouvent le long de la chaîne des monts Carpathes, disposées à peu-près également des deux côtés de cette chaîne. Elles l'accompagnent dans une étendue de plus de deux cents lieues, depuis Wieliczka en Pologne vers le nord, jusqu'au près de Forksian ou Rymnik en Moldavie, vers le sud.

La bande de terrain qui renferme les mines de sel ou les sources salées a près de quarante lieues de large dans certains points. On y compte environ seize mines de sel exploiées, quarante-trois indices d'autres mines non exploiées, et de quatre cent vingt à quatre cent trente sources salées. Les plus remarquables parmi ces mines ou ces sources sont: au nord-est de la chaîne et en allant du nord au sud, celles de Wieliczka, Bochnia, Sambor en Pologne, et quelques sources dans la Bukovine et la Moldavie, notamment près d'Okna. Au sud-ouest de la chaîne, et en suivant la même marche, celles de Szwab, près d'Eperies, en Haute-Hongrie; de Marmarosch, en Hongrie; de Băș, de Torda, de Paraid et de Visackna, près d'Hermanstadt, en Transylvanie, etc.

Les mines de sel gemme de Wieliczka, près de Cracovie, et celles de Bochnia, qui en paraissent une dépendance, sont célèbres par les relations souvent trop brillantes qu'en ont données presque tous les voyageurs. Elles sont très-anciennes, étant exploiées depuis l'an 1281. Elles n'ont d'ailleurs rien de plus remarquable que les autres, si ce n'est d'offrir une exploitation très-étendue dans les masses de sel gemme dont les dimensions sont encore inconnues.

Ce terrain salifère, situé dans une plaine, n'étant recouvert que par des terrains meubles qui n'offrent aucun caractère précis ni géologique, ni zoologique, n'ayant jamais été entièrement traversé, on s'en ignore à quel point la roche il est immédiatement placée, ne peut être rapportée avec certitude à aucune époque géologique déterminée.

Le terrain salifère proprement dit est recouvert par un terrain meuble, composé de sable, de cailloux roulés et de marne sableuse. C'est dans ce terrain, étranger à la formation salifère, qu'on a trouvé quelquefois des débris de grands mammifères.

Au-dessous paraît immédiatement la masse de marne argileuse salifère

qui renferme le sel marin en blocs plus ou moins volumineux, disséminés dans la marne.

On y reconnaît trois dépôts principaux : le premier, en descendant, se renferme que des masses de sel souillées d'argile et de sable, on l'appelle *sel vert*; le second est composé de masses de sel marin plus pur, qu'on nomme *spina*; le troisième, qui n'a jamais été traversé complètement, est composé de masses de sel marin encore plus pur, à structure laminaire : on le nomme *saibé*.

Les marnes argileuses, placées entre le premier et deuxième dépôts, renferment en débris organiques des coquilles marines bivalves, qui ressemblent à des tellines, et des coquilles microscopiques, analogues aux genres *Rotalia*, *Réculite*, etc.

Si le sel renferme des débris organiques d'animaux, ils doivent y être très-rares, puisque M. Beudant n'a pu avoir une connaissance précise d'aucun exemple authentique; mais il contient une très-grande quantité de fragments de lignite, ou bois bitumineux, passant à l'état de jayet.

La masse de sel, sur place, et les échantillons qu'on en a extraits depuis peu de temps, répandent une odeur nauséabonde d'animaux mollusques que M. Beudant compare à celles des truffes.

Ce terrain salifère contient peu de minéraux étrangers; le gypse y est rare, la karsténite y est aussi rare et s'y montre sous une forme particulière, qui lui a fait donner le nom ridicule de *Pierre de tripes*; elle est en plaques minces, à texture compacte et repliée sur elle-même en nombreuses sinuosités.

On ne trouve pas de soufre dans ces mines, mais on en cite à quelque distance, et on assure même qu'il est combiné avec la chaux, à l'état de sulfure dissoluble dans l'eau.

M. Beudant rapporte les grès des montagnes voisines au grès houillier, et comme les couches paraissent plonger sous le terrain salifère, il place ce terrain immédiatement au-dessus du terrain houillier. Il considère le terrain meuble supérieur comme analogue au meuble molasse des terrains de sédiment supérieur. Les coquilles bivalves, les coquilles microscopiques de la marne argileuse salifère, et les lignites du sel marin, semblent rappeler les débris organiques du calcaire grossier et de l'argile plastique, et il présume, d'après ces circonstances, que le terrain salifère de Wieliczka appartient aux assises inférieures du terrain de sédiment supérieur.

Ces circonstances sont en effet assez remarquables et d'une assez grande valeur pour appuyer l'opinion de M. Beudant; cependant je ne permettrai de demander si la valeur de ces caractères est assez grande pour donner à cette immense formation de sel marin une position géologique tout-à-fait différente de celle qu'on lui a reconnue dans le reste de l'Europe. D'abord, rien ne permet de prouver évidemment que les grès des montagnes voisines appartiennent à la formation de houille flévisienne; mais, en admettant ce rapprochement, en admettant même que ce grès plonge sous la masse de sel marin, cela ne donne à cette masse aucun titre à une ancienneté différente de celle des autres terrains salifères. Les marnes argileuses supérieures, le gypse et la karsténite qui les accompagnent, le lignite du sel, peuvent être tout aussi bien rapportés aux marnes bigarrées et aux lignites de lès

quelles argiles plastiques. Le lias renferme dans ses lits marneux des lignites en morceaux épars, comme ceux que l'on cite dans le sel marin de Wieliczka, et l'oséure de truffes a été retrouvée dans des roches calcaires charbonneuses, qui appartiennent précisément aux terrains de cette grande époque géologique, puisqu'ils font partie du terrain solithique, qui est de peu supérieur au lias.

Dans la mine de Bochnia, le sel se présente en couches dès le commencement, et non sous la forme de rugons. Les couches d'argile ou de sel sont ondulées, et ne sont pas d'une épaisseur égale. Le sel est tantôt brun, tantôt rougeâtre, et quelquefois limpide; ces couleurs ne sont pas non plus disposées en zones parallèles. On y trouve du sel marier fibreux en très-beaux échantillon (Towess).

A Thordo, la masse de sel est divisée en couches horizontales, mais ondulées. Ces couches ont de deux à trois centimètres d'épaisseur. Les plus inférieures sont aussi les plus sinieuses (J. Esmark).

On descend dans les mines de Wieliczka par six puits qui ont quatre à cinq mètres de diamètre. Ces puits ne vont que jusqu'à soixante-quatre mètres de profondeur; la mine a été approfondie jusqu'à trois cent-douze mètres, ce qui établit son fond à cinquante mètres au-dessous du niveau actuel de la mer.

Le terrain est en général assez solide pour se soutenir sans boiage. On a pratiqué dans la masse même du sel des travaux nombreux. On voit dans ces mines une écurie, des chapelles, des chambres, dont toutes les parties, telles que colonnes, autels, statues, etc. sont en sel. Les puits et les galeries sont parfaitement secs, et on y trouve plutôt de la poussière que de la boue. Il y a cependant des sources d'eau douce et d'eau salée (Towess), et surtout des espèces de lacs résultant de l'accumulation des eaux souterraines; ces lacs sont assez grands pour qu'on puisse les parcourir en bateaux. Il paraît que l'air n'y est point aussi mauvais que dans la plupart des mines de sel; mais les ouvriers n'y demeurent pas, comme l'ont dit quelques personnes (Towess). Il s'amasse dans certaines parties de la mine du gaz hydrogène, qui s'y enflamme (Gortzau).

Le sel s'exploite en gredins montants. On en forme des parallélépipèdes du poids de quarante à quarante-cinq kilogrammes, ou des cylindres que l'on met dans des tombeaux (Gortzau). Cette mine produit environ cent vingt mille quintaux de sel par an.

On cite près d'Okna, en Moldavie, une montagne de sel qui laisse voir ce minéral à nu dans plusieurs points.

Les mines du sud-ouest de la chaîne des Carpathes paraissent plus multipliées et dispersées sur une plus grande surface de terrain que celles du nord-ouest. Elles sont en général très-superficielles; quelques-unes même de celles de la Transylvanie, la sont tellement, que des grades sont chargés de recouvrir le sel de genon, lorsqu'il est mis à découvert par les pluies. Cependant ces masses sont si épaisses, qu'on n'en a jamais atteint le fond. Quand on cesse l'exploitation à cent soixante mètres, c'est que l'extraction du sel devient trop coûteuse. On a poussé l'exploitation jusqu'à cent quatre-vingt-dix mètres dans le comté de Marmarosch. Ces mines contiennent aussi beaucoup de pétrole; et le sel qui les renferme est sillonné de toutes parts

de rivières; le limon qui est interposé entre l'eau et le sel l'oppose, dit-on, à la dissolution de ce dernier.

A Parada en Transylvanie, il y a une vallée dont les bords et le fond sont du sel pur. On y voit des tours de sel de soixante mètres et plus d'élévation. La mine d'Éperies a cent quatre-vingts brasses de profondeur, c'est-à-dire, environ trois cents mètres. On a trouvé, dans les mines de sel de Marmarosch, de l'eau renfermée dans la masse même du sel.

Les mines au sud-ouest des Carpathes sont généralement exploitées par des puits. Il y en a toujours au moins deux dans chaque mine; l'un pour les ouvriers, l'autre pour l'extraction du sel. La masse de sel est exploitée en gradins montants; ce qui produit des cônes vides au milieu des couches. Les échelles se prolongent perpendiculairement jusqu'à la base de ces cônes, en sorte qu'elles vont dans cette partie absolument isolée. La plus grande partie de la masse s'extraît ainsi, en laissant des espaces vides qui sont coniques; et qui communiquent entre eux par des galeries. Le sel y est si abondant, qu'on ne paie aux mineurs que les masses de sel qui passent quarante kilogrammes; les autres sont rejetées comme inutiles (Dr Roux). Quand l'eau incommode les ouvriers, on l'extrait dans des sacs de cuir pour la jeter hors la mine.

Les Transylvaniens et les Moldaviens retirent le sel des fontaines salées, comme le faisaient autrefois les Gaulois et les Germains, en jetant l'eau de ces fontaines sur des brasiers ardents (Townson).

SCANDINAVIE. On ne connaît aucune mine de sel, ni source salée, en Suède et en Norwège.

RUSSE. La Russie d'Europe et la Russie d'Asie renferment un grand nombre de sources salées, de mines de sel, et principalement de lacs salés. Ce dernier gisement est particulier au sel de ce pays; on ne l'observe pas dans les autres parties de l'Europe.

Nous citerons, dans la Russie d'Europe, les salines très-riches de Baischak sur les bords du Volga; le lac salé de Tor, au nord et vers les limites de la petite Tartarie; les lacs salés semblables dans la Crimée, et qui paraissent appartenir au même système.

Dans la Russie d'Asie, les salines très-nombreuses de Pernie, au pied des monts Pajras; une mine de sel gemme, à quatre-vingts kilomètres (environ quatre-vingts verstes) de Yena-Tayevska, dans le désert qui est entre le Volga et les monts Ourals.

RUSSE D'ASIE ET SIBÉRIE. Dans le gouvernement d'Astrakan, au nord de la mer Caspienne, aux environs d'Orenbourg et dans le pays des Bachkirs, les lacs salés sont très-communs; l'eau, en s'évaporant pendant l'été, offre le sel cristallisé à leur surface et sur leurs bords. Lorsque cette eau est très-concentrée, elle a une couleur d'un rouge foncé. Le sel qui s'y forme a souvent cette couleur. Il répand alors une odeur de violette assez remarquable. Tel est le lac salé d'Elton, situé au-dessus d'Astrakan, dans l'angle restreint que fait le Volga. Les Kalmouks le nomment *lac doré*, parce qu'il paraît tout rouge lorsque le soleil frappe dessus. Le lac de Bogdo, situé à peu près dans le même lieu, donne un sel parfaitement blanc, qui ne contient point de sulfate de magnésie, et que l'on préfère à celui du lac d'Elton (Pallas). C'est aussi près d'Astrakan qu'est la mine d'Hetaki, célèbre

lure par la quantité de sel qu'elle fournit. Le sel est situé à peu de profondeur ; l'argile sur laquelle il repose est très-dure. Le terrain qui le recouvre est sablonneux, et criblé de trous remplis d'une eau saturée de sel (PALLAS). On trouve en Sibérie une mine de sel gemme sur la rive droite du Kapten-del, et quatorze salines sur celle du Kawda. On en trouve d'autres dans le gouvernement de Kolivan et aux environs d'Irkoutsk, près le lac Balkal, dans le milieu même de la Russie d'Asie. Enfin, les pays voisins de la mer Caspienne sont tellement imprégnés de sel marin, qu'aux environs de Gourief, les brouillards, la rosée qui s'attache aux habits et le suc des plantes sont salés (PALLAS).

TARTARIE. Chez les Tartares Mongols, le sel est pénétré de sel marin ; ces peuples le lessivent, et font évaporer la dissolution pour en obtenir le sel.

CHINE. La partie de la Chine qui avoisine la Tartarie, contient des mines de sel marin ; le terrain est aussi fortement imprégné de cette substance.

On trouve du sel disposé de la même manière sur presque tout le plateau de la grande Tartarie, au Tibet, dans l'Inde, et surtout en Perse, où l'on voit des plaines très-étendues couvertes partout d'efflorescences salines, notamment auprès de Bender-Congoun.

PERSE. L'île d'Ormuz, à l'embouchure du golfe Persique, paraît être un rocher de sel. On trouve cette substance en masses solides, près de Balach, sur les frontières orientales de la Perse ; dans la Médie, aux environs d'Isapahan ; dans les montagnes qui environnent Komen, au nord d'Isapahan, etc.

TURQUIE D'ASIE. Il y a encore du sel marin en Géorgie, près de Teflis ; on y exploite les carrières de sel comme celles de pierres de taille, et les blocs qu'on en retire se transportent sur le dos des buffles (TOUSSAULT) en Arménie. En Carmanie : celui-ci est si dur, qu'on l'emploie dans la construction des maisons des pauvres gens (CHARDIN). En Natolie : le sel de ce dernier pays provient d'un lac qui se dessèche en certaines saisons.

ARABIE. L'Arabie, comme toutes les plaines arides, ne manque pas de sel ; on le trouve même, dit Pline, en masses si solides, près de Gerris, qu'on en bâtit des maisons, en humectant ces masses au moyen d'un peu d'eau, afin de les coller ensemble.

AFRIQUE. Quoique le sel soit très-abondant dans les pays que nous venons de citer, on peut dire qu'il est encore plus répandu en Afrique ; ce qui contribue à faire présumer que les plaines arides des pays chauds ont quelque influence sur la formation de cette substance.

Non seulement toutes les plaines et les déserts sablonneux de l'Afrique sont imprégnés de sel marin, au point que la plupart des fontaines peu nombreuses que l'on y trouve donnent une eau sucrée, qu'il n'est pas possible de boire, mais on le trouve encore en masses souvent considérables dans un grand nombre d'endroits, parmi lesquels nous citerons les suivants.

ABYSSINIE. Au sud de l'Abyssinie, et au pied des montagnes qui séparent ce pays de celui des Nègres Gallas, le sel est en masses solides et sèches.

FEZZAN ET SAHARA. Le sommet des montagnes qui bordent le désert à l'ouest du Caire, présente un plateau immense couvert d'une masse de sel ; les spots de cette substance sont volumineuses, dures et entremêlées de

sable (F. HOSCHMANN). A l'ouest du désert de Sahara se trouvent les grandes salines de Tegana, sur la frontière sud-est du désert de Zuénaga, à peu de distance du cap Blanc. Elles sont exploitées par des Maures, auxquels on est obligé d'apporter à manger. Ces salines fournissent les sels blancs et colorés qui sont transportés par les caravanes à Casah et à Tambouctou, pour l'approvisionnement des états nègres; car il paraît qu'on ne trouve pas de sel dans la Nigritie proprement dite. Les mines de sel répandues dans cette partie de l'Afrique que les Anciens nommaient la Libye, ont été fort bien indiquées par Hérodote (1); et c'est dans cette contrée qu'on trouvait, suivant cet historien, des habitations construites en sel, comme celles de la Carémannie et de l'Arabie (HARMAN). Outre ces salines, il paraît qu'il en existe encore d'autres sur les frontières méridionales du grand désert de Sahara. Leur produit est également vendu aux Nègres des bords du Niger ou Joliba (MUSCOP-PARR).

HARMAN. En Barbarie, dans le royaume de Tunis, le mont Had-Delfa, à l'extrémité orientale du lac des Marques, est entièrement composé de sel très-solide, rouge ou violet. Le lac des Marques et les plaines qui l'environnent, contiennent aussi beaucoup de sel (SHAW).

Les lacs entourés de montagnes, qui sont à Arzew, près d'Alger, sont salés; ils se dessèchent en été, et laissent sur leur fond une grande masse de sel (SHAW).

CAP VERT. Plusieurs des îles du cap Vert ont des mines de sel; telle est l'île de Boa-Vista; d'autres ont des marais salants naturels, telles sont celles de Mai et de Sal.

CÔTE OCCIDENTALE D'AFRIQUE. On trouve des marais salants naturels, et exploitées par les Nègres, sur presque toute la côte occidentale d'Afrique; et des mines de sel gemme dans le pays de Bamba, au royaume de Congo.

CAP DE BONNE-ESPÉRANCE. Le sel n'est pas moins commun auprès du cap de Bonne-Espérance et dans l'intérieur des terres, chez les Hottentots et chez les Cafres. Kolbe avait déjà remarqué qu'il s'y formait à la manière du nitre. On trouve des lacs salés à l'est du Cap, sur les frontières de la Calcutia. Ces lacs ont, sur leur fond, des couches épaisses de sel gemme diversement coloré. Il y a dans le même lieu des sources d'eau salée (BARROW).

AUTRES SUPPLÉMENTAIRES. Les mines de sel marin de l'Amérique septentrionale, qui consistent presque uniquement en sources salées, commencent à être mieux connues. Ces sources sont, suivant M. Van Rensselaer, généralement plus riches en sel que celles d'Europe. Elles sortent d'une roche sableuse que l'auteur rapporte au grès rouge, et qui contient du gypse et un combustible charbonneux qu'on désigne sous le nom de houille.

On n'indique encore aucun gisement bien déterminé de sel marin rupestre. Le major Long a vu, dans son voyage aux montagnes rocheuses, des masses de sel de dix à quinze kilogrammes; mais les sources salées se montrent en grand nombre dans diverses parties de ce continent. Ainsi dans la

(1) Liv. IV, § 181.

Kentucky, entre Limestone et Lexington, derrière les monts Alleghany, des sources salées coulent naturellement à la surface du sol, mais plus ordinairement on a été les chercher en perceant des puits dans ces terrains, et surtout dans ces lieux marécageux nommés Licks, où les bœufs et les élans viennent autrefois par centaines lécher le sol argileux imprégné de sel marin; en perceant ces puits au travers des couches, il se dégage quelquefois, et avec violence, une telle quantité de gaz hydrogène, que le travail en est interrompu. Du bitume pétrole accompagne quelquefois l'eau salée. A Liverpool, dans l'Ohio, un puits d'eau salée a donné en le perceant un demi-baril de pétrole par jour.

Dans le territoire d'Arkansas, près des sources septentrionales de la rivière de ce nom, il existe une véritable saline naturelle; ce sel forme sur le sol des prairies des incrustations d'une épaisseur et d'une solidité remarquables. Il y a des sources salées dans le même lieu.

Dans le Missouri il y a des sources salées au lieu dit Boon-slick, et sur les rives du Scioto, de la Tennessee, de la Kenhawa, de Big-Sandy, et de différentes autres rivières à l'ouest des Alleghany. Le gypse et la marne argileuse rouge se montrent souvent dans le voisinage de ces sources.

En Virginie, sur le grand Kenhawa, à cinquante milles au sud de l'Ohio, il y a de grandes salines. On en cite également dans le Kentucky, dans le pays des Illinois, dans l'Ohio. Un puits près de Zanesville, sur le Muskingum, à deux cent-trente pieds de profondeur et donna quatre-vingt tonnes (Bushels) de sel marin par jour. Dans la contrée de Jackson, sur le Scioto, il y a des puits d'eau salée qui ont trois cents pieds de profondeur.

Les sources salées ne sont ni moins nombreuses, ni moins productives dans les états de New-York. Les plus importantes sont les salines près du lac Onondaga et de Montezuma, dans le canton de Cayuga; Les sources sont dans le voisinage du canal qui lie la rivière d'Hudson au lac Érie (1).

Aussi en mentionne-t-on. — En Californie, il est en masses très-pures et très-solides. Dans l'île de Cuba. Dans celle de Saint-Domingue, aux environs du Port-au-Prince, dans une montagne voisine du lac Xaragua; il y a aussi des salines très-productives dans la plaine de l'Artibonite. Derrière la cap d'Araya, vis-à-vis la pointe occidentale de l'île nommée la Marguerite.

Pérou. Au Pérou, il y a beaucoup de mines de sel gemme en masses fort dures. Ce qu'il y a de remarquable dans leur position, c'est qu'elles sont situées dans la partie la plus élevée de ce pays, telle que la Potosi. La couleur la plus ordinaire de ce sel est le violet jaspé (Ulexa). Il y a aussi des plaines salées en Amérique: on en cite une très-étendue, aux environs de Lépa, vers l'extrémité septentrionale du Pérou.

Chili. Au Chili, dans les provinces de Copiapó et de Coquimbo, qui sont les plus voisines du Pérou. Enfin, à la pointe même de l'Amérique, près la pays des Patagons, on trouve, près le port de Saint-Julien, un marais salé de deux milles de long.

Tels sont les principaux lieux du globe où l'on trouve du sel marin. On le rencontre encore, mais en moindre quantité, dans des fontaines d'eau

(1) Ces détails sont extraits de la minéralogie de Claveland, édition de 1822, page 130.

minérales qui renferment en même temps d'autres sels. Nous donnerons pour exemple les sources de Bilarue, de Bouthonne, de Bourbon-Lancy, de Lamotte, etc.

Les mers, lacs et marais salés ont une position géologique, une origine et des particularités tout-à-fait différentes de celles que présentent les mines et les sources.

La mer est, comme le fait observer Kérwan, la mine la plus abondante de sel marin; puisque ce sel forme environ la trentième partie de cette masse immense de liquide; il y est assez également répandu, lorsque d'ailleurs aucune cause locale ne peut troubler cet équilibre. La plus grande proportion de sel marin est de 0,038, et le plus faible d'environ 0,032, mais le développement de ces notions appartient plus à l'histoire de la mer qu'à celle du minéral dont il s'agit ici (voyez Océan, tom. XXXV, p. 302 et 304).

Les terrains salés, c'est-à-dire, qui renferment du sel marin disséminé dans leur masse et qui ne s'y manifeste que par la saveur ou par les propriétés chimiques, ont avec les lacs salés la plus grande analogie. Ces derniers semblent être le résultat du lessivage naturel des terrains salés; or, la présence constante du sel marin dans les mêmes lacs, lors même qu'on en exploite les eaux, semble indiquer que le sel marin n'a pas été entièrement enlevé de ces terres par le lessivage, ou bien qu'il s'y reforme incessamment, ou bien enfin, qu'il se forme dans les lacs eux-mêmes. La seconde cause paraît la plus vraisemblable et la plus ordinaire.

Les contrées, dont le sol contient du sel marin, sont généralement situées dans les climats chauds. Elles renferment ordinairement de vastes plaines, tantôt peu élevées au-dessus du niveau de la mer (les environs de la mer Caspienne, la Perse, auprès de Bender Congoun, les déserts d'Afrique, etc.), et tantôt, situées sur des plateaux (le Mexique; la couche salifère n'a que 3 centimètres). Elles sont généralement composées de terrains meubles assez arides et presque dénués de végétation.

Le sel marin ne s'y trouve jamais seul; il est constamment accompagné de nitre, en sorte que l'histoire des terrains salpêtrés est inséparable de celle des terrains salés.

Les lacs salés se trouvent en général dans les mêmes contrées que les terrains salifères. Ils ont plusieurs caractères assez remarquables.

Ces lacs n'ont aucune communication avec la mer; ils reçoivent en général des cours d'eaux plus ou moins nombreux, mais aucun n'en sort ni même ne le traverse; en sorte que, quelque petite que soit la quantité de sel marin que ces cours d'eaux puissent tenir en dissolution, comme ils se rendent constamment dans les lacs, et que l'eau n'y diminue que par évaporation, le sel qui y est amené s'y accumule au point de saturer les eaux et de cristalliser en plaques épaisses dans la saumure ou la chaux réduite par évaporation la masse de ces eaux.

Les eaux ainsi réduites prennent en général une couleur rougeâtre; elles répandent souvent une odeur particulière, approchant de celle du bitume ou de la térbenthine; odeur qu'on reconnaît également dans presque toutes les mines où l'on évapore des eaux de sources salées.

Outre le sel marin, ces eaux renferment assez souvent du gypse, du nitre, du natron, du sulfate de soude, des muriates terreux divers, etc. tel est celui de Loonar, à 40 milles de Jaurbh, dans le district de Bérar aux Indes orientales (J. B. ALEXANDRE).

Nous ne donnons point de nouveaux exemples de cette position du sel marin parce que nous en avons rapporté déjà un assez grand nombre dans l'énumération géographique des pays qui fournissent ce sel, quelle que soit son origine.

Exploitation, fabrication et usage du sel marin.

Quoique le sel marin soit assez ordinairement employé par petites doses, son usage est si général et si habituel, qu'on fait pour l'alimentation seul une immense consommation de cette substance. On en emploie une quantité encore plus considérable pour les salaisons, c'est-à-dire, pour conserver, par son moyen, différents aliments tirés des animaux et même quelque végétaux. Considéré sous ce dernier point de vue, il est d'une grande importance, puisque plusieurs genres d'industrie et de commerce en dépendent. On s'donc dû chercher à s'entendre avec le plus d'économie possible de tous les lieux où la nature nous l'offre avec une bienfaisante profusion.

Les mines de sel gemme sont exploitées comme nous l'avons indiqué plus haut; lorsque le sel qu'elles produisent n'est pas pur, on est obligé de le faire dissoudre dans l'eau pour le purifier.

Si l'eau de la mer est, ainsi qu'on l'a dit, la mine la plus vaste de ce sel, elle n'est pas la plus riche, et s'il fallait employer uniquement la chaleur des combustibles pour en obtenir le sel, cette substance serait portée à un prix très élevé. On extrait donc le sel de l'eau de la mer de deux manières: 1. par la seule évaporation naturelle; 2. par l'évaporation naturelle combinée avec l'évaporation artificielle.

Dans le premier cas, on fait cette extraction au moyen des *marais salants*: ce sont des bassins très-étendus, mais très-peu profonds, dont le fond est argileux et fort uni; ils sont pratiqués sur le rivage de la mer. Ces marais consistent: 1. en un vaste réservoir placé en avant des marais proprement dits et plus profond qu'eux; ce réservoir communique avec la mer par un canal fermé d'une écluse: on peut, sur les bords de l'Océan, le remplir à marée haute, mais les marées sont plutôt un inconvénient qu'un avantage pour les marais salants; 2. en marais proprement dits, qui sont divisés en une multitude de compartiments au moyen de petites chapées. Tous ces compartiments communiquent entre eux, mais de manière que l'eau n'arrive souvent d'une case dans la case voisine qu'après avoir fait un très-long circuit, en sorte qu'elle a parcouru une étendue quelquefois de 4 à 500 mètres avant d'arriver à l'extrémité de cette espèce de labyrinthe. Ces diverses parties ont des noms techniques très-nombreux, très-singuliers, et qui diffèrent dans chaque département. Ces marais doivent être exposés aux vents de N. O., de N. ou de N. E.

C'est en mars que l'on fait entrer l'eau de la mer dans ces bassins étendus. Elle y présente une vaste surface à l'évaporation. Le réservoir antérieur est

destiné à conserver l'eau, afin qu'elle y dépose ses impuretés auquelles y imbibes au commencement d'évaporation; cette eau doit remplacer celle des autres bassins à mesure qu'elle s'évapore. On juge que le sel va bientôt cristalliser, quand l'eau commence à rougir; elle se couvre peu après d'une pellicule de sel qui se précipite sur le sol. Tantôt on lui laisse déposer son sel dans les premiers compartiments, tantôt on la fait passer dans des caisses où elle présente encore une plus grande surface à l'air. Dans tous les cas on retire le sel sur les rebords des côtes pour l'y faire égoutter et sécher. On le recueille ainsi deux ou trois fois par semaine vers la fin de l'opération.

Le sel obtenu par ce moyen participe de la couleur du sol sur lequel il est déposé; et, selon la nature du terrain, il est blanc, rouge ou gris: on appelle aussi ce dernier *sel vert*. Le sel de mer a l'inconvénient d'être amer, si on l'emploie immédiatement après sa fabrication. Il doit ce goût au marais de chaux et au sulfate de soude qu'il renferme. L'exposition à l'air pendant deux ou trois ans le débarrasse en partie de ces sels étrangers.

Les marais salants sont presque aussi multipliés que les mines et que les sources salées. Ceux de Portugal passent pour donner le sel de meilleur qualité: il est en gros grains presque transparents; on le préfère en Islande pour les salaisons de bœuf. Les sels les plus estimés après celui-ci sont ceux de Sicile, de Sardaigne et d'Espagne. Les sels de France sont appropriés à d'autres usages; notamment à la salaison du poisson. Il y a des marais salants sur les bords de la Méditerranée, dans le département des Bouches-du-Rhône, et dans celui de l'Hérault près d'Aiguesmortes. C'est dans ce dernier lieu que sont les marais de Peccais. La suite des opérations diffère un peu de celle que nous avons décrite; mais les principes sont les mêmes. Sur les côtes de l'Océan on compte ceux de la baie de Bourgneuf, ceux du Croisic, ceux de Bourgneuf, de la Trinité et de Marenne, département de la Charente-inférieure.

Dans la seconde manière d'extraire le sel de l'eau de la mer, on forme sur le rivage une esplanade de sable très-unie, que la mar doit couvrir dans les hautes marées des nouvelles et des pleines lunes. Dans l'intervalle de ces marées, ce sable, en partie desséché, se couvre d'efflorescences de sel marin; on l'entève et on le met en magasin. Lorsqu'on en a une suffisante quantité, on le lave dans des fosses avec l'eau de mer, qu'on sature ainsi de sel marin on porte cette eau dans des boudins de plomb assez étendus, mais peu profonds; on évapore, par le moyen du feu, l'eau surabondante, et on obtient le sel marin d'un beau blanc. Ce procédé est mis en usage sur les côtes du département de la Manche, près d'Avranches.

On assure qu'on peut aussi concentrer l'eau de la mer par la gelée: la partie qui se gèle contient beaucoup moins de sel que la partie qui n'est pas gelée; mais on ne peut pas l'obtenir par ce moyen à plus de 16 à 17 degrés (WALL), ou 9 à 10 (LANSBORN). Il faut, d'après les observations de M. Bischoff, une température de -6,3 degrés pour geler une eau salée à 9 degrés de saturation, et -17 degrés R. pour la geler lorsqu'elle est à 37 degrés, c'est-à-dire, complètement saturée; mais ce moyen insuffisant, qui a été essayé à la saline de Walløe en Norvège, a été abandonné à cause de son peu d'efficacité et des manipulations dispendieuses qu'il entraînait. On ne pourrait pas employer le procédé de la congélation pour l'eau des fontaines

salées qui renferment du sulfate de magnésie, parce que ce sel se décompose, à la température de la glace, le muriète de soude. Il se forme du sulfate de soude et du muriète de magnésie : sel déliquescent qui gêne la cristallisation du sel marin et en altère la qualité. (Gren).

Les Romains ont employé un autre procédé dans leurs salines de Cervia et d'Osia. Ils accumulaient le sel en monceaux et brûlaient des roseaux à l'entour; la surface du sel se durcissait et semblait se vitrifier, en sorte que l'eau des pluies glissait dessus sans dissoudre le sel. L'eau de la masse, ne pouvant plus s'évaporer, entraînait, en s'écoulant, tous les sels déliquescents : ce qui rendait le sel plus pur et plus sec. (P. S. Georgio).

Enfin, à la saline de Walloë en Norwège, on se sert de bâtiments de graduation pour concentrer l'eau de la mer. On l'amène par ce moyen, et par l'addition d'un peu de sel de Norwich, au point de saturation, qui est de 26 degrés B°, lorsque le sel est pur, et qui monte jusqu'à 32 degrés lorsque le sel est impur, et on l'évapore dans des poêles. (Voyez plus bas la description de ce genre d'extraction).

Lorsque l'eau des fontaines salées est assez chargée de sel pour contenir au moins 45 parties de sel sur 100 parties d'eau, c'est-à-dire, pour être à 45 degrés, on l'a soumet immédiatement à l'évaporation. Les poêles, ou bassins dans lesquelles on fait cette opération, sont quelquefois en plomb, mais plus ordinairement en fer. Elles sont très grandes, mais peu profondes. Il y a cependant certaines dimensions qu'on ne doit pas dépasser, si l'on veut réunir l'avantage du travail en grand et de l'économie du combustible avec celui de la rapidité du travail et du succès. Il paraît que le maximum de ces dimensions est pour des poêles rectangulaires de 7 mètres de large au plus, sur 13 à 14 mètres de long. Leur fond est plat et uni, quoique composé de plusieurs pièces; mais dans plusieurs salines, ces pièces de fer ont des rebords repliés à angle droit qui sont en saillie à l'extérieur de la poêle. C'est au moyen de ces rebords que ces pièces sont réunies très-exactement et solidement par un ciment composé d'argile, de chaux-vive et d'eau salée saturée, et par des écrous à vis. Le fond des poêles est sujet à se courber; on le soutient, ou avec des piliers, qui sont ou en terre cuite ou en fonte, qui, montant du foyer, gênent et le service et la vue, ou au moyen de chéneaux qui lient ce fond avec des pièces de bois placées horizontalement au-dessus des poêles.

Les tôles qui composent ces poêles sont en fer ou battu ou laminé. Les premières ont semble avoir quelques avantages sur les secondes, mais on ne sait pas s'ils sont réels, et s'ils ne tiennent pas plutôt à la qualité du fer qu'à la manière dont il a été étendu.

Pendant l'évaporation il se dépose du sulfate de chaux que les ouvriers appellent *schébe*. Il faut l'enlever avec soin; on place sur les bords de la poêle, pour le recevoir, des petites poêles plates et en tôle nommées *augelots*; on retire les augelots au moment où le sel commence à cristalliser; mais ce moyen est insuffisant. Vers la fin du *salinage*, le sel, mêlé de chaux sulfatée, s'attache fortement au fond de la chaudière et forme une croûte ou écaille assez difficile à enlever. M. Nicolas a proposé de la dissoudre avec des eaux peu chargées de sel. Cette écaille, qui contient beaucoup de chaux sulfatée, est si dure, qu'on la jette souvent comme inutile. M. Unger en a tiré un

parti très-avantageux, en la pulvérisant sous des brocards, et en dissolvant le sel qu'elle renferme dans l'eau même de la source salée, qui devient par ce moyen beaucoup plus forte. Ces écailles sont produites par les sels que l'eau abandonne et qu'elle dépose au fond de la chaudière, en passant dans cette partie de la poêle de l'état liquide à l'état gazeux. Si l'on évaporait sans ébullition, cet effet n'aurait pas lieu. (ROBERT, J.-de Phil).

M. Cleis, inspecteur des salines de Bavière, a introduit une méthode d'évaporation qui paraît prévenir la plupart de ces inconvénients. Un atelier d'évaporation est composé de six poêles disposés sur deux rangs et ayant des usages différents. La poêle du milieu du rang de derrière est la plus petite; elle est échauffée par la réunion des cheminées des foyers des autres poêles. Elle se nomme *poëlon*. L'eau salée, après y avoir déposé ses impuretés, passe dans la *poêle de graduation*, plus basse que le *poëlon* et placée sur le rang de devant; elle y est tenue dans un état constant d'ébullition. L'eau s'y concentre jusqu'à 20 degrés, et y dépose une partie de son schelot ou chaux sulfatée. De la poêle de graduation l'eau salée passe dans les *poêles de préparation*, situées aux deux extrémités du rang de derrière; elle y bout aussi constamment, se concentre complètement et laisse déposer tout son sulfate de chaux. Alors on la fait passer dans les *poêles de cristallisation* encore plus basses que les précédentes, et placées aux deux extrémités du rang de devant. L'eau y bout à peine et le sel y cristallise. Chaque poêle, à l'exception du *poëlon*, a un foyer particulier, dont les tuyaux de fumée entourent les bords de la poêle. Les poêles sont placés deux par deux dans des chambres en planches bien jointes, qui les enveloppent complètement. Ces chambres sont basses et leurs plafonds sont percés dans le milieu d'une ouverture terminée par un tryan, au moyen duquel la vapeur aqueuse se dégage avec rapidité. On a remarqué qu'on trouvait dans cette méthode d'évaporation une économie de plus du tiers du combustible. (*Bulletin de Sciences*, n. 207).

Tantôt on évapore l'eau jusqu'à sécheresse; cette circonstance est rare; il faut, pour qu'elle ait lieu, que la fontaine salée ne contienne que du muriate de soude. Plus ordinairement on laisse des eaux-mères, nommées *mères*. Ces eaux-mères contiennent principalement des sels déliquescents, qui sont des muriates de chaux et de magnésie; ces sels, en augmentant la masse des eaux-mères, augmentent aussi l'emploi des combustibles, et rendent le sel marin amer et déliquescant. M. Gren propose de les décomposer en grand par l'addition de la chaux et du sulfate de soude. Il se précipite dans ce cas deux substances; dont l'une est insoluble, c'est de la magnésie; et l'autre est peu soluble, c'est du sulfate de chaux. L'eau salée peut être alors entièrement évaporée; le sel que l'on obtient est pur et sec.

Enfin, on cherche toujours dans ces opérations à économiser le combustible. La forme des fourneaux et la dimension des poêles sont calculées pour atteindre ce but important.

On remarque une odeur assez agréable dans la plupart des ateliers où se fait l'évaporation des eaux salées. Il paraît qu'elle vient de la petite partie de bitume qui est presque toujours mêlée au sel dans ses mines.

Lorsque l'eau de fontaines ne contient qu'une petite quantité de sel, l'é-

vaporation artificielle coûterait trop, s'il fallait y soumettre la masse d'eau telle qu'elle est donnée par la nature; il faut donc la concentrer par un procédé moins cher.

On sait que, pour favoriser et accélérer l'évaporation d'une liqueur, il faut lui faire présenter beaucoup de surface à l'air. Pour remplir cette indication, on élève par des pompes l'eau salée à une hauteur de 9 mètres environ, et on la fait tomber sur des murailles de fagots qui ont cette hauteur; l'eau qui est distribuée avec égalité sur ces fagots par des conduits et par des robinets, s'y divise à l'infini, et éprouve dans sa chute une évaporation considérable. La même eau est élevée souvent plus de vingt fois pour être amenée au degré de concentration nécessaire. On appelle cette opération *graduer* l'eau, et on nomme *bâtimens de graduation* les murailles de fagots d'épine dont nous venons de parler.

Ces murailles sont couvertes d'un toit qui les met à l'abri de la pluie; elles ont environ 5 mètres d'épaisseur, et quelquefois plus de 400 mètres de longueur. Elles doivent présenter leur flanc aux vents dominants.

L'état de l'atmosphère influe considérablement sur la rapidité de la concentration; un vent frais, sec et modéré, lui est favorable; tandis qu'un temps lourd, humide et brumeux, ajoute quelquefois de nouvelle eau à l'eau salée. Un vent trop violent enlève beaucoup d'eau salée.

L'eau, en se concentrant, dépose sur les fagots une couche de sélénite ou chaux sulfatée, qui devient à la longue si épaisse, qu'il faut les renouveler.

L'eau, amenée à 26 ou 27 degrés par la graduation, est évaporée complètement dans les poëles, comme nous venons de la décrire.

On a employé à Montier un procédé qui, diminuant encore l'emploi du combustible, rend l'opération moins coûteuse. Lorsque l'eau a été concentrée par la graduation, ensuite par l'évaporation artificielle, au point d'être amenée à près de 30 degrés, qui est le terme voisin de celui de la saturation pour les eaux salées impures, on la fait couler le long d'un grand nombre de cordes suspendues perpendiculairement. Ces cordes se couvrent d'une couche de sel, qu'on enlève lorsqu'elle a acquis environ 5 centimètres d'épaisseur. On peut faire une semblable récolte deux à trois fois par an.

Enfin, on a essayé à Artern, en Saxe, d'obtenir du sel des sources salées par la seule action du soleil, sans l'emploi d'aucun combustible. On concentre l'eau par la graduation; on l'expose ensuite au soleil dans des caisses en bois, élevées au-dessus du sol et très-plates. Ces caisses sont recouvertes d'un toit de planches, qu'on ôte et qu'on remet à volonté.

On peut encore graduer jusqu'à un certain point les eaux faibles, on les laisse séjourner dans un réservoir profond. La masse inférieure d'eau est quelquefois portée par ce moyen de 0,01 à 0,33 (STANLEY, ROBINET).

Tels sont les principes des différentes méthodes d'extraction du sel marin. Ce sel est répandu dans le commerce, tantôt sous la forme de grains, tantôt sous celle de pains. On fait ces pains en pressant le sel en grain dans un moule, et en l'agglutinant au moyen d'un peu d'eau; on les fait ensuite sécher à l'étuve; ils se transportent plus facilement sous cette forme. C'est

ainsi que l'on façonne une partie du sel à Montmorot, dans le département du Jura.

Nous avons déjà indiqué quelques-uns des usages du sel marin : ce sont aussi les plus connus de tout le monde. Non-seulement ce sel est pour les hommes un assaisonnement agréable et sain, mais presque tous les animaux herbivores l'aiment, et paraît leur être très-salutaire. Le sel a encore quelques autres usages particuliers et assez singuliers. Il rend le bois qu'on laisse sécher dans ses dissolutions presque incombustible : on croit même en Perse qu'il le garantit de l'attaque des vers, en en saupoudrant de sel les pièces de charpente des édifices. (CHARDIN)

Il sert de monnaie en Abyssinie; Il y passe de main en main sous la forme de briques, qui valent à peu près 4 fr. 25 cent. (BRÜCE)

Il paraît très-probable que les colonnes de verre fossile, dans lesquelles les Abyssiniens renfermaient les momies de leurs parents, au rapport d'Hérodote, n'étaient autre chose que des masses de sel gemme, substance très-commune dans cette partie de l'Afrique, comme on l'a vu plus haut.

Le sel était regardé par les Anciens comme absolument contraire à la végétation; on faisait la cérémonie de semer du sel dans un champ qu'on voulait frapper de stérilité. L'expérience journalière vient à l'appui de cette opinion. Cependant le sel est aussi regardé comme amendement, lorsqu'on ne l'emploie qu'à petites doses. Beaucoup d'agriculteurs enlèvent le sable salé des bords de la mer, ou bien achètent les résidus des salines, pour amender leurs terres. (PICOT)

Le sel marin est employé directement dans quelques arts chimiques. Il sert à donner un vernis assez beau à certaines poteries de grès. On le jette dans le four au moment où les poteries sont cuites, et où le four est au plus haut degré d'intensité. On ferme toutes les issues. Le sel, en se volatilissant, fait fondre la surface de toutes les pièces, et la couvre ainsi d'un vernis brillant, solide, et inaltérable.

BONCHART, art. *Sel marin*, dans le *Dictionnaire des Sciences naturelles*.

EXCURSUS IV

DE NITRO,

CVI APUD DOCTIORES NOMEN NITRATE E POTASSIO.

Ad ea Plinij verba, lib. XXXI, cap. 46:

Non est differenda et nitri natura, etc.

NITRATE DE POTASSE. (Synonymie: nitre, salpêtre, salpêtre de houssage, quand il est effleuré à la surface des murs; cristal minéral et sel de prunelle, quand il a été fondu au feu),

Composition.

	Bergman.	Kirwan.	Richter.	Wenzel.	Laugler.	Bérard.	Berzelius.
Acide	33	44	46,7	52	38	51,36	53,45
Potasse	29	51,8	53,3	48	62	45,64	46,55
Eau	48	4,2					

Préparation.

On peut le faire en unissant l'acide nitrique au sous-carbonate de potasse; mais ce sel existait dans la nature, on ne le prépare jamais en grand par ce moyen; nous décrirons le procédé qui est suivi en France; après que nous aurons examiné les propriétés du nitrate de potasse et les circonstances où ce sel, ainsi que les nitrates de chaux et de magnésie, se forment dans la nature.

Eau du nitrate de potasse dans la nature.

La nature nous présente d'assez grandes quantités de nitrate de potasse. Ainsi, dans plusieurs contrées de l'Espagne, de l'Inde, de l'Amérique méridionale, etc. il se montre en petits cristaux blancs à la surface du sol, surtout

pendant les chaleurs qui succèdent aux pluies. Nous le trouvons dans le sol de nos bergeries, de nos étables, de nos caves; dans les parties des murs calcaires de nos maisons, de nos clôtures, etc. qui sont constamment impropriées d'eau; souvent nous le voyons apparaître en efflorescences blanches à la surface de ces murs; et parce que, dans cet état, on le recueille dans quelques pays avec des houxnoirs, on l'a appelé *nitre de houxnoir*.

Il est facile de s'expliquer l'origine des efflorescences de nitre à la surface du sol et à la surface des murs dans les temps chauds et secs qui succèdent aux pluies ou aux temps humides. En effet, qu'un sol, qu'un mur, plus ou moins perméable à l'eau, contiennent de petites portions de nitre, disséminées dans toute leur masse où elles sont dissoutes dans l'eau, soient exposés à une atmosphère assez sèche pour qu'ils puissent perdre de l'eau, il arrivera nécessairement que le sel, qui a perdu l'eau qui le tenait en dissolution, se déposera à la surface du sol, du mur, où l'évaporation s'est faite, et que, d'après la tendance qu'ont les liquides à se distribuer également dans toutes les parties d'une masse qui leur est perméable et qui sont susceptibles de mouiller, ce nouveau liquide plus ou moins chargé de nitre se portera du centre à la surface, qui tend continuellement à la sécheresse; dès-lors, tant qu'il viendra du liquide à cette surface, il se déposera du nitre, et comme l'évaporation se fait lentement, les molécules du sel se disposeront de manière à former des cristaux.

De la formation du nitrate de potasse dans la nature.

Le nitrate de potasse se rencontre, 1.º dans les lieux presque toujours incultes où il paraît, au moins au premier aspect, ne pas y avoir de matières organiques; 2.º dans les lieux où il y a certainement des matières organiques.

S'il nous est impossible aujourd'hui d'expliquer d'une manière précise l'origine du salpêtre dans les premiers lieux, nous pouvons affirmer que dans les second lieux le salpêtre s'y produit tous les jours. Mais si les circonstances de ce phénomène, qu'on nomme *nitrification*, ont été assez bien déterminées pour que nous soyons en état d'accélérer la formation du nitre, et d'augmenter jusqu'à un certain point la quantité du produit, il faut convenir que la théorie de la nitrification n'est point encore complète: c'est ce qui sera évident, d'après ce que nous allons dire de la formation du nitre dans les endroits où, se trouvent les matières organiques.

Les conditions absolument nécessaires à la production de l'acide nitrique, dans les lieux dont nous venons de parler, sont, 1.º la présence d'une matière organique isolée, qui peut être d'origine animale, ou végétale; 2.º la présence d'une base alcaline, telle que la potasse, la chaux, le magnésie, qui doit être à l'état de sous-carbonate, et si ce sous-carbonate, comme celui de chaux, est à l'état de pierre à bâtir, il faut que cette pierre soit poreuse; car si elle était compacte comme le marbre, elle serait impropre à la nitrification. Il en est de même, suivant Thénard, de la potasse et de la chaux à l'état caustique; les pierres calcaires, siliceuses, tendres, les craies argilleuses,

les marées, etc. sont très-disposées à se salpêtrer; 3.e le contact de l'oxygène atmosphérique; 4.e une température de 35° à 25°; 5.e la présence d'une portion d'eau suffisante pour humecter les matières et pour donner aux éléments de la matière organique la facilité de se prêter aux mouvements qu'ils doivent éprouver nécessairement pour se transformer en de nouveaux produits. Une trop grande quantité de liquide affaiblirait trop l'influence de bases alcalines en même temps qu'elle faciliterait trop l'altération de la matière organique, surtout si la température dépassait 25°.

D'après ce que nous venons de dire, on conçoit :

1° Pourquoi la nitrification est impossible aux températures où l'eau est solide.

2° Pourquoi, dans un sol, la nitrification n'a plus lieu à 1 ou 2 mètres de profondeur, c'est-à-dire, à une profondeur où l'oxygène atmosphérique ne pénètre qu'avec difficulté.

3° Pourquoi, dans les murs, elle s'arrête à 3 ou 4 mètres au-dessus du sol; hauteur où les murs sont généralement secs.

4° Pourquoi, dans tous les lieux exposés à un courant d'air où l'évaporation est rapide, la nitrification ne se produit pas.

5° Pourquoi, dans les villes, les rues basses, étroites, et tortueuses, sont les lieux les plus favorables à la production du salpêtre.

Aujourd'hui on pense assez généralement que l'azote de l'acide nitrique provient des matières organiques, tandis que son oxygène vient de l'air atmosphérique, et que leur union a lieu sous l'influence alcaline du sous-carbonate de potasse ou de chaux, lorsque l'azote, à l'état naissant, rencontre l'oxygène humide.

On pense encore que les matières organiques éprouvent des altérations qui nous sont inconnues avant que leur azote forme de l'acide nitrique.

Des nitrures artificielles.

On appelle *nitrures artificielles*, des mélanges de matière propres à produire du nitre, quand elles seront placées dans des circonstances convenables.

Sévant M. Gay-Lussac, il faut, pour produire 100 kilogrammes de salpêtre, 75 kilogrammes de matières animales sèches, ou au moins 300 kilogrammes de ces matières dans leur état naturel, en supposant que tout leur azote soit converti en acide nitrique, et en outre une quantité d'alcali représentée par environ 88 kilogrammes de potasse du commerce, de qualité moyenne.

D'un autre côté, comme les matériaux salpêtrés fournissent au plus 0,05 de salpêtre, et terme moyen 0,02, il faudrait mêler par 100 p. de matières sèches susceptibles de se salpêtrer, et humides comme l'est une bonne terre de jardin, 6 p. environ de matières animales fraîches: le mélange devrait être fait successivement par parties.

Enfin, pour avoir 100 kilogrammes de salpêtre par an, il faut, suivant Thouvenel, lessiver 800 pieds cubes de matières salpêtrées, ce qui suppose

une masse de 24000 pieds cubes, par la raison qu'une première nitrification, durant ordinairement trois ans, il faut dans une exploitation réglée laisser chaque année un tiers des matières salpêtrées.

On construit des nitrrières couvertes et des nitrrières exposées à l'air libre.

Nous allons successivement parler de la manière de les établir; mais aujourd'hui tous les sayants qui ont réfléchi aux avantages dont elles peuvent être pour le propriétaire, s'accordent à regarder ces avantages comme étant trop faibles pour qu'on exécute des nitrrières sur une grande échelle: de petites nitrrières, formées avec des matières qui n'ont pas ou que très-peu de valeur, sont susceptibles d'être exploitées avec quelque profit par des fermiers ou par de petits propriétaires de biens ruraux qui ne veulent négliger aucun bénéfice; telles sont les nitrrières en Suède.

1. Des nitrrières couvertes.

En général, on dispose les matières qu'on veut nitrifier en couches de 3 pieds d'épaisseur, en murs ou en pyramides.

En Suède il n'est pas un cultivateur qui n'ait une nitrrière couverte, dont nous devons la description à M. Berzelius.

1° Dans une petite cabane en bois, dit cet illustre savant, et dont le plancher est aussi en bois, et quelque fois en argile bien comprimée et bien compacte, on met un mélange de terre ordinaire, de sable calcaire ou de marne et de cendres lessivées, et on arrose ce mélange avec de l'urine de bœufs ou de vaches. Pendant l'été on remue cette masse une fois par semaine, et pendant l'hiver une fois chaque deux ou trois semaines; cela se fait en menant un petit espace le long d'un côté de la cabane, et en rejetant la terre une fois vers le côté gauche, l'autre fois vers le côté droit, en prenant soin de ne pas comprimer la terre dans le nouveau monceau que l'on forme. Le monceau a ordinairement deux et demi à trois pieds de hauteur sur toute l'étendue que la cabane comporte. La cabane est pourvue de volets, que l'on ferme pour empêcher le soleil d'y pénétrer.

Nous allons faire connaître maintenant le procédé de nitrification qui a été proposé par le comité consultatif des poudres et salpêtres de France.

1° On choisit une terre légère, où le sous-carbonate de chaux domine. Si les localités ne permettent pas de s'en procurer, on mêlera à une terre meuble des cendres de toutes espèces, des plâtres, des mortiers de démolitions, etc.

2° (a) Si l'on peut se procurer, à peu de frais, des fumiers, on les mêlera avec la terre par lits successifs de 5 à 6 pouces d'épaisseur; on les arrosera de temps en temps avec de l'eau de fumier. Quand la matière sera convertie en terrau, on la mettra en couches de 2 pieds et demi à 3 pieds d'épaisseur sur un sol couvert, où on pourra la remuer aisément. On l'arrosera ensuite avec des eaux de fumier, des urines, de manière à lui donner le degré d'humidité de la terre d'un jardin bien cultivé. Tous les quinze jours on retournera la couche, et on tiendra le hangar fermé pour que l'évaporation ne se fasse pas trop rapidement.

Après dix-huit mois on arrosera, non plus avec de l'eau de fumier, mais seulement avec de l'eau pure, afin que pendant les six derniers mois les matières animales aient le temps de se détruire.

(5) Si l'on n'emploie pas le fumier, on mettra la terre dans une étable, on la recouvrira d'une litière abondante; au bout de quatre mois on enlèvera le fumier, on retournera la terre, on la recouvrira de 8 à 9 pouces de nouvelle terre, puis de litière: au bout de quatre mois on enlèvera le fumier, on remuera la terre, et on la recouvrira encore de 8 à 9 pouces de nouvelle terre; enfin, après quatre mois, on enlèvera le fumier, et la terre préparée sera transportée sous un hangar pour qu'elle s'y nitrifie.

Quand on a des matières animales, il est avantageux de les diviser et de les mêler intimement aux terres que l'on destine à la nitrification.

2. Des nitrières à l'air libre.

Elles consistent en un mélange de terre et de fumier, de plantes herbacées, de menues branches, dont on fait des murs de 2 à 3 pieds d'épaisseur sur 6 à 7 de hauteur. Ces murs sont garnis d'un toit de paille.

Le comité consultatif conseille, 1° d'orienter les murs dans la direction du vent dominant de la pluie; 2° de les arroser souvent, surtout avec des eaux peu riches en matières propres à la nitrification; 3° de faire entrer dans la composition des murs de menus branchages de plantes ligneuses; par ce moyen, les murs acquièrent de la solidité, et en même temps ils deviennent moins compactes; 4° de préparer les terres qu'on mêle au fumier, de la même manière que celles qui servent aux nitrières couvertes; 5° de faire les murs de manière qu'une face soit unie, tandis que la face opposée soit en gradins et en forme de gouttières: les arrosages se faisant sur cette face seulement, l'eau pénètre toute la masse du mur, et le nitre produit vient s'effleurir sur l'autre face, où il est facile de l'enlever.

Extraction du nitrate de potasse; matériaux salpêtrés.

1. Nature des matériaux salpêtrés.

Ils se composent de matières insolubles dans l'eau et de matières qui s'y dissolvent; ces dernières sont:

- Du nitrate de potasse,
- de chaux,
- de magnésie;
- De l'hydrochlorate de chaux,
- — de magnésie.
- De chlorure de potassium,
- de sodium;
- Du sulfate de chaux,
- Et des matières organiques.

Le *nitrate de potasse* est d'autant plus abondant, que les sels de potasse étaient plus abondants dans la nitrification, en supposant toujours que la proportion de ces sel n'excède pas celle où la nitrification est possible : en général, le *nitrate de potasse* domine sur le *nitrate de chaux* dans les terres des étâbles et des bergeries.

Le *nitrate de chaux*. Presque toujours ce sel domine dans les pierres calcaires salpêtrées. D'après Thourvenel, il se produit avant celui de potasse ; mais ensuite il est décomposé par le sous-carbonate de potasse en quelque autre sel de cette base : 100 parties du *nitrate de chaux*, décomposées par 57,08 p. de potasse pure ou 108 p. environ de potasse du commerce, donnent 122,6 p. de *nitrate de potasse*.

Nitrate de magnésie. Il n'existe communément qu'en très-petite quantité dans les matériaux salpêtrés : à Paris, les matériaux salpêtrés contiennent 33 du *nitrate de chaux*, 5 de *nitrate de magnésie* et 25 de *nitrate de potasse* ; 100 p. de ce sel, décomposées par la potasse, donnent 135,4 de *nitrate de potasse*.

Hydrochlorate de chaux. Il se rencontre ordinairement dans les matériaux où il y a du chlorure de sodium et de la craie, et cela ne doit pas étonner, puisque M. Berthollet a fait voir que ces matières, en réagissant ensemble, donnent lieu à du sous-carbonate de soude qui s'effleurt, et à de l'hydrochlorate de chaux : 100 p. de sel, décomposées par 84,4 de potasse, donnent 133,5 de chlorure de potassium.

Hydrochlorate de magnésie. Il est toujours en faible proportion dans les matériaux salpêtrés : 100 p. décomposées par 98,2 p. de potasse, donnent 155,2 p. de chlorure de potassium.

Chlorure de sodium. Il accompagne toujours le *nitrate de potasse*.

Chlorure de potassium. Suivant M. Gey-Lussac, il existe rarement avant la nitrification dans les matériaux salpêtrés ; il ne se forme qu'à l'époque où il y a du *nitrate de potasse* formé : alors celui-ci, en réagissant sur de l'hydrochlorate de chaux, produit une certaine quantité de chlorure de potassium.

2. Choix des matériaux salpêtrés.

Les salpêtriers sont dans l'usage de juger de la richesse des matériaux salpêtrés, d'après leur saveur amère et piquante plus ou moins grande ; mais comme cette épreuve exige de l'habitude et qu'elle n'est pas toujours sûre, il est préférable de lessiver un poids donné de matériaux salpêtrés réduits en poudre, et de juger, par le poids du résidu du lavage évaporé, la proportion réelle du salpêtre qu'il contiennent.

3. Lessivage des matériaux salpêtrés.

On écrase les matériaux salpêtrés, soit avec des battes, soit avec des moulins, on les passe à la claie, puis on les lessive dans des tonneaux dont

L'un des fonds a été enlevé; ils sont garnis, tout près du fond qui reste, d'une chanlepleure en bois. On a ordinairement 36 tonneaux disposés en nombre égal sur trois rangs, qu'on appelle *bandes*; on commence par mettre un lit de paille au fond des tonneaux, puis on les remplit de matériaux salpêtrés de manière qu'ils dépassent de quelques pouces l'ouverture du tonneau; on y verse ensuite une quantité d'eau suffisante pour pénétrer également toute la masse des matériaux salpêtrés contenue dans des tonneaux de la première bande A; après dix ou douze heures on ouvre la chanlepleure, la liqueur de lavage s'écoule dans un réservoir n.º 1.

On verse sur les tonneaux de la bande A une quantité d'eau pure égale à celle de l'eau salpêtrée qu'elle a fournie; après trois ou quatre heures, on ouvre la chanlepleure, et cette eau s'écoule dans le réservoir n.º 4, où elle se mêle avec le premier lavage.

Un troisième et un quatrième lavages se font comme le second; mais leurs eaux sont réunies dans un réservoir n.º 2.

Quatre lavages suffisent généralement pour épuiser une bande; on enlève les matières lavées, et on les remplace par des matières nouvelles.

Dans les ateliers on distingue les eaux de lavage par les dénominations,

1.º *D'eaux de cuite*, quand elles sont bonnes à évaporer: elles doivent marquer de 10.º à 14.º à l'aréomètre;

2.º *D'eaux fortes*, quand elles doivent passer encore une fois sur des terres nêves; pour être transformées en eaux de ruise: pour qu'une eau soit réputée eau forte, il faut qu'elle marque au moins 1.º;

3.º *De petites eaux*, quand elles marquent seulement de 4 à 2.º

La bande A des tonneaux étant épuisée, on passe successivement sur la bande B,

1.º Les *eaux fortes* du premier et second lavage: par ce moyen elles deviennent *eaux de cuise*;

2.º La moitié des *petites eaux*;

3.º L'autre moitié des *petites eaux*.

Par ce moyen les *petites eaux* deviennent des *eaux fortes*.

4.º De l'eau pure;

5.º De l'eau pure.

Ces deux derniers lavages donnent des *petites eaux*.

Quant à la bande C, on commencera par y passer les *petites eaux* de la bande A, qui ont été transformées en *eaux fortes* par leur passage sur la bande B, afin qu'elles deviennent *eaux de cuite*; après quoi on procédera à l'épuisement des matériaux de la bande C; comme on a procédé à celui de la bande B.

Nous renvoyons, pour de plus grands détails, à l'instruction sur la fabrication du nitre qui a été publiée en 1820 par le Comité consultatif des poudres et salpêtres de France.

4. *Saturation des eaux salpêtrées.*

On verse dans les eaux de cuite assez de sous-carbonate de potasse en dissolution dans l'eau, pour précipiter toute la chaux et la magnésie qui éti. ent unies aux acides nitrique et hydrochlorique. Par ce moyen les eaux de cuite ne contiennent plus que du nitrate de potasse et des chlorures de sodium et de potassium; plus, une petite quantité de sous-carbonate de chaux et de magnésie, et des matières organiques.

Au lieu de sous-carbonate de potasse, on peut employer, pour saturer les eaux salpêtrées, le sulfate de potasse, ou, ce qui revient au même, un mélange de chlorure de potassium et de sulfate de soude; mais, avant d'employer ces substances, il faut préalablement décomposer les sels magnésiens par l'eau de chaux.

(a) *Emploi du sulfate de potasse.*

On verse la dissolution aqueuse dans les eaux salpêtrées; le sulfate de chaux qui se produit alors, n'est point aussi facile à séparer que le sous-carbonate de chaux qu'on obtient lorsqu'on fait usage de sous-carbonate de potasse. Lorsqu'on emploie 79,3 de sous-carbonate de potasse, il faut 400 p. de sulfate de potasse.

Le *sulfate de potasse* ne doit être employé que quand on en a neutralisé l'excès d'acide par la craie ou par une lessive de potasse.

(b) *Emploi du chlorure de potassium, mêlé au sulfate de soude.*

Ces sels doivent être mêlés par le rapport de 93 à 89, employés en dissolution dans l'eau.

5. *Évaporation en cuite des eaux salpêtrées.*

L'évaporation s'opère dans deux vaisseaux de cuire: le premier est une chaudière placée sur un fourneau; le second est un bassin tellement disposé, qu'il est chauffé par la chaleur qui se dégage du foyer où la chaudière est placée, et de plus qu'il porte un robinet, au moyen duquel on peut faire couler le liquide qu'il contient dans le premier vaisseau. La capacité du bassin est la moitié de celle de la chaudière.

Quand les deux vaisseaux sont chargés d'eau de cuite, on chauffe le fourneau: on a soin de faire arriver autant de liquide du bassin dans la chaudière qu'il s'en évapore dans celle-ci. Dès que l'ébullition commence, il se forme des écumes, qu'on enlève avec une écumoire et qu'on verse dans un baquet placé au-dessus de la chaudière sur deux traverses de bois: le baquet est garni d'une chanterelle, par laquelle s'écoule le liquide contenu dans les écumes; quand celles-ci sont égouttées, on les réunit aux matières

qu'on veut préparer à la nitrification. En même temps que les écumes se forment, il se dépose des sous-carbonates de chaux et de magnésie, qu'on reçoit dans un chaudron placé au fond de la chaudière; ce chaudron est pendu à une chaîne, et la chaîne est attachée à une corde qui passe sur une poulie fixée au-dessus de la chaudière. On retire le chaudron chaque fois qu'on le suppose rempli de dépôt; on cesse de la remettre dans la chaudière, lorsqu'on aperçoit que le dépôt est couvert de chlorure de sodium cristallisé.

A mesure que le chlorure de sodium se dépose, on l'enlève avec des écumeurs et on le met dans un panier placé au-dessus de la chaudière, pour qu'il s'égoutte. Le chlorure de sodium est constamment mêlé de chlorure de potassium.

L'eau est concentrée au degré convenable, lorsqu'elle marque 80° à l'aéromètre, ou, ce qui revient au même, lorsque, en laissant refroidir cinq mesures, il reste, après la cristallisation, une mesure d'eau mère.

Avant de décanter la cuite, on la laisse reposer pendant quelques heures, puis, en évitant d'entraîner des chlorures qui se sont précipités au fond, on la transvase dans des bassins de fer, de cuivre, ou dans des cuves de bois, qui sont placées dans un lieu frais; par le refroidissement le nitrate de potasse cristallise; on décante l'eau-mère, on fait égoutter les cristaux; on les détache du fond des cristalliseurs, on y jette quelques arrosoirs d'eau froide.

Pour les laver davantage il suffirait de les mettre dans une cuisse avec $\frac{1}{5}$ ou $\frac{1}{4}$ de leur poids d'eau. Après vingt-quatre heures on décanterait le liquide, et, on laisserait égoutter le salpêtre, qui alors ne perdrait que 3 à 4 pour 100.

Les eaux-mères du salpêtre peuvent être réunies aux eaux de cuite, tant qu'elles ne contiendront pas assez de matières organiques pour s'opposer à la cristallisation du nitre: dans ce cas il faut les jeter sur les terres des nitrières.

Comme les chlorures de sodium et de potassium peuvent retenir de 0,05 à 0,20 de nitre, il faut les mettre dans une chaudière avec $\frac{1}{5}$ ou $\frac{1}{4}$ de leur poids d'eau, élever la température de 40 à 50° , puis faire égoutter le résidu. L'eau contiendra presque tout le nitre avec environ $\frac{2}{5}$ de son poids de chlorure; on la réunira aux eaux de cuite; les chlorures une fois lavés, pour en séparer un peu de sel cuivreux, peuvent être employés pour la nourriture des animaux.

On voit que la séparation du nitrate de potasse est principalement fondée: 1.º sur ce que le chlorure de potassium est à peu-près aussi soluble à chaud qu'à froid, tandis que le nitrate de potasse est beaucoup plus soluble à chaud que ne l'est le chlorure de potassium.

Les salpêtriers ne suivant point encore les procédés que nous venons de décrire, d'après l'instruction publiée par le Gouvernement, nous allons dire quelques mots de l'essai du salpêtre livré à l'État par les salpêtriers, et des moyens employés pour le purifier en grand.

Essai du salpêtre.

Nous devons à M. Bissault un procédé très-simple pour déterminer exactement la proportion du nitrate de potasse pur qu'il contient. Ce procédé consiste essentiellement à traiter un poids donné de salpêtre par une solution de nitrate de potasse pur; celle-ci dissout tous les sels du salpêtre, excepté le nitrate de potasse.

1.º *Préparation de la liqueur d'essai.* On commence par purifier le salpêtre, en le lavant avec de l'eau de pluie. Pour un kilogr. de salpêtre pesé avant le lavage, on mettra 1 k. 5 d'eau, dont on élèvera la température de 25 à 30.º, avec une suffisante quantité d'eau bouillante; on agitera les matières et on les laissera refroidir: par ce moyen on aura une liqueur saturée à une certaine température. Cette température devra être constante pendant tout le temps que durera le contact de cette liqueur avec le salpêtre qu'on essaie.

2.º On met dans un bocal 400 gr. de salpêtre; on verse dessus 1/2 litre d'eau saturée de nitre; on agite pendant un quart d'heure; on laisse reposer. Quand le sel est déposé, on décante la liqueur sur un filtre de papier placé dans un entonnoir de verre.

3.º On verse sur le salpêtre 2 1/2 décilitres d'eau saturée; on agite pendant un quart d'heure, puis on verse le tout sur le filtre.

Si l'on avait raison de croire que l'échantillon cédât à l'eau plus de 240 gr. de sel, il faudrait faire un troisième lavage avec un 1/2 litre d'eau saturée.

4.º Le salpêtre resté sur le filtre étant bien égoutté, on ôte le filtre de l'entonnoir, on l'étend sur un papier gris, en ayant soin que le nitre soit également répandu sur sa surface; on place le papier gris sur un boisseau qui contient des corps absorbents, tels que de la croûte sèche, des cendres, recouverts de rognures de filtre.

5.º Après vingt-quatre heures on enlève le salpêtre de dessus le filtre, on le met dans le bocal où il a été pesé, on le fait sécher doucement au bain de sable jusqu'à ce qu'il n'adhère plus au verre; puis on le pèse pour savoir combien il a perdu. A cette perte il faut ajouter 8 gr. (ou 2 pour 100), qui représentent: 1.º le nitre provenant de l'eau saturée, qui s'est évaporée; et 2.º quelques matières insolubles.

*Purification du salpêtre.**Dissolution.*

On met 600 kilogr. d'eau dans une chaudière, et 7200 kilogr. de salpêtre qui a été livré par des salpêtriers: on chauffe doucement pendant douze heures, puis on augmente le feu et on ajoute, à plusieurs reprises, 2400 kilogr. de salpêtre; on agite les matières; on écume le liquide bouillant; on enlève tous les chlorures qui n'ont pas été dissous. On ajoute de l'eau

froide, puis 4 kilogr. de colle de Flandre dissoute dans l'eau chaude; on agite, on écume: on ajoute, à diverses reprises, jusqu'à 400 kilogr. d'eau:

Cristallisation.

Lorsqu'il ne se forme plus d'écumes et que la liqueur est bien claire, on retire le feu, et quand la température est descendue à 88.°, on transvase la liqueur avec des puisoirs et des bassines à main dans le cristalliseur, dont le fond est formé de deux plans inclinés égaux, dont la partie inférieure se trouve au milieu du cristalliseur; puis on agite la liqueur avec des rabots, pour troubler la cristallisation et obtenir du nitre en petits cristaux, que l'on ramène avec des râtaux sur les bords du cristalliseur, ou on en fait des tas pour que le nitre puisse s'égoutter; on enlève ensuite le sel égoutté avec des pelles percées en écumoire, et on le verse dans des caisses où il doit être lavé. La cristallisation dure de six à sept heures. Nous reviendrons sur les eaux-mères du nitre.

Lavage.

Les caisses où l'on a porté le nitre cristallisé sont percées de trous à leur fond, et ces trous sont fermés par des broches. On arrose le sel qu'on veut laver: 1.° avec de l'eau saturée de nitre; 2.° avec de l'eau pure: ces liquides restent deux ou trois heures avec le sel, après ce temps on ôte les broches. On cesse de laver lorsque l'eau écoulée en dernier lieu a la densité de l'eau saturée de nitre à la température de cette même eau.

En général, le premier lavage et le premier tiers du second sont réunis aux eaux-mères du nitre, pour être évaporés ensemble; le reste des lavages sert à laver de nouveau salpêtre.

Dessiccation.

Le nitre lavé est séché dans un bassin sous lequel passe la cheminée du fourneau où la chaudière est placée. On a soin de l'y remuer avec des pelles de bois, pour qu'il se sèche également, et qu'il ne se prenne point en masse; après la dessiccation on passe le nitre dans un tamis de laiton.

3000 kilogr. de salpêtre donnent de 1750 à 1800 kilogr. de salpêtre propre à la préparation de la poudre. On le renferme dans des fûtsilles.

Traitement des eaux-mères du nitre, réunies aux premières portions des lavages.

On les concentre de la même manière que les lavages des matériaux salpêtrés: on les écume; on enlève les chlorures à mesure qu'il se déposent par la concentration; puis on clarifie avec la colle, on écume, on enlève les chlorures. Quand la liqueur est clarifiée, on ajoute de l'eau froide; un

enlève les chlorures qui se sont déposés; on ajoute du souscarbonate de potasse; on laisse déposer le précipité, et quand la liqueur est à 85°, on la décante dans le cristalliseur, où l'on en trouble la cristallisation. Quant aux eaux-mères des cristaux, elles sont encore l'objet d'un nouveau traitement.

Lorsque les eaux-mères du nitre, dont nous venons de parler, contiennent une grande quantité d'hydrochlorate de chaux, M. Longchamp a proposé, avant de les faire évaporer, d'en précipiter la chaux par le sulfate de soude. (CURVÉUS ad voc. *Nitrates*.)

Gisements, localités et usages du nitre.

Le nitre est très-abondamment répandu dans la nature; mais il se présente toujours à la surface de la terre ou dans l'intérieur des cavernes où l'air peut circuler, ou au moins facilement pénétrer. Il n'y a peut-être pas d'exemple de nitre trouvé dans l'intérieur des hautes d'une roche quelconque; cela s'est vu tout au plus dans quelques fissures, qui avaient probablement communication avec l'air extérieur. Dolomieu a remarqué que les édifices de Malte, qui sont construits en calcaires crayeux, tombent en efflorescence dès qu'ils ont été touchés par l'eau de mer.

Le nitre est un des sels minéraux par excellence; mais il se trouve aussi dans les lieux inhabités. La nitière naturelle la plus importante est celle qui fut découverte, en 1783, par l'abbé Fortis à Molfetta, dans la Pouille au nord-ouest de Bari, sur l'Adriatique. Cette nitière s'est formée dans un enfoncement conique produit au milieu de hautes calcaires coquilliers, par suite d'un affaissement ou de tout autre accident. Ce gîte, nommé *Poalo*, pouvait fournir, suivant l'estimation qui en a été faite lors de sa découverte, environ quarante mille quintaux de ce sel, et l'on avait lieu d'espérer qu'une seconde récolte en produirait davantage encore, ainsi que toutes celles qui se succéderaient. Dolomieu parle d'un grand nombre de cavités, dont chacune renferme environ cinquante mille quintaux de nitre, et qui sont situées près *Latara*, dans le royaume de Naples. On en cite aussi de plus ou moins abondantes à *Gravina*, à *Arthermusa*, *Minervino*, *Mussafa*, *Montrone*, *Natara*, etc. Le fameux souterrain de Syracuse bâti par Denis le Tyran s'est changé en une grande nitière, que l'on exploite.

Le nitre est extrêmement commun en Asie; il s'effleurit avec profusion à la surface de la terre au Bengale, en Perse, en Arabie et dans plusieurs cantons de l'Inde et de la Chine, particulièrement à la surface des plaines qui entourent Pékin: on en transporte jusqu'en Europe, où il est fort estimé. L'Égypte, les environs du cap de Bonne-Espérance, et plusieurs déserts de l'intérieur de l'Afrique, le produisent journellement. L'Amérique, et particulièrement les environs de Lima, le Tucuman et la province de Kentucky, produisent aussi une grande quantité de nitre en efflorescence, et c'est même de cette dernière localité que l'on extrait celui qui sert à la fabrication de la poudre à canon des États-Unis.

Le nitre qui se trouve dans la haute Hongrie a cela de particulier, qu'il

se présente en dissolution dans les eaux de plusieurs sources, ce qui est assez rare; et l'on assure qu'il est si abondant, qu'on pourrait en retirer une fois plus que l'Inde n'en fournit à toute l'Europe. Ces sources nitreuses se chargent probablement de ce sel en traversant le plateau qui règne le long de la rivière de Samoa, dans une étendue de soixante-douze lieues, et elles le déposent ensuite dans le sable, d'où on l'extrait, par lessivage et évaporation, dans un grand nombre d'ateliers destinés à cette fabrication. L'Espagne, la France et, enfin presque toutes les contrées du monde, quelles que soient leur latitude et leur température, sont plus ou moins bien pourvues de ce sel, soit dans les parties arides et désertes, soit dans l'intérieur des bâtiments des villes ou des campagnes.

Le nitre est un excellent fondant; l'on s'en sert dans la purification des métaux, dans les essais en petit et dans plusieurs opérations chimiques.

BRAUN, art. Nitre, dans le *Dict. des Sc. nat.*

EXCURSVS V

DE TORPEDINIS VI ELECTRICA.

Ad ea Plinii verba, lib. XXXII, cap. 2.

Torpedo, si hasta virgave attingatur, etc.

Parmi les nombreuses merveilles que présente aux yeux du naturaliste la chasse si variée des habitants des eaux, une des plus étonnantes, sans aucun doute, est cette puissance invisible à l'aide de laquelle certains poissons atteignent leur proie ou repoussent leur ennemi, frappent avec la rapidité de l'éclair, renversent avec la violence de la foudre.

Depuis des siècles la torpille est connue pour posséder cette force surprenante. Platon, presque contemporain d'Hippocrate, fait dire à Socrate dans un de ses dialogues : *Ty m'as étonné par tes objections, comme la torpille, poissons de mer aplati, étourdit ceux qui la touchent.* Elle est encore aujourd'hui comme autrefois un sujet de terreur et d'étonnement pour le vulgaire, et la réputation de cet animal s'est tellement répandue, même parmi les classes les moins instruites des différentes nations du monde, que son nom est devenu populaire, et la nature de ses qualités, vraies ou fausses, le sujet d'un grand nombre de proverbes ; mais si l'on a, d'un côté, observé avec soin ses propriétés, on est, de l'autre, resté long-temps incertain sur la place qu'on devait lui assigner dans la vaste classe des êtres animés.

Linnaeus a rangé la torpille dans son grand genre des raies, sous la dénomination de *raja torpedo*, qui a été adoptée généralement par les ichthyologistes jusque dans ces derniers temps. Mais depuis un certain nombre d'années déjà, soit dans le cours qu'il fait au Jardin de Roi, de Paris, soit dans sa Zoologie analytique, le professeur Duméril a séparé les torpilles des raies, pour en faire un genre particulier sous le nom de *Torpedo*, nom qui se présente à plusieurs reprises dans les œuvres de Plinius le naturaliste.

Ce genre, qui renferme plusieurs espèces, a été adopté par M. G. Cuvier. Comme celui des raies, il appartient à la famille des *plagiostomes*, de l'ordre des *trimatopnis*, parmi les poissons chondroptérygiens sélaciens, et peut être ainsi caractérisé :

Squelette cartilagineux ; opercules et membranes des branchies nulles ; quatre nageoires latérales ; bouche large, située en travers sous le museau ; corps disséqué, plat, circulaire, lisse, nu, trous des branchies ouverts en dessous ; queue courte et charnue ; catopes distincts.

PLIN, N. H, Tom. VIII.

Qq

Il devient, d'après cela, facile de séparer les torpilles des raies, des rhina, des rhinobates, des myliobates, des pastenagues, des céphaloptères, qui ont la queue longue; et des *squatines*, des *rousettes*, des *requins*, des *lamies*, des *maricaux*, des *grisets*, des *émusoles*, des *pilérins*, des *aodons*, des *ostracions*, des *aiguillats*, qui ont les trpus des branchies ouverts sur les côtés. (Voyez ces divers noms de genres, ainsi que *plagiostomes* et *trématopodes*.) Parmi les espèces de torpilles que Linnæus avait confondues entre elle, nous citerons les suivantes:

La torpille orientale: *Torpedo narke*, *raja torpedo*, Lign. corps très-aplati, presque ovale; deux nageoires dorsales; cinq ouvertures branchiales de chaque côté; peau nue, sans aiguillons ni épines; nageoire terminale de la queue obliquement coupée; surface supérieure du corps d'un brun tendre ou d'un rouge jaunâtre, avec cinq grandes taches arrondies, d'un bleu d'azur changeant en gris, entourées d'un grand cercle brunâtre, et une multitude de petites macules blanchâtres; dessous du corps d'un blanc grisâtre; tête à peine distincte et terminée latéralement par deux productions qui vont rejoindre les nageoires pectorales; ouverture supérieure des évents entourée d'une membrane plissée et comme dentelée; une grande quantité de poires mucipares le long du trajet de la colonne vertébrale; dents très-courtes.

La torpille femelle est un peu différente du mâle, et, dans les deux sexes, l'âge paraît n'avoir d'influence que sur les dimensions et les teintes.

Ce poisson ne parvient pas à un volume considérable, bien différent en cela de la raie hatis et des céphaloptères. Bien rarement il pèse plus de soixante livres, et l'individu, long de quatre pieds et large de deux pieds et demi, qui prit dans la baie de Tor-Walsh, membre du parlement d'Angleterre et de la société royale de Londres, n'en pesait que cinquante-trois.

Il fréquente assez communément la Méditerranée et la partie de l'Océan qui baigne les côtes de l'Europe. Nous trouvons donc tout naturel qu'Aristote ait fait mention de cet animal et qu'Athénée en ait parlé, puisque ces auteurs étaient Grecs et pouvaient avoir eu occasion de l'observer.

On le rencontre aussi dans le golfe Persique, dans la mer Pacifique, dans l'Océan Indien, auprès du cap de Bonne-Espérance et dans beaucoup d'autres lieux.

Dans la mer de Nice, selon M. Risso, il habite les profondeurs vaseuses. Ailleurs il recherche les endroits sablonneux, et se cache même, dit-on, dans le gravier abandonné sur le rivage.

Il vit de petits poissons, et l'on assure que parmi ceux-ci il préfère les loches de rivière.

Les détails qui précèdent une fois connus, il nous reste à nous occuper de la faculté particulière que la torpille a reçue de la nature, faculté en vertu de laquelle elle accumule dans son corps et fait jaillir avec rapidité ce même feu électrique que l'antique poésie, si ingénieuse, si féconde, si riche en récits, a mis entre les terres de l'aigle, que l'art du physicien excite dans nos laboratoires, et qui, condensé dans les hautes régions de l'atmo-

sphère, resplendit dans les nuages et sillonne le cime couronné des monts. L'identité est parfaitement sensée, non seulement par la nature des commotions que l'animal, doué de ce pouvoir magique, fait éprouver à ceux qui la touchent imprudemment, mais encore parce qu'on évite ces commotions, en ne communiquant avec lui qu'à l'aide de corps isolants, enfin parce qu'en le mettant en rapport avec la bouteille de Leyde, celle-ci se charge comme avec une machine électrique.

Mais les organes, qui dans la torpille distillent un fluide si actif, ont beaucoup plus d'analogie avec la pile galvanique qu'avec la bouteille de Leyde.

Quoi qu'il en soit, la torpille imprime une commotion soudaine et paralysante au bras le plus robuste qui s'avance pour la saisir, à l'animal le plus vigoureux qui veut la dévorer; frappe d'engourdissement la proie dont elle veut s'emparer, annihile tout à la fois les efforts de ceux qu'elle attaque et de ceux contre lesquels elle se défend, semblable à des arêtes enchantées, dont la mythologie poétique des Grecs avait placé l'empire au milieu des flots ou près des rivages des îles désertes.

Redi, le premier, chercha à acquiescer sur les phénomènes auxquels la curieuse faculté de la torpille donne lieu, des connaissances plus nettes et plus exactes que celles des savants qui l'avaient précédé, et donna ainsi l'exemple aux observateurs, dont les expériences se sont multipliées avec le temps, et méritent de notre part un moment d'attention.

Voici d'abord ce que remarqua l'illustre Italien sur une torpille que l'on venait de pêcher. À peine l'eut-il touchée et serrée avec la main, qu'il ressentit dans cette partie un picotement, qui gagna les bras et l'épaule, et qui fut suivi d'un tremblement désagréable et d'une douleur accablante et aigüe dans le coude, en sorte qu'il fut presque immédiatement obligé de lâcher prise. À chaque nouveau contact, la même impression se renouvela; mais la douleur et le tremblement diminuaient graduellement, à mesure que la mort de l'animal approchait; mort qui arriva décidément au bout de trois heures, et qui entraîna l'abolition des facultés engourdissantes qui s'étaient manifestées pendant toute la durée de la vie.

Mais ce n'est pas seulement, comme on pourrait le croire d'après cette narration de Redi, lorsque la torpille est très-affaiblie et près d'expirer, qu'elle ne fait plus ressentir de commotion électrique; il arrive souvent qu'elle ne donne aucun signe de sa puissance invincible, quoiqu'elle jouisse de toute la plénitude de ses forces. En 1814 j'ai remarqué ce fait sur les côtes de la Méditerranée; mais, avant moi, en 1777, le comte de Landépe de l'avait noté d'après des observations faites sur trois ou quatre poissons de cette espèce, qui avaient été pêchés à La Rochelle depuis peu de temps, et qu'on tenait pleins de vie dans de grands biquets remplis d'eau; il fut près de deux heures à les toucher et à les manier en différents sens, sans qu'ils lui fissent éprouver aucun coup. Réaumur rapporte également qu'il toucha impunément, et à plusieurs reprises, des torpilles qui étaient encore dans la mer, et qu'elles ne lui firent éprouver leur vertu engourdissante que lorsqu'elles furent fatiguées en quelques sortes de ses attouchements réitérés. Au reste, et nous en croyons cet excellent observateur, la sensa-

tion qu'on éprouve alors est très-différente des engourdissements ordinaires; on ressent, dit-il, dans toute l'étendue du bras une sorte d'étonnement qu'il est difficile de bien peindre, mais qui a quelque rapport avec la douleur que l'on éprouve lorsque l'on s'est frappé rudement le coude contre quelque corps dur.

Les observations de Réaumur sont consignées dans les Mémoires de l'Académie royale des Sciences de Paris pour l'année 1714. On trouve aussi dans ce Recueil la relation donnée par le même auteur d'une expérience propre à offrir une idée du degré de force auquel s'élève le plus souvent l'électricité que sécrètent les organes du poisson dont nous parlons. Il mit une torpille et un canard dans une vase qui contenait de l'eau de mer et qui était recouvert d'un linge, de manière à ce que le canard ne pût point s'envoler, mais conservât la faculté de respirer très-librement; au bout de quelques heures on le trouva mort, foudroyé, pour ainsi dire, par son ennemi.

Après Réaumur, la science de l'électricité récemment créée occupa tous les esprits, on chercha à en accroître le domaine. Le docteur Bancroft soupçonna que la vertu de la torpille se rattachait à la même cause que les phénomènes électriques, et Walsh, savant Anglais membre de la Société royale de Londres, démontra cette identité par de nombreuses expériences qu'il fit dans l'île de Rhé, et qu'il répéta à La Rochelle en présence des membres de l'Académie de cette ville.

Nous allons présenter un récit fort court de ces expériences qui sont consignées dans un mémoire publié à Londres en 1774 sous le titre de: *Of the electric property of the Torpedo*.

On posa une torpille vivante sur une serviette mouillée; on suspendit au plafond de la chambre où elle était placée, deux fils de laiton, à l'aide de cordons de soie, qui devaient les isoler; auprès de la torpille étaient huit personnes, isolées aussi par le moyen de tabourets montés sur des pieds de cristal.

Tout étant ainsi disposé, un bout d'un des fils de laiton fut appliqué sur la serviette mouillée qui soutenait l'animal, et l'autre bout fut plongé dans un premier bassin plein d'eau. Une des personnes présentes plongea un doigt d'une main dans ce bassin, et un doigt de l'autre main dans un second bassin également rempli d'eau; une seconde personne plaça de même un doigt d'une main dans celui-ci, et un doigt de l'autre main dans un troisième, et ainsi de suite les huit personnes présentes communiquèrent l'une avec l'autre par le moyen de l'eau contenue dans neuf bassins. Alors Walsh plongea dans le dernier bassin un bout du second fil métallique, et ayant fait toucher l'autre bout au dos de la torpille, il établit ainsi à l'instant un conducteur de plusieurs pieds de contour, et formé sans interruption par le ventre de l'animal, la serviette mouillée, le premier fil de laiton, le premier bassin, les huit observateurs, le second fil de laiton et le dos de la torpille.

Les portions animées du cercle conducteur, c'est-à-dire les huit individus qui avaient eu le courage de mettre les doigts dans l'eau des bassins, res-

sentirent soudain une commotion, qui ne différait de celle que fait éprouver la décharge d'une batterie électrique, que par sa moindre force, et cependant Walsh, qui ne faisait point partie de la chaîne conductrice, ne reçut aucun coup, quoiqu'il fût beaucoup plus près du centre du danger que les huit autres personnes.

Qui peut se refuser à voir ici la parfaite identité de l'électricité et de l'action stupéfiante de la torpille?

Lorsque ce même animal était isolé, il faisait éprouver à plusieurs personnes, isolées aussi, jusqu'à quarante ou cinquante secousses successives dans l'espace du quatre-vingt-dix secondes: ces secousses étaient sensiblement égales, et chaque effort pour donner ces commotions était accompagné d'une dépression marquée des yeux, qui, très-saillants dans leur état naturel, reparaissent alors dans leurs orbites.

Les mêmes expériences ont démontré la fausseté d'une opinion émise autrefois par Kaempfer, dans ses *Amoenitates exoticae* (1712, pag. 314) savoir que l'on pouvait, en retenant son haleine, se garantir de la commotion que donne la torpille.

Cette précaution est absolument inutile, et plusieurs personnes ont confirmé en cela les observations faites par Walsh.

Enfin dans le cours des séances expérimentales, entreprises par ce savant Anglais on remarque encore que toutes les substances propres à laisser passer facilement le fluide électrique, transmettaient rapidement la commotion produite par la torpille, tandis que tous les corps appelés non conducteurs opposaient à sa puissance un obstacle insurmontable. Ainsi, par exemple, en touchant l'animal avec une baguette de verre ou avec un bâton de cire à cacheter, on n'éprouvait aucun effet; mais on était frappé violemment, lorsqu'on employait dans le même but une barre de métal ou un corps très-mouillé.

Les recherches des physiciens, depuis cette époque, n'ont fait que confirmer les observations intéressantes de Walsh. Spallanzani est entièrement d'accord avec lui. Il a reconnu que lorsqu'on place la torpille sur une plaque de verre, elle donne un coup beaucoup plus fort; mais il n'a point été plus heureux que lui pour découvrir l'étincelle au moment du choc. Cette gloire était réservée au célèbre Galvani, qui l'a distinguée à l'aide du microscope, et qui rapporte ce fait dans des Mémoires adressés à Spallanzani, et imprimés à Bologne en 1797. Dès 1792 Guisan, néanmoins, qui répéta avec soin les expériences de Walsh, de Williamson, d'Ingenhouz, etc. sur ce sujet, avait dans l'obscurité aperçu la lumière de l'étincelle électrique. (Voyez GIMBERT.)

Si, de ces recherches faites avec sang-froid et discernement, nous passons à ce qu'ont dit les anciens médecins sur les propriétés de la torpille, nous y trouverons beaucoup d'exagération. Ainsi Ambroise Paré, qui avait fort bien indiqué l'espèce d'engourdissement que cause la torpille *es mains de ceux qui touchent seulement le rois où elle est prise*, croit que celui qui y a touché en peut mourir. Mais ce n'est point tout; un être aussi singulier ne pouvait manquer d'occuper une place parmi les substances médicamenteuses.

Hippocrate en conseille la chair rôtie aux rhumatismes atteints d'une hydropisie consécutive à une affection du foie. Pline la recommande comme laxative; Dioscoride la faisait appliquer sur la tête dans les céphaliques chroniques et dans les rhumatismes. Galien et ses successeurs, Paul d'Egine et Aëtienne, suivent en cela Dioscoride, mais recommandent que l'animal soit vivant, ce que veut aussi Marcellus Empiricus. Scribonius Largus dit que l'affranchi Antéroüs fut guéri de la goutte par une semblable application, et Aëtius, l'Amydéen, assure que lorsque la torpille est morte, elle ne guérit plus les douleurs.

Ne nous envenons donc point de voir, de nos jours, les Abyssins lier sur une table leur fébricitants et leur appliquer ce poisson à l'état de vie sur tous les membres successivement. Cette opération fait cruellement souffrir, mais elle est, dit-on, véritablement fébrifuge.

On faisait aussi jadis entrer la chair de la torpille dans certaines préparations pharmaceutiques: c'est ainsi que nous trouvons dans Nicolas Myrepsus et dans Alexandre de Tralles la composition d'un cérot adoucissant dont elle fait la base, et que l'on recommandait contre la goutte et les rhumatismes articulaires.

Elien dit que la même chair macérée dans le vinaigre est un dé-pilatoire.

Nous venons de voir la torpille jouir de facultés bien extraordinaires; nous avons rapporté quelques-unes des opinions tout aussi extraordinaires auxquelles ces facultés ont donné naissance, et nous pouvons affirmer qu'aujourd'hui, à plus juste titre encore que de nos jours, on avait raison de s'écrier: *O corbar hominum mentes!*

Et en effet, abandonnant la sphère des hypothèses, les médecins et les naturalistes de nos jours ont du moins, et d'une manière toute rationnelle, voulu trouver l'organe de la torpille où s'élaborait cette électricité particulière. Ils l'ont décrit, ils ont pu expliquer son action, et ils ont ainsi fait faire quelques pas à la physiologie des animaux.

Cet organe, double et symétrique, placé de chaque côté du crâne et des branchies, s'étend depuis le bout du museau jusqu'au cartilage demi-circulaire qui borne en avant l'abdomen, entre les téguments de la partie supérieure de l'animal, ceux de sa face inférieure et les nageoires pectorales.

Un tissu cellulaire dense et serré, et quelques fibres sponévrotiques courtes et droites, le lient aux parties environnantes; et spécialement au bord du cartilage dont nous avons parlé. Deux sponévroses, l'une à fibres longitudinales, l'autre à fibres transversales, recouvrent sa face supérieure. C'est la dernière de ces sponévroses qui semble constituer la trame de l'organe proprement dit; un très-grand nombre de prolongements membraneux se répètent en effet de sa face inférieure, et sont disposés de manière à former des prismes deux perpendiculaires à la surface du poisson, et qui ont d'autant moins de hauteur qu'on les examine plus loin de la ligne médiane de l'animal.

Le nombre des pans de ces prismes varie beaucoup sur un même individu; quelques-uns en ont six, d'autres cinq, et d'autres en

corse seules, quatre. On en voit de régulières, mais la plupart ne le sont point.

Leurs parois sont demi-transparentes et étroitement unies à celles des prismes voisins par des fibres transversales, non élastiques.

Chacun d'eux est, en outre, divisé intérieurement en plusieurs loges par des diaphragmes horizontaux, formés par les replis d'une membrane muqueuse mince, défilée, transparente et abondamment arrosée par des vaisseaux sanguins.

Chacune des loges est remplie par un fluide particulier.

Dans les torpilles adultes on compte par organe près de douze cents de ces prismes creux; mais à un âge moins avancé on n'en trouve que quatre à cinq cents, et dans les très-jeunes sujets seulement environ deux cents.

Chaque organe est traversé par des artères, des veines et des nerfs si gros que leur volume a paru à Hunter aussi extraordinaire que les phénomènes auxquels ils donnent lieu. Ces nerfs se ramifient à l'infini et dans toutes sortes de directions, tant entre les tubes que sur les cloisons qui en partagent la cavité, puis semblent s'évapourer dans le mucus gélatineux qui les remplit. Ils viennent de la huitième paire.

Fr. Redi et son disciple Lorenzini, les premiers qui s'occupèrent de l'anatomie de la torpille d'une manière un peu soignée, prirent les tubes nombreux dont nous venons de parler pour autant de petits muscles qu'ils appellèrent *musculi falcati*. Mais John Hunter, Walsh, le comte de Lacépède, et le professeur Geoffroy Saint-Hilaire ont donné de cet appareil électrique une description bien plus complète que celle de l'école italienne, et qui ne nous paraît laisser que fort peu de chose à désirer.

On ne saurait s'empêcher de reconnaître ici une sorte d'appareil galvanique, une véritable pile de Volta, dont les nerfs et la pulpe muqueuse et les feuillettes aponevrotiques sont les éléments. Or, l'on doit concevoir l'énergie avec laquelle agit ce grand assemblage d'environ deux mille quatre cents tubes.

Accusons donc seulement le peu de progrès qu'avait encore alors faits la physique expérimentale, des erreurs dans lesquelles sont tombés Redi et quelques autres observateurs, quand ils ont voulu expliquer le mode d'action de ces organes. Ainsi l'auteur italien dont nous venons de rappeler le nom, se conformant aux principes admis de son temps, a supposé que des myriades de corpuscules, sortant continuellement du corps de la torpille, mais plus abondamment dans certaines circonstances que dans d'autres, engourdissaient les membres dans lesquels ils s'insinuaient, soit parce qu'ils s'y précipitaient en trop grand nombre à la fois, soit parce qu'ils y trouvaient des routes peu appropriées à leur forme.

Borelli a attribué la commotion que l'on éprouve en touchant la torpille, aux pulsations réitérées que ce poisson exerce, pendant qu'il s'agit, sur les ligaments des articulations et sur les tendons.

Réaumur, qui vint ensuite, démontra la fausseté de l'opinion de Borelli; mais n'en avança point une meilleure. Ayant remarqué que le dos de l'animal est légèrement convexe et qu'il s'aplatissait au moment ou la commotion allait être donnée, il pensa que par la contraction lente qui est l'effet de l'aplatissement, la torpille bandait, pour ainsi dire, tous ses ressorts, rendait plus courts tous ses cylindres, et augmentait en même temps leurs bases; puis que tout à coup les ressorts se débandaient, les fibres longitudinales s'allongeaient, et celles des cloisons se raccourcissaient, ce qui poussait en haut le mucus contenu dans les tubes, en sorte que le doigt qui touchait alors l'animal recevait un coup ou plusieurs coups successifs de chacun des tuyaux sur lesquels il était appliqué.

Dans le Journal de Physique pour le mois de septembre 1772, on voit que le docteur Godefroi Wils Schilling, à la suite d'une dissertation en anglais sur le plan, a publié le détail d'expériences qu'il a faites sur la torpille et qui lui ont fait croire que la cause de la commotion qu'elle produit existe dans le magnétisme. Il a avancé que l'aimant attirait ce poisson comme il attire le fer, et que pour rendre toute sa vertu à une torpille épuisée, il suffisait de jeter de la limaille de fer dans l'eau dans laquelle elle nageait.

Sous le rapport bromatologique, les Anciens avaient une tout autre opinion que les Modernes au sujet de la chair de la torpille, et s'accordaient à la regarder comme un bon aliment, comme un élément de mets agréable; c'est du moins ce que nous apprenons dans Platon et dans Athénée. De nos jours elle passe pour malsaine; elle sent, au reste, la vase et est fort molle. On la vend cependant habituellement dans les marchés d'Italie.

La torpille Galvani *torpedo Galvani*, Risso. Corps roux en dessus, sans aucune tache, ni traits, ni points, bordé de noir sur les côtés; ventre d'un blanc roussâtre; queue fort épaisse.

Cette torpille, de la taille d'un demi-mètre, habite en toutes saisons les profondeurs vaseuses de la plage de Nice, où on l'appelle vulgairement *dogmiliona*.

Elle dégage plus de fluide électrique que les autres espèces, et a été, par M. Risso, consacrée à perpétuer la mémoire du célèbre Galvani.

La torpille innombrée: *torpedo unimaculata*, Risso. Corps d'un fauve isabelle en dessus, avec des points étoilés blanchâtres, et une tache centrale d'un beau bleu, entourée d'un cercle gris; devant de la tête comme festonné; yeux roussâtres, dents fines; éventre grand, sans dentelures; queue mince et allongée.

Les appareils électriques sont ici à peine visibles et ne donnent que de fort légères secousses.

Cette espèce, dont la chair est blanche et d'une saveur agréable, habite les mêmes localités que l'espèce précédente, et est plus petite qu'elle.

La torpille marbrée: *torpedo marmorata*, Risso. Corps couleur de chair, marbré de taches et de bandes sinuées d'un brun fauve, ce qui

le rend comme tigré en dessus; ventre blanc varié de rougeâtre; dents aiguës; iris d'un rouge de rubis; pinnelles noires; évents entourés de sept dentelures; trous branchiaux en forme de croissants; nageoire caudale arrondie.

Cette espèce est presque aussi grande que la torpille de Galvani, et offre des appareils électriques très-visibles.

Elle fréquente les profondeurs sablonneuses de la mer de Nice, où, comme la torpille vulgaire, on l'appelle *tremqueline*.

Hirroy, Cloquer, art. *Torpille*; dans le *Dict. des Sc. nat.*

EXCVRSVS VI

DE CALLIONYMO.

«Ad ea Plinii verba, lib. XXXII, cap. 24:

*Callionymi fel cicatrices sanat ... idem piscis
et uranoscopus vocatur, etc.*

Similem in mari piscaturam exerceat, quem Graeci eoque sequenti scriptores latini *οὐρανόσκοπος*, caeli spectatorem, alii vero propter hoc ipsum, ut videtur, nomen *καλλιόνυμος*, quasi pulchri nominis piscem appellant. Plin. XXXII, cap. 24: «Callionymi, inquit, fel cicatrices sanat, et carnes oculorum supervacuas consumit. Nulli hoc piscium copiosius, ut existimavit Menander quoque in comediis. Idem piscis et uranoscopus vocatur ab oculo, quem in capite habet.» Idem, eodem libro, cap. 53: «callionymus, sive uranoscopus, cinaedi, soli piscium lutei.» De loco Diphili apud Athenaeum, VIII, pag. 356, dubitari potest; vñgati enim libri habent: *οὐρανόσκοπος δὲ καὶ ὁ ἄγνος καλούμενος ἢ καὶ καλλιόνυμος βασις*, quasi de duobus diversis piscibus sermo sit: contra vero Rondeletius legendum putabat *ὁ καὶ ἄγνος ... βασις*, ut omnia lata nomina de uno uranoscopo dicantur. Xenocrates de alimentis ex Aquat. § 9, simpliciter uranoscopus, galeos, canticulas, et similes inter pisces male sanos recenset. Hesychius in Glossario *ἀσπερτίτης*, *ὁ καλλιόνυμος*; *ἰχθύς* eoque nomine ab Oppiano, Halieut. II, vs. 200 seqq. describitur piscis marinorum omnium segnisissimus et voratissimus, cuius inexhaustam cibi cupiditatem usque eo procedere posita sit, quod cibo onustus in terram se shiecerit, et quispiam alius piscis humi stratum occiderit. Argumentum ventris insatiabilis hoc esse, quod si quis ei capto cibum edendum nhiecerit, suam satietatem tamdiu superare conatur, dum eibus exaggeratus in os redundet. Hunc interdum in arena abdium dormire, noctu vero surgere et praedam ventri quaerere; atque inde etiam vespertilionem ab aliis appellari. Ex quibus verbis perspicimus rationem nominis *ἀσπερτίτης*, quod *ἄλγης*, latronem ex Hesiodo interpretatur Hesychius, quoniam latrones de nocte praedandi causa surgunt, interdum quiescunt, vespertilionum instar. Igitur idem piscis est, quem varii Graeci nominibus *καλλιόνυμος*, *οὐρανόσκοπος*, *ἀσπερτίτης* at *υυτρίπιδας* vocant. Aristotel. Hist. Anim. VIII, 43, *callionymum* inter pisces saxatiles et littoreos nominat: altero vero loco, II, 45, de felle eius haec

tradit: ἔστι δὲ καὶ δὲ καλλιστόμορος καὶ τῷ ἡντι. *Semper* *ex* *myiornu* *est* *lychnus*, *ut* *apud* *gryphos*. Eadem ex Aristoteli refert Aelianus, Hist. Anim. XIII, 4, sed paulo auctior, quam in nostris hodie libris leguntur. Hunc, inquit, Aristoteles ait in dextro lobo iecoris copiosum sel alium habere, iecur autem ipsum ad laevum latus collocatum. Gyllius in sua Aeliani versione iecur ad dextrum latus collocat; sed, ad iudicium sui fide, desitio. De re ipsa postea videbimus, iam formam corporis et speciem externam propius inspicimus; et quoniam eorum piscium, quos nunc cognitos habemus, intelligendum esse putamus, argumentis certis et clavis docemus. Oppianus igitur unus scriptorum veterum piscis formam ita depingit: Τὸ δ' ἦν ἀραλὸς μὲν αὖθις ἰσχυρὸν ἄρακτα, καὶ στέμν' ἄκρον ἐν ἐφθαλμοῖς μέσῃ, i. e. hic oculos in capite summo sursum versos habet, os vero immo- dicum inter medios oculos positum. Quibus ex indicia Belonius et Rondeletius coniecit, ut puto, certissima collegunt uranoscopum esse eundem piscem, quem Veneti *botca in capo* (os in capite) hodie appellant, Linnaeus vero uranoscopum scabrum. Is enim magno, aspero et reliquo corpore latius capite ranae piscitrici quodammodo similis, et, non ut reliqui pisces ante caput, sed supra habet, magnum et patens, cuius quasi operculum est maxilla inferior, sursum valde attracta, ut inter oculos iuncta esse videatur. Oculi ipsi supra caput positi recta caelum intuentur. Nam draconculus, rana piscitrix, raius, pastinaca, rhombus, passeris, boglossi, sepiæ, polypus, oculos quidem et ipsi habent supra caput positos, sed pupillae latus spectant, non sursum ad caelum. Recte igitur uranoscopus dictus est, quem Galenus de Usu Part. III, 3, etiam iuvatum caelum semper suspicere ait, ne scilicet quisquam ulenis ambiciosus sibi persuadet, idem humilem erectum incidere, ut caelum adipiscere possit. Eadem de causa ad uranoscopum refert Gesnerus glossam Hesychii ἀνωδίσκος, βράγες ἔχοντες ὄνι ὀφθαλμοῖς. Sed diversus esse videtur βράγες, seu βράγες, quem alibi idem Hesychius inter cetaceos pisces refert, ac eorum tamen numerus, quos paulo antes propter verticalem oculorum in capite situm una nominavimus. Hepar uranoscopi, teste Belonio, pallidum, stomacho incumbit, eiusque maior pars sinistram occupat latus. Vesicula felle in formam lacrymæ rotundus sub dextra hepatis lobo conspicitur, nucis avellanae magnitudinis, humoremque continet oleum. Rondeletius vero hepar candidum ab eiusque parte anteriore pendente felle vesiculam admodum magnam, pro ratione corporis, felle oleum colore et consistentia referente plenam describit: quae quidem omnia fidem Aristotelis apud Aelium non modo non infringunt, sed etiam confirmant. Reliquorum interiorum viscerum atque intestinorum descriptionem non satis accurata institutam, nec distincte explicatam exhibent Belonius et Rondeletius, ut adeo voracitas piscis exinde argui satis tuto non possit. Nocturnum, veluti latronem in mari grassari tradit Oppianus, quod faciunt etiam plerique pisces rapaces. Interdum eum latere idem narrat, et testatur praeterea nomen χαμυδόντης, i. e. in arena latens, quod Hesychius servatum prodidit, et vesperilianis, quod Linnaeus nescio quo iure lophio Americano tribuit. Sed de nocturnis uranoscopi latrocinia quum propter magnam eius segnitiam, tum imprimis propter artificium, quo ventri suo praedam quaerit, et Rondeletio primo ob-

versatum et descriptum, dubito. Oritur ex oris ea parte, quae inter linguam et maxillam inferiorem intercedit, membranae initio latiuscule, sensim in carnosam rotundamque epophysin desinens, extræ os propendens, quæ pisciculos in luto abditus eodem quo rana piscatrix modo allicit allectosque devorat. Eandem quoties lubet retrahit et exserit, veluti serpens linguam. Accedit hæc testimonium Brunnichii in Ichthyologie Massiliensi, pag. 19: «Maxillæ, inquit, inferioris labio intus adhaeret membrana producta in filamentum angustum, tenue, longitudine pollicem superans, quo forsam in mari piscetur. » Quod vero ibidem vir doctissimus hæc est auctoribus historiae piscium non esse observata addit, in eo quidem erroris eum facile convincet ellatus a nobis Rondeletii locus. Post Brunnichium hanc ipsam membranam cum pluribus brevioribus ceteris per omnem inferiorem maxillæ marginem dispersis annotavit Ant. Gouan in Hist. Piscium, pag. 146. Atque equidem ex hac gemina piscandi solertia factum imprimis puto, ut hodie Græci Constantinopolitani uranoscopum *βάρπαξ*, ranam, Smyrnedes vero *βούπερ*, vel *λύγρεν*, bassem, vel lucernam, appellent, ut testatur Forskael in Descript. Animal. pag. 14. Fere est, ut verear, ne hac nominum perturbatio, quam antiquam reor, Oppianus etiam in eum errorem inductus fuerit, ut in rana piscatrice, seu lophio piscatorio Linnæi, radium inferioris maxillæ solum commemoret. Quod vero uranoscopum etiam *λύγρεν*, lucernam, audit, eius quidem nominis rationem non video. Ita tamen etiam Itali quidam *lucerna di petre* eum vocant, teste Geanro. An fortasse in tenebris loquet? Genuenses *di préte*, i. e. sacerdotem, dicunt, quod caplum inspicit, ut solent, qui preces ad deum suadunt; quos imitantur incolæ littoris Normanniæ et Britanniae Gallicæ, quorum illi *prêtres*, hi vero *prétras* vocant, referente Du Hamel de Pisgatu, tom. XI, pag. 245, qui præterea aliud eiusdem piscis nomen vernaculum *crados* vel *grados* annotavit. Romani *missoris* communi nomine uranoscopum et cottum gobionem appellant, propter magnam formæ similitudinem, quæ etiam clarissimum Pellæ permovit, ut generi cellionymorum, quo recte nunc cum Ant. Gouan et L. Th. Gronovio uranoscopum comprehendit, statim genus cottorum veluti maxime cognatum subiungeret. Massilienses, teste Belonio, *raspasa bianca*, quasi elbum scorpionem, dicunt; Brunnichius in Ichth. Mass. p. 19, *raspaso bianco*, ut etiam nomen scorpaenæ porci Massiliensæ, pag. 32, male scriptum habet, vulgare vero et obsoletum *zapecon* vel *raspecon* iam exolevisse refert.

IO. GOTTLÖB SCHNEIDER.

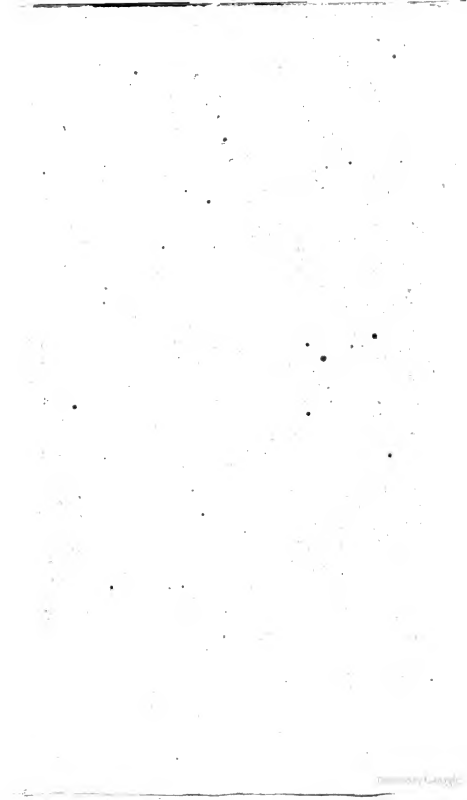
TABVLA RERVVM

QVAE IN HOC OCTAVO VOLVMI NE CONTINENTVR.

C. Plinii Secundi Naturalis Historiae lib. XXVIII.	7
C. Plinii Secundi Naturalis Historiae lib. XXIX.	183
C. Plinii Secundi Naturalis Historiae lib. XXX.	276
C. Plinii Secundi Naturalis Historiae lib. XXXI.	359
C. Plinii Secundi Naturalis Historiae lib. XXXII.	452
Excursus I. De Buprestide	548
Excursus II. De medicinae incunabulis et tota apud Veteres historia	556
Excursus III. De vulgariore sale	567
Excursus IV. De nitro	596
Excursus V. De torpedinis vi electrica.	609
Excursus VI. De callionymo	618

OCTAVI VOLVMINIS FINIS.

Facultate obitenta

576053

827

NICOLA G. ...

Via G. P. ...
Digitized by Google

